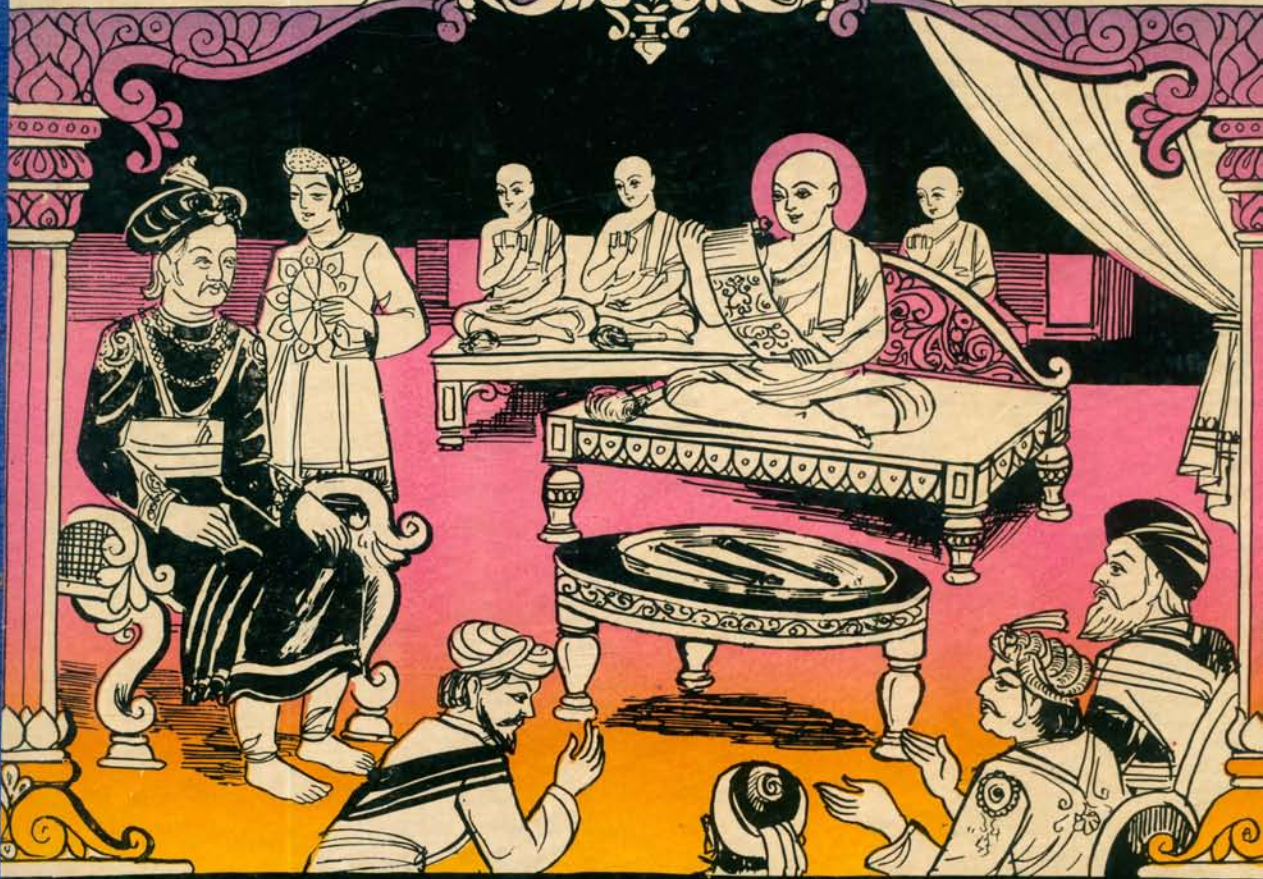

कविशिरोमणी श्री देवविमलगणि विरचितम्

हीरसौभाग्य-महाकाव्यम्

गुजराती अनुवादः साध्वी सुलोचनाश्रीण्ण

કવિ-શ્રી દેવવિમલગણિ-વિરચિત

હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય

સ્વોપજ્ઞ ટીકાસહિત

ભાગ બીજો

[સર્ગ ૬ થી ૧૩]

ગુજરાતી અનુવાદ

સ્વ. પૂજ્ય સાધવીજી શ્રી સુનંદાશ્રીજીનાં
અન્તેશ્વરિની વિદુષી સાધવી સુદોચનાશ્રી

: પ્રકાશક :

શાન્તિલાલ ચીમનલાલ શાહ (કોલસાવાળા)

‘ચુડલક’ ૯/શ્રીમાળી સોસાયટી,

નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬.

ફોન નં. ૪૧૬૪૪

પ્રાપ્તિસ્થાન : પત્રવ્યવહાર

શાન્તિલાલ ભટ્ટાચાર્ય

‘દર્શન’ ૨૯/શ્રીમાળી સોસાયટી,

નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬.

ફોન નં. ૪૨૧૦૪

બીજું પ્રાપ્તિસ્થાન

સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર

હાથીખાના રતનપોળ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧

ફોન નં. ~~XXXX~~ ૨૩૬૩૫

વિ. સં. ૨૦૩૩, મહાસુદ ૩

સર્વ હક્ક અનુવાદિકાને સ્વાધીન છે.

મૂલ્ય : રૂ. ૨૫ [પચીસ રૂપિયા]

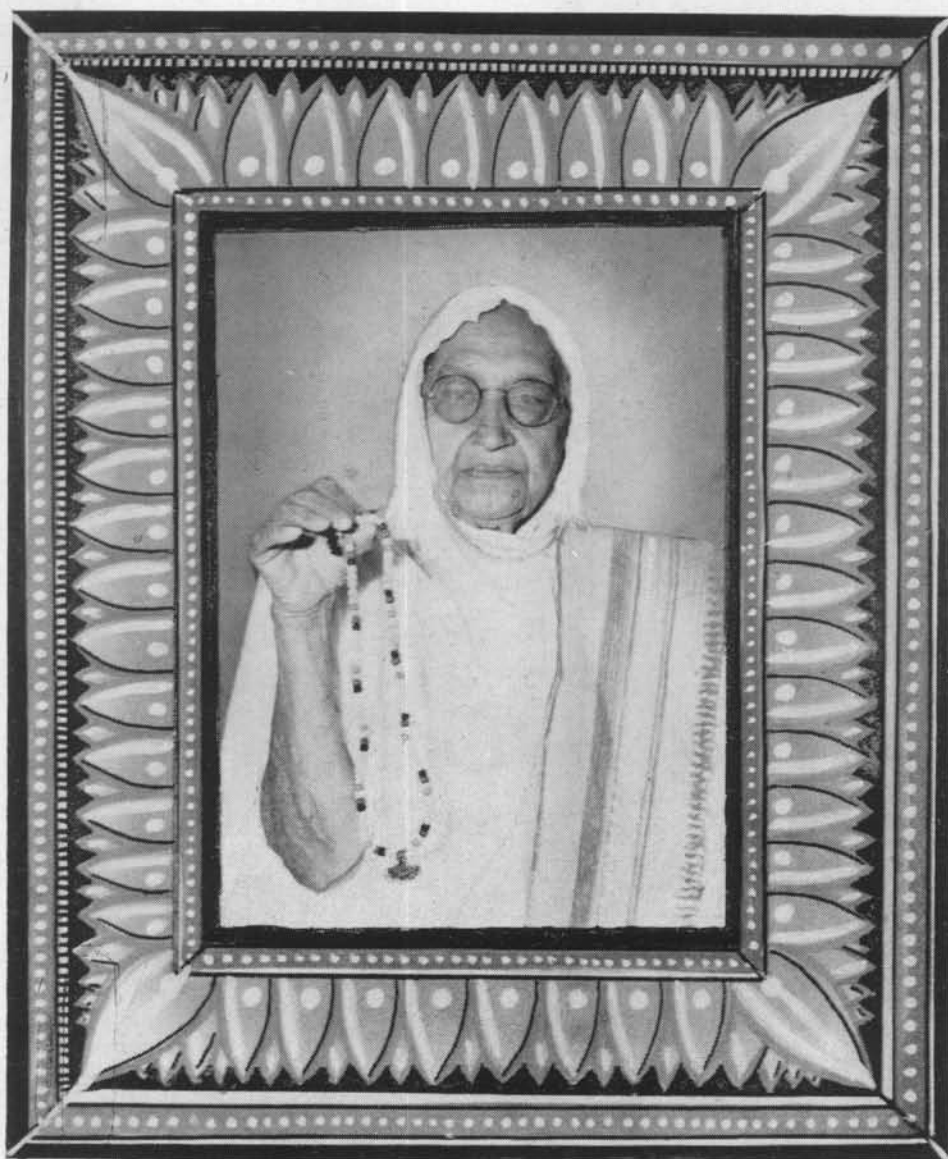
સર્ગ ૧૪ થી ૧૭નો ત્રીજો ભાગ હવે પછી પ્રગટ થશે.

: મુદ્રક :

રતીલાલ અંબાલાલ પટેલ

અક્ષર પ્રેસ, ૧૧, આશિષ ઇ-૩, એસ્ટેટ,

નાગરવેલ હનુમાન રોડ, રૂપિયાલ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૩

સ્વ. પૂજ્ય સાધ્વીશ્રી સુનંદાશ્રીશ્રી

જેઓનો જન્મ અને દીક્ષા દહેગામ (ગુજરાત)માં થયાં હતાં. દીર્ઘ ચારિત્ર પર્યાય પાળીને વિ. સં. ૨૦૩૦, જેઠ સુદ : ૨ના દિવસે કાપરડાજી તીર્થમાં (રાજસ્થાન) કાળધર્મ પામ્યાં; તે પરમોપકારી ગુરુ મહારાજનાં ચરણે કોટિકોટિ વંદના—

—સુલોચનાશ્રી

સમર્પણ

જે કરુણામયી ગુરુમાતાએ મને બાલ્યવયમાં આરિત્ર આપી મને આધિ-૦યાધિ-ઉપાધિમય સંસારથી ઉગારી, માતાથી પણ અધિક પ્રેમ અને વાતસલ્યનું અમૃતપાન કરાવી મને જ્ઞાનોપાસનામાં જોડી, અનેક સ્વ-પરદર્શનનાં શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવાની અનુકૂળતા કરી આપી મારું સમ્યગ્દર્શન નિર્માણ કર્યું. વર્ષોપર્યંત જેમનાં પાવન ચરણે રહી વિવિધ તપશ્ચર્યાઓ કરવાનું મને સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. અનેક આન્તર-બાહ્ય ઉપદ્રવોની વચ્ચે જેઓની શીતળનિશ્રાએ મને નિર્ભયતા અને નિશ્ચિતતાનાં દાન દીધાં....જેમણે મારા યોગક્ષેમ ખાતર અનેક કષ્ટો સહ્યાં....તે પરમ-પાવની ગુરુમાતા સ્વ.

પૂ. સાધવીજી સુનન્દાશ્રીજી મ. સા.ની પુનિત સ્મૃતિ કરી, તેઓના નિર્મલ આત્માને આ અન્થનું સમર્પણ કરું છું.

— મુસોચનાશ્રી

સુકૃતના સહભાગી

૨. ૪૦૦૦ પૂજ્ય પંચાસશ્રી ચરણવિજયજી ગણિવરની પ્રેરણાથી.
૨. ૨૫૦૦ શ્રી આગાસી જૈન તીર્થ પેઢી, જ્ઞાનખાતામાંથી.
૨. ૧૫૦૧ શ્રી નવરંગપુરા મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘનો જ્ઞાનમંડાર, અમદાવાદ.
૨. ૫૦૧ સ્વ. પૂજ્ય સાધ્વીજી સુનંદાશ્રીજીની પ્રેરણાથી.
૨. ૫૦૧ દહેગામ જૈન સંઘ તરફથી.
૨. ૫૦૧ શાન્તિલાલ કેશવલાલ પાટણવાળા તરફથી.
૨. ૫૦૧ સુશ્રાવિકા પ્યારીબેનની પ્રેરણાથી જલોર જૈનસંઘ તરફથી.
૨. ૫૦૧ શાન્તિલાલ મોહનલાલ સત્તર તાલુકા સોસા. અમદાવાદ
૨. ૫૦૧ વિમલાબેન સોમચંદ જોડીદાસ, દહેગામ.
૨. ૫૦૧ કીર્તિભાઈ નાનાલાલ શાહ પાટણવાળા.
૨. ૩૫૧ પૂજ્ય સાધ્વીજી સુશીલાશ્રીજી તથા સુચશાશ્રીજીની પ્રેરણાથી મહીજ (ગુજરાત) જૈન સંઘ.
૨. ૩૫૧ શુભીબહેન તથા કંચનબહેનની પ્રેરણાથી દહેગામ મહિલામંડળ.
૨. ૨૫૧ પૂજ્ય સાધ્વીજી ભાગ્યપૂર્ણશ્રીજીની પ્રેરણાથી પોપટલાલ બાદરચંદ પાટણવાળા.
૨. ૨૫૧ સુશ્રાવિકા પ્યારીબેનની પ્રેરણાથી અમરાવતી (મહારાષ્ટ્ર) જૈન સંઘ તરફથી.
૨. ૨૫૧ પૂ. સાધ્વીજી ચરણજીજી (વગડવાળાં)ની પ્રેરણાથી હળવદવાળાં હેમીબેન.
૨. ૨૫૧ ભોગીલાલ યુનીલાલ પાટણવાળા તરફથી.
૨. ૨૦૧ પૂ. સાધ્વીજી હેમંતશ્રીજી (વાગડવાળાં)ની પ્રેરણાથી એક સદગૃહસ્થ.
૨. ૨૦૧ પૂ. સાધ્વીજી ઇન્દ્રયાશ્રીજી તથા ભદ્રકીર્તિશ્રીજીની પ્રેરણાથી શાન્તિલાલ ચત્રજી મુળઈવાળા
૨. ૨૦૧ કમળાબેન કાન્તિલાલની પ્રેરણાથી બકુભાઈ મણિલાલ.
૨. ૧૫૧ શાહ લક્ષ્મીચંદ મોહનલાલ પાટણવાળા તરફથી.
૨. ૧૦૧ પૂ. સાધ્વીજી ચન્દ્રોદયાશ્રીજી (વાગડવાળાં)ની પ્રેરણાથી એક સદગૃહસ્થ.
૨. ૧૦૧ પૂ. સાધ્વીજી સુભદાશ્રીજી (વાગડવાળાં)ની પ્રેરણાથી એક સદગૃહસ્થ.
૨. ૧૦૧ પૂ. સાધ્વીજી કુમુદશ્રીજીની પ્રેરણાથી એક સદગૃહસ્થ.
૨. ૧૫૧ પૂ. સાધ્વીજી નિપુણશ્રીજીની પ્રેરણાથી એક સદગૃહસ્થ.
૨. ૧૫૧ પૂ. સાધ્વીજી અરણ્યજીજી (વાગડવાળાં)ની પ્રેરણાથી એક સદગૃહસ્થ.
૨. ૧૫૧ જૈન ઉપાશ્રય, પીપરડીની પોળ, અમદાવાદના જ્ઞાનખાતા તરફથી.

નૈવેદ્ય

પ્રથમ લાગ પાંચ વર્ષ પૂર્વે અમદાવાદમાં ખૂબ જ્ઞાનદાર પ્રકાશન સમારોહ સાથે પ્રકાશિત થયો હતો. શ્રી નવરંગપુરા જૈન સંઘના તન-મન-ધનના સહયોગથી એ પ્રથમ લાગનું પ્રકાશન થયું હતું. પાંચ વર્ષના લાંબા ગાળે આ ખીજ લાગનું પ્રકાશન ચાલુ છે. અનેક સહકર્તા સજ્જનોના સ્નેહપૂર્ણ સહકારથી આ ખીજે લાગ તૈયાર થયો છે.

‘હીરસૌમાન્ય’ મહાકાવ્ય જૈન પરંપરાના એક બહુશ્રુત મહાત્માનું અપૂર્વ સર્જન છે. આ મહાકાવ્યનું પઠન-ચાઠન સરળ અને સુખોપ જને એ લાવનાથી પ્રેરાઈને મેં મહાકાવ્યનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કર્યો હતો. મારી એ લાવનાને હું મૂર્તિમંત થયેલી જોઈને ખૂબ પ્રસન્નતા અનુભવું છું.

આ મહાકાવ્યનો ત્રીજો લાગ પ્રેસમાં છે. મુદ્રણકાર્ય દ્રુતગતિએ ચાલી રહ્યું છે અને આજા છે કે આ જ વર્ષમાં તેનું પ્રકાશન થઈ જશે. આ રીતે આ સંપૂર્ણ અંથનું પ્રકાશનકાર્ય સંપૂર્ણતાપૂર્વક પૂર્ણ થશે.

મન એક જ વાતનો કચવાટ અનુભવે છે કે જે ગુરુમાતાની પાવન છાયામાં મેં આ અનુવાદ કર્યો હતો તે ગુરુમાતા આજે નથી રહ્યાં...આ સમયે તેમની લાવપૂર્ણ સ્મૃતિ કરીને, આ અંથ તેઓનાં કરકમલોમાં સમર્પિત કરું છું. સાથે સાથે આ અંથના સંશોધનમાં, મુદ્રણકાર્યમાં અને આર્થિક સહયોગમાં જે જે પુણ્યાત્માઓનું મને યોગદાન મળ્યું છે તે સહુની મધુર સ્મૃતિ કરું છું. સુશ્રાવક શાન્તિલાલ ભટ્ટાચાર્યને ખૂબખૂબ અભિનંદન આપું છું. તેમના સતત અને સખત પરિશ્રમ વિના આવા મોટા અંથનું પ્રકાશન શક્ય ન બન્યું હોત.

અનુવાદમાં, મુદ્રણમાં જે કોઈ ત્રુટીઓ નજરે ચડે, તેને ક્ષન્તવ્ય ગણીને આ મહાકાવ્યનો રસાસ્વાદ અનુભવવા વાચકોને અનુરોધ કરું છું.

ઉપધાનનગર

અગાસી

માગસર વદ : ૧

વિ. સં. ૨૦૩૩

— સાધ્વી મુલેશ્વરના

विषयानुक्रमणिका

नवमः सर्गः

विषयः	प्रलोकाङ्कः	पृष्ठ
१. शासनदेव्याः हीरविजयसूरिप्रति पृच्छावर्णनम्	१-६	२-३
२. श्रीहीरविजयसूरेः प्रतिपादनम्	७-१२	३-५
३. सूरिं प्रति शासनदेवतोक्तजयविमलमुनिभाव्याचार्य- पदकथनवर्णनम्	१३-२५	६-९
४. देव्याः सूरिगुणकीर्तनवर्णनम्	२६-३०	१०-१२
५. उषाकालवर्णनम्	३१-५४	१३-२४
६. सूर्योदयवर्णनम्	५५-७४	२५-३२
७. विजयहीरसूरिध्यानान्तरं वसन्तेरागमनवर्णनम्	७५-७९	३३-३४
८. अहमदाबादनगरे विजयसेनसूरेराचार्यपदप्रदानमहोत्सव- वर्णनम्	८०-१०४	३५-४५
९. लुम्पाकमताधिपतिमेघजीक्रुधेः वीक्षाप्रदानमहोत्सववर्णनम्	१०५-१३५	४६-५९
१०. अणहिल्लपुरपत्तने विजयसेनसूरेराचार्यपदनन्दिवन्दकप्रदान वर्णनम्	१३६-१४३	६०-६१
११. लाटमण्डलवर्तीगान्धारनगरवर्णनम्	१४४-१५०	६२-६५
१२. गान्धारनगरचातुर्मासवर्णनम्	१५१-१५५	६६-६८
१३. सगन्तिवर्णनम्	१५६-००	६८-००

दशमः सर्गः

१. दिल्लीमण्डले दिल्लीपुरीवर्णनम्	१-१०	६९-७५
२. काबिलाधिपतिहमाउंसाहिस्वयकब्बरसाहेबवर्णनम्	११-६४	७६-१११
३. फतेपुर (श्रीकरी) वर्णनम्	६५-७८	११२-१२१
४. अकब्बरसाहेराजसभावर्णनम्	७९-९६	१२२-१३४
५. अकब्बरस्य सभासदं प्रति प्रश्नकरणकम्	९७-९८	१३५-१३६
६. श्रीहीरविजयसूरिगुणकीर्तनवर्णनम्	९९-१३०	१३६-१५७
७. सर्गसमाप्तिवर्णनम्	१३१-००	१५८-००

एकादशः सर्गः

१. अकब्बरसाहिर्हीरविजयसूरिमाहातुमभीप्सावर्णनम्	१-३	१५९
२. राजसभायां वृतयुग्मेन स्वस्यामिसाहेगुणकीर्तितवर्णनम्	४-१२	१६०-१६४
३. साहिःसूरिमाहातुं वृतयुग्मं साहिबखानं प्रति प्रेषणम्	१३-२४	१६५-१७१
४. वृतेनापितसाहिफरमानपठनान्तरे खानोऽतिमोदितः	२५-३३	१७२-१७५
५. साहिबखानाकारिताकमिपुरश्राद्धान् साहिफरमान- निवेदनम्	३४-४८	१७६-१८२
६. श्राद्धलोकानां गंधारनगरे सुरेः प्रणिपातपूर्वकसाहिफर- माननिवेदनम्	४९-७६	१८३-१९८

विषयः	श्लोकाङ्क	पृष्ठ
७. श्राद्धेः सह विचारविनिमयपूर्वकं श्रमणेन्दोः दिल्लीप्रति- विहारनिर्णयवर्णनम्	७७-९१	१९९-२०८
८. प्रस्थानावसरे शासनदेवतायाः शुभाशीर्वादिवर्णनम्	९२-९४	२०९-२१०
९. शकुनावलोकनवर्णनम्	९५-१०३	२१०-२१४
१०. श्रीहीरविजयसूरेर्विहारवर्णनम्	१०४-११४	२१५-२२२
११. विहारपरीपाप्याकमिपुरे प्रवेशमहोत्सववर्णनम्	११५-१३१	२२३-२३१
१२. अकमिपुराधिपतिसाहिबखानेन सूरिप्रतिप्राञ्जलि- पूर्वकं प्रार्थितम्	१३२-१५६	२३२-२४९
१३. सर्गान्तवर्णनम्	१५७-१५८	२५०

द्वादशः सर्गः

१. अहम्मदाबादनगराद् दिल्लीं प्रति प्रस्थापनम्	१-६	२५१-२५४
२. पट्टणसमीपे गुरुशिष्ययोः सुभगमिलनम्	७-९	२५५-२५६
३. विजयसेनसूरिणा सह श्रमणेन्दोः अणहिल्लपुरपट्टणे भव्यप्रवेशमहोत्सववर्णनम्	१०-२६	२५६-२६५
४. अणहिल्लपुरपत्तनात् प्रयाणकम्	२७-३१	२६६-२६८
५. भिल्लपल्लीवर्णनम्	३२-४७	२६९-२७९
६. अर्जुनपल्लीपतिसमेतभिल्ललोकप्रतिबोधवर्णनम्	४८-५३	२८०-२८३
७. अर्बुदाचलवर्णनम्	५४-७३	२८३-२९५
८. सूरिसिंहस्यार्बुदगिरेरारोहणवर्णनम्	७४-८३	२९६-३०१
९. अर्बुदाचलवर्तीजिनमंदिरदर्शनाद् हर्षोत्क्रवर्णनम्	८४-८६	३०१-३०२
१०. पृथक्पृथक्प्रासादवर्णनम्	८७-११२	३०३-३१७
११. भगवद्गुणकीर्तनम्	११३-१२७	३१८-३२६
१२. अर्बुदोत्पत्तिवर्णनम्	१२८-१२९	३२७-३२८
१३. सर्गसमाप्तिवर्णनम्	१३०-००	३२८-००

त्रयोदशः सर्गः

१. अर्बुदावरोहणान्तरमाचार्येणानुक्रमेण श्रीरोहिणीपुरमलंकरणम्	१-४	३२९-३३१
२. श्रीरोहिणीपतिसुरप्राणकारितप्रवेशमहोत्सववर्णनम्	६-१०	३३२-३३४
३. सादडीनगरे सुरिसिंहाय कल्याणविजयवाचककारित- प्रणिपातवर्णनम्	११-१३	३३५-३३६
४. राणकपुरवर्तीधरणविहारवर्णनम्	१४-२१	३३६-३४१
५. सूरिन्दुकारित युगादिदेवस्तुतिवर्णनम्	२२-२३	३४१-३४२
६. आउआनगरे तालहश्रेष्ठिकारितभव्यप्रवेशमहोत्सव- वर्णनम्	२४	३४३
७. मेडतानगरे श्रीफलवधिपार्श्वनाथदर्शनवर्णनम्	२५-१३	३४३-३४६

विषयः	श्लोकाङ्क	पृष्ठ
८. साहेरभिप्रायं ज्ञातुं विमलहर्षोपाध्यायं तूर्णं फतेपुरं प्रति प्रेषणम्	३२-३७	३४७-३४८
९. अकब्बरसाहिना सह विमलहर्षोपाध्यायमिलनं च क्षेमकुशलपृच्छावर्णनम्	३८-४३	३४९-३५२
१०. फतेपुरनगरे विमलहर्षवाचकेन वंदनपूर्वकं साहिवातीलाप- निवेदनम्	४४-४५	३५२-००
११. सुरेरागमनोदन्तं ज्ञात्वा कब्बरप्रमोदः	४६-५२	३५३-३५६
१२. फतेपुरनगरे सूरिन्दोर्भव्यप्रवेशमहोत्सववर्णनम्	५३-९९	३५७-३८३
१३. वर्षाक्रतुवर्णनम्	१००-११५	३८३-३९२
१४. जगमालप्रासादे रात्रिं व्यतीत्या कब्बरसाहेः सिंहद्वार- प्रवेशवर्णनम्	११६-११९	३९३-३९५
१५. सुरेरागमनं शोखद्वारा साहिं प्रतिनिवेदनम्	१२०-१२३	३९६-३९७
१६. अकब्बरसाहिना शोखं प्रति सूरिन्दोः शिष्टाचार- पालनकथनम्	१२४-१३०	३९३-३९५
१७. शोखद्वारा साहिसंदेशं श्रुत्वा सूरिणा कैजीगृहमलंकृतम्	१३१-१३६	४०२-४०४
१८. शोखस्थमतानुशिष्टिपृच्छावर्णनम्	१३७-१५२	४०५-४१४
१९. सभायां गुणमूर्तिसूरिन्दुदर्शनादकब्बरप्रमोदवर्णनम्	१५४-१७५	४१५-४२७
२०. साहिना सूरिन्दुं प्रति शारिरीकसुखपृच्छा साध्वाचारं श्रुत्वा अतिप्रमोदः	१७६-२००	४२८-४४२
२१. राजसभायां साहित्यमक्षमौन्दिकमालाभिधान- वृत्ताभ्यां सूरिगुणकीर्तनवर्णनम्	२०१-२१४	४५३-४५०
२२. सुरेः साहिप्रतिः कानिचित्तीर्थवर्णनम्	२१५-२२३	४५५-४५८
२३. अकब्बरस्य आशीर्वचन-प्रार्थना	२२४-२२५	४५९
२४. सूरिणा आशीर्वादप्रदानम्	२२६-००	४६०-०००
२५. सर्गसमाप्तिवर्णनम्	२२७-००	४६०-००

श्रीमद्—देवविमलगणि—विरचितम् ।

हीरसौभाग्य-महाकाव्यम्

स्वोपज्ञया व्याख्यया समलङ्कृतम् ।

गूर्जरभाषानुवाद—सुशोभितम् ।

द्वितीय भागः

नवमः सर्गः ।

अथ सा त्रिदशी सूरिपुरहृतपुरो व्यभात् ।

मुक्तिसीमन्तिनीमुक्तदूतीव विवरीषया ॥ १ ॥

अथ ध्यानविधानसमये पुरः प्रत्यक्षागमनानन्तरं सा पूर्वव्यावर्णितस्वरूपा त्रिदशी शासनदेवता सूरिषु पुरहृतः पुरंदरो हीरविजयसूरीन्द्रस्तस्य पुरोऽभ्यासे व्यभाद्विभाति स्म उत्प्रेक्ष्यते—मुक्तिः सिद्धिरेव सीमन्तिनी अत्रार्थात्स्वयंवरवनिता अथ वा कामुकी अन्या सामान्या वशा तया मुक्ता प्रेषिता दूती शासनहारिकेव । ‘शासनहारिणा हरेः’ इति रघौ । किं चिकीर्षया । विशेषेण महामहपुरःसरं वरीतुं पाणिं गृहीतुमिच्छया परिणयनाभिलाषेण ॥

१ श्लोकाऽर्थः

त्यारणाह आचार्यं पुरंदरनी आगण प्रत्यक्षं यथेष्टी शासनदेवी, भडोत्सव पूर्वकं पश्युवान्नी अलितापाथी मुद्रितरूपी स्त्रीन्ने भोक्तवेली नष्टे दूती (संदेशवाहिका) न डोय तेवी शोले छे. ॥१॥

वाग्विलासैः सृजन्तीव हारहूरावहेलनाम् ।

तृणतां च नयन्तीव निक्वणं वेणुवीणयोः ॥ २ ॥

पिकीव पञ्चमोद्गारमृतोः सख्युर्मनोभुवः ।

गीर्वाणगृहिणी वाणीं श्रमणेन्दोः पुरोऽग्रहीत् ॥ ३ ॥

सा गीर्वाणगृहिणी शासनसूरी श्रमणेन्दोर्मुमुक्षुक्षणदारमणस्य पुरः पुरस्ताद्वाणीं वाच-ममहीज्जग्राह । वचनमुवाचेत्यर्थः । केव । पिकीव । यथा कोकिला मनोभुवः स्मरस्य सख्युर्मित्रस्य ऋतोर्वसन्तस्य । ‘सखा रतीशस्य ऋतुर्यथा वनम्’ इति नैषधे । तथा ‘ज-यति मधुसहायः सर्वसंसारवल्ली’ इति चम्पूकथायाम् । पुरः अग्रे पञ्चमोद्गारं पञ्चमनाम्नी श्रीराग—वसन्तराग—पञ्चमराग—भैरवराग—मेघमलहारराग—नट्टनारायणराग—एतेषु षट्स्वपि रागेषु प्रायो विलासिनां पुंसां पञ्चमरागो बल्लभः स्यात् । अतः पञ्चमनाम्नी रागस्योद्गारं

ધ્વનિતં ગૃહ્ણતિ । પञ્ચમાલાપં કુરુતે इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—देवी वाग्विलासैः स्ववचनर-
चनावैचित्र्यैः कृत्वा हारहाराणां गोस्तनीनां द्राक्षाणामवहेलनामवगणनां सृजन्तीव विद-
धतीव । च पुनर्वैणवीणयोः धंशविपञ्चर्यानिष्कणं मधुरध्वनिं तृणतां न किञ्चित्करतां
नयन्ती प्रापयन्तीव ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કોકિલા કામદેવના મિત્ર વસંતઋતુની સમક્ષ પંચમ સ્વરમાં ગાન કરે છે.
(શ્રીરાગ, વસંતરાગ, પંચમરાગ, ભૈરવરાગ, મલ્હાર રાગ અને નટનારાયણ રાગ આ છ રાગોમાં
પ્રાયઃ વિલાસી પુરૂષોને પંચમરાગ વધુ પ્રિય હોય છે તેથી કોકિલાના સ્વરને પંચમસ્વર
કહેવાય છે) તેમ શાસનદેવીએ મુનિવરોમાં ચન્દ્ર સમાન હીરવિશ્વસૂરિની આગળ
મધુરસ્વરે વાણી ઉચ્ચારી. તે વાણીના માધુર્યથી ધક્કુને પણ જાણે તિરસ્કૃત કરી હતી.
તેમજ વીણા અને વાંસળીના સૂરોને પણ નિરર્થક તુરં છ કરતી હતી. ॥૨॥૩॥

स्वयं श्रमणशक्रेण ध्यानेनेवानुगामिना ।

यदाहूतानुगृह्णाहं कारणं तत्प्रसाद्यताम् ॥ ૪ ॥

અનુગામિના સેવકેનેવ ધ્યાનેન સૂરિમન્ત્રસ્ય પ્રણિધાનેન સ્મરણેન જાપેન વા કૃત્વા
શ્રમણશક્રેણ વાચંયમવાસ્તોષ્પતિના સ્વયમાત્મના ચત્કારણમુદ્દિશ્ય અનુગૃહ્ય મમોપયંતુગ્રહં
પ્રણીય પ્રસાદં પ્રવિધાય અહમાહૂતા આકારિતા તદાકારણં ચત્કારણં સહેતુઃ પ્રસાદતામ્
નિગદ્યતામ્ । મમેતિ શેષઃ ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રમણોમાં ઇન્દ્ર સમાન એવા આપ, સૂરિમંત્રના ધ્યાનથી મારા પર અનુગ્રહ
કરીને, મને બોલાવો તેથી સ્વયં હું સેવિકાની જેમ ઉપસ્થિત થઇ છું તો આપ મારા
ઉપર કૃપા કરીને બોલાવવાનું કારણ દર્શાવો. ॥૪॥

व्यापार्य कार्ये क्वचन किंकरी मां कृतार्थय ।

वज्रस्वामीव पद्मस्यार्थने पाथोधिનन्दनाम् ॥ ૫ ॥

હે પ્રભો સૂરે, ક્વચન કસ્મિન્કાર્યે કર્તવ્યે વ્યાપાર્ય આજ્ઞામનુજ્ઞાં વા પ્રદાય દત્વા
કિંકરી શ્રીમદ્ધરણસરોરુહસેવિકાં માં ત્વં કૃતાર્થય સફલીકુરુ । ક ઇવ । વજ્રસ્વામીવ ।
યથા દ્વાદશાબ્દિકે દુર્મિશે સ્વકપાવરણકલ્પાધ્યાસનપૂર્વકં બૌદ્ધદેશસમાનીતે તદ્બૌદ્ધનૃપાદે-
શાનવાત્સકુસુમમાત્રવિમનાયિતેન સંયેન પર્યુષણપર્વણિ જિનપૂજાકૃતે કુસુમાનયનાર્થમભ્ય-
ર્થિતઃ સ્વપિતુર્મિત્રાદેશાગૃહીતવિંશતિલક્ષકુસુમઃ શ્રીવજ્રસ્વામી પદ્મહદે ગત્વા લક્ષ્મ્યા પ્રેક્ષ્ય
નમસ્કૃત્ય ચાગમનકારણપ્રશ્નानन्तरं सहस्रपत्रपद्ममार्गेण ग्रहणेन पाथोधिનन्दनां समुद्रपुत्रीं
શ્રિયં કૃતાર્થયામાસ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સૂરિવર । જેમ વળ સ્વામીએ સહસ્રપત્ર કમલો માંગીને સમુદ્રપુત્રી લક્ષ્મીને
કૃતાર્થ કરી હતી તેમ કેાઇ કાર્યની મને આજ્ઞા કરીને કૃતાર્થ કરે ॥૫॥

નિગદ્યેતિ જિનાધીશશાસનામરસુન્દરી ।

મેજે જોષં મુખે શારદીનેવ શિખિમળ્હલી ॥ ૬ ॥

જિનાનાં સામાન્યકેવલિનામધીશસ્ય તીર્થકરત્વાત્સ્વામિનઃ શ્રીમહાવીરસ્ય શાસન
સ્યામરસુન્દરી દેવાઙ્ગના હત્યમુના પ્રકારેણ નિગદ્ય કથયિત્વા મુખે વદને જોષં મૌનં મેજે સેવતે
સ્મ । ‘જોષમાસનવિશિષ્ટ્ય વખાણે’ इति નૈષધે । તથા ‘તૂળ્ણીં તૂળ્ણીકાં જોષં ચ મૌને’ इति
હૈમ્યામ્ । મૌનં કૃત્વા સ્થિતવતીત્યર્થઃ । કેવ । શિખિમળ્હલીવ । યથા શારદીના શરત્કા-
લસંબન્ધિની । ઘનાત્યયસમયે હત્યર્થઃ । શિખિમળ્હલી મયૂરમાલા મુખે જોષં ભજતે ન
બ્રવીતીત્યર્થઃ । યદુક્તં માઘકાવ્યે-‘સમય પવ કરોતિ બલાબલં પ્રણિગદન્ત્વેતીવ મનીષિણઃ ।
શરદિ હંસરવાપરુષીકૃતસ્વરમયૂરમયૂરમણીયતામ્ ॥’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે કહીને, શરદકાળમાં જેમ મયૂરમંડળી મૌન ધારણ કરે તેમ શાસન
દેવીએ મૌન ધારણ કર્યું ॥ ૬ ॥

યદાસ્યકૌમુદીકાન્તવાકપીયૂષાભિલાષિણી ।

ચલચશ્ચલચ્ચક્ષુરિવ સા રમસાદભૂત ॥ ૭ ॥

સા દેવી રમસાદૌત્સુકયાત્ ચલચચ્ચોશ્ચકોરસ્ય ચલચક્ષુશ્ચલલોચના ચનિતા ચકોરી
તદ્વદમૃત્સંજાતા । કિંમૃતા । યસ્ય સૂરીન્દ્રસ્ય આસ્યમાનનં તદેવ કૌમુદીકાન્તશ્ચન્દ્રસ્તસ્ય
વાગ્ વાણી યવ વચોરુપં વા પીયૂષં સુધારસસ્તદભિલષતિ વાચ્છતીત્યેવંશીલા । ‘કળે
હત્ય ચકોરીણાં ગણઃ પીત્વા સુધારસમ્ । અજાયત મદેનેવ ગુઙ્ગાપુઙ્ગારુણેક્ષણાઃ ॥’ इति
જ્યોત્સ્નાપાને સત્યપિ ચકોરીણાં સુધાપાનં કીર્તિકૌમુદ્યામ્ ॥ इति ગુર્વાભિપ્રાયજિજ્ઞાસયા
દેવીપ્રશ્નઃ ॥

શ્લોકાર્થ:

સૂરીન્દ્રના મુખચન્દ્રમાંથી વચનામૃતનું પાન કરવાની અભિલાષાવાળી શાસનદેવી
ઉત્સુકતાથી ચપલનયના ચકોરીના જેવી બની ॥૭॥

વાચં વાચંયમશ્રેણીરોહિણીરમણસ્તતઃ ।

તત્પુરો ગ્રાહયામાસ સુધાયા ઔરસીમિવ ॥ ૮ ॥

ततो देवीवचनानन्तरं वाचयमानां श्रमणानां श्रेणीषु धोरणीषु रोहणीरमणः विभावरीवल्लभः सूरीन्द्रः तत्पुरो जिनशासनदेवतापुरस्तादग्रे वांच वार्णीं ग्राहयामास जग्राह । उवाचेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते-सुधाया अमृतस्य औरसीं सुजातां केवलपितृभात्रोरुत्पन्नामिषं नन्दिनीमिव । 'सुजातस्त्यौरसौरस्यौ' । पुत्री त्वौरसी । 'उदश्रुष व्यसृजक्रिजौरसीम्' इति नैषधे ॥

श्लोकाथ

त्यारणाद् साधुभ्योनी श्रेष्ठीभां चन्द्रसमान सूरीन्द्र शासनदेवी सभक्ष भोदथा. ते पाशुी जल्ले अभृतनी नंदिनी (पुत्री) न डोय ! ॥८॥

अदृग्गोचरपारस्य वाङ्मयस्याम्बुधेरिव ।

यन्मनीषा सुखं देवि तरीव पारदश्वरी ॥ ९ ॥

विनेया विनयावासाः कतिचित्ते ममासते ।

शौण्डीरिमधरा गन्धसिन्धुरा इव बन्धुरा ॥ १० ॥

हे देवि, मम ते स्वगुणैर्विख्यातिभाजः कतिचित्कियत्सख्याका विनेयाः शिष्या आसते सन्ति । 'आसते शतमधिश्रिति भूपस्तोयराशिरसि ते खलु कृपाः' इति नैषधे । तथा 'सत्तायामस्त्यास्ते' इति क्रियाकलापे । किंभूताः । विनयावासाः विनयकुलमन्दिराणि । पुनः किंभूताः । बन्धुराः कौलीन्यादिगुणोपेताः । पुनः किंभूताः । शौण्डीरिमाणं कर्मसंपन्नसेनां प्रतिशौर्यं धरन्तीति । के इव । गन्धसिन्धुरा इव । यथा गन्धहस्तिनः प्रत्यर्थिपुतनापराभवनपटयो भवन्ति । ते के । येषां विनेयानां मनीषा प्रतिभा सुखं यथा स्यात्तथा अदृग्गोचरो नयनविषयो न चक्षुर्ग्राह्यः पारं परतीरं यस्य । पारशब्दः पुनपुंसकलिङ्गयोः । तादृशस्याम्बुधेरिव समुद्रस्येव वाङ्मयस्य सिद्धान्तस्य सर्वशास्त्रस्य वा तरीव नौरिव पारदश्वरी पारं दृष्टवतीति पारगामिनी । 'वनोरध' । वनन्तात्किंयामीप्प्रत्ययो भवति रश्चान्तादेशः' इति प्रक्रियासूत्रेण ईप्प्रत्ययः नकारस्य रकारः । पारदश्वरी ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाथ

हे देवी ! भारे अगोचर सिद्धांत समुद्रने सुअपूवक पार करी शक्य तेवी नौकाना जेवा प्रतिभाशक्तिवाणा, विनयना स्थानरूप, तेमज गंधहस्तिनी जेम कुलीनता अने पराक्रम आदि गुणोना धामरूप डेटलांक शिष्यो छे. ॥ ८॥१०॥

मध्येऽमीषां विनेयानां कतमः कमलानने ।

भास्वान्विष्णोरिव पदे ममास्त्यभ्युदयंगमी ॥ ११ ॥

हे कमलानने पद्मवदने शासनदेवि अमीषां विनेयानां शिष्याणां मध्ये कतमः शिष्यः मम पदे पट्टे अभ्युदयं पद्मधारितां गमिष्यत्यभ्युदयंगमी अस्ति । अभ्युदयं जगद्विख्याततां

ગમિષ્યતીત્યેવંશીલો ગમી । ‘ભવિષ્યતિ ગમ્યાદયઃ’ । ગમ્યાદીનામુપસંખ્યાનણિનિ વા વૃદ્ધિ-
ર્યતિ’ યદુક્તં નૈષધે—‘સાધોરપિ સ્વઃ સ્વલુ ગામિનાધોગમી સ. તુ સ્વર્ગમિતઃ પ્રયાગે’ इति ।
સાધનિકા તુ પ્રાગુક્તા વિકલ્પેન વૃદ્ધિર્ગમી ગમી । ક ઇવ । ભાસ્વાનિવ । યથા ભાસ્કરો
વિષ્ણોઃ પદે ગગને અમ્યુદયં ગચ્છતિ ॥ इति गुरोर्दंवीप्रश्नः ॥

શ્લોકાર્થ

તો હે કમલનાયના શાસનદેવી ! જેમ સૂર્ય આકાશનો અભ્યુદય કરે છે તેમ આ
શિષ્યોમાંથી કયો શિષ્ય મારી પાટને અભ્યુદય કરનારો થશે ! અર્થાત્ જગદ્વિખ્યાત
થશે ! ॥૧૧॥

एवमालपिता तेन तं सुरी पुनरुचुषी ।
प्रावृषेण्यमिवाम्भोदं नभोम्बुपनितम्बिनी ॥ १२ ॥

તેન હીરવિજયસૂરિણા એવમમુના પ્રકારેણ આલપિતા ભાષિતા ભાવિપદ્મઘરાભિધાન
પૃષ્ઠા સતી સુરી નિર્જરી પુનઃક્રિતીયવારમુચુષી ભાષિતવતી । જગાદેત્યર્થઃ । કેવ । નમોમ્બુપ-
નિતમ્બિનીવ નદીહૃદનિપાનાદિનીરમનીહમાનઃ કેવલં નભસ આકાશાદધનાઘનનિર્મુક્તમમ્બુ
પિવતીતિ નમોમ્બુપો વપ્પીહસ્તસ્ય નિતમ્બિની પ્રમદા ચતાકી તેન જીવનદાનાદિના જગત્પ્ર-
સિદ્ધેનાર્થાન્મેધેન ગર્જિતેન ગમીરગર્જારવેણાલપિતા વાદિતા સતી પ્રાવૃષેણ્યં વર્ષાકાલસંબન્ધિ-
નમ્ । ‘પ્રાવૃષેણ્ય’ પયોવાહં વિશુદ્ધૈરાવતાવિવ’ इति रघुवंशे । तथा प्रावृष पण्यत्प्रत्ययः
इति प्रावृषेण्यनिष्पत्तिः । अम्भोदं जलधरं प्रति ब्रवीति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ચાતકી મેઘનો ગર્જારવ સાંભળીને, વર્ષાઋતુ સંબંધી ઉચ્ચારણ કરે છે !
તેમ હીરવિજયસૂરિવડે આ પ્રમાણે પૂછાયેલી દેવી પુનઃ બોલી ॥૧૨॥

आस्ते श्रीजयविमलो यस्तेऽन्तेवासिवासवः ।
स ते दम्यो रथस्येव धुरं पट्टस्य धास्यति ॥ १३ ॥

હે પ્રભો, યસ્તે તવાન્તેવાસિનાં શિષ્યાણાં મધ્યે વાસવ ઇવ વાસવો મધોનઃ સદૃશઃ
અખિલશિષ્યશિશ્વારત્નં શ્રિયા શોભયા યુક્તો જયવિમલ इति नामा वर्तते स जयविमलप्रज्ञांशः
તે તવ પટ્ટસ્ય ધુરં ધાસ્યતિ ધારયિષ્યતિ । ક ઇવ । દમ્ય ઇવ । યથા પ્રથમવયસી ગૌરથવા
પ્રૌઢીભૂતો વત્સો વત્સતરઃ । લોકે ‘ગોધો’ इति प्रसिद्धः । दम्यो रथस्य धुरं दधाति । ‘ગુર્વો
ધુરં’ यो भुवनस्य पित्रा धुर्येण दम्यः सदृशं बिभर्ति इति रघौ ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રભો, આપના શિષ્યોમાં ઇન્દ્ર સમાન એવા શ્રીજયવિમલમુનિ પ્રૌઢ
વાહરડો (દમ્ય) રથની ધુરાને વહન કરે તેમ આપની પાટની ધુરાને વહન કરશે. ॥૧૩॥

ત્વયા વિશ્રાણિતા દેવ વિધિના સ્વપદેન્દિરા ।
વાર્ધિના વિષ્ણુનેવ શ્રીશ્રિરમેતેન રંસ્યતે ॥ ૧૪ ॥

હે દેવ હે મહારાજ, ત્વયા પ્રમુખા સ્વપદેન્દિરા નિજપટ્ટલક્ષ્મીવિધિના પૂર્વાચાર્યૈ રુક્મણ્યપ્ર-
કારેણ વિશ્રાણિતા પ્રદત્તા સતી एतेन જયવિમલપ્રજ્ઞાંશેન સમં ચિરં બહુકાલં યાવત્ રંસ્યતે
ક્રીડિષ્યતિ । કેવ । શ્રીરિવ । યથા વાર્ધિના ક્ષીરનીરનિધિના વિધિના વેદોક્તપ્રકારેણ વિશ્રા-
ણિતા વિતીર્ણા પાળૌ પ્રાહિતા શ્રીનિંજનન્દના લક્ષ્મીવિષ્ણુના સ્વપ્રેયસા સાકં ચિરં રમતે ॥

શ્લોકાર્થ

હે દેવ, જેમ વિધાતાએ અર્પણ કરેલી સમુદ્રપુત્રી લક્ષ્મી વિષ્ણુ સાથે ચિરકાલ
રમે છે તેમ આપે અર્પણ કરેલી પટ્ટલક્ષ્મી જયવિમલ મુનિ સાથે ચિરકાલ પર્યાંત ક્રીડા
કરશે. ॥ ૧૪ ॥

તં ગુણૈરપ્રતીકાશં ત્વદ્ગુણશ્રીઃ શ્રયિષ્યતિ ।
વહ્ની વિવર્ધમાનેવ સ્મયમાનમહીરુહમ્ ॥ ૧૫ ॥

હે સૂરિપુરંદર, ત્વદ્ગુણશ્રીઃ તવ ગુરુપરમ્પરાયાતા તપાગચ્છલક્ષ્મીર્ગુણેઃ શમદમાર્જવમા-
ર્દવજ્ઞાનાદિભિરપ્રતીકાશમનન્યસામાન્યં તં જયવિમલં શ્રયિષ્યતિ સેવિષ્યતે । કેવ । વહ્નીષ ।
યથા વિવર્ધમાના પ્રાવૃષેણ્યપ્રવર્ષત્પયોધરાભિષેકપ્રસભપ્રવૃદ્ધિ પ્રાપ્નુવતી લતા સ્મયમાનં વિકસિતં
પલ્લવપત્રપુષ્પફલકલાપકલિતં મહીરુહં પાદપં શ્રયતે ભજતે ॥

શ્લોકાર્થ

હે સૂરિપુરંદર, વર્ષાઋતુના મેઘથી વધતી જતી લતા નવપલ્લવિત વૃક્ષનો આશ્રય
લે છે, તેમ આપની પરંપરાથી આવેલી તપાગચ્છની લક્ષ્મી, શમદમાદિગુણોથી અસામાન્ય
એવા જયવિમલમુનિનો આશ્રય કરશે. ॥ ૧૫ ॥

પટ્ટધુર્યેડ્ગજે રાજા યુવરાજે ઇવોર્જિતે ।
ત્વયાસ્મિન્નિર્મિતે કાપિ ભાવિની શાસનોન્નતિઃ ॥ ૧૬ ॥

હે હીરવિજયસૂરે, ત્વયાસ્મિન્ જયવિમલપ્રજ્ઞાને પટ્ટધુર્યે ગણભારધુરીને નિર્મિતે કૃતે
કાપ્યદ્ભુતવૈભવા જગદાર્થ્યકારિણી શાસનસ્ય શ્રીજિનમતસ્યોન્નતિર્ભાવિની ભવિત્રી । કેનેવ ।
રાજેવ । યથા ભૂમીપતિના ઈર્જિતે પ્રબલબલે યુવરાજે પટ્ટધુર્યે નિજરાજ્યધુરાધુરંધરે વિહિતે
સતિ શાસનાનામુપલક્ષણાત્ પુરનગરગ્રામજનપદાનાં ન્યાયવિધિં વિદધતિ સતિ સમુન્નતિર્ભવતિ ।
'દીયતાં દશલક્ષાનિ શાસનાનિ ચતુર્દશ' इति વિક્રમાર્કદાનપત્રે શ્લોકઃ । અથવા શાસન-
સ્યાજ્ઞાયાઃ કાપ્યદ્વૈતા ઉન્નતિર્જાયતે । કોડપ્યાજ્ઞાં નેલ્લવજ્ઞયતીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સૂરિદેવ ! જેમ રાજા પોતાના પ્રબલ પરાક્રમી પુત્ર યુવરાજને રાજ્યની લગામ

અર્પણ કરે અને રાજ્યલક્ષ્મીની ઉન્નતિ થાય, તેમ આપ જયવિમલ મુનિને પટ્ટધર કરશે તેથી જૈન શાસનની કોઈ અદ્ભુત ઉન્નતિ થશે. ॥ ૧૬ ॥

વિક્રમાર્ક ઇવ શ્રીમત્સિદ્ધસેનદિવાકરાદ્ ।

ત્વત્તસ્તદનુ કોઽપ્યુર્વીવ્રજ્જો બોધિમવાપ્સ્યતિ ॥ ૧૭ ॥

હે દેવ, તસ્ય જયવિમલસ્ય પટ્ટસ્થાપનાનન્તરં ત્વત્તઃ શ્રીમત્સકાશાત્ કોઽપ્યદ્ભુતવૈભવઃ । ઉર્ધ્વી પૃથિવી તસ્યાં પ્રબલપ્રતાપૈઃ વ્રજ્જ ઇવ વ્રજ્જઃ સહસ્રકિરણસદૃશો મહામણ્ડલીકમહીપતિ-
બોધિ સમત્વમવાપ્સ્યતિ લપ્સ્યતે । ક ઇવ । વિક્રમાર્ક ઇવ । યથા શ્રીમતઃ પૂર્વાદિજ્ઞાના-
તિશાયિગુણૈઃ કલિકાલસર્વજ્ઞ ઇતિ વિરુદ્ધધારણાસાધારણલક્ષ્મીઘતઃ સિદ્ધસેનદિવાકરાદ્વિક્રમા-
દિત્યનૃપો બોધિવીજમવાસવાન્ ॥ ઇતિ દેવતયા પટ્ટધુરંધરકથનમ્ ॥

૨શ્લોકાર્થ

હે સૂરિદેવ, જેમ અસાધારણ પ્રસાવાન શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકારથી વિક્રમાદિત્ય પ્રતિ-
બોધ પામ્યા, તેમ જયવિમલને પટ્ટધર સ્થાપન કર્યા બાદ આપનાથી પ્રબલ પ્રતાપી મહા-
મંડલેશ્વર એવો કોઈ રાજા પ્રતિબોધ પામશે. ॥ ૧૭ ॥

સમાકર્ણ્ય સુરીવર્ણ્યમાનં તં પિપ્રિયે પ્રભુઃ ।

રથાઙ્ગવન્નિશાવેદિગદિતામ્બુદયં રવિમ્ ॥ ૧૮ ॥

પ્રભુઃ સુરીન્દ્રઃ સુર્યા શાસનદેવતયા વર્ણ્યમાનં શ્લાઘ્યમાનં તં જયવિમલનામાનં પ્રજ્ઞાંશં
સમાકર્ણ્ય શ્રવણગોચરીકૃત્ય પિપ્રિયે નિજપટ્ટામ્બુદયવિભાવનાભિપ્રાયેણ હૃદયે પરમાં પ્રીતિં
પ્રાપ્તવાન્ । ‘પ્રીઙ્ પ્રીતૌ’ । જહર્ષેત્યર્થઃ । કિંવત્ । રથાઙ્ગવત્ । યથા ચક્રવાકઃ નિશાવેદિભિ-
સ્તામ્રચ્છૈર્ગદિતો નિવેદિતોઽમ્બુદય ઉદ્ગમનસમયો यस્ય તાદૃશં રવિં દિવાકરં પ્રીયતે પ્રિયામિઃ
પરસ્પરવિયોગાપગમાશયા હૃષ્યતિ ॥

૨શ્લોકાર્થ

કુકડાના અવાજથી સૂર્યોદયનો સમય જાણીને પ્રિયા મિલનની આશાથી જેમ ચક્રવાક
આનંદ પામે તેમ શાસનદેવીપડે પ્રશંસેદુ જયવિમલનું નામ જાણીને, પોતાની પટ્ટલક્ષ્મીના
અબ્ધુદયની આશાથી શ્રી હીરવિજયસૂરિ હૃદયમાં અત્યંત આનંદિત બન્યા. ॥ ૧૮ ॥

इत्यतर्क्यत तेनान्तर्भाग्यसौभाग्यभूरसौ ।

प्रणुन्नयेव पुण्यैर्यत्त्रिदश्यापि प्रशस्यते ॥ १९ ॥

તેન સૂરિણા અન્તર્મનોમધ્યે ઇત્યમુન્ના વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અતર્ક્યત વિચાર્યતે સ્મ । ઇતિ
કિમ્ । યદસૌ મદ્વિનેયો જયવિમલામિધાનવિબુધઃ ભાગ્યં ભાગધેયં પુણ્યં તથા સૌભાગ્યં

સુભગતાં લોકે વિખ્યાતિર્વા તયોર્ભુઃ સ્થાનં વર્તતે યદ્દસ્માત્કારણાત ત્રિદશ્યા જિનશાસ-
નવૃન્દારિકયાપિ પ્રદાસ્યતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પુણ્યૈરર્થાત્તસુકૃતૈઃ પ્રણમ્યા પ્રેરિતયેવ ॥

૧૯૦૩૫૩૪

આચાર્ય આ પ્રભાણે વિચારમગ્ન બન્યા કેઃ આ મારા શિષ્ય જ્યવિમલ ખરેખર
ભાગ્ય-સૌભાગ્યના સ્થાનભૂત છે ! જેની શાસનદેવીએ પણ સ્વમુખે પ્રશંસા કરી ! બાણે તે
મુનિના પ્રબલપુણ્યવડે દેવી પ્રેરિત થઈ ન હોય ! ॥ ૧૯ ॥

મેરુભૂરિવ ખાત્યેષા જિનપટ્ટપરમ્પરા ।

સમુદ્ભવન્તિ येनास्यां सूरीन्द्राःस्वर्द्रुमा इव ॥ ૨૦ ॥

પણ નિઃશેષગણધરધોરણી તરુણીચૂડામણીમૃતા અમ્યુદિતા અમ્યુદીયમાના અમ્યુ-
દયપ્રાપયિત્રીવ જિનસ્ય શ્રીમન્મહાવીરભગવતઃ પટ્ટાનાં પરમ્પરા શ્રેણી મેરુભૂરિવ સ્વર્ણા-
ચલમેદિનીવ ભાતિ વિભાતિ । યેન કારણેન અસ્યાં જિનપટ્ટપરમ્પરાયાં મેરુમેદિનીધરવનભૂમૌ
ચ સ્વર્દ્રુમાઃ કલ્પવૃક્ષા इव सूरीन्द्राः समुद्भवन्ति प्रकटीभवन्ति ॥

૧૯૦૩૫૩૪

ખરેખર ભગવાન મહાવીરની આ પાટપરંપરા મેરુભૂમિની જેમ શોભે છે. કે જે
પટ્ટપરંપરાંથી મેરુભૂમિ ઉપર આવા ગુણવાન સૂરીન્દ્રોંથી કલ્પવૃક્ષો પ્રગટ થાય છે !
અર્થાત્ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

अर्हन्मतैकमलयोद्भूतसूरीन्द्रचन्द्रनैः ।

यशःप्रसमरामोदैः सुरभीक्रियते जगत् ॥ ૨૧ ॥

અર્હન્મતં શ્રીમજ્જિનશાસનં તદેકમલયોઃ દક્ષિણાચલસ્તત્રોદ્ભૂતાઃ પ્રાદુર્ભાવં પ્રાપ્તાઃ
પટ્ટધુરીણભાવં લમ્બિતા યે સૂરીન્દ્રા આચાર્યાસ્તે એવ ચન્દનાઃ શ્રીચણ્ડશાલિનસ્તૈઃ કર્તૃભિ-
ર્ચાંસિ કીર્તય એવ પ્રસમરા દશદિશુ વિસ્તરણશીલા યે આમોદાઃ પરિમલાસ્તૈઃ કૃત્વા
જગદ્ધિલમપિ ભુવનં સુરમીક્રિયતે । સુગન્ધં વિધીયતે હત્યર્થઃ ॥

૧૯૦૩૫૩૪

શ્રી જિનશાસનંથી મલયપર્વત ઉપર ઉત્પન્ન થયેલા સૂરીન્દ્રોંથી ચંદનવૃક્ષોની
કીર્તિંથી પ્રસરતી સુવાસથી સકલ વિશ્વ સુવાસિત થયું. ॥ ૨૧ ॥

इत्यन्तरुदयत्प्रीतिमेकलाद्रिकनीप्लवे ।

निचिखेल चिरं गन्धसिन्धुरेन्द्र इव प्रभुः ॥ ૨૨ ॥

प्रभुः सूरिः इत्यमुना प्रकारेण अन्तश्चेतसि उदयन्ती प्रकटीभवन्ती या प्रीतिः प्रमोदः ।
 'प्रीतिः स्मरस्त्रियां प्रेम्णि योगमुदोः' इत्यनेकार्थः । सैव मेकलनामा अत्रिः पर्वतविशेषस्तस्य
 कनी कन्या पुत्री । नर्मदा नदीत्यर्थः तस्याः प्लवे पानीयपूरे । 'नर्मदा मेकलाद्रिजा' इति
 हैम्याम् । तथा 'समुत्तीय' भगवती मेकलकन्याम् इति चम्पूकथायाम् । चिरं बह्वीं वेलां
 वावन्निचिखेल क्रिडति स्म । क इव । गन्धसिन्धुरेन्द्र इव । यथा कपोलपालीप्रमुखसप्तस्रोतोनिः
 सरन्मदाम्भःप्रवाहाघ्राणमात्रपलायितापरसिन्धुरधोरणीबन्धुरगन्धोपलक्षितसिन्धुरेन्द्रो मेकल-
 शैलनन्दिन्या नर्मदायाः पयःप्रवाहे चिरं स्वेच्छापूरणपर्यन्तं खेलति ॥ इति गुरोर्हृदये
 विमर्शः ॥

श्लोकार्थः

आ प्रभाणे हृदयभां उत्पन्न धयेद्री प्रीतिरूपी मेकल पर्वतनी पुत्री नर्मदा नदीना
 जल प्रवाहभां जेम गंधदस्ति (जेनां गंडस्थलभांथी स्वता महजलनी सुगंध मात्रथी
 ज सामान्य दस्तिओ पलायन धर्ज नय ते गंधदस्ति) शिरकाल स्वेच्छापूर्वक डीडा करै
 तेम हीरविजयसूरि प्रीतिरूपी नर्मदाना प्रवाहभां शिरकाल पर्यंत भग्न अन्या. ॥ २२ ॥

लोकान्कोकान्निवाहादं लम्भयन्भानुमानिव ।

दानलीलायितैर्हेलां कल्पयन्कल्पभूरुहाम् ॥ २३ ॥

प्रबोधं विदधत्प्रातरिवाशेषजनुष्मताम् ।

पुष्पकाल इवोलासं प्रणयन्सुमनःश्रियाम् ॥ २४ ॥

त्वं चिरं नन्द सूरिन्द्रेत्यभिनेनूय निर्जरी ।

ततस्तच्चरणाम्भोजं भ्रमरीव चुचुम्ब सा ॥ २५ ॥

ततोऽनन्तरं सा निर्जरी शासनदानवद्विषत्रस्यत्पृषती त्रिलोचना भ्रमरी भृङ्गाङ्गनेव
 तच्चरणाम्भोजं प्रभुपादारविन्दं चुचुम्ब चुम्बति स्म । नमस्करोति स्मेत्यर्थः । किं कृत्वा ।
 इत्यमुना प्रकारेण पुरोऽन्निवानुष्ठुभां त्रिके वक्ष्यमाणप्रकारेण अभिनेनूयातिशयेन स्तुतिं
 निर्माय । इति किम् । हे सूरिन्द्र हे आचार्यपजन्य, त्वं चिरं गलितावधिसमयं नन्द
 जयवान् प्रवर्तस्व पर्वतायुष्कवान् भवतात् । 'दुनदि समृद्धौ' अस्य धातोः प्रयोगत्वात् ।
 ज्ञानदर्शनचारित्रादिकां समृद्धिं लभस्व वा जीया वा । त्वं किं कुर्वन् । लोकान् जग-
 ज्ञानान् भाविनि भूतोपचारात् अमारिजीजियकादिकरवन्दिमोचनप्रकारेणाह्लादं प्रमोदं
 धर्मोपदेशप्रदानादिना भाविकलोकान् आनन्दं लम्भयन् प्रापयन् । क इव । भानुमानिव ।
 यथा सहरस्रश्मिः कोकांश्चक्रवाकानाह्लादं लम्भयति । पुनः किंभूतः । दानलीलायितैः स्वविश्रा-
 णनविलसितैः कृत्वा कल्पभूरुहां सुरतरूणां हेलामवगणनां कल्पयन् कुर्वन् । अत्र गर्भितोपमा ।

પુનઃ કિંમૂતઃ । અશેષજનુષ્મતાં સમસ્તજન્તુજાતાનાં પ્રબોધં વિદધત । કિમિવ । પ્રાતરિવ ।
 યથા પ્રભાતં દિવસમુખં સર્વજનાનાં જાગરણં વિનિદ્રતાં વિધતે । જાગરયતીત્યર્થઃ । પુનઃ
 કિંમૂતઃ । સુમનઃશ્રિયાં સુશોભનં નિષ્પાપાપત્રોહનિર્દમ્ભસર્વસત્ત્વહિતાવહં મનો યેષાં તેષામુ-
 સમાનાં શ્રિયાં લક્ષ્મીણાં ઉલ્લાસં સ્ફારીભાવં પ્રણયન્ સૃજન્ । ક ઇવ । પુષ્પકાલ ઇવ । યથા
 યસન્તસમયઃ કુસુમશ્રીણાં વિકાસં પ્રણયતિ કુરુતે । અથ વા પૂર્વશ્લોકદ્વયપ્રતિપાદિતાનિ
 શત્રુન્તાનિ સંબોધનાન્યેવ જ્ઞેયાનિ । ‘ગતિસ્તયોરેષ જનસ્તમર્દયન્ન હા વિધે ત્વાં કરુણા
 રુણદ્વિ નઃ’ इति नैषधे । ‘हे अर्दयन् हे विधे’ इति तद्वृत्तिः । तथा संबोधने च । ‘सं-
 बोधनेऽपि शत्रुानशौ भवतः । हे पचन हे पचमान जयमान’ इति प्रक्रियायाम् । पचं संबोधनै-
 र्वाभिन्दुत्य देवता प्रणमति स्म ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

૧૨૧૦૩૦૩૦૩૦

ત્યાર પછી તે શાસનદેવી આ પ્રમાણે સુરીન્દ્રની સ્તુતિ કરે છેઃ જેમ સૂર્ય ચક્રવાકોનાં
 સમૂહને આનંદિત કરે છે તેમ આપ અમાર પ્રવર્તન, જળયા વેશે, આદિ કર (ટેકસ)
 થી જાતના જીવોને આનંદ આપો છો. વળી આપે ધર્મદાનનાં વિલાસોથી કદપવૃક્ષોને
 પશુ તિરસ્કાર કર્યો છે. જેમ પ્રભાત સર્વે જીવોને જાગૃત કરે છે તેમ આપ મોહનિદ્રામાં
 પોઢેલા જીવજીવોને ધર્મોપદેશ દ્વારા પ્રતિબોધ કરો છો. જેમ યસંતઃક્રતુ પુષ્પોની શોભાને
 ઉલ્લસિત કરે છે તેમ આપ સજ્જન પુરુષોનાં ચિત્તને ધર્મકથાદ્વારા ઉલ્લસિત કરો છો, એવા
 હે શુરદેવ ! આપ ચિરકાલ પર્યંત જયવંતા વર્તો ! આપ દીર્ઘાયુ બનો ! આ રીતે સ્તુતિ
 કરીને શાસનદેવી સુરીન્દ્રનાં ચરણકમલમાં બમરીરૂપે બની. અર્થાત તેણીએ નમન કર્યું.
 ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥

તતોડસ્યા ધર્મલાભાશીર્વ્યશ્રાણિ શ્રમણેન્દુના ।

શ્રેયઃ સિદ્ધેરૂપાદાનં તસ્યાઃ સંપ્રસ્થિતાવિવ ॥ ૨૬ ॥

તતો દેવીપ્રણમનાનન્તરં શ્રમણેન્દુના સૂરિચન્દ્રેણ અસ્યા દેવ્યા ધર્મલાભામિધા આશી-
 મંજ્જલશંસનવાક્ વ્યશ્રાણિ વિશ્રાણિતા પ્રદત્તા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તસ્યાઃ સંપ્રસ્થિતૌ સમ્ય-
 વશુભાવહપ્રયાણે સ્વગૃહગમનાવસરે શ્રેયસઃ કલ્યાણસ્ય સિદ્ધેર્નિષ્પત્તેરથ વા સર્વમંજ્જલકુ-
 લગૃહસિદ્ધેર્મુક્તેરૂપાદાનં પરમં કારણમિવ ॥

૧૨૧૦૩૦૩૦૩૦

દેવીએ પ્રણામ કર્યા પછી ચન્દ્ર જેવા શિતળ સૂરિદેવે ધર્મલાભની આશીષ આપી
 તે બાજે શાસનદેવીના શુભપ્રયાણ સમયનું કદયાણુસિદ્ધિનું પરમકારણ ન હોય !

પુનઃ સ્વરૂપેડપિ કાર્યેડહં ધુર્યેણ ગણધારિણામ્ ।

પ્રસાદપાત્રીકર્તવ્યા કિંકરીવામરી ત્વયા ॥ ૨૭ ॥

हे देव, गणधारिणां गच्छभारसप्तह्रीनां सखीणां सध्ये धुर्येण धौरेयेण । गणधरधुरं-
धरेणेत्यर्थः । त्वया भगवता पुनर्द्वितीयवारं स्वल्पे स्तोकेऽपि कार्यं कर्तव्यं किंकरी चेटी
दासीव अहं श्रीमन्मन्त्रसेविका अमरी शासनदेवता प्रसादस्य प्रसत्ते; पात्रीकर्तव्या स्थानकं
कार्या । स्तर्तव्येत्यर्थः ॥

श्लो० ३०

हे देव ! मुनिगणनेता ऐवा आप, अल्प पण्य कथं भां किंकरी ऐवी भने आपनी
कृपापात्री जनावशे। अर्थात् भने भूदशे। नही। ॥२७॥

इत्युदित्वा प्रभुं नत्वा मोदमेदस्विनी ततः ।

क्षणिकेव क्षणादासीददृश्या द्योतिताम्बरा ॥ २८ ॥

देवी शासनसुरी क्षणात्क्षणमात्रान्निमेषमात्रात् क्षणिकेव विष्णुदिवादृश्या दृशोरगोचरा
आसीत् । गतेत्यर्थः । किंभूता । द्योतितं स्वकान्त्या प्रकाशितमुद्द्योतयुक्तं कृतमम्बरमाकाशं
यया । पुनः किंभूता । मोदेन स्वरिदर्शनादभूताद्वैतानन्देन कृत्वा मेदस्विनी रोमाञ्चकञ्चु-
कितकाययष्टित्वात्पुष्टा । हर्षप्रकर्षवतीत्यर्थः किं कृत्वा । पूर्वोक्तप्रकारेण उदित्वा कथयित्वा
प्रभोः पुर इत्यध्याहारः । पुनरित्यस्वाप्यध्याहारः प्रभुं । सूरिन्द्रं नत्वा प्रणम्य ॥
इति शासनदेवतागमनम् ॥

श्लो० ३१

ऐनी कान्तिथी आकाश प्रकाशितं यथुं छे, तेवी अने आचार्यनां दर्शनाभूतथी
पुष्ट जनेली शासनदेवी आ प्रभाण्णे कहीने विजयीनी जेम क्षणमात्रमां अदृश्यं थर्ध
गर्ध। ॥२८॥

कलधौतावदातश्रीर्द्विज्योत्स्नाविराजितः ।

कुर्वन्कुवलयोल्लासं विभुर्विधुरिवाभवत् ॥ २९ ॥

विभुः श्रीहीरविजयसूरिः विभुः सुधादीधितिरिवाभवत् जातः । किंभूतः । कलधौतं
काञ्चनं तद्वद्वदाता निर्मला पीता श्रीवपुः शोभा यस्य । 'विभ्राजते तव वपुः कनकावदा-
तम्' इति भक्ताभरस्तोत्रे । चन्द्रः किंभूतः । कलधौतं रजतं तद्वदुज्ज्वला मण्डललक्ष्मीर्यस्य ।
'कलधौतं रूप्यहेम्नोः' इत्यनेकार्थः । पुनः किंभूतः । द्विजानां दशनानां ज्योत्स्नया कान्त्या
विराजितः । पक्षे द्विजैश्चन्द्रपारिपार्श्वकैः सेवकविशेषैः । द्विजपतित्वाच्चन्द्रस्य । तथा ज्योत्-
स्नया चन्द्रिकया विराजितः शोभितः । पुनः किं कुर्वन् । कुवलयस्य भ्रमण्डलस्य प्रतिबोध-
दानादिना यशसा वा उल्लासमानन्दातिशयम् । पक्षे । कुवलयानां चन्द्रविकाशिकमलाना-
मुत्पलानां विकाशं कुर्वन् सृजनम् ॥

૧શ્લોકાર્થ

સુવર્ણ જેવી ઉજ્જવલ શરીરની કાન્તિવાળા, તેમજ રજતજેવી દાંતોની કાન્તિથી શોભતા, અને પૃથ્વીમંડલને ઉલ્લસિત કરતા હીરવિજયસૂરિ ચન્દ્રજેવા અન્યા. ચન્દ્ર પશુ ઉજ્જવલ હોય છે, ચંદ્રિકાથી સુશોભિત હોય છે, અને કમલોને વિકસિત કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

અશ્રાન્તાનન્તપદવીલઙ્ઘનૈઃ શ્રાન્તવાનિવ ॥

શશી શનૈઃ શનૈસ્તાચલચૂલામથાશ્રયત્ ॥ ૩૦ ॥

અથ દેવતાગમનાનન્તરં શશી શીતકાન્તિઃ શનૈઃ શનૈર્મન્દં મન્દમસ્તાચલસ્ય ચરમાત્રેઃ પ્રતીચીપર્વતસ્ય ચૂલાં શિખામાશ્રયદ્વજતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-અશ્રાન્તં વિગતવિશ્રામં યથા સ્વા- સ્થા નિરન્તરં વિદ્યતે અન્તોડવસાનં યસ્યાઃ સા અનન્તા અપરિમિતા પ્રમાણાતીતા ષ્ઠા પદવી માર્ગઃ ગગનાઙ્ગણં તસ્યા લઙ્ઘનૈરતિક્રમણૈઃ શ્રાન્તવાન્ શ્રમં પ્રાપ્તવાનિવ । પરિશ્રમં પ્રાપ્તઃ સ કુવ્રચન વિશ્રામાર્થમવતિષ્ઠતે ।

૧શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી ધીમે ધીમે ચન્દ્ર, અસ્તાચલના શિખરને આશ્રય કરનારો બન્યો ! તે બાજુ અશ્રાન્ત અને અનંત આકાશનું ઉલ્લંઘન કરીને ચન્દ્ર શ્રમિત થઈ ગયો ન હોય ॥ ૩૦ ॥

ગર્ભાશ્મગર્ભચન્દ્રાશ્મકલ્પિતોત્તસિકેવ સા ।

અસ્તાચલશ્રીર્માતિ સ્મ મૌલિલીલાયિતેન્દુના ॥ ૩૧ ॥

મૌલૌ અર્થાત્ પશ્ચિમાચલસ્ય શિરઃશિખરે લીલયા સ્વવિચરણવિલાસેન ન તુ પરસ્ય કસ્યાપિ વલેન આકર્ષણાદિષલાત્કારેણાચરિતમાચરણં યસ્ય સ લીલાચરિતસ્તાદશેનેન્દુના ચન્દ્રેણ કૃત્વા સા પ્રસિદ્ધા ચન્દ્રસ્યોદયદાયિની દ્વિતીયાયાં પ્રથમમસ્તાચલાદેવોદયત્વાત્ । અથ વા સૂર્યાચન્દ્રમસયોરસ્તકારકત્વેન ક્લ્યાતિમતી અસ્તાચલસ્ય પશ્ચિમપૃથિવીધરસ્ય શ્રીલક્ષ્મીર્માતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે--ગર્ભે મધ્યપ્રદેશે અશ્મગર્ભા મરકતમણયો યસ્યાઃ । ‘મરકતં ત્વ-શ્મગર્ભમ્’ इति हैम्याम् । તાદૃશી । ચન્દ્રાશ્મભિશ્ચન્દ્રકાદ્રકાન્તરત્નૈઃ । ‘ચન્દ્રકાન્તશ્ચન્દ્રમણિશ્ચાન્દ્ર-ચન્દ્રોપલશ્ચ સઃ’ इति हैम्याम् । યથા ચન્દ્રોપલસ્તથા ચન્દ્રાશ્મા । કલ્પિતા રચિતા ઉત્તંસિકા શેખરો યસ્યાસ્તાદગ્નિધેવ । વિદર્ભસુભ્રૂવણાવતંસિકા’ इति नैषधे । અવતંસિકા તથેવોત્તંસિકાપિ ॥

૧શ્લોકાર્થ

શિખર ઉપર લીલારૂપે રહેલા ચન્દ્રવડે અસ્તાચલની લક્ષ્મી શોભે છે તે બાજુ

જેના મધ્યભાગમાં મરકતમણિઓ છે તેવી ચન્દ્રકાન્ત રત્નોથી બનાવેલી 'કલગી' ન હોય (અર્થાત્ અસ્તાચલ ઉપર રહેલો ચન્દ્ર કલગીની જેમ શેલતો હોય, ॥ ૩૧ ॥

ચન્દ્રશ્ચક્રમણવલ્લાન્તં સ્વાશ્વનાયિતરોહિતમ્ ।

વનાય મો મસ્તાદ્રેરધ્યાસ્ત કિમધિત્યકામ ॥ ૩૨ ॥

ચન્દ્રો મૃગાઙ્કઃ અસ્તાદ્રેશ્વરમાચલસ્યાધિત્યકામૃધ્વભૂમીં સર્વશિરઃ શિશ્વરકાશ્યપીમધ્યા-
સ્ત આશ્રયતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ચક્રકુમળે ચતુર્યામીં યવિદવિશ્રમેણ નિશિલનમોત્રમણેન વલ્લાન્તં
પરિશ્રાન્તં વિભાતપ્રાયાયાં વિભાવર્યાં સ્વસ્યાત્મનઃ ક્રોડાનિશિલાલ્યમાનપાલ્યમાનમ્ । અથ
વાશના યા શુભુક્ષા સંજાતા અસ્યેત્યશનાયિતં શુભુક્ષાક્ષામકુક્ષિ રોહિતમઙ્કમૃગભેદગતકુરઙ્કમ્ ।
યતો 'મૃગભેદાહરમ્યંકુરઙ્કુગોકર્ણશેવરાઃ । ચમૂરુચીતચમરાઃ સમરાર્ણસ્ય રોહિષૌ । કદલીક-
ન્દલીકૃણસારઃ પૃષતરોહિતાઃ ॥' इति हैम्याम्, तथा 'त्रस्यश्चमૂरुचलचक्षुषमाचचक्षे,' तथा
'नश्यत्पृषतीविलोचने,' तथा 'पृषत्किशोरी कुरुतामसंगतं कथं मनोवृत्तिमपि द्विपाधिपे,' तथा
'सुखं वसत्येष कलङ्करङ्कुः' इत्यादि नैषધે । મૃગભેદા મૃગા પવોક્તાઃ સન્તીતિ । તથેવાત્ર
રોહિતનામા મૃગભેદવિશેષસ્તં વનાય ચરણાર્થમોમકુમિવ । 'વનાય પીતપ્રતિબદ્ધવત્સાં યશો-
ધનો ધેનુમૃષેર્મુમોચ' इति रघौ । મોચનાર્થમિવ ॥

૧શ્લોકાર્થ

ચન્દ્રે અસ્તાચલના શિખરનો આશ્રય લીધો, તે બાજુ ચાર પ્રહર સુધી ચાલતાં
ચાલતાં શ્રમિત થઈ ગયેલા પોતાના ઉત્સાગમાં રહેલા ક્ષુધાતુર મૃગને વનમાં ચરાવવા
માટે ગયો ન હોય । ॥ ૩૨ ॥

વિધુના વાકસુધાસ્પન્દિવદનેન વિધુજિતઃ ।

તત્તલાપ્ત્યૈ તપઃકાઙ્ક્ષીવાગાદસ્તાદ્રિગહવરે ॥ ૩૩ ॥

વિધુ મૃગાઙ્કઃ અસ્તાદ્રેઃ પ્રતીચીપર્વતસ્ય ગહવરે વિવિધવિટપિકોટિસંકટનિકુઙ્ગે ગુહાયાં
વા આગાદાજગમ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તસ્ય ભગવદ્વવ્રસ્ય તુલા સાદૃશ્યમુપમા તસ્યા આપ્ત્યૈ પ્રાપ્ત્યે
આસાદનાર્થં તપઃકાઙ્ક્ષી તીવ્રં તપઃ કર્તું કાઙ્ક્ષન્વાઙ્મ્હન ઇવ । કિંમૂતો વિધુઃ । વાચં વાણી-
મેવ સુધામમૃતરસં સ્પદન્તે ક્ષરત્યુદ્ધિરતીત્યેવંશીલેન ષદનેન સ્વીયાનનેન કૃત્વા વિધુના
સુરિણા જિતઃ પરામૃતઃ ॥

૧શ્લોકાર્થ

ચન્દ્ર અસ્તાચલની શુક્રામાં ગયો, (શા માટે) જેમાંથી નીરંતર વાણીરૂપી સુધા
ઝરે છે તેવા આચાર્યશ્રીના સુખથી પરાભવ પામેલો ચન્દ્ર, શુક્રસુખની સમાનતા
પ્રાપ્ત કરવા માટે, તપ કરવાની અભિલાષથી બાજુ શુક્રામાં ગયો ન હોય ! ॥ ૩૩ ॥

દૃષ્ટ્વા યાન્તં જઘન્યાયામન્તભૂતાભ્યસૂચયા ।

ચન્દ્રશ્ચન્દ્રિકયા રુચ્ય ઇવ ચણ્ડિકયા જહે ॥ ૩૪ ॥

ચન્દ્રઃ કૈરવિળીરમણઃ ચન્દ્રિકયા જ્યોત્સ્ન્યા જહે ત્યક્તઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે--અન્તર્મનોમધ્યે ભૂતા પ્રકટા जाता अभ्यसूया ईर्ष्यां तयेव । किं कृत्वा । जघन्यायां निरुष्टायां जातेर्वा रूपाव्रा श्रवणरूपायामतिकुत्सितायां च । स्वभावतः स्त्रीजातावसूयाबाहुल्यं स्यात्सपत्नीमपि प्रष्टुं न शक्नोति ततोऽन्यस्याः का किंवदन्ती । तत्रापि तां विशुद्धां विश्वाह्लाददायिनीमेकपत्नीं सतीं विहाय सकलङ्कां जगद्विषादविधायिनीं कुरूपां मातङ्गाङ्गनामेषोऽभिसरत्येषा महीयस्यसूया तयेव कृत्वोज्झितः अथ च जघन्या पश्चिमा । 'अजघन्यः प्रचेताः । नलः किंभूतः । अजघन्यः सर्वो लक्षः । तथा प्रकृष्टमुत्तमत्वोचितं चेतो मनो यस्य । तथा प्रचेता वरुणस्तु सजघन्य सह जघन्यया प्रतीच्या दिशा वर्तते यः तदधिपतित्वात्' इति चम्पूकथायाम् । यान्तं गच्छन्तं गमनं कुर्वन्तम् दृष्ट्वा स्वलोचनगोचरीयव । कृत्य क इव । रुच्य इव । यथा चण्डस्त्व-स्यतकोपनः स्त्री चेच्चण्डिका कृतं कोपं कथमप्यनुज्झन्त्या स्त्रिया कान्तः शूद्रीमभिसरन् हीयते त्यज्यते ॥

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્રિકાએ ચન્દ્રને ત્યાગ કર્યો [શા માટે] વિશ્વને આહ્વાદ આપનારી એવી પોતાની સતી પત્ની [ચન્દ્રિકા] ને ત્યાગ કરીને, કલંકિની, કુરૂપા અને જઘન્યા એવી માતંગી [પશ્ચિમદિશા] તરફ પોતાના પતિ ચન્દ્રને ભેદને, અંતરમાં ઉત્પન્ન થયેલી ઈર્ષ્યાથી જ બાણે ચન્દ્રિકાએ એને ત્યાગ કર્યો ન હોય ! જેમ ચંડિકા (અત્યંતક્રોધા-તુરસ્તી) કુદ્રસ્ત્રીમાં આસકત એવા પોતાના પતિને ત્યાગ કરે તેમ ચન્દ્રિકાએ ચન્દ્રને ત્યાગ કર્યો. અર્થાત્ પશ્ચિમદિશામાં ચન્દ્ર તેજહીન બન્યો. ॥ ૩૪ ॥

પ્રેક્ષ્યં ક્ષપાક્ષયે ચન્દ્રં વિદ્રાણં ચન્દ્રગોલિકા ।

ત્યક્ત્વા કાન્તં યયૌ કાપિ પુંશ્ચલીવ યદ્દૃષ્ટયા ॥ ૩૫ ॥

ચન્દ્રગોલિકા વિશદચન્દ્રિકા કાન્તં સ્વમર્તારમર્થતો વિભાવરીવહ્રમં ત્યક્ત્વા મુક્ત્વા સંત્વજ્ય ક્વાપિ સ્વરુચિતે સ્થાને યદ્દૃષ્ટયા સ્વેચ્છયા યયૌ પ્રયાતલ્લતી । કિં કૃત્વા । ક્ષપાયા નિશાયાઃ ક્ષયે ક્ષીણતાયાં વિનાશો વિદ્રાણં નિઃશ્રીકં મૃતપ્રાયં ચન્દ્રં નક્ષત્રનાયકં પ્રેક્ષ્યં વિભાવ્ય । કેવ । પુંશ્ચલીવ । યથા વ્યભિચારિણી સ્ત્રી સ્વકાન્તં ત્યક્ત્વા ક્વાપ્યભિમતે પુસિ પ્રયાતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વ્યભિચારિણી સ્ત્રી પોતાના પતિને ત્યાગ કરીને પોતાના ઈષ્ટ પુરૂષ તરફ

બય તેમ ચન્દ્રિકા રાત્રિના ક્ષયથી તેજહીન બનેલા ચન્દ્રને બેઠને, પોતાને અભિમત સ્થાને ચાલી ગઈ, ॥ ૩૫ ॥

રથાઙ્ગવ્યથનોદ્ભૂતૈઃ પવિત્રમૈરિવ પાપ્મભિઃ ।

ત્રિયામાપગમે રાજા તત્યજે વસુભિઃ ક્ષણાત્ ॥ ૩૬ ॥

ત્રિયામાયા નિશાયા અપગમે વિરામે વિનાશે । ક્ષયે इत्यर्थः । રાજા ચન્દ્રો નૃપતિશ્ચ ક્ષણાત્ નિમેષમાત્રાદ્વસુભિઃ કિરણૈર્બ્રવ્યૈશ્ચ તત્યજે પરિત્યક્તઃ । ‘વસુસ્ત્વગ્નૌ દેવભેદે રુચિ યોક્ત્રે શુક્રે ચ સુસ્વાદે રત્ને વૃદ્ધોષધે ઘને इत्यनेकार्थाः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રથાઙ્ગનાં ચક્રવાકવિહંગ-માનાં વ્યથનૈઃ પરસ્પરવિયોગોત્પાદનૈરુદ્ભૂતૈઃ સંજાતૈસ્તથા પવિત્રમૈઃ પરિપાકં પ્રાપ્તૈઃ ઉદ-યાચલિકાયામુપાગતૈઃ પરમપાપ્મભિરુત્કૃષ્ટદુઃકૃતૈરિવ । નૃપતિરપ્યકરાકરકરણદળનપરદાર-ગમનગ્રહણસત્તવ્યસનરોચનાદિજનિતદુરન્તદુરિતૈઃ કૃત્વા । દ્રવ્યાદિભિરાદિશબ્દાત્ અશ્વ-ગજરથપદાતિસુભટજનપદપુરગ્રામાદિરૂપલક્ષ્મીઘનૈસ્ત્યજ્યતે । ક્ષીણે પુણ્યે વિધીયમાને ચ તુર્નયે શ્રીયાંતિ । યતઃ—‘પુણ્યે સત્યપિ લક્ષ્મીં દુર્નીતિરિહાન્તરે ક્ષયં નયતિ । તૈલેऽનુપમુક્તેऽપિ દ્વિ દીપશિખાં હન્તિ વાતાલી ।’ इति वचनात् ॥ इति चन्द्रस्थास्यचलगमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ઉદ્યાવલિકામાં આવેલાં અશુભ કર્મોથી દૂર્યોસનીરાજા રાજગાદી ઉપરથી ફેંકાઈ બય છે, પદબ્રષ્ટ થાય છે તેમ ચક્રવાકોના વિયોગજન્ય વેદનાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપ કર્મો૩૫ કિરણોથી રાત્રિનો ક્ષય થતાં ક્ષણમાત્રમાં ચન્દ્રનો ત્યાગ કરાયો [પુણ્ય હોવા છતાં પણ દૂરાચારથી લક્ષ્મીનો ક્ષય થાય છે, શું’ડ ! તેલ હોવા છતાં પણ પ્રચંડ પવનથી દીપશિખાનો ક્ષય નથી થતો !] ॥ ૩૬ ॥

નિયન્ન્ય હન્તું સ્વર્માણુપાશકાઙ્ગીવ પાશિના ।

વિદ્યુઃ પાથોધિસૌધેનાધાતું સૌહાર્દમીયિવાન્ ॥ ૩૭ ॥

વિદ્યુર્વાસતેયીચિવોદા નિશાપતિઃ । પાથોધિરમ્ભોનિધિઃ સમુદ્રઃ સ યવ સૌંધ વાસ-વેદમ્ यस્ય તેન । ‘વરુણસ્ત્વર્ણવમન્દિરં પ્રચેતાઃ’ इति हैम्याम् । પાશઃ સ્વશાત્રવનિયન્ત્ર-ણદંશકગ્રન્થિરસ્યાસ્તીતિ પાશી વરુણઃ । ‘જલયાદઃપતિપાશિમેઘનાદાઃ’ इति हैम्याम् । વરુણાદ્વાસ્ત્રં તેન પ્રચેતસા સાર્ધં સૌહાર્દ મિત્રમિત્રતામાધાતું કર્તુમીયિવાન્ । તદ્વાન્નિ જલનિધૌ જગમ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પાશકાઙ્ગીવ । મિત્રીભૂતાદ્વરુણાત્પાશં ગૃહીતું કાઙ્ગતિ સ્પૃહય-તીત્યેવંશીલ इव । યતઃ મિત્રસ્ય ચદ્વિલોક્યતે તન્નિજમિત્રાત્સદ્રસ્તુ ગૃહ્યતે इति रीतिः । किं कर्तुम् । स्वधैरिणं स्वर्माणुं विद्युतुदं गियन्त्य कथंचित्पाशेन कृत्वा निबध्य हन्तुं कृतान्तनिकेतनातिथीकर्तुम् ॥

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્ર પશ્ચિમસમુદ્રમાં ગયો [શા માટે] પોતાના શત્રુ રાહુને બંધનથી બાંધીને મારવામાટે. જેનું સમુદ્ર ઘર છે તેવા પોતાનાં મિત્ર વરૂણ પાસે પાશ (બંધન) લેવાની ઇચ્છાથી જ બાણે ચન્દ્ર પશ્ચિમસમુદ્રમાં ગયો ન હોય ! ॥ ૩૭ ॥

તમીપ્રિયતમો મધ્યે પ્રત્યગ્દ્વીપવતીપતેઃ ।

જનિકર્તુર્નિજસ્યેવ મિલનાય સમીયિવાન્ ॥૩૮॥

વિભાવરીપ્રાજવલ્લભઃ વિધુઃ પ્રત્યગ્દ્વીપવતીપતેઃ પશ્ચિમદિકસંબન્ધિનો નિર્દેશિણીનાય-
કસ્ય સમુદ્રસ્ય પ્રતીચીપાથોધેર્મધ્યે સમીયિવાન્ સમાગच्छति स्म । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નિજ-
સ્વાત્મન આત્મીયસ્ય વા જનિકર્તુઃ જનકસ્ય । યતઃ—‘સાગરાન્મુનિવિલોચનોદરાચઙ્ગયાદ-
જ્જનિ તેન કિં દ્વિજઃ’ इति નૈષધે । મિલનાય પિતૃસ્નેહાતિરેકાન્મિલનાર્થમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્ર પશ્ચિમસમુદ્રની મધ્યમાં ગયો [શા માટે] પોતાના પિતા સમુદ્રને પિતૃસ્ને-
હથી મળવા માટે બાણે ગયો હતો. (ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ સાગરથી મનાય છે.) ॥ ૩૮ ॥

इतोऽभ्युदयते भानुरितश्चन्द्रोऽस्तमीयते ।

इदं किमप्यनीदृक्षमहो विलसितं विधेः ॥૩૯॥

इतोऽस्मिन् पार्श्वे पूर्वस्या दिशि भानुः सहस्ररश्मिः अभ्युदयते अभ्युदयं प्राप्नोति ।
‘अयं गतौ’ भ्वादिः आत्मनेपदी च । तथा ‘गच्छति विसर्पेत्ययत्ययते’ इत्यादिक्रियाः
क्रियाकलापे । इतः प्रतीचीननीरनिधेर्मध्ये । पश्चिमाया दिशीत्यर्थः । चन्द्रो रजनी-
जीवितेश्वरः अस्तं क्षयं नाशमीयते लभते । ‘इङ् च गतौ’ दिवादिरात्मनेपदी च ।
अहो इत्याश्चयं खेदे वा । किमप्यपूर्वमनीदृक्षं विद्वद्भिरपि वक्तुमशक्यं वचनगोचरातीतं
विधेर्देवस्य विलसितं विजृम्भितं दृश्यते ॥ इति चन्द्रमसोऽस्तमयनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જ્યારે પૂર્વદિશામાં સૂર્યનો ઉદય થાય ત્યારે પશ્ચિમદિશામાં ચન્દ્રનો અસ્ત થાય
છે ખરેખર આશ્ચર્યની વાત છેઃ વિધિનું કેવું અપૂર્વ વચનાતીત વિલસિત
છે ! ॥૩૯ ॥

दत्त्वोदयं त्वमेवास्तं कथं दत्से प्रियस्य नः ।

तारका इत्युपालब्धुं भेजुरस्ताचलं किमु ॥૪૦॥

તારકા અર્થાદશ્વિન્યાદિનક્ષત્રાણિ દાક્ષાયિણ્યઃ સર્વાઃ શશિપ્રિયાઃ । હેમાચાર્યેણ નામસુ કષ્ઠિદ્વિશેષઃ પ્રોક્તો નાસ્તિ । કિં ચ ‘ભકનીનિકયોસ્તારા, તારા શબ્દો મે નક્ષત્રે કનીનિકાયાં ચ । તારા યથ તારકા નક્ષત્રાણિ’ इति लिङ्गानुशासने । ચન્દ્રકરા અસ્તાચલં પ્રતીચી-પૃથ્વીધરં મેજુરાશ્રિતાઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—इत्यमुना प्रकारेण उपालब्धमुपालम्भं प्रदातुमिव । इति किम् । हे चरमात्रे, नोऽस्माकं तारकाणां प्रियस्य प्राणनाथस्य निशीथीनीनायकस्य त्वमेव भवानेव उदयमुद्गममैश्वर्यं वा दत्त्वा वितीर्य प्रतिपद्वितीययोस्तिथ्योरस्ताचले चन्द्रोदयदर्शनात् । तस्माद्विधोरस्तात्रिरेवोदयाचलः । तथा प्रातर्वर्णनेऽप्युदयनाचार्येणापि प्रोक्तं यथा—‘उदयगिरिकुरङ्गीसृङ्गकण्ड्वयनेन स्वपिति सुखमिदानीमन्तरेन्दोः कुरङ्गः’ इति । प्रतिपच्चन्द्रोदयदर्शनं प्रायः सुरभिणामेव । यदुक्तम्—‘प्रतिपच्चन्द्रं सुरभी नकुलो नकुली पयश्च कलहंसः । चित्रकवल्ली चाषः सूक्ष्मं धर्मं सुधीर्वेत्ति ॥’ इति । पुनस्त्वमेवास्तमस्तमयनं क्षयं च कथं दत्से ददासि ॥

શ્લોકાર્થ

તારાઓએ પણ અસ્તાચલનો આશ્રય લીધો (શા માટે) બાણે આ પ્રમાણે અસ્તાચલને ઉપાલંબ આપવા માટે તારાઓ ગયા ન હોય ! કે હે અસ્તાચલ, તું અમારા સ્વામી ચન્દ્રને ઉદય આપીને હવે અસ્ત કેમ આપે છે ! (પ્રતિપદા અને દ્વિતીયાનાં ચન્દ્રનો ઉદય અસ્તાચલ ઉપર દેખાય છે. ॥ ૪૦ ॥

નક્ષત્રપદ્ધતેઃ પ્રાતર્ઘ્રશ્યન્તોઽમ્બુધરાદિવ ।

ક્ષણાદિલયમાસેદુસ્તારકાઃ કરકા ઇવ ॥૪૧॥

તારકા પ્રહનક્ષત્રતારાઃ પ્રાતઃ પ્રભાતસમયે કરકા ઘનોપલા ઇવ ક્ષણાન્નિષમમોત્રાદિલયં ક્ષયમાસેદુઃ પ્રાપ્નુવન્તિ સ્મ । કિં કુર્વન્તઃ । નક્ષત્રપદ્ધતેરાકાશાત્ । ‘અંશં સુરામ્રોડુમરુત્પથોઽમ્બરમ્’ इति हैम्याम् । ઘ્રશ્યન્તો અંશં પ્રાપ્નુવન્તઃ । ‘અશૂઅંશૂ અધઃપતને’ दिवादिकौ हैमधातुपाठे । કસ્માદિવ । અમ્બુધરાદિવ । યથા જલધરાન્મેઘાત્કરકા ઘ્રશ્યન્ત્યધઃ પતન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મેઘથી બ્રહ્મ થઈને કરાઓ ભૂમિપર પડતાં ક્ષણમાત્રમાં વિલય પામે છે તેમ થઈ, નક્ષત્ર અને તારાઓ પ્રભાત સમયે આકાશથી બ્રહ્મ થઈને ક્ષણમાત્રમાં વિલય પામી ગયા. ॥૪૧॥

અત્યર્ચાન્ધિમગ્નં પ્રત્યૂષદ્વિષતા મુષિતશ્રિયમ્ ।

તારાસ્તારાપતિં પ્રેક્ષ્યાન્વમજ્જન્સ્તમિવાર્ણવે ॥૪૨॥

તારાઃ પ્રાતર્દુશ્યમાનાઃ ગુરુશુક્રાદિમહત્તારકા અર્ણવે સમુદ્રે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તં ચન્દ્રમન્વ-
મજ્જન્ વિધુપૃષ્ઠે બુન્નુદુરિવ કૃત્વા । તારાપતિં સ્વસ્વામિનં શશિનં પ્રેક્ષ્ય સમીક્ષ્ય । અયં
ગુરોસ્તારકઃ, અયં શુક્રતારકઃ ।તિ લોકોક્ત્યાપિ તારકાસ્તેષાં તારકાણાં સ્વામિત્વં તુ ચન્દ્ર-
મસ્ય એવમ્ । યતઃ—‘તારકરાત્ કિરીટઃ, ઇતિ નૈષધે । ‘અથ વા ગૃહ અદ્વાસીતડવી સંતારકો-
ટ્ટિકોડીણ’ । છાસઠિસહસ્સનવસયપણહત્તરીપગસસિભિન્ન’ ॥ ઇતિ યચનાત્ પ્રહપતિત્વમપિ ।
કિં ચ । યાવાન્પરિવારઃ સૂર્યસ્ય તાવાન્પરિવારશ્ચન્દ્રસ્યેતિ જીવાભિગમે । કિમ્ભૂતઃ । પ્રત્યુષ
પ્રભાત એવમ્ દ્વિષન્ દ્રેષી શત્રુસ્તેન મુષિતા ગૃહીતા છલદર્શિના સ્વાવસરં છલં ચ પ્રાપ્ય હઠા-
ત્સર્વાપ્યાદત્તા શ્રીર્યસ્ય અતઃ પવાતર્યાં ચિન્તર્યાં પીડયા વા દુઃસ્વાતિરેકત્રપયા અર્ધ્યો સમુદ્રે
મગ્નં બ્રૂહિતમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રભાતરૂપી શત્રુવડે અહણુ કરાયેલી પોતાની લક્ષ્મીને બેઠને દુઃખથી સમુદ્રમાં
અંધપાત કરેલા પોતાના સ્વામી ચન્દ્રને બેઠને શુર શુક્ર આદિ મોટા તારાઓ પણ
સમુદ્રમાં ડુબી ગયા ન હોય. ॥૪૨॥

નિશાશનાયિતેનામ્રપથે તારકતન્દુલાઃ ।

દિનાનનશકુન્તેન શઙ્કે કુક્ષિગતીકૃતાઃ ॥૪૩॥

નિશયા રાત્ર્યા કૃત્વા નિશાયાં વા ચરણાભવાદર્શના જાતાસ્ત્યસ્યેત્યશનાયિતો
બુબુક્ષિતઃ તેન દિનાનનં પ્રભાતં તદેવ શકુન્તઃ પક્ષી તેન શકુન્તેન અહમેવ શઙ્કે ચિત-
ર્કયામિ ઉત્પ્રેક્ષે વા । અમ્રપથે મેઘમાર્ગે ગમનવર્ત્તમેનિ વા તારકતન્દુલાસ્તારકા પવાતર્યાઞ્જ્વ-
લ્યાત્તન્દુલાસ્તુષનિર્મુક્તકલમાઃ । ‘પ્રથમમુપહૃત્યાર્થે તારૈરઘણ્ડિતતન્દુલૈઃ’ ઇતિ નૈષધે તારકા-
સ્તન્દુલીકૃતાઃ । કુક્ષૌ ઉદરે ગતાઃ । ‘કૃતૌ’ ઇતિ ત્રિવિપ્રત્યયે કુક્ષિગતીકૃતાઃ । ‘ઇવ
બહુરૂપકશાલભજ્જિકા મુલચન્દ્રેષુ કલઙ્કરઙ્કવઃ । યદનેકપસૌધકન્ધરા હરિભિઃ કુક્ષિગતીકૃતા
ઇવ ॥’ ઇતિ નૈષધે ॥

શ્લોકાર્થ

મને બહુએમ લાગે છે કે રાત્રિમાં કુધાતુર બનેલા પ્રભાતરૂપી પક્ષીએ આઠાશમાં રહેલા
તારાઓરૂપી અક્ષતોતુ બલક્ષણ કર્યું ન હોય ! ॥૪૩॥

દિગ્ગજેન્દ્રાવગાહેનોત્પન્નાઃ સ્વઃસિન્ધુબુદ્બુદાઃ ।

ક્ષણાદિવ વ્યલીયન્ત તારકાસ્તારકાપથે ॥૪૪॥

तारकास्तारास्तारकापथे नक्षत्रवर्त्मनि आकाशे क्षणादृश्यमाना एव स्वल्पकालादेव
व्यलीयन्त विलयं क्षयं लभन्ते स्म । उत्प्रेक्ष्यते--दिग्गजानामाशामातङ्गानामैरावतादिहरि-
कुञ्जराणां जलावगाहेन सलिलक्रीडाकरणमज्जनादिविधिना उत्पन्ना उद्भूताः स्वःसिन्धोरा-
काशतरङ्गिण्याः । गगनगङ्गाया इत्यर्थः । बुद्बुदाः पानीयस्थासका इव । 'जलपंपादो' इति
प्रसिद्धाः । बुद्बुदा हि स्वल्पकालावस्थायिनः स्युः । यदुक्तम्--'सम्भरागजलबुद्बुदवदवमे
जीविष्य जलबिन्दुचञ्चले । जुञ्चणेयनइवेगसंनिहे यावजीव किमयं न बुज्झसि ॥' इति
वैराग्यशतके ॥ इति शुक्रादिमहत्तारास्तः ॥

श्लोकाथ

आकाशभां रडेला ताराओ क्षणुभात्रभां विलीन थर्ध गया. ते जाले द्विगुणेनी
जलक्रीडाथी उत्पन्न थयेला आकाशगंगाना जलपरपोटा न होय ! (कह्युं छे के स्वजनोना
स्नेह जलपरपोटा समान, निवीत जलभिंदु समान, तेमज युवानी नदीनां पूर समान
छे तो छे एव, तुं केम जोध पाभतो नथी !) ॥४४॥

आगामिनो गवां पत्युः प्रातः सेनापतेः पुरः ।
कांदिशीका इवानश्यन्नन्धकारविरोधिनः ॥४५॥

आगमिष्यतीत्येवंशीलस्य आगामिनो गगनमण्डले समागन्तुकस्य गवां किरणानां
भूमीनां च पत्युः स्वामिनां सूर्यस्य पार्थिवस्य प्रातः प्रभाताभिधानस्य दिनाननरूपस्य वा
सेनापतेरनीकिनीनायकस्य पुरः पुरस्तादग्रे । उत्प्रेक्ष्यते--कांदिशीका भयद्रुता इव । अन्ध-
कारविरोधिनः संतमससंपन्नसंदोहा अनश्यन्पलायांचक्रिरे । मित्रो ध्वान्तारातिरब्जांशुहस्तः
इति हैम्याम् । एकस्य शत्रुत्वे द्वावपि परस्परं शात्रवौ भवतः इति ॥

श्लोकाथ

अविध्यभां आवनाश सूर्यना सेनापति प्रभातथी जाले अथलीत अन्या न होय
तेम अंधकारशी शत्रुओ क्षणुभात्रभां पलायन थर्ध गया ॥४५॥

गहरे भूभृतां गुप्तं तामसास्तापसा इव ।
कृशाः किमु तपस्यन्ति पुनरभ्युदयाशया ॥४६॥

तमसां समूहास्तामसाः अत्र समूहार्थेऽण् । तिमिरप्रकराः कोशिका वा । 'ताम-
सास्तिग्मरोचिषः' इति वीतरागस्तवे । कृशाः परिपन्थिपाथोजिनीपतिनिपतद्वहतरकर-
निकरप्रसभप्रहारजर्जरीभवद्भूषणोद्भवद्भूरिचिन्तातिशयवशतो दुर्बलीभूताः सन्तः । उत्प्रे-

ક્ષયતે—ભૂમતાં ધરણીધરાણાં ગદ્ગદે મહત્કન્દરે કોટરે કિમુ તપસ્યન્તિ તીવ્રતમં મુક્તાન્નપાનં તપઃકષ્ટં કુર્વન્તીવ । કથમ્ । ગુપ્તં છન્નં યથા સ્યાત્તથા કેનાપ્યજ્ઞાતમ્ । કયા । પુનર્દ્વિતી-યવારમભ્યુદયસ્ય ચન્દ્રચન્દ્રહચિપ્રવીપપ્રમુખદ્વિષત્પરાભાવુકવિષયાઘૈતસ્ફૂર્તિમત્તગ્રા આશયા સ્પૃહયા વાઙ્મયા । કે ઇવ । તાપસા ઇવ । યથા પરિવ્રાજકાઃ સમગ્રશાત્રવશ્વત્રગોત્રચિત્રાસ-નૈકાલમ્ભવિષ્ણુનૃપાદિપદ્વીકામનયા તપસ્તન્વતે ॥ इत्यन्धकारगमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તાપસો રાત્ર્યલક્ષ્મીની કામનાથી તીવ્ર તપ તપે તેમ સૂર્ય ચન્દ્ર આદિ શત્રુઓનાં કિરણોથી પ્રહારોથી જર્જરિત (કૃશ) બનતા ધ્રુવડ વગેરેનાં પરિવારો બાણે પર્વતોની શુક્રામાં શુષ્કતાપણે તપસ્યા કરતાં રહ્યાં ન હોય । ॥૪૬॥

અથ વિભાતપ્રાયા શર્વરી ઉચ્યતે—

વિદ્રાણોત્પલદ્વક્ષીણશુક્રા બ્રહ્મત્પયોધરા ।

મ્લાનાસ્યેન્દુસ્ત્યક્તતારમુક્તા વૃદ્ધેવ શર્વરી ॥૪૭॥

શર્વરી રાત્રિવૃદ્ધેવ જરતી સ્ત્રીવાસીત્ । કિંમૂતા નિશા વૃદ્ધા ચ । વિદ્રાણે સંકુચિતે નિમીલિતે ગતે વા ઉત્પલાનિ કુવલયાનિ પથ તત્તુલ્યે ચ દશૌ નયને યસ્યાઃ । પુનઃ કિંમૂતા । ક્ષીણોઽસ્તમિતપ્રાયઃ । વિભાતેઽપિ કદાચિત્ શુક્રો નિરીક્ષ્યતે । તતોઽસ્તમિતપ્રાયઃ અસ્તમિતો વાહગોચરીમૂતઃ શુક્રઃ પ્રહવિશેષો યસ્યાઃ । પક્ષે । ગર્ભાધાનાભાવાત્ક્ષીણં વિનદં શુકં પુંભીર્યં યસ્યામ્ । પુનઃ કિંમૂતા । બ્રહ્મન્તોઽવિરલીભવન્તઃ । પાશ્ચાત્યરાત્રૌ પ્રાયો વર્દલાનિ ભવન્તિ સૂર્યોદયે ચ યાન્તિ । અતઃ પથ ચમ્પૂકથાયાં પ્રાતર્વર્ણને પ્રોક્તં સૂર્યવિશેષણમ્-- 'કરપરામૃષ્ટપયોધરે' इति । પયોધરા મેઘા અન્નરૂપા યસ્યામ્ । પક્ષે । બ્રહ્મન્તાવધઃપતન્તૌ પયોધરૌ સ્તનૌ યસ્યાઃ । પુનઃ કિંમૂતા । મ્લાનો વિચ્છાયામૂતો ગતચન્નિક્તવાદ્વૃદ્ધત્વાન્ન આસ્યેન્દુર્વદનસદૃશઃ વક્ત્રમેવ ચન્દ્રો યસ્યાઃ । પુનઃ કિંમૂતા । ત્યક્તા ઉજ્જિમ્તાસ્તારા પથ ઉજ્જ્વલા વા મુક્તા મુક્તાફલાનિ યયા । પ્રાયો વૃદ્ધાનાં ભૂષણપરિધાનં શોભાવન્ન દશ્યતે । યદુક્તમ્--'મા જ્ઞાતુરિય પલ્હાણિહ પરકષ્પડહપડપ્પ । પતન્નેઅસુહામણાં લુટ્ટીકાનિધદુક્ક ॥' इति प्राकृतवाक्यात् ॥

શ્લોકાર્થ

રાત્રિ વૃદ્ધા સ્ત્રી જેવી બની, તે આ પ્રમાણે-- રાત્રિનાં કુવલયોથી નેત્રો સંકુચિત બની ગયા છે, વૃદ્ધા સ્ત્રીનાં નેત્ર સંકુચિત બની ગયેલા હોય છે, રાત્રિમાં શુક્ર આદિ તારાઓ ક્ષીણપ્રાયઃ બની ગયા છે, ગર્ભાધાનનો અભાવ હોવાથી વૃદ્ધાસ્ત્રીનું વીર્યક્ષીણ પ્રાયઃ બની ગયું હોય છે, રાત્રિમાં વાહણો નષ્ટ થઈ ગયા છે, વૃદ્ધાસ્ત્રીના સ્તન નીચા

ગયા હોય છે. રાત્રિમાં ચન્દ્ર મ્હાન થઈ ગયો છે. વૃદ્ધાશ્રીનું મુખ મ્હાન બની ગયું હોય છે. રાત્રીએ ઉજવલ તારાઓનો ત્યાગ કર્યો છે, વૃદ્ધા ઉજવલ મુકતાફોના આભૂષણોનો ત્યાગ કરે છે. (પ્રાયઃ વૃદ્ધાશ્રીઓ આભૂષણ પહેરતી નથી.) આ રીતે વૃદ્ધાશ્રીની જેમ રાત્રિ શોભાહીન બની ગઈ. ॥૪૭॥

રજનીવિયુજાં જાને દ્વિજાનામપશ્ચાપતઃ ।

કૈરવાક્ષી ક્ષણાદ્રાજઃ ક્ષીણતાં પ્રતિપેદુષી ॥૪૮॥

રાજાઃ સુધાધામ્નઃ નૃપતેશ્ચ કૈરવાક્ષી કુમુદનયના નિશીથિની જાયા રાક્ષી ક્ષણાત્સ્વ-
લ્પસમયાદેવ ક્ષીણતાં ક્ષયભાવમતિહીભાવમ્ । અસ્થિચર્માવશેષતામિત્યર્થઃ । ‘છિન્નોઽપિ
રોહતિ તરુઃ ક્ષીણોપ્યુપચીયતે પુનશ્ચન્દ્રઃ ।’ इति विमृशन्तઃ સન્તઃ સંતપ્યન્તે ન તે વિપદા ॥
અત્ર ક્ષીણતા તુ કલાવશેષમાત્રેણૈવ । ‘મૂલાદુચ્છિન્નસ્યોપચય एव नास्ति ક્ષીણસ્ય સ્વલ્પા-
વશેષસ્યૈવોપચયઃ’ इति सूक्तोक्तिઃ । પ્રતિપેદુષી પ્રપન્ના સંપ્રાપ્તવતી । ઉત્પ્રેક્ષ્યન્તે—રજન્યાં
નિશાસમયે વિયુજન્તિ પરસ્પરં વિયોગં પ્રાપ્નુવન્તીતિ તાદૃશા દ્વિજાઃ પશ્ચિણો રથાઙ્ગનામાનો
બ્રાહ્મણાશ્ચ । ‘વિહગયોઃ કૃપયૈવ શનૈર્યયૌ રવિરહર્વિરહધ્રુવભેદયોઃ ।’ इति रघुवंशे । तथा
वस्तुपालकीर्तिकौमुदीसहोदरे सुरथोत्सवकाव्येऽपि—‘रजनीवियुजां पतत्रिणात्म’ इति ।
ચક્રવાકાનામિતિ । અપશાપતઃ વિરુદ્ધશપનાદિવ સ્વાચારનિરતાનાં બ્રાહ્મણાનાં શાપો લગતિ
ન તુ બ્રાહ્મણબ્રુવાણામ્ । યતઃ—‘વૃત્તસ્થાંબ્રાહ્મણા ક્ષેયાઃ । ક્ષત્રિયાઃ શક્ષપાણયઃ । કૃષિકર્મકરા
વૈશ્યાઃ શૂદ્રાઃ પ્રેક્ષણકાસ્તથા ॥’ इति क्रियया ब्राह्मणत्वं न तु जात्या उत्तराध्ययने
‘बम्बचरेण बंभणे’ इति

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્રની પ્રિયા રાત્રી સંતાપથી ક્ષણમાત્રમાં ક્ષીણ થઈ ગઈ, મને એમ લાગે છે કે
રાત્રિના સમયમાં પરસ્પરનો વિયોગ પામેલા ચક્રવાકોડીપી બ્રાહ્મણોનાં અભિશાપથી બાણે
રાત્રિ ક્ષીણ બની ગઈ ન હોય ! કેમકે આચારસ્થ બ્રાહ્મણોના શાપ લાગે છે, નામ
ધારી બ્રાહ્મણોનો નહિ ! આચારસ્થ હોય તે બ્રાહ્મણ. શસ્ત્રધારી હોય તે ક્ષત્રિય,
વાણિજ્ય કરનાર હોય તે વૈશ્ય અને નૃત્યાદિ કરનાર હોય તે શુદ્ર કહેવાય છે.) ॥૪૮॥

ત્યક્તારપરીવારા છિન્નધ્વાન્તકચચ્છટા ।

તમી તપસ્વિનીવાસીદયિતેઽસ્તમિતે વિધૌ ॥૪૯॥

વિધૌ ચન્દ્રમસિ દયિતે ભર્તેરિ અસ્તમિતે પરલોકં પ્રાપ્તે સતિ તમી ત્રિયામા । ઉત્પ્રે-
ક્ષ્યન્તે—તપસ્વિની તપસી આસીદિવ પરિવ્રાજકેવ બંભૂવ । કિંમૂતા । ત્યક્તો મુક્તસ્તારાસ્તારકા

ઉપલક્ષણાદ્ગ્રહનક્ષત્રાણિ ઇવ પરિવારઃ પરિચ્છદો યયા । પુનઃ કિંમૂતા । છિન્ના લૂના
મદ્રકારિતા ધ્વાન્તાન્યન્ધકારાણ્યેવ કચ્છ્છટા કેશપાશો યયા । યોષિતો હિ મર્તરિ
મૃતે શિરઃકેશાન્મુણ્ડયન્તિ ॥

શ્લોકાર્થઃ

પોતાનો પતિ ચન્દ્ર પરલોકવાસી થતાં અર્થાત્ અસ્ત થતાં રાત્રિરૂપી તપસ્વિની
ગ્રેહ, નક્ષત્ર તારાઓ આદિ પરિવારનો ત્યાગ કરી, અંધકારરૂપ કેશકલાપને છેદી નાંખી
પરિવ્રાજિકા જેવી બની ગઈ. ॥૪૯॥

સંસિદ્ધુઃ શશી કાન્તાં કામગાદનુરાગવાન ।

ઈત્યાલોકયિતું શઙ્કે તમી તમનુજમ્બુષી ॥૫૦॥

તમી હિન્દુકાન્તા શશિનં સ્વવલ્લભં વિધુમનુજમ્બુષી પૃષ્ઠે પ્રસ્થિતા પશ્ચાદ્ગચ્છતિ સ્મ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈત્યાલોકયિતુમિત્યમુના પ્રકારેણ પ્રેક્ષિતુમિવ । ઇતિ કિમ્ । અનુરાગવાનનુરતિ-
કલિતઃ । 'રાગોઽનુરાગોઽનુરતિઃ' ઇતિ હૈમ્યમ્ । અનુગતો રાગો રક્તિમા તેન સંયુક્તઃ ।
અસ્તાદ્રિસંગમાન્મન્તાગરુણીભૂતત્વાદિદં વિશેષણમ્ । શશી કાં ચતુર્ણે વર્ણેષુ અન્યતરાં સ્વેચ્છરી
મપ્સરસં વા નાગાઙ્ગનાં વા । કિન્નામ્નીં કાન્તાં સ્ત્રિયં સંસિદ્ધુઃ કસ્યાઃ સઙ્ગં કર્તુમિચ્છુઃ ।
અગાત્કુત્રાપિ માં વિમુચ્ય ગતઃ । 'નિર્વાપયિષ્યન્નિવ સંસિદ્ધુઃ' ઇતિ નૈવધે ॥

શ્લોકાર્થઃ

ચન્દ્ર પ્રિયા રાત્રિ પોતાના પતિ ચન્દ્ર પાછળ ગઈ. (શા માટે !) મને એમ લાગે
છે કે પોતાનો પતિ ચન્દ્ર, દેવાંગના નાગાંગના, કે ખેચરી આદિ કઈ સ્ત્રીની આસક્તિથી ગયો
છે, આ એવા માટે બાળે રાત્રિ ચન્દ્ર પાછળ ગઈ ન હોય. ! ॥૫૦॥

કિં પાથેયમિવાદાય ક્ષપા નક્ષત્રમુક્તિકાઃ ।

પ્રત્યૂષે પ્રોષિતં કાન્તં મૃગાઙ્ગમનુગચ્છતિ ॥૫૧॥

પ્રત્યૂષે પ્રભાતસમયે પ્રોષિતં ક્રીપાન્તરં પ્રતિ પ્રસ્થિતં મૃગાઙ્ગં હરિણલાઙ્ગનં નિજહૃદ-
યનાયકં કાન્તમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્ષપા નિશા કિમનુગચ્છતિ પૃષ્ઠે પ્રયાતીવ । કિં કૃત્વા ।
નક્ષત્રાણિ ઉડવઃ ઉપલક્ષણત્વાત્તારકા ઇવ તદ્રૂપા વા મુક્તિકા મુક્તાકલાનિ અલ્પભારવહુ-
મૂલ્યાનિ મૌક્તિકાનિ આદાય ગૃહીત્વા । કિમિવ । પાથેયમિવ । યથા કાચિત્ત્રિપુટિકા

‘त्रेवडीनीकरणहार’ इति जने प्रसिद्धा दीर्घदर्शिनी नैपुण्यवती स्त्री कथमप्यकस्मात्कार-
णाद्विशंवले स्ववल्लभं कुत्रचिज्जनपदे प्रस्थितं विज्ञाय स्वयं सम्यग्गणिमुक्तादिपाथेय-
मादाय तमनुयाति ॥

श्लोकाथ

जेम कोर्ध दीर्घदर्शिनी निपुण्य स्त्री पोताना पतिने परदेश जते। जळीने पोते
पणु भण्डिमुक्ताङ्ग आदि पाथेय लधने पतिनी पाछण जथ तेम रात्रिइपी स्त्री पणु
पोताना पति यन्द्रेने द्वीपांतर गमन करते। जळीने, थड, नक्षत्र, ताराज्ये आदि मौकित-
कोइप पाथेय लधने जळु यन्द्रे पाछण न गर्ध डोय ! ॥५१॥

वितत्य मायीकीवाग्रे मायां तारामयी तमी ।

क्षणाददृश्यतां निन्ये मन्ये तां दिवसानने ॥५२॥

तमी यामिनी दिवसानने प्रभातसमये मन्ये उत्प्रेक्षे अहमेव मन्ये मानयामि विमर्शं
विदधामि वा । क्षणात्क्षणमात्रतां स्वयं प्रपञ्चितां मायां प्रेक्षणरूपकादिरचनाकपटपाटव-
मदृश्यतां दृशोरगोचरतां निन्ये लम्बयामास । किं कृत्वा । अग्रे दशदिक्सीमन्योममण्डले
मायिकीव इन्द्रजालिकविद्याविधुरा वनितेव । तारामयीमुपलक्षणाद्ग्रहनक्षत्रप्रचुरां मायां
शाम्बरीम् । इन्द्रजालमित्यर्थः । वितत्य विस्तार्य ॥

श्लोकाथ

हुं जेम भानुं छुं के भायाविनी स्त्रीनी जेम रात्रिजे पणु जळु आकाशमां नक्षत्र,
ताराज्येइपी प्रचुर मायाने विस्तारीने प्रलात समये क्षणुवारमां सडैली वीधी न
डोय ! ॥५२॥

तमस्विन्या विधोः पत्युर्विरहासहमानया ।

प्रातः संध्याबृहद्भानौ स्वतनूः किमहूयन ॥५३॥

तमस्विन्या पीयूषमयूखप्राणवल्लभया विधोश्चन्द्रमसः पत्युः स्वभर्तुर्विरहं वियोगं न
सहते इत्यसहमाना तादृश्याः सत्या प्रोहामविरहाकुलया विधुवल्लभवियोगं सोढुमसमर्थया
भवन्त्या । उत्प्रेक्ष्यते—प्रातःसंध्या दिवसाननरक्तिमा सैव बृहद्भानुः कृशानुस्तस्मिन्
स्वतनूनिजगात्रलता किमहूयत हुतेव भस्मीकृतेव ॥

૧લોકાકાથં

પોતાના પતિ ચન્દ્રનો વિરહ ન સહી શકવાથી રાત્રિએ બાણે પ્રભાતકાલીન સંધ્યા૩૫ અગ્નિમાં પોતાના દેહની આહુતિ આપી ન હોય ? ॥૫૩॥

તૂર્યાણાં યામિનીયામચિરામે ધ્વનિરુદ્ધયૌ ।

પ્રયાણં સૂચયન્પ્રાતરિવ રાજ્ઞો મૃગીદશઃ ॥૫૪॥

યામિન્યા નિશાયા યામાનાં ચતુર્ણાં પ્રહરાણાં ચિરામે અપગમે તૂર્યાણાં વાદિત્રાણાં 'નગારા' इति લોકપ્રસિદ્ધાનાં ધ્વનિઃ શબ્દઃ ઉદયયૌ પ્રાદુર્ભૂતઃ ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રાજશ્રવણમસો મહીપતેર્વા મૃગીદશો નિશાયા મહિષ્યા વા પ્રયાણં પ્રસ્થાનં સૂચયન્કથયન્નિવ ॥ इति રાત્રિગમનમ્ ॥

૨લોકાકાથં

રાત્રિના ચાર પ્રહર પૂરા થતાં પ્રભાતમાં વાજિ'તોનો ધ્વનિ પ્રગટ્યો, તે ધ્વનિ બાણે ચન્દ્ર૩૫ રાજની પદ્મરાણી રાત્રિના પ્રયાણનો સૂચક ન હોય ! ॥૫૪॥

ચક્રે શ્રમણશક્રેણ વિધિર્બૈભાતિકસ્તતઃ ।

જૈત્રં તન્નમિવાધૃષ્યભાવદ્રેષ્યજિગીષયા ॥૫૫॥

તતો રાત્રિગમનાન્તરં શ્રમણશક્રેણ વાચંયમપુરંદરેણ હીરવિજયસૂરિણા । વિભાતે વિધીયતે, વિભાતસ્થાયં વા વૈભાતિકઃ પ્રાતઃકાલસંબન્ધો વિધિરાચારઃ પ્રાતરાવશ્યકાદિકઃ ચક્રે કૃતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અધૃષ્યાણામનાકલનીયાનાં દુર્ધરાણાં ભાવાનામન્તરઙ્ગાનામષ્ટકર્મણામષ્ટાદશદોષાણાં વા દ્રેષ્યાણાં પ્રતિભટાનાં જિગીષયા જેતુમિચ્છયા । જૈત્રં શાત્રવગોત્રમાત્રજયનશીલં તન્નમુપાયમર્થસાધકમિષ । 'તન્ન' સિદ્ધાંતે રાષ્ટ્રે ચ પરિચ્છન્દ-પ્રધાનયોઃ । અગદે કુદુષ્ઠકૃત્યે તન્તુવાને પરિચ્છદે ॥ શ્રુતિશાસ્ત્રાન્તરે શાસ્ત્રે કરણે અર્થસાધકે । કર્તવ્યયા તન્નોક્તિઃ' इत्यनेकार्थઃ ॥

૩લોકાકાથં

ત્યાર પછી હીરાવજયસૂરિએ પ્રભાતિક કર્તવ્યે કર્યા, તે કર્તવ્યે બાણે દુર્ધર આઠ કર્મ૩૫ અવ્યંતશત્રુઓને છતવાની ઇચ્છાથી જ્યશીલ તંત્ર રચ્યું ન હોય ! ॥૫૫॥

ઉપશુજ્ય પ્રિયાં પ્રાચીં વજ્રિણા વ્રજતા દિવમ્ ।

વ્યુત્સૃષ્ટમિવ તામ્બૂલં શીણિમા પ્રાતરુદ્ધયૌ ॥૫૬॥

પ્રાતઃ પ્રભાતકાલે શોણિમા પ્રભાતસંધ્યારાગ ઉદયૌ પ્રકટીભૂતૃવ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાચીં
પૂર્વદિશં પ્રિયાં સ્વજાયામ્ । ‘કૌશિકઃ પૂર્વદિગ્દેવાપ્સરઃસ્વર્ગશ્ચીપતિઃ’ इति हैम्याम् ।
પૂર્વદિક્ષપતિત્વેન ઉપભુજ્ય નક્તં ભુક્ત્વા । નિજમુખમિતઃ સ્મેરં ધત્તે હરેર્મહિષી હરિત’
इति नैषधे । વિધં સ્વવાસસદનં ત્રિવિધં વ્રજતા ગચ્છતા વઞ્ચિણા શક્રેણ વ્યુત્સૃષ્ટં નીરસ-
ત્વેનાત્મમુખાત્યક્તં તામ્બૂલં સચ્ચૂર્ણસ્વદિરપૂગનાગવહ્નીદલચર્વણપિણ્ડમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાતઃકાલે પ્રાભાતિક સંધ્યા પ્રગટ થઈ, તે સંધ્યા બાણે ! પૂર્વદિશાં પ્રિયા પોતાની
પ્રિયા સાથે ઉપભોગ કરીને સ્વર્ગમાં જતા ઇન્દ્રે આવીને નાંખી દીધેલું તાંબુલ ન
હોય ! ॥૫૬॥

પ્રાતઃસંધ્યા વ્યભાદ્રક્રિદેતિર્મુક્તા વિવસ્વતા ।

હન્તું મહાહવોન્માદિમન્દેહાનિવ કોપતઃ ॥૫૭॥

પ્રાતઃ પ્રત્યૂષસંબન્ધિની સંધ્યા પ્રભાતસમયપ્રાદુર્ભૂતશોણિમા વ્યભાત્સંધ્યારાગો ભાતિ
સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મહતિ પ્રૌઢે પ્રવલે આહવે સંપ્રાપ્યે ઉન્માચન્તિ ઉન્મતા ભવન્તિ
इत्येवंशीला ये मन्देहा नाम मार्तण्डे इति यक्षभूतराक्षसविशेषाः कोपतः क्रोधातिरेका-
ત્તાન સ્વપ્રત્યનીકાન હન્તું વ્યાપાદયિતું ભસ્મસાત્કર્તું વિવસ્વતા ભાસ્વતા મુક્તા તાન્પ્રતિ
પ્રહિતા ક્ષિપ્તા વદ્ધિદેતિઃ કાશાનિવં શાસ્ત્રમિવ । ‘इह हि समये मन्देहेषु व्रजन्त्युवदन्नताम्’
इति नैषधे । તથા ‘તિસ્તઃ કોટશોડ્ધકોટી ચ મન્દેહા નામ રાક્ષસાઃ । ઉદયન્તં સહસ્રાં-
શુમભિયુધ્યન્તિ તે સદા ॥’ इति नैषधवृत्तौ ॥

શ્લોકાર્થ

મહાન સંગ્રામમાં ઉન્મત્ત બનેલા સૂર્યે, અંધકારપ્રિય પોતાના શત્રુ રાક્ષસને હણવા માટે
શેષથી મૂકેલા અગ્નિપ્રિય શસ્ત્ર બેવી પ્રાતઃકાલીન સંધ્યા શોભે છે, ॥૫૭॥

સંધ્યારાગારુણં જૈનં પદં પ્રાતર્વ્યરાજત ।

અપૂજિ નિર્જરૈર્ભવિતપ્રહૃવૈઃ કિં કુઙ્કુમદ્રૃવૈઃ ॥૫૮॥

જિનોડ્ધેન વિષ્ણુશ્ચ તસ્યેદં જૈનં તાવુક્પદં વિષ્ણુપદમાકાશં પ્રાતઃ પ્રભાતે સંધ્યારુણં
સંધ્યારાગેન કૃત્વા રક્તીભૂતં વ્યરાજત વિરાજતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભક્ત્યા સેવાશક્ત્યા
કૃત્વા પ્રહૃવૈર્નર્મનમનશીલૈર્ભૂતૈર્નિર્જરૈઃ સુપર્વભિઃ કુઙ્કુમૈર્બુદ્ધપદ્મકૈર્વૈરપૂજિ કિં પૂજિતમભ્ય-
ર્ચિતમિવ વિલિપ્તમિવ વા ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાતઃકાલીન સંધ્યાના રંગથી રક્ત બનેલું આકાશ બળે, સેવક૩૫ બનેલા દેવોથી
કુંકુમના પ્રવાહી વડે પૂજન કરાયું ન હોય ! તેવું શોભે છે. ॥૫૮॥

પ્રાતર્દિગ્દન્તિનાં ગજાં વ્રજતાં જલકેલયે ।

જહો ગણ્ડગલદ્વિન્દુવૃન્દૈર્વ્યોમારુણં કિમ્ ॥૫૯॥

વ્યોમાકાશમરુણં સંધ્યોલ્લસત્રાગેણ કૃત્વા રક્તં જહો જાતમ્ । શોણીબમૃદેત્યર્થઃ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે--પ્રાતર્દિનમુખે જલકેલયે સલિલે ક્રીડાકરણાર્થં ગજામમ્બરજમ્બાલિનીં પ્રતિ
વ્રજતાં ગચ્છતાં દિગ્દન્તિનાં હરિત્કુઞ્જરાણાં ગણ્ડેભ્યઃ કપોલપાલિભ્યો ગુલદિર્ભર્તિઃ સરન્નિઃ
વિન્દુવૃન્દૈઃ પશ્ચનામભિઃ શોણચ્છવિમદધારિકણગૈઃ । 'વિન્દુજાલે પુનઃ પશ્ચમ્' इति
हैम्याम् । पश्चम्यादिदशायां करिणां कपोलेभ्यो रक्तविन्दवो निःसरन्तीति कविसमयः
'भूर्जत्पत्रैः कुञ्जरविन्दुशोणाः' इति कुमारसंभवे ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાતઃકાલીન સંધ્યાના રંગથી આકાશ લાલ બની ગયું; તે બળે--પ્રભાતમાં
જલક્રીડા કરવા માટે આકાશ ગંગા તરફ જતા દિગ્ગમેના ગંડસ્થલમાંથી ટપકતા મદ
જલનાં ગિંદુસમુદથી લાલ બની ગયું ન હોય ! ॥૫૯॥

પ્રત્યૂષે મલ્લભુગ્લેસ્વાતલ્પેભ્યઃ પતયાલુભિઃ ।

કિમાસ્તીર્ણારુણામ્મોજપર્ણૈઃ શોણીકૃતં નમઃ ॥૬૦॥

નમો ગગનં શોણીકૃતમ્ અધિકારાર્થાત્પ્રભાતસંધ્યારાગેણં પાટલં પ્રણીતમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-
પ્રત્યૂષે દિનવદને મલ્લભુજાં યજ્ઞાંશમોજિનાં લેખા શ્રેણી તસ્યાસ્તલ્પેભ્યઃ પલ્લવકૈઃ
પતયાલુભિઃ પતનશીલૈરાસ્તીર્ણૈઃ પ્રસ્તૃતે અરુણામ્મોજાનાં કોકનદાનાં પર્ણૈર્દલૈર્મણ્ડલૈરિષ ।
इति प्रातःसंध्या ॥

શ્લોકાર્થ

બળે પ્રભાતમાં દેવોની શય્યામાંથી પડતાં લાલ કમલોનાં પાંદડાઓથી આકાશ
વ્યાપ્ત બની ગયું ન હોય ! તેવું આકાશ લાલ બન્યું ॥૬૦॥

अथो पाथोजिनीनाथोऽभ्युदियाय नभोज्जणे ।

कपोलकुङ्कुमविलन्नं प्राच्याः किं कर्णकुण्डलम् ॥६१॥

अथो संभ्यारागानन्तरं नभोज्जणे आकाशाजिरे पाथोजिनीनां जलजन्मिनीनां नाथः प्राणपतिः सूर्यः अभ्युदियाय उदयाचलचञ्चलामुद्रमं लभते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—कपोलस्य गण्डस्थलस्य पञ्चवल्लीं प्रापितेन कुङ्कुमेन घुसृणेन क्लिन्नं व्याप्तम् । ‘अयमुदयति घुसृणारुणतरुणीवदनोपमञ्चन्द्रः’ इति विदग्धमुखमण्डनवचनात् प्राच्या आखण्डलमहिष्याः पूर्वदिशः कर्णस्यैकं कुण्डलं स्फुटं प्रकटं ताटङ्क इव ॥

श्लो३३थ

त्यारपुष्पी आकाशरूप आंगुष्ठाभां सूर्यनो उदय थयो । ते नष्टे ! कुङ्कुमना विलेपनथी व्याप्त गालवाणी पूर्वदिशाऽपि स्त्रीनां कान्तुं ऐक देहीभ्यमान कुंडल, न डोय । ॥६१॥

पूषद्विपं प्रसाद्याम्भोमूर्तिं नित्यानुशीलनैः ।

पद्मिनीभिरभीर्भर्ता पूषाहृतः किमुद्ययौ ॥६२॥

पूषा भानुमान् उद्ययौ उदयमालिङ्गति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—पद्मिनीभिः कमलिनीभिः प्रेयसीभिर्भर्ता स्वप्राणनाथः । अथ वा पद्मिनीभिररविन्दैर्वान्धवैः सुहृद्भिर्वा निजसुहृद्-न्युराहृतः । सप्रणयं ताटशस्य पूषद्विषः शंकरस्य नित्यमहर्निशमनुशीलनैः सर्वावसरस्ता-वधानताविधानाद्वैतसेवाभिः । जलमूर्तिरीश्वरस्य यदुक्तम्—‘क्षितिजलपवन हुताशनयजमा-नाकाशसोमसूर्याख्याः । यस्य खलु मूर्तयोऽष्टौ स भवतु भवतां शिषः सिष्यैः ॥’ इति कविसमयोक्तिः । प्रसाद्य पूर्व प्रसन्नीकृत्याभयदानमार्गणसम्मानप्रदानादि सम्यग्व-रोपादानपूर्वं संतोष्य ॥

श्लो३३थ

सूर्यनो उदय थयो ! नष्टे कमलिनीभ्यो निरन्तर भ्रूज लक्षितथी जलमूर्तिं
उत्थरने प्रसन्न करीने पोताना पति सूर्यनो पोतानी पोसे भोवाभ्यो न डोय । तेभ
सूर्यनो उदय थयो ॥६२॥

अभ्रभूवल्लभेनोत्खातः प्रातर्निखेलता ।

प्राग्गिरेर्गैरिको गण्डोपलो बालारुणो व्यभात् ॥६३॥

શાલારુણોડ્ભકભાનુમાલી વ્યભાત્રિભાસતે સ્મ । ‘જરીજૃમ્ભદ્વિમ્ભયુમણિવિલસ-’ इति
 ચણ્ડપ્રશસ્તૌ । તથા ‘વિશ્વદયાપિ તમો હિતસ્તિ તરુણિર્બાલોડપિ કલ્પાન્કુરો દારિદ્રાણિ
 ગજાવલીં હરિશિશુઃ’ इति श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथस्तुतौ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાતઃ પ્રભાતસમયે
 નિસ્થેલતા સ્વતન્ત્રં તદાઘાતાદિક્રીડાં કુર્વતા અબ્રમૂવલ્લભેન અબ્રમૂનામા હસ્તિની તસ્યા
 ભર્ત્તા । અબ્રમૂશઘ્નો દીર્ઘોડપિ દૃશ્યતે—યથા ‘ગજાનામબ્રમૂપતિઃ’ इति काव्यकल्पलतायाम् ।
 તથા ‘અબ્રમૂવલ્લભારૂઢ’ નિશાશેષે કદાચન । સ્વપ્ને મહેન્દ્રમપ્રાક્ષીતૃથા પૃથુમનોરથા ॥’
 इति पाण्डवचरित्रेऽपि । પેરાવણવારણેન પ્રાગ્ગિરેઃ પૂર્વપર્વતસ્ય ગૈરિક્રો ધાતુમયો ગણ્ડો-
 પલઃ સ્થૂલપાષાણ ઇવોત્સ્થાતઃ ઉત્પાઘ ક્ષિપ્તઃ ઇવ । પેરાવતદન્તાવલસ્ય પૂર્વસ્યા દિશો
 દિગ્ગજત્વાત્પ્રાગ્ગિરેરિતિ કથનં યુક્તિમત્ ॥

૧લોકાર્થ

બાણે પ્રભાત સમયે સ્વેચ્છાપૂર્વક ક્રીડા કરતા ઐરાવણ હાથીએ ઉખાડી નાંખેલા
 પૂર્વાંચલ પર્વતને લાલભાટીનો સ્થૂલ પાષણનો ટુકડો ન હોય, તેવો બાલસૂર્ય
 શોભે છે. ॥૬૩॥

ઘાવાભૂમી પરાભૂણું ભૂચ્છાયામરવૈરિણમ્ ।

ભેત્તં વ્યમોચી ચણ્ડાંશુ ચક્રં કિં ચક્રપાણિના ॥૬૪॥

ચક્રપાણિના નારાયણેન । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ચણ્ડાસ્તીક્ષ્ણા રુદ્રા વા અંશવઃ કિરણા यस્ય
 સૂર્યરૂપં વા । અથ વા ચણ્ડં મયકારિ અંશુ શીઘ્રગામિ । ‘અંશુઃ સૂત્રાદિસૂક્ષ્માંશે કિરણે
 ચણ્ડદીધિતૌ’ इत्यनेकार्थः । શીઘ્રગામિનિ વાચ્યલિઙ્ગઃ । શૈષ્ણેડપિ તત્ર ક્લીબમ્ । ચક્ર
 સુવર્ણમ્ નામ સ્વરથાઙ્ગં વ્યમોચિ મુક્તમિવ । કિં કર્તુમ્ । ઘાવાભૂમ્યોર્દિશસ્પૃથિવ્યોર્નમો-
 ભુવોઃ પરાભૂણુમભિભવનશીલં ભૂચ્છાયમન્થકારમેવામરવૈરિણં વાનવં ભેતું વિદારયિતું
 હન્તુમ્ ॥

૧લોકાર્થ

આકાશ અને પૃથ્વીનો પરાભવ કરતા અંધકારરૂપી દૈત્યનો નાશ કરવા માટે
 (વિષ્ણુએ) બાણે પ્રચંડ કિરણોવાળું સુદર્શનચક્ર છોડ્યું ન હોય ! તેવો સૂર્ય
 શોભે છે, ॥૬૪॥

કણ્ઠપીઠીલુપ્તપ્રાણરથાઙ્ગાહવિહાયસામ્ ।

જીવાતુર્યમુનાવીજી વ્યરચીવ વિરશ્ચિના ॥૬૫॥

વિરજિચના બ્રહ્મણા યમુનાયાઃ કાલિન્ધ્યા વીજી જનકઃ । ‘વસા તુ જનકસ્તાતો વીજી જનયિતા પિતા’ इति हैम्याम् । ‘સહસ્રરશ્મિર્યમુનાકૃતાન્તજનકઃ પ્રધોતનસ્તાપનઃ’ તથા ‘યગુના યમભગિની કાલિકન્દી સૂર્યજા યમી’ इति द्वितयमपि हैम्याम् । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે— જીવાતુર્જીવનોષધમિવ વ્યરચિ વિહિતમ્ । કેષાં કણ્ઠપીઠચાં ગલકન્દલે । જયત્યુદરનિઃ-સરઘ્વરસરાજપીઠીપઠચતુર્મુખમુખાવલીરચિતસામનામસ્તુતિઃ” इति चम्पूकथायाम् । ‘વંશિ-કવક્રોષ્ટિકકાન્યકુઙ્ગપીઠાનિ’ इति लिङ्गानुशासने स्त्रीक्रीबलिङ्गयोः । પીઠં પીઠી ચ । લુઠન્તઃ વિયોગાતિવ્યથાવ્યાકુલતયા નિર્ગમનાયાગચ્છન્તઃ પ્રાણા અસ્ત્વો યેષામ્ । કણ્ઠગત-જીવિતાનામિત્યર્થઃ । તાદશાનાં રથાઙ્ગ इति आह्वा नाम येषाम् । ‘ચક્રવાકો રથાઙ્ગાઙ્ગઃ કોકો ઘ્નઘ્નચરોઽપિ ચ’ इति हैम्यां रथाङ्गशब्देन चक्रमुच्यते तन्नाम्नां विहायसां पक्षिणां चक्रवाकविहङ्गमानां जीवनस्य भेषजमिव । ‘વિહાયો વ્યોમપક્ષિણો’ इत्यनेकार्थः ॥ इति सूर्योदयः ॥

શ્લોકાર્થ

વિયોગની વ્યથાથી વ્યાકુલ બનવાથી જેના પ્રાણ કંઠે આવી ગયા છે તેવા ચક્રવાક નામના પક્ષીએ માટે પ્રદક્ષાએ બાણે કાલિન્દી—પિતા સૂર્યરૂપ જીવન ઔષધ બનાવ્યું ન હોય ! ॥૬૫॥

શોળી દીપ્તિર્દિનેશસ્યાધાત્કુમારિતરા શ્રિયમ્ ।

કોકૈર્દુઃસ્થાનલજ્વાલા કિમુદ્રીર્ણાઃ સુહૃત્પુરઃ ॥૬૬॥

દિનેશસ્ય દિવસનાયકસ્ય ભાનોઃ દીપ્તિઃ કાન્તિઃ શ્રિયં શોભામધાદ્વરતે સ્મ । કિં-ભૂતાઃ । કુમારિતરા થાલા । પ્રથમોત્પન્ના । અતિશયેન કુમારી કુમારિતરા । ‘હસ્વો વા’ इति सारस्वतसूत्रेण तरतमयोः परयोः सतोर्वा ह्रस्वः । અતઃ પથ કિંભૂતા । શોળી અત્યન્તારુણા । ‘રચયતિ રુચિઃ શોળીમેતાં કુમારિતરા રવેઃ’ इति नैषधे । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે— કોકૈશ્ચક્રવાકૈર્વિહંગમૈઃ સુહૃદઃ સ્વમિત્રસ્ય ભાસ્કરસ્ય પુરોઽગ્રે દુઃસરૂપાનલસ્ય સકલશર્વરી-પરસ્પરવિયોગસંજાતાસાતતીબ્રજ્વલનજ્વાલા ઇવોદ્રીર્ણાઃ હૃદયવદનાઘ્નહિરુદ્ધાન્તા ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્યની હાલકાન્તિ નવપ્રસૂતા બાલિકાની જેમ શોભા ધારણ કરે છે. તે બાણે ચક્રવાકોએ પોતાના મિત્રની આગળ વિરહાનલની પ્રચંડ જ્વાલા પ્રગટ કરી ન હોય ! ॥૬૬॥

નિજાનુરાગિણીવીક્ષ્ય દારાન્સ્મેરસરોજિનીઃ ।

કિમુદ્ગીર્ણોઽરુણજ્યોતીરાગો રાજીવબન્ધુના ॥૬૭॥

રાજીવબન્ધુના અરવિન્દસુહૃદા સૂર્યેણ અરુણમતિરક્તં યજ્જ્યોતિઃ કાન્તિઃ યવ રાગો
હૃદયોદયદનુરાગોઽનુરતિરૂઢીર્ણઃ પ્રકટોભૂતઃ । કિં કૃત્વા । સ્મેરા વિકસિતાનનસરોજાઃ સરો-
જિનીઃ પદ્મિનીદારાન નિજપ્રેયસી । નિજે આત્મનિ વિષયેઽનુરાગોઽસ્ત્યાસામિત્યનુરાગિ
ણ્યસ્તાઃ સાનુરાગા વીક્ષ્ય વ્યાલોક્ય ॥

શ્લોકાર્થઃ

વિકસિત કમલિનીને પોતાની તરફ અનુરાગિણી બોધને સૂર્યે બાણે અત્યંત લાલ
કાન્તિરૂપ પોતાનેા અનુરાગ પ્રગટ કર્યો ન હોય ! ॥૬૭॥

હરિવ્યાપાદિતધ્વાન્તકુમ્ભિકુમ્ભસમુદ્ભવૈઃ ।

રક્તૈ રક્તીકૃતા શઙ્કે પ્રભા ભાતિ સ્મ ભાનવી ॥૬૮॥

ભાનોરિયં ભાનવી સૂર્યસંબન્ધિની પ્રભા અર્થાત્કુમારીકાન્તિર્ભાતિ સ્મ શુશુભે । તત્રાહ-
મેવં શઙ્કે વિકસિતમિતિ । હરિણા ભાનુના કેસરિણા ચ વ્યાપાદિતા કરાગ્રનિશિતનિર્મિ-
શોદ્ધુરધારાવિદારિતા ધ્વાન્તા અન્ધકારા યવ કુમ્ભિનઃ શ્યામવર્ણત્વાદન્ધકારસાધારણા
વારણાઃ । યત ઉક્તમ્—‘દૂરતયા સ્થૂલતયા શ્યામતયા ગન્ધલોલુપેર્મધુપૈઃ । ધાવિતમિભ-
રાજધિયા તત્ત્વધિયા ચાગ્રતો મહિષઃ ॥’ इति । પ્રાયોઽધુના કૃષ્ણવર્ણ યવ દન્તિનો
દૃશ્યન્તે । તેષાં કુમ્ભેભ્યઃ શિરઃપિણ્ડેભ્ય ઉદ્ભવ ઉત્પત્તિર્યેષાં તાદૃશી રક્તૈ રુધિરૈ રક્તીકૃતા
શોણા નિર્મિતેવ ॥

શ્લોકાર્થઃ

સૂર્યની લાલ કાન્તિથી આકાશ શોભે છે. બાણે મને લાગે છે કે સૂર્યરૂપી સિંહના
તીક્ષ્ણ કિરણોરૂપ નખોથી વિદારણ કરાયેલા અંધકારરૂપી હાથીઓનાં કુંભસ્થલમાંથી
નીકળતા રૂધિરવડે બાણે લાલ બન્ધુ ન હોય ! (દૂરતા, સ્થૂલતા, એને શ્યામતાથી સમાન
હોવાથી મહાજલનાં લોહરૂપી જામરો હાથી સમજીને પાડા તરફ દોડે છે. આ કારણે
અંધકારને આપેલી હાથીની ઉપમા યુક્તિયુક્ત છે.) ॥૬૮॥

કાન્તાગમે ધૃતાતાન્નામ્બરા इव दिगङ्गनाः ।

બન્ધૂકબન્ધુરૈર્જામૈર્માન્તિ પ્રભામરૈઃ ॥૬૯॥

बन्धुकवद्वन्धुककुसुमानीव 'विपोहरिया' इति लोकप्रसिद्धानि । बन्धुरैः शोणिम्ना सुन्दरैः ब्रह्माद्भानोर्भैरुत्पन्नैः प्रभाभरैः कान्तिकलापैर्दिगङ्गना आशावशा भान्ति विराजन्ते । उत्प्रेक्ष्यन्ते-कान्तस्य स्वभर्तुः सूर्यस्यागमे समागमनसमये । 'दिशो हरिदिग्भरितामि वेश्वरः इति रघुवंशे । धृतानि परिहितान्यानाम्नाणि सामस्त्येन शोणान्यम्बराणि वासांसि याभिः पलायस्य इव ॥ इत्यरुणतरुणप्रभा ॥

श्लो० ३५र्थ

अंधुक नाभनां लाल पुष्पोनी जेम भनोडर सूर्यनी लाल कान्तिनां समुद्धृती पूर्व दिशांशु श्री शोले छे. ते जल्ले पोताना पति सूर्यना सभागभ भाटे धारणु करेलां लाल वस्त्रो न डोय । ॥६९॥

द्रुमद्रोणिषु संचिन्वन्तुल्लसन्पल्लवानिव ।

तन्वन्निव तटाकेषु निन्दन्कोकनदश्रियम् ॥७०॥

कुर्वन्निव गिरेः शृङ्गे गैरिकावनिविभ्रमम् ।

ताम्बूलश्रियमांस्येषु दिग्वधूनां दिशन्निव ॥७१॥

सीमन्तेषु मृगाक्षीणां सिन्दूरं पूरयन्निव ।

प्रातः प्रस्तारयन्भाति भानुमान्भानुविभ्रमम् ॥७२॥

भानुमान् किरणमाली सूर्यः प्रातः वासरवदनैः भानूनां निजाभकप्रभाणां विभ्रमं शोभां विलासं वा प्रस्तारयन् विस्तारयन् भाति विभ्राजते । द्रुमाणां तरूणां द्रोणिषु । 'द्रोणी द्रोणिरिदन्तः श्रेण्यामपि' इत्यनेकार्थावचूर्णिः । भानुविभ्रमं विस्तारयन्निति सर्वत्र योज्यते । उत्प्रेक्ष्यते-उल्लसतः स्फुरतः विकसतो वा पल्लवान्प्रवालान्संचिन्वन्नुपचयं बाहुल्यं प्रापयन्निव । तथा तटाकेषु पद्माकरेषु । उत्प्रेक्ष्य-कोकनदानां रक्तोत्पलानां श्रियं लक्ष्मीं तन्वन्विस्तारयन्निव बहूनि कोकनदानि कुर्वन्निव । तथा । गिरेः पर्वतस्य शृङ्गे शिखरे । उत्प्रेक्ष्यते-गैरिकावने रक्तधातुभूमेर्विभ्रमं भ्रान्तिं कुर्वन्निव विरचयन्निव । पुनर्दिग्बधूनां दशदिगङ्गनानां आस्येषु वदनेषु । उत्प्रेक्ष्यते-ताम्बूलश्रियं दिशन्वदान इव । ताम्बूले चर्विते बाधरादौ रक्तिमा भवेत् । पुनर्मृगाक्षीणां व्रस्तसारङ्गीदृशां सीमन्तेषु केशपाशवर्त्मसु उत्प्रेक्ष्यते-सिन्दूरं शृङ्गारभूषणं पूरयन् सिन्दूरेण भरन्निव इति लोहितलक्ष्मीविलसितं सिद्धान्ते । 'कुङ्कुमखवियच्च जीवलोपे' इति सूर्यस्याभ्युदयसमये कान्तिरप्यतीव रक्ता स्यादिति । त्रिभिर्विशेषकम् ॥ इति सूर्यप्रभाप्रस्तारः ॥

૨લોકાર્થ

પ્રભાત સમયે સૂર્ય પોતાના કર્ણોને વિસ્તારતો શોભે છે, તે બાજુ પૃથ્વીની પાંક્તિઓમાં વિકસ્વર પદ્મવેનો સંચય કરતો ન હોય ! સરોવરમાં વિકસ્વર લાલ કમલોની શોભા વિસ્તારતો ન હોય ! પર્વતોનાં શિખરોમાં લાલ ધાતુમય પૃથ્વીને કરતો ન હોય ! દિગંગનાઓના મુખોમાં તાંબૂલની શોભાને આપતો ન હોય ! મૃગનયનાં બીઓનાં સેંઘામાં સિંહૂર પૂરતો ન હોય ! આવા સૂર્યને ઉદય થયો. ॥૭૦॥ ॥૭૧॥ ॥૭૨॥

પ્રારંભે ભાનુના વ્યોમ્નિ ક્રમાચ્છ્રમણક્રમઃ ।

વિશ્વવિશ્વંભરાભોગં પ્રેક્ષિતું કિમુ કાઙ્ક્ષતા ॥૭૩॥

ભાનુના માર્તેન્ડેન વ્યોમ્નિ ગગનાક્ષ્ણે ક્રમાદનુક્રમેણ ચ્છ્રમણક્રમઃ ગમનસ્યાનુક્રમઃ પરિપાટી ચ્છ્રમણકલિતઃ ક્રમઃ પ્રારંભે પાદાઃ પ્રારંભિરે । અથ વા ચ્છ્રમણસ્ય ક્રમ આનન્તર્યનિરન્તરત્વં વિશ્રામરહિતત્વેન ગન્તું પ્રારંભતેત્યર્થઃ । ‘ક્રમઃ કલ્પાદિવ્રશક્તિષુ પરિપાટધામ્’ इत्यनेकार्थઃ । ‘પરમ્પરાયાં પાદક્ષેપે આનન્તર્યે’ પદસંધાવપિ ક્રમઃ इत्यनेकार્થાવચ્ચરિઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિશ્વસ્ય જગતઃ અથ વા વિશ્વસ્યાઃ સમગ્રાયા વિશ્વંભરાયાઃ વસુંધરાયાઃ આભાંગં વિસ્તારં પ્રેક્ષિતું વ્રણ્ડું કાઙ્ક્ષતા કિમુ વાચ્છતેવ ॥ इति दिनोदयः ॥

૨લોકાર્થ

અનુક્રમે સૂર્યે આકાશમાં ચાલવાનો પ્રારંભ કર્યો તે બાજુ જગતની પૃથ્વીનો વિસ્તાર બેવાની તેની ઈચ્છા ન હોય ! ॥૭૩॥

આસાદ્ય દર્શનં તસ્યાઃ શાસનસ્વર્ગિસુબ્રુવઃ ।

વ્યરંસીધ્યાનતઃ સૂરિયોગીવ પરમાત્મનઃ ॥૭૪॥

સૂરિહીરવિજયસૂરીન્દ્રો ધ્યાનતઃ સૂરિમન્ત્રજાપતઃ પ્રણિધાનાદ્યરંસીઘ્નિરમતે સ્મ । કિં કૃત્વા । તસ્યાઃ પૂર્વોક્તસર્વાક્ષવર્ણનાગમનાદિવ્યતિકરાયાઃ શાસનદેવતાયાઃ દર્શનં પ્રત્યક્ષાબલોકનમાસાદ્ય અધિગત્ય । સાક્ષાત્સમીક્ષ્યેત્યર્થઃ । ક ઇવ । યોગીવ । યથા યોગસાધકો જિતેન્દ્રિયો ધ્યાનવિધાનૈકતાનઃ પરમાત્મનઃ પરમાત્મસ્વરૂપસ્ય દર્શનં પ્રાપ્ય વિરમતિ । ધ્યાનં કુર્વાણા યોગીન્દ્રા હૃદિ પરમાત્મનમાલોક્ય ધ્યાનાઘ્નિરમન્તે । યથા ‘યોગે સ ચાન્તઃ પરમાત્મસંજ્ઞં દષ્ટ્વા પરં જ્યોતિરુપારરામ’ इति कुमारसंभवे ।

सूरीन्दुर्वसतेर्मध्येध्यानस्थानादथागमत् ।

प्राग्गिरेः कन्दरक्रोडाद्भास्वानिव नभोज्झणम् ॥७५॥

अथ शासनदेवतागमनप्रश्रकथनध्यानविरमणानन्तरं सूरीन्दुर्हीरत्रिजयसूरिचन्द्रो ध्यानस्थानात्प्राग्गिधानाविधानास्पदाद्वसतेरुपाश्रयस्य मध्ये उत्सङ्गे आगमदागतः । क इव । भास्वानिव । भानुमाली यथा प्राग्गिरेः प्राचीनपर्वतस्य कन्दरस्य । कन्दरशब्दखिलिङ्गे । 'पिठरप्रतिसरपात्रकन्दराः' इति लिङ्गानुशासने । क्रोडात् हृदयात् । मध्यादित्यर्थः । अथ वा क्रोडादुत्सङ्गान्नभोज्झणं गगनाजिरे समागच्छति ।

श्लो३।५।

जेभ सूर्यं पूर्वायलनी शुक्ष्मां मध्यभागमांथी गजनांगष्ठुमां आवे तेम हीरविजय-
सूरिचन्द्र ध्यानभूमि-समाधिस्थानमांथी उपाश्रयनी मध्यमां पधार्था. ॥७५॥

प्रीतिप्रह्वैः प्रभुस्तत्र परिवत्रे व्रतिव्रजैः ।

सुनासीर इवास्थानीमासीनः स्वर्गिणां गणैः ॥७६॥

तत्र मौलोपाश्रये प्रभुः सूरीश्वरः प्रीत्या प्रमोदेन गुरुशिष्यस्नेहेन धर्मस्य हार्देन प्रह्वैर्नम्रीभूतैः पदाम्भोजे धमरीभावं प्राप्तेर्व्रतिव्रजैः श्रमणपुङ्गवगणैः परिवत्रे परिवृतः । क इव । सुनासीर इव । यथा आस्थानीं सुधर्माभिधानां सभामासीन आश्रित्य तिष्ठन् । उपविष्ट इत्यर्थः । सहस्रलोचनः स्वर्गिणां गीर्वाणानां गणैर्वृन्दैः परिब्रियते ॥

श्लो३।६।

जेभ सुधर्मा सभाभां रडेदे। छन्द देवेना समुद्धथी शोले तेम उपाश्रयभां लक्षित-
लावथी नम्र अनेला साधुज्जेनां समुद्धथी हीरविजयसूरिच शोभता इता. ॥७६॥

तत्रागमन्यत्तनादिसंघास्तु वन्दितुं तदा ।

स्वर्गादिदेवाः समवसरणस्थं यथा जिनम् ॥७७॥

तत्र डीसाभिधे नगरे पत्तनमणहिल्लपुटभेदनमादियेषां तेषां नगराणां संघाः आरुग-
णास्तं ध्यानोत्थितं सूरिं वन्दितुं नमस्कर्तुमागमन्नागच्छन्ति स्म । यथा इवार्थे । के इव । देवा इव । यथा स्वर्गो देवलोक आदिः प्रथमं येषां तेषां भवननगरज्योतिर्विमानानां देवा भवनपतिवानमन्तरज्यौतिष्कद्वादशकल्पवासिनः सुराः समवसरणे तिष्ठतीति समव-
सरस्थस्तं जिनं तीर्थकरं नमसितुमायास्ति ॥

हि, सौ. ५

શ્લોકાર્થ

જેન ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ આરે નિકાયના દેવો સમવસરણુમાં બિરાજમાન શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતને વંદન કરવા માટે આવે તેમ હીસા નગરમાં બિરાજમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિજીને અણહિલપુર પાટણ આદિ નગરોના સંઘો વંદનાર્થે આગ્યા. ॥૭૭॥

પ્રવોધયન્સુદક્ષપદમાન્કુદક્ષપદ્માશ્ચ શોષયન્ ।

સ્પર્ધયેવ રવેઃ સૂરેઃ પ્રતાપો વ્યાનશે દિશઃ ॥૭૮॥

સૂરેહીરવિજયવાચ્યમેન્દોઃ પ્રતાપો દિશો દશાપિ હરિતઃ પ્રતિ વ્યાનશે વ્યાપ્નોતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રવેઃ સૂર્યસ્યાર્થાન્માર્તેણ્ડચણ્ડપ્રતાપસ્ય સ્પર્ધયા સંઘર્ષેણ મનસ્યસૂચયા વા । કિં કુર્વન્ । સુદશઃ સમ્યક્ દૃષ્ટય પદ્માઃ કમલોનિ । પ્રવોધયન્ પ્રતિવોધબન્ધુ-
રાન વિદધત્ । સુદર્શનિનઃ કુર્વન્ । સૂર્યોઽપિ પદ્માનિ પ્રવોધયતિ વિકાશયતિ । ચ પુનઃ કિં કુર્વન્ । કુત્સિતાઃ શાક્યાદિમતોપાદાનપટલસંવલિતા વૃશઃ વૃષ્ટયો યેષાં સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધવાદિત્વાદુષ્ટા દૃષ્ટ્યો યેષાં તે કુદશઃ કુવાદિનઃ કુમતાન્યેવ પદ્મા કર્દ-
માસ્તાન શોષયન્ । સૂર્યોઽપિ પદ્મં શોષયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સમ્યક્ દ્રષ્ટિ જીવોરૂપ કમલોને પ્રતિબોધ કરતો અને બૌદ્ધાદિ કુવાદિઓરૂપ કાદવતુ શોષણ કરતો સૂરિવરનો પ્રતાપ જાણે સૂર્ય સાથે સ્પર્ધા કરતો ન હોય ! તેમ દશ દિશાઓમાં ફેલાયો. ॥૭૮॥

પ્રતિક્રમ્ય ચતુર્માસી સ ક્રમાદ્યહરત્તતઃ ।

હર્ષાદિર્ષાં ઇવોલ્લહ્ય માનસાદિષ્ટમાનસઃ ॥૭૯॥

સ સૂરિઃ ક્રમાદનુક્રમેણ વિજયદશમીદીપાલિકાદિનગમનપરિપાદયા ચતુર્ણાં માસાનાં સમાહારશ્ચતુર્માસી વાર્ષિકચતુર્માસિકમ્ । અથ વા વર્ષાં શરદ્ભ્રમણયોર્ગ્રામ્યાં માસાભ્યાં કૃત્વા ચતુર્માસી, તાં પ્રતિક્રમ્ય । ઇત્યાવતા કાર્તિકચતુર્માસિકપ્રતિક્રમણં પ્રણીય ચતુર્માસીં પૂર્ણીકૃત્ય વા તતસ્તસ્માદ્વીસાનગરાદ્યહરત્ વિહારં કૃતવાન । इत्यर्थः । क इव । इष्टमानस इव । यथा इष्टमानसो राजहंसः वर्षां वर्षासमयमुल्लङ्घ्य मानसात् स्वावास-
कासारतः हर्षादानन्दाद्विहरति पृथिवीपीठपानीयप्रपूर्णानेकपङ्कजनिकुञ्जमञ्जुलजलाशयेषु स्वैरं विहरति । ‘नृપमानસમિષ્ટમાનસઃ’ इति नैषधे ॥

श्लोकाथ

जेम राजहंस वर्षा समयनुं छेदलघन करीने पोताना निवासस्थान भानसरोवरथी
निकणीने कमलोना कुंलोथी मनोहर पृथ्वीपर रडेलां जलाशयोभां ह्वं पूर्वक विहरे छे
तेम सूरिवरे अनुकमे आतुर्भासिक प्रतिकमण्ण करीने डीसा नगरथी विहार कर्यो. ॥७९॥

क्रमेणाहम्मदावादपुरे सूरिः समीयिवान् ।

नभोनीरधिर्वर्णिन्याः प्रतीरे सुप्रतीकवत् ॥८०॥

सूरिर्हीरगुरुः क्रमेण ग्रामानुग्रामादिविहारपरिपाद्या अहम्मदावाद इति नाम यस्य
तादृशे पुरे नगरे समीयिवान् समाजगाम । किंवत् । सुप्रतीकवत् । यथा ईशानविदि-
क्संबन्धी अष्टमः सुप्रतीकनामा ककुब्जः नभस आकाशस्य नीरधेर्जलराशेर्वर्णिनी
पत्नी । ‘वशा सीमन्तिनी वामा वर्णिनी महीलावला’ तथा ‘कर्पुर्वीपवती समुद्रदयिता
धुन्यौ स्रवन्ती सरः’ इति द्वितयमपि हैम्याम् । एतावता आकाशगङ्गा । ‘नदत्याकाशग-
ङ्गायाः स्रोतस्युद्गमदिग्गजे’ इति रघुवंशे । तस्याः प्रतीरे तटे । ‘तटं तीरं प्रतीरं च’
इति हैम्याम् ॥

श्लोकाथ

जेम धिशनदिशानो दिग्गज आकाशगंगाना तीरे आवे तेम सूरिवर आमानुग्राम
विहार करता अनुकमे आहमदावाद नामना नगरभां पधार्यो. ॥८०॥

देवीनिगदितागण्यभाग्यसौभाग्यशालिनः ।

स्वस्यान्तेवासिनस्तस्य कम्माङ्गजयतीशितुः ॥८१॥

सूरीन्दुः कामयांचक्रे दातुं सूरिपदं ततः ।

तनूजस्येव राज्यस्य धुरं धात्री पुरंदरः ॥८२॥ (युग्मम्)

ततोऽहम्मदावादगमनान्तरं सूरिर्हीरविजयरजनिजानिः स्वस्यात्मनः आत्मीयस्य
वान्तेवासिनः समीपे व्रसनशीलस्य शिष्यस्य कम्मानाम्नो व्यवहारिणः गृहीतव्रतत्वात्सा-
धेया अङ्गजः पुत्रः तथा यतीर्ता मध्ये ईशिता मुख्यो गीतार्थत्वात् । अथ वा भाविनि
भूतोपचारात् निर्ग्रन्थानां नायकः तस्य विमलप्रज्ञांशस्य सूरिपदमाचार्यपदं प्रदातुं
कामयांचक्रे अभिलषति स्म । किंभूतस्य । देव्या शासनतरुण्या निगदिते सूचिते
कथिते अनण्ये अप्रमेये बाङ्गानसगोचरीकर्तुमशक्ये भाग्यं पुण्यं तथा सौभाग्यं सुभगता
विश्वबाहुभ्यं ताभ्यां शालते शोभते इत्येवंशीलस्य । क इव । धात्रीपुरंदर इव । यथा

પૃથિવીપુરહૃતો રાજા તનુજસ્ય નિજનન્દનસ્ય રાજ્યસ્ય સ્વસકલમણ્ડલાધિપત્યધુરં
પ્રદાતું કામયતે ॥

૧લોકાર્થ

જેમ રાજા પોતાના પુત્રને રાજ્યની ધુરા અર્પણ કરવાની અભિલાષા કરે તેમ
આચાર્યદેવ શાસનદેવીએ જેના અગણિત ભાગ્ય સૌભાગ્યની પ્રશંસા કરી છે તેવા
પોતાના અંતેવાસી કમાક્રમીના પુત્ર જ્યેષ્ઠિભક્ત નામનાં મુનિને આચાર્યપદ આપવાની
અભિલાષાવાળા બન્યા. ॥૮૧॥ ॥૮૨॥

પ્રક્રમે તત્ર તત્રત્યસંધેનામૃહ્યત પ્રભુઃ ।

તમિવાભિનવં સૂરિશક્રમન્યં દિદક્ષતા ॥૮૩॥

તત્ર પ્રક્રમે તસ્મિન્પ્રસ્તાવે તત્રત્યેણ કમ્પીપુરીયેણ સંધેન શ્રાદ્ધવર્ગેણ ભગવાનમૃહ્યત ।
અર્થાત્સૂરિપદપ્રદાનાર્થે પ્રમોરાગ્રહઃ કૃતઃ । સંધેન કિં કર્તુમિચ્છતા । તમિષ્ હીરવિજય-
ગણધરમિષ્ અન્યમપરં અભિનવં સૂરિશક્રં ગણભારધુરંધરં દિદક્ષતા દ્રષ્ટુમિચ્છતા ॥

૨લોકાર્થ

નૂતન સૂરીન્દ્રને જેવા ઇચ્છતા કમ્પીપુરના સંધે સૂરિપદ પ્રદાનના મહોત્સવને
માટે સૂરિવરને અત્યંત આશ્રુ કર્યા. ॥૮૩॥

તતઃ સ્વાશયસંવાદિ પ્રપેદે તદ્વચઃ પ્રભુઃ ।

વ્રતવ્યતિકરે લૌકાન્તિકદેવોક્તમાસવત્ ॥૮૪॥

તતઃ સંવાગ્રહાનન્તરં પ્રભુર્હીરવિજયસૂરિઃ સ્વસ્યાત્મન આશયમભિપ્રાયં સંવદત્યનુક-
રોત્યેવંશીલં યાદૃશં ગુરુચિત્તે તાદૃશં પવ સંવાગ્રહ इत्यर्थः । તદ્વચઃ સંવચ્ચનં પ્રપેદે
પ્રતિપન્નવાન । કિંવત્ । આસવત્ । યથા જિનેન્દ્રઃ વ્રતવ્યતિકરે દીક્ષાગ્રહણાવસરે લોકસ્ય
પશ્ચમકલ્પસ્ય અન્તઃ પ્રાન્તોઽવસ્થાનં તત્ર તમિશ્વરાજિકાન્તરાલશઃલિખિમાનેષુ । અર્ચિ-
અર્ચિમાલિ-વૈરોચન-પ્રમંકર-ચન્દ્રામ-સૂર્યામ-શુકામ-સુપ્રતિષ્ઠામ-અરિષ્ટાભિધાનેષુ મવા
લૌકાન્તિકાઃ । તે ચ નવવિધાઃ । યથા—સારસ્વત—આદિત્ય-વદ્ધિ—વરુણ—ગર્દતો-
તુષિત-અવ્યાઘાધ-આગ્રેય-અરિષ્ટનામાનો દેવાસ્તેષામુક્તં કથિતમિવાક્ત્રીકૃતવાન ॥

૩લોકાર્થ

દીક્ષા ગ્રહણ કરવાના અવસરે જેમ જિનેન્દ્ર ભગવંત નવ લોકાંતિક દેવોએ

કહેલાં વચનેને અંગીકાર કરે છે તેમ સૂરિભગવંતે પોતાના અભિપ્રાયને અનુસરવાવાળા સંઘના વચનને સ્વીકાર્યું. ॥૮૪॥

સૂરીન્દ્રેણાથ દૈવજ્ઞૈર્મુહૂર્તં નિરધાર્યત ।

एतन्महोदयस्येव प्रारम्भप्रथमक्षणः ॥૮૫॥

અથ સંઘાગ્રહાફીકારાનન્તરં સૂરીન્દ્રેણ દૈવજ્ઞૈર્મુહૂર્તિકૈઃ સાર્ધં મુહૂર્તં દોષાદિનિર્મુક્તશુભવાસરવેલાલગ્નં નિરધાર્યત નિશ્ચીયતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પતસ્ય જયવિમલપ્રજ્ઞાંશસ્ય યો મહોદયો મહાનમ્યુદયઃ તસ્ય પ્રારમ્ભસ્ય પ્રથમ આચઃ ક્ષણઃ અવસરઃ કાલવિશેષઃ પશ્ચદશલલક્ષણઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સંઘનાં વચનને અંગીકાર કર્યા બાદ સૂરીન્દ્રે જ્યોતિષીઓની સાથે શુભમુહૂર્તને નિર્ણય કર્યો. તે બંને આ જયવિમલમુનિના ભાગ્યોદયની પ્રથમક્ષણ (પંદર લવરૂપ) ન હોય ! ॥૮૫॥

शिल्पिभिः कारितः संधैर्मण्डपो यन्मुनीशितुः ।

पट्टश्रियं वरीतुं किं स्वयंवरणमण्डपः ॥૮૬॥

સંઘૈઃ કમીપુરશ્રાદ્ધસમુદાયૈઃ કર્તૃભિઃ શિલ્પિભિર્વૈજ્ઞાનિકૈસ્તત્રચકચાતુર્યૈઃ કૃત્વા સાધનમૃતૈર્મણ્ડપો બહુજનાશ્રયઃ કારિતો નિર્માપિતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જયવિમલનામ્નો મુનીશિતુર્નિગ્રન્થનાથસ્ય પટ્ટશ્રિયં વરીતું સૂરિપદલક્ષ્મીમુદ્રોદું સ્વીકર્તું કિં સ્વયંવરણમણ્ડપઃ ॥

શ્લોકાર્થ

કમીપુરમાં આવકોએ શિલ્પીઓ પાસે મંડપની રચના કરાવી. તે બંને જયવિમલ મુનીશ્વરના પટલદમી સાથેના વિવાહ માટેનો સ્વયંવરમંડપ ન હોય ! ॥૮૬॥

एतद्व्यतिकरेऽनेककौतुकालोकलालसा ।

त्रिलोकी चित्रदम्भेन मण्डपे किमुपेयुषी ॥૮૭॥

एष चासौ व्यतिकरश्च एतद्व्यतिकर आचार्यपदप्रदानावसरस्तस्मिन्नेकानि कौतुकानि आश्चर्याणि तेषामालोकने लालसा उत्सुका त्रिलोकी भुवनत्रयी चित्राणामालेख्यभाव

लम्बितानामार्थात्सुरनागराणां दम्भेन कपटेन कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—तत्र मण्डपे किमुपेयुषी आगतेव ॥

श्लोकाथ

आचार्यपदं प्रधानना भडोत्सव प्रसंगे, अनेक आश्चर्ये लेवा भाटे उत्सुक भनेला त्रष्टे लोकां जेष्ठे चित्रनां जहाने भंडपभां आधीने रह्या न डोय ! ॥८७॥

विस्तीर्णोऽपि स संकीर्णो बभूवानेकनागरैः ।

भाविभट्टारकागण्यपुण्याकृष्टैरिवागतैः ॥८८॥

स संवजननिर्मापितो विस्तीर्णोऽप्यतिविपुलोऽपि सन् मण्डपो जनाश्रयः अनेकैर्गण-
नातीतैर्नागरैर्जनपदग्रामसंनिवेशपुरनगरजननिबहैः संकीर्णः अतिलघीयः स्थानमिव बभूव
संजातः । किंभूतैर्नागरैः । आगतैः समेतैः दशदिगन्तादपि तत्रोपनतैः । उत्प्रेक्ष्यते—भाविनो
भविष्यतो भट्टारकस्य जयविमलसूरेरगण्यैः सुरनरादिभिरपि जेतुमशक्यैः पुण्यैर्भागधे-
थिराकृष्टैर्वारिकाबद्धानीतैरिव उपायतैः ॥

श्लोकाथ

संधे अनावेला भंडप अति विशाल डोवा छतां पण्य दृशे दिशाथी आवेला
नागरिकजनो वडे नानो—संकीर्णुं जनी जये, ते नागरिके जेष्ठे लावी आचार्यश्री-
जयविमलसूरिनां अगणित पुण्यथी आकर्षाधने आल्या न डोय ! ॥८८॥

निशि तारैरिवाकाशो भ्रियमाणः स निर्भरम् ।

तन्महोमिलितै रेजे पौरैर्जानपदैर्जनैः ॥८९॥

तस्य जयविमलप्रज्ञांशस्य पट्टप्रदानस्य महसि उत्सवे मिलितैरितस्तत आगत्यैकी-
भूतैः । उत्सववाची महःशब्दः सकारान्तोऽप्यस्ति । यथा—‘एतं महस्विनमुपैहि
सदारुणोच्चैः’ इति नैवधे । नलानुयोर्वर्णने । ‘महस्विनं तेजस्विनमनलमुत्सववन्तं च’
इति तद्धृतिः । तथा ‘महस्तेजस्युत्सवे च’ इत्यनेकार्थः । पौरैर्नागरैर्जानपदैर्जनैरपाञ्चाल-
लाटसौराष्ट्राद्यनेकनीवृज्जन्मभिर्जनैर्लोकैर्निर्भरं निश्चितं नीरन्ध्रं भ्रियमाणः पूर्यमाणः स
मण्डपो भाति स्म । कैरिव । यथा निशि तमिस्रायां रात्रौ तारकैरुपलक्षणात्रिखिल-
ज्योतिः संतर्जितं भ्रियमाण आकाशो गगनं भाति । चन्द्रोद्योते च केचिदृश्यन्ते, केचिन् ।
तमिस्रायां दृश्यमान्यां तु सर्वेऽपि स्फुटा एव लक्ष्यन्ते, तस्मादत्र तमिस्रा रात्रिरेवो-
पादीयते नापरा ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ રાત્રિમાં તારાજણોથી આકાશ શોભે છે તેમ આચાર્યપદ પ્રદાનના મહોત્સવમાં ચૂર્જર, પંચાલ, લાટ, સૌરાષ્ટ્ર આદિ દેશો અને પાટણ, અમદાવાદ આદિ શહેરોમાંથી આવેલા હજારો નાગરિકોથી વ્યાપ્ત બનેલો મંડપ શોભે છે. ॥૮૬॥

તીર્થેશિતેવ સમવસરણં શ્રમણાગ્રણીઃ ।

શ્રમણશ્રેણિભિઃ સાર્ધમધ્યાસામાસ મણ્ડપમ્ ॥૯૦॥

શ્રમણાનાં તત્સમયવર્તિનાં સંવિગ્નપક્ષિણાં શુદ્ધાચારવતાં ચ શ્રમણાનાં સાધુનામગ્રણી-મુખ્યો હીરવિજયસૂરિઃ શ્રમણશ્રેણિભિઃ મુનિમણ્ડલીભિઃ સાર્ધં મણ્ડપમાચાર્યપદપ્રદાન-સ્થાનમધ્યાસામાસ । ક ઇવ । તીર્થેશિતેવ । યથા તીર્થનાથઃ સાધુભિઃ સાર્ધં સમવસરણં ધર્મદેશનમન્દિરમધ્યાસ્તે । કેનાપિ મહર્ધિકેન દેવેન દાનવેન વા રચિતમિતિ શેષઃ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તીર્થંકર ભગવંત સાધુઓ સાથે દેવદાનવરચિત સમવસરણુભૂમિને શોભાવે તેમ સંવિગ્નપક્ષિક અર્થાત્ શુદ્ધ આચારવાળા સાધુઓની સાથે શ્રમણનેતા આચાર્યદેવે મંડપને શોભાવ્યો. અર્થાત્ મંડપમાં પધાર્યા. ॥૯૦॥

પણ્ડિતાસ્ખન્ડલં શ્રીમજ્જયાદ્યવિમલામિધમ્ ।

આદ્વાતું પ્રેષયામાસ મુનિમુખ્યાન્મુનીશ્વરઃ ॥૯૧॥

મુનીશ્વરો હીરમટ્તારકઃ । જયેતિ પદમાર્થં યસ્યાસ્તાવૃક્ષી વિમલેત્યમિધા નામ યસ્ય સ જયવિમલસ્તમેવ પણ્ડિતેષુ કોવિદેષુ આસ્ખન્ડલ ઇવાસ્ખન્ડલ ઇન્દ્રસ્તમાદ્વાતુમાકારયિતું મુનિમુખ્યાન્વાચકાદિવાચંયમપુંગવાન પ્રેષયામાસ પ્રહીણેતિ સ્મ ॥

શ્લોકાર્થ

મુનીશ્વર આચાર્યદેવે પંડિતોમાં ઇન્દ્ર સમાન જયવિમલમુનિને બોલાવવા માટે મુખ્ય મુખ્ય સાધુઓને મોકલ્યા. ॥૯૧॥

અયમાનીયતામીર્મિષ્ઠપં પણ્ડિતાગ્રણીઃ ।

ઉત્તરાદૈર્ગન્ધવાદૈરમ્બુવાહોઽમ્બરાક્લવત્ ॥૯૨॥

અમીર્ષિર્મુનિમુર્યૈરયં જયવિમલનામા પण्डिताग्रणीः कोविदकुञ्जरः मण्डपं जनाश्रय-
भानीयत आनीतः । कैरिव । गन्धवाहैरिव । यथा उत्तरस्यां भवैरुत्तराहैः समीरणैः ।
लौके 'सूरवाय' इति प्रसिद्धेः । अम्बुवाहो जलभरनिर्भरभृतमध्यो वाराधरः अम्बर-
स्याकाशस्याङ्गमुत्सङ्गमानीयत ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ઉત્તરદિશાનો પવન આકાશમાં મેઘને લાવે તેમ મુખ્ય મુનિવરો વિદ્વદ્
શિરોમણિ એવા જયવિમલમુનિને મંડપમાં લઈ આવીયા. ॥૯૨॥

प्रभुं बभाज तैः सार्धं साधुभिः साधुसिन्धुरः ।

युवराज इवानल्पैः सामन्तैः पितरं निजम् ॥९३॥

સ સાધુસિન્ધુરઃ જયવિમલમુનીન્દ્રઃ તૈઃ સુરિપ્રહિતૈર્મુનિપદ્માનનૈઃ સાર્ધં પ્રભું હીરવિ-
જયસૂરીશ્વરં બભાજ આગત્ય પ્રણમ્ય સેવતે સ્પ । ક ઇવ । યુવરાજ ઇવ । યથા સકલજ-
નપદપ્રજાચિન્તાકારકતયા સ્વાપિતો નૃપકુમારઃ અનર્લપૈર્વહુભિઃ સામન્તૈઃ સીમાલભૂપાલૈર-
નેકમણ્ડલીકમહીપાલૈર્વા સમં નિજં પિતરં જનકં સેવતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ યુવરાજ ધણા સામંતો સાથે આવીને પોતાના પિતા રાજાને પ્રણામ કરે તેમ
મુનિપુંગવ જયવિમલમુનિએ સાધુઓની સાથે આવીને ગુરૂદેવને નમસ્કાર કર્યા. ॥૯૩॥

भाविसूरेरभूतस्योपाध्यायपदमादितः ।

परमावधिवत्साधोरुद्देश्यत्કેवलश्रियः ॥९४॥

ભવિષ્યતીત્યેવંશીલો ભાષી સ ચાસ્તો સુરિશ્ચ તસ્ય ભવિષ્યવાચાર્યસ્ય આદિતઃ
પ્રથમં તસ્ય જયવિમલવિદુષઃ ઉપાધ્યાયનામ પદમભૂદ્ભૂવ । પતાવતા આચાર્યપદાદાવુપા-
ધ્યાયપદં પ્રદત્તનિત્યર્થઃ । કિંભૂતમ્ । પરમાવધિવત્ । યથા ઉદેશ્યન્તી પ્રકટીભવિષ્યન્તી
કેવલશ્રીઃ કેવલજ્ઞાનલક્ષ્મીર્યસ્ય તાદૃશસ્ય સાધોઃ શ્રમણસ્ય પરમમુત્કૃષ્ટં પૃથક્પરમાણુજ્ઞાનક-
લ્લોકમાનમલોકેષ્વપિ લોકપ્રમિતાસંલયેયલ્લખણબોધવિધાયકમવધિજ્ઞાનં ભવતિ । અથ વા
પ્રાદુર્ભવિષ્યત્કેવલમેકાકારં નિશ્ચિલલોકાકાશપ્રકાશકં જ્ઞાનં યસ્ય તાદૃગ્વિધસ્ય જિનેશિતુઃ
તીર્થંકરસ્ય આદિતઃ સંયમપ્રહણપ્રથમસમય યથ તુર્થં ચતુર્થં મનઃપર્યાયસંજ્ઞં જ્ઞાનં ભવતિ
इति द्वितीयपाठः ॥

૧. ઉદેશ્યત્કેવલસ્યેવ તુર્થં જ્ઞાનં જિનેશિતુઃ' इति पाठान्तरम्. ।

१श्लोकार्थः

जेम केवलज्ञानीने कैवल्यलक्ष्मी प्राप्त यतां पडेलां अलोकभां लोक प्रभाषु असंख्य
अंशुकेने जलुवाइप परभावधिज्ञान आप्त थाय अथवा जिनेश्वरने संयमअलुना प्रथम
समये योशु 'भनःपर्याव ज्ञान' उत्पन्न थाय तेम लावी आचार्य. जयविमलमुनिने
प्रथम वाचकपद-उपाध्यायपद अपर्ण करवाभां आण्युं. ॥९४॥

महामहैस्ततस्तस्य सूरिः सूरिपदं ददौ ।

१जातवेदाः स्फुरज्ज्योतिर्निकेतनमणेरिव ॥९५॥

तत उपाध्यायपदप्रदानानन्तरं सूरिर्हीरविजयप्रभुः महामहैरधिकजायमानोत्सवैस्तस्य
जयविमलोपाध्यायस्य सूरिपदमाचार्यपदं ददौ । क इव । जातवेदा इव । यथा
जातवेदाः कृशानुर्निकेतनमणेदीपस्य स्फुरद्देदीप्यमानं ज्योतिस्तेजो दत्ते । अथ वा ।
क इव । यथा स्नेहप्रियो दीपस्य दर्शेन्धनस्य तमोपहं भूच्छायभिदुरं निजमात्मीयं
ज्योतिर्महो विश्राणयति ॥

१श्लोकार्थः

जेम अग्नि दीपकने देदीप्यमान ज्योति अपे तेम हीरविजयसूरिज्ये
जयविमल उपाध्यायने महामहोत्सवपूर्वक आचार्यपद अपर्ण कथुं. ॥९५॥

उज्जित्वा शमिनोऽशेषान्सुरानिव रमा हरिम् ।

तं सूरिमुपगच्छन्ती रेजे सूरिपदेन्दिरा ॥९६॥

तं नवं प्रत्यग्रं जयविमलनामानं सूरिमुपगच्छन्तीः समायान्ती सूरिपदेन्दिरा आचा-
र्यपदलक्ष्मी रेजे विराजते स्म । किं कृत्वा । उपगच्छन्ती अशेषान् समस्तान् तदभिलाषु-
कान् परान् शमिनो वाचकप्रज्ञांशप्रमुखान् मुनीनुज्जित्वा संत्यज्य । केव । रमेव ।
यथा समग्रान् सुरासुरानौज्य हरिं नारायणमुपयान्ती मन्दरमन्थानकमथनसमये क्षीर-
पाथोधिपाथोवेलासमुत्थितसर्वाङ्गीणलक्ष्मीसमुल्लसल्लक्ष्मी राजते । किंच 'देवेन श्रुतममृत-
मथनावसरे सुरासुरकरपरिवर्त्यमानमन्दरमन्थानकनिर्घोषवधिरितसमस्तरोदःकन्दराहि-
वापि दूरोच्छलितदुग्धतुषारासारतारकितनभसः समुत्पन्नानेककौस्तुभादिवस्तुविस्तारादुद्ग-
च्छदप्सरसां मुखमण्डलैः क्षणमिव विहितविकचनलिनशोभादनेकाश्चर्यकुक्षेः क्षीरसागरात्

‘१ प्रदीप इव दीपस्य निजज्योतिस्तमोपहम्’ इति पाठान्तरम्. ।

हि, सौ. ६

અજનિ જનિતજગદ્વિસ્મયા સ્મરજનની હસ્તસ્થિતતરુણરવિન્દા દેવી દેદીપ્યમાના
પુણ્યલક્ષ્મીર્યસ્યાઃ સર્વાંગ્ગલાવણ્યમધું વિકચલોચનકપૈરાપીય પીયૂષભુજોમદનમદપરવશાઃ
પરસ્પરમવેષ્યન્તશ્ચક્રક્રપાણિના સમં સંગરમ્ । અથ સર્વાનિપ્યન્તરાન્તરાપતતસ્તાનુલ્લઙ્ગ્યથ
મન્દરગિરિશિખરશાતકુમ્ભનિકષોપલાયમાનવાહોર્ભગવતશ્ચિક્ષેપ । ક્ષેપીયઃ કણ્ઠે વૈકુણ્ઠસ્ય
સ્વયંચરકુસુમમાલિકામ્' इति चम्पूकથायाम् ॥

શ્લોકાર્થ

દેવદાનયોએ મેઝપર્વતને રવૈયો કરીને ક્ષીરસમુદ્રતું મંથન કરેલું, તેમાંથી કેાત્સુભ,
ઐરાવણ; લક્ષ્મી, અપ્સરાઓ વગેરે જગતને વિસ્મયકારી અનેક વસ્તુઓ પ્રગટ થઈ.
તેમાંથી જેમ લક્ષ્મીદેવી સર્વે દેવોનો ત્યાગ કરીને વિષ્ણુને વરી તેમ વાચક આદિ સમસ્ત
સાધુઓનો ત્યાગ કરીને સૂરિપદવી એક જયવિમલસૂરીને વરી. ॥૯૬॥

तस्य पूरयतो विश्वकामाश्चिन्तामणेरिव ।

श्रीमद्विजयसेनेति सूरिराजोऽभिधां व्यधात् ॥९७॥

સૂરિરાજો હીરવિજયસૂરીન્દ્રસ્તસ્ય જયવિમલસૂરેઃ શ્રીમાન્ વિજયસેન इत्यभिधां
નામ વ્યધાચ્ચકાર । તસ્ય કિં કુર્વતઃ । વિશ્વેષાં જગડ્જનનાં કામાન્મનોભિલષિતાન્
પૂરયતઃ પૂર્ણાન્ સૃજતઃ । કસ્યેવ । ચિન્તામણેરિવ । યથા દેવમણિઃ સર્વાન્કામાન્
સંપૂરયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જગતના શુવોના મનોરથોને ચિન્તામણી રત્નની જેમ પૂર્ણ કરતા સૂરિરાજે
(હીરવિજયસૂરીન્દ્રે) જયવિમલમુનિતું 'શ્રીમદ્દ્વિજયસેનસૂરિ' એવું નામ રાખ્યું. ॥૯૭॥

किंनर्य इव नागर्यो जगुर्गीतिं पिंकीक्वणाः ।

संगीतं तेनिरे नाकिकुमारा इव नर्तकाः ॥९८॥

નાગર્યો નાગરાજ્ઞનાઃ કિંનર્યઃ કિપુરુષયોષિત इव गीतिं गानं जगुर्गायन्ति स्म ।
કિંભૂતાઃ । પિંકીનાં કોકિલાનામિવ ક્વણઃ પદ્મમસૂવકાલાપનમધુરધ્વનિર્યાસાં તથા
નર્તકા નટા નાકિનાં દેવાનાં કુમારા इव संगीतं પ્રેક્ષણકનિમિત્તપ્રયુક્તગીતનૃત્યવાદ્યત્રયમ્ ।
અથ વા પ્રેક્ષણકં નાટકમેવ તત્તેનિરે ચકિરે ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે કિન્નરીઓની જેમ કોકીલકંઠ જેવા મધુર સ્વરવાળી નગરની સ્ત્રીઓએ
ગીત ગાયા, અને દેવકુમારોની જેમ નૃત્યકારોએ નાટક કર્યું. ॥૯૮॥

ત્રિલોકીમપિ કુર્વાણ તત્ર ચિત્રીકૃતામિવ ।
નેત્રશ્રોત્રસુધાસ્પન્દિ તૌર્યત્રિકમજાયત ॥૯૯॥

તત્ર વ્યતિકરે નેત્રાણાં લોચનાનાં શ્રોત્રાણાં શ્રવણાનાં ચ મધ્યે સુધામમૃતરસં સ્પન્દતે
ક્ષરતિ સિન્ધુતીત્યેવંશીલં તાદૃશં તૌર્યત્રિકં ગીતનૃત્યવાચત્રયમજાયત જાતમ્ । કિં
કુર્વાણમ્ । ત્રિલોકીં વિશ્વત્રયીમપિ ચિત્રીકૃતામાલેખ્યલિખિતામિવ કુર્વાણં વિદધાનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાં ત્રણે લોકને ચિત્રવત્ સ્તબ્ધ કરતું અને નેત્ર તથા શ્રોત્રમાં અમૃતનું સિંચન
કરનારું બીજ, નૃત્ય અને વાજિત્રનું ત્રિક થયું. ॥૯૯॥

તત્રાસ્તિ શ્રાદ્ધમૂર્ધન્યઃ શ્રાદ્ધો મૂલાભિધઃ સુધીઃ ।
સૌન્દર્યધર્મદાદર્યાભ્યાં કામદેવ ઇવાપરઃ ॥૧૦૦॥

તત્રાહમ્મદાવાદનામ્નિ રાજનગરે શ્રાદ્ધેષુ શ્રીમત્તયા પક્ષશ્રાવકવર્ગેષુ મૂર્ધન્યઃ શેઝરઃ
શ્રાદ્ધ આસ્તિકઃ મૂલ इत्यभिधा नाम यस्य मूलकश्रेष्ठिनामा सांऽस्ति विद्यते । किं-
भूतः । सु शोभना जिनधर्मानुगामिनी दानादिधर्मेषु धीर्बुद्धिर्यस्य सः । उत्प्रेक्ष्यते—
सौन्दर्येण वपुःप्रेयरूपकेण तथा धर्मेण पुण्यकृत्येषु वृढाशयतया च अपरोऽन्यः कामदेव
इव । शरीररमणीयतया अपरः कन्दर्पदेव एकः सुस्मरो विद्यते । अपरस्त्वयंततुल्य-
त्वेन तथा धर्मकर्तव्यदादर्येन महावीरभगवतः द्वितीयश्रावकः कामदेवनामा यादृशो-
ऽभूत्तदहमेवायमप्यास्ते ॥

શ્લોકાર્થ

અમદાવાદમાં શ્રાવકોમાં શ્રેષ્ઠ એવા ‘મૂલચંદ’ નામનાં આસ્તિક શ્રેષ્ઠ હતા. તે
શ્રેષ્ઠ શરીરનાં સૌંદર્યથી બાણે બીજા કામદેવ અને પુણ્ય કાર્યોમાં દ્રઢતાની દ્રષ્ટિએ
બાણે ભગવાન મહાવીરના શ્રાવક બીજા કામદેવ ન હોય ! તેવા હતા. ॥૧૦૦॥

જૃમ્ભકવ્રજવજ્જન્મોત્સવે શંભોર્વણિગ્ધરઃ ।
વવર્ષ વસુધારાભિસ્તસ્ય સૂરિપદક્ષણે ॥૧૦૧॥

વણિગ્ધરઃ સમયનૈગમગણેશ્વરગ્રામીઃ મૂલાલ્યશ્રેષ્ઠીતસ્ય વિજયસેનસૂરેરાચાર્યસ્ય યત્પદં
તસ્ય ક્ષણે પ્રદાનસ્ય મહોત્સવે વસુધારાભિઃ સુવર્ણરૂપ્યમાણકશ્રેણિભિર્વવર્ષ વર્ષતિ સ્મ ।

સુવર્ણરૂપ્યકમહમુન્દિનાણકૈઃ પ્રભાવનાં કૃતવાનિત્યર્થઃ । કિંવત્ । જુમ્ભકવ્રજવત્ । યથા શંભોસ્તીર્થંકરસ્ય જિનેન્દ્રસ્ય જન્મોત્સવે જનનમહામહે સૌધર્મેન્દ્રાદિષ્ઠધનદલોકપાલાનુ-
જ્ઞયા વૈશ્રવણસેવકસ્તિર્થગજુમ્ભવકગીર્વાણગણો હિરણ્યસ્વર્ણરજતરત્નવસ્ત્રવાસર્ચણપુષ્પક-
લાદિવૃષ્ટિ કુર્વન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

શંભુના (જિનેશ્વર ભાવંતના) જન્મમહોત્સવમાં જેમ તિર્થગૃહ્મંદિરેયો
(સૌધર્મેન્દ્રના આદેશથી ધનદ—કુબેર ભંડારીના સેવકો) સોનું, રૂપુ, રત્નો, વસ્ત્રો, પુષ્પો
અને ફળો વગેરેની વૃષ્ટિ કરે છે તેમ સૂરિપદના મહોત્સવ પ્રસંગે મૂલ્યવંદ શ્રેષ્ઠીઓ
સોના રૂપા ને માણુકની વૃષ્ટિ કરી અર્થાત્ પ્રભાવના કરી. ॥૧૦૧॥

તસ્મિન્વિનિહિતં સૂરિપદં સૂરિસિતાંશુના ।

દિદીપે ભાસ્વતા જ્યોતિરિવ સાયં ધનંજયે ॥૧૦૨॥

તસ્મિન્વિજયસેનાભિધાને ત્રતીન્દ્રે સૂરિસિતાંશુના હીરવિજયસૂરિસુધામરીચિના સૂરે-
રાચાર્યસ્ય પદં વિનિહિતં સ્થાપિતં સદિદીપે દીપ્યતે સ્મ । કિમિવ । જ્યોતિરિવ । યથા
ભાસ્વતા દિવાકરેણ સાયં સંધ્યાસમયે ધનંજયે વૈશ્વાનરે વિનિહિતં જ્યોતિર્નક્તમતીવ
દીપ્યતે । વાસરે તાદૃશી દીપ્તિર્ન ભવતિ યાદૃશી નિશાયાં દીપ્તા દીપ્તિર્ભવતિ । પ્રસિદ્ધં
ચૈતત્ । કિં ચાસ્ત્વં વ્રજન્તમ્મોજિનીવલ્લભો ધ્રુમધ્વજે સ્વતેજોડવસ્થાપ્ય ગચ્છતિ પ્રાતરા-
ગતશ્ચ ગૃહ્ણાતીતિ કવિસમયઃ । તથા રવુર્વશે—‘દિનાન્તે નિહિતં તેજઃ સવિત્રેષ્વ
હુતાશનેઃ’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સંધ્યા સમયે સૂર્યે અગ્નિમાં મૂકેલી જ્વળેતી દીપે છે તેમ હીરવિજયસૂરિરૂપી
ચન્દ્ર વડે શ્રી વિજયસેનસૂરિમાં સ્થાપના કરાયેલી આચાર્યપદવી શોભવા લાગી. ॥૧૦૨॥

શોભામુખૌ લમેતે સ્મ શ્રીમત્સૂરિપુરંદરૌ ।

પ્રણિઘ્નન્તૌ તમઃસ્તૌમં સૂર્યાચન્દ્રમસાવિવ ॥૧૦૩॥

શ્રીમન્તૌ ગણનાયકૈશ્વર્યલક્ષ્મીકલિતૌ યશઃશોભાભાસ્વરૌ સૂરિપુરંદરૌ હીરવિજયસેના-
ભિધાચાર્યવિડોજસૌ ઊભૌ દ્વાવપિ શોભાં કીર્તિં ય્યાતિં લમેતે સ્મ આસાદયામાસતુઃ ।
કિમ્ભૂતૌ । તમસામજ્ઞાનાનાં દુરિતાનાં વા સ્તૌમં સમૂહં પ્રણિઘ્નન્તૌ વ્યાપાદયન્તૌ । કાવિષ્ ।
સૂર્યાચન્દ્રમસાવિવ । યથા દિવાકરનિશાકરૌ તમઃસ્તૌમમન્થકારનિકરં મૂલાદુચ્છિન્દતૌ
શોભાં ભુવને પ્રસિદ્ધિં લમેતે ॥

શ્લોકાર્થ

અજ્ઞાનરૂપી અધિકારના સમુહનો નાશકરનારા સૂર્ય, ચંદ્રની જેમ ગણ નાયકત્વના
ઐશ્વર્યથી શોભતા હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિ આ બે સૂરિન્દ્રોએ કીર્તિ શોભા
પ્રાપ્ત કરી. ॥૧૦૩॥

વનીમિવાવની સૂરિશક્રૌ ચક્રમણૈઃ ક્રમાત્ ।

મધુરાધાવિવ માસૌ શોભાં લમ્ભયતઃ સ્મ તૌ ॥૧૦૪॥

તૌ હીરવિજયવિજયસેનનામાનો સૂરિશક્રૌ આચાર્યપર્જન્યૌ ક્રમાદનુક્રમેણ ચક્રમણૈ-
વિંહરણૈઃ વિહારક્રમેણ અવનીં મેદિનીમણ્ડલં શોભાં શ્રિયં લમ્ભયતઃ સ્મ પ્રાપયામાસતુઃ ।
કાવિવ । મધુરાધાવિવ । યથા મધુચૈત્રઃ, તથા રાધો વૈશાખઃ । ‘ચૈત્રે મધુચૈત્રકથ વૈશાખે
રાધામાધવૌ’ इति हैम्याम् । एतावता वसन्तर्तुसंबन्धिनौ चैत्रवैशाखमासौ क्रमादनुक्रमतः
प्रथमं चैत्रः पत्रपुष्पमञ्जरीकलिकाफलोदयोन्मुखान्कुरुते । ततो वैशाखमासः परिणतफल-
मण्डलकलितान् सालमण्डलान् विदधाति इत्यनुक्रमः । चङ्क्रमणैर्निजागमनैः कृत्वा
वनीमुद्यानवीथीं वनमालां लम्भयतः । ‘स्ववनीसंप्रवदत्पिकापि का’ ॥ इति ध्यानोत्था-
नाकमिपुरागमनाचार्यपदस्थापनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેવી રીતે ચૈત્ર અને વૈશાખ (વસંતઋતુ) પૃથ્વીને શોભાવે છે તેવી રીતે બે
સૂરિન્દ્રોએ ક્રમશઃ વિહાર કરીને અવનીને શોભાયમાન કરી. (ચૈત્રમાસ પ્રથમ પુષ્પ, પત્ર,
મંજરી આદિ વડે વનને નવપહ્લવિત કરે છે. ત્યારબાદ વૈશાખમાસ પાકેલા ફલોની
પંક્તિ વડે વૃક્ષોને શોભાવે છે.) ॥૧૦૪॥

કોઽપિ મેધાવિમૂર્ધન્યો લુમ્પાકાનાં મતે તદા ।

મેઘજી ઋષિરિત્યાસ્તે નામ્નામેધ્યે મણિર્યથા ॥૧૦૫॥

તદા તસ્મિન્નવસરે લુમ્પાકાનાં ‘લઝકા’ इति नाम्ना प्रसिद्धानां मते पक्षे मेघजी
इति नाम्ना कोऽपि कश्चिदृषिः तन्मतवेषधारकः आस्ते विद्यते । किंभूतः । मेघाविनां
बुद्धिमतां पण्डितानां वा मध्ये मूर्धन्यो मुकुटायमानः प्रज्ञालचूडामणिः । क इव । मणिरिव ।
यथा इवार्थे । यथा अमेध्ये अशुचिस्थाने रत्नं मणिर्भवति ॥

શ્લોકાર્થ:

જેમ અશુચિ સ્થાનમાં રત્ન હોય તેમ તે અવસરે લુપ્પાક (લોંકા) મતમાં પડિતોમાં

શિરોમણિ એવા મેઘજી નામના ઋષિ હતા. ॥૧૦૫॥

ઋષિઃ કુઅરજીનામા તં લુમ્પાકમતપ્રભુઃ ।

પલ્લીપતિર્યથા વઙ્કચૂલં નિજપદે વ્યધાત્ ॥૧૦૬॥

લુમ્પાકાનાં મતસ્ય પ્રભુઃ સ્વામી ભારવાહી કુઅરજીનામા ઋષિઃ લુમ્પાકવેષમૂતં મેઘજીઋષિં નિજપદે સ્વસ્થાને વ્યધાત્સ્થાપયતિ સ્મ । યથા હ્યર્થે । ક હવ । પલ્લીપ-તિરિચ । યથા પલ્લીપતિઃ પિત્રાતીવાન્યાયકારિત્વાત્કુપિતેન સ્વદેશાત્પ્રવાસિતં સ્વપલ્લીપ્રાપ્તં નિતરાં કૂરાનીતિકારકત્વેન સ્વસ્થાનોચિતં પુત્રાભાવાદ્વઙ્કચૂલં નામ રાજપુત્રં નિજપદે નિધત્તે સ્મ । અથ વા રતિકલહકુપિતપરાઙ્ગમુખભવનાપરસ્થાનસ્થચૌરિકાર્યાગતતદઙ્ગરઙ્ગ-સ્પર્શનાતિસ્મરપરવશીભૂતસ્વવશાપ્રાર્થનાપ્રક્ર-મનિર્વૃદ્ધનિષ્કલઙ્કશી-લવ્રતદર્શનાદ્વાદિતકેશવ-સુધાવાસવઃ સ્વપદે યુવરાજપદે સ્થાપિતવાન્વઙ્કચૂલં નૃપનન્દનમ્ ॥

૧૧૦૬૧થ

પલ્લિપતિએ જેમ વંકચૂલને પોતાના પદે સ્થાપ્યો હતો તેમ લુંપાકમતના સ્વામી કુંવરજીએ મેઘજીને પોતાના પદે સ્થાપ્યા હતા. ॥૧૦૬॥

સિદ્ધાન્તાનેષ નિધ્યાયન્કદાચિત્તત્ત્વચક્ષુષા ।

પ્રતિમામાર્હતીં ચિત્રવલ્લીં ચાષ ઇવૈક્ષત ॥૧૦૭॥

પ્રથ મેઘજીઋષિઃ કદાચિત્કસ્મિન્નપિ પ્રસ્તાવે । સિદ્ધાન્તાનાં ચારાઙ્ગચઙ્ગોપપાતિશુ-પાઙ્ગપ્રમુખાનાગમાન્નિધ્યાયન્ વિલોકમાનઃ સન્ તત્ત્વચક્ષુષા શુદ્ધમનોનયનેન કૃત્વા અર્હતાં તીર્થકૃતામિયમાર્હતી તાં ભગવત્પ્રતિમાં પેક્ષત વિલોકતે સ્મ । ક હવ । ચાષ હવ । યથા નીલચાષઃ ચિત્રવલ્લીમીક્ષતે । કિં કુર્વન્ । ધ્યાયન્ પશ્યન્ । કાન્ । આ સામસ્ત્યેન ગમો ગમનમુપલક્ષણાદાગમં ગમાગમૌ યેષુ ત આગમાઃ ભૂમીપ્રદેશાઃ તાન્ । ‘ચિત્રકવલ્લીં ચાષઃ’ इति सूत्रोक्तेઃ ॥

૧૧૦૭૧થ

જેમ ચાષપક્ષી ચોતરફ એતાં ચિત્રાવેલને જુવે તેમ મેઘજી ઋષિએ સિદ્ધાંતોનું તત્ત્વદ્રષ્ટિથી (શુદ્ધમન અને શુદ્ધનયનથી) અવલોકન કરતા જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાને જોઈઃ ॥૧૦૭॥

लुम्पाकानां मतात्तस्मादिव कारानिकेतनात् ।

निर्गन्तुं कामयामास स ततो मेघजीमुनिः ॥१०७॥

ततो जिनप्रतिमाक्षरदर्शनानन्तरं स मेघजीमुनिस्तस्माल्लुम्पाकमतान्निर्गन्तुं निःसर्तुं कामयामास काङ्क्षति स्म । कस्मादिव । कारानिकेतनादिव । यथा कश्चिज्जनः न्यायेन वा अन्यायेन न्यायेऽप्यन्यायीकृत्य वैरिबाहुल्यादिति न्यायात् । चारके नृपादिना क्षिप्तः स तस्माद्बन्दिमन्दिरात् प्रपञ्चचातुर्येण कृत्वा निर्गन्तुं कामयते । इति मेघजीमुनेः प्रतिमाक्षरदर्शनात्प्रतिबोधः ॥

श्लोकाथः

जेम डेअर् डेही पुइय कारागारभांथी नीकणवानी कामना करे तेम मेघज्ज ऋषिञ्जे सिद्धांतेमां जिनप्रतिमा संभंधी अक्षरे जेअने, लु'पाकमतभांथी नीकणवानी कामना करी, ॥१०८॥

तन्मताधिकृतान्वेषधरान्वागुरिकानिव ।

पाशे पातयतो मुग्धान्मृगानिव विवेद सः ॥१०९॥

स मेघजीमुनिस्तस्य लुम्पाकस्य यन्मतं पक्षस्तत्राधिकृतोऽङ्गीकृतो यो वेषो विशुद्ध-साधुलिङ्गं धरतीति तन्मतस्याधिकारिणो वेषधरा वा केवललिङ्गधारकास्तान् लुम्पाकान् वागुरिकान् वागुरा मृगजातिलकामृगादिजन्तुग्रहणपाशोऽस्त्येषामिति वागुरिकाः । अस्त्यर्थे इकः । 'अइके मत्वर्थे' इति सारस्वतेन । तान् जालिकानिव विवेद हृदि जानाति स्म । किं कुर्वतः । मृगान् हरिणानिव मुग्धानभिज्ञानं तत्त्वातत्त्वविचारणा-च्चतुरेतरान् जनाञ्जन्तून् पाशे पाशसदृशे कुमते पातयतः क्षेपयतः । तथात्रापि कोऽपि मुग्धः प्रतिभाप्रागल्भ्यनिर्मुक्तो न किमपि कपटचर्यादिकं वेत्तीति तादृगज्ञः केनापि धूर्तेन वाग्वन्धादिप्रदानेन विमोह्य स्वीकृतो लोकैः पाशे पातितोऽसौ विमुच्यते ॥

श्लोकाथः

जेवी रीते शिकारी (वाशुरिक्क) लोणां डरळोने पोतानी जणमां इसावे तेवी रीते लोणांलोवेने कुमतइपी जणमां इसावता ते लु'पाकमतना वेषधारी साधुओने तेमळे (मेघज्ज) जइथा. ॥१०९॥

अमी बीड्खां प्रकुर्वन्ति वका इव शनैः शनैः ।

सतां सम्यग्दृशो हन्तुं काङ्क्षन्तः शफरीरिव ॥११०॥

अमी लुम्पाकवेषधारका वका वकोटा इव शनैः शनैर्मन्दं मन्दमालोक्यालोक्य मुग्धवि-
प्रतारणबुद्ध्या वीह्वां गमनं प्रकुर्वन्ति पादौ विमुञ्चन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—सताम् अस्मासु
श्रावकत्वं नाम्ना विद्यते परं तत्त्वं सम्यक्तया न विद्वाः तेषां श्राद्धानां सतां परं मुग्धानां
सम्यग्दृशः सत्यज्ञानदृष्टी । सम्यक्तानीत्यर्थः । हन्तुं व्यापादयितुं भ्रंशयितुमिव काङ्क्षन्तः
इच्छन्तः । का इव । शकरीरिव । यथा वकाः शफरीर्मत्स्यीर्हन्तुं स्पृहयन्तः शनैर्हिण्डन्ते ॥

२श्लो३१थं

जेम भगलाओ भाछलीओ भारवानी छिछाथी म'द म'द पगलां जरे तेभ
हुं'पाकमतनां वेशधारीओ, सबजनपुइषेनी ज्ञानदष्टि अष्ट करवा भाटे म'दम'दपणे
यावता डता. ॥११०॥

विगोपनमिवैतेषां वेषं वेषभृतामवैत् ।

तन्मतस्थं पुनर्मेने सौधं कूपगतं निजम् ॥१११॥

स मेघजीऋषिरेतेषाममीषां कलिकालविलसितेन महावीरदेवशासनेऽपि कण्टकप्राचु-
र्याद्विह्वलभूतानां लुम्पाकानां वेषभृतां जैनाभासलिङ्गरिणां वेषं लिङ्गं विगोपनमिव विड-
म्बनाप्रायमवैत् मनसि बुबुधे । पुनः स मेघजीमुनिः तेषां लुम्पाकानां मते पक्षे तिष्ठतीति
तन्मतस्थं निजमात्मानं सौधं कूपगतमिवेत्यध्याहारः । बह्वन्धकारकलितपातालावटमध्य-
निःसृतितमिव मेनेऽज्ञासीत् । इति गभितोपमा ॥

२श्लो३२थं

ते हुं'पाकमतना वेषधारीओना वेषने मेघज ऋषिओ अरेअर विडं'अनाभात्र भान्यो,
तेभणे हुं'पाकमतमां रडेली पोतानी जतने कुवाभां पडेली जेवी भानी. ॥१११॥

आप्तोक्तिरत्नगर्भायाममीषां प्रतिमार्हताम् ।

निधिकुम्भीव दुःस्थानां पथिकी नाभवदृशोः ॥११२॥

आप्तोक्तिरागमः सैव रत्नगर्भा वसुंधरा तस्यां दुःस्थानां हरिद्राणां निधिकुम्भीव
रत्ननिधानकलशीव । अमीषां लुम्पाकमतपक्षीभूतभूयोवेषधारिणामर्हतां तीर्थकृतां प्रतिमा
बिम्बमर्चा दृशोऽर्चनयोः पथिकी विद्यमानापि पत्न्यी गोधरा नाभवत् । तत्र निमित्तं
तु महाहं एव ॥

૧લોકાકાર્થ

બેમ દરિદ્રી પુરૂષોને રત્નભંડાર ફલંબ્ય છે તેમ આગમરૂપી રત્નગર્ભા-પૃથ્વીમાં રહેલો જિનપ્રતિમારૂપી રત્નભંડાર દરિદ્ર એવા લુપ્તાક્રમતાવલંબી પુરૂષોના દષ્ટિપથમાં પ્રાપ્ત ન થયો. ! ॥૧૧૨॥

એહિકામુષ્મિકે સૌખ્યે દૂરેઽત્ર સ્થાયિનો મમ ।
નીરતીરે સરઃપટ્કે નિમગ્નસ્યેવ દન્તિનઃ ॥ ૧૧૩ ॥

અત્ર ભવપરમ્પરાપારાવારપ્રતિહરિત્પ્રસરતપયઃપૂરાન્તરનિપતનપ્રસ્ફુરન્મહાવર્તમૂર્તે લુમ્પા-કમતે તિષ્ઠતિ ચિરં સ્થિતિં વિરચયતીત્યેવંશીલસ્ય સ્થાયિનો મમ મેઘજીનામાત્મનઃ । હલોકપરલોકસંબન્ધિની સૌખ્યે શર્મણી વૂરે વિપ્રકૃષ્ટે વર્તેતે । મગવદાજ્ઞાવિરોધેનોદ્ભૂત મૂયસ્તરદુરન્તદુરિતોદયપ્રાદુર્ભૂતતિર્યંકનરકાગ્નનન્તદુર્ભવપરમ્પરોપલમ્બતઃ શર્મલેશોઽપિ કુપ્રસ્થઃ સત્ત્વઃ પ્રાપ્નુર્વાદિત । કસ્યેવ । દન્તિન ઇવ । યથા સરઃપટ્કે નિદાધાનિદાઘકૃદ્મંથુતિતીવ્ર-તરકરનિકરશુષ્કાલપીયઃ સલિલપલ્લવલબહુલજમ્બાલે નિમગ્નસ્ય સર્વેરપ્યઙ્ગોપાઙ્ગૈર્ઘ્નિદિત્વા સ્થિતસ્ય કિંચિદ્લક્ષ્યાઙ્ગસ્ય નીરતીરે પાનીયપ્રતીરે અતિદૂરે ભવતઃ ॥

૧લોકાકાર્થ

અલ્પજલવાળા સરોવરના કાદવમાં ખુટેલા હાથીને સરોવરનો કિનારો દૂર હોય છે તેમ જિનાજ્ઞા વિરૂદ્ધ ભયંકર લુપ્તાક્રમતારૂપી સમુદ્રમાં ડુબેલા એવા મને (મેઘજીને) લૌકિક અને પારલૌકિક સુખ ધણું દૂર છે. ॥૧૧૩॥

ચેતસીતિ વિચિન્ત્યાસૌ પાષ્ટાવાનિવ પષ્ટિતઃ ।

કૈશ્ચિચ્ચાલોચચતુરૈરાલોચ્ય સચિવૈરિવ ॥ ૧૧૪ ॥

સ પલ્લવમિવામેઘ્યં હંસો લુમ્પાકનાયકઃ ।

અત્યાક્ષીત્પક્ષમાત્મીયં વિનેયૈર્ત્રિશતા સમમ્ ॥ ૧૧૫ ॥ (યુગ્મમ્)

સ મેઘજીનામા લુમ્પાકાનાં નાયકઃ સ્વામી ત્રિશતા શત્કુસંખ્યૈર્વિનેયૈઃ શિષ્યૈઃ સમમાત્મીયં લુમ્પાકસંબન્ધિનં પક્ષં લુમ્પાકમતં ગચ્છં વા અત્યાક્ષીજ્ઞહાતિ સ્મ । ક ઇવ હંસ ઇવ । યથા રાજમરાલઃ પુરીષાનેકાસ્થિપઞ્જરવિકટકણ્ટકઠિકરકબહુજલં બાલશેવાલ-કલિતમત પવામેઘ્યમપાવનં વાયસનિવાસોત્પાદશયનાદિશકુન્નસંતાનં પલ્લવં ત્યજતિ ।

હિ, સૌ. ૭

કિં કૃત્વા । इत्यमुना प्रकारेणार्थात्स्वयं तथा सिद्धान्तविरुद्धवचनभाषणभीरुकस्वाभिल-
षितज्ञापरगीतार्थश्च चेतसि स्वस्थैव चेतसि वेत्ति । विचिन्त्य चिन्तयित्वा । विचार्ये-
त्यर्थः । क इव । पण्डवानिव । यथा तस्वानुगतमतिमान् पण्डितो मेधावी विचिन्तयति ।
सम्यग्देवगुरुधर्मादितत्त्वं विचारयति । च पुनः सच्चिवैरमात्यैरिव आलोचेषु मन्त्रणेषु
चतुरेर्निपुणैः कैश्चिदात्मीयैः सिद्धान्तवचनभाषणातिभीरुकस्वाभिमतभिप्रायज्ञापरगीतार्थ-
श्चालोच्य विचारयित्वा च ॥ युग्मम् ॥ इति मेघजीमुनेर्लुम्पाकमतत्यजनम् ॥

શ્લોકાર્થ

મેઘજીઠપિએ, પંડિતની જેમ અઃ પ્રમાણે વિચારીને, અથવા મંત્રણા કરવામાં
થતુર મંત્રીઓની જેમ વિચારીને જેમ રાજકુંસ અપવિત્ર ખાખોચીઆનો ત્યાગ કરે તેમ
મેઘજીઠપિએ પોતાના ત્રીસ સાધુઓની સાથે પોતાના મતનો (લુંપાકમતનો) ત્યાગ
કર્યો. ॥૧૧૪॥ ॥૧૧૫॥

निर्जित्य स्वमतैश्चर्यस्मयं तौर्यत्रिकोत्सवैः ।

प्राणमत्प्रतिमां जैनीं जयीव निजमातरम् ॥ ११६ ॥

स मेघजीऋषिः स्वस्यात्मनो मतस्य लुम्पाकवर्गस्य ऐश्वर्यमाधिपत्यं तस्य स्मयमहंकारं
गर्वं निर्जित्य पराभूय । तदैश्वर्यं मुक्त्वेत्यर्थः । अथवा 'निर्मुक्त्य' इति पाठो वा । तत्र
निःशेषेण मुक्त्वा संबन्धमात्रमप्यरक्षयन् त्यक्त्वा । 'निर्मुक्तः पञ्चदेह्या परमसुखमयः
प्रास्तकर्मप्रपञ्चः' इति पञ्चमीस्तुतौ । तौर्यत्रिकोत्सवैर्गीतनृत्यवाद्यत्रिकेणोपलक्षितश्राद्धजनार-
ब्धमहामहैः सार्धं जैनीं जितसंबन्धिनीं प्रतिप्रा सूर्तिं प्राणमत् प्रणमति स्म । क इव
जयीव । यथा निखिलदिङ्मङ्गलनिर्जयमशोकः पृथिवीपालो निजमातरं स्वजननीं प्रणमति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ દિગ્વિજય કરીને આવેકે! રાજા પોતાની માતાને પ્રણામ કરે તેમ મેઘજીએ
લુંપાકમતના અધિપતિપણના ગર્વને જીતીને (ત્યાગ કરીને) ગીત, નૃત્ય અને વાજિંત્રો
સહિત શ્રાવકોએ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાને પ્રણામ કર્યો. ॥૧૧૬॥

कलौ स्वकामिताप्राप्तेर्लोकानालोक्य सीदतः ।

पूर्णकामांश्चिकीर्षु तान्स्वः सुगदुरमिवागतम् ॥ ११७ ॥

स्वोदयाय कलिं लुप्त्वा किमु कर्तुं कृतं युगम् ।

नक्तंदिनमिवादित्यं धर्मं मूर्तमिवोद्गतम् ॥ ११८ ॥

चतुर्थारकवल्लोकान्पञ्चमेऽप्यरकेऽथ वा ।

अवतीर्णमिवोद्धर्तुं कृपया गौतमं पुनः ॥ ११९ ॥

तपागच्छश्रिया लीलाललाममिव जङ्गमम् ।

श्रीहीरविजयं प्रीतेरैषीदेष निषेवितुम् ॥ १२० ॥ (कलापकम्)

एष मेघजीक्रषिः श्रिया स्वरलक्ष्म्या कलितं हीरविजयम् । श्रीहीरविजयसूरिमित्यर्थः । प्रीतेरानन्दात् । विशुद्धधर्मप्ररूपकत्वेन गुरुस्नेहाद्वा निषेवितुमुपासितुमैषीद्वाञ्छति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—तपागच्छश्रिया तपोगणलक्ष्म्या जङ्गमं संचरणशीलं लीलाललामं श्रृङ्गारकृते विधृतं कनकतिलकमिव । ललामशब्दो नकारान्तोऽकारान्तोऽप्यस्ति । 'ललामवल्ललामश्चादन्तः पुंस्त्रीबलिङ्गे नकारान्तः क्लीब एव' इत्यनेकार्थः । अथ हीरविजयसूरिं बिशिनष्टि । उत्प्रेक्ष्यते—स्वः स्वर्गलोकादागतं भूमिमण्डलेऽवतीर्णं सुरद्वं कल्पवृक्षमिव । किं कर्तुमिच्छुम् । तान् लोकान् पूर्णकामान् इच्छापूर्वपर्यन्ताधिगमसमस्तस्वमतोभिलाषांश्चिकीर्षुं कर्तुमिच्छुम् । किं कृत्वा । कलौ कलिनाग्नि युगे पञ्चमारके स्वेषामात्मनां काभितानामभीष्टानामप्राप्तेरनासादनात्सीदतः दुःखीभवतः सकलान् यावद्भुसुधावलयवर्तिनो लोकानालोक्य विज्ञायेत्यर्थः । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मूर्तं शरीरवन्तमङ्गीकृतकार्यं वा उद्धतं प्रकटीभूतं धर्मं जैनधर्ममिव । किं कर्तुम् । नक्तंदिनमहोरात्रम् । निरन्तरमित्यर्थः । स्वस्यात्मन उदयाय चतुर्मिरंशीस्तिरोभवनाय चतुरङ्गतया प्रादुर्भवाय वा कलिं प्रव्रजतापसंतापास्पदं कलियुगं लुप्त्वा विलुप्य निखिलावनीमण्डलान्निकास्य कृतं युगं प्रथमसमयं कर्तुं विधातुम् । कृतयुगे हि धर्मश्चतुरङ्गः स्यात् । यदुक्तम् नैषधे—'पदैश्चतुर्भिः सुकृते स्थिरीकृते कृतेऽमुना के न तपः प्रपेदिरे' इति । कमिव । आदित्यमिव । यथा भःस्करः नक्तं निशां विलुप्य दिनं वासरं कर्तुमुद्गच्छति । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—पञ्चमे दुःसमानामन्यप्यरके कृपया कारुण्यरससमुद्गतया लोकज्जगज्जन्तून् भविकजनान्वा उद्धर्तुं भवविकटवटादुद्धृत्य मोक्षे महान्दपदे नेतुं प्रापयितुं पुनर्द्वितीयवारमवतीर्णं गृहीतावतारं गौतममिव श्रीमन्महावीरप्रथमशिष्यं गणधराग्रगण्यमिव ॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

१श्लोकार्थ

कलियुगमां स्वालिष्ट वस्तु न भजताथी दुःखी अनेला दोषाने जेधने तेओनी अलिवाषा पूछुं करवान्नी छिछाथी स्वर्गमांथी आवेला कल्पवृक्षनी जेम, वली जेम

સૂર્ય રાત્રિનો લોપ કરીને દિવસ કરવા ઉગે તેમ કલિયુગનો લોપ કરીને કૃતયુગ કરવા માટે અર્થાત્ ધર્મનો ઉદ્યોત કરવા માટે સાક્ષાત્ મૂર્તિમંત જૈનધર્મની જેમ, તેમ જ પાંચમા આરામાં દુખથી સંતપ્ત લબ્યજીવોના ઉદ્ધાર કરવા માટે ચોથા આરાની જેમ ગૌતમસ્વામીએ કર્ણાવટે દ્રીથી અવતાર લીધો હોય તેમ અને તપાગચ્છની લક્ષ્મીનાં લલાટપદ ઉપર બેસે જંગમ સુવર્ણનું તિલક હોય તેવા ગુણુનિધિ શ્રીહીરવિજયસૂરિની મેઘજીમુનિ સ્નેહપૂર્વક ઉપાસના કરવાની અભિલાષાવાળા બન્યા. ॥૧૧૭॥૧૧૮॥૧૧૯॥૧૨૦॥

વ્રતં જિષ્ઠુઃ સોઽકાઙ્ગીદ્રીસૂરેઃ સમાગમમ્ ।

શ્રીસુવ્રતજિનસ્યેવ કાર્તિકઃ શ્રેષ્ઠિપુજ્જવઃ ॥ ૧૨૧ ॥

સ મેઘજીક્રપિઃ વ્રતં પ્રવ્રજ્યાં જિષ્ઠુઃ ગૃહોતુમિચ્છુઃ સન્ હીરસૂરેહીરવિજયસૂરીશ્વ-
રસ્ય સમાગમમકમિપુરે પાદાવધારણં સમાગમનમકાઙ્ગીત્ વાચ્છતિ સ્મ । ક હવ । કાર્તિક
હવ । યથા શ્રેષ્ઠિનાં શ્રીદેવતાપ્રતિમાઙ્ગિતચ્છશિરઃસુવર્ણપદ્માનાં નગરાધિકારિભુસ્વાનાં
મધ્યે પુજ્જવઃ પ્રધાનઃ કાર્તિકનામા શ્રેષ્ઠી સુવ્રતજિનસ્ય શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામિનઃ આગમનં
કાઙ્ગતિ સ્મ ॥

સ્તોકાર્થ

જેમ શ્રેષ્ઠીઓમાં અશ્રેષ્ઠી કાર્તિક શ્રેષ્ઠી શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામિના સમાગમનાં અભિલાષી
હતા તેમ મેઘજીક્રપિ વ્રત-પ્રવ્રજ્યા અહણ કરવાની ઇચ્છાથી શ્રીહીરવિજયસૂરિના
સમાગમને અંખતા હતા. ॥૧૨૧॥

વિજ્ઞાય હીરસૂરીન્દુરાશયં મેઘજીમુનેઃ

આગાદહમ્મદાબાદે માકન્દે કીરવત્ક્રમાત્ ॥ ૧૨૨ ॥

હીરસૂરીન્દુઃ હીરવિજયસૂરિશર્વરીસાર્વભૌમઃ ક્રમાદગ્રામાનુગ્રામાદિવિહારસ્ય પરિપાદ્યા
અહમ્મદાબાદે ગુર્જરમણ્ડલવિપુલાસમણ્ડલનિવાસસ્થાનત્વેન રાજનગરે અગાત્ આગચ્છતિ
સ્મ । સ્વયમાગત્ય અકમિપુરે સમવસૂત્ત્વમ્ । કિંવત્ । કીરવત્ । યથા માકન્દે સહ-
કારમહીરુહે શુકઃ સમેતિ । કિં કૃત્વા આગતઃ । મેઘજીમુનેરાશયં સ્વપાર્શ્વં સંયમગ્રહણાભિ-
ગ્રાયં વિજ્ઞાય જ્ઞાત્વા સ્વતઃ પરતો વા અવસાય ॥ इति हीरविजयसूरेरकमिपुरीगमनम् ॥

श्लोकार्थ

जेम आग्रवृक्ष पासे पोपट आवे तेम भेद्युक्तपिना आशयने जाणीने श्रीहीर-
विजयसूरि स्वयं आडमहाबाह—राजनगर पधार्या. ॥१२२॥

प्राच्यामिव प्रतीच्यां च महोऽभ्यधिकमावहन् ।

* परोलक्षान्दधत्ताक्ष्यान्गृह्णन्नाङ्गां श्रियं पुनः ॥ १२३ ॥

सैहिकेयाञ्जयश्शौर्याद्योऽजैषीत्पूषणं श्रिया ।

स गुर्जरेष्वथागच्छत्साहिः श्रीमदकब्बरः ॥ १२४ ॥ (युग्मम्)

अथास्मिन्व्यतिकरे सकलवसुधावलम्बप्रसिद्धः श्रीमाननेकजनपदनायकाधिपत्याद्वैतल-
क्ष्या लक्षितः साहिः पातिसाहिः गुर्जरेषु आगच्छत्समागतः । स कः । योऽकब्बरसाहिः
श्रिया वैभवेन कृत्वा पूषणं सहस्रकिरणमजैषीज्जयति स्म पराबभूव । 'नमसितुमना यन्नाम
स्यान्न संप्रति पूषणम्' इति नैषधे । किं कुर्वन् । प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि इव प्रतीच्यां
पश्चिमायामप्याशायामभ्यधिकमतिशायितम् प्रतिपक्षपक्षलक्षदुःसहं स्वमहो निजप्रतापमा-
वहन् आकलयन् । पुनः किंभूतः । लक्षात्परे *परोलक्षा लक्षशस्ताक्ष्यान् ज्ञात्यनुरङ्गमान अर्था-
दश्ववरान् दधद्धारयन् । कटके कति वाजिनः सन्ति लक्षं द्विलक्षी त्रिलक्षी वा इति लोक-
भाषैव वर्तते । पर तावन्तोऽश्ववारा एव ज्ञेया इत्युक्तेः । पुनः किं कुर्वन् । राज्ञामपरापर-
पृथ्वीपालानां श्रियं संपदं देशनगरग्रामादिविभूतिं गृह्णन्नाददानः । पुनः किं कुर्वन् ।
शौर्यात् शूरत्वात्सिंहिकाया अपत्यानि सैहिकेयाः केसरिणः जयन्पराभवन पराक्रमन सिंह-
व्याघ्रादिश्वापदान्निघ्नन् । सूर्यस्तु प्रतीच्यां मन्दायमानमहाः सप्ताश्व एव राज्ञः श्रियं
दिशन । 'पुषोष वृद्धिं हरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव बालचन्द्रमाः' इति रघौ । तथा सै-
हिकेयात्स्वर्भानोः सकाशादभिभवं लभमानः । अत एवाकब्बरसाहेः सूर्यजयो युक्त एव ॥
युग्मम् ॥ इत्यकब्बरः ॥

श्लोकार्थ

[ते समये शुर्जरदेशां सूर्यो पशु पराभव करे तेवे। 'अकब्बर आदशाह आण्ये।']
सूर्य तो पूर्वदिशां ज पोताना प्रतापने विस्तारे छे ज्यारे आदशाह तो पूर्वनी जेम
पश्चिमदिशां पशु रडेला राज्ञ्यो उपर पोताने। अधिकाधिक प्रताप विस्तारतो, सूर्य

* पाणिनीयमते तु 'नाज्जलौ' इति. सूत्रस्थ 'पारस्करादित्वात्सुट्' इति, कैयानुसारेण सुट एव संभवे
तस्य परादित्वेन पदान्तत्वाभावाद्ब्रुत्वोत्वयोरप्राप्तौ 'परस्त्वान्' इति भवेत्.

સમાશ્વં અર્થાત્ સાત અશ્વોને ધારણ કરે છે જ્યારે બાદશાહ બતિવંત એવા લાખો અશ્વોને ધારણ કરતો લાખો શત્રુ રાજાઓની લક્ષ્મીને ગ્રહણ કરતો, તેમજ સૂર્ય તો પોતાના શત્રુ રાહુથી પરાભવ પામે છે જ્યારે આ તો કેશરીસિંહ, વ્યાઘ્ર આદિ દ્વિર્ધર શ્વાપદોનો પરાભવ કરતો—આવા પ્રકારની પોતાની લક્ષ્મીથી—શોભાથી સૂર્યનો પરાભવ કરતો અકબર બાદશાહ શુર્જરદેશમાં આવ્યો. ॥૧૨૩॥૧૨૪॥

સાહિના સાર્ધમખ્યેયુઃ પ્રાચ્યાઃ કેડપીહ નૈગમાઃ ।

શર્વરીસાર્વભૌમેન નભોમાર્ગે ગ્રહા ઇવ ॥ ૧૨૫ ॥

સાહિના અકબરપાતિસાહિના સાર્ધં કેડપિ કેચન પ્રાચ્યાઃ પૂર્વદિક્સંબન્ધિનઃ નૈગમા ષણિજો વ્યવહારિણઃ દ્વિર્ગુર્જરમણ્ડલે અખ્યેયુરાગતાઃ । કે ઇવ । ગ્રહા ઇવ । યથા શર્વરીસાર્વભૌમેન વિદ્યુતા સાર્ધં નભોમાર્ગે ગગનાઙ્ગમે ગ્રહાઃ સમાયાન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ આકાશમાં ચન્દ્રની સાથે ગ્રહો આવે છે તેમ શુર્જરદેશમાં બાદશાહની સાથે પૂર્વદિશાના કેટલાંક વેપારીઓ આવ્યા. ॥૧૨૫॥

તેડપ્યાસજ્ઞાસને જૈને લીના મીના ઇવામ્બુનિ ।

સ્થાનસિંહાદિમા માન્યા અમાત્યા ઇવ ભૂપતેઃ ॥ ૧૨૬ ॥

તે નૈગમા અપિ જૈને જ્ઞાસને ભગવત્સંબન્ધિનિ તપાગચ્છાભિધાને જ્ઞાસને લીના નિલીયમાનમાનસાઃ પક્તાનીકૃતચિત્તાઃ સન્તિ । ક ઇવ । મીના ઇવ । યથા અમ્બુનિ પાનીય વિષયે લીનાસ્તિષ્ઠન્તિ । કિંમૃતાઃ । સ્થાનસિંહઃ રામાસાહસ્રનુઃ આદિમઃ પ્રથમો મુખ્યો વા યેષુ તે તાદૃશાઃ । પુનઃ કિંમૃતાઃ । મહીપતેરકબરપાતિસાહેર્માન્યા માનનીયાઃ । ક ઇવ । અમાત્યાઃ સચિવા ભૂપતેર્માનનાર્હા ભવન્તિ ॥ ઇતિ પ્રાચીનશ્રાવ્તાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જલમાં [મીન લીન હોય છે તેમ રામાશાહના પુત્ર થાનસિંહ આદિ આવકો શ્રીજૈનજ્ઞાસનમાં યુક્ત હતા અને રાજના મંત્રીઓની જેમ અકબર બાદશાહના તેઓ માનીતા હતા. ॥૧૨૬॥

अरंतुदं कुपक्षाणामिवासेचनकं सताम् ।
परिव्रज्योत्सवं कर्तुं काङ्क्षन्तो मेघजीमुनेः ॥ १२७ ॥

निशितायसशल्यानि हृदि मिथ्यादृशामिव ।
आनयन्ति स्म ते तुर्याण्यकम्बरमहीहरेः ॥ १२८ ॥ (युग्मम्)

ते प्राचीनाः श्राद्धा अकम्बरनाम्नो महीहरेः पृथ्वीपुरंदरस्य तुर्याणि वादित्राण्यनयन्ति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—मिथ्यादृशां कुवादिनां हृदि हृदये वक्षसि निशितानि तीक्ष्णानि आयसानि लोहमयानि शल्यानि त्रिशूलानीव । ‘हृदि शल्यमिवापितम्’ इति रघौ । ‘अतिपीडाकारित्वात्त्रिशूलम् । इति तद्वृत्तिः । तथा ‘परस्परोल्लासितशल्यपल्लवे’ इति नैषधे । ‘मिथ उल्लाहितकुन्ता येऽप्ये’ इति तद्वृत्तिः । ततः शल्यानि कुन्ता इव । तथा ‘शल्यं शस्त्रशलाकयोः’ इत्यनेकार्थः । शस्त्राणीव वा । प्राच्याः किं कुर्वन्तः । मेघजीमुनेः प्रव्रज्याया दीक्षाया उत्सवं कर्तुं निर्मातुं काङ्क्षन्तः ईहमाना । किंभूतं परिव्रज्योत्सवम् । उत्प्रेक्ष्यते—कुपक्षाणां लुम्पाकादीनां कुमतभाजामरंतुदं मर्मव्यथकमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—सतां साधूनां जैनानां सुदृशामासेचनकमाप्यायकमिव । ‘तदासेचनकं यस्य दर्शनादङ्गं न तृप्यति’ इति हैम्याम् । अत्र लालाघण्टान्यायेनोभयत्रापि इव संबध्यते ॥ युग्मम् ॥ इति वाधानयनम् ॥

श्लोकार्थः

कुमतवाजाभ्यानां भर्भस्थानने विधनारा अने सत्पुद्गे भाटे अभृतपान तुल्य मेघशृङ्गविना दीक्षामंडोत्सव प्रप्रगे, थानसिंह आदि श्रावके। मिथ्याद्रष्टिभ्यां हृदय भाटे तीक्ष्ण लोहमय लालासमान अकम्बर आदृशाहना शाही वाजिन्त्रो लाब्था ॥१२७॥१२८॥

स्पृहयद्भिरिवोद्वोदुं सिद्धिमुग्धमृगीदृशम् ।
श्राद्धैरस्य तपस्यायाः प्रारभ्यत महामहः ॥ १२९ ॥

प्राच्यैर्गौर्जैश्च श्राद्धैः श्रावकैरस्य मेघजीमुनेस्तपस्याया दीक्षाया महामहः महोत्सवः प्रारभ्यत प्रारब्धः । उत्प्रेक्ष्यते—सिद्धिमुक्तिरेव मुग्धमृगीवृक् कमनीयकामिनी ताम् । ‘मुग्धो मूढे च रम्ये च’ इत्यनेकार्थः । उद्वोदुं स्पृहयद्भिः कामयमानैरिव ॥

श्लोकार्थः

जाले मुक्तिरूपी रमणीय कन्याने परलुवानी अबिलापावाजा होय तेम शुभ्रदेहना

અને પૂર્વદેશના થાનસિંહ આદિ શ્રાવકોએ મેઘજીઝપિના દીક્ષામહોત્સવનો પ્રારંભ કર્યો. ॥૧૨૬॥

પૂરિતાશેષદિગ્ધ્વાનઢક્કા તદ્યશસામિવ ।

તન્મહો ભૂપદિગ્જેત્રયાત્રાઢક્કાવળા હવ ॥ ૧૩૦ ॥

કુલશૈલપયોરાક્ષિપ્રતિધ્વનિવિધાયિનઃ ।

વાદ્યમાનઘનાતોઘનાદાઃ પ્રાદુરવીભવન્ ॥ ૧૩૧ ॥ (યુગ્મમ્)

વાદ્યમાનાનિ તાદ્યમાનાનિ વાદિત્રવાદિકૈર્જનૈઃ કરૈર્દંડેન વા નિહન્યમાનાનિ ઘનાનિ પ્રસૂતાનિ આતોષાનિ તુર્યાણિ તેષાં નાદાઃ શબ્દાઃ પ્રાદુરવીભવન્ પ્રકટીભવન્તિ સ્મ । કિંમૂતાઃ । કુલશૈલાઃ મેઘમન્દરકૈશાશાદિકાઃ કુલાચરાઃ તથા પયોરાશિઃ સમુદ્રસ્તેષુ યે પ્રતિધ્વનયઃ પ્રતિશબ્દાસ્તાન્વિદધતે પ્રણયન્તીત્યેવંશીલાઃ । ઉત્પેક્ષ્યતે—તદ્યશસાં તસ્ય મેઘજીઝરુષેઃ યશસાં કીર્તીનાં પૂરિતા નિર્ભરં ભૂતા અશેષાઃ સમસ્તા દિશો દશાધ્યાશા યૈસ્તાદૃશા ધ્વાનાઃ શબ્દા યાસાં તા ઢક્કા યશપટહાનિ સ્વાના હવ । અથવા । તસ્ય મેઘજી-મુનેર્યશ ધવ ભૂપો રાજા તસ્ય દિશાં સમસ્તહરિતાં જયનશીલા યાત્રા વૈરિત્રજોપરિ વિજયકૃતે પ્રસ્થાને તસ્ય તદર્થે વા ઢક્કા(કવગા નિઃસ્વાનનિઃસ્વના હવ । રાજાં હિ પ્રયાણેયુ નિઃસ્વાના વાદ્યન્તે, તદ્ધ્વનિભિશ્ચ સર્વેઽપિ સજ્જીભવન્તિ ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

મેઝ-કૈલાસ આદિ કુલપર્વતો તથા સમુદ્રમાં પોતાના અવાજના પડઘા પાડનારા વાજિંત્રોના સ્પષ્ટ અવાજે પ્રગટ થયા. અણે સમસ્ત દિશાઓમાં વ્યાપ્ત એવો મેઘજીઝપિના યશનો પટહ હોય અથવા મેઘજીઝપિના યશસ્વી રાજાનો દિગ્વિજયના પ્રયાણમાટેનો નિશાનડકો હોય તેમ વાજિંત્રોના અવાજે પ્રગટ થયા. ॥૧૩૦॥૧૩૧॥

વદાન્યૈઃ શ્રીદવદાનં દદેઽગીયત ગાયનૈઃ ।

અનર્તિ નર્તકૈરુચૈર્વન્દિભિર્વિરુદાવલી ॥ ૧૩૨ ॥

તત્ર મેઘજીઝપિદીક્ષાસમયે શ્રીદવદાનદૈરિવ વદાન્યૈર્દાનશૌણ્ઢૈર્વિશ્રાણનશીલૈર્દાનં દદે દત્તમ્ પુનર્ગાયનૈર્ગન્ધર્વવર્ગૈર્મધુરધ્વનિ અગીયત । પુનર્નર્તકૈર્નૈઃસ્તાવકૈર્વાહસ્વરવિધાયિભિ-રનર્તિ નૃત્યં નિર્મિતમ્ । પુનઃ વન્દિભિર્મેઙ્ગઝપાઠકૈર્વિરુદાનામાવલિઃ શ્રેણિઃ ઉઘૈઃ કથિતા ॥

श्लोकाथ

मेघलुक्कविनी दीक्षाना समये कुण्डेर समान दानवीर श्रीमंतोऽये अढण्ड धननुं दान
ठयुं- गांधर्ववर्गे भधुर स्वरे गीतगान ठयुं, नृत्यकारोऽये विविध प्रकारनां नृत्योत्तुं निर्भाषु
ठयुं तेमन् मंगल पाठकोऽये उच्चस्वरे भिड्हावलि ठरी. ॥१३२॥

वैधेयवञ्जिरीयान्धकूपात्कूपे पतामि किम् ।

परपक्षान्गणैः स्वस्य स्वस्याहृतिकृतस्तदा ॥ १३३ ॥

अवमत्येति दीक्षां स श्रीहीरविजयान्तिके ।

सत्याकृतिमिवादत्त संगमे सुगतिश्रियाम् ॥ १३४ ॥ (युग्मम्)

स मेघजीमुनिः श्रीहीरविजयसुरेरन्तिके संनिधौ पार्श्वे दीक्षां जैनतपस्यां अग्राह
गृह्णाति स्म समादत्तवान् । कामिव । सत्याकृतिं सत्याकारमिव । लोके 'संचकार' इति
प्रसिद्धः । कासाम् । सुगतीनां स्वर्गापवर्गफलदानां श्रियां लक्ष्मीणाम् । उत्प्रेक्ष्यते वा—त्रिविध-
शिसुराणां सत्याकृतिमिव । किं कृत्वा । इत्यमुना प्रकारेण तदा तस्मिन्दीक्षाग्रहमहो-
त्सवसमये परपक्षान् परगच्छीयान् खरतरस्तनिकादीनवमत्यागणयित्वा । विमुच्येत्यर्थः ।
किंभूतान् परपक्षान् । स्वस्यात्मनः गणैर्गच्छैस्तस्य मेघजीमुनेराहृतिकृतः आकारणविधा-
यिनः । आकारणं स्वरिपदादिप्रदानादिना लोभयित्वा हठं कुर्वन्तीति तान् । इति किम् । यदहं
वैधेयवन्मातृशासितो मूर्ख इव ज्ञानवानप्यज्ञानवानिव अन्धकूपात् ध्वान्तोपचितान्तरावदा-
न्निरीय निर्गत्य पुनर्द्वितीयवारं कूपे अपरस्मिन्कूपे किं कथं पतामि हम्पामि । अपि तु
मेव पतिष्यामीत्येवं विचार्येत्यर्थः ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाथ

धर्तरगच्छवाणाओऽये आचार्यपद आदि प्रलोभने अताव्यां छतां 'ओक वणत
अंधकार पूषुं कुवाभांथी नीकणीने भूषभाषुसनी जेम पुनः अंधकारमय कुवाभां शा भाटे
पडुं ?' आ प्रभाषे स्वयं विचारिने, अन्यगच्छवाणाओऽेनां आभत्रषुने अवगच्छी
मेघलुक्कविने श्री हीरविजयसुरि पासे सुगतिइपी लक्ष्मीनां संगमनी साक्षीभूत ओवी
प्रवज्या अढण्ड ठरी ॥१३३॥ ॥१३४॥

उद्योतं शासने तेने विजयं दुर्दशां च यत् ।

इतीवास्य व्यधात्सुरिरुद्योतविजयाभिधाम् ॥ १३५ ॥

सूरिर्हीरविजयप्रभुः । उत्प्रेक्ष्यते—इति हेतोरस्य मेघजीऋषेः उद्द्योतविजय इत्यभिधानं नाम व्यधास्त्रकार । इति किम् । यत्कारणादसौ त्यक्तलुम्पाकमताधिपत्यः शासने उद्द्योतं प्रकाशं तेने विस्तारयामास । च पुनर्दुर्दृशां कुपक्षणां कुमतानां विजयमवगण-
नारूपं विदधे निर्मितवान् । पराभवं विहितवानित्यर्थः ॥

श्लो० ३५

सूरिण्ये मेघलक्षपितुं उद्योतविजय येषु नाम शब्दुं 'सुपाकमतना अधिपति
आ मेघलक्षपि जिनेन्द्रशासनने उद्योत करनार यशे । अथवा कुपाक्षिकेनां विजयने
पराभव करशे ! अथे आ उद्युथी न उद्योतविजय नाम शब्दवामां आण्युं न
होय ! ॥१३५॥

पादपीठलुठन्मूर्धा बद्धाञ्जलिरसौ विश्रुम् ।

श्रीनाभ इव नाभेय स्वयंभुवमवीभजत् ॥ १३६ ॥

असौ उद्द्योतविजयमुनिः विश्रुं हीरविजयसूरीन्द्रमवीभजत्सिद्धान्तोक्तविधिवद्विनय-
विधानादिप्रकारेणातिशयेन भजते स्म निषेवते स्म । तदेव दर्श्यते—किंभूतः । पादपीठे
पदासने लुठन्मिलन्मूर्धा मौलिर्यस्य । पुनः किंभूतः । बद्धाञ्जलिः ललाटपट्टघटितकरकम-
लकुण्डलः । क इव । श्रीनाभ इव । यथा श्रीनाभनामा गणधर नाभेर्नाभिनामनृपस्यापत्यं
संतानम् । नन्दन इति यावत् । नाभेयः श्रीऋषभदेवस्तं वृषभं स्वयंभुवं तीर्थकरं भजते
स्म । विशेषणे पूर्ववद् पादपीठे लुठन् संघट्टं प्राप्नुवन् मूर्धां मस्तकं यस्य । तथा बद्धो रचि-
तोऽञ्जलिः पाणिद्वययोजनं येन ॥ इति मेघजीऋषिमहः ॥

श्लो० ३६

येन 'श्रीनाभ' नामना गणधर लगवान् ऋषभदेवनी उपासना करता होता तेन
उद्योतविजयल ये होय नेडी श्रीहीरविजयसूरिना पादपीठने भस्तकवडे स्पर्श करी
शुरुसेवामां तत्पर अन्या. ॥१३६॥

पारीन्द्र इव सूरीन्द्रः प्रणिहत्य तमोद्विषम् ।

तृणां व्यश्राणयद्बोधिं मुक्तापङ्क्तिमिवार्थिनाम् ॥ १३७ ॥

सूरीन्द्रो हीरविजयगुरुः नृणां भव्यप्राणिनां बोधिं सम्यक्त्वं व्यश्राणयद्वाति स्म ।
कामिव । मुक्तापङ्क्तिमिव । क इव । पारीन्द्र इव । यथा केसरी अर्थिनां याचकानां
मुक्तानां स्वहारितकुम्भिकुम्भमध्यनिष्पतन्मौक्तिकानां श्रेणीं विश्राणयति प्रयच्छति ।
किं कृत्वा । प्रणिहृत्य व्यापाद्य । किम् । तमः अज्ञानं पापं वा तद्रूपं श्यामत्वात्तत्सदृशं
द्विपं हस्तिनम् ॥

श्लोकाथ

जेम सिंह डाथीओना गंडस्थलने थीरीने याचकेने मोतीओनुं दान करे तेम
सूरीन्द्र अज्ञानइपी डाथीनुं विहारणु करी लव्यलुवेने ओधिओइपी मोतीओनुं दान
आपता हता ॥१३७॥

महां विहरति स्वैरं श्रीमत्सूरिपुरंदरे ।

दानवर्षितया भव्यव्रजेनानेकपायितम् ॥ १३८ ॥

श्रीमति अद्वैतवैभवासिनि हीरविजयनाम्नि सूरिषु पुरंदरे वासवे महां महीमण्डले
स्वैरं स्वैच्छया न पारतन्त्र्याद्विहरति विहारं विदधति सति दानं ब्रविणाद्विश्राणनं मदा-
म्भश्च वर्षतीत्येवंशीलस्तत्तथा । 'दानं विश्राणनमदाम्भसोः' इत्यनेकार्थे । दानवर्षणस्वभा-
वेन भव्यव्रजेन भविकजन्तुजातेन अनेकान्बहून्दुःस्थानार्थिनो वा पान्ति दारिद्र्यादुद्धरन्ति
सुखीकुर्वन्ति च तेऽनेकपाः मतङ्गजाश्च तद्वदाचरितं सामयोगिसदृशीभूतं च ॥

श्लोकाथ

अद्वितीयशोभावाणा सूरिपुरन्दर पृथ्वीपर स्वेच्छापूर्वक विहार करता हता, तेमना
वडे लव्यलुवे अत्ये ओधिओइपी दाननी वर्षाद्वारा हस्तिनी जेम आचरण
इशयुं ॥१३८॥

पितेव सुनुना साकं कम्माङ्गजयतीन्दुना ।

पत्तनं पावनीचक्रे हीरसूरीश्वरः क्रमात् ॥ १३९ ॥

हीरसूरीश्वरः क्रमादनुकमाद्विहारपरिपाद्या स्वतन्त्रसुखविचरणात् पत्तनमणहिल्ल-
षाटकाभिधानपत्तनं पवित्रीकरोति स्म । कथम् । साकं सह । केन कस्मात् । कम्मासा-
धोरङ्गजो नन्दनः स एव यतिषु यतीनां मध्ये आह्लादकत्वाद्भागमृतवर्षित्यादिन्दुरिव ।
इन्दुराचार्येणेत्यर्थः । क इव । पितेव । यथा जनकः सुनुना सार्धं पत्तनादिपुरं समेति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પુત્ર સાથે પિતા નગરમાં બન્ય તેમ શ્રી હીરવિજયસૂરિ સાધુઓમાં અન્ન સમાન વિજયસેનસૂરિ સાથે, અનુક્રમે અણહિલપુર પાટણમાં પધાર્યા. ॥૧૩૯॥

કૃત્વા ક્રમાદનૂચાનપદનન્દિ મુનીશ્વરઃ ।

દેશં સ્વસૂનો રાજેવ ગણં તસ્ય વશં વ્યાધાત્ ॥ ૧૪૦ ॥

મુનીશ્વરો હીરવિજયવ્રતિવાસવઃ ગણં તપાગચ્છં તસ્ય વિજયસેનસૂરેર્વશમાયત્તં વ્યધાશ્ચકાર । કિં કૃત્વા । ક્રમાદનુક્રમેણ । હેતૌ તૃતીયા પञ्चમી ચ વાચ્યેતિ તૃતીયાર્થઃ । પૂર્વસૂરિપરિપાટીતઃ અનૂચાનપદસ્થાચાર્યપદસ્ય નન્દિ દ્વાદશાવર્તવન્દનાનુજ્ઞાનાદિવિધિં કૃત્વા વિધાય । ક इव । રાજેવ । યથા સકલમેદિનીમણ્ડલાલ્પાંડલો નિજનન્દનસ્ય દેશં સ્વજનપદં વશમધીનં વિધતે ॥

શ્લોકાર્થ:

જેમ રાજા પોતાના પુત્ર યુવરાજને પોતાનું રાજ્ય અર્પણ કરે તેમ શ્રીહીરવિજય-સૂરિએ પૂર્વાચાર્યોની પરિપાટીઅનુસાર દ્વાદશાવર્તવંદનપૂર્વક અનુજ્ઞા વિધિ કરીને, આચાર્યપદની લક્ષ્મી શ્રીવિજયસેનસૂરિને સમર્પણ કરી. ॥૧૪૦॥

પ્રભોર્નેન્દિમહે હેમરાજો મન્ત્રીશ્વરો મુદા ।

અમાનિ માનવૈઃ શ્રીદ ઇવામિતથનં દદત્ ॥ ૧૪૧ ॥

પ્રભોર્વિજયસેનસૂરેર્નેન્દિમહે આચાર્યપદાનુજ્ઞાવન્દનકદાનાદિમહોત્સવે હેમરાજો નામ મન્ત્રીશ્વરઃ સચિવો માનવૈર્જાનપદૈઃ પૌરૈર્નાગરિકૈશ્ચ મનુજૈઃ શ્રીદો વૈશ્રવણ એવ અમાનિ વિજ્ઞાતોઽવબુદ્ધઃ ॥ કિં કુર્વન । મુદા પ્રમોદેન અમિતં પ્રમાણાતીતમગણિતં ધનં દ્રવિણં દદદ્યચ્છન્ ॥ इति વિજયસેનસૂરિનન્દિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રીવિજયસેનસૂરિના આચાર્યપદ પ્રદાનના મહોત્સવમાં અત્યંત હર્ષપૂર્વક અમાપ દાન હેતા 'હેમરાજ' નામના મંત્રીશ્વર, મનુષ્યોવડે કુળેરજાંડારી સમાન મનાયા. ॥૧૪૧॥

प्रत्यतिष्ठत्परोलक्षा आर्हतीः प्रतिभाः प्रभुः ।

कल्पितानल्पसंकल्पाः कल्पसाललता इव ॥ १४२ ॥

प्रभुर्हीरविजयसूरिः १परोलक्षाः लक्षशः आर्हतीजैनीः प्रतिभा भूर्तीर्विम्बानि प्रत्य-
तिष्ठत् प्रतितिष्ठति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—कल्पिताः प्रदत्ताः पूर्णकृता अनल्पा अनेके भूयस्तथाः
संकल्पा मनोभिलषितानि याभिस्तादृशीः कल्पसाललताः कल्पद्रुमवल्लीरिव । ‘कल्पद्रुमलताः’
इति सोमसौभाग्यकाव्ये ॥

श्लो० अर्थः

श्रीहीरविजयसूरिणे लघ्यलघुवेनां अनेक संकल्पो पूज्यं करनारी साक्षात् कल्पवेली
समान लाभो जिनप्रतिभायेनी प्रतिष्ठा करी ॥ १४२ ॥

पान्थानिव महानन्दपुटभेदनपद्धतौ ।

दीक्षायामास सूरीन्द्रोऽनेकानिभ्यतनूभवान् ॥ १४३ ॥

सूरीन्द्रोऽनेकान्परःशतानिभ्यतनूभवान्व्यवहारिपुत्रादीन्दीक्षयामास प्रव्राजयति स्म ।
उत्प्रेक्ष्यते—महानन्दो मोक्षः स एव पुटभेदनं रत्नयोनिसत्तनम् । रत्नयोनिरिति लोक-
रुद्धिः । तथा च रत्नसदृशानां पुरुषाणामुत्पत्तिस्थानम् । महानन्दे तीर्थकरचक्रवर्तिबलदेव-
महामण्डलीकमहीपतिस्त्रिवाचकमहामुनिप्रमुखा रत्नेभ्योऽभ्यधिकानां महापुरुषाणामुत्पत्ति-
स्थानकं ततः पत्तनोपमानम् । तस्य पद्धतौ मार्गे पान्थान् पाथिकानिव ॥

श्लो० अर्थः

आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्तक आदि महापुरुषेणी उत्पत्ति स्थानरूप (रत्नयोनौ
समान) श्री हीरविजयसूरिणे सेकडे श्रेष्ठीपुत्रोने प्रव्रजित कर्था. ते श्रमणो जाणो
भोक्षणी नगरमार्गना पथिको न होय ! ॥ १४३ ॥

शास्त्राप्रशास्त्राश्रेणीभिराक्रीर्णः श्रमणाग्रणीः ।

व्यभाद्र इव च्छायाच्छन्नः सेव्यश्च राजभिः ॥ १४४ ॥

श्रमणानां साधूनामग्रणीः पुरोगो हीरविजयसूरिः वट इव न्यग्रोधपादप इव व्यभाद्र ।

કિંમૂતઃ । શાખા વિમલવિજયસાગરસુન્દરાદિકા પ્રશાખા આનન્દહર્ષસૌભાગ્યવિશાલકુશ-
લાદિકાસ્તાસાં શ્રેણીભિરાકીર્ણઃ પરિવૃત્તઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । છાયયા શોભયા છિન્નો
નિચિતઃ સહિતઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । રાજભિર્ભાવિનિમૂતોપચારાદ્ભૂપાલૈઃ સેવ્યઃ ઉપાસનીયઃ
ઘટસ્તુ સ્કન્ધનિસૃતાઃ શાખાસ્તામ્યઃ પુનર્નિર્ગતાઃ પ્રશાખાસ્તાસાં રાજિભિર્વ્યાપ્તો
મરિતઃ । તથા છાયયા પ્રતિચ્છાદિકયાઞ્ચિતઃ સિઞ્ચિતઃ । તથા રાજભિર્યક્ષેઃ ।
સેવનીયઃ । પક્ષાણાં ઘટવાસિત્વાત્ । ‘યક્ષઃ પુણ્યજનો રાજા ગુહ્યકો ઘટ વાસ્યપિ’
इति हैम्याम् ॥

૨૩૫૩૧૩

જેમ શાખા-પ્રશાખાઓથી વ્યાપ્ત અને યક્ષસેવિત વિશાળ છાયાયુક્ત વડવૃક્ષ શોભે
તેમ વિમલ, વિજય, સાગર, સુંદર આદિ શાખાઓ અને આનંદ, હર્ષ, સૌભાગ્ય,
વિશાલ, કુશલ આદિ પ્રશાખાઓની શ્રેણિથી વ્યાપ્ત શોભાયુક્ત અને અનેક રાજાઓથી
સેવ્ય એવા શ્રી હીરવિજયસૂરિ શોભે છે. ॥૧૪૪॥

समस्थापयतीर्थसार्थाननेकान्तवादाज्जुजाम्भोजबन्धुः ।

महीमण्डले रन्तुमुत्कण्ठितायाः स्फुरन्केलिगेहा इव ब्रह्मलक्ष्म्याः ॥१४५॥

एकान्तेन निश्चयेन वदनमेकान्तवादो न एकान्तवादो यत्र तदनेकान्तवादं जिन-
शासनम् । यतः—‘स्याद्वादवाद्यार्हतः स्यात्’ इति हेमाचार्योक्तिः । स एव तदेव वाम्बुजं
सरसीरुहं तत्र तद्विकाशने अम्भोजबन्धुः पद्मबान्धवः सहस्ररश्मिः सूरिन्द्रः अनेकान्
शतशः तीर्थानां पापसंतापपनोदस्थानानां सार्थान् समूहान् । यद्यपि हैम्याम् संवसार्थौ तु
देहिनाम्’ इत्युक्तम्, तथापि हेमचन्द्रेणैवानेकार्थं प्रोक्तम्—‘सार्थौ वृन्दे वगिगणे’
इत्युत्पन्नभेदात्, तथा ‘पदार्थसार्थ—’ इत्यपि दर्शनात्; अनुप्रासत्वाद्वा लक्षणयापि
समूहार्थं एव तस्मादानीतः । समस्थापयत्समस्थापयति स्म । उत्प्रेक्ष्यते-महीमण्डले पृथ्वी-
पीठे रन्तुं क्रीडितुमुत्कण्ठिताया उत्सुकिताया ब्रह्मलक्ष्म्या मुक्तिश्रियाः । ‘शिवं निःश्रेयसं
श्रेयो निर्वाणं ब्रह्मनिर्वृतिः’ इति हैम्याम् । स्फुरन्तः निखिलसुदृग्गोचरीभावं भजन्तः
केलिगेहा विलाससौधानीव । सूरिस्थापितानां तीर्थानां पृथिवीपीठस्थायुकत्वात् अथ च
ब्रह्मलक्ष्म्यास्त्रैलोक्योपरितभूमौ स्थायित्वाच्च महीमण्डले क्रीडाकाङ्क्षेति ॥ इति हीरविजय-
सूरिधर्मकृत्यानि महिमसंपदः ॥

૧લોકાર્થ

અનેકાન્તવાદરૂપી કમલને વિકસ્વર કરવા માટે સૂર્યસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિએ પૃથ્વી ઉપર લવ્યજીવેના પાપ સંતાપને દૂરકરનારાં અનેક ધર્મતીર્થોની સ્થાપના કરી. તે તીર્થો બધે આ પૃથ્વીમાંડલમાં કીડા કરવા માટે ઉત્સુક બનેલી મુકિતરૂપી લક્ષ્મીના શ્કુરાયમાન કીડાગૃહો ન હોય ! તેવા શોભે છે. ॥૧૪૫॥

અથો વિહારપ્રતિષ્ઠાદીક્ષાચનન્તરં કર્મિમ્બિદકચ્ચરસાહેરાકારણસમયે ગન્ધારનગરે ચતુર્માસીઃ તિષ્ઠાસોઃ સૂરેર્ગન્ધારવર્ણનં કિંચિત—

અથો લાટલક્ષ્મીલલામાયમાનં પુરં વાર્ધિતીરેઽસ્તિ ગન્ધારનામ ।

કિમુદ્વેજ્યમાના જલૈરમ્બુરાશેઃ પ્રતીરં પુરી સંશ્રિતા શાર્ઙ્ગપાણેઃ ॥૧૪૬॥

લાટસ્ય લાઢનામ્નો મણ્ડલસ્ય લક્ષ્મ્યા લલામાયમાનં તિલકમિવાચસ્ત વાર્ધેઃ સમુદ્રસ્ય તીરં તટં તત્ર ગન્ધાર ઇતિ નામ યસ્ય તાદર્શં પુરં નગરમસ્તિ વિદ્યતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે— અમ્બુરાશેઃ કલ્લોલમાલિનઃ પ્રસરત્તુઙ્ગતરઙ્ગરઙ્ગવિરલજલૈરુદ્વેજ્યમાના અત્યુદ્વેગં પ્રાપ્યમાના શાર્ઙ્ગપાણેર્નારાયણસ્ય પુરી દ્વારકા નગરી વિષ્ણોઃ કુત્રાપિ ગતે સતિ સમુદ્રેણાપ્લાવ્ય સ્વસલિલમધ્યે ગૃહીતાઃ અતઃ એવં પાનીયોદ્વેગાત્પ્રતીરં તટં સંશ્રિતા પાનીયાદ્વહિરાગત્યાત્ર સ્થિતેવ ॥

૧લોકાર્થ

સમુદ્રના જલવડે ઉદ્વેગ પામીને બધે વિષ્ણુની નગરી દ્વારિકા, સમુદ્રનાં તીરે આવીને વસી હોય તેમ લાટદેશની લક્ષ્મીના તિલક સમાન ‘ગંધાર’ નગર સમુદ્રના કિનારે વિદ્યમાન છે. ॥૧૪૬॥

નિધાનેશરમ્ભાકુમારીગણેશાન્દધાનેન ગાઙ્ગેયરાજેશ્વરાંશ્ચ ।

જિતા યેન વસ્વોકસારા સ્વલક્ષ્મ્યા હ્રિયેવાશ્રિતા શંભુશૈલસ્ય મૌલિમ્ ॥૧૪૭॥

ગન્ધારનગરેણ સ્વલક્ષ્મ્યા નિજવૈભવેન જિતા પરિભૂતા સતી વસ્વોકસારા ધનદપુરી હ્રિયેવ ત્રપાતિરેકાદિવ શંભુશૈલપ્રય મૌલિ મસ્તકમુપરિતનશિખરમાશ્રિતા મેઝુષી । યેન કિં કુર્વાણેન । દધાનેન । કાન । નિધાનાનાં નિધીનામીશાઃ સ્વામિનો નિધિપતયઃ તાસ્તથા રમ્માઃ કદલીઃ કુમારીઃ કન્યકાઃ તથા ગણાનાં જનસમુદાયાનામીશા ગણનાયકાસ્તાન

તથા ગાઙ્ગેયં સ્વર્ણં તથા રાજેશ્વરં દેશાધિપતિં રાજ્યલક્ષ્મીવન્તમીશ્વરા ગજપ્રમાણપ્રવિળ-
ધારિણઃ તાન્ વિપ્રાણેન । અલકાપક્ષે તુ સર્વેઽપ્યેકૈકાઃ । નિધાનેશો ધનદઃ; તથા
રમ્ભાનામ્ની ધનદાઙ્ગજનલકૂબરપત્ની । ‘અસ્માન્કિમશ્રોત્રસુધાં વિધાય રમ્ભા ચિરં ભામ-
તુલાં નલસ્ય । તન્નાનુરક્તા તમનાપ્ય ભેજે તન્નામગન્ધાન્નલકૂબરં સા ॥’ इति नैषधे ।
કુમારી પાર્વતી ગણેશો વિઘ્નનાયકઃ ગઙ્ગાયા અપત્યં ગાઙ્ગેયઃ સ્વામિકાર્તિકઃ । ‘ગઙ્ગોમાઃ
કૃત્તિકાસુતઃ’ इति हैम्याम् । તથા ‘ગાઙ્ગેયો ગુહમીષ્મયો’ इत्यनेकार्थः । રાજાનો યજ્ઞા-
ઈશ્વરઃ શંભુસ્તાન્વિવ્રતી ॥

૨લોકાર્થઃ

લક્ષ્મીપતિઓ, કદલી, કુમારિકાઓ, ગણનાયકો, સુવણ્ણો, અને રાજેશ્વર આદિથી
શેભતી ગાંધારનગરીની લક્ષ્મીથી પરાભવ પામેલી ધનદપુરી (ધનદ, કુબેર, ધનદપુત્ર,
નલકુબરની પત્ની રંભા, પાર્વતી, ગણપતિ, કાર્તિકસ્વામિ, અને ઇશ્વર આદિને ધારણ
કરતી ધનદપુરી) કુબેરનગરો અલકાપુરી અતિશય લલ્લથી જ જાણે કૈલાસપર્વતના
શિખર ઉપર રહી ન હોય । ॥૧૪૭॥

સ્ફૂત્યાં મળીકમ્બુવરાટમુક્તિકા પ્રવાલમાતઙ્ગતુરઙ્ગમશ્રિયામ્ ।

વિદેહિતેનામ્બુધિના દ્વિવેલં વેલાચ્છલાદ્યન્નગરં ન્યષેવિ ॥ ૧૪૮ ॥

મળયઃ ચન્દ્રકાન્તાયાઃ સામાન્યેન સર્વજાતિજાનિ રત્નાનિ કમ્બવઃ શઙ્ખાઃ વરાટા
રત્નમુખ્યાનિ હીરકા કપદાં વા મુક્તિકા મુક્તાફલાનિ । ‘બહુકમ્બુમળીવરાટકાગણનાટક-
રકર્કટોત્કરઃ’ इति नैषधे । હટ્ટેષુ કમ્બવોઽપિ દ્રશ્યન્તે । પ્રવાલા વિદુમા માતઙ્ગા હસ્તિનઃ
તુરઙ્ગમા અશ્વાઃ શ્રીર્ધનધાન્યાદિવિવિધલક્ષ્મીસ્તાસાં સ્ફૂત્યાં અત્યુદ્ધરવૈભવમરેણ કૃત્વા વિદે-
હિતેનાવગણિતેનામિષ્ટેનામ્બુધિના સમુદ્રેણ દ્વે વેલે વારાવવસરૌ યત્ર । ‘વેલા વારા
વવસરઃ પ્રસ્તાવઃ’ इति हैम्याम् । તથા ‘વેલા સ્યાદ્વૃદ્ધિરમ્ભસઃ’ । દ્વિવેલમિતિ ક્રિયાવિ-
શેષણમ્ । વેલાચ્છલાઙ્ગલવૃદ્ધિકપટાત્ । વેલાગણમિષેણેત્યર્થઃ । યન્નગરં ગન્ધારપુરં ન્યષેવિ
ઉપાસ્યતે સ્મ । અમ્બુધાવપિ મળ્યાદયઃ સર્વેઽપિ પદાર્થાઃ સન્તિ । પેરાવણોચ્ચૈઃશ્રવસો-
સ્તત્રોત્પન્નત્વાત્ જલે ગજાશ્વાર્ના સંભવાદ્વા ॥

૨લોકાર્થઃ

ચંદ્રકાન્ત આદિ સર્વજાતિનાં રત્ન; હીરા, મોતી, પ્રવાલ, હાથી અને અશ્વ
આદિના વૈભવથી તિરસ્કૃત અનેલો સમુદ્ર વેલા (ભરતી)નાં પહાનાથી બે વખત ગંધાર
નગરીની સેવા કરતો હતો. ॥૧૪૮॥

इन्द्रनीलमणिशालिजालकाश्चन्द्रकान्तकृतचन्द्रशालिकाः ।

भूतलाभ्युदयिनो बभासिरे शारदीनशशिमन्दला इव ॥१४९॥

यत्र गन्धारनगरे इन्द्रनीलमणिभिः मरकतादिनीलरत्नैः शालन्ते शोभन्ते इत्येवंशीला जालका मवाक्षा यासु तादृश्यः चन्द्रकान्तैश्चन्द्रमणिभिः कृता निर्मिता चन्द्रशालिका अर्थास्तौधानां शिरोगृहाणि उपरितनभूमिका बभासिरे भासन्ते स्म दीप्यन्ते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—भूतले महीमण्डले अभ्यागत्योदयन्त्युदगच्छतीत्येवंशीलास्तथा शारदीनाः प्रसरत्पयोधररोधापगमप्रोल्लसत्प्रचुरचन्द्रिकाकलिताः शरत्कालसंबन्धिनीः शशिनामिति सार्थकं नाम कलङ्ककालिमाकलितचन्द्राणां मण्डला विम्बा इव । मण्डलशब्दस्त्रिषु लिङ्गेषु चन्द्रशालिकासु लक्ष्मसदृशेन्द्रनीलगवाक्षाः ॥ इति गन्धारवर्णनम् ॥

श्लोकाथं

ते गंधार नगरमां इन्द्रनील मणीषी सुशोभित गवाक्षोवाणी, चन्द्रकान्तमणिभ्योऽथी निर्माषु करायेदी चंद्रशालाभ्यो (अग्रासीभ्यो) शोभे छे, ते जगु ! पृथ्वीभ'उण उपर आवीने छेय पाभेदा चंद्रना भि'भ्यो न डोय ! ॥१४९॥

महैर्महीयोभिरनेकनागरैः प्रवेशितः सूरिपुरंदरः पुरम् ।

दिगजैत्रयात्रासु निजानुगीकृतप्रतीपभूमीपतिसार्वभौमवत् ॥१५०॥

अतिशयेन महान्तो महीयांसस्तैर्महीयोभिरत्यधिकैर्महैरुत्सवैः कृत्वानेके गणनातीता नागराः पुरजनास्तैः सूरिपुरंदरो हीरविजयसूरिवासवः पुरं गन्धारनगरं प्रवेशितः पुरे प्रवेशः कारितः । किंवत् । दिशां पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तराणां चतसृणां जैत्रासु जयनशीलासु यात्रासु सेनाभिः समं शात्रवेण्वभिगमोऽभिषेणनं, तेषु निजस्यात्मनोऽनुगीकृताः सेवकभारं लम्बिताः प्रतीपाः पूर्वं प्रतिकूला विजये कृते च कथंचिदानुकूल्यभाजः भूमीपतयो राजानो येन तादृक् सार्वभौमवत् । यथा चक्रवर्ती महामहैः कृत्वा नागरैर्नगरं प्रवेश्यते ॥

श्लोकाथं

दिग्विजय यात्राभां शत्रुराजभ्योने स्वाधीन करनारा यडवर्तीनो, जेम नागरिको नगर प्रवेश करावे तेम सूरिपुरंदरनो (हीरविजयसूरिनो) गंधार नगरनां नागरिकोभ्यो मडामडोत्सवपूर्वक नगर प्रवेश कराव्यो. ॥१५०॥

हि. सौ. ९

ગણકૈરવિણીરમણઃ શ્રમણૈર્બહુભિઃ સહ તત્પુરમધ્યવસત્ ।

કલમપ્રકરૈરિવ ગન્ધગજો જલબાલકભૂધરભૂવલયમ્ ॥૧૫૧॥

શ્રમણૈઃ સાધુભિઃ સાર્ધં ગણે સ્પાગચ્છે આહ્વાદકત્વેન કૈરવિણીનાં કુમુદિનીનાં રમણઃ પ્રાણનાથશ્ચન્દ્રો ગચ્છનાયકઃ તદ્ગન્ધારાભિધાતં નગરમધ્યવસત્ આશ્રયતિ સ્મ । ગન્ધારવન્દિરે તસ્થિવાનિત્યર્થઃ । ક ઇવ । ગન્ધગજ ઇવ યથા કલમૈશ્વિશદ્બદ્કૈઃ પ્રૌઢૈર્ગજવ્રજૈરુપલશ્ચનાશ્ચિશતિવર્ષીયૈર્વિત્કૈઃ દશવાર્ષિકૈઃ પૌતૈઃ પશ્ચવાર્ષિકૈર્વાલૈઃ इत्यादिभिर्द्विरदैः समम् । ‘પશ્ચવર્ષો ગજો બાલઃ સ્યાત્પોતો દશવાર્ષિકઃ । વિત્કો વિશતિવર્ષઃ સ્યાત્કલમશ્ચિશદ્બદ્કઃ ॥’ इति हैम्याम् । ગન્ધહસ્તી જલબાલકો વિન્ધ્યઃ સ ઇવ ભૂધરઃ પર્વત-સ્તસ્ય ભૂવલયં વનગહનપૃથિવીપીઠમધિવસતિ વિન્ધ્યાત્રિવનચણ્ડે તિષ્ઠતિ । ‘વિન્ધ્યસ્તુ જલબાલકઃ’ इति हैम्याम् ॥

૧૬૦।કાર્થ

જેમ ગંધહસ્તિ, કલમ, વિનુ. પોત અને બાલહસ્તિઓના સમુદ્ધ સાથે વિન્ધ્યાચલ પર્વતના વનખંડમાં રહે છે તેમ તપગચ્છમાં ચન્દ્રસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિ બાલ, યુવાન, વૃદ્ધ આદિ અનેક શ્રમણો સાથે ગંધાર ખંદરમાં બિરાજમાન થયા. ॥૧૫૧॥

અમરપુરીકૃતલજ્જે તત્ર વિજેતું બલીગૃહં સમે ।

પ્રાવૃષિ દુગ્ધપયૌધૌ મધુપરિપન્થીવ તસ્યૌ સઃ ॥૧૫૨॥

સ પ્રસિદ્ધઃ સૂરિઃ તત્ર ગન્ધારનગરે પ્રાવૃષિ વર્ષાકાલે વાર્ષિકચતુર્માસ્યાં તસ્યૌ તિષ્ઠતિ સ્મ । ક ઇવ । મધુપરિપન્થીવ । યથા પ્રાવૃદ્સમયે દુગ્ધપયૌધૌ ક્ષીરસમુદ્રે મધુનામ્નો દૈત્યસ્ય પરિપન્થી શત્રુનારાયણઃ તિષ્ઠતિ । કિંમૂતે ગન્ધારપુરે । અમરાણાં દેવાનાં પુર્યાં નગર્યાં અમરાવત્યાઃ સ્વાતિશાયિતાભ્યધિકૈર્ભવમરૈઃ કૃતા વિહિતા લજ્ઞા મન્દાક્ષં ચેન । પુનઃ કિંમૂતે । બલીગૃહં નાગલોકં વિજેતું વિશેષેણ સ્વવિભવાધિક્ષ્યેન પરાભવિતું સજ્જે સજ્જીભૂતે ॥ इति गन्धारनगरे हीरसूरेः स्थितिः ॥

૧૬૦।કાર્થ

જેના વૈભવથી સ્વર્ગપુરી પણ લલિજત બની ગઈ છે અને નાગલોકને પણ છૂતવા માટે ઉત્સુક અનેલા ગંધાર ખંદરમાં હીરવિજયસૂરિ, જેમ મધુનામના દૈત્યના શત્રુ વિષ્ણુ ક્ષીર સમુદ્રમાં રહે, તેમ વર્ષાકાળમાં ચાતુર્માસિક સ્થિરતા કરીને રહ્યા. ॥૧૫૨॥

जीविकामिव नभोम्बुपावलेः प्रावृषं पुनरवेत्य पत्तने ।

हीरसूरिपुरुहूतशासनात्तस्थिवान्विजयसेनसूरिराट् ॥१५३॥

विजयसेन इति नाम यस्य तादृशः सूरीणां राट् राजा हीरसूरिपुरुहूतस्य हीरविजयसूरिशक्रस्य शासनादादेशात्पुनरपरार्थे पत्तने अणहिल्लाट्कनगरे तस्थिवान् स्थितः । किं कृत्वा । प्रावृषं वर्षासमयमुपेतमवेत्य ज्ञात्वा । प्रावृषं कामिव । नभोम्बुपानां चातकानामावलेः पङ्क्तेः जीविका जीवनवृत्तिमिव ।

श्लो० ३४

आतङ्कानी आशुविका सभान वर्षाकाजने अण्णीने श्रीविजयसेनसूरि, श्रीहीरविजयसूरिनी आज्ञाधी, अण्डिद्वलपुर पाटण्णमां आतुर्भासिक स्थिरता करीने रक्षा. ॥१५३॥

प्रीणन्प्राणिनभोम्बुपान्प्रविदधुर्वादिनां दुर्दिनं

बोधाङ्कुरकरम्बितां विरजसं कुर्वन् चित्तक्षितिम् ।

आनन्दं ददते स्म विस्मयकरीं व्याहारधारां किर-

न्भूमौ सरिपुरंदरो जलधरो जम्भारिमार्गे पुनः ॥१५४॥

भूमौ महीमण्डले सरिपुरंदरो हीरविजयसूरीन्द्रः अथ च सूरिरेव पुरंदरो मेघः । यदुक्तम्—‘एक एव खगो मानी चिरं जीवतु चातकः । पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरंदरम् ॥’ इति । पुनर्जम्भारिमार्गे शक्रपद्धतौ आकाशे । यथा देवमार्गस्तथा देवन्द्रमार्गोऽपि । तथा ‘येनामुना बहुविगादसुरेश्वरा धू राज्याभिषेकविकसन्महसा बभूवे’ इति नैषधेऽपि । जलधरो मेघ आनन्दं जनानां प्रमोदं ददते स्म । ‘दद दाने’ भवादिरात्मनेपदी च । किं कुर्वन् । प्राणिनो जन्तव एव नभोम्बुपा वप्सीहास्तान् प्रीणन् तर्पयन् वृत्तिमुत्पादयन् तेषाम् । पुनः किभूतः । दुर्वादिनां परवादिनां मिथ्यादृशां दुर्दिनं दुष्टदिवसं पराजयगोचरीकृतत्वान्मेघान्धकारं च प्रविदधत प्रकर्षेण कुर्वन् । पुनः किभूतः । बोधस्तत्त्वज्ञानं सम्यक्त्वं वा तदेवाङ्कुरः प्ररोहः । अथ वा बहुवचनम् । बहुजनापेक्षया तत्त्वज्ञानानि सम्यक्त्वानि च त एवाङ्कुरास्तैः करम्बितां व्याप्तामत एव विरजसं विगतरजस्कां पाणधूलीभ्यां रहितां चित्तक्षितिं मनोमेदिनीं कुर्वन् सृजन् । पुनः किभूतः । विश्वेषां जगज्जनानां विस्मयकरीमाश्रयोत्पादिकाम् । व्याहारा एव वाग्विलासा एव धारा समृतवृष्टिं किरन्विस्तारयन् ॥

શ્લોકાર્થ

આતકરૂપી ભવ્યપ્રાણીઓને ખૂશ કરતા, હુણવાદીઓના પરાભવરૂપી દ્વંદ્વિન કરતા, બોધિબીજ રૂપી અંકુરથી વ્યાપ્ત કરતા અને ચિત્તરૂપી પૃથ્વીને પાપરૂપી રજ વિનાની કરતા શ્રી હીરવિજયસૂરિ, આકાશમાં જેમ મેઘ વર્ષા કરીને આનન્દ આપે છે તેમ પૃથ્વી પર વાફૂદારારૂપી (વાણીરૂપી) આશ્ચર્યકારી વૃદ્ધિ કરતા મેઘની જેમ જીવોને આનન્દ આપતા હતા. ॥૧૫૪॥

भवसलिलनिधेरिवैकसेतुं विधिमवलम्ब्य तदागमप्रणीतम् ।

घनसमयदिनान्दिनेश्वरश्रीर्गमयामास मुनीश्वरः क्रमेण ॥१५५॥

તદા તસ્મિન્ પ્રાવૃદસમયે મુનીશ્વરો હીરવિજયસૂરિઃ ક્રમેણ પર્યુષણાદિપરિપાદ્યા ઘનસમયદિનાન્પ્રાવૃષેણ્યવાસરાન્ ગમયામાસાતિક્રામતિ સ્મ । કિંભૂતઃ । દિનેશ્વરશ્રીઃ સૂર્યવત્તેજોલક્ષ્મીર્યસ્ય । કિં કૃત્વા । આગમે સિદ્ધાન્તે ઉદ્યનિર્યુક્તિયદિનચર્યાદિશાસ્ત્રે વા પ્રણીતં પ્રોક્તં વિધિં ચાતુર્માસિકસાધુસંબન્ધિવિધિક્રિયાનુષ્ઠાનાદિકમવલમ્બ્યાશ્રિત્ય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભવઃ સંસાર પવાનન્તત્વાદદ્વગોચરપારત્વાત્સલિલનિધિઃ સમુદ્રસ્તસ્ય તત્ર વા એકમદ્વિતીયં સેતુમિથ । પદ્યાયાજ્ઞ ઇતિ જનપ્રસિદ્ધાભિધાનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

સંસારરૂપી સમુદ્રમાં સેતુ સમાન આગમેકત વિધિ મુજબ સૂર્ય સમાન તેજસ્વી શ્રી હીરવિજયસૂરિએ અનુક્રમે ચાતુર્માસિક દિવસો પસાર કર્યા. ॥૧૫૫॥

यं प्राप्तुं शिवाहसाधुमघवा सौभाग्यदेवी पुनः

पुत्रं कोविदसीहसीहविमलान्तेवासिनामग्रिमम् ।

सर्गोऽसौ नवमोऽत्र देवविमलव्यावर्णिते हीरयु-

वसौभाग्याभिधहीरसूरिरचिते संपूर्णता प्राप्तवान् ॥१५६॥

અત્ર હીરસૌભાગ્યકાવ્યે અસૌ અયમેવ યો લિપેર્ગાંચરીકૃતઃ । નવાનાં સંખ્યાપૂરણો નવમઃ સર્ગઃ અધિકારવિશેષઃ સંપૂર્ણતાં પ્રાપ્તવાન્ સંપૂર્ણો બભૂવ ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलविरचितायां स्वोपज्ञहीरसौभाग्यम-
हाकाव्यवृत्तौ शासनदेवीप्रकटीभवन—गुरुप्रश्न—तदुत्तर—स्वस्थानगमन—चन्द्रतारातमस्त-
मीविरामदिनकरोदयविजयसेनसूरिसूरिपद—मेघजीक्रविसमागमन—गन्धारनगरादिवर्णनो
नाम नवमः सर्गः ।

શ્લોકાર્થ

વણિકુલમાં ઈન્દ્રસમાન શિવ નામના શ્રેષ્ઠ અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મજાત
સુપુત્ર દેવવિમલગણી કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસનામાં તત્પર હતા,
અને સર્વ મુનિઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલગણીના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા, તે
દેવવિમલગણીએ જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિનું સવિસ્તર જીવન વૃત્તાંત
આવે છે એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યની સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત રચના કરી.
તે આ મહાકાવ્યનો, શાસનદેવીના પ્રત્યક્ષ થવાથી આરંભીને ગંધારનગરનાં વર્ણન
પર્યાંતનો આ નવમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥૧૫૬॥

卐 નવમઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ 卐

* દશમઃ સર્ગઃ *

निःशेषदेशककुदं भुवि भाति दिल्ली-
देशोऽथ केलिनिलयो नलिनालयायाः ।

नाभीभुवा भुजगनिर्जरसद्मसार-
मादाय निर्मित इवैष खनिः सुखानाम् ॥ १ ॥

अथ अकम्बरपातिसाहिमिलनादिप्रारम्भणे भुवि पृथिव्यां गुर्जरजनपदापेक्षया पूर्वस्यां
दिशि दिल्लीदेशो मेवातनाममण्डलो दिल्लीमण्डल इत्यप्यभिधा भाति शोभते । किल-

ક્ષણઃ । નિઃશેષાણાં સમસ્તાનાં દેશાનાં જનપદાનાં કકુદં પ્રધાનઃ । ‘કકુદં તુ પ્રધાને’ત્સે
વૃષાઙ્કે રાજલક્ષ્મણિ’ इत्यनेकार्थतिलके : पुनः किभूतः । नलिने कमले आलयः सदनं
यस्यास्तस्याः श्रियः केलये क्रीडार्थं निलयः सौधम् । उत्प्रेक्ष्यते—नाभीभुवा नारायणना-
भ्यम्भोजजन्मना ब्रह्मणा भुजगनिर्जरसद्मनोर्नागलोकस्वर्गयोः सारं सम्यग्दलिकपटलीमा-
दाय गृहीत्वा सुखानां सर्वशर्मणां खनिराकरः । एष देशो निर्मितः कृत इव ॥

અથ દશમઃ સર્ગઃ

શ્લોકાર્થ

કમલમાં જેનું સ્થાન છે તેવી લક્ષ્મીદેવીનું બહેણું ક્રીડામંદિર હોય અથવા બ્રહ્માએ
સ્વર્ગ અને પાતાલ લોકનાં સારભૂત શ્રેષ્ઠ તત્ત્વો લઈને સુખની આબૂરૂપ એવા આ
દિલ્હી દેશનું નિર્માણ કર્યું હોય તેવો દિલ્હી નામનો દેશ, ગુજરાતની પૂર્વદિશામાં
સમસ્ત દેશોમાં શ્રેષ્ઠરૂપે શોભે છે, ॥ ૧ ॥

यस्मिन्विभाति भगिनी तपनाङ्गजस्य

रङ्गत्तरङ्गशिखरोन्मथितारविन्दा ।

देशश्रियः किमपि निर्गलितोत्तरीया

वेणी विभूषणवतीव परिस्फुरन्ती ॥ ૨ ॥

યસ્મિન્દિલ્લીમણ્ડલે તપનસ્ય ભાનેરરંગજો નન્દનો ધર્મરાજસ્તસ્ય ભગિની જામિર્ય-
મુના યમભગિની । ‘કાલિન્દી સૂર્યજા યમી’ इति हैम्याम् । किभूता । रङ्गत्तरङ्गलन्तो ये
तरङ्गाः कल्लोलास्तेषां शिखराण्यग्राणि तेषून्मथितानि विकसितानि अरविन्दानि पद्मानि
यस्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—देशश्रियः दिल्लीमण्डललक्ष्म्याः किमपि कथमपि केनापि प्रकारेण
निर्गलितं क्वापि निपतितं उत्तरीयमुपरितनच्छादननिवसनं यस्यां तादृशी परिस्फुरन्ती
दृग्गोचरीभवन्ती प्रत्यक्षलक्ष्या वेणी कवरीव । किभूता । विभूषणवती चूडामण्यादिम-
स्तकाभरणभरविभ्राजिनी ॥

શ્લોકાર્થ

દિલ્હીમાં જેના ઉછાગતા તરંગોના અગ્રભાગે વિકસવર કમલો રહેલાં છે, તેવી
સૂર્યપુત્ર યમરાજની ભગિની “યમુના” વહે છે ! તે બહેણું કોઈપણ રીતે જેનું ઉત્તરીય
વસ્ત્ર (ઓઢણું) સરકી પડ્યું છે તેવી દેશલક્ષ્મીની આબૂરૂપ સહિત વેણી ન હોય ! ॥૨॥

उत्ताननक्र इव वक्त्रकजं कुशाद्या-

वर्ते विभूषयति मध्यमहीममुष्य ।

उत्पत्तिमाकलयतो ददतोऽङ्गिकामा-

क्षीरार्णवे क्रतुभुजाविव पादपस्य ॥ ३ ॥

आसेदुषीभिरवने विदुषीभिरिक्षु-

च्छायासु यक्षवकुटुम्बिघनस्तनीभिः ।

कीर्तिर्जगज्जयितीशजयोजितैव

राजीमतीशितुरगीयत गीतिरुच्चैः ॥ ४ ॥ (युग्मम्)

यस्य दिल्लीमण्डलस्य नवाभिस्तरुणीभिः कुटुम्बिनां कर्षुकाणां घनस्तनीभिः पीम-
पयोधराभिः अथ वा घटस्तनीभिः जम्भवत्कुचौ यासामित्युन्नतस्तनीभिः वनिताभिर्गीतिगा-
नमुच्चैः सातिशायिमधुरध्वनिनागीयत जगे गीता । किंभूताभिः । इक्षूणां रसालानां
छायासु निरातपस्थानेषु आसेदुषीभिरुपविष्टाभिः । इत्थं किम् । अवने इक्षुक्षेत्ररक्षणे
विदुषीभिर्निपुणाभिः । उत्प्रेक्ष्यते—जगन्ति त्रीणि भुवनानि । सुरासुरनरानित्यर्थः ।
जयतीत्येवंशीलस्य रतीशस्य मन्मथस्य जयेन पराभवेन क्षौदेनामूर्छेर्जिता स्वीकृता
राजीमतीशितुः श्री नेमिनार्थस्य कीर्तिरेवागीयत । राजीमतीशितुः किं कुर्वतः । कुश
इति पदमाद्यं यत्र तादृशे आवर्ते । कुशावर्ते देशे इत्यर्थः । उत्पत्तिं जन्म आकलयतः
दधतः प्राप्नुवतः । कस्येव । पादपस्येव । यथा क्रतुभुजां देवानां पादपः पारिजातनामा
कल्पद्रुमः क्षीरार्णवे दुग्धपयोधौ उत्पत्तिमाकलयति । पुनः किंभूतस्य । स्वर्गुमषदङ्गिनां
प्राणिनां भविकानां कामानभिलाषान्ददतः यच्छतः । अथ वा । क्षीरार्णवे कल्पवृक्षस्येव
कुशावर्तजनपदे जन्माकलयतः । कुशावर्ते किं कुर्वति । वक्त्रकजं वदनारविन्दं उत्तान-
मुन्नतं नक्रं नासिका तस्मिन्निव । अमुष्य दिल्लीमण्डलस्य मध्यमहीमन्तरालभ्रुमी
विभूषयति शोभां लम्बयति । मेघातमण्डलमध्ये श्रीनेमिनाथजन्मस्थानं कुशावर्तदेशोऽस्ति-
त्यर्थः ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाद्यं

धक्षुनां पेतरेणुं रक्षाषु करवामां यतुर, वृक्षानी छायाभां जेडेवी अने उन्नत
स्तनवाणी जेडूत यौवनाओ मधुर स्वरे गीते गाती हती क्षीरसमुद्रमां उत्पत्तिवाणा
अने प्राणीओने धमिष्ठ आपनारा कल्पवृक्षानी जेम-मुपकमवने जेम नासिका शोभावे
तेम दिल्ली देशनी मध्यभूमि शोभावता 'कुशावर्त' नामनां देशमां जन्मेला अने

ત્રિજગત વિજેતા, કામદેવનો પરાલવ કરનારા રાજિમતી ભતાર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની કીર્તિને બાણે ગાતી હતી ! (તે ખેડૂત-ઘોવનાઓ) ॥૩॥ ॥૪॥

સંસેવિતો દ્વિરસનૈરસુરાશ્રયશ્ચ સ્થાતો રસાતલતયા નરકાનુષઙ્ગી ।

एतद्विगानमपवादमपनेतुं मिदंमिषेण वासो व्यधायि किमु भोगिगृहेण भूमौ ॥ ५ ॥

ભોગિગૃહેણ નાગલોકેન ઇદંમિષેણ અસ્ય દિલ્હીદેશસ્ય દમ્ભેન કપટેન ભૂમૌ મહીમણ્ડલે વાસઃ સ્થિતિર્વ્યધાયિ વિહિતા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—एतदिहैव जनैरभिधीयमानमीदृशं वा विगानमपवादमपनेतुं निवारितुमिव । पतत्किम् । यदसौ भोगिगृहे द्विरसनैर्भुजभिः सहैश्च संसेवित आश्रितः । च पुनरसुराणां दैत्यानामाश्रयः स्थानम् । ‘असुरा दितिदनुजाः पातालौकःसुरारयः’ इति हैम्याम् । पुन रसातलमित्यनिष्टवाक्यम् । धनपालोऽप्याह—‘रसातलं यातु यदत्र पौरुषम्’ इति । तत्त्वेन ख्यातः प्रथितः पुनर्नरकस्य नाम्नोऽसुरविशेषस्य । सप्तनरकानां दुर्गतीनामनुषङ्ग मिलनं यस्य ॥

૪લોકાર્થ

દિલ્હી દેશનાં ખડાને નાગલોકે પૃથ્વી ઉપર વાસ કર્યો. (અર્થાત્ દિલ્હીદેશ નાગલોક જેવો સુંદર હતો) શા માટે ? નાગો વડે અથવા ખલપુરુષોથી આશ્રિત, દૈત્યોનું આલયસ્થાન, ‘રસાતલ’ એવા અનિષ્ટ શબ્દથી પ્રસિદ્ધ, ‘નરક’ નામનો દૈત્ય અથવા જેમાં સાતે નરકો છે, તેથી લોકોની નિદ્રા ફૂર કરવા માટે બાણે નાગલોકે ભૂમિ ઉપર આવીને આશ્રય ન કર્યો હોય ! ॥ ૫ ॥

तन्निर्जयोद्यतनिजस्य भयाद्वेत्य यातं प्रणश्य बलिसन्न तलेऽचलायाः ।

पृष्ठे विलग्न इव तं विजिगीषुरेष स्वर्गः क्षितानुपजगाम मिषादमुष्य ॥ ६ ॥

તન્નિર્જયોદ્યતનિજસ્ય ભયાદ્વેત્ય યાતં પ્રણશ્ય બલિસન્ન તલેઽચલાયાઃ । અત એષ પૃષ્ઠે પશ્ચાન્નિલગ્નઃ અમુષ્ય દિલ્હીદેશસ્ય મિષાદ્વાજાત । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—एष प्रत्यक्षः स्वर्गो देवलोकः क्षितौ क्षोणीमण्डले उपजगाम समागतः । किं कृत्वा । तस्य बलिसन्नो निर्जये परिभवन-विधाने उद्यतस्य उद्यमं विनिर्ममाणस्य उत्सुकस्य वा । निजस्यात्मनो भयादर्थात्स्वर्गस्य भीतेरचलायाः पृथिव्यास्तले अधस्ताद्भागे प्रणश्य यातं प्रतिभ्रष्टं बलिसन्न नागलोक-मवेत्य विज्ञाय । पूर्वे हि बलिसन्न भूलोकस्वर्लोकयोरुपरिष्ठादासीत्—इति कविसमयः ।

યદુક્ત' નૈષધે—'બલિસદ્મ દિવં સ તથ્યવાગુપરિ સ્માહ દિવોઽપિ નારદઃ' इति । पञ्चाद-
द्वैतविभूतिजाताबलवत्तया क्रतुभुजां भुवनेनाभिभूतं भूतले गतमित्यर्थः ॥

‘લોકોક્તિ’:

તેમને। પરાજય કરવા માટે ઉદ્ધત થયેલા સ્વર્ગલોકના અતિશય ભયથી નાસીને
પૃથ્વીતલમાં જતા નાગલોકને બાણીને, નાગલોકનો પરાજય કરવા માટે દિલ્હીદેશનાં
ખ્હાને બાણે સ્વર્ગલોક પૃથ્વી પર આવ્યો ન હોય ? (દિલ્હીદેશ બાણે પ્રત્યક્ષ દેવલોક
જ ભૂમી પર આવેલો ન હોય તેવો હતો) . ॥ ૬ ॥

यः पद्मनन्दन इवास्ति हिरण्यगर्भो

रम्याप्सरा हरिर्वाच्युतवत्सलक्ष्मोः ।

रत्नाकरोऽम्बुधिरिवारिर्वात्मयोને-

दुर्गान्वितः पविरिवासहजैरजेयः ॥ ७ ॥

યો દેશઃ પદ્મનન્દનો વિરજિચરિવ । ‘પદ્મનન્દનસુતારિરંસુતા’ इति नैषधे । हिरण्यं
सुवर्णं गर्भे मध्ये यस्य । आकरादौ स्वर्णानां सद्भावात्, कनकभृत्कलशानां भूमिगर्भेषु
स्थायित्वाद्वा, सुवर्णादीनि गर्भे मध्ये यस्य व्यवहारिणां सौधेषु परःशतपरोलक्षपरःकोटिहि-
रण्यदर्शनाद्वा । ब्रह्मणस्तु केवलं नामैव । ‘हिरण्यगर्भो लोकेदो नाभिपद्मात्मभूरपि’ इति
हैम्याम् । अस्ति विद्यते । पुनर्यो हरिरिव इन्द्र इव । रम्याणि कमलाकरसद्भावान्मनो-
ज्ञानि अत पद्माप्रधानानि सरांसि तटाका यत्र । हरिस्तु रम्या रन्तुं योग्या कलाकेलिक-
लाभिर्विलसितुमुचिताः । रमणार्हा इत्यर्थः । अप्सरसो रम्भा-तिलोत्तमा-धृताचीमेनकाप्रभृ-
तयः स्वर्वनिताः यस्य । पुनर्योऽच्युतवन्नारायण इव सह लक्ष्म्या धनधान्यादिविभवेन
शीमया वा वर्तते सः । ‘समासान्तविधेरनित्यत्वात्कप्रत्ययाभावः’ कृष्णस्तु श्रिया पत्न्या
सहितः । पुनर्योऽम्बुधिः पारावारः इव रत्नानां प्रशस्तवस्त्वनां रत्नपुरुषाणां नेमिनाथकृ-
ष्णबलभद्रादीनां महापुरुषाणामाकर उत्पत्तिस्थानम् । समुद्रोऽपि रत्नाकरः । पुनर्यो देशः
आत्मयोनेः स्मरस्य अरिः शंभुरिव दुर्गैरद्रिकोटैरन्वितः । शिवस्तु दुर्गया पार्वत्या पत्न्या
युक्तः । अर्धाङ्गभाजित्वात् । पुनर्यः पविरिव वज्रवदसहजैः शत्रुभिरजेयो जेतुमशक्यो वै-
रिभिरग्राह्यः । वज्रं तु दुर्भेद्यं गिरिष्वप्यकुण्ठत्वात्, सुरासुराणां दुर्जयत्वाद्वा ॥ इति
दिल्लीदेशः ॥

‘લોકોક્તિ’

દિલ્હીદેશ હિરણ્યગર્ભા જેવો છે ! અર્થાત્ જે દેશની ભૂમિમાં સુવર્ણોથી
ભરેલા કલશે છે, અથવા સુવર્ણની ખાણો છે, અથવા શ્રંષીઓનાં ગૃહોમાં લાખો-કેડો
દિ. સૌ. ૧૦

સૌનેયા રહેલા છે. અથવા (૧) જેમ ઇંદ્ર રાંભા, તિલોત્તમા આદિ અપ્સરાઓથી
યુક્ત છે તેમ આ દેશ મનોહર સરોવરોથી યુક્ત છે. (૨) જેમ વિષ્ણુ લક્ષ્મી સહિત છે
તેમ આ દેશ પણ ધનધન્યાદિ લક્ષ્મીવાળો છે. (૩) સમુદ્ર રત્નોની ખાણ છે તેમ આ
દેશ પણ નેમિનાથ, બલદેવ, કુબ્જ આદિ મહાપુરુષોથી રત્નોની ખાણ છે (૪) ઇશ્વર
(શંકર) પાર્વતી સહિત છે તેમ આ દેશ પણ પર્વતોના કિલ્લાઓથી યુક્ત છે (૫) જેમ
વજ્ર દેવદાનવો વડે દુર્જય છે તેમ આ દેશ પણ શત્રુઓથી અલેષ-દુર્જય છે ! ॥૭॥

દિલ્હીતિ તત્ર નગરી ન ગરીયસીભિઃ

શ્રીભિઃ ક્વચિદ્વિરહિતા રહિતા ન નીત્યા ।

રેજે ગિરીશગિરિશ્રુઙ્ગકૃતૈસ્તપોભિઃ

પ્રાપ્તા પરાં શ્રિયમસૌ ત્રિશિરઃ પુરીવ ॥૮॥

તત્ર તસ્મિન્મણ્ડલે દિલ્હી इति नाम्ना नगरी पुरी अस्ति । किंभूता । गरीयसीभिः
अतिमहतीभिः श्रीभिलक्ष्मीभिः क्वचित्कुत्रापि स्थाने न विरहिता न वियुक्ता । पुनः किंभू-
ता । नीत्या न्यायेन न रहिता न वियुक्ता । ‘रीत्या’ इति पाठे रीत्या मर्यादया
उत्तमकुलधाचारेण व्यवहारेण वा । उत्प्रेक्ष्यते—गिरीशस्य शोभोः गिरेः कैलाशस्य श्रृङ्ग
शिखरे कृतैः स्वस्थित्या विहितैर्निरशनपानादिकष्टतपोभिः कृत्वा परां प्रकृष्टां सर्वोत्कृष्टां
वा श्रियं लक्ष्मीं शोभां वा प्राप्ता असौ दिल्ली त्रिशिरसो वैश्रवणस्य पुरी नगरी अलकेव ॥

શ્લોકાર્થ

દિલ્હી દેશમાં ‘ દિલ્હી ’ નામની નગરીનું કોઈપણ સ્થાન સર્વોત્કૃષ્ટ લક્ષ્મી અને
ન્યાયનીતિથી રહિત ન હતું. અર્થાત્ લક્ષ્મી અને ઉત્તમ કુલાચારોથી નગરી યુક્ત હતી.
બાણે કૈલાસ પર્વતનાં શિખર ઉપર શંકરે તપશ્ચર્યા કરવાથી સર્વોત્કૃષ્ટ લક્ષ્મીને પામેલી
વૈશ્રવણની નગરી ‘ અલકા ’ ન હોય ! ॥૮॥

દમ્ભોલિપાણિનગરીવિભવાભિભાવ-

પ્રાગલભ્યમાકલયતા નિજવૈભવેન ।

નિર્જિત્ય યા વલિયૃદ્ પદમસ્ય મૌલી

કાલીવ કાસરસુરાસહજં સસર્જ ॥ ૯ ॥

યા दिल्लीपुरी निजवैभवेन आत्मोयाद्वैतलक्ष्म्या । ‘स्फुरन्माञ्जिह्वैवभवः’ इति काव्यक-

સ્પલતાયામ્ । બલિગૃહં નાગલોકં નિર્જિત્ય પરાભૂય અસ્ય બલિગૃહસ્ય મૌલૌ મસ્તકે પદં
ચરણં સ્થાનં સસર્જં સૃજતિ સ્મ । કિંમૂતેન વૈભવેન । દમ્ભોલિલેખનં પાણૌ હસ્તે યસ્ય સ
તસ્ય સહસ્રનેત્રસ્ય નગર્યાં અમરાવત્યા વિભવસ્ય અભિભવનમભિભાવસ્તત્ર પ્રાગલ્ભ્યં પ્રતિભા-
વતાં ચાતુર્યમુચમમુત્સાહં વા આકલયતા વિખ્રતા પદં ચક્રે । કેવ । કાલીવ । યથા પાર્થતી
કાસરનામાનં સુરાણાં દેવાનામસહજં વિરોધિનં સ્વસ્યાત્મનો વિભોર્ભાવો વૈભવમ્ । અત્ર
ભાવેઽય્મ । તેન વૈભવેન સામર્થ્યેન મહત્ત્વેન વા । ‘સ્તોત્રં સુવિસ્તૃતપ્રતિર્નં વિભુર્વિધાતુમ્’ इति
કલ્યાણમન્દિરસ્તવે । ‘વિભુઃ સમર્થઃ’ इति તદ્વૃત્તિઃ । બાલગૃહ પાતાલં નિર્જિત્ય જિત્વા
અસ્ય મહિષાસુરસ્ય મૌલૌ મસ્તકે પદં સ્વચરણં ચકાર । તન્મૂર્તેસ્તત્પ્રકારદર્શનાત્ ॥
इति दिल्ली ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પાર્થતી ‘મહિષાસુર’ નામનાં દૃત્યને તિરસ્કાર કરીને તેના મસ્તક ઉપર
ચરણ સ્થાપન કરીને રહી છે તેમ આ દિલ્હી નગરી પોતાનાં વૈભવથી ઈન્દ્રપુરી
અમરાવતીને તિરસ્કાર કરીને પ્રગલ્ભતા ધારણ કરતી હવે પોતાનાં વૈભવથી પાતાલલોકને
જીતીને તેનાં મસ્તક ઉપર પગમૂકીને બાણે રહી ન હોય ! ॥૬॥

तस्यां महीहिमकरेण हमाँउनाम्ना

जज्ञे पुरंदरविजित्वरविक्रमेण ।

यस्यौजसेव विजितेन पदं मुरारे-

स्तत्तुल्यतां स्पृहयतांशुमता न्यषेवि ॥ ૧૦ ॥

તસ્યાં દિલ્લીનગર્યાં હમાઉં इति નામ યસ્યેતિ તેન હમાઉનામ્ના મહીહિમકરેણ ક્ષોણી-
રોહિણીરમણેન જજ્ઞે સંજાતમ્ । કિંમૂતેન । પુરંદરસ્ય વાસવસ્ય વિજિત્વરો વિશેષેણ જય-
નશીલો વિક્રમો બલં યસ્ય તેન । યસ્ય હમાઉપાતિસાહેરોજસા પ્રતાપેન વિજિતેનાભિમૂતેન
સતા । પુનસ્તસ્ય હમાઉપ્રતાપસ્ય તુલ્યતાં સાદૃશ્યં સ્પૃહયતા ઇચ્છતા અંશુમતા સૂર્યેણ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મુરારેનારાયણસ્ય પદં ચરણં વિષ્ણુપદં ન્યષેવિ સેવ્યતે સ્મ ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

તે દિલ્હી નગરીમાં ઈન્દ્રના પરાક્રમને પણ જીતી લે તેવો પરાક્રમી હુમાંઉ (હુમાયુ)
નામનો રાજા હતો. તે હુમાંઉના પ્રતાપથી પરાભવ પામેલો સૂર્ય તેની તુલ્યતા પ્રાપ્ત
કરવા માટે બાણે હજુપણ આકાશની ઉપાસના કરતો રહ્યો છે ! ॥૧૦॥

श्रीकाविलाधिपतिवम्बरपातिसाहि-

पुत्रः पुलोमदमनोऽखिलमुद्गलानाम् ।

सूरस्य सूनुमपि निर्मितवान्सदण्डं

कालं करालमपि यः प्रसरत्प्रतापैः ॥ ११

यो हमाँउपातिसाहिः अभिषेणनेन विनैव प्रसरद्विजगद्व्यापकैर्दशदिक्षु विस्तृतैः प्रतापैः स्वतन्त्रोभिरेव सूरस्य श्लेषचित्रयोः सकारशकारयोरभेदात् भास्करस्य सूनुं नन्दनम् । 'प्रेतात्पतिर्दण्डधरोऽकैःसूनुः' इति हैम्याम् । सुभटस्थाङ्गजातमपि करालं मृत्युत्वेन विविधा-युधधारकत्वेन भीषणं परेषां भयोत्पादकं कालं कृतान्तं कालवर्णमपि सदण्डं वेत्रिणम् । 'छडीदार' इति प्रसिद्धम् । राजदेयांशयुतं दण्डदायिनमित्यर्थः । निर्मितवान्विधत्ते स्म । केवलं स्वौजसैव, न पुनरभिषेणनादिना सदण्डं विहितवानित्यर्थः । किंभूतः । श्रिया सेनादिविभवेन कलितो यः काविल इति नामा मुद्गलानां मण्डलो देशविशेषस्तस्याधिपतिः स्वामि यो वम्बरपातिसाहिस्तस्य पुत्रो नन्दनः । पुनः किंभूतः । अखिलानां मुद्गलानां यवनजातिविशेषाणां म्लेच्छानां पुलोमनाम्नो दानवविशेषस्य दमनो व्यापादकः शक्रः । मुद्गलेन्द्र इत्यर्थः ॥ इति हमाँउपातिसाहिः ॥

११।३।३

काभुल देशना अधिपति 'अण्णर' नामना पादशाङ्गेन पुत्र हुमायु आदशाङ्गे पोतानां प्रतापशी समस्त भवेच्छ अतिरूप 'पुलोम' नामना द्वैत्येनो नाश करवा भाटे अण्णे धंद्र समान अन्ये हतो. तेण्णे पोतानां विश्वव्यापी प्रताप वडे सूर्यपुत्र यभराजने, अयंकर होवा छतां पण्ण अण्णे तेने पोताने. छडीदार अनाये हतो. ॥११॥

तस्याङ्गजोऽभवदकम्बरभूमिभास्वान्भूपालमौलिमणिचुम्बितपादपद्मः ।

शौरैरिवाम्बुधिशयो भुजपञ्जरान्त-विश्रान्तवार्धिवसनाजयराजहंसः ॥ १२ ॥

तस्य हमाँउसाहेरकम्बर इति नामा भूमिभास्वान् परतेजस्तिरस्कारिप्रतापवत्त्वादङ्गे-तत्वाच्च क्षोणीसहस्ररश्मिरभवत् । 'मध्यदिनाधधिविधेर्वसुधाविवस्वान्' इति नैषधे । क इव । अम्बुधिशय इव । यथा शौरैर्वसुदेवस्य कृष्णः पुत्रो बभूव । किलक्षणः । भूपालानां महानृपाणां मोलीनां मुकुटानां मणीभिर्मणिक्वैश्चुम्बितमाश्लिष्य समालीढं पादपद्मं चरणकमलं यस्य । पुनः किलक्षणः । भुजौ स्वबाहू इव पञ्जरं पक्षिरक्षणस्थानं तस्यान्तर्मे-ध्ये विश्रान्तो विश्रामाय स्थितो वार्धिः समुद्रो वसनं वस्त्रं यस्याः प्रतापता आचतुःस्सु-प्रान्तपृथिव्या जयः स्वायत्तीकरणं स एव राजहंसो यस्य सः ॥

૧લોકાર્થ

જેમ વસુદેવને કૃષ્ણપુત્ર હતો તેમ તે હુમાંઉ બાદશાહનો અકબર નામનો તેજસ્વી પુત્ર હતો. તે પોતાનાં પ્રતાપથી બાજુ પૃથ્વીનો સૂર્ય ન હોય ! જેનાં ચરણ-કમલે અનેક રાજાઓનાં મુગટ સ્પર્શતા હતાં, જેનાં બુબરૂંથી પિંજરામાં સમુદ્રરૂપીવચ્ચ વિશ્રાંતિ કરીને રહેલું હતું, અર્થાત્ સમુદ્રપર્યંતની પૃથ્વીનાં જ્યરૂંથી રાજહંસ સમાન તેજસ્વી ‘અકબર’ નામનો પુત્ર હતો. (હુમાયુનો) ॥૧૨॥

સામ્રાજ્યમખ્યધિગતો નિશ્ચિલસ્ય નાક-લોકસ્ય લોલુપતયા પુનરીહમાનઃ ।

મોક્તું સમગ્રમપિ મધ્યમલોકમેત-ઘ્યાજાદુવાસ મધવેવ વસુંધરાયામ્ ॥ ૧૩ ॥

પત્તાજાદકબ્બરસાહિકપટાત્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વસુંધરાયા વિશ્વંભરાવલયે મધવા શક દ્વોવાસ વસતિ સ્મ । કિંમૂતઃ । નિશ્ચિલસ્ય સમસ્તસ્યાપિ નાકલોકસ્ય સ્વર્ગસ્ય સામ્રાજ્ય-માધિપત્યમ્ । ‘સમ્રાટ્ તુ શાસ્તિ યો નૃપાત્’ હિતિ હૈમ્યામ્ । અતઃ સર્વેષામપિ વિમાનાધિ-પતિનાકિનાયકાનામૈશ્વર્યમધિગતઃ પ્રાપ્તોઽપિ । ‘અધિગતં વિધિવધદપાલયત્’ હિતિ રઘુવંશે । ‘અધિગતં પ્રાપ્તમ્’ હિતિ તદ્વૃત્તિઃ । પુનર્લોલુપતયા અધિકાધિકસંપદૈશ્વર્યસ્પૃહયાલુપતયા સમગ્ર સમસ્તમપિ મધ્યમલોકં પાતાલદેવલોકયોરધ ઉપરિ ચ વર્તમાનયોર્મધ્યેઽન્તરાલે વર્તિનં લોકં ભુવનં મધ્યમલોકં સકલસમુદ્રમેલમણ્ડલં મોક્તું સ્વભોગવિષયં વિધાતુમીહમાનો વાચ્છન્નિવેતિ ગર્ભિતોત્પ્રેક્ષા ॥

૧લોકાર્થ

અકબર બાદશાહના બહાને પૃથ્વી ઉપર ઇન્દ્ર આવીને રહ્યો હતો. સમસ્ત દેવલોકનાં સામ્રાજ્યનું આધિપત્ય પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ અધિકાધિક સંપત્તિની લોલુપતાથી હવે સમગ્ર મધ્યલોકને લોગવવાની ઇચ્છાથી બાજુ આવીને રહ્યો ન હોય ! ॥૧૩॥

અથાસ્ય દિગ્વિજયવિધિતસયા પ્રસ્થાને વૈરિણામુત્પાતાવિર્ભાવઃ—

યાત્રાસુ યસ્ય ચતુરજ્જ્વમૂપ્રચાર-પ્રોદ્ભૂતધૂલિપટલૈઃ પરિતઃ પ્રસસે ।

પ્રસ્થાનમસ્ય દશદિગ્વિજયાય જાને યાતૈરિતઃ કથયિતું હરિતાં મહેન્દ્રાન્ ॥૧૪॥

યસ્યાકબ્બરપાતિસાહેયાત્રાસુ પરજનપદજિઘૃક્ષયા પ્રસ્થાનેષુ ચત્વારિ ચતુઃસંખ્યાકાન્ય-જ્ઞાનિ સાધકાનિ ગજવાજિરથપદાતિલક્ષણાઃ પ્રકારાઃ સ્કન્ધા યસ્યાસ્તાદસ્યાશ્રમ્વાઃ

સેનાયાઃ પ્રચારેણ પ્રકર્ષેણ ચલનેન પ્રોદૂભૂતાનાં પ્રવલતયોસ્થિતાનાં ધૂલીનાં ભૂમિરજસાં પટલે રાશિભિઃ પરિતઃ સર્વદિશુ પ્રસન્ને પ્રસૂતમ્ । તત્રાહમેવં જાને વેદિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે વા—
 દશાનાં દશસંખ્યાકાનામ્ પૂર્વાગ્નિદક્ષિણાનૈર્ઋતપશ્ચિમાવાયૂત્તરેશાનાધોભુવનોધ્વલોકાનાં
 દિશાં કકુભાં વિજયાય સ્વાયત્તીકરણાર્થમસ્ય પાતિસાહેઃ પ્રસ્થાનં દિગ્જૈત્રયાત્રાં હરિતાં
 દશાનામાશાનાં મહેન્દ્રાન્પુરંદરાન્ । ‘પતિઃ પ્રતીચ્યા ઇતિ દિઙ્ગહેન્દ્રાઃ’ ઇતિ નૈષધે । ઇન્દ્રા-
 ગ્નિયમરાક્ષસવરુણપવનકુબેરેશાનનાગેન્દ્રબ્રહ્માભિધાન્દિકપાલાન્ પ્રતિ કથયિતું નિવેદયિતુ-
 મિતો ભૂમણ્ડલાદ્યાતૈરુદ્ધીય યતૈઃ ગૈરિવ ॥

અવતરણુ

હવે દિગ્વિજય કરવાની ઇચ્છાવાળા અકબરના પ્રયાણુ સમયે શત્રુઓને જે ઉત્પાતો થયા તે બતાવતાં કહે છે.

શ્લોકાર્થ

અકબરની દિગ્વિજય યાત્રાના પ્રયાણુ સમયે ગજ-રથ-અશ્વ અને પાયદલરૂપી અતુરંગી સેનાનાં ચાલવાથી ઉડેલી ધૂળથી સર્વદિશાઓ વ્યાપ્ત બની ગઈ. બાદશાહના દિગ્વિજય પ્રયાણુનો વૃત્તાંત દિશાઓનાં અધિપતિઓ (ઇન્દ્ર, અગ્નિ, યમ, રાક્ષસ, વરુણ, પવન, કુબેર, ઈશાન, નાગેન્દ્ર અને બ્રહ્મા)ને કહેવા માટે બાણે ભૂમિ પરથી ઉપડીને તે ધૂળ ગઈ ન હોય તેમ હું બાણું છું. ॥૧૪॥

યત્પ્રસ્થિતૌ રથહયદ્વિપપત્તિવીજ્ઞા-પ્રોત્સ્વાતપાંસુપિહિતાંખિલદિઙ્મુખેષુ ।

આક્રન્દિ ચક્રમિથુનૈરથ પાંસુલાભિઃ પ્રાહ્લાદિ પલ્લવિતમન્તરુલ્કલોકૈઃ ॥૧૫॥

યસ્યાકબ્જરપાતિસાહેઃ પ્રસ્થિતૌ દિગ્જૈત્રયાત્રાયાં પ્રયાણાવસરે રથાઃ સ્યન્દના હયા
 ષાજિનઃ દ્વિપા હસ્તિનઃ પત્તયઃ પદાતયઃ પાદચારિણસ્તેષાં વીજ્ઞાભિશ્ચક્રમણેઃ વાહુલ્યાત્સર્વ-
 દિક્સંચરણેઃ કૃત્વા પ્રોત્સ્વાતૈરુત્થાપિતૈઃ પાંસુભિર્ધૂલોપટલીભિઃ પિહિતાન્યાવૃતાનિ આચ્છાદિ-
 તાનિ । જનદશામગોચરીકૃતાનીત્યર્થઃ । અખિલાનિ સમગ્રાણિ દિશાં હરિતાં મુખાનિ વિ-
 ભાગાસ્તેષુ સત્સુ સજલજલદપટલસંચલિતરજનીજનિતાન્ધકારપ્રચારપ્રાન્તેશ્ચકાણાં ચક્રવા-
 કાનાં મિથુનૈર્ઘ્નૈરાક્રન્દિ પરસ્પરવિયોગાશંક્યા દુઃખાદાક્રન્દોઽક્રિયત । મુક્તકણ્ઠં રુરુદે
 इत्यर्थः । अथ पुनः पांसुलाभिव्यभिचारिणीभिस्तरुणीभिः प्राह्लादि प्रमुमुदे । घनान्धकार-
 समये हि तासां स्वेच्छाविहरणोत्साहस्पृहा पूर्णा स्यात् । पुनरुल्लोकलोकैर्ध्वकप्रकारैरन्तश्चित्त-
 मध्ये पल्लवितमुच्छ्वसितम् । निशि तेषां स्वैरसंचारत्वात् । ‘आलोकतालीकमुल्लोकलोकः’
 इति नैषधे ॥

શ્લોકાર્થ

દિગ્વિજય યાત્રાનાં પ્રયાણ સમયે રથ-ગજ-અશ્વ અને-પાયદળ—આ ચતુરંગી સેનાનાં ચાલવાથી ઉડેલી રજવડે સમસ્ત દિશાઓના વિભાગો આચ્છાદિત થવાથી, અધિકારનાં કારણે વિયોગની શંકાથી ચક્રવાક યુગલે મુકતકંઠે રૂદન કર્યું ! બ્યભિચારિણી સ્ત્રીઓ હર્ષિત બની ! અને ધૂવડો ચિત્તમાં આનંદિત થયા. ॥૧૫॥

બલવતિ ભ્રમણ્ડલાલ્પણે દિગ્વિજયાય પ્રતિષ્ઠમાને સતિ ભાવિપરાભવાઃ પ્રતીપપૃથ્વી-પાલાઃ ભૂકમ્પરજોવૃદ્ધિદિગ્દાહરવિમણ્ડલચ્છિદ્રાદિકાનુત્પાતાન્યશ્યન્તીતિ અતઃ પવાદૌ ત યવ પ્રોચ્યન્તે—

ધત્તે સ્મ કમ્પમભિષેણયતિ ક્ષિતીન્દ્રે યસ્મિન્પ્રતીપપૃથિવીપુરુહૂતપૃથ્વી ।

યસ્માદતઃ પરમસૌ ભવિતા પતિર્મે પ્રીતેર્હૃદન્તરિતિ નિર્મિતતાણ્ડવેવ ॥૧૬॥

યસ્મિન્નકમ્બરનામ્નિ ક્ષિતીન્દ્રે વસુધાવલયવાસવે અભિષેણયતિ રિપુપાર્થિવાન્પ્રતિ પતા-કિનીભિરભિગચ્છતિ સતિ પ્રતીપાઃ પ્રતિભટા યે પૃથિવીપુરુહૂતાઃ વસુમતીવિહૌજસઃ તેષાં પૃથ્વી વસુંધરા કમ્પં વેપથું ચચ્છલતાં ધત્તે સ્મ દર્શૌ । મૂઃ કમ્પતે સ્મેત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ હેતોર્હૃદન્તઃ સ્વમાનસમધ્યે પ્રીતેઃ પ્રમોદાદિવ । સમ્યક્નિજચેતોભિપ્રેતભર્તરિ સ્નેહાદ્વા નિર્મિતં કૃતં તાણ્ડવં નૃત્યં યયા તાદૃશીવ । ઇતિ કિમ્ । યસ્માત્કારણાદતઃ પરમચતનવા-સરાદારમ્ય અસૌ સકલરાજચક્રચ્છુદામળીરઘ્વૈતનીતિમતામગ્રણીરકબ્ધરક્ષોળીનભોમળીર્મમ ભર્તા ભાવી ભવિષ્યતિ ॥

અવતરણુ

બલવાન પૃથ્વીપતિ સૂર્ય (અકબર બાદશાહનું) તું દિગ્વિજય માટેનું પ્રયાણ થતાં શતુરાજઓ વડે ધરતીકંપ, રણેવૃદ્ધિ દિગ્દાહ, સમિશ્ર સૂર્યમંડળ આદિ ભાવિ-પરાભવ સૂચક ઉત્પાતો જોવામાં આવ્યા, તેનું વર્ણન કરતાં પ્રારંભમાં કહે છે :—

શ્લોકાર્થ

પૃથ્વીપતિ (અકબર) તું શતુરાજઓ તરફ પ્રયાણ થતાં શતુરાજઓની પૃથ્વી કંપવા-ઝૂજવા લાગી ! (શા માટે ?) ‘આજથી આરંભી સકલચક્રચ્છુદામણિ એવો આ બાદશાહ મારો ભાવિ-પતિ થશે !’ હૃદયમાં આવો આનંદ થવાથી જાણે પૃથ્વી નૃત્ય કરી રહી ન હોય. ॥૧૬॥

संप्रस्थिते वसुमतीविजयाय यस्मिन्भूपैर्विरोधिभिरदृश्यत दिक्षु दाहः ।

जाने निजव्यसनवीक्षणभूतनूता(त्ना)-सातस्वदिग्युवतिनिःश्वसिताग्निकीलः ॥१७॥

यस्मिन्नकञ्चरनृपतौ वसुमत्या वसुंधराया विजयाय स्वायत्तीकरणार्थं संप्रस्थिते सम्य-
ग्विजयविधायिसुहृत्दिने चतुरङ्गचमूचकेण समं निर्मितप्रस्थाने सति । प्रचलिते सतीत्यर्थः ।
विरोधो विद्यते येषां ते विरोधिनस्तैर्विपक्षैर्भूतैः क्षोणीपालैर्दिक्षु सर्वांशासु दाहो ज्वलज्वा-
लादि ज्वालामालाकुलत्वमदृश्यत दृष्टः । सर्वा अपि हरितो ज्वलन्त्यो दृष्टा इत्यर्थः ।
तत्राहमेवं जाने विदां करोमि उत्प्रेक्षे वा निजानामात्मीयानामथार्थादकञ्चरपरिपन्थिपूर्वादिदि-
क्पतिनृपतीनां व्यसनानां भाविमरणावधिविपत्तीनां वीक्षणेन दीर्घदर्शितया अवलोकनेन
ज्ञानेन कृत्वा भूतमुत्पन्नं यन्मृतं नवीनमसातं दुःखं यासां तासां स्वेषां तत्तद्विपत्तिनृपाणां
दिशामेव युवतीनां प्रियाणां निःश्वसितार्गेर्निःश्वासानिलस्य कीलो ज्वालेव । कील-
शब्दोऽकारान्तोऽप्यस्ति । 'त्रिनेत्रनेत्रानलकीलनीलम्' इति नैषधे । तथा 'वल्लरशफरमयूरकी-
लहालाः' इति लिङ्गानुशासने पुंस्त्रीलिङ्गे कीलः कीला ॥

श्लोकार्थः

दिग्बिजयना प्रयाणु सभये शत्रुशत्रुयोऽपि दिशाभ्यामां ज्वालाभ्यां नेष्टः । अकञ्चर
आदृशाङ्गना पूषा आदि दिशाभ्यानां अधिपति शत्रुशत्रुयोनीं लावि विपत्तिने ज्ञेयाथी
उत्पन्न थयेला दुःखयुते पोतानी दिशाङ्गनाभ्यानां निःश्वासरूपी अग्निनी ज्वालाभ्यां
जले न डोय तेम दुः मानुं छु ! ॥१७॥

भूपेऽभिषेणयति यत्र रजोभिवृष्ट्या दृष्टा दिशः परनृपैर्मलिनाः समग्राः ।

स्वस्वामिसंकटसमीक्षणमूर्छनोर्वी-निष्पातधूसरितगात्रलता इवैताः ॥१८॥

यत्र यस्मिन्भूपे अकञ्चरनृपे अभिषेणयति सति सेनाभिः समं प्रतिनृपतीनभिगच्छती
सति परनृपैः प्रतिभटभूपालकलापै रजोभिवृष्ट्या अतिबहुलानां धूलीनामभि समन्ताद्वर्षणेन
कृत्वा मलिनाः कश्मलाः मलीमसाः समग्राः समस्ता अपि दिश आशा दृष्टा । उत्प्रेक्ष्यते-
यता दिशः स्वासामात्मीयानां स्वामिनां भर्तृणां संकटानां व्यसनानां समीक्षणेन सम्य-
ङ्निश्चयतत्वेनावलोकनेन कृत्वा मूर्छनैर्दुःखोद्भूतातुच्छमूर्छाभिरुर्वी भूमौ निष्पातो निष्पतनं
लुण्ठनं वा तेन धूसरिता ईषत्पाण्डुरिता धूलीलुलता वा रजोमया वा जाता गात्रलताः
शरीरयन्त्रयो यासां तादृश्य इव ॥

૧લોકાકાથ

પૃથ્વી વિજય માટેના પ્રયાણ સમયે રનેવૃષ્ટિ થવાથી શત્રુરાજઓએ સમસ્ત દિશાઓ મલિન-શ્યામ બેઠી, તે બાણ-પોતાનાં સ્વામીના ભાવિ સંકટને બેવાથી, દુઃખવડે મૂર્છિત થઈને ભૂમિપર આળોટવાથી ધૂળવાળા શરીરવાળી બની ગઈ ન હોય ! ॥૧૮॥

યન્મેદિનીકુમુદિનીરમણપ્રયાણે

છિદ્રં ન્યભાલિ પરિપન્થિભિરભ્રપાન્થે ।

મઢ્ઠંશજક્ષિતિરથોદયિની હૃદન્ત-

દુઃસ્વપ્રકર્ષત ઇતિ સ્ફુટિતોરસીવ ॥૧૯॥

કુમુદિનીનાં કૈરવિણીનાં રમણો વરચિતા કુમુદિનીરમણ । મેદિન્યા ધરણ્યાઃ કુમુદિનીરમણઃ સ ચાસૌ કુમુદિનીરમણશ્ચ । ‘ઇદં તમુર્વીતલશીતલદ્યુતિ’ ઇતિ નૈષધે । તસ્ય પ્રયાણે સ્વરિપૂપરિ પ્રસ્થાને પરિપન્થિભિઃ પ્રત્યર્થિભિરર્થાત્ પૃથિવીનાથૈરભ્રપાન્થે ગગનપથિકે ભાસ્કરે । ‘હરિઃ શુચીનો ગગનાદૂધ્વજાધ્વગૌ’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । સૂર્યમણ્ડલે ઇત્યર્થઃ । છિદ્રં વિવરં ન્યભાલિ દદૃશે દૃષ્ટમ્ । ઉન્મેષ્યતે—અથાકબ્જરસાહેરાગમનાનન્તરં મઢ્ઠંશે મદીયાન્વ-વાયે જાયન્તે સ્મ ઉત્પદ્યન્તે સ્મેતિ મઢ્ઠંશજાઃ સૂર્યવંશીયાસ્તેષામેતાવતા સૂર્યવંશોત્પન્નાનાં ભૂપાલાનાં રાજન્યવીરાણાં ચ ક્ષિતિઃ ક્ષયો વિનાશ ઉદેષ્યતિ ભવિષ્યતીત્યેવંશીલા ઉદયિની ભાવિની ઇતિ હેતોર્હૃદન્તશ્ચિત્તમધ્યે દુઃસ્વસ્ય પ્રકર્ષતોઽતિશયતઃ સ્ફુટિતં ક્ષિપાભૂતં સન્ધિદ્રં વા જાતમુરો હૃદયં યસ્ય તાદૃશ ઇવ । ‘પન્થા ભાસ્વતિ દૃશ્યતે વિલમયઃ પ્રત્યર્થિભિઃ પાર્થિવૈઃ’ ઇતિ નૈષધે । મ્રિયમાણા રણે સૂર્યે છિદ્રં પશ્યન્તીત્યરિષ્ટવેદિનઃ । યદ્વા । દ્વાવેતૌ પુરુષૌ લોકે સૂર્યમણ્ડલમેદિનઃ । પરિત્રાઙ્ઘ્યોગયુક્તશ્ચ રણો ચાભિમુખો હતઃ ॥’ ઇત્યુક્તવાત । ‘સ સૂર્યે છિદ્રં નિરીક્ષતે’ ઇતિ તુ તદ્વૃત્તિઃ । તતો ખાનૌ રન્ધ્રનિભાલનમિતિ ॥ ઇતિ પ્રતી-પન્નપતીનામરિષ્ટાવિર્ભાવના ॥

૧લોકાકાથ

પૃથ્વીરૂપી કુમુદિનીનાં પતિના (અકબર બાદશાહના) પ્રયાણ સમયે શત્રુરાજઓ-એ આકાશમાં સૂર્યમંડલને સન્ધિદ્ર બેઠું, તે બાણે ‘આ બાદશાહના આગમનથી મારા વંશનો—સૂર્યવંશનો ભાવિ ઉન્નિષ્ઠ થશે ! આવા દુઃખનાં પ્રકર્ષથી બાણે હૃદય કાટી ગયું ન હોય ! અર્થાત્ સન્ધિદ્ર બની ગયું ન હોય ! ॥૧૯॥

દિ. સૌ. ૧૧

यस्य प्रसूत्वरयशःशरभूसवित्री
 स्वःकूलिनीव करवाललता बभूव ।
 यस्यां निमज्ज्य रिपुराजपरम्पराभि—
 येनान्वभावि दितिजद्विषतां विभूतिः ॥२०॥

यस्याकञ्चरसाहेः करवाललता खड्गयष्टिः स्वःकूलिनी मन्दाकिनीव बभूव जाता ।
 किंभूता । प्रसूत्वरं विश्वविस्तरणशीलं यद्यशः कीर्तिः तदेव शरभूः स्वामिकार्तिकस्तस्य
 सवित्री जननी येन कारणेन । यस्यां करवाललतास्वःकूलिन्यां निमज्ज्य ब्रूडित्वा स्नात्वा
 तदभिमुखमागत्य प्रहृत्य च पञ्चत्वमासाद्य रिपवः शत्रवो जना एव राजानस्तेषां परम्पराभिः
 श्रेणीभिः दितिजानां दितेरसुरमातुर्जायन्ते स्मेति दितिजास्तेषां द्विषतां वैरिणां देवानां
 विभूतिः सुरश्रीरन्वभावि अनुभूयते स्म । गङ्गायां रणे च त्यक्तप्राणा देवभूयं भजन्तीति
 परमतम् । 'मृते चापि सुराङ्गनाः इत्युक्तेः ॥

१श्लो३ार्थ

अक्षर आदशाङ्गनी तलवार, विश्वव्यापी प्रसारना स्वभाववाणी कीर्तिरूप कर्तिकजननी
 आकाशगंगा जेवी जनी, के जे आकाशगंगाना प्रवाहमां शत्रुराज्येनी हारभावाज्ये
 देवाना वैभवने अनुभव करनारी जनी ! ॥२०॥

यस्मिन् रणाङ्गणगते प्रहताहिताश्वाः
 शौर्योदयादिवि मुहुर्मुहुरुत्पतन्ति ।
 भूमौ निजाभिभवतः सवितुः सगोत्रां
 स्ताक्षर्यानिवाश्रयितुमुत्सुकतां वहन्तः ॥२१॥

यस्मिन्नकञ्चरभूपतौ रणाङ्गणं संग्राममध्यं गते प्राप्ते सति प्रहताः शस्त्रप्रहारादिना
 व्यापादिता ये अहितानां प्रतिपक्षिणामश्वस्तुरङ्गमास्ते शौर्योदयात् शूरतायाः प्रादुर्भावान्मु-
 हुर्मुहुः वारं वारं दिवि गगने उत्पतन्ति उच्छलन्ति उच्चैः फालां ददते । उत्प्रेक्ष्यते—
 भूमौ पृथ्वीपीठे निजस्यात्मनोऽभिभवतः पराभवनोदयात् सवितुः सूर्यस्य पितुर्वा सगोत्रान-
 स्वजनाम्बन्धून ताक्षर्यानिवाश्चान आश्रयितुं शरणीकर्तुमुत्सुकतामुत्कण्ठां वहन्तो धारयन्त इति ।
 विपत्तौ स्वजनाः श्रीयन्ते इति स्थितिः श्रुतिर्वा ॥

१श्लो३ार्थ

अक्षर साधेना संग्राममां शत्रोना प्रहारोशी हल्लुयेला शत्रुज्योना अश्वो शौर्यताने

પ્રાહુર્ભાવ થવાથી આકાશમાં વારંવાર ઉછળતા હતા અથવા ક્ષણ ભરતા હતા, તે બંધે પૃથ્વી ઉપર પોતાનો પરાભવ થવાથી, પોતાનાં સ્વજન-બંધુ એવા સૂર્યના અશ્વોનો આશ્રય કરવા માટે ઉત્કંઠિત થયા ન હોય ! ॥૨૧॥

एतत्कृपाणनिहताहितकुम्भिकुम्भ

निष्पातिमौक्तिकततिः समरे विरेजे ।

दृष्ट्वा हतान्स्वपतिभूमिपतींस्तदीय-

लक्ष्मीक्ष्णप्रपतदशुकणावलीव ॥૨૨॥

પટે અકબ્જરસાહિના કૃપાણેન નિજચન્દ્રહાસયષ્ટિના કૃત્વા નિહતા વ્યાપાદિતા વિદારિતા યે અહિતાનાં સ્વપ્રતિપક્ષાણાં કુમ્ભિનાં મદ્રજાતિજાતાનાં કુમ્ભાઃ શિરઃપિણ્ડાસ્તેભ્યો નિષ્પત્તિ નિર્ગલતિ નિઃસરતીત્યેવંશીલા નિષ્પાતિની મૌક્તિકાનાં મુક્તાફલાનાં તતિર્માલિકા સમરે સંગ્રામાઙ્ગણે વિરેજે રાજતે સ્મ નિર્વંભૌ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વસ્થાત્મનઃ પતીન્નાયકાન ભૂમિપતીન્ધરણીરમણાન હતાનર્થાદકબ્જરેણ સ્વવિરોધિતયા યમાતિથીકૃતાન્દૃષ્ટ્યા વ્યાલોક્ય તદીયલક્ષ્મીણાં પ્રત્યર્થિપાર્થિવસંબન્ધિનીનાં શ્રીણામ્ । રાજ્યલક્ષ્મીણામિત્યર્થઃ । દૃક્ષણેભ્યો વિલોચનેભ્યઃ પ્રપતન્તી પ્રકર્ષેણાવિરલધારાધરામ્બુધારાયમાણધારં નિઃસરન્તી અશુકણાનાં બાષ્પ-વિન્દૂનામાવલીવ ધોરણિરિવ ॥

સંલેખાથ

સમરાંગણમાં બાદશાહનાં ચંદ્રહાસ ખરગથી વિદારણ કરાયેલા શતુરાજ્યોના હાથીઓના કુંભસ્થલમાંથી નીકળી પડેલા મૌકિતકો શોભે છે, તે બંધે—પોતાના પતિ રાજ્યોને યમશરણ થયેલા (મરણ પામેલા) બેઠને શતુરાજ્યોની રાજ્યલક્ષ્મીની આંખમાંથી વહી રહેલી અશ્રુધારાનાં જલબિંદુઓની પંક્તિ ન હોય ! ॥૨૨॥

रोमाङ्कुराः समिति यस्य समुच्छ्वसन्ती संवाससंगतगुणप्रगुणीभवन्तः ।

एतद्वदुद्धतविरोधिधराधवानां हल्लेखतामिव निशुम्भकृते वहन्तः ॥૨૩॥

યસ્ય હમાંડનન્દનનૃપસ્ય સમિતિ સંગ્રામાઙ્ગણે રોમ્ણાં તનૂરુહામ્ । લોમ્નામિત્યર્થઃ । ‘રોમ-લોમતનૂરુહઃ’ इति हैम्याम् । અંકુરાઃ પ્રરોહાઃ સમુચ્છ્વસન્તિ ઉચ્ચૈઃ સંજાયન્તે ઉલ્લસન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—એતદ્વદકબ્જરસાહિરિય ઉદ્ભતા ઉત્કટા મદ્બોન્મત્તા યે વિરોધિધરાધવાઃ પ્રત્યર્થિપાર્થિવાસ્તેષાં નિશુમ્ભકૃતે દક્ષિણારમણમદિરાઙ્ગણપ્રાણીકરણાર્થં હલ્લેખતામુત્કળ્લો-

ત્રેકભાવં વહન્તો બિભ્રાણા इष । अत एष किलक्षणाः । संवासेनाकम्बरसाहिदेहे सम्यग्वस-
नेन सहस्थानेन वा कृत्वा संगता मिलिताः समागता वा ये गुणाः शौर्योत्साहसत्वादयस्ते
प्रगुणीभवन्तः प्रगल्भा जायमानाः । ‘यादृशीः सहवासः संगतिस्तादृशा एवायान्ति गुणाः’
इति लोकप्रसिद्धिः । यदुक्तं च—‘जौ जारिसेण संगं सो वि हु तारिसो होइ । कुसुमेहि
सह वसंता तिलावि तगं धिया हुंति ॥’ इति सूत्रोक्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

અકબરનાં શરીરનાં સહવાસથી આવેલા શૌર્યતા, સાત્વિકતા, સાહસિકતા આદિ
ગુણો, બાણે પ્રગટ થયા હોય, અથવા બાદશાહનાં ઉદ્ધત શત્રુઓને યમસદન પહોંચાડવા
માટે બાણે ઉત્કંઠતા ધારણ કરાઈ હોય તેમ અકબર બાદશાહની રામરાણ
ઉદ્ભસિત થઈ. ॥૨૩॥

एतद्दिनेशशशिभूदिनयामिनिभ्यां

सृष्टिं विधातुमखिलां विभुना न वैश्वीम् ।

तादृग्दिनेन्दुदयिताकृतये किमेत-

तेजोयशोरविविधू विधिना प्रणीतौ ॥२४॥

વિધિના વિશ્વસૃજા વિધાત્રા તાદૃશ્યોરતિમહત્યોર્વિગલિતાવધિસમયાભ્યુદયભાજોર્દિ-
નેન્દુદયિતયોર્દિવસનિશયોઃ કૃતયે નિર્માણાય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—‘एतस्याकम्बरसाहेस्तेजः प्रतापः ।
‘निजस्य तेजः शिखिनः परःशताः’ इति नैषधे । तथा ‘एतस्योत्तरमद्य नः समजनि त्वत्ते-
जसां लङ्घने’ इत्यपि नैषधे । ‘त्वत्तेजसां भवत्प्रतापानाम्’ इति तद्वृत्तिः तथा यशः श्लो-
कस्तावेव रविविधू सूर्याचन्द्रमसौ प्रणीताविष निर्मापिताविष । किंभूतेन विधिना ।
एताभ्यां प्रत्यक्षलक्ष्यं विद्यमानाभ्यां दिनरजन्योर्गमागमं कुर्वाणाभ्यां दिनस्य वासरस्य
ईशः पतिः । यतः—‘परविषयाक्रमणकलाकलाधरस्यैव विषयमायाति । रजनिपतिर्भजति
दिनं दिवसपतिर्भजति नो रजनीम् ॥’ इति सुभाषितोक्तेः । दिननायको भास्करः शशी
मृगाङ्गस्ताभ्यां सकाशाद्भूस्तपत्तिर्ययोस्तादृश्यौ दिनयामिन्यौ वासरविभावयौ ताभ्यां कृत्वा
अखिलां समस्तामपि समग्रामपि वैश्वीं जगत्संबन्धिनीं सृष्टिं सर्गं निर्माणं कर्तुं रचयितुं
न विभुना तयोर्द्वयोः प्रत्येकं चतुर्यामत्वेनाल्पत्वान्न समर्थेन ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્ય અને ચંદ્રથી જેમની ઉત્પત્તિ છે તેવા દિવસ અને રાત્રિથી સમસ્ત જગતની
સૃષ્ટિ રચના માટે બ્રહ્મા સમર્થ બન્યા નહિ, અર્થાત્ પ્રત્યેકનાં ચાર પ્રહર હોવાથી તે

મર્યાદિત જ હતા, તેથી એવા પ્રકારનાં સંપૂર્ણ રાત્રિદિવસ કરવા માટે પ્રહ્લાએ આ અકબર બાદશાહનાં પ્રતાપ અને યશસ્વી નવીન સૂર્ય-ચંદ્ર બાણે બનાવ્યા ન હોય ! ॥૨૪॥

યદ્વૈરિરાજકયશોગુણરાશિરાત્રી-

પ્રાણેશતારકગણેન કદાચનાપિ ।

દ્વીપાન્તરં પરિચરત્યપિ યત્પ્રતાપ-

પ્રઘોતને ન સમવાપ્યુદયાવકાશઃ ॥ ૨૫ ॥

યસ્યાકબ્ધરપાતિસાહેઃ પ્રતાપ યવ પ્રઘોતનઃ સહસ્રકિરણઃ તસ્મિન્ દ્વીપાન્તરમપરં દ્વીપં દ્વીપાનામષ્ટાદશત્વાત્ । ‘નષદ્વયદ્વીપપૃથગ્જયશ્રિયામ્’ इति નૈષધે । તેષ્વન્યતમં કેચિદ્વીપં પરિચરતિ ભજતિ સતિ પરદ્વીપે ગતવતિ અપિ સતિ યદ્વૈરિરાજકસ્યાકબ્ધરરિપુભૂપતિપ્રકરસ્વ । રાજાં સમૂહો રાજકમ્ । ‘સ્યામ્રાજપુત્રકં રાજન્યકં રાજકમાજકમ્’ इति હૈમ્યમ્ । યશઃ શ્લોકસ્તથુક્તા ગુણનાં રાશયઃ સમૂહાસ્ત યથ રાત્રીપ્રાણેશશ્ચન્દ્રમાસ્તથા તારકાજ્યોતી-ષિ તેષાં ગણેન મણ્ડલેન કદાચનાપિ કસ્મિન્નપિ પ્રસ્તાવે ઉદયસ્યોદ્ગમનસ્ય પ્રકટીભાવસ્યા-વકાશઃ સમયો વેલા નેતિ નૈષધે સમવાપિ સંપ્રાપ્તઃ । જગત્સ્વાભાવ્યાત્સૂર્યે દ્વીપાન્તરં ગતે અસ્તિમિતે ચન્દ્રે ગ્રહનક્ષત્રતારકા ઉદયાવકાશં લભન્તે, પરમકબ્ધરપ્રતાપસહસ્રરશ્મેર્નાયં પ્રકારઃ । યતઃ અષ્ટાદશસ્વપિ દ્વીપેષુ સર્વેષ્વૈવ સદ્ભાવઃ, પરમત્ર નાસ્તીત્યેવં ન તસ્મિન્ સહસ્રાંશૌ સતિ ચન્દ્રાદિજ્યોતિષામુદયાવકાશઃ કુતઃ સ્યાદિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહને પ્રતાપસ્વી સૂર્ય અન્ય દ્વીપમાં જવા છતાં પણ શત્રુરાજાઓનાં સમૂહનાં યશસ્વ અને ગુણરાશિસ્વી ચંદ્ર, નક્ષત્ર, ગ્રહ આદિ જ્યોતિષચક્રને ઉદયને અવકાશ ક્યારે પણ મળ્યો નહિ ! અર્થાત્ જગત સ્વભાવથી સૂર્ય જ્યારે બીજા દ્વીપમાં બાય અર્થાત્ અસ્ત થાય ત્યારે ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર તારાઓને આકાશમાં ઉદય થાય છે, પરંતુ અકબર બાદશાહનાં પ્રતાપસ્વી સૂર્યનું અઢારેદ્વીપમાં અસ્તિત્વ હોવાથી શત્રુરાજાઓના યશસ્વી ચંદ્ર, ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાઓને ઉદયને અવકાશ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ! ॥૨૫॥

અશ્રાન્તદણ્ડનિહતાહવાદનીય-

વાઘસ્વરૈઃ પ્રસૂમરૈઃ સમરે ધરેન્દોઃ ।

अस्तम्भि वैरिन्पदोर्युगदण्डदर्पः

सर्पेन्द्रदर्प इव गारुडिकस्य मन्त्रैः ॥ २६ ॥

धरेन्दोर्वसुमतीवासतेयीपतेः प्रसृमरैः सकलदिक्चक्रविस्तरणशीलैरश्रान्तमनवरतघाघवा-
दकमानवैर्दण्डैर्वाघवादनयष्टिभिर्निहतानि ताडितानि तथा आहवे त्रग्रामाङ्गणेषु वादनीयानि
वादयितुमुचितानि यानि वाद्यानि रणतूराणि अन्यवादित्राणि वा तेषां स्वरैर्निर्धोषैः कर्तृ-
भिर्वैरिणोऽकम्बरसाहेरसहजा एव नृपाः पार्थिवास्तेषां दोर्युगदण्डानां भुजयामलकुटानां
जान्वायतत्वेन दण्डाकारत्वाद्दण्डास्तेषाम् अथ वा बाहुब्रह्मणानां सैन्यानां च चक्रगरुडादि-
व्यूहानां वा अश्वानां प्रतिनृपतियानरत्नतुरङ्गमाणां वा उपलक्षणादश्ववाराणां गजरथारो-
हिणं च । ‘दण्डः सैन्धवे दमे यमे ॥ मानव्यूहे ग्रहे भेदेऽवश्वेऽर्कानुचरे मथि । प्रकाण्डे
लकुटे कोणे चतुर्धौपायघर्षायोः ॥’ इत्यनेकार्थः । दर्पोऽभिमानोऽस्तम्भि स्तम्भ्यते स्म निरा-
कृतः । जडीकृताः सर्वेऽपीत्यर्थः । कैरिव । मन्त्रैरिव गारुडं स्थावरजङ्गमविषनिवारण-
प्रवणमन्त्रतन्त्रादिशास्त्रमर्थ्यते वेत्ति वेति गारुडिकः तस्य मन्त्रैर्जाङ्गुलीप्रमुखैः सर्पेन्द्रस्य नाग-
राजस्य दर्पो गर्वो विषवेगाहंकारः स्तम्भ्यते ॥

१२श्लोकार्थ

सतत इडंथी वगाडवामां आवता रणसंश्रामनां वाञ्छितानां प्रसरता ध्वनिथी,
रणसंश्रामनां अहंभरता शत्रुराज्येनां लुण्ठनगतुं अलिमान स्तंसित धर्ष गयुं, जेम
गारुडीना भत्रेथी नागराज्येनां अहंकार ओसररी जय तेम शत्रुराज्येनां अहंकार
ओसररी गये । ॥२६॥

यत्कीर्तिविद्विषदकीर्तिहतप्रतीपा-

सृक्पङ्क्तिजहनुतरणिद्रुहिणाङ्गजाभिः ।

जन्यावनीयदवनीशशिनस्त्रिवेणी-

सङ्गः किमाविरभवत्त्रिदिवाभिकानाम् ॥२७॥

यस्यासावकम्बराभिधानस्यावनीशशिनो वसुधासुधांशोर्जन्यावनी संग्राममेदिनी ।
उत्प्रेक्ष्यते—त्रिदिवाभिकानां सुरलोकाभिलाषुकाणाम् । ‘कामुकः कम्पिता कम्पेऽनुकामम्रिता-
भिकः’ इति हैम्याम् । वीराणां तिसृणां वेणीनां तरङ्गिणीप्रवाहानां सङ्गो मिलनं गङ्गाय-
मुनासरस्वतीसङ्ग इव आविरभवत् प्रकटीवभूव । वनिकाभिः कृत्वा यस्य साहेः कीर्तिः
प्रसरच्चशस्तथा विद्विषामकम्बरपातिसाहिपुरो रणे भग्नानां प्रत्यर्थिपार्थिवानामकीर्तिरपयशः ।
तथा च हता अकम्बरनरेन्द्रेणैव रणाङ्गणे व्यापादिता ये प्रतीपाः परिघन्थिपृथिवीनाथास्ते-

ધામસુજાં રુધિરાણાં પડ્મકયઃ શ્રેણયસ્તા એવ જહોર્વિષ્ણોસ્તથા તરણેર્મર્તિષ્ઠસ્ય । તથા ચ-
દ્રુહિણસ્ય બ્રહ્મણઃ અઙ્ગજા નન્દિન્યઃ । જહનુનન્દના ગઙ્ગા તરણિતનયા યમુના દ્રુહિણોઽઘ્રા
સરસ્વતી । સરસ્વતી સલિત્પરસમયે શોણસલિલા પ્રોચ્યતે । તત્તૌડસુગાનયનમ્ । તાભિઃ
પ્તા યકત્રમિલિતાશ્ચિવેળીસઙ્ગોડજનિ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહની રણુભૂમિ સ્વર્ગનાં અભિલાષી વીરપુરુષો માટે બાણે ત્રિવેણી
સંગમરૂપ બની ગઈ ન હોય ! તે આ પ્રમાણે — મહિલાઓ વડે ગવાતી અકબર
બાદશાહની કીર્તિરૂપી જહનુપુત્રી ગંગા, બાદશાહની સામે રણુસંઘામમાંથી બાગી ગયેલા
શત્રુરાજાઓની અપકીર્તિરૂપી સૂર્યપુત્રી યમુના, અને બાદશાહે રણુસંઘામમાં યમશરણુ
ઠરેલા શત્રુરાજાઓનાં રુધિરરૂપી ઘ્રાહ્યપુત્રી સરસ્વતી, આમ રણુસંઘામમાં ગંગા, યમુના
અને સરસ્વતીનો ત્રિવેણી સંગમ બાણે પ્રગટ થયો ન હોય ! ॥૨૭॥

યત્સંપ્રહારહતહાસ્તિકમસ્તકાન્ત-

ર્નિષ્પાતિશુક્તિજતતિર્યુધિ પૌસ્ફુરીતિ ।

દન્તાવલી પ્રયટિતા શમનેન જન્યા-

પાને વિરોધિરુધિરાસવપાયિનેવ ॥૨૮॥

યેન સાહિના સંપ્રહારે સમરે સમ્યક્પરવિલ્લવકારિ પ્રહારેણ વા હતાનિ નિર્દલિતાનિ
હાસ્તિકાનિ મતઙ્ગજવ્રજાઃ । હસ્તિનાં સમૂહો હાસ્તિકમ્ । ‘હાસ્તિકં તુ હસ્તિનાં સ્યાત્’ इति
હૈમ્યામ્ । સમૂહાર્થે ડણ । તેષાં મસ્તકાનિ કુમ્ભસ્થલાનિ તેષામન્તર્મધ્યે વૃંધ્વંજાતિજનિતસ્ત્રેન
શિરઃપિષ્ઠાન્તરાલાન્નિષ્પાતિનાં નિઃશેષેણ નિરન્તરં વા પતનશીલાનાં શુક્તિજાનામામલક્ર-
માણમુક્તાફલાનાં તતિર્ધારણી સમરે સંગ્રામે વિરેજે વિશેષેણ ભાતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
જન્યાપાને રણાઙ્ગણરૂપવારુણીપાનગોષ્ઠીસ્થાને । ‘આપાનં પાનગોષ્ઠી સ્યાત્’ इति હૈમ્યામ્ ।
વિરોધિનામકબ્ધરપ્રતિભટમટાનાં રુધિરાણિ પ્રહરણમહાપ્રહારપ્રવહદપ્રમાણશોણિતાન્યેવાસથો
મદિરાઃ પિવતીત્યેવંશીલેન શમનેન યમેન પ્રકટિતા જનેવૃંગોચરીકૃતા દન્તાવલી દશન-
શ્રેણિરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સમરાંગણમાં શસ્ત્રોનાં પ્રહારોથી મરેલા હાથીઓના કુંભસ્થલમાંથી નીકળતા ભોતીઓની
શ્રેણી શેલે છે ! તે બાણે સમરાંગણરૂપી દાડનાં પીઠામાં મરેલા શત્રુરાજાઓનાં રુધિરરૂપે

મદિરાતું પાન કરવા માટે આવેલા યમરાજની દાંતોની પંક્તિ પ્રગટ થઇ ન હોય ! ॥૨૮॥

પતદ્મજારણિસમુત્થમહો હુતાશ-

જ્વાલાજ્વલદ્બહલાહુજવંશરાશેઃ ।

ઉદ્ગત્વરૈઃ પ્રસૂમરૈરિવ ધૂમવારૈ-

રાવિર્બભૂવ શિતિમા દિવિષત્પદન્યામ્ ॥૨૯॥

પતસ્યાકબ્ધરસાહેર્મુજો દોર્દળઃ સ પવારણિરગ્નિકાપ્તં તસ્માત્ સમ્યક્ મિત્રાણાં શારદીનસુધાકરતયા અમિત્રાણાં પરિવર્તેપ્રધળકિરણતયા ઉત્થાનં યસ્ય તાદૃશં યન્મહઃ જ્વલપ્રતાપઃ સ યથ હુતાશો જ્વલજ્જ્વાલસ્તસ્ય જ્વાલાભિરગ્નંકષશિસ્વાભિર્જ્વલન્તો દહ્યમાના ભસ્મીભવન્તો વા યે બહલા મૃચિષ્ઠા અતિશયેન બહવઃ । ‘બહોરિષ્ઠેયિઃ બહોઽથ ભૂવાદેશઃ’ । બાહુજા રાજન્યાઃ । ‘રાજન્યો બાહુસંભવઃ’ इति हैम्याम् । સાહિવિપક્ષપક્ષલક્ષાસ્તેષાં વંશા અન્વયાસ્ત યથ વંશા વેણવો વા તેષાં રાશિઃ સમૂહઃ તસ્માદુદ્ગત્વરૈરુત્ત ઊર્ધ્વં ગમનશીલૈઃ ઉચ્ચૈર્નિર્યાયિભિરુત્થિતૈર્વા તથા પ્રસૂમરૈર્જંગદ્વાપનશીલૈર્ધૂમવારૈર્વાયુવાહવ્રજૈઃ । ‘સ્યાદ્વાયુવાહોઽગ્નિવાહો દહનકેતનઃ’ इति हैम्याम् । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—દિવિષત્પદન્યાં દેવમાર્ગે ગગનાક્ષ્ણે શિતિમા શ્યામતા આવિર્બભૂવ પ્રકટીભૂતા । પ્રાયો વંદોષુ દહ્યમાનેષુ પ્રવલા ધૂમાઃ પ્રાદુર્ભવન્તિ બહુભિશ્ચ દહનકેતનૈર્નૃદ્વાયુપરિતનભાગે ચ મેચકિમા ભવેદિતિ પ્રત્યક્ષમેવ દ્રશ્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહનાં ભૂમદંડરૂપ અરણિ કાષ્ટમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રતાપરૂપ અગ્નિની વીરણ જ્વાલાઓથી ભસ્મીભૂત બનેલા અનેક શત્રુરાજ્યોના વંશોમાંથી પ્રગટ થયેલા અને ચોતરફ પ્રસરતા ધૂમાડાથી બાણે આક્રાશમાં પણ શ્યામતા આવી ગઈ ! ॥૨૯॥

યસ્યાશુગઃ પ્રસરદાશુગવન્નિષજ્ઞા-

ત્કર્ષાગમેષુ લઘુહસ્તતયા કદાચિત્ ।

નાલક્ષ્યતાશિભિરપિ પ્રતિપક્ષલક્ષે-

રજ્જે લગન્પુનરબુધ્યત યુદ્ધમૂર્ધ્નિ ॥ ૩૦ ॥

યસ્ય સાહેરાશુગો બાણઃ । જાતાવેકવચનમ્ । યુદ્ધમૂર્ધ્નિ સંપ્રામમસ્તકે પ્રતિપક્ષલક્ષેઃ પરિપન્થિકપૃથિવીવાસવશતસદક્ષૈઃ લઘુહસ્તતયા શીઘ્રવેધિત્વેન નિષજ્ઞાતુણીરાત્ આકર્ષા

आकर्षणानि तथा आगमा आगमनानि तेषु कदाचिदपि कस्मिन्नपि समये प्रस्तावे अक्षिभिरात्मीयविलोचनैरपि नालक्ष्यत न दृश्यते स्म । क इव । प्रकर्षेण सरन् चलन् गच्छन्नाशुगवत् वायुरिव । यथा पवमान आगच्छन्न लक्ष्यते परं पुनरङ्गे काये लग्न प्रहृत्य मध्ये प्रविशन् सोऽबुध्यत ज्ञायते स्म ॥

श्लो० ३०

जेम (आंभोथी) पवन आवतो-जतो देभातो नथी परंतु शरीरने स्पर्श^१ थवाथी ज जलुथ छे तेम संत्रामभूमि पर लघुलाघवी कलाथी आदशाहनां लाथाभांथी नीक्षणता आहो लाभो शत्रुराज्योनी आंभोथी देभातां न हतां परंतु शरीर उपर लागतां हतां त्यारे ज जलुतां हतां ॥३०॥

यं स्वर्णकायमरिनागनिपातनिष्णं

दृष्ट्या निपीय हरिवाहनवद्वलीलम् ।

चित्रं किमत्र यदरातिमहीन्द्रबाहु-

कुम्भीनसैः समरमूर्ध्नि जडीवभूवे ॥ ३१ ॥

स्वर्णं जाम्बूनदं तत्सदृशो गौरवर्णत्वात्कायस्तनूलता यस्य तम्, तथा अरिषु परिपन्थिषु नागाः प्रधानाः । 'सिंहशार्ङ्गलनागाद्याः । स्युरुत्तरपदे प्रख्याः प्रशस्तार्थप्रकाशकाः ॥' इति हैम्याम् । महिपालास्तेषां निपाते यमधामाजिरातिथीकरणे निष्णं निपुणम्, तथा हरिरश्व एव उपलक्षणाद्रजोऽपि बाहनं यानं तत्र बद्धा रचिता लीला क्रीडा वाष्पालीकाद्या परस्परसंप्रहारादिका येन तादृशं यं पातिसाहिमकम्बरं दृष्ट्या विलोचनेन निपीयापीय । भयविह्वलतरलकातरदृशा दृष्ट्वेत्यर्थः । यदरातयः यस्य विपक्षकक्षामङ्गीकुर्वाणा एव महीन्द्रा महामेदिनीमघवानस्तेषां बाहवो दोर्दण्डा एव कुम्भीनसा भुजंगमास्तैर्जडी-वभूवे प्रहरणग्रहणबाणक्षेपणादिप्रकारे निश्च्यैः संजातम् । किंकर्तव्यतामूढैरिव आलेख्य-लिखितैरिव वा निर्व्यापारैर्जज्ञे । अत्र प्रकारे किं चित्रं को विस्मयः । यद्गुडदर्शनादेव तत्कालं व्याला अपि जडीभवन्ति एव । गरुडः किंलक्षणः । सुवर्णस्य कायः पक्षप्रभृति शरीरं यस्य । तथा अरिभूताः शत्रुभावं प्राप्ता ये नागा भुजगास्तेषां निपाते नितरां पाते निष्णो निपुणः । तथा हरेर्गोविन्दस्य बाहनत्वे यानभावे बद्धा निर्मिता लीला विलासो येन ॥

श्लो० ३१

युद्धना अग्नीम मेरये रडेला कंयनवणी^१ कायावाणा शत्रुश्च अपोनि हलुवाभां

ही. सौ. १२

નિપુણ એવા અશ્વારુઢ અકબર બાદશાહને બેઠને બયથી વિહુવલ બનેલા શતુરાબજોનાં બ્રાહ્મુડે રૂપ નાજો નિશ્ચેષ્ટ બની ગયા અર્થાત્ હતાશ થઈ ગયાં. એમાં શું આશ્ચર્ય ! સુવર્ણના શરીરવાળા સર્પના શત્રુ અને વિષ્ણુનાં વાહનરૂપે રહેલા ગરુડને બેઠને શું સર્પ જડ નથી બની જતાં ? ॥૩૧॥

यस्याशुगान्प्रणयतः प्रतिभूपतीनां

प्राणान्सुराध्वनि विधाय रविं शरन्यम् ।

आजिः सकाशुर्मुककरस्य खलुरिकेव

रन्ध्रं रवौ रिपुभिरैक्षि न चेत्कुतस्त्यम् ॥ ३२ ॥

यस्याकब्वरस्य राज्ञः आजिः संग्रामभूमिः खलुरिका शस्त्राभ्यासभूरिवाभूद्वभूव । यस्य किं कुर्वतः । सुराध्वनि गगनाङ्गणे रविं मार्तण्डमण्डलं शरव्यं वेध्यं विधाय कृत्वा प्रतिभूपतीनां प्रतिपक्षक्षोणीपादनां प्राणाञ्जीवितानि आशु त्वरिततरं गच्छन्ति परलोकं यान्तीत्याशुगाः शीघ्रगामिनः शराश्च तान्प्रणयतः सृजतः । यस्य किंभूतस्य । सह कामुकेन कोदण्डेन वर्तते यः स तादृशः पाणिर्धस्य । एवं चेन्न तर्हि रिपुभिः परिपन्थिपृथ्वीपतिभिः रवौ सूर्यबिम्बे रन्ध्रं छिद्रं कुतस्त्यं कुतोभवमैक्षि विलोकितं दृष्टम् ॥

પ્રલોકાર્થ

બાણે રણભૂમિ શસ્ત્રાભ્યાસની ઠલાભૂમિ બેવી બની ગઈ ! શાથી ? ધનુષ્યસહિત હાથવાળા બાદશાહના શીઘ્રગામી બાણોથી શતુરાબજોના પ્રાણ આકાશમાં રહેલા સૂર્યને લક્ષબનાવીને જલદી જલદી પરલોક ગયા. બે એમ ના હોય તો શતુરાબજોએ સૂર્ય-મંડલમાં છિદ્ર ક્યાંથી બેધું હોય ? ॥૩૨॥

येनाहवे प्रणिहतात्मपतिप्रवृत्ति

कृत्वा स्वकर्णपथिकीं परिपन्थिकान्ताः ।

वक्षःशिलाः स्म विलिखन्ति नखामटङ्कैः

कीर्तिप्रशस्तिमिव भूभृदकब्वरस्य ॥ ३३ ॥

परिपन्थિનાં શાત્રવધરિત્રીમૃતાં કાન્તાઃ પ્રેયસ્યઃ વક્ષાંસિ હૃદયાન્યેવ શિલાઃ પૃથુલપાશાણાસ્તા નખાનાં સ્વકરજાનામગ્રાણિ શિલા પથ દઙ્કાઃ પાષાણોત્કીર્ણનકરાણ્યાયસો-પકરણાનિ દઙ્કણકાનીતિ પ્રસિદ્ધાસ્તૈર્વિલિખન્તિ વિદારયન્તિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભૂમૃતો

राज्ञोऽकव्वरस्य नृपस्य कीर्तियशस्तस्याः प्रशस्तिर्जगद्विजयकरणवर्णनवर्णावली तामिव ।
किं कृत्वा । येन पातिसाहिनाहवे महाविग्रहे प्रणिहता यमराजगृहाङ्गणावगाहिनो विहिता
ये आत्मनां स्वासां पतयः प्राणनाथांस्तेषां प्रवृत्तिं वार्तां स्वेषामात्मीयानां कर्णानां
श्रवणानां पथिकीं पाथीप्राधुणकीं कृत्वा । श्रुत्वेत्यर्थः ॥

श्लोकार्थं

संश्राम भूमिपर पोताना स्वामी हृष्टायाणा सभाचार जल्लोने शत्रुराज्येनी
श्रीभ्यो पोतानी छातीइप शिलाभ्यो पोताना नभना अत्रलागइपी टांडेणुभ्योथी विहारणु
करी. ते जल्ले अकवर आदशाहनी कीर्तिनी प्रशस्ति लणी न होय ! ॥३३॥

एतद्भवभिजनिशुम्भभविष्णुशङ्का-

तङ्काकुलीकृतवनेचरवैरिवध्वः ।

रङ्गत्प्रपा इव पयोधरशातकौम्भ-

कुम्भाश्च्युताश्रुजलपूरितनेत्रपात्राः ॥ ३४ ॥

एतस्मादकव्वरधरणीधरात् भवन्नुत्पद्यमानो यो निजस्य स्वात्मनः निशुम्भो बन्ध-
स्तस्माद्विष्णुर्भवन्शीला या शङ्का अनिष्टसंभावनं तथा आतङ्को भयं तेनाकुलीकृता
विह्वला जाता अत एव वने गिरिगहने निकुञ्जे वा चरन्ति संचारिणो वनेचरा ये वैरिणो
विपक्षक्षितिपालास्तेषां बध्वः स्त्रियः रङ्गन्त्यः संचरन्त्यः । जगमा इत्यर्थः । प्रपाः पानीय-
शाला इवासम्बभूवुः । किंभूताः । पयोधरा उच्चकुचाः सलिलधारिणः । जलभृता इत्यर्थः ।
शातकौम्भाः सुवर्णसंबन्धिनः कुम्भाः कलशा यासु यासां वा । पुनः किंभूताः । च्युतानि
दुःखप्रकर्षाद्विलोचनेभ्यो निःसरन्ति यान्यश्रूणि बाष्पाणि तेषां जलै रूदननीरभरैः पूरि-
तानि निर्भरभृतानि नेत्राणि नयनानि एव पात्राणि पर्णानि भाजनानि यासां यासु
वा । 'पात्र' तु कूलयोर्मध्ये पर्णे नृपतिमन्त्रिणि । योग्यभाजनयोर्यज्ञभाण्डे नाट्यानुक-
र्तेरि ॥ इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकार्थं

'आ आदशाह अभावेो वध करशे' आपी शङ्काथी लयलीत जनीने जंगलमां
नासी जयेली शत्रुराज्येनी श्रीभ्योना उन्नत 'स्तन इपी' सुवर्णनां कलशेो अने
आंभोभांथी पडता अश्रुजलथी परिपूरु नेत्रइप पात्रेो, जल्ले पाणीनी जंगम परणेो
न होय ! ॥३४॥

यस्याहवोऽजनि घनावनवत्कृपाण-

विद्युत्पतत्समददन्तिमदाम्बुधारः ।

भल्लीनिकृत्तरिपुशोणितसिन्धुवेणी-

रुद्धीनपांसुपिहिताखिलदिग्विभागः ॥ ३५॥

शून्यं सृजन्भुवनमप्यरिकीर्तिहंसः

श्रेण्या कुले द्विषति दुर्दिनमादधानः ।

विद्रावयन्परवधूवदनाम्बुजानि

शूरद्रुमान्पुलककोरकितान्प्रकुर्वन् ॥ ३६॥ (युग्मम्)

यस्य जलालदीनसाहेराहवः संग्रामो घनावनवन्मेष इवाजनि संजज्ञे समभूत । किंभूतः । कृपाणाः शाणशिखरोल्लिखितनिशितगगनगितिकान्तिकरवाला एव विद्युत्तस्त-
डिद्वितानानि यत्र । पुनः किंभूतः । पतन्त्यः कपोलपालीभ्योऽविरलं निःसरन्त्यः समदानां
मदोद्धुराणां दन्तिनां दन्तावलेन्द्राणां मदाम्बूनां दानजलानां धारा वृष्टयो यत्र । पुनः
किंभूतः । भल्लीभिः शस्त्रविशेषैः । 'तिमिरकरिकुम्भभेदनभल्लीष्विव दीपकलिकासु' इति
चम्पूकथायाम् । निकृताश्छेदिता ये रिपवो विपक्षास्तेषां शोणितानि रुधिराणि एव
सिन्धूनां नदीनां वेणयः प्रवाहा यत्र । 'उच्छङ्खलं चलन्तीनामसृजलधियोषिताम्'
इति पाण्डवचरित्रे । वेणीशब्दो दीर्घो ह्रस्वोऽप्यस्ति । पुनः किंभूतः । उद्धीनैरुर्ध्वगतैर्द-
शदिग्विस्तृतैः पांसुभिः गजवाजिरथपत्तिप्रकराणामितस्ततस्त्वरितसंचरणैरुत्खातैर्घ्नमद्भ्रात्र-
कविभ्रमायमाणै रजोव्रजैः पिहिता आच्छादिता अदृग्गोचरीकृता अखिलानां सम्-
स्तानां दिशां हरितां विभागाः प्रदेशा यत्र । अपि पुनः किं कुर्वन् । अरीणां शत्रूणां
कीर्तय एव हंसास्तेषां श्रेण्या धोरण्या कृत्वा भुवनं विश्वं पानीयम् । 'भुवनं वनं घन-
रसो यादोनिवासोऽमृतम्' इति हैम्याम् । शून्यं रिक्तं च सृजनं कुर्वन् । प्रायः प्रावृषि
राजहंसा मानससरसि यान्ति । प्रावृष्टवृष्ट्या बहलजम्बालागमेन जलकालुष्यान्नान्यज्जला-
शयेषु तिष्ठन्तीति । पुनः किं कुर्वाणः । द्विषति वैरिणि कुले वंशे विपक्षान्वधाये दौस्थ्य-
होर्भाग्यवनवासपुत्रकलत्रमित्त्रप्रमुखस्वजनजनवियोगादिरूपं दुर्दिनं कुदिवसं दुष्टं दिनं
मेघान्धकार वादधानः निर्ममाणः । 'वधूवक्त्राम्भोजं भवतु न स तेषां कुदिवसः' इति
नैषधे । पुनः किंभूतः । परेषां पथिकपृथ्वीनायकानां वधूनां पुरंद्रीणां वदनान्वेषाम्बुजानि
तामरसानि विद्रावयन् म्लानि प्रापयन् गतप्रायाणि सृजन् । 'विद्राणपङ्कजरसे' इति
चम्पूकथायां वर्षावर्णने । पुनः किंभूतः । शूराः सुभटा एव द्रुमावृक्षास्तान्पुलकेन रोमाञ्चेन
रोमहर्षणेन संनिभाश्च कोरकाः कुञ्जलाः संजाता एष्विति कोरकितान्प्रकुर्वन्

કુર્વન । ‘કદાચિદચ્યુત ઇવ શિશિરકમલાકરગાહોત્પન્નપુલકકોરકિતતનુઃ’ इति चम्पूक-
થાયામ્ । શૂરા હિ સાદિશૌર્યં શ્રુત્વા રોમાઞ્ચકચ્ચુકિતા જાયન્તે इत्यर्थः ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહને સંગ્રામ મેઘ જેવો બની ગયો. તીક્ષ્ણ અને તેજસ્વી
તલવારોરૂપ એમાં વીજળીઓ અમકતી હતી, મહોન્મત્ત હાથીઓના મદજલરૂપ
એમાં વૃષ્ટિ થતી હતી, લાલાઓથી હણાયેલા શતુરાબ્જઓનાં રુધિરરૂપી સિંધુ
નદીને પ્રવાહ એમાં વહેતો હતો, ઉડતી ધૂળથી દિશાઓ એમાં આચ્છાદિત થઈ હતી.
શતુરાબ્જઓની કીર્તિરૂપ હંસોએ માનસરોવરરૂપ જગત ખાલી કર્યું હતું, શતુરાબ્જઓનાં
કુલમાં સ્વજન આદિના વિયોગરૂપ એમાં દુર્દિન કરાયું છે. શતુરાબ્જઓની સ્ત્રીઓનાં
મુખરૂપ કમલો એમાં શ્વાન થયાં છે, તેમ જ શૂરવીરો રૂપી વૃક્ષો એમાં પલ્લવિત
(રોમાંચિત) કરાયા છે, (શૂરવીરો બાદશાહનું શૌર્ય સાંભળીને રોમાંચિત થતાં હતાં)
આ રીતે બધે સંગ્રામ મેઘ જેવો બન્યો હતો. ॥૩૫-૩૬॥

एतत्तुरङ्गमगणा दिवि संपराये

प्रोत्तालफालललितं कलयांबभूवुः ।

जित्वा धरां विबुधधाम पुनर्जिघृक्षोः

संलक्ष्य तत्क्षणमिवाशयमात्मभर्तुः ॥૩૭॥

સંપરાયે સંગ્રામે એતસ્યાકબ્ધરત્પતેસ્તુરઙ્ગમગણા વાજિવ્રજા દિવિ મરુન્માર્ગે
પ્રોત્તાલં શીઘ્રમ્ । ‘ઉતાબલું’ इति प्रसिद्धिः । तथा ‘चलद्वलयमुखरकरतलोत्तालतालिका-
रम्भरमणीयरसिकरासकम्पीडानिर्भराः’ इति चम्पूकथायां भिल्लीवर्णने । फालानामुच्चैर्ग-
तिविशेषाणां ललितं विलासं कलयांबभूवुः । ‘सान्द्रोत्फालमिषाद्भि गायति पदास्पन्दुं
तुरङ्गोऽपि गाम्’ इति नैषधे । उत्प्रेक्ष्यते—धरामासमुद्रपर्यन्तपृथिवीं जित्वा आत्मसास्त्रि-
धाय पुनरधिकलिप्सोरत एव विबुधधाम स्वर्गं जिघृक्षोर्गृहीतुमिच्छोरात्मभर्तुः स्वस्वा-
मिनोऽकम्बरधरित्रीवरयितुः तत्क्षणं तत्कालं त्वरिततरमेवाशयमभिप्रायं संलक्ष्य विज्ञाय
बोध्यैः स्वर्गादिग्विभागे यातुं प्रगल्भन्ते ॥

શ્લોકાર્થ

સંગ્રામમાં અકબર બાદશાહને અન્ધસમૂહ આક્રાશમાં જલ્દી જલ્દી ઊંચી ઊંચી
ફાળો ભરતો હતો, તે બધે પૃથ્વીભૂતીને હવે સ્વર્ગલોકને છૂટવા માટેના પોતાના

भातिंभो! अलिप्रायेऽनष्टीने तात्काद्विष्ट स्वर्गलोकभां नवो भाटे तैथार थये न खंथ! ॥३७॥

एतद्भवद्भवगृहीतदिक्षो दिगीशान्

निःस्वाननिःस्वनभरः प्रतिभूरिवान्तः ।

भूत्वात्मनाह्वयनिवावनिपद्मिनीश-

मेन पुनः प्रणतिगोचरतां प्रणेतुम् ॥३८॥

निःस्वानानां राजघासानां 'नीसाण, दमांमा वा' इति लोके प्रसिद्धानां निःस्व-
नभरः प्रबलनिर्घोषः पुनर्द्वितीयवारमेनमकम्बरम् अधनिपद्मिनीश मेदिनीमण्डलमार्तण्डं
प्रणतिगोचरतां नमस्कृतेर्विषयतां प्रणेतुं निर्मातुम् । उत्प्रेक्ष्यते—दिगीशान् हरित्पत्नीम्
आह्वयनाकारयन् इव । किं कृत्वा । अन्तः अकम्बरसाहिहरिन्महेन्द्राणां मध्ये प्रतिभूरिव
साक्षीधात्मना स्वेन भूत्वा । यदा चान्तराले कश्चित्थाविधः प्रतिभूभवेत् तदा एकस्य
कस्याविरुद्धवत् स्यादिति हेतोः स्वयमेव साक्षीभूयांखिलान्दिक्पालानाकारयति । किञ्चतान्
दिगीशान् । एतस्मादकम्बरपातिसाहेरुद्धवत् उत्पद्यमानाद्भयादातङ्क्या गृहीता उपात्ता दिश
आशा येस्ते गृहीतदिशस्तान् । पलायितानित्यर्थः । 'पलायितस्तु नष्टः स्यात् गृहीतदि-
क्षिरोहितः' इति हैम्याम् ॥

श्लोकाश्च

रक्षु संश्रामभां थतो निशानडंकाणे प्रथूर अवाज्, नष्टे आदशाड् अने
दिक्पालो वगेरे रामन्नेानी वच्ये स्वयं साक्षीरुप अनीने आदशाड्ना लयथी पलायन
थर्ध गथेला दिक्पालोने आदशाड्ने नमस्कारे कराववा भाटे ओलावतो न डोय ! ॥३८॥

स्वीयान्ववायभवभूधरराजिमाजौ

येनाहतामहितपक्षतया समीक्ष्य ।

माभ्येतु जेतुमथ मामपि राजभावा-

द्भजेऽद्रिजापतिमितीव पती रजन्याः ॥३९॥

रजन्या रात्रेः पतिर्भर्ता चन्द्रः । उत्प्रेक्ष्यते—इति हेतोरद्रिजापतिमीश्वरमग्नौ पर्वते
जाता इत्यद्रिजा विषमदुर्गभूमिस्तत्पतेः । पर्वते कीदृक्स्वामिनं भजे श्रितवान् । तदाश्रयणाच्च
दुजयत्वं परस्य वैरिणः अन्यस्य राजभावोद्भाजत्वाद्यं राजा तथाहमपि राजा तस्मात्पररा-

જત્વાત્મયિ રાજભાવાદ્વિલાપરનૂપતિપરિભવાન્તરં મમપિ જેતું પરિભવિતું મામ્યેતુ મા
ગચ્છતાત્ત્વમિતિ ભીતેઃ કૃત્વા સ્ત્રીયે આત્મીયેન્દ્રિયકાચે સંતાપ્તે । ચન્દ્રવંશે इत्यर्थः । મહા
ઉત્પન્ના યે મૂવરા મૂપાલાશ્ચન્દ્રવંશીયકાશ્ચપીપતયસ્તેષાં રાજીં શ્રેણીમહિતપક્ષતયા સ્વવૈરિવર્ગ-
ત્વેન યેનાકલ્બરેણ આજૌ સંગ્રામવિષયે ગ્રાહતાં નિપાતિનાં સમીક્ષ્ય નયનયોર્ગોચરીભાવમાનોય ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાનાં વંશમાં (ચંદ્રવંશમાં) ઉત્પન્ન થયેલા રાજાઓને શત્રુભાવથી સંગ્રામમાં
હુણાનેલા ભેદને હું પણ રાજ્ય છું તેથી અને પણ રાજ્ય તરીકે જીતવા ન આવે, આ
કેતુથી જ ભણે નિશ્ચયિત ચંદ્ર, ચૌરીપતિ હિંદુરને અથવા મર્વાતને આશ્ચર્યને ભણે
રૂઢો ન હોય । ॥૩૯॥

પૂર્વાપરામ્બુનિધિસૈકતસીમભૂમી

સંચારિચચુરચમૂચરભૂરિભારમ્ ।

સોઢું ન સાસહિરહીશ્વર એકમૂર્ધ્ના

શીર્ણાં સહસ્રમિતિ કિં રચયંચકાર ॥૪૦॥

અહીશ્વરઃ શેષનાગનાયકઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—इति हेतोः શીર્ણાં મસ્તકાન્તાસ્ય । કળાગ્રાશિ-
ત્યર્થઃ । સહસ્રં દશશતીં કિં રચયંચકાર રચિતવાનિવ । इति किम् । યદહં પૂર્વાપરૌ
પ્રાચ્યપ્રતીચ્યૌ યાવમ્બુનિધી સમુદ્રૌ તયોઃ સૈકતે ચીરનિર્મુક્તપુલ્લિને તે एव सीमनी मर्यादा-
સ્થાને यस्यास्तादृशी भूमी वसुधा तस्यां विषये संचारिणां संचरणशीलानां चंचुराणां
શૌર્યધૈર્યાદિગુણગણપ્રધાનાનાં સ્વસ્વામિકાર્યકરણપ્રવણાનાં ચમૂચરાણાં સેનાસુભદાનાં ભૂરિ
મૂયિષ્ઠં મારં ગજાશ્વસ્યન્દનપદાતિપરમ્પરાવીર્યં સોઢું ધારયિતુમ્ । एकेन मूर्ध्ना मस्तकेन
કૃત્વા ન સાસહિર્ન સમર્થઃ । ‘અહિર્મહીમૌરભજાસહિર્નઃ’ । इति नैषधे । तथा सहनशीलः
મર્શં સહતે इति । ‘सासहिर्वावदिश्वाचलिःपापतिप्रभृतय इकारान्ता निपाताः’ इति
નરહર્યં નૈષધવૃત્તૌ ॥

શ્લોકાર્થ

શેષનાગે મસ્તક ઉપર હજાર ફણાઓ ધારણ કરી. શા માટે ? આ બાદશાહની
સેના પૂર્વ અને પશ્ચિમ સમુદ્રપર્યંત ભૂમિપર ચાલવાથી, શૌર્યાદિ ગુણોથી
શ્રેષ્ઠ સેનાના ધણા હારને એક મસ્તક વડે હું સહી શકવા માટે સમર્થ નથી, આ
હારણથી ભણે શેષનાગે હજાર ફણા બતાવી ન હોય । ॥૪૦॥

पाणौ रणाङ्गणगतस्य कृपाणयष्टिः

क्षोणीमणेस्तृणयतः पृतनां रिपूणाम् ।

भाति प्रचण्डभुजदण्डवसज्जयश्रीः—

केशच्छटा प्रकटतामिव टीकमाना ॥४१॥

क्षोणीमणेर्भूमीरत्नस्याकम्बरपातिसाहेः पाणौ हस्ते कृपाणयष्टिः करवाललता भाति राजते । किंभूता । रणाङ्गणे युद्धमूर्ध्नि गतस्य प्राप्तस्य । अत एव किं कुर्वतः । रिपूणां प्रतिभटानां पृतनां सेनां पताकिनीं तृणयतः तृणप्रायां मन्यमानस्य तृणीकुर्वतः । न किञ्चित्करतां प्रणयतः तृणवत्खण्डयतो वा । उत्प्रेक्ष्यते—प्रकटतां प्रकाशभावं जनहृग्गोचरत्वं टीकमाना गच्छन्ती । प्रचण्डौ जानुयुगव्यायतौ द्विषज्जनासङ्घपराक्रमौ भुजदण्डौ तयोर्वसन्त्या चिरं वासं सृजन्त्याः । तिष्ठन्त्या इत्यर्थः । जयश्रियो जयलक्ष्म्या केशच्छटा कुन्तलहस्तो वेणी वेत्यर्थः ॥

१श्लोकार्थ

रघुसंश्रामभां शत्रुघ्नीं सेनाने तृणप्रायः गच्छता आदशाहनां हाथभां रडेबी तलवार, जाले प्रथं भूजदण्डभां चिरकालार्थं वसती जयलक्ष्मीनी वेणी न डाय, तेवी शोले छे. ॥४१॥

खड्गाहतोद्धतमतङ्गजदन्तकुम्भ—

प्रोद्भूतपावककणोत्करमुक्तिकाभिः ।

ध्रुण्णे तुरङ्गमखुरै रणभूतले य

ओजोयशोऽवनिरुहोर्वपतीव वीजम् ॥४२॥

यः साहित्यस्तुरङ्गमाणां शौर्यादयोत्सुकतया खुरैः शफैर्नखशिखाभिः ध्रुण्णे क्षोदिते अतिवाहिते 'खेडऊ' इति जनप्रसिद्धे रणभूतले रणाङ्गणे युद्धधरामण्डले । उत्प्रेक्ष्यते—ओजः प्रतापः यशः कीर्तिस्त एवावनिरुहौ पादपौ तयोर्बीजं योनिनिबन्धनं तरुप्ररोहप्रादुर्भावकरं पर्वते वपतीव निःक्षिपतीव । काभिः । खड्गैर्निशिततरवारिमिराहता गाढवस्त्रप्रहाराः सर्वाङ्गेषु आसामस्त्येन निक्षिप्ततया निक्षिप्तैर्निहता वा तथा उद्धताः समरशूरा अनवरतविनिःसरत्सप्तस्थानदानपयःप्रवाहोत्कटा वा ये मतङ्गजाः कुञ्जरास्तेषां दन्तेभ्यो दन्तकोशेभ्यः 'दंतुसल' इति प्रसिद्धेभ्यः तथा कुम्भेभ्यः शिरःपिण्डस्थलेभ्यः प्रोद्भूताः प्रकटा जाता ये पावककणोत्करा वह्निस्फुलिङ्गगणास्तथा मुक्तिका मुक्ताफलानि खड्गप्रहते-

મ્યો દન્તકોશેમ્યઃ કુશાનુસ્ફુલિઙ્ગાઃ । દન્તેમ્યઃ સ્વદગાહતેઃ પાવકોદ્ભવઃ । તથા કૃપાણવિ-
દોર્ણપ્રહારકુમ્ભસ્થલેમ્યો મૌક્તિકાનિ વિનિર્જંગમુઃ । કુમ્ભાન્તરે મુક્તાનામુત્પત્તિત્વાત્તન્નિર્ગમઃ
इति । ताभिरवापेव ॥

૨લોકાર્થ

બાદશાહના અન્ધોએ પોતાની ખુરાથી બણેલી રણભૂમિ ઉપર તીક્ષ્ણ તલવારોથી
હણાયેલા શરાનુબના હસ્તિઓનાં દંતશૂલમાંથી પ્રગટ થતાં અગ્નિકણ અને કુમ્ભસ્થલમાંથી
નીકળતા મૌક્તિકોથી બાદશાહનાં પ્રતાપ અને યશસ્વી વૃક્ષોનાં ખીજનું રોપણ કરાવું
ન હોય ! ॥૪૨॥

યુદ્ધોદ્ધુરે ભુવનભીતિકરે નરેશે

ત્રાસાત્સ્વકીયવસતેરિવ સૂરરાજૌ ।

બ્રહ્મૌ પુનસ્તદનવેક્ષણતોઽન્તરિક્ષે

પ્રેક્ષાકૃતે તત્ત્વેતો ભ્રમિમાદધાતે ॥૪૩॥

યુદ્ધે સમરાજ્ઞો ઉદ્ધુરે ઉદ્ધતે ઉત્કટૈર્વૈરિભિર્દ્રુમશક્યૈઃ । તથા ભુવનાનાં પ્રબલબલવત્તથા
જગતામપિ સુરદાનવમાનવેન્દ્રાણામપિ આકસ્મિકાત્યન્તિકાન્તકશઙ્કાવર્તેરિ નરેશે અકબ્જરા-
ભિધાનનરનાયકે ત્રાસાદાકસ્મિકાત્મપરામવનભયભરાત્ સૂરરાજૌ સુમદભૂપતી સૂર્યચન્દ્રૌ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વકીયવસતેરાત્મીયનિવસનસ્થાનકાદ્બ્રહ્મૌ બ્રંશં પ્રાપ્તૌ । અતિભીતેઃ સ્વસ્થાનં
પરિત્યજ્ય અન્યત્ર કુત્રાપિ પ્રપલાપ્ય પ્રયાતાવિત્યર્થઃ । પુનર્વ્યાધુત્ય તદનવેક્ષણતઃ તસ્ય
સ્વસ્થાનકસ્ય અનવેક્ષણતોઽનવલોકનાદર્શનાત્ । નિજનિવાસસ્થાને ન પશ્યત્ત્વેત્યર્થઃ ।
અન્તરિક્ષે આકાશે ન તદ્ભયાદ્ભૂમૌ પ્રેક્ષાકૃતે અર્થાત્સ્વસ્થાનદર્શનાર્થં તત્ત્વેતો પૂર્વપશ્ચિમ-
દક્ષિણોત્તરાસુ ભ્રમિ ભ્રાન્તિમાદધાતે કુર્વાતે । સ્વવાસસ્થાનમલભમાનો નિત્યં ભ્રામ્યત્ત્વેત્યર્થઃ ॥

૨લોકાર્થ

યુદ્ધમાં ઉદ્ધત અને જગતને ભયભીત કરનાર અકબ્જર બાદશાહના ત્રાસથી પોતાના
સ્થાનને ત્યાગ કરીને નાસી ગયેલા સૂર્ય અને ચન્દ્ર, પુનઃ પાછા આવીને પોતાનાં
સ્થાનને નહિ જોવાથી સ્થાનબ્રહ્મ અનેલા સૂર્યચન્દ્ર આકાશમાં પોતાનું સ્થાન જોવામાટે બણે
આમ તેમ ચારે દિશામાં ધુમતા ન હોય ! ॥૪૩॥

આકસ્મિકં તુમુલમેતદનન્યજન્ય-

વ્યાહન્યમાનમટકોટિભર્વં નિશમ્ય ।

હી. સૌ. ૧૩

आतङ्कितैः किमिदमित्यमरैर्वदद्भि-

लेभे किमीक्षणयुगेषु निमेषनैस्त्व्यम् ॥ ४४ ॥

एतेनाकब्धरेणानन्ये असाधारणे अवृष्टाजातपूर्वे जन्ये संग्रामे व्याहन्यमानानां व्यापा-
द्यमानानां राजन्यवीराणां कोटीभ्यः । कवीनां कुञ्चित्केचित् कोटीप्रमुखाः शङ्काः
प्रायो बाहुल्ये दृश्यन्ते । यथा पाण्डवचरित्रे घटोत्कचस्य 'घट्टको' इति प्रसिद्धस्य
भीमहिडम्बाङ्गजातस्यैकरात्रिरणे—'रथान् पिपेष पाषाणैर्जधान तरुभिर्गजान् । सवेगा-
पातवातेन भटकोटीरपातयत् ॥' तथा तत्रैव गाङ्गेयस्य दशमदिवससंग्रामेऽप्युक्तम्—
'कोटिशो भटसंभारसंहारे विहितश्रमम् । धनुर्विश्रामयांचक्रे कृपयेव पितामहः ॥' इति ।
श्रेणीभ्यो भवमुत्पन्नम् । अकस्माद्भवमाकस्मिकं तुमुलं व्याकुलकोलाहलशब्दं निशम्य
श्रुत्वा आतङ्कितैः संजातभीतिभिः अत एव किमिदं किं जातं चेत्यमुना प्रकारेण वदद्भिः
कथयद्भिर्मरैर्दवैः । उत्प्रेक्ष्यते-ईक्षणयुगेषु नेत्रद्वन्द्वेषु निमेषाणां नेत्रोन्मीलननिमीलनानां नैस्त्व्यं
वारिद्र्यं किं लेभे प्राप्तमिव । भीतेरतिशायितया विकाशितलोचनैरेवाभूयतेत्यर्थः ॥
इति अकब्धरसाहसमरवीररसवर्णनम् ॥

श्लोकाध

आहशाहना असाधारण्ये कोटिना युद्धमां हृष्टाता कोटो राजकुलटोथी उत्पन्न
थयेत्वा आकस्मिक कोलाहल सांलणीने लयविह्वल अनेका 'शुं थयुं ?' शुं थयुं ?
आ प्रकारे ज्ञातता देवनां ये नेत्रमां ज्ञाते तेथी न निमेष-उन्मेष रहितपक्षुं
आप्युं न होय ! (अर्थात् लयना अतिरेकथी देवो विकसित नेत्रवाणा अनी गया) ॥४४॥

भूमेर्जयाय चतुरम्बुधिमेखलाया

आराध्य पूर्वविधिना किमु जैत्रमन्त्रम् ।

गुप्तं कचिन्निजभुजप्रभवत्प्रताप-

वह्नौ ततोऽयमरिकीर्तिकनी जुहाव ॥ ४५ ॥

अयमकब्धरपातिसाहिः चत्वारश्रतुःसंख्याकाः पूर्वापरदक्षिणोत्तरलक्षणा अम्बुधयः
समुद्रा एव मेखला काञ्ची यस्यास्तादृश्या भूमेः पृथिव्या जयाय स्वीकरणाय पूर्वविधिना
जापयतः प्रमुखपूर्वसेवाप्रकारेण जैत्रं यावन्निजप्रतिपक्षपक्षाणां जयनशीलं पराभवनैकस्वभावं
मन्त्रं सप्रभाववर्णात्मकां विद्यामाराध्य सम्यगुपासनां विधाय । ततः पूर्णपूर्वविधिसेवानन्तरं
कचिदुपचित्प्रदेशे गुप्तं छद्मम् यथा कश्चिन्नो न पश्यति न वेत्ति तादृगेकान्तस्थाने ।

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-નિજસ્યાત્મનો ભુજાભ્યાં બાહુભ્યાં પ્રકર્ષેણ ભવન્તુત્પદ્યમાનો યઃ પ્રતાપો મહઃસંદોહઃ
સ યવ વદ્ધિઃ કૃશાનુસ્તસ્મિન્ । અરીણાં ચૈરિવસુધાધવાનાં કીર્તિરૂપાં કીર્તિનામ્નીં ષા કનીં
કુમારિકાં જુહાવ । તન્મન્ત્રસિદ્ધયર્થમુત્તરસેવાવસાને જુહોતિ સ્મેત્યર્થઃ । શત્રુજયમાહાત્મ્યે
કેનચિત્ સ્વેચ્છેણ હોતુમાનીતા નિષિદ્ધનિષિદ્ધા ગુણસુન્દરી રાજકુમારી રોદનશબ્દશ્રવણગતેન
મહીપાલકુમારેણ રણપ્રકરણપ્રહરણપ્રોક્તૌષધીસજ્જીકૃતતદ્વિધાધરપાશ્વાન્મોચિતા સોઽપિ
પ્રતિબોધિતશ્ચ । નેમિચરિત્રેઽપિ નેમિનાથેન પચ્ચમમભવે અપરાજિતનામ્ના કુમારેણ
તથૈવ મોચિતેત્યર્થઃ ॥

પ્રલોકાર્થ

ચાર સમુદ્ર સુધીની પૃથ્વી પર જ્ય કરવા માટે કોઈ એકાન્ત સ્થાને ‘જયશીલ’
નામના મંત્રનું આરાધના કરીને પોતાના ભુખબલથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રતાપરૂપી
અગ્નિમાં શત્રુઓની કીર્તિરૂપી કુમારિકાને બાદશાહે હોમી. ‘શત્રુજય માહાત્મ્ય’માં
કહ્યું છે કે કોઈ વિદ્યાધરે ગાઢ બંધન બાંધીને હોમ કરવા માટે લાવેલી શુભસુંદરી
નામની રાજકુમારીનું રૂદન સાંભળીને મહીપાલ નામનાં રાજકુમારે ઔષધીઓથી સજ્જ
થઈને રાજકુમારીને વિદ્યાધર પાસેથી છોડાવી અને તેને પ્રતિબોધ કર્યો હતો, ‘નેમિચરિત્ર’
માં પણ ભગવાન નેમનાથે પોતાના ‘અપરાજિત’ નામનાં રાજકુમારનાં (પાંચમા) ભવમાં
આ રીતે રાજકુમારીને મુક્ત કરાવી હતી. એટલે પૂર્વકાળમાં કન્યાઓનાં બલિદાન દેવામાં
આવતા હતા એમ સમજાય છે. ॥૪૫॥

ઉત્કંધરાવનિધરાધિકધીરભાવૈ-

ભૂમીભુજા વિગણનાં ગમિતાઃ સમગ્રાઃ ।

एनं निभात्परिणतोद्धुरसिन्धुराणां

संसेवितुं क्षितिधराः किममी समीयुः ॥ ४६ ॥

ભૂમીભુજા અકન્ઘરરાજેન ઉત્કંધરત્વેનોચ્ચૈઃશિરસ્તયા । સર્વેભ્યોઽપિ મૃદુભ્યો
મહત્વેનેત્યર્થઃ । તથા અવનિધરત્વેન ભૂમીમણ્ડલધારકત્વેન નાગેન્દ્રવત્ અથવાધિકૈત
વિશ્વાતિશાયિના ધીરભાવેન ધૈર્યેણ પતૈઃ પ્રકારૈઃ કૃત્વા વિગણનામવહેલનાં ગમિતાઃ
પ્રાપિતાઃ સન્તઃ અમી મેઘમન્દરગૌરિગુહકૈલાસપ્રમુખાઃ સમગ્રાઃ સમસ્તા અપિ ક્ષિતિધરાઃ
પર્વતાઃ પરિણતાનાં તટેષુ તિર્યક્પ્રહારપ્રદાયિનામ્ : ,પરિણતગજપ્રેક્ષણીયં વદર્શ’ ઇતિ
મેઘદૂતેઽપિ । યથા ઉદ્ધુરાણામુત્કટાનાં સિન્ધુરાણાં વારણાનાં નિભાત્કપટાત્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-
एनं मुद्गलमेदिनीमण्डलाखण्डलम् किं संसेवितुं सम्यग्विधिनोपासितुमिव समीयुः समागताः ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહના ઉન્નત મસ્તક અને વિશેષ ધીરતાથી તિરસ્કાર પામેલા મેરૂ, કેલાસ
આદિ સમસ્ત પર્વતો, પરિણત બનેલા ઉદ્ભૂત હાથીઓનાં ખડાને બાણે આ રાજાની
સમ્યક્ પ્રકારે સેવા કરવા માટે આવ્યા ન હોય ! ॥૪૬॥

કલ્પાવનીરુહવનानि महीमघोना

प्रोदामदानललितैरवहेलितानि ।

गुच्छप्रसूनफलभारनमच्छिखानि

ब्रीडोदयादिव बभूवुरधोमुखानि ॥ ४७ ॥

મહીમઘોના અકબ્જરક્ષોળીસહસ્રચક્ષુષા પ્રોદામાનાં જનમનઃસમીહિતાધિકતયા પ્રવલોનાં
'દાનનાં' સ્વર્ણમળીગળાદિવિશ્રાણનાનાં લલિતૈઃ વિલાસૈર્વિજૃમ્ભિતૈરવહેલિતાંનિ અવગણેનાં
'અમિતાંનિ' કલ્પાવનીરુહાણાં સુરતરુણાં વનાંનિ કાનનાંનિ । સમૂહા इत्यर्थः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
'બ્રીડોદયાલજ્ઞાયાઃ પ્રાદુર્ભાવાદિવ । સ્વાવજ્ઞાસંજાતાતિમન્દાક્ષોદ્રમનેત્યર્થઃ । અધોમુખાંનિ
'નીચૈર્મૂતાંનિ' ઘડનાંનિ યેષાં તાદૃશાંનિ બમ્બુજાતાંનીવ । કિમૂતાંનિ । ગુચ્છાઃ સ્તવકાઃ,
પ્રસૂનાંનિ કુંસુમાંનિ, ફલાંનિ સસ્યાંનિ, તેષાં ભારેણ શીવધેન નમન્ત્યો ભૂમાવેત્ય્ લગન્ત્યઃ
શિખાઃ શાખા યેષામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહની અત્યંત દાન કરવાની લોલાથી અર્થાત્ દાનેશ્વરીપણાથી તિરસ્કાર
પામેલા કલ્પવૃક્ષો, કે જેમની ગુચ્છા, પુષ્પો અને ફૂલોના ભારથી શોખા-પ્રશાખો નીચી
નમી ગઈ છે, તે બાણે લગ્નથી કલ્પવૃક્ષો અધોમુખવાળા બની ગયા ન હોય ! ॥૪૭॥

एतन्महस्त्रिभुवनभ्रमणीविलासं

जैत्राङ्गकारनिकरैरपि दुःप्रघृष्यम् ।

उल्लङ्घितुं स्पृहयतेव सहस्रपादी

निर्भीयते स्म सरसीरुहिणीवरेण ॥ ४८ ॥

સરસીરુહિણીનાં કમલિનીનાં વરેણ ભવ્રાં માનુના । સહસ્રસંખ્યાકાનાં પાદાનાં સંમા-
હારઃ 'સહસ્રપાદી' દશશતચરણાઃ । 'પાદો મૂલાસ્તુર્યાંશાદિગ્રણુ પ્રત્યન્તર્પર્યતે' इत्यनेकार्थः ।

निर्मीयते स्म । कृत्वा । उत्प्रेष्यते—एतस्याकम्बरसाहेर्महः प्रतापमुलङ्घितुमतिक्रामितुमिव ।
 'लघूङ् गतौः' अयं धातुभ्वादिरात्मनेपदी । अतिदुःसहताया निजजैत्रतया च एतत्पुरस्त्वरितुं
 पलायितुं वा स्पृहयता काङ्क्षता । किभूतं महः । त्रिभुवने त्रैलोक्येऽपि भ्रमणी पर्यटनम् ।
 'विधेः कदाचिद्भ्रमणीविलासे' इति नैषधे । तत्र विलासः क्रीडा यस्य । पुनः किभूतम् ।
 जैत्राणां जयनशीलानां प्रतिपक्षलक्ष्तिरस्कृतिदीक्षितानामङ्ककाराणां प्रतिमलानां जिष्णूनामपि
 जित्वराणां निकरैः समुदायैरपि दुःप्रघृष्यं दुराकलनीयम् । सर्वथापि जेतुमशक्यमित्यर्थः ।
 'दूरं गौरगणैरहंकृतिभूतां जैत्राङ्ककारे चर-' इत्यपि नैषधे ॥

१.सौ३।थ

सूर्ये अकेडभर पत्र (किरलो) धारणु कर्था ! शूरपीर शत्रुओनां समुद्र माटे
 दूर्धर्षं त्रलो जगतभां पर्यटन करी रहैला अकभर आदशाहनां अति दुःसह प्रतापनुं
 छेदलघन करवा माटे लोखे सूर्ये डभर किरलो धारणु कर्था न होय ॥४८॥

आकालिकीकुलिशशैवल्लिनीशवह्नि-

वैश्वानराम्बुरुहिणीरमणप्रदीपाः ।

अंशा अमी त्रिजगतीव परिस्फुरन्ति

राशेरिवास्य महसां रिपुराजघस्य ॥ ४९ ॥

रिपून् राज्ञो निखिलसपत्नावनिपतीन् हन्तीति पञ्चतागोचरान् चरीकर्तीति रिपुरा-
 जघः । 'पाणिघताडवौ शिल्पिनि विषये निपात्यौ, राजघश्च राज्ञो हन्ति' इति प्रक्रियाकौ-
 मुद्याम् । तथा 'रराज नीराजनया स राजघः' इति नैषधेऽपि । तस्य एतस्याकम्बरपाति-
 साहेर्महसां भूयसः प्रतापानां राशेः समूहस्य । 'स राशिरासीन्महसां महोज्ज्वलः' इति
 नैषधे । अर्थस्तु वृत्तौ । एवमेवेति । त्रिजगति त्रैलोक्ये अमी जनचक्षुःप्रत्यक्षलक्ष्याः अंशा
 भागा इव परिस्फुरन्ति स्फूर्तिं बिभ्रति । तानेव दर्शयति—आकालिकी विशुत, कुलिशं
 शक्रकराम्बोरुहभास्वद्भ्रोलिनामांयुधम्, शैवल्लिनीशो नदीपतिः समुद्रस्तस्य वह्निर्हुताशनः
 षड्वानलः । 'और्वः संवर्तकोऽब्ध्यग्निर्वाडवो षड्वामुखः' इति हैम्याम् । तथा वैश्वानरः
 स्वाभाविकापरदधानलादि ज्वलनः अम्बुरुहिणीरमणः पद्मिनीप्राणनाथः सहस्ररश्मिः, प्रदीपाः
 स्नेहप्रियाः, इत्येते ॥

२.सौ३।थ

शत्रुराजओनो नाश करनार अकभर आदशाहना प्रतापनां समुद्रभां विधुत

ઇંદ્રધ્વજ, વડવાનલ દાવનલ, આદિ અગ્નિ, સૂર્ય અને હીપકરૂપે ત્રણે જગતમાં જાણે
પ્રતાપનાં અંશે રહેલા ન હોય ! ॥૪૯॥

यस्यातिदानवशतः परितोषभाग्भि-

र्विश्वार्थिभिः सुरगवामपमानितानाम् ।

भूयोभवद्भिरविसर्जनतः पयोभि-

र्निष्पातिभिः किमभवदिवि देवसिन्धुः ॥ ५० ॥

સુરગવાં કામધેનુનામવિસર્જનતો દાનભાવાદ્ભૂયોભવદિભરતિવહુલીભાવં પ્રાપ્તુવદિભઃ
અત ઇવ નિષ્પાતિભિર્નિઃસરણશીલૈરધસ્તાત્પતદિભઃ પયોમિદુર્ગધેઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—દિવિ
આકાશે દેવસિન્ધુચ્છિદશતટિની સ્વર્ગગચ્છા અભવજ્ઞાતેવ । કિંમૂતાનાં સુરગવામ્ । યસ્યાક-
ચ્ચરસાહેરતિદાનવશતાં યાચકજનાનામિચ્છાભ્યધિકવિશ્રાણનાધીનતયા પરિ સામસ્ત્યેન
તોષં સંતોષં સ્વાન્તસ્વાસ્થ્યં સ્વેચ્છાપરિપૂર્તિતયા સંતુષ્ટિં ભજન્તીતિ તાદૃશૌર્વિશ્વવ્રયાણાં ભુવ-
નાનામ । ત્રૈલોક્યસ્યેત્યર્થઃ । સમસ્તૈર્નિઃશેષૈરર્થિમિર્યાચકૈરપમાનિતાનામવગણિતાનામ્ । સ્વ-
પ્નેડ્યપ્રાર્થિતાનાં ભૂપસ્ય મનઃકામિતાધિકદાનૈઃ સંતુષ્ટિચિત્તૈશ્ચિજગદાચકૈઃ સ્વપ્રાવસ્થાયામપિ
કામધેનવો નિષ્યન્તે इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર આદશાહે કરેલા અતિદાનથી સંતોષ પામેલા યાચકોથી અપમાનિત અનેલી
કામધેનુના દાનનાં અભાવથી વધી પડેલા દૂધનું વિસર્જન થઈ જવાથી તે પડી ગયેલા
દૂધની જાણે આકાશગંગા બની ગઈ ન હોય ! ॥૫૦॥

संप्रीणता कुवलयं नृपसुरिराज-

श्लोकावनीधनयुगेन महोदयेन ।

द्वैराज्यवज्जगदभूत्परमत्र चित्र-

मद्वૈતસંમદપદં દધુરજ્જભાજઃ ॥ ૫૧ ॥

નૃપોડકચ્ચરપાતિસાહિઃ સૂરિરાજો હીરવિજયસૂરિવસુંધરાવાસઃ । પુનરપરવર્ણનોત્સુ-
ક્યેન ગ્રન્થનાયકો વિસ્મૃતો મા સ્તાદિતિ સૂરિરાજાભિધાનગ્રહણમ્ । તયોઃ શ્લોકૌ યશસી
તાવેવાવનીધનો રાજાનો તયોર્યુગેન દ્વન્ત્રેન કૃત્વા જગદ્વિશ્વમ્ । દ્વૌ રાજાનો યત્ર ।
રાજા ચન્ત્રો નૃપશ્ચેતિ દ્વિરાજ તસ્ય ભાવો દ્વૈરાજ્ય તદ્વદ્વૈરાજ્યમિવાભૂત જાતમ્ । કિલક્ષ-
ણેન નૃપસૂરિરાજશ્લોકાવનીધનયુગેન । મહાનતિશાયી અમ્યુદયોડનવરતશ્પરોલક્ષપ્રતિપક્ષપયો-

ધરવિંધુતુદાદિભિરપ્રતિહતાઘૈતૈર્ધૈભયો यस્ય । પુનઃ કિં કુર્ષતા । કુવલયં પૃથ્વીમણ્ડલમુત્પલં
ચ સંપ્રીણતા । પ્રીતિમુત્પાદયતૈત્યર્થઃ । વિકાશયતા ચ । પરં કેવલમત્ર દ્વૈરાજ્યેતશ્ચિત્રમાશ્ચ-
ર્યમસ્તિ । ચત્કારણાદક્ષમાજઃ પ્રાણિનઃ ન વિષતે તઘૈતં દ્વિતીયં કારણં યુગલં વા યત્રેત્ય-
ઘૈતમસાધારણમાનન્દપદં હર્ષસ્થાનં દધુર્ધારયન્તિ સ્મ । દ્વૈરાજ્યે હિ જનાનાં વિષાદ પથ
સ્યાત, અત્ર તુ પરમપ્રમોદઃ, પતદેવ મહદાશ્ચર્યમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહ અને હીરવિજયસૂરિ બંનેનો અભ્યુદય પામેલા ‘યશે’ રૂપી
બે રાજાઓ વડે જગત દ્વૈરાજ્ય (રાજા અને ચંદ્ર) બેવું બની ગયું ! પરંતુ
આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે દ્વૈરાજ્યમાં બંનેને કેવલ વિષાદ જ થતો હોય છે બ્યારે
આ દ્વૈરાજ્યમાં તો મનુષ્યોને પરમ આનંદ પ્રાપ્ત થતો હતો. ॥૫૧॥

સ્પર્ધાં દધન્નિજયશઃપ્રસરૈઃ સ્વલક્ષ્મ્યા

ક્ષોણીભુજા બહિરિતો વિહિતાઃ સ્વદેશાત્ ।

સ્વઃસિન્ધુરોધસિ તદાદિ મૃગં દધાનો

રાજાનિશં મૃગયુવત્કિમ્ વમ્ભ્રમીતિ ॥ ૫૨ ॥

ક્ષોણીભુજા અકબરનૃપતિના નિજાનામાત્મીયાનાં યશસાં કીર્તીનાં પ્રસરૈર્વિસ્તારૈઃ સહ
સ્વલક્ષ્મ્યા આત્મચૈત્યશ્રિયા સાર્થ સ્પર્ધાં સંહર્ષમભ્યસ્યયાં દધન્નિમાણઃ સન્ રાજા ચન્દ્રો
નૃપશ્ચ હતોઽસ્માદ્ભૂમણ્ડલવર્તિનઃ સ્વદેશાન્નિજજનપદાવાત્મપ્રદેશાદ્વા બહિઃકૃતો નિષ્કાસિતઃ
દેશત્યાગં કારિતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તદાદિ તસ્માદ્વાસરાદારમ્ય મૃગં લક્ષ્મ કૃષ્ણસારં દધાનઃ
કલયન્ મૃગયુવલ્લુબ્ધક इव સ્વસિન્ધોર્ગંગનગજ્ઞાયા રોધસિ તદે અનિશમહોરાશ્ચ કિમ્
વમ્ભ્રમીતિ અતિશયેન ભ્રામ્યતીવ । પ્રાયો મૃગેણૈવ મૃગા ગૃહ્યન્તે નદ્યાદિનીરસંનિધાને ચ
પયઃપાનાર્થ વન્યસત્ત્વાશ્ચ સમાયાન્તિ इति સ્વયંશઃસ્પર્ધાં ચન્દ્રો રાજા પૃથ્વીપીઠાન્નિષ્કાસિતો
નમસિ પર્યટતીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાના પ્રસરતા યશ સાથે અને પોતાની લક્ષ્મી સાથે સ્પર્ધા કરતાં ચંદ્રનો
બાદશાહે પોતાના દેશમાંથી બહિષ્કાર કર્યો. ત્યારથી આરંભીને લાંછનરૂપ શ્યામતાને
ધારણ કરતો ચંદ્ર શિકારી બેવો બનીને આકાશગંગાના તીરે જાણે નિરંતર જમણ
કરતો ન હોય ! ॥૫૨॥

यस्यौजसि स्फुरति जैत्र इव त्रिलोक्यां

त्रासादिवाम्बुनिधिमम्बुधिमुन्त्रजिह्वः ।

वज्रः पुरंदरकरं सरसीजपाणिः

पादं हरेरपि दवोऽद्रिभुवं वभाज ॥ ५३ ॥

यस्य राज्ञो जैत्रे जयनशीले इव ओजसि प्रतापे त्रैलोक्यां जगत्त्रयेऽपि स्फुरति परि-
भ्राम्यति सति त्रासादाकस्मिकभयात् । उत्प्रेक्ष्यते—अम्बुधेः समुद्रस्य मन्त्रजिह्वः कृशानुः
वडवानलः अम्बुनिधिमूर्तिमालिमध्यमिव वभाजाश्रयति स्म । अपि पुनर्वज्रो दम्भोलिः
पुरंदरस्य वासवस्य करं हस्तमिवाश्रितः । अपि पुनः सरसीजं कमलं पाणौ हस्ते यस्यै-
तावता मार्तण्डो हरेनारायणस्य पादं चरणं विष्णुपद्माकाशं श्रितवानिव । अपि पुनर्दवो-
दावानलः अद्रिभुवं पर्वतघनगहनावनीमिव सेवते स्म ॥

प्रलोकार्थं

अक्षर आदशाहने जयशील प्रताप त्रये जगतभां व्यापीने रडेवो डोवाथी
वडवानल भित्तारो समुद्रना पेटभां पेसी अथो ! वजे धंद्रना डायने आश्रय लीधो !
सूर्ये विष्णुनां यरणु (आकाश) ने आश्रय कथो ! अने दावानलः पर्वतीना लयंकर
वनोने आश्रय लधने रडो ! ॥५३॥

अभ्रभ्रमद्यदभिस्तत्स्यशोललाय-

मालोक्य भीतिविषयस्य हरेर्हृदस्य ।

संत्रस्यतो वदननिर्यदमन्दफेनै-

ज्योतिष्मतीव समभूत्पुरुहूतप्रया ॥ ५४ ॥

हरेरिन्द्रस्य हयस्य तुरगस्योच्चैःश्रवसो वदनान्मुखगदरुन्तिर्यदिभ्रमधोभूमौ निष्पतद्भिभ्र-
रमन्दैर्बहुलैः फेनैर्मुखकफैरश्वमुखलालाभिः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—पुरुहूतप्रया शक्रसार्गो गगत्स्य ।
ज्योतिष्मती ज्योतींषि ग्रहनक्षत्रतारका विद्यन्ते यस्यां तादृशी किमभवत्संपन्नेव । हयस्य
किंभूतस्य । भीत्या भयेन विवशस्य विह्वलस्य व्यथकुलस्य । अत एव किं कुर्वतः । संत्र-
स्यतः अकस्मान्निजजिघांसुदर्शनोद्भूतभूतिभीतिविषयतो नश्यतः । किं कृत्वा । अत्रे आकाशे
भ्रमन्तं परितः पर्यटन्तं यस्याक्ववरस्याभिमानीनां विरोधिनामयशोऽपकीर्तिरेव श्यामवर्ण-
त्वाल्लुलायं महिषमालोक्य समीक्ष्य । महिषो हि तुरगद्वेषी । यतः—‘रजस्वलो वाहरिपुः’
इति हैम्याम् । तथा जिनजन्माभिषेके देवागमे—‘वाञ्छिस्थं कासराकूटः’ । तथा ‘हयद्विष-
द्विषकयिणीपयःसुतम्’ हयद्विषत्या महिष्या किंभूताया वृष्कयिण्याः प्रौढाङ्गजतया यत्पयः

સરસદુગ્ધં તસ્ય સુતં દધિ । દુગ્ધોદ્ભવાત્પયઃ સુતમિતિ । તથા ‘રામાલિરોમાવલિદિગ્વિ-
ગાહિધ્વાન્તાયતે વાહનમન્તકસ્ય । યત્પ્રેક્ષ્ય દૂરાદપિ વિભ્યતઃ સ્વાનશ્વાન્ગૃહીત્વાપસૃતો
વિવસ્વાન ॥’ ઇયમપિ નૈષધે ॥

શ્લોકાર્થ

શતુરાજઓના અપયશરૂપી મહિષને બેઇને, ભયથી વિહ્વલ બની ગયેલા અને
ત્રાસથી નાસી જતા ઇંદ્રના ઉચ્ચૈઃશ્રવાઅશ્વના મુખમાંથી પડી ગયેલા શીણથી બાણે
આકાશમાં જ્યોતિશ્ચક્ર બની ગયું ન હોય ! ॥૫૪॥

પશ્ચાપિ દેવતરવોઽધરિતાઃ સ્વદાન-

લીલાયિતૈર્વસુમતીકુસુમધ્વજેન ।

સંભૂય કાઞ્ચનશિલોચ્ચયચૂલિકાયાં

કિં મન્ત્રયન્ત્યવનિવૃત્તહર્ણં વિજેતુમ્ ॥ ૫૫॥

વસુમત્યા વસુંધરાયા અતિરૂપરામણીયકેન કુસુમધ્વજેન શ્રીનન્દનેન । ‘નિષધવસુધા-
માનાં કસ્ય પ્રિયાઙ્કુમુપેયુષઃ’ इति नैषधे । ‘सर्वातिशायिशरीरसौन्दर्याद्भूमिस्मरेण’
इति तद्वृत्तिः । स्वदानस्य निजवितरणस्य लीलायितैर्विलसितैरधरितास्तिरस्कृताः पराभूताः
सन्तः पञ्चापि पञ्चसंख्याका अपि कल्प-पारिजात—मन्दार—हरिचन्दन—संताननामानो
देवतरवः सुरद्रुमाः । उत्प्रेक्ष्यते—काञ्चनशिलोच्चयस्य स्वर्णशैलस्य मेरोश्चूलिकायां
शिरःशिखरे संभूय एकत्र मिलित्वा सर्वे ऽप्येकीभूय । अवनेर्भूमेर्वृत्रहणं पुरंदरमकञ्जरसाहि
विजेतुमभिभवितुं किं मन्त्रयन्ति रहसि आलोचनमिव कुर्वन्ति । रहस्यालोकने मन्त्रः
इति हैम्याम् । तथा पाठान्तरम्—तत्र कूलंकषाणां नदीनां प्रणयी पतिः समुद्रः सनेमिः ।
स्यन्दनचक्रधाराकारो यस्याः सा भूमिस्तस्यास्तमीविबोदुः रजनीरमणस्य । अकञ्जरभूपते-
रित्यर्थः । विजिगीषयेव स्वाभिभवविधातुर्विजेतुमिच्छयेव अनिमिषान्देवान् संप्रीणयन्ति ।
तोषयन्ति । समीहितदानादिना प्रीता हि देवा अभीष्टसिद्धिं ददते इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

પૃથ્વી પરના કામદેવ એવા અકબર બાદશાહથી અતિદાનના વિલાસવડે અપમાનિત
થયેલા કલ્પ, પારિજાત, મંદાર, હરિચંદન અને સંતાન નામનાં પાંચ કલ્પવૃક્ષો મેરુપ-
ર્વતનાં શિખરઉપર એકઠાં થઇને બાણે રાજાને છતવા માટે મંત્રણા કરતા ન હોય !

હી. સૌ. ૧૪

अथवा सज्जने ललतारूप योतानी भृष्टसिद्ध भाटे लक्ष्मि देवोने संतुष्ट करता न होय । ॥५५॥

सर्वानुवाद इव यन्महसां विहायः-

पान्थः किमु प्रतिनिधिर्हुतभुक्पयोधेः ।

वज्रोऽनुकार इव कायलता हुताश-

पङ्क्तिः पुनः सहचरस्तडितां विलासः ॥ ५६ ॥

यन्महसाम् अकब्बरसाहेभ्यः प्रतापानां विहायःपान्थो गगनाध्वनीनः सहस्र-
रश्मिः सर्वं समस्तरूपमनुब्रवीतीति सर्वानुवादः पुनरप्यभिधानमिव । पुनः पयोधेः समु-
द्रस्य हुतभुक् ज्वालाजिह्वो वडवामुखः प्रतिनिधिः प्रतिबिम्बमिव । पुनर्वज्रो वासवहस्त-
दम्भोलिः अनुकारः सादृश्यमिव । पुनर्हुताशानां धावकानां पङ्क्तिर्भालिका कायलता
शरीरयष्टिरिव । पुनस्तडितां विद्युतां विलासो विजृम्भितं सहचरः सखा । स्निग्धः
सहचरो मित्त्रं सखा' इति हैम्याम् ॥

श्लोकांशः

अकब्बर भाइशाहने प्रतापसूर्य लक्ष्मि सहना नामरुपे अन्ये ! अर्थात् इरीथी
वडवानलनां प्रतिनिधिरुपे, वज्रनी समानतारुपे, अग्निनां शरीररुपे अने विद्युतनां
विलासरुपे प्रगट् थये ! ॥५६॥

प्रेक्ष्यस्मिन् इव प्रभुतां सुरेन्द्रा-

दोषो रवेर्निधिपतेश्च वदन्यभावम् ।

भोमीश्वरादवनिगौरवसाहसित्व-

मादाय योऽम्बुजभुवा निरमायि भूमान् ॥ ५७ ॥

यो भूमान् अकब्बरसाहिः अम्बुजभुवा नारायणनाभिनीरजजन्मना ब्रह्मणा । उत्प्रेक्ष्यते-
ईशत ईश्वरादैश्वर्यमीश्वरताम् । तथा सुरेन्द्रादेवनायकात्प्रभुतां स्वामितां सामर्थ्यं वा ।
पुनः रवेः सहस्रकिरणादोजः प्रतापम् । 'यदोजसो यद्यशसः स्थिताविमौ' इति नैषधे । ओजः
शब्देनात्र प्रतापः । च पुनर्निधिपतेर्वैश्रवणान्नदान्यभावं दानशीलताम् । पुनर्भोमीश्वरात्
शेषजगन्मथाद्वनेर्मेदिनीमण्डलस्य गौरवस्य साहसित्वं सहनशीलताम् । 'सहिवहिचलि-
पतिभ्यो ब्रह्मतेभ्यः किकिर्नौ वाच्यौ' 'सासहिः वावहिः चाचलिः पापतिः' इति प्रकि-
याकौमुद्याम् । आदाय गृहीत्वा निरमायि निष्पादित इव ॥ इत्यकब्बरसाहियशः
प्रतापदातृतादिगुणाः ॥

શ્લોકાર્થ

બ્રહ્માએ બાણે ઇન્દ્રનું ઐન્દ્ર્ય, સુરેન્દ્રની પ્રભુતા, સૂર્યની ઓજસ્વિતા (પ્રતાપ) કુબેરની દાનવીરતા, અને શેષનાગની પૃથ્વીને ધારણ કરવારૂપ સહનશીલતા અથવા સાહસિકતાને પ્રહસ્ય કરીને અકબર બાદશાહનું નિર્માણ કર્યું હતું ! ॥૫૭॥

ક્ષોણીક્ષિતઃ ક્ષિતિરુદાનિવ વાયુરંદઃ

પ્રાચ્યાનનામયદકબ્ધરભૂમિપાલઃ ।

તસ્માદિશો જગૃહિરેડપિ ચ દાક્ષિણાત્ય-

ક્ષમામૃદ્ધરેણ શરમાદિવ સિન્ધુરેણ ॥ ૫૮ ॥

અકબ્ધરનામા ભૂમિપાલઃ ક્ષિતિરક્ષિતા પ્રાચ્યાન પૂર્વદિગ્ભવાન પૂર્વદિક્સંબન્ધિનો વા ક્ષોણીક્ષિતઃ પાર્થિવાન । ‘મહીક્ષિત્પાર્થિવો મૂર્ધાભિષિકો ભૂપ્રજાનૃપઃ’ इति हैम्याम् । અનામયત્ સ્વપદપ્રણતાન પ્રણયતિ સ્મ । ક इव । વાયુરંદ इव यथा वातवेगः ક્ષિતિ-રુદાન પાદપાન નામયતિ નમ્રીકરોતિ । અપિ ચ પુનસ્તસ્માદકબ્ધરમુગ્ધલપાતિસાહેર્દક્ષિ-ણસ્યાં વિશિ ભવા દાક્ષિણાત્યાસ્તે ચ તે ક્ષમામૃતઃ રાજાનસ્તેષાં ભરેણ વૃન્દેન વિશો જગૃહિરે પલાયિતમ્ । ‘પલાયિતસ્તુ નદઃ સ્વાદગૃહીતદિગ્ભિરાહિતઃ’ इति हैम्याम् । શરમાદિવ । યથા અષ્ટાપદાત્કુઞ્જારારાતેઃ સકાશાત્ । ‘શરભઃ કુઞ્જારારાતિકૃત્પાદકોડષ્ટપા-દપિ’ इति हैम्याम् । સિન્ધુરેણ । જાતિવાચિત્વાદેકવચનમ્ । નિજાહિતત્વેન દનનભી-તેર્ગજેન પ્રપલાય્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રચંડ વાયુ જેમ વૃક્ષોને નમાવે તેમ ભૂપાલ અકબરે પૂર્વદિશાનાં રાજાઓને નમાવ્યા. અને અષ્ટાપદથી જેમ હાથીઓ દિશાઓમાં પલાયન થઈ જાય તેમ દક્ષિણદિશાનાં રાજાઓ દિશાઓમાં પલાયન થઈ ગયા. ॥૫૮॥

આજ્ઞા યદમ્બુનિધિનેમિવિધોરધારિ

શીર્ષેવ મૂર્ધ્નિ ધરણીરમણૈરુદીચ્યૈઃ ।

પાશ્વાત્યભૂમિપતયો યતયો વભૂવુ-

ર્મીતેર્વિરાગત ઇવોજ્જિતસઙ્ગરજઃ ॥ ૫૯ ॥

यश्चासौ अम्बुनिधिनेमौ वसुधावलये विधुश्च तस्याकम्बरभूपते राज्ञः आज्ञा शासन-
मुदीच्यैः उत्तरस्यां भवैर्धरणीरमणैः पृथिवीपतिभिर्भूमि स्वमस्तके शीर्षेव 'सेस' इति
लोकप्रसिद्धा । अधारि ध्रियते स्म । तथा पाश्चात्यभूमिपतयः पश्चिमदिक्संबन्धिनो भीते-
रकम्बरसाहिसाध्वसातिरेकाद्यतयस्तापसा बभूवुः संजाताः । 'वैखानसो वानप्रस्थो भिक्षुः
सांन्यासिको यतिः' इति हैम्याम् । किंभूताः । उज्झितस्त्यक्तः सङ्गस्य गृहगृहिणीधनैश्च-
यादिसंगमस्यानुषङ्गस्य रङ्गश्चित्तोत्साहो येः । उत्प्रेक्ष्यते—विरागत इव । यथा विराग्या-
त्तापसीभवन्ति । तेऽपि च विरागिणस्त्यक्तसङ्गरङ्गाः स्युः ॥ इत्यकम्बरस्य चतुर्दिगाक्रमणम् ॥

श्लो० ५९

वसुधाना विधु अकम्बर राज्ञनी आज्ञाने उत्तरदिशानां राज्ञ्योऽप्ये शेषनाजनी जेम
शि । धार्थ' करी, अने आदशाहना अथथी पश्चिम दिशानां राज्ञ्यो धनधान्य, कुटुम्बपरि-
वारनो त्याग करीने जल्ले तापस अनी जयां ! ॥ ५९ ॥

सर्वे जनाः सृजति राजनि यत्र राज्यं

प्रहृत्तिपल्लवितचित्तपथा बभूवुः ।

दुःस्थैरिवापि न परं प्रतिपक्षलक्ष-

क्षोणीमहेन्द्रमहिलानिवहैः सुखांशः ॥ ६० ॥

यत्र यस्मिन्नकम्बरे राजनि चतुरम्बुधिमेषलखण्डले राज्यं सकलविपुलामण्डलैश्चर्यं
सृजति कुर्वति सति सर्वे समस्ता अपि जनाः प्रजालोकाः प्रहृत्या प्रमोदेन । 'ह्लाद
इति योगविभागात् ह्रस्वः प्रहृत्तिः' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । कृत्वा पल्लविताः बहलीभू-
ताश्चित्तपथा मनोवृत्तयो येषां तादृशा बभूवुः संजाताः । परमयं विशेषः । अथ वा परं
केवलं प्रतिपक्षा अकम्बरसाहेश्चेतोवचनादिनिर्विपक्षीभूता मनसैव विरुद्धविधित्सवो वा
न तु कायेन कथंचिदपि प्रभविष्णवः तादृग्विधा विरोधिनस्ते च लक्षा लक्षसंख्याका ये
क्षोणीमहेन्द्राः पूर्वावस्थापेक्षया क्षितिक्रमुक्षणाः महानृपास्तेषां महिला अवरोधवध्वस्तासां
निवहैः समूहैः दुःस्थैर्दरिद्रैर्निर्धनैरिव सुखस्य सातस्य शर्मणो लेशोऽप्यंशोऽपि नावापि
न प्राप्तः । महाराजा अपि यत्प्रतिपक्षतया परिभवः प्राप्य सर्वं राज्यं जनपदपुरग्रामप्रवि-
णादि निर्गम्य प्रमकीभूय वनेचरा इव कान्तारान्तरचारिणो बभूवुः । अतस्तपस्विनीभि-
स्तद्वनिताभिः कुतः सुखांशोऽपि प्राप्यत इत्यर्थः ॥

श्लो० ६०

अकम्बर आदशाहना राज्ञ्यभां सर्वे प्रजजनो प्रमोदथी प्रमुदित चित्तवाजा अन्यां.

परंतु दाभो शत्रुराज्योनी स्त्रीयोनी समूह हरिद्रीपुष्पनी जेम सुपनो देशभात्रा ॥
भास करी शही नहि ॥६०॥

मेरुगिरिष्विव गभस्तिरिव ग्रहेषु

बहिर्मुखेष्विव वृषा प्रमुखो नृपेषु ।

आक्रम्य चक्रिवदसौ क्षितिशक्रचक्रं

शास्ति स्म साहिरखिलां चतुरब्धिकाञ्चीम् ॥६१॥

असौ साहिरकब्जरः अखिलां समग्रामपि चत्वारोऽम्बुधयः समुद्राः काञ्ची मेखला
यस्यास्तादृशीं पृथ्वीम् । यद्यप्युत्तरस्यां चक्रिसाध्यस्य भरतक्षेत्रस्य पर्यन्तो हिमवन्निरिः
तथापि कविसमयानुसार्यदो वचः । तथा च रघुवंशे—‘पयोधरीभूतचतुःसमुद्रां जुगोप
गोरूपधरामिधोर्धीम्’ इति । तथा च नैषधे दमयन्तीस्वयंवरसमागमे भूपतीनाम्— ‘रम्येषु
हर्म्येषु निवेशनेन सपर्यया कुण्डिननाकनाथः । प्रियोक्तिदानादरनम्रताभिरुपाचरच्छाह स
राजस्रक्रम ॥ चतुःसमुद्रीपरिखे नृपाणामन्तःपुरे वासितकीर्तिदारे । दानं दयास्तनूतमातिवेयी
चतुष्टयीरक्षणसौविदल्लाः ॥’ इति । शास्ति पालयते । किं कृत्वा । चक्रिवत् चक्रवर्तिवत् क्षितिश-
क्राणां भूर्धाभिषिक्तानां महानृपाणां चक्रं वृन्दमाक्रम्य स्वसेवकीकृत्य । असौ किंभूतः । गिरिषु
सर्वपर्वतेषु मेरुः सुवर्णाचल इव । यथा ग्रहेषु मङ्गलप्रभृतिष्वष्टासंख्येषु गभस्तिर्भास्कर इव ।
ग्रहपतित्वात् । ‘ग्रहाब्धिनीगो ध्रुपतिर्विकर्तनः’ इति हैम्याम् । यथा बहिर्मुखेषु वृन्दारकेषु
वृषा पुरंदर इव । तथा नृपेषु समस्तभूपतिषु प्रमुखो मुख्यः ॥ इत्यकब्जरवर्णनम् ॥

श्लोकाथ

जेम पर्वतोभां मेरु, ‘भंगल’ आदिप्रडोभां सूर्य, देवोभां धींद्र, तेम सर्वराज्योभां
श्रेष्ठ एवा अकभर आदशाडे यकवतीनी जेम सर्वे राज्योने वश करी यारसशुद्ध
पथतानी पृथ्वी उपर राज्य कथु ॥६१॥

श्रीआगरापुरमुपेत्य कियन्ति वर्षा-

ण्यम्भोधिनेमिविधुना वसतिर्वितेने ।

भूकश्यपेन मथुरामिव हेमपद्म-

निष्पातिपौष्पकपिशार्कमुताकलापाम् ॥ ६२ ॥

अम्भोधिनेमेः समुद्रकाञ्च्या विधुना सुधाकरेणाकब्जरेण पातिसाहिना दिल्लीनगरात्

विधा विविधलक्ष्म्या कलिताम् आगरा इत्यभिधानं यस्यास्तादृशीं पुरीं नगरमुपेत्यागत्य
 कियन्ति कतिचिद्वर्षाणि यावत्स्थितिः वसतिर्वितेने विहिता । स्थित इत्यर्थः । केनेव ।
 भूकश्यपेनेव । यथा वसुदेवेन शौर्यपुराणमथुरामागत्य कियन्ति हायनानि वसतिर्वितन्यते
 स्म । 'वसुदेवो भूकश्यपो दन्दुरानकदुन्दुभिः' इति हैम्याम् । किंभूतां पुरम् । हेमपद्मानां
 आम्बूनदारविन्दानां निष्पातिभिर्नितरां पतनशीलैरथ वा काञ्चननीरजेभ्यो गलद्भिः ।
 'पशुपतिजटाश्रुत इव विकसितकनकमलकुवलयोच्छलितरजःपुञ्जपिञ्जरितराजहंसावतंसया'
 इति चम्पूकथायां हेमपद्मानां सद्भाव इति । पौष्पैः परागैः कपिशो पिङ्गीकृतपया यार्कसुता
 भानुनन्दना सैव कलापः कलधौतमेखला यस्यां सा ताम् ॥

श्लो०३१०

जेम वसुदेवे शौर्यपुरीधी आवीने मथुराभां स्थिरता करी हती तेम पृथ्वीना यंद्र
 अकथर भादशाडे दिवही नगरधी सुवर्षु कभेदानी परागधी जेना पाष्णी पीणा जनी
 जयां छे तेवी यमुनाइय मेजलावाणी आआ नगरीभां आवीने डेटलांक वर्ष स्थिरता करी ॥६२॥

[तस्थौ समाः स कियतीः पुरमागराख्यां

भूमान्विभूष्य मथुरामिव वृष्णिस्तनुः ।

भर्तुर्वशेव सरसा सरसीरूपास्या

श्यामाङ्कमर्कतनुजा भजते स्म यस्याः ॥

स भूमण्डले मुद्गलेन्द्रतया विख्याती भूमानकम्बरः आगरा इत्याख्या नाम यस्या-
 स्तादृशीं पुरं नगरीं विभूष्यालंकृत्य कियतीः कियत्संख्याकाः समा वर्षाणि । 'हायनोऽब्दं
 समाः शरत्' इति हैम्याम् । यावत्तस्थौ स्थितिमकार्षीत् । क इव । वृष्णिस्तनुरिव ।
 यथा वृष्णेरेण्धकवृष्णेः स्रुतुर्नन्दनो वसुदेवोदसारः कंसोपरोधेन कतिचित्संख्याकान् सेवत्स-
 रान् स्थितवान् । यस्य आगराख्यायाः पुरो मथुरापुर्याम् अर्कतनुजा कालिन्दी अङ्गं
 समीपं भजते स्म सिधेवे । 'अङ्गो भूषारूपकलक्ष्मसु । चित्राजौ नाटकाद्यंशे स्थाने
 क्रोडेऽन्तिकागसोः ॥' इत्यनेकार्थः । केव वशेव । यथा पत्नी भर्तुरन्तिकमुत्सङ्गं भजते ।
 किंभूता । सह रसैः पानीयैः शृङ्गारादिभिर्वा वर्तते या सा सरसा । पुनः किंभूता । सर-
 सीरूढं पद्मं तदेष तद्रक्षा आस्यं वदनं यस्याः । पुनः किंभूता । श्यामा कृष्णवर्णा । 'जम्मन्तरे
 न विहृदइ उत्तममहिलाण जं कियंपि कम्मं । कालिन्दी कण्ठविरहे अज्जवि कालं जलं
 वहरं ॥' इति वृत्तरत्नाकरवृत्तौ । पक्षे षोडशवार्षिकी ॥ पाठान्तरम् ॥]

પાઠ્યન્તર-૨લોકાર્થ

જેમ વસુદેવે કંસનાં આગ્રહથી કેટલાકવર્ષ મથુરાને અલંકૃત કરી હતી તેમ અકબર બાદશાહે કેટલાંક વર્ષપર્યંત આગ્રાનગરીને અલંકૃત કરી. તે આગ્રા અને મથુરાની સમીપમાં યમુના વહે છે. શૃંગાર આદિ રસથી સુકૃત વિકસ્વર કમલજેવા મુખવાળી અને શ્યામવર્ણી તરૂણી સ્ત્રી [જેમ સ્ત્રી શૃંગાર આદિ રસ (પાણી) વડે સુકૃત હોય તેમ યમુના જલવડે સુકૃત છે, જેમ સ્ત્રીનું વિકસ્વર કમલ જેવું મુખ હોય છે તેમ મથુરા પણ કમલમુખી છે ! જેમ સ્ત્રી શ્યામવર્ણી તરૂણી હોય તેમ નદી શ્યામવર્ણી જ પાણીવાળી છે] ! જેમ સ્ત્રી પતિનાં ઉત્સર્જને સેવે તેમ યમુના પણ મથુરા અને આગ્રાનાં અંકને (સમીપતાને) સેવે છે !

સ શ્રીકરીપુરમવાસયદાત્મશિલ્પિ-

સાર્થેન દાક્ષરસઃ સચિથે ધરેશ્વરઃ ।

ઇન્દ્રાનુજાત ઇવ પુણ્વજનેશ્વરેણ

શ્રીદ્વારકાં જલધિગાધવસંનિધાને ॥ ૬૩ ॥

સ ધરેશ્વરઃ અકબરધરણીરમણઃ આત્મનઃ સ્વાજ્ઞાવશર્વતિના શિલ્પિસાર્થેન વિજ્ઞાનિ-
નિવહેન દાક્ષરસઃ સરસઃ પ્રાક્ સાદિતૈવ સ્વયં જ્ઞાનિતસ્ય દ્વાદશકોક્ષમિતસ્ય
તદાકસ્ય સચિથે પાર્થે શ્રીકરી ઇતિ નામ્ની પુરં નગરં અવાસયત વાસયતિ સ્મ । ક ઇવ ।
ઇન્દ્રાનુજાત ઇવ । યથા ‘શક્તાવરજો વિષ્ણુઃ દાશાર્હેઃ । પુરુષોત્તમોઽધિશયનોપેન્દ્રાવજે-
ન્દ્રાનુજાઃ ॥’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । તથા ‘કા નુજે મમ નિજે વનુજારૌ’ ઇત્યપિ સચિથે ઇન્દ્રાવજ-
નાનાં યજ્ઞાણામીશ્વરેણ સ્વામિના । ‘કેલાશોકાયક્ષ્મણનિધિપુણ્યર્કિપુરુષેશ્વરઃ’ ઇતિ
હૈમ્યામ્ । શક્તાદિષ્ઠનત્વેન । જલધિગાનાં નદીનાં ધર્મો ભર્તા સમુદ્રસ્તસ્ય સંનિધાને સમીપે
શ્રિયા સ્વર્ણરત્નાદિસમૃદ્ધયા સંયુક્તાં દ્વારકાવામ્નીં પુરીં વાસયામાસ નિવેશયતિ સ્મ ॥

૨લોકાર્થ

જેમ કૃષ્ણ માટે ઇંદ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે સમુદ્રની સમીપમાં ધનધાન્યાદિથી સમૃદ્ધ
દ્વારિકા નગરી વસાવી હતી તેમ અકબર બાદશાહની આજ્ઞાથી સ્વયં બનાવેલા ‘ડાબર’
નામના સરોવરની નજીક શિલ્પીઓના, સમુદે “શ્રીકરી” (સીકર) નામની નગરી
વસાવી હતી. ॥૬૩॥

प्राक्काश्यपीपतिरकम्बरपातिसाहि-

स्तस्याः पुरः प्रतिभटान्प्रचलन्विजेतुम् ।

आशा दशापि कुरुते स्म फते स यस्मा-

त्तस्मात्फतेपुरमिति प्रददे तदाह्वाम् ॥ ६४ ॥

तस्मात्कारणात् काश्यपीपतिरवनिनायकः तस्याः श्रीकर्या आह्वानं नाम फतेपुरमिति प्रददे दत्तवान् । करोति स्मेत्यर्थः । यत्तदोन्तियाभिसंखन्धाद्यस्मात्कारणात् सोऽकम्ब-
रपातिसाहिः प्राक् पूर्वं वासनसमये तस्याः श्रीकर्याः पुरो नगर्याः प्रतिभटान् प्रत्यर्थि-
पार्थिवान् विजेतुं प्रचलन् प्रतिष्ठमानः दशापि प्राची—आग्नेयी—दक्षिणा—नैऋती—
प्रतीची—वायवी—उत्तरा—देशानी—नागी—ब्राह्मीलक्षणा आशा दिशः फते स्वायत्ताः ।
यचना हि विजयस्याभिधां 'फते' इति कथयन्ति इति । 'दशदिगन्तजिता रघुणा यथा'
इति रघुवंशे । दशदिशां जयः कुरुते स्म कृतवान् । जैनमते तु महानद्यादिषु इत-
स्ततः पयःप्रवाहागमनैर्निम्नोभवद्भूभागनिवासिशबरादिग्रामाः शैलसंधिगह्वरमध्यगतभिल्ल-
पत्स्यो वा अधोदिग्वर्तिनः तथा पर्वतोपरिकोट्टादय ऊर्ध्वदिग्भाज इति तत्त्वम् इति
दशदिग्जयः जिगायेत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

अकम्बर आदशाडे शत्रुराज्येने लुतवा भाटे प्रथम श्रीकरी नगरीथी प्रथाषु कथुं,
दशे दिशाओने स्वाधिन करी हती अर्थात् दिग्विजय कथ्ये हतो. 'इते' कथ्ये हतो.
(यस्य) विजयने 'इते' कडे छे.) तेथी श्रीकरीनुं नाम 'इतेपुर' राभवामां आण्युं ॥ ६४॥

गौरीमहेश्वरगणा स्फटिकावनद्ध-

मध्या सशेवधिपतिः प्रचलत्कुमारा ।

कर्णातिथीभवदिभाननधीररावा

कैलासभूमिरिव या नगरी रराज ॥ ६५ ॥

या श्रीकरीनगरी कैलासभूमिः स्फटिकाचलक्षोणीव रराज राजते स्म । किंभूता ।
गौरीभिः काञ्चनचारुवर्णवर्णनीयवर्णिनीभिः कलितानां महेश्वरगणां महेश्वरानामगणित-
प्रविणवतां व्यवहारिणां गणां ब्रजा यत्र । पक्षे पार्वतीसंयुतशंभुः तथा गणाः पार्षदाः
प्रमथादयो यस्याम् । पुनः किंभूता । स्फटिकादुज्ज्वलमवनद्धं सुधाकल्पितं गृहविपणिम्-

ગમ્યં મધ્યં યસ્યામ્ । પક્ષે સ્ફટિકરત્નૈરવનદ્વં બદ્ધં મધ્યં યસ્યાઃ સ્ફટિકાત્રિત્વાત્ । પુનઃ
કિંમૂતા । સહ શેવધીનાં નિધાનાનાં પતિભિઃ સ્વામિભિઃ અગણિતાપ્રમાણપ્રચિણત્વાત્પ્રતિસ્થા-
નનિશ્ચિન્તાનેકનિધિનાયકૈરીશ્વરૈર્વર્તતે યા । પક્ષે સધનદા । ‘કૈલાસૌકાપસ્રધનનિધિકિપુ-
રુષેશ્વરઃ’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । પુનઃ કિંમૂતા । પ્રચલન્તઃ ક્રોડાક્રુતે સ્વતન્ત્રમિતસ્તતઃ પરિત્રા-
મ્યન્તઃ કુમારા રાજામાત્યસામન્તમહેશ્વ્યાદીનાં બાલકા યત્ર । પક્ષે પ્રચલન્ પિત્રોર્મિલનાર્થે
ગમાગમં કુર્વન્ કુમારઃ સ્વામિકાર્તિકો યત્ર । સ્કન્દસ્યાન્યત્રાપિ સ્થિતિસંભવાદ્રમાગમૌ
યુક્તૌ । તથા—‘સુગન્ધિગન્ધમાદનાધિવાસિનઃ સ્કન્દદેવસ્ય દર્શનાર્થમિતો ગતવાનસ્મિ’
ઇતિ ચમ્પૂકથાયામ્ । અથવા ગૌરીનન્દનત્વાત્તત્રાપિ માતુઃ પાર્શ્વેઽવસ્થિતત્વાત્ત્વેતિ દ્વયો
રપિ કર્મધારયઃ । પુનઃ કિંમૂતા । કર્ણાતિથીભવન્તઃ શ્રવણપ્રાધુર્ણા જાયમાના હમાનાં
સદગન્ધબન્ધુરસિન્ધુરાણામાનનેભ્યો વક્ત્રેભ્યોઽર્થાન્નિર્ગતા ધીરાઃ પાનીયપૂર્ણાપ્રમાણશ્રાવણસં-
બન્ધિજલધરધ્વનિતાનુકારિણો રાવા ગમ્भीરગર્જારિવા યસ્યામ્ । પક્ષે શ્રૂયમાણો ગણનાયક-
ધીરધ્વનિર્યસ્યામ્ । વિનાયકસ્યાપિ ગૌરીતત્ત્વજત્વાત્ ॥

શ્લોકાર્થ

‘શ્રીકરી’ નગરી કૈલાસભૂમિની જેમ શોભતી હતી. તેમાં [કાંચનવર્ણીય મહિલાઓ
સહિત શ્રેષ્ઠીઓનો સમૂહ હતો; જેવી રીતે કૈલાસમાં પાર્વતી સહિત ઈશ્વર અને પ્રમથ
આદિ ગણો છે. નગરીનો મધ્યભાગ સ્ફટિકની જેમ ઉજ્જ્વલ હતો, જેવી રીતે કૈલાસ
સ્ફટિક રત્નોવાળો છે. નગરીમાં ધનાઢય માણસો વસતા હતા, જેવી રીતે કૈલાસ ઉપર
કુબેર વસે છે ! નગરીમાં આમતેમ શ્રેષ્ઠીપુત્રો અને રાજકુમારો ક્રીડા કરી રહ્યા હતા, જેવી
રીતે કૈલાસમાં કાર્તિકસ્વામી આમતેમ ક્રીડાને કરે છે. નગરીમાં મદોન્મત્ત હાથીઓનાં
ગર્જનવના શબ્દ સંભળાઈ રહ્યાં હતા, જેવી રીતે કૈલાસ જલસહિત મેઘોના ગર્જનવવાળો છે !
આ રીતે કૈલાસભૂમિની જેમ શ્રીકરી નગરી શોભી રહી હતી. ॥૬૫॥

ભૂમિભૃતાં પ્રતિભટં સુમનઃસુ મુખ્યં

જિષ્ણુગ્રધન્વપવિપાણિસહસ્રનેત્રમ્ ।

પ્રેક્ષ્ય પ્રમું હરિમિવ સ્વમુપેતમુખ્યં

પ્રીતેરનૂપગતવત્યમરાવતીયમ્ ॥ ૬૬ ॥

યં નૃપમ્ । યન્મૂર્તિમિત્યર્થઃ । ઉખ્યં મહીમણ્ડલે ઉપેતમાગતં સ્વમાત્મીયં પ્રમુ સ્વામિનં
હરિમિન્દ્રં પ્રેક્ષ્ય વિલોક્ય । વિજ્ઞાયેત્યર્થઃ । પ્રીતેઃ સ્વસ્વામિનિ સ્નેહાતિરેકાત્ અનુ પૃષ્ઠે
ઉપગતવતી સમાયાતા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—‘ઇયં શ્રીકરીરૂપા અમરાવતી ઇન્દ્રનગરીવ । કિંમૂતં
યં હરિં ચ । ભૂમિભૃતાં વિપક્ષક્ષોણીક્ષિતાં પર્વતાનાં ચ પ્રતિભટં વિદ્વેષિણં નિહન્તુકમ્ ।

હી. સૌ. ૧૫

પુનઃ કિંમૂતમ્ । સુષ્ટુ શોભનં મનો યેષાં નિરવચ્ચહદયેષુ મહત્સુ દેવેષુ ચ મુખ્યમગ્રગણ્યમ્ ।
પુનઃ કિંમૂતમ્ । જિણ્ણં જયનશીલં તથા ઊર્ગ્ગં પ્રચણ્ડં સ્વાસહજપરઃસહસ્રસંહારકારકં
ધન્વ કોદણ્ડં યસ્ય । તથા પવિર્વજ્રમાકૃત્યા પાળૌ હસ્તે યસ્ય । પ્રાયઃ પુણ્યવતાં પાણિ-
પાદેષુ ષઙ્ગચક્રાઢકુશાદિલક્ષણાનિ સ્યુઃ । તથા સહસ્રં દશશતસંખ્યાકાનિ નેત્રાણિ
લોચનાનિ યસ્ય । ‘સહસંહી રાજા’ इति લોકવાક્યમપિ । ચરપ્રધાનપુરોહિતાદીનાં
દૃગ્મિર્મૂળપાલાઃ પશ્યન્તીતિ કવિસમયોઽપિ । પથાત્કર્મધારયઃ । શક્ત્ય ત્વેતાનિ નામા-
ન્યેવ સન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર રાજાના રૂપે પોતાના સ્વામી ઇંદ્રને પૃથ્વી ઉપર આવેલા બેઈને, તેની
પાછળ અત્યંત રનેહથી ઇંદ્રપુરી અમરાવતી બાણે શ્રીકરી રૂપે આવીને રહી ન હોય !
જેમ ઇંદ્ર પર્વતોનો શત્રુ કહેવાય છે તેમ-રાજ-શત્રુરાજાઓ પ્રત્યે શત્રુ હતો. જેમ ઇંદ્ર
દેવોમાં મુખ્ય હોય છે તેમ આ રાજ સભ્યન પુરૂષોમાં મુખ્ય હતો. જેમ ઇંદ્રના હાથમાં
વજ્ર હોય છે તેમ આ રાજાના હાથમાં જયશીલ પ્રચંડ ધનુષ્ય હતું. અથવા રાજાના
હાથમાં વજ્રની આકૃતિ હતી. (પ્રાયઃ પુણ્યવંત પુરૂષોનાં હાથ પગમાં વજ્ર, ચક્ર, અંકુશ
આદિ લક્ષણો હોય છે.) જેમ ઇંદ્રને હબર નેત્ર હોય છે તેમ રાજા સૈનિકો, પ્રધાનો અને
પુરોહિત આદિની દૃષ્ટિથી બેતો હોવાથી હબર આંખોવાળો હતો. આવા ઇંદ્રની જેમ
શોભતા અકબર બાદશાહને પૃથ્વી પર આવેલા બેઈને તેની પાછળ અમરાવતી શ્રીકરી-
રૂપે આવીને રહી ન હોય ! ॥૬૬॥

સ્પર્ધાં યયા વિદધતં ત્રિજગજ્જયિન્યા

દૃષ્ટ્વા બલેઘૃહમિયં કચિદોચિતી ન ।

ધ્યાત્વેતિ પદ્મજનુષા પ્રતિઘાતિરેકા-

ક્ષિપ્તઃ ક્ષણાત્ક્ષિતિતલે બલિના કિમેષઃ ॥૬૭॥

પદ્મજનુષા બ્રહ્મણા હત્યમુના પ્રકારેણ ધ્યાત્વા વિચિન્ત્ય પ્રતિઘાતિરેકાદનુચિતવિભા-
વનોદ્ભૂતકોપાતિશયાત । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—બલિના બલિનામ્ના દૈત્યેન સાર્ધમ્ । અન્ન સાર્ધપદા-
ધ્યાહારઃ । અથ વા બલિના બલવતા વિધિના । બલવન્તં વિના કાપિ કાર્યેસિદ્ધિર્ન
સ્યાત્ । અતઃ પથ બલિઘૃહઃ ક્ષણાન્નિમેષમાગ્રાત્ક્ષિતેઃ પૃથિવ્યાત્તલે અધોભાગં ક્ષિપ્તઃ પાતાલે
પ્રવેશિતઃ । ‘બલિસદ્મ દિવં સતથ્યવાગુપરિ સ્માહ દિવોઽપિ નારદઃ’ इत्यુપરિ
સ્થિતિર્બલિઘૃહસ્ય નૈષપે । इति કિમ્ । ત્રિજગજ્જયિન્યા ભુવનત્રિયીયાવજ્રગરીજયનશી-

लया यया श्रीकर्या नगर्या सार्धं स्पर्धामभ्यसूयां विदधतं कुर्वाणम् । बलेर्गृहं नागलोकं
दृष्ट्वा स्वयमन्विष्य इयमनया श्रीकरीपुरा सह स्पर्धाकृतिः क्वचित्कुत्रापि नौचिती न
युक्तिमती इति चेतसि विचार्य ॥

श्लोकार्थः

त्रष्टे जगतनी लक्ष्मीने जतवावाणी श्रीकरी नगरीनी साथे स्पर्धा करता अलिअडने
जेधने 'आ प्रकारे धर्ष्या करवी ते योज्य नथी' जेम विचारिने, अनुचित थवाना
लयथी ज जष्टे अद्वाजे जेकक्षु भात्रभां अलिअडने (अलिनामना दैत्य सद्धित) पृथ्वीनां
तणिये अर्थात् पातालभां ईंकी दीधुं न डोय ! ॥६७॥

निर्वर्ण्य वर्ण्यविभवैः स्वभवैः पुरीं यां
संस्पर्धया निजजयाय समुज्जिहानाम् ।
तद्भूतभूरितरभीतिविहस्तचेताः
किं द्वारका प्रविशति स्म पयोधिमध्ये ॥६८॥

द्वारका नारायणनगरी पयोधिमध्ये समुद्रसलिलदुर्गान्तराले प्रविशति स्म प्रविष्टा ।
उत्प्रेक्ष्यते—तस्याः श्रीकरीपुर्याः सकाशाद्भूता उत्पन्ना भूरितरा अतिमहती या भीतिर्भयं
तया कृत्वा विहस्तं व्याकुलीभूतं चेतो मनो यस्याः । किं तादृशीव किं कृत्वा । स्वस्याः
श्रीकर्या भवैरुत्पन्नैर्वर्ण्यैर्जगतत्रयजनवर्णनीयैर्विभवैः श्रीभिः संस्पर्धया अभ्यसूयया कृत्वा
निजस्य द्वारवत्याः आत्मनो जयाय पराभवनाय समुज्जिहानामुद्यतां प्रगल्भानां कृतो-
द्यमानां वा यां श्रीकरीपुरीं निर्वर्ण्य दृग्गोचरीकृत्य । इति समुदायेन नगरीवर्णनम् ॥

श्लोकार्थः

द्वारिका नगरनी समुद्रनी मध्यभां जधने रली. पोताना वलवनी साथे स्पर्धा-
करती कृष्णपुरी-द्वारिकानो परालव करवा भाटे सज्ज थयेली त्रष्टे जगतभां प्रशंसनीय
वैलववाणी श्रीकरीने जेधने लयाकान्त अनेला चित्तवाणी द्वारिका जष्टे समुद्रनां तणीये
जधने जेडी न डोय ! ॥६८॥

अथ पृथग्वर्णनम्—

धात्रीधृतौ फणसहस्रभृताभ्यसूयां
विभ्रद्भुजंगविभुनाम्बरचुम्बिमौलिः ।

सालः स्मयेन कपिशीर्षककोटिमुच्चै-

र्धतुं मरुद्गृहमिव स्वयमप्यधत्त ॥६९॥

सालो यत्प्राकार- स्मयेन गर्वावेशवशंवदतया । उत्प्रेक्ष्यते—स्वयमप्यात्मनोऽपि मरुद्गृहं स्वर्गं धर्तुमुद्रोक्तुं धारयितुमुच्चैर्ध्वमुपरिष्ठात् कपिशीर्षकाणामट्टालकानां 'कासीसां' इति प्रसिद्धानां कोटिमधत्त धृतवानिव । सालः किं कुर्वन् । भुजंगविभुना शेषनागनाय-केन सममभ्यसूयामीष्यां स्पर्धा बिभ्रद्धानः । किंभूतेन भुजंगविभुना । धात्र्या धरित्र्या धृतौ धारणविषये कणानां स्वशिरसां सहस्रं दशशतीं बिभर्तीति । सालः किंभूतः अम्बरमाकाशं चुम्बतीति शिखरेण स्पृशतीत्येवंशीलो मौलिर्मूर्धा यस्य । अभ्रलिह इत्यर्थः ॥

श्लो॥३४॥

धरतीने धारणु करवा भाटे जेणे उल्लरक्षणाये। जनावी छे तेवा शेषनागनी साथे स्पर्धा करता नगरीना आ गगनचूणी किल्लाये अडंकारथी स्वर्गलोकांने धारणु करवा भाटे जेणे हंथां कोडा कांशराये। धारणु कर्या न डोय ! ॥६९॥

यद्गप्रवज्ररुचिसंचितशक्रचाप-

चक्राभ्रचुम्बिकपिशीर्षकराजिराभात् ।

युद्धं विधातुमहितेन विधुंतुदेन

मित्रान्तिकं किमु समीयुरमी सगोत्राः ॥७०॥

यस्या नगर्याः वज्रः प्राकारः तस्य तत्संबन्धिनं वा वज्राणां गर्भसंदर्भीकृतकुलिशरत्नानां रुचिभिः कान्तिभिः संचितानि पुष्टानि कृतानि प्रकटीकृतानि वा शक्रचापचक्राणि इन्द्रधनुर्मण्डलानि । अथ च वज्रशक्रकोदण्डचक्राख्यानि आयुधानि यस्यां तादृशी । तथा अभ्रमाकाशं चुम्बत्यालिङ्गतीत्येवंशीलो अभ्रं कषा कपिशीर्षकाणां राजिः पङ्क्तिः आभा-द्भवौ । उत्प्रेक्ष्यते—अहितेन शत्रुणा विधुंतुदेन राहुणा सार्धं युद्धं संग्रामं विधातुं कर्तुं मित्रस्य सुहृदः सूर्यस्य चान्तिकं समीपममी सगोत्राः स्वजनाः किमु समेता उपगता इव । सगोत्रत्वं तु वृत्ताकारत्वेन प्राकाशकत्वेन च नभः पान्थत्वेन प्रभाकरत्वेन च । तथा सगोत्रा हि सायुधाः संग्रामसमये सगोत्रसमीपे प्रायः समायान्ति इति रीतिरियम् । तत्रापि कश्चित्सगोत्रोऽप्यनिष्टो भावदेव' च सत्पयं परं मित्रः ततः सर्वमप्युचितमेवेति ॥ इति प्राकारः ॥

શ્લોકાર્થ

વજ્રરત્નોની કાન્તિથી ઇદ્ર ધનુષ્યનાં મંડલો જેમાં પ્રગટ થયાં છે તેવો શ્રીકરી નગરીનો ગગનચુંબી કિલ્લો શોભતો હતો તે જાણે ઇદ્રધનુષ્યનાં મંડલો પોતાનાં શત્રુ રાહુની સાથે યુદ્ધ કરવા માટે સૂર્યેય મિત્રની પાસે આવેલા સગોત્રીઓ—સ્વજનો ન હોય ! ॥૭૦॥

યત્રાપણેષ્વગુરુચન્દનગન્ધધૂલી

ચન્દ્રપ્રકીર્ણકમળીસુરદુષ્યમુલ્યા ।

જ્ઞાનૈર્જિનૈસ્ત્રિજગતીવ સમસ્તવસ્તુ-

વીથી વ્યલોક્યત નરૈર્નિજનેત્રપદ્મૈઃ ॥ ૭૧ ॥

યત્ર ફતેપુરે આપણે વ્યવહારિણાં હૃદયે સમસ્તાનાં વસ્તુનાં ક્રયાણકાનાં વીથી શ્રેણી નરૈર્નૈગરગ્રામજનપદજન્મભિર્જનૈર્નિજનેત્રપદ્મૈઃ સ્વનયનારવિન્દૈર્વ્યલોક્યત સમીક્ષ્યતે સ્મ । કિંમૂતા । અગુરવઃ કાકતુણ્ડાઃ, ચન્દનાઃ શ્રીલુણ્ડાઃ, મન્વધૂલ્યાઃ કસ્તૂરિકાઃ, ચન્દ્રાઃ કર્પૂરાઃ સુવર્ણાનિ વા, પ્રકીર્ણકાનિ ચામરાણિ મળયશ્ચન્દ્રકાન્તાઘાઃ સર્વજાતિરત્નાનિ વા સુરદુષ્યાણિ દેવકુલાનિ વાસાંસિ મુખ્યાન્યાદીનિ પ્રધાનાનિ વા યસ્યામ્ । કેરિવ । જિનૈરિવ । યથા વીતરાગૈઃ કેવલિભિઃ કેવલજ્ઞાનૈઃ કૃત્વા ત્રિજગતિ પ્રલોક્યે સમસ્તવસ્તુવિસ્તારો વિલોક્યતે । સમસ્તવસ્તુવિસ્તારો લોકે યવ નાલોકે, તત-ત્રિજગદ્ગ્રહણમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કેવલી ભગવંતો ત્રણે જગતની સમસ્ત વસ્તુઓનાં વિસ્તારને જુએ છે, તેમ નગરવાસીઓનાં નેત્ર કમલો ફતેહપુર નગરની દુકાનોમાં અશુર, ચંદન, કસ્તુરિકા, કર્પૂર, સુવર્ણ, છૂટીછૂટી ચામર આદિ વસ્તુઓ, ચન્દ્રકાંત આદિ રત્નો અને દેવદૂધ્ય આદિ સુંદર વસ્તુ વિગેરે સમસ્ત વસ્તુઓ જોતાં હતાં. ॥૭૧॥

શ્રેણીભવન્ત્યુભયપક્ષવલક્ષરત્ન-

હૃદાવલી વિલસતિ સ્મ ફતેપુરસ્ય ।

સુસ્વામિસંમદિતયત્પુરપદ્મધાત્ર્યા

વક્ષઃસ્થલીકલિતમૌક્તિકમાલિકેવ ॥૭૨॥

फतेपुरस्याकब्बरनगरस्य श्रेणीभवन्ती द्विपङ्क्तिया जायमाना उभयपक्षयोर्द्वयोः पार्श्वयोः । 'शय्यां जहत्युभयपक्षविनीतनिद्राः स्तम्बेरमाः' इति रघुवंशे । 'उभयाभ्यां द्वाभ्यां पक्षाभ्यां पार्श्वभ्यां परिषर्तनेन कृत्वा विनीता अपहस्तिता निद्रा यैः' इति तद्वृत्तौ । वलक्षरत्नानां स्फटिकमणीनां स्फटिकोपलकल्पितानां हट्टानामापणानामावली धोरणी विलसति स्म शुशुभे । उत्प्रेक्ष्यते—सुशोभनो नीतिमान् स्वामी अकब्बरसाहः-स्तेन संमदो हर्षः संजातोऽस्यास्तया संमदितया संजातानन्दया यत्पुरस्य फतेपुरनगरस्य पद्मधाच्या अरविन्दमन्दिरया लक्ष्म्या वक्षःस्थले स्वहृदये आकलिता धृता परिहिता मौक्तिकमालिकां मुकांहारलतेव ॥ इति हट्टावली ॥

श्लो० ३ार्थ

इतेहपुर नगरीनी भने भाजुअे स्फटिक रत्नोनी भनेली (हुकने) शोबली
हती. ते भाजे नीतिमान अकबर३५ मालिकनी प्राप्तिथी हर्षित थयेली इतेपुरनी
लक्ष्मीअे पोतानां वक्षस्थल (हृदय) उपर मुकताहार धारशु कथी न होय ! ॥७२॥

वेश्मव्रजाः पुरि विभान्ति मणीमरीचि-

संचारचूर्णिततमीतिमिरप्रसाराः ।

स्फूर्त्या विजित्य सुमनोनगरी गृहीता

मन्ये विमाननिवहा अनयादसीयाः ॥ ७३ ॥

पुरि फतेपुरनगर्यां वेश्मव्रजा गृहगणा विभान्ति । किंभूताः । मणीनां विविधरत्नानां मरीचीनां कान्तीनां संचारेण प्रसारेण चूर्णिताः खण्डशः कृताः तमीतिमिराणां निशान्धकाराणां प्रसारा विस्तारा यैः । तत्राहमेवं मन्ये मानयामि जाने उत्प्रेक्षे वा । अनया नगर्यां स्फूर्त्या स्वविभूषाविस्फूर्जितेन सुमनोनगरी अमरपुरी अमरावती विजित्य परिभूय अदसीयाः स्वःपुरीसंबन्धिनो विमाननिवहाः गृहीता इवादत्ता इव ॥

श्लो० ३ार्थ

विविध प्रकारनां रत्नोनी कान्तिना प्रसारथी रात्रिना अंधकारना ज्यां दूकडा
कराया हता तेवी इतेपुर नगरीनां गृहोनी पंक्ति शोबली हती, ते मने लागे छे के
पोतानी शोभाथी स्वर्गपुरी अमरावतीने जतीने तेनी पासेथी आ नगरीअे भाजे देवानां
विमाने अहणु कया न होय ! ॥७३॥

चित्ते विचिन्त्य भयमभ्रपथेऽभियाति-
स्वर्भाणुतो निजपरिच्छदमप्यशेषम् ।
आदाय यद्विविधरत्ननिकेतकायाः
सातं क्षिताविव वसन्ति सितांशुसूर्याः ॥७४॥

यन्नगर्यां विविधानामनेकजातीयानां रत्नानां कर्कटनादीनां मणीनां ये निकेता
नैकोचितचञ्चुररचनासंदर्भितभवनास्त एव कायाः शरीराणि येषां ते । सितांशवः
श्वेतकान्तयश्मन्त्राः सूर्या आदित्याः । उत्प्रेक्ष्यते—क्षितौ पृथिव्यां सातं सुखं यथा स्यात्तथा
वसन्ति निर्विघ्नं स्थितिं कुर्वन्ति । किं कृत्वा । अभ्रपथे मेघमार्गे गगने अभियातिः
प्रतिपन्थी यः स्वर्भाणुविधुनुदः तस्मात्सकाशाच्चित्ते स्वमानसे भयं निजप्रसनसा-
ध्वसं विचिन्त्य विमृश्य अपि पुनः अशेषं समस्तमात्मपरिच्छदं ग्रहनक्षत्रतारकादिपरी-
वारमादायं सार्धं गृहीत्वा ॥

श्लोकार्थः

इतेपुरभां अनेक जतिनां रत्नानां गृहो शोभता इतां, 'आकाशभां शत्रुभूत
राहुनो लय रडेवो छे भाटे पृथ्वी पर निर्विघ्नपथे सुखपूर्वक रही शकाय' आवो
विचार करीने जेहूँ सूर्य, चन्द्र-ग्रह, नक्षत्र आदि पोताना परिवारने साथे लक्ष्मीने
आ नगरीभां आवीने परया न होय ! अर्थात् रत्नानां अनेकां अरे गृहो जेहूँ सूर्य
चन्द्र—ग्रह—नक्षत्र आदि न होय ! तेषां शोभता इतां ॥७४॥

उन्नालनीरजमिव श्रियमापदेका—
स्तम्भं निकेतनमकम्बरभूमिमानोः ।
वंश्या रवेरिव परेऽपि गृहा वहन्ते
शोभां मणीद्युतिविभासितदिग्विभागाः ॥७५॥

अकम्बरनामा भूमेर्विश्वभराया भानुभास्वांस्तस्य पतावता राज्ञः एक एवाधस्ताद्भागे
स्तम्भ आधारस्थूणा यस्य तादृशं निकेतनमेकस्तम्भभवनं श्रियं शोभामापलभते स्म ।
किमिव । उन्नालं नीरजमिव । यथा उत ऊर्ध्वमुदुच्चैः सलिलाद्बहिर्वर्ति जनलोचनगो-
चरं वा नालं मृणालं यस्य तावक् नीरजं कमलं श्रियं शोभामाप्नोति । अपि पुनरक-
म्बरसाहस्रैः परेऽन्येऽपि गृहाः सप्तभूमिकादयः प्रासादाः शोभां विभूषां वहन्ते । भासन्ते

इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—रवेः सूर्य वंश्याः सगोत्राः इव । एकस्मिन् वंशे भवाः समुत्पन्ना वंश्याः प्रोच्यन्ते एकवंशजाः प्रायः सदृशा भवेयुरिति । अत एव मणीनां भवनगर्भसद-
भीभूतानां नानाविधरत्नानां द्युतिभिर्ज्योतिर्भिर्विभासिताः प्रकाशिता उद्द्योतिता दिशां
दशानामप्याशानां विभागाः प्रदेशा यैः ॥ इति नगरेनृपगृहाः ॥

શ્લોકાર્થ

પાણીની બહાર અર્થાત્ ઉંચી મૃણાલ (નાલ) વાળું કમલ જેમ શેભે તેમ
આધારરૂપે એકજ સ્તંભવાળો (અર્થાત્ એકદંડિયો) અકબર બાદશાહનો મહેલ શેભા
પામ્યો હતો. તેમ જ બાદશાહના બીજા પણ (સાત માળનાં છ માળનાં વગેરે)
મહેલો, વિભૂષાને ધારણ કરે છે તે મહેલો જાણે મધ્યભાગમાં જડાયેલા રત્નોની કાન્તિથી
જેણે દિશાઓનાં વિભાગો પ્રકાશિત કર્યા છે તેવા પ્રકારના સૂર્યના સ્વવંશીય—સગોત્રીય
ન હોય ! ॥૭૫॥

छायापथे निरवलम्बतया वसन्ती

संख्यातिपातिमखभुग्भरभारितेव ।

पौरस्फुरत्पुरनिभादमरावतीयं

भूमौ समं निजजनैरन्यपतत्त्रुटित्वा ॥७६॥

पौरैर्नागरैर्नगरवासिभिर्भिन्निखिलजनैः स्फुरन्निर्भरभूतं दृश्यमानं विलसद्वा यत्पुरं
फतेपुराभिघनगरं तस्य निभात्कपटान्निजजनैः स्वदेवीदेवलोकैः समम् । उत्प्रेक्ष्यते—इयं
प्रत्यक्षलक्ष्या अमरावती पुरंदरपुरीव त्रुटित्वावस्थानाद्भ्रंशमवाप्य न्यपतत् । अधो-
भूपीठे निपतिता स्थिता चावाप्याधारम् । किंभूता । छायापथे छाया रूपे न तु क्रमादिमोचिते
स्थाने तादृशे पथे मार्गे गगने निरवलम्बतया निराश्रयभावेन वसन्ती वासं
विदधती । तिष्ठन्तीत्यर्थः । पुनः किंभूता । संख्यां गणनामतिपतन्ति अतिक्रामन्तीत्येवं
शीघ्रं ये मखभुजो देवास्तेषां भरैर्वीरैर्धैर्भारः गौरवं संजातोऽस्या इति भारिता भार-
युक्ता जाता नम्रीभूता । अत एव त्रुटित्वा पतिता इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

નાગરિકોથી વિલાસને ધારણ કરતાં એવા ક્ષેત્રપુરના ખડાને—છાયારૂપ આકાશમાં
નિશાલંબન પાળે રહેવાથી અને અસંખ્ય દેવોના ભારથી નમ્ર બની ગયેલી અમરાવતી
(સ્વર્ગપુરી) જાણે (દેવદેવીઓના) પરિવાર સાથે સ્વર્ગમાંથી તૂટીને પૃથ્વી ઉપર
આવી ગઈ હતી. ॥૭૬॥

स्मारावरोधनधियं विदुषां ददाना
यस्मिन्स्मिताम्बुजदशः श्रियमाश्रयन्ते ।
गोष्ठीं विधित्सव इवात्र चतुर्निकाय-
देवाङ्गनाः कुतुकिता मिलिता मिथोऽमूः ॥७७॥

यस्मिन् फतेपुरे स्मिताम्बुजदशः स्मेरारविन्दनयनाः श्रियं शोभामाश्रयन्ते बिभ्रते । किं कुर्वाणाः । ददानाः प्रयच्छन्त्यः 'काम् । स्मरस्य मदनस्येदं स्मारं तादृगवरोधनमन्तः पुरं तस्य धियं बुद्धिम् । केषाम् । विदुषां पण्डितानाम् । 'स्मरावरोधभ्रममावहन्ती' इति नैषधे । उत्प्रेक्ष्यते—अमूः प्रत्यक्षाः चतुर्णां भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कविमानवासिलक्षणानां निकायानां जातिविशेषाणां देवानामङ्गनाः स्त्रियः मिथः परस्परम् अत्र नगरे अमूः अगजजननयनविषया मिलिता इव । किंभूताः । गोष्ठीं विधित्सवः अन्योन्यं गोष्ठीं स्वस्ववार्तां कर्तुं काङ्क्षन्त्यः । अत एव किंभूताः । कुतुकिताः कुतुकं स्वपरस्परस्वान्तप्रवृत्तिप्रविधाने कौतूहलं हृदयोलासो जातमासामिति कुतुकिताः ॥ इति नरनार्यः ॥

श्लोकाथ

पंडित पुरुषोने पथु कामदेवनां अंतःपुरनेः भ्रम करवे अेवी आ नगरनी
विक्षित कामलनयना—स्त्रीये। शोभाने धारण करे छे ते नखे आर निकायनी
(भवनपति, व्यंतर, न्येतिष्ठ अने वैभानिक) देवांगनाये। कौतुकथी परस्पर गोष्ठी
करवा भाटे आ नगरमां भणी न होय ! ॥७७॥

स्वर्गे सुरेश इव शेष इवाहिमेहे
चन्द्रो दिवीव निधिनाथ इवालकायाम् ।
प्रीणन्प्रजा दशदिशां विजयं विधाय
तस्यां पुरि क्षितिपतिः स्म करोति राज्यम् ॥७८॥

दशानामपि दिशां हरितामासमुद्रक्षितेर्विजयं स्वायत्तीकरणं विधाय कृत्वा प्रजाः प्रकृतीः समस्तलोकान् प्रीणन् संतुष्टान् कुर्वन् । स क्षितिपतिः जगत्प्रसिद्धिमानक-
ब्धरपातिसाहिः तस्यां फतेपुरनाम्न्यां पुरि नगर्यां राज्यं करोति स्म । समग्रनगरजनपद-
गजचक्रैश्वर्यं भुनक्ति स्म । क इव । सुरेश इव । यथा स्वर्गे देवलोके देवेन्द्रो राज्यं
पालयति । पुनः क इव । शेष इव ' यथा अहिमेहे नागलोके शेषनागाधिपो धरणेन्द्रो वा

રાજ્યં કુરુતે । પુનઃ ક ઇવ । ચન્દ્ર ઇવ । યથા દિવિ આકાશે નિશાપતિર્જ્યૌતિષામૈશ્વર્યં
કુરુતે । પુનઃ ક ઇવ । નિધિનાથ ઇવ । યથા અલકાયાં નિધીનાં સમસ્તમહીમણ્ડલગતનિ
ધાનાનાં નાથઃ સ્વામી ધનદઃ રાજ્યં પાલયતિ ॥ इत्यकञ्चरवासितफलेपुरवर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સ્વર્ગમાં ઈંદ્ર, નાગલોકમાં શેષનાગ આકાશમાં ચંદ્ર અને અલકાપુરીમાં
જેમ ધનદ (કુબેર) રાજ્ય કરે છે તેમ દશે દિશામાં દિગ્વિજય કરીને પ્રભાજનોને
ખુશ કરતો અકબર આદશાહ ફતેપુર નગરમાં રાજ્ય કરે છે. ॥૭૮॥

ગાન્ધર્વિકાઃ ક્વચન ઘોષવર્તીં વહન્તો

ગાયન્તિ યત્ર નવપञ्चमगर्भगीतम् ।

પ્રસ્થાપિતાસ્તમુપવીણયિતું મધોના

સ્વર્ગાયનાઃ સ્વજયશક્ષિતચેતસેવ ॥૭૯॥

યત્રાકબરસભાયાં ક્વચન કુત્રાપિ પ્રદેશે ઘોષવર્તીં વીણાં વહન્તઃ કરે ધારયન્તઃ
ગાન્ધર્વિકાઃ ગાયનવરા इतरगायनजनगानेभ्योऽसाधारणोऽश्रुतपूर्वत्वान्नवीनઃ પચ્ચમનામા
રાગો ગર્ભે મધ્યે યસ્યાસ્તાદર્શી ગીતિં ગાનં ગાયન્તિ ગેયવિષયીકુર્વન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
સ્વસ્યાત્મનો જયે પરાભવે અસૌ સ્વર્ગે સમેત્ય મા માં જયતાદિતિ શક્ષિતં શક્ષાયુક્તં
જાતં ચેતો યસ્ય તાદૃશેન મધોના શકેણ તં સાહિં વીજયા કૃત્વા ઉપ સમીરે સમેત્ય ગાતું
ગાનગોચરીકર્તું પ્રસ્થાપિતાઃ પ્રેષિતાઃ સ્વર્ગાયના હાહાહૂહૂપ્રમુખા દેવગન્ધર્વા ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબરની રાજ્યસભામાં વીણાને ધારણ કરનારા ગાંધર્વિકો (ઐષ ગાયકો)
મધ્યમાં નવીન પંચમ રાગવાણું અદ્ભુત ગાયન કરતા હતા. તે બધે ‘સ્પર્ધામાં આવીને
આ આદશાહ મારો પરાભવ ન કરો,’ આ પ્રકારનાં શંકિત ચિત્તાવાળા ઇંદ્રે ગાવામાટે
સ્વર્ગનાં ગાયકો (‘હાહા’ ‘હૂ હૂ’ આદિ ગાંધર્વ દેવો) મોકલ્યા ન હોય ! ॥૭૯॥

યસ્યાં મહીમદનસંસદિ નર્તકેષુ

નૃત્યં મનોનયનવૃત્તિહરં સૃજત્સુ ।

સપ્તસ્વરૈસ્તદુદિતાપ્રમિતપ્રસત્તિ—

સપ્તાંગ્ગલક્ષિમુદિતધ્વનિતૈરિવાસે ॥૮૦॥

યસ્યાં વર્ણનાગોચરીકર્તુમારબ્ધાયામતિશાયિરૂપત્વાન્મહીમદનો ભૂમીમનોભૂરકબ્ધર-
પાતિસાહિસ્તસ્ય સંસદિ સભાયામ્ । ‘નિષધવસુધામાનાં કસ્ય’ इति નૈષધે । નર્તકેષુ
નૃત્યકારકેષુ મનસાં તથા નયનાનામર્થાન્નચતુરચિત્તલોચનાનાં વૃત્તેર્વ્યાપારસ્ય હરમપહારકમ્
અનન્યવૃત્તિવિધાયકં નૃત્યં તાળડવં સૃજત્સુ કુર્વત્સુ સત્સુ । ષડ્જ-ઋષભ-ગાન્ધાર-મધ્યમ
-પञ्चम-ધૈવત-નિષધનામભિઃ સપ્તભિઃ સ્વરૈરાસે । સપ્તસ્વરાણાં તાનમાનમૂઠ્ઠનાભિર્બભૂષ
इत्यर्थः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તત્માદકબ્ધરસાહેરુદિતા પ્રકટીભૂતા યા અપ્રમાણા પ્રમાણાતીતા
અસાધારણા પ્રસન્તિઃ પ્રસન્નતા યસ્યાસ્તાદૃશ્યાઃ । સ્વામિ—અમાત્ય—તુદ્ગત—કોશ-રાષ્ટ્ર-
દુર્ગ—સૈન્યલક્ષણાનિ સપ્તસંખ્યાકાન્યજ્ઞાનિ અવયવા યસ્યાસ્તદ્વિધાયાઃ લક્ષ્મ્યા રાજ્યશ્રિયાઃ
સમાસમધ્યે લક્ષ્મિશદ્ધો હ્રસ્વોઽપિ દૃશ્યતે । યથા—‘ચરણલક્ષ્મિકરણગ્રહણોત્સવે’ इति
ઋષભનમ્નસ્તવે । તથા—‘લક્ષ્મીલક્ષ્મિહરેઃ સ્ત્રિયામ્’ इति શદ્ધપ્રભેદેઽપિ । મુદિતધ્વનિતૈરિવ
પ્રમોદમેદુરમનસ્ત્વેન શબ્દિતૈરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

કામદેવ સમાન બાદશાહની સલામાં નૃત્યકારો મન અને નયનનું હરણ કરે તેવા
અદ્ભૂત નૃત્યને કરતે છતે બાણે સાતસ્વરોમાંથી (ષડ્જ, ઋષભ, ગાન્ધાર, મધ્યમ, પંચમ
ધૈવત અને નિષધ) પ્રગટ થયેલી અસાધારણ કોટિની પ્રસન્નતા જેમાં છે તેવી
સપ્તાંગલક્ષી (સ્વામિ, અમાત્ય, મિત્ર, કોશ, રાષ્ટ્ર, દુર્ગ અને સૈન્ય) ની પ્રસન્નતાનો
સૂર ન હોય ! (નૃત્યકારોના નૃત્યથી અકમરશાહને પ્રમાણાતીત પ્રસન્નતા થતી
હતી.) ॥૮૦॥

કુત્રાપિ મૌરજિકમણ્ડલવાયમાન—

માઘન્મૃદઙ્ગાનિનદાનનુકર્તુકામઃ ।

જૈનં પદં પરિચરન્વિગતાવલમ્બઃ

શ્રેયોઽનુતિષ્ઠતિ ધનઃ કિમુ કામવર્ષી ॥૮૧॥

કુત્રાપિ સાહિસભાયાઃ કસ્મિશ્ચિત્પ્રદેશે મુરજાન્વાદયન્તીતિ મૌરજિકા મૃદઙ્ગવાદકા-
સ્તેવાં મણ્ડલેન સંદોહેન વાયમાનાનાં વિવિધતાલેઃ પાણિભિસ્તાડ્યમાનાનાં તથા માઘતાં
ભોજનદાનલોભેન મદવતાં ગમ્भीરનિજાભ્યાં મૃદઙ્ગાનાં મર્દલાનાં નિનદાન શબ્દાનનુકર્તુ
સદશીભવિતું કામોઽભિલાષો યસ્ય તાદૃશ ધનો જલધરઃ શ્રેયઃ સુકૃતં પુણ્યમનુતિષ્ઠતિ
કરોતીથ । કિંમૂતઃ । વિગતો નિર્યાતોઽવલમ્બ આશ્રયઃ સ્વજનાદિવર્ગઃ સ્વામિનગરાણુપદમ્ભો
યસ્ય । પતાવતા પકાકી ગગને સ્થિતત્વાત્ ચ નિરાધારઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । કામમતિશયેન
જનમનોભિલાષ વા વર્ષતિ પ્રચુરપયોવૃષ્ટિં કુરુતે પ્રદદાતીત્યે શીલઃ કામવર્ષી । પુનઃ કિં

કુર્વેન । જૈનં જિનોઽર્હન્નાયણશ્ચ તત્સંબન્ધિ પદં ચરણં પરિચરન્ સેવમાનઃ । અર્હન્ચરણં વિષ્ણુપદં ચ ભજમાનઃ । આકાશો તિષ્ઠન્નિત્યથઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આદશાહની સભાના કોઈ વિભાગનાં મૃદંગવાદકોની મંડલીવડે બળવાતા મદવાળા મૃદંગોની ગંભીર ધ્વનિની તુલના કરવાની ઇચ્છાવાળો મેઘ જાણે સુકૃત કરતો હોય તેમ એકાકી બનીને આકાશરૂપ નિરાલંબન સ્થાનમાં રહેતો મનુષ્યની અભિષ્ટ પૂર્તિ માટે પ્રચુર વર્ષા કરતો તેમ જ જૈનપદ (આકાશ)ની ઉપાસના કરતો રહ્યો ! ॥૮૧॥

સ્વર્ગે ન કિંચિદપિ દાનમવાપ્નુવદ્भिः

પ્રાપ્તૈસ્તદાપ્નુમવનીં ધનદાદ્રેન્દ્રાત્ ।

દેવૈર્ને તુમ્બુરુમુલૈઃ ક્વચન પ્રવીણૈ—

વીંણા અવાદિપત કર્ણસુધાં કિરન્ત્યઃ ॥૮૨॥

ક્વચન સભાયાઃ કુપ્રચિત્સ્થાને પ્રવીણીવીંણાવાદનાતિનિપુણૈર્વીંણિકૈર્વીંણાવાદકૈર્વીંણા વિપ્રચ્ચયોઽવાદિપત વાદ્યન્તે સ્મ । કિં કુર્વન્ત્યો વીંણાઃ । કર્ણયોઃ શ્રૌતૃશ્રવણયોઃ સુધામત્યન્તાહ્વાદકારિત્વાદમૃતં કિરન્ત્યો વર્ષન્ત્યઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તુમ્બુરુનામા કશ્ચિત્સુરગાયનવિશેષઃ સ મુખ આદિર્યેષાં તૈઃ । દેવગાયનૈરિત્યર્થઃ । નેત્યુત્પ્રેક્ષાર્થે । કિંભૂતૈર્દેવૈઃ । અવનીં ભૂમીં પ્રાપ્તૈરાગતૈરિવ । કિં કર્તુમ્ । અવન્યા ભૂમેર્ધનદાદતિવદાન્યતયા યૈશ્રવણાદ્રેન્દ્રાદકઞ્ચરાત્સકાશાદાનં મનઃસમીહિતધનં આપ્નુમધિગન્તુમ્ । તર્હિ કિમ્ । સ્વર્ગે દાનં નાસ્તિ । તદેવાહ—કિંભૂતૈર્દેવૈઃ । સ્વર્ગે દેવલોકે કિંચિદપિ સ્તોકમાત્રમપિ દાનં વિશ્રાણનં ત્રિવિંણાદિ । નેતિ નિષેધે । નાવાપ્નુવદ્भिः અલભમાનૈઃ । દેવેન્દ્રાદીનાં દૃઢમુષ્ટિતયા વસુધાયાં વદાન્યબાહુલ્યાદુપેતમિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સભાનાં કોઈપણ સ્થાને વીંણાવાદકો કાનમાં અમૃતનું સિંચન કરતી વીંણા વગાડતા હતા. તે જાણે સ્વર્ગમાં કંઈ પણ દાન ન મળવાથી, પૃથ્વી પરના કુબેર અકબર શાહ પાસેથી દાન લેવા માટે સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવેલા તુંબરૂ આદિ ગાંધર્વદેવો ન હોય ! ॥૮૨॥

एषैव पूस्त्रिजगतीजयिनी निवस्तु—

मौचित्यमावहति भो हरितां महेन्द्राः—

कुत्रापि वेणुरिति वैणविकैः प्रणुन्नो

वस्तुं किमाह्वयति तानिह सान्द्रनादैः ॥८३॥

कुत्रापि साहिसभायाः क्वचन प्रदेशे वैणविकैः वेणुं वादयन्तीति वंशवादकैर्गन्ध-
र्वजनैः प्रणुन्नः प्रेरितः । वादित इत्यर्थः । वेणुवंशः 'वासली' इति प्रसिद्धः । सान्द्रैः
स्नेहलैः श्रवणहृदयप्रेमोत्पादकैर्बहलैर्नीरन्ध्रैर्वा नादेर्निजनिनादैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते— इति
हेतोस्तान् हरितां महेन्द्रान् इह फतेपुरनाम्नि साहिनगरे वस्तुं वासं विधातुं किमाह्वयति
आकारयतीव । अन्योऽपि कश्चिज्जनः केनापि प्रेरितः कमप्यनिर्दिष्टनामानमाकारयति ।
इति किम् । भो इति संबोधने । अहो हरितां महेन्द्राः दशानामपि दिशामधीशाः,
त्रिजगतीजयिनी त्रिभुवननिखिलनगरीनिजयजशीला एषैव फतेपुरलक्षणापूः पुरी निवस्तुं
वस्तुं निवासं विधातुमौचित्यमार्हन्तीयोग्यतामावहति दधातीति ॥

श्लोकार्थः

राजसभाना कोर्ध पणु प्रदेशमां स्नेहल '(कर्णु) अने मनने आनंददायी) स्वरोमां
वंशवादको वांसणी आजवता हता, ते वांसणी जणु छे दशे दिशाना दिगूपादो ! तणु
जगतनी लक्ष्मीने पराभव करवावाणी इतेपुरी नगरीमां वास करवो योग्य छे ' भाटे त्यां
आवी निवास करवानी प्रेरणा करती हती. ॥८३॥

कुत्रापि केलिविहगा मगधा इवोर्वी—

भानोर्मुदा जयजयेदमुदीरयन्ति ।

शास्त्राम्बुधेरिव सुधालहरीदर्हन्त—

स्थासोः कथाश्च कथकाः कथयांबभूवुः ॥८४॥

कुत्रापि सभायाः कस्मिन्नपि भूमिभागे केलिविहगा राजशुकसारिकाप्रमुखपतत्रिणः
मुदा इष्टफलावलीप्राप्तिप्रमुदितमनस्त्वेन उर्वीभानोरतिशायिप्रतापवत्त्वेन वसुधाविषस्वतः
अकब्बरस्य जयजयेदं हे साहे, त्वं चिरं विगलितावधिः जय जय सर्वोत्कर्षेण वर्तस्व
सर्वोत्कर्षेण वर्तस्व इदमेतदुदीरयन्ति । 'तदर्थमध्याप्य जनेन तद्वने शुका विमुक्ता
पटवस्तमस्तुवन' इति नैषधे । कथयन्ति । क इव । मगधा इव । यथा मागधा मङ्गलज-
यशब्दादिकथकाः जयजयशब्दं राज्ञो वदन्ति च पुनः कथकाः पुराणोदितव्याख्यानका-

રિણઃ પુરાતનકથાકથયિતારો વા બ્રાહ્મણાદયઃ પુરુષાઃ કથા મહાપુરુષચરિતાનિ કથયાં-
વભ્રુવુઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—હૃદન્તર્હૃદયમધ્યે સ્થાત્નોઃ સ્થાયુકસ્ય નિવસનશીલસ્ય શાસ્ત્રામ્બુધે-
ર્વાઙ્મયસમુદ્રસ્ય સુધાલહરીરમૃતતરંગાનિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સભાનાં કેઈ એક સ્થાનમાં શુક-સારિકા આદિ કીડા કરનારાં પક્ષીઓ મંગલ
પાઠકોની જેમ, ‘હે રાજન્ તમે ચિરકાલ જય પામે, જય પામે ! આ પ્રમાણે
બોલતાં હતાં, તેમ જ પ્રાચીન કથાકારો (પ્રાણીઓ વગેરે) મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો
કહેતા હતા, તે બધું—હૃદયમાં રહેલા શાસ્ત્રરૂપી સમુદ્રના અમૃતમય તરંગો
ન હોય ! ॥૮૪॥

યસ્યામદીજ્યત વિશ્વશ્ચમરૈઃ સુરેન્દ્રઃ

સ્વર્વર્ણિનીભિરિવ વારવિલાસિનીભિઃ ।

રેજે પુનર્નૃપતિમૂર્ધ્નિ સિતાતપત્રં

રાજત્વનિર્જિત ઇવોપચરન્મૃગાઙ્કઃ ॥૮૫॥

યસ્યામકબ્ધરસભાયાં વિશ્વરકબ્ધરપાતિસાહિઃ વારવિલાસિનીભિઃ બાલવ્યજનવીજ-
નાતપત્રધારણાદિપ્રકારૈઃ પાર્થિવસેવાવિધાયિકાભિઃ પળ્યાઙ્ગનાજાતિભિઃ વારસારઙ્ગલોચ-
નાભિઃ ચમરૈર્બાલવ્યજનૈઃ કૃત્વા । ‘ચમરશ્ચામરોડપિ ચ’ इति शब्दप्रभेदे । અષીજ્યત
વીજ્યતે સ્મ । ક ઇવ । સુરેન્દ્ર ઇવ । યથા વાસવઃ સ્વર્વર્ણિનીભિર્હર્વશીપ્રમુખાભિરપ્સરોભિઃ
દિવ્યપ્રકીર્ણકૈર્વીજ્યતે । પુનરપરોક્તૌ યસ્યાં સંસદિ નૃપતિમૂર્ધ્નિ પાતિસાહિમસ્તકે સિતાત-
પત્રં સિતાતપવારણં રેજે ભાતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રાજત્વેન રાજભાવેન નિર્જિતઃ સન્નુપચરન્
સેવાં કુર્વાળો મૃગાઙ્કઃ સુધાદીધિતિરિવ । યો યેન નિર્જિત્ય નિજસેવકીકૃતઃ સ તસ્યાત-
પનિવારણાદિના સંનિધૌ તિષ્ઠન્નનિશં સેવાં વિધતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ રંભા ઉર્વશી આદિ દેવાંગનાઓ ઇન્દ્રને આમરવીંજે તેમ રાજસભામાં અકબર
આદિશાહની બન્ને બાજુએ વારાંગનાઓ આમર વીંજતી હતી, તેમ જ રાજભાવ વડે
પરાભવ પામેલો ચંદ્ર આવીને બધું નિરંતર સેવા કરતો ન હોય ! તેમ રાજાના
મસ્તક ઉપર છત્ર શોભતું હતું, (જે જેનાથી પરાભવ પામે તે તેની નિરંતર સેવા

કરે, એ ન્યાયે બાણે ચંદ્ર આવીને સેવા કરતો ન હોય ! એમ છત્ર શોભતું હતું.) ॥૮૫॥

શૃંગ્ગારિતાઃ ક્વચન મત્તમત્તજ્જેન્દ્રા

વિન્ધ્યાઙ્ગનાવનિભૃતોરિવ તુઙ્ગશૃંગ્ગાઃ ।

વાજિવ્રજાઃ ક્વચન સન્તિ પરૈરસદ્ધ-

તેજોજિતૈઃ કજકરૈરુપદીકૃતાઃ કિમ્ ॥૮૬॥

યત્ર સભાયાં ક્વચન કુત્રચિત્પ્રદેશે શૃંગ્ગારિતાઃ સિન્દૂરતૈલાદિભિઃ તથા ચમરકાઙ્ચ-
નરચિતપટ્ટચન્ધાદિભિર્વિભૂષિતાઃ મત્તા મદોદ્ધુરાઃ સત્તસુ સ્થાનકેષુ દ્વૌ કપોલૌ દ્વે પાર્શ્વે
દ્વૌ શિરઃપિઙ્ગૌ મેઢું ચ । અથ ચ કુત્રાપ્યેવ દૃશ્યતે યથા—‘દ્વૌ ગઙ્ગૌ લોચને દ્વે ચ ગુદં
મેઢું કરઃ પુનઃ । મદચ્યુતિર્ભવેત્સત્તસ્વિતિ સ્થાનેષુ હસ્તિનામ્ ॥’ इति । पश्चात्तद्रक्षिता रावा
तच्छास्त्रविदो विदन्तीति । एतेषु स्थानकेष्वविरलमदप्रवाहश्चरन्तोऽत्युत्કटा मत्तज्ज्जेन्द्राः
गजराजाः सन्ति सजलजलधरगलगर्जितं कुर्वन्तो विचरन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—विन्ध्यो जलगज-
बालकाद्विः, विन्ध्याचलः अङ्गननामा च अवनिभृत्, तयोस्तुङ्गा गगनाङ्गणलिङ्गिनः शृङ्गाः
शिखराणीव । शृङ्गः पुनपुंसकलिङ्गे । क्वचन वाजिव्रजाः शृङ्गारिताः । अत्राप्येतद्विशेषणम् ।
सुवर्णखलीनपर्याणादिभिः शोभिताः तुरङ्गमगणाः सन्ति वितिष्ठन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—परैः
सर्वधैरिवारैरसद्धानि सोढुमशक्यानि यानि तेजांसि प्रबलप्रतापाः तैः कृत्वा जितैः
परिभूतैः कजकरैः पद्मपाणिभिः । ‘मित्तो ध्वान्तारातिरजाशुहस्तः’ इति हैम्याम् ।
भास्कરैः । सूर्याणां बाहुल्यान्दहुत्वम् । द्वादशात्मा च हेलिः’ इति हैम्याम् । उपदीकृता
ढौकिता इव ॥

સ્તોકાર્થ

રાજસભામાં વિન્ધ્યાચલ અને અંજન પર્વતનાં ગગનસ્પર્શી શિખરો જેવા સિંદૂર
તેલ અને સુવર્ણનાં પટ્ટબંધ આદિથી સુશોભિત મહોન્મત્ત ગધહસ્તિઓ હતા. તેમ જ
કયાંક (રાજસભામાં) દુશ્મનો મારે અસદ્ધ પ્રતાપવાળા બાદશાહનાં પ્રતાપથી પરાભવ
પોમેલા સૂર્યવંદે બાણે પોતાનાં અશ્વોનું બેટણું કરાચું ન હોય ! તેવાં અશ્વોના
સમૂહ હતાં. ॥૮૬॥

શૌર્યાઙ્ગિગીષુમવગત્ય નિજં મૃગેન્દ્રે

રેજેઽનુનેતુમિવ યં પ્રતિતૈર્મૃગૈઃ સ્વૈઃ ।

સ્કન્ધેન યેન વિજિતૈર્વનજૈસ્તુરજ્ઞ—

દ્વેષ્યૈર્નિષેવિતુમિવોપગતૈશ્ચ યસ્યામ્ ॥૮૭॥

ચ પુનર્યસ્યાં સભાયાં ક્વચન મૃગૈઃ કૃષ્ણસરૈર્હેરિણૈ રેજે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શૌર્યાત્ શૂર-
ભાષાત્ યં નૃપં નિજમાત્માનં જિગીષું જેતુમિચ્છુમવગત્ય જ્ઞાત્વા મૃગેન્દ્રૈઃ સારઙ્ગરાજૈસ્તમ-
નુનેતું પ્રસાદયિતું સ્વાનુકૂલીકર્તું સ્વૈરાત્મીયસેવકૈર્મૃગેન્દ્રત્વાત્પ્રહૈતૈઃ સેવાકૃતે પ્રેષિતૈઃ
સારઙ્ગૈરિવ । ચ પુનર્યસ્યાં ક્વચિદ્રેજે । તુરઙ્ગરેલ્યૈર્વનખણ્ડજન્મભિઃ । ‘રજસ્વલો વાહરિપુઃ
હતિ હૈમ્યામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યેનાકચ્ચરેણ સ્કન્ધેન નિર્જાસસ્થલેન કૃત્વા વિજિતૈઃ ! અત
એવ તં નૃપં નિષેવિતુમુપાસનાગોચરં નેતું વનજૈર્વન્યૈઃ કાસરૈરિવોપગતૈઃ ॥

શ્લોકાર્થ

શૌર્યથી પોતાને બીજાવાની ઈચ્છાવાળા રાજાને મૃગેન્દ્રો (સિંહો) એ રાજાની
મહેરખાની મેળવવા માટે પોતાનાં સેવકરૂપ મૃગોને રાજાની સેવા કરવા માટે બાણ
મોકલ્યા ન હોય ! તેમ જ રાજાનાં સ્કંધથી પરાલવ પામેલા અશ્વોનાં પ્રતિપક્ષી
વન્યપશુઓ (કાસરો) રાજાની સેવા કરવા માટે બાણ આપેલા ન હોય ! ॥૮૭॥

દ્વીપાધિપત્વમિહ નો વનવાસભાજો

યદ્દ્વીપિનો મમ નિરર્થકમેવ નામ ।

તત્તત્પ્રભોઃ પ્રદિશ કલ્પિતકલ્પશાખિ—

ન્દ્વીપિવ્રજો ભજતિ વતુમિતીવ ભૂપમ્ ॥૮૮॥

યસ્યાં ક્વચિત્સ્થાને દ્વીપિવ્રજો વ્યાગ્રસમૂહો ભૂપં ભજતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—હતિ વતુમિવ
કથયિતુમિવ । હતિ કિમ્ । મમ દ્વીપિનિ નામ નિરર્થકમિવ વર્તતે । દ્વીપાનિ સન્ત્યસ્યેતિ
દ્વીપી હૃદયમધિધાનં વ્યર્થમેવાસ્તિ । યત્કારણાદિહ જગતિ ભ્રમણ્ડલે વા મમ દ્વીપાધિપત્વ-
મેવ નાસ્તિ । મમ કિંમૃતસ્ય । વનવાસ ભાજઃ । દ્વીપાધિપત્વં તુ દૂરે તિષ્ઠતુ, દ્વીપનગરાદિ
મધ્યે સ્થિતિરપિ નાસ્તિ । હં તુ જમ્બુદ્વીપમ્ । તદ્દામાદિષ્વપિ સ્થિરેભાવઃ । ગિરિગદ્ધરે
વાસભાજઃ સ્થિતિં કુર્વાણસ્ય । તત્તસ્માત્કારણાત્ । હે કલ્પિતાનાં મનસોઽભિલષિતાનાં
પૂરણે કલ્પશાખિન સ્વસ્તરો હે પ્રભો હે સાહે, તન્મમત્વં દ્વીપાધિત્વં પ્રદિશ દેહિ ।
હતિ વિજ્ઞપ્તુમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી સભામાં કેઈ સ્થાનમાં વાઘોનો સમૂહ રાજાની સેવા કરે છે ! શા માટે !
‘મારું’ ‘દ્વીપી’ નામ નિરર્થક છે કારણ કે જેની પાસે દ્વીપો હોય તેને દ્વીપી કહેવાય

મારૂં દ્વીપાધિપતિ પણું તેા ફર રહો પણુ દ્વીપ કે નગરમાં પણુ મારૂં સ્થાન નથી ! અર્થાત્ અમારાં ભાગ્યમાં વનવાસ જ છે તેથી હે રાજન્ જગતમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન એવા હે પ્રભો, આપ મારૂં દ્વીપાધિપતિપણું મને આપો ! આવી વિશ્વમિ કરવા માટે બીજે બાદશાહની સેવા કરતા ન હોય ॥૮૮॥

પ્રાચીપતિં વિબુધરાજબલારિવાતિ—

જિણું સહસ્રનયનં શતકોટિપાણિમ્ ।

દૃષ્ટ્વા ભ્રમાદિવ હરેઃ સ્વપતેરુપેતાઃ

સ્વઃસુભ્રુવો વ્યભુરિદ્ધામિતવારબધ્વઃ ॥૮૯॥

સભાયામમિતાઃ પ્રાણાતીતાસ્તામ્બૂલજલવાલવ્યજનાદિવાહિન્યો વારવધ્વો વારવિ-
લાસિન્યો વ્યભુઃ શુશુભિરે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વઃસુભ્રુવોઽપ્સરસઃ ઉપેતા આગતાઃ । કસ્માત્સ્વ-
સ્યાત્મનઃ પત્યુર્ભર્તુર્હેરેરિન્દ્રસ્ય ભ્રમાઙ્ગાન્ત્યા । કિં કૃત્વા । દૃષ્ટ્વા । અર્થાચં નૃપમ્ । કિંભૂતમ્ ।
પ્રાચીપતિં પૂર્વદિક્સ્વામિનમ્ । ગુર્જરદેશાપેક્ષયા ક્ષેત્રપુરસ્ય પૂર્વદિગ્વર્તિત્વાત્ । પુનઃ
કિંભૂતમ્ । વિબુધાનાં પણ્ડિતાનાં રાજાનમધીશ્વરમ્ । સર્વશાસ્ત્રકલાપારગામિત્વાત્ પુનઃ
કિંભૂતમ્ । બલેન કલિતા બલિષ્ઠા ચે અરયો વૈરિણસ્તેષાં ઘાતિનં હનનશીલમ્ । પુનઃ
કિંભૂતમ્ । જિણું જયનશીલમ્ । સર્વવાપ્યપ્રતિહતત્વાત્ । પુનઃ કિંભૂતમ્ । સહસ્રનયનં
સહસ્રાક્ષમ્ । પુનઃ કિંભૂતમ્ । શતશઃ કોટયઃ સ્વર્ણાદીનાં શતસહસ્રલક્ષાઃ પાણૌ यस્ય
પ્રબલકોશકરિતમ્ । इन्द्रार्थं પૂર્વાર્ધાતિં દેવરાજં બલનામદૈત્યસ્ય રિપોર્ધાતિનં નામ્ના જિણું
સહસ્રનયનં વજ્રહસ્તં ચ ॥

૧શ્લોકાર્થ

રાજસભાનાં અનેક વારાંગનાઓ શોભી રહી હતી. તે બાજુ પોતાનાં પતિ ઈન્દ્રની
પ્રાન્તિથી રંભા આદિ અપ્સરાઓ સ્વર્ગમાંથી આવેલી ન હોય ! ગુર્જરદેશની અપેક્ષાએ
ક્ષેત્રપુર પૂર્વદિશામાં હોવાથી રાજા પૂર્વદિશાનો અધિપતિ હતો. ઈન્દ્ર પણ પૂર્વદિશાનો
અધિપતિ ! સકલ શાસ્ત્રોના રહસ્યને બાણનારાપડિતો વડે રાજા સેવ્ય હતો, ઈન્દ્ર
વિબુધો દેવો વડે સેવ્ય ! હુર્ધર્ષ એવા પણ શત્રુઓનો રાજા નાશ કરનાર હતો ઈન્દ્ર
' બલિ ' નામનાં દૈત્યનો નાશ કરનાર ! રાજા જયશીલ હતો, ઈન્દ્રનું નામ પણ જિણુ !
રાજા ॥ હાથને વિષે કરેડો સોનામહોરો રહેલી હતી અર્થાત્ અખૂટ ભંડાર હતો,

દિ. સૌ. ૧૭

ઈંદ્રના હાથમા વળ ! આ પ્રમાણે રાજા ઈંદ્રસમાન હોવાથી, અપ્સરાઓ બધે ઈંદ્રની
આનંતથી બાદશાહની સલામાં આવી ન હોય ! ॥૮૯॥

ઊર્ધ્વદમા ક્વચન મૌલિવિલાસિહસ્તાઃ

શ્રીકણ્ઠમિત્રમિવ શીલતિ રાજરાજિઃ ।

શૈલાંશ્ચૈતદભિભૂતમહીપતીનાં

મુક્તામણીવસુગણાદ્યુપદાઃ સ્ફુરન્તિ ॥૯૦॥

ક્વચન ક્વાપિ સભાયાં રાજા મહામહીન્દ્રાણાં રાજિઃ શ્રેણી શીલતિ । અર્થાત્સભાપ-
તિત્વાત્ । યં નૃપં ભજતે । કિંભૂતાઃ । ઊર્ધ્વદમા ઊર્ધ્વીભૂતાઃ । પ્રાયોઽકબ્જરસાહિસમાજે
સર્વેઽપિ જનાઃ સામન્તાદય ઊર્ધ્વીભૂતૈવ સંતિષ્ઠન્તે इति રીતિરાસીત્ । પુનઃ કિંભૂતાઃ ।
મૌલૌ મસ્તકે વિલસનશીલૌ સ્થાયુકૌ હસ્તૌ યસ્યાઃ । કમિવ । શ્રીકણ્ઠમિત્રમિવ । યથા
વૈશ્રવણં યક્ષેશ્વરત્વાત્ રાજાં યક્ષાણાં રાજિર્ધોરણી શીલતિ । ‘યક્ષઃ પુણ્યજનો રાજા’ इति
હૈમ્યામ્ । પુનઃ ક્વચન ણતેનાકબ્જરસાહિના અભિભૂતાનાં સ્વસેવકીભૂતાનાં મહીપતીનાં
રાજાં મુક્તા મૌલિકાનિ, મણયો રત્નાનિ । અધુના ‘જવાહર’ इति પ્રસિદ્ધાઃ । વસુનિ
સ્વર્ણરૂપ્યધનાનિ, તેષાં ગણા આદૌ યાસાં તદ્દશ્ય ઉપદાઃ પ્રાપ્તાનિ દૌકનકાનિ
‘મિટણા’ इति પ્રસિદ્ધાઃ સ્ફુરન્તિ । ક ઇવ , શૈલા ઇવ । યથા અત્યુચ્ચાઃ શૈલા વીક્ષ્યન્તે ।
યથા અતિબહવ્યોઽન્ગલિહાશ્ચોપદા દશ્યન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

રાજસભામાં ઉંચા થઈને રહેલા તેમજ કુબેરનાં મિત્રોની જેમ મસ્તકે અંજલિ
બેંડીને રહેલા એવા રાજાઓની પંકિત શોભતી હતી (પ્રાયઃ અકબર બાદશાહની
રાજસભામાં સામંતો આદિ સર્વેજનો ઉંચા થઈને જ રહેતા હતા તેવી પ્રથા હતી)
તેમ જ પરાભવ પામેલા રાજાઓનાં મૌકિતકો, રત્નો સુવર્ણો આદિ ઝવેરાતના લેટણાઓ
પર્વતોની જેમ દેખાતા હતાં અર્થાત્ રાજસભામાં લેટણાંઓના ઢેરના ઢેર હતા ॥૯૦॥

શીલન્તિ યં ક્વચન સંસદિ લોકપાલાઃ

શચ્યા ઇવ પ્રિયતમં ચ ચતુર્દિગીશાઃ ।

સાક્ષા ઇવ ક્વચન વીરરસાશ્ચ વીરાઃ

સેનાન્યમેવ ચતુરજ્ઞચમૂરનૂનાઃ ॥૯૧॥

ચ પુનઃ સંસદિ સભાયાં ક્વચન પ્રદેશે ચતસૃણાં પ્રાચી-અવાચી-પ્રતીચી-ઉદીચીઃ
લક્ષણાનાં દિશાં હરિતામીશાઃ સ્વામિનો લોકપાલાઃ રાજાનો યમકબ્ધરં શીલન્તિ ।
કમિવ । યથા શચ્યા ઇન્દ્રાણ્યાઃ પ્રિયતમં પ્રાણનાથં પુરંદરં સોમયમવરુણવૈશ્રવણાભિધા-
નામ્પતુર્દિઙ્નાયકા લોકપાલાઃ શીલન્તિ । ચ પુનઃ ક્વચન ક્વાપિ વીરાઃ સુમટાઃશી
લન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સાઙ્ગાઃ સશરીરા વીરનામાનઃ પઞ્ચમા રસાઃ ઇવ । પુનઃ અનૂના
સુદૃઢતનુવનિશિતશસ્ત્રાદિદ્વિચત્વારિંશદુપગરણકલિતા ચત્વારિ ગજવાજિરથપદાતિ
લક્ષણાનિ અઙ્ગાન્યવયવા યસ્યાસ્તાદશી ચમૂઃ શીલતિ । કમિવ । સેનાન્યમિવ । અત્ર
પવ ઇવાર્થે । યથા ચક્રવર્ત્યાદિસેનાપતિં ચતુરઙ્ગિણી સેના સેવતે । અથવા । સેનાન્ય
સ્વામિકાર્તિકં ચતુઃસ્કત્થા સુરસેના સેવતે । દેવૈઃ સ્કન્દમેવ સેનાનીત્વેઽભિષિચ્ય તારકો
નિહતઃ । પ્તત્ત્રિસ્તરઃ પરસમયે ॥

૧૨૧૦૩૧૪

જેમ ઈંદ્રાણીના પ્રાણનાથ ઈંદ્રને ચાર લોકપાલ (પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, અને દક્ષિણ)
એ ચારે દિશાનાં સોમ, યમ, વરુણ અને કુબેર) સેવે છે તેમ રાજસભામાં ચાર દિશાના
રાજાઓ અકબરની સેવા કરે છે. વળી રાજસભામાં સાક્ષાત્ દેહધારી વીરરસ સમાન
વીરસુભટો અકબરની સેવા કરે છે, તેમજ જેમ ચક્રવર્તીના સેનાપતિને ચતુરંગિણી
સેના સેવે તેમ ૪૨ ઉપકરણોથી યુક્ત ચતુરંગી સેના (ગજદળ, અશ્વદળ, રથદળ
અને પાયદળ) અકબરની સેવા કરે છે. ॥૬૧॥

આકાશવત્કવિબુધશ્રિયમાદધાના

નીરેશિતાર ઇવ જિષ્ણુરમાભિરામાઃ ।

શ્રીદા ઇવ પ્રદધતોઽત્ર વદાન્યભાવં

સભ્યા વિભાન્તિ વિષળા ઇવ વાગધિશાઃ ॥૧૨॥

અત્રાકબ્ધરસભાયાં સભાયાં સાધવઃ સભ્યાઃ સભાસદઃ રાજસભોપવેશ્વરઃ વિભાન્તિ
શોભન્તે । કિંમૂતાઃ । કવિતયા કાવ્યકર્તૃત્વેન । યદુક્તં સ્વગર્વાપહારિણા કેનચિદ્વિદુષા—
'વયમપિ કવયઃ કવયઃ કવયઃ કવયશ્ચ સિદ્ધસેનાધાઃ । યદ્યપિ ડલયોરૈક્યં તર્તિક કલમીયતે
કરમઃ ॥' इति । तथा बुधतया पाण्डित्येन श्रियं शोभामा सामस्त्येन सर्वकलावेतृत्वेन
વધાનાઃ સભાયા વિભૂષાં કુર્વાણા વા । કિંચત્ । આકાશવત્ । યથા આકાશઃ કવીનાં
શુક્તાનાં બુધાનાં રોહિણીનન્દનાનાં ચ શ્રિયં લક્ષ્મીમા સામસ્ત્યેન વિભ્રાણાઃ કુર્વાણા
વા સન્તિ । સૂર્યાણાં દ્વાદશત્વેન બાહુલ્યાદ્ગ્રહાણામપિ બાહુલ્યમ્ । સૂર્યાણાં ગ્રહપતિત્વાત્ ।

પુનઃ કિંમૂતાઃ । જિષ્ણુત્વેન સુમદતયા શૌર્યેણ જયનશીલતયા રમા લક્ષ્મીઃ તયા અભિરામા ગજાશ્વગ્રામાદિવહુવિભૂતિભ્રાજિનઃ । 'જિતે ચ લભ્યતે લક્ષ્મીઃ' इति वचनात् । शत्रुं जैत्राणां सुभदानां हि प्रायः स्वामिनो ग्रामान्ददते इति रीतिः । के इव । नीरेशितार इव । 'वान्दीशः सरस्वान्, इति हैम्याम् । वारिपतिर्नदीपतिश्चेति संयोगाद्वा । यथा समुद्रा जिष्णुरग्राम्यां कृष्णतत्पत्नीभ्यां कृत्वा मनोज्ञाः । समुद्रशायी कृष्णः । लक्ष्म्यास्तज्जायात्वेन सांनिध्यम् । पुनः किंमूताः । वदान्यभावं दानशौण्डतां प्रकर्षेण दधतो विभ्रतः । के इव । श्रीदा इव । यथा धनदा दानशीलत्वं दधते । पुनः किंमूताः । वाग्धीशाः । प्रगल्भवाग्बिलासाः । 'वागिशो वाक्पतौ' इति हैम्याम् । क इव । धिषणा इव । यथा सुराचार्याः । 'धिषणः फाल्गुनीभवः । गीर्बृहत्योः पतिः' इति हैम्याम् । वाचामधीशा भवन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

અકબરની સભામાં સભાસદો શોભે છે. જેમ આકાશ શુક્ર અને યુધની શોભા ધારણ કરે છે તેમ કવિતાથી અને પાંડિત્યથી સભાની વિભૂષા કરવા તેમજ જેમ સમુદ્ર વિષ્ણુ અને લક્ષ્મીવડે મનોહર છે તેમ શત્રુનો જથ્થા કરવાથી રાજાદ્વારા ઇનામમાં પ્રાપ્ત થયેલા હાથી, घोडा, ગ્રામ આદિ લક્ષ્મીવડે શોભાયમાન અને કુબેરની જેમ દાનેશ્વરી એવા સભાજનો વડે અકબરની રાજસભા શોભે છે. ॥૯૨॥

स्वस्त्रैर्गजैत्रमणिकल्पतशिल्पचञ्च-

त्पाञ्चालिकापहतलोचनचित्तवृत्तिः ।

पूर्वापराम्बुनिधिसीममहीमघोनो

या संसदाप सुषमां बलभित्समेव ॥ ९३॥

પૂર્વાપરામ્બુનિધી પ્રાચ્યપ્રતીચ્યસમુદ્રૌ સીમા અવસાનં મર્યાદા યસ્યાસ્તાદૃશ્યા મહ્યા ભૂમેર્મઘોનો વાસવસ્ય સંસત સભા સુષમાં સાતિશાયિશોમાં પ્રાપ્ત લેભે । કેવં બલભિ-ત્સમેવ । યથા વલનામાનં દાનવેન્દ્રં ભિનન્તિ હન્તીતિ બલભિત્પુરંદરસ્તસ્ય સભા પથત સુધર્માનામ્ની સુષમામાપ્નોતિ । કિંમૂતા । સ્વઃ સ્વર્ગસ્ય સ્ત્રીણાં સમૂહઃ સ્ત્રીણાં સુરાઙ્ગનાગ-જસ્તસ્ય જૈત્રીભિર્જયનશીલાભિઃ મણિભિર્વિવિધરત્નૈઃ કલ્પિતં રચિતં શિલ્પં વિજ્ઞાનં તેન ચઙ્ચન્તીભિઃ શોભમાનાભિઃ । અથવા મણિભિર્નિર્મિતં વિજ્ઞાનં યાસાં તથા ચઙ્ચ-ન્તીભિઃ પાઞ્ચાલિકાભિઃ પુત્રિકાભિરપહૃતા સ્વાયત્તીકૃતા સ્વાસુ પક્તાના વિહિતા લોચનાનામર્થાદ્વિલોકકાન્તાનયનાનાં મનસાં ચેતસાં ચ વૃત્તિર્વ્યાપારો યથા સા ॥

इत्यकब्बरसभावर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

દેવાંગનાઓને પણ શરમાવે તેવી, વિવિધ રત્નોથી બનાવેલી કે જેણે બેનારાનાં મન અને નયનની પ્રવૃત્તિને સ્તંભિત કરી દેનારી એવી પુતળીઓ જેમાં છે તેવી, સમુદ્ર-પર્યંતની પૃથ્વીના રાજ્ય અકબરની રાજસભા ઇંદ્રની સુધર્માસભાની જેમ અપૂર્વ શોભાને ધારણ કરતી હતી ॥૯૩॥

ગોઘ્ઠીં સૃજન્ક્ષિતિસિતાંશુરશેષશાસ્ત્રા-

ધીતીવ તત્સદસિ કૌવિદમેદુરાયામ્ ।

ધર્મં વિશિષ્ય પરિચેતુમના ઇતિ સ્મ

સામાજિકાનનુયુનક્તિ કદાચિદેષઃ ॥૯૪॥

પણોડકબ્બરઃ ક્ષિતિસિતાંશુર્ધરણીરોહિણીરમણઃ કદાચિત્ કસ્મિંશ્ચિત્સમયે વિશિષ્ય વિશેષપ્રકારેણ કૃત્વા ધર્મં મોક્ષસાધકં માર્ગં પરિચેતું પરિચિતિગોચરીકર્તું મનોડન્તઃ કરણં યસ્ય સઃ । તસ્યાં પૂર્વઘ્યાર્વાર્ણિતસ્વરૂપાયાં સદસિ સભાયાં સમાજિકાન સભ્યાનિત્યમુના પ્રકારેણાનુયુનક્તિ સ્મ । પપ્રચ્છેત્યર્થઃ । કિંમૂતાયાં સદસિ । કૌવિદ-નિરવચવિદ્યાવિદુરવિશારદવૃન્દૈર્મેદુરાયાં પુષ્ટાયાં ભૃતાયામ્ । મણ્ડિતાયામિત્યર્થઃ । ક્ષિતિસિતાંશુઃ કિં કુર્વન્ । ગોઘ્ઠીં વિનોદવાર્તાં સૃજન્નિર્મિમાણઃ । ક ઇવ । અશેષશાસ્ત્રા-ધીતીવ । યથા અશેષેષુ સમસ્તેષુ શાસ્ત્રેષુ વ્યાકરણસાહિત્યપ્રમાણચ્છન્દોવેદજ્યોતિરલંકાર-નીતિચાળક્યાદિષુ વાઙ્મયેષુ અધીતમધ્યયનમસ્યાસ્તીત્યધીતી સર્વશાસ્ત્રાધ્યેતા ગોઘ્ઠીં સૃજતિ ॥

શ્લોકાર્થ

સર્વશાસ્ત્રોના (વ્યાકરણ, સાહિત્ય, પ્રમાણ, છંદ, વેદ, જ્યોતિષ, અલંકાર ન્યાય અને ચાણક્યનીતિ આદિના) જ્ઞાતાની જેમ તેમજ વિશેષ પ્રકારે મોક્ષસાધક ધર્મમાર્ગનો પરિચય કરવાના ચિત્તવાળા અકબર બાદશાહ, પંડિતો વડે શોભતી રાજસભામાં વિવિધ પ્રકારની ગોષ્ઠી કરતા, સભાસદોને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન પૂછતા હતાં. ॥૯૪॥

કિં પપ્રચ્છ તદેવાહ—

માસ્વાનિવ પ્રકટયત્યનવઘમાર્ગં

પ્રાણાન્નિજાનિવ પિપર્તિ સમગ્રસત્તાન્ ।

ધત્તે સ્પૃહામિહ ન સિદ્ધિવ ક્વચિદ્યો-

ઽનુક્રોશશાલિપદવીમિવ યોજનોઘઃ ॥૯૫॥

વિશ્વાસુમત્સુ સમદત્તપરમેશિતેવ

સઙ્ગં કુસઙ્ગમિવ શાન્તમના જહાતિ ।

યઃ પોતવચ્ચરતિ તારયતે પરાંશ્ચ

સંસૃત્યુદન્વતિ સ કશ્ચિદિહાસ્તિ સાધુઃ ॥૯૬॥ (યુગ્મમ્)

इह ममाज्ञावर्तिनि महामण्डले सर्वदर्शनेषु वा स प्रसिद्धिमान साधुर्महात्मा कश्चित्कोऽपि अस्ति वर्तते । यत्तदोर्नित्यसंबन्धात् स कः । यो महात्मा भास्वान् मार्तेण्ड इवानवद्यं निष्पापं मार्गं पन्थानं प्रकटयति प्रकाशयति । तथा यो निजानात्भीयान्प्राणान् असूनिव समग्रान् सर्वान् सत्त्वान् प्राणिनः पिपतिं पालयति । तथा यः सिद्धा मुक्तात्मेव इह विश्वे पुत्रकलत्रधनादिसंसारभिषङ्गे वा क्वचित्कुत्रापि पदार्थे स्पृहां वाञ्छां न धत्ते दधाति सृजति वा । पुनर्योजनानां चतुःक्रोशीमानानां मार्गप्रमाणविशेषाणामोघः समूह इव अनुक्रोशेन दयया । 'कृपानुकम्पानुक्रोशः' इति हैम्याम् । अनुगतैः परस्परं संबद्धैः क्रोशीर्गव्यूतिभिः शालते शोभते इत्येवंशीलां पदवीं मार्गमाचारं पन्थानं च धत्ते । तथा यः परमेशितेव परमेश्वर इव विश्वेषां प्रयाणां भुवनानां समस्तेषु वा असुमत्सु जन्तुषु समा समभावा स्वपरव्यवसायरहिता एकस्वभावैव दृक् दृष्टिर्यस्य । तथा यः शान्तमुपशमशालि मित्रामित्रेषु समतया समपरिणामतया प्रवर्तमानं वा मनः स्वान्तं यस्य तादृक् सन् कुसङ्गं कुकुत्सितं पाप्ममिर्व्यसनिभिः पिशुनैर्वा सङ्गं संगममिव । सङ्गं प्रमुदाप्रमुखसंबन्धं धनभोगविलासादिकं संगमं वा जहाति स्वयं त्यजति । च पुनः संसृतिः संसारः स पद्मागाधोऽपरचक्षुरलक्ष्यतलः उदन्वानपारः समुद्रः तस्मिन् पोटवचानपात्र इव स्वयं तरति परपारं प्रयासं विनैव सुखेन प्रयाति, परांश्च तारयते परं पारं लम्बयते ॥

શ્લોકાર્થ

શું પૂછતા હતા તે કહે છે ?

મારા સામ્રાજ્યમાં અથવા સર્વદર્શનોમાં પ્રસિદ્ધ કોણ મહાત્મા છે કે જે સૂર્યની જેમ નિરવધ (પાપરહિત) માર્ગને પ્રગટ કરે છે ! તેમજ પોતાના પ્રાણોની માફક સમસ્ત પ્રાણીઓનું જેઓ પાલન કરે છે ! સુકતાત્માની જેમ વિશ્વમાં (પુત્ર પરિવાર આદિમાં)

અસ્માભિરીશિતરદશ્યત દર્શનેષુ

સર્વેષુ શેઝર ઇવાશ્ચિલધાર્મિકાણામ્ ।

एकः स हीरविजयाभिधसूरिराजः

क्षमापालपङ्क्तिषु भवानिव भूमिपीठे ॥૧૮॥

હે ઈષ્ટે સર્વેષુ પૃથિવીપીઠે વિજયવિધાનાદો સમર્થોભવતીતિ ઈશિતા તસ્ય સંબો-
ધનમ્ હે ઈશિતઃ સ્વામિન, અસ્માભિઃ શ્રીમત્સદસ્યૈઃ ભૂમિપીઠે નિશ્ચિલમેદિનીમણ્ડલે
સર્વેષુ સમસ્તેષુ જૈનબૌદ્ધશૈવસાંખ્યવૈશેષિકનાસ્તિકલક્ષણેષુ ષટ્સુ દર્શનેષુ શાસનેષુ । અથ
વા ભાટ્ટપ્રાભાકરજૈમિનીયાદિષુ ષડ્દર્શનાનાં શાખાપ્રશાખાભૂતેષ્વપિ । સોઽસાધારણગણિતાન-
ણુગુણગણૈર્જગત્ત્વયે વિખ્યાતઃ एको न द्वितीयो यस्याद्वितीयः હીરવિજય इत्याभिधा नाम
यस्य तावुशः सूरिष्वाचार्येषु त्रिंशत्प्रतिरूपादिषट्गुणितषट्त्रिंशद्गुणै राजते दीप्यते
इति राजा एतावता श्रीहीरविजयसूरिषुरुहृतोऽदश्यत दर्शनमोचरीचक्रे नापरः । क इव ।
भवानिव । यथा निखिलानां मुद्गलानां प्रतिष्ठानानां 'पठाण' इति प्रसिद्धानां विविधजातितुरु-
ष्काणां राजपुत्राणां क्षमापालानां पृथिवीपतीनां पङ्क्तिषु मण्डलीषु भवान साहीनामपि साहिर्द-
श्यते उत्प्रेक्ष्यते—अखिलानामिदानींतनयुगजन्मनां समस्तानां धार्मिकाणां धर्मकर्तृणां शेखरो-
ऽवतंस इव मुकुटो वा ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન, આ પૃથ્વી પર સર્વ રાજ્યોની પંક્તિમાં જેમ આપ એક જ છો.
તેમ સર્વ દર્શનોમાં (જૈન બૌદ્ધ, સાંખ્ય, વૈશેષિક, શૈવ અને નાસ્તિક આદિ છએ
દર્શનોમાં અથવા ભટ્ટ, પ્રાભાકર જૈમિનીય, આદિ છ દર્શનની શાખા પ્રશાખાઓમાં)
અસાધારણ ગુણોના ભંડાર એવા અને સર્વધાર્મિકોમાં મુશુદ્ધ સમાન એકજહીરવિજય
નામના આચાર્યને અમે જોયા. ॥૧૮॥

अथ हीरविजयसूरिगुणवर्णनप्रारम्भः—

अद्याप्य देवगुणा स्वविनेयवर्गैः

स्वख्यातये प्रतिभुवं प्रहितैरिवैतैः ।

सभ्यैर्गुणान्कवयितुं कतिचिच्चीया

प्रारभ्यते स्म वसुधाधिपतेः पुरस्तात् ॥૧૯॥

કોઈપણ પદાર્થમાં સ્પૃહા રાખતા નથી ! તેમજ યોજનનાં (ચારકોશ) સમૂહની જેમ પરસ્પરના સંબંધથી શોભતા એવા માર્ગ આચારને ધારણ કરે છે. અને પરમાત્માની જેમ વિશ્વના પ્રાણીઓ પ્રત્યે સમદૃષ્ટિ ધારણ કરે છે, વળી શાંત સ્વભાવવાળા મહાત્મા કે જેઓ સ્ત્રી આદિનો સંગ અને ધન-લોભ વિલાસ આદિનો સંગમ, વ્યસનોનો જેમ ત્યાગ કરે છે, તેમ જ જહાજની જેમ સંસારરૂપ અગાધ સમુદ્રને સ્વયં તરે છે, અને પાર ઉતારે છે, આવા પ્રકારના કોણ મહાત્મા છે (આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો.) ॥૮૫ા૮૬ા

વાचं सुधामिव निपीय ततः समुद्र-
नेमीतमीवरयितुः श्रवणाञ्जलिभ्याम् ।
सामाजिकैः स जगदे द्विजचन्द्रिकाभिः
संवर्धितस्फुरदुरःस्थलतारहारैः ॥९७॥

તતઃ સાહિપ્રશ્નानन्तरं सामाजिकैः पार्षदैः स साहिर्जगदे भाषितः प्रत्युत्तरं प्रदीयते स्म । किंभूतः । निजवदनपद्मविराजिद्विजानां दशनानां चन्द्रिकाभिः कान्तिभिः । दन्ताधिकारे चन्द्रिकाशब्देन कान्तिरेवोच्यते । यथा रघौ—‘दशनचन्द्रिकया व्यवभासितम्’ इति । संवर्धिताः सम्यक्प्रकारेण वृद्धिं नीताः स्फुरन्तो दीप्यमाना उरःस्थले वक्षःस्थाने स्थितास्तारा उज्ज्वलास्तारकसदृक्षा वा द्वारा मुक्ताकलापा यैः । किं कृत्वा । श्रवणे कर्णावेवाञ्जलो यो जिनपाणिः एकोऽञ्जलिः ताभ्यां द्वाभ्यां कृत्वा समुद्रनेम्या क्षोणेः तमीवरयितुः शर्वरीवरस्याकब्बरपातिसाहेः पूर्वप्ररूपितप्रभलक्षणां वाणीं निपीय सादरं श्रवणविषयीकृत्य । कामिव । सुधामिव । कश्चिद्भाग्यवान् पुमान् सद्गुरुप्रदत्त-मन्त्राराधनविधिना पूर्वप्रेम्णा वा प्राचीनाचीर्णातिशायिपुण्येन वा प्रसन्नीभूतसुधाभुजा प्रदत्तं पीयूषमञ्जलिभ्यां पिवति ॥

શ્લોકાર્થ

પૃથ્વીપરના ચંદ્ર એવા અકબર બાદશાહના વચનામૃતનું કર્ણપુટ વડે પ્રેમપૂર્વક પાન કરીને (સાંભળીને) જેમના મુખરૂપી કમલમાં દાંતોની કાંતિ શોભી રહી છે અને અત્યંત દેદીપ્યમાન મુકતાહારોથી જેમનું વક્ષસ્થલ શોભી રહ્યું છે, તેવા પાર્ષદો-સભાસદોએ આ પ્રમાણે કહ્યું ! ॥૯૭ા

સભાયાં સાધુભિઃ સભ્યૈઃ સભાસ્તરૈઃ વસુધાધિપતેર્ભૂમણ્ડલાખણ્ડલસ્ય પુરસ્તાદગ્રે
તવીયાન હીરવિજયસૂરિસંબન્ધિનઃ કતિચિત્સર્વાત્મના કથયિતુમશક્યતયા કિયત્સંસ્થા-
કાન ગુણાન્કવયિતું સ્તોતુમ્ । 'ઈદ્રે કવયતિ કવતે' इति क्रियाकलापे । प्रारभ्यते स्म ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—દેવગુરુણા સુરાચાર્યેણ બૃહસ્પતિના અધ્યાપ્ય પાઠયિત્વા સ્વયં સર્વશાસ્ત્રકલાપા-
રગામિનો વિધાય સ્વલ્પ્યાતયે સર્વાવનીવલયે નિજપ્રસિદ્ધિવિહિતયે ભુવં પ્રતિ ભૂમીમણ્ડલે
પ્રહિતૈઃ પ્રસ્થાપિતૈઃ સ્વવિનેયવર્ગેર્નિજાન્તેવાસિવૃન્દૈરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

હવે હીરવિજયસૂરીના ગુણુનું વર્ણન શરૂ થાય છે.

જાણે બૃહસ્પતિએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા માટે સર્વ શાસ્ત્રોના પારગામી બનાવીને પૃથ્વી
ઉપર મોકલેલા પોતાના શિષ્યોનો સમૂહ હોય તેવા સભાસદોએ બાદશાહની સમક્ષ
હીરવિજયસૂરિના કેટલાકે ગુણુનું વર્ણન કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. ॥૬૯॥

एतस्य दृष्टिरजनिष्ट विभो सदक्षा
भिक्षाचरेऽमृतभुजामपि सार्वभौमे ।
भक्तेऽप्यभक्तिकृति वार्षिकवारिदस्य
वृष्टिर्यथेक्षुविपिने कनकद्रुमे च ॥१००॥

हे विभो स्वामिन, एतस्य हीरविजयसूरेर्दृष्टिंश्च भिक्षया ग्रासमात्रेण चरति वृत्तिमा-
जीविकां विदधातीति भिक्षाचरो भिक्षुकः । दरिद्र इत्यर्थः । तस्मिंस्तथा अमृतभुजां
सुधाशनानां देवानां सार्वभौमै चक्रवर्तिनि पुरंदरे च सदशा निर्विशेषा सदशी अजनिष्ट
संजाता । पुनर्भक्ते स्वसेवासक्ते भक्तिनिर्भरान्तःकरणतयाशनांशुकादिदायके वा तथा
अभक्तिकृति अग्रहाकारिणि अनिष्टविधायिनि वा पुंसि तुल्यैव अस्य सूरेर्दृष्टिरजनिष्ट ।
यथा वर्षासु भवो वार्षिकः वर्षाकालसंबन्धिनो वारिदस्य बहुलसलिलाखण्डधारावर्षिणो
मेघस्य वृष्टिर्षर्षणमिक्षूणां रसालानां 'सेलडी घुंदगरी' इति प्रसिद्धानां विपिने वने ।
क्षेत्रे इत्यर्थः । तथा कनकतरौ धत्तूरकवृक्षे च सदशैव संजायते ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન, વર્ષાકાલમાં જેમ મેઘની ધારા શેરડીના ખેતરમાં કે ધતુરાના વૃક્ષ
ઉપર સમાન પણે વર્ષે છે, તેમ હીરવિજયસૂરિની દૃષ્ટિએ દરિદ્રી હોય કે ઈંદ્ર હોય,
દિ. સૌ. ૧૮

ભક્ત હોય કે અભક્ત હોય-નિંદક હોય—કે પ્રશંસક હોય તે દરેક ઉપર સમાનરૂપે રહેલી છે ॥૧૦૦॥

સંધ્યાઘ્રવિભ્રમમિવાધ્રુવભાવભાજ-

મુદ્ધાવયન્મવમમઙ્ગુરતાં ચ સિદ્ધેઃ ।

આવેદયત્યસુમતઃ કુલયાતયામો

વંશ્યાનિવાયતિહિતઃ સ હિતાહિતાર્થમ્ ॥૧૦૧॥

સ હીરવિજયસૂરિરસુમતઃ સકલભવિકજન્તૂન પ્રતિ હિતાનિહરલોકેષ્ટાન । તથા અહિતાન દ્વયોરપિ લોકયોરનિષ્ટવિધાયિનોડર્થાન્ ભાવાન્પદાર્થાન્વા આવેદયતે કથયતિ । ક ઇવ । કુલયાતયામ ઇવ । યથા ગોવ્રવૃદ્ધઃ પુમાન્ વંશ્યાન્નિજપુત્રપૌત્રાદિકાન્ પ્રતિ હિતાહિતાર્થાનાવેદયતે શુભાશુભાન્ ભાવાન્ કથયતિ હિતમહિતં ચ વક્તિ । સૂરિઃ કિં કુર્વેન્ । સંધ્યાઘ્રાણાં સંધ્યાકાલસંજાતવિવિધનીલપીતરક્તાદિરાગકલિતાઘ્રકાણાં દિવસા-વસ્તાનપિતૃ (સ) પ્રભવદ્વિવિધરાગાણાં વિભ્રમં ત્રિલાસમિવ । અધ્રુવભાવભાજમશાશ્વતપરિણા-મજુષં ભવં સંસારમુદ્ધાવયન્ પ્રકટીકુર્વેન્ । ચ પુનઃ કિં કુર્વેન્ । સિદ્ધેર્મહાનન્દનગર્યા અમઙ્ગુરતામનશ્ચરત્વં શાશ્વતસુખાનુષક્ષિતાં પ્રકટયન્ પ્રકાશયન્ । અર્થાજ્ઞાનાનાં પુરસ્તાત્ । અત યવ સૂરિર્યાતયામશ્ચ કિલક્ષણઃ । આયતાવુત્તરકાલે હિરપરલોકાદૌ સાંસારિકસર્વવ્ય-વહારાદૌ ચ હિતઃ શુભચિન્તકઃ પથ્યવક્તા ચ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન્, ભવ્યજીવોની આગળ સંધ્યાના રંગની જેમ સંસારના સ્વરૂપની ક્ષણ ભંગુરતા અને મોક્ષની અવિનશ્વરતાને બતાવતા હીરવિજયસૂરિ કુલવૃદ્ધ પુરૂષની જેમ ભવ્ય પ્રાણીઓને ભાવી શુભાશુભ ભાવોને કહેનારા છે. ॥૧૦૧॥

યસ્મિન્ગતાવધિ વસન્તિ પરે નિમગ્ના

મીનવ્રજા ઇવ જના વૃજિનાવગૂઢાઃ ।

તસ્માદ્ભવામ્બુનિધિતઃ સ પૃથગ્વભૂવ

પક્ષાન્તરાદ્દનરસાદિવ પુણ્ડરીકમ્ ॥૧૦૨॥

સ સૂરિસ્તસ્માદવાઙ્મનસગોચરીભૂતપૂર્વપારાદનન્તાનન્તપુદ્ગલપરાવર્તિનિવર્તનનૃત્તસ્રધારા તંસારો દેવાગાધાપારત્વેનામ્બુનિધિઃ સમુદ્રસ્તસ્માત્સકાશાત્ પૃથક્ વભૂવ મિન્નો

જાતઃ । સંસારં નિરસ્ય મોક્ષમાર્ગે સંયમે તસ્થિવાનિત્યર્થઃ । કિંભૂતાત્તસ્માત્ । પક્કઃ પાપમન્તરે મધ્યે યસ્ય । કેવલપાપમયાદિત્યર્થઃ । ‘અહઃ કલક્રમઘં પક્કઃ’ इति हैम्याम् । કિમિવ । પુણ્ડરીકમિવ । યથા સિતામ્ભોજં પુણ્ડરીકં પક્કઃ કર્દમોઽન્તરે મધ્યે તલે યસ્ય તાદૃશાત્ ઘનરસાત્સલિલાત્પૃથક્ ભવતિ । સ કઃ । યસ્મિન્ ભવામ્બુનિધૌ સંસારસમુદ્રે વૃજિનૈઃ પાપકર્મભિરવગૃહા આશ્લિષ્ટા વ્યાપ્તાઃ પાપભરભારિતાઃ સન્તઃ પરે હતરે ઘટુલ-સંસારિણો જના લોકા વિગતો વિશેષેણ યાતોઽવધિઃ સીમાવસાનં યત્રેતિ ક્રિયાવિશેષણમ્ । અનન્તાનન્તસમયમિત્યર્થઃ । લીનાસ્તલ્લીનમાનસા વસન્તિ સંતિષ્ઠન્તે । ક ઇવ । મીનવ્રજા ઇવ । યથા મત્સ્યાઃ સમુદ્રે નિમગ્ના एव तिष्ठन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

(હે સ્વામિન્,) જે સંસાર સમુદ્રમાં પાપકર્મોથી વ્યાપ્ત અનંત જીવો મત્સ્યોની જેમ લીન બનીને રહ્યા છે, તે સંસાર સાગરથી આ આચાર્ય જુદા થયા છે. (અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગે સંયમમાં રહેલા છે.) જેમ કમલ જલ અને પંક (કાદવ) માં ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ જલ અને કાદવથી ભિન્ન રહે છે; (તેમ આચાર્ય સંસારથી વિરક્ત બનીને રહ્યા છે.) ॥૧૦૨॥

સંવ્રસ્યદેળરમણીદગપાદ્મરજ્જો-

ત્સક્કપ્રણર્તિતકટાક્ષપરમ્પરાભિઃ ।

ચેતસ્યવિશ્યત મુમુશુમણેર્ન તસ્યા-

લોકસ્ય મધ્ય ઇવ ચણ્ડરુચીરુચીભિઃ ॥૧૦૩॥

તસ્ય હીરવિજયસ્ય મુમુશુમણેઃ શ્રમણમાણિક્યસ્ય ચેતસિ ચિત્તે સંવ્રસ્યન્તીનાં લુબ્ધ-કાદીનામાકસ્મિકભયાકુલતયા પલાયમાનાનામેળરમણીનાં સારક્રાદ્ગુનાનાં દગિઘ ચટુલ્લો-ચનમિવ દક્ દૃષ્ટિયાંસાં તાસામ્ । ચપલવિલોચનાનાં સ્ત્રોણામિત્યર્થઃ । દૃશાં નયનાનામપા-દ્ગ્યોર્નંત્રપ્રાન્તયોરેવ રજ્જયોર્નંતનસ્થાનકયોરુત્સર્ગે ક્રોઢે પ્રણર્તિતાભિસ્તાણ્ડઘં કારિતાભિઃ કટાક્ષાણામક્ષિધિકૂળિતાનાં પરમ્પરાભિર્ધારણીભિર્નાવિશ્યત ન પ્રવિષ્ટમ્ । કાભિરિવ । ચણ્ડરો(રુ)ચીરુચીભિરિવ । યથા તીવ્રકિરણસ્ય ભાસ્કરસ્ય રુચિભિઃ કાન્તિભિઃ । રુચીશબ્દો દીર્ઘાકારાન્તોઽપ્યસ્તિ । યથા નૈષધે—‘વરુણપ્રહિણીમાશામાસાદયન્તમમું રુચીનિચયમિઘ’ इति । ‘નો ચેત્તા ચણ્ડરોચીરુચિરુચીરુચી’ इति जिनशतकेऽपि । અલોકસ્ય જીવાજીવાદીનામનાધારક્ષેત્રસ્ય મધ્યે વિચાલેન પ્રવિશ્યતે । અલોકેષુ સૂર્યાદીનાં ન પ્રકાશઃ । પરશાસનેઽપિ દૃશ્યતે । યથા રઘુવંશે—‘સોઽહમિન્યાવિશુદ્ધાત્મા પ્રજાલોપનિ

મીલિતઃ । પ્રકાશશ્ચાન્ધકારશ્ચ લોકાલોક इवाचलः ॥' 'चक्रवालाचलादर्वाक् प्रकाशः परतश्चाप्रकाशः' इति तद्वृत्तौ । 'लोकाલોકश्चक्रवालः' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

લયભીત હરણિની આંખો એવી આંખોવાળી સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિરૂપ નૃત્યભૂમિના મધ્ય ભાગમાં નૃત્ય કરી રહેલી કટાક્ષોની પરંપરા (અર્થાત્ સ્ત્રીઓના કટાક્ષ આદિ હાવભાવો) શ્રમભુશિરોમણી હીરવિન્ય સૂરિના ચિત્તમાં પ્રવેશી શકી નહીં, જેમ સૂર્યનાં પ્રચંડ કિરણો અલોકમાં પ્રવેશી શકતા નથી તેમ. ॥૧૦૩॥

સંસૃત્યસારસરણીશ્રમણીભવેન

વિશ્વત્રયીજનિમતાં નયતા વિમોહમ્ ।

સંજ્ઞેન યદ્યતિપતેઃ પુરતઃ પ્રણેશે

નાગેન નાગદમનીત ઇવોદ્ધતેન ॥૧૦૪॥

યસ્ય યતિપતેર્નિર્ગ્રન્થનાથસ્ય પુરતોઽગ્રે સંજ્ઞેન સ્વજનપરિજનાભિષ્વજ્ઞેન પ્રણેશે પ્રણમમ્ । સંસારવિરક્તત્વાત્તસ્ય કુત્રાપિ પ્રતિબન્ધો નાસ્તીત્યર્થઃ । કિંમૂતેન । સંસૃતિઃ સંસરણમનન્તભવાટપી પર્યટનં સંસારઃ તદ્રૂપા વિવિધનરકતિર્યગાદિદુઃખપરમ્પરાદાયિત્વાદસારા નિકૃષ્ટા સરણિર્માર્ગસ્તત્ર શ્રમણ્યા પર્યટને શ્રમણેન કૃત્વા ભવેનોત્પન્નેન । સાંસારિકકુદુમ્બસંબન્ધસંજાતેનેત્યર્થઃ । અતઃ પથ કિં કુર્વતા । વિશ્વત્રય્યાસ્ત્રૈલોક્યસ્ય જનિમતાં સુરાસુરનરાણાં વિમોહં મૌઢ્યં નયતા પ્રાપયતા । કેન્નેવ નેશે । નાગેનેવ । યથા ઉત્કટેન મદેન કોપેન લોધુરેણ ભુજંગમેન નાગાનાં સર્પાણાં દમની શક્તિમવની ઔષધિવિશેષસ્તસ્માત્પ્રણશ્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

અનંત લવોમાં પરિશ્રમભુ કરાવનાર અને દુઃખદાયી હોવાથી અસાર એવી ભવ અટવીમાં ભટકાવનાર ત્રણે જગતના જીવોને વ્યાભોહિત કરનારા સાંસારિક કુટુંબના સંબંધ આ આચાર્ય પાસેથી પલાયન થઈ ગયા, જેમ અત્યંત કોપથી ઉદ્ધત નાગ નાગદમની (સર્પોની વિશિષ્ટ શક્તિ) નો નાશ કરે છે તેમ આચાર્યે સાંસારિક સંબંધનો નાશ કર્યો છે. ॥૧૦૪॥

સંક્રાન્તશક્રબલિધામધરાપદાર્થ-

સાર્થે જિનાગમકપોલ્લિલિખિતાન્તરાલે ।

સંક્રાન્તિરાપિ ન કદાપિ હૃદાત્મદર્શે

સૂરીશ્વરસ્ય કિમનન્નતયાઙ્ગજેન ॥૧૦૫॥

સૂરીશ્વરસ્ય હૃત્ હૃદયમેવાતિસ્વચ્છત્વાદાત્મદર્શો દર્પણસ્તત્ર અઙ્ગજેન કેદર્પેણ કમનઃ કલાકેલિઃ । ‘અનન્યજોઽઙ્ગજઃ’ इति हैम्याम् । કદાપિ કસ્મિન્નપિ કાલે સ્વાપજાગ્રદ-વસ્થાતારુણ્યતરુણીદર્શનાદિસમયેઽપિ સંક્રાન્તિઃ સંક્રમણં પ્રતિવિમ્બં પ્રવેશં ચ નાપિ ન પ્રાપે । यस्य मनसि कस्मिन्नपि प्रस्तावे स्मरोत्रेको नासीदित्यर्थः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અનન્નતયા અશરીરત્વેનેવ સંક્રામણં તુ દેહસ્યૈવ સ્યાત્તસ્ય તુ સ એવ નાસ્તિ તસ્માત્કુતઃ સંક્રાન્તિરિતિ । કિંમૂતે હૃદાત્મદર્શે । સંક્રાન્તાઃ પ્રતિવિમ્બિતાઃ શક્રસ્યેન્દ્રસ્ય બલેર્બલિનામ્નો દાનવેન્દ્રવિશેષસ્ય ધામ્નોર્મન્દિરયોઃ સ્વર્ગપાતાલયોઃ । તથા ધરાયા નિશ્ચિલમહીમણ્ડલસ્ય ચ પદાર્થાનાં ઘટપટસ્તમ્બકુમ્ભદાનવદાનવારિમાનવાચનેકવસ્તુનાં સાર્થાઃ સમૂહા યત્ર । પ્રતિવિમ્બં ચ નિર્મલે વસ્તુનિ સ્યાત્ । અતઃ એવ પુનઃ કિંમૂતે હૃદાત્મદર્શે । જિનાગમો જૈનસિદ્ધાન્તઃ એવ કવઃ શાળાગ્રં તેનોલિલિખિતમુત્તેજિતં દેદીપ્યમાનં નિર્મિતમન્તરાલં મધ્યં यस્ય ॥

શ્લોકાર્થ

જેના હૃદયરૂપી અરિસામાં સ્વર્ગલોક, પાતાલલોક. અને મધ્યલોકના ઘટપટ આદિ પદાર્થોનો સમૂહ સંક્રાન્ત થયો છે, તેમ જે જૈન સિદ્ધાંતરૂપી સરાણુથી દેહીધ્યમાન જેનો મધ્યભાગ પ્રકાશિત થયો છે તેવા હીરવિજયસૂરિના હૃદયરૂપી દર્પણમાં કામદેવનું પ્રતિબિંબ ક્યારે પણ પડી શક્યું નહીં. (અર્થાત્ પ્રતિબિંબ શરીરધારીનું હોય પરંતુ કામદેવ તો અશરીરી છે તો કામદેવનું પ્રતિબિંબ ક્યાંથી પડી શકે ?) ॥૧૦૫॥

નીત્વા બહિર્નિજમનઃસદનાભિહન્ય-

માનં વિભાવ્ય વિશુના સ્વમરાતિભાવાત્ ।

નશ્યન્નિવાન્યજનહૃત્પરમાણુમધ્યે

રાગો વિવેશ વિવશાશયતાદધાનઃ ॥૧૦૬॥

રાગોઽનુરાગઃ સાંસારિકઃ સ્નેહઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નશ્યન્પલાયમાનઃ સન્ અન્યેષાં સ્પર્શિવ્યતિરિક્તાનામિતરેષાં જનાનાં હૃત્ હૃદયમેવ પરમ ઉત્કૃષ્ટો ચોઽણુઃ સર્વલધુરતિ-

સૂક્ષ્મસ્થાનં તસ્ય મધ્યે વિચાલે વિવેશ પ્રવિષ્ટવાન । નૈયાયિકાનાં મતે હિ મનસઃ
પરમાણુત્વમુચ્યતે । યથા નૈવથે—‘યત્પથાવધિરણુઃ પરમઃ સા યોગિધીરપિ ન પશ્યતિ
સાક્ષાત્ । બાલયા નિજમનઃપરમાણૌ હ્રીદરીશયહરીકૃતમેનમ્ ॥’ इति । किंभूतः । विवशं
व्याकुलत्वमाह—किं कृत्वा । निजस्यात्मनो मनश्चित्तमेव सदनं वाससौधं तस्माद्वहिर्बा-
ह्यप्रदेशभूमौ नीत्वा निःसार्य कर्षयित्वा । निष्कास्येत्यर्थः । अरातिभावात्प्रतिभवं
दुःखदायकत्वेन वैरित्वाद्भिभुना સૂરિणा નિહન્યમાનં માર્યમાણં સ્વમાત્માનં વિભાવ્ય
દૃષ્ટ્વા વિજ્ઞાય વા ।

શ્લોકાર્થ

રાગ પ્રત્યેની શત્રુતાવાળા આચાર્ય વડે પોતાના મનરૂપી ધરમાંથી બહાર કાઢી
મૂકાયેલો અને આચાર્ય વડે પોતાને હણાતો—જાણીને, રાગ (સાંસારિક સ્નેહ) બાણે
ભાગતો ભાગતો અન્ય જનોના હૃદય—પરમાણુમાં પ્રવેશો ગયો ! (નૈયાયિકાએ મનને
‘પરમાણુ’ માન્યું છે.) ॥૧૦૬॥

एतेन दुर्गातिरशोष्यत भूपमुख्य

ગ્રીષ્મોષ્મણેવ વિગલજ્વલપટ્કપટ્કિત્તિઃ ।

उलङ्घ्यते स्म भवपद्धतिरप्यनेन

પાથોજિનીપ્રિયતમેન યથાબ્રવીથી ॥૧૦૭॥

हे भूपमुख्य सकलराजचक्रचकर्षतिन्, एतेन सूरिणा दुर्गतिः सम्यङ्नियमयमसंयमारा-
धनतो दुष्टा अनन्तदुःखदायका नरकतिथिरलक्षणा कुगतिरशोष्यत निषिद्धा निष्ठापिता
स्वतः । केनेव । ग्रीष्मोष्मणैव यथा निदाघदाघेन विगलन्ति तापातिरेकाग्निर्यान्ति विशुष्य
गच्छन्ति जलानि पानीयानि यस्यास्तादृशी पङ्क्तानां जम्बालानां पट्कित्तिः श्रेणी शोष्यते ।
अपि पुनरनेन गुरुणा भवपद्धतिः भाविनी भूतोपचारात्संसारमार्ग उलङ्घ्यते स्म अति-
क्रान्तः । केनेव । पाथोजिनीप्रियतमेनैव । यथा पद्मिनीप्राणनाथेन सूर्येण अब्रवीथी
गगनपदवी मेघमाला वा उलङ्घ्यते ॥

શ્લોકાર્થ

હે સકલ રાજચક્ર ચક્રવર્તી, ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી જેનું જલ શોષાઈ ગયું છે
તેવો કાઠવ જેમ સુકાઈ જાય તેમ આચાર્યે અનંત દુઃખદાયી એવી નરક તિથિ ચ રૂપ

દુર્ભાતિને સંયમની આરાધનાથી ફર કરી, તેમ જ જેમ સૂર્ય આકાશનું ઉલ્લંઘન કરે છે તેમ આચાર્યે ભવની પરંપરાનું ઉલ્લંઘન કર્યું ! ॥૧૦૭॥

વાચંયમાવનિભૃતઃ શમનામસામ-

યોનિપ્રતીપકલિતાઙ્ગમનોગુહાયામ્ ।

સ્વાલમ્ભભીલુક ઇવોત્કટકોપકુમ્ભી

કર્તુ પ્રવેશમપિ નો પ્રભવિષ્ણુરાસીત્ ॥૧૦૮॥

હે સકલરાજચક્રચૂડામણે, વાચં વર્ણો યમયન્તિ સાવધન્યવહારે પ્રવર્તમાનાં નિયન્ત્રયન્તીતિ વાચંયમા વાગુપ્તિધારકા । વાક્કથનેન મનઃકાયગુપ્તી સમેતે । મધ્યગ્રહણેન આચન્તયોર્ગ્રહણં કાર્યમ્ । ‘તુલાદણ્ડસ્યેવ’ इति न्यायेन । तथा ‘ढक्कायसमारम्भे’ इत्यत्र समारम्भ इति मध्यमपदग्रहणेन संरम्भारम्भयोराचन्तयोः पदयोर्ग्रहणम् । ‘तुलादण्डन्यायेन’ इति श्रीरत्नशेखरसूरिपाદાઃ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્રવૃત્તૌ પ્રોચુઃ । તેષાં સંગુપ્તિત્રયધારિણાં સાધૂનાં તેષુ વાવનિભૃત્પાર્થિવઃ પર્વતશ્ચ તસ્ય શમઃ પ્રશાન્તરસઃ સ एष नामाभिधानं यस्य तादृशाः । सामवेदाद्योनिरुत्पत्तिर्यस्य । श्रूयते च—नारायणनाभ्यम्भोरुहकुहरकुटीर-मधिशयानस्य वेदविद्यानिगदतो भगवतः पितामहस्य बृहद्रथान्तरविकीर्णाभासनामानि गायतः सामश्लोकरसनिष्पन्दादुदपद्यन्त पेरायतसुप्रतीकप्रभृतयोऽण्टौ दिग्गजेन्द्रास्तेभ्योऽभ वन् भद्रमन्दमृगमिश्रजातयो गिरिचरनदीचरोभयचारिणः । प्रसिद्धं चैतत् सामजा गजाः’ इति चम्પૂકથાયाम્ । તસ્ય તેષાં વા પ્રતીપઃ શત્રુઃ કેસરી તેન કલિતોઽઙ્ગ ઉત્સઙ્ગો યસ્યાસ્તાદશીમ્ । મનઃ ચિત્તમેવ ગુહા કંદરા તસ્યામુત્કટો મદોદ્રતઃ કોપઃ ક્રોધ एष कुम्भी हस्ती प्रवेशमपि कर्तुं प्रभविष्णुः समर्थ नासीत् न बभूव । उन्प्रेक्ष्यते—स्वस्या-त्मन आलम्भो व्यापादनं तत्र भीलुको विभ्यदिव ॥

~લોકાથ~

હે સ્વામિન ! વાચંયમ-શ્રમણરાજ શ્રી હોરવિજયસૂરિની મનરૂપી ગુફામાં, કે જ્યાં શાંતરસરૂપી સામવેદમાંથી જેમની ઉત્પત્તિ થઈ છે (અમ્પૂ કથામાં હાથીઓને સામવેદજ સામવેદથી ઉત્પન્ન થયેલા કહ્યા છે.) તેવા હાથીઓના શત્રુ સિંહથી જેનો મધ્યભાગ યુક્ત છે, તેમાં મદોદ્રત એવો ક્રોધરૂપી હસ્તિ પ્રવેશ કરવા માટે પશુ સમર્થ થઈ શક્યો નહીં. તે જાણે પોતાનો ભય લાગી ગયો ન હોય ! ॥૧૦૮॥

વિશ્રાણયત્યસુમતાં ક્ષિતિકાન્ત બોધિ-
 વીર્જં નિર્ધિં જનયિતેવ નિજાઙ્ગજાનામ્ ।
 સિદ્ધઃ સ્વસિદ્ધિમિવ ભક્તિમતાં વિનીતા-
 ન્તેવાસિનામિવ ગુરુઃ પરમાત્મવિદ્યામ્ ॥૧૦૯॥

હે ક્ષિતેર્ભૂભામિન્યાઃ કાન્ત વહ્નભ, અસુમતાં ભવ્યજન્તૂનાં બોધિવીર્જં સમ્યક્ત્વે
 વિશ્રાણયતિ દદાતિ । ક ઇષ । જનયિતેવ । યથા પિતા નિજાઙ્ગજાનાં સ્વનન્દનાનાં
 નિર્ધિં નિધાનં દત્તે પ્રયચ્છતિ । પુનઃ ક ઇષ । સિદ્ધ ઇવ યથા વિનાસિદ્ધિમદ્ભક્તિમતાં
 સ્વતેવાસક્તાનાં સ્વસ્થાત્મનઃ સિદ્ધિં મન્ત્રાદિસામર્થ્યં દત્તે । પુનઃ ક ઇષ । ગુરુરિષ ।
 યથા સમ્યગ્ધર્મોપદેષ્ટા વિનીતાનાં વિનયકલિતાનાં સ્વાદેશવશંવદાનામન્તેવાસિનાં
 શિષ્યાણાં પરમાત્મવિદ્યામધ્યાત્માન્નાયં વિતરતિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીપતિ, જેમ પિતા પોતાના પુત્રોને નિધાન આપે, વિદ્યાસિદ્ધપુરૂષ
 ભક્તભજનને જેમ સિદ્ધિઓ આપે, તેમજ ગુરુ જેમ વિનયી શિષ્યોને પરમાત્મ વિદ્યાનો
 આશ્રાય બતાવે, તેમ હીરવિજયસૂરિ ભવ્ય પ્રાણીઓને બોધી બીજ (સમ્યક્ત્વ) નું ઢાન
 કરે છે. ॥૧૦૯॥

માનોપમાનમશુના ગમિતઃ ક્ષિતીન્દો
 જેતું પુનઃ પ્રતિષ્ઠતસ્તમરાતિમિચ્છન્ ।
 સાહાય્યકં કિષ્ણ ચિકારયિષુઃ સ્વકીયં
 નક્તંદિનં વિતન્નુતે જગતામુપાસ્તિમ્ ॥૧૧૦॥

હે ક્ષિતીન્દો વસુધાસુધાંશો, માનોઽભિમાનો ગર્વઃ અપમાનમર્થાત્તેન સૂરિઐવાવગણનાં
 ગમિતઃ પ્રાપિતઃ સન્ પુનર્વ્યાધુટ્ય પ્રતિષ્ઠાત્કોપાત્તં સૂરિમેવાત્મારાતિં સ્વચૈરિણં જેતુમભિ-
 મ્ભવિતુમિચ્છન્ વાચ્છન્ સન્ જગતાં ત્રિભુવનજનાનામુપાસ્તિ સેવાં વિતન્નુતે વિદધાતિ ।
 કથમ્ । નક્તંદિનં રાત્રિવિદિવા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વકીયમાત્મીયં સાહાય્યકં સાહાય્યં ચિકા-
 રયિષુઃ કારયિતુમિચ્છુરિષ ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીચન્દ્ર, આચાર્ય વડે અપમાનિત થયેલો માન-અહંકાર ફરીથી પાછો આવીને પોતાના શત્રુ આચાર્યને જીતવાને ઇચ્છતો તે પોતાને સહાય કરવાને માટે જાણે શત ને દિવસ જગતના જીવોની ઉપાસના કરતો રહ્યો ન હોય ! (અર્થાત્ આચાર્ય પાસેથી અભિમાન પણ પલાયન થઈ ગયું હતું.) ॥૧૧૦॥

વિદ્વેષિણીયમિતિ येन निहन्यमाना

शिष्याय शंबरमसौ दितिजं प्रणश्य ।

स्थातुं न तत्र विभुरेतदुदीतभीतेः

प्रत्यङ्गિનं त्रिभुवने भ्रમतीव माया ॥૧૧૧॥

હયમસ્માકં પ્રતિભવં વિદ્વેષિણી વૈરિણી મહાહાનિવિધાયિની ઇતિ કૃત્વા નિહન્યમાના માર્યમાણા સતી અસૌ પ્રાયઃ સંસારવર્તિસર્વજનહૃદયસદત્વેન જગત્પ્રતીતા માયા શઠતા દમ્ભચર્યા । કપટવર્તિરિત્યર્થઃ । પ્રણશ્ય કથંચિત્પ્રાપ્ત્યા પ્રપલાય્ય શંબરં શંબરનામાનં દિતિર્દાનવમાતા તસ્યા જાયતે સ્મેતિ દિતિજસ્તં શિષ્યાય શ્રિતા । પતસ્માત્સુરેહદીતાયાઃ પ્રાદુર્ભૂતાયા ભીતેર્ભયાત તત્રાપિ શંબરસમીપેઽપિ સ્મરેણ ઘાતિત્વાત્સ્થાતું સ્થિતિં કર્તું ન વિભુરસમર્થા સતી । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નિર્વિગ્નસ્થાનાભાવાત્ત્રિભુવને ત્રૈલોક્યેઽપિ પ્રત્યઙ્ગિનં જન્તુનં જન્તુન પ્રતિ ભ્રમતિ પર્યટતીવ ॥

શ્લોકાર્થ

દ્વેષ કરવા લાયક અથવા નાશ કરવા લાયક એવી માયા (શઠતા-કપટક્રિયા) મહા બુદ્ધીબલે આચાર્ય પાસેથી ભાગીને દિતિનાં પુત્ર શંબરની પાસે રહી, શંબર પાસે પણ આચાર્યના ભયથી રહેવા માટે સમર્થ થઈ શકી નહીં, તેથી નિર્વિગ્ન સ્થાનના અભાવમાં ત્રણે લોકના પ્રત્યેક જીવમાં જાણે ભભી રહી ન હોય ! ॥૧૧૧॥

संतोषतोयनिधिमध्य इवास्य मग्नो

दग्धः किमुद्धतसितप्रणिधानवह्नौ ।

દિ, સૌ, ૧૧

જગ્ધોઽથ વા ચરણકેસરિણા કરીવ

લોભઃ પ્રભોરિતિ ન ચેત્કિમનક્ષિલક્ષ્યઃ ॥૧૧૨॥

હે પ્રભો સ્વામિન, સૂરેલોભઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સંતોષઃ શ્રુતિઃ નિર્લોભતા સ એવ તોય-
નિધિઃ સમુદ્રસ્તસ્ય મધ્યે ગર્ભે જલાન્તરાલે મગ્ને બ્રુહિત ઇવ । અથ વા ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
ઉદ્ગતઃ પ્રજ્વલન સિતપ્રણિધાનમેવ શુક્લધ્યાનમેવ વહ્નિર્જ્વાલાજિહ્વઃ તથ તન્મધ્યે દગ્ધો
ભસ્મીભૂત ઇવ । અથ વા કરીવ હસ્તીવ ચરણં ચારિત્રં તદેવ કેસરી પચ્છાનનસ્તેન
જગ્ધો ભક્ષિતઃ કુક્ષિગતીકૃતઃ ઇવ । इति चेन्न तर्हि किं कथमनक्षिलक्ष्यः न लोचन-
गोचरः कदाचिदपि लोभो न दृश्यत इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

હે નાથ, આચાર્યશ્રીને લોભ તો સંતોષરૂપી સમુદ્રના તળિયે જળને બાણે બેઠો !
અર્થાત રૂપી ગયો ! અથવા બાણે શુક્લધ્યાનરૂપી અગ્નિમાં ભસ્મીભૂત થઈ ગયો !
અથવા તો બાણે ચારિત્રરૂપી કેસરી સિંહ લોભરૂપી હસ્તિને કોળિયો કરી ગયો ! બે
તેમ ન હોય તો આચાર્યમાં ક્યારેય પણ તે દેખાતો કેમ નથી ? ॥૧૧૨॥

તૃષ્ણાં મહીતલમહેન્દ્ર વિશ્તુર્વિરત્યા

યો વાગુરામિવ કૃપાણિકયા ન્યક્રન્તત્ ।

દુઃસ્થાન્યલભ્મિષત મુગ્ધજનૈર્નિપત્ય

યસ્યાં મૃગૈરિવ ભવં વિપિનં ભ્રમદ્ભિઃ ॥૧૧૩॥

હે મહીતલમહેન્દ્ર હે ભૂમીમણ્ડલાખણ્ડલ, યો વિશ્તુર્હીરવિજયસૂરિઃ તૃષ્ણાં નાનાભિલા
ષસ્વરૂપાં સ્પૃહાં વિરત્યા નિશ્ચિલાભિલાષવિરમણરૂપનિયમેન કૃત્વા ન્યક્રન્તત્ ચિચ્છેદ ।
કામિવ । વાગુરામિવ । યથા કશ્ચિત્સકલજન્તુજાતકૃપાપરઃ પુમાન વાગુરાં મૃગજાલિકાં
કૃપાણિકયા ક્ષુરિકયા કર્તૃયા વા ક્રન્તતિ છિન્નન્તિ । યસ્યાં તૃષ્ણાયાં વાગુરાયાં ભવં
સંસારં વિપિનમરણ્યં ચ ભ્રમદ્ભિઃ મૃગૈરિવ મુગ્ધજનૈર્જ્ઞાનિલોકૈર્નિપત્ય તદધીનીભૂય
પતિત્વા દુઃસ્થાનિ અનેકપ્રકારાસાતપરમ્પરા અલભ્મિષત પ્રાપ્તાનિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીના ઇન્દ્ર ! બેમ કોઈ કૃપાસિંધુ મહાત્મા હરણ્ણીયાની બાળ (પાશ) ને
છરીથી છેદી નાખે તેમ આચાર્યશ્રીની તૃષ્ણા—સ્પૃહા તો વિરતીરૂપી છરીથી છેદાઈ ગઈ

કે જે તૃણાદિથી જળમાં, સંસાર અટવીમાં ભટકતા હરણીયાં જેવા મુગ્ધજનો અનેક પ્રકારનાં દુઃખોની પરપરા પ્રાપ્ત કરી છે. ॥૧૧૩॥

વિશ્વત્રયીશ इव निःशरणात्मभाजा·

मास्ते महीमिहिर यः शरणं शरण्यः ।

मैत्र्यं बिभर्ति जगता न कदाप्यमित्त्र-

भावं स भानुरिव नश्यदशेषदोषः ॥૧૧૪॥

હે મહીમિહિર ભૂમીમાનો, વિશ્વત્રયીશઃ ત્રિલોક્યનાયકઃ પરમેશ્વર इव यः સૂરિર્નિર્ગતં શરણમાધારો यस्य तादृशमात्मानं भजतीति तेषामशरणानां शरणं गतिरास्ते । કિંમૂતઃ । શરણ્યઃ શરણાગતવત્સલઃ । પુનઃ સ ભાનુરિવ માસ્વાનિથ જગતા વિશ્વલોકેન સાકં મૈત્ર્યં મિત્રતાં સખિભાવં વિભર્તિ, પરં કદાપિ કસ્મિન્નપિ પ્રસ્તાવે અમિત્રભાવં વૈરિ-તાશયં ન વિધત્તે । કિંમૂતઃ । નશ્યન્તઃ પલાયમાના અદોષાઃ સમસ્તા દોષા અપગુણા યસ્માન્ । સૂર્યસ્તુ સર્વદાપિ મિત્ર્વં હત્યભિયાન્તત્વં પરં નામિત્રાઘ્યતામ્ । સોઽપિ કિંમૂતઃ । નશ્ય-ન્તોઽદોષાઃ સર્વા અપિ પ્રવેતાઃ કૃષ્ણાશ્ચ દોષા રાત્રયો યસ્માન્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે ભૂમિભાનુ ! ત્રણ લોકના નાયક પરમેશ્વરની જેમ જેઓ અશરણુ હોવાને માટે શરણ્ય છે, (અર્થાત્ શરણુાગત વત્સલ છે.) તેમજ સૂર્યની જેમ જેમના સમસ્ત દોષ નાશ પામ્યા છે, (દોષાઃ રાત્રયઃ) ‘દોષા’ નો અર્થ રાત્રી પણ છે. સૂર્યથી રાત્રી નાશ પામે છે. આગ્રાર્થ જગતના હોયો પ્રત્યે મિત્રતાને ધારણુ કરે છે. પરંતુ કદીપણ કોઈની સાથે વૈરભાવને વહેન કરતા નથી. (સૂર્યને પણ જગતનો મિત્ર કહેવાય છે.) ॥૧૧૪॥

संमोहसंतमससंततिसान्द्रितेषु

मानावनीधरतटीस्थपुटीकृतेषु ।

संसारवर्त्मसु विमोहवतां शिवस्या-

ख्याता पथः स जगतामिव वर्त्मवेदी ॥૧૧૫॥

હે સ્વામિન અખિલજલધિમેખલાપીઠપ્રભો, સંસારવર્ત્મસુ ભવગહનમાર્ગેષુ વિમોહવતાં મિથ્યાત્વાજ્ઞાનાદિના મૂઢભાવભાજાં વિદ્મૂઢીભૂતાનાં જગતાં તાત્પર્યાત્તદ્વપદેશ इति न्यायेन जगज्जनानां शिवस्य मोक्षस्य पथो मार्गस्याख्याता कथयिता ते । કિંમૂતઃ ।

સંમોહો મહાજ્ઞાનમ્ । ‘સંમોહધૂલીહરણે સમીરમ્’ इति संसारदावस्तुतौ । स एव संतम-
सानि प्रसृमरान्धकाराणि तेषां संतत्या परम्परया सान्द्रितेषु नीरन्धीकृतेषु पुनः
किंभूतः । मानोऽहंकारः स एवावनीधरः पर्वतस्तस्य तटीभिः प्रपातस्थानकैः स्थपुटी-
कृतेषु विषमेषु विहितेषु । क इव । वर्त्मवेदीव यथा सदसन्मार्गवेत्ता पुमान् पथिषु
विमोहवतां मार्गामार्गदिगपदिकशुद्धिविरहितानां पथिकलोकानां शिवस्य निरुपद्रव-
रूपस्य मार्गस्याख्याता वक्ता भवेत् । महापर्वतादिगह्वररन्धकारैर्वहलीभूतेषु विषमेषु च ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામી ! જેમ કેઈ સન્માર્ગનો બાણુકાર પુરૂષ પથિકોને નિરૂપદ્રવી સરલ માર્ગ
ખતાવે તેમ આચાર્ય અતિનિખિડ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારની પરંપરાથી ભયંકર તેમ જ
જેમાં અહંકારરૂપી પર્વતોની વિષમભૂમિ છે, તેવા સંસારરૂપી વિષમમાર્ગ વ્યાપ્ત—
મૂઠ બનેલા (ભૂલા પડેલા) જગતના જીવોને અતંત સુખમય મોક્ષમાર્ગ કહેનારા છે ॥૧૧૫॥

अर्थात्क्षमाधरपदं क्वचिदप्रवृत्तं

यस्यात्मनस्तु गिरिभूपतिभिर्विभक्तम् ।

જ્ઞાત્વા તદાપ્તુમિવ શીલતિ શાર્ઙ્ગપાણિ

पर्यङ्कमूर्तिधरकुण्डलिचक्रवर्ती ॥११६॥

पर्यङ्कस्य पल्यङ्कस्य मूर्तिं शरीरं धरतीति विभर्तीति तादृशः कुण्डलिनं भोगिनां
चक्रवर्ती सार्वभौमः शेषनागेन्द्रः शार्ङ्गपाणिं केशवं शीलति सेवते । ‘शेषशय्याशायी
कृष्णः’ इति श्रुतिः । उत्प्रेक्ष्यते—तत्सूत्रेः स चासौ हीरविजयनामा स्वरिराचार्यश्च तस्य
क्षमाधरपदम् आप्तुं लब्धुमिव । किं कृत्वा । यस्य सूत्रेरर्थात्परमार्थवृत्त्या क्षमाधरपदमन्त्रे-
तभावेन क्वचिदन्यत्र पुरुषादावप्रवृत्तं कुत्रचित्कदाचित्केनापि न प्राप्तम् । तु पुनः आत्मनः
स्वस्य शेषनागस्य तु क्षमाधरपदं गिरिभिः कुलशैलादिशिलोच्चयैः तथा भूपतिभिर्भूपालै-
र्विभक्तं विभागीकृतम् । गिरयो भूपालाश्च क्षमाधराः शेषनागोऽपि क्षमाधरः इति न
किमपि । शेषः । स्वरिसदृशस्त्वन्यः कोऽपि त्रैलोक्येऽपि क्षमाधरो नास्ति । क्षमा क्षान्तिः
क्षितिश्च विज्ञाय ज्ञात्वा ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્ય મહારાજનાં “ક્ષમાધર” પદની પ્રાપ્તિ માટે પર્યંક મૂર્તિ (શરીર) ને
ધારણ કરતો શેષનાગ વિષ્ણુની ઉપાસના કરે છે, કારણ કે “ક્ષમાધર” પદ પર્વતો,

રાજાઓ અને શેષનાગ-આ ત્રણેમાં વિભક્ત છે, અર્થાત્ એ ત્રણેને ‘ક્ષમા (પૃથ્વી)ધર’ કહેવાય છે, પરંતુ આઆચાર્યમાં ‘ક્ષમાધર’ (ક્ષમા ધારણ કરનાર) પદ સર્વાંશે રહેલું બાણી, તેની પ્રાપ્તિ માટે બાણે શેષનાગ કૃષ્ણની ઉપાસના કરતો ન હોય ! ॥૧૧૬॥

ગમ્भीરભાવં દધતા જિનં ચ હૃદા વિગીતઃ પ્રભુણા પયોધિઃ ।

પાદારવિન્દે કિમમુખ્ય લક્ષ્મલક્ષાદુપાસ્ત્યૈ સ્થિતવાનુપેત્ય ॥૧૧૭॥

પયોધિઃ સમુદ્રઃ અમુખ્ય સૂરેરૂપાસ્ત્યૈ સેવાયૈ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—લક્ષ્મણ. આકૃતિરૂપલા-
ઞ્છનસ્ય લક્ષાત્કપટાદુપેત્યાગત્ય સમીપે સમેત્ય પાદારવિન્દે સૂરિચરણકમલે કિં સ્થિત-
વાંસ્તસ્થાવિવ । કિંમૂતેન । પ્રભુણા સૂરીન્દ્રેણ ગમ્भीરભાવં ગામ્भीર્યં તથા ચ પુનઃજિનમ
હંતમ્ । ચન્દ્રસૂર્યાદીનાં રાજધાનીષુ પ્રાસાદસદ્ભાવાત્તત્ર ચત્વારઃ ઋષભ-ચન્દ્રાનન-ચારિ-
ષેણ-વર્ધમાન-નામાનઃ શાશ્વતજિનાઃ સન્તિ । જિનજાતિવાચિત્વાદેકવચનમ્ । તથા
લોકપ્રવાદેન કૃષ્ણં સમુદ્રશાયિત્વાદ્દાશાહઃ । ‘પુરુષોત્તમોઽવિશયનોપેન્દ્રાવજ્ઞેન્દ્રાનુજઃ’ इति
हैम्याम् । तं दधता । अथ सूरिस्तु जिनशासनाधारत्वाज्जैनत्वाच्च जिनं वीतरागं
बिभ्रता । केन । हृदा हृदयेनान्तःकरणेन मध्येन च ॥

શ્લોકાઠીયં

હૃદયમાં જિનેશ્વર ભગવંતને અને ગાંભીર્યને ધારણ કરનારા આઆચાર્ય દેવથી
અપમાનિત બનેલો સમુદ્ર બાણે ચરણકમલમાં રહેલી આકૃતિ (રેખા) ના પહોંને સેવા
કરવા માટે આઆચાર્યની પાસે આવીને રહ્યો ન હોય ! ॥૧૧૭॥

ધરેશ યેનાધરિતો મહિમ્ના સુજાતરૂપેણ ચ ધીરતાભિઃ ।

મહીધરો મન્યુભુજામુદીતત્રીડાજ્જડીભાવમિવાબભાર ॥૧૧૮॥

હે ધરેશ પૃથિવીપતે, યેન સૂરિણા મહિમ્ના સ્વમાહાત્મ્યેન નિજગૌરવેણ, તથા સુષ્ટુ
શોભનં યજ્ઞાતં પ્રકટીભૂતં રૂપં સૌન્દર્યાતિશયઃ શોભનેન સ્વર્ણેન ચ, તથા ધીરતાભિઃ પરીષ-
દાદિ ભિન્નિષ્પ્રકમ્પતાભિઃ અનન્યસામાન્યધૈર્યૈર્વા અધરિતઃ હીનીકૃતસ્તિરસ્કૃતઃ સન્ મન્યુભુજાં
યજ્ઞાંશાભ્યવહારિણાં સુરાણાં શૈલઃ પર્વતો મેરુદીતઃ પ્રાદુર્ભૂતો યો ત્રીડો લજ્જા તસ્માત્ ।
‘ઉદીતમાતૃકૃતિવાનશર્કત’ इति नैषधे । तथा ‘त्रीडायां च भवेत्त्रीडो लज्जामात्रेऽप्यपत्रपा’
इति शब्दप्रभेदे । त्रीडशब्दोऽकारान्तोऽप्यस्ति । ‘स्मरत्रीडसमस्य यानया’ इति नैषधे ।
जडीबभूव मूढः । विचेत इति यावत् । जातः ॥

લેાકાર્થ

હે પૃથ્વીપતિ, આચાર્ય મહારાજનાં માહાત્મ્ય, સુવર્ણવર્ણીય દેહ અને અનન્ય કોટિની ધીસ્તાથી તિરસ્કૃત બનેલો સુરગિરિ—મેરૂપર્વત, અતિશય લજ્જાથી જાણે જડ બની ગયો ન હોય ! ॥૧૧૮॥

વાહ્યં હન્તિ તમો દ્વિધાપિ સ તૃણામસ્તંગમી નાસ્તવા-

ન્વિશ્વસ્યૈવ વિવોધકૃત્સ જગતાં કૃત્સનપૃણન્કૌશિકમ્ ।

ગૃહ્નન્સર્વરસાનસૌ નવરસાંશ્ચિન્વજ્જનાસ્તાપય-

જ્ઞાન્તાનેષ સૃજન્પ્રભો તદુપમાં ધત્તે ક્વ ભાસ્વાંસ્તતઃ ॥૧૧૯॥

હે પ્રભો સ્વામિન, તતસ્તસ્માત્કારણાન્ ભાનુઃ સૂર્યસ્તદુપમાં સૂરિસામ્યં ક્વ કુત્ર લભતે । અપિ તુ ન કુત્રાપિ । યતો હેતોઃ સૂર્યોં વાહ્યં ચક્ષુર્ગાંચરં લોકગતં તમોઽન્ધકારં હન્તિ પુનઃ સૂરિદ્વિધાપિ વાહ્યં તમોઽજ્ઞાનં મૌર્ખ્યં તથા વાહ્યં પાપમપિ વ્યાપાદયતિ । તથા ભાનુઃ અસ્તં નાશં ગચ્છતીત્યેવં શીલો ગમી । સૂરિસ્તુ ન વિચ્યતેઽસ્તઃ ક્ષયોઽભ્યુદયબ્રંશો વા યસ્યેતિ નાસ્તવાન્ । સર્વદોદયીત્યર્થઃ પુનઃ કિંમૂતઃ । વિશ્વસ્યૈવ મૂલોકસ્ય વિવોધકૃ-જ્જાગરકારકઃ ઉદ્યોતકર્તા વા સૂરિસ્તુ જગતાં ત્રયાણાં ભુવનાનાં પ્રતિવોધવિધાતા । ભાસ્વાન્કિં કુર્વન્ । કૌશિકમુલુકલોકં કૃત્સન પીડયન્ વાસરે તસ્યાન્ધીભવનાત્ । ગુરુસ્તુ કૌશિકં પુરંદરં પૃણન અતિશાયિસંયમગુણૈઃ કૃત્વા પ્રીતિમુત્પાદયન્ । પુનઃ કિંમૂતઃ ભાનુમાન્ । સર્વાન્નશેષાન્ રસાન્ ભ્રમણલગતપાનીયાનિ ગૃહ્નન્નાદદાનઃ । ‘ગ્રીષ્મે સહસ્રરશ્મિઃ મૂતલગતરુર્વારસાનાદત્તે’ इति શ્રુતિઃ । મુનીન્દ્રસ્તુ સરસવ્યાખ્યાનવિધાનાવસરે નવાન્ નવીનાન્નવસંખ્યાકાન્ શૃંગારહાસ્યકરુણારૌદ્રવીરભયાનકવીમત્સાદ્ભુતશાન્તાભિધાનાન્ રસાંશ્ચિન્વન્ પુષ્ટાન્કુર્વન્ । પ્રાયશ્ચરિતાનુવાદેષુ સર્વેઽપિ રસાઃ સમાયાન્તિ ન તથા સિદ્ધાન્તવ્યાખ્યાનાદિષુ । પુનર્માર્તેન્દ્રઃ કિં કુર્વન્ । જનાંલ્લોકાંસ્તાપયન્ સ્વકીયાત્યુષ્ણકિ-રણૈસ્તાપસંતાપભાજઃ સૃજન્ । ભવપરમ્પરાપરિચિતીકૃતદુરન્તદુરિતોદીતદુઃસહદુઃખદાવાનલ-જ્વાલાપ્રતપાનેકમવિકલોકાન્ ધ્વંસિતાપરસિદ્ધાન્તવૈરુદ્ધજૈનરાદ્યાન્તસંબન્ધિબન્ધુરસ્ત્વવ્યા-ખ્યાનપ્રાગલભ્યપ્રગુણાનુપયોધરામૃતધારાધોરણીભિઃ શાન્તાન્નિસ્તાપાઙ્ગીતલાન્ શાન્તરસયુ-કાન્ વા કુર્વાણઃ ॥

૨લેાકાર્થ

હે સ્વામિન, સૂર્ય આચાર્યની સમાનતા કેમ પામી શકે ? અર્થાત્ ન જ પામી શકે. કારણ કે સૂર્ય બાહ્ય અન્ધકારનો નાશ કરે છે જ્યારે આચાર્ય મનુષ્યોનાં અજ્ઞાન-

રૂપી બાહ્ય અંધકાર અને પાપરૂપી આભ્યન્તર અંધકાર એ બંને અંધકારનો નાશ કરે છે સૂર્ય અસ્ત સ્વભાવવાળો છે. આચાર્યનો તો સર્વદા અબ્યુદય વર્તે છે. સૂર્ય જગતના ભૂલોકરૂપી એક ભાગને જ પ્રકાશિત કરે છે. ત્યારે આચાર્ય ત્રણે જગતનાં પદાર્થોને પ્રકાશિત કરે છે. સૂર્ય—કૌશિક ધ્રુવડના કુલોને પીડા કરનારો છે. (દિવસે ધ્રુવડ અંધ બને છે.) આચાર્ય પોતાના સર્વોત્કૃષ્ટ સંયમાદિ ગુણોથી કૌશિક ઈન્દ્રને ખુશ કરે છે ! સૂર્ય ભૂમિ ઉપર રહેલા સર્વરસો (જલ) નું શોષણ કરે છે જ્યારે આચાર્ય તો વ્યાખ્યાનમાં મહાપુરુષોનાં કથાનકોમાં રહેલા શ્રીગાર, હાસ્ય, કરૂણા, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક બીભત્સ, અદ્ભુત અને શાંત એ નવે રસોનું શોષણ કરે છે. તેમજ સૂર્ય પોતાનાં ઉભય કિરણોથી લોકોને સંતાપે છે. જ્યારે આચાર્ય તો ભવ પરંપરા વડે સંચિત કરેલા એવા પાપકર્મોના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલા દુઃસહ દુઃખોના દાવાનલમાં સંતપ્ત બનેલા ભવ્ય જીવોને ધર્મદેશનારૂપી અમૃતનું સિંચન કરી શિતલતા અર્પે છે. આવો નિસંવાદ હોવાથી સૂર્ય આચાર્યની સરખામણી ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરી શકે ? અર્થાત્ ન કરી શકે. ॥૧૧૯॥

યદ્વાગ્વિધિત્સયા ધાત્રાદત્તાં વીક્ષ્યામ્બુધિઃ સુધામ્ ।

સેદાદિવોર્મિતુમુલૈઃ પતિતો રટતિ સિતૌ ॥૧૨૦॥

અમ્બુધિઃ ક્ષીરસમુદ્રોડ્ધર્તાલ્લભ્યતે ઊર્મીણાં ચતુર્દિગ્ગમનપ્રવૃત્તકલ્લોલકલાપાનાં તુમુલૈઃ વ્યાંકુલશબ્દકોલાહલૈઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્ષિતૌ ભૂપીઠે પતિતઃ સન્ રટતિ રોદિતીવ પૃત્કુરતે इव । किं कृत्वा । यद्वाचां वाचयमचन्द्रमसां वाणीनां विधित्सया विधातुमिच्छया करणस्पृहया धात्रा जगत्सृजा ब्रह्मणा आदत्तां गृहीतां सुधां स्वामृतं वीक्ष्य । धनिकदोह-नावसरे प्रेमातिरेकं स्वतर्णकपानकृते गोर्गंधां वा दुग्धमिव हरिणा मन्थानगमन्थानकम-थनसमये तस्मात्कथंचिच्चोरित्वा रक्षितं पीयूषं प्राप्तं प्रेक्ष्य ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યની વાણી બનાવવા માટે બ્રહ્માએ બ્રહ્મણ કરેલી પોતાની સુધા (અમૃત) ને જોઈને પૃથ્વીપર રહેલી ક્ષીરસમુદ્ર તરંગોના કોલાહલ શબ્દોના રૂપે ખેદથી જાણે રૂદન કરતો ન હોય ! ॥૧૨૦॥

न कदाचन गोचरा मनावस्म भजन्ते प्रभविष्णुतां प्रभौ ।

दक्षना इव दन्तिनां महीभृति वा भानुमतीव तामसाः ॥૧૨૧॥

હે સાહે, પ્રભૌ સૂરીન્દ્રે સકલસામર્થ્યવતિવા યત્ર કદાચન કસ્મિન્નપિ તારુણ્યાદિસમયે
ગોચરાઃ શબ્દરૂપગન્ધરસસ્પર્શાલ્યાઃ પશ્ચાપિ વિષયાઃ પ્રભવિષ્ણુતાં સામર્થ્યં ન ભજન્તે
સ્મ । તં ન પ્રાભવન્નિત્યર્થઃ । ક ઇવ । દશના ઇવ । યથા દન્તિનાં ગજેન્દ્રાણાં દન્તકોશા
મહીભૂતિ પર્વતે ન પ્રભવન્તિ । વા પુનસ્તામસા ઇવ । યથા તામસાસ્તમસાં સમૂહા ધૂકા
વા ભાનુમતિ સહસ્રકિરણે ન પ્રભવન્તિ ॥

૧૨૧ાકાર્થ

હે બાદશાહ ! જેમ ગજેન્દ્રનાં દંતુશળ પર્વતને તોડવા સમર્થ બની શકતા નથી,
ધુવડોના સમૂહ સૂર્યનાં કિરણો ભેદવા સમર્થ થઈ શકતા નથી, તેમ શબ્દ, રૂપ, રસ,
ગંધ, અને સ્પર્શએ ઇન્દ્રિયોના પાંચે વિષયો આચાર્યના અંતઃકરણમાં યત્કિંચિત્ માત્ર
પશુ પ્રવેશ કરવા માટે સમર્થ બની શકતાં નથી. ॥૧૨૧॥

સુધાધામદુગ્ધાઢિધર્પૂરપારીકુમુત્કુન્દશુભ્રૈર્યશોભિર્યતીન્દોઃ ।

કુદક્રોટિસંટીકમાનાયશોભિઃ પુનર્વિશ્વમીશપ્રયાગી (ગા)યતે સ્મ ॥૧૨૨॥

હે ઈષ્ટે સકલભ્રમણ્ડલૈશ્વર્યવાન્ ભવતોતિ ઈશસ્તસ્ય સંબોધનં હે ઈશ્વર, યતીન્દોઃ
સુરેઃ સુધાધામામૃતકિરણશ્ચન્દ્રઃ, તથા દુગ્ધાઢિઃ ક્ષીરસમુદ્રઃ, તથા કર્પૂરાણાં ઘનસારાણાં
પાર્યઃ શકલાનિ ‘ફડસિ’ इति પ્રસિદ્ધાઃ સમૂહા વા કુમુદાનિ કૈરવાણિ કુન્દાનિ મુચ-
કુન્દકુસુમાનિ તદ્રત શુભ્રૈરુજ્જ્વલૈર્યશોભિઃ કીર્તિભિઃ । પુનઃ કુદશાં કુપાક્ષિકાણાં ક્રોટેઃ
સંટીકમાનૈઃ પ્રસરદ્ભિરયશોભિર્મૃષીશ્યામાપકીર્તિભિઃ કૃત્વા વિશ્વમિદં જગત્ પ્રયાગી
(ગા)યતે સ્મ ગઙ્ગાયમુનાસંયોગવદાશ્ચરતિ સ્મ । સુરિયશાંસ્યત્યુજ્જ્વલાનિ ગઙ્ગાપ્રવાહા,
કુદશામપયશાંસિ શ્યામાનિ કાલિન્દીકલુષજલાનિ, તેષાં સઙ્ગો નિખિલેऽપિ લોકેऽતો
વિશ્વમેવ પ્રયાગી(ગા)યતિ(તે) પ્રયાગં તુ પક્ત્રાસ્તે ॥

૧૨૨ાકાર્થ

હે ઈશ્વર ! ચંદ્ર, ક્ષીરસમુદ્ર, કર્પૂરની ફડસ, કુમુદ અને મયકુંદના પુષ્પ જેવો
આચાર્યનો ઉજ્જ્વલ યશ અને કુપાક્ષિકોનો કાજલ સરખો શ્યામ અપયશ, તે બંને
વડે બંધે જગતમાં ગંગા-યમુનાના સંગમરૂપ ‘પ્રયાગ’ બની ગયું ન હોય ! અર્થાત્
આચાર્યનો ગંગાના પ્રવાહ જેવો ઉજ્જ્વલ યશ અને અન્ય ધર્મીઓનો યમુનાના જલ
જેવો શ્યામ અપયશ તે રૂપ બંધે પ્રયાગ તીર્થ બની ગયું ન હોય ! ॥૧૨૨॥

રાજન્યસ્ય ગુણાન્ગલન્મિતિસુધાસ્પન્દાન્નિપીયાદરા-

ન્મદ્મોજ્યા અપિ મય્યનાદરપરા મોગીશ્વરા ભાવિનઃ ।

માં તાતાનુગૃહાણ તેન સુધયાત્યભ્યર્થિતઃ સાગ્રહં

તાનશ્રાવયિતું કિમમ્બુરુહભૂરેતાન્વિકર્ણાન્વ્યધાત્ ॥૧૨૩॥

હે રાજન, અમ્બુરુહભૂર્વદ્વા તાન સૂરિગુણાન અશ્રાવયિતું ન શ્રવણગોચરીકારયિતુમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પતાન મોગીન્દ્રાન્ વિકર્ણાન્કર્ણરહિતાન્ વ્યધાત્ કૃતવાનિવ । ‘અશ્રોત્રાઃ ફણિ-
નસ્તદેવ રુચિરં નો ચેદદિહિસ્વામિના’ इति खंडप्रशस्तौ । કિંમૂતો વેધાઃ । તેન કારણેન
હે તાત ધાતઃ, મામનુગૃહાણ મય્યનુગ્રહં કુરુ इत्यमुना प्रकारेण सुधया कक्रोलाख्येन पीयूषेन
साग्रहं सोपरोधमभ्यर्थितो याचितः । यत्तदोः संबन्धाद्येन कारणेन गलन्ती निर्यान्ती
મિતિર્માનં વેષુ । અપ્રમાણાનિત્યર્થઃ । તાદૃશાન્ સુધાસ્પન્દાનમૂતરસાન્ यस્ય ગુરોર્ગુણાન્
નિપીય સાદરં શ્રુત્વા અહમેવ મોજ્યં મોજનં યેષાં તે મદ્મોજ્યા અપિ મોગીશ્વરા- સર્વેઽપિ
નામેન્દ્રાઃ મયિ સુધાયાં વિષયે ન વિષતે આદરઃ આદતિઃ પુરોઽગ્રે યેષામ્ । અથ વા
આદરે તત્પરતા યેષાં તે અનાદરપરા અસ્વીકારપરાયણા इत्यर्थः । ભાવિનો ભવિષ્યન્તિ ।
इत्ययं हेतुः ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, બ્રહ્માએ નાગેન્દ્રોને કાન વિનાના બનાવ્યા । શા માટે ? આત્માર્થના
શુભોદ્દેશી અમાય અમૂતરસ આદર પૂર્વક મારે લોજ્ય પેથ છે, પરંતુ નાગેન્દ્રો ભવિષ્યમાં
મારા વિષે (શુભોદ્દેશી સુધા વિષે) અનાહારવાળા બનશે. આ કારણથી હે પિતાજી, મારા
ઉપર કૃપા કરો. આ પ્રકારે સુધાની આગ્રહપૂર્વકની પ્રાર્થનાથી જાણે બ્રહ્માએ નાગેન્દ્રો
(નાગોને) ને કાન વિનાના બનાવ્યા ન હોય ! ॥૧૨૩॥

સુરશિશ્વરિણસ્તુઙ્ગે શૃંગે ધ્વનિગ્રહપારણાં

ત્રિદશસુદૃશાં ગાયન્તીનાં ગુણાઞ્શ્રમણેશિતુઃ ।

રસિકમનસૌ શ્યામારામાવરામ્બરકેતનૌ

કિમયત્ત્વેતો ગીર્તિં શ્રોતું તમીદિવસાત્યયે ॥૧૨૪॥

શ્યામા શર્વરી સૈવ રામા ઘનિતા તસ્યા વરો ભર્તા । ‘યામિનીકામિનીપતિઃ’ इति
काव्यकल्पलतायाम् । ચન્દ્રઃ, તથા અમ્બરકેતનઃ સૂર્યઃ । ‘ગગનધ્વજાધ્વગાઃ’ इति हैम्याम् ।
યથા ગગનધ્વજસ્તથા પર્યાયપરિવર્તનાદમ્બરકેતનઃ । ‘ઢ્યેઽપિ મૂઢ્યાદ્યેષુ’ इति हैमी-
वचनात् । इति तौ तमी रात्रिर्दिवसौ वासरस्तयोरत्यये विरामे क्षये वा । प्रभाते

દિ. સૌ. ૨૦

संध्यायां चेत्यर्थः । उपेक्ष्यते—त्रिदशसुदृशां सुराङ्गनानां गीतिं गुणग्रामगानं श्रोतुं श्रवणविषयीकर्तुं किमयतः गच्छत इव । त्रिदशसुदृशां किं कुर्वन्तीनाम् । सुरशिखरिणः सुपर्वपर्वतस्य तुङ्गे गगनालिङ्गिनि श्रेणि शिखरे गायन्तीनां गानगोचरीकुर्वन्तीनाम् । कान् । श्रमणेशितुः स्वरिराजस्य गुणान् । किंभूतां गीतिम् । ध्वनिग्रहपारणां रसिकायितमानससनुजानां श्रवणानाम् । 'श्रुतौ श्रवः । शब्दाधिष्ठानपैश्वर्यमहानादध्वनिग्रहाः ॥ कर्णः श्रोत्रं श्रवणं च' इति हैम्याम् । पारणाम् । यथा उपोषितानां षड्रससरसीकृतरसवतीवल्लने पारणा तदास्वादे चातितृप्तिः स्यात् तथा स्वरिगुणगीतिश्रवणेन कर्णानां तृप्तिः स्यात् । अत एव श्रुतिपारणां गीतिं श्रोतुं प्रयातः कुत इतोऽस्मात्स्थानान्मेरोः समीपे शिखरसन्निधाने । किंभूतो । स्वादरसिकमनसौ सरसगानाकर्णने रसिकलिते उत्सुकतायुक्ते चेतसी ययोस्तौ ॥

१२५।३।४

मेघपर्वतानां गगनयुग्मी शिखरे उपर आचार्यनां शुद्धो गाती देवाङ्गनाम्नानां गीतेने सांभजवा भाटे उत्सुक भनेला अेषा यद्रं अने सूर्य, रात्रि अने दिवसनी संध्यानां सभये, अष्टीयाथी पोतानां कानेने पारणुं कराववा भाटे (सांभजवा भाटे) जल्ले जतां न डोय ! जेम डोय तपस्वी उपवासना पारणुं षड्रस लोभन वडे तृप्ति पाभे तेम यद्रं अने सूर्य आचार्यनां शुद्धेने सांभजीने जल्ले अत्यंत तृप्ति अनुभवता न डोय ॥१२४॥

धन्यास्ते नृपते फलेग्रहि पुनस्तेषामभूज्जीवितं

तैः प्रापे स्वजनुःफलं प्रथमतो गण्याश्च पुण्यात्मनाम् ।

यैर्लावण्यसुधां न्यपीयततमामाकण्ठमुत्कण्ठितैः

सूरैः स्मेरमुखाम्बुजन्मनि शरच्चन्द्रे चकोरैरिव ॥१२५॥

हे नृपते हे नरनाथ, जगति ते पुरुषा धन्याः कृतपुण्याः पुण्यवन्तः । पुनस्तेषां पुरुषाणां जीवितं प्राणितव्यं फलेग्रहि सफलमभूतसंजातम् । पुनस्तैरेव मानवैः स्वजनुषः निजावरस्य फलं सार्थयभावः प्रापे लब्धम् । च पुनस्ते मानुषाः पुण्यात्मनां पवित्रात्मनाम् । सुकृतवतामित्यर्थः । मध्ये प्रथमत आदितो गण्याः पुण्यवन्तो जनास्तानादौ संस्थाप्य गणनीयाः संख्यागोचरीकर्तव्याः । ते के । यैरुत्कण्ठा औत्सुक्यं जाता येषां ते उत्कण्ठिता स्तेरुत्कण्ठितैः सद्भिः सूरैर्हीरविजयवतिराजस्य स्मेरं विकसितं यन्मुखाम्बुजं तस्मिन्विषये लावण्यं सौन्दर्यमेव सुधाम् आकण्ठं कण्ठं मर्यादीकृत्य नितरामतिशयेनापीयततमामापीता आस्वादिता । कैरिव । चकोरैरिव । यथा शरच्चन्द्रे जलधरविरामसमयोदयमानसुधाकिरणे ज्योत्स्नाप्रियैः पीयूषं पीयते ॥

૧લોકાર્થ

હે રાજન તે જ પુરૂષો ધન્ય છે, તેઓનું જ જીવન સફળ છે, અથવા તેઓએ જ જન્મના ફલને અહણ કર્યું છે, અથવા તેઓ જ પૂણ્યવંતોમાં શ્રેષ્ઠ છે કે જેઓએ આચાર્યના વિકસ્વર મુખરૂપી કમલમાં રહેલી સુદરતારૂપી સુધાનું ઉત્સુકતા પૂર્વક આકંઠ પાન કર્યું છે ! જેમ ચકોર પક્ષીઓ શરદ પૂર્ણિમાના ચંદ્રમાંથી અમૃતનું પાન કરે તેમ આચાર્યના મુખરૂપી દર્શનામૃતનું પાન કર્યું છે. ॥૧૨૫॥

તાડકા ઇવ કર્ણપૂરપદવીમાલમ્બમાના પુન-

ર્વિભ્રાણા હૃદયે શ્રિયં ત્રિજગતાં મુક્તાકલાપા ઇવ ।

હર્ષાદુદ્ધુષિતા વયં સ્મૃતિવશાદ્રેષાં પ્રિયાણામિવ

ક્ષોણીભૂષણ ભૂષણૈરિવ ગુણૈસ્તૈર્ભૂષ્યતે સ પ્રમુઃ ॥૧૨૬॥

હે ક્ષોણીભૂષણ મેદિનીમણ્ડલમણ્ડન, ભૂષણૈર્મણીસ્વર્ણાભરણૈરિવ તૈર્જગજનચિહ્નયાતૈર્-ગુણૈઃ કૃત્વા સ પ્રમુઃ ભૂષ્યતે અલંક્રિયતે । તે કે । ચે ગુણાસ્તાડકાઃ કુણ્ડલા ઇવ । કુણ્ડલશબ્દઃ પુંનપુંસકલિહ્ને । ‘કમલં મલં તુ શલશાલકુણ્ડલાઃ’ इति लिङ्गानुशासने । કર્ણૌ શ્રવણૌ પૂરયન્તીતિ, કર્ણૌ શ્રવણી પૂર્યે પૂર્યંતે યૈર્વા, તેષાં પદવીં વદમાલમ્બમાનાઃ આશ્રયન્તઃ સન્તીત્યધ્યાહારઃ । પુનર્યે ગુણાઃ મુક્તાકલાપા ઇવ મૌલિકિકહારા ઇવ ત્રિજગતાં ત્રિભુવન-જનાનાં હૃદયે મનસિ વક્ષસિ ચ શ્રિયં શોભાં વિભ્રાણાઃ સન્તિ । પુનર્યેષાં પ્રિયાણામિષ્ટા-નામિવ સ્મૃતિવશાત્સ્મરણયોગાદ્રયં શ્રીમત્સમ્યા અપિ હર્ષાચ્ચેતઃ પ્રસન્નતાયા વશાત્પ્રમોદાદ્વા ઉદ્ધુષિતા રોમાશ્ચિતાઃ સ્મઃ ॥

૧લોકાર્થ

હે પૃથ્વી ભૂષણ ! આચાર્યનાં ગુણો જગતનાં જીવોનાં કર્ણપથમાં રહેલા કુંડોની જેમ શોભે છે અને જગતના જીવોના હૃદય પર મુક્તાહારની જેમ શોભા ધારણ કરે છે, વળી પ્રિયજનોની સ્મૃતિની જેમ આચાર્યની સ્મૃતિવશાત અમે પણ હર્ષવટે રોમાંચિત બની જઈએ છીએ, એવા અસાધારણ ગુણોના ભંડાર આચાર્ય શોભે છે. ॥૧૨૬॥

પણ્ડા ચિત્રશિખન્દિનાં તનુજવચ્ચેત્સ્યાદસાધારણી

યસ્યાસ્યે મુજગપ્રમોરિવ ભવેજ્જિહ્વાસહસ્તં પુનઃ ।

યસ્યાપ્યસ્થલિતા સુરેશ્વરસરિદ્વીચીવ વાક્ચાતુરી

સંસ્તોતું પ્રભવેન્ન સોઽપિ સુગુરોર્યાવદ્ગુણાન્ભૂમણે ॥૧૨૭॥

हे भूमणे क्षोणीमाणिक्य, सोऽपि पुमान् सुगुरोर्हीरसुरेयावतः समस्तान् । 'याव ज्जनरञ्जनव्रती' इति नैषधे । 'समस्तलोकरागोत्पादने व्रतमस्यास्ति' इति तद्वृत्तौ । गुणान् संस्तोतुं सम्यक्तया सर्वप्रकारेण वर्णयितुं न प्रभवेन्न समर्थो भवेत् । स कः । यस्य पुंसः चित्रशिखण्डिनां सप्तर्षीणाम् । 'सप्तर्षयश्चित्रशिखण्डिनः' इति हैम्याम् । तनुजवन्नन्दस्येव बृहस्पतेरिव । 'विचित्रवाक्चित्रशिखण्डिनन्दनः' इति नैषधे । पण्डा तच्छानुगामिनी मतिश्चेद्यदि असाधारणी विष्वे कस्यापि सदृशी न सर्वेभ्यो वाग्देवतावाचस्पतिप्रमुखमखभुग्दानवमानवेभ्योऽभ्यधिका । 'साधारणी गिरमुषर्बुधनैषधाभ्याम्' इति नैषधे । साधारणात्स्वार्थे भो विकल्पो डीपोऽपि विकल्पोक्तिः । साधारणी साधारणा' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । अपि पुनर्भुजगप्रभोर्नागराजस्येव यस्यास्ये यदीयवदने जिह्वानां रसनानां सहस्रे द्विसहस्री वा इत्यर्थोल्लभ्यते । भवेत् । अपि पुनः सुरेश्वरसरितो गगनगङ्गायाः । 'सिद्धस्वःस्वर्गिरधापगाः' इति हैम्याम् । यथा सुरापगा तथा सुरेश्वरापगापि । तथा 'सुरेश्वरतटिनीतीरस्थसिद्धाङ्गनाः' इति भोजप्रबन्धेऽपि । वीचीव जातावेकवचनम् । कल्लोलमालिकेवेत्यर्थः । यस्य वाक्चातुरी वचनविलासः कुत्रापि वर्णनादौ अस्खलिता अकुण्ठा क्वापि न स्खलति ।

१२७।३।३

हे भूमणि ! समर्पिना पुत्र बृहस्पतिना जेवी जेनी असाधारण मति होय, शेवनागनी जेम जेना मुभमां हळार जेहळार लुहवाये। होय, तेम जे जेनी वाक्चातुरी गंगानां तरंगोनी जेम अरुणवित होय, तेवे। पण पुत्र धीरविजयसूरिना शुभोनी स्तुति करवा भाटे समर्थ थर् शके नही. ॥१२७॥

दृशो गोचरो न श्रुतेः प्राघुणश्च प्रणीतः परः कश्चिदस्माभिरीदृक् ।

विधात्रा विधायैनमारोपि विद्मो ध्वजोऽधीश सत्सर्गसौधाग्रशृङ्गे ॥१२८॥

हे अधीश हे नाथक, अस्माभिः स्वपरानेकदेशे दृश्वभिः श्रीमत्सभास्तारेरीदृगद्वैत-गुणमणीगणरोहणधरणीधरः परोऽन्यः कश्चित्कोऽपि दृशो लोचनस्य गोचरो विषयः चक्षुर्लक्ष्यः तथा श्रुतेः प्राघुणः कर्णस्याप्यतिथिर्न प्रणीतः । न दृशो नापि श्रुत इत्यर्थः । अत्र वयमेव विद्मः—विधात्रा वेधसा सतामुत्तमानां सर्गः सृष्टिनिर्माणं स एव सौधं मन्दिरं तस्याग्रशृङ्गमुपरितनशिखरं तत्र ध्वजः केतुरारोपितः । किं कृत्वा । एनं स्मरि विधाय निर्माय ॥ इति हीरविजयसूरिगुणवर्णनम् ॥

१२८।३।३

हे अधीश ! आभारा वडे अद्वितीय शुभोनी लंडार जेवा जीला कोर् पण पुत्र जेवाभां तेम जे सांलणवाभां पण आऽये। नथी. तेथी अजे लक्ष्मीजे छीजे हे

सत्पुत्रोनी सृष्टिर्भी भडेवना शिपर उपर अद्वाओ आ हीरसूरिने अनावीने अरेअर
ओक धनतुं जणु आरेपणु कथुंछे ! ॥१२८॥

अवनिरजनिजानिः प्रेमरोमाञ्चिताङ्गो

निगदितमिति तेषां कर्णपेयं प्रणीय ।

रणरणकितचेता जायते स्म व्रतीन्दोः

क्रतुभुज इव सिद्धेर्दायिनो दर्शनाय ॥१२९॥

अवनिः क्षोणी तस्याः । रजनी रात्रिजाया यस्य । 'जायाया निङ्ग यलोपश्च' इति ।
रजनिजानिश्चन्द्रः "अकम्बरपातिसाहिः व्रतीन्दोः सूरिश्वरस्य दर्शनाय अवलोकनार्थं
रणरणक औत्सुक्यं जातं यस्मिन्स्तद्रणरणकितं चेतो मनो यस्य तादृशो जायते स्म बभूव ।
किंभूतः । प्रेम्णा स्नेहेन रोमाञ्चेन पुलकेन च युक्तमङ्गं यस्य । कस्येव । क्रतुभुज इव ।
यथा कश्चित्सिद्धेरभिलषितस्य दायिनो दानशीलस्य दर्शनार्थमुत्कण्ठमना भवेत् । किं
कृत्वा । इति पूर्वोक्तप्रकारेण तेषां सभ्यानां निगदितं भाषितं सूरिस्तुतिरूपं वचः कर्णयोः
पेयं पातुं योग्यं श्रवणार्हं प्रणीय कृत्वा ॥

श्लो३।३॥

सभासदोपडे पूर्वोक्ता प्रकारे वषुंन करायेला हीरविजयसूरिना शुषोने सभाणीने
जेम कोर्ध देव सिद्ध पुत्रुपना दर्शन करवा माटे उत्कण्ठित अने तेम पृथ्वीर्भी रात्रिना
पति चंद्र समान अकम्बर आदशाड हीरविजयसूरिना दर्शन करवा साटे उत्कण्ठित
श्रितवाणो अन्यो. ॥१२८॥

अवनिवलयवासवो वशीन्दोर्जगदतिशायिगुणैकतानचेताः ।

वसुपुरुषमिवात्मदिष्टदिष्टं स्वसविधमेनमुपानिनीषुरासीत् ॥१३०॥

अवनिवलयवासवो भ्रमण्डलाखण्डलः पतं सूरि स्वसविधं निजसमीपमुपानिनीषुरा-
नेतुमिच्छुः आसीत् । किंभूतः । जगन्ति त्रीणि भुवनान्यतिशेरते अतिक्रामन्ति इत्येवंशीला
ये गुणास्तेषु एकतानं लयानुगमैकाग्रं चेतो यस्य मानसं यस्य सः । कमिव । वसु-
पुरुषमिव । यथा आत्मनो निजस्य दिष्टेन भाग्येन दिष्टं दत्तं स्वर्णनरं स्वस-
मीपमानयति ॥

श्लो३।३॥

जेम कोर्ध पूरुषवंत पुत्रु, पोताना भाग्ये आपेला सुवषुं पुत्रुने पोतानी पासे

લાવવા ઇચ્છે તેમ ત્રણે જગતને અતિક્રમણ કરે તેવા આચાર્યના સર્વોત્કૃષ્ટ ગુણોને સાંભળવામાં હતાચિત્ત બનેલો પૃથ્વીનો ઇન્દ્ર અકબરબાદશાહ આચાર્યશ્રીને પોતાની પાસે લાવવા માટેની ઇચ્છાવાળો બન્યો. ॥૧૩૦॥

યં પ્રાપ્ત્વ શિવાહસાધુમઘવા સૌભાગ્યદેવી પુનઃ

પુત્રં કોવિદસિંહસીહવિમલાન્તેવાસિનામગ્રિમમ્ ।

સંજાતો દશમોઽન્ન દેવવિમલવ્યાવર્ણિતે હીરયુ—

વસૌભાગ્યાભિધહીરસૂરિચરિતે સર્ગો રસૈરુજ્જ્વલઃ ॥૧૩૧॥

અશ્રાસ્મિન્ હીરસૌભાગ્યમિતિ નામ યસ્ય તાદૃશો હીરસૂરેહીરવિજયગણધરસ્ય ચરિતે દશમઃ સર્ગઃ સંજાતઃ સમભવત્ । કિંભૂતઃ । રસૈઃ વીરકરુણાવીભત્સશાન્તાદિભિર્નામમિઃ કૃત્વા ઉજ્જ્વલો દીપ્યમાનઃ ॥

इति पण्डितसीहविमलशिष्यपण्डितदेवविमलविरचितायां स्वोपज्ञहीरसौभाग्यनाममहाकाव्यवृत्तौ दिल्लीमण्डलनगरनागरहमांततन्नन्दनाकम्बरसाहिरिपुदिग्विजयफतेपुरस्थापनासाहित्यभासाहितप्रश्नसभ्यप्रोक्तश्रीहीरविजयसूरिगुणवर्णनो नाम दशमः सर्गः ॥

ઉપસંહાર

વણિકકુલને વિષે ઇન્દ્ર સમાન શિવ નામના ગ્રેષ્ઠી અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મબળત સુપુત્ર દેવ વિમલગણી કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતી દેવીની ઉપાસનામાં તત્પર હતા. અને સર્વબુનિઓમાં સિંહ સમાન એવા સિંહવિમલગણીના પ્રથમ શિષ્યપણે પ્રસિદ્ધ દેવવિમલગણીએ જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજયસૂરિનું સવિસ્તર જીવન વૃત્તાંત છે. એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યના સ્વોપજ્ઞટીકા સહિત રચના કરી. તે મહાકાવ્યનો દિલ્હીદેશના વર્ણનથી પ્રારંભીને શ્રીહીરસૂરિના અદ્વિતીય ગુણોના વર્ણન પૂર્વકનું વીર-કરુણા આદિ નવે રસોવડે ઉજ્જ્વલ આ દશમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥૧૩૧॥

શુભં ભવતુ

एकादशः सर्गः ।

अथाहातुमीहांवभूवाब्धिनेमीतमीशो मुनीनां सुनासीरमेनम् ।

प्रबोधाय धर्मात्मनः किं निजस्यावतीर्णं पुनर्हेमचन्द्रं व्रतीन्द्रम् ॥ १ ॥

अथ सभ्यजनवर्णितश्रमणेन्द्रगुणश्रवणानन्तरमब्धिनेमेः समुद्रमेखलाया भूमेस्तमीशो रात्रिपतिश्चन्द्रः । भूपतिरित्यर्थः । सः अकम्बरसाहिः पत्नं श्रीहीरविजयनामानं मुनीनां सुनासीरं वाचंयमपुरंदरमाहातुं स्वसमीपे समाकारयितुमीहांवभूव वाञ्छति स्म । धर्म एव आत्मा स्वरूपं यस्य भाविनिभूतोपचारात् तादृशस्य निजस्याकम्बरात्मनः प्रबोधाय धर्मावबोधार्थम् । अथ च धर्मात्मनः कुमारपालस्य । 'कुमारपालश्चौलुक्यो राजर्षिः परमाहंतः । मृतस्वमोक्ता धर्मात्मा भारिव्यसनवारकः ॥' इति हैम्याम् । प्रबोधाय प्रतिबोधकृते पुनर्द्वितीयवारमवतीर्णं गृहीतावतारं हेमचन्द्रं व्रतीन्द्रं हेमाचार्यमिव ॥

१श्लोकार्थः

इवे पृथ्वीपति अकम्बरने; साधुयोभां छन्द्र समान आचार्य देवने पोतानी पासे गोलाववानी छच्छा यछि, ते छच्छा न्छे पोताने प्रतिगोध करवा भाटे न डोय ! अथवा राजकुमारपालने प्रतिगोध करवा भाटे हेमचन्द्राचार्ये न्छे अवतार दीधी न डोय ॥१॥

ततोऽज्रहवद्दूतयुग्मं वियुग्मीकृतारातिपक्षः क्षमाकर्मसाक्षी ।

पयोराशिपर्यन्तराष्ट्रप्रतिष्ठा मनीषीव यद्वेद निःशेषभाषाः ॥ २ ॥

ततः सूरैराकारणाकाङ्क्षानन्तरं क्षमायाः श्लोणेः कर्मसाक्षी भास्वानकम्बरसाहिः स्वसभायां भूमौ च प्रसिद्धं ख्यातिमत दूतयुग्मं संदेशहारकद्वन्द्वमज्रहवदाकारयामास । किंभूतः क्षमाकर्मसाक्षी । वियुग्मीकृताः वियोगं स्त्रीभिः समं विम्लेषं प्रापिताः अरातीनां वैरिणां पक्षा वंशा रिपुवर्गा येन । किंभूतं दूतयुग्मम् । यत् निःशेषाः समस्ता भाषा विविधदेशोक्तीर्वेद जानातीति । क इव । मनीषीव । यथा विद्वान्निःशेषाः षडपि संस्कृत-प्राकृत-मागधी-शौरसेनी-पैशाची-अपभ्रंशी-लक्षणा भाषा वेत्ति । किलक्षणा भाषाः । पयोराशयश्चत्वारः समुद्राः पर्यन्तः प्रान्तो येषां तादृशा ये राष्ट्रा देशाः राष्ट्रशब्दः पुनर्पुंसके । 'भ्रष्ट्रापह्वराष्ट्रातक्रजठराः' इति लिङ्गानुशासने । तेषु प्रतिष्ठा माहात्म्यसिद्ध्यियासां ताः ॥

१श्लोकार्थः

त्यारपछी स्त्री परिवार साथे शत्रुपक्षने विरोधी अनावनार अने पृथ्वी पर सूर्य

સમાન અકબર બાદશાહે, આર સમુદ્ર પર્વતના દેશોમાં પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત માગધી, શૌરસેની ગૌશાચી, અને અપભ્રંશ આ છ એ ભાષાઓનાં જાણકાર પુરૂષ એવા ભાષાના વિશારદ એ-હૃતોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. ॥ ૨ ॥

વિપક્ષાન્ક્ષિતૌ ક્ષમામૃતો હન્તુમેતો ઘુલોકાદિવાસ્ત્વલ્લઃ સ્વર્ગિવર્ગૈઃ ।

દ્વિષત્કાલરાત્રીયિતાનેકવીરં દ્વિષાં પર્ષદીતિ સ્તવીતિ પ્રભું યત્ ॥ ૩ ॥

યદ્વૃતયુગ્મં દ્વિષાં શત્રુણાં પર્ષદિ સભામધ્યે પ્રભું સ્વસ્વામિનમિત્યમુના પ્રકારેણ સ્તવીતિ વર્ણયતિ । કિંમૂતં પ્રભુમ । દ્વિષતાં પ્રતિપક્ષલક્ષણાં કાલરાત્રિઃ પ્રલયનિશા । યસ્યાં યામિન્યાં કાલિકા સર્વાન સસ્વાન્કુક્ષિગતાન્કરિષ્યતિ તદ્વદાચરિતાનામશેષીકૃતાશેષ-દ્વિષઃ સંખ્યાતિગા વીરાઃ સુભટા યસ્ય તમ્ । इति किम् । યદસ્માકં સ્વામી ઘુલોકાદેવ-ભવનાત્સ્વર્ગાત્સ્વર્ગિવર્ગૈર્દેવવૃન્દૈઃ સમં વિપક્ષાન્વૈરિણ પવ તદ્ગુપાન્વા ક્ષમામૃતઃ ક્ષોણીપાલાન્પ-ર્વતાંશ્ચ હન્તું વ્યાપાદયિતુમુચ્છેતું ક્ષિતૌ પૃથિવ્યામેત આગતઃ આસ્ત્વલ્લઃ શક્ય ઇવાસ્તે ॥

૧લોકાકાથ

વળી તે બંને હૃત શતુરાજઓની સભામાં પોતાના સ્વામીની સ્તુતિ કરતા કહે છે : યુદ્ધમાં હરાયેલા શતુરાજઓની રાણીઓનાં કાજલ મિશ્રિત અશ્રુજલના પ્રવાહની યમુના નદીમાં કીડા કરી રહેલો અમારા સ્વામીનો યથારૂપી રાજહંસ, બરેબર પ્રશંસાપાત્ર છે. ॥ ૩ ॥

હતારાતિસારઙ્ગદ્ગજ્જલાઙ્ગસ્રવદ્વાળ્પમાનૂદ્રહાવારિપૂરે ।

અમિષ્ઠૌતિ લીલામરાલાયમાનં યશો થત્પ્રભોર્વૈરભાજાં સમાજે ॥ ૪ ॥

યદ્વૃતયુગ્મં વૈરભાજાં વિદ્વેષિણાં સમાજે સભાયાં હતાઃ સ્વસ્વામિના સંગ્રામાઙ્ગણે વ્યાપાદિતા યે અરાતયઃ વિપક્ષક્ષોણીન્દ્રાઃ તેષાં સારઙ્ગદ્વૃશો મૃગલોચનાઃ પ્રિયતમાસ્તાસાં દગ્ધ્યો નયનેભ્યઃ કજ્જલમઙ્ગનમઙ્ગકે ક્રૌંઢે અર્થાન્મધ્યે મિશ્રીભૂતત્વાદેષાં તાદૃશાઃ ક્ષબન્તો ગલન્તો નિરન્તરનિષ્પતન્તો વાળ્પા આમ્બુ(શ્રુ)ધારાસ્ત પવ માનૂદ્રહા સૂર્યસુતા યમુના તસ્યા વારિપુરે પયઃપ્રવાહે લીલામરાલાયમાનં ક્રીડાલસરાજહંસ ઇવાચરત્ પ્રભોઃસ્વામિનો યશઃ શ્લોકમમિષ્ઠૌતિ વર્ણયતિ ॥

૧લોકાકાથ

તે એ હૃત શતુરાજઓની સભામાં કાલરાત્રિની (જે રાત્રિને વિષે કાલિકા સર્વ-પ્રાણીઓને ઉદરસ્થ કરે છે તે કાલરાત્રિ કહેવાય) જેમ જેણે શતુરાજઓને કુક્ષિગત કર્યા છે એવા પોતાના સ્વામીની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરે છે:—શતુરાજઓરૂપી પર્વતોને હણવા માટે દેવસમૂહ સહિત પૃથ્વી ઉપર આવેલો જાણે ધન્ન ન હોય ! ॥ ૪ ॥

वचोवैदुषीमेतदीयामधृष्यां निरूप्य प्रतीपैः क्षितीशैः प्रणेशे ।

यदुर्वीविभोरागमात्प्राग्गभस्तेरिवानूरोचिस्तमिश्रप्रसारैः ॥ ५ ॥

एतदीयां दूतयुग्मसंवन्धिनीमधृष्यामनाकलनीयां प्रतिपक्षपक्षलक्षस्वान्तशोभकारिकां वचोवैदुषीं वचनचातुरीं निरूप्य प्रेक्ष्यार्थादवधार्य यदुर्वीविभोः यस्याकम्बरसाहेरागमादभिषेणनैरागमात्प्राक् पूर्वमेव प्रतीपैर्विरोधिभिः क्षितीशैर्दुर्पालैः प्रणेशे प्रपलायितम् । कैरिव । तमिश्रप्रसारैरिव । यथा गभस्तेर्भानोः आगमादुदयात्पूर्वमनूरोचिः अरुणप्रभां विभाव्य । ध्वान्तविस्तारैः प्रणश्यते ॥ आदितश्चतुर्भिः कुलकम् ॥ इति दूतस्वभावः ॥

श्लोकाथ

जेम सूर्योदय पूर्वे अङ्गोदय जेधने अंधकारसमूह लागी जाय छे, तेम शत्रु-
ओनां हृदयने क्षुब्धित करनारी जे हूतोनी वाङ्मयातुरीथी, अकबर आदशाहने आगमन
पूर्वे जे शत्रुसैन्यो पलायन थछे जाता हता. ॥ ५ ॥

चिरं जीव नन्देति दूतौ निगद्याधिपं नेमतुर्मूर्ध्नि पाणी प्रणीय ।

पुनस्तौ सुधासाधिमानं दधत्या संभावयामास वाचेव दृष्ट्या ॥ ६ ॥

हे प्रभो, त्वं चिरं बहुकालं गलितावधिसमयं जीव मेरुमहीधरसमानमायुः परिपालय ।
तथा नन्द पुरंदरवत्परमसमृद्धिमान भव । इत्यमुना प्रकारेण निगद्य आशीर्वचनं कथ-
यित्वा । तथा मूर्ध्नि मस्तके पाणी स्वहस्तौ प्रणीय संयोज्य । शिरस्याङ्गलिं विधायेत्यर्थः ।
तौ दूतौ संदेशहारकौ अधिपं स्वामिनं नेमतुः प्रणमतः स्म । पुनः सोऽकम्बरसाहिः तौ दूतौ प्रति
सुधयेव पीयूषेनेव साधिमानं मधुरिमाणं शुभ्रिमाणं च दधत्या धारयन्त्या । 'त्वयादृतः
किं भरसाधिमध्रमः' इति नैषधे । वाचेव वाण्येव दृष्ट्या दृशा विलोकेन कृत्वा संभा-
वयामास । प्रसन्नदृशा व्यलोकयदित्यर्थः ॥

श्लोकाथ

हे प्रभो, आप चिरं जीवो ! आप दीर्घायु जनो ! आप समृद्धिवान् जनो '
आवा आशीर्वचन संभजावीने भरतके अंजलि करीने ते अने हूतोओ आदशाहने
नभन कथु'. त्पारआह अकबर आदशाहे सुधानी समानता धारण करती वाणीनी जेभ
प्रसन्न दृष्टिथी अर्थात् पीयूषभरी दृष्टिथी ते अने सामे जेथु'. ॥ ६ ॥

हि. सौ. २१

તતઃ ક્ષોણિશકાશયં તૌ બુભુક્ષુ સ્મ યુક્તઃ સ્વવક્રામ્બુજે વાગ્વિલાસૈઃ ।
સરિત્પ્રેયસશ્ચેતસસ્તાદ્દશાનાં પુનઃ કેન યેન પ્રતીયેત પારઃ ॥ ૭ ॥

તતઃ સાહિના દૃષ્ટિસંભાવનાનન્તરં તૌ દૂતૌ વાગ્વિલાસૈર્વચનવૈચિત્રીભિઃ સ્વવક્રામ્બુજે નિજવદનકમલે યુક્તઃ યોજયતઃ સ્મેત્યર્થઃ । કિં કર્તુમિચ્છ । બુભુક્ષુ બોદધુમિચ્છ જ્ઞાતું કાઢ્ઢન્તૌ । કમ । ક્ષોણિશકસ્ય સાહેરાશયં મનોભિપ્રાયમ્ । યેન કારણેન સરિત્પ્રેયસઃ સમુદ્રસ્ય પુનસ્તાદ્દશાનાં મહાત્મનાં ચેતસો હૃદયસ્ય ચ પારઃ પરતીરં પૂર્ણાશયભાવઃ કેન પુંસા પ્રતીયેત જ્ઞાયતે । અપી તુ ન કેનાપ્યવબુધ્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી બાદશાહના આશયને બાણવાની ઈચ્છાવાળા બંને દૂતોએ પોતાના મુખકમલમાં વાણીને વિલાસ થોભ્યો; અર્થાત્ બોલ્યા. ખરેખર ! સમુદ્ર સમા ગંભીર આશયવાળા મહાપુરુષોનાં ચિત્તને તાગ કોણ પામી શકે ? અર્થાત્ કોઈ ન પામી શકે. ॥ ૭ ॥

હરિર્વા કૃતાન્તઃ પ્રચેતાઃ કુબેરઃ કિમુ ત્વદિગમ્ભોજદગ્ધ્રક્ષકેષુ ।
યદેતેષુ કેનાપિ કૃત્યં ભવેત્તત્પ્રગલ્ભીભવાવસ્તદાહાવિધાસુ ॥ ૮ ॥

હે ઈશ, હરિરિન્દ્રઃ, તથા કૃતાન્તો યમઃ તથા પ્રચેતા વરુણઃ, તથા કુબેરો વૈશ્રવણઃ, પ્તેષુ ચતુર્ણાં મધ્યે ચેદિ તે તવ એકેનાપ્યન્યતમેન કૃત્યં કાર્યં ભવેત્સ્યાત । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે— ત્વદિગમ્ભોજદશાં તવ પૂર્વાદક્ષિણાપશ્ચિમોત્તરાલક્ષણાનાં નામ્નાં દિઙ્મૃગાક્ષીણાં રક્ષકેષુ કિમુ રક્ષાકારકેષ્વિવ સૌવિહલેષ્વિવ । યતો હરિર્વાનરઃ, કૃતાન્તઃ કાલઃ અથવા કૃતસ્યો-પકારસ્યાન્તોઽવસાનં યસ્મિન સ કૃતં કિમપિ ન વેતિ કૃતઘ્નઃ, તથા પ્રચેતાઃ સુમના રાજપત્નીં જનનીં મનુતે । તથા કુત્સિતશરીરઃ, પર્વવિધાનામવરોધરક્ષણં યુક્તમેવેતિ । ત્વદન્તઃપુરરક્ષકેષુ તર્હિ તદાહાવિધાસુ તેષામિન્દ્રાદીનાં ચતુર્ણાં લોકપાલાનાં પ્રાકારણપ્રકારેષુ પ્રગલ્ભીભવાવ ઉચ્ચમં કુર્વઃ । તમાકારયાવ इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન્ ! ઈન્દ્ર, યમ, વરુણ અને કુબેર એ ચારને આપની દિશાણી રાણીઓના રક્ષક (કંચુકી) તરીકે બાણે રાખ્યા ન હોય ? તેમ તે ચાર દિશાપાલોમાંથી જેનું કાર્ય હોય તેને બોલાવવાનો અમે પ્રયત્ન કરીએ. ॥ ૮ ॥

ત્રિલોક્યા ઇવાધીશિતુર્ભૂમિર્મર્તર્ભવત્તો ભવેત્કોઽપિ વૈમુખ્યભાગ્યઃ ।

પુરસ્તાદુદ્દેષ્યન્ત્યજાનન્વનાઙ્કેષ્વનન્તાનિ દુઃખાનિ સ્વાનિઃ સ્મયાનામ્ ॥ ૯ ॥

હે મુમિર્તઃ હે ધરણીરમણીરમણ, યઃ કોઽપિ વિપ્રશ્નાદિકો ભવત્સ્ત્વત્તઃ સકાશાત્
વૈમુખ્યભાક્ પરાઙ્મુખતાભાજી ભવેત્ । કસ્માદિવ । ત્રિલોક્યાસ્ત્રિભુવનસ્ય અધીશિતુઃ
સ્વામિનઃ પરમેશ્વરાદિવ । યથા કોઽપિ પાપાત્મા પરમેષ્ઠિનઃ પરાઙ્મુખો ભવતિ । કિં
કુર્વેન્ । અજાનન્ અવિદન્ । કાનિ । વનાઙ્કેષુ કાનનાનાં કોઢેષુ મધ્યેષુ પુરસ્તાદગ્રે ઉદે-
શ્યન્તિ પ્રકટીભવિષ્યન્તિ ઉત્પત્સ્યમાનાનિ અનન્તાન્યપારાણિ ન વિદ્યતેઽન્તોઽવસાર્ને યેષાં
તાદૃશાનિ દુઃખાનિ । યઃ કિંમૂતઃ । સ્મયાનામહંકારાણાં જ્ઞાનિરાકરઃ સ્થાનમ્ । અથ ચ
ભગવતઃ પરાઙ્મુખોઽપિ પાપ્મા અનાદિકાલાનામાત્યાકીર્તિ શૈવશાસનમિતિ ગર્વાવેશવશંવદો
દુર્બુદ્ધિર્વેનાઙ્કેષુ સુશ્રમવદરસાધારણપ્રત્યેકવનસ્પતિકાયાદિમધ્યેષુ પુરસ્તાદ્ધાવિસંસારપરમ્પરાસુ
પ્રાદુર્ભવિષ્યન્તિ સંપત્સ્યમાનાનિ અનન્તાનિ અનન્તકાલવેદ્યાનિ દુઃખાનિ છેદનમેદનાથનેકવે-
દના ન જ્ઞાનીતે । મિથ્યામતમૂઢીભૂતત્વાન્ન વેત્તીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન્ । ભવિષ્યનાં અનન્તાનન્ત દુઃખોની આણુરૂપ નિગોઢ આદિ દુર્ગતિઓનાં
દુઃખ નહીં જાણનાર મિથ્યાત્વી પાપાત્મા પુરૂષ ત્રણ લોકના અધિપતિ એવા પરમાત્માથી
પરાંમુખ અને તેમ જ જલમાં વસવાટના કારણે ઉત્પન્ન થતાં ભવિષ્યનાં દુઃખોની પરંપરા
નહીં જાણનાર અહંકારની આણુરૂપ એવો કોણ મૂર્ખ શત્રુ છે, કે જે આપનાથી
વિમુખ અને ? ॥ ૯ ॥

અસંખ્યેષુ સંખ્યેષુ વિદ્વેષિલક્ષાવિલક્ષ્યીકૃતેર્વિભ્રદુત્સેકભાવમ્ ।
વિધિત્સુમૃધં મૂઢવૌદ્ધત્યભાગ્યસ્ત્વયા પૂર્વદેવેશ્વત્કેશવેન ॥૧૦॥

હે મૂઢવ પૃથિવીપ્રિયતમ, ઔદ્ધત્યવાન ઉદ્ધતતયા ઉન્મત્તત્વેન વા યુક્તઃ કોઽપિ નૃપઃ
ત્વયા ભવતા સાહિના સમં મૃધં યુદ્ધં વિધિત્સુઃ કર્તુમિચ્છુર્ભવેત્ । કિંવત્ । પૂર્વદેવેશવત્ ।
યથા દાનવેન્દ્રઃ કેશવેન નારાયણેન સાર્ધં સંગ્રામં વિધાતુમિચ્છતિ । ‘અસુરા દિતિદનુજાઃ
પાતાલૌકઃ સુરાસયઃ । પૂર્વદેવાઃ શુકશિષ્યાઃ’ इति हैम्याम् । યઃ કિંમૂતઃ । અસંખ્યેષુ
સંખ્યાતીતેષુ અનેકેષુ સંગ્રામેષુ સંખ્યેષુ વિદ્વેષિણાં વૈરિણાં લક્ષણાં શતસહસ્રાણાં વિલક્ષ્યીકૃતેર-
મિભવનાદુત્સેકભાવં ગર્વાવેશવશંવદતામ્ । ‘ઉપદા વિવિશુઃ શશ્વન્નોત્સેકાઃ કોસલેશ્વરમ્
इति रघौ । विभ्रदधान ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીપાલ ! દાનવેન્દ્ર જેમ નારાયણની સાથે યુદ્ધ કરવા ઇચ્છે તેમ અસંખ્ય
યુદ્ધોમાં લાખો શત્રુઓને પરાજિત કરનાર એવા આપની સાથે અભિમાની અનેલો ઉદ્ધત
એવો કોણ રાજા છે, કે જે આપની સાથે યુદ્ધ કરવાની રપૃહા રાખે છે ? ॥ ૧૦ ॥

ભવચ્છિદ્રદર્શી ભવેદ્રા યદન્યઃ પુરોભાગિવદ્ભાગધેયૈર્વિમુક્તઃ ।

પ્રણીયાનુકૂલીભવન્માનસં તં પદાબ્જે પ્રભોર્મૃગ્મૂળં નયાવઃ ॥ ૧૧ ॥

હે પ્રભો સ્વામિન, ચ પુનર્યદ્યદિ અન્યઃ પરઃ કોઽપિ વૈભવવાન પુરોભાગિવદ્ભુવનજ-
નદોષદર્શનૈકતાનદદિરિવ ભવતસ્તથ છિદ્રાણિ સ્વેન પરાભવિતુમિચ્છયા સાસ્રયત્વેન
દેશાદિજિઘ્રક્ષયા વા અપશુણાન્દોષાન્પશ્યતીત્યેવંશીલો ભવચ્છિદ્રદર્શી ભવેજ્ઞાતઃ સ્યાત્ કિં
ભાગધેયૈઃ સુકૃતૈર્વિમુક્તો ભાવિરાજ્યાદિઞ્ચંશાત્પુણ્યૈસ્ત્યક્તઃ । તે પૂર્વોક્તં સકલમપ્યનુકૂલી-
ભવત્તવ સેવાહેવાકિર્ભાવં ભવન્માનસં મનો यस્ય તાદૃશં પ્રણીય કૃત્વા પ્રભોઃ સ્વામિનઃ
પદાબ્જે ચરણકમલાઙ્કે મૃગ્મૂળં નયાવઃ ભ્રમરીભાવં પ્રાપયાવઃ ॥ ત્રિભિર્વિશેષકમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન ! આપના છિદ્રોને જોનાર જે કોઈ વેભવશાલી હોય તે ખરેખર
તેનાં ભાગ્યથી પરવારી ગયો છે ? અર્થાત્ ભાગ્યહીન થઈ ગયો છે હે સ્વામિન આપ
હજી તો તેઓને આપની સેવામાં અનુકૂળ મનવાળા બતાવીને આપના ચરણકમલે
ખમરરૂપે લઈ આવીએ ! ॥ ૧૧ ॥

તપસ્વી સમસ્મા શ્મશાનાશ્રયો વા ત્રિદણ્ડી જટી વા મઠી રુઢમાલી ।

વ્રતી વાઢવો ધૂમપઃ સોમપો વા ભવેદ્યેન તે કૃત્યમાદિશ્યતાં સઃ ॥ ૧૨ ॥

હે સાહે, તપસ્વી તપસઃ સહ ભસ્મના ભસિતોદ્ધૂલિતેન વર્તતે યઃ સ સમસ્મા ।
યોગીત્યર્થઃ । શ્મશાને પ્રેતવને આશ્રયો यस્ય સ શ્મશાનવાસી ચેટકાદિકુમન્ત્રસાધકઃ ।
તથા ત્રિદણ્ડી ત્રયો દણ્ડા यस્ય સ કાપિલઃ ત્રિશૂલી વા તથા જટા ભસ્માવગુણ્ઠિતકેશ-
કલાપઃ અસ્યાસ્તીતિ જટી બૃહજ્જટાધારકઃ । તથા મઠો નિવસનસ્થાનં છાત્રપઠનશાલા વા
અસ્યાસ્તીતિ મઠી મઠવાસી । તથા રુઢાનાં વિકચનરકપાલાનાં માલા હૃદયે હારોઽસ્થા-
સ્તીતિ કપાલી । તથા વ્રતી મૌનનમ્રત્વાદિનિયમવાન સાંન્યાસિકો વા યતી વા । તથા
વાઢવો બ્રાહ્મણઃ । ધૂમં પિવતી મન્ત્રાદિસાધનકૃતે કષ્ટક્રિયાર્થં વા ઊર્ધ્વપાદાધઃશિરા
દુમશિખાસુ સ્વશરીરલમ્બનપૂર્વં ધૂમપાનકર્તા । સોમપઃ અમૃતવહ્નીરસપાયી વા, પતેષુ મધ્યે
યેન કેનાપિ તે તવ કૃત્યં કાર્યં સ્યાત્સ આદિશ્યતાં પ્રસાદતાં કથ્યતામ્ ॥ इति
દૂતવચનાનિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્ ! કોઈ તપસ્વી, શ્મશાનમાં રહેલો કોઈ મંત્રસાધક, ત્રિદંડી, જટાધારી
મઠવાસી કે મનુષ્યની ખેપારીઓની માળા પહેરનારો કોઈ મુંડમાલી, સાંન્યાસી, બ્રાહ્મણ

વૃક્ષ સાથે ઉપર પગ બાંધીને નીચે મસ્તક લટકાવીને કદ કરનારો. ધૂમ્રપાથી અથવા અમૃતપાથી કેઈ દેવ વિશેષ, આ બધામાંથી આપને જેનું કાર્ય હોય. આપ આજ્ઞા આપો કે જેથી તેઓને અમે બોલાવી લાવીએ. ॥ ૧૨ ॥

નિગદ્યેતિ વિશ્રાન્તયોરેતયોસ્તાં ગિરં શ્રોત્રધર્માધ્વનીનાં પ્રણીય ।

અગૃહ્યન્ત વાચઃ પયોરાશિકાઞ્ચીશ્ચીશેન શઙ્કે સુધાયા વયસ્યઃ ॥ ૧૩ ॥

પયોરાશિઃ સમુદ્રઃ કાઞ્ચી મેઘલા યસ્યાસ્તસ્યા મૃમેઃ શ્ચીશેન પુરંદરેણ વાચો વાણ્યઃ અગૃહ્યન્ત ગૃહીતાઃ । વમાષે इत्यर्थः । તત્ર વાક્ષુ અહમેવ શઙ્કે વિકર્કયામિ ઉત્પ્રેક્ષે વા—વાચઃ સુધાયા અમૃતસ્ય વયસ્યઃ સમ્યક્ ઇવ । કિં કૃત્વા । इत्यमुना प्रकारेण નિગમ સાહેઃ પુરઃ કથયિત્વા વિશ્રાન્તયોર્મૌનમાધાય સ્થિતયોઃ પતયોર્વૃત્તયોસ્તાં પૂર્વપ્રતિપાદિતાં ગિરં વાર્ણીં શ્રોત્રયોઃ સ્વશ્રવણયોરેવ વર્ત્મનોર્માર્ગયોરધ્વનીનાં પાન્થીં પ્રણીય ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે કહીને મૌન રહેલા દૂતોની વાણી સાંભળીને સમુદ્રપથ તની ભૂમિને ઈંદ્ર અકબર આક્રમણ બોલ્યો, તેની વાણી બોલે સુધાની સખી ન હોય તેવી હતી. ॥ ૧૩ ॥

ધનૈરાયુરાપૂર્તિભિશ્ચ પ્રજાનાં પ્રચેતસ્તયા કોશસંપૂર્ણૈશ્ચ ।

ભજન્તેઽનુકૂલાં પ્રવૃત્તિં દિગીશાઃ પ્રવાહા ઇવાવારપારપ્રિયાણામ્ ॥ ૧૪ ॥

હે દૂતો, દિગીશાશ્ચત્વારોઽપિ હરિન્મહેન્દ્રાઃ મમ મનોરુચિતાં મમાભિલષિતાં વા પ્રકર્ષેણ ધૃત્તિં વર્તનમ્ । વ્યાપારમિતિ યાવત્ । ભજન્તે શ્રયન્તિ । મમાનુકૂલીકરણાર્થં પ્રયતન્તે । કેઃ કૃત્વા । ધનૈરિન્દ્રો મેઘવર્ષણૈઃ । ‘જાનામિ ત્વાં પ્રથર(કૃતિ)પુરુષં કામરૂપં મધોનઃ’ इति मेघदूतकाव्ये । ‘इन्द्रादिष्टो मेघो वर्षति’ इति श्रुतिश्च । ચ પુનરાયુરાપૂર્તિભિઃ યમઃ પ્રજાનાં મમાપત્યાનાં સકલલોકાનામાયુષો જીવિતકાલસ્ય આ સામસ્ત્યેન પૂર્તિભિઃ સંપૂર્ણૈર્વાદાયુર્જીવિતપ્રદાનૈઃ । અર્ધાયુષ્કં કમપિ ન યમો ગૃહ્ણતીત્યર્થઃ । ચ પુનઃ પ્રજાનાં પ્રકૃતીનાં પ્રચેતસ્તયા પ્રકૃષ્ટચિત્તત્વેન સાધુવૃત્તિતયા વરુણઃ । પ્રજાનામિત્યુભયગ્રાપિ લાલાઘન્ટાન્યાયેન સંબધ્યતે । ચ પુનર્મે મમ કોશાનાં ભાણ્ડાગારાણાં રત્નસ્વર્ણરજતાદીનાં સંપૂર્ણૈઃ પૂરણીકરણૈર્ભરણૈર્ધનદઃ । કે ઇવ । પ્રવાહા ઇવ । યથા અવારપારપ્રિયાણાં પયોરાશિ-પત્નીનામોઘાઃ કૂલં તટમનુ લક્ષીકૃત્ય પ્રવૃત્તિં પ્રવર્તનં પ્રસરણં ગમનં ભજન્તે ગચ્છન્તિ ॥

૧૬૦૩૦૩

હે દૂત, જેમ નદીઓનો પ્રવાહ અનુકૂળ વહે છે તેમ આરે લોકપાલો મને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે આ પ્રમાણે ઈન્દ્ર મેઘની વર્ષા કરીને, યમ પ્રજાઓનાં આયુષ્યની પૂર્તિ કરીને, વરુણ પ્રજાઓનાં ચિત્તમાં સદ્વૃત્તિ પ્રેરિત કરીને અને કુબેર મારા ખજાનાને સ્વર્ણ રત્ન આદિ સંપત્તિથી પૂર્ણ કરીને મને અનુકૂળ રહે છે. ॥ ૧૪ ॥

નૃપૈર્મૂર્ધ્નિ માલેવ દધ્રે મમાજ્ઞા પુરોગૈરિવાભાવિ ભૂપૈઃ પ્રતીપૈઃ ।

અહં દેવદત્સંસ્તુતસ્તાપસાદૈસ્તતસ્તૈર્માસ્તે ન કિંચિદ્વિધેયમ્ ॥ ૧૫ ॥

હે દૂતો, યસ્માદ્દેવોઃ નૃપૈરન્યરાજભિર્માલેવ પુણ્ણદામધન્મૂર્ધ્નિ સ્વપ્રસ્તકે મદાજ્ઞા મમ-
શાસનં દધ્રે ધૃતા । પુનઃ પ્રતીપૈઃ ભૂપૈઃ પ્રતિપક્ષક્ષોણીન્દ્રૈર્મમ પુરોગૈઃ પદાતિભિરિવાભાવિ-
ભૂતં વભુવે । પુનસ્તાપસાદૈઃ પરિવ્રાજકપ્રમુક્તૈરહં દેવવન્નિજામીષ્ટદેવતેવ સંસ્તુતઃ । તતઃ
કારણાન્તૈર્યુષ્મત્પ્રોકપ્રતીપનૃપતિતાપસાદિભિર્મમ કિંચિત્કિમપિ વિધેયં કાર્યં નાસ્તે ન
વિચિતે ॥ इति दूतप्रोक्तलोकपालादिषु कृत्याभावकथनम् ॥

૧૬૦૩૦૩

હે દૂત, પુણ્યમાલાની જેમ રાજાઓ મારી આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરે છે અને શત્રુરાજાઓ મારા સૈનિકો જેવા બની ગયા છે, તેમ જ તાપસાદી પરિવાજકો જેમ ઇષ્ટદેવતાની સ્તુતિ કરે છે, તેમ મારી સ્તુતિ કરે છે ! તે માટે રાજાઓ કે તાપસોનું મારે કંઈ પણ પ્રયોજન નથી, ॥ ૧૫ ॥

પુનઃ પ્રસ્તુતં વક્તિ—

પુરે લાટલક્ષ્મીલલામાયમાને પ્રતીરેઽમ્બુધેઃ કિં તુ ગન્ધારનાન્નિ ।

પ્રભાવૈર્ધુવં માસયન્દીરસૂરીશ્વરઃ સાધુધર્મસ્તનૂમાનિવાસ્તે ॥ ૧૬ ॥

હે દૂતો, કિં તુ પતત્કૃત્યમાસ્તે । અમ્બુધેઃ સમુદ્રસ્ય પ્રતીરેતદે ગન્ધાર इति नामाभिधा-
यस्य तावदो पुरे नगरे हीरसूरीश्वरः श्रीहीरविजयसूरिपुरंदर आस्ते विद्यते । किंभूते
पुरे । लाट इति नाम मण्डलस्य 'लाटदेश' इति प्रसिद्धस्य लक्ष्म्याः श्रिया अर्थाल्ललाट-
पट्टे ललामायमाने तिलकवदाचरिते । हीरसूरिः किं कुर्वन् । प्रभावैर्माहात्म्यैः प्रतापैर्वा ।
'सप्रभावः प्रभाववत्' इति हैम्याम् । भुवं भूमीमण्डलं मासयन् शोभां नयन्

દીપયન્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તત્ત્વમાન શરીરયદિ વિભ્રાણઃ સાધુધર્મં ઇવ યત્યાચારઃ કિમુ । ‘ધર્મો યમૌપમાપુણ્યસ્વભાવાચારધન્વસુ । સત્સદ્ગુણે હન્યહિંસાદૌ ન્યાયોપનિષદોરપિ ॥’ इति ‘धर्म’ दानादिके’ इत्यनेकार्थः ॥

શ્લોકાર્થ

હવે પ્રસ્તુત વાત કહે છે—

પરંતુ હે દૂત, મારે એક કાર્ય છે. સમુદ્રના કિનારે રહેલું અને લાટ ફેશની લક્ષ્મીના લલાટપટ ઉપર તિલક સમાન ‘ગંધાર’ નામનું નગર છે, તે ગંધાર નગરમાં પોતાના પ્રભાવથી ભૂમંડલને વિભૂષિત કરનારા શ્રી હીરસૂરિ નામના આચાર્ય વિદ્યમાન છે. તે બધે ભૂર્તિમાન ધર્મ ન હોય. ॥ ૧૬ ॥

असातस्य लेशोऽपि तेनैकपद्यां यथावाप्यते नात्मना ब्रह्मणीव ।

शिवानामिवावासमन्त्रानयेतां भवन्तौ ततः सूरिसारङ्गराजम् ॥ १७ ॥

हे वृत्तौ, भवन्तौ तथा तेन प्रकारेण ततो गन्धारनगरतस्तं हीरविजयनामानं सूरि-
ष्वाचार्येषु सारङ्गराजं कण्ठीरवमत्र मत्पाश्र्वे आनयेताम् । उत्प्रेक्ष्यते—शिवानां सर्वकल्या-
णानामावासं वासस्थानकमिव । तथा कथं येन प्रकारेण तेन सूरिणा एकपद्यां गन्धारफले-
पुरयोरन्तरालमार्गं । ‘पदव्येकपदी पद्या पद्धतिवैतर्मवर्तनी’ इति हैम्याम् । असातस्य दुःखस्य
लेशोऽप्यंशोऽपि न वाप्यते न लभ्यते । केनेव । आत्मनेव । यथा मुक्तात्मना ब्रह्मणि
मोक्षे दुःखांशो न प्राप्यते । ‘क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः’ इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

તે માટે હે દૂત, તમે બંને કલ્યાણના સ્થાનરૂપ અને આચાર્યોમાં સિંહ સમાન શ્રી હીરસૂરિને મારી પાસે લઈ આવો. પરંતુ જેમ મુક્તાત્માઓને મોક્ષમાં દુઃખનો અંશમાત્ર પણ નથી હોતો તેમ તેઓને ગંધારથી ફતેહપુર સુધીના માર્ગમાં તકલીફનો લેશમાત્ર પણ ન થયો બેઠો. ॥ ૧૭ ॥

मदीयानुगः साहिबः खान आस्ते हितैषी पितेवाङ्गिनां गुर्जरेषु ।

ददातां युवां तस्य निःशेषवाच्यं दधानं स्फुरन्मानमेतन्मदीयम् ॥ १८ ॥

हे वृत्तौ, गुर्जरेषु धरित्रीजनपदेषु मध्ये मदीयानुगो मम सेवकः साहिबः साहिब-
नामा खानः । ‘खान’ इति नाम यवनजातौ प्रसिद्धम् । सामन्त इत्यर्थः । आस्ते विद्यते ।

કિંમૂતઃ । અઙ્ગિનાં પ્રાણિનાં પિતૃવ જનક इव हितमायतावभीष्टमिच्छत्यभिलषतीत्येवं-
शीलो द्वितीय इष्टाभिलाषुकः । हे वृत्तौ, पतन्मया भवतोर्हस्ते समर्प्यमाणं मदीयं मम
संबन्धि स्फुरन्मानम् । राजल्लेखमित्यर्थः । ‘फरमान’ इति यवनभाषया लेखाख्या । तस्य
साहिबखानस्य ददातामर्पयताम् । स्फुरन्मानं किं कुर्वाणम् । निःशेषं समस्तमपि वाच्य-
मुदितं(दन्तं) मम हृदयहार्दं दधानं धारयत् ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂત, શુર્જરદેશમાં પિતાની જેમ પ્રબળને હિતકાંક્ષી ‘સાહિબખાન’ નામનો
મારો સામંત છે, સમસ્ત લેખને વાંચીને મારા અભિપ્રાયને ધારણ કરનારા તેને માફ
આ કરમાન આપજો. ॥ ૧૮ ॥

यद् अन्य आत्मेव मे देहभेदात्स कर्ता ततः सर्वमस्मद्विधेयम् ।

† वृत्त निगद्यति भूसार्वभौमे परां प्रीतिरन्तर्दधाते स्म दूतौ ॥ १९ ॥

हे वृत्तौ, तौ अन्तस्त्रिते परां प्रीतिं दधाते स्म दधतुः । कस्मिन्सति । भूसार्वभौमे
अकव्वरे इति निगद्य भाषित्वा निवृत्ते विरामे सति । इति किम् । यत्कारणात् स
साहिबखानः मम देहस्य शरीरस्य भेदात्पार्थक्यादन्यः अपरः आत्मा जीव इवास्ते
विद्यते ततः कारणात्स साहिबखानः सर्वं समस्तमप्यस्मद्विधेयमस्माकीनं कार्यं कर्ता
करिष्यति ॥ इति वृत्तयोः साहेः स्वरिसमाकारणादेशः ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂત, તે સાહિબખાન મારો જ આત્મા છે, દેહથી ભિન્ન હોવા છતાં પણ
અમે બંને એક જ છીએ. તે માટે સાહિબખાન માફ કોઈ પણ કાર્ય કરી આપશે, આ
પ્રમાણે કહીને અકબર બાદશાહ નિવૃત્ત થયા ત્યારે બંને દૂત અંતરમાં ખૂબ જ
આનંદિત બન્યા. ॥ ૧૯ ॥

ततो दूतयुग्मं क्षमापूषलेखं प्रतस्थे समादाय तत्संनिधानात् ।

अनूनां तनूमुद्रहन्नेतदीयाभिलाषः प्रसर्पन्नतीव व्रतीन्द्रम् ॥ २० ॥

ततो भूपालादेशानन्तरं वृत्तयुग्मं संदेशहारकद्वन्द्वं तस्य साहेः संनिधानात्समीपा
त्પ્રેતસ્થે પ્રવચાલ । કિં કૃત્વા । ક્ષમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ પૂષા ભાસ્વાન તસ્ય લેખં સ્ફુરન્માનં

सम्यक् शिरस्यारोपणपूर्वमादाय गृहीत्वा । उत्प्रेक्ष्यने—अनूनां संपूर्णां तन्नं शरीरमुद्धन
विभ्राणः । तथा व्रतीन्द्रं स्वरिराजं प्रति प्रसर्पन् गच्छन् । एतदीयोऽकञ्चरसाहिसंबन्धी
अभिलाषः कामः मनोरथ इव ॥

श्लोकाथ

त्यार पछी अने हूतोअे राजानुं इरमान लधने जादशाह पासेथी प्रयाणु कथुं,
ते जणु सुरिशज प्रत्ये गमन करता अेवा अकअर जादशाहने भूर्तिभंत अनिलाष
न होय ! ॥ २० ॥

प्रबुद्धैरबोधीति नोत्तालफालं चलद्वीक्ष्य जङ्घालदूतद्वयं तत् ।

स्पदस्फूर्तिरस्थैर्यभाजां मनोभिस्ततस्तेन तेभ्योऽथ बाधीयते स्म ॥ २१ ॥

उत्ताला अतित्वरिता फाला गगनगामीनि उल्ललरूपा गतिविशेषा यस्य तादृशं
तत्साहिसंबन्धि साहिप्रेषितं वा जङ्घालमतिवेगवद्गतिकं दूतद्वयं संदेशहारकयामलं
चलत्पथि प्रसर्पन् वीक्ष्य विलोक्य प्रबुद्धैर्विद्वद्भिरेतन्नाबोधि न ज्ञातम् न मनस्यवधा-
रितम् । इति किम् । न स्थैर्यं स्थिरतां भजन्ते इत्यस्थैर्यभाजः चपलाशयास्तेषां मनोभि-
श्चितैस्तस्माद्दूतयुग्मात्किमिति उत्प्रेक्षायां विचारणायां वा । स्पदानां गतिवेगानाम् ।
'रयो रहस्वरः स्पदः' इति हैम्याम् । तथा 'स्पदज्ञाङ्कारितपत्रपद्धतिः' इति नैषधे ।
स्फूर्तिरतित्वरितता अधीयते स्म पठिता । अथ वा तेन दूतद्वन्द्वेन तेभ्यो मनोभ्योऽधीयते
स्म शिक्षयते स्म किम् । इति संशयोत्प्रेक्षा ॥

श्लोकाथ

अतित्वरित गतिथी आलता अने हूतोनी वायुवेगी गति जेधने पंडितपुद्गे
जणु शक्या नहीं के अपण आशयवाणाअेनां मन पासेथी आ हूतोअे शुं शिक्षणु
लीधुं हशे ? अथवा आ हूतोअे मन पासेथी शिक्षणु जेण०युं हशे ? अर्थात् हूतोनी
मन जेवी शीघ्र गति हती. ॥ २१ ॥

क्रमाभ्यामतिक्रम्य संदेशहारिद्विकं ग्रामकुल्याचलारामसीमाः ।

मुदाहम्मदाबादमागात्क्रमात्तत्सहाध्यायि किं रंहसां मारुतानाम् ॥ २२ ॥

क्रमादनुक्रमतः स्वादेशपरदेशप्रचलनपरिपाठ्या तत्साहिसंबन्धि संदेशहारिद्विकं
दूतद्वयं मुदा हर्षोत्कर्षेण अहम्मदाबादमागादकमिपुरमाजगाम । 'मा गास्त्वं खेदमन्दिरम्,'

दि. सौ. २२

તથા 'અરે ત્વં સાધ્વસ માગાઃ' इति सारस्वतव्याकरणादौ । ग्रामाः संवयथास्तोकचातुर्यादिगुणा ग्रामा लघुपुराणि वा उपलक्षणात्रगरपुरपत्तनादीन्यपि, तथा कुल्या लघुमहद्वादिन्यः, अचलाः पर्वताः, आरामाः उद्यानानि उपलक्षणाद्वनगहनारण्यादीन्यपि, सीमा ग्रामनगरादीनां क्षेत्रभूमयो देशावसानभुवो वा, ताः क्रमाभ्यां स्वपदाभ्यां न तु यानैरतिक्रम्योल्लङ्घ्य । उत्प्रेक्ष्यते-दृतद्वन्द्वं मारुतानां पवनानां रंहसां वेगानां सह सार्धमध्येतीत्येवंशीलं सहाध्यायि एकगुरुसमीपेऽधीतिकृत्किम् । वेगेन तुल्यत्वादियमुत्प्रेक्षा ॥ इत्यकमिपुरे दृतगमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

પવનવેગી ગતિથી ચાલતા દૂતો ગામ, નગર, કુલ, પર્વતો, ઉદ્યાન અને સીમા ક્ષેત્રો આદિને અતિક્રમી અનુક્રમે હર્ષપૂર્વક અમદાવાદ નગરમાં પહોંચ્યા, તે બાજુ દૂતો પવનના સહાધ્યાયી ન હોય ! અર્થાત્ એક ગુરૂની પાસે બાજુ અવ્યાસ કર્યો ન હોય ॥ ૨૨ ॥

रणे वैरिणां पार्थिवा येन देहा हताः पेतुर्दूर्वामिवाम्बां मिलन्ति ।

ययौ तत्पुराधीशितुः संनिधाने द्रव्यं दूतयोर्मुद्गलक्षोणिभर्तुः ॥ २३ ॥

दूतयोः शासनहारिणोर्द्वयं युगलं तस्याहम्मदाबादनाम्नः पुरस्य नगरस्याधीशितुः स्वामिनः मुद्गलानां काञ्चिलमण्डलजन्मनां यवनजातिविशेषाणां क्षोणिभर्तुर्मुपस्य संनिधाने समीपे ययौ । तस्य कस्य । येन साहिवखानेन रणे संग्रामाङ्गणे वैरिणां शत्रूणां पृथिवीपरमाणुभिरारब्धाः पृथिवीविभागाः पृथिवीसंबन्धिनः । 'पार्थिव' हि निजमाजिषु वीरा गौरवान्नपुरपास्य भजन्ते' इति नैषधे । देहाः शरीराणि हताः करवालैर्व्यापादिताः सन्तः पेतुः । क्षितौ पतन्तीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—उर्ध्वाम्बां क्षोणीं मातरं मिलन्तीव पृथिव्युत्पत्नत्वेन स्नेहात् ॥

શ્લોકાર્થ

તે બંને દૂત, અહમદાવાદના સ્વામી મોગલવંશીય સાહિબખાન પાસે ગયા, તે સાહિબખાન વડે સંગ્રામમાં હાજુલા શત્રુઓના પાર્થિવ શરીર હજુ સુધી પૃથ્વી ઉપર પડ્યાં હતાં, તે બાજુ ! સ્નેહથી પૃથ્વીમાતાને મળ્યા ન હોય ! ॥ ૨૩ ॥

सुवर्णश्रियाद्वैतयालंकृतायाः सुधास्पन्दिवाग्वैदुषीभूषितायाः ।

कुमार्या इव क्ष्मापतेः पत्त्रिकाया असौ तेन पाणिग्रहः कार्यते स्म ॥ २४ ॥

तेन दूतद्वन्द्वेन असौ साहिबखानः क्षमापतेर्भूमीभर्तुः कुमार्याः कन्याया इव क्षमापते-
रकम्बरसाहेः पत्रिकायाः स्फुरन्मानस्य पाणिना हस्तेन ग्रहणमादाय स्वीकरणं वा पाणि-
ग्रहण परिणयनं च कार्यते स्म निर्माप्यते स्म । पाणौ ग्राहितेत्यर्थः । किंभूतायाः पत्रि-
कायाः कुमार्याश्च । अद्वैतया अनन्यसामान्यया सुशोभनानां वर्णानामक्षराणां हेमश्च श्रिया
लक्ष्म्या सुवर्णतुल्यया वा श्रिया अलंकृताया भूषितायाः । पुनः किंभूताया । सुधाममृतं
स्पन्दन्ते क्षरतीति प्रस्रवतीत्येवंशीला या वाय्वेदुषी वचनचातुरी तथा भूषितायाः ॥

१श्लोकार्थ

इतो वडे, सुवर्णक्षिरोनी अद्वैत लक्ष्मीथी अलंकृत तेमञ्च सुधा स्पन्दन जेवी
वचन चातुरीथी सुशोभित जेवी अपर्णु करेवी आदशाहनी पत्रिकातुं साहिबखाने
राजकन्यानी जेम पाणिग्रहण कथुं ॥ २४ ॥

ततः कोशवद्भूमहेन्द्रस्य मुद्रां प्रमोदादुपादाय लेखं दधानम् ।

विमुश्याक्षराण्यक्षिलक्षाणि कुर्वन्निवेदाशयं तस्य निःशेषमेव ॥ २५ ॥

ततो लेखादानानन्तरमेव साहिबखानः तस्य स्फुरन्मानस्य निःशेषं समग्रमप्याशय-
मभिप्रायं रहस्यं विवेद जानाति स्म । किं कुर्वन् । विमुश मुद्रयित्वा अक्षराणि वर्णान-
क्षिलक्षाणि लोचनगोचरान् कुर्वन् । किं कृत्वा । प्रमोदादानन्दाल्लेखं साहिस्फुरन्मानमुपा-
दाय 'तसलीम' इति यवनप्रसिद्धेन नाम्ना प्रणामपूर्वं तदुपरि स्वशिरोमोचनपूर्वं वा
गृहीत्वा । किं कुर्वाणं लेखम् । भूमहेन्द्रस्य राज्ञः कोशं भाण्डागारमिव मुद्रां मुद्रणं
निमीलनं दधानम् ॥ इति साहिस्फुरन्मानस्यापणं वाचनं च ॥

१श्लोकार्थ

त्यारपणी लांङारनी जेम आदशाहना इरमानने प्रणाम करीने, (तेना पर भस्तक
मुडीने) अक्षरे वांशीने साहिबखाने तस्त ज आदशाहना समस्त अलिप्रायने जाणी
दीधो. अर्थात् समग्र अलिप्रायथी विहित अन्या. ॥ २५ ॥

पुरस्तात्तयोः प्रीतिमान्मुद्गलेशो गिरं वासयामास वक्रारविन्दे ।

विनिर्यद्द्विजश्रेणिशोचिर्विमिश्रस्मितेनेव तन्वन्मरालैकलीलाम् ॥ २६ ॥

प्रीतिमान् स्नेहाद्रंहृदयो मुद्गलेशः साहिबखानः तयोर्वृतयोः पुरस्तादग्रे वक्रारविन्दे
वदनकमले गिरं वाणीं वासयामास स्थापयति स्म । वभाषे इत्यर्थः । अथ च गिरं

સરસ્વતીં દેવીં મુખપદમે વાસિતવાન । સરસ્વત્યાઃ સંનિધાને ત્વવશ્યં વાહેન હંસેન ભાવ્યં
તદેવ દર્શયતિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિનિર્યદ્વદનાદ્વહિર્નિઃસરદ્વિજાનાં દન્તાનાં શ્રેણ્યોર્માલિકયોઃ
શોભિઃ કાન્તિસ્તેન વિમિશ્રેણ કરમ્બિતેન સ્મિતેન કૃત્વા મરાલસ્ય રાજહંસસ્ય ઇકામદ્વિ-
તીયાં લીલાં વિલાસં શોભાં વા તન્વદ્વિસ્તારયન્નિધ ॥

૧૩૯૩૩૫૬

સ્નેહાર્દ્ર હૃદયવાળા સાહિબખાને બંને દૂતોની સમક્ષ સુખકમળમાં વાણી થોળી.
અર્થાત્ સુખરૂપી કમળમાં સરસ્વતીની સ્થાપના કરી, (તેથી જ) સુખમાંથી નીકળતી દંત
શ્રેણિની કાન્તિથી ભિશ્રિત સ્મિત વડે બાણે રાજહંસની અદ્વિતીય લીલાને વિસ્તારતો
ન હોય ! ॥ ૨૬ ॥

પ્રમુર્ભદ્રવાન્કચ્ચિદાસ્તે દમાઙ્સુતોઽકબ્ધરો વબ્ધરોર્વીશવંશ્યઃ ।

જિતાશ્ચન્દોર્દન્ડવીર્યેણ યેન ન્યવાત્સુદિગન્તેષુ શઙ્કે દિગીશાઃ ॥ ૨૭ ॥

કચ્ચિદિષ્ટપરિપ્રશ્ને અવ્યયમ્ । દ્વિવચનસ્યાપ્યવ્યયાદ્વિભક્તેર્લુક્ । હે દૂતો, અકબ્ધરઃ
પ્રમુર્ભઃ સ્વામી ભદ્રવાન કુશલી આસ્તે । કિંમૂતઃ । હમાઙ્નામ્નો રાજઃ સુતઃ । પુનઃ
કિંમૂતઃ । વબ્ધરનામા ઊર્વીશો મુદ્રલેન્દ્રસ્તસ્ય વંશે ગોત્રે ભવઃ વંશ્યઃ । અહમેવં શઙ્કે
ઉત્પ્રેક્ષે । યેનાકબ્ધરસાહિના ચણ્ડેન પ્રચલેન પ્રતિભદોદ્ભટમૂમીમહેન્દ્રાસદ્ધેન દોર્દન્ડયોમૈ-
જપરિઘયોર્વીર્યેણ પરાક્રમેણ જિતાઃ પરિમૂતાઃ સન્તઃ દિગીશાશ્ચત્વારોઽષ્ઠૌ દશ વા દિગીશા
દિવપાલા દિશાં હરિતઃમન્તેષ્વવસાનેષુ ન્યવાત્સુરિવ નિવસન્તિ સ્મ કિમુ શઙ્કે દ્વિતીયે ॥

૧૩૯૩૩૫૬

હે દૂતો, અખરવંશીય હુમાયુના સુપુત્ર અમારા સ્વામી બાદશાહ અકબર કુશલ
છે ને ? મને એમ લાગે છે કે (ઉત્પ્રેક્ષા) બાદશાહના પ્રચંડ બાહુબળથી પરાભવ પામેલા
આરે દિકપાલો, તે માટે જ બાણે દિશાઓના છેડે જઈને વસ્યા ન હોય ! ॥ ૨૭ ॥

ચતુર્વાર્ધિસંવર્તકીભૂતતેજસ્તતેઃ સન્તિ જૈવાત્રિકાસ્તસ્ય પુત્રાઃ ।

મહીચારિણઃ પૂર્વવિદ્વેષિગોત્રદ્વિપદ્યક્ષરાજાઙ્ગજાતા ઇવૈતે ॥ ૨૮ ॥

હે દૂતો, ચતુર્ધુ પ્રાચ્યપ્રતીચ્યાપાચ્યોદીચ્યલક્ષણેષુ વાર્ધિષુ સમુદ્રેષુ સંવર્તકીભૂતા વડવા-
નલભાવં પ્રાપ્તા તેજસાં પ્રતાપાનાં તતિર્મળ્ડલી યસ્ય તસ્ય સાહેઃ પુત્રાઃ શેષજી—પાહડી-

દાનિયા-ઇત્યભિધાનાશ્ચયોઽપિ નન્દના જૈવાત્રિકા દીર્ઘાયુષઃ સન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મહીચારિણઃ ક્ષોણ્યાં કૌતૂહલેન સંચરણશીલા પૂષવિદ્વેષી ईश्वरो गोत्रद्विषन्पर्वतरिपुरिन्द्रो यक्षराजो धनदस्तेषां क्रमेणाङ्गजाताः । स्वामિકાર્તિક-जयन्त-नल-कूबर-नामानस्तनुजा इष ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂતો, પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ એમ ચાર સમુદ્રમાં જેના પ્રતાપનો સમૂહ વડવાનલરૂપે બન્યો છે તે બાદશાહના શેખર, પહાડી અને દાનિયા આ નામના ત્રણે પુત્રો દીર્ઘાયુષ્ય છે ને ! એ ત્રણે પુત્રો, કૌતુકથી પૃથ્વી પર આવેલા ઇશ્વરપુત્ર કાર્તિકેશ્વામી, ઇન્દ્રપુત્ર જયન્ત અને ધનદપુત્ર નલકુબેર બાણે ન હોય ! ॥ ૨૮ ॥

अये स्वस्तिमन्त्यो नृपाम्भोजनेत्रा उपेता इव क्ष्मां हरेरिन्दुवत्क्राः ।

परीवार आस्ते शिवः सोऽपि येनावनीन्दोर्मनो ज्ञानिनेवान्वगामि ॥ २९ ॥

અયે દૂતો, નૃપામ્ભોજનેત્રા અકબ્બરસાહેઃ કમલલોચનાઃ સ્ત્રિયઃ સ્વસ્તિમન્ત્યઃ કુશલિન્યઃ વર્તન્તે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્ષ્માં મહીમુપેતાઃ સમાગતાઃ હરેઃ શર્ચીકાન્તસ્ય જયવાહિનીવલ્લભસ્ય વાસવસ્ય ઇન્દુવત્ક્રાઃ કાન્તાઃ પ્રિયા इव । अपि पुनरवनीन्दोर्भूमीतमीरमणस्य राज्ञः स परपक्षविजयित्वेन ख्यातः परिवारः स्वजनादिपरिजनः शिवो निरुपद्रवो वर्तते । स कः । येन परीवारेण ज्ञानिना ज्ञानवतेव ज्ञानाभिप्रायेणेवान्वनीन्दोः पातिसाहेर्मनो मानसमन्वगामि । इङ्गिताकारज्ञातृत्वेन मनसोऽभिलषितमेव विधीयते इत्यनुगम्यते । 'अये कियद्यावदुपैषि दूरम्' इति नैषधे ॥

શ્લોકાર્થ

હે દૂતો, પૃથ્વી પર આવેલી બાણે ઇન્દ્રની ઇન્દ્રાણીઓ ન હોય તેવી બાદશાહની બેગમો કુશલ છે ને ? તેમ જ જ્ઞાનીપુરુષની જેમ બાદશાહના ઇંગિત આકારનો બાણકાર સ્વજન પરિવાર પણ ઉપદ્રવ રહિત છે ને ? ॥ ૨૯ ॥

अनीकं शुभं भूभुजो येन जज्ञे युगान्तान्धकद्वेषिणैवारिचके ।

प्रजा आसते प्रीतिभाजः प्रजावन्मुदा प्रश्रयामास तावित्यधीशः ॥ ३० ॥

હે દૂતો, ભૂભુજઃ અકબ્બરસાહેઃ તદ્વિજિત્વરતયા સર્વત્ર પ્રસિદ્ધમનીકં વાજિવારણ-રથપદાતિરૂપં ચતુરઙ્ગકટકં શુભં કલ્યાણકલિતં વર્તતે । તત્તિકમ્ । येनानीकेन अरीणां

ધૈરિણાં ચક્રે વૃન્દે સેનાયાં વા । ‘વરુથિનીચમૂચક્રમ’ इति हैम्याम् । युगान्तस्य कल्पान्त-
कालस्यान्धकनाम्नो दानवस्य द्वेषिणा शत्रुणेव पतावता शंभुनेव जज्ञे संजातम् । संहार-
कत्वेन बभूवे इत्यर्थः । ‘क्षये जगज्जीवपिषं शिवं वदन्’ इति नैषधे । पुनर्भूभुजः प्रजाः
प्रकृतयो लोकाः प्रजावत्संततय इव प्रीतिं प्रमोदं स्नेहं वा भजन्ते इति प्रीतिभाजः सन्ति ।
अधीशः अकमिपुरप्रभुः इत्यमुना प्रकारेण तौ दूतौ प्रश्रयामास वृच्छति स्म ॥ इति साहिब-
खानकृतसाहिपरिवारादीनां कुशलप्रश्नः ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે દૂતો, બાદશાહની સર્વદેશ પ્રસિદ્ધ ચતુરંગી સેના કલ્યાણમતી છે ને ? જે
સેનાએ, જેમ ઈશ્વરે કલ્પાન્તકાલના અંધક નામના દૈત્યનો સંહાર કર્યો હતો. તેમ
દુશ્મનોની સેનામાં પ્રલયકાળનો સંહાર થયો હતો. વળી હે દૂતો, બાદશાહની સંતતિની
જેમ પ્રીતિવાળી પ્રજા પણ આનંદમાં છે ને ? આ પ્રમાણે સાહિબખાને દૂતોને
વિવિધ પ્રશ્નો પૂછ્યા. ॥ ૩૦ ॥

स्थितोऽद्रिः सुराणामिवाक्रम्य सर्वा दिशः साहिरास्ते प्रभो पर्वतायुः ।
सुताः शक्तिभेदा इव स्फूर्तिमन्तः सुखिन्यः सुमुख्योऽपि किं राजलक्ष्म्यः ॥ ३१ ॥

कुले धैर्यभाजामिवाधीश साहेः परीवारतन्त्रे अनातङ्गिनी स्तः ॥
महानन्दयुक्ताश्च मुक्तात्मवत्तत्प्रजा इत्यमुं तद्वयं प्रत्यवोचत् ॥ ३२ ॥

તદ્વચ્ચ દૂતયુગ્મમ્ અમું સાહિબખાનં પ્રતિ इत्यमुना प्रकारेण प्रत्यवोचत् प्रतिभाषते
स्म । प्रत्युत्तरं प्रददावित्यर्थः । हे प्रभो हे साहिबखान, साहिरकन्वरः पर्वतवदद्रिखिव
दीर्घमायुर्यस्य तादृगास्ते । किलक्षणः । सुराणामद्रिमेंहरिव सर्वाः समस्ता अपि दिशः
आक्रम्य स्वीकृत्य स्थितः । पुनः सुताः साहिपुत्राः प्रभुत्वोत्साहमन्त्रलक्षणानां तिमृणां
शक्तीनां भेदा इव स्फूर्तिमन्तः प्रोज्जस्वलाः सन्ति । अपि पुनः सुमुख्यः साहिगृहिण्यः
सुखिन्यः सन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—सुमुख्यो राजलक्ष्म्य इव । प्रबलप्रतिभटाभावात् राजलक्ष्म्यः
सुखिन्यो भवेयुः । हे अधीश हे स्वामिन, साहेः परीवारतन्त्रे परिच्छदसैन्ये । ‘कटक’
ध्वजिनी तन्त्रम्, इति हैम्याम् । अनातङ्गिनी नीरोगे समाधिशालिनी । के इव । कुले
इव । यथा धैर्यभाजां धीरताधारिणां सत्त्ववताम् । महाधीराणामित्यर्थः । गोत्रे वंशौ
अनातङ्गिनी निर्भये भवतः । ‘रोगो रुजारुगान्तष्कः,’ तथा ‘भय’ भीर्भीतिरातङ्कः इति
द्वयमपि हैम्याम् । च पुनस्तस्य साहेः प्रजाः पौरजानपदाश्च लोका महानन्देन परमाह्लादेन
युक्ताः सहिता वर्तन्ते । किंवत् । मुक्तात्मवत् । यथा संसारनिर्मुक्तात्मानः सिद्धाः महान-
न्देन मोक्षेण सहिता भवन्ति ॥ इति दूतप्रोक्तसाहिप्रमुखकुशलोक्तिः ॥ युगम् ॥

૨લોકાકાથ

ત્યારબાદ બન્ને દૂતોએ આ પ્રમાણે પ્રત્યુત્તર આપ્યા: હે સ્વામિન, સર્વદિશાઓ પર આક્રમણ કરીને સુખપૂર્વક રહેલા બાદશાહ અકબર હીર્ધાયુ વર્તે છે. તેમજ પ્રભુત્વ, ઉત્સાહ અને મંત્ર એ ત્રણ શક્તિઓની જેમ બાદશાહના ત્રણે પુત્રો સ્ફુર્તિમંત છે. વળી, રાજલક્ષ્મીની સખીઓ ન હોય તેવા પ્રકારની બાદશાહની રાજરમણીઓ કુશલવંત છે. વળી હે સ્વામિન, ધૈર્યવાન અને સત્યવાન પુરૂષોના કુલની જેમ બાદશાહના પરિવારમાં નિરોગિતા વર્તે છે, તેમ જ સુકતાત્માઓની જેમ પ્રભાજનો મહાનંદ લોગવી રહ્યા છે, આ પ્રમાણે દૂતોએ પ્રત્યુત્તર આપ્યા. ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥

નિપીયેતિ તદ્વાગ્વિલાસામૃતં સ હૃદં દન્તિવત્પ્રીતિમન્તર્જગાહે ।

અવેત્ય પ્રસન્તિં પુનઃ પાતિસાહેરવૈતિ સ્મ સંપ્રાપ્તસર્વસ્વવત્સ્વમ્ ॥ ૩૩ ॥

સ સાહિબખાન: હૃતિ પૂર્વોક્તપ્રકારેણ તયોર્વૃતયોર્વાગ્વિલાસો વચનચાતુરી સ પવા-મૃતં સુધાં નિપીય સાદરં શ્રવણગોચરીકૃત્ય અન્તશ્ચિત્તે પ્રીતિં મોદં જગાહે પ્રાપ્નોતિ સ્મ । કિંવત્ । દન્તિવત્ । યથા હસ્તી અમૃતં પાનીયં નિતરાં પીત્વા હૃદં બ્રહ્મવગાહતે । પુનર-પરાર્થકથને । ખાન: પાતિસાહેરકબ્બરધરાધિરાજસ્ય પ્રસન્તિં સ્વસ્મિન્વિષયે પ્રસાદં સંતુષ્ટિ-પુષ્ટિમવેત્ય હૃદ્ગોચરિકૃત્ય સ્વમાત્માનં સંપ્રાપ્તં હસ્તે અધિગતં સર્વસ્વં નિ:શેષશ્ચમામણ્ડલ-મધ્યવર્તિદ્રવ્યમ્ ઉપલક્ષણાત્ રાજ્યાદિગ્રહ: સર્વપદાર્થસાર્થો વા યેન । તદ્વદવૈતિ સ્મ જાનાતિ સ્મ લુલુષે ॥

૨લોકાકાથ

દૂતોની વચનચાતુરીરૂપી સુધાનું આદરપૂર્વક પાન કરીને (સાંભળીને) સાહિબખાન હાથીની જેમ પ્રીતિરૂપી સરોવરમાં મસ્ત બની ગયો. વળી, પોતાના ઉપર બાદશાહની પ્રસન્નતા બાણીને, પોતાને સર્વસ્વ મળી ગયું હોય તેમ અત્યંત આનંદિત બન્યો. ॥ ૩૩ ॥

અથાકારિતાઃ શ્રાવકાસ્તેન મૃત્યૈશ્ચકોરા ઇવ શ્વેતભાસા મયૂલૈઃ ।

ક્રમાત્તેऽપિ તેષાં ગતાઃ સંનિકર્ષં નિદેશં પ્રમોર્નિર્દિશન્તિ સ્મ સર્વમ્ ॥ ૩૪ ॥

અથ વૃત્તવચનાનન્તરં તેન સાહિબખાનેન મૃત્યૈઃ સ્વસેવકૈઃ શ્રાવકા અકમિપુરબુદ્ધ-શ્રાદ્ધા આકારિતા આદૃતાઃ । કેનેવ । શ્વેતભાસેવ યથા ચન્દ્રમસા મયૂલૈઃ સ્વકિરણૈશ્ચ-કોરા જ્યોત્સ્નાપ્રિયાઃ આકાર્યન્તે સ્મ । અપિ પુનઃ તે મૃત્યા ક્રમાત્ સ્વસ્વામિનિદેશશ્રવ-

ળપ્રણામકરણપરિપાટયા તેષામકમિપુરતપાપક્ષશ્રાદ્ધાનાં સંનિકર્ષ સમીપં ગતાઃ પ્રાપ્તાઃ સન્તઃ
પ્રભોઃ સ્વસ્વામિનઃ સર્વં નિદેશમાજ્ઞાં નિર્દિશન્તિ સ્મ નિવેદયન્તિ સ્મ કથયન્તિ સ્મ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ચન્દ્ર, પોતાના કિરણોદ્વારા ચકોરને બોલાવે છે તેમ સાહિબખાને પોતાના
સેવકો દ્વારા અમદાવાદના શ્રાવકોને બોલાવ્યા. તે સેવકો પણ શ્રાવકોની પાસે ગયા અને
પોતાના સ્વામીના આદેશનું નિવેદન કર્યું. ॥ ૩૪ ॥

સમાનીયમાના અમીભિર્જનાસ્તેડપ્યરાજન્ત મધ્યેપુરં દાનશૌણ્ડાઃ ।

મહામાત્રવૃન્દૈર્દ્વિપેન્દ્રા ઈવોર્વીપતેર્મન્દિરં દાનધારાં કિરન્તઃ ॥ ૩૫ ॥

અમીભિઃ સાહિવસ્તાનભૃત્યૈર્મધ્યેપુરમકમિપુરસ્ય મધ્યે । ‘પારે વસ્ત્યા વા સમસ્યતે’ ।
સમાસશ્રાવ્યયીભાવઃ । ‘ગઙ્ગાયાઃ પારે પારેગઙ્ગમ્ । ગઙ્ગાયામધ્યે મધ્યેગઙ્ગમ્’ इति प्रक्रिया-
कौमुद्याम् । तद्वन्मध्यેપુરં સમ્યક્ સંપ્રાનનાદિપ્રકારેણાસ્તે શ્રાદ્ધા અપિ વ્યરાજન્ત શુશુભિરે ।
કિંમૂતાઃ । દાનશૌણ્ડાઃ बहुद्रव्यप्रदायिनः विश्राणनेन विख्याता वा । ‘શૌણ્ડા વિખ્યાતમ-
ત્તયોઃ’ इत्यनेकार्थः । કે ઈવ । દ્વિપેન્દ્રા ઈવ । યથા મહામાત્રાણાં હસ્તિપકાનાં ‘માહત’
इति प्रसिद्धानां वृन्दैराधोरणगणैः उर्वीपते राज्ञो मन्दिरे नीयमाना गजराजा विराजन्ते ।
કિં કુર્વન્તઃ । દાનધારાં मदवारिवृष्टिं कुर्वन्तः सृजन्तः क्षरन्तः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મહાવતો વડે લવાયેલા મહજલની વર્ષા કરતા ગજેન્દ્રો રાજમહેલને શોભાવે
તેમ સાહિબખાનનાં સેવકો વડે સન્માનપૂર્વક બોલાવાયેલા દાનેશ્વરી શ્રાવકો અમદાવાદની
મધ્યમાં શોભતા હતા. ॥ ૩૫ ॥

જના જૈનપક્ષૈકદક્ષાઃ ક્ષિતિક્ષિત્સમાજં વિશન્તિ સ્મ સંભૂય સર્વે ।

તત્સોડપ્યનઘ્યોપદાપૂર્ણપાણીન્સ્વવન્ધૂનિવાસ્થાપયત્તાનુપાન્તે ॥ ૩૬ ॥

સર્વે સમસ્તા જનાઃ; જિનાનાં ધીતરાગાણામયં જૈનઃ; સ ચાસૌ પક્ષશ્ચ । જિનશાસન-
મિત્યર્થઃ; । તત્રૈકતયા અઘ્નિતીયત્વેન દક્ષા અતિનિપુણા જનાઃ; શ્રાદ્ધાઃ સંભૂય પક્ષત્ર મિલિત્વા
ક્ષિતિક્ષિતઃ; શાનસ્ય સમાજં સર્ભાં વિશન્તિ સ્મ । સભામધ્યે યયુરિત્યર્થઃ; । તતો જનાગ-

મનાનન્તરં સોઽપિ સ્નાનઃ મનઃપ્ર્યાયિભિઃ પ્રશસ્ત્યાભિરુપદાભિઃ પ્રાપ્તૈઃ પૂર્ણાઃ મૃતાઃ પાણયો
હસ્તા યેષાં તાન જનાન સ્વબન્ધૂનાત્મસ્થજનાનિવ ઉપાન્તે સ્વસમીપે અસ્થાપયદુપ-
વેશયતિ સ્મ ॥

શ્લોકાર્થ

જૈનશાસનમાં ચતુર એવા તે સર્વ શ્રાવકોએ લેગા થઈ સાહિબખાનની સભામાં
પ્રવેશ કર્યો, ત્યાર પછી મહામૂલ્યવાન લેટણાઓથી ભરેલા હાથવાળા તે શ્રાવકોને
ખાને સ્વજન બંધુઓની જેમ પોતાની પાસે બેસવા માટે સ્થાન આપ્યું. ॥ ૩૬ ॥

અમી મૂલકર્મેવ તચ્ચિત્તવૃત્તેઃ પુરઃ પ્રાપ્તં ભૂમિભર્તુર્વિમુચ્ય ।

અલીકાતિથીભૂતહસ્તાઽરવિન્દાઃ પ્રમોદપ્રગલ્ભાઃ સ્મ ભાષન્તે इत्यम् ॥ ૩૭ ॥

અલીકે લલાટે અતિથીભૂતાનિ પ્રાણુણાનિ તાનિ હસ્તા પવારવિન્દાનિ પદ્યાનિ
તેષાં કૃતાઞ્જલય इत्यर्थः । અમી શ્રાદ્ધાઃ પ્રમોદેન હર્ષેણ પ્રગલ્ભાઃ સોત્સાહા इत्यમગ્રે
વક્ષ્યમાણમભાષન્ત પ્રોચુઃ । કિં કૃત્વા । ભૂમિભર્તુર્નૃપસ્ય પુરોઽગ્રે પ્રાપ્તં દૌકિતકં વિમુચ્ય
દૌકયિત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તસ્ય સાહિબખાનસ્ય ચિત્તવૃત્તેર્મનોવ્યાપારસ્ય મૂલકર્મ કાર્મણમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

જેઓનાં કરકમડ લલાટપટ પર અતિથિ બન્યા છે અર્થાત્ અજ્ઞાતિ ભેડીને હૃષ્ટી
ઉત્સાહિત બનેલા તે શ્રાવકો રાજાની આગળ લેટણું ધરીને આ પ્રકારે બોલ્યા ! તેમની
વાણી સાહિબખાનની ચિત્તવૃત્તિને આકર્ષવા માટેનું બહુ કામણ ન હોય ! ॥ ૩૭ ॥

નૃણાં શાસિતા ત્વં વયં શાસનીયાઃ વયં સેવકાસ્ત્વં પુનઃ સેવનીયઃ ।

નિયોજ્યા વયં ત્વં નિયોક્તાસિ યસ્માત્તદાદિશ્યતાં કૃત્યમસ્માકમીશ ॥ ૩૮ ॥

હે ईश, ત્વં યસ્માત્કારણાત્ ત્વં નૃણાં નરાણાં શાસિતા પાલયિતા અસિ, પુનર્વયં
શાસનીયાઃ પાલયિતવ્યાઃ સ્મઃ । પુનસ્ત્વં સેવનીયઃ સેવિતવ્યઃ સેવિતું યોગ્યોઽસિ;
પુનર્વયં સેવકાઃ સેવાકારકાઃ સ્મ । પુનસ્ત્વં નિયોક્તા કાર્યે પ્રયોજકોઽસિ, પુનર્વયં
નિયોજ્યાઃ કર્તવ્યે નિર્દેશ્યાઃ સ્મ । તત્તસ્માત્કારણાદસ્માકં કૃત્યં કાર્યમાદિશ્યતાં પ્રસાધતામ્ ॥
इति શ્રાદ્ધાનામાકરણં તત્પ્રશ્નश्च ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન, આપ શાસનકર્તા છો, અમે શાસનીય છીએ. આપ સેવ્ય છો, અમે સેવક છીએ. આપ પ્રત્યેક કાર્યના નિયોજક (પ્રેરક) છો અમે નિયુક્ત (પ્રેર્ય) છીએ. માટે હે સ્વામિન; અમને કાર્યની આજ્ઞા કરમાવો. ॥ ૩૮ ॥

સ ઝવેડથ વાવેતિ પીયૂષવર્ષ કિરન્કૈતવાદન્તનિર્યદ્યતીનામ્ ।

ચતુર્દિશ્ચ ચણ્ડાંશુવદ્યત્પ્રતાપો ભ્રમત્યબ્ધિનેમીચરોઽકબ્ધરોઽસ્તિ ॥ ૩૯ ॥

અથ શ્રાદ્ધજનપ્રશ્નનન્તરં સ સાહિબસ્વાનો વાચા વાળ્યા કૃત્વા ક્વચિદ્ વક્ષ્યમાણમૂચે વખાણે । કિં કુર્વેન । દન્તેભ્યો દશનેભ્યો નિર્યાન્તીનાં નિઃસરન્તીનાં શુતીનાં કાન્તીનાં કૈતવાત્કપટાત્પીયૂષવર્ષમમૃતવૃદ્ધિ કિરન્વિસ્તારયન્નિવેતીયં ગમિતોત્પ્રેક્ષા । કિમૂચે તદેવાહ-
હે જનાઃ, અકબ્ધરનામા અબ્ધિનેમીચરઃ આપાથો નાયકપર્યન્તપૃથ્વીનાથોઽસ્તિ । યત્પ્રતાપ-
ચતુર્દિશ્ચ પૂર્વાપરદક્ષિણોત્તરાલક્ષણાસુ હરિત્સુ ભ્રમતિ પર્યટતિ । કિંવત્ । ચણ્ડાંશુવત્ ।
યથા ભાસ્વાંશ્ચતુરાસામુપરિ ભ્રમતિ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી, દાંતોમાંથી નીકળતી કાંન્તિના પહેાને સુધાવૃદ્ધિ કરતી ન હોય તેવી વાણીથી આહિબખાન બોલ્યો ! હે શ્રાવકો, સૂર્યની જેમ ચારે દિશાઓમાં જેમનો પ્રગટ પ્રતાપ પ્રસરી રહ્યો છે તે સમુદ્રાન્ત-ભૂમિપતિ અકબ્ધર નામના બાદશાહ છે. ॥ ૩૯ ॥

યયા જ્યોત્સ્નયેવાવદાતીક્રિયન્તે દિશઃ સસ્મિતા વા સ્વકાન્તૈઃ ક્રિયન્તે ।

સસ્રીભિર્વિશિષ્યેવ ગોશીર્ષચન્દ્રદ્રવૈઃ પત્રમહ્નૈકતાલંક્રિયન્તે ॥ ૪૦ ॥

કદાચિજ્જગત્કર્ણપૂરાયમાણાં ગુણશ્રેણિમાકર્ણ્ય તાં હીરસૂરેઃ ।

તમાદ્વાતુકામેન તેનાત્મદૂતાવિદ્ પ્રેષિતૌ દર્શનોત્કણ્ઠિતેન ॥ ૪૧ ॥

હે જનાઃ, તેનાકબ્ધરપાતિસાહિના હાહામ્મદાવાદે મત્પાશ્વૈ વા આત્મવૃત્તૌ સ્વસંદેશ-
હારકૌ પ્રેષિતૌ પ્રહિતૌ સ્તઃ । તેન કિં કર્તુકામેન । તં જગત્પ્રસિદ્ધગુણપ્રાપ્તં હીરવિજયસૂરિમા-
દ્વાતુમાકારયિતું કામોઽભિલાષો યસ્ય તાદૃશેન । અતઃ एव पुनः किंभूतेन । दर्शनोत्कण्ठितेन
गुरोरालोकनोत्सुक्यभाजा । किं कृत्वा । कदाचित्कस्मिन्नपि समये जगतां भुवनानां कर्णौ
श्रवणौ पृर्यन्ते अनयेति कर्णपुरा । अथवा कर्णपूरो कर्णाभरणे तद्वदाचरितां यावज्जगज्ज-

નાદ્વાદિનીં હીરસુરેર્ગુણાનાં શ્રેણીં ધોરણીમાકર્ણ્ય શ્રુત્વા । તાં કામ્ । યયા ગુરુગુણશ્રેણયા
જ્યોત્સ્નાયા ચન્દ્રચન્દ્રિકયેવ દિશઃ સર્વા અપ્યાશા અવદાતીક્રિયન્તે શ્વેતા વિધીયન્તે ।
અથ વા સ્વકાન્તૈરાત્માત્મભર્તૃભિર્દિશો નિજનિજદિગ્ગજ્ઞના નર્મલીલાવશાત્સસ્મિતાઃ સહાસાઃ
ક્રિયન્તે સૃજ્યન્તે । વા અથ વા । સહીભિર્વયસીભિર્મણ્ડનકારિકાભિર્વા ગોશીર્ષકાણાં
ચન્દનાનાં ચન્દ્રાણાં કર્પૂરાણાં ચ વ્રવૈઃ પટૃકૈઃ કૃત્વા યત્ર વહ્લીભિઃ । ‘દેવ ભવદ્દૈરિવધૂવદને
વને ચ નાગહચ્ચિતાશ્ચન્દનપત્રભઙ્ગાઃ’ इति ચમ્પૂકથાયામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિશિષ્ય વિશેષ-
પ્રકારેણાલંક્રિયન્તે ભૂજ્યન્તે इव ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે શ્રાવકો, તે હીરવિજયસૂરિની ગુણ શ્રિને સાંભળીને, તેમનાં દર્શન કરવાને
ઉત્સુક અકબર બાદશાહે તેમને પોતાની પાસે બોલાવવા માટે પોતાના સંદેશ વાહકો
મારી પાસે અહીં (અમદાવાદ) મોકલ્યા છે. કેવી ગુણુશ્રેણિ સાંભળીને! (૧) ચન્દ્રની
ચન્દ્રિકાની જેમ જે ગુણુશ્રેણિએ સર્વદિશાઓને ઉજ્જવલ કરી છે. અથવા (૨) સ્વસ્વ
ભર્તાર વડે જેમ દિશાઓ સસ્મિતા કરાય છે તેમ દિશાઓ ગુણુશ્રેણિથી સસ્મિતા બની
છે, અથવા (૪) જેમ શણુગારનારી સખીઓ ગોશીર્ષ ચંદનના પ્રવાહીથી પોતાની
સખીને પત્રાવલિથી શણુગારે તેમ દિશાઓ હીરવિજયસૂરિની ગુણુશ્રેણિથી અલંકૃત
બની છે ! ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

સમુદ્રોઽપિ મીતિં દધદ્વારિપૂરાદિશુદ્ધોઽપિ કાર્ણ્યં પુનર્વિભ્રદન્તઃ ।

બુવો વાસવેનૈષ લેખો વિશેષપ્રવૃત્તિં વહંલ્લેખવત્પ્રેપિતશ્ચ ॥ ૪૨ ॥

હે જનાઃ, ચ પુનર્બુવો વાસવેનાકબ્ધરેણ પૃથ્વીપુરંદરેણ વિશેષપ્રવૃત્તિં સ્વહૃદયાભિ-
પ્રાયનિવેદકાવાર્તાં વહન્દધત્ પથ મત્કરકિસલયવર્તી લેખવત્ દેવ इव લેખઃ સ્ફુરન્માનં
પ્રેષિતઃ પ્રહિતોઽસ્તિ । કિં કુર્વન્ । સહ મુદ્રયા મુદ્રણેન જનુષામધુરણેન વતૈતે યઃ ।
મુદ્રાયુક્ત इत्यર્થઃ । સમુદ્રઃ પયોધિરપિ વારિપૂરાજલપ્લવાદ્મીતિ મયં દધત્ ધારયન્ । પુનઃ
કિં કુર્વન્ । વિશુદ્ધો ધવલોઽપિ કાર્ણ્યં મધિવર્ણશ્યામિકાં અન્તઃ વિભ્રત્કલયન્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે શ્રાવકો, અકબરબાદશાહે સ્વહૃદયનેા અભિપ્રાય જણાવતા પત્રની જેમ પોતાની
મહોરછાપ સહિત ફરમાન પત્ર પણ મોકલાવ્યો છે, તે પત્ર સમુદ્રરૂપ હોવા છતાં પણ

પાણીના પ્રવાહથી ભય પામે છે અને શ્વેત (સફેદ) હોવા છતાં પણ મળીની અક્ષર પકિતરૂપ સ્થાપના ધારણ કરે છે. ॥ ૪૨ ॥

અનુન્નીતસંપ્રાપ્તમદ્ભૂત્યવર્ગેર્નિજાલોકનાવિષ્કૃતાતક્કસર્ગેઃ ।

ભવિષ્યત્યુપ્સ્ય વ્યયો યત્સમાધેઃ સરસ્યા ઇવાકાલમેધૈઃ કજાનામ્ ॥ ૪૩ ॥

ત્રિયામાવિરામા ઇવામ્ભોજવન્ધું ત્રતીન્દ્રં તતો યૂયમેવાનયધ્વમ્ ।

નિગદ્યેતિ સ્થાનેન સંમાન્ય તે સ્વાન્વિસૃષ્ટા નિવાસાન્યયુઃ પ્રીતિમન્તઃ ॥ ૪૪ ॥

સાહિબસ્થાનેન નામ્ના ઇતિ પૂર્વોક્તં નિગદ્ય કથયિત્વા સંમાન્ય સંમાનં ચ પ્રદાય વિસૃષ્ટાઃ પશ્ચાત્પ્રેષિતાઃ શ્રાદ્ધાઃ પ્રીતિમન્તો દૃષ્ટમાનસાઃ સન્તઃ સ્વાન્નિવાસાન્ યયુર્જન્મુઃ । નિજનિકેતનસ્થાનેષુ ગતા इत्यर्थઃ । ઇતિ કિમ્ । હે હીરસૂરિભક્તજનાઃ, તતઃ કારણાત યૂયમેવ ભવન્તે એવ ત્રતીન્દ્રં સૂરિમાનયધ્વમ્ । અથ ગન્ધારનગરાદકમિપુરે આકારયત્ । કે ઇવ । ત્રિયામાવિરામા ઇવ । યથા વિભાવરીણાં વિરામા દિવસાવસાનસમયા અમ્ભોજવન્ધું ભાસ્કરમત્ર જીવલોકે રોદઃકંદરે વા આનયન્તિ । તતઃ કુતઃ । યતઃ કારણાન્નિજાનામાત્મનામાલોકનાન્મુદ્રલજાતિત્વેન ભીમાશયત્વાદર્શનાદેવાવિષ્કૃતઃ પ્રગટભાવં પ્રાપિતઃ આતક્કો ભયં તસ્ય સર્ગઃ સૃષ્ટિર્યસ્તાદૃશૌરનુન્નીતૈરવિતર્કિતૈરજ્ઞાતપૂર્વેઃ સંપ્રાપ્તૈરર્થાત્ હીરસૂરિસમીપે સમાગતૈર્મદ્ભૂત્યવર્ગૈર્ગમ સેવકગણૈરુપ્સ્ય હીરવિજયસૂરેઃ સમાધેધ્યાનિસ્ય ચિત્તસ્વાસ્થ્યસ્ય વા વ્યયો વ્યપગમઃ ક્ષયો ભવિષ્યતિ । કેષામિવ । કજાનામિવ । યથા સરસ્યા મહત્સરસઃ કજસ્ય કમલસ્ય । જાતિવાચિત્વાદેકવચનમ્ । સર્વજાતીયામ્ભોજવનસ્ય અકાલમેધૈરસમય-સંપ્રાપ્તપયોધૈરૈર્વ્યયો ભવતિ । ‘યવનીમુખપદ્માનાં સેહે મધુમદં ન સઃ । વાલાતપમિવાઙ્જાનાગકાલજલદોદયઃ ॥’ ઇતિ રઘુવંશે ॥ ઇતિ રાજનગરશ્રાદ્ધાનાં સ્થાનદત્તહીરવિજયસૂરી-શ્વરાકારણાદેશઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે હીરવિજયસૂરિજીના ભક્ત શ્રાવકો ! અમારા સેવકોને હીરવિજયસૂરિજી પાસે મોકલવાથી ભયંકર મોગલ જાતિને બોતાં જ અભિપ્રાયને નહીં બાણવાથી આ પ્રમાણે ભયની આશંકા ઉત્પન્ન થશે. જેમ પ્રલયકાળના મેઘોવડે સરોવરમાં રહેલા કમલોનો નાશ થાય તેમ કદાચ આચાર્યશ્રીના સ્વાસ્થ્ય અથવા ચિત્તના સમાધિનો નાશ થશે. તે માટે હે શ્રાવકો, રાત્રિના વિરામ સમયે જેમ સૂર્યને લવાય તેમ તમે જ તે સૂરિજીને અમદાવાદમાં બોલાવી લાવો.” આ પ્રમાણે કહીને સાહિબખાને તેઓનું સન્માનપૂર્વકે વિસર્જન કર્યું. ત્યારબાદ શ્રાવકો હૃદયમાં અત્યંત આનંદને ધારણ કરતા પોત પોતાના સ્થાને ગયા. ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥

વિચિન્ત્યાત્મચિત્તે તદાદેશમર્હન્મતસ્યોદયસ્વદ્રુમસ્યેવ બીજમ્ ।

તપાપક્ષમુખ્યાઃખિલશ્રાદ્ધલોકા મિલિત્વા મિથઃ પ્રોચુરાનન્દસાન્દ્રાઃ ॥ ૪૫ ॥

તપા इति नाम यस्य तावृग्गणस्य गच्छस्य पक्षः स्वीकारो येषां ते तपापक्षाः ।
'अपक्षपातेन परीक्ष्यमाणः पक्षः' इत्यनेकार्थवृत्तौ । तेषु मुख्याः श्रेष्ठा अखिलाः समग्राः
श्राद्धलोकः श्रावकजना मिलित्वा एकत्र संभूय मिथः परस्परमानन्देन सान्द्रा व्याप्ताः
प्रोचुः कथयन्ति स्म । किं कृत्वा । आत्मचित्ते निजमनसि तदादेशं साहिबखानाज्ञा-
मर्हन्मतस्य जिनशासनस्य य उदयः स एव स्वद्रुमः कल्पवृक्षः तस्य बीजं निदानमुत्पत्ति-
कारणमिति विचिन्त्यालौच्य ॥

શ્લોકાર્થ

સાહિબખાનની જિનશાસનરૂપી કલ્પવૃક્ષના બીજ સમાન આજ્ઞાને મનમાં વિચારીને
અત્યંત આનંદિત બનેલા તપગચ્છનાં મુખ્ય મુખ્ય સર્વે શ્રાવકો એકત્ર થઈને પરસ્પર
વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યા. ॥ ૪૫ ॥

इतः शासनं शासितुर्नः प्रजानामितो वन्दनीया विभोर्वन्धपादाः ।

इदं सौरभारोपणं जातरूपे त्रिरेखे पयःपूर्तिरप्याविरासीत् ॥ ४६ ॥

इतोऽस्मिन्पाश्वर्षे एकपक्षे प्रजानां शासितुरकमिपुराधिपतिसाहिबखानस्य शासन-
मादेशः । तथा इतोऽपरस्मिन्पाश्वर्षे विभोः सूरिन्दोर्वन्धास्त्रिभुवनजननमत्करणीयाः
पादाभरणं वन्दनीयाः प्रणतिगोचरीकार्याः । तर्हि इदमेतज्जातरूपे सुवर्णे सौरभस्य
सुगन्धताया आरोपणं कर्तव्यमस्ति । पुनस्त्रिरेखे शङ्के पयसां दुग्धानां पूर्तिः पूरणमा-
विरासीत्प्रकटीभूतम् ॥

શ્લોકાર્થ

એક બાજુ અમદાવાદની પ્રજાના શાસનકર્તા સાહિબખાનની આજ્ઞા અને બીજી
બાજુ વિશ્વવંદનીય આરાધ્યપાદ શ્રી આચાર્યદેવ. તે ખરેખર બાલ્યસુવર્ણમાં સુગન્ધનો
આરોપ કરવા જેવું છે (સોનામાં સુગન્ધ જેવું) અથવા દક્ષિણાવર્તશબ્દમાં દ્વધતું
પ્રગટ થયા જેવું થયું. ! ॥ ૪૬ ॥

हदन्तर्मुनीन्दोर्निनंसा पुरास्ते नियुक्ता पुनः स्वामिनेदं तदासीत् ।

प्रतिस्थानमालोकमानान्मनुष्यान्समेत्य स्वयं पद्मवासा वृणीते ॥ ४७ ॥

પુરા પૂર્વે હૃદન્તરસ્મિશ્ચિત્તમધ્યે મુનીન્દોઃ સૂરીન્દ્રસ્ય નિનંસા નન્તુમિચ્છા આસ્તે
વિચતે । પુનસ્તદુપરિ સ્વામિનાં સ્થાનેન નિયુક્તા આદિષ્ઠાઃ । તર્હિં હૃદમાસીદેતજ્ઞાતમ્ ।
કિં પ્રતિસ્થાનં પ્રતિ આલોકમાનાન્પશ્યતો મનુષ્યાન્ જનાન્ સ્વયમાત્મનૈવ સમેત્યાગત્ય
પદ્મવાસાઃ કમલાર્યા લક્ષ્મીર્વૃણીતે વરયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

પૂર્વે પોતાના હૃદયમાં આચાર્યશ્રીને નમન કરવાની ઇચ્છા તે હતા જ, તેમાં
રાજ્યના શાસક સાહિબખાને આદેશ કર્યો ! તે ખરેખર પ્રયાણમાં મુહૂર્તને ભેતાં
મનુષ્યોને લક્ષ્મીદેવી સ્વયં આવીને વર્ષા જેવું થયું ! (અર્થાત્ ઘેર બેઠે લક્ષ્મીદેવીએ
આવીને ચાંદલો કર્યા જેવું થયું ॥ ૪૭ ॥

અલં મન્દવદ્વો વિલમ્બૈઃ સગર્ભાસ્ત્વરધ્વં વ્રજામઃ પ્રભોઃ સંનિધાને ।

વિમૃશ્યેતિ સર્વેઽભિનિર્યાણયોગ્યં મુહૂર્તં મિથો નિર્ણયન્તિ સ્મ પૌરાઃ ॥ ૪૮ ॥

સર્વે પૌરા નાગરિકાઃ રાજનગરશ્રાવકાઃ इत्यमुना પ્રકારેણ વિમૃશ્ય વિચારયિત્વા
અભિનિર્યાણસ્ય સ્વપ્રસ્થાનસ્ય યોગ્યમુચિતં મુહૂર્તં શુભવાસરવેલાં નિર્ણયન્તિ સ્મ । દ્વિજ-
જ્યૌતિષિકૈર્નિર્ધારયન્તિ સ્મ । इति किम् । हे सगर्भो भ्रातरः, वो युष्माकं मन्दवत्कि-
यासु कुण्ठाः सालसा वा तुन्दपरिमृजा वा मूर्खा वा तद्वत्तेषामिव विलम्बैः प्रतीक्षणैरलं
પૂર્યતાં ત્વરધ્વં ઈપ્ત્રીભવત । પ્રભોર્ગુરોઃ સંનિધાને સમીપે ગન્ધારવન્દિરે વ્રજામો યામઃ ॥
इत्यकमिपुरश्राद्धानां गुरुवन्दनालोचः ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે પરસ્પર વિચારીને, રાજનગરનાં શ્રાવકોએ પ્રયાણનું ભચિત મુહૂર્ત
નિર્ધાર્યું; અર્થાત્ બ્રાહ્મણ જ્યોતિષીઓ દ્વારા શુભ દિવસ નક્કી કર્યો શા માટે ?
હો બંધુઓ, તમારે હવે પ્રમાદી પુરૂષની જેમ વિલંબ કરવાથી સંયુત ! જલ્દી કરો !
આપણે આચાર્યશ્રીને પાસે ગાંધાર નગરમાં જલ્દી જઈએ, ॥ ૪૮ ॥

અથારુણ વાહ્યાનિ તે શ્રાદ્ધલોકાઃ પુરે ભૂમિશૃંગ્ગારગન્ધારસંશે ।

પ્રથું વન્દિતું પ્રીતિમન્તઃ પ્રચેલુર્જિનં સ્વર્ગિવર્ગાં ઇવ ક્ષોણિપીઠે ॥ ૪૯ ॥

अथ मुहूर्तवासरागमनानन्तरं भूमेः क्षोणीलक्ष्म्याः शृङ्गारे मण्डनायमाने भूषाभूते गन्धार इति संज्ञां नाम यस्य तादृशे पुरे प्रभुं हीरविजयसूरिं वन्दितुं नमस्कृतुं ते पूर्वप्रोक्ताः आद्वलोकाः आशकजनाः प्रचेलुः प्रतिष्ठन्ते स्म । किं कृत्वा । बाह्यानि रथादिनी वाहनाः न्यारुह्याध्यास्य । किंभूताः । प्रीतिमन्तः प्रमोदमेदुराः । क इव । स्वर्गिवर्गा इव । यथा क्षोणिपीठे भूमीमण्डले जिनं तीर्थनायकं नेतुं नमस्यितुं सिंहगजाश्वफणिगरुडादीनि स्वस्वायनान्यधिरुह्य देवाः प्रचलन्ति व्रजन्ति ॥

श्लोकाथं

जेम पृथ्वीमंडल पर जिनेश्वर लजवानने नमस्कार करवा भाटे सिंधु, जल, अश्व सप्त अने गरुड आदि वाहनो पर स्वार यधने देवो जय तेम आचार्यश्रीने नमस्कार करवा भाटे हर्षपूर्वक रथ आदि वाहनो पर आरुढ यधने पृथ्वीमंडलना आभूषणरूप गंधार नगर तरङ्ग आल्या. ॥ ४९ ॥

शिवश्रीविवाहोत्सुकीभूतचित्तर्यथा यात्रिकैः सिद्धधात्रीधरस्य ।

प्रयाणैरभूयःप्रमाणैरमीभिः समीपे शमीन्दोः समागम्यते स्म ॥ ५० ॥

अमीभिः आद्वैर्न विद्यते भूयो बहु प्रमाणं येषां तादृशैः प्रयाणैर्निशावासादिलक्षणैः प्रीतिदिनप्रचलनैः शमीन्दोः सूरैः समीपे पार्श्वे गम्यते स्म समागतम् । यथा यात्रिकैर्विविधतीर्थयात्राविधायकैर्जनैः स्तोकमानैरल्पप्रमाणैः सिद्धधात्रीधरस्य श्रीशत्रुंजयशैलस्य संनिधाने गम्यते । किंभूतैः आद्वैः यात्रिकैश्च । शिवश्रिया मुक्तिलक्ष्म्या विवाहे पाणिग्रहणकरणे उत्सुकीभूतमुत्कण्ठितं चित्तं मनो येषां तैः ॥ इति गन्धारे आद्वानां गमनम् ॥

श्लोकाथं

मुक्तिरूपी कन्यानुं पाणिग्रहण करवाभां उत्सुक चित्तवाणा यात्रिको अविरत प्रयाणवडे शत्रुंजय पर्वतनी समीपे पडोये तेम राजनगरनां श्रावको हर्षपूर्वक अविरत प्रयाणवडे आचार्यभट्टाराजनी समीपे पडोय्या. ॥ ५० ॥

स्फुरब्दाहुशाखः सपाणिप्रवालः प्रबर्हश्रियं विभ्रदभ्रान्तशोभाः ।

नखानूनसूनाचिरुद्यन्मरन्दो नमन्नागरीनेत्रविभ्राजिभृङ्गः ॥ ५१ ॥

द्विजोद्भासितः सिद्धिसस्यैकधारी भवग्रीष्मतिग्मांशुतापापहारी ।

शिवाध्वन्यसंसेव्यमानो न्यभालि व्रतीन्द्रोऽध्वशास्त्री स तैः पौरपान्यैः ॥ ५२ ॥

तैरकमिपुरसत्त्वैः तत्रागतैर्वा पौरैर्नागरैरेव पान्थैरर्थान्मुक्तिपुरपथिकैः स सर्वजगद्वि-
ख्यातो हीरविजयनामा व्रतीन्द्रः स्वरिरेवाध्वशास्त्री मार्गच्छायातरुः न्यभालि निरीक्षितः ।
किंभूतः । स्फुरद्बाहुर्भुजैव शाखा यस्य । पुनः किंभूतः । सह पाणिप्रवालेन हस्तपल्लवेन
वर्तते यः । पुनः किं कुर्वन् । प्रबर्हा प्रकृष्टामथ च प्रकृष्टानां बर्हाणां पत्राणाम् । 'बर्हः पर्णे
परीवारे कलापे' इत्यनेकार्थः । श्रियं शोभां बिभ्रद्बधत् । पुनः किंभूतः । न भ्रान्तत्वेन
मिथ्याभ्रमज्ञानत्वेन सत्यज्ञानतयैव शोभते इत्येवंशीलः । तथा द्रुमार्थे अत्युच्चैस्तरत्वादा-
काशे अवसानत्वेन शालते इत्येवंशीलः । पुनः किंभूतः । नखा एवानूतानि सर्वावयवसंपू-
र्णानि सूतानि कुसुमानि यस्मिन् स तथा । अचिरर्थान्नखानामेव कान्तिरेवोद्यन्प्रकटी-
भवन्मरन्दो मधु यत्र । पुनः किंभूतः । नमन्तीनां भक्तिप्रद्वतया चरणारविन्दे लगन्तीनां
नागरीणां गन्धरनागरिकनारीणां नेत्राणि लोचनान्येव विभ्राजिनः शोधनशीला भृङ्गा भ्रमरा
वत्र । पुनः किंभूतः । द्विजैर्दशनैः शकुन्तैश्च उद्भासितः शोभितः । पुनः किंभूतः । सिद्धि-
र्मुक्तिरेव, अथ वा सिद्धयोऽष्टावणिमाद्याः, अथ वा तथा तपः शक्तयो विविधलब्धयस्ता
एव सत्त्वानि फलानि तेषामेकोऽद्वितीयोऽन्येषु तादृक्सादृश्याभावाद्भरतीत्येवंशीलो धारी
धारकः । पुनः किंभूतः । भवः संसारः स एव ग्रीष्म उष्णकालः तस्य तिग्मांसुः सार्थकं
नाम चण्डकिरणस्तस्य ज्येष्ठमाससंबन्धी तापस्तदुपरि च तपनतापो महानिदाघस्तस्य
हन्ता अपहन्तीत्येवंशीलः । अत्र शीले तृष् । हन्ता हननशीलः । वृक्षच्छायायां तापोप-
शान्तिः स्यादिति । पुनः किंभूतः । अध्वन्यैर्मोक्षमार्गप्रस्थितपान्थैः सम्यग्ज्ञानचारित्रादिः
पल्लवपुष्पफलादानपूर्वकं सेव्यमान उपास्यमानः । वृक्षधर्माः सर्वेऽन्यत्रैव दर्शिताः
सन्तीति ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थः

मुक्तिपुरीना पथिक एवा अभङ्गावाहना ते श्रावकैश्च विश्वविभ्रयात् हीरविजय
सूरिश्च पश्यतु श्रेष्ठः ।

हीरविजयसूरि.

[६५भेद्य]

पश्यतु

[६५भा]

१. स्फुरायमान आहु [६५थ]

२. ६५थ

३. परिवार

४. नभ आदि सर्व अवयव

५. नजोनी कान्ति.

६. नगरवासी श्री पुरो.

१. शाभा.

२. पल्लव

३. पत्र

४. पुष्प

५. पुष्पस.

६. भ्रमर.

૭. દંતપંકિત	૭. પક્ષી
૮. સિદ્ધિરૂપ કૃણ	૮. કૃણ
૯. સંસારતાપને હરનાર	૯. શ્રીભક્ષાળનો તાપ હરનાર
૧૦. મુમુક્ષુઓથી ઉપાસ્ય	૧૦. પથિકોથી સેવ્ય
૧૧. સત્યજ્ઞાનથી ઉત્તર	૧૧. ગગનસ્પર્શી ઉત્તર

સ્કુરાયમાન બાહુરૂપ શાખાવાળા, હાથરૂપ પદ્મવથી યુક્ત, પરિવારરૂપ પત્રોની શોભા ધરાવતા, અત્યંત સત્યજ્ઞાનરૂપ ઉન્નતિથી શોભતા, નખાદિ સંપૂર્ણ સર્વ અવયવરૂપ પુષ્પોવાળા, નખોની કાંતિરૂપ મંકરન્દવાળા, ભક્તિપૂર્ણ હૃદયવાળા, વિનમ્ર નગરવાસીરૂપ ભગવાળા, દંતપંકિતરૂપ પક્ષીઓથી સુશોભિત, સિદ્ધિરૂપ કૃણોને ધારણ કરનારા, સંસારરૂપ શ્રીભક્ષાળના પ્રચંડતાપને દૂર કરનારા અને ભોક્ષમાર્ગના પથિકોથી ઉપાસ્ય શ્રી હીરવિજયસૂરિને બોધા. ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥

નમોમ્મોદગર્જોર્જિતસ્તોત્રરાવપ્રતિધ્વાનિતોપાન્તપાથોધિમધ્યાઃ ।

મુદા હીરસૂરીન્દ્રપાદારવિન્દં વ્યધુર્મૂર્ધ્નિ લોહોત્તમોત્તંસવત્તે ॥ ૫૩ ॥

તે શ્રાદ્ધા મુદા પ્રમોદેન હીરસૂરીન્દ્રસ્ય હીરવિજયસૂરિપુરંદરસ્ય પાદારવિન્દં ચરણ-કમલં લોહોત્તમાનાં સુવર્ણાનામુત્તંસવદંતંસરીશ્વરમિષ મૂર્ધ્નિ નિજમસ્તકે વ્યધુઃ કુર્વન્તિ સ્મ । કિં મૃતાઃ । નમસઃ શ્રાવણમાસસ્ય યોડ્મ્મોદી વારિવંષી મેઘસ્તંસ્યે ગર્જા ગર્જિતધ્વનિસ્તદ્વર્જિતાઃ પ્રવલ્લા તત્સદૃશા વા સ્તોત્રાણાં ગોયમસોહમેત્યાદિકાનાં સૂરિન્દોઃ સ્તુતિપાઠાનાં રાવાઃ શબ્દાસ્તૈઃ પ્રતિધ્વાનિતં પ્રતિશબ્દયુક્તં કૃતમુપાન્તે સમીપે ગન્ધારસંનિધૌ યઃ પાથોધિઃ સમુદ્રસ્તસ્ય મધ્યં જલાન્તરાલં ચૈઃ । સમીપે વૂરે વા જલધૌ પ્રતિધ્વનિર્દશ્યતે । યથા નૈષધે નલસ્ય દમયન્તીપરિણયનગમનાંવસરે—‘વિચિત્રવાદિત્રિનિનાદમૂર્છિતઃ સુદૂરચારી જનતામુખારવઃ । મમૌ ન કર્ણેષુ દિગન્તદન્તિનાં પયોધિમધ્યપ્રતિનાદમે-દુરઃ ॥’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

ગંધારની પાસે રહેલા સમુદ્રના મધ્યભાગમાં જેના પડછા પડે તેવા પ્રકારના શ્રાવણ માસના મેઘની ગર્જના સમાન સ્કુરાયમાન ધ્વનિથી સ્તુતિ કરી રાજનગરના શ્રાવકોએ હર્ષપૂર્વક હીરવિજયસૂરિનાં ચરણકમલને સુવર્ણનાં મુગટની જેમ પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યા. ॥ ૫૩ ॥

દિ. સૌ. ૨૪

पयःपूरितप्रावृषेण्याम्बुदानामिव स्तोककैरुन्मुखत्वं दधानैः ।

स्फुरद्वाग्विलासामृतं पातुकामैः पुरस्तात्प्रभोस्तैरगृह्यन्त वाचः ॥ ५४ ॥

तैः श्राद्धैः प्रभोगुरोः पुरस्तादग्रे वाचो वचनान्यगृह्यन्त आदत्ताः । किं कर्तुकामैः । स्फुरन्ती चित्ताह्लादकत्वेनोल्लसन्ती या वाग्वाणी तस्या विलासो वैचित्र्यं स एवामृतं सुधारसः तत्पातुमास्वादयितुं कामोऽभिलाषो येषां तैः । पुनः किं कुर्वाणैः । उन्मुखत्वं गुरुवदनावलोकनार्थं किंचिदुच्चैः संमुखभावं दधानैर्धारयद्भिः । कैरिव । स्तोककैरिव । यथा अमृतं पयोदपयः पातुकामैः अत एवोन्मुखत्वमुच्चैर्वदनतां चञ्चुपुटत्वं विभ्राणैश्चातकैः पयोभिः सलिलैः पूरितानां भृतमध्यानां तथा प्रावृषेण्यानां वर्षाकालसंबन्धिनाम् । प्रावृषेरेण्यप्प्रत्ययः । अम्बुदानां मेघानां पुरस्ताद्वाचो गृह्यन्ते । यदुक्तम्—‘विलपति तृषा सारङ्गोऽयं त्वमुन्नतिमानहो जलमपि च ते संयोगोऽयं कथंचिदुपस्थितः । उपकृतिकृते प्रह्वं तेऽतः कुरुष्व यदग्रतो भ्रमति पवनः कस्त्वं कोऽयं क्व ते जलबिन्दवः ॥’ तथा ‘एक एव खगो मानी चिरं जीवतु चातकः । विपासितो वा म्रियते याचते वा पुरंदरम् ॥’ इति ॥

श्लोकाऽर्थः

वर्षाशतानां जलपरिपूर्णां मेघानीं सन्भुञ्जन्नेना आतङ्गे जेम अवाञ्ज करे तेभ हीरविजयसूरिनी आगण छेदनासयुक्त वाष्णीनां विद्वत्सङ्घे अभूतानां पान करवानी छन्दोमयी राजनगरना श्रावङ्गेये वात करवानो प्रारंभ कर्ता ॥ ५४ ॥

सखीभूतदिवसुभ्रवः सौविदलीकृतौदार्यधैर्यादिभास्वद्गुणौघान् ।

चतुर्वीचिमत्खातिके रत्नगर्भावरोधेऽनिशं वासयन्कीर्तिदारान् ॥ ५५ ॥

विपक्षान्विपक्षमाभृत्सहस्रान्सृजन्मुद्गलाखण्डलः पूर्वदेशे ।

विभो वर्ततेऽकम्बरो द्रष्टुकामः किमाशां निजामुग्रधन्वावतीर्णः ॥ ५६ ॥

हे विभो हे गुरो, पूर्वदेशे इतः पूर्वस्यां दिशि मेघातमण्डले अकम्बरनामा मुद्गलानां यवनजातिविशेषाणां काबिलजनपदजन्मनामाखण्डलो वासवो वर्तते । उत्प्रेक्ष्यते—निजामात्मीयामाशां दिशं प्राचीं द्रष्टुं स्वच्छृषा निरीक्षितुं कामोऽभिलाषो यस्य तावृशः । उग्रं प्रबलं द्वेपैरधृष्यं धन्व देवायुध शक्रधनुर्वा स्वाभाविकोदण्डो वा यस्य स उग्रधन्वा शक्र इवावतीर्णः क्षोणीमण्डल इवाजगाम । किं कुर्वत । विपक्षा वैरिणः अथ वा विशिष्टाः पुत्रपौत्रमित्प्रभ्रातृस्वजनानिकादिकाः पक्षा येषां तावृग्विधा ये क्षमाभूतो भूपतयः । अथ

ચ વિશેષા વૈશિષ્ઠ્યભાજઃ સર્વશ્રોત્યસામર્થ્યવન્તઃ પક્ષા ગરુતો યેષાં તાદૃશા યે ક્ષામામૃતઃ
પર્વતાશ્ચ તેષાં સહસ્રાન સહસ્રસંખ્યાકાન વિપક્ષાન વિગતાઃ પક્ષાઃ પરીવારાઃ સહાયા વા
મિત્રાણિ વા પક્ષતયશ્છન્દાશ્ચ યેષાં તાદૃશાન સૃજન કુર્વન્ । પક્ષતિશન્દેત પક્ષા અપ્યુ-
ચ્યન્તે । યથા નૈષધે—‘દિવમઙ્કાદભરાત્રિરાગતાં ઘનરત્નકપાટપક્ષતિઃ’ इति । किं कुर्वन् ।
અનિશં નિરન્તરં રત્નગર્ભાં ભૂમિરેવાવરોધોઽન્તઃપુરં તત્ર કીર્તય પવ દારાઃ પત્ન્યસ્તાન
વાસયન્ સ્થાપયન્ નિવાસં કારયન્ । કિંમૂતાન કીર્તિદારાન । સહીમૂતા ઘયસ્યો જાતાઃ
દિવસુભ્રુવઃ આશાવશા દિગઙ્ગના યેષાં તાન । પુનઃ કિંમૂતાન । સૌવિદલ્લીકૃતા અન્તઃપુર-
રક્ષકાઃ કૃતાઃ કઞ્ચુકિભાવં પ્રાપિતાઃ । કઞ્ચુકિનો હિ પુરુષા નૃપાણામવરોધરક્ષાવિદ્યા-
યિનઃ સ્યુરિતિ સ્થિતિઃ । ઔદાર્યં દાનશૌણ્ડતા । અતિદાતૃત્વમિત્યર્થઃ । ધૈર્યં દેવદાનવ-
માનવાદિભિરચાલનીયસત્ત્વં ધીરતા આદૌ યેષાં તાદૃશા ભાસ્વન્તો ભુવનેષુ સ્ફૂર્તિમન્તઃ
જગચ્છેતશ્ચમત્કારકારિણો વા ગુણાનામોઘાઃ સમૂહા યેષુ યેષાં વા । કિંમૂતા રત્નગર્ભા ।
ચત્વારઃ પ્રાચ્યપ્રતીચ્યાપાચ્યોદીચ્યલક્ષણાશ્ચતુઃસંખ્યાકા યે ધીચિમન્તઃ કલ્લોલમાલિનઃ
સમુદ્રા પથ સ્વાતિકા પરિસ્થા યત્ર । અત્ર ગમિતોત્પ્રેક્ષા ॥ યુગ્મમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે ગુરૂદેવ ! અહીંથી પૂર્વ દિશામાં મોગલવંશીય કાબુલ દેશાધિપતિ અકબર નામનો
રાજેન્દ્ર છે; જેની ચારેબાજુ કલ્લોલવાળા ચાર સમુદ્રરૂપ ખાઇઓવાળી પૃથ્વીરૂપ
અંતઃપુરમાં જેની દિશાઓરૂપ સ્ત્રીઓ રાખી છે તેની કીર્તિરૂપ રાણીઓને નિરંતર વાસ
કરાવતો જેણે ઔદાર્ય-ધૈર્ય આદિ ચમત્કારી ગુણોને અંતઃપુરના રક્ષક બનાવ્યા છે અને
હજારો શત્રુરાજાઓને જેણે પરિવાર રહિત બનાવ્યા છે તેવો અકબર ખાદશાહ, જાણે
દેવાયુધ સહિત ઈંદ્ર પોતાની દિશા (પૂર્વ) ને જોવા માટે આવેલો ન હોય ! તેવો
શેણે છે. ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥

જગન્માનસાનામિવાકૃષ્ટિરમ્મીન્સુધાધામવદ્વિભ્રતઃ શુભ્રિમાણમ્ ।

કદાચિત્સમાકર્ણ્ય યુગ્મદ્ગુણૌઘાન્પ્રભૂન્પ્રેક્ષિતું કાઢક્ષતા તેન સાક્ષાત્ ॥ ૫૭ ॥

તનૂમન્નિદેશં નૃપસ્યેવ લેખં કરે વિભ્રતઃ પ્રેષિતાદ્દૂતયુગ્માત્ ।

પ્રભોઃ સૂક્ષ્મદર્શીવ શાસ્ત્રસ્ય હાર્દં વિદિત્વા મુદા સાહિવઃ સ્નાનમુખ્યઃ ॥ ૫૮ ॥

શ્વાનૂરુરર્ચિષ્યતીન્પૂર્વશૈલં તદીયાન્તિકં પૂજ્યપાદાન્નિનીષુઃ ।

સહાયાનિવાહૂય નઃ શ્રીમુનીન્દો સુખં પ્રેષયામાસ વઃ સંનિધાને ॥ ૫૯ ॥

હે શ્રીમુનીન્દો, સાહિબ્ इति નામાં જાનેષુ યવનસામન્તેષુ મુખ્યઃ શ્રેષ્ઠઃ સ મુદા હર્ષેણ સહાયાન સલીનથ વા અનુજીવિત્ત્વં નઃ અસ્માન્ આહ્વાકાર્યં સુખં યથા સ્યાત્તથા બહુમાનપુરઃસરં ન તુ બલેન કો યુષ્માકં સંનિધાને સમીપે પ્રેષયામાસ પ્રહિણોતિ સ્મ । સાહિબજાનઃ કિં કર્તુમિચ્છુઃ । પૂજ્યપાદાન્ શ્રીમદ્ભગવચ્ચરણાંસ્તદીયાન્તિકમકચ્ચરસાહિબ-પાર્શ્વં નિનીપુઃ નેતુમિચ્છુઃ । ક ઇવ । અનૂરુચિઃ । યથા સૂર્યસારથિરુણઃ અચ્ચિન્ત્યતીન માસ્કરાન્ પૂર્વશૈલમુદયાચલં નયતિ । પતાવતા અનેનોપમાનેન કૃત્વા દ્વયોરપ્યભ્યુદયઃ સૂચિતઃ । કિં કૃત્વા । દૂતયુગ્માત્સંદેશહારિઃસ્તદ્વાત્પ્રભોરકચ્ચરસાહેઃ સ્વસ્વામિનઃ હાર્દં હૃદયાભિપ્રાયં ચિહ્નિત્વા જ્ઞાત્વા । ક ઇવ । સૂક્ષ્મદર્શીવ । યથા કુશાગ્રચમતિઃ શાસ્ત્રસ્ય હાર્દમુપનિષદં રહસ્યં વેત્તિ । દૂતયુગ્માર્તિક કુર્વતઃ । કરે સ્વહસ્તે લેખં સાહિસ્ફુરન્માનં વિચ્રિતો ધારયતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નૃપસ્યાકચ્ચરપાતિસાહેર્મૂર્તિમન્તં દેહભાજં મૂર્તે વા નિદેશમા-જ્ઞામિષ । પુનઃ કિલ્લક્ષણાત્ । તેન સાહિનૈવ પ્રેષિતાત્સ્વયં ગુર્જરેષુ પ્રસ્થાપિતાત્ । કિં કુર્વતઃ । પ્રમૂન શ્રીમદ્ભગવત્પાદાન્ સાક્ષાત્પ્રત્યક્ષેણ સ્વપુરઃ પાદાવધારિતાન્નિજનયનનલિ-નાભ્યાં પ્રેક્ષિતું વિલોકયિતું કાઙ્ક્ષતા સમીહમાનેન । કિં કૃત્વા । કદાચિત્કસ્મિંશ્ચિદપિ વ્યતિકરે ચિવિધવિદ્વદ્ગોષ્ઠીસમયે યુષ્મદ્ગુણૌઘાન્ શ્રીમતાં ગુણગણાન્ સમાકર્ણ્ય સમ્યક્પ્ર-કારેણ શ્રવણગોચરીકૃત્ય । શ્રુત્વેત્યર્થઃ । ગુણાન્ કિં કુર્વતઃ । સુધાધામવત્પીઠપ્રકાન્તીશ્ચન્દ્રા નિષ શુભ્રિમાર્ણં પ્રવેતભાવં વિશ્રતો ધારયતઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જગતાં ત્રિભુવનજનાનાં સુરાસુર-નરાણામન્તઃકરણાનામાકર્ષણે સ્વસમીપાનયને રક્મીન્ રજ્જુરિવ ॥ ત્રિભિર્વિશેષકમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હું ભગવાન, ત્રણે જગતના ચિત્તને આકર્ષવા માટે રબજુ સમાન અને ચંદ્ર જેવા ઉન્નત અપના ગુણોને કોઈ સમયે રાજસભામાં સાંભળીને. સાક્ષાત્ આપશ્રીના દર્શનને ઇચ્છતા એવા અકબર બાદશાહે, બીજા સાક્ષાત્ મૂર્તિમંત રાજાની આજ્ઞા ન હોય તેવા પત્ર બે ફતોના હાથમાં આપીને સાહિબખાન પાસે આપશ્રીને બોલાવવા માટે મોકલ્યા છે. સામંતોમાં શ્રેષ્ઠ એવા સાહિબખાને, જેમ સૂક્ષ્મદર્શી પુરૂષ શાસ્ત્રોનાં રહસ્યને બીજા તેમ બાદશાહના અભિપ્રાયને બાણીને, જેમ સૂર્યનો સારથિ અરુણ સૂર્યને ઉદયાચલ પર લઈ બધે તેમ આપશ્રીને બાદશાહની પાસે લઈ જવા માટે, મિત્રની જેમ અમને બોલાવીને, આપશ્રીની પાસે મોકલ્યા છે. ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥

સુવર્ણોડપ્યવર્ણઃ સુરાવાસવાસી ન લેલ્લોડપિ મૂકોડપ્યુદન્તં બ્રુવાણઃ ।

પ્રમો મૃદ્ધતાં નાગરૈરિત્યુદિત્વા સ લેલ્લઃ પુરોડમોચિ વાચંયમેન્દોઃ ॥ ૬૦ ॥

નાગરૈરકમિપુરશ્રાવકૈરિત્યુદિત્વા પ્રકારેણોદિત્વા કથયિત્વા વાચંયમેન્દોઃ સાધુસુધા-રુચેઃ સુરેઃ પુરોડમે અકચ્ચરસાદ્વિપ્રહિતો લેલ્લઃ સ્ફુરન્માનાપરનામા અમોચિ મુક્તઃ । સ્ત્રીનાં

પાણિપદમે સમર્પિત इत्यर्थः । इति किम् । हे प्रभो, अयं लेखो गृह्यताम् । किंभूतः । सुशोभनो वर्णो ब्राह्मणादिविद्यते यस्य । पुनः किंभूतः । अवर्णः न विद्यते वर्णो यस्य । इति विरोधः । विरोधशान्तौ तु विशिष्टः शुक्लादिरथ वा शोभनं स्वर्णम् अथ वा चित्रमालेख्यं वा यस्मिन् सः । अथ कृष्ण इव इयमा वर्णा अक्षराणि यत्र । 'वर्णः स्वर्णे मत्वे स्तुतौ ॥ रूपे द्विजादौ शुक्लादौ कुपयामक्षरे गुणे । भेदे गीतक्रमे चित्रे यशस्ताल-विशेषयोः । अङ्गरागे च वर्णो तु कुङ्कुमे' इत्यनेकार्थः । पुनः किलक्षणः । लेखो देवोऽपि सन् सुराणां निर्जराणामावासे वसतीत्येवंशीलः । अयमपि विरोधः । लिख्यते लिपीक्रियते स्वहृदयगतोदन्तादिरध्वेति लेखः । पुनः किंभूतः । मूकः अवागपि वचनरहितोऽपि उदन्तं वाचिकं सर्वसमाचारं ब्रुवाणो वदन् । अयमपि विरोधः । शान्तौ तु प्रेषकेणान्तलिपिविष-यीकृतं सविस्तरं वाचिकः कथयन् ॥ इति श्राद्धानामकञ्जरसाहिषखानयोरुदन्तकथनपूर्व-गुरूणां तत्स्फुरन्मानार्पणम् ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે પ્રભો, આ લેખ ગ્રહણ કરો’ આ પ્રમાણે કહીને રાજનગરના શ્રાવકોએ મુનિચંદ્રશ્રી આચાર્યદેવની આગળ તે લેખ (કર્મમાન) મૂક્યો. સુશોભિત વર્ણો (અક્ષરો) થી યુક્ત હોવા છતાં પણ વર્ણુથી (બ્રાહ્મણ આદિ બાતિથી) રહિત, દેવ હોવા છતાં પણ સ્વર્ગવાસી નહીં અને વચન રહિત (મૂંઝેલ) હોવા છતાં વિસ્તૃત સમાચાર આપતો તે લેખ શ્રાવકોએ શ્રીહીરવિજયસૂરિની આગળ મૂક્યો. ॥ ૬૦ ॥

પ્રદેશીવ કેશિવતિશ્લોણિશકૈરસૌ બોધનીયો નૃપઃ પૂજ્યપાદૈઃ ।

મહાન્તો હિ વિશ્વોપકૃત્યૈ યતન્તે ઘનાઃ કિં ન સર્વં જગજ્જીવયન્તિ ॥ ૬૧ ॥

પૂજ્યપાદૈઃ શ્રીપૂજ્યૈરસૌ નૃપોઽકજ્જરપાતિસાહિઃ બોધનીયઃ પ્રતિબોધયિતવ્યઃ ધર્મે સ્થાપનીયઃ । ક इव । પ્રદેશીવ યથા કેશિવતિશ્લોણિશકૈઃ કેશિનામગણધરૈઃ પ્રદેશી નામ નૃપો બોધિતઃ શ્રીમજ્જિનધર્મે સ્થાપિતઃ । હિ યસ્માત્કારણાત્ મહાન્તઃ સન્તો વિશ્વસ્ય જગજ્જનસ્ય ઉપકૃત્યૈ ઉપકારકૃતે યતન્તે ઉચમં કુર્યન્તિ । તદેવ દષ્ટાન્તયતિ—ઘના મેઘાઃ સર્વં સમસ્તં સચરાચરં જગદ્વિશ્વજનં કિં ન જીવયન્તિ । અપિ તુ સ્વવારિવૃષ્ટિભિ-ર્જીવયન્ત્યેવ । યદુક્તમ્—‘સંપ્રતિ ન કલતરથો ન સિદ્ધયો નાપિ દેવતા વરદાઃ । જલદ ત્વયિ વિશ્રામ્યતિ જગતોઽપિ હિ જીવિતારમ્ભઃ ॥’ इति जीवनदायित्वाच्च ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૂજ્ય, જેમ કેશીગણધરે પ્રદેશીરાજને પ્રતિબોધ કર્યો હતો તેમ આપશ્રીયે અકબર બાદશાહને ધર્મમાર્ગમાં સ્થાપિત કરવો યોગ્ય છે. કારણકે સન્તપુરુષો જ

વિશ્વના ઉપકારને માટે પુરૂષાર્થ કરે છે. શું મેઘો સકળ જગતને
જીવાડતા નથી ! ॥ ૬૧ ॥

અપેક્ષાં ચ ન ક્વાપિ કુર્વન્તિ સન્તઃ સ્વભાવેન કિં તૂપકુર્વન્તિ સર્વાન ।

કિમભ્યર્થિતાનિ પ્રસૂનાનિ કૈશ્ચિજ્જનનાન્સૌરભૈઃ સ્વૈર્યદામોદયન્તિ ॥ ૬૨ ॥

ચ પુનઃ ક્વાપિ કુત્રાપિ સ્થાને યઃ કશ્ચિદ્ભ્યેત્યાત્યર્થં મામભ્યર્થયતે તસ્યાહં કૃત્યં
કારોમીત્યપેક્ષા । તાં ન કુર્વન્તિ કિં તુ સન્તઃ સ્વભાવેનૈવ સર્વાનુપકુર્વન્તે । પરેષામા-
ત્મગ્યતિરિક્તાનામુપકારપરાયણાઃ સ્યુઃ । તદેવ દર્શયતિ—કૈશ્ચિદ્ભોગાઙ્ગરક્ષિભિઃ પુરૂષૈ-
રાગત્ય પ્રસૂનાનિ કુસુમાનિ કિમિતિ પ્રશ્ને અભ્યર્થિતાનિ યદ્યુયમભ્યેત્ય અસ્માન્સ્વસૌરભૈઃ
સુગન્ધીકુરુતેતિ કિં પ્રાર્થિતાનિ । યત્કારણાત્ સ્વૈરાત્મીયૈઃ સૌરભૈઃ પરિમલૈઃ કૃત્વા જનાન
લોકાનામોદયન્તિ સુરમીકુર્વન્તિ । ‘આમોદો ગન્ધર્વયોઃ’ इत्यनेकार्थः ॥

શ્લોકાર્થ

સત્પુરૂષો કોઈપણ સ્થાને પ્રાર્થનાની અપેક્ષા રાખતા નથી, અર્થાત્ “જે કોઈ
મારી પાસે આવીને ખૂબ અભ્યર્થના કરે, તેનું હું કામ કરું” આવી અપેક્ષા ન રાખે
પરંતુ પોતાના સ્વભાવથી જ સર્વપર ઉપકાર કરે છે. શું અભ્યર્થિત પુરૂષો મનુષ્યોને
પોતાની સૌરભથી સુવાસિત કરે છે ? અર્થાત્ ‘અમને તમારી સૌરભથી સુવાસિત કરો’
એવી પ્રાર્થનાની અપેક્ષા વિના જ પુરૂષો સુવાસ આપે છે. ॥ ૬૨ ॥

કદાચિદ્વસન્તસ્ય સંદેશવાચોઽપિ ચ પ્રેષિતા ક્વાપિ કિં કુજ્જલશ્મ્યા ।

મૃગાક્ષીમિવોત્કण्टकां मञ्जरीभिः प्रसूनैरयं हासयामास यत्ताम् ॥ ६३ ॥

અપિ પુનરર્થે । અપિ ચાપરાર્થે ચ । કદાચિત્કસ્મિન્નપિ સમયે ક્વાપિ કુત્રાપિ સ્થાને
કુજ્જલશ્મ્યા ઘનશ્રિયા ઘસન્તસ્ય ઘસન્તસમયસ્ય કિં સંદેશવાચઃ ઉદન્તાઃ પ્રેષિતાઃ પ્રહિતાઃ
સન્તિ । યત્કારણાદયં ઘસન્તસ્તામુઘાનેન્દિરાં મૃગાક્ષીં સ્વસારઙ્ગજોચનાં પ્રેયસીમિવ પ્રસૂનૈઃ
સ્મેરકુસુમૈઃ કૃત્વા હાસયામાસ । કાન્તોઽપિ સ્વકાન્તાં પ્રસૂનાદિક્રીદાભિઃ હાસયતિ ।
હાસ્યકલિતામિવ ચકારેત્યર્થઃ । કિંમૂતાં શ્રિયં કાન્તાં ચ । કલિતાનિ સુરમિસમયસ્મયમા-
નામાનપાદેષુ નવપ્રકટીભવત્કુસુમકોરકૈરુત્કण्टकां सरोमाञ्चकञ्चुकामुरुचै रोमाञ्चां च ॥

શ્લોકાર્થ

કોઈપણ સ્થાને કોઈપણ સમયે શું વનલક્ષ્મીએ વસંત ઋતુને સંદેશો પાઠવ્યો હતો ! કે જેથી વસંતે એ વનલક્ષ્મીને પોતાની પ્રેમિકાની જેમ કુસુમોથી હસાવી હતી ? ના, જેમ પ્રેમી પોતાની પ્રેયસીને પુષ્પકીડા આદિથી પ્રસન્ન કરે છે, હસાવે છે, તેમ આ વસંત નવપલ્લવિત મંજરીઓ યુક્ત પુષ્પોથી અતિરોમાંચિત વનલક્ષ્મીને હસાવે છે, અર્થાત્ નવપલ્લવિત કરે છે. ॥ ૬૩ ॥

કિમભ્યર્થ્યતે કેનચિચ્ચંડરોચિર્યદુર્વીદિવૌ ભાસયત્યેષ યદ્વા ઃ
વિપક્ષાનિવોદ્ધાસયત્યન્ધકારાનુપુનર્યોજયત્યજ્ઞનામી રથાજ્ઞાન્ ॥ ૬૪ ॥

યદ્વા અથ વા કેનચિચ્ચક્રવાકાદિના ચ્ચંડરોચિઃ સૂર્યઃ કિમભ્યર્થ્યતે । યત્કારણાદેષ ચ્ચંડરોચિઃ ઉર્વીદિવૌ ભૂમીનમસી ભાસયતિ પ્રકાશયતિ । પુનર્વિપક્ષાન્ શત્રુન્ ઇવ અન્ધકારાન્તમાસિ । અન્ધકારશબ્દઃ પુલ્કીબલિઙ્ગયોઃ । ‘નેત્રં ચક્રપવિત્રપત્રસમરાસીરાન્ધકારા—’ इति लिङ्गानुशासने । उद्भासयति लोकमध्यान्निष्कासयति । पुनर्वियोगव्याकुलान् રથાજ્ઞાન્ચક્રવાકાનજ્ઞનામિઃ સ્વરથાજ્ઞીભિઃ સ્ત્રીભિઃ સમં યોજયતિ । સંગમં કારયતીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અથવા તેા કોઈપણ સમયે ચક્રવાક આદિએ સૂર્યને શું પ્રાર્થના કરી છે કે ‘અમીને પ્રકાશિત કરો’ ના, છતાં પણ સૂર્ય આકાશ અને પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરે છે અને શત્રુની જેમ અંધકારને દૂર દૂર હાંકી કાઢે છે. વળી વિયોગ વ્યાકુળ ચક્રવાકને સ્વપ્રેયસી ચક્રવાકી સાથે સંગમ કરાવે છે. ॥ ૬૪ ॥

अयाच्यन्त किं वाम्बुदाः केनचित्किं यदुर्वीधराणां व्यपोहन्ति तापम् ।
जलैर्जीवियन्तीह बप्पीहवालान्स्वनादैश्च वैदूर्यमुद्भावयन्ति ॥ ६५ ॥

किं च पुनरर्थे । केनचित्पर्वतचातकादिना किमम्बुदा मेवा अयाच्यन्त प्रार्थिताः । यत्कारणादुर्वीधराणां पर्वतानां यद्वा उर्व्यां धराणां शैलानां च । ‘ग्रावापर्वतभूधरधराः’ इति हैम्याम् । तथा ‘धरः कूर्माधिपे गिरौ । कर्पासकूले’ इत्यनेकार्थः । तापं निदाघदाघं व्यपोहन्ति निग्नन्ति शमयन्ति । यदुक्तम्—‘धाराधरा एव धराधराणां निदाघदाघौघविघातदक्षाः’ इति । पुनरिह जगति बप्पीहवालांश्चातकपोतान् जलैः स्ववृष्टिसलिलपानैः

કૃત્વા જીવયન્તિ । પુનઃ સ્વનાદૈર્નિજગર્જારૈર્વૈદૂર્યં વિદૂરપર્વયે બાલવાયુજાપરનામવૈદૂર્યરત્ન-
શક્કામ્ । જાતાવેકઘચનમ્ । ઉદ્ભાવયન્તિ પ્રકટયન્તિ । મેઘગર્જિતૈર્હિ વિદૂરશૈલે વૈદૂર્યશ-
લાકાઃ પ્રાદુર્ભવન્તીતિ કવિસમયઃ ।

શ્લોકાર્થ

વળી, કોઈપણ સમયે પર્વતો અને ચાતક આદિએ મેઘોને પ્રાર્થના કરી હતી કે જેથી મેઘો પૃથ્વી અને પર્વતોનો તાપ શમાવે છે અને જગતમાં ચાતક-કબુતર આદિને સ્વવૃષ્ટિથી જલપાન કરાવીને છવાડે છે ! વળી પોતાની ગર્જનાવડે વિદૂર પર્વત ઉપર વૈદૂર્યરત્નોને પ્રગટ કરે છે ! (કાવ્યગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે મેઘની ગર્જનાઓથી વિદૂર પર્વત ઉપર 'વૈદૂર્ય' રત્ન પ્રગટ થાય છે.) ॥ ૬૫ ॥

उपाकारि किं कैरवैर्वा चकोरैर्यदेतान्सितांशुः पृणत्येष किं वा ।

सगोत्राः पुनश्चन्द्रिकाः किं धरित्र्याः शुचीकुर्वते तां यदेताः सुधावत् ॥ ६६ ॥

કિં વા અથ વા કૈરવૈઃ કુમુદૈર્વા અથ વા ચકોરૈર્જ્યોત્સ્નાપ્રિયૈઃ કિં સિતાંશોઽન્દ્રસ્ય ઉપાકારિ ઉપકૃતમ્ । યચસ્માત્કારણાદેષઃ પ્રત્યક્ષઃ સિતાંશુરેતાન્કૈરવચકોરાન્ પૃણતિ પ્રીણયતિ । વિકાશામૃતજ્યોત્સ્નાપાનૈરિતિ શેષઃ । 'પૃણત પ્રીણને' તુદાદિર્ધાતુઃ । પુનશ્ચન્દ્રિકાઽન્દ્રજ્યોત્સ્નાઃ કિં ધરિત્ર્યા ભૂમેઃ સગોત્રાઃ સજ્ઞાતયઃ સન્તિ । યત્કારણાદેતાઃ કૌમુજઃ તાં વસુંધરાં સુધાવદમૃતાપ્લાવા इव । 'છોહ' इति લોકપ્રસિદ્ધાઃ સુધા इव શુચીકુર્વતે ધવલયન્તિ । 'સુધાવન્તો દૃશ્યન્તે અતઃ પ્રચુરાઃ પ્રસાદાઃ વહિશ્ચ વારણેન્દ્રાઃ' इति ચમ્પૂકથાયામ્ ॥ इत्युपकारकरणकथनम् ॥

શ્લોકાર્થ

શું કૈરવો (ચંદ્રવિકાસી કમલ) એ અને ચકોરોએ ચન્દ્ર પર ઉપકાર કરેલો છે કે જેથી આ ચન્દ્ર એ કૈરવોને અને ચકોરોને ખુશ કરે છે ? વળી ચન્દ્રિકા શું પૃથ્વીની સગોત્રીયાં-સગી છે કે જે પૃથ્વીને સુધાની જેમ પવિત્ર ઉજવલ કરે છે. ॥ ૬૬ ॥

न चैवं हृदा चिन्तनीयं शमीन्दो दधानोऽसिवत्स्वेन निखिंशभावम् ।

तमः श्वेतकान्तेरिव म्लेच्छमौलिः कदाचित्स मे मा विदध्याद्विरुद्धम् ॥ ६७ ॥

શમઃ ક્ષાન્તિઃ શત્રૌ મિત્રે ચ સમભાવો વિચિત્રે યેષાં તે શમિનસ્તેષાં મધ્યે ઇન્દુરતિ-
શાયિશાન્તિરસમૃદ્ધાર તત્સંબોધનમ્ । ત્વયા હૃદા મનસાપ્યેવમુના પ્રકારેણ ન નૈવ ચિન્ત-

નીચં વિચારણીયમ્ । પક્વચ્ચને તુ ભક્તિવશાત્ વીતરાગસ્તવજયતિહુઅગ્રમુખાદૌ દૃશ્યતે- ;
'તવાહુને ભુક્તતાં યાન્તિ નેત્રાણિ સુરયોષિતામ્' इत्यादि । तथा 'तुं सामयितुं मायवण-
तुमित्तपियं कुरु' इत्यादि । यदेष असिवत्कराल इव स्वेनात्मना निस्त्रिंशभावं क्रूरस्वभावम्
'क्रूरे नृशंसनिस्त्रिंशो' इति हैम्याम् । पक्षे निस्त्रिंशतां चन्द्रहासताम् । 'करवालनिस्त्रिंशकृ-
पाणखङ्गाः' इति हैम्याम् । दधानो बिभ्राणः । म्लेच्छानां मुद्गलानां मध्ये मौलिः मुकुटः
अकञ्चरपातिसाहिः कदाचित्कस्मिन्नपि प्रश्नोत्तरीप्रतिवचनादिसमध्ये भवत्समीपं गतस्य
मम विरुद्धं दुष्टमनार्यत्वं मा विदध्यान्मा कुर्यात् । क इव । तम इव । यथा सैहीकेयः
प्रवेतकान्तेश्चन्द्रस्य कदाचित्पूर्णमाप्रान्ते एव नान्यदिनेषु, इति विरुद्धगिलनलक्षणं
विरुद्धं विदधाति ॥

શ્લોકાર્થ

હે શમભાવીજન ઈદ્ર ! આપ મનમાં પણ એવું વિચારશે નહીં કે “આ તલવારની
જેમ ક્રૂરસ્વભાવવાળો મોગલોમાં મુગટ સમાન અકબર ક્યારે પણ મારાથી વિરુદ્ધ
આચરણ ન કરી જોશે ! જેમ રાહુ ચન્દ્રને પૂર્ણિમાનાં પ્રાન્તભાગમાં જ શ્રાસ કરે છે
તેમ આ બાદશાહ છેલ્લે છેલ્લે પણ કદાચ વિરુદ્ધ કરે” ! આવા પ્રકારની લેશમાત્ર પણ
ચિંતા કરશે નહીં. ॥ ૬૭ ॥

अपि स्वापकर्तुर्जनस्थोपकारं प्रकुर्वन्त्यसौचित्ती सत्तमानाम् ।

कुठारं स्वशाखाविशेषाल्लुनानं यतो गन्धसारः सुगन्धीकरोति ॥ ६८ ॥

हे प्रभो, स्वस्यात्मनोऽपकर्तुर्विरोधं विधातुरपि जनस्य उपकारं शिष्टाचारतां दान
मानभोजनादिकं प्रकर्षेण कुर्वन्ति । असावेषा पूर्वोक्तलक्षणा सत्तमानां महतामौचित्ती
उचितकारिता योग्यता स्वभाव एव वर्तते रीतिरेवास्ति । यतः कारणात् गन्ध एव
सारं यस्य फलपुष्पवर्जितत्वात् । ‘यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलपुष्पवर्जितो विहितः’
इत्युक्तत्वात् चन्दनद्रुमः स्वशाखाविशेषान्निजशिखाग्राणि लुनानं छिन्दानमपि कुठारं परशुं
सुगन्धीकरोति सुरभयति ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાને અપકાર કરનાર મનુષ્ય પર પણ ઉપકાર કરવો તે ખરેખર સત્પુરુષોનો
સ્વભાવ જ હોય છે. તેઓનું આચિત્ત જ હોય છે; જેમ ચંદનવૃક્ષ પોતાની શાખા
પ્રશાખાઓનો છેદ કરનાર કુઠારને પણ સુગન્ધિત કરે છે. ॥ ૬૮ ॥

દિ. સૌ. ૨૫

મહાત્માથ વા येन नीयेत तापं प्रयत्येत तेनैव तस्योपकर्तुम् ।

दहेद्यो निजं चूर्णयित्वा कृशानौ तमेव स्वयं धूपयेत्काकतुण्डः ॥ ६९ ॥

અથ વા ઇતિ સ્મરણગર્ભે પક્ષાન્તરે વા મહાત્મા સત્તમઃ યેનાનાર્યેણ પુંસા તાપં સંતાપં નીયેત પ્રાપ્યેત તેનૈવ મહાત્મના તસ્યૈય સ્વોપતાપકર્તુઃ પુરુષસ્યૈવ ઉપકર્તુઃ સમ્યગ્વિધાતુઃ પ્રથત્યેત પ્રયત્નઃ ક્રિયેત । તદેવ દર્શતિ—યઃ પુમાન્ નિજમાત્માનમગુરુમેવ ચૂર્ણયિત્વા શકલીકૃત્ય કૃશાનૌ જ્વલજ્જ્વલને દહેદ્ભસ્મીકુર્યાત્ જ્વાલયેદ્વા સ કાકતુણ્ડઃ કૃષ્ણાગુરુઃ તમેવ સ્વદાહકારિણં પુમાસં ધૂપયેત્સુગન્ધી કુર્યાત્ । તસ્ય સર્વાઙ્ગાણ્યપિ વાસયેદેવ ॥

શ્લોકાર્થ

મહાત્માઓને જેઓ સંતાપે છે, મહાત્માઓ તેઓ પર ઉપકાર કરે છે, અર્થાત્ અપકારી પર પણ ઉપકાર કરે છે. જેમ કૃષ્ણાગર ધૂપ પોતાને ચૂર્ણ કરીને અગ્નિમાં બાળનાર પુરૂષોને પણ સુવાસિત કરે છે. ॥ ૬૯ ॥

सतां स्वोपकर्तापकर्ता च चित्तेऽथ वैकां तुलां प्राप्नुतो निर्विशेषम् ।

विषेन्दू इवानङ्गदस्योः सुधोर्वाविवाब्धेः पुनश्चन्द्रिकाङ्काविवेन्दोः ॥ ७० ॥

અથ વેતિ પુનઃ પક્ષાન્તરે । સ્વસ્યાત્મનઃ ઉપકર્તા ઉપકારકઃ, ચ પુનરથે સ્વસ્યાપકર્તા વિરુદ્ધકૃત્, ધર્તૌ દ્રાવપિ સતામુત્તમાનાં ચિત્તે અન્તઃકરણે પર્કાં સાધારણીં તુલાં સાદૃશ્યં પ્રાપ્નુતઃ । સદૃશીભાવં લભેતે ઇત્યર્થઃ । કથમ્ । નિર્ગતો વિશેષો માનાપમાનલક્ષણો યત્ર તન્નિર્વિશેષમ્ । ક્રિયાવિશેષણમ્ । કસ્યેવ । અનઙ્ગદસ્યોરિવ । યથા શંભોર્ધિપં કણ્ઠદાહ-કૃત્કાલકૃદં તથા ઇન્દુઃ ચૂડામણિશોભાકચન્દ્રઃ । પુનઃ કસ્યેન । અબ્ધેરિવ । યથા સમુદ્રસ્ય જગજ્જીવનૌષધં સુધા પીયૂષં તથા ઉર્વો નિજાશ્ચિલસલિલશોષકૃદ્વદવાનલશ્ચ । પુનઃ કસ્યેવ । ઇન્દોરિવ । યથા ચન્દ્રિકા જગદુદ્યોતવિવાયિકા ચન્દ્રગોલિકા તથા અઙ્કઃ સ્વકલકૂદા-યકં લાઙ્છનં ચ તુલ્યાં તુલાં લભેતે નિર્વિશેષભાવં મજતઃ ॥ ઇતિ સતામપકારકારિણ્યુ-પકારકરણવિહસિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શંકરને વિષ અને ચંદ્ર પ્રત્યે સમાન ભાવ છે, જેમ સમુદ્રને જગતની સંજીવનીરૂપ સુધા અને જલતું શોષણ કરનાર વડવાનલ તરફ સમાનભાવ છે, તેમજ અન્દ્રને ચન્દ્રિકા અને પોતાને કલક દાયક લાંછન પ્રત્યે સમાનભાવ છે તેમ ઉત્તમ

પુરૂષોના ચિત્તમાં પોતાના ઉપકારી અને અપકારી તરફ એક સાધારણ તુલા હાથ છે, અર્થાત્ સમાનભાવ હોય છે. ॥ ૭૦ ॥

સમુત્કણ્ડુલં માનસં મેદિનીન્દ્રઃ પ્રભૌ યદ્વિમત્યેષ સૈષ્યે કરીવ ।

જલસ્યેવ દુગ્ધેન સઙ્ગં સિસૃક્ષોસ્ત્વયા કિં પુનર્વાચ્યમસ્યોપકૃત્યૈ ॥ ૭૧ ॥

યત્કારણાદેષોઽકબ્ધરનામા મેદિનીન્દ્રઃ પૃથિવીપુરંદરઃ પાતિસાહિઃ પ્રભૌ શ્રીમદ્વિષયે સમુત્કણ્ડુલમ્ । ‘સોત્સુકમુત્કણ્ડુલમ્’ इत्याचारप्रदीपे प्रतिक्रमसूत्रवृत्तौ च । श्रीमद्रत्नशेखर-
स्तरिकृतौ । ઉત્કણ્ઠાકલિતં માનસં મનો વિભર્તિ ધત્તે । ક ઇવ । કરીવ । યથા ગજેન્દ્રઃ
સ્વમદશોભાવિધાયિનિ સૈષ્યે શિશિરઋતૌ ઉત્કણ્ઠતાં મનોવૃત્તિં દધાતિ । ‘કરિણાં હિ
શિશિરતૌ’ મદોદ્ભાવો ભવેત્’ इति वाग्धटकाव्यानुशासने । તત્કારણાત્ પુનરસ્ય પાતિ-
સાહેરૂપકૃત્યૈ ઉપકૃતિકરણાય કિં વાચ્યં શ્રીમતાં વક્તવ્યં કિમસ્તિ । અસ્ય કિં કર્તુ-
મિચ્છોઃ । ત્વયા ભગવતા સમં સઙ્ગં સંયોગં મિલનં સિસૃક્ષોઃ સ્પૃદુમિચ્છોઃ કર્તુકામસ્ય ।
કેનેષ કસ્ય । દુગ્ધેનેવ જલસ્ય । યથા જલં પયસા સાકં સઙ્ગં સિસૃક્ષતિ વિધાતુમિચ્છતિ ॥

શ્લોકાર્થ

તેથી હે પ્રભો, જેમ ગજેન્દ્ર પોતાના મદની શોભાને કરનાર શિશિરઋતુ પ્રત્યે ઉત્કંઠા ધારણ કરે છે; તેમ અકબરબાદશાહ આપના પ્રત્યે ઉત્કંઠિત ચિત્તવૃત્તિ ધારણ કરે છે. તે માટે હે પ્રભો, જેમ જલ દૂધ સાથે સંગ કરવા ઇચ્છે તેમ આપના સાથે સંગકરવા ઇચ્છતા અકબરબાદશાહ પર ઉપકાર કરવા માટે આપને શું કહેવા યોગ્ય છે ! ॥ ૭૧ ॥

પ્રણિવ્રન્વને વ્યાધવન્નૈકસત્ત્વાનસત્ત્વીકૃતાશેષવિદ્વેષિવર્ગઃ ।

તતો હેમચન્દ્રેણ ચૌલુક્યભૂમાનિવાસૌ ત્વયાકબ્ધરો વોધનીયઃ ॥ ૭૨ ॥

તતઃ કારણાત્ સત્તમત્વહેતોઃ ત્વયા શ્રીમતા અસૌ અકબ્ધરો નામ મુદ્રલપાતિસાહિ-
ર્બોધનીયઃ પ્રતિબોધં પ્રાપયિતવ્યઃ । કેનેષ । હેમચન્દ્રેણેવ । યથા હેમાચાર્યેણ ચૌલુક્ય-
ભૂમાન કુમારપાલભૂપાલઃ પ્રતિબોધં લભિત- । અસૌ કિં કુર્વન । વને કાનને ઉપલક્ષણાદ્વિ-
રિગહ્રારણ્યાદૌ વ્યાધવલ્લુબ્ધક ઇવ નૈકાન્માનાતીતાન સત્ત્વાન મૃગાદિપ્રાણિનઃ પ્રણિવ્રન્
વ્યાપાદયન । પુનઃ કિંમૂતઃ । અસરવીકૃતાઃ બહરહિતાઃ કૃતા ધૈર્યાપગમાત્ કાતરા વિહિતા
વા । ‘સત્ત્વ’ દ્રવ્યે ગુણે વિત્તે વ્યવસાયસ્વભાવયોઃ । પિશાદાવાત્મભાવે ચ બલે પ્રાણેષુ

જન્તુષુ ॥' इत्यनेकार्थः । व्यवसायरहिता वा निर्मिताः अशेषाः समस्ता विद्वेषिणां वर्गाः
पक्षा येन सः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિએ કુમારપાલને પ્રતિબોધ કર્યો હતો, તેવી રીતે, જેમ
શિકારી અનેક પ્રાણીઓને સત્વ-પ્રાણ રહિત કરે તેમ સમસ્ત શત્રુવર્ગને સત્વહીન
કરનારા અકબરબાદશાહને આપે પ્રતિબોધ કરવો જોઈએ ॥ ૭૨ ॥

हिमोर्वीधरोर्वीच सिन्धोः सुराणां कृपाया उपादानमुक्तिस्त्वदीया ।
महत्त्वं विभोर्लभ्यते चित्तवृत्तौ पयो मौक्तिकत्वं घनस्येव शुक्तौ ॥ ७३ ॥

हे प्रभो, त्वदीया श्रीमत्संबन्धिनी उक्तिर्वचनचातुरी संचितधर्मदेशना वाग्विलासो
वा विभोः स्वामिनोऽकबवरस्य चित्तवृत्तौ मनोविषये महत्त्वं प्रौढिमानं प्रतिष्ठां लप्स्यते-
प्राप्स्यति । किमिव । पय इव । यथा घनस्य स्वातिनक्षत्रसंबन्धजलधरस्य वृष्टिमुक्तं
वारि शुक्तौ शुक्तिकायां विषये मौक्तिकत्वं मुक्ताफलभावं लभते । किंभूतम् । कृपाया
जगज्जीवदयाया उपादानं मूलकारणम् । केव । हिमोर्वीधरोर्वीच । यथा हिमाचलवसुधा
सुराणां देवानां सिन्धोर्नद्याः गङ्गायाः उपादानं मौलं कारणम् । 'चुलुहिमवत्पद्मप्रवादावि
भवेति भागीरथी' इति जिनमते । शैवे तु हिमवतो गङ्गा प्रभवति' इति भवेत् ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન્, જેમ દેવનદી ગંગાતું ઉપાદાન કારણ હિમાલયની પૃથ્વી છે તેમ
કરુણાના મૂળ કારણરૂપ આપની સુધાસારિણી ધર્મદેશના છે, જેમ સ્વાતિનક્ષત્રનાં મેઘનું
જલ છીપમાં મૌકિતકરૂપે પરિણમે તેમ બાદશાહની ચિત્તવૃત્તિમાં આપની દેશના
પ્રતિષ્ઠા કરશે. ॥ ૭૩ ॥

पयोदा इव प्रावृषेया नमन्तः प्रमोश्चक्रपाणेः पदं संस्पृशन्तः ।

निगद्येति वाचंयमेन्दोः पुरस्तान्न्यषेवन्त जोषं मुखे श्राद्धमुख्याः ॥ ७४ ॥

ते श्राद्धमुख्या अकमिपुरसक्तश्रावकपुङ्गवाः वाचंयमेन्दोः साधुसुधारुचेः सूत्रेः पुरस्ता-
दित्यमुना प्रकारेण निगद्य कथयित्वा । विज्ञाप्येत्यर्थः । मुखे निजानने जोषे तृष्णीभावं
न्यषेवन्त सेवन्ते स्म । मौनं कृत्वा स्थिताः । किं कुर्वन्तः, । नमन्तः प्रणमनप्रवृत्तिभवन्तः ।

પુનઃ કિં કુર્વન્તઃ । સંસ્મૃશન્તઃ અર્થાન્મસ્તકેન સંઘટ્ટયન્તઃ વન્દમાનાઃ । કિમ્ । પદં ચરણમ્ ।
કસ્ય । પ્રભોઃ સૂરેઃ । કિંભૂતમ્ । ચક્રં ચક્રિણ આયુધવિશેષં રથાઙ્ગં પાણૌ આકૃત્યા
મહાપુરુષત્વેન હસ્તે યસ્ય । કે ઇવ । પયોદા ઇવ । યથા પ્રાવૃષેણ્યા યર્ષાકાલસંબન્ધિનો
વારિવૃષ્ટિવિશિષ્ટમેષા નમન્તિ સમુન્નમ્યાયાન્તિ । જલભરપૂર્ણત્વાદ્ભૂમાવુપેત્ય લગન્તિ । તથા
ચક્રપાણેર્વિષ્ણોઃ પદં ગગનમણ્ડલં ચ સ્પૃશન્તિ ॥ इति प्रभोः साहित्समीपे गगनार्थं
શ્રાદ્ધાનાં વિજ્ઞપ્તિઃ ॥

૨શેઠકાર્થ

જેમ વર્ષાઋતુના મેઘો (પાણિથી પરિપૂર્ણ હોવાથી) આવીને ભૂમિને સ્પર્શે છે,
તેમ જેમના હાથમાં ચક્ર (ચક્રવર્તીનું શસ્ત્ર) આદિ શુભ લક્ષણો છે તેવા ચન્દ્ર સમાન
સૂરિજીનાં ચરણોને સ્પર્શ કરતા-વંદન કરતા, પૂરોક્ત પ્રકારે વિજ્ઞપ્તિ કરીને તે પ્રમુખ
શ્રાવકોએ મુખપર મૌનભાવ ધારણ કર્યો અર્થાત્ મૌન કરીને ઉભા રહ્યા. ॥ ૭૪ ॥

તદીયાં ગિરં કર્ણિકાવત્સુવર્ણાઙ્કિતાં સુક્તિમુક્તાવલીશાલમાનામ્ ।

વિમુક્તાઙ્ગરાગોઽપિ ભોગીવ યોગીશ્વરઃ કર્ણપૂરીચકારેતિ ચિત્રમ્ ॥ ૭૫ ॥

વિમુક્તાસ્ત્યક્તાઃ અઙ્ગસ્ય સ્વશરીરસ્ય રાગાઃ જ્ઞાનોદ્વર્તનવિલેપનભૂષણધારણાદયો
યેન તાદૃશોઽપિ સન્ । યોગિનાંય યમનિમકરણપ્રાણાયામપ્રત્યાહારધારણાધ્યાનસમાધિનામધે-
યાનામષ્ટાઙ્ગયોગસાધકાનાં મનોવાક્યાયોગવતાં વા સાધૂનામીશ્વરો નાયકો રાજા સૂરિઃ
ભોગીવ સાંસારિકભોગભાગિવ તદીયાં શ્રાદ્ધસંબન્ધિનીં ગિરં વિજ્ઞપ્તિવાર્ણી કર્ણિકાવત્કર્મ-
ભૂષણમિવ કર્ણી પૂર્યંતે અનયેતિ કર્ણપુરા તામકર્ણપૂરાં કરોતિ સ્મેતિ કર્ણપૂરીચકાર इति
ચિત્રં મહદાશ્ચર્યમાસ્તે । યતઃ કર્ણભૂષણં તુ ભોગીન્દ્રસ્યૈવ યુજ્યતે ન તુ યોગીન્દ્રસ્ય ।
અયં તુ યોગીન્દ્રોઽપિ સન્ કર્ણિકાં દધારેત્યાશ્ચર્યમ્ । કિંભૂતાં કર્ણિકામ્ । સુવર્ણેન કાશ્ચ-
નેનાઙ્કિતાં ઘટિતામ્, મુશોભના વર્ણાં અક્ષરાણિ તૈઃ કલિતામ્ । પુનઃ કિંભૂતામ્ । સુષ્ટુ
હૃદયાદિવાદિધાયિન્ય ઉક્તયો વચનચાતુર્યં ઇવ મુક્તાવલી મોક્તિકપટ્ટિક્તિઃ તથા શાલ-
માના શોભમાના । પક્ષે શ્લેષે શસયોરૈવ્યાત્ શુક્તીનાં શુક્તિસંબન્ધિનીનાં શુક્તાનાં મુક્તાફ-
લાનામ્ । પતાવતા ભદ્રગજવંશાનાં નિષેધઃ । આવલી માલા પ્રાન્તનિષદ્ધા ધોરણી તથા
શાલમાના દીપ્યમાના ॥

૨શેઠકાર્થ

યોગીશ્વર (યમ, નિયમ, કરણ, પ્રાણાયામ પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ
અષ્ટાંગ યોગોના સાધક યોગીએના અધિપતિ) આચાર્યદેવે શરીરરાગથી મુક્ત હોવા છતાં

પણ ભોળીપુરુષની જેમ શ્રાવકોની વાણીને કાનનાં આભૂષણની જેમ ધારણ કરી ! આ મોટું આશ્ચર્ય ! કારણકે કાને આભૂષણ તો ભોળીન્દ્રને શોભે, નહીં કે યોગિન્દ્રને ! યોગિન્દ્ર થઈને આચાર્યદેવે તે ધારણ કર્યું તે આશ્ચર્ય ! તે શ્રાવકોની વાણી સુંદર અક્ષરોવાળી હતી, કર્ણિકા પણ સુવર્ણની હોય છે ! તે વાણી સુકિત (વચન ચાતુરી) થી સુશોભિત હતી. કર્ણિકા પણ સુકિત (મોતી) ની માળાથી દેદીપ્યમાન હતી (આવી વાણીને આચાર્યદેવે સાંભળી) ॥ ૭૫ ॥

મહીમળ્હલાન્તઃ કિમાવિર્ભવન્તં પુનઃ શાસનસ્યોદયં શ્રીજિનેન્દોઃ ।

અશેષાવનીશાસિતુઃ શાસનં તન્નિશમ્યેત્યસૌ ચિન્તયામાસ ચિત્તે ॥ ૭૬ ॥

અસૌ હીરવિજયસૂરિઃ અશેષાવનીશાસિતુઃ સમસ્તક્ષિતિપાલપાલયિતુરકઙ્કરસ્ય તત્સ્વસ્વાકારણલક્ષણં શાસનમાદેશં નિશમ્યાકર્ણ્યેત્યમુના પ્રકારેણાગ્રે વક્ષ્યમાણં ચિત્તે સ્વમનસિ ચિન્તયામાસ વિચારયતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તચ્છાસનં પુનરસ્મિન્વર્તમાને કલિકાલેऽપિ મહીમળ્હલાન્તઃ પૃથિવીપીઠમધ્યે આવિર્ભવન્તં પ્રકટં જાયમાનં શ્રીજિનેન્દોર્મહા-વીરસ્ય ભગવતઃ શાસનસ્યોદયમભ્યુદ્ગમમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સંપૂર્ણ પૃથ્વીના પાલક અકબરનો આદેશ સાંભળીને શ્રી હીરવિજયસૂરિએ મનમાં વિચાર્યું કે શું અકબરનો આ આદેશ કલિકાલમાં પણ સમગ્ર પૃથ્વી પર પ્રગટ થતો જિનચન્દ્ર ભગવાન મહાવીરના શાસનનો અભ્યુદય છે ! ॥ ૭૬ ॥

અયં હન્તિ દાવાગ્નિવદ્રન્યજન્તૂન્પ્રચળ્હાશયો દળ્હમૃદ્વદાસ્તે ।

ક્ષિતૌ સ્વં નિધાનં ધનીવાવનીન્દોસ્તદેતસ્ય ચિત્તે કૃપાં નિક્ષિપામિ ॥ ૭૭ ॥

યત્કારણાદયમકઙ્કરો મુદ્રલપાતિસાહિઃ દવાગ્નિવદ્રાવાનલ ઇવ વને ભવાન વન્યાન કાનનોત્પન્નાન જન્તૂન શશશંબરવરાહહરિણાદિસસ્વાન હન્તિ નિપાતયતિ સ્વતન્ત્રાસ્વેટક-ક્રીડાઘશંબદતયા વ્યાપાદયતિ । પુનર્યત્કારણાદયં હમાર્જનન્દનઃ દળ્હમૃદ્વદમ ઇવ । પ્રચળ્હો રૌદ્રો નિર્દય આશયશ્ચિત્તમભિપ્રાયઃ પરિણામો વા યસ્ય તાદૃશ આસ્તે । તત્કારણાદેતસ્યાવનીન્દોરકઙ્કરસાહેશ્ચિત્તેऽન્તઃકરણે કૃપાં દયાં વિશ્વસસ્વોપરિ કરુણાં

નિશ્ચિપામિ સ્થાપયામિ । ક ઇવ । ધનીવ । યથા ધનવાન પુમાન સ્વમાત્મીયં નિધાનં
સુવર્ણરૂપકમણિમૌક્તિકપૂર્ણકુમ્ભમઙ્ગૂષાકટાહાદિકં નિધિં ક્ષિતૌ વસુધાવિષયે નિશ્ચિપતિ
ન્યાસીકરોતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ દાવાનલ વનવાસી જીવેને ભસ્મીભૂત કરે છે તેમ અકબરબાદશાહ પણ
પૃથ્વી પર ફર ચિત્તવાળા દંડધારી ચમના જેવો છે; તેા જેમ શ્રીમંતપુરૂષ પોતાના
નિધાનને ભૂમિમાં સ્થાપન કરે છે, તેમ હું બાદશાહના અંતઃકરણમાં કર્ણાનુ સિંચન
કરું સ્થાપન કરું. ॥ ૭૭ ॥

દધાનેન ધર્મ્યા ધુરં કિં ક્ષિતીન્દ્રઃ કૃતઃ સંમુખીનઃ સ કેનાપિ ધર્મે ।
ફલામ્બુદગમે વિશ્વલોકંપૃષ્ઠેન પ્રસૂનવ્રજેનેવ વિસ્મેરશાસ્ત્રી ॥ ૭૮ ॥

ધર્મ્યા ધર્મસંબન્ધિનીં ધુરં ધુર્વી દધાનેન વિવ્રતા । ધર્મધુરંધરેણેત્યર્થઃ । કેનાપિ
સત્તમેન સ ક્ષિતીન્દ્રઃ પાતિસાહિઃ ધર્મે જૈનધર્મવિષયે સંમુખીનોઽભિમુખઃ કૃતઃ વિહિતઃ ।
કેનેવ । પ્રસૂનવ્રજેનેવ । યથા વિશ્વલોકંપૃષ્ઠેન સમસ્તજગજ્જનાનન્દદાયિના કુસુમપ્રકરેણ
વિસ્મેરશાસ્ત્રી વિનિદ્રદ્રુમ- ફલાનાં સ્વજાતિયોગ્યાનાં સસ્યાનામભ્યુદગમે પ્રાદુર્ભાવે સંમુખઃ
ક્રિયતે । યતઃ પ્રાયઃ કુસુમેભ્ય યવ ફલાન્યાવિર્ભવન્તિ । યદુક્તમ્—‘અહો અમેઘજા
વૃષ્ટિરહો અકુસુમજં ફલમ્ । અહો પુરાકૃતં પુણ્યં યદ્દદૃષ્ટો નાથલોચનૈઃ ॥’ इति जिनस्तुतौ ॥

શ્લોકાર્થ

જગદાનંદી પુષ્પોનેા સમૂહ જેમ નવપદલવિત વૃક્ષને ફલના પ્રાદુર્ભાવમાં સન્મુખ
કરે છે, (અર્થાત્ ફલોનેા આવિર્ભાવ પ્રાયઃ પુષ્પોથી જ થાય છે.) તેમ જાણે ધર્મધુરાને
ધારણ કરતા આચાર્યદેવે કોઇપણ રીતે પૃથ્વીપતિને જૈનધર્મ સન્મુખ કર્યો ન
હોય ? ॥ ૭૮ ॥

કિમાવિર્ભૂવે સ્વભાવેન ધર્મે ધિયા શાંભવે કાશ્યપીશાસિતુર્વા ।

યદન્તર્મદીયાગમં લિપ્સતેઽસૌ વિલાસીવ પુંસ્કોકિલઃ પુષ્પકાલમ્ ॥ ૭૯ ॥

અથ વા કાશ્યપીશાસિતુર્ભૂપાલસ્ય ધિયા બુદ્ધ્યા સ્વભાવેન સહજેનિવ શાંભવે જૈને ।
‘શંભુઃ સ્વયંભૂર્ભગવાન જગત્પ્રભુસ્તીર્થકરઃ’ इति हैम्याम् । ધર્મે કિમિતિ વિતર્કે પ્રશ્ને વા ।

આવિર્ભૂતે પ્રકટીભૂતમ્ । યદસ્માત્કારણાદસૌ નૃપઃ અન્તઃશ્ચિત્તમધ્યે મદીયાગમં મમાગમનં
લિપ્સતે કામયતે વાઙ્મતિ । ક ઇવ । પુસ્કોકિલ ઇવ । યથા પુમાન્કોકિલઃ પુષ્પકાલં
વસન્તસમયં સમીહતે । કિંભૂતઃ । વિલાસી ક્રીડાલાલસઃ । વસન્તે હિ કોકિલાનાં
મદોદયસ્તતસ્તત્રૈવ ક્રીડાસક્તિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અને રાજાની બુદ્ધિ સ્વાભાવિકરૂપણે જ જૈનધર્મમાં પ્રગટ થઈ; કારણકે જેમ
વિલાસી પુરૂષ કોકિલ વસંતકાલને ઇચ્છે (વસંતઋતુમાં જ નરકોકિલોને મદનો ઉદય
હોય છે; માટે ત્યારે જ તે ક્રીડા સકત હોય છે.) તેમ રાજાના અંતઃકરણમાં મારાં
આગમનની સ્પૃહા રાખે છે. ॥ ૭૯ ॥

અથો જલ્પતસ્તાન્પ્રતિ શ્રીવ્રતીન્દોઃ ક્ષિતીન્દોર્દધાનસ્ય નિર્દેશમન્તઃ ।

ધ્વનિર્નિર્વભૌ દૌકિતો વાહિનીનાં ધવેનેવ ગમ્મીરિમશ્રીજિતેન ॥ ૮૦ ॥

અથો તત્કલાદ્યકથનાનન્તરં તદુક્તિશ્રવણાદનુ મનસિ વિમર્શાનન્તરં વા તાન શ્રાદ્ધા-
ન્પ્રતિ જલ્પતઃ પ્રતિવદતો મુનીન્દોર્હીરગુરોર્ધ્વનિઃ શબ્દો નિર્વભૌ નિઃશેષતયા ભાતિ સ્મ ।
'અક્ષબીજવલયેન નિર્વભૌ' इति रघुवंशे । किं कुर्वाणस्य । व्रतीन्दोः क्षितीन्दोर्मैदिनीच-
न्द्रस्य पातिसाहेर्निर्देशमादेशमन्तः स्वचित्तविषये । 'आज्ञा शिष्टिनिराङ्गनिभ्यो दशो
नियोगशासने' इति हैम्याम् । दधानस्य बिभाणस्य । उत्प्रेक्ष्यते—गम्भीरिमश्रिया
गम्भीर्यलक्ष्म्या । 'गम्भीरिमगुरुगुरुम्' इति पाण्डवचरित्रे । जितेनाभिभूतेन वाहिनीनां
नदीनाम् । सेनानामित्यप्यर्थः । धवेन भर्त्रा स्वामिना वा सेनान्या समुद्रेणैव दौकित
उपदाकृत इव ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી, પૃથ્વીચન્દ્ર એવા રાજાનાં આદેશને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરતા
અને શ્રાવકો પ્રત્યે બોલતા એવા મુનિચન્દ્રશ્રી હીરવિજયસૂરિને ધ્વનિ બાણે, પોતાની
ગાંભીર્યલક્ષ્મીથી પરાભવ પામેલા સરિતાપતિ સમુદ્રદ્વારા ભેટણાડપે કરાયો ન હોય; તેવો
શેખરો હતો. ॥ ૮૦ ॥

निनंसोर्जिनाधीशकल्याणकोर्वीमभूत्पूर्वमेवाशयः पूर्वदेशे ।

विहर्तुं ममार्हन्मताम्भोजभृङ्गा यियासोरिवाशा विजेतुं नृपस्य ॥ ८१ ॥

हे अर्हन्मतं श्रीमज्जिनशासनं तदेवाम्भोजं विजृम्भमाणकमलं तत्र भृङ्गा भमरा जिनशासनैकतानमानसाः हे आम्हाः, पूर्वदेशे प्राचीमण्डले विहर्तुं विहारं विधातुं पूर्वं नृपाकारणश्रीमत्कथनेभ्यः प्रागेव ममाशयः परिणामः अभूद्वभूव । मम किं कर्तुंमिच्छोः । जिनानां सामान्यकेवलिनामधीशास्तीर्थनायकत्वादहन्तश्चतुर्विंशतितीर्थकृतस्तेषां जन्मदीक्षा-केवलज्ञानमोक्षगमनप्रमुखकल्याणकानामुर्वीं भूमिं निनंसोर्जेन्तुमिच्छोः । कस्येव । नृपस्येव । यथा आशाश्चतस्रोऽपि दिशो विजेतुं स्वायत्तीकर्तुं यियासोर्गन्तुमिच्छोः नृपस्य चक्रिणो विजयिनो मण्डलीकभूपालस्य वा पूर्वं पूर्वदेशे विहर्तुं गन्तुमभिप्रायो भवति । विजयी राजा हि पूर्वं पूर्वदिशि यातीति स्थितिः ॥

श्लो० ८१

श्रीजिनशासनरूपी कमलने विषे भ्रमर समान छे आबडो, द्विग्विजय करवा माटे यकवतीं जेम पूर्वदिशा तरक्ष जवा छठे तेम राजना आदेश पडेलीं ज मने श्रीजिनेश्वरसगवतनां जन्म, दीक्षा, देवलज्ञान, अने मोक्ष गमनरूप कल्याणकभूमिने नमन करवानी छठ्याशी पूर्वदिशा तरक्ष विहार करवानी आवना थर्ध छती. ॥ ८१ ॥

समागान्ममाह्वाननं भूमिभानोः पुनर्वप्यभट्टेरिवामस्य राज्ञः ।

दिनारम्भमोहनिद्राशयालुं ततस्तत्र गत्वा तमुद्बोधयामि ॥ ८२ ॥

हे आम्हाः, पुनर्नमश्चिकीर्षोरुपरि भूमिभानेरकब्बरसाहेर्ममाह्वाननमाकारणं समागात् सम्यग्रोत्या अनुकूलवृत्त्या न बलहठप्रकृत्या । आह्वाननशब्दोऽपि वृश्यते । यथा चम्पूक-थायाम्—‘तत्तातस्य कृतादरस्य रभसादाह्वाननं वूरतस्तच्चाङ्के विनिवेश्य बाहुयुगलेना-श्लिष्य संभाषणम् । ताम्बूलं च तदर्धचर्वितमतिप्रेम्णा मुखेनार्पितं पाषाणोपम हा कृतप्र हृदय स्मृत्वा न किं दीर्यसे ॥’ इति । ‘समागान्मह्वानमुर्वीमधीनः इति पाठान्तरं वा । उर्वीमधीनः पृथ्वीपुरंदरस्याकब्बरस्य मम सम्यग्ज्ञानपूर्वकमाह्वानमाकारणमागात् । कस्येव । वप्यभट्टेरिव । यथा वप्यभट्टिसुरेरामस्य गोपालगिरिराजनगरराजितकान्यकुब्जजनपदनाय-कस्य राज्ञो भूपालस्याकारणं समागात् । ‘पितृदत्तराज्योपविष्टामराजेन स्वप्रधानपुरुषान्प्रे-ष्यातिमैत्र्यादगुरुषाश्चाङ्गवप्यभट्टिराकारितः’ इति तत्प्रबन्धात् ज्ञेयम् । ततः कारणात् तत्र पूर्वदेशे गत्वा तमकब्बरपातिसाहिमहमुद्बोधयामि उत्प्राबल्येन सम्यग्ज्ञानशालिनं करोमि ।

પ્રતિબોધયામીત્યર્થઃ । કિંમૃતમ્ । મોહોઽજ્ઞાનમેવ નિદ્રા તન્દ્રા તયા કૃત્વા શયાલું શયન-
શીલમ્ । સદસદ્વિવેકાભાવવિકલીભૂતમિત્યર્થઃ । કિંવત્ । દિનારમ્ભવત્ । યથા પ્રભાતં
મૌઢ્યેન નિદ્રયા શયાનં જગજ્જાગરયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

તેથી હે શ્રાવકો, જેમ ગોપાળગિરી નામની રાજધાનીથી શોભતા કાન્યકુબ્જ
(કનોજ) દેશના સ્વામી આમરાજનું શ્રીબખ્ષમટ્ટીસૂરિને બોલાવવા માટેનું આમંત્રણ
હતું તેમ મને સન્માનપૂર્વક બોલાવવા માટેનું બાદશાહનું આમંત્રણ આવેલું છે, તેમ હું
ત્યાં જઈને જેમ પ્રભાત, નિદ્રાધીન મનુષ્યોને જાગૃત કરે તેમ મોહનિદ્રામાં સૂતેલા
બાદશાહને જાગૃત કરું, અર્થાત્ પ્રતિબોધ કરું. ॥ ૮૨ ॥

તતઃ પૂર્વસૂરીન્દ્રવત્પ્રાચ્યદેશે પ્રણમ્યા મયા શ્રીજિનાધીશિતારઃ ।

મયીતઃ પ્રયાતે યતસ્તત્ર ધર્મોઽધિગન્તા વિવૃદ્ધિ મૃગાઙ્કે કલાવત્ ॥ ૮૩ ॥

તતઃ કારણાત્ પૂર્વસૂરીન્દ્રવત્પ્રાચીનાચાર્યવત મયા પ્રાચ્યદેશે પૂર્વદિઙ્ગણ્ડલે શ્રીજિનાધી-
શિતારઃ શ્રોમજ્જિનનાયકાઃ પ્રણમ્યા નમસ્કરણીયાઃ યતઃ કારણાત્ મયિ હતોઽસ્માત્સ્થાના-
દ્ગુર્જરેભ્યો વા તત્ર મેવાતમણ્ડલે સાહિપાર્શ્વે વા પ્રયાતે સતિ ધર્મો વિવૃદ્ધિ વિશેષેણ વૃદ્ધિ
પુષ્ટિ દીપ્તિ વા અધિગન્તા પ્રાપ્સ્યતિ । ‘અધિગતં વિધિવચ્ચદપાલયત’ इति રઘૌ । અધિ-
ગતં પ્રાપ્તમ્ । અધિગત્ય જગત્યધીશ્વરાદય મુક્તિ પુરુષોત્તમાત્તતઃ’ इति નૈષધે । અધિગત્ય
પ્રાપ્યેતિ સ્વસ્તનીપ્રયોગસ્તાતારૌતારમ્ । કિંવત્ । કલાવત્ । યથા મૃગાઙ્કે ચન્દ્રે પૂર્વદેશં ગતે
સતિ કલા વૃદ્ધિમધિગચ્છતિ ॥

શ્લોકાર્થ

તે માટે પૂર્વાચાર્યની જેમ મારે પણ પૂર્વદિશામાં રહેલા શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતોને
નમન-વંદન કરવું જોઈએ. તેથી અહીંથી ત્યાં મેથાત દેશમાં મારા જનાથી જેમ
ચન્દ્રમાં કલાની વૃદ્ધિ થાય તેમ શ્રીજૈનધર્મ વૃદ્ધિ-પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરશે. ॥ ૮૩ ॥

પ્રતિષ્ઠાસમાનસ્ય મે વાઙ્નિષેધી હિતં કાઙ્ક્ષતા કેનચિન્નો નિગદ્યા ।

યદત્રાન્તરાયીભવન્નમ્બુદાનામિવાવગ્રહઃ કસ્ય ન સ્યાદનિષ્ઠઃ ॥ ૮૪ ॥

हे श्राद्धाः, प्रतिष्ठासमानस्य पूर्वदेशान् प्रति प्रस्थातुकामस्य प्रचलितुमिच्छतो मे मम हितमायतौ इष्टं समीहितार्थं काङ्क्षता वाञ्छता केनचिच्छ्रद्धेन साधुना वा चतुर्विधसंघमध्ये केनापि निषेधी निषेधका निषेधं प्रतिपादयित्री वाक् वाणी नो निगधा न वाच्या न कथनीया । यत्कारणादत्र कार्ये ममान्तरायीभवन् विघ्नकर्तृत्वेन जायमानः कस्य हितैषिणो धर्मवृद्धिविधातुः पुंसोऽनिष्टो द्वेषकारी असूयाकारणं न स्यात् । अपि तु सर्वस्यापि धार्मिकस्यानिष्ट एवेति । क इव । अवग्रह इव । यथासुदानां जलदायकानां मेघानामवग्रहो वृष्टिरोधकीधायी जगतोऽप्यनिष्टः स्यात् ॥

श्लोकाथ

हे श्रावके, पूर्वदेश तरङ्ग प्रयाणु करवाणी छच्छावाणा मने हितस्वी एवा कोष्ठपणु साधु या श्रावके निषेधकारी वाणी ओलवी नही । कारणुके जेम वरसादने रोक्वाथी जगतनु अनिष्ट थाय छे तेम आ कार्यमां निषेध करनार अर्थात् अंतराय करनार कोने अनिष्ट न थाय ? ॥ ८४ ॥

अनध्यायिकास्ये तिथिर्वास्यते स्माश्रये प्राघुणीवेत्युदित्वाथ तेन ।

निजास्यामृतांशोस्तिथीनां प्रणीत्वं तदा सार्थकं स्वेन निर्मित्सतेव ॥ ८५ ॥

अथेति पूर्वोक्तकथनानन्तरं तेन हीरसूरिणा इति पूर्ववाक्यमुदित्वा कथयित्वा श्राद्ध-पुरस्तान्निवेद्य आस्ये स्ववदने अनध्यायिका यस्य तिथौ किमपि नाधीयते सानध्यायिका तिथिः । 'प्रतिपत्पाठनाशिनी' इति वचनात् । वास्यते स्म वासिता । मौनं कृत्वा स्थितमित्यर्थः । केव । प्राघुणीव । यथा आश्रये स्वगृहे कापि पूर्वपरिचिताप्यपराप्यभ्यागतिका सौजन्यात्स्थाप्यते आदरपूर्वं रक्ष्यते । उत्प्रेक्ष्यते—तदा तस्मिन्नवसरे निजास्यामृतांशोरा-त्मीयवदनचन्द्रस्य तिथीनां प्रतिपदादिदिनानां प्रणयति करोति इति प्रणीस्तस्व तिथि-कारकत्वम् । 'तिथिप्रणी व्यभिधानत्वात् श्वेतवाज्यमृतसूस्तिथिप्रणी' इति हैभ्याम् । सार्थकं सत्यार्थं निर्मित्सता निर्मातुं कर्तुमिच्छता वाञ्छतेव ॥ इति हीरसूरिप्रतिवचनम् ॥

श्लोकाथ

जेम कोष्ठ मनुष्य परिचित भडेमानने आदरपूर्वक पोताना घरमां आश्रय आपे तेम आचार्यदेवे जे प्रभाणु कळीने, पोताना मुणमां अनध्यायिका (जे तिथिमां नवे। अक्यास करवानो निषेध छे, ते प्रतिपदा-पडवे। आदि तिथिओने अनध्यायिका कडेवाय

છે) તિથિને આશ્રય આપ્યો, અર્થાત્ મૌન ધારણ કયું. પોતાના મુખરૂપ ચન્દ્રનું તિથિરૂપે કરવાનું તે બાણે સત્યાર્થનું નિર્માણ કરવા માટે ન હોય ? ॥ ૮૫ ॥

પ્રમોર્વાન્મુધાસારમાકઠમેતે સર્કર્ણા નિપીય સ્વર્કર્ણાઙ્ગલિભ્યામ્ ।

સૃજન્તો નિમેષાનપિ ક્ષ્માં સ્પૃશન્તો દધુઃ સૌમનસ્યં તદાશ્ચર્યમેતત્ ॥ ૮૬ ॥

પતે સર્કર્ણાઃ પ્રાજ્ઞાઃ શ્રાદ્ધાઃ નિમેષાન્નયનનિમીલનોન્મીલનાનિ સૃજન્તઃ કુર્વન્તોઽપિ પુનઃ ક્ષ્માં ક્ષોર્ણી સ્પૃશન્તોઽપિ પાદાભ્યાં ભુવં સંવદ્યન્તોઽપિ યત્સુમનસાં ભાવઃ સૌમનસ્યં દેવત્વં દધુઃ ધારયન્તિ સ્મ । દેવા હિ નિમેષાન્ન કુર્વન્તે ભૂમીમપિ ન સ્પૃશન્તિ ચ । પતે તુ તથા નેતિ ઇતન્મહદશ્ચર્યમતિશયિ ચરિત્રમ્ । વસ્તુતસ્તુ શોભતપ્રસન્નમનસ્ત્વમિતિ । કિં કૃત્વા । પ્રમોર્હીરસુરેર્વાક્ વાણી સૈવ મુધા પીયૂષં તસ્યા આસારો વેગવતી નૃષ્ટિઃ । અથ વા મુધાયા અમૃતાદપિ સારં વસ્તુ શ્રેષ્ઠઃ પદાર્થઃ । તં પીત્વા । કથમાકઠં કઠપીઠં યાવત્ આસ્વાદ્ય સાદરં શ્રુત્વા વા ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રાજ્ઞ શ્રાવકોએ, હીરવિજયસુરિની વાણીરૂપ શ્રેષ્ઠ મુધાનું પોતાના કણ્ઠોરૂપી અંજલિવડે આકંઠ પાન કરીને, નિમેષ-ઉન્મેષ કરતા તેમજ પગવડે ભૂમિને સ્પર્શ કરતા હોવા છતાં પણ દેવત્વને ધારણ કયું ? આ ખરેખર મોટું આશ્ચર્યકારી ચરિત્ર છે, કારણકે દેવો નિમેષ રહિત હોય છે અને ભૂમિને સ્પર્શ કરતા નથી હોતા ! ॥ ૮૬ ॥

કિરન્ત્યામૃતં પ્રીણિતાનેકજન્તોગિરા તસ્ય ધારાકદમ્બા ઇવામી ।

સમુલ્લાસિલોમાવલીકોરકાઙ્ગા इदं व्याहरन्ति स्म पौराः प्रमोदात् ॥ ૮૭ ॥

અમી અકમિપુરીયાઃ પૌરાઃ શ્રાદ્ધાઃ इदं वक्ष्यमाणं व्याहरन्ति स्म वभाषिरे । કિમ્ । સમુલ્લાસિની પ્રોલ્લસનશીલા લોમાવલી રોમરાજી પથ્થ કોરકાઃ કલિકા અઙ્કે વપુર્લતાયાં વેષાં તે । કયા કૃત્વા । પ્રીણિતાઃ પ્રીતિ પ્રાપિતાઃ અનેકે યાવજ્જાતીયા જન્તવઃ પ્રાણીનો યેન તાદશસ્ય ગુરોરમૃતં મુધાં કિરન્ત્યા વિસ્તારયન્ત્યા ભવ્યાનામમૃત-

પાનં કારયન્ત્યા ગિરા વાણ્યા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ધારાકદમ્બા ઇવ । યથા ધારાભિર્જલવાહ-
વૃષ્ટિભિરાહિતાઃ સંસિક્તાઃ કદમ્બા ધારાકદમ્બાઃ કોરકિતાઙ્ગાઃ કુઙ્ગલકલિતશાખા
ભવન્તિ ॥

શ્લોકાથ

જેમ મેઘ ધારાથી સિંચાયેલી પૃથ્વી અંકુરિત અને તેમ અનેક પ્રાણીઓને તૃપ્ત
કરનારી ગુફાવેળી વાણીરૂપ સુધાથી જેમનાં શરીર ઉલ્લસિત રોમરાજીવાળાં બન્યાં છે
તેવા અકમિપુરના શ્રાવકો હર્ષપૂર્વક આ પ્રમાણે બોલ્યા. ॥ ૮૭ ॥

“કિરન્ત્યામૃતં તસ્ય લોકં પૃણસ્યામ્બુવાહસ્ય વૃષ્ટ્યેવ ધારાકદમ્બાઃ ।

ગિરોલ્લાસિલોમાવલીકુઙ્મલાઙ્ગા ઇદં વ્યાહરન્તિ સ્મ પૌરાઃ પ્રમોદાત્ ॥ ૮૭ ॥

પૌરા નાગરિકાઃ પ્રમોદાદાનન્દાદિદં વક્ષ્યમાણં વ્યાહરન્તિ સ્મ ભાષન્તે સ્મ । કિમ્ ।
ઉલ્લસતીત્યેવંશીલા ઉલ્લાસિની યા લોમાવલી રોમરાજી સૈવ કુઙ્ગલાઃ કોરકાઃ
કલિકા યેષુ તાવુશાન્યઙ્ગાનિ કાયા યેષામ્ । કયા । તસ્ય સૂરેર્ગિરા વાણ્યા । તસ્ય
કિલક્ષણસ્ય । લોકં પૃણસ્ય ત્રેલોક્યલોકસ્યાહ્વાદોત્પાદકસ્ય । ગિરા કિં કુર્વન્ત્યા । અમૃતં
સુધારસં મોક્ષે વા કિરન્ત્યા વિસ્તારયન્ત્યા પાયન્ત્યા દદત્યા ચ । અમૃતપાનમિવ પ્રીતિ-
મુત્પાદયન્ત્યા મુક્તિદાયિન્યા ચ । કોરકિતાઙ્ગાઃ ક ઇવ । ધારાકદમ્બા ઇવ । યથા
વિશ્વસૌહિત્યવિધાયિનોઽમ્બુવાહસ્ય મેઘસ્યામૃતં ઘનસલિલં ચિતન્વન્ત્યા વૃષ્ટ્યા વર્ષણેન
કૃત્વા ધારાકદમ્બાઃ પ્રોલ્લસલ્લોમમાલિકાતુલ્યૈઃ કોરકૈઃ કુસુમકલિકાભિઃ કાન્તાઃ કાયાઃ
શાખાપ્રતિશાખારૂપા દેહા ભવન્તિ । ધારાભિર્જલદ્વજલવૃષ્ટિભિરાહતાઃ કદમ્બદ્રુમાઃ
ધારાકદમ્બાઃ । ધારાહતાઃ કિલ કદમ્બાઃ પુષ્પન્તીત્યશાસ્ત્રે સિદ્ધાન્તેઽપિ ચ દૃશ્યતે—
‘ધારાહયકયમ્બસમુચ્છસિરોમકૂવા’ ઇતિ । તથા ‘સ્તોકેનેવ વહન્તિ પુષ્પપુલકં ધારાકદ-
મ્બદ્રુમાઃ’ ઇતિ ચમ્પૂકથાયામ્ । વર્ષાકાલમધિગત્યોજ્જ્વમ્ભિતા નીપાઃ ધારાકદમ્બાઃ ।
રજસિ યે પુષ્પન્તિ તે ધૂલીકદમ્બાઃ । વર્ષાસુ યે પુષ્પન્તિ તે ધારાકદમ્બાઃ’ ઇતિ ચમ્પૂક-
થાટિપ્પનકે ॥” ઇતિ પાઠાન્તરમ્ ॥

શ્લોકાથ

પાઠાન્તર—

જેમ મેઘની વૃષ્ટિથી પૃથ્વી નવપલ્લવિત અને તેમ જગતને આનંદદાયક એવા
આચાર્યમહારાજની ત્રણે લોકને આહ્વાન કરનારી વાણીરૂપ અમૃતની વર્ષાથી અકમિપુરના
શ્રાવકો રોમાંચિત શરીરવાળા થયેલા હર્ષપૂર્વક આ પ્રમાણે બોલ્યા. ॥ ૮૭ ॥

જહિન્ના નિજાં દૂષિતામઙ્ગયષ્ટિં તપોમિસ્ત્યજન્નૂર્ધ્વસંસ્થાનમુલ્લૈઃ ।

સુમેરુઃ કિમાદત્ત સૂરીન્દ્રદેહં ન ચેહા પ્રતિકાશધૈર્યઃ સ કસ્માત્ ॥ ૮૮ ॥

સુમેરુઃ સુવર્ણાચલઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સૂરીન્દ્રસ્ય દેહં કાચં કિમાદત્ત ગૃહીતવાનિવ । સૂરિશરીરી વભૂવેત્યર્થઃ । કિં કુર્વન । ઊર્ધ્વમૂર્ધ્વીભૂય યત્સંસ્થાનં સમ્યક્ સમીચીતાસમીચી-
નતયા વા સ્થિતિર્નિષ્ઠા વા તત્પ્રમુખેસ્તપોમિર્નિરન્નપાનાદિકર્ણદેર્યમનિયમવિશેષૈર્વા કૃત્વા
જહિન્ના દૃષતયા જાહ્યેન દૂષિતાં કલઙ્કિતાં નિજામાત્મીયામઙ્ગયષ્ટિં વપુર્લેતાં ત્યજન્નુજ્જન ।
પદ્મં ચેન્ન તાંહં સ સૂરિઃ કસ્માત્કારણાત્ અપ્રતીકાશમસાધારણં ધૈર્યં ધારિમા યસ્ય સઃ ।
અદ્વૈતધીરતાકલિતઃ કથં ભવેત્ ॥

શ્લોકાર્થ

અતિ ઉન્નતતા (અતિ ઉંચાણુ) અને નિરાહારરૂપ તપ આદિ કષ્ટથી પોતાની
દૂષિત જડતારૂપ શરીર લતાનો ત્યાગ કરીને મેરૂપર્વતે બીજે આચાર્યદેવના શરીરને ધારણ
કર્યું ન હોય ! જો એમ ન હોય તો આચાર્યદેવમાં અસાધારણ ધૈર્યતા કેવી
રીતે હોય ? ॥ ૮૮ ॥

યદુઘાત્સતે ભૂધવસ્યોપકર્તુ સ્વયં સૂરિકળ્ઠીરવસ્તદ્ધિ સાધુ ।

વિનૈતં કથં સોઽવબુધ્યેત ધીમાન્યથા કાર્તિકૈકાદશીમબ્ધિશાયી ॥ ૮૯ ॥

સૂરિકળ્ઠીરવઃ હીરવિજયસૂરિસિંહઃ સ્વયમાત્મના યદ્ભૂધવસ્યાકબ્જરસ્યોપકર્તુમુપકારં
કર્તુમુગત્સતે પ્રાગલ્ભતે ઉચ્ચમં પ્રયત્નં કુરુતે । હિ નિશ્ચિતમ્ । તત્સાધુ સમ્યક્ । યત્કાર-
ણાદેતં સૂરિં વિના સ ધીમાન્ મહાપ્રાજ્ઞઃ કથં કેન પ્રકારેણાવબુધ્યેત સમ્યગ્જ્ઞાનમવાપ્નુયાત્ ।
ક ઇવ । અબ્ધિશાયીવ । યથા કાર્તિકમાસસ્યૈકાદશીં શુક્લૈકાદશીં હરિપ્રબોધતિથિં
દેવઉઠળીપકાદશી તામન્તરેણ કૃષ્ણઃ કથં જાગર્તિ । વર્ષાસમયમનુલક્ષ્યીકૃત્યાબ્ધૌ સમુદ્રે
દોતે હત્યેવંશીલોઽબ્ધિશાયી ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યોમાં સિંહ સમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિ સ્વયં અકબરબાદશાહ પર ઉપકાર કરવા
માટે તૈયાર થયા તે જ ખરેખર સુંદર છે. કેમકે આચાર્યમહારાજ વિના મહાબુદ્ધિશાળી

રાખ કોનાથી પ્રતિબોધ પામી શકે ? કાર્તિક સુદી એકાદશી (દેવ ઉડી એકાદશી) વિના સમુદ્રમાં સૂતેલા કૃષ્ણ કેવી રીતે જાગે ? અર્થાત્ કોનાથી જાગે ? ॥ ૮૯ ॥

અહો પશ્યતાસ્ય પ્રભોઃ સાહસિક્યં પરં येन नापेक्षते कंचनापि ।

द्विजेशद्विपદ्वेषिपૂषप्रदीपैः प्रतीक्षयेत् किं क्वापि साहायकाय ॥ ૯૦ ॥

અહો ઇતિ પરસ્પરસંબોધને । આતરઃ અસ્ય પ્રભોઃ શ્રીગુરોઃ સાહસિક્યં સાહસતાં સાહસકર્મતાં સહસા વર્તેતે ઇતિ સાહસિકઃ । ‘ઓજઃ સહામ્ભસા વર્તેતે’ ઇતિ ઇક્ । તસ્ય ભાષઃ કર્મ વા સાહસિક્યમ્ । ‘અહો મહીયસ્તવ સાહસિક્યમ્’ ઇતિ નૈષધે । પશ્યત વિલોકયત । યેન કારણેનાયં પરમન્યં કંચનાપિ કમપિ નાપેક્ષતે ન કાઢ્ઢતિ । યુક્તોડય-મર્થઃ । દ્વિજેશચન્દ્રઃ’ દ્વિપદ્વેષી કેસરી, પૂષા સૂર્યઃ, પ્રદીપઃ કજ્જલધ્વજઃ, પૈતૃશ્ચન્દ્રાદિભિઃ ક્વાપિ કુત્રાપિ વિષયે । કિમિતિ પ્રશ્ને । સાહાયકાય સાહાય્યકૃતે । યોપધોદ્ગુરુપોત્તમ્ દુર્ર્જ । રમણીય સહાયાત્રા સાહાયકં સાહાય્યમ્ ઇતિ પ્રક્રિયાકૌમુદામ્ । પ્રતીક્ષ્યેત પરાપેક્ષા ક્રિયેત । અપિ તુ સર્વથ સ્વયમેવ પ્રાગલ્ભ્યતે । યદુક્તં સત્ત્વે—‘રથ-સ્યૈકં ચક્રં ભુજગયમિતાઃ સપ્ત તુરગા નિરાલમ્બો માર્ગશ્ચરણરહિતઃ સારથિ રપિ । રવિર્યાત્યેવાન્તં પ્રતિદિનમપારસ્ય નભસઃ ક્રિયા સિદ્ધિઃ સત્ત્વે ભવતિ મહતાં નોપકરણે ॥ વિજેતવ્યા લક્ષ્મી ચરણતરણીયો જલનિધિર્વિપક્ષઃ પૌલસ્ત્યો રણભુવિ સહાયાશ્ચ કપયઃ । તથાપ્યાજૌ રામઃ સકલમવધીપ્રાક્ષસકુલં ક્રિયાસિદ્ધિઃ સત્ત્વે ભવતિ મહતાં નોપકરણે ॥’ ઇત્યાદિ ॥ ઇતિ હીરગુરોઃ શ્રાદ્ધકૃતસ્તુતિઃ ॥

પ્રલોકાર્થ

અહો ! આચાર્યશ્રીની સાહસિકતા તો જુઓ ! કે જેઓ કોઈની પણ અપેક્ષા રાખતા નથી શું ચન્દ્ર, સૂર્ય, સિંહ અને પ્રદીપે પોતાની સહાયતા માટે ક્યારે પણ કોઈની અપેક્ષા રાખી છે ? “કહ્યું છે : રથનું એક જ ચક્ર, સર્પ પ્રમાણુ લાંબા સાત અશ્વો, આકાશ જેવો નિરાલંબન માર્ગ, ચરણ વિનાનો સારથિ, છતાં પણ સૂર્ય આકાશનાં અનંત માર્ગે નીરંતર પર્યટન કર્યા કરે છે. ખરેખર, મહાપુરુષોના સત્ત્વમાં જ કાર્ય સિદ્ધિ રહેલી છે. નહીં કે સાધનોમાં લંકા જેવી નગરીનો વિજય, પગવડે સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન; શત્રુપક્ષ પણ કુર અને બળવાન એવી રાક્ષસ જાતિ; રણભૂમિમાં પોતાના સહાયક તરીકે વાનરો; છતાં પણ સંશ્રામમાં રામચંદ્રજીએ સમસ્ત રાક્ષસ કુલનો વધ કર્યો ! ખરેખર; મહાપુરુષોના સત્ત્વમાં જ કાર્યસિદ્ધિ રહેલી છે પરંતુ સાધનોમાં નહીં. ॥ ૯૦ ॥

તતોડન્યૈઃ સમં સાધુભિઃ સૂરિસિંહઃ સમુદિશ્ય પૂર્વાં દિશં સ પ્રતસ્થે ।
જિગીષુઃ સમગ્રાન્દિગન્તાનનેકૈરિવાત્ખંડલોડમ્ભોધિનેમેરનીકૈઃ ॥ ૯૧ ॥

આત્મપ્રશંસાનન્તરં સ હીરવિજયનામા સૂરિપુ નિર્ભયત્વાત્સાહસિકત્વાચ્ચ સિંહ इव
સિંહઃ પશ્ચાન્નનઃ અન્યૈઃ સ્વપારિપાર્શ્વકમ્પૈરપરૈઃ સાધુભિઃ શ્રમણૈઃ સમં સાર્ધં પૂર્વા પ્રાચીં
દિશમુદિશ્ય મનસિ કૃત્વા પ્રતસ્થે પ્રસ્થાનં કૃત્વાન । ક इव । આત્મખંડલ इव । યથા
સમગ્રાન્દિગન્તાન્દિગિવભાગાન્ । દિશાવસાનભૂમીર્યાવદિત્યર્થઃ । જિગીષુઃ સ્વીચિકીષુઃ
અમ્ભોધિનેમેઃ પૃથિવ્યાઃ આત્મખંડલઃ પુરહૂતો ભૂમાન અનેકૈર્ગાજાશ્વરથપત્તિપ્રકરપરિકલિતાનીકૈઃ
કટકૈઃ સાકં પ્રાચીં હરિતમુદિશ્ય પ્રતિષ્ઠતે ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી, ચારે દિશાઓના છેડે રહેલી સમગ્ર સેનાની સાથે દિગ્વિજય કરવા
માટે જેમ ચક્રવર્તીરાજ પૂર્વદિશા તરફ પ્રયાણ કરે તેમ અનેક સાધુઓની સાથે
સૂરિસિંહ હીરવિજયસૂરિએ પૂર્વદિશાને મનમાં ધારણ કરીને પ્રયાણ કર્યું ॥ ૯૧ ॥

અલંકારમાલાં દધાનાં વસાના દુકૂલાનિ પુષ્પાણિ પાણૌ પ્રણીય ।
કની પ્રાગ્ભૂતસંમુખીના મુનીન્દોઃ પુરઃ પ્રાદુરાસેવ મૂર્તા જયશ્રીઃ ॥ ૯૨ ॥

મુનીન્દોઃ સૂરેઃ પ્રસ્થાનાવસરે પ્રાક્ પૂર્વં કની કન્યા કુમારિકા સંમુખીના અભિમુખા
અભવત્ । સંમુખમાજગામેત્યર્થઃ । કિં કૃત્વા । પુષ્પાણિ ચિકસિતકુસુમાનિ પાણૌ સ્વહસ્તે
પ્રણીય કૃત્વા । આદાયેત્યર્થઃ । કિં કુર્વાણા અલંકારમાલામાભરણશ્રેણીમલંકારાન્
મણિસુવર્ણમૃષણાનિ કુસુમમાલિકાં ચ વા દધાના વિભ્રાણા પરિધરન્તી વા । પુનઃ કિં
કુર્વાણા । દુકૂલાનિ ક્ષૌમાણિ પટકૂલપ્રમુખદિગ્વ્યવસનાનિ વાસના વસ્તે સ્મેતિ પરિદધાના ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મુનીન્દોઃ સૂરેઃ પુરોડમે મૂર્તિમતી સશરીરા જયશ્રીર્જયલક્ષ્મીઃ પ્રાદુરા-
સેવ પ્રકટીભૂતેષ ॥

શ્લોકાર્થ

મુનિચન્દ્ર આચાર્યશ્રીના પ્રયાણ સમયે, સુવર્ણ રત્નોનાં આભૂષણો તેમજ પુષ્પોની
માલાઓ ધારણ કરીને અને રેશમી વસ્ત્રોનું પરિધાન કરેલી કુમારિકાઓ હાથમાં પુષ્પો
લઈને આચાર્યશ્રીની સન્મુખ આવી તે બાણે આચાર્યદેવની સમક્ષ મૂર્તિમતી જયલક્ષ્મી
પ્રગટ ન થઈ હોય ? ॥ ૯૨ ॥

विधास्यामि सांनिध्यमभ्यासमेवानिशं तस्थुषी ते किमेतद्विबुधः ।

असौ शासनस्वर्गगाक्षी समेता पुरः सौरभेयी बभूव व्रतीन्दोः ॥ ९३ ॥

व्रतीन्दोर्हीरसुरेः पुरोऽग्रे सौरभेयी सवत्सा गौर्बभूव संमुखं समेता । उत्प्रेक्ष्यते—
असौ प्रत्यक्षा शासनस्वर्गगाक्षी सिद्धायिकानाम्नी श्रीमन्महावीरजिनशासनदेवतेव समेता
समागता किमु । किं कर्तुमिच्छुः । एतदत्रैव कान्ये प्रोच्यमानं विवश्वर्षकुमिच्छुः कथयितु-
कामा । किं तदेवाह—हे सुरे, अहं शासनसुरी अभ्याहे श्रीमत्समीपे एव तस्थुषी स्थित-
वती सती अनिशं निरन्तरमहोरात्रमेव ते तव महावीरपट्टधारिणः सुरेः सांनिध्यं
सत्यवसरे श्रीमत्समीहितकार्यं विधास्यामि करिष्यामि । दुष्करमपि भवद्दीप्सितार्थं
साधयिष्यामीति ॥

श्लोकाथे

हीरविजयसुरिनी समक्ष वाछडा सहित गाय आवी; ते जल्ले आचार्यने क'धं
कडेवानी ध'च्छावाणी, वीरशासननी अधिष्ठायिका भृगनयना सिद्धायिका नामनी देवी
साक्षात् न आवी डोय ! 'हे आचार्य', शासनदेवी जेवी हुं आपनी समीप रहीने,
गीरंतर आपना अभिलषित कार्यने करती रहीश अर्थात् आपनुं अभिलषित दुष्कर पण
कार्य साधी आपीश. ॥ ६३ ॥

प्रशान्तै रसैः पूरितः पूर्णकामो भवांस्तूर्णमेवास्तु मदनमुनीन्दो ।

सकान्तोत्तमाङ्गे स्थितः पूर्णकुम्भः पुरोऽभूद्वितीव प्रभोर्वक्तुकामः ॥ ९४ ॥

सह कान्तेन भर्त्रा विद्यते या सा तस्याः सकान्तायाः सधवायाः स्त्रिय उत्तमाङ्गे
मस्तके स्थितः पूर्णकुम्भो जलभरमृतकलशः प्रभोः सुरेः पुरोऽग्रे अभूत्संजातः । अभिमुखः
समाजग्मिवानित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—प्रभोर्हीरविजयसुरेरित्यमुना प्रकारेण वक्तुकामः
कथयितुमना इव । इति किम् । हे मुनीन्दो, भवान्मद्वदहमिव प्रशान्तैः प्रकर्षेण
शान्तनामभिरुपशमलक्षणै रसैः सर्वेभ्योऽपि रसेभ्यः प्रशस्यत्वान्महानन्ददायित्वाच्च
बहुत्वम् । पूरितः परिपूर्णीभूतः भूतः सन् तूर्णं शीघ्रमेव पूर्णाः सिद्धा निष्पन्नाः कामा
अभिलाषा यस्य तादृशोऽस्तु भवतात् । यथाहं रसैः सलिलैः पूरित आकण्ठपीठं पूर्णः
भूतमध्यः संजातोऽत एव पूणः जलादानलक्षणः कामो मनोरथो यस्य ॥

શ્લોકાર્થ

સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીના મસ્તક પર જલપૂર્ણ કુંભ આચાર્યશ્રીની સન્મુખ આપ્યો. જાણે એ કહેવા માટે ન આપ્યો હોય કે 'હે મુનીંદ્ર, મારી જેમ આપ પણ સર્વસોમાં શ્રેષ્ઠ પ્રશાંતરસવડે (શમજલથી) પરીપૂર્ણ છે, તેથી આપના પણ સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થશે. ॥ ૯૪ ॥

પ્રણીયામિભૂતિ સુધાસ્વઃસવન્તીતમીકાન્તમુખ્યાઃખિલદ્વેષભાજામ્ ।

કિમુ શ્લોક ઇતસ્ય મૂર્તઃ સમેતો દધિ વ્યાલુલોકે પુરસ્તાદનેન ॥ ૯૫ ॥

અનેન હીરગુરુણા પુરસ્તાદગ્રે દધિ પયઃ સુતો વ્યાલુલોકે વીક્ષ્યતે સ્વ । સંમુખં દધિ દૃષ્ટમિત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તસ્તત્પ્રમાણેતસ્ય સ્વરેઃ શ્લોકો યશઃ કિમુ સમેત આગત इव । કિં કૃત્વા । સુધા પીયૂષમ્, સ્વઃસ્ત્રવન્તી ગજ્ઞા, તમીકાન્તશ્રન્દ્રઃ, મુખ્યાઃ પ્રકૃષ્ટા યેષામાદૌ વા તાદૃશા અખિલાઃ સમસ્તાઃ શ્વૈત્યશ્રિયા દ્વેષભાજો વૈરિણઃ પ્રતિપક્ષાઃ તેષામભિભૂતિ પરાભવં પ્રણીય વિધાય કૃત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે પોતાની સન્મુખ દહી જેથું ! તે જાણે પોતાની ઉન્નવલતાની સાથે સ્પર્ધા કરતા સુધા, ગંગા અને ચન્દ્ર આદિ પ્રતિપક્ષી શત્રુઓનો પરાભવ કરીને, આચાર્યશ્રીનો સાક્ષાત્ દેહધારી યશ ન હોય ॥ ૯૫ ॥

યદોજોજિતઃ કિં પ્રસસ્યૈ સમેતઃ પુરો હવ્યવાહો ગલદ્રાયુવાહઃ ।

યતીન્દ્રેણ ગર્જન્ગજોઽપ્યાલુલોકે પ્રયાણે પ્રભોર્દુન્દુભિં દન્ધ્વનન્કિમ્ ॥ ૯૬ ॥

યતીન્દ્રેણ સૂરિણા પુરોઽગ્રે હવ્યવાહો વહ્નિરાલુલોકે નિરીક્ષિતઃ । કિંભૂતઃ । ગલન્નિર્ગ-
ચ્છન્ વાયુવાહો ધૂમો યસ્માત્ । નિર્ધૂમ इत्यર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યેન સૂરિણા ઓજસા સ્થ-
લપતાપેન કૃત્વા જિતો ભૂતઃ સન પ્રસસ્યૈ અર્થાત્સૂરેઃ પ્રસન્નીકરણાર્થં કિં સમેતઃ સમાગત
इव । અપિ પુનઃ સૂરિણા ગર્જનં વૃહિતં વિદધત્ ગર્જારવં ગલગર્જિતં કુર્વાણઃ ગજો વારણો
હસ્તી । પુર આગચ્છન્નિત્યધ્વાહાર્યમ્ । આલુલોકે દદશે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રભોઃ પ્રયાણે
પૂર્વદિકપ્રસ્થાને દન્ધ્વનન્નતિશબ્દશ્રવ્યમાનો દુન્દુભિરેવ નિઃસ્વાન इव ભેરીવ વા પટહો વા ।
'ભેરીદુન્દુભિરાનક.' इति ત્રયોઽપ્યેકાર્થા હૈમ્યામ્ । શાસ્ત્રાન્તરે પૃથગર્થા અપિ ત્રયો

दृश्यन्ते । भेरी प्रसिद्धा मदनभेर्यपि । दुन्दुभिर्निःस्वानो राजवाद्यमानकः पटहः 'ढोल'
इति प्रसिद्धः ॥

श्लोकाथ

हीरशुद्धेवे पोतानी समक्ष निर्धूम अग्नि ज्यो ! ते जल्ले आचार्यश्रीना प्रताप
वडे 'पराभव' पाभेदो अग्नि, तेजोश्रीनी प्रसन्नता प्राप्त करवा भाटे सामे आभ्यो न
डोय ! वणी, आचार्यदेवे गर्जना करता गजेन्द्रने सन्मुख ज्यो ते जल्ले आचार्यश्रीना
प्रयाण्मां भडाध्वनि करती हुंहुलि न डोय ॥ ९६ ॥

त्वयारोपि केतुः कुले योगभाजामितीवालपन्तं क्वणैः किंकिणीनाम् ।

स्वमूर्ध्ना विहायः स्पृशन्तं स केतुं मुमुक्षुक्षितीशोऽक्षिलक्षीचकार ॥ ९७ ॥

स मुमुक्षुक्षितीशः । निजाम्ने इति ज्ञेयम् । केतुध्वजमक्षिलक्षीचकार लोचनगोचरी-
कुरुते स्म पश्यति स्म । किं कुर्वन्तं केतुम् । स्वमूर्ध्ना निजमस्तकेन कृत्वा विहाय
व्योमाङ्गणं स्पृशन्तं संघट्टयन्तम् । अम्बरचुम्बितमित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—किंकिणीनां
क्षुब्धघण्टिकानां क्वणैः रणच्छणितिशब्दैः इत्यालपन्तं गुरुं प्रति कथयन्तमिव । इति किम् ।
हे प्रभो, त्वया योगभाजां योगीन्द्राणां कुले वंशे केतुः पताका ध्वज आरोपितः ॥

श्लोकाथ

ते मुनिपतिञ्चे पोतानी आगण भस्तके वडे आकाशने स्पर्शती गगनयुग्मी ध्वज ज्यो ।
ते जल्ले पोतानी धुधरीञ्चेनां रणुअणु शण्ड वडे आचार्यश्रीने आ प्रभाण्णे कडेती न डोय
डे 'डे प्रलो, भरेभर आपे योगीन्द्रोना हुल्लमां ध्वज अडाभ्यो' ॥ ९७ ॥

सशब्दानिवाब्दान्यतद्वारिधारान्ध्वनद्भृङ्गनिर्यद्रसान्सान्द्रसालान् ।

निरीक्ष्य क्षणं नृत्यतः क्लृप्तकेकारवान्केकिनो दक्षिणानैक्षतासौ ॥ ९८ ॥

असौ सूरिर्दक्षिणान्दक्षिणदिग्विभागवर्तिनः अनुकूलान्वा केकिनो मयूरनैक्षत आलो-
कते स्म । कतिचन शकुना दक्षिणविभागस्थिता सिद्धिविधातारो भवन्ति । यदुक्तम्—
'जम्बूवासमयूरो भारद्वाहेतहेवनउलेअम् । दंसणमेव पसत्थं पयाहिणे सब्वसंपत्ती ॥' इति ।
किंभूतान्केकिनः । क्लृप्तो विरचितः कृतः केकारवो येस्ते । केकिनां वा केका शुक्लापा-
ङ्गोऽस्य वा केका । अत एव केका विद्यते येषां ते केकिनः तान् । पुनः किं कुर्वतः ।

નૃત્યતઃ તાણ્ડવમાહમ્બરચન્તઃ । કિં કૃત્વા । ક્ષણં નિમેષમાત્રં સાન્નાન સચ્છાયાન સસ્ને-
હાન્વા સાલાન્દ્રુમાન્વૃક્ષાન્નિરીક્ષ્ય દૃષ્ટ્વા । કિંભૂતાન સાલાન । ધ્વનન્તો મઙ્ગુગુઞ્જારવં
કુર્વન્તઃ શબ્દાયમાના મૃદ્ધા ભ્રમરા યેષુ । પુનઃ કિંભૂતાન । નિર્યન્તોઽવિરલં નિર્ગલન્તો
નિઃસરન્તો રસા મકરન્દા યેભ્યસ્તાન । કાનિવ । અબ્દાનિવ । યથા સહશબ્દૈર્ગર્જારિર્વૈર્વ-
તન્તે યે તે તથા । પતન્ત્યો નિરન્તરં નિર્યાન્ત્યો વારિણાં જલનાં ધારા રેખાકારા દૃષ્ટ્યો
યેભ્યસ્તાવૃશાન । મેધાનાલોક્ય મયૂરા નૃત્યન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

ગર્જના સાથે જલવૃષ્ટિ કરતા મેધાને બેઠને, તેમ જ બેમાંથી નીરંતર ઝરી
રહેલા મકરંદમાં લોહુપી બનેલા ભ્રમરોવાળા સાલવૃક્ષને ક્ષણનાત્ર બેઠને કેકારવ સાથે
નૃત્ય કરતા મયૂરોને આચાર્યદેવે દક્ષિણ દિશામાં બેઠાં, દક્ષિણ બાજુ રહેલા કેટલાક
શુકુન સિદ્ધિપ્રદ હોય છે. કહ્યું છે કે ‘જંબૂ, વાસ, મયૂર, ભારદ્વાજ પક્ષી, નકુલ
વિગેરેનું’ દક્ષિણ ભાગમાં દર્શનમાત્ર પ્રશસ્ત છે, સર્વ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. ॥ ૯૮ ॥

અવામેવ યામાપ્યમુષ્યાનુકૂલં ચુકૂજ દ્રુમે ભક્ષ્યમાદાય દેવી ।

ત્રિલોકીમિવાકારયન્સેવનાયૈ વિભોર્દક્ષિણીભૂય ચાપોઽપ્યુવાચ ॥ ૯૯ ॥

દેવી કૃષ્ણઘટિકાપોતકી નામા । યદુક્તં સુરથોત્સવકાવ્યે—‘પોતકીદયિતપિચ્છસ-
ચ્છવિ;’ इति । લોકે તુ દેવીતિ પ્રસિદ્ધા । નિષ્કણ્ટકહરિતરૌ સ્થિતા ઉપવિષ્ટા સતી
વામાપિ સન્યભાગવર્તિન્યપિ અથ ચ વામાપ્રતિકૂલાપ્યુચ્યતે । પરં નાત્ર પરમાર્થતઃ । અવા-
મેય દક્ષિણેવ અનુકૂલેવ વેત્યર્થઃ । અમુષ્ય સૂરેરનુકૂલમાયતૌ હિતસૂચકં ચુકૂજ વખાણે ।
વર્ધમાનસ્વરાન કૃતવતી । કિં કૃત્વા । ભક્ષ્યસમૂહં ‘ત્રૂણિ’ इति પ્રસિદ્ધમાદાય ગૃહીત્વા
ભક્ષયિત્વા । અપિ પુનઃ ચાષઃ કિકીદિવિઃ નીલપક્ષિવિશેષઃ । લોકે ‘નીલવાસ’ इति
પ્રસિદ્ધઃ । દક્ષિણીભૂયાપસવ્યભાગવર્તી ભૂત્વા તોરણં બદ્ધ્વા પ્રદક્ષિણીકૃત્ય ધા ઉવાચ
શ્રુતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિભોઃ સૂરીશ્વરસ્ય સેવનાયૈ સેવાકરણાર્થં ત્રિલોકીં
વિશ્વવ્રતીમાકારયન્નિવ ॥

શ્લોકાર્થ

દેવચકલી આચાર્યદેવની ડાબીબાજુએ હોવા છતાં પણ દક્ષિણભાગની બેમ પોતાનું
ભક્ષ્ય લઈને વૃક્ષ પર બેઠેલી અકૂનુલ શબ્દ કરતી હતી, આચાર્યને હિતકારી બોલતી

હતી. અને ચાપપક્ષી (નીલવર્ણુંનું પક્ષી) આચાર્યશ્રીને પ્રદક્ષિણા આપીને બોલતું હતું તે બાણે ત્રણે દોઢને સૂરીશ્વરની સેવા કરવા માટે બોલાવતું ન હોય ! ॥ ૯૯ ॥

મમાગ્રે દ્વિજિહ્વા યથા યાન્તિ દૂરે તવાપીતિ વધ્રુર્વદન્દક્ષિણોઽભૂત ।

તવાધીશ વામોઽપ્યવામોઽસ્તુ મદ્રત્સ્વરસ્ય સ્વરઃ કિં બ્રવીતીવ વામઃ ॥ ૧૦૦ ॥

વધ્રુર્નકુલઃ પ્રમોર્દક્ષિણોઽનુકૂલો દક્ષિણદિગ્ભાગભાગભૂત । વામાદક્ષિણદેશે જગામૈત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ વદન્કથયન્નિવ । ઇતિ इयं ગર્ભિતોત્પ્રેક્ષા । ઇતિ કિમ્ । હે અધીશ, યથા મમાગ્રે દ્વિજિહ્વા ભુજગા દૂરે યાન્તિ તથા તેનૈવ પ્રકારેણ તવાપ્યગ્રે દ્વિજિહ્વા દ્વિરસના મત્સરિણઃ સ્વલાઃ પિશુના દૂરે યાન્તુ । પુનઃ સ્વરસ્ય મર્દભસ્ય સ્વરઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે ઇતિ બ્રવીતીવ ભાષતે इव । કિંભૂતઃ । વામઃ સવ્યભાગવર્તી । ઇતિ કિમ્ । હે અધીશ, તવ વામોઽપિ પ્રતિકૂલોઽપિ મદ્રદહમિવાવામોઽસ્તુ અનુકૂલો ભવતાત્ ॥

શ્લોકાર્થ

નોળીયો આચાર્યશ્રીને ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ ગયો. તે બાણે કહેતો ન હોય કે ‘હે સ્વામિન્, મારી પાસેથી જેમ દ્વિજહવા (સર્પો) દૂર બાથ છે તેમ આપની પાસેથી દ્વિજહવા (હુર્જનો) દૂર બાથો !’ વળી ગર્દભનો અવાજ પણ ડાબીબાજુએ થયો; તે બાણે કહેતો ન હોય કે ‘હે સ્વામિન્, આપનું પ્રતિકૂળ પણ મારી જેમ અનુકૂળ થાયો !’ ॥ ૧૦૦ ॥

યતો જન્મિનામીપ્સિતં શર્મં દત્સે પ્રભો ભિન્ધિ નસ્તેન તિર્યક્ત્વદુઃસ્વમ્ ।

ઈતીવ સ્મ વિજ્ઞપ્યતે તિત્તિરૈળૈઃ સ સવ્યાપસવ્યોદ્ભવધ્વાનયાનૈઃ ॥ ૧૦૧ ॥

તિત્તિરાઃ સ્વરક્ષોણાઃ । લોકે ‘ગણેશ’ ઇતિ પ્રસિદ્ધાઃ ષણ મૃગાઃ હરિણાસ્તૈઃ સવ્યાપસવ્યયોર્વામદક્ષિણયોરુદ્ભવન્તિ પ્રકટાનિ જાત્યમાનાનિ યાનિ શ્વાનાઃ શબ્દાઃ તથા યાનાનિ ગમનાનિ તૈઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ સ્થિરિરિતિ વિજ્ઞપ્યતે સ્મ । તસ્ય પ્રભોરિતિ વિજ્ઞપિર્વિધીયતે સ્મ । ઇતિ કિમ્ । હે પ્રભો, યતઃ કારણાત્ત્વં જન્મિનાં પ્રાણિનામીપ્સિતં મનોવાઙ્મિતં શર્મં સુખં દત્સે દદાસિ તેન કારણેન ત્વં નોઽસ્માકં તિર્યક્ત્વસ્ય તિર્યક્ત્વેન વા યદ્દુઃખં કષ્ટમસુખં વા ભિન્ધિ ભેદય નાશયેતિ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી તેતર પક્ષીઓ (ગણેશ) અને હરણો વામ અને દક્ષિણ ભાગમાં પ્રગટ થયેલા શબ્દો અને ગમનદ્વારા જાણે આચાર્યદેવને વિસંગિત કરતાં હતાં કે ‘જેમ આપ મનુષ્યોને ઇચ્છિત સુખ આપો છો તેમ અમારા તિથિ’ચપણનાં દુઃખને પણ દૂર કરો !’ ॥ ૧૦૧ ॥

વ્યપોદૈકદૃત્વં ત્વમસ્મદ્વિભાનં રસન્તીતિ કિં વાયસાસ્તસ્ય વામાઃ ।

શુભાયામરી ભૈરવા વામ્યુપેતાપ્યવામાભવદ્ભૈરવી નિઃસ્વનન્તી ॥ ૧૦૨ ॥

વામાઃ સઘ્યે માગે ધર્તમાના વાયસાઃ કાકાઃ ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ રસન્તિ કિમ્ इत्थं વદન્તીવ । इति कम् । हे प्रभो, त्वमस्मद्विगानमस्माकमपवादं लोके निन्दकारि पकदकृत्वं काणक्षत्वं धूर्ततामित्यपि ध्वनिः व्यपोह निराकुरु । अपि पुनः निःस्वनन्ती शब्दायमाना भैरवी पक्षिविशेषः । लोके ‘भईरव’ इति प्रसिद्धा आवामा दक्षिणा अनुकूला अभवत्संजाता । उत्प्रेक्ष्यते—शुभाय कल्याणकर्णार्थं भैरवी भवानीनामा भवानी त्यभिधाना अमरी देवी वाम्युपેતા समागता ॥

શ્લોકાર્થ

ડાવી ખાબુએ ઠાગડાઓનાં અવાજ ધયા. જાણે કહેતા ન હોય કે ‘હે સ્વામિન, લોકમાં થતા એકાક્ષીપણના-ધૂર્તાના અમારા અપવાદ (નિંદા) ને દૂર કરો.’ વળી ભૈરવ પક્ષીનો અવાજ જમણી ખાબુ ધયો. જાણે આચાર્યશ્રીના શ્રેય માટે ભવાનીદેવી આવી ન હોય ? ॥ ૧૦૨ ॥

અમુખ્ય મુખ્યાઃ શકુનાઃ પરઃશતાઃ પરેડપ્યભૂવશ્ચુભશંસિનઃ પથિ ।

તદર્થસિદ્ધેરુપગન્તુકાવાચ્ચિદ્વાનિ કિં પ્રાવગ્રઘટીભવન્તિ ॥ ૧૦૩ ॥

અમુખ્ય ગ્રીહીરસૂરેઃ પથિ માર્ગશુભશંસિનઃ શુભોદર્કકથયિતારઃ પરેડપ્યેડપિ પુરવનસં-વન્ધિનઃ પરઃશતાઃ શતશઃ મુખ્યાઃ પ્રશસ્યાઃ અમૂવન્સંજજિરે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઉપગન્તુકાયા આગમનશીલાવાઃ । અવિપ્યન્થ્યા इत्यर्थः । ‘आगमने गमनार्थाः समभ्युपाङ्म्यः पराः कथिताः’ इति क्रियाकलापे । तदर्थसिद्धेस्तस्य सूरेरर्थसिद्धेः कामितकार्यनिष्पत्तेः प्राक् पूर्वं प्रकटीभवन्ति प्रकाशानि जायमानानि चिद्धानि किंलक्षणानीव । शकुनशब्दः पुनर्पुंसके दृश्यते ॥

श्लोकार्थ

आवी रीते हीरविजयसूरिना प्रयाष्य सभये शुभ संदेशने कहेनारां णीम से'कडे शुभ शुक्नेो थय्य. ते जखे बविष्यमां थनारी आचार्यदेवनी छंटार्थसिद्धिना शुभ लक्षणेो प्रगट थचां न होय ? ॥ १०३ ॥

वाचोऽनुबिम्बाभिरिवाङ्गनाभिराशीर्भिरध्वन्यभिनन्दमानः ।

महोदयोदर्कविधायिनो धिया विमृश्य सूरिः शकुनान्पुरोऽचलत् ॥ १०४ ॥

सूरिस्तपागच्छनायकः महानतिशायी उद्यो मोक्षस्य स पयोदर्क उत्तरकालजं फलं तं विदधति कुर्वन्तीत्येवंशीलान् शकुनान् धिया स्वशुद्ध्या विमृश्य विचार्य पुरोगे अचलश्चाल प्रतिष्ठते स्म । किं क्रियमाणः । अध्वनि प्रस्थानमार्गे अङ्गनाभिः आङ्गवधूभिराशीर्भिर्मङ्गलशंसनवाणीभिरभिनन्दमानः स्तुयमानः उत्प्रेक्ष्यते—अङ्गनाभिर्वाचो वाग्देवताया अनुबिम्बाभिः प्रकृतिभिरिव । सरस्वतीदेवीप्रतिबिम्बाभिरिव ॥ इति हीरविजयसूरिः प्राचीं दिशं प्रति प्रस्थितौ शुभशकुनानि ॥

श्लोकार्थ

वाणी-अतुरतामां जखे सरस्वतीदेवीनी प्रतिकृति न होय, तेवी सुहागणु स्त्रीयोधी भंगलगीतो बडे स्तुति कसता. तमाजच्छामिपति आचार्ये, भविष्यमां महान् अक्युदय करनारा शुभशुकनोने स्वशुद्धिती निर्धार करीने पूर्वदिशा तरङ्ग प्रयाष्य कथुं. ॥ १०४ ॥

द्विवेललीलाप्रविसारिषेलापयोशुजाभ्यां पस्त्रिभ्य भूम्ना ।

मत्तेभयानामिव वल्लभेनाम्भोराशिना स्वाङ्गमवाप्यमानाम् ॥ १०५ ॥

महीयसी नाम मही स्रवन्तीं विजृम्भिहेमाब्जरजःपिशङ्गाम् ।

वेणीमिव स्वर्णमयी नदीक्षनेमीन्दिरायाः प्रभुललङ्घने ॥ १०६ ॥

प्रभूर्हीरसूरिः मही नाम स्रवन्तीं नदीमुल्लङ्घने उसरति स्म । किलक्षणाम् । महीयसीमतिशयेन महतीम् । महत्प्रमाणामित्यर्थः । पुनः किलक्षणाम् । विजृम्भिनां विकसनशीलानां हैमानां काञ्चनसंबन्धिनामञ्जानां कमलानां रजोभिः पीतपरामैः कृत्वा पिशङ्गां पीतवर्णा संजाताम् । उत्प्रेक्ष्यते—नदीक्षनेमीन्दिरायाः । सस्तिप्रतिमेकललङ्घनभूमीधिया

इत्यर्थः । स्वर्णमयी काञ्चनरचितां वेणीं स्त्रीशिरोरुहाभरणं संयतानां केशानामुपरि धीयते । केशाः संयतास्तन्मध्ये क्षिप्यते वा सा स्वर्णमयी प्रलम्बा गजशुण्डाकारा वेणीत्युच्यते । स्वर्णवेणीति शिरोरुहभूषणमधुना दक्षिणस्यां श्रूयते दृश्यते च । महीं किं क्रियमाणाम् । अम्भोराशिना समुद्रेण स्वाङ्गं निजोत्सङ्गमवाप्यमानाम् । केन कामिव । एतन्मेन मत्तेभयानामिव । यथा स्वकान्तेन मदोद्धुरसिन्धुरगमना स्वप्राणप्रिया स्वकी-यक्रोडं प्राप्यते । किं कृत्वा । द्वे वेले चारौ यत्र तद्विवेकं लीलया स्वभावेन नोपाधितः विश्वस्वाभाव्यतः प्रकर्षणं विस्तरणशीलयोर्विस्तारिण्योर्वेलयोरम्भोवृद्धयोः पयसी सलिले एव भुजे बाहू ताभ्यां कृत्वा भ्रूमा बाहुल्येन परिरभ्य वपुषोरेकीकरणेन गाढमालिङ्ग्य ॥

श्लोकाथ

पोताना पतिवडे गाढ आलिङ्गन करायेली डोई गजगाभिनी स्त्री जेम पतिना
 उत्संगने प्राप्त करे, तेम स्वाभाविक रीते जे वयतनी ओट-बरती३५ (जलवृद्धि३५)
 जे लुजवडे गाढ आलिङ्गन करायेली पोताना पति समुद्रना उत्संगने प्राप्त करेली
 अने सुवर्ण कमल (पीतवर्णीय कमल) नी पीणी पराग वडे पीतवर्णीया अनेली मोटी
 'मल्ली' नामनी नदीने आचार्यदेवे पार करी. ते मल्लीनदी समुद्रनी भेजला३५ लक्ष्मीनी
 जेणे सुवर्णमय वेणी न होय ? (तेवी शोभती होती.) ॥ १०५ ॥ १०६ ॥

क्वापि स्थपुटितां क्वापि द्रुमद्रोणीसमाकुलाम् ।

क्वचिद्ब्रह्मवाहिनीकां किराताकलितां क्वचित् ॥ १०७ ॥

द्विपट्वीपिद्विपट्वेप्यमुख्यजन्तूचितां क्वचित् ।

पदवीं क्षोणिभृत्क्षोणीमिव स्मरिरलङ्घयत् ॥ १०८ ॥

स्मरिः क्षोणिभृतः पर्वतस्य तल्लाटदेशाधिपस्य च क्षोणीं गह्वरोर्वी भूमीमिव पदवीं
 मार्गमलङ्घयत् अतिक्रामति स्म । किंभूताम् । क्वापि कुत्रापि प्रदेशे स्थपुटत्वं विषमो-
 न्नतत्वं संजातमस्यामिति स्थपुटिता तथा क्वापि स्थाने द्रुमाणां द्रोणीभिर्विविधतरुश्रे-
 णीभिः समाकुलां निर्भरभूताम् । द्रोणिशब्दः श्रेणीवाची । यथा चम्पूकथायाम्—'भिल्ली-
 पल्लवशङ्कया विचिनुते सान्द्रद्रुमद्रोणिषु' इति । 'द्रोणी तु नीवृतिभेदे शैलसंधौ च' इत्यने
 कार्यः । तथा 'द्रोणिरिदन्तोऽपि समूहार्थवाची च' इति तदवर्णनः । तथा क्वचित्कुत्र-
 चिद्देशे बहन्त्यो महीधरकुण्डादिभ्यो निःसरन्त्यो वाहिन्यो नद्यो यत्र । पुनः क्वचिद्ब्रह्म-
 रादिषु नीरागमननिष्प्रदेशादिषु वा कोतरा इति प्रसिद्धेषु किरातैर्भिलैराकलितां संयू-
 क्ताम् । पुनः क्वचिदरण्यादौ द्विपा मत्तमतङ्गजा द्वीपिनो व्याघ्रचित्रकाया द्विपट्वेप्याः

केसरिणस्त एव मुख्याः प्रकृष्टाः प्रमुखा वा ये जन्तवो वनसत्त्वास्तेषामुचितां निवास-
योग्याम् ॥ युग्मम् ॥

श्लोकाथ

उंचा-नीचा विषम प्रदेशवाणी, वृक्षपङ्क्तिओथी जीय, वडी रडेदी नदीओथी
व्याप्त, कोर् कोर् प्रदेशमां भिन्न परिवारेथी युक्त, तेम ज भदो-भक्त हाथीओ, वाध,
यित्ता, सिंहा आदि जंगली पशुओथी लयंकर पर्वतनी शुक्ष जेवी छोटदेशनी
भूमिने आचार्यदेवे वटावी. ॥ १०७ ॥ १०८ ॥

क्रमाद्वटदले फुलाम्भोजे भृङ्ग इवागमत् ।

स्तम्भतीर्थस्य सङ्ख्येन तस्मिन्प्रभुरवन्द्यत ॥ १०९ ॥

क्रमाद्विहारपरिपाठया प्रभुर्हीरसुरिर्वटदले 'वडदलुं' इति नाम्ना प्रसिद्धे पुरे आगम-
दाजगाम । क इव । भृङ्ग इव । यथा फुल्ले विकसिते अम्भोजे कमले मधुकर आगच्छति ।
पुनस्तस्मिन्वटदलाग्रामे प्रभुः स्तम्भतीर्थसंघेन साधुसाध्वीश्राद्धश्राद्धीरुपजनसमुदायेन अवन्धत
समेत्य नमस्कृतः ॥

श्लोकाथ

जेम विकसित कमलमां अमर आवे तेम विहारना कुमे 'वटदल' नगरमां
आचार्यदेव पधार्थ, त्यां आलातना संघे आवीने आचार्यदेवने वंदन कथुं, ॥ १०९ ॥

भक्तिग्रहमना जिनाधिपमताधिष्ठायिनी निर्जरी

तस्मिन्नकमवाकिरद्रतिपतिं नीरन्ध्रमुक्ताफलैः ।

श्रुत्वा तीर्थकरानुकारिभगवन्माहात्म्यमुत्कण्ठिता

विबो वन्दितुमागताः प्रियतमा राज्ञः स्वतारोत्करैः ॥ ११० ॥

तस्मिन्वटदलाग्रामे भक्त्या सेवाभक्त्या ग्रहं नम्रं प्रवणं निर्भरं वा मनो मानसं
यस्यास्तादृशी जिनमतस्य श्रीजिनशासनस्य अधिष्ठायिनी अधिष्ठापिका निर्जरी सिद्धा-

યિકા નામ્ની દેવતા નક્તં રાત્રૌ । કલૌ પ્રાયો દેવતાનાં નક્તમેવાગમસ્ય વૃથ્યમાનત્વાત
શ્રુયમાણત્વાચ્ચ નિશિ । નીરન્નૈચ્છિત્રૈર્વધરહિતૈઃ । રક્ષિતૈરિત્યર્થઃ । મુક્તાફલૈર્મૌલિકૈર્વ-
તિપતિ શ્રીહીરવિજયસૂરિમવાકિરદ્વર્ષયામાસ । ‘અવાકિરન્વયોવૃદ્ધાસ્ત’ હાજૈઃ પૌરયોષિતઃ’
इति रघुवंशे । તપ્ર વયમેવ’ વિદ્વો જાનીમઃ । ઉત્કળ્ઠતા ઉત્કળિઠાકલિતા ઉત્સુકી-
ભૂતા સતી સ્વતારાણાં સ્વશરણીભૂતાનામાત્મપરિવારીભૂતાનાં તારકાણાં તારકામિધસેવકાનાં
જ્યોતિષાં ચોત્કરૈઃ સમૃદ્ધૈઃ સાર્ધં રાજઃ કસ્યચિન્નૃપસ્ય ચન્દ્રસ્ય વા પ્રિયતમા રાજ્ઞી
રાત્રિર્વા વન્દિતું નમસ્કર્તુમાગતા સમેતેવ । કિં કૃત્વા । તીર્થકરં શ્રીમજ્જિનરાજમનુક-
રોતિ યુગપ્રધાનાદિમહિમ્ના સદશીભવતિ इत्येवंशीले’ ભગવતઃ સૂરીન્દ્રસ્ય માહાત્મ્યં
મહિમાનં શ્રુત્વા સમાકર્ણ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

તે વટદલ નગરમાં જિનશાસનની અધિષ્ઠાધિકા ‘સિદ્ધાધિકા’ દેવીએ રાત્રિ સમયે
હીરવિજયસૂરિ ઉપર છિદ્ર વિનાનાં (વેધ કર્યા વિનાનાં) મોતીઓની વૃદ્ધિ કરી.
(પ્રાયઃ કલિકાલમાં દેવદેવીઓનું આગમન રાત્રિમાં જ જણાય છે.) તે બધે
યુગપ્રધાનતા આદિ મહિમાવડે શ્રીતીર્થ”કર ભગવંતની સમાનતા ધારણ કરનારા
આચાર્યદેવના મહાત્મ્યને સાંભળીને ઉત્કંઠિત બનેલી ચન્દ્રપ્રિયા રાત્રિ, પોતાના સેવક૩૫
તારાઓના સમૂહ સહિત વંદન કરવા માટે આવી ન હોય ? ॥ ૧૧૦ ॥

તત્રાનન્ધ જનાન્દિનાનિ કતિચિદ્વાચંયમાધીશિતા
વર્ત્માતિક્રમિતું ક્રમાત્પ્રવૃત્તે ભૂમેઃ સમં સાધુભિઃ ।

વાચા ચન્દ્રિકયા તમઃ પ્રશમયન્નેત્રાંશ્વકોરાન્પૂર્ણ-
સ્તારાણાં નિવદૈર્વિહાયસ इव श्यामाङ्गनानायकः ॥ ૧૧૧ ॥

વાચંયમાધીશિતા મુનિનાયકઃ ક્રમાદનુક્રમેણ સાધુભિઃ સ્વકપારિપાર્શ્વકશ્રમણૈઃ સમં
સાર્ધં ભૂમેર્ધરિજ્યા વર્ત્મ પન્થાનમતિક્રમિતુમુલ્લઙ્ઘયિતું પ્રવૃત્તે પ્રવૃત્તઃ । કિં
કૃત્વા । તપ્ર વટદલાપ્રમે કતિચિત્કિયન્તિ દિનાનિ વાસરાન્ યાવજ્ઞનાત્ ભવિકલોકા-
નાનન્ધ પ્રહ્લાદ પ્રમોદમેદુરાન્વિધાય । સૂરિઃ કિં કુર્વન્ । વાચા સ્વલ્પચનવિલાસેન
કૃત્વા તમોઽજ્ઞાને પાપં વા પ્રશમયન્નિષ્ઠાપયન્ શાન્તિં નયન્ વા । ચ પુનર્નેત્રાન્નયનાનિ ।
નેત્રશબ્દઃ પુલ્લીબલિઙ્ગયોઃ । પૂણન્ સંપ્રીતિમુત્પાદયન્ । ક इव । શ્યામાઙ્ગનનાયક इव ।
યથા ચન્દ્રસ્તારાણાં જ્યોતિષાં નિવદૈર્વજૈઃ સહ વિહાયસ આકાશસ્ય વર્ત્માધ્વાનમતિ-

कमितुं प्रवर्तते सोऽपि शशी चन्द्रिकया कौमुद्या जनानानन्दयति । तथा तमो निशान्ध-
कारं प्रशमयति तथा चकोराश्च प्रीणाति । श्यामा रात्रिः सैवाङ्गना स्त्री तस्या नायकः
पतायता विधुः । 'यामिनीकामिनीपतिः' इत्यादिपदानि काव्यकल्पलतावृत्तौ । अथ च
श्यामा षोडशवार्षिकी तरुणी सैवाङ्गना पाणिशृङ्गीत्री तस्या नायकः पतिः । सर्वेषां स्मर-
शास्त्राणां रहस्यानां वेत्ता अनुभविता च नायकः प्रोच्यते । सोऽपि क्वचित्कार्यवशाद्गतो
निवृत्तो वा सज्जनैः समं भूमेर्मार्गमुल्लङ्घ्यते स्वतादृग्विधवातुर्यचर्यनायिकामयीभूतमन-
स्त्वाद्वा वाचान्यानन्यानन्दयति यो हार्दिकं वेत्ति तामेव वादयामि इति विरहरूपं तमः
पापमपि प्रशमयति भाविस्वभामिनीसंयोगत्वात् स्निग्धत्वाच्च परनेत्राण्यपि प्रीणयति ॥

श्लोकार्थ

जेभ रात्रिङ्गी स्त्रीना पति चन्द्र चन्द्रिकावटे अंधकारने शमावतो, अंधारेने
आनंद आपतो ताराओ सहित आकाशमार्गानुं उल्लंघन करे तेभ आचार्यदेव वटदल
नगरभां डेटलां दिवसोनी स्थिरता करी धर्मदेशना वटे अज्ञानरूप अंधकारने शमावता
लव्यल्लवोनां नयन अंधारेने आनंद आपता, अनुक्रमे साधुओ सहित विहारभूमिनुं
उल्लंघन करवा भाटे प्रवृत्त थया. ॥ १११ ॥

क्वचित्पवनवर्त्मवन्मृगपतङ्गचित्रान्वितं
क्वचिन्मदनमेदुरं कुलमिवैणकान्तादशाम् ।

क्वचित्कुरुनिकेतवत्सहदेवभीमानुं नं
विराटनृपगेहवत्क्वचन कीचकैरश्वितम् ॥ ११२ ॥

चिन्तृपसमीपवद्विविधवाहिनीमण्डितं
वत्कलितमग्निविद्भवनवच्छिस्त्रिस्फूर्जितैः ।

करीन्द्रकुलसंकुलं क्वचिद्विन्ध्यभूमीध्रु-
द्यल घत यतिक्षितिद्विजपतिः स वर्त्म क्रमात् ॥ ११३ ॥

स यतिनां भ्रमणानां मध्ये क्षितेः क्षोण्या द्विजपतिश्चन्द्रः । राजेत्यर्थः । क्रमाद्विहार-
परिपाठ्या वर्त्म मार्गं व्यलङ्घ्यत अतिक्रान्तवान् उल्लङ्घयामास । किंभूतं वर्त्म । क्वचि-

તપ્રદેશે મૃગાઃ કુરઙ્ગાઃ ઉપલક્ષણાદન્યેઽપિ વન્યશ્વાપદાઃ તથા ચિત્રાઃ સર્પજાતિવિશેષાઃ
 લોકે 'ચિત્રદિ' इति પ્રસિદ્ધા ઉપલક્ષણાત્તજ્ઞાતયમ્ । અથવા ચિત્રા આશુપર્ણી इन्द्रवारुणी
 वा उपलक्षणात्सर्वौषधयस्ताभिरन्वितम् । કિંવત્ । પવનવર્ત્મવદ્વથા આકાશં મૃગો મૃગ-
 શીર્ષં પતઙ્ગઃ સૂર્યઃ તથા ચિત્રા નક્ષત્રં તૈર્યુતમ્ । 'ચિત્રાદન્ટ્યાં સુમત્રાયાં નક્ષત્રૌષધિભે
 દયોઃ । દિવ્યશ્ચીસર્પયોરાશુપર્ણ્યાં ચ' इत्यनेकार्थतिलके । પુનઃ કિંભૂતમ્ । મદનૈર્મંડલ
 इति नाम प्रसिद्धैः पादपैर्मैदुरं भूतम् । કિમિવ । કુલમિવ । યથા પળકાન્તા મૃગાઙ્ગના
 हरिण्यस्तासां दृश इव दृशोऽतिचपलानि लोचनानि यासां तासां स्त्रीणां वृन्दं मदनेन
 कंदपैणोपचितम् । પુનઃ કિંભૂતમ્ । સહ સહદેવૈરૌષધિવિશેષૈસ્તથા भीमैराम्लघेतसैः
 तथा अर्जुनैर्जुननामवृक्षविशेषैर्वर्तते यस्तत् । કિં ચ કુરુનિકેતયત્ યથા કુરુણાં કૌરવૈ-
 શીયનૃપાણાં પાણ્ડુનાં રાજ્ઞામ્ । મહત્વાદ્રહુષચનમ્ । કુરોઃ પાણ્ડોર્નૃપસ્ય વા ગૃહં સહ
 सहदेवो माग्नीनन्दनः भीमार्जुनौ कुन्तीसुतौ वृकोदरकिरीटिनौ तैर्युक्तम् । 'સહદેવૈનેકેન
 स्पर्धमाना अनेकैः सहदेवैः संगताः' इति चम्पूकथायाम् । પુનઃ કિંભૂતમ્ । ક્વચિત્કુચિ-
 स्थाने कीचकैः सच्छिद्रवंशैः वेणुभिः अञ्चितं कलितम् । કિંવત્ । ચિરાટનૃપગંહવત્ ।
 यथा विराटराजस्य गेहं कीचकैर्विराटनृपपत्न्याः सुदेष्णाया शतसहोदरैः कलितं सहितम् ।
 પુનઃ કિંભૂતમ્ । ક્વચિત્પ્રદેશે વિવિધા લઘુવૃદ્ધાદયો વાહિન્યો નયસ્તાભિર્મંડિતમ્ ।
 કિંવત્ । નૃપસમીપવત્ । યથા રાજ્ઞઃ પાર્શ્વે વિવિધાભિર્ગંજહયરથપદાતિપ્રમુક્તાભિઃ
 सेनाभिर्भूषितं भवति । 'વાહિની સિન્ધુસૈન્યયોઃ' इत्यनेकार्थः । પુનઃ કિંભૂતમ્ । શિખિનાં
 मयूराणां विविधैः स्फूर्जितैः केकारवताण्डवकीडादिविलासैः कलितम् । કિંવત્ । અગ્નિ-
 विद्मधनवत् यथा अग्नीहोत्रीयाणां गृहं शिखिनां दक्षिणाग्निहवनीयगार्हपत्याभिधानां
 त्रयाणां हुताशनानां विस्फूर्जितैः स्फूर्तिभिः कलितं भवेत् । પુનઃ કિંભૂતમ્ । કરીન્દ્રાણાં
 वृथनाथानां कुलैर्वंशैः संकुलं व्याप्तम् । કિંવત્ । વિન્ધ્યભૂમીપ્રવત્ । યથા વિન્ધ્યાચલો
 गजेन्द्रकुलैः संकुलो भवति ॥ इति गन्धाराकमिबुरमध्यमार्गवर्णनम् ॥

૨૧૧૩ાથ

તે મુનિરાજ આચાર્યદેવે વિકારના કામે માર્ગનું ઉલ્લંઘન કર્યું, તે માર્ગ કેવો
 હતો ? જેમ આકાશમાર્ગ મૃગશીર્ષ, સૂર્ય અને ચિત્રા નક્ષત્રવડે સુક્રા હોય છે તેમ
 એ માર્ગ હરણ ચિત્તા આદિ વન્ય પશુઓ વડે યુક્ત હતો, જેમ મૃગનયના સ્ત્રીઓનું
 કુલ કંદર્પથી પુષ્ટ હોય તેમ એ માર્ગ મદન નામના વૃક્ષોથી ભરપુર હતો, જેમ
 પાંડુરાજાનું ઘર સહદેવ, ભીમ અને અર્જુનથી યુક્ત હતું તેમ કોઈ પ્રદેશ સહદેવ
 નાંમની વિશિષ્ટ ઔષધિથી. ભીમ-આગ્લ અને વેતસ જાતિના વૃક્ષોથી તેમજ અર્જુન
 નામના વૃક્ષોવડે સહિત હતો, જેમ વિરાટ રાજાનું ઘર વિરાટ રાજાની રાણી સુદેષ્ણાના
 સો ભાઈઓ કિચકોથી યુક્ત હતું તેમ કોઈ પ્રદેશ સચ્છિદ્ર વાંસોથી યુક્ત હતો. જેમ

રાજા વિવિધ પ્રકારની સેનાથી શોભાયમાન હોય તેમ એ માર્ગ નાની મોટી નદીઓથી શોભિત હતો. જેમ અગ્નિહોત્રીઓનું ઘર 'દક્ષિણાગ્નિ, હવનીય, અને ગૃહપતિ' એમ ત્રણ પ્રકારની સ્કુટિથી યુક્ત હોય, તેમ એ માર્ગ મયૂરોના વિવિધ પ્રકારના કેકારવ-તાંકવકીડાદિ વિલાસોથી યુક્ત હતો. જેમ વિન્ધ્યાચલની ભૂમિ ગજેન્દ્રોના કૂલોથી ંયાપ્ત હોય તેમ આ માર્ગે કોઈ પ્રદેશ ગજેન્દ્રોના સમૂહથી યુક્ત હતો. આવા પ્રકારને માર્ગ આચાર્યદેવે ઓળંગ્યો. (ગન્ધારથી અમદાવાદ વચ્ચેના માર્ગનું આ વર્ણન છે. ॥ ૧૧૨ ॥ ૧૧૩ ॥

વિબુધપતિપુરંધ્રીવન્ધુરારબ્ધલીલં

જિનપદકૃતશોભં સંચરચ્છ્રવેતદન્તિ ।

તટમિવ વરટાયા વલ્લભઃ સ્વર્વહાયા

અકમિષુરસમીપં ભૂષયામાસ સૂરિઃ ॥ ૧૧૪ ॥

સૂરિરકમિષુરસમીપમહમ્મદાવાદનગરપાર્શ્વે ભૂષયામાસાલંકરોતિ સ્મ । કિંભૂતઃ । વિબુધપતીનાં કોવિદપુરંદરાણાં પુરંધ્રીભિઃ શુકકામિનીભિઃ વન્ધુરાઃ તરુણકામિજનમનોહરાઃ આરબ્ધાઃ પ્રક્રાન્તા લીલા ઘનવસન્તતરુકુસુમાવચયહલ્હીસકગાનનૃત્યાન્દોલનાદિવિલાસા યત્ર । પુનઃ કિંભૂતમ્ । જિનાનાં તીર્થકૃતાં પદૈઃ સ્થાનૈઃ । પ્રાસાદૈરિત્યર્થઃ । કૃતા વિહિતા શોભા યત્ર । પુનઃ કિંભૂતમ્ । સંચરન્તઃ સમ્યક્ સમીચીનં સ્વરોચમાનસલ્લકીક્ષુપ્રમુખં ચરન્તો મક્ષયન્તઃ । અથ વા સમ્યક્ સ્વહસ્તિનીમિશ્રમસ્વર્ણપદ્મવન્ધપઞ્ચશન્દવાદિત્રવિવિધચિરુ-દાયલીપ્રકટનપૂર્વકં પ્રચલન્તઃ શ્રવેતા મદ્રજાતિજાતત્વેનોજ્જ્વલા દન્તિનો ગજેન્દ્રા યત્ર । ક ઇવ । યથા વરટાયા રાજહંસ્યાઃ । 'વારલા વરલા હંસી વારલા વરલા ચ સા' इति हैम्याम् । तथा 'नवप्रसूतिर्वरटा तपस्विनी' इति नैषधे । वल्लभो भर्ता राजहंसः । स्वर्वहया गगननिम्नगाया गङ्गायास्तटं तीरं भूषयति । किलक्षणं तटम् । विबुधपतिः सुरेन्द्रस्तस्य पुरंघ्रीभिः पत्नीभिः कमनीयप्रक्रान्तजलजन्मोपचयमज्जनोन्मज्जनादिजलविला यत્ર । पुरंघ्रीशब्दो दीर्घोऽप्यस्ति । यथा 'अखिलापुरंघ्रोनेत्रनी-' इति नैषधे । तथा जिनस्य विष्णोस्त्रિभिस्तारारूपैः पदैः कृता निमिता शोभा यत્ર । अथ वा जिनपदे आकाशे विरचिता ओर्वेन । एतावता गगनगङ्गेत्युपपन्नम् । तत्रैव च शकक्रान्तानामुपलक्षणात्सुरा-ङ्गनानां च जलक्रोडाया औचित्ति । तथा संचरन् जलपानार्थमागच्छन्नैरावणो यत્ર ॥

શ્લોકાર્થ

દેવાંગનાઓથી મનોહર, જલકીડા આદિ વિવિધ પ્રકારની કીડાઓ સહિત અને જેમાં ઐરાવણ હાથી સંચરે છે તેવી આકાશમાં રહેલી દેવગંગાના તીરને જેમ રાજહંસ

शोभावे तेभ, आचार्यदेवे पंडितोनी श्रीओथी मनोहर, विविध प्रकारनी डीडाओथी युक्त जिनमंदिरावडे सुशोभित तेभञ्ज श्वेतहस्तिओना संधारथी युक्त अकमिपुर समीपनी भूमिने शोभावी. ॥ ११४ ॥

प्रभोरागमनोदन्तः प्रससार पुरान्तरे ।

चान्दनीय इवामोदः क्षितौ मलयभूभृतः ॥ ११५ ॥

प्रभोहीरखरेरागमनस्यापादावधारणस्योदन्तः प्रवृत्तिः समाचारः पुरान्तरे अकमिपुर-मध्ये प्रससार विस्तरति स्म । क इव । आमोद इव । यथा चान्दनीयः श्रीखण्डद्रुम-संबन्धी परिमलः मलयाचलस्य आपादभूधरस्य क्षितौ भूमौ प्रसरति ॥

श्लोकाथं

जेभ चंदनती सुवास मलयाचलनी भूमिमां प्रसरी जय तेभ हीरविजयसूदिना आगमनता सभाथार अकमिपुरनगरमां (अभडावाडमां) सर्वत्र प्रसरी गया. ॥ ११५ ॥

विज्ञायागमनं यतिक्षितिपतेरामोदमेदस्वितां

प्राप्ताः पौरपरम्परा मधुक्रतोर्व्यूहा इवोर्वीरुहाम् ।

गन्तुं संमुखमस्य नश्यदतनोः सज्जीवभूवुस्ततः

श्राद्धा राजगृहोद्भवा इव मृगारातिध्वजस्यार्हतः ॥ ११६ ॥

ततस्तदागमनश्रवणानन्तरं पौरपरम्परा नागरिकपण्डितयः अकमिपुरआवकप्रकराः नश्यन् द्वेषितया हन्तुं प्रतिश्रुतत्वेनः मृतिभीतेः पलायमानः अतनुरनङ्गो यस्मात् ॥ 'अतनुना नवमम्बुदमाम्बुदम्, इति नैषधे । तस्यास्य सूरेरभिमुखं गन्तुं सज्जीवभूवुः । के इव । श्राद्धा इव । यथा राजगृहे नगरे उत्पत्तिर्येषां तादृशाः श्राद्धाः मृगारातिः सिद्धो ध्वजश्चिह्नं यस्य तस्यार्हतस्तीर्थकरस्य । महावीरदेवस्येत्यर्थः । संमुखं प्रयातुं सज्जा भवन्ति स्म । किंभूताः आमोदेन हर्षणं मेदस्वितां पुष्टतामाहादोल्लसितरोमाञ्चकञ्चुकोपचितकायत्वं प्राप्ता इत्यर्थः । किं कृत्वा । यतिक्षितिपतेर्मुनिराजस्य आगमनमकमिपुरसमीपे समवसरणं विज्ञायावगत्य । क इव । व्यूहा इव । यथा मधुक्रतोर्वसन्तसमयस्यागमनं प्रादुर्भावं ज्ञात्वा उर्वीरुहां वृक्षाणां समूहा आमोदमेदस्वितां परिमलोपचिततां प्राप्नुवन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વસન્તઋતુનું આગમન બાણીને વૃક્ષસમૂહ પરીમલથી પુનઃ અને તેમ જેમાંથી કામદેવ આદ્યો ગયો છે તેવા મુનિપતિના આગમનનાં સમાચાર બાણીને હ્રુન્ટ-પુન્ટ અનેલા અકમિપુરના શ્રાવકો, જેમ રાજગૃહીનગરીનાં શ્રાવકો ભગવાનમહાવીરની સન્મુખ ગયા હતા તેમ આચાર્યદેવની સન્મુખ જવા માટે સજ્જ થયા. ॥ ૧૧૬ ॥

પર્યાણ્યન્તે સ્મ વાહા હરિહરય ઇવોત્તીર્ણવન્તઃ ક્ષમાયાં
ક્વાપ્યપ્રાપ્તાવલમ્બામ્બરચરણભવદ્ભૂમિર્વેદમાજઃ ।

શઙ્ગાર્યન્તે ગજેન્દ્રા ગિરિગુસ્વપુષઃ વલ્દપ્તસિન્દૂરપૂરા
વિદ્મઃ પ્રાતસ્ત્યસંધ્યાઃ કુનયસમુદવજ્જ્યોતિરસ્તં નયન્ત્યઃ ॥ ૧૧૭ ॥

વાહાસ્તુરગાઃ પર્યાણ્યન્તે સ્મ પલ્લયનકલિતાઃ ક્રિયન્તે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્વાપિ કસ્મિન્નપિ પ્રદેશે અપ્રાપ્તમનાસાદિતમાલમ્બનમૂર્ધ્વીભવનોપવેશનાદિસ્થિત્યાધારસ્થાનં યત્ર તાદૃશોઽમ્બરે ગગનાઙ્ગણે ચરણં પરિભ્રમણં તસ્માદ્ભવન્તુત્પદમાનો યો મુમ્તા બાહુલ્યેન નિર્વેદઃ સ્વેદઃ તં ભજન્તીતિ તાદૃશાઃ સન્તઃ ક્ષમાયાં પૃથિવ્યામવતીર્ણવન્ત આગતા હન્દ્રાશ્વા इव । ‘શતૈસ્તમક્ષણામનિમેષવૃત્તિભિર્હરિં વિદિત્વા હરિભિશ્ચ વાજિભિઃ’ इति રઘુવંશે શક-સ્યાશ્વાનાં બાહુલ્યં ન ત્વેક પવોચ્ચૈઃશ્રવાઃ । અથ વા સૂર્યાશ્વા इव । પુનર્ગજેન્દ્રાઃ શઙ્ગાર્યન્તે સ્મ રક્તપીતામ્બરચરમરકિકિણીઘણ્ટાચનેકશઙ્ગારયુકાઃ નિર્મીયન્તે સ્મ । કિંમૂતાઃ । ગિરિઃ પર્વતસ્તદ્વદગુરુ મહદ્ગુરુઃ શરીરં યેષામ્ । પર્વતપ્રાયા હન્યર્થઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ ક્લુપ્તો રચિતઃ સિન્દૂરાણાં શઙ્ગારભૂષણાનાં પૂરઃ સમૂહો યેષુ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાતસ્ત્યાઃ પ્રાતઃકાલીનાઃ સંધ્યા इव । કિં કુર્વન્ત્યઃ । કુનયાનાં શાક્યાદીનાં કુમતાનાં વા સમુદાયો ગણઃ સ પવ જ્યોતિર્ગ્રહનક્ષત્રતારકાદિસ્તદસ્તં નાશં નયન્ત્યઃ પ્રાપ્યન્ત્યઃ ॥

શ્લોકાર્થ

(આચાર્યદેવના સ્વાગતાર્થે) અશ્વો પલાણુવામાં આવીયા. નિરાલંબન આકાશમાં ચિરકાલ બ્રમણ કરવાથી ખૂબ ખેદ પામેલા । અર્થાત્ કંટાળીને ગયેલા ઈન્દ્રના અશ્વો બાણે પૃથ્વીપર ઉતરી આવીયા ન હોય તેવા અશ્વો પલાણુ યુક્ત કરવામાં આવીયા વળી

સિંહર આદિ શૃંગાર આબુષણોના સમૂહની રચનાવાળા અને પર્વત જેવા મોટા શરીરવાળા ગજેન્દ્રો શણુગારવામાં આવ્યા. તે બાણે શાક્ય આદિ કુમતના સમુદાયરૂપ ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા અદિનો નાશ કરતી પ્રાતઃકાલીન સંધ્યા ન હોય ? ॥ ૧૧૭ ॥

ભૂમ્યા વ્યોમેષ્યેયેવાધૃષ્ટ રવિરથાઃ પદ્મહસ્તૈઃ શ્રિતાઙ્ગાઃ
કૈશ્રિત્સજ્જીક્રિયન્તે કનકમણિમયાઃ સત્તરઙ્ગાઃ શતાઙ્ગાઃ ।

પદ્મક્રિતિઃ પાદાતિકાનાં વિવિધમણિગણાલંકૃતીરુદ્ગહન્તી
રામસ્યાદસ્પૃશન્તી સુવમપિ સુમનઃશ્રેણિવત્સજ્જતિ સ્મ ॥ ૧૧૮ ॥

કૈશ્રિત્પુરુષૈઃ સન્તઃ શોભનાસ્તુરઙ્ગઃ અથ્વા યેષુ તાદૃશાઃ શતાઙ્ગાઃ સ્યન્દના રથાઃ સજ્જીક્રિયન્તે । કિંમૂતાઃ । કનકં સ્વર્ણં મણયો રત્નાનિ પ્રચુરાણિ પ્રધાનાનિ વા યેષુ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । પદ્મહસ્તૈઃ ક્રીડાર્થં હસ્તે ગૃહીતકમલૈઃ, અથવા ભાગ્યવત્તયા પદ્મમાકૃત્યા હસ્તે યેષાં તૈઃ । શ્રિતાઙ્ગાઃ સેવિત ઉત્સજ્જો યેષામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વ્યોમ્ના નભસા સમમી-
ર્ણ્યયા સ્પર્ધોદ્ભૂતાભ્યસૂચયા ભૂમ્યા પૃથિવ્યા રવિરથાઃ સૂર્યસ્યન્દના દ્વાધૃષ્ટ ધ્રિયન્તે સ્મ । તેડપિ કમલપાણિભિર્ભાસ્કરૈરધિષ્ઠિતમધ્યાસ્તથા સુવર્ણમણિમયાઃ શોભનાશ્વાશ્ચ । સૂર્યાણાં બાહુલ્યાદ્રથાનામપિ બાહુલ્યમ્ । પુનઃ પાદાતિકાનાં પત્તીનાં મહેશ્વર્યાનાં સાર્ધમ્ । સશસ્ત્રાઃ પત્તિજના ભવન્ત્યેષ । અથ વા પાદચારિણીમલ્યદ્રવ્યત્વાદ્ગ્રાહનાભાવસ્તેન ચરણચારિતા તેષાં પદ્મક્રિતિઃ પરમ્પરા સજ્જતિ સ્મ । કિં કુર્વન્તી । વિવિધાનાભનેકપ્રકારાણાં મણિગણા-
નામર્થાત્સ્વર્ણરત્નરાજીનામલંકૃતીર્મૂષણાનિ ઉદ્ગહન્તી ધારયન્તી । પુનઃ કિંમૂતા । રામસ્યા-
ત્સૂરિવદનોત્સુક્યાદ્ભુવં ક્ષોણીમણ્ડલમપ્યસ્મૃશન્તી ન સંઘટ્ટયન્તી । કિંવત્ । સુમનઃશ્રેણિ-
વત્ । યથા દેવરાજી ભુવં ન સ્પૃશતિ । પાદાભ્યામિતિ શેષઃ । રત્નાલંકારકૃતીશ્ચ ધત્તે ॥

૨૯૦૩૦૩

કોઈ પુરુષો સુંદર અન્ધસહિત સુવર્ણમય અને રત્નમય રથોને તૈયાર કરતા હતા. તે બાણે આકાશ સાથે સ્પર્ધા કરવાથી આકાશ પાસેથી પૃથ્વીએ, જેનો મધ્યભાગ સૂર્યવડે અલંકૃત છે તેવા સૂર્યના રથો ગ્રહણ કર્યા ન હોય ? વધી વિવિધ પ્રકારનાં મણિ માણેકના અલંકારોને ધારણ કરતી પાદચારીઓની પંક્તિ, આચાર્યશ્રીના મુખકમલને જોવાની ઉત્સુકતાથી દેવોની જેમ પૃથ્વીને પણ સ્પર્શ કર્યા વિના (સબળ થઈને) ચાલતી હતી ? ॥ ૧૧૮ ॥

પ્રસાધિકાભિઃ પરમાણુમધ્યા વિભૂષિતાઙ્ગયઃ પુપુષુર્વિભૂષામ્ ।
નિર્નસયેવોપનતા વ્રતીન્દોર્ભુજંગલોકાદ્ભુજગેન્દ્રવધ્વઃ ॥ ૧૧૯ ॥

પ્રસાધિકાભિર્મણ્ડનકારિણીભી રમણીભિઃ । ‘પ્રસાધિકાલમ્બિતમગ્રપાદમાક્ષિપ્ય કાચિ
દ્વદ્વરાગમેવ’ इति રચુવંશે । વિભૂષિતં વિચિત્રપત્રવહ્નીરચનાભિરલંકૃતમઙ્ગં વપુર્લતા યાસાં
તાદૃશ્યઃ । પરમાણુમધ્યાઃ કૃશોદર્યઃ । ‘અધ્યાપમયામઃ પરમાણુમધ્યાઃ’ इति નૈષધે । મૂળાં
શોભાં પુપુષુઃ ચિન્વન્તિ સ્મ । દધુરિત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભુજંગલોકાન્નાગભવનાદ્વ્રતીન્દોઃ
સૂરીન્દ્રસ્ય નિર્નસયા નન્તુમિચ્છયા ઉપનતા આગતા । ‘ઉપનમન્તિ તમીશસમુત્સુકાઃ
પ્રણયતો વરિતું સકલાઃ શ્રિયઃ’ इति ઋષભવનવ્રસ્તવે । ‘ઉપનમન્ત્યાગવ્હન્તિ’ इत्यવચ્છૂર્ણો
ભુજગેન્દ્રવધ્વઃ નાગનાયકનાયિકા ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રસાધન સાધનોથી જેમણે શરીર સુશોભિત બનાવ્યું છે તેની સ્ત્રીઓ (કૃશોદરિ)
શોભા વધારતી હતી તે જાણે વ્રતીન્દુ શ્રીઆચાર્યદેવને નમસ્કાર કરવા માટે નાગલોક.
માંથી આવેલી નાગેન્દ્રનાયિકાઓ ન હોય ! ॥ ૧૧૯ ॥

સુદૃશાં શિરસિ વ્યલીલસત્કલશાલી મણિહેમનિમિતા ।
સ્તનવૈભવમર્તિસતેવ યદ્વિજિગીષુઃ પરમભ્યુપેયુષી ॥ ૧૨૦ ॥

સુદૃશાં સકાન્તકામિનીનાં શિરસિ મસ્તકે કલશાનાં કુમ્ભાનાં માલી શ્રેણી વ્યલીલ-
સત્ત્વિલસતિ સ્મ । શુશુભે इत्यર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્તનાનામર્થાત્ત્તકામિનીકુચ્છન્દાનાં
વૈભવેન તુઙ્ગતાદિશોભયા મર્તિસતા અભિભૂતા સતી તદ્વિજિગીષુસ્તાન કુચાન પુનર્વ્યાધુટય
વિજેતુમિચ્છુરભ્યુપેયુષી । અભિમુખમુપેતા સમીપે સમાગતા વા ॥

શ્લોકાર્થ

સુનયના સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓનાં મસ્તક ઉપર મણિ જડિત સુવર્ણના કળશોની
શ્રેણી શોભતી હતી, તે જાણે કામિનીઓનાં ઉન્નત સ્તનોના વૈભવથી પરાભવ પામેલી
છતી, ફરીથી તે સ્તનોને છતવાની ઇચ્છાવાળી કલશોની શ્રેણી સન્મુખ આવી
ન હોય ? ॥ ૧૨૦ ॥

વિહાયોઙ્ગાલિઙ્ગિગેહાગ્રશૃંગાનિલાલોકેતુક્વણત્કિકિણીભિઃ ।

પુરી પ્રેક્ષ્ય સૂરિં કિમાયાન્તમન્તર્ભવત્રીતિરાતન્તનીતીવ ગીતિમ્ ॥ ૧૨૧ ॥

આયાન્ત સ્વસ્યાન્તિકં સમાગચ્છન્તં સૂરિં હીરગુહં પ્રેક્ષ્ય વ્યાલોક્ય અન્તર્મધ્યે અર્થા-
ન્નિજચિત્તે ભવન્ત્યુત્પદમાના પ્રીતિઃ પ્રમોદો યસ્યાસ્તાદશી પુરી અહમ્મદાબાદાભિધાના
નગરી । ગીતિં ગાનમાતન્તનીતિ અતિશયેન સૃજતીવ ત્રિસ્તારયતીવ વા । કાભિઃ ।
વિહાયોઙ્ગણં ગગનાજિરમાલિઙ્ગન્ત્યાશ્લિષન્તીત્યેવંશીલાનાં મેહાનાં મહેશ્યભવનાનામગ્રાણિ
ઉપરિતનાનિ શૃંગાણિ શિખરાણિ તેજ્વનિલૈઃ પવનૈરાલોલાશ્ચન્નલા યે કેતવો વૈજયન્ત્યઃ
પતાકાસ્તેષાં ક્વણન્તીભિઃ શબ્દાયમાનાભિઃ કિકિણીભિઃ શુદ્રઘણિકાભિઃ ધુર્ધરિ
કાભિઃ કૃત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રીમંતોના ગગનચુંબી મહેલોના શિખર ઉપર રહેલી પવન પ્રેરિત ચંચલ
ધ્વજઓની રણકતી ધુધરીઓ દ્વારા, પોતાની પાસે પધારતા સૂરિશ્વરને જોઈને હૃદયમાં
અત્યંત આનંદને ધારણ કરતી અમહાવાહ નગરી બાજુે ગીત ગાતી ન હોય ? ॥ ૧૨૧ ॥

તુમુલૈર્બન્દિવૃન્દાનાં તૂરસ્વરકરમ્બિતૈઃ ।

ભૂપરીરમ્ભકામ્ભોદનિર્હારૈરિવ નિર્વંભે ॥ ૧૨૨ ॥

બન્દિવૃન્દાનાં મઙ્ગલપાઠકપ્રકરાણાં તુમુલૈઃ કોલાહલૈઃ बहुदानादानमनोरथैरुपर्युपरि
પતતાં વ્યાકુલશબ્દૈર્નિર્વંભે તસ્મિન્નવસરે નિતરાં શુશુભે । કિંમૂતૈઃ તુમુલૈઃ । તૂરાણામનેક-
જાતીયવાદિત્રાણાં સ્વરૈઃ શબ્દૈઃ કરમ્બિતૈઃ મિશ્રીકૃતૈઃ । વ્યાપ્તૈરિત્યર્થઃ । ‘અક્ષવીજવ-
લયેન નિર્વંભે’ इति रघौ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભુવો ભૂમીન્દિરાયા ભૂમિભામિન્યાઃ પરીરમ્ભકસ્ય
આલિઙ્ગનવાયિનઃ અમ્ભોદસ્ય મેઘસ્ય નિદ્રાદૈઃ ગર્જારવૈરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

અનેક પ્રકારના વાજિંત્રોના સૂરોથી મિશ્ર મંગળપાઠકોના કોલાહલે શોભા પ્રાપ્ત
કરી. તે બાજુે ! ભૂમિરૂપ ભામિનીને આલિંગન આપનારા મેઘનો ગર્જન ન
હોય ? ॥ ૧૨૨ ॥

केऽपि कुतूहलकलिता वन्दितुमितरे विलोकितुं केचित् ।

विकसितसुरतरुसुममिव मधुपास्तमुपागमन्पौराः ॥ १२३ ॥

केऽपि केचन नागरिकाः कुतूहलेन कौतुकेन कलिताः सहिता उत्सुकीकृता वा सन्तः । पुनः इतरे केचित् अन्ये केचन तं गुरुं वन्दितुं नमस्कर्तुमपरे केचन विलोकितुं तदुत्सवं द्रष्टुं पौरा नागरिकास्तं स्वरिमुपागमन् स्वरिसमीपे समागच्छन्ति स्म । के इव । मधुपा इव । यथा भ्रमरा विकसितं विजृम्भितं सुरसरोः कल्पवृक्षस्य सुमं पुष्पम् । जातिवाचित्वादेकवचनम् कुसुमसमूहमुपायान्ति ॥

श्लोकाथ

जेम भमरो कल्पवृक्षना विकस्वर पुष्पसमूह पासे आवे तेम केटलाक नागरिके।
कौतुकवाणा थथेला केटलाक नागरिके। वंदन करवाने तो केटलाक नागरिके। छत्सव
जेवा भाटे आचार्यदेवनी समीपे आवता हता. ॥ १२३ ॥

प्रभोः पदाम्भोजयुगं पुरीजना नमस्कृतेर्गोचरतां नयन्तः ।

प्रमोदनिर्यन्त्रयनाश्रुबिन्दुभिः श्रान्तं पथा संस्त्रपयन्ति मन्ये ॥ १२४ ॥

पुरीजना अहम्मदावादवासिश्राद्धसमूहाः प्रभोः सुरेः पदाम्भोजयुगं चरणारविन्दद्वन्द्वं नमस्कृतेर्नमस्कारस्य प्रणामस्य गोचरतां विषयत्वं नयन्तः प्रापयन्तः सन्तः प्रमोदेनानन्देन निर्यतां निर्गच्छतां नयनाश्रूणां लोचनसलिलानां बिन्दुभिः कणैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते-पथा मार्गेण । मार्गोल्लङ्घनेत्यर्थः । श्रान्तं प्राप्तकृमं संस्त्रपयन्ति स्नानं कारयन्ती व । मन्ये इवार्थे ॥

श्लोकाथ

अमदावाहना नागरिके। आनंदथी हर्षाश्रु वहावता आचार्यदेवना चरणकुमलने
नमस्कारनो विषय अनावता, जेणे मार्गना उल्लंघनथी श्रमित थथेलाने स्नान करावता
न होय ? तेम हुं भातु छुं. ॥ १२४ ॥

मुमुक्षुसोणीन्द्रक्रमकमलभक्तिप्रणमन-

क्रियाश्लिष्यत्पांसुप्रसरविलसद्भालफलकाः ।

व्यराजन्त स्वश्रेयसविहितये क्लृप्ततिलका

व्यवस्यन्तः सिद्धिश्रियमिव वरीतुं पुरनराः ॥ १२५ ॥

मुमुक्षुणां संसारकारागारादात्मानं मोचयितुमिच्छूनां मुनीनां मध्ये क्षोणीन्द्रो राजा
पतावता हीरसूरिस्तस्य कमकमलयोः पादारविन्दयोः भक्त्या प्रणमनं नमस्करणं तस्य
क्रिया व्यापारकालस्तस्यामाश्लिष्यतो मिलतो लगतः पांसोरथात्पदाम्बुजरजसः प्रसरो
विस्तारस्तेन विलसन्ति शोभमानानि भालफलकानि ललाटपट्टा येषां तादृशाः पुरनराः
अहम्मदाबादश्राद्धाः व्यराजन्त बभासिरे । उत्प्रेक्ष्यते—सिद्धिश्रियं मुक्तिलक्ष्मीं वरीतुं
परिणेतुं व्यवस्यन्तः प्रगल्भमानाः सन्तः । स्वश्रेयसविहितये कल्याणकृतये । रसिकायित-
मानसैरिति पुरातनकाव्ये । क्लृप्तं रचितं तिलकं यैस्तादृश्य इव । इति सूरेरकमिपुर-
संमुखीकरणम् ॥

श्लोकाथ

मुमुक्षुमहाराज आचार्यश्रीना चरणुकमलै नमस्कार करवाथी जेओना । ललाटपट
उपर चरणुकमलानी रज लागेली छे तेवा नगरवासीओ शोभता हता । ते जणु सुकितइपी
लक्ष्मीने वरवा माटे तैथार थयेला नागरिकोओ पोताना कल्याणु माटे तिलक धारणु
कर्या न होथ ॥ १२५ ॥

प्राघुणः श्रवणयोः श्रमणेन्दोरागमोऽकमिपुरोऽधिभ्रवोऽथ ।

वह्निबीजविलसदलमालाशालिवारिजवतंसवदासीत् ॥ १२६ ॥

अथ सूरेः श्राद्धानां संमुखमहोत्सवभवनानन्तरं श्रमणेन्दोः यतिरजनिजानेरागमः
पादावधारणमकमिपुरस्याहम्मदाबादस्य अधिभूः स्वामी । 'अधिपस्त्वीशानो नेता परि-
वृद्धोऽविभूः' इति हैम्याम् । साहिबखानस्तस्य श्रवणयोः कर्णयोः प्राघुणोऽतिथिरासीत्
भवति स्म । साहिबखानेन सूरिस्मागमनमाकर्णितमित्यर्थः । किंवत् । वह्निबीजस्य
कनकस्य । 'कलधौतलोहोत्तमवह्निबीजान्यपि गारुडं गैरिकजातरूपे' इति हैम्याम् । विल-
सतां विकस्वरीभवतां दलानां पत्राणां मालया श्रेण्या शालते शोभते इत्येवंशीलस्य
वारिजस्य पद्मस्य वतंसवत् । यथा हैमाम्बुजावतंसः श्रवणयोः प्राघुणो भवेत् ॥

श्लोकाथ

त्यारणाद, अभदावादभां आयायदेवना आगमनने अभदावादना अधिपति
साहिबखाने कानना अतिथिइये अनायुं. (अर्थात् सांलठयुं) ते आगमन सदेश
जळे विकस्वर पत्रोनी श्रेष्ठीथी शोभता सुवर्णकमलनुं आभूषण न डोय ? ॥ १२६ ॥

चतुरङ्गचमूचलनप्रसृतै रजसां निवहेर्हरितां दयितान् ।
सममाह्वयतीव पुराधिपतिर्यतिनाथनिनंसुरसौ प्रचलन् ॥ १२७ ॥

असौ साहिबखाननामा पुराधिपतिः राजनगरराजः रजसां रेणूनां निवहैः समूहैः
हरितां दयितान् दिक्पालान् समं समकालमेवाह्वयति । अथ वा आत्मना समं सार्धमा-
कारयतीव । अर्थात्प्रभुं नन्तुम् । किंभूतैः । चत्वारि चतुःसंख्याकानि वाजिवारण-
रथपदातिलक्षणान्यङ्गानि अवयवा यस्यां तादृश्याश्चम्बाः सेनायाश्चलनेन प्रसृतैः
प्रतिदिशं विस्तृतैः । असौ किंभूतः । यतिनाथं हीरसूरिं निनंसुर्नमस्कर्तुमिच्छुः सन्
प्रचलन्प्रतिष्ठमानः ॥

श्लोकाथ

सूरिजने नमवा भाटे चतुरंगी सेना सहित आलतो साहिबखान, योतरक्ष
प्रसरती २०४वडे जळे मुनिपतिने नमवा भाटे चार दिक्पालोने पोलावतो
न डोय ? ॥ १२७ ॥

तत्पुराधिपतिसाधुधरित्रीनाथयोः पथि युगं मिलति स्म ।
कौमुदीदयितनिर्जरराजाचार्ययोर्द्वयमिवैककराशौ ॥ १२८ ॥

तत्पुरस्याहम्मदावादनगरस्याधिपतिः साहिबखानस्तथा साधूनामनगराणां मध्ये
धरित्रीनाथो महीपतिः राजा तयोर्युगं युगलं पथि सूरिसमागमनमार्गे मिलति स्म एकत्र
भवति स्म । किमिव । द्वयमिव यथा एक एव एककः स चासौ राशिश्च मेषादिकः एक-
राशिस्तस्मिन् कौमुदीदयितश्चन्द्रः तथा निर्जराणां सुराणां राजा स्वामी पुरंदरस्तस्याचार्यौ
बृहस्पतिः । 'शैशवावधि गुरुर्गुरुस्य' इति नैषधे । तयोर्द्वन्द्वं मिलति ॥

श्लोकाथ

नगरने! अधिपति साहिज्जान अने मुनिज्जाना अधिपति हीरविजयसूरिनुं
मिलन भागभां ज थयुं ! ते जण्णे थंद्र अने जूडस्पति, जन्नेनुं जेक ज राशिभां
मिलन थयुं न छेय ? ॥ १२८ ॥

नमति स्म मुनीश्वरं पुरीपुरहृतोऽमितभक्तिनिर्भरः ।

शिखरीव गरीयसीं श्रियं फलपङ्क्तेः कलयन्निलातलम् ॥ १२९ ॥

न मीयते स्मेत्यमिता प्रमाणरहिता तादृश्या भक्त्या निर्भरः सौत्सुकः तादृशः पुरी-
पुरहृतः राजनगराखण्डलः मुनीश्वरं नमति स्म । प्रभोः प्रणामं कृतवानित्यर्थः । क
इव । शिखरीव । यथा फलानां सस्यानां पङ्क्तेः धोरण्या गरीयसीमतिगुर्वीं श्रियं
शोभां कलयन्निब्राणो वृक्षः इलातलं भूमीमण्डलं नमति ॥

श्लोकाथ

जेम कुलोनी अतिभारे शोभाने धारणु करतुं वृक्ष भूभंडलने नभे तेम अत्यंत
भक्तिथी उत्सुकतावाणा नगरपतिजे मुनीश्वरने नमन करुं. ॥ १२९ ॥

प्रेक्षप्रस्खलिताखिलाम्बरचरव्राते प्रणीते क्षणे

पौराणां प्रकरैः प्रवेशितमतिप्रीत्या पुरस्यान्तरे ।

आगृह्णानयति स्म तत्पुरपतिः सूर्यश्वरं स्वान्गृहा-

न्नेतं संप्रतिकाश्यपीपतिरिव श्रीमत्सुहस्तिप्रभुम् ॥ १३० ॥

यस्मिन्पुरे पौरैः प्रभोः प्रवेशः कारितः तत्पुरस्याहम्मदाबादनाम्नो नगरस्य पतिः
स्वामी खानः पतं सूरिश्वरमागृह्णात्याग्रहं विज्ञप्तिं विधाय स्वान् गृहान्निजान् भवनान्
आनयति स्मानीतवान् । क इव । संप्रतिकाश्यपीपतिरिव । यथा संप्रति नामा काश्यपी-
पतिः पृथ्वीनाथः श्रीमन्तं सुहस्तिनामानं प्रभुं सूरिं स्वान्सौधान्प्रत्यानिनाय । द्वावपि
विशिनष्टि—पतं किभूतम् । अतिप्रीत्याधिकप्रमोदेन पौराणां नागराणां प्रकरैर्वृन्दैः
पुरस्याहम्मदाबादस्य पाटलीपुत्रस्य नगरस्य च अन्तरे मध्ये प्रवेशितं प्रवेशं कारितमा-

नीतम् । कस्मिन्सति । प्रेक्षया विलोकनेन, अथ वा प्रेक्षार्थं दर्शनार्थं प्रस्खलिताः कौतु-
कातिरेकातिस्थिरीभूताः अखिलाः समस्ता अम्बरचराः सिद्धगन्धर्वविद्याधरदेवतादिका
नभश्चारिणो निरन्तरगमनगामिनो यत्र तादृशे क्षणे महोत्सवे प्रणीते अर्थात्पौरै
कृते सति ॥

श्लोकाथ

जे मंडोत्सवने जेवा भाटे अत्यंत कौतुकथी आकाशभां समस्त गजनविहारी देव
दानव, गांधर्वं अने विद्याधरो वगेरे स्थिर थर्छ गया हुता तेओ, नागरिकवृन्दोद्वारा
अमदावाहभां प्रवेशमंडोत्सव कराये छते, जेम संप्रतिराज “सुहृदित” नामना
आचार्यदेवने विज्ञप्ति करीने पोताना लवनभां लर्छ गयेओ हुते। तेम साहिबपान
श्रीहीरविजयसूरिने आग्रह पूर्वक विज्ञप्ति करीने पोताना लवनोभां लर्छ
गये। ॥ १३० ॥

शृङ्गैरम्बरचुम्बिभिर्विदधतं विघ्नं विवस्वद्गतेः
प्रासादं त्रिदशार्चयेव परमं प्रापय्य भूषाभरम् ।

भूभर्त्रेव हिरण्मयं प्रदलितप्रोन्मादिभावद्विषा
रम्योर्णायुमयं विनेयनिहितं तेनासनं शिश्रिये ॥ १३१ ॥

तेन सूरिणा रम्यं प्रशस्यमूर्णायुमयं कम्बलिकारूपमासनं विहरः शिश्रिये भेजे ।
किंभूतमासनम् । विनेयेन शिश्रियेण निहितं स्थापितम् । आस्तीर्णमित्यर्थः । केनेव । भूभ-
र्त्रेव । यथा भूपतिना विशिष्टं वस्तु नीयते अर्थात् स्वस्वामिने नीयते प्राप्यते इति ।
विनेयाः सुखकास्तीर्णनिहितं हिरण्मयं सौवर्णमासनं श्रीयते । किंभूतेन सूरिणा राजा च ।
प्रदलिता हता प्रोन्मादिनो दुर्धरा भावा अन्तरङ्गाः, तथा प्रोन्मादी प्रकर्षेण उन्मत्तो भाव
आशयः स्वभावो वा येषां तादृशो द्विषो वैरिणो येन श्रितम् । किं कृत्वा । त्रिदशस्य
देवस्य अर्चया प्रतिमयेव । प्रासादं देवगृहं भूपतिनिकेतनं च । ‘प्रासादो देवभूपानाम्’
इति हैम्याम् । परममतिशायिन भूषाभरं शोभासमुद्भूतं प्रापय्यार्थादात्मनैव लम्बयित्वा ।
प्रापयेति क्रियारत्नसमुच्चये । प्रासादं किं कुर्वन्तम् । अम्बरमाकाशं चुम्बत्यालिङ्गति
स्वाग्रैः संघट्टयतीत्येवंशीलैः शृङ्गैर्गात्मीयशिखरैः कृत्वा विवस्वतः सूर्यगमनस्य विघ्नमन्त-
रायं दधतं कुर्वाणम् ॥ इति सूरैर्भूषगृहागमनोपवेशने ॥

શ્લોકાર્થ

દેવપ્રાસાદની જેમ ગગનચુંબી શિખરો વડે સૂર્યની ગતિને સ્પષ્ટિત કરતા એવા રાજાના સુશોભિત મહેલને, દેવપ્રતિમાની જેમ પ્રાપ્ત કરીને, જેમ રાજા સુવર્ણમય આસન ઉપર બિરાજે તેમ અત્યંત ઉન્નત અંતરંગ શત્રુઓનો જેમણે નાશ કર્યો છે. એવા આચાર્યદેવ સુવિનીત શિષ્યવડે પાથરવામાં આવેલા સુંદર ઉત્તરના આસન ઉપર બિરાજમાન થયા. ॥ ૧૩૧ ॥

उपायनीकृत्य मणीहिरण्यदुकूलदामाभरणादि भूमान् ।

कृताञ्जलिः संमदमेदुराङ्गः स भृत्यवत्कृत्यविदित्युवाच ॥ १३२ ॥

સ ભૂમાન્ રાજા સાહિબજ્ઞાનઃ કૃત્યમુક્તા પ્રકારેણ ઉવાચ ગુરોઃ પુરો વમાપે । કિંભૂતઃ । કૃત્યમુચિતાનુચિતકાર્યં વેત્તિ જાનાતીતિ । અવસરોચિતવેત્તેત્યર્થઃ । પુનઃ કિંભૂતઃ । સંમદેન હર્ષેણ કૃત્વા મેદુરમુપવીયમાનમઙ્ગં વપુર્યસ્ય સઃ । પુનઃ કિંભૂતઃ । કૃતાંજલિઃ વિહિતહસ્તદ્વિતયયોજનઃ । કિંવત્ । ભૃત્યવત્ । યથા ભક્તઃ સેવકઃ કૃતાંજલિપુટઃ સ્વસ્વામિપુરો વત્તિ । કિં કૃત્વા । મળ્યો રત્નાનિ, હિરણ્યાનિ સુવર્ણાનિ, દુકૂલાનિ શ્વેતમાણિ ઉપલક્ષણાદપરાણ્યપ્યંશુકરત્નકમ્બલાદીનિ, દામાનિ મુક્તાહારાદીનિ, આભરણાનિ રજતકનકચટિતવિવિધભૂષણાનિ, તાન્યાદૌ પ્રથમં યન્ન તાદૃક્ વસ્તુજાતમ્ । પદાર્થસાર્થ-મિત્યર્થઃ । ઉપાયનીકૃત્ય ઠૌકૈચિત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

સુવર્ણ, રત્ન, વસ્ત્ર અન્ન મુક્તાહાર આદિ આભુષણોનું આચાર્યદેવની આગળ લેટણું ધરીને હર્ષવડે રોમાંચિત અંગવાળા અવસરના બાણુકાર રાજા સાહિબજ્ઞાન સેવકની જેમ અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા. ॥ ૧૩૨ ॥

किमुवाच तदेवाह—

साहिश्रीमदकम्बरावनिभुजेत्यादिष्टमास्ते मम
घुन्नस्यन्दनवाजिवारणमुखं संपूर्य तत्कामितम् ।

श्रीसूरीश्वरहीरहीरविजयं संप्रापयेस्त्वं ममा—

भ्यासं स्वीयमिवाद्रियस्व तदिदं विश्राण्यमानं मया ॥ १३३ ॥

हे प्रभो, तत्कारणात् मया विश्राण्यमानं तुभ्यं गुरवे दीयमानमिदं प्रत्यक्षं श्रीम-
त्पुरो ढौकितं सर्वं वस्तुजातमाद्रियस्व स्वीकुरुथ । किमिव । स्वीयमिव । यथा जनैः
आत्मीयमशेषवस्तुजातमङ्गीक्रियते । यत्तदोर्नित्याभिसंबन्धात् यत्कारणात् । साहिना
पातिसाहिना श्रीमता स्वभुजोपाजितदशदिक्चक्रलक्ष्मीवता अकम्बरनाम्ना अवनिभुजा
भूमीभामिनीभोक्त्रा । पृथ्वीपालेनेत्यर्थः । इत्यमुना प्रकारेण आदिष्टं लेखद्वारा प्रसादित-
मास्ते । स्फुरन्माने लिपीकारितमस्तीत्यर्थः । इति किम् । श्रिया संयमलक्ष्म्या कीर्तीन्दि-
रया च युक्ता ये सूरीणामाचार्याणामीश्वरा अणिमादिसिद्धिविविधलब्धिभाजो महत्तमा-
स्तेषु सर्वोत्कृष्टत्वात् हीरोऽमूल्यवज्रमणिः । मुख्य इत्यर्थः । तादृशं हीरविजयं सूरि-
ममाभ्यासं पार्श्वं प्रापयेः सम्यक् संमानादिप्रकारेण प्रेषयेः । किं कृत्वा । युष्मानि
सुवर्णरजतमाणकादीनि द्रव्याणि, स्यन्दना रथाः, वाजिनस्तुरगाः, वारणा हस्तिनः,
तन्मुखे वदने वा आदौ यस्य तादृशं तत्कामितं सूरिसमीहितं संपूर्णं संपूर्णीकृत्य । सूरि-
र्यन्मार्गयति तत्तदपेयित्वा फतेपुरे मत्समीपे शीघ्रं संप्रेषणीय इत्यर्थः ॥

श्लो० १३३

“ हे प्रभो, मारावडे आपवा लायक आ जे कांई पण वस्तु छे ते आत्मीय
जननी जेम मारा प्रत्ये अनुग्रह करीने आप ग्रहण करो; कांरखे अकम्बर आदशाडे
भने आदेश कर्छे छे” के ‘द्रव्य, सुवर्ण’, रथ, अश्व के छाथी आदि जे कांई आपने
अलिष्ट होय ते पूछु करीने आचार्येभां कौडिनूर समान श्रीहीरविजयसूरिने मारी
पासे शीघ्र भेकवो।’ ॥ १३३ ॥

स्वामिन्मे गन्धवाहा इव घृततनवः स्वान्तवेगास्तुरङ्गाः

सोदर्याः कज्जलाद्रेरिव मदमुदितभ्रान्तभृङ्गाः करीन्द्राः ।

न्यष्ट्रेव स्वेन सृष्टा यदुपतय इवोधद्रथाङ्गाः शताङ्गाः

पत्तिव्राताश्च मूर्तिं दधत इव रसा वीरनामान एते ॥ १३४ ॥

हे स्वामिन् गुरो, मम मदीया एते श्रीमत्प्रत्यक्षलक्ष्यास्तुरङ्गाः अश्वाः सन्ति ।
किंभूताः । स्वान्तवन्भन इव त्वरितो वेगो येषाम् । उत्प्रेक्ष्यते—घृततनवः अङ्गीकृताङ्गाः
गन्धवाहाः पवना इव । च पुनरेते दृग्गोचरा गर्जजलधाराणुवादिनः करीन्द्राः कुञ्जरराजा

વર્તન્તે । કિંમૂતાઃ । મદેન કરિકપોલસ્થલનિર્ગલદ્વહલદાનજલપાનેન મુદિતા હૃદ્યાઃ અત
 પ્થ બ્રાન્તાઃ પરિતો ભ્રમણીકારિણો મૃદ્ધા ભ્રમરા યેષુ તે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—કજ્જલાદ્રેરજ્જનગિરેઃ
 સોદર્યાઃ સહોદરા ઇવ । શ્યામતયા તુદ્ગતયા વા ભ્રાતર ઇવ । પુનરેતે શ્રીપુરસ્કૃતાશ્રામર-
 પ્વજનન્દિષોષાચલંકૃતાઃ શતાઙ્ગાઃ રથા વિચન્તે । કિંમૂતાઃ । ઉત્પ્રાવલ્યેન વાયુવેગેન
 ચલદ્રથાઙ્ગં રથપાદો યત્ર । ‘ઇન્ ગતૌ’ इत्यस्य धातोः शतृप्रत्यये यत् इति निष्पद्यते ।
 ‘યદારુણદારણં પ્રકુર્ષાણમ્’ इति व्यासषष्टिके काव्ये । પ્રયોગસ્તુ ક્રિયારત્નસમુચ્ચયે ।
 કે ઇવ । યદુપતય ઇવ । યથા વાસુદેવેશાઃ ઉચ્ચદીપ્યમાનં રથાઙ્ગ પ્રતિભજપ્રતિહતં ચક્રં
 નામાયુધવિશેષો યેષાં તાદૃશાઃ સ્યુઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યન્તે—શતાઙ્ગાઃ ત્વઙ્ગા વિશ્વકર્મેણા દેવવાર્ધ-
 કિના સ્વેનાત્મના સૃષ્ટા નિર્મિતા ઇવ । પુનરેતે શ્રીમત્પુરસ્તાદૂર્ધ્વદમાઃ પત્તિવ્રજાઃ પદાતિ-
 પ્રકરા જાપ્રતિ સન્તિ । ‘સત્તાયામસ્ત્યાસ્તે જાગર્તિ ચ વિચતે ચ ધ્રિયતે’ इत्य-
 क्रियाकलापे । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિં તનું વધતો વિભ્રાણાઃ વીર ઇતિ નામ યેષાં તાદૃશાઃ
 પશ્ચમા રસા ઇવ । અસ્મિન્કાવ્યે સંવોધનપદાદયે મે इत्यादेशोऽस्ति । સ તુ યદપિ
 સારસ્વતવ્યાકરણે ‘સંવોધનપદાદયે ન ભવન્તિ વસાદયઃ’ इत्युक्तत्वात्તदनुसारेण संवोध-
 नपदादये एते वसादय आदेशा न भवन्त्येव, तथाप्यन्यत्र क्वाप्यादेशा दृश्यन्ते । यथा
 वाक्यप्रकाशे—‘मित्र ते मे मोदते मनः’ इत्युक्ते । तथा वैतालिककृतौ विक्रमादित्यस्तु-
 तावपि—‘स्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलाषः’ इत्युक्तत्वाच्च । अत्रापि
 स्वामिन्निति संवोधनादये ‘मे’ इत्यादेशपदं प्रयुक्तं न दोषायेति ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે સ્વામિન, મારી પાસે મનોવેળી અશ્વો છે, તે બાણે સાક્ષાત્ દેહધારી પવન
 ન હોય ? વળી, મદજલના પાનમાં હર્ષિત બનેલા ભ્રમરો જેના પર પરિભ્રમણ કરી
 રહ્યાં છે, તેવા ગજેન્દ્રો છે, તે બાણે સાક્ષાત્ અંજનગિરિના સહોદરો ન હોય ! અને
 વાસુદેવના સુદર્શન ચક્ર જેવા જેનાં ચક્રો છે તેવા રથો મારી પાસે છે, તે બાણે દેવોના
 વાર્ધકિ (સુધાર) વડે બનાવેલા ન હોય ? તેમ જ હે સ્વામિન, મારી પાસે પાથદલ
 (સૈનિકો) નો સમૂહ છે તે બાણે સાક્ષાત્ મૂર્તિમંત વીરરસ ન હોય ? ॥ ૧૩૪ ॥

स्वर्णं तदेतद्भवदङ्गचङ्गिमश्रीस्पर्धिशिक्षावित्तितीर्षवो रूपा ।

निक्षिप्य वह्नौ च घनैर्निहत्य च्छिन्दन्ति टङ्कैरिव यत्कलादाः ॥ १३५ ॥

हे गुरो; इदं श्रीमत्पुरो द्वौकितं स्वर्णं काञ्चनं तत्प्रसिद्धखनीधवमास्ते । अथ वा
 तद्यत्संबन्धनिष्ठम् । तत्किंभूतम् । यत्सुवर्णं भवतां श्रीमतामङ्गस्य वपुषश्चङ्गिमा चारुता

તસ્ય શ્રિયા લક્ષ્મ્યા રાજતે । ,જિનવચનપદ્ધતિરુક્તિચક્ષ્મમાલિની' इति पद्मसुन्दरकृतमा-
લवरागजिनध्रुवपदे । स्पर्धते इत्येवंशीलमत एव कारणात् शिक्षां ताडनादिदण्डं' विति-
तीर्षवो दातुमिच्छन्; कलादाः स्वर्णकाराः रुषा अनौचित्यकरणोद्भूतभूमकोपेनेव बह्वौ
वैश्वानरे निक्षिप्य क्षेपयित्वा । च पुनर्धनैर्लोहमयकुट्टनोपकरणैर्निहत्य कुट्टयित्वा
टङ्कैरायसतीक्ष्णमुखटङ्कनवैश्च छिन्दन्ति शकलीकुर्वन्तीव ।

શ્લોકાર્થ

વળી હે સ્વામિન્ આપને ભેટણાડપે કરાયેલું સુવર્ણ, તે બાણે આપના કંથન
વર્ણીય શરીરની સુંદરતા સાથે સ્પર્ધા કરે છે તે માટે સુવર્ણકારોએ (સોનીઓએ) તેને
શિક્ષા આપવા માટે રોષથી અગ્નિમાં-નાખી ઘણવટે કુટયું ન હોય અને ટાંકણા વડે
તેનું છેદન કર્યું ન હોય ? ॥ ૧૩૫ ॥

સ્ફૂર્જજ્જ્યોતિર્જલદપથવદ્વૃન્દમેતન્મળીનાં

મુક્તાપદ્ધતિસ્તતિરિવ સતાં શુદ્ધિમત્તાં વહન્તી ।

યાનવ્રાતા વ્રતિપ શિબિકાદ્યા વિમાના ઇવામી

વાસાંસ્યેતાન્યપિ સુમનસામંશુકાનીવ સન્તિ ॥ ૧૩૬ ॥

हे व्रतिप व्रतिनः संयमिनः पाति रक्षयति पालयतीति व्रतिपस्तस्य संबोधनम् ।
एतत्प्रत्यक्षं जगज्जगिति कान्तिततिनिर्दलितान्धकारं मणीनां नानारत्नानां वृन्दं वर्तते
किंभूतम् । स्फूर्जद्दीप्यमानं ज्योतिर्दीप्तिर्यस्य । किंवत् । जलदपथवत् । यथा जलदानां
पन्था मार्गो गगनम् । स्फूर्जन्ति जगज्जगिति कान्तिमन्ति ज्योतींषि ग्रहनक्षत्रतारका
यत्र तत् । पुनरेवां श्रीमल्लोचनगोचरसंचरिष्णुमौक्तिकमाला विद्यते । किं कुर्वन्ती ।
शुद्धिमत्तामतिशयेन निर्मलत्वं वहन्ती धारयन्ती । केव । सतां ततिरिव । उत्तमपदं किर्नि-
र्मलाशयतां वहते । निष्कलङ्कितां वा धत्ते । च पुनरिमे बहुजनवाद्याः शिबिका योप्यया-
नमाद्यं प्रथमं येषु लोके 'पालखी' इति प्रसिद्धा । तत्तद्यानव्राताः सुखासनचक्रडोलाभि-
धानोपवेशनोचितासनसंघाता वर्तन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—विमाना इव । विमानशब्दः पुंस्त्रीब-
लिङ्गे । यथा 'धनविधनविमानाः' इति लिङ्गानुशासने । पुनरेतानि श्रीमत्परिधानार्थमा-
नीतानि वासांसि वस्त्राणि सन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—सुमनसां देवानामंशुकानि देवदूष्यानीव ॥

શ્લોકાર્થ

વતનું પાલન કરનારા હે સ્વામિન, જેમ જ્યોતિશ્ચક્ર આકાશને પ્રકાશિત કરે છે તેમ આ વિવિધ પ્રકારના રત્નોની કાંતિનો સમૂહ અંધકારને દૂર કરનાર છે અને મોતીઓની શ્રેણી ઉત્તમ પુરૂષોના શુદ્ધ આશયની જેમ નિર્મળતાને ધારણ કરે છે, વળી, વિમાન જેવા શિખિકા આદિ વાહનોનો સમૂહ છે તેમ જ આપશ્રીને ભેટાણાડપે કરેલા આ રેશમી વસ્ત્રો બાણે દેવદૂધ ન હોય ! તેવા પ્રકારનાં છે. ॥ ૧૩૬ ॥

અનુગૃહાણ ગૃહાણ પુરસ્કૃતં ત્વમિદમન્યદપીહિતમાત્મના ।

વિફલયન્તિ યતઃ સુજનાઃ સુરાવનિરુદ્ધા ઇવ ન ક્વચિદર્થનામ્ ॥ ૧૩૭ ॥

હે પ્રભો, ત્વં મામનુગૃહાણ મમોપરિ પ્રસાદં કુરુ । મય્યનુગ્રહં કૃત્વા હિંદં ત્વત્પ્રત્યક્ષે પુરસ્કૃતં ત્વદગ્રે મયા દૌકિતં વસ્તુજાતં ગૃહાણ । અપિ પુનરન્યત્પરમપિ આત્મનાઃ સ્વસ્ય સમીહિતં કામિતં ચ માર્ગચિત્વા યાચિત્વા ચ સ્વીકુરુ । યતઃ કારણાત્ સુજનાઃ સન્તઃ ક્વચિત્કુપ્તપિ સ્થાને અર્થનાં યાચના ન વિફલયન્તિ ન મોઘીકુર્વન્તિ । ક ઇવ । સુરાવનિરુદ્ધા ઇવ । યથા કલ્પવૃક્ષાઃ ક્વચનાપિ પ્રાર્થનાં ન નિષ્ફલીકુર્વન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રભો ! તો આપની સામે ભેટાણાડપે કરાયેલી આ સમસ્ત વસ્તુઓ મારાં પ્રત્યે અનુગ્રહ કરીને આપ સ્વીકાર કરો. તેમ જ બીજુ પણ કંઈ આપને અભિષ્ટ હોય તે મહેરબાની કરીને મને ફરમાવો. કારણ કે જેમ કલ્પવૃક્ષો અર્થીજનોની પ્રાર્થનાનો ભંજ કરતા નથી તેમ સત્પુરૂષો પ્રાર્થનાભંજ કરતા નથી, અર્થાત્ મારી પ્રાર્થના સફળ કરો. ॥ ૧૩૭ ॥

અલિકચુમ્બિકરામ્બુજયામલઃ પ્રકટયન્વિનયં સ વિનેયવત્ ।

ઇદમુદીર્યં વચોવ્યવહારતો નિવૃત્તે શ્રમણાધિપતેઃ પુરઃ ॥ ૧૩૮ ॥

સ સાહિવશ્વાનઃ શ્રમણાધિપતેઃ સૂરેઃ પુરોડગે હિંદં પૂર્વોક્તમુદીર્યં કથયિત્વા વચોવ્યવહારતો વાગ્વ્યાપારાન્નિવૃત્તે નિવૃત્તઃ । કિંમૂતઃ । અલિકં માલં ચુમ્બત્યાશ્રિષ્પતીત્યેવંશીલં કરાવેશ્વામ્બુજે પદ્મે તયોર્યામલં દ્વન્દ્વં યસ્ય માલસ્થલે સ્થાયિ કરકમલયુગલઃ । કૃતાન્જલિરિત્યર્થઃ । પુનઃ કિં કુર્વન । વિનેયવત્ સુશિષ્ય ઇવ વિનયં ભક્તિનમ્રતાં પ્રકટયન્ પ્રકાશયન્ ॥ ઇતિ સાહિવશ્વાનસ્ય સૂરિપુરો વસ્તુગ્રહણવિષયા વિજ્ઞપ્તિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

કરકમલનું બેડકું લલાટે લગાડીને અર્થાત્ અંજલિ કરીને શિષ્યની જેમ વિનય ભાવને પ્રગટ કરતો સાહિબખાન, સૂરિજીની આગળ પૂર્વોક્ત પ્રકારે બાલીને નિવૃત્ત થયો. ॥ ૧૩૮ ॥

મૃદ્ધતો ગિરમુદીત્વરદન્તવાતદીધિતિરભાસત સૂરેઃ ।

નિર્ગતા બહિરિવ પ્રણિધાનક્ષીરનીરધિલસલ્હરીવ ॥ ૧૩૯ ॥

ગિરં પ્રત્યુત્તરવાર્ણી મૃદ્ધત આદવાનસ્ય ભાષમાણસ્ય સૂરેર્હીરગુરોરુદીત્વરા ડૂઝ્છલ્લન્તી પ્રકટીભવન્તી દન્તાનાં દશનાનાં વ્રાતસ્ય વ્રજસ્ય દીધિતિઃ કાન્તિઃ અભાસત શોભતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—બહિર્હૃદયાદ્વાહ્યપ્રદેશે નિર્ગતા નિઃસૃતા પ્રણિધાનં તદેવ ક્ષીરનિધિઃ દુગ્ધોદધિઃ તસ્ય લસન્તી સ્ફૂર્જન્તી લહરી વીચીવ ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રત્યુત્તર વાણીને શ્રદ્ધા કરતા આનાયદેવની પ્રગટ થતી દાંતોની કાંતિ શોભતી હતી. તે બાજુ હૃદયપ્રદેશમાંથી બહાર નીકળતી પ્રણિધાન૩૫ ક્ષીરસમુદ્રના સ્ફુરાયમાન તરંગોની લહરીઓ ન હોય ! ॥ ૧૩૯ ॥

કલિક્ષિતીન્દ્રાનિવ દુર્બલશ્રુતીશ્રક્રીકૃતાસ્યાન્ધૃતચાપલાન્પુનઃ ।

ક્ષમાં સકોપાનિવ નિઘ્રતસ્ત્યજેદૂરં તુરજ્ઞાન્સ્પૃહ્યન્નિશ્વશ્રિયમ્ ॥ ૧૪૦ ॥

હે સ્નાન, શિવસ્ય કલ્યાણસિદ્ધેશ્ચ શ્રિયં લક્ષ્મીં સ્પૃહ્યન્ કામયમાનઃ સાધુરુત્તમો મુનિશ્ચ કલિક્ષિતીન્દ્રાન્કલિકાલોત્પન્નભૂપાલાનિવ તુરજ્ઞાન્વાજિનઃ દૂરં વિપ્રકૃષ્ટં ત્યજેત્ મુચ્ચેત્ । કિંમૂતાન તુરજ્ઞાન્ કલિનૃપાંશ્ચ । દુર્બલશ્રુતીન્ લઘુકર્ણાન્ । પરાપવાદપ્રકટનપદુ-પિશુનવચનાકર્ણનપરાન્ । પુનઃ કિંમૂતાન । ચક્રં જાતિસ્વભાવાત્કુટિલં કૃતમાસ્યં વદન્ યૈઃ । તથા પરાપકારાદિકરણે વૈમુખ્યભાજઃ । પુનઃ કિંમૂતાન । ધૃતમઙ્ગીકૃતં ચાપલં ધક્કગમનેહ્યનફાલાદિ યૈસ્તથા । પરદારગમનાદિમકલિતસ્વભાવાન્ । પુનઃ કિં કુર્વેતઃ । સકોપાનિવ ક્રોધોદ્વતાનિવ । ક્ષમાં શ્લોષીં નિઘ્રતઃ પદપ્રહારાદિના પ્રહરતઃ સકોપાઃ ક્ષાન્તિમુપશ્નમ્ ઘાતયન્તિ । નૃપાસ્તુ નવીનકરકરણજનનિગ્રહદ્વંડાદિના પૃથ્વીં પીડયન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, મોક્ષલક્ષ્મીની સ્પૃહા કરનારા ઉત્તમમુનિ કલિકાલનાં રાબાઓની જેમ અશ્વોને દૂરથી જ ત્યજી દે. જેમ રાબાદૂર્જનોનાં વચન સાંભળવામાં તત્પર હોય છે તેમ

અશ્વો હુર્બળ કાનવાળા હોય છે. જેમ રાજા પરોપકારાદિ ધર્મકૃત્યોથી પરાઉમુખ હોય છે તેમ અશ્વો જાતિ સ્વભાવથી મુખને વિષે કુટિલતાને ધારણ કરનારા હોય છે. જેમ રાજા પરદારાગમન આદિમાં ચપલતા ધારણ કરનારા હોય છે તેમ અશ્વો ઉછળવું-છલાંગ મારવી આદિ ગતિમાં ચપલતા ધારણ કરનારા હોય છે. જેમ રાજા નવા-નવા કર આદિ નાખીને પ્રજાને પીડા કરનારા હોય છે તેમ અશ્વો કોપ સહિત પૃથ્વીને ખુરીવડે પ્રહાર કરનારા હોય છે. આ રીતે રાજાની જેમ અશ્વો પણ ત્યાગ્ય છે ॥ ૧૪૦ ॥

મદોદ્ધતત્વં મધુપાનુષઙ્ગિતાં માતઙ્ગતામાશ્રયશાસ્ત્રિધાતિતામ્ ।

યસ્માદ્વહન્તે નૃપતે મતઙ્ગજાઃ સતાં તદેષાં ન શિવાય સંગમઃ ॥ ૧૪૧ ॥

હે નૃપતે રાજન, યસ્માત્કારણાત્ પતે ત્વયા મદર્થમાનાયિતા અમી મતઙ્ગજા હસ્તિનઃ મદૈઃ ક્ષીવતાભિઃ દાનપ્રવાહૈશ્ચ ઉદ્ધતત્વમુન્મત્તામ્, તથા મધુપૈર્મધપાનવિધાયિભિર્મરૈશ્ચાનુષઙ્ગઃ સઙ્ગોઽસ્ત્યેષામિતિ મધુપાનુષઙ્ગિનઃ તત્તામ્; તથા માતઙ્ગતાં ચણ્ડાલતામસ્પૃશ્યભાવં ગજતામ્ તથા આશ્રયાણાં સ્થાનદાયિનાં છાયાશનાદિપ્રદાનૈઃ સુખકારિણાં વા શાસ્ત્રિનાં શાસ્ત્રાઃ પુત્રપૌત્રપૌત્રાદીનાં વિસ્તારા વિનન્તે એષાં તે શાસ્ત્રિનસ્તેષામાશ્રયભૂતાનાં કુદુમ્બભાજાં કુદુમ્બવૃદ્ધાનાં પોષકાણાં વા ।, શાસ્ત્રા દ્રુમાંશો વેદાંશો મુજે પક્ષાન્તરેઽન્તિકે' इत्यनेकार्थः । 'पक्षान्तरे संततिविशेषे' इत्यवच्छिन्निः । દ્રુમાણાં ચ ધાતિતાં હનનશીલતાં વહન્તે વિવ્રતે । તત્કારણાદેષાં ગજાનાં સંગમઃ સતાં સાધૂનાં ન શિવાય ન શુભાય મોક્ષાય ચ ॥

પ્રતોડાથ

હે રાજન, તમે જે મારા માટે હાથી બતાવો છો તે પણ મદોન્મત્ત હોવાથી અને બ્રમરોનો સંગ કરનારા (મધુપ-મધપાન કરનારાઓનો સંગ કરનાર) હોવાથી અને માતંગ-ચંડાલ હોવાથી અસ્પૃશ્ય છે, તેમ જ આશ્રય સ્થાનરૂપ વૃક્ષોનો નાશ કરનારા એટલેકે ઘાતકી હોવાથી સંતપુરુષોને તેનો સંગ કરવો તે પણ કલ્યાણ (મોક્ષ) માટે નથી. ॥ ૧૪૧ ॥

ઘૂતકુદિવાક્ષવિલસન્નરિયુક્તઃ પિશુનવત્પુરાધીશ ।

નિર્ઘૃષ્વઙ્ગિઃ સઙ્ગિઃ શતાઙ્ગરાશિર્ન કામ્યેત ॥ ૧૪૨ ॥

હે પુરાધીશ રાજનગરનાયક, નિવૃણ્વદ્ધિઃ નિવૃત્તિ સુખં મોક્ષં ચ કાઙ્કદ્ધિઃ સાધુભિઃ । ‘નિવૃણોમિ નગતો વસુમત્યાં સ્વારસાતલભવાહવશઙ્કી’ इति नैषधे । ‘નિવૃત્તિ ન પ્રાપ્નોમિ’ इति तद्वृत्तिः । शताङ्गराशिः स्यन्दननिबहः । शतानि शतशः अङ्गानि उपसर्जनभृताः प्रकाराः क्लेशादयो येषु ते भवा जन्मानि तेषां गणः भवपरम्परा न काम्येत णाभिलष्येत । ‘अङ्गमन्तिकगात्रयोः । उपसर्जनभृते स्यादभ्युपायप्रतीकयोः ॥’ इत्यनेकार्थः । तथा ‘गौणोपसर्जनेपाप्राण्यप्रधाने’ इति हैम्यामपि । किंभूतः । अक्षेण रथावयवविशेषेण विलसन शोभमानः । क इव । द्यूतकृदिव । यथा द्यूतकारः अक्षैः प्राप्तकैः ‘पासा’ इति प्रसिद्धनामभिर्विशेषेण नक्तंदिनं लसन क्रीडन् रममाणो भवेत् । ‘लस श्लेषक्रीडनयोः’ इत्ययं धातुः । पुनः किंभूतः । अराः सन्त्यक्तयोः रथपादयोश्चक्रयोस्ते अरिणी रथाङ्गे ताभ्यां युक्तः कलितः । क इव । पिशुन इव यथा द्विजिह्वः खलः अरिभिर्युक्तो भवेति । प्रायः खलानां बहवो वैरिणः स्युः । अथ वा अरित्वेन वैरिभावेन सर्वेषामपि शत्रुतया युक्तः । खलः खलु जगतोऽपि शत्रुभूतो न कस्यापि मित्रमिति । यदुक्तम्—‘मृगमीनसज्जनानां तृणजलस’ तोषविहितवृत्तीनाम् । लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજનગર નાયક ! મુમુક્ષુ એવા સત્પુરુષેને રથસમૂહ કે જે “શતાંગરાશિ” કહેવાય છે, એટલેકે જેમાં સેંકડો પ્રકારની ભવપરંપરા રહેલી છે તેવા પ્રકારની શતાંગરાશિ (રથો) કદાપિ ઇચ્છનીય નથી, કે જે રથ ગુજારીની જેમ “અક્ષ” ને (રથનો અવયવ) ધારણ કરે છે, ગુજારી પણ ‘અક્ષ’ પાસાવડે નીરંતર દ્યૂતક્રીડાસકત હોય છે, વળી, રથ “અરિયુક્ત” હોય છે, અરિયુક્ત ચક્રમાં આરાઓ ધારણ કરે છે, જેમ દુર્જને “અરિ શત્રુ યુક્ત” હોય છે ? (પ્રાયઃ દુર્જનેને ઘણા શત્રુઓ હોય છે, અથવા સ્વયં દેરભાવને ધારણ કરતો હોવાથી તેના કોઈ મિત્રો હોતા નથી. કહ્યું છે કે મૃગ, મત્સ્ય અને સજ્જન એ ત્રણે અતુકમે તૃણ, જલ અને સંતોષવૃત્તિવાળા હોય છે તો પણ શિકારી, મચ્છીમાર અને દુર્જન એ તેનાં નિષ્કારણ વૈરીઓ હોય છે.) ॥ ૧૪૨ ॥

રાજન્હુતાશા इव हेतिभीषणाः पुनर्गिरीशा इव रुद्रताङ्किताः ।

शान्तात्मनामार्द्रहृदां मदात्मनां नौचित्यमेते दधते पदातयः ॥ ૧૪૩ ॥

હે રાજન ભૂપતે પતે દણ્ડભૂચ્ચણ્ડાકૃતયઃ પદાતયઃ પાદચારિણઃ શાન્તઃ શમવાનાત્મા સ્વરૂપં યેષાં તેષાં શાન્તાત્મનામ્ । तथा आर्द्रं यावज्जन्तुजातोपरी कृपया ह्लिप्तम् ।

પૂર્ણમિત્યર્થઃ । હૃદયં યેષાં તેષામાર્દ્રહૃદાં મહાત્મનાં સતાં સાધૂનાં વા ઔચિત્યં યોગ્યતાં ન દદ્યતે વિવ્રતે । કિંભૂતાઃ । હુતાશાઃ કુશાનવ ઇવ હેતિર્ભિર્વિવિધાયુધૈર્જ્વાલાવલીભિશ્ચ ભીષણા મયાનકાઃ અતિભીતિકારિણઃ । પુનઃ કિંભૂતાઃ । રુદ્રતયા ચણ્ડત્વેન અક્લિતાઃ કલિતાઃ । ક ઇવ । ગિરીશા ઇવ । યથા હૈશ્વરા રુદ્રાભિધાનત્વેનાન્વિતાઃ । યતઃ એકાદશ રુદ્રાઃ । ‘રુદ્રોઢીશો વામદેવો વૃષાક્કઃ’ इति हैम्याम् ।

શ્લોકાર્થ

હે રાજનૂ, પ્રશાંત ચિત્તવાળા અને કંઈભૂતાર્દ્રહૃદયવાળા મહાત્માઓને, પ્રત્યંકઆકંક્ષિ ધારણ કરનારા અને અગ્નિ જેવા ભયંકર શસ્ત્રો વડેન કરનારા પહાડિઓ (સૈનિકો) રૂદ્રોની જેમ રાખવા ઉચિત નથી. ॥ ૧૪૩ ॥

માઘન્ત્યષ્ટાપદૈઃ પૃથ્વીકાન્ત કૈતવજીવિનઃ ।

સન્તઃ સંયમસામ્રાજ્યા ન પુનર્નયચક્ષુષઃ ॥ ૧૪૪ ॥

હે પૃથ્વીકાન્ત મુખામિનીવહ્નભ, કૈતવેન દુરોદરેણ જીવન્તિ પ્રાણાન્ધારયન્તીતિ કૈતવજીવિનો ઘૂતકારાઃ અષ્ટાપદૈઃ શારિફલૈઃ ઘૂતક્રીડોપકરણવિશેષૈઃ કૃત્વા માઘન્તિ મદેન દૃષ્યન્તિ । પુનઃ સન્તઃ સાધવઃ અષ્ટાપદૈઃ સ્વર્ણૈઃ કૃત્વા ન મદયુક્તા ભવન્તિ નિર્મન્યત્વાન્નિષ્પરિમહત્વાચ્ચ । કિંભૂતાઃ । સંયમસ્ય ચારિત્રસ્ય સામ્રાજ્યસૈશ્વર્યં યેષામ્ । તથા નયે નૈગમાદિસત્ત્વભેદભિન્ને ન્યાયે વા ચક્ષુર્દર્શનં યેષાં નય एव चक्षुर्येषां वा ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીવદલભ, જુગારીઓ ‘અષ્ટાપદ’ એટલેકે સોગર્હાઓથી ખૂશ થાય છે પરંતુ સંયમ એજ જેમનું સામ્રાજ્ય છે અને ન્યાય-પ્રમાણિકતા એજ જેમની ચક્ષુ છે તેવા મહાત્માઓ કદાપિ ‘અષ્ટાપદ’ એટલે કે સુવર્ણથી હર્ષયુક્ત બનતા નથી. ॥ ૧૪૪ ॥

ધામસાધિમમૃતઃ કલયન્ત્યઃ સ્ત્રીત્વમાત્મનિ પુનર્વનિતાવત્ ।

ત્યક્તમેહગૃહિણીદ્રવિણાનાં પ્રીણયન્તિ ન મનો મણિમાલાઃ ॥ ૧૪૫ ॥

હે નૃપ, ત્યક્તાનિ સુક્તાનિ મેહાનિ મન્દિરાણિ ગૃહિણ્યઃ સ્ત્રિયઃ દ્રવિણાનિ ધનનિ ચૈસ્તેષાં સાધૂનાં મનઃશિત્તં મણિમાલા રત્નશ્રેણયો ન પ્રીણયન્તિ ન તોષયન્તિ । કિંભૂતસ્ય । ધામ્નાં

તેજસાં સાધિમાનં ચારિમાણં સ્ફૂર્તિં વિભ્રતીતિ । ‘ત્વચાદતઃ કિં નરસાધિમન્નમઃ’ इति नैषधे । किं कुर्वन्त्यः । आत्मनि स्वे स्त्रीत्वं स्त्रीलिङ्गतां कलयन्त्यः । किं वत् । वनितावत् । यथा नार्यः धामसु सौधेषु साधुतां धारयन्ति । यतो गृहमण्डनाः स्त्रियः । अथ वा । ‘घरघरणीइपणघरचलइनही’ इति लोकोक्तिः । पुनरात्मनि विषये स्त्रीत्वं वनिता-भावं विभ्रते ॥

૧૪૫કાથ

તેજની સુંદરતા ધારણ કરતી તેમજ વનિતાની જેમ પોતાના વિષયમાં સ્ત્રીલિંગતાને વહન કરતી એવી મણીની માલાઓ, ઘર ગૃહિણી, સ્ત્રી અને ધન આદિનો જેમણે ત્યાગ કર્યો છે તેવા મહાત્માઓના ચિત્તને ખુશ કરતી નથી. ॥ ૧૪૫ ॥

વિભ્રાણા અપિ બાહ્યતો વિશદતાં છિદ્રં દધત્યન્તરા

તેનામી ઉચિતા ન મૌક્તિકગણા દ્વેધાપિ શુદ્ધાત્મનામ્ ।

ભૂપ સ્તમ્ભજુપો જડાત્મવદમી યેન વ્રજા વીવધૈ-

બાંધન્તે ચ પરાંસ્તતો મતિમતામેભિર્ન કૃત્યં પુનઃ ॥ ૧૪૬ ॥

हे भूप हे पृथ्वीपाल येन कारणेन अमी मौक्तिकगणा बाह्यतो बहिस्ताज्जनहृग्गो-चरे विशदतां निर्मलतामुज्ज्वलत्वं विभ्राणा अपि धारयन्तोऽपि अन्तरा मध्ये छिद्रं रन्ध्रं दोषमप्यगुणं वा दधति धारयन्ति अर्थात्पिशुनवदित्यर्थादनुकमप्यवधारणीयम् । यथा खलो बाह्ये विशदतां हासितप्रदनत्वं दधानोऽपि परानर्थप्रथाविधायि दुष्टाशयतां धत्ते । यदुक्तम्—‘मुखं पद्मसमाकारं वाचा चन्दनशीतला । हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥’ इति तेन कारणेन द्वेधापि बहिरन्तरापि शुद्धोऽत्युज्ज्वलः निर्मलो निष्पाप आत्मा स्वरूपं येषां तेषां महात्मनाममी नेचिता न योग्याः । पुनर्हे भूप, यतो हेतोरमी यानव्रजाः बाहनसमूहाः जडात्मवज्जडात्मान इव स्तम्भान् स्थूणान् जाड्यं च जुषन्ते सेवन्ते इति स्तम्भजुषः । च पुनः परानन्यान जन्तून् वीवधैः स्वभारैः कृत्वा बाधन्ते पीडयन्ति । ततः कारणादेभिर्मतिमतामखण्डपण्डाशालिनां साधूनां न कृत्यं न किमपि कार्यं विद्यते ॥

૧૪૬કાથ

હે રાજન, મોતીઓના સમૂહ દુર્જનની જેમ બહારથી ઉજ્જ્વલતાને ધારણ કરતો હોવા છતાં પણ અસુંદરથી છિદ્ર-દોષોને ધારણ કરે છે, તે માટે શુદ્ધ આશયવાળા

મહાપુરુષો માટે તે પણ યોગ્ય નથી. (કહ્યું છે કે સુખ, કમલસમાન આકૃતિવાળું, વાણી ચંદનસમાન શીતળ અને હૃદય કાતર જેવું આ ત્રણે ધર્તનાં લક્ષણો છે.) વળી હે રાજન, આ વાહનોનો સમૂહ થાંભલાની જેમ જડતા ધારણ કરે છે અને પોતાનાં ભારવડે વજનથી અન્યને હેરાન કરે છે. તે કારણે પંડિતપુરુષોને એનું પણ પ્રયોજન નથી. ॥ ૧૪૬ ॥

भूमीन्दोऽसिचया एते उचिता एव शस्त्रिणाम् ।

भवादृशां न चास्माकं समसौहित्यशालिनाम् ॥ १४७ ॥

હે ભૂમીન્દો વસુધાસુધાકર, પતે અસિચયાઃ સજ્જગણાઃ શસ્ત્રાણિ પ્રહરણાનિ ધરન્તિ રક્ષયન્તીત્યેવંશીલાનાં ભવાદૃશાં વિવિધાયુધધારિણાં વિરોધિવધવિધાનોદ્ધતક્રોધોદ્ધુ-
રાણાં યુષ્મદ્વિધાનામેવ ઉચિતા યોગ્યાઃ । અથ ય વાસ્તવાર્થે સિચયા યજ્ઞાણિ યુષ્માદૃશાં
બહુમૂલ્યત્વાદ્ભૂમીન્દ્રાણામેવ યોગ્યાનિ । ન પુનઃ શમેન શાન્તરસાસ્વાદેન યત્સૌહિત્યં
તૃપ્તિસ્તપ્તિસ્તયા શાલન્તે શોભન્તે इत्येवंशीलानां મિત્રામિત્રજનસદૃશશુશામસ્માદૃશામુ-
ચિતાઃ । યદુક્તમ્—‘મુઝીમહિ વયં મૈશ્યં જીર્ણં વાસો વસીમહિ । શયીમહિ મહીપીઠે
કુર્વીમહિ કિમીશ્વરે ॥’ इति ॥ इति खानस्य तुरङ्गादिप्रदानाग्रहे गुरोः प्रतिवचनानि ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, આ તલવારોનો સમૂહ આપના જેવા શસ્ત્રધારીઓ માટે યોગ્ય છે.
પરંતુ શાંતરસમાં જ તૃપ્તિનો અનુભવ કરનારા એવા અમારા માટે યોગ્ય નથી ॥ ૧૪૭ ॥

एष निपीय कवेरिव वाचं श्लेषविशेषवतीं प्रतिभर्तुः ।

प्रीतमना इति तं प्रति वार्णीं वासयति स्म पुनर्वदनाब्जे ॥ १४८ ॥

પ્રીતં ગુરોરતિનિર્લોભતાનિભાલનાત્સંતુષ્ટં મનો માનસં યસ્ય તાદૃશ પથ સાહિવશ્વાનઃ
इत्यमुना प्रकारेण तं स्वरिं प्रति वदनाब्जे निजमुखकमले वार्णीं गिरं वाग्देवतां वासयति
स्म वासितधान । उवाचेत्यर्थः । अथ च लक्ष्मीमिव वाग्वादिनीं पञ्चवासिनीं कृतवानि-
त्यप्यर्थध्वनिः । किं कृत्वा । कवेः काव्यकर्तुरिव अथ च कवेः शुक्रस्येव । ‘अजस्रमभ्यास-
मुपेयुषा समं मुदेव देवः कविना बुधेन च’ इति नैषधे । कविः काव्यकर्ता । तथा शुक्रः

બુધો વિદ્વાન । ચન્દ્રાક્ષજશ્ચ । તથા ઉશના માર્ગવઃ કવિઃ ।તિ હૈમ્યામ્ । અથ ચાયં
મુદ્રત્વાદસુરઃ અસુરાણા ગુરુત્વાચ્ચ કવિવાગ્યાનમુચિતમેવ સ્થરિઃ સુરાણા ગુરુનાંસુરાણામિતિ
વચ્ચનાચ્ચ સુરેઃ શ્લેષોક્તીનાં વિશેષા અતિશયા વિચિન્તે યસ્યાં સા શ્લેષવિશેષવતી
તાદૃશીં વાચં ભારતીં નિપીપ સાદરં શ્રુત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

કવિની વાણી જેવી, વિશિષ્ટ અર્થ પ્રકાશિત કરનારી કલ્પયુક્ત શુક્રમહારાજની
વાણી સાંભળીને, શુક્રની નિર્લોભતાથી સંતુષ્ટ બનેલા સાહિબખાને પોતાના મુખકમલમાં
સરસ્વતીદેવીની સ્થાપના કરી, અર્થાત્ તે બોલ્યા. ॥ ૧૪૮ ॥

યાજ્ઞા મે ક્રિયતાં ફલેગ્રહિરસૌ દ્રોણિર્દ્રુમાણામિવ

પ્રોન્નિદ્રા મધુના સ તુપ્યતિ યથા પૃથ્વીમહેન્દ્રો મયિ ।

ઇત્યાવેઘ નિવૃત્તિમીયુષિ પુરાધીશે વશીન્દ્રો ગિરં

જગ્રાહોળ્ળઋતૌ કૃતવ્યવસિતૌ મેઘામ્બુધારામિવ ॥ ૧૪૯ ॥

ઇત્યમુના પૂર્વોક્તપ્રકારેણ આવેઘ કથયિત્વા નિવૃત્તિગુપરમમુપેયુષિ મૌનમાસેદુષિ
પુરાધીશે સાહિબખાને સતિ સ્થરિર્હીરગુરુર્ગિરં વાણીં જગ્રાહોપાદત । યમાયે ઇત્યર્થઃ ।
ક ઇવ । મેઘ ઇવ । યથા કૃતા નિર્મિતા વ્યવસિતિઃ સ્વસમયોચિતપ્રબલલૂકાતાપપયઃ શોષ-
પ્રમુખા વ્યાપૃતિર્યેન તાવૃશે ઉળ્ળઋતૌ નિદાઘસમયે નિવૃત્તે સતિ જલધરઃ પ્રાવૃષેળ્ળપયોધરઃ
અમ્બુધારાં વારિવૃદ્ધિં ગૃહ્ણતિ । ઇતિ કિમાવેઘં । હે ગુરો, શ્રીમતા મે મમ યાજ્ઞા પ્રાર્થના
ફલેગ્રહિઃ સફલા ક્રિયતામ્ । કેનેવ । મધુનેવ । યથા ઘસન્તેન ઋતુના દ્રુમાણાં વિવિધ-
જાતિતરૂણાં દ્રોણિઃ શ્રેણિઃ પ્રોન્નિદ્રા વિકસિતા ફલકલિતા ક્રિયતે । તથા યથા યેન
પ્રકારેણ સ પૃથિવીમહેન્દ્રઃ અકલ્બરસાહિર્મયિ તુપ્યતિ દૃઢચિત્તો ભવિષ્યતિ તથા
વિધીયતામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

હે સ્વામિન્, જેમ વસંતઋતુ વૃક્ષોની શ્રેણિને નવપલ્લવિત કરે છે તેમ મારી
પ્રાર્થના ફલવતી બનાવો. જેથી અકબરબાદશાહ મારાપર સંતુષ્ટ થાય' આ પ્રમાણે

रक्षामी जगदङ्गिनो न च मृषावादं वदामः क्वचि-
त्रादत्तं ग्रहयामहे मृगदृशां बन्धुभवामः पुनः ।

आदध्मो व परिग्रहं निशि पुनर्नाश्रीमहि ब्रूमहे
ज्योतिष्कादि न भूषणानि न वयं दध्मो नृपैतान्ब्रतान् ॥ १५० ॥

हे नृप, वयमेतान् व्रतान् नियमविशेषान् दध्मो धारयामः । व्रतशब्दः पुनर्पुंसके । तानेव पृथक्कृत्य दर्शयति—वयं जगतां त्रयाणामपि भुवनानामङ्गिना जन्तून् रक्षामः स्वसंतानवत्पालयामः । च पुनः क्वचित् प्राणत्यागेऽपि मृषावादे मिथ्याभाषां न वदामो ब्रूमः । पुनः क्वचिद्ग्रामादावग्न्यादावपि चादत्तं केनापि स्वामिप्रमुखेन अविश्राणितं तृणाद्यपि न ग्रहयामहे न गृह्णीमः । पुनर्मृगदंशां सर्वांसामपि स्त्रीणां बन्धुभवामः । मुक्ताशेषविषयाभिलाषतया विश्ववनिताः स्वभगिनिनितुल्या गणयामः । पुनः परिग्रहं धनधान्यक्षेत्रक्रियाणकांशुकादिष्वस्तुरूप्यसुवर्णरूप्यस्वर्णादिमयस्थालकञ्चालकादिककुप्यद्विपदचतुष्पदलक्षणं नवविधवस्तुनां संग्रहं नादध्मः किमपि संसारहेतुभूततया परिग्रहमात्रं नैव रक्षयामः । पुनर्निशि रात्रिविषये नाश्रीमहि सर्वथापि नैव भुञ्जामः । पुनर्ज्यौतिष्कादिनिमित्तलक्षणं चन्द्रग्रहादिकं न ब्रूमहे कदापि न कथयामः । पुनर्भूषणानि मणिस्वर्णादिमयान्याभरणानि न दध्मः, वपुषि न धारयामः कत्र दध्म इति क्रिया घण्टालालान्यायेन उभयत्र व्रतभूषणादिषु योजनीया ॥

સાહેબ

હે રાજન્, અમે જગતનાં કુદ્રમાં કુદ્ર પણ જંતુઓનું રક્ષણ કરીએ છીએ. (સ્વસ્તંતાનની જેમ પાલન કરીએ છીએ) પ્રાણાંતે પણ અસત્ય બોલતા નથી. માલિકની રજા સિવાય એક તુણ પણ અહણ કરતા નથી. જગતની સર્વેશ્વરીઓ પ્રત્યે બન્ધુભાવ ધારણ કરીએ છીએ. અર્થાત્ ભગિનીભાવ ધારણ કરીએ છીએ. ધન ધાન્યાદિ નવવિધ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરતા નથી. રાત્રે લોજન કરતા નથી. જ્યોતિષ આદિ નિમિત્તોને કહેતા નથી. અમે આ વ્રતોને ધારણ કરીએ છીએ. ॥ ૧૫૦ ॥

वाहाः पञ्च महाव्रतानि करिणः क्षान्त्यादिधर्मा दश
शीलाङ्गाख्यरथा नवद्वयमिताः पार्श्वे^१ सहस्राः सदा ।

मुक्तास्वर्णमणीगणाः पुनरमी येषां मुनीनां गुणा

यानान्यद्भुतभावनाश्च यशसां पुञ्जाः पुरोगामिनः ॥ १५१ ॥

विश्वस्फूर्जेदमारिशिष्टपटहा मोहाद्यरिध्वंसिनः

साम्राज्यं दधतेऽनिशं दशदिशां ये सार्वभौमा इव ।

ये श्वेनांशुकशालिनः कुमुदिनीकान्ता इव क्षमापते

ते प्राप्ताखिलकामिता इव वयं नाशास्महे किंचन ॥ १५२ ॥

हे क्षमापते खान, प्राप्तानि सर्वात्मना लब्धानि अखिलानि समस्तानि कामितानि वाञ्छितानि मानसिकवाचिककायिककामा यैस्तादृशा इव ते वयं किंचन किमपि नाशास्महे न कामयामहे । ते के । येषामस्माकं प्राणातिपात-मृषावाद-अदत्तादान-मैथुन-परिग्रहविरमणलक्षणानि पञ्च महाव्रतान्येव बाहाः पट्टजात्यतुरङ्गाः सन्ति । पुनर्येषां क्षान्त्यादयः क्षमा-आर्जव-मार्दव-निर्लोभतारुणमुक्तिः तपः-संयम-सत्य-निष्कपटतारूपशौच-अकिंच । ब्रह्मचर्यलक्षणा दशविधसाधुवर्माभिधानाः करिणः पट्टगजेन्द्रा विद्यन्ते । पुनर्येषां पार्श्वे संनिधाने सदा निरन्तरं नवद्वयमिता नवानां नवसंख्यानां द्वयं युगलमेतावता अष्टादश तेन मिताः प्रमाणीकृताः । 'नवद्वयद्वीपपृथग्जयश्रियाम्' इति नैषधे । सहस्रा दशशतानि । सहस्रशब्दः पुंस्त्रीबलिङ्गे । शीलाङ्गा इत्याख्या नाम येषां तादृशा रथाः पतावता अष्टादशसहस्राः शीलाङ्गरथा वर्तन्ते । पुनर्येषां मुनीनां साधूनां सप्तविंशतिसंख्याका गुणाः । यथा—षण्णां प्राणातिपात-मृषावाद-अदत्तादान-मैथुन-परिग्रह-रात्रिभोजन-विरमणलक्षणानां व्रतानां परिपालनम्, तथा षण्णां पृथ्वी-जल-अनल-वायु-वनस्पति-प्रासल-क्षणानां कायानां रक्षा, तथा पञ्चानां श्रवण-नयन-घ्राण-रसन-स्पर्शननाम्नामिन्द्रियाणां निग्रहः, निर्लोभता, क्षमा, भावसत्यक्रिया, विशुद्धिता, मनोवचनकायानां जयः, संयम-योगयुक्ता, शीतातपादिवेदनासहनम्, उपसर्गसहनं चेति मुक्तास्वर्ण मणिगणाः मुक्तिककाञ्चन रत्ननिकरा आसते । पुनर्येषामद्भुता आश्चर्यकारिण्यः द्वादशसंख्याका भावनाः अनित्य-अशरणसंसार-एकत्व-अन्यत्व-अशौच-आश्रय-संवर-कर्म-निर्जर-अधर्मस्वाख्यातता-बोधिलक्षणाः । अथवा पञ्चानां महाव्रतानां पञ्चपञ्चसंख्याभिः पञ्चविंशतिभावनाः । यथा मनोगुप्ति-दया-समिति-आदाननिक्षेपासमिति-पषणासमिति-दृष्टान्नपानग्रहणम् पताः प्रथमव्रतस्य पञ्च भावनाः, तथा हास्यविरति-लोभविरति-भयप्रत्याख्यान-क्रोधप्रत्याख्यान-आलोच्यभाषणम् पता द्वितीयव्रतस्य पञ्च भावनाः । आलोच्यावग्रहेयाञ्चा, अभीक्ष्णावग्रहेयाञ्चा, देशकालापेक्षा पतावन्मात्रावग्रहेयाचना, सामानधार्मिकेभ्यः सकाशादवग्रहेयाचनम्, अनुज्ञापितान्नपानभोगः, पतास्तृतीयव्रतस्य पञ्च भावनाः । स्त्रीषण्डपशुमन्त्रेष्मस्त्रीभुक्तासनकुञ्जान्तरत्य-जनम्, सरागस्त्रीकथाविवर्जनम्, पूर्वक्रीडातभुक्त्यादिस्मृतिनिषेधनम्, स्त्रीणां रम्याङ्गावय-वावलोकनस्याङ्गस्नानाद्वर्तनादिसंस्कारनिराकारणम्, प्रणीतगलत्स्नेहबिन्दुकातिरसोन्मादक-द्रव्यबहुलान्नपानपरिभोगनिवारणम् पताश्चतुर्थव्रतस्य पञ्च भावनाः । मनोज्ञे शब्दे रागः

મનોહ્રે શબ્દે દ્વેષઃ, મનોહ્રે રૂપે રાગઃ અમનોહ્રે રૂપે દ્વેષઃ, મનોહ્રે ગન્ધે રાગઃ અમનોહ્રે ગન્ધે દ્વેષઃ, મનોહ્રે રસે રાગઃ અમનોહ્રે રસે દ્વેષઃ મનોહ્રે સ્પર્શે રાગઃ, અમનોહ્રે સ્પર્શે દ્વેષઃ પતાઃ પઞ્ચમવ્રતસ્ય પઞ્ચ ભાવનાઃ । સંહયયા પશ્ચવિંશતિર્જાતાઃ । અથ વા ઇકોનવિંશદપિ સ્વયમૂઢ્યાઃ । પતા ભાવના વાસના યાનાનિ વાહનાનિ સન્તિ । ચ પુનર્યેષાં પુરોગામિનઃ અગ્રેગમનશીલાઃ યશસાં શ્લોકાનાં પુષ્પા વ્રજા વર્તન્તે । પુનર્યેષાં વિષ્વે ત્રિલીક્યેડપિ સ્ફૂર્જન્તો વાચમાના અમારેર્જીવદયાયાઃ શિષ્ટયઃ શિક્ષણાનિ આજ્ઞા વા ત ષ્વ તદ્ભૂતા વા પટહા આનકોદ્દોષણાનિ નિઃસ્વાનનિરચના વા । પુનઃ મોહ આદિર્યેષાં તથાવિધા અરયઃ ક્રોધમાનમાયાલોભમનોભવમિધ્યાત્વાઘાઃ શત્રવઃ તાન ધ્વંસન્તિ નિવ્રન્તીત્યેવંશીલા મોહાઘ-રિધ્વંસિનઃ સન્તીતિ વૈરિવિજયકારિણઃ । પુનર્યે સાર્વભોમાશ્રવર્તિન ઇષ અનિશં નિરન્તરં પ્રાચી આગ્નેયી-અપાચી-નૈર્ઋતી-પ્રતીચી -વાયવી-કૌવેરી-વેશાની-પાતાલભુવન-બ્રાહ્મીલક્ષણાનાં દશાનાં દિશામાશાનામ્ । ‘દશદિગન્તજિતા રઘુણા યથા’ इति रघुवंशे । સામ્રાજ્યં સુરાસુરનરાધ્યત્વાધિપત્યં દધતે વિભ્રતે । પુનર્યે કુમુદિનીકાન્તાઃ કૈરવિણીવલ્લભાશ્ચન્દ્રા ઇવ શ્વેતૈરુજ્જ્વલૈરંશુકૈર્વસ્ત્રૈઃ । સાર્યે કઃ । કિરણૈશ્ચ । ‘વરુણગૃહિણીમાશામાસાદયન્તમમું રુચી નિવસયસિ ચ યાંશબ્રાન્સક્રમેણ નિરંશુકમ’ इति नैषधे । ‘કાન્તિહીનં ચ વસ્ત્રહીનં વા इति’ तद्वृत्तिः । શાલન્તે શોભન્તે इत्येवंश्रीलाः । શ્વેતામ્બરા इत्यर्थः ॥ इति स्वसंयमसमृद्धिनिरूपणम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીપતિ સાહિબખાન, જેમની સર્વપ્રકારની કામનાઓ પૂર્ણ થઈ છે, તેમના જેવા અમે કોઈ પણ જાતની સ્પૃહા કરતા નથી. પ્રાણાતિપાત. મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ આ પાંચેના સર્વપ્રકારના ત્યાગરૂપ અમારી પાસે પાંચમહાવ્રતોરૂપી જાતિવંત અશ્વે છે. ક્ષમા, સરલતા. નમ્રતા, નિર્લોભતા, મુક્તિ, તપ. સંયમ. સત્ય નિષ્કપટતારૂપ શૌચ, આક્રિંચન્ય અને બ્રહ્મચર્ય આ દશ પ્રકારનાં યતિધર્મરૂપ ગજેન્દ્રો અમારી પાસે છે. પાંચ મહાવ્રત, રાત્રિભોજન વિરમણવ્રત. પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ અને વ્રસ આ છકકાયની રક્ષા; પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ; નિર્લોભતા, ક્ષમા ક્રિયાશુદ્ધિ; મન વચન કાયાનો જય, સંયમયોગમાં યુક્તતા શીત આતપ આદિ વેદનાઓ સહન કરવી; મરણાંત ઉપસર્ગને સહન કરવા-સાધુના આ સત્તાવીશ ગુણોરૂપી મૌર્કિતક; સુવર્ણ અને રત્નોના સમૂહ જેમની પાસે છે; વળી અનિત્ય; અશરણ. સંસાર એકત્વ; અન્યત્વ; અશૌચ; આશ્રવ; સંવર; નિર્જરા; લોકસ્વભાવ, ધર્મસ્વાખ્યાન અને યોધિ તે રૂપ બાર ભાવના અથવા પાંચ મહાવ્રતની પચીસ ભાવના તે આ પ્રમાણે—મનોશુષ્કિ; ઈર્યાસમિતિ; આદાનનિક્ષેપ સમિતિ; એષણાસમિતિ અને દ્રષ્ટ અન્નપાનનું ગ્રહણ એ

પહેલાવ્રતની પાંચ ભાવના હાસ્યનો ત્યાગ, ભયત્યાગ ક્રોધ ત્યાગ; વિચારીને બોલવું એ બીજા વ્રતની પાંચ ભાવના, વિચારીને અવગ્રહ (સ્થાન) ની યાચના કરવી, વારંવાર અવગ્રહની યાચના; દેશકાળની અપેક્ષા રાખીને અવગ્રહની યાચના; સાધર્મિક પાસે અવગ્રહની યાચના; અને અનુજ્ઞા પામેલા આહાર પાણીનું ગ્રહણ તે રૂપ ત્રીજામહાવ્રતની પાંચ ભાવના. સ્ત્રી; પશુ; નપુંસક આદિ વસતિનો ત્યાગ; સ્ત્રીકથાનો ત્યાગ; પૂર્વકીડિત ભોગોની વિસ્મૃતિ; સ્ત્રીઓના અંગોપાંગના નિરીક્ષણનો ત્યાગ અને માદક પદાર્થના ભક્ષણનો ત્યાગ; આ ચોથા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના, મનોજ્ઞ (સુંદર) શબ્દમાં રાગ અને અમનોજ્ઞ ખરાબ શબ્દમાં દ્વેષ; સુંદરરૂપમાં રાગ, અને અસુંદરરૂપમાં દ્વેષ. સુગંધમાં રાગ. અને દુર્ગંધમાં દ્વેષ સ્વાદિષ્ટમાં રાગ. અને અસ્વાદિષ્ટમાં દ્વેષ. કોમલ સ્પર્શમાં દ્વેષ. અને કઠોર-કર્કશમાં દ્વેષ ન કરવો. આ પાંચમાં મહાવ્રતની પાંચ ભાવના આ પાંચમહાવ્રત પચ્ચીશ ભાવનારૂપીઆશ્રયકારી વાહનો, અને જેઓની આગળ યજ્ઞના સમૂહ આવી રહ્યા છે. વળી. જીવદયાની શિક્ષારૂપી જેઓની અમારિપડહ ત્રણે લોકમાં સ્કુરાયમાન વાળી રહ્યો છે, અને કામ, ક્રોધ, મોહ, માન, લોભ અને મિથ્યાત્વ તે રૂપ મોહ શત્રુનો જેઓ નીરંતર જય કરનારા છે. ચક્રવર્તીની જેમ દશેદિશમાં જેઓનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું છે. તેમજ ચન્દ્ર જેવા હિન્નવલ વસ્ત્રોને ધારણ કરનારા અર્થાત્ શ્વેતાંબર એવા અમને કોઈ પણ બ્રતની અપેક્ષા હોતી નથી. ॥ ૧૫૧ ॥ ૧૫૨ ॥

શ્રીરામે ભરતેનેવ ભક્તેન સ્વામિનિ ત્વયા ।

ઇદં યદુચ્યતે સર્વં તદશ્ચત્યૌચિતીં યતઃ ॥ ૧૫૩ ॥

હે ભૂપતે, શ્રીરામે શ્રિયા બલમવ્રત્વલક્ષ્મ્યા, અથ વા શ્રિયા પાથોધિપુજ્યા લક્ષ્મ્યા, અવતારત્વાત્સીતયા । યથા નારાયણો રામરૂપેનાસતીર્ણસ્તથા લક્ષ્મીરપિ જાનકીકાચેનાવતારમાદત્તવતીતિ શૈવસમયઃ । તથા યુક્તઃ રામઃ કૌસલ્યાનન્દનસ્તસ્મિન્ શ્રીરામચન્દ્રે ભરતેનેવ કૈકેયીતનુજેનેવ સ્વામિન્યકબ્ધરનૂપે ભક્તેન સેવાભક્તેન ત્વયા ભવતાં ઇદં ગજાશ્વરથસ્વર્ણાદિપ્રદાનં સર્વં યદુચ્યતે કથ્યતે તત્સર્વં ત્વયિ શ્રીમતિ વિષયે ઔચિતીં યોગ્યતામઽચ્ચતિ ગચ્છતિ । યુક્તમેવેત્યર્થઃ । યતઃ શાસ્ત્રે પ્રોક્તમસ્તિ તદગ્રેતનકાવ્યેનૈવ નિર્દિશતિ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન. શ્રીરામચન્દ્રજી પ્રત્યે કેકેયી પુત્ર ભરતની જેમ અનન્ય ભક્તિ હતી તેમ બાદશાહઅકબરને વિષે અનન્યભક્તિ ધારણ કરનારા એવા ગજ, રથ, અશ્વ, સુવર્ણ આદિ આપવા માટે જે કહ્યું તે બધું તમારા માટે યોગ્ય છે. ॥ ૧૫૩ ॥

ઉપકર્તુ જલદા ઇવ પરપુષ્ટા ઇવ પુનઃ પ્રિયં વક્તુમ્ ।

સ્નેહિતુમિવ દક્ષણાઃ પ્રાયઃ પ્રભવન્તિ શ્રુતિ સુજનાઃ ॥ ૧૫૪ ॥

હે ભૂમીપાલ; જલદા મેઘા ઇવ ઉપકર્તુ જગતોઽપ્યુપકારં કર્તુમ્, પુનઃ પરઃ કાકૈઃ પોષ્યન્તે સ્મૃતિ પરપુષ્ટાઃ કોકિલા ઇવ પ્રિયં મૃદં વક્તુ ભાષિતુમ્, પુનઃ દક્ષણા નયનન-
લિની ઇવ । કમલનલિનપદ્મારવિન્દશબ્દાઃ પુનર્પુલકલિજ્જયોઃ । સ્નેહિતુ સ્નેહં મૈત્ર્યં કર્તુ
પ્રાયો બાહુલ્યેન શ્રુતિ પૃથિવ્યાં વિષયે સુજના ઉત્તમજનાઃ પ્રભવન્તિ સમર્થો ભવન્તિ ।
યદુક્તમ્—‘સ્નેહલા નૈવ નેત્રેભ્યો ઘનેભ્યો નોપકારિણઃ । પિકેભ્યો નો પ્રિયાલાપા દશ્યન્તે
ભુવને પરે’ ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, મેઘો ઉપકાર કરવા માટે, કોકિલો પ્રિય બોલવા માટે તેમ જ કમલ
બેલા નયનવાળા સજ્જનો, પ્રાયઃ મૈત્રી કરવા માટે આ પૃથ્વી પર જન્મે છે. (કહ્યું
છે કે—નેત્રો સિવાય કોઈ સ્નેહાળ નથી, મેઘો સિવાય કોઈ ઉપકારી નથી અને કોકિલો
સિવાય કોઈ પ્રિયબાણી નથી.) ॥ ૧૫૪ ॥

કિં બહુનાશુશ્લુનોરિવાત્મભર્તુર્વિધાતુરાદેશમ્ ।

નીતિમતો દાશરથેરિવ રાજન્ધર્મલાભોઽસ્તુ ॥ ૧૫૫ ॥

હે રાજન, કિં બહુના મૃત્યુમ્મોક્ષણેન કિમસ્તુ ન કિમપિ । તતસ્તવ ધર્મલાભઃ
ધર્મલાભ ઇતિ નામ્ના અસ્મત્પક્ષસંમત આશીર્વાદોઽસ્તુ ભવતાત્ । તવ કિં કર્તુઃ । આત્મભર્તુઃ
સ્વસ્વામિનઃ અકન્વરસાહેરાદેશમાજ્ઞાં વિદધાતીત્યેવંશીલસ્ય । કસ્યેવ । આશુગમ્મનોરિવ ।
યથા પવનાત્મજન્મા હનુમાન્ સ્વસ્વામિનેઃ રામચન્દ્રસ્યાદેશવિધાતાસીત્ । પવનસ્ય
નામપરાવૃત્તિર્બહુધા દૃશ્યતે । યથા હૈમ્યામ્—‘હનુમાન્ બક્ષકપટકઃ મારુતિઃ’ ઇતિ । તથા
અમ્પૂકથાયામ્—‘પ્રભજ્ઞનાઃ સ્વપિન્દતાજ્ઞનાધરપ્રવાલાઃ’ ઇત્યાદિ । પુનસ્તવ કિલક્ષણાસ્ય ।
નીતિમતો યુક્તન્યાયોપપન્નસ્ય । કસ્યેવ । દાશરથેરિવ । યથા દાશરથસ્યાપત્યં દાશરથિઃ
શ્રીરામઃ ન્યાયવાનાસીત્ ॥ ઇતિ સૂરિણા તસ્ય સ્વામિભક્તા પ્રકાશિતા ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, વધુ શું કહેવું ! પવનપુત્ર હનુમાનની જેમ પોતાના સ્વામી અકન્વર
આદિશાહની આજ્ઞાતું પાલન કરવામાં તત્પર અને રામચન્દ્રજીની જેમ ન્યાયનિષ્ઠ જેવા
તમને ‘ધર્મલાભ’ રૂપ આશિષ હો. ॥ ૧૫૫ ॥

तदुदितमधिगत्य चित्रमन्तर्दधता तेन पुरीपुरंदरेण ।

इव कजमलिनाथ चुम्बता तच्चरणयुगं यतिकुञ्जरो व्यसर्जि ॥ १५६ ॥

अथ सूरिवचनानन्तरं तेन पुरीपुरंदरेण अकमिपुराधिपतिना साहिबखानेन यतिः कुञ्जरः श्रीहीरविजयसूरिः । व्यसर्जि विसर्ज्यते स्म । स्वस्थानगमनायानुमेने । स्ववसर्ति प्रति प्रेषित इत्यर्थः । तेन किं कुर्वता । तच्चरणयुगं सूरिपादारविन्दद्वन्द्वं चुम्बता स्पृशता । केनेव । अलिनेव । यथा क्रमरेण कर्जं कमलं चुम्ब्यते । पुनः किंभूतेन । तदुदितं सूरिभाषितमधिगत्य विज्ञाय सम्यगवगम्य अन्तः स्वान्तःकरणे चित्रमाश्रयं दधता चित्रता ॥

२शै।३।४

त्या२५४ी, सूरिन्द्रनी सर्वपातने हृदयभां धारणु करीने आश्रयभग्न भनेला नगरपति साहिबखाने भ्रमरनी जेम सूरिणनां शरणयुगले २५४ करीने स्वस्थाने जवा भाटे अनुमति आपी. ॥ १५६ ॥

वसतिमसुमच्चेतांसीव प्रविश्य महोत्सवं

वचनविषयातीतं स्फीतं व्रितन्वति पूर्जने ।

सरसीरुहभूः प्रोज्जुम्भाम्भोरुहीव सुखं स्थितः

कतिचन दिनांस्तस्मिन्सूरीश्वरोऽगमयत्पुरे ॥ १५७ ॥

सूरीश्वरो हीरविजयसूरिः तस्मिन्नकमिपुरे कतिचन कियत्संख्याकान् दिनानगम. यदतिक्रामति स्म । किंभूतः । सुखं यथा स्यात्तथा स्थितः । क इव । सरसीरुहभूरिव । यथा पद्मभूर्ब्रह्मा प्रोज्जुम्भाम्भोरुहि विकसिततामरसे तिष्ठति । 'ताम्यंस्तामरसान्तराल वसतिर्देवः स्वयंभूरभूत' इति खण्डप्रशस्तौ ब्रह्मणः कमले वसतिः । किं कृत्वा । वसति-मुपाश्रयं प्रविश्य उपाश्रयमध्ये गत्वा । स्थित्वेत्यर्थः । कानीव । असुमच्चेतांसीव यथा जनानां भव्यलोकानां चेतांसि मनांसि प्रविवेश । चित्तेषु प्रविष्ट इत्यर्थः । अप्रैकवचनस्य बहुवचनोपमास्ति । अन्यत्रापि स्वाप्येवं दृश्यते । यथा रघुवंशेऽप्येवं दृश्यते—'वैदर्भनि-दिष्टमथो कुमारो नारीमनांसीव चतुष्कमन्तः' इति । कस्मिन्सति । पूर्जने राजनगरानेक-श्रावकवर्गे वचनानां वाचां विषयाद्गोचरादतीतमतिशायित्वाङ्गाङ्गोचरमतिक्रान्तम् ।

વક્ત્રમશક્ત્યમિત્યર્થઃ । પુનઃ સ્ફીતં પદે પદે ક્ષણે ક્ષણે ચ વર્ધમાનમેવ ન તુ હીયમાનં મહોત્સવમતિમહં વિતન્વતિ વિસ્તારયતિ કુર્વતિ સતિ ।

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી, નગરવાસીઓએ પગલે પગલે વાણીથી વર્ણન ન કરી શકાય તેવો મહોત્સવ કરે છતે ભવ્યજીવોના ચિત્તમાં જાણે પ્રવેશ કર્યો હોય તેમ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરીને, જેમ બ્રહ્મા વિકસિત કમલમાં રહે તેમ સૂરીશ્વરે સુખપૂર્વક કેટલોક સમય અમદાવાદમાં વ્યતીત કર્યો. ॥ ૧૫૭ ॥

યં પ્રાપ્ત્વ શિવાદસાધુમધ્યા સૌભાગ્યદેવી પુનઃ

પુત્રં કોવિદર્સિહસીદવિમલાન્તેવાસિનામગ્રિમમ્ ।

તદ્બ્રાહ્મીક્રમસેવિદેવવિમલવ્યાવર્ણિતે હીરયુ-

ક્સૌભાગ્યાભિધ્વીરસૂરિરચિતે સર્ગોઽયમેકાદશઃ ॥ ૧૫૮ ॥

પણિદત્તદેવવિમલગણિવિરચિતે હીરસૌભાગ્યનામ્નિ મહાકાવ્યે એકાદશાનાં સંખ્યાપૂરણઃ એકાદશઃ સર્ગઃ સંજાત્મ ઇતિ ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचितायां स्वोपज्ञहीरसौभाग्याभिधमहाकाव्यवृत्तौ अक्वचरसाहिपुरस्तादाकारितदृत्तद्वन्द्वागमनविज्ञपनतत्प्रेषणाकमिपु-
रपतिपार्श्वगमनश्राद्धाकारणसाहिप्रवृत्तिकथनसूरिपार्श्वप्रस्थापनतदागमनतद्वाचिककथनस्फुर-
न्मानार्पणसूरिप्रस्थानशकुनभवनराजनगरागमनखानसंमुखાગમનસ્વસદ્નાનયનગજાશ્વાદિદૌ-
કનતન્નિષેધનखानचमत्कृतिकरणवसत्यागमनादिवर्णनो नाम एकादशः सर्गः ॥

શ્લોકાર્થ

વણિકકુલમાં ઇન્દ્રસમાન શિવનામના શ્રેષ્ઠિના અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મજાત સુપુત્ર દેવવિમલગણી, કે જેઓ નીરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસના કરવામાં તત્પર હતા અને સાધુઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલગણીના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા, તે દેવવિમલ ગણીવડે, જેમાં જગદગુરુ શ્રીહીરનિજ્યસૂરિનું સવિસ્તર જીવનવૃત્તાંત આવે છે એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યની સ્વોપરીટીકા સહિત રચના કરાઇ. તે મહાકાવ્યનો અકબરખાદશાહવડે દૂતોદ્વારા આચાર્યદેવને આમંત્રણ માટેની વિજ્ઞપ્તિથી પ્રારંભીને અમદાવાદના રાજા સાહિબખાનવડે કરાયેલા સન્માન સત્કાર આદિના વૃત્તાંત સહિતનો, અગીયારમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ૧૫૮ ॥

द्वादशः सर्गः ।

सूरिराजोऽथ संप्रस्थितस्तत्पुरान्मेवडाभ्यां पुरोगामुकाभ्यां युतः ।

श्लोकचन्द्रातपश्चेतिताशामुखो यामकाभ्यां शशी पूर्वशैलादिव ॥ १ ॥

अथ राजनगरे कतिचनदिनस्थित्यनन्तरं सूरिराजः श्रीहीरविजयसूरिः तत्पुरादहम्म-
दाबादनगरात्सम्यक् पदे पदे संमानमहोत्सवपूर्वकं प्रस्थितः पुरश्चाल । किंभूतः । पुगे
गुरोरग्रे गामुकाभ्यां गमनशीलाभ्यां मेवडाभ्यां मौदीकमालनामाभ्यां साहिप्रहितवृताभ्यां
वृतानां लेखहारकाणां च । मुद्रलजातिप्रसिद्धं मेवाडा इत्यभिवानं प्रोच्यते । पुनः किंभूतः ।
श्लोको यशः स एव चन्द्रातपश्चन्द्रिका तेन श्वेतितानि उज्ज्वलीकृतानि आशानामर्थाद्दश-
दिगङ्गनानां मुखानि चदगानि येन । क इव । शशीव । यथा चन्द्रश्चारवशात्पुरः समे-
ताभ्यां पुनर्वसुतारकाभ्यां युक्तः । 'पुनर्वसुत् यामकौ' इति हैम्याम् । युक्तः पूर्वशैलात्प्राची-
पर्वतात्प्रतिष्ठते । किंभूतः शशी । यशःसदृशचन्द्रगोलिकया उज्ज्वलीकृद्दिङ्गण्डलः ॥

श्लोकार्थः

जेनी यशशी यन्द्रिकावडे दिशाओना मुण्ठ उज्ज्वल करायां छे तेवे। यन्द्र यमल
(पुनर्वसु अने पुण्य) सङ्घित जेम पूर्वयत्तथी प्रयाणु करे तेम राजनगरमां डेटलाड
दिवसोनी स्थिरता करीने, स्थाने स्थाने सन्मान पाभेला हीरविजयसूरिओ, आदशाडे
भोडवेला भोही अने कामल नामना आगण आली रडेला जे मेवाडी इतोनी साथे;
अमहावाहथी भडोत्सवपूर्वक प्रयाणु कथुं ॥ १ ॥

कुत्रचिद्वाणिनी स्रग्विणी शालिनी यत्र लोकंपृणा क्वापि वातोर्मिका ।

हंसमाला क्वचित्क्वापि कन्या मृगी कुत्रचिन्मालती पुष्पिताग्रा पुनः ॥ २ ॥

क्वापि शार्दूलविक्रीडितं दृश्यते क्वापि दृप्यद्भुजंगप्रयातं पुनः ।

सूरिशीतद्युतेः सर्पतः पद्मतौ छन्दसां जातिवत्कुञ्जभूमिः स्मे भूत ॥ ३ ॥

सूरिशीतद्युतेः हीरसूरिचन्द्रस्य पद्मतौ मार्गे सर्पतः प्रचलतः कुञ्जभूमिर्वनावनी छन्दसां
विविधवृत्तानां जातिरेव स्म भूत बभूव । 'स्मयोगेऽप्यटो लोपमिच्छन्ति' इति सारस्वत-
व्याकरणे । यत्र कुञ्जभूमौ छन्दोजातौ च कुत्रचित्प्रदेशे वाणिनी । 'छेका मत्ता च वाणिनी'

इति हैम्याम् । तथा 'यस्मिन्महीं शासति वाणिनीनां निद्रां विहारार्धपथे गतानाम्' इति रघुधंशे । उद्याने क्रीडार्थं समेता दृश्यते । किंभूता वाणिनी । स्रग्विणी स्रजो मुक्ताफलानां सरिविशेषाः कुसुमानां माला हारा विद्यन्ते यस्याः । पुनः शालिनी अतपवानेकालंकारैः शालते शोभते इत्येवंशीला । तथा वाणिनी, स्रग्विणी, शालिनी चैतास्तिस्रोऽपि छन्दोजातयः । तथा क्वापि प्रदेशे लोकान् कुसुमावचयग्रथनान्योन्यपरिधापनान्दोलनगाननर्तनादिमानेककौतुकक्रीडाकारिणो जनानृणातीति लोकं पृणा सकलजनसुखकारका वातानां पवनानामूर्मिका घीची समेति । अथ च छन्दसि वातोर्मिकाजातिः । पुनः क्वचित्कमलाकरादिषु हंसमाला राजमरालराजी क्रीडन्ती दृश्यते । हंसमाला छन्दोजातिश्च । क्वापि स्थाने स्मेरोद्यानादौ कन्या पुष्पावचयार्थमागता पुष्पाजीविकुमारिका विलोक्यते । अथ च कन्या छन्दोजातिः । पुनः क्वापि सजलशार्दूलप्रदेशादौ मृगी स्वल्पुबालकलिता सारङ्गी चरन्ति नीरीक्ष्यते । मृगी छन्दोजातिश्च । पुनः कुत्रचित्क्रीडाकाननादौ मालतीजातिनामलता प्रेक्ष्यते । किं लक्षणा । पुष्पितं कुसुमितं प्रमृनपरम्परापरिचितमग्रं शिखरं यस्याः सा तथा । जातिः पुष्पिताग्रा च द्वे अपि छन्दोजाती । क्वापि कारस्करकोटरबिलादौ दृप्यतां दर्पमदं बिभ्रतां मद्योन्मादिनां भुजंगमानां सर्पाणां प्रयातं गमनं निभात्यते । भुजंगप्रयातं छन्दोजातिश्च । पुनः क्वापि गिरिगङ्गादीनां प्रदेशे शार्दूलानां व्याघ्राणां चित्रकायानां वा अथवा अन्यहिंस्रस्वापदविशेषाणां विशेषेण निजमहिलाभिर्बालकैर्वा समं क्रीडितं विलसितं विभाव्यते शार्दूलबिक्रीडितनाम्नी छन्दोजातिश्च ॥ युगमम् ॥

શ્લોકાર્થ

(વિહાર કરતા મુનીન્દ્ર હીરવિજયસૂરિજીની વિહારભૂમિ વિવિધ પ્રકારની છાંદેની જાતિરૂપે બની ગઈ. તે આ પ્રમાણે કોઈ કોઈ વનભૂમિમાં રહેલી પુષ્પોની માળાઓથી સ્રગ્વિણી, અનેક જાતના અલંકારોથી શોભતી એટલે શાલિની, અને મત્તાંગનાઓથી યુક્ત હોવાથી વાણિની. (સ્રગ્વિણી; શાલિની અને વાણિની એ ત્રણે છાંદની જાતિઓ છે) કોઈ પ્રદેશમાં સહજજંતુઓને સુખકારી એવી પવનની ઉર્મિઓ વહે છે; (વાતોર્મિકા-છાંદ); સરોવરમાં ક્રીડા કરી રહેલા રાજહંસોની પંક્તિઓ શોભે છે. (હંસમાલા) કોઈ પ્રદેશમાં પુષ્પોને એકઠા કરવા માટે આવેલી માળીની કન્યાઓ જોવામાં આવતી હતી. (કન્યા-છાંદ) કોઈ પ્રદેશમાં હરણીઓ દેખાતી હતી. (મૃગી-છાંદ) કોઈ પ્રદેશમાં વિકસ્વર પુષ્પોના અગ્રભાગ ઉપર રહેલી માલતી નામની લતાઓ જોવામાં આવતી હતી. (માલતી) અભિમાનથી ઉદ્ભવેલા સર્પો જતા આવતા દેખાતા હતા. (ભુજંગ) તેમ જ પર્વતોની શુક્લ આદિમાં શાર્દૂલ-સિંહ આદિ પશુઓની ક્રીડા જોવામાં આવતી હતી. (શાર્દૂલ વિક્રીડિત) આ રીતે વનભૂમિ છાંદ જાતિરૂપ બની. ॥ ૨ ॥ ૩ ॥

નિમ્બજમ્વીરજમ્બૂકદમ્બદ્રુમાન્સ્મેરમાકન્દકારસ્કરં કીરવત્ ।

લઙ્ઘયન્ગ્રામસીમાપુરીઃ સ પ્રમુઃ પ્રાપ્તવાન્પત્તનસ્વોપકળં ક્રમાત્ ॥ ૪ ॥

સ પ્રમુઃ હીરસૂરીશ્વરઃ ક્રમાદ્ગ્રામાનુગ્રામવિહારપરિપાટયા પત્તનસ્યાળહિલ્લાપાટકનામ-
પુટમેદનસ્ય ઉપકળં સંનિધાનં પ્રાપ્તવાનાસાદયામાસ । કિં કુર્વન । ગ્રામાન લઘુપુરાણિ
સંનિવેશાન્વા સીમામુખયોગ્રામયોગ્રનગરયોર્વા મધ્યભૂમી ગ્રામસમીપભૂર્વા પુરીર્મહન્નગરાણિ
વિશ્વલપુરમહીશાનકાદીનિ લઙ્ઘયન્નતિક્રામન્ । કિં ચ કીરવત્ । યથા શુકો નિમ્બાન
પિતુમન્દાન્ જમ્વીરાન્ જમ્મિલાન્ વૃક્ષવિશેષાન્ જનપ્રસિદ્ધાન્ જમ્બૂન્ શ્યામફલાન્પ્રસિદ્ધાન્
કદમ્બાન્નીપાન્ ધારાકદમ્બાન્ ધૂલીકદમ્બાંશ્ચ જાતિદ્વયવિશિષ્ટાન્ પતાનેષ દ્રુમાન્ પાદપાન્
લઙ્ઘયન્ મુઞ્ચન્ સ્મેરં વસન્તઋતુના વિકસિતં પલ્લવદલકલિકાકુસુમફલકલિતં કૃતં
માકન્દકારસ્કરં સહકારતરું પ્રાપ્નોત્યધિગચ્છતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પોપટ લીંમડો; જંબીર; જાંબુ અને કદંબ આદિ વૃક્ષોને ત્યજીને વિકસ્વર
એવા આશ્રવૃક્ષોને સેવે તેમ હીરવિજયસૂરિજી ગામ; નગર અને સિમાડા આદિનું
ઉલ્લાસન કરીને અનુક્રમે અણહિલપુર પાટણ પાસે પધાર્યા, ॥ ૪ ॥

શ્રોત્રપત્તૈર્નિપીય પ્રભોરાગમામેયપીયૂષમાનન્દમેદસ્વિનઃ ।

તત્પદામ્ભોજમભ્યેત્ય ભેજુર્જનાઃ પાન્થસાર્થા ઇવ સ્મેરદુર્વીરુદ્ધમ્ ॥ ૫ ॥

જનાઃ પત્તનશ્રાદ્ધલોકાઃ અભ્યેત્યાગત્ય તત્પદામ્ભોજં સૂરિચરણારવિન્દં ભેજુઃ સેવન્તે
સ્મ । પ્રણમન્તિ સ્મેત્યર્થઃ । કે ઇવ । પાન્થસાર્થા ઇવ । યથા પથિકપ્રકરાઃ અભ્યેત્ય
દૂરાત્સમાગત્ય નિદાઘદાઘતમીકૃતાઙ્ગાઃ પ્રવલપથશ્રમશ્રાન્તાશ્ચ સન્તઃ સ્મેરન્તં વિકસન્તર્મુર્ધીરુદ્ધં
બહુલપલ્લવદલફલચ્છાયાછન્નં માર્ગવર્તિમહીરુદ્ધં ભજન્તે । ‘સ્મેરદમ્ભોરુદ્ધારામપવમાનમિ-
વાનિલઃ’ इति पाण्डवचरित्रे । जनाः किंभूताः । आनन्देन प्रमोदेन मेदस्विनः उपचयवन्तः
स्फुरद्भोमाञ्चकञ्चुकपुष्पवपुषः । किं कृत्वा । प्रभोः श्रीगुरोरागम आगमनं तदेवामेयं
प्रमाणातीतं पीयूषममृतं श्रोत्रपतैः कर्णोपणोदुन्दुकैर्निपीयातितृप्ततया पीत्वा । सादरं श्रुत्वे-
त्यर्थः । अथ च ‘पीयूषोऽभिनव’ पथः’ इति हैम्याम् । सद्यस्कपयःपानाच्च पुष्टाङ्गा भवन्त्येव ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રીહીરવિજયસૂરિજીના આગમનરૂપ પ્રભાગ્રાતીત અમૃતનું કાનોવડે પાન કરીને
અર્થાત્ સાંભળીને હૃદય-પુષ્ટ બનેલા પાટણના શ્રાવડોએ, જેમ માર્ગથી શ્રુમિત બનેલા

મુસાફરો આવીને વિકસ્વર વડના વૃક્ષનો આશ્રય કરે તેમ, આવીને આચાર્યમહારાજના ચરણકમલનો આશ્રય કર્યો અર્થાત્ નમસ્કાર કર્યા. ॥ ૫ ॥

આજગામાનાથ કમ્માઙ્ગનન્મા યતિશ્માતલાલ્પલ્લઃ સંમુખં તત્પ્રભોઃ ।

સૂરિણાપ્યર્ણવેનેવ શીતદ્યુતેઃ પિપ્રિયેઽદ્વૈતમસ્યોદયં પશ્યતા ॥ ૬ ॥

અથ સૂરેઃ પત્તનસમીપે સમાગમનાનન્તરં કમ્માનામસાધોરઙ્ગનન્મા નન્દનો વિજયસેન-
નામા યતિષુ મુમુક્ષુષુ અથ વા યતીનાં મધ્યે ક્ષમાતલસ્ય મહીમળલસ્યાલ્પલ્લો વાસવઃ ।
સૂરીન્દ્ર इत्यर्थः । तस्य प्रभोः श्रीहीरविजयसूरीन्द्रस्य संमुखमभिमुखमाजगाम समागच्छति
स्म । अपि पुनरस्य विजयसूरैरद्वैतमनन्यसामान्यमुदयं वैभवातिशयप्रादुर्भावं पश्यता
स्वयं विलोकयता सता सूरिणापि हीरगुरुणापि पिप्रिये प्रमुदितमद्वैतप्रीतिमत्ता समजा-
यत । केनेव । यथा शीतद्युतेः कौमुदीदयितस्याद्वैतमभ्युदयं पश्यता समुद्रेण चन्द्रजनकेन
प्रीयते । यस्माद्ये समुत्पद्यन्ते स तेषां पिता, चतुर्दशानामपि रत्नानां समुद्रे समुत्पन्नत्वा-
त्समुद्र पत्र पिता । यथा लक्ष्म्याः प्रसिद्धं नाम क्षीरोदतनया हैम्याम्, तथा चन्द्रोऽपि
प्रसिद्धः समुद्राङ्गजः । तथा च नैषधे—‘सिताम्बुजानां विरहस्य यच्छलाद्वभावलिङ्गयामलि-
तोदरश्रियाम् । तमः समच्छायकलङ्कसंकुलं कुलं सुधांशोर्बहुलं वहन्निव ॥’ इति । ‘कुलशब्देन
समूहं वंशं वा वहति’ इति तद्वृत्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

શુક્રમહારાજને પાટણ પાસે પધારેલા જાણીને. સાધુઓમાં ઇન્દ્ર સમાન કમાશ્રેણીના
પુત્ર; આચાર્યદેવ વિજયસેનસૂરિજી સન્મુખ પધાર્યા. સમુદ્ર જેમ ચન્દ્રોદય જોતાં
આનંદિત બને તેમ હીરવિજયસૂરિ વિજયસેનસૂરિજીનો અદ્વિતીય ઉદય જોઈ અત્યન્ત
આનંદિત બન્યા, ॥ ૬ ॥

हीरसूरिक्रमद्वन्द्वनप्रीभवत्तन्मुखं प्राप कामप्यनन्यां श्रियम् ।

कल्पितानल्पसख्यः कथंचिन्मिथः संगतः पङ्कजेनेव शीतद्युतिः ॥ ७ ॥

હીરસૂરેઃ સ્વગુરુશ્રીહીરવિજયસૂરેઃ ક્રમદ્વન્દ્વે ચરણયુગલે નપ્રીભવત્સંજાયમાનં તન્મુખં
વિજયસેનસૂરિવદનં કામપિ વચનગોચરાતીતામસાધારણીં શ્રિયં શોભાં પ્રાપ લભતે સ્મ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મિથઃ પરસ્પરં કથંચિત્કેનાપિ પ્રકારેણ કલ્પિતં નિર્મિતમનલ્પં બહુદૃષ્ટં ચ

સહ્યં મૈત્રીભાવો યેન તાદૃશઃ શીતહૃતિશ્ચન્દ્રઃ પદ્મજેન પદ્મેન સમં સંગતો મિલિત ઇવ ।
ચરણસ્યામ્ભોજોપમા વદનસ્ય ચ ચન્દ્રસામ્યમિત્યુત્પ્રેક્ષા ॥

૨શ્લોકાર્થ

પોતાના ગુરૂદેવ શ્રીહીરવિજયસૂરિજીનાં ચરણકમલમાં નમી પડેલું વિજયસેનસૂરિ-
જીનું મુખચન્દ્ર કેાઇ અનેરી શોભાને ધારણ કરતું હતું; બાજુ કેાઇ પણ રીતે પરસ્પરની
જગરબન મિત્રતા થઇ હોય તેમ ચન્દ્ર કમલની સાથે મળ્યો ન હોય ! ॥ ૭ ॥

પ્રશ્નયામાસ મહારકાધીશ્વરોડનામયાદિ મ્વયં તસ્ય સૂરીશિતુઃ ।

તેન રેજે પુનઃ સૌડધિકં સ્તુના યૌવરાજ્યાન્વિતેનૈવ ભૂવાસવઃ ॥ ૮ ॥

મહારકાધીશ્વરો બૃહદ્રણધરાધિરાજો હીરવિજયસૂરીશ્વરઃ સ્વયમાત્મના તસ્ય સૂરી-
શિતુર્વિજયસેનસૂરેરનામયાદિ નીરોગતાપ્રમુખં સમાધિકુશલતાદિકં પ્રશ્નયામાસ પૃચ્છતિ
સ્મ । પુનઃ સ હીરમહારકઃ તેનાચાર્યેણ સમાધિકં રેજે વમૌ । ક ઇવ । ભૂવાસવ ઇવ ।
યથા પૃથિવીપુરહૂતો રાજા યૌવરાજ્યેન યુવરાજસ્ય ભાવસ્તેન યૌવરાજ્યપદવીભાવેન યુક્તેન
યુવરાજેન સ્તુના નન્દનેન કૃત્વા રાજતે ॥

૨શ્લોકાર્થ

આચાર્યોમાં રાજાસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિ શરીર સ્વસ્થતા આદિની કુશળવાર્તા
પૂછતા હતા, અને જેમ રાજા યુવરાજની સાથે શોભે તેમ હીરવિજયસૂરિએ વિજયસેન-
સૂરિજીની સાથે અધિક શોભા પ્રાપ્ત કરી. ॥ ૮ ॥

નૈકકાયાન્પ્રણીય સ્વયં દર્શયન્દ્વાદશર્ચિઃ સ્વચાતુર્યમુર્વામિવ ।

શિષ્યસાર્થા મિથો નવ્યકાવ્યૈસ્તતઃ સંસ્તુવન્તિ સ્મ તૌ સૂરિભૂમાસ્કરૌ ॥ ૯ ॥

તતો વિજયસેનસૂરિસમાગમનાનન્તરં શિષ્યસાર્થા વિદ્વદ્વિનેયવ્રજા મિથઃ પરસ્પરં
નવ્યકાવ્યૈઃ સઘસ્કકવિત્વૈઃ કૃત્વા તૌ હીરવિજયસેનનામાનો સૂરી પવ ભૂમાસ્કરૌ સૂરિ-
રાજૌ । ‘મધ્યંદિનાવધિ વિધેર્વસુધાવિવસ્વાન’ इति नैषધે । પ્રતિ સંસ્તુવન્તિ સ્મ વર્ણયા-
માસુઃ । વિજયસેનસૂરિં હીરવિજયસૂરિં શ્રીહીરવિજયસૂરિશિષ્યા તુષ્ટુવુઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
નૈકાન્વહૂન્ કાયાન્ મૂર્તીઃ પ્રણીય કૃત્વા । ‘નિષેધાર્થનકારસ્ય સમાસત્વાન્નલોપાભાવો

નિષેધાર્થવાચકૌ તત્ર નિષેધાર્થવાચી નકારસ્તત્ર લોપો ન ભવતિ નૈષધેત્યાદૌ જ્ઞેયઃ નત્રસ્તુ લોપો ભવત્યેવ' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । उक्तत्वात्समासत्वाच्च नकारस्यानादेशो न स्यादिति । द्वादशाचिबृहस्पतिहव्यां' पृथिव्यां स्वयमात्मनैव स्वस्यात्मनश्चातुर्यं निपुणतां दर्शयन्निव । अथ वा दर्शयन् द्वादशाचिरिव ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યર પછી શિષ્યનો સમૂહ પરસ્પર નવનવા કાવ્યોની રચના કરીને સૂરિભાસ્કરોની સ્તુતિ કરતા હતા; તે બાણે બૃહસ્પતિ સ્વયં અનેક શરીરને ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર પોતાની આતુરી બતાવતો ન હોય । ॥ ૯ ॥

તત્સમીક્ષોત્સુકીભૂતદિङ्नायके पौरपुञ्जैः प्रणीते महाडम्बरे ।

धामिवेन्द्रो जयन्तेन भट्टारकस्तेन सूरीन्दुना प्राविशत्यत्तनम् ॥ ૧૦ ॥

भट्टारकः । यद्यपि भट्टारकशब्देन पूज्यत्वख्यापनम् 'पादा भट्टारको देवः प्रयोज्याः पूज्यनामतः' इति हैम्यामुक्तत्वात् पूज्यपादाः तथा भूपतिर्भोजदेवः तथा अर्हद्भट्टारकं गृहीत्वेत्यादौ प्रशस्यार्थप्रकारकत्वं दृश्यते, तथाप्यत्र जैनशासनानुसारेणाधुना लोकरूढया भट्टारकशब्देन बृहद्रणाधिपस्तच्छिष्यस्तस्मिन्बृहद्रणाधिपे विद्यमाने आचार्य इत्युच्यते इतिसंप्रदायः । श्रीहीरविजयसूरिः तेन सूरीन्दुना विजयसेननाम्ना सूरिचन्द्रेणाचार्यचन्द्रमसा साकंपत्तनं पुटभेदनं प्राविशत्प्रविशति स्म । 'व्रीपान्तरेभ्यः पृथिवीपतिभ्यः क्षणादवापे पुटभेदनं तत् इति नैषधे । क इव । इन्द्र इव । यथा पुरंदरो जयन्तेन निजनन्दनेन जयदत्तेन समं चां दिवं नन्दनादौ क्रीडित्वागत्य प्रविशति । कस्मिन् सति । पौरपुञ्जैर्नागरिकनिकरैर्महाडम्बरे अतिशयितोत्सवे प्रणीते कृते सति । किंभूते महाडम्बरे । तस्य महाडम्बरस्य समीक्षा सम्यक्सर्वप्रकारेणावलोकनं तत्रोत्सुकीभूता उत्कण्ठिता जाता दिङ्नायका दिक्पाला यत्र ॥ इति हीरसूरेः पत्तने समागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

જે ઉત્સવને જેવા દિક્પાલો ઉત્કંઠિત થયા છે તેવા નાગરિકોવડે કરાયેલા મહા મહોત્સવ પૂર્વક, જેમ ઈન્દ્ર પોતાના પુત્ર જયંતની સાથે સ્વર્ગપુરીમાં પ્રવેશ કરે તેમ ભટ્ટારકાચાર્ય હીરવિજયસૂરિજીએ વિજયસેનસૂરિ સાથે અણહિલપુર પાટણમાં પ્રવેશ કર્યો. ॥ ૧૦ ॥

देशनामन्दिरं श्रीजिनेन्दोः पुरो व्यालुलोके वसत्यां व्रतीन्द्रस्ततः ।

आप्तमाराद्भुक्तामेव लोकत्रयी वप्रत्रितयीकैतवात्समीयुषी ॥ ११ ॥

ततः पत्तने प्रवेशानन्तरं व्रतीन्द्रः सूरिः वसत्यामुपाश्रये पुरस्तात् श्रीजिनेन्दोः श्रिया त्रिलोक्याधिपत्यलक्ष्म्या कलितस्य जिनानां सामान्यकेवलानां मध्ये इन्दुः सर्वाह्लादकत्वार्थ-
करस्तस्य यदग्रे वर्ण्यमानं सुरासुरनरेषु प्रसिद्धं वा देशनामन्दिरं समवसरणं व्यालुलोके
विलोकते स्म । दृष्टवानित्यर्थः । तस्मिन् । यत्र धर्मदेशनामन्दिरे वप्रत्रितय्याः प्राकार-
त्रयस्य कपटात् । उत्प्रेक्ष्यते—आप्त श्रीजिनेन्द्रमाराद्भुक्तामा सेवितुमभिलषन्ती लोकत्रयी
त्रिलोकी समीयुषी समागतेव ॥

श्लोकाथ

नगर प्रवेश यथा भाट श्री हीरविजयेसूरिण्ये उपाश्रयनी आगण श्रीजिनेश्वर
लगवतनुं समवसरण्यु जेथुं. ते समवसरण्युमां त्रणु गठना भडाने जण्ये त्रिलोकी
श्रीजिनेश्वरलगवतनी उपासना करवा भाटे आवी न डोय ? ॥ ११ ॥

जत्र वापीषु पश्यन्ति शंभुश्रियं वारिदेव्यः स्मिताम्भोजनेत्रैरिव ।

अर्हतेव स्ववाचामृतं निर्जितं सेवितुं तं पुनस्तासु संतिष्ठते ॥ १२ ॥

यत्र समवसरणे वापीषु जलसंपूर्णदीर्घिकासु वारिदेव्यो अलदेवताः स्मितानि
विकसितानि अम्भोजानि कमलानि तान्येव नेत्राणि नयनानि तैः । उत्प्रेक्षते—
विकचकमललोचनैः कृत्वा शंभुश्रियं तीर्थकृतश्रुतिश्रुतिशायाद्यतिशायिलक्ष्मीं पश्यन्ति
विलोकयन्तीव । पुनरर्हता जिनेन्द्रेण स्ववाचा मधुरिमाद्वैतात्मगिरा अमृतं पीयूषं निर्जित-
मभिभूतं सत् । उत्प्रेक्ष्यते—पुनस्तं जिनेन्द्रं सेवितुमुपासितुमिष तासु वापीषु संतिष्ठते
समेत्य स्थितम् ॥

श्लोकाथ

समवसरण्युनी वावडीओमां जलदेवीओ विकस्वर कमलक्षी नेत्रोवडे, तीर्थकरनी
ओत्रीश अतिथेओनी लक्ष्मी जेति न डोय ! वणी लगवतनी वाणीनी अद्वितीय मधु

રાત્રિથી પરાલવ પામેછું અમૃત બાણે ફરીથી જિનેશ્વરની ઉપાસના કરવા માટે આવીને રહું ન હોય ? ॥ ૧૨ ॥

યત્ર સોપાનપંક્તિઃ શિવાદ્ મહાગેહમારોહુમૂદેઽધિરોહિણ્યમાત્ ।

નિન્નગેત્યાત્મકૌલીનનિર્મૃષ્ટયે જાદ્ધવીવોત્તરઙ્ગાગતાર્હત્પદે ॥ ૧૩ ॥

યત્ર ભગવત્સમવસરણે સોપાનપંક્તિઃ આરોહણશ્રેણી અમાદ્ધવૌ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શિવં મોક્ષમિત્યાદિ નામ યસ્ય તાદૃશં મહાગેહમત્યુર્હૈઃસ્થાનસ્થિતપ્રાસાદમારોહુમુચ્ચૈશ્વરિયુગ્મ-ધિરોહિણી નિઃશ્રેણિકેવ ઝહે દ્વાયે । અથ વા વિતર્કયામિ । ‘તપઃકૃશાઙ્ગાસ્તે શૈલમારોહૈ ન વયં ક્ષમાઃ । વટિષ્યતિ કથં પ્રૌઢદેહોઽયં ગજરાજવત્ ॥’ इति ऋषिमण्डलवृत्तौ । वा अथवा इयं निम्नगा नीचगामिनी । कामिन्यो नीचगामिन्यः इत्यप्यर्थध्वनिः । इत्यमुना प्रकृतेरेण आत्मनः स्वस्य कौलीनस्य जनापवादस्य निर्मृष्टये विनाशनाय अर्हतैल्लोक्यमाय-कस्य पदे चरणे समवसरणरूपे वा स्थाने आगता समागतवती । उतरङ्गा उत ऊर्ध्वमुखै-स्तराः सोपानरूपास्तरङ्गाः कल्लोला यस्यास्तादृशी जाद्ववी जद्भुकन्या गङ्गेव ॥

અર્થોક્તાથ

સમવસરણની સોપાન પંક્તિ એ બાણે મોક્ષરૂપી મહેલ પર આરોહણ કરવા માટેની નિસરણી ન હોય. તેવી શોભે છે. અથવા ‘નિમ્નગા’—‘નીચગામિની’ એવા પોતાના હોઠાપવાદને દૂર કરવા માટે બાણે અરિહંત ચરણરૂપ સમવસરણમાં સોપાનરૂપે જેના તરંગો બન્યા છે તેવી અંગાનદી આવીને રહી ન હોય ? ॥ ૧૩ ॥

યત્ર છૈરિવ શ્રેયસે તોરણૈઃ સાર્વવિશ્વાધિપત્યાભિષેકક્ષણે ।

યેન નેતું જનાન્મુક્તિપુર્યામિવોદ્ધાટિતૈર્દ્વાસ્વારૈઃ પુનઃ પુસ્ફુરે ॥ ૧૪ ॥

યત્ર સમવસરણે તોરણૈશ્ચતુર્દિકપ્રતોલીષુ પ્રણીતૈર્વહિદ્વારૈર્વિવંદનમાલાભિર્વા પુસ્ફુરે શુશુભે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સાર્વસ્ય તીર્થકરસ્ય વિપ્રવેષાં ત્રિજગતામાધિપત્યં સ્વામિત્વમ્ । હ્રુદ્યધિત્યર્થઃ । તસ્ય તત્ર વા અભિષેચનં સ્થાપનં તસ્ય ક્ષણે પ્રસ્તાવે મહોત્સવે વા શ્રેયસે કરુણાપ્રકૃતયે સૃષ્ટૈર્નિર્મિતૈરિવ । લોકેઽપિ પ્રાયો મહોત્સવસમયે તોરણાનિ વધ્યન્તે । પુનર્યત્ર સમવસરણે દ્વારસ્વારૈર્દ્વારદ્વારૈઃ પુસ્ફુરે સ્ફુરિતમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યેન ભગવતા જનાંશ્ચ મન્યલોકાન્ મુક્તિપુર્યાં સિદ્ધિનગર્યાં મોક્ષમધ્યે નેતું પ્રાપયિતુમુદ્ધાટિતૈર્મુકુલીકૃતૈરર્થાન્મુ-ક્તિપુરીદ્વારિરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુની આરે દિશાના ઘરો પર તોરણો શોભતાં હતાં; તે બંધે શ્રી તીર્થે હરે જગવંત પર ત્રણે જગતના અધિપતિપણુનો અભિષેક કરવા માટે લોકોએ સ્વકથ્યાણુથી તોરણો બાંધ્યા ન હોય વળી; સમવસરણુના ખુલ્લા દ્વારો બંધે બળ્યણુવોને મુક્તિરૂપી નગરી પ્રાપ્ત કરાવવા માટેના દ્વારો ન હોય. ॥ ૧૪ ॥

શંકુમુદિત્ય મુક્તૈઃ સ્મરેણાશુભૌર્મોઘતાં કિં ગતૈરન્તરેઽવસ્થિતૈઃ ।

દૌકિતૈરાત્મનઃ કિં વપુર્લિપ્સયા પુષ્પવાપેન વાઘ્રાજિ યસ્મિન્મુમૈઃ ॥ ૧૫ ॥

યસ્મિન્ સમવસરણે સુમૈઃ પશ્ચવર્ણજાનુપ્રમાણાપ્રમાણોઽજ્ઞસ્મમાણકુસુમૈરઘ્રાજિ રેજે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્મરેણ મનોમથેન વિરોધિતયા શંકુ પાર્શ્વતીપતિમહંત વા ઉદ્દિશ્ય સંકલ્પ્ય મુક્તૈઃ ક્ષિપ્તૈરસાધારણસિદ્ધચનુભાવાત શંકુવિષયે પુનર્મોઘતાં વિફલતાં ગતૈઃ પ્રાપ્તૈઃ । અતઃ યથ વેધ્યા સ્મધ્વાત અન્તર્મધ્યે વિચાલ પથ સ્થિતૈઃ પતિતૈરાશુભૌર્વાર્ગૈરિવ કામસ્ય ચ પુષ્પશરત્વાત । અથ વા પુષ્પવાપેન શ્રીનન્દનેન અનજ્ઞત્વાદાત્મનઃ સ્વસ્ય વપુર્લિપ્સયા શરીરમાસિકાઙ્ગયા દૌકિતૈરુપદીકૃતૈઃ શરૈઃ કિં સ્વવિશિષ્ટૈરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુમાં બાનુ (દીંચણ) પ્રમાણ પંચરંગી પુષ્પોનો સમૂહ, કામદેવે ઈશ્વરને ઉદ્દેશીને ફેંકેલા પોતાનાં બાણો ઈશ્વરે નિષ્ફળ બનાવ્યાથી બંધે વચમાં જ રહી ગયાં ન હોય. તેવાં શોભે છે. અથવા સ્વયં અનંજ હોવાથી અંગની સ્પૃહાથી સમવસરણુમાં કામદેવે ભેટણાડ્યે કરેલા બંધે પોતાનાં બાણો ન હોય. ॥ ૧૫ ॥

ધીરિમાધઃકૃતે શીલતીવ ત્રપાસંકુચદ્ગૌરવે સ્વર્ગિરૌ વિષ્ટરે ।

યત્ર શૌર્યેણ નિર્જિત્ય વન્દીકૃતઃ શ્રીજિનેનેવ પશ્ચાન્નનોઽધઃકૃતઃ ॥ ૧૬ ॥

યત્ર સમવસરણે વિષ્ટરે ભગવદુપવેશનોચિતે સિંહાસને પશ્ચાન્નનઃ કેસરી અધઃ અર્ધાંજિનેન્પ્રસ્થાધસ્તાત્સ્થિતઃ તિષ્ઠતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શ્રીજિનેન ત્રિભુવનાધિપત્યલક્ષ્મી-વિલાસરસિકેન તીર્થકૃતા શૌર્યેણ સ્વશરતયા સાહસિકયેન નિર્જિત્યામિત્યુત્ત વન્દી-કૃતો વન્ધ્ય વિહિતઃ સન્ન અધસ્તસ્થિવાન વિષ્ટરે । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—ધીરિમ્ના સુશાસુરમૈરા-

ઘચાલનાસાધારણધૈર્યેણ કૃત્વા અધઃકૃતે પરિભ્રૂતે નીચેઃ કૃતે ન્યક્કારં પ્રાપિતે । અતઃ પથ
ત્રપયા લજ્જાધિક્વચેન સંકુચલ્લપ્તભવદ્ગૌરવં ગુરુત્વમુચ્ચૈસ્તરત્વં ઘપુષો મહત્ત્વં ચ યસ્ય
તાદૃશે શીલતિ । અર્થાદ્ભગવન્તં સેવમાને સ્વર્ગિરૌ સુવર્ણાચલે ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુભિમાં રહેલા સિંહાસનની નીચે અર્થાત્ ભગવંતની નીચે રહેલા કેશરી
સિંહ, ભગવંતની શૂરવીરતાથી પરાભવ પામેલા સિંહને બંદીરૂપે કરાયો ન હોય તેવો
શોભે છે. અર્થાત્ સિંહ બાણે ભગવંતના વંદનાર્થે આવ્યો ન હોય । વળી, ભગવંતની
ધીરતાથી તિરસ્કૃત થયેલો સુરગિરી-મેરૂપર્વત લજ્જામના અતિરેકથી બાણે સંકુચિત
બનીને સિંહાસનરૂપે રહી ગયા ન હોય । અર્થાત્ ભગવંતની ઉપાસના કરવા માટે
બાણે સાક્ષાત્ મેરૂપર્વત આવ્યો ન હોય । ॥ ૧૬ ॥

અર્હતા વ્રાતુમાત્માશ્રિતાન્સંસૃતેર્મીલુકાન્કિં ચતુર્દિક્સમેતાજ્ઞનાન ।

યત્ર તેષાં ચતસ્રો ગતીર્વા નિરાકર્તુમ્હે ચતસ્રઃ કૃતા મૂર્તયઃ ॥ ૧૭ ॥

યત્ર સમવસરણે અર્હતા તીર્થકૃતા ચતસ્રશ્ચતુઃસંખ્યાકા મૂર્તયઃ કાયાઃ કૃતા નિર્મિતાઃ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સંસૃતેઃ સંસારાત્ અનાદિભવપરમ્પરાપરિભ્રમણદુઃખમરાત્ મીલુકાન વિશ્વ-
તીત્યેવંશીલાન । તથા ચ ચતુર્દિગ્ભ્યઃ પૂર્વાદક્ષિણાપશ્ચિમોત્તરાલક્ષણાભ્યઃ ચતસ્રો હરિદ્વચઃ
સમેતાન સ્વસમીપે સમાગતાન અતઃ પવાત્માનં ભગવન્તમ્ । ‘ક્ષેત્રજ્ઞ આત્મા પુરુષઃ’ इति
हैभ्याम् । આશ્રિતાન ઉપેત્ય સ્વશરણીભૂતાન ભવિકલોકાન કિં વ્રાતું રક્ષિતુમિવ ચતસ્રો
મૂર્તયો વિહિતાઃ । અથ વા ઊહે અહમેવં વિચારયામિ । પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટાનામેવ
તેષાં જનાનાં ચતસ્રો નરકતિર્યઙ્ગનુબ્યસુરલક્ષણાશ્ચતુઃસંખ્યાકા અપિ ગતીર્મયાન્નિરાકર્તુમિવ
નિવારયિતુમિવ વા ચત્વારો દેહા વિહિતા ધૃતાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુમાં તીર્થકર ભગવંતના ચારે દિશામાં સ્થાપન કરેલા ચાર પ્રતિબિંબો
શોભે છે; તે બાણે અમાદિકાલીન સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનાં દુઃખથી ભયભીત બનેલા
એવા ચારે દિશાથી પોતાની સમીપે આવેલા ભવ્યબળોને રક્ષણ આપવા માટે મનુષ્ય
અને દેવરૂપ ચાર ગતિને ઉચ્છેદ કરવા માટે બાણે ચાર મુખ કરાયાં ન હોય. ॥ ૧૭ ॥

भाति भामण्डलं राजवैरादिवाप्तस्य पृष्ठे प्रविष्टः प्रणश्यास्यः ।

ब्रह्मणा यत्र मुक्तः किमर्चिर्व्रजो विश्वकृत्तक्षिताङ्गस्य वा भास्वतः ॥ १८ ॥

यत्र श्रीजिनधर्मदेशनसदने आप्तस्य तीर्थकृतः पृष्ठे शिरसः पश्चात्प्रदेशे भामण्डलं ज्योतिःपुञ्जो भाति विभ्राजते दीप्यते वा उत्प्रेक्ष्यते—राज्ञा चन्द्रेण नृपेण वा सह वैराद्विरोधात् चन्द्रोदये क्वापि प्रणश्य याति स्वोदये च स्वकरिरेव प्रातश्चन्द्रश्चिह्नं मुष्णाति । अत एव विरोधः । तस्मात्प्रणश्य प्रपलाय्य आप्तस्य विश्वस्तस्य अयं सर्वथापि प्राणत्यागेऽपि मह्यं कस्मैचिदपि न ददाति इति विश्वासं प्राप्तस्य मित्रस्य पृष्ठे प्रविश्य स्थितोऽरुणो भानुमानिव । वाथवा ब्रह्मणा विधात्रा यत्र समवसरणे विश्वकृता देववार्धकिना तक्षितं तद्रुतं 'तांव्यु' इति लोकोक्त्या तादृशमङ्गं कायो यस्य । स्वदयितादित्यतेजोसहिष्णुदक्षाङ्गजाभ्यर्थितदेववार्धकिना चक्रभ्रममारोप्य उल्लिखितवपुष इत्यर्थः । तादृशस्य भास्वतो भास्करस्य अर्चिर्व्रजस्तेजोराशिरिव मुक्तः स्थापितः । 'आरोप्य चक्रभ्रमभुण्णतेजास्त्वष्ट्रेव यन्त्रोल्लिखितो विभाति' इति रघुवंशे ॥

श्लोकार्थः

समवसरण्युमां तीर्थं कर लगवतना पाछणना भागमां भामंडल-ज्योतिपुंज शोभे छे. जल्ले प्रभात समये चन्द्रनी शोभाने छुंटवाना कारल्ले, चन्द्रनी साथे उत्पन्न थयेला वैरभावथी, सूर्यनो सारथी अश्ले नासीने लगवतनी पाछण छुपाई गयो न होय ? कारल्लेके आप्तशिरामणी प्रलु प्राणुंते पलु भारा शत्रु चन्द्रना हाथमां भने सोपशे नही, आवा विश्वासथी ज जल्ले पाछण रही गयीं न होय ! अर्थात् सूर्यनुं तेज नही सही शकवाथी; ब्रह्माणे पोताना सुधार द्वारा जेनुं शरीर छेलावी नाज्युं छे. ते सूर्यनुं तेजराशि जल्ले भूकाये न होय ? ॥ १८ ॥

किं प्रिये पूर्णिमाशर्वरी चन्द्रिका वक्रचन्द्रस्य पत्युर्द्विपार्श्वौ श्रिते ।

कुन्तलैर्न्यक्कृते वानुनेतु स्वयं राजतोऽभ्यर्णयोश्चामराली प्रभोः ॥ १९ ॥

प्रभोर्बुधमतीर्थकृतोऽभ्यर्णयोः पार्श्वयोः प्रदेशयोश्चामराली बालव्यजनमाले राजतः शोभेते । उत्प्रेक्ष्यते—पत्युः स्वभर्तुर्वक्रचन्द्रस्य वदनविधोः । द्वयोः पार्श्वयोः समाहारो द्विपार्श्वी तामुपान्तद्वन्द्वं श्रिते । किंभूते । प्रिये द्वे कान्ते इव । एका पूर्णिमाशर्वरी राकारात्रिः, अपरा चन्द्रिका ज्योत्स्ना । 'कौमुदी कुमुदीनीभदक्षजारोहिणीद्विजनिशेष-धीपतिः' इति हैम्याम् । द्वयोरपि पतित्वात् द्वे अपि उपेत्य द्विपार्श्वी श्रिते । चन्द्रका-

મિન્યાવિવ યાથવા પ્રમોનામેયદેવસ્ય કુન્તલૈઃ પરિવ્રજ્યાયા ઉપાદાનૈઃ પઞ્ચમુદ્ધિલોચયિર-
ચનાવસરે પ્રસરત્પવને પ્રેરિતાગતાં સસ્થૂલલહલહાયમામામાનમૂર્ધજવિલોકનાનન્વિતપુરંદર-
પ્રાર્થનાક્ષણરક્ષિતકમુષ્ટિમસ્તકપ્રશસ્તકુન્તલહસ્તેન ન્યક્કૃતા તિસ્કૃતા સતી સ્વયમાત્મના
અનુનેતુમર્થાત્પ્રભુ પ્રસાદયિતું વા શ્રિતે પ્રકીર્ણકપટ્કથાચિવ ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુમાં શ્રીઋષભદેવના બન્ને પડખે રહેલી આમરોની પંક્તિ શેલે છે, તે બંને ભગવંતના મુખરૂપી ચન્દ્રની પૃષ્ઠિમા અને ચન્દ્રિકા એ બે પ્રિયાઓ પોતાના સ્વામિના પડખે આવીને રહી ન હોય, તેવી શેલે છે અથવા દીક્ષા અવસરે પંચમુષ્ટિ લેાય કરી રહેલા ઋષભદેવ ભગવંતની બાકી રહેલા એક મુષ્ટિ પ્રમાણ કેશોની પંક્તિ મુવણું કલશની જેમ શેભતી હોઈને ઇન્દ્રની પ્રાર્થનાથી તેનો લેાય નહીં કરવાથી, તે મુષ્ટિ પ્રમાણ મુંદર કેશથી તિરસ્કૃત ધધેલી આમરોની પંક્તિ બંને ભગવંતની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવા માટે બન્ને પડખાંને આશ્રયીને રહી ન હોય ? ॥ ૧૯ ॥

આતપત્રયી યન્ન રેજે વિમોઃ ક્ષમામ્બરોદયોતકૃત્ત્વત્પ્રસન્ન્યામવમ્ ।

માં ત્રિલોક્યાઃ પુનર્યોતકં ત્વં સૃજેતીવ વક્તું ત્રિમૂર્તિઃ શ્રિતોઽયં શશી ॥ ૨૦ ॥

યન્ન સમવસરણેઃ વિમોસ્તીર્થનાથસ્ય આતપત્રયી રેજે વિરાજતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
इत्यमुना प्रकारेण वक्तुं कथयितुं तिष्ठो मूर्तयः शरीराणि यस्य स त्रिमूर्तिः चादृशोऽयं
भगवन्तं श्रितः सेवमानः शशी चन्द्र इव । इति किम् । हे विमो, त्वत्प्रसन्नया श्रीमत्प्र-
सादात् अहं क्षमाम्बरयोर्भूमीनभसोरुद्द्योतकृत प्रकाशकर्ता अभवं संजातः । पुनस्त्वं मां
त्रिलोक्या भुवनत्रयस्योद्द्योतकं प्रकाशकर्तारं सृज कुरु । यथा शावापृथिव्योरुद्द्योत
करोमि तथा स्वर्गपातालभूलोकेषु प्रकाशकारकं निर्माहि इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુમાં ભગવંતના ઉપર ત્રણ છત્રો શેલે છે, તે બંને ચન્દ્ર, ભગવંતને આ પ્રમાણે કહેવા માટે ત્રણમૂર્તિ બનાવીને રહ્યો ન હોય કે 'હિ ભગવંત, આપની પ્રસન્નતાથી હું આકાશ પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરનારો બનું ? અથવા આપ મને ત્રણે લોકોનો પ્રકાશક બનાવો ? ॥ ૨૦ ॥

વિભ્રતીભિઃ સ્વગાન્વત્રવિભ્રાજિનશ્ચન્દ્રહાસપ્રસૂનપ્રતાપાન્વહન ।

ચૈત્યશાંતી શિશ્વાભિઃ શ્રિતાભિર્નમઃ સ્વર્ગિવૃક્ષાન્વિજેતું કિમુચ્છતે ॥ ૨૧ ॥

યત્ર ધર્મદેશનવેશ્મનિ ચૈત્યશાંતી અશોકતરુરપરો વા વટવૃક્ષાદિસાલદ્રુમાવસાન ચૈત્યદ્રુમઃ નમો ગગનાઙ્ગણં શ્રિતાભિઃ ગાહમાનાભિઃ શાશ્વાભિઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વર્ગિવૃક્ષાન્ સુરદ્રુમાન્ કલ્પતરુન્ વિજેતું પરાભવિતુમુચ્છતે ઉચ્ચમં કરોતીત્વ સજ્જીભવતીત્વ વા । કિમ્વ્રતાભિઃ શિશ્વાભિઃ । પત્ત્રૈઃ પક્ષેર્વિભ્રાજન્તે શોભન્તે હત્યેવંશીલાન્ સ્વગાન્ પક્ષિણો વાણાંશ્ચ વિભ્રતીભિઃ ધારયન્તીભિઃ । ‘વાણપૃષ્ઠકથિશિશ્વૌ સ્વગર્ધપક્ષાઃ’ । તથા ‘વિહંગા વિહંગમસ્વગૌ સ્વગર્ધપક્ષા અપિ’ इति हैम्याम् । ચૈત્યશાંતી કિં કુર્વેન્ । ચન્દ્રઃ સુધાકરઃ કર્પૂરો વા હાસો હસિતં તયોઃ ‘વેતિસ્યા તુલ્યાનાં પ્રસૂનાનાં કુસુમાનાં પ્રતાપાનાં સ્ત્રાવકાન્ ચન્દ્રહાસ સ્વઙ્ગશ્ચ વહન વિભ્રાણઃ અન્યોઽપિ સુખદો વિરોધિના યોદ્ધુમિચ્છુઃ ચતુર્વિધાન્યાયુધાનિ ધત્તે । યથા—પાણિમુક્તાનિ શક્તિપ્રમુખાનિ, યન્ત્રમુક્તાનિ શરાદિકાનિ અમુક્તાનિ શસ્ત્રિકાષાનિ, મુક્તામુક્તભેદઙ્ગયાત્મકાનિ ઢળાદિમાનિ, इति । તથૈવાયં ચૈત્યતરુઃ શરપ્રહણેન પાણિયન્ત્રમુક્તયોર્પ્રહણમ્ । ચન્દ્રહાસપ્રહણેન ચ મુક્તામુક્તયોઃ સંપ્રહઃ । તથા ચ હૈમ્યામ્—‘અહ્’ તચ્ચતુર્વિધમ્ । મુક્તં ત્રિધા પાણિયન્ત્રમુક્તં શક્તિશરાદિકમ્ । અમુક્તં શસ્ત્રિકાદિ સ્યાદ્દૃષ્ટાચં તુ ઙ્ગયાત્મકમ્ ॥ इति ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુમાં, ગગનાંગણને સ્પર્શીને રહેલું અશોક વૃક્ષ શોભે છે તે બાણે ચન્દ્ર હાસ ખડગને ધારણ કરતી શાખાઓવડે ઠલપવૃક્ષોને છતાંવા માટે સજ્જ થયું ન હોય ? ॥ ૨૧ ॥

દેશનામન્દિરે યત્ર જામ્બૂનદઃ શક્રકેતુઃ પુરશ્ચુમ્બતિ સ્મામ્બરમ્ ।

કૌતુકાન્નાકિલોકં દિદ્ધુઃ ક્ષિતેસ્તીર્થભર્તુઃ પ્રસર્પન્નતાપઃ કિમ્ ॥ ૨૨ ॥

યત્ર ધર્મદેશનામન્દિરે શ્રીજિનરાજસમવસરણે જામ્બૂનદઃ સ્વર્ણનિર્મિતઃ શક્રકેતુરિન્દ્રધ્વજઃ પુરો જિનેન્દ્રાગ્રે અમ્બરમાકાશં સહસ્રયોજનપ્રમાણત્વેનાત્યુચ્ચૈસ્તરત્વાત્ ચુમ્બતિ સ્પૃશતિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—કૌતુકાત્ હૃદયમધ્યેઽતિકુતુહલાત્ નાકિનાં દેવાનાં લોકં ભુવને વાસસ્થાનં સ્વર્ગં દિદ્ધુર્દ્રંદુમિચ્છુઃ ક્ષિતેર્મૃમેઃ સકાશાત્પ્રસર્પન્નુચ્ચૈર્ગચ્છન્ તીર્થભર્તુર્જિનેન્દ્રસ્ય કિમ્ પ્રતાપઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સમવસરણુમાં એક હજાર થોજના પ્રમાણ ગંગનયુંબી એને સુવર્ણમય એવો ઇન્દ્ર ધ્વજ ભગવંતની આગળ શોભે છે, તે બાણે કૌતુકથી સ્વર્ગલોકને જોવા માટે ઉપરથી નીચે પ્રસરતો તીર્થભરતો પ્રતાપ ન હોય ? ॥ ૨૨ ॥

વિપ્રલબ્ધં વિધાત્રેવ રૂપશ્રિયા સ્વં ત્રિદશ્યોઽવ્યાનન્તિ સ્મ યદ્વીક્ષણાત્ ।
યત્ર ભાન્તિ સ્મ તે શાલભઙ્ગીભરાઃ શ્રીસુતામ્ભોજદ્વિભ્રમભ્રાજિનઃ ॥૨૩॥

યત્ર શ્રીમજ્જિનેશ્વરસમવસરણે તે જગત્ત્રયીસ્ત્રૈણજૈત્રગાત્રલતાઃ શાલભઙ્ગીભરાઃ પાઞ્ચા-
લિકાપ્રકારઃ ભાન્તિ સ્મ શુશુભિરે । કિંમૂતાઃ । શ્રીસુતસ્ય કમલાનન્દનસ્ય સ્મરસ્ય
અમ્ભોજદુક્કમલલીચના સ્ત્રી રતિસ્તસ્યા વિભ્રમઃ શોભા વિલાસો વા તદ્વદ્વિભ્રાજન્તે इत्येव-
શીલાઃ । અથ વા રતિવદ્વિભ્રમેણ શોભયા વિલાસેન વા શોભનશીલાઃ । તે કે । યેષાં
પુત્રિકાપ્રકારાણાં વીક્ષણાદર્શનાત્ ત્રિદશ્યઃ સુરાઙ્ગના સ્વમાત્માનં રૂપશ્રિયા યપુર્વેભવેત
ત્રિધાત્રા જગદાવત્પુરુષયોષિદ્વર્ગસર્ગવિધાયિના વિપ્રલબ્ધં વઙ્ચિતમિષાવયાન્તિ સ્મ મેનિરે ।
'મદ્વિપ્રલબ્ધં પુનરાહ યસ્ત્વાં તર્કઃ સ કિં તત્કલં વાચિમૂકઃ' इति નૈષધે । વિપ્રલબ્ધુ-
યોગ્યં વિપ્રલભ્યમિતિ તદર્થઃ ॥

૧ શ્લોકાર્થઃ

સમવસરણુમાં કામદેવની પત્ની રતિના સૌંદર્યને પણ શરમાવે તેવી સૌંદર્યવતી
પુતળીએ શોભતી હતી, તે પુતળીએને બેવાથી દેવાંગનાએ પોતાના શરીરની સુભગતાની
બ્રહ્માવડે વંચના કરાઈ હોય, તેમ માનતી હતી ? ॥ ૨૩ ॥

આમ્લક્ષ્મીલતાયા ઇવોદ્યત્ફલં વીક્ષ્ય વિશ્વેશિતુર્દેશનાવેશ્મ તત્ ।
ગોચરી સ્યાન્ન વાકચેત્સોર્યઃ ક્વચિત્સંમદં વિન્દતિ સ્મ વ્રતીન્દ્રઃ સ તમ્ ॥ ૨૪ ॥

સ વ્રતીન્દ્રો હીરવિજયસૂરિઃ તં મોહદયાસાદનસદૃશં સંમદમાનન્દં વિન્દતિ સ્મ
લભતે સ્મ । તં કમ્ । યઃ સંમદઃ ક્વચિત્કુત્રાપિ સ્થાને નભઃકલ્લોલિનીવિલસન્કુલ્લોલમા-
લાસ્સલિતવાગ્વિલાસશાલિસુરાસુરનરસૂરિષુ વા વાકચેતસોર્વચનમનસોર્વા ન ગોચરી સ્યા-
દ્વિષયો ભવેત્ । કિં કૃત્વા । વિશ્વેશિતુર્લોકયનાયકસ્ય શ્રીમત્તીર્થકૃતો દેશનાવેશ્મસમ-
વસરણં વીક્ષ્ય લોચનગોચરીકૃત્ય । કિંમૂતં તત્ પૂર્વવ્યાવર્ણિતસ્વરૂપમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—આત્મસ્ય
જિનરાજસ્ય લક્ષ્મીધુવનપ્રયશ્ચર્યશ્રીઃ સૈવ લતા વિકસદ્વલ્લી ઉદ્યત્પ્રકટીભવત્ફલમિષ ॥
इति પુરકૃતાનુસારેણ સમવસરણવર્ણનમ્ ॥

૨ શ્લોકાર્થઃ

તીર્થંકર ભગવંતની એશ્વર્યની લક્ષ્મીરૂપ લતા તત્કાલ ફલવતી બની ન હોય ।
તેવા પ્રકારની પૂર્વોક્ત સ્વરૂપ વાળી સમવસરણુભૂમિને બેઠને હીરવિજયસૂરિ મન અને
વાણીથી અગેાથર એવા આનન્દને પ્રાપ્ત કરનારા બન્યાં. ॥ ૨૪ ॥

तीर्थकृद्रक्तचन्द्रेक्षणोद्वेलितानन्दसिन्धोरिवोद्भूतनूतामृतैः ।

स्वेन तत्राभिनोन्मूय नव्यैः स्तवैः श्रीजिनं नेमिवान्हीरसूरीश्वरः ॥ २५ ॥

हीरसूरीश्वरस्तत्र समयसरणे स्वेनात्मना नव्यैः सद्यस्कैः स्तुतिरूपवृत्तैः अभिनोन्मूय अतिशयेन भक्तिभरेण स्तुत्वा श्रीजिनं श्रीमद्भगवन्तं नेमिवान् प्रणमति स्म । उत्प्रेक्ष्यते— स्तवैः तीर्थकृतो जिनेन्द्रस्य वक्रं वदनमेव चन्द्रः पार्वणशार्वारीवरस्तस्येक्षणादालोकनादुद्वेलितस्य वेलामतिक्रान्तस्योत्कण्ठितस्य आनन्दो मानसान्तःप्रसरत्प्रमोदः स एव सिन्धुर-
थात्क्षीरनीरनिधिस्तस्मादुद्भूतैः प्रकटीर्जितैः अमृतैः सुधारसैरिव ॥

श्लो० ३५

हीरविजयसूरिण्ये स्वरथित नव नवा स्तोत्रोवडे श्री जिनेश्वरभगवन्तनी स्तुति करी. अर्थात् नमस्कार कर्त्ता; ते स्तोत्रो, ज्ये श्री तीर्थकर भगवन्तना मुअङ्गी यन्दने जेवाथी उद्वेलित थयेला आनन्दइय हीरसमुद्रभांथी प्रगट थयेला अमृतसरसना उद्गारे न डोय ! ॥ २५ ॥

सृष्टसर्वज्ञसंधः सुधाधामवद्रासरान्कांश्चिदत्रातिवाह्य प्रभुः ।

साधुवर्गैस्ततोऽन्वीयमानः पुरात्पूर्वदेशं प्रति प्रीतिमान्प्रस्थितः ॥ २६ ॥

ततः पत्तने कतिचिद्विषयस्थित्यनन्तरं पुरादणहिल्लपाटकपत्तनात्पूर्वदेशं प्रति प्राची-
नमण्डलं प्रति प्रस्थितः प्रचलति स्म । किं क्रियमाणः । साधुवर्गैर्विजयसेनसूरिप्रमुखाने-
केर्मुनिमण्डलैरन्वीयमानोऽनुगम्यमानः । किं कृत्वा । तत्र पत्तने काश्चित्कतिचित्क्रियत्सं-
ख्याकान्वासरान्दिवसान् अत्र पत्तनमध्ये अतिवाह्य अतिक्रम्य । किंभूतः प्रभुः । सृष्टः कृतः
सर्वज्ञेन जिनेन्द्रेण सार्धं सङ्गो भक्तिस्तवनादिको येन । किंवत् । सुधाधामवत् । यथा
अमृतकान्तिश्चन्द्रः सृष्टो निर्मितः सर्वज्ञस्य श्रीकण्ठस्य शिरःस्थितिलक्षणो येन
स तादृगास्ते ॥

श्लो० ३५

शंकरना भस्तक उपर रडेला जेम थंद्र शोले, तेम सर्वज्ञ भगवन्तनी आशाने
शिरोधार्य करनारा हीरविजयसूरिण्ये अण्डुडिद्वलपुर पाटण्मां डेटलाक दिवसोनी स्थिरता

दि. सौ. ३४

કરીને વિજયસેનસૂરિજી આદિ સાધુ સમુદાયવડે અનુસરાતા અત્યંત હર્વપૂર્વક પૂર્વદિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું ॥ ૨૬ ॥

સીમભૂમૌ ઘટાત્પલ્લિકાયાસ્તતો ભાવહસ્યાત્મભૂઃ સ્થરિશીતદ્યુતેઃ ।

ચૈત્યમર્ચામિવ શ્રીજિનેન્દોર્ગુરોઃ પાદુકાં સ્તૂપમભ્યેત્ય સ પ્રાણમત્ ॥ ૨૭ ॥

તતઃ પત્તાનાત્પ્રસ્થિતેરનન્તરં ઘટાત્પલ્લિકાયા ઘટશબ્દાદગ્રે પલ્લિકા ઘટપલ્લિકા 'ઘડલી' इति નામ્ની તસ્યાઃ સીમભૂમૌ ગ્રામાદ્વાહ્યાવનીપ્રદેશે સ્તૂપમભ્યેત્ય સ્તૂપસ્ય સમીપે સમાગત્ય ગુરોઃ સ્વધર્માચાર્યસ્ય પાદુકાં પદ્મચીસ્થાપનાપ્રતિવિમ્બં સ સ્થરિઃ પ્રાણમન્નમ-સ્કરોતિ સ્મ । કિંભૂતસ્ય ગુરોઃ । ભાવહસ્ય ભાવહનામ્નો વ્યવહારિણ આત્મભૂનેન્દનઃ સ પવ સ્થરિશીતદ્યુતિઃ પતાવતા શ્રીવિજયદાનસૂરીન્દુસ્તસ્ય । કામિષ । અર્ચામિષ । યથા મવ્યશ્ચૈત્યં શ્રીજિનપ્રાસાદમભ્યેત્ય શ્રીમત્તીર્થકૃત્પ્રતિમાં પ્રણમતિ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી અનુક્રમે વડપદલી (વડલી) ગામની સીમાભૂમિમાં આચાર્યોમાં ચંદ્રસમાન ભાવડાંત્રેષ્ઠીના પુત્ર વિજયદાનસૂરિજીની ચરણપાદુકાના સ્તૂપની પાસે આવીને, જેમ જિનપ્રાસાદમાં જિનપ્રતિમાને નમસ્કાર કરે, તેમ હીરવિજયસૂરિજીએ પોતાના ગુરુદેવ વિજયદાનસૂરિજીની ચરણપાદુકાને અત્યંત ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. ॥ ૨૭ ॥

બ્રહ્મપુત્રી સિમતાનેકપદ્માઙ્ગિતા યત્પુરશ્રીમણીમેખલેવાજનિ ।

સૂરિકળીરવોઽકુળલોકોત્સવૈઃ સિદ્ધપૂર્વં પુરં પાવનં તદ્વધાત્ ॥ ૨૮ ॥

સૂરિકળીરવઃ આચાર્યપજ્જ્ઞાનનઃ અકુળૈર્બંહલૈર્લોકાનામુત્સવૈર્મેઘામઘૈસ્તત્પ્રસિદ્ધં સિદ્ધપૂર્વં પુરમ્ । સિદ્ધપુરમિત્યર્થઃ । પાવનં પવિત્રં વ્યધાન્નકાર । સિદ્ધપુરે જગામેત્યર્થઃ સ્મિતૈર્વિકસિતરૈર્નેકૈરનલ્પૈર્વિવિધપ્રકારૈઃ પદ્મૈઃ કમલૈરઙ્ગિતા બ્રહ્મપુત્રી સરસ્વતી નામ્ના નદી યત્પુરશ્રિયા સિદ્ધપુરલક્ષ્યા મણીનાં રત્નચિતમેખલેવ કાઙ્ગીવ અજનિ સંજાતા ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી, આચાર્યોમાં સિંહસમાન હીરવિજયસૂરિજીએ નગરજનો દ્વારા કરાયેલા મહોત્સવપૂર્વક સિદ્ધપુર નામના નગરને પવિત્ર કર્યું. ત્યાં વહેતી વિકસ્વર કુંભલોચી

युक्त सरस्वती नामनी नदी ज्येष्ठे सिद्धपुरनी लक्ष्मीनी रत्नजडित मेखला जनी
गर्भ न होय । ॥ २८ ॥

श्रीमदाचार्यपादा उषित्वा कियद्वासकांस्तातपादैः समं वर्त्मनि ।

ते न्यवर्तन्त तेभ्यस्तदादेशतः सैकतेभ्यः पयोधेरिवाम्भःप्लवाः ॥ २९ ॥

श्रीमदाचार्यपादाः श्रीमन्तो विजयसेनसूरयः तातपादैः श्रीहीरविजयसूरिभ्यः समं
वर्त्मनि मार्गे कियद्वासकान् कतिचित्संख्याकान् निवासान् । वासकशब्देन रात्रय
एवोच्यन्ते । तत्र दिवसास्तु स्वयमेव समेताः । उषित्वा स्थित्वा तेभ्यः श्रीभट्टारकेभ्यः
तदादेशतः तदाज्ञया तदनुशास्य न्यवर्तन्त पश्चाच्चवलिरेः । के इव । अम्भःप्लवा इव । यथा
सैकतेभ्यस्तदेभ्यः सकाशात्पयोधेः समुद्रस्य अम्भःप्लवाः पयःपूरा निवर्तन्ते पश्चाच्चलन्ते ॥

श्लोकाथ

श्री विजयसेनसूरि आश्रयपाद् श्री हीरविजयसूरिणी साथे रस्तामां डेटलाक
द्विसो रहीने, जेम समुद्रना किनाराथी पाणीनां पूर पाछां इरे तेम आचार्यना
आदेशथी पाछां इयां । ॥ २९ ॥

एष निघ्नंस्तमो विश्वमुद्बोधयन्कैश्चिदुद्यन्महोभिर्मुनीन्द्रैः समम् ।

तत्पुरात्प्रस्थितिं तेनिवान्पद्धतौ सार्वभौमो ग्रहाणामिवाग्रे ग्रहैः ॥ ३० ॥

एष हीरसूरिर्मुनीन्द्रैर्वाचकपण्डिताखण्डलैः समं तत्पुरात्सिद्धपुराभिधनगरात्पद्धतौ
मार्गे प्रस्थितिं प्रस्थानं तेनिवान् कुरुते स्म । क इव । सार्वभौम इव । यथा ग्रहाणां
चक्रवर्ती भास्वान् ग्रहैः सहाग्रे आकाशे प्रस्थितिं तनुते । 'ग्रहाब्जिनीगोद्युपतिः' इति
हैम्यामुक्तत्वात् ग्रहपतित्वं भानोः । किं कुर्वन्नेष भानुश्च । तमोऽज्ञानं पापं वा ध्वान्तं
च निघ्नन् व्यापादयन् । पुनः किं कुर्वन् । विश्वं भुवनमुद्बोधयन्प्रतिबोधयन् बोधीबी-
जान्वितं वा विदधत् जागरयन् । किभूतैः मुनिभिः । उच्चत्प्रकटीभवन्महः परवादिजनेषु
प्रतापो येषां तैः । उत ऊर्ध्वं यद्गच्छत् उपलक्षणादशदिक्षु स्फुरत् अगच्छगिति कुर्व-
न्महस्तेजो येषाम् ॥ इति पतनात् शिरोत्तरायावन्मार्गः ॥

श्लोकाथ

अंधकारने दूर करतो, जगतने जथत करतो अडोनी अकवतीं सूर्य अडोनी साथे
आकाशमां प्रयाचु करे, तेम अज्ञानरूपी अंधकारने नाश करता अने जगतने प्रतिबोध

કરતા પ્રગટ પ્રતાપી હીરવિજયસૂરિએ મુનિમંડળની સાથે સિદ્ધપુરથી આગળ પ્રયાણ કર્યું. ॥ ૩૦ ॥

भीरुभावान्निजं व्यालमालाकुलं भीष्ममौञ्ज्याश्रमं नागपूरागता ।

किं महीमण्डलं भिल्लपल्लीपुरो हीरसूरीन्दुना व्याललोके क्रमात् ॥ ३१ ॥

હીરસૂરીન્દુના શ્રીહીરવિજયસૂરિચન્દ્રેણ ક્રમાદ્વિહારપરિપાટીતઃ પુરોડ્ગ્રે ભિલ્લાનાં પુલિન્દ્રાણાં પલ્લીપુરી શિરોત્તરાભિધાનગ્રામવિશેષઃ હસ્થગ્રામો વા વ્યાલુલોકે હરગોચરીચક્રે ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મહીમણ્ડલં પૃથિવીપીઠં પ્રત્યાગતા । સપ્તમી વા મહીમણ્ડલે સમેતા નાગપૂ-ર્ભોગવતીનામ્રી ભોગિનગરીવ । કિં કૃત્વા । મીરુભાવાત । વિમેતીત્યેવંશીલા મીરુસ્તસ્યા ભાવસ્તસ્માત્ । અથ વા હ્રોસ્વભાવાત્ । ‘યોષિદ્વિશેષાસ્તુ કાન્તા મોહનિર્મિત્તિની’ इति हैम्याम् । મીતિસૌભ્યાચ્ચ । વ્યાલાનાં વિષધરાણાં માલાભિઃ શ્રેણીભિરાકુલં નિર્મરમૃતમત યવ મીષ્મં મયાનકં મનસ્યત્યમયોત્પાદકં નિજમાત્મીયમાશ્રયં નિવાસસ્થાનમૌજ્ય ત્યક્ત્વા ‘વસીત નિર્ભયે સ્થાને’ इति वचनात् द्विजिह्वभरभृतं भोगिभवनं मुक्त्वा क्षितौ समायाता नागनगरीव ॥

श्लोकाश्च

શ્રી હીરવિજયસૂરિએ અનુક્રમે ચાલતાં આગળ બીલપલ્લી (બીલપુરી) નામની નગરી ભેઠ. તે સર્પોની હારમાલાથી વ્યાપ્ત હોઈને અત્યંત ભયાનક હોવાથી ભય-ભીત બનેલી નાગપુરી ભોગવતી બહે પોતાના આશ્રયસ્થાનનો ત્યાગ કરીને પૃથ્વી પર આવીને રહી ન હોય ! ॥ ૩૧ ॥

क्वापि शक्तिं वहद्भिः कुमारैरिवाभ्भोजनाभैरिवोद्यद्गदाधारिभिः ।

याभिरूपैरिवाभाति कादम्बरी सादरीभूतचित्तैः किरातैर्भृता ॥ ३२ ॥

યા ભિલ્લપલ્લી આભાતિ । કિંમૃતા । વલ્લભતામપિ વહદ્ભિઃ કિરાતૈર્મૃતા । તથા કુત્રચિત્સ્થાને અમ્ભોજનામૈઃ કૃષ્ણૈરિવ ઉચ્ચન્તીં દોષ્યમાનાં ગદાં સત્તવાતુમયાયુધવિશેષં ધરન્તીત્યેવંશીલા ગદાધારિણસ્તાદૃશૈઃ ધારયન્તી શબરૈર્વ્યાપ્તા । ક્વચન પાનમૃમૌ કાદ-મ્બર્યાં મદિરાપાને સાદરીમૃતં તત્પરં સંજાતં ચિત્તં મનો યેષામ્ । કૈરિવ । અભિરૂપૈરિવ । યથા કોષિદૈઃ કાદમ્બરીનામા વાળકવિકૃતગ્રન્થવિશેષસ્તસ્મિન્નાદરેણ અધ્યાયનાધ્યાપનાસક્તમા-નસૈર્જાયતે તાદૃશૈઃ સુરાપાયિભિર્ભિલ્લૈર્મૃતા ॥

શ્લોકાર્થ

શક્તિને વહન કરનારા કુમારેશ્વી અને કૃષ્ણની જેમ દેહીપ્યમાન ગદાધારીઓથી વ્યાપ્ત, તેમજ જેમ પંડિતો કાદંબરી નામના કાવ્યરસનું પાન કરવામાં તત્પર હોય છે, તેમ મદિરાપાન કરવામાં તત્પર એવા બીરો વડે વ્યાપ્ત એવી ભિલ્લપુરી શેલે છે. ॥ ૩૨ ॥

તત્ર વિત્રાસયન્નર્જુન શાત્રવાનસ્તિ પલ્લીપતિઃ કક્ષપક્ષાશ્રિતઃ ।

જિણ્ણુભાવં સુમદ્રાનુષક્કં પુનર્વિભ્રદદ્વૈતધાનુષ્કતાં પાર્થવત્ ॥ ૩૩ ॥

તત્ર શિરોત્તરાનામપહ્લુચામર્જુનો નામ પલ્લીપતિઃ અસ્તિ વિચતે । કિંવત્ । પાર્થવ-ન્મધ્યમપાણ્ડવ इव ફાલ્ગુન इव । કિં કુર્વન । શાત્રવાન વિપક્ષાન વિશેષેણ જીર્ષ નાશં ત્રાસયન્વિનાશયન્ । પુનઃ કિંભૂતઃ । કક્ષાનાં જીવવિશેષાણાં પક્ષાઃ પિચ્છાનિ યેષુ । ‘પત્ર’ પતત્ર’ પિચ્છં વાજસ્તત્સૂરહમ્ । પક્ષો ગરુછદશ્વાપિ’ પતિ હૈમ્યામ્ । તન્નામન્યેષ કક્ષપત્રાણિ વાણાસ્તૈરાશ્રિતઃ । ઉભયપાર્શ્વેવદ્વત્નીરઃ । અર્જુનોડપ્યેતાદક્ષ્ । પુનર્વિશેષઃ કક્ષસ્ય યુધિષ્ઠિરસ્ય પક્ષં સહાયતામ્ અથ વા કક્ષેન પક્ષં સખિતા અદ્વૈતપ્રીતિત્વાત્ શ્રિતઃ । ‘પક્ષો માસાર્થે’ ગ્રહસાધ્યયોઃ । ચુલ્હીરન્ધ્રે બિલે પાર્શ્વે’ વર્ગે કેશાત્પરશ્ચયે । પિચ્છે વિરોધે દેહાદ્ધે સહાયે રાજકુક્કરે’ ॥ હત્યનેકાર્થઃ । તથા ‘અજાતશત્રુઃ શત્રુયારિર્ધર્મપુત્રો યુધિષ્ઠિરઃ । કક્ષોડજમીઢઃ’ इति હૈમ્યામ્ । પુનઃ કિં કુર્વન । જિણ્ણુભાવં જયનશીલતા-મર્જુનામિધાનં ચ । તથા સુ શોભનાનિ ભદ્રાણિ મદ્ગ્લાનિ તૈઃ સુમદ્રાનામ્ન્યા સ્વપત્ન્યા ચ અનુષક્કઃ સદ્ગત્તં વિભ્રદ્ધારયત્ । પુનરદ્વૈતામસાધારણીં ધાનુષ્કતાં ધનુર્ધરતાં ચ વિભ્રદ્ધાનઃ ॥

શ્લોકાર્થ

શિરોત્તરા નામની પલ્લીમાં અર્જુન નામનો પલ્લીપતિ બાણાવળી અર્જુનની જેમ શેલે છે. અર્જુન જેમ શત્રુઓને ત્રાસ આપતો હતો તેમ પલ્લીપતિ શત્રુઓને ત્રાસ આપતો હતો. પલ્લીપતિ કંકપક્ષીઓના પીંછાંવાળાં બાણોને ધારણ કરનારો હતો. અર્જુન કંક-યુધિષ્ઠિરના પક્ષને કરનારો હતો. અર્જુનની જેમ પલ્લીપતિ પણ જયશીલ હતો. અર્જુન સુભદ્રા નામની પત્ની સાથે રહેનારો હતો, તેમ પલ્લીપતિ પણ સુભદ્રા શુભમંગલો વડે યુક્ત હતો. વળી અર્જુનની જેમ અદ્વિતીય ધનુર્ધારી હતો. આ પ્રમાણે બાણાવળી અર્જુનની જેમ પલ્લીપતિ શેલે છે. ॥ ૩૩ ॥

स्पर्धया यन्मुखालोकनप्रोल्लसत्समदेनेव वर्धिष्णुभिर्मक्तिभिः ।

सूरिमभ्येत्य नत्या निजं पावयन्नात्मगेहाननैपीन्निषादाधिपः ॥ ३४ ॥

निषादाधिपोऽर्जुनः पुलिन्दराजोऽभ्येत्य गुरोः संमुखमागत्य नत्या पादारविन्दप्रण-
मनेन कृत्वा निजमात्मानं पावयन् पवित्रीकुर्वन् सन् सूरिं हीरगुरुं स्वान् गृहान् आत्मी-
यानि मन्दिराणि प्रत्यनैषीत् प्रापयामास । निनायेत्यर्थः । काभिः । भक्तिभिः । किलक्ष-
णाभिः । वार्धिष्णुभिः प्रवर्धनशीलाभिः । उत्प्रेक्ष्यते—यस्य सुरेमुखं वदनं तस्यालोकनेन
दर्शनेन कृत्वा प्रकर्षेण उल्लसन् सर्वप्रकारेण वर्धमानो यः संमदः परमानन्दसंदोहस्तेन
सार्धं स्पर्धयेव संवर्षणेव ॥ इत्यर्जुनपत्नीपतिगृहागमनम् ॥

अथ चतुर्दशभिर्वृत्तैः किराताङ्गनां विशिनष्टि । चम्पूकथादौ तथाविधशब्दरदशावर्ण-
नदर्शनात् । संबन्धस्तु चतुर्दशवृत्ते वक्ष्यते किरातवशा स्वकान्ता अजृहवदिति—

श्लोकाथ

शिदशराज अर्जुन आयायमहाराजनी साभि आवी नमस्कार करीने पवित्र थयो,
छतां सूरिश्वरलुना मुभइपी यन्दने ओवाथी उदलसित आनंदनी साथे स्पर्धा करती
प्रवर्धमान अक्षितवडे पोताने धेर लछ गथो. ॥ ३४ ॥

स्मेरपद्मेक्षणा भृङ्गगुञ्जारवा हंसकोङ्कासिनी सुस्मितश्रीभृताः ।

कर्णिकामादधाना रसोल्लासिनीः पद्मिनीर्नीलभासस्तथामोदिनीः ॥ ३५ ॥

किंभृताः भिल्लीः । उत्प्रेक्ष्यते—पद्मिनीरिव । पद्मिनीः स्त्रीः कमलिनीश्च । किंभृताः ।
स्मेराणि प्रबुद्धानि पद्मानि कमलानि तद्वत्तान्येव वा ईक्षणानि नयनानि यासाम् । पुनः
किंभृताः । भृङ्गानां भ्रमराणां गुञ्जा इव रवो ध्वनिर्यासाम् । ‘वाण्या भृङ्गीपिकीरवौ’ इति
काव्यकल्पलतोक्तत्वात् । पक्षे मधुकराणां गुञ्जारवो यासु । पुनः किंभृताः । हंसकर्त्रेणैः
पक्षे हंसा एव हंसकाः । स्वार्थे कः । तैर्मैरालैरुद्भासन्ते प्राबल्येन शोभन्ते इत्येवंशीलाः ।
पुनः किंभृताः । सुशोभनां स्मितस्य ईषद्वसितस्य सदा हसितवदनत्वस्य वा तरुणार्क-
किरणसंपर्कवशाविकसिततालक्ष्मीं च बिभ्रतीर्दधतीः । पुनः किंभृताः । कर्णिकां कर्णभूषणं
बीजकोशं च दधानाः । पुनः किंभृताः । नीला मरकतमणिसदृशा भासो दीप्तयो यासाम् ।
पक्षे नीलाः । पुनः किंभृताः । रसैः गुञ्जारादिभिर्विविधक्रीडारसैर्वा पक्षे मकरन्दैरुल्लसन्ती-

ત્યેવંશીલાઃ । રસેઃ સલિલૈરુલ્લસન્તિ ઉદ્ભવન્તીત્યેવંશીલા વા, વારિજત્વાત્ પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
આમોદઃ આનન્દઃ પરિમલ્લઃ અસ્તિ આસામાસુ વા ॥

શ્લોકાર્થ

ભિલ્લપુરીમાં ભિલ્લશ્રીઓ કમલિની જેમ શેલે છે. ભિલ્લશ્રીઓ કમલ સમાન નેત્રવાળી છે. કમલિની વિકસ્વર કમલોડ્ડપી નેત્રવાળી હોય છે; ભિલ્લશ્રી બ્રમરોના શુંબરવ સમાન સ્વરવાળી છે. પદ્મિની બ્રમરોનાં શુંબરવડ્ડપી સ્વરવાળી હોય છે. ભિલ્લશ્રી ઝાંઝરોથી શેલે છે, કમલિની કીડાકરી રહેલા હંસોથી શેલે છે. ભિલ્લશ્રી સ્મિત (હાસ્ય)ની શેલાને ધારણ કરનારી છે. કમલિની વિકસ્વરતાની શેલાને ધારણ કરનારી હોય છે. ભિલ્લશ્રી કાનનાં ભૂષણથી યુક્ત છે, કમલિની બીજ-કેશથી યુક્ત હોય છે, ભિલ્લશ્રી શુંબાર આદિ રસોથી ઉલ્લાસ પામે છે. કમલિની પાણીથી ઉલ્લાસ પામે છે, અર્થાત્ શેલે છે. ભિલ્લશ્રી મરકતમણિની કાન્તિ જેવી નીલકાન્તિવાળી છે, કમલિની પશુ નીલવર્ણુવાળી હોય છે. ભિલ્લશ્રી આનંદ ધારણ કરનારી હોય છે, કમલિની પરિમલ્લને ધારણ કરનારી હોય છે. આ રીતે કમલિની જેમ ભિલ્લશ્રીઓ શેલતી હતી. ॥ ૩૫ ॥

મેઘલામાલિનીઃ શાલિપાદાઃ સ્ફુરદન્તિકા દન્તિયાનાસ્તમાલત્વિષઃ ।
ગण्डशैलोल्लसत्पत्रवल्लीभृतो विन्ध्यशैलाञ्जनोर्वीधरोर्वीरिव ॥ ૩૬ ॥

પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—વિન્ધ્યશૈલો વિન્ધ્યાત્રિસ્તથા અજ્ઞનોર્વીધરઃ અજ્ઞનશૈલઃ તયોર્હર્વીર્ભૂ-
મીરિવ । કિંમૂતાઃ । મેઘલાં સુવર્ણમણીકાશ્ચીમદ્રિમધ્યભાગં ચ મલન્તે ધારયન્તીત્યેવં-
શીલાઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । શાલિન્યઃ શોભનશીલાઃ પાદા ભૂષણાલકકરજ્જ્વલિતાશ્ચરણાઃ
પર્યન્તપર્વતા યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । સ્ફુરન્તો દીપ્યમાના દૃશ્યમાનાશ્ચ દન્તા એવ દન્તકા
દશના પર્વતા અસ્તિત્યેવંકિનિર્ગતા ગિરિપ્રદેશાશ્ચ યાસાં યાસુ વા । પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
દન્તિનાં મત્તમતઙ્ગાનાં યાનમિવ યાનં ગમનં યાસામ્ । મધ્યમપદલોપી સમાસઃ । પક્ષે
ભરોભાનાં યાનં સ્વૈરગતિર્યત્ર । પુનઃ કિંમૂતાઃ । તમાલાસ્તાપિચ્છદ્રુમવિશેષાઃ । યદુક્તં
નૈષધે—‘અવળપૂરતમાલદલાહ્લુકુર’ શશિકુરજ્જમુખે સખિ નિશ્ચિપ’ इति । તદ્વત્ શ્યામા-
સ્ત્વિષઃ શરીરકાન્તયો યાસામ્ । પક્ષે । તમાલમાલાભિઃ કૃષ્ણકાન્તયઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ ।
ગण्डशैलयोर्गण्डस्थलयोरुल्लसन्त्यौ विचित्रतया स्फुरन्त्यो याः पत्रवल्लयः पत्रलतास्ता
વિભ્રતીઃ । પક્ષે ગण्डशैलाः પર્વતાત્પરિતઃ સ્થૂલાઃ ઉપલા મહત્પાષાણાસ્તેષુ ઉલ્લસન્ત્યો
વિકસન્ત્યઃ પત્રૈઃ પર્ણેરુપલક્ષિતા ઉપચિતા વા વલ્લવી વીરુધસ્તા વિભ્રતીઃ । ‘દેવ ભવઙ્ગ-

રિવધૂવદને ચ ભાન્તિ નારઙ્ગતરૂપશોભે ગણ્ડશૈલસ્થલાલંકારિણ્યો રોમ્મલતાઃ' इति चम्पू-
કથાયામ્ ગણ્ડયોઃ શૈલોપમાનમ્ । અથ વા ગણ્ડશૈલૌ કપોલપ્રદેશાવિત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી, અંજનગિરિ અને વિંધ્યાચલની ભૂમિની જેમ ભિલ્લત્તીઓ શોભતી હતી. પર્વત, મધ્યભાગમાં સુવર્ણ અને મણીને ધારણ કરે છે, તેમ ભિલ્લત્તીઓ કટી પ્રદેશમાં સુવર્ણમણીરચિત કંઠોરને ધારણ કરનારી છે. પર્વતનો પર્થતભાગ રકત હોય છે, તેમ ભિલ્લત્તીઓ અલતાથી (લાલરંગથી) સુશોભિત ચરણવાળી છે. ભિલ્લત્તી ઉચ્છ્રવણ કાંતની પંક્તિથી શોભે છે, પર્વત બહાર નીકળેલા કાઠાકાંડ ગિરિપ્રદેશવાળો છે. ભિલ્લત્તી ગજામિની છે તો જેના પર સ્વેચ્છાપૂર્વક મદોન્મત્ત હાથીઓ ચાલી રહ્યા છે, તેવો પર્વત છે. ભિલ્લત્તીઓ તમાલસમાન કૃષ્ણવર્ણીય કાંતિવાળી છે, તો પર્વત તમાલ આદિ વૃક્ષોવાળો છે. ભિલ્લત્તી કપોલપ્રદેશ ઉપર વિચિત્ર પ્રકારની પત્રાવલિની શોભાને ધારણ કરનારી છે. તો પર્વત મોટી શિલાઓ ઉપર લેગાં થયેલાં પાંદડાંઓની પંક્તિવડે શોભે છે. ॥ ૩૬ ॥

મૃદ્ધનેત્રા મૃણાલીમુજા જૃમ્મિતામ્ભોજવક્રાસ્તરજ્જોલ્લસત્કુન્તલાઃ ।

બન્ધુરાવર્તનામી રથાઙ્ગસ્તની હંસયાના યમીવારિદેવીરિવ ॥ ૩૭ ॥

પુનરુપ્રેક્ષ્યતે—યમી વારિદેવીર્યમુનાજલદેવતા इव । કિલક્ષણાઃ । મકરન્દપાનલુભ્યદ-
મ્મોરુહાભ્યર્ણપરિભ્રામ્યન્તો મૃદ્ધા અતિશ્યામત્વાચ્ચન્નલત્વાચ્ચ ભ્રમરા इव મૃદ્ધારવા इव
નેત્રાણિ નયનાનિ યાસામ્ । પુનઃ કિમૂતાઃ । મૃણાલ્યઃ કમલનાલાનિ । નાલમૃણાલશબ્દો
ત્રિષ્વપિ લિङ્કેષુ । યથા—‘કુશલયમૃણાલમણ્ડલાનાલમૃણાલપટલાઃ’ इति લિङ્ગાનુશાસને ।
તા इव । મૃણાલા યથ વા મુજા બાહ્યો યાસામ્ । મુજાશબ્દઃ પુંલીલિङ્ગયોઃ । પુનઃ
કિમૂતાઃ । જૃમ્મિતાનિ વિકાશં પ્રાપ્તાનિ અમ્ભોજાનિ તદ્વ્રતાન્યેવ વક્રાણિ વદનાનિ
યાસામ્ । પુનઃ કિમૂતાઃ । તરઙ્ગાઃ પવનપ્રસરતુલત્કલ્લોલા इव । તરઙ્ગા યથ વા ઉલ્લસન્તો
વિવિધવિચ્છિન્નસ્યા સ્ફુરન્તઃ કુન્તલાઃ કેશપાશા યાસામ્ । પુનઃ કિમૂતાઃ । બન્ધુરા મનોજ્ઞા
આવર્તા દક્ષિણપાર્શ્વભ્રમણાન્યાકારવિશેષા યાસુ તાવૃશ્યઃ । પયોધ્રમાઃ દ્વાદિષુ સલિલ-
માગસ્ય પશ્ચાદ્વલિત્વા ભ્રાન્ત્વા ચ પુરઃ પ્રચલતિ ‘ગવર’ इति સમુદ્રાવગાહિલોકેષુ પ્રસિદ્ધા
જલાવર્તાસ્તદ્વ્રત યથ વા । નાભ્યસ્તુન્દ્રકૃપિકા યાસામ્ । પુનઃ કિમૂતાઃ । રથાઙ્ગાશ્વક્રવાકા-
સ્તદ્વ્રત યથ વા સ્તનાઃ કુચા યાસામ્ । પુનઃ કિમૂતાઃ । હંસાનાં યાનં લીલાગમનં તદ્વન્મનોજ્ઞ
ગમનં યાસુ । તથા હંસાનાં યાનં જલક્રીડાકૃતે કમલનાલવીજકોશવીજાસ્વાદનાર્થ
ગમનાગમનં યાસુ ॥

શ્લોકાર્થ

યમુનાનાં જલ જેવી રથામ લિલ્લસ્રીઓ શોભે છે. રસની લોહપતાથી ચપલ બનેલા જમરો સમાન લિલ્લસ્રીઓનાં નેત્રો છે. યમુનામાં મકરંદપાનની લોહપતાથી જમરો આમતેમ ભરી રહ્યા છે. કમળની નાલ સમાન કામળ ભુમવાળી લિલ્લસ્રીઓ છે. કમળની નાલરૂપ ભુમવાળી યમુના છે. વિકસ્વર કમળ જેવા મુખવાળી લિલ્લસ્રીઓ છે. વિકસ્વર કમળરૂપી મુખવાળી યમુના છે. ઉછળતા તરંગો સમાન કેશવાળી લિલ્લસ્રીઓ છે, ઉલ્લસિત તરંગોરૂપી કેશવાળી યમુના છે ! મનોહર દક્ષિણાવર્ત નાભિવાળી લિલ્લસ્રીઓ છે, મનોહર આવર્તોરૂપી નાભિવાળી યમુના છે. ચક્રવાક સમાન પુષ્ટ સ્તનવાળી લિલ્લસ્રીઓ છે, ચક્રવાક યુગલરૂપી સ્તનવાળી યમુના છે. હંસસરખી ગતિવાળી લિલ્લસ્રીઓ છે. જલકીડા કરવા માટે જેમાં હંસો ગમનાગમન કરી રહ્યા છે, તેવી યમુના છે. ॥ ૩૭ ॥

વિષ્ટરોલાસિનીચન્દનામોદિનીઃ પલ્લવોલાસિજિહ્વાઃ પ્રસૂનસ્મિતાઃ ।

વિમ્બદન્તચ્છદાઃ કુન્દમાલાઃ પિકીવ્યાહતા મૂર્તિમત્કુન્દદેવીરિવ ॥ ૩૮ ॥

પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિમતીઃ સૂર્તા અઙ્ગીકૃતાઙ્ગોપાઙ્ગાઃ કુઙ્ગલક્ષ્મીર્વનશ્રિય ઇવ । કિંમૂતાઃ । વિષ્ટરેષુ પીઠેષુ અથ વા વિષ્ટરૈરાસનૈર્વિવિધાસનોપવેશૈરુત્પ્રાવલ્યેન લાસન્તે ।ત્યેવંશીલાઃ । ‘વિષ્ટરઃ પીઠમાસનમ્’ ઇતિ હૈમ્યામ્ । પક્ષે વિષ્ટરૈરનેખજાતિતરુભિઃ શોભનશીલાઃ । ‘વિટપી કુટઃ ક્ષિતિરુહઃ કારસ્કરો વિષ્ટરઃ’ ઇત્યપિ હૈમ્યામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । ચન્દના શ્રીલક્ષ્ણા ઇષ પશ્ચિનીત્વેન વિલેપનમૂર્તિર્વા મલયદ્રુમૈશ્ચ આમોદઃ શરીરસૌગન્ધ્યં પરિમલશ્ચ વિચિત્રે યાસાં યાસુ વા । પલ્લવાઃ કિસલયાનિ તદ્વત્પ્રવાલા પત્ર જિહ્વા અરુણાશ્ચકુમારા રસના યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । પ્રસૂનાનિ વિકચ્ચકુસુમાનિ ઉજ્જ્વલત્વાત્તદ્વતાન્યેષ વા સ્મિત મહિતં યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । વિમ્બાનિ વિમ્બીફલાનિ બિલ્વીકલાનિ પક્ષગોલ્હકાનિ તદ્વતાન્યેષ વા દન્તચ્છદા દશનપત્રાણિ અધરા યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । કુન્દાનાં મુચકુન્દકુસુમાનાં માલાઃ સ્વજો દારાઃ કુન્દદ્રુમાણાં શ્રેણયો યાસાં યાસુ વા । પુનઃ કિંમૂતાઃ । પિકીનાં કલકળીનાં વ્યાહતાં પશ્ચમાલાપમધુરધ્વનિરિવાલપિત યાસાં કોકિલાકલરવો યાસુ ॥

શ્લોકાર્થ

તે લિલ્લસ્રીઓ મૂર્તિમાન વનલક્ષ્મી જેવી શોભે છે. લિલ્લસ્રીઓ વિવિધ પ્રકારનાં આસનોથી શોભે છે, વનલક્ષ્મી અનેક જાતિનાં વૃક્ષોથી શોભે છે. લિલ્લસ્રીઓ ચંદનની

સુવાસ જેવી શરીરની સુવાસવાળી છે, વનલક્ષ્મી ચંદનના વૃક્ષોની સુવાસવાળી છે. ભિલ્લસ્રીઓ પ્રવાલસમાન લાલ જીભવાળી છે, વનલક્ષ્મી પ્રવાલરૂપી જીભવાળી છે. ભિલ્લસ્રીઓ વિકસ્વર પુષ્પસમાન હાસ્યવાળી છે. વનલક્ષ્મી વિકસ્વર પુષ્પોરૂપી હાસ્યવાળી છે. ભિલ્લસ્રીઓ બિંબીફલ (ગીલોહા) સમાન લાલ અધરવાળી છે. વનલક્ષ્મી બિંબીફલરૂપી અધરવાળી છે. ભિલ્લસ્રીઓ મચકુંદ પુષ્પોની માલાવાળી છે, વનલક્ષ્મી મચકુંદ પુષ્પોરૂપી માલાવાળી છે. ભિલ્લસ્રીઓ કોકિલા સમાન મધુરકંઠવાળી છે. વનલક્ષ્મી કોકિલાના કંઠરૂપી આલાપવાળી છે. ॥ ૩૮ ॥

કञ्चુકિપ્રાશ્વિતાઃ શેષગેહા ઇવારામદેશા ઇવોત્ફુલ્લપુષ્પાક્ષિતાઃ ।

કેકિમાલા ઇવાલંકૃતચન્દ્રકૈઃ પૂર્ણચન્દ્રાનનાઃ પૂર્ણિમાસીરિવ ॥ ૩૯ ॥

પુનઃ કિંમૂતાઃ । કञ્ચુકિમિઃ સૌવિદલ્લૈઃ પ્રકર્ષેનાશ્વિતાઃ સહિતાઃ । ‘સૌવિદલ્લાઃ કञ્ચુકિનઃ’ इति हैम्याम् । तथा ‘काञ्चिज्जराजर्जरशबरकञ्चुकिकरावलम्बलीलागामिन्यः’ इति चम्पૂकથायाम् । शबराधिराजशबरीणामपि कञ्चुकिसत्तास्ते । शेषगंहा इव । यथा नागाधिराजनिकेताः कञ्चुकिभिर्भुजंगमैः संयुता भवन्ति । शेषनागस्य नागाधिपत्वात् । पुनः किंमूताः । उत्फुल्लैरन्मिषितैः पुष्पैः कुसुमैरक्षिताः कुसुमावतंसहारादियुक्ताः । के इव । आरामदेशा इव । यथा वनप्रदेशाः प्रबुद्धप्रसन्नपरिचिता भवन्ति । पुनः किंमूताः । चन्द्रकैः ललाटपट्टे वृत्ताकारतिलकैर्लोकै ‘चांदलो’ इति नाम्ना प्रसिद्धैः अलंकृता भूषिताः । का इव । केकिमाला इव । यथा मयूरराजी चन्द्रकैः कलापैः कलिता भवन्ति । ‘पिच्छं बह्वं शिखण्डकम् । प्रचलाकः कलापश्च मेचकश्चन्द्रकः समौ ॥’ इति हैम्याम् । पुनः किंमૂताः । पूर्णः पार्ष्णः षोडशकलाकलितः चन्द्रः कौमुदीपतिरिवाननं वदनं याताम् । का इव । पूर्णिमासीरिव । पूर्णैः निशाकारैः सर्वकलाकलिते चन्द्रमसि सति सा पूर्णिमा राकेत्युच्यते । यथा हैम्याम् — ‘सा राका पूर्णैः निशाकरैः’ इति । किंमૂता राकाः । पूर्णचन्द्र एवाननं मुखं याताम् ।

શ્લોકાર્થં

જેમ નાગલોક નાગસહિત છે, તેમ ભિલ્લસ્રીઓ કંચુકીસહિત છે; વળી વનપ્રદેશની જેમ વિકસ્વર પુષ્પોની માલા આદિ અલંકારોથી સુશોભિત છે. મેર જેમ પીંછાઓવડે શોભે, તેમ ભિલ્લસ્રીઓનાં લાલપ્રદેશ કુંકુમ આદિના ચાંદલાઓથી શોભી રહ્યા છે. આ પ્રકારે પૂર્ણિમાના ચન્દ્રસમાન સુખવાળી ભિલ્લસ્રીઓ શોભે છે. ॥ ૩૯ ॥

મઙ્ગુસિજ્ઞાનમઙ્ગીરવિસ્ફૂર્જિતૈઃ સ્પર્ધમાના ધ્વનદ્ધિર્મરાલૈરિવ ।

કેલિવાતાયુપોતાન્કચિત્કુર્વતીર્ગીતિભિર્યોગિવદ્ધ્યાનલીનાનિવ ॥ ૪૦ ॥

પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—મઙ્ગુનિ મનોહરાણિ સઙ્ગોનાનિ રણઙ્ગણિતિ શબ્દાયમાનાનિ મઙ્ગી-
રાણિ ત્રુપુરાણિ તેષાં વિસ્ફૂર્જિતૈર્વિલસિતૈઃ કૃત્વા ધ્વનદ્ધિર્મૃદુમદકલરોપ્યઘનઘર્ષરીકર-
ચિરસ્વરં વિરચયદ્ધિર્મરાલૈઃ રાજહંસૈઃ સાર્થં સ્પર્ધમાના इव સ્પર્ધાં કુર્વાણા इव । કવચિ-
ત્કુપ્રાપિ સ્થાને કેલયે ક્રીડાકૃતે સમાનીય રક્ષિતાન વાતાયુપોતાન સારઙ્ગશાવાન ગીતિભિ-
ર્માકન્દમઙ્ગરીપુઙ્ગાસ્વાદનેઽદ્વિતીકુલકુહરપ્રેક્ષલાનોસ્થલિતપરમૃતપ્રપશ્ચિતપશ્ચરાગવિરા-
ગીકરણપ્રવળસ્વપાણિવીળાવધનનાનુગુણપ્રગુણિતામિતસ્ફીતગીતૈઃ કૃત્વા કાશ્ચન યોગિવચૌ-
ગીન્દ્રાનિવ ધ્યાને પ્રણિધ્યાને મધુરગાનાકર્ણને ચ લીનાન્નિશ્ચલાજ્ઞાન કુર્વતીઃ ॥

શ્લોકાર્થ

મનોહર રણઙ્ગણ અવાજ કરતા ઝંઝરના ઝલકારથી જાણે તે બિલ્લચીઓ
રાજસંસોની ગતિ સાથે સ્પર્ધા કરતી ન હોય, તેવી શોભે છે. વળી કેટલીક સ્ત્રીઓ ક્રીડા
કરવા માટે પાળેલા મૃગશિશુઓને મધુરસ્વરે ગાઈને યોગિની જેમ જાણે ધ્યાનમગ્ન-
નિશ્ચલ કરતી ન હોય ! ॥ ૪૦ ॥

સ્વીયરૂપશ્રિયા માનમાતન્વતીઃ પ્રેક્ષ્યમાણા મુહુઃ સ્મેરદમ્ભોરુહમ્ ।

ભૂષયાહં વિશિષ્યે કિમેતદ્ગૃહા શ્રીરુતેતીવ ચિત્તે વિજિજ્ઞાસયા ॥ ૪૧ ॥

પુનઃ કાશ્ચિત્કિ કુર્વાણાઃ । મુહુર્વારંવારં સ્મેરદમ્ભોરુહં વિનિવ્રત્કમલં પ્રેક્ષ્યમાણાઃ
પ્રેક્ષ્યન્તીઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ચિત્તે સ્વમાનસે इत्यમુના પ્રકારેણ વિજિજ્ઞાસયા વિશેષપ્રકારે-
ણાવશોદ્ધુમિચ્છયા । इति કિમ્ । ભૂષયા વપુઃશ્રિય કૃત્વા અહં વિશિષ્યે વિશેષા
ભવામિ । ઉત્તાથ વા પતસ્મિન્સ્મેરદમ્ભોરુહે ગૃહમાવાસો યસ્યાસ્તાદશી શ્રીર્લક્ષ્મીર્લેલી
વિશિષ્યતે । ‘કથં ચ સ દેશઃ સ્વર્ગાદ્વિશિષ્યતે ન’ इति ચમ્પૂકથાયામ્ । વિાશશ્ચો
ભવતિ સ્મ યઃ ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાના રૂપની શોભાથી અહંકાર ધારણ કરતી કેઈ બિલ્લચી વારંવાર વિકસ્વર
કમલને જોતી હતી, તે જાણે આ પ્રકારની વિશેષ જિજ્ઞાસાથી જોતી ન હોય કે ‘હું’

આ કમલથી પણ અધિક શોભાને ધારણ કરનારી બનું !' અથવા 'કમલનિવાસિની લક્ષ્મીદેવીથી અધિક સૌંદર્યવતી બનું' ! ॥ ૪૧ ॥

નિર્જિતસ્ત્વત્સલાસ્મન્મુલેન દ્રિયા પદ્ય પાણ્ડુભવન્બ્રામ્યતીન્દુર્દિવિ ।
વીક્ષ્યમાણા વપુર્વિભ્રમં દર્પણે સૂચયન્તીરિતીવ સ્મિતં તન્વતીઃ ॥ ૪૨ ॥

કાશ્ચિદ્દર્પણે આદર્શં વપુર્વિભ્રમં સ્વશરીરસૌન્દર્યં શોભા વીક્ષ્યમાણા નિભાલયન્તીઃ સતીઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્મિતમીષદ્વસિતં તન્વતીર્વિસ્તારયન્તીર્વિદધતીઃ સતીઃ । इत्यमुना प्रकारेण सूचयन्तीः कथयन्तीरिव । इति किम् । हे दर्पण, त्वं पश्य सावधानतया खिलोकय त्वत्सला तव मित्रमिन्दुश्चन्द्रः । 'जलाच्च तातान्मुकुराच्च मित्रानभ्यर्धय धत्तः खलु पद्मचन्द्रौ' इति नैषधे मुकुरचन्द्रयोर्मैत्र्यं मिथः । अस्मन्मुखेन अस्माकं वदनेन निर्जितः पराभवभरं प्रापितः सन् पाण्डुरोभवन् पाण्डुरो वपुषा जायमानः सन् धवलीभूतशरीरः द्विया लज्जया कृत्वा दिवि निर्मानुषतया शून्ये नभसि भ्राम्यति पर्यटतीव ॥

શ્લોકાર્થ

કોઈ બિલ્લસી દર્પણમાં પોતાના શરીરની સુંદરતા જોતી, કંઈક હસતી દર્પણને બાજુ આ પ્રમાણે કહેતી ન હોય કે 'હે દર્પણ, તું જો, અમારા મુખની શોભાથી પરાભવ પામેલો તારો મિત્ર ચન્દ્ર, પાંડુરોગવાળો બનીને લલજાથી નિર્જન આકાશમાં પર્યટન કરી રહ્યો છે ! ॥ ૪૨ ॥

નિષ્કુટાનોકહોત્ફુલ્લપુષ્પોચ્ચે વદપદાન્યાણિમિર્દૂરતઃ કુર્વતીઃ ।
સ્પર્ધિતાં વિભ્રતે વાગ્વિલાસૈઃ સહાસ્માકમેતે હૃદોસ્તીવ રોષોદયાત્ ॥ ૪૩ ॥

કાશ્ચિન્નિષ્કુટસ્ય ગૃહારામસ્ય અનોકહાનાં વિવિધજાતિપ્રરોપિતપાદપાનામુત્ફુલ્લાનિ ચિન્તિત્રોભૂતાનિ પુષ્પાણિ કુસુમાનિ તેષામુચ્ચયચ્ચુન્ટનં ગ્રહણમ્ । 'उच्चिन्वन्ति च मालतीषु कुसुमश्चक्षालवो मालिकाः' इति चम्पूकથાયाम् । तथैवोच्चयः वदपदान् भ्रमरान् पाणिभिः स्वकरैः दूरतः विप्रकुट्यान कुर्वतीः प्रणयन्तीः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—હૃદિ હૃદયમધ્યે इत्यमुना प्रकारेण रोषोदयात्कोपप्रादुर्भावात् इव । इति किम् । यदेते वदपदा भ्रमराः अस्माकं वाण्या वाचा सह स्पर्धितां संवर्षिभावमभ्यसूयाम् । 'वाण्या भृङ्गीपिकीरश्चौ' इति काव्यकल्पलतावचनाद्भृङ्गीसाहचर्यायाद्भृङ्गोऽप्यागत एव । विभ्रते धारयन्ति । कुर्वते इत्यर्थः । स्ववेत्रेणિस्तु दूरमुत्सार्यत एवेति ॥

શ્લોકાર્થ

કોઈ બિલ્લત્તી ગૃહઉદ્યાનમાં અનેક જાતિનાં વૃક્ષોના વિકસિત પુષ્પો ચૂંટતી હોયથી જામરોને દૂર કરતી હતી. ‘આ જામરો અમારા વાણીવિલાસ સાથે ઈર્ષ્યા કરે છે, તેથી તે શત્રુઓને દૂર જ કરવા બોધ્યે’ આ પ્રકારે હૃદયમાં પ્રગટ થયેલા રોષથી બાણે જામરોને દૂર કરતી ન હોય ! ॥ ૪૩ ॥

નાભિદધ્ને હ્રદેઽમ્બોવિહારાલસાસ્રસમુત્પાદયન્તી રથાઙ્ગાત્કવચિત્ ।

તદ્વિભૂષાં સ્તનાભ્યાં ગૃહીત્વા પુરા કિં પુનસ્તદ્વપુષ્પીતિમાદિત્સયા ॥ ૪૪ ॥

કવચિત્કુત્રાપિ ગૃહોદ્યાનપ્રદેશે નાભિદધ્ને નાભિપ્રમાણે । ‘નાભીરમ્યા નીલતમાલકા, इति चम्पूकंधायाम् । ‘નીલા હરિતલ્વિષ્ણસ્તમાલપ્રુમા નાભિરમ્યા નાભિદધ્નાઃ’ इति चम्पू-
વિષ્ણનકે । હ્રદે પ્રદે અમ્બોવિહારે જલકેલિકરણસમયે અલસા મન્થરા લમ્પટા યા કાશ્ચિત્કિરાતીઃ રથાઙ્ગાત્ ચક્રચક્રાત્ ત્રાસમાકસ્મિકં ભયમુત્પાદયન્તીર્જનયન્તીઃ સતીઃ ।
ઉત્પ્રેક્ષયતે—પુરા પૂર્વે સ્તનાભ્યાં નિજકુચાભ્યાં કૃત્વા તેષાં રથાઙ્ગાનાં વિભૂષાં શોભાં
ગૃહીત્વા પુનઃક્રિતીયવારં તદ્વપુષાં ચક્રચક્રશરીરાણાં પીતિન્નઃ પીતતાયાઃ આદિત્સયા
આદાતું ગૃહીતુમિચ્છયેવ ત્રાસમુત્પાદયન્તી । અસદ્વસ્તુગ્રહણે સમીહા ભવેત્ યતઃ સ્વયં
દયામર્ષર્ણત્વેન સ્વર્ણર્ણવપુઃ શોભાદાનમૌચિતીયઽચ્ચતિ ॥

શ્લોકાર્થ

નાભિપ્રમાણ કીડાસરોવરમાં જલકીડા કરવામાં ચતુર એવી કોઈ બિલ્લત્તી ચક્રવાકોને ભય પેદા કરતી હતી પૂર્વે પોતાના સ્તનોથી ચક્રવાકોની શોભાને ગ્રહણ કરીને હવે પુનઃ સ્વયં કાળી હોવાથી ચક્રવાકના સ્વેત શરીરની શોભા બાણે ગ્રહણ કરવા આહતી ન હોય ! ॥ ૪૪ ॥

ક્વાપિ વિશ્લેષયન્તીર્વિકાઙ્ગીવનાદ્ધાર્તરાષ્ટ્રાનુનર્મોમવાહા इव ।

રાક્ષસીવત્પારાગિણીરુપલાકાઙ્ગિક્ષણીઃ કલ્પકીલાલપાનાઃ પુનઃ ॥ ૪૫ ॥

ક્વાપિ ગૃહોદ્યાનદીર્ઘિકાદિપ્રદેશે કાશ્ચિત્ શશ્વરનાયકનિતમ્બિનીર્જીવનાઙ્ગલાત્સકાશાત્
ચક્રાન્ બલાહકાન્ મીનાશિનો જલચરાન્ પશ્ચિવિશેષાન્ તથા ધાર્તરાષ્ટ્રાન્ સિતેતતરપ-
શ્ચાન્ રાજહંસજાતિવિશેષાન્ વિશ્લેષયન્તીઃ પરસ્પરં સ્વવશાભિઃ ચાલકૈર્વા વિયોગં

નયન્તીઃ । ઉઘ્વાયયન્તીરિત્યર્થઃ । કા ઇવ । મીમલાહા ઇવ । કુન્તીતનુજન્મત્રિકાપેક્ષજાતીયા મધ્યમપાણ્ડવસ્ય યુધિષ્ઠિરાનુજન્મનો વૃકોદરભુજા યથા વક્રાનિતિ વક્રનામાનં રાક્ષસમ્ । વહુત્વં તુ લઙ્કાધિપતિરાક્ષસરાજત્વાત્ । તથા ધાર્તેરાષ્ટ્રાન્ ધૃતરાષ્ટ્રસ્યાપત્યાનિ ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પિતૃવ્યસ્ય શતં દુર્યોધનદુઃશાસનપ્રમુસ્થાન્ પુત્રાન્ જીવનાઙ્ગીવિતવ્યાત્ વિશ્લેષયન્તીર્વિયો-જયન્તીઃ । નિઘ્નતીરિત્યર્થઃ । પુનઃ કાશ્ચિત્ક્ષપાસુ હરિત્રાસુ । ‘હરિત્રા કાઞ્ચની પીતા નિશાચર્યા વરવર્ણિની’ इति हैम्याम् । રાત્રિસર્વનામભિરર્થે સતિ હરિત્રૈવોચ્યતે । યથા ચમ્પૂકથાયામ્—‘વરરજનીકરકાન્તે’ इति । ‘નિશાનભઃ સદશે મજ્જનગૃહે । કિલક્ષણા । વરા । વિશિષ્ટવિજ્ઞાનેપેતા રજનીકરા હરિત્રોદ્વર્તનાદિકારકાઃ પુમાંસસૈઃ કાન્તે પ્રધાને । નિશાનભસિ કિલક્ષણે । વરઃ સર્વકલાસંપૂર્ણો રજનીકરશ્ચન્દ્રસ્તેન મનોહ્રો’ इति चम्पू-टिप्पणके । રાગો વપુરુદ્વર્તનાદિના આસત્તિવિચરતે યાસામ્ । તથા ઉત્પલાનિ કુવલયાન્યાકા-ઙ્ગન્તીર્ત્યેવંશીલાઃ । પુનઃ કલૂપતં રચિતં કૃતં કીલાલસ્ય પાનીયસ્ય પાનં યાભિઃ । કિંવત્ । રાક્ષસીવત્ । યથા નિશાચર્યઃ રાક્ષસ્યઃ ક્ષપાયાં રજન્યાં રાગોઽસ્ત્યાસામ્ । રાત્રિચર-ત્વાત્ । તથા ઉત્પ્રાવલ્યેન પલં માંસમાકાઙ્ગતિ સામસ્ત્યેન વાઙ્મતીત્યેવંશીલાઃ । પલા-વત્વાત્ । પુનઃ નિર્મિતં કીલાલસ્ય હધિરસ્ય પાનં યાભિઃ । અસૃક્પત્વાત્ । ‘રાત્રિચરો રાત્રિચરઃ પલાદઃ કીનાશરક્ષોનિકસાત્મજાશ્ચ । કવ્યાત્કર્તુરનૈર્ઘ્રતાસૃક્પઃ’ इति हैम्याम् । ‘કીલાલ’ હધિરે નીરે’ इत्यनेकार्थः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ બીમે દૂર્યોધન આદિ ધૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્રોને જીવનથી મુક્ત કર્યા હતા, તેમ ક્રોડ બિલ્લસ્રી ગૃહવાવડીમાંથી બગલા આદિ પક્ષીઓને જીવન-જલથી વિરોગ કરાવતી હતી । વળી, જેમ રાક્ષસી રાત્રિની રાગિણી, માંસલક્ષિણી અને લોહી પીનારી હોય તેમ રાત્રિ રાગિણી કમલોને ધ્વંષીતી અને બિલ્લોચિત પીણુને પીતી બિલ્લોચી શોભતી હતી. ॥ ૪૫ ॥

કેલિવાપીપયોમજ્જનવ્યાજતો નાગનારીર્વિજેતું વ્રજમ્તીરિવ ।

નાગગેહોપસીદત્તદમ્ભોજદ્ગિવ્રમં કુર્વતીર્નિઃસરન્તીઃ પુનઃ ॥ ૪૬ ॥

કાશ્ચિત્કિરાતેશિતુઃ કાન્તાઃ કેલિવાપીપુ ક્રોડાકૃતે યા ગૃહોપવનદોષિકાસ્તાસુ પયસિ સ્થતન્ત્રસલિલાન્તરાલ્લેલનસમયે પયસિ પાનીયે મજ્જનનાં ક્રોડારસાદ્બૃહદનાં વનુપ્રાદુર્ભવનવ્યતિકરે વા સલિલાદ્બહિર્નિર્ગન્છન્તીઃ સતીઃ નાગગેહાદ્બુજંગમવનાદુપસી-

दन्तीनामागच्छन्तीनां तदम्भोजदृशां नागनिकेतननितम्बिनीनां बिभ्रमं विशेषेण भ्रान्तिं कुर्वतीः सृजन्तीरिव । एतद्दीर्घिकावारिवत्मेना नागलोकात्कथंचिवभूमण्डलालोकनकुतूहलात्कीडाकृते वा निर्गता नागाङ्गना इवेति भ्रमः ॥

श्लोकाथ

पदवीपतिनी डोई ली डोडावावभां जलकीडा करती, डूअवाना अहाने जेणे नागकन्या-
जेने छतवा भाटे जती न डोय ! अथवा भूमंडलनुं डौतुक जेवा भाटे वावडीनां
रस्ते नागकोडभांथी अहार नीकणती, द्रष्टिभां भ्रम पेदा करती जेणे नागकन्या
न डोय ! ॥ ४६ ॥

भास्वतः कान्तिवद्धारुणीरागिणीः शालिपत्रावलीः शालिशाखा इव ।

नन्दनानन्दिनीर्मन्दरोर्वीरिव प्रीणयन्तीर्मनः साधुगोष्ठीरिव ॥ ४७ ॥

काञ्चित्किरातीः । वारुणी मदिरा तत्र विषये तत्पाने रागः अस्त्यासामिति रागिणीः ।
'काञ्चित्कादम्बरीमधुपानमदधूर्णितदृशः' इति चम्पूकथायां । भिल्लीनामपि मदिरापानं
दृश्यते । किञ्चित् । कान्तिवत् । यथा भास्वतः सहस्ररश्मेः कान्तयो दीप्तयः वारुण्यां
वारुणदिवपालस्य इयं दिग्वारुणी पश्चिमा दिक् तस्यां रागिण्यः । पश्चिमायां समेतस्य
सायं मार्तण्डमण्डलस्य मरीचयो रागरञ्जिताः सरागा भवन्ति । राग आसक्तिरुणिमा
श्च । पुनः किञ्चूताः । शालन्ते शोभन्ते इत्येवंशीलाः शालिन्यः पत्रावलयः पत्रलताः
यासाम् । का इव । शालिशाखा इव । यथा वृक्षाणां शिखाः शोभनशीलाः पत्राणां
पणनिमावलयः श्रेणयोः यासु तादृश्यो भवन्ति । पुनः किञ्चूताः । नन्दनैर्निजाङ्गजैः पुत्रै-
रानन्दः प्रमोदः अस्त्यासाम् । का इव । मन्दरोर्वीरिव । यथा मेरुभूमयः नन्दननामधने-
नानन्ददायिन्यः ताः । जिनशासने मन्दरो मेरुच्यते । यथा भक्तामरस्तवे—'किं मन्दरा-
ग्रिशिखरं चलितं कदाचित्' इति । यथा स्नातस्य स्तुतौ 'मन्दररत्नशैलशिखरे जन्मा
भिषेकः कृतः' इति । मन्दरेषु पञ्चसु मेरुषु मेरुषु रत्नं लक्ष्योजनप्रमाणत्वात्सर्वद्वीप-
समुद्राणां मध्यवर्तित्वाद्भाभिस्थानकत्वाच्च रत्नम् । अपरे चत्वारो मेरवः चतुरशीतियोज-
नामानाः । जिनजन्माभिषेको मेरुं विनान्यत्र न स्यादिति । तथा सिद्धान्तेष्वपि मन्दर-
स्मरणं लभते । 'पञ्चयस्त'—इत्यादि । शैवशासनेषु तु मन्दर इन्द्रकीलशैलः । अत्र तु
जैनमतानुसारेणैव मेरुः । पुनः किं कुर्वतीः । मनः तद्विभ्रमविलासकीडादिविलोककाना-
मन्तःकरणं प्रीणयन्तीस्तोषयन्तीः । का इव । साधुगोष्ठीरिव । यथा साधूनां संसारमुमु-

ધૂણામ્ । અથ વા સાધુભિઃ સત્તમૈઃ પુંભિઃ સમં ગોષ્ઠીઃ સંસારાપારપારાવારપારોત્તરજોષય-
પ્રકથનેન સન્મતિશિક્ષાપ્રદાનેન ચ માનસં પરમાનન્દસંદોહાસાદનમેદુરં વિદધતીઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્યની કાંતિ જેમ સાંજે વાણી (પશ્ચિમદિશામાં) રાગિણી એટલેકે લાલ હોય છે, તેમ કાંઈ બિલ્લસી વાણી-મદિરાપાનમાં રાગિણી હતી. વળી, વૃક્ષો જેમ પર્ણોની પકિતવડે શોભે તેમ બિલ્લસીઓ પત્રાવલિવડે શોભતી હતી. મેરૂપર્વત જેમ નંદનવન વડે આનંદદાયી છે, તેમ બિલ્લસીઓ નંદન-પુત્રોવડે આનંદ પામતી હતી. તેમજ સત્પુરુષોની ગોષ્ઠી સંસાર તાપને દૂર કરી ચિત્તને શિતળતા અર્પે, તેમ બિલ્લસીઓ ચિત્તને ખુશ કરતી હતી. (જેન શાસનમાં પાંચ મેરૂપર્વતો કહ્યા છે; તેમાં મધ્યમેરૂ લાખ યોજન પ્રમાણ અને બાકીના ચાર મેરૂ ચોરાશી હજાર યોજન પ્રમાણ કહ્યા છે. દરેક જિનેશ્વર ભગવંતોનો જન્માભિષેક મેરૂપર્વત ઉપર જ થાય છે.) ॥ ૪૭ ॥

આશ્મગર્ભીયસંદર્ભવિભ્રાજિનીઃ શાલમઙ્ગીરિવ સ્વૈરસંચારિણીઃ ।

સૂરિપાદાન્પ્રણમ્યાન્પ્રણન્તું નિજાસ્તત્ર કાન્તાઃ કિરાતેશિતાજૂહવત્ ॥ ૪૮ ॥

પુનરુપ્રેક્ષ્યતે—આશ્મગર્ભીયો મરકતરત્નસંબન્ધી । ‘મરકતં ત્વશ્મગર્ભે’ इति हैभ्याम् ।
યઃ સંદર્ભો રચનાવિશેષસ્તેન વિભ્રાજન્તે इत्येवंशीલાઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । સ્વેચ્છયા સ્વતન્ત્રં
વિવ્યાનુભાવાત્કોકાશસૂત્રધારાદિકૃતકીલિકાદિપ્રયોગાદ્વા સંચરણશીલાઃ । इतस्ततઃ પરિ-
ભ્રમણસ્વભાવાઃ શાલમઙ્ગીઃ પાઞ્ચાલિકા इव । યદુ સર્વેષ્વપિ વૃક્તેષુ દ્વિતીયાન્નુલ્લેખમાનિ
જ્ઞેયાન્યગ્રેતનસંબન્ધાત્ । एषं व्यावर्णितस्वरूपा निजा आत्मीयाઃ કાન્તાઃ પ્રિયતમાઃ કિરા-
તાનાં મિલ્લાનામીશિતા સ્વામી અર્જુનસ્તત્ર ભગવત્પાદપદિત્રીકૃતનિકેતને પ્રણમ્યાન્ જગ-
જ્જનનમસ્કરણીયાન્ સૂરિપાદાન્ પ્રણન્તું નમસિતુમ્બૃહવદાકારયામાસ । इत्यन्तश्चतुर्दशभिઃ
કુલકમ્ ॥ इत्यर्जुनकिरातपतिप्रमदानां विविधविलासचेष्टास्वरूपवर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

પદ્મીપતિ અર્જુને સ્વયં આચાર્યને નમસ્કાર કરીને, મરકતમણ્ડી રચનાથી શોભતી
અને દિવ્યાનુભાવથી સ્વયં આલતી પુતળીઓ જેવી પોતાની પત્નીઓને, આચાર્યને
નમસ્કાર કરવા માટે બોલાવી. ॥ ૪૮ ॥

जंगमं सार्वभौमं किमुर्वीभृतां स्मरिशीतांशुमायान्तमालोक्य तम् ।

अर्जुनाम्भोजनेत्रास्तदङ्घ्रिद्वयं नेमुरानन्दसान्द्रीभवन्मानसाः ॥ ४९ ॥

अर्जुननाम्नः पल्लीपतेरम्भोजनेत्रा नलिननयनाः कान्तास्तस्य हीरसुरेरङ्घ्रिद्वयं चरण-
युगलं नेमुः प्रणमन्ति स्म । किंभूताः । आनन्देन प्रमोदेन कृत्वा सान्द्रीभवन्ति निविडानि
जायमानानि मानसानि मनांसि यासाम् । किं कृत्वा । स्मरिष्वचायैषु ज्योतिश्चक्रायमा-
नेषु मध्ये शितांशुं सुधाकरं चन्द्रमायान्तमात्ममन्दिरेषु समागच्छन्तमालोक्य स्वनयनयो-
गोचरीकृत्य । दृष्टेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—जंगमं संचरन्तं वसुधाविहरणशीलमुर्वीभृतां पर्वतानां
सार्वभौमं चक्रवर्तिनमिव । मेरुगिरिमिव ॥

श्लोकाधः

पल्लीपतिनी श्रीञ्जे ऋणु जंगम मेरुपर्वत न डोय, तेवा आचार्यने ऋणु ने
आत्यंत हर्षित थर्ध, अने सूरेश्वरनां यरषुक्रमदे नमस्कार कर्था. ॥ ४९ ॥

कामिनीभिः किराताधिभर्तुस्ततो मौक्तिकौघैरवाकीर्यत श्रीप्रभुः ।

सोऽप्यवैश्वस्त्यलक्ष्मीमिवानश्वरीं स्वेन ताभ्यो ददौ धर्मलाभाशिषम् ॥ ५० ॥

ततो वन्दनानन्तरं किरातानां पुलिन्त्राणामधिभर्तुः स्वामिनः अर्जुनस्य कामिनीभिः
कान्ताभिः मौक्तिकौघैर्मुक्ताफलमण्डलैः श्रीप्रभुः श्रीमान् हीरविजयस्वरिः अवाकीर्यत वर्धाप्यते
स्म । पुनर्वर्धापनानन्तरं सोऽपि श्रीप्रभुः स्वेनात्ममुखेन ताभ्यः किरातेन्द्रकामिनीभ्यः
धर्मलाभमेवाशिषं मङ्गलशंसनमाशीर्वादं ददौ दत्तवान् । उत्प्रेक्ष्यते—अनश्वरीं शाश्वतीम-
वैश्वस्त्यस्य अर्थात्तासामेवाजुननारीणामवैधव्यस्य लक्ष्मीमिव । 'विश्वस्ता विधवा समे'
इति हैम्याम् । तथा 'नलात्स्ववैश्वस्त्यमनाप्तुमानता' इति नैषधे ॥

श्लोकाधः

वंदन कर्था पछी अर्जुननी प्रियाञ्जे मेतीञ्जेनां समूहथी सूरेश्वरने वधाव्या
त्यारपछी ते श्रीञ्जेने आचार्ये 'धर्मलाभ'ना आशीर्वाद आभ्या, ते आशीर्वाद ऋणु
अर्जुननी श्रीञ्जेनी शाश्वत् अवैधव्यइपी लक्ष्मी (सौभाग्यलक्ष्मी) न डोय ! ॥ ५० ॥

દેશનામ્ભોદધારાં સુધાયા ઇવ જ્યેષ્ઠજામિ મુનીન્દ્રસ્ય પીત્વાદરાત્ ।
મિલ્લમર્તુર્જનમ્ભે મનઃકાનને બોધિફુલ્લલ્લતાશ્લેષિહર્ષદ્રુમઃ ॥ ૫૧ ॥

મિલ્લમર્તુરજુનનામ્ભો મિલ્લાનાં શબરાણાં મર્તુર્નાયકસ્ય પલ્લીપતેર્મનો માનસમેવ કાનને
વનં તત્ર બોધિઃ સમ્યક્ત્વમેવ ફુલ્લન્તી વિકસન્તી લતા વલ્લી તયા આશ્લેષ આલિંગનમ-
સ્ત્યસ્ય યતાદશો હર્ષદ્રુમઃ પ્રમોદપાદપઃ પ્રાદુર્ભવતિ સ્મ । કિં કૃત્વા । મુનીન્દ્રસ્ય હીરસૂરેર્-
શના ધર્મકથા સૈવ અમ્ભોદધારા મેઘપયોવૃષ્ણિસ્તામાદરાદેકાગ્રચિત્તતયા પીત્વા નિપીય
સાદરં શૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સુધાયાઃ પીયૂષસ્ય જ્યેષ્ઠજામિ વૃદ્ધમગિનીમિથ ॥

શ્લોકાર્થ

સુધાની મોટી બગિનીસમાન આચાર્યની ધર્મદેશનારૂપી અમૃતધારાનું આદરપૂર્વક
પાન કરીને, પલ્લીપતિ અર્જુનનાં મનરૂપી વનમાં બોધિરૂપી વિકસિત લતાથી આલિંગિત
થયેલો હર્ષરૂપી વૃક્ષ બંધે પ્રગટ થયો ન હોય । ॥ ૫૧ ॥

વર્ણયામઃ કિમસ્યામૃતસ્રાવિર્ણીં વિભ્રતો ભારતીં વજ્રસૂરીન્દ્રવત્ ।
વજ્રચૂલો યથા ધર્મઘોષેણ યથેન રૌદ્રોઽપિ મિલ્લપ્રભુર્વોધિતઃ ॥ ૫૨ ॥

અસ્ય હીરસૂરેઃ કિં વર્ણયામઃ કિં કિં સ્તુતિગોચરીકુર્મઃ । અસ્ય કિં કુર્વતઃ । વજ્ર-
સૂરીન્દ્રવદ્રઙ્ગસ્વામિનામ્નઃ આચાર્યપુરંદરસ્યેવ અમૃતસ્રાવિર્ણીં સુધારસોદ્ધારિણીમ્ । પીયૂષ-
વર્ષિણીમિત્યર્થઃ । ભારતીં વાર્ણીં વાગ્વિલાસં વિભ્રતો ધારયતઃ । યત્કારણાદેન ભગવતા
રૌદ્રોઽપ્યતિકૂરોઽપિ મિલ્લપ્રભુઃ પુલિન્દપતિરજુનઃ બોધિતઃ બોધિવીજં પ્રાપિતઃ । કેનેવ ।
યથા ધર્મઘોષેણ સૂરિચન્દ્રેણ ચણ્ડોઽપિ વઢકચૂલનામા રાજપુત્રીપલ્લીપતિઃ પ્રતિબોધિતઃ ।
કતિચિન્નિયમાન ગ્રાહિતૌ દ્વાવપીત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિનું શું શું વર્ણન કરીએ ? જેમ “ધર્મધોષ” નામના આચાર્યે
વંકચૂલ પલ્લીપતિને પ્રતિબોધ આપ્યો હતો, તેમ વજ્રસ્વામીના જેવી આચાર્યની
સુધા વરસતી વાણીનું પાન કરતો અતિકુર એવો પણ અર્જુન પલ્લીપતિ પ્રતિબોધ
પામ્યો. ॥ ૫૨ ॥

उत्पथे प्रस्थितास्तन्वतश्चापलं तत्र सूरिः किरातान्परानप्यसौ ।

सत्पथेऽतिष्ठिपत्सत्वरक्षाव्रतै रश्मिभिः शूकलान्सादिवद्वाजिनः ॥ ५३ ॥

असौ हीरसूरिस्तत्र शिरोत्तरानामग्रामे परानन्यानपि किरातान् भिल्लान् सत्त्वानां जन्तूनां रक्षा दया अहिंसा तदादिभिः सैव प्रथमा येषु तादृशैर्व्रतैर्विविधनियमैः कृत्वा सत्पथे शोभनमार्गे अतिष्ठिपत्स्थापयति स्म । किंवत् । सादिवत् । यथा तुरगाणां दूषणभूषणलक्षणप्रस्थापनरक्षणनर्तनधौरितादिगतिकारापणादिकलाकुशलः सादी अश्ववारः । 'अश्वारोहे चाश्ववारः सादी च तुरगी च सः' इति हैम्याम् । शूकलान्दुर्विनीतान् । 'दुर्विनीतस्तु शूकलः' इत्यपि हैम्याम् । रश्मिभिः वल्गाकशादिरज्जुभिः कृत्वा सत्पथे सर्वजनातिवाहिते वर्तमनि स्थापयति । किलक्षणान् किरातान् । उत्पथे हिंसादिविधाने दुष्टाध्वनिमार्गादितरस्थाने वा प्रस्थितान्प्रवर्तमानान्प्रचलितान् । पुनः किंवृत्तान् । चापलं द्यूतमांसमदिरावेश्यापापार्थिचौर्यपराङ्मनागमनाद्यनेकदुर्व्यसनेषु चञ्चलतां लौल्यं चक्रपदस्थापनगमनादि च तन्वतः प्रकुर्वतः आत्रियमाणान्विस्तारयतश्च ॥ इत्यर्जुनपत्नीपतितत्सेवकानां नियमदानम् ॥

श्लोकाधै

जेभ घोडेस्वार वड्ढिशिक्षित अश्वीने आणुकवडे सन्भार्गे लावे तेभ हीरविजयसूरिजे ते शिरोत्तरा गाभना उन्भार्गे आलनारा दूर्यसनी भीष्म पक्षु भिल्लदोडेने लुवेनी रक्षाक्ष अहिंसा आदि मतोना दानवडे सन्भार्गभां स्थापित कर्था. ॥ ५३ ॥

सूरिशीतांशुरापृच्छद्य भिल्लाधिपं संप्रणिन्ये पुरस्तादथ प्रस्थितिम् ।

तावदग्रे ददर्शार्बुदोर्बोधरं विन्ध्यमभ्येतमेतं विनन्तु किमु ॥ ५४ ॥

अथार्जुनादीनां नियमदानानन्तरं सूरिशीतांशुहीरसूरिचन्द्रः भिल्लाधिपमर्जुनं किरातराजमापृच्छद्य प्रश्नयित्वा पुरस्तादग्रे प्रस्थितिं प्रस्थानं गमनम् । प्रयाणमित्यर्थः । संप्रणिन्ये करोति स्म । प्रभुर्भट्टारकस्तावदग्रे पुरतः अर्बुदनामानमुर्वीधरं पर्वतं ददर्शलोचनगोचरीकरोति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—विन्ध्यं जलबालकापरपर्यायं शैलम् । 'विन्ध्यस्तु जलबालकः' इति हैम्याम् । एतं सूरिं विनन्तुं विशेषेण नमस्कर्तुमभ्येतं संमुखमागतमिव ॥

श्लोकाधै

त्यारपछी आआर्येभां अन्द्रसमान हीरविजयसूरिजे पढ्दीपतिने पूछीने त्यांथी आगण प्रयाण कथुं. त्यांथी आगण आलतां अनुकमे 'अणु'द' नामना पर्वतने जेयो. जेथे ते पर्वत सूरेश्वरने नमस्कार करवा भाटे सन्भुअ आये न होय ! ॥ ५४ ॥

યો ગિરિસ્તુઙ્ગિમશ્રીભિરન્યાન્પરાભૂય શ્રૃંગાગ્રરજ્જ્વલ્યોદોપથેઃ ।

છત્રમાધત્ત માયુરમુર્વીધરાધીશિતુર્નન્દનસ્તં જયાઙ્કં કિમુ ॥૫૫॥

ય ઉર્વીધરાણાં પર્વતાનાં મૃપાલાનાં વાધીશિતુર્ભર્તુર્નાયકસ્ય મર્તુર્હિમાચલસ્ય ચક્ર-
વર્તિનો વા નન્દનઃપુત્રઃ । 'ગૌરીવરશ્વશુરમૃધરસંભવોડયમસ્ત્યર્થુદઃ કકુદમત્રિકદમ્બકસ્ય
મન્દાકિનીધનજટે દધદુત્તમાઙ્ગે યઃ શાલકઃ શશિમૃતોડભિનયં કરોતિ ॥' इति गुर्जरेश्व-
रपुरोहितवस्तुपालवयस्यसोमेश्वरभट्टविरचितलूणिगवसतिपट्टिकोत्कीर्णवस्तुपालप्रशस्ताव-
ર્बुदात्रंहिमादिपुत्रत्वं प्रकटमास्ते । एतावतार्थेन अर्बुदनामा गिरिः कश्चित्सार्वभौमतनुजन्मा
च । उत्प्रेक्ष्यते—श्रृङ्गाग्रे शिखरोपरितनप्रदेशे रङ्गतां चरतां पयोदानां सजलजलधरा-
णामुपधेर्धनघटाकपटात् तज्जयाङ्કं तेषां पर्वतानां मृपानां च जयस्य पराभवनस्य अङ्कं चिह्नं
किमु मायूरं मयूरपिच्छसंबन्धि छत्रमातपत्रमिवाधत्ते विभर्ति स्म । किं कृत्वा । तुङ्ગिन्नः
उच्चत्वस्य महिम्नः पराक्रमस्य करितुरगादिपरिवारस्य जात्यादेर्वा महत्त्वस्य श्रीभिल्लंभी-
भिर्भૈભૈર્વા કૃત્વા અન્યાન્પરાન ગિરીન્નરાધિપાન્વા પરાભૂય વિજિત્ય સ્વયશીકૃત્ય વા ॥

શ્લોકાર્થ

પર્વતાના અધિપતિ હિમાચલના પુત્ર અર્બુદાચલે (આબુ), પોતાની જિંઘાઈની
શૈભાથી ધીબા પર્વતાનો પરાભવ કરીને. શિખરની ટોચે સ્કુરાયમાન મેઘોનાં પહાને
બાણે જયસૂચક મયૂરપીછનું છત્ર ધારણ કર્યું ન હોય ! ॥ ૫૫ ॥

અધ્વરોદુઃ સુધાધામચ્છન્દ્યુતોર્વિન્ધ્યાધાત્રીધરસ્યેવ સંસ્પર્ધયા ।

શ્રૃંગ્ગલેખાભિરંક્રષામિર્નમઃપદ્ધતિં રુદ્ધવાનર્બુદોર્વીધરઃ ॥૫૬॥

અર્બુદામિધાન ઉર્વીધરઃ શૈલઃ અન્નમાકાશં કષન્તિ વિલિખન્તિ ધૂપ્યન્તીતિ । 'કષ્ટ
વિલેખને' इत्ययं धातुः । अन्नं कषास्ताभिर्गगनमण्डलोल्लेखिनीभिः श्रृङ्गलेखाभिः शिखर-
राजीभिः कृत्वा नमःपद्धतिं व्योममार्गं रुद्धवानात्मना रुणद्धि स्म । उत्प्रेक्ष्यते—सुधा-
धामा चन्द्रः, अण्डद्युत्सूर्यः, तयोरध्वनौ मार्गस्य रोदुः रोधविधातुर्विन्ध्यधात्रीधरस्य
विन्ध्याचलस्य संस्पर्धया संहर्षणेव असूययेव ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદાચલનાં ગગનચુંબી શિખરોએ આકાશમાર્ગનો અવરોધ કર્યો છે, બાણે તે
ચન્દ્ર સૂર્યનો અવરોધ કરનારા એવા વિન્ધ્યાચલ પર્વતની સાથે સ્પર્ધા કરતા
ન હોય ! ॥ ૫૬ ॥

कापि शृङ्गे विनीले तमालैः शशी यस्य चूडामणीवत्कचानां चये

कापि शोणाश्मशृङ्गे पुनर्भानुमान्प्राग्गिरेः सानुनी वोदयँलक्ष्यते ॥५७॥

यस्यार्बुदाग्रे क्वापि कुत्रापि स्थाने तमालैः समुल्लसद्बलदलमण्डलसच्छवितापिच्छ-
पादपैर्विनीले अतीव श्यामलीभूते शृङ्गे शिखरे शशी चन्द्रमाः कचानां चये कामिनीके-
शपाशे चूडामणीवत् चूडारत्नमिव लक्ष्यते ज्ञायते वा । पुनरपरेऽर्थे क्वापि कुत्रापि प्रदेशे
शोणाश्मभिः पद्मरागमणिभिर्निर्मिते शृङ्गे कूटे भानुमान् सहस्ररश्मिः प्राग्गिरेरुदयाचलस्य
सानुनी प्रस्थे उदयन्नभ्युद्गमं लभमान इव लक्ष्यते निरीक्ष्यते ॥

श्लोकार्थं

अर्बुदायलना केर्ध स्थानमां अतिनील अेषां तमालनां वृक्षोथी श्याम अनेलां
शिखरोमां रडेडो यन्द्र अण्णे कामिनीना केशपाशमां रडेडो चूडामणि (ओर) न डोय
तेवो जण्णतो हतो वणी केर्ध प्रदेशमां पद्मरागमणिओथी निर्माण करयेला शिखर
उपर रडेडो सूर्य अण्णे उदयायलनां शिखर पर उगतो न डोय तेवो जण्णतो हतो ॥ ५७ ॥

मौलिलीलायमानामृतांशुक्षरनिर्झराम्भोप्रवाहस्वरूपैरसौ ।

सातपत्रस्फुरन्नामरैर्भूभृतां राजभावं विभर्तिव भूमीधरः ॥५८॥

असौ भूमीधरः अर्बुदाचलः सहातपत्रेण वर्तन्ते यानि तानि सातपत्राणि । तथा
स्फुरन्ति इतस्ततः प्रसरन्ति चञ्चलीभवन्ति यानि चामराणि रोमगुच्छानि तैः कृत्वा ।
उत्प्रेक्ष्यते—भूभृतां सर्वपर्वतानां राजभावं स्वामित्वमाधिपत्यं वा विभर्ति धारयतीव ।
किंभूतः । मौली शिरःशिखरोपरि लीलायमानो लीलया स्ववेशेनाचरन् प्रवर्तमानः प्रचलन्वा
अमृतांशुः शीतदीधितिः । तथा क्षरतां शिखरान्तरालेभ्यो निःसरतां निर्झराणामम्भसां
पानीयानां प्रवाहा धारास्ता एवं स्वरूपमात्मा येषां तैः ॥

श्लोकार्थं

शिखरो उपर दीलाइये रडेला यन्द्रइय छत्रवडे अने अरणुनां पाण्णीना प्रवाह
स्वइय यामरो वडे अर्बुदायल, अण्णे सर्वपर्वतोमां सार्वभौमता (चक्रवातीपण्णु) धारणु
करतो न डोय ! ॥ ५८ ॥

કુન્દરુઢ્ઠનીલકણ્ઠઃ પુનઃશ્વન્દ્રચૂડઃ શિવઃ સિંહયાનાઙ્કિતઃ ।

વાતવેલ્લહતાવ્લમ્પલાસ્યઃ સરિઘોઽનુયાતીવ દિગ્વાસસં કિં દિવા ॥૫૯॥

યોઽર્ચુદગિરિઃ દિવા દિવસં દિશ આશા ઇવ વાસાંસિ વસ્ત્રાણિ યસ્યાસૌ દિગ્વાસા
ઈશ્વરઃ તમનુયાત્યનુકરોતિ સદશીભવતીવ । ‘દિક્કૃતિવાસા ભવનીલ્લોહિતૌ’ ઇતિ હૈ-
મ્યામ્ । દ્વાર્થપિ વિશિનષ્ટિ—કિલક્ષણઃ । કુન્દાનાં વિકસિતકુસુમસંતતિસિતીકૃતમુચકુ-
ન્દદ્રુમાણાં રુક્ કાન્તિર્થત્ર । પક્ષે કુન્દવદુઝ્જ્વલા રુક્ કાયકાન્તિર્યસ્ય । પુનઃ કિંભૂતઃ ।
નીરમુગ્ધિઃ ઉન્નમત્રીરદૈઃ કૃત્વા નીલઃ શ્યામલીભૂતઃ કણ્ઠઃ ઉપત્યકાભાગઃ શિરઃશિશ્વ-
રાદધસ્તનપ્રદેશો યસ્ય । પક્ષે મેઘવન્ત્રીલઃ વિષવિષમાનલજ્વાલાજ્વલિતત્વાત્કાલઃ કણ્ઠો
ગલં યસ્ય । ‘દધદમ્બુદનીલકણ્ઠતામ્’ ઇતિ નૈષધે । અર્થઃ પૂર્વેવત્ । પુનઃ કિંભૂતઃ । ચન્દ્રો
વિધુરત્યુચૈસ્તરત્વાત્ ચૂડાયામગ્રભાગે અન્નકષશિશ્વરોપરિતનપ્રદેશો યસ્ય । પક્ષે ચૂડાયાં
જટાઙ્કટે યસ્ય । પુનઃ કિંભૂતઃ । શિવો નિરુપદ્રવઃ પરૈર્ઘ્રહીતુમશક્યઃ શિવનામા ચ । પુનઃ
કિલક્ષણઃ । સિંહાનાં કેસરિણાં યાનાનિ ગમનાગમનાનિ તૈરઙ્કિતઃ કલિતઃ । પક્ષે સિંહયાનયા
પાર્શ્વત્યા અઙ્કિતશ્ચિઙ્કિતઃ । તસ્યા અર્ધાઙ્કત્વાત્ । ‘પ્રસહ્ય ચેતો હરતોઽર્ધશંભોઃ’ ઇતિ નૈષધે ।
અર્ધશંભોરીશ્વરસ્ય શરીરાર્ધઘટનયા इत्यર્ધશંભુઃ । પુનઃ કિંભૂતઃ । વાતૈઃ પવનૈઃ વેલ્લન્ટ્યશ્ચ-
લીભવન્ત્યો યા લતાઃ વલ્લયસ્તામિસ્તદ્વદ્વા ક્લપ્તં લાસ્યં નાટકં યેન । મહાનટત્વાન્નટ્યપ્રિય-
ત્વાશ્ચ । પુનઃ કિંભૂતઃ । સરિન્નિર્ઘરરૂપા અત્યુઝ્જ્વલત્વાત્સ્વઃસરિદ્વદ્વા યસ્ય । પક્ષે નિર્ઘર-
તુલ્યાઃ ગિરીશ્ત્વાત્ ગિરીશો હિમાદ્રિરપિ । તત્ર નિર્ઘરરૂપૈવ ગદ્ગ્લા યત્ર । અથવા સરતિ
ગચ્છતિ વિસ્તરતીત્યેવંશીલા વ્યવસ્થિતવિકલપત્વાદ્દીર્ઘત્વાભાવસ્તાદશી નિત્યવાહિની
સ્વર્વાહિની યસ્મિન્ । તથા શૈલોઽપિ અત્યુચ્ચત્વાદતિવિસ્તારત્વાત્પાતાલમૂલત્વાશ્ચ દિગ્વાસા
દશસુ દિશ્વ યાસો વસનં અથવા દશાપિ દિશો વાસાંસિ વસ્ત્રાણિ યસ્ય સઃ । ‘શિરઃસ્વઃ-
સરિત્’ ઇતિ વા પાઠઃ । તત્ર શિરસિ અત્યુચૈસ્તરત્વાન્મસ્તકે સ્વઃસરિત્ ગગનગદ્ગ્લા યસ્ય ।
તથા ચ વસ્તુપાલવસતિપ્રશસ્તાવર્બુદાગ્રિવર્ણને—‘મન્દાકિની ઘનજટે દધદુત્તમાઙ્ગે’ ઇતિ ॥

શ્લોકાર્થ

અર્ચુદગિરિ દિવસે ઈશ્વર (શંકર) નું અનુકરણ કરતો હતો. પર્વત વિકસિત
મયકુંદ પુષ્પોની કાંતિવાળો છે. ઈશ્વર વિકસિત મયકુંદ પુષ્પસમાન શરીરની ઉજ્જ્વલ
કાંતિવાળો છે. પર્વત—મેઘોથી જેના શિખર ઉપરનો ભાગ શ્યામ બનેલો છે. વિષપાન
કરવાથી ઈશ્વરનો કંઠ શ્યામ બનેલો છે. પર્વતના શિખરપર ચૂડામણિ રૂપે ચંદ્ર રહેલો
છે. ઈશ્વરે પોતાની જટામાં ચંદ્રને ધારણ કરેલો છે. પર્વત—નિરુપદ્રવી સ્થાનવાળો છે ઈશ્વર
શિવ એવાનામ વાળો છે. પર્વતમાં કેશરી સિંહોનું ગમના ગમન છે ઈશ્વર સિંહયાના એટલે કે

અંચલ ખનેલી લતાની જેમ ઇશ્વરે નાટક કરેલું છે. પર્વતમાં ઝરણાંરૂપે નદી વહે છે ઝરણા સમાન ઉજ્જવલ એવી ગંગા નદી ઇશ્વરના મસ્તકમાં છે, અથવા વ્યવસ્થિત રૂપે આકાશગંગા ઇશ્વરના મસ્તકે રહેલી છે. પર્વત-અતિ ઉન્નતતા-અતિ વિસ્તાર અને પાતાલમૂલ હોવાથી પર્વતનો દશેદિશાઓમાં વાસ છે. ઇશ્વર દિશાઓરૂપી વસ્ત્રવાળો છે. આ રીતે અબુદાચલ ઇશ્વરનો સમાનતા ધારણ કરતો હતો. ॥ ૫૯ ॥

રત્નસાન્વૌષધીપ્રસ્થમુખ્યશ્રિયા મેરુમુખ્યક્ષમામૃજ્જયાદર્જિતામ્ ।

શ્રૃંગ્નિર્ગત્વરાણાં શ્રરાણાં નિભાત્કીર્તિમેતાં વિભર્તીવ મૂર્તીં ગિરિઃ ॥૬૦॥

યો ગિરિર્બુદાચલઃ શ્રૃંગ્ગ્રન્થઃ સ્વશિશ્વરેભ્યો નિર્ગત્વરાણાં નિઃસરણશીલાનાં શ્રરાણાં નિર્યન્નિર્ગરપયઃપ્રવાહાનાં નિભાદ્યાજાત મૂર્તીં શરીરવતીમેતાં જગજ્જનતાપ્રત્યક્ષલક્ષ્ણાં કીર્તિં યશોવિસ્તૃતિં વિભર્તિં દધતીવ । કિંમૂતામ્ । રત્નસાન્વૌષધીપ્રસ્થાનાં મણિમયાનાં શિશ્વરાણાં તથા ઔષધીનાં ફલપાકાવસાનિકાનાં વશીકરણસ્વર્ણરજતાદિકારિકાણાં વા લતામૃમવિશેષાણાં પ્રસ્થાનાં વિવિધધાતુરસકૃપિકાદિસ્થાનકાનામપરશ્રૃંગ્ગાણાં મુખ્યયા પ્રકૃષ્ટયા શ્રિયા તત્પ્રમુખયા વા લક્ષ્મ્યા વૈભવેન ક્ષોભયા વા । મેરુમેણિશિશ્વરાણિ, હિમાચલે ત્વૌષધીપ્રસ્થં શ્રૃંગ્ગમ્ । અતઃપચ મેરુઃ સ્વર્ણાચલો મુખ્યઃ પ્રધાનો યેષુ । મુખ્યે ભાવો મુખ્ય આદિર્વા યેષુ તાદૃશાનાં ક્ષમામૃતાં પર્વતાનાં જયાત્પરામવનાદર્જિતાં સ્વાયત્તીકૃતામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

અબુદાચલનાં શિખરમાંથી નીકળતા પાણીનાં ઝરણાનેખડાને રત્નમય શિખરવાળા મેરુ પર્વત અને ઔષધિઓનાં સ્થાન રૂપ શિખરવાળો હિમાલય પર્વત એટલે કે મેરુ અને હિમાલય આદિ પર્વતોને જીતીને પ્રાપ્ત કરેલી જાણે સાક્ષાત્ કીર્તિ ન હોય તેવો અબુદાચલ શોભે છે. ॥ ૬૦ ॥

અર્જુનશ્રીદધો મર્ત્યમાલાસ્ફુરત્કંદરો મદ્રસાલોલ્લન્નૃસમૂઃ ।

વિમ્રતઃ સ્વઃસુમેરોરિવ સ્પર્ધયા યઃ પુરં ક્વાપિ ધત્તે ધરિત્રીધરઃ ॥૬૧॥

યો ધરિત્રીધરઃ અર્જુનપર્વતઃ ક્વાપિ કુત્રાપિ પ્રદેશે પુરં નગરં ધત્તે વિભર્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વઃ સ્વર્ગં વિમ્રતો ધારયતઃ સુમેરોઃ કનકાચલસ્ય । ‘મેરુઃ સ્વર્ગાધારઃ’ इति परसमये यदुक्तं च नैषધे—‘दिवमङ्गादमरात्रिरागताम्’ इति । સ્પર્ધયા સંદર્ષણેવ । યઃ કિંમૂતઃ ।

અર્જુનાનાં કકુભદ્રમાણાં મેરુપક્ષે સ્વર્ણનાં ચ શ્રિયં શોભાં દધાતીતિ દધઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । મત્યંનાં વિલાસાગતાઙ્ગનાયુતમનુષ્યાણાં પક્ષે અમત્યંનાં સ્વાઙ્ગનાસંગતકિનરસિદ્ધગન્ધર્વાદિ-
 દેવાનાં માલાભિઃ શ્રેણિભિઃ સ્ફુરન્ત્યઃ શોભમાનાઃ કંદરા ગુહા યસ્ય । પુનઃ કિંમૂતઃ । ભદ્રેઃ
 શ્રેષ્ઠૈરથવા કલ્યાણકલિતૈઃ કદાચિત્કેઽપિ તાન્ન ચ્વણ્ડયન્તિ તાદૃશૈઃ સાલૈઃ પાદપૈદ્વદારુભિર્વા
 ડહ્લસન્નુહાસંપ્રાપ્તુવન । મેરુપક્ષે—ભદ્રસાલનામ્રા મન્દરોપત્યકાવર્તિના વનેન ચ શોભમાનઃ ।
 પુનઃ કિંમૂતઃ । ઋક્ષાણાં મલ્લુકાનાં મહત્કે શાવૃતાઙ્ગનાં ‘રીંછ’ इति લોકે પ્રસિદ્ધાનાં
 વન્યસ્વાપદાનામ્ । મેરુપક્ષે—ઋક્ષાણાં નક્ષત્રાણામ્ । મૃઃ સ્થાનમ્ । ‘નક્ષત્રમૃઃ ક્ષત્રકુલપ્રસૂતે-
 યુક્તો નમોગૈઃ સ્વલુ ભોગભાજઃ । સુજાતરૂપોઽપિ ન યાતિ યસ્ય સમાનતાં કાંચન કાશ્વનાત્રિઃ ॥’
 इति चम्पूकથायाम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મેરૂપર્વત સ્વર્ગને ધારણ કરે છે, તેમ તેની સાથેની સ્પર્ધાથી અર્ધુદાચલ
 કોઈ પ્રદેશમાં નગરને ધારણ કરે છે. અર્ધુદાગિરિ, કકુભ નામનાં વૃક્ષોની શોભાને ધારણ
 કરનારો છે, મેરૂ સુવર્ણની શોભાને ધારણ કરનારો છે. અર્ધુદાગિરિ કીડાર્થે
 અંગનાઓ સહિત આવેલા પુરુષોની શ્રેણીથી શોભાયમાન ગુફાઓવાળો છે. મેરૂપર્વત કીડાર્થે
 ભાર્યાઓ સહિત આવેલા દેવોની શ્રેણીઓથી શોભતી ગુફાઓવાળો છે. અર્ધુદાગિરિ કોઈ
 પક્ષ સમયે છેદાય નહીં તેવા પ્રકારના દેવદાઙ્ગ આદિ વૃક્ષોથી ઉલ્લાસ પામે છે, મેરૂપર્વત
 ભદ્રશાલ વનવડે શોભે છે. અર્ધુદાચલ રીંછો આદિ શ્વાપદોનાં સ્થાનભૂત છે, મેરૂપર્વત
 નક્ષત્રોનાં સ્થાનરૂપ છે. આ રીતે અર્ધુદાગિરિ મેરૂ સાથે જાણે સ્પર્ધા ધારણ કરતો
 ન હોય ! ॥ ૬૧ ॥

અમ્બરાલિઙ્ગિશ્ચઙ્ગાવલીપલ્વલોપાશ્રયાઃ સ્મેરદમ્ભોજિની રાગિણીઃ ।

યોઽભિકેનાશ્રપાન્થેન સાકં સદા મિત્રવત્કારયામાસિવાન્સંગમમ્ ॥૬૨॥

યોર્જુદોઽગ્નિમિત્રવત્સસ્થેવ રાગિણીઃ શોણા અનુરક્તાશ્ચ સ્મેરન્તીર્ધિકસન્તીઃ અનુરાગા-
 તિરેકાત્સુહૃદીભવન્તીશ્ચામ્ભોજિનીઃ પન્થિનીચ્ચિયઃ કમલિનીશ્ચ । અભિકેન કામુકેન । ‘કામુકઃ
 કમિતા કમ્નોડુકઃ કામચિતાભિક.’ इति હૈમ્યામ્ । તથા ‘પ્રત્યઙ્ગમસ્યામભિકેન રક્ષાં
 કર્તુમ્ મધોનેવ નિજાશ્ચમસ્તિ’ इति નૈષધે । અનુરાગિણા અશ્રપાન્થેન ભાનુના સાકં સદા
 પ્રતિદિનં સંગમં સંયોગં કારયામાસિવાન્ નિમપિયતિ સ્મ । પ્રિયમિષ્નોઽપિ કયાચિદનુ-
 રાગિણ્યા પન્થિન્યા કામિન્યા સમં સ્વમિત્રં સંગમયતિ । કિંમૂતાઃ । અમ્બરમાકાશમા-
 લિઙ્ગન્તિ સંસ્પૃશન્તીત્યેવંશીલાનાં ષ્ટઙ્ગાણાં શિશ્વરાણામાવલી શ્રેણી તસ્યાં યે પલ્વલા અશ્વા-

તસરાંસિ તેષુ ઉપાશ્રયઃ સ્થાનં યાસામ્ । ‘કેલતી મદનયોરુપાશ્રયે’ इति नैषધે । ઉપાશ્રયઃ સ્થાનં સાધૂનામપિ પ્રસિદ્ધમ્ । અત્યુચ્ચેસ્તરશિખરસરસિરુહિણીનાં રવિણા સંયોગઃ સુકર પ્લેવેતિ । પશ્ચિનીનામપિ ચન્દ્રશાલાસંગતાનામ્ । ‘ચન્દ્રશાલા શિરોગૃહમ્’ इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કોઈ પ્રિયામત્ર મહેલની અગાસીમાં પોતાની અનુરાગિણી એવી કામિની સાથે મિત્રનો સંગમ કરાવે, તેમ અર્જુનદાસલ, ગગનચુંબી શિખરો ઉપર રહેલા સરોવરમાં જેનું સ્થાન છે તેવી વિકસિત લાલ કમલિનીનો, પોતાના મિત્ર સૂર્યની સાથે બાણે હંમેશાં સંગમ કરાવતો ન હોય ! ॥ ૬૨ ॥

સિન્ધુશૈલોદ્ભવદ્ગૌરવૈર્દુર્વહાં વિભ્રતો ભૂતધાર્ત્રી ફણામણ્ડલૈઃ ।

ભોગિનાં વાસવસ્યેવ વિશ્રાન્તયે નિર્મિતો નાભિજાતેન યઃ ક્ષમાધરઃ ॥ ૬૩ ॥

યઃ અર્જુનદાસલઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભોગિનાં ભુજંગમાનાં વાસવસ્ય પુરંદરસ્ય શેષનાગના થસ્ય વિશ્રાન્તયે વિશ્રામં દાતું નાભિજાતેન પ્રજાપતિના વ્રજાણા નિર્મિતઃ કૃત ઇવ । કિંમૂ- તસ્ય વાસવસ્ય । સિન્ધવઃ સર્વેઽપિ સમુદ્રાઃ, શૈલાઃ મેરુહિમાત્રિકૈલાસાદ્યાઃ સમસ્તા અપિ પર્વતાઃ, તેભ્યઃ ઉદ્ભવદ્ભિરુત્પદ્યમાનૈર્ગૌરવૈર્મારૈર્ગુરુતરભરૈર્દુર્વહાં દુઃસ્થેન લોદ્ધું શક્યમ્ । દુઃસ્થેન પરાનપેક્ષત્વેન એકેન સ્વયમેવાસાતેનોદ્યતે इति दुर्वहा तादृशीं भूतधात्रीं भूतानां चराचराणां गिरिसमुद्रादिमनुष्यपर्यन्तानां धरणशीलां समग्रमध्यमलोकं फणानां स्वशिरःस्फटानां मण्डलैश्चक्रवालैઃ કૃત્વા વિભ્રતો ધારયતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સર્વે નદીઓ અને સમસ્ત પર્વતોના અતિભારથી દુઃખપૂર્વક વહન થઈ શકે તેવા અસાધ્ય પદાર્થોને ધારણ કરતા પૃથ્વીને, કૃણુઓના સમૂહથી ધારણ કરતા નાગેન્દ્ર શેષ નાગને વિશ્રાંતિ આપવા માટે બાણે પ્રહારો આ અર્જુનદગિરિ ખનાવ્યો ન હોય ! ॥ ૬૩ ॥

કણ્ઠપીઠીલુઠત્પાર્વણશ્વેતરુક્તારકાનાયકોદાત્તમુક્તાલતા ।

વ્યોમ નિર્ભિઘ યાતેન યેનોચ્ચકૈર્ધાર્યતે ભૂમૃતેવાત્મભૂષાકૃતે ॥ ૬૪ ॥

યેન ભૂમૃતા અર્બુદાચલેન આત્મનઃ સ્વશરીરસ્ય ભૂષાકૃતે શોભાવિધાનાય કણ્ઠપીઠયાં ગ્રીવાયામ્ । યથા નૈષધે—‘દધદમ્બુદનીલકણ્ઠતામ્’ રાજમન્દિરવર્ણને । કણ્ઠશબ્દેન કન્ધરા । પતાવતા અધિત્યકા । પીઠશબ્દઃ સ્ત્રીક્લીધલિઙ્ગઃ । ‘જયત્યુદરનિઃસરઘ્વરસરોજ-પીઠીપઠચતુર્મુખમુખાવલીરચિતસામનામસ્તુતિઃ’ इति चम्पૂકથાયाम્ । તથા ‘વંશિકવક્રો-ષ્ટિકકન્યકુલ્લજપીઠાનિતકમવહિત્થમ્’ इति लिङ्गानुशासनेऽपि । લુઠન્તઃ इतस्ततो भवन्तो ये पार्वणाः पूर्णिमासंबन्धी श्वेतरुक् चन्द्रमाः तथा तारकास्तारा उपलक्षणात् ग्रहनक्षत्राणि तेषां नायको मध्यमणिस्तेन युक्ता उदात्ता उदारा महार्घ्या वा । ‘उदात्तनायकोपेता’ इति चम्पूकથાયाम્ । ‘उदात्तो महात्मा महार्घ्यश्च’ इति तट्टिपनકે । મુક્તાલતા મૌક્તિકહારો પ્રિયતે । કિમુ । ભૂમૃતા કિંમૃતેન । વ્યોમ ગગનં નિર્ભિઘ અત્યુચ્ચૈસ્તરત્વાદ્વિત્વા વિદાર-યિત્વા ઉચ્ચકૈરુર્ધ્વં યાતેન સંપ્રાપ્તેનેત્યત एव कंधरायां ज्योतिश्चक्रमायातम् ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાની જેમ પોતાના શરીરની શોભાને માટે અર્બુદાચલે આકાશને ભેદીને જીંથે ગયેલી કંધરાફી કંઠપીઠમાં (ગળામાં) આમ તેમ ભ્રમણ કરતા પૂર્ણિમાના ચંદ્રની ઉજ્જવલ કાંતિરૂપ મધ્યમણિવાળા શ્રદ્ધ, નક્ષત્ર અને તારાઓફી મુક્તાહાર બાજે ધારણ કર્યો ન હોય ! ॥ ૬૪ ॥

અપ્રવિશ્રાજિયન્મેદિનીભૃદ્ભૃગુત્રાતનિષ્પાતિપાથઃ પ્રવાહોત્થિતૈઃ ।

ઉત્પતદ્ધિઃ પતદ્ધિર્નભઃપદ્ધતૌ વિન્દુવુન્દૈરિવાભાવિ તારાભરૈઃ ॥ ૬૫ ॥

ઉત્પતદ્ધિર્મહત્પસ્તરોપરિ નિપતનાદુચ્ચૈરુલ્લદ્ધિમિઃ । અત एव कारणान्नभःपद्मतौ गगनमार्गे पतद्भिर्गत्वा तिष्ठदभिर्विन्दुवृन्दैर्जलकणनिकरैः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તારાભરૈઃ તારક-નિકરૈરિવાભાવિ ભૂતમિવ । શુચિજલકણા एवाकाशे तारा वभूवुः । કિંમૃતૈર્વિન્દુવૃન્દૈઃ । અન્ને નગનાઙ્ગણે વિશ્રાજિનાં શોભનશીલાનામ્ । નભસંગતાનામિત્યર્થઃ । યન્મેદિનીભૃદ્ભૃગૂનાં યસ્યાર્બુદાચલસ્ય શ્રદ્ધાણાં ભૈરવશમ્પારૂપાણાં વા તદાનાં વ્રાતેભ્યઃ સમૂહેભ્યો નિષ્પાતિભ્યો નિષ્પતનશીલેભ્યઃ અધોનિર્ગમનશીલેભ્યઃ પાથસાં નિર્જરનીરાણાં પ્રવાહેભ્યો ધારાભ્યઃ ઋત્થિતૈરુદ્ગતૈઃ પ્રાદુભૃતૈઃ ॥

૨લોકાકાથ

અબુદાચલ ઉપરથી અંપાપાત કરી રહેલા જલપ્રવાહો (અરણ્યો) ના પડવાથી જાંચે ઉછળતાં જલબિંદુઓ જાણે આકાશમાં તારારૂપે બની ગયા ન હોય ! ॥ ૬૫ ॥

મિત્રપુત્ર્યા સહ સ્થાતુમપ્યમ્બરે તામુપાદાય ભૂમે:પુનઃ સ્વ:સરિત્ ।

યદ્ગિરેર્વર્ત્મના શાલિતાલીમિલત્કુન્દમાલાચ્છલાદ્ગચ્છતીવામ્બરમ્ ॥ ૬૬ ॥

શાલિનીભિઃ શોભનશીલાભિઃ તાલીભિઃ રાજતાલીનામભિસ્તરુવિશેષૈઃ દેશૈકગ્રહણેન દેશિનો ગ્રહણમ્ । યથા ભામાગ્રહણેન સત્યતામેતિ । તૈઃ સમં મિલન્ટ્યઃ સઙ્ગં કુર્વન્ત્યઃ એકત્રોદ્ગતાયાઃ કુન્દાનાં વિકસિતકુસુમકદમ્બકવલક્ષીકૃતમુચ્ચકુન્દપાદપાનાં માલાયાઃ શ્રેણ્યાશ્છલાત્કપટાત્વઃસરિન્મન્દાકિની યદ્ગિરેર્યસ્યાર્બુદશૈલસ્ય વર્ત્મના માર્ગેણ ભૂમેઃ સકાશાન્નમસ્તલાદ્ભૂમીમુક્તીર્ય પુનસ્તત્ર ગમનેન દ્વિતીયવારમમ્બરમાકાશં ગચ્છતીષ યાતીવ । કિં કૃત્વા । મિત્રસ્ય સહયુર્ભાનોર્વા પુત્ર્યા યમુનયા સહ અમ્બરેડપિ ગગનાઙ્ગ જેડપિ સ્થાતુમેકત્ર સ્થિતિ વિધાતું યથા એકયા મૃત્યૌ પ્રયાગે યમુનયા સહ તિષ્ઠામિ તથા અપરયાપિ મૃત્યૌ આકાશેડપિ યમુનયા સદાહં વસામીતિ વિચિન્ત્ય મિત્રપુત્રીં કાલિન્દીનામ્નીં સહ સાર્ધમુપાદાય ગૃહીત્વા ।

૨લોકાકાથ

“એક મૂર્તિરૂપે યમુનાની સાથે પ્રયાગમાં રહું અને બીજીમૂર્તિરૂપે આકાશમાં રહું” આ રીતે વિચારીને એકત્ર રહેવા માટે આકાશગંગા, મિત્ર એવા સૂર્યની પુત્રી યમુનાને સાથે લઈને રાજતાલી નામનાં વૃક્ષોની સાથે ઉગેલાં મચકુંદ પુષ્પોની માલાના પહેાને, ગંગાનદી પૃથ્વી ઉપરથી ફરી આ પર્વત માર્ગે આકાશમાં જાણે જતી ન હોય ! ॥ ૬૬ ॥

રોહિણીરાગિભાવાન્નિજત્યાગિનં કાન્તમેળાઙ્ગમુત્સૃજ્ય કોપાકુલા ।

ઔષધીસંતતિર્નિર્મિમીતેડનિશં તાપસીવત્તપાંસીવ યસ્મિન્ગિરૌ ॥ ૬૭ ॥

ઔષધીનાં વિદ્યુષધૂનામ્ । ચન્દ્રસ્ય તત્પતિત્વાત્ । ‘રોહિણીદ્વિજનિશૌષધીપતિઃ’ इति हेमचन्द्रवचनात् । संततिः श्रेणिर्यस्मिन् गिरौ अर्बुदपर्वते । उत्प्रेक्ष्यते—तापसीव परिव्रा-

જિકારાજીવ અનિશં નિરન્તરં તપાંસિ શીતોષ્ણતાપનિરશનાદિકષ્ટાનિ નિર્મિમીતે કરો-
તીષ । કિંમૂતા । કોપાકુલા રોષોત્રેકકલુષીકૃતાશયા । કિં કૃત્વા । રોહિણ્યાં દક્ષાઙ્ગ-
જાયાં રોહિણીનામ્ન્યાં સ્વસપત્ન્યાં પત્ન્યાં વિષયે રાગિભાવાદત્યન્તાનુરક્તાશયત્વાન્નિજસ્યાત્મ
નસ્ત્યાગિનં ત્યજનશીલમેણાઙ્ક ચન્દ્રમસં કાન્તં સ્વભર્તારમુત્સૃજ્ય ત્યક્ત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદપર્વતમાં ઔષધિની શ્રેણી, પરિવ્રાજિકાની જેમ નિરંતર નિરાહારાદિ કષ્ટરૂપ
તપસ્થા કરે છે. પોતાનો પતિ ચંદ્ર, પોતાનો ત્યાગ કરીને પોતાની શોકય રોહિણીમાં
અત્યંત આસક્ત હોવાથી રોષયુક્ત બનીને ઔષધિ ચંદ્રનો ત્યાગ કરીને બાણે સ્વયં
તપશ્રયા કરતી ન હોય ! (ચંદ્રને ઔષધિપતિ કહેવામાં આવ્યો છે.)

માસતે શાતકુમ્ભાશ્મગર્ભોપલશ્રેણિસંવત્સશૃઙ્ગદ્વયં કુત્રચિત્ ।

યસ્ય વિશ્વાતિશાયિશ્રિયં વીક્ષિતું મેરુવિન્ધ્યાવિવાલ્પીભવન્તૌ સ્થિતૌ ॥ ૬૮ ॥

કુપ્રચિત્પ્રદેશે શાતકુમ્ભાનાં કાશ્વનાનાં તથા અશ્મગર્ભોપલાનાં મરુકતરત્નાનાં ચ
શ્રેણિભિઃ સમ્યક્પ્રકારેણ વલ્લપ્તં રચિતં દેવાદિના કૌતુકાન્નિર્મિતં શૃઙ્ગદ્વયં શિશ્વરબ્રન્નં
માસતે દીપ્યતે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—યસ્ય હિમાવ્રિનન્દનગિરેઃ વિશ્વેભ્યઃ સમસ્તપર્વતેભ્યોઽપિ
વિશ્વેભ્યો જગદ્ધયો વા અતિશાયિનીમત્યમ્યધિકાં શ્રિયં શોભાં લક્ષ્મીં વા વીક્ષિતું
સ્વદગ્ગોચરીકર્તું સ્થિતાવાગત્ય વસન્તૌ તથા અલ્પીભવન્તૌ વપુષા લઘુભવન્તૌ સ્વશરીરે
સ્વલપે પ્રણીય મેરુવિન્ધ્યૌ સ્વર્ણાચલજલબાલકશૈલાવિવ । ‘વિન્ધ્યસ્તુ જલબાલકઃ’
इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદગિરિના ઠોઠ પ્રદેશમાં સુવર્ણ અને અરક્ત મણીની રચનાવાળાં બે શિખરે શોભે
છે. એરૂ અને વિન્ધ્ય પર્વત અલ્પ શરીર વાળા થઈને અર્થાત્ પોતાનાં શરીર સંકોચીને
જગતની સર્વોત્કૃષ્ટ શોભા બેવા માટે બાણે અર્ધુદ પર્વતનાં બે શિખર રૂપે રક્ષા
ન હોય ! ॥ ૬૭ ॥

વિભ્રતો વાહિનીર્યસ્ય વાર્ધિષ્ઠવાણાવિનીઃ શ્રીપરાભૂત ભૂમીભૂતઃ ।

તિષ્ઠતઃ ક્ષોણિમાક્રમ્ય પૂષાર્ચિષા વેદગર્ભઃ કરોતીવ નીરાજનામ્ ॥ ૬૯ ॥

વેદગર્ભો બ્રહ્મા યસ્યાર્બુદભૂમીભૂતઃ પૂષા ભાસ્વાંસ્તસ્યાર્ચિર્જ્યોતિરથ ચ પૂષ્ણોર્ભનોસ્તુલ્યો
જાગ્વલ્યમાનત્વાહુઃસહોર્ચિર્નિર્ધૂમધૂમધ્વજસ્તેન નીરાજનામારાત્રિકાં કરોતીવેત્યુત્પ્રેક્ષ્યતે—
અન્યસ્યાપિ રાજા આરાત્રિકોત્તારણં ક્રિયતે । યથા કસ્યાપિ ભૂમૂતો વેદગર્ભો બ્રાહ્મણઃ
અર્થાત્પુરોધાઃ । વેદગર્ભઃ इति સામિપ્રાયં નામ તેન વેદમન્ત્રોચ્ચારપૂર્વકં દીપ્તવદ્વિના
નીરાજનાં નિર્મિત્રીતે । યસ્ય કિં કુર્વતઃ । ક્ષોણિ ભૂમીમण्डलमाक्रम्याधिष्ठाय સર્વાત્મના-
ભિવ્યાપ્ય તિષ્ઠતઃ યસતઃ સ્થિતિં કુર્વતઃ । પુનઃ કિંભૂતસ્ય । વાર્ધીનાં ચતુઃસમુદ્રાણાં પ્લવાન
વારિપુરાનાપ્લાવયન્ત્યતિક્રામન્તિ આક્રામન્તિ ચેત્યેવંશીલા વાહિનીર્નંદીઃ સેનાશ્ચ વિભ્રતઃ
કિંભૂતસ્ય । શ્રિયા આત્મીયયા શોભયા ચતુરંગચક્રાદિવૈભવૈઃ કૃત્વા પરાભૂતા વિજિતાઃ
સ્વપાદપદ્મમધુકરીકૃતા ભૂમીભૂતઃ પર્વતા નૃપાશ્ચ યેન સઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આર સમુદ્રનાં પાણીના પૂરોતું આક્રમણ કરીને રહેલી નદીઓ રૂપ જેની સેના છે,
પોતાની લક્ષ્મીથી પરાભવ કરીને જેણે પોતાના ચરણક્રમલનાં ભ્રમરરૂપે અન્ય પર્વતો રૂપ
રાખ્યો ખનાવ્યા છે, તેમ જ સંપૂર્ણ રીતે ભૂમંડલને વ્યાપીને જે રહેલો છે, તે અર્બુદ
પર્વતની બાજુ પ્રદક્ષા સૂર્યની બાજવલ્લભાન કાંતિ વડે આરતિ કરતા નહોતો ! ॥ ૬૯ ॥

યન્નમઃસક્ષિશ્રુજ્ઞાજ્ઞનાલિજ્ઞિનાં કિનરાણાં સમં યૌવતૈર્ગાયતામ્ ।

ગીતમાકર્ણ્ય રઙ્કુર્મુગાઙ્કં તદાક્ષિત્ત્વેતા વ્રજન્નગ્રતોઽસ્ત્રેદયત્ ॥ ૭૦ ॥

રઙ્કુશ્ચન્દ્રસ્યાઙ્કમૃગઃ અગ્રતઃ અર્બુદાચલશ્રુજ્ઞાણિ સંત્યજ્ય પુરસ્તાદ્વ્રજન્ પ્રતિષ્ઠમાનઃ
મૃગાઙ્કં વિધુમસ્ત્રેદયત્ મહત્સ્ત્રેદમુત્પાદયતિ સ્મ । કિંભૂતો રઙ્કુઃ । તદાક્ષિત્ત્વેતાઃ તત્ર
કિનરકૃતગીતે આક્ષિત્ત્વં ધિલગ્નં ચેતી મનોવૃત્તિર્યસ્ય સઃ । કિં કૃત્વા । યસ્યાર્બુદગિરેર્ન-
ભસોઽમ્બરસ્ય સજ્જો મિલનં વિદ્યતે યેષાં તાદૃશાનિ શ્રુજ્ઞાજ્ઞનાનિ શિખરોપરિતનપ્રદેશા-
સ્તાન્યાલિજ્ઞન્ન્યાભિગ્મ્યન્તિ આશ્રયન્તીત્યેવંશીલાસ્તાનૃગિવધાનામ્ । તથા યૌવતૈર્યુવતીનાં
કિનરીણાં ગણૈઃ સમં સાર્થં ગાયતાં સ્વરસેન ગાનં કુર્વતાં કિનરાણાં કિપુરુષાણાં ગીતં
મધુરધ્વનિલયમયમેયમાકર્ણ્ય શ્રવણપારણાં પ્રણીય ।

શ્લોકાર્થ

અર્ધુદાચલનાં ગગનચુંબી શિખરોનાં અગ્રભાગે રહેલા કિન્નરોની સાથે કિન્નરીઓના વૃન્દ વડે ગવાતા મધુર ગીતોને સાંભળીને વ્યાક્રિપ્ત ચિત્તવાળા (સાંભળવામાં લીન બનેલો) થયેલો ચન્દ્રના લાંછન રૂપે રહેલો મૃગ બાળે આગળ ચાલતા ચાલતા ચંદ્રને ખેદ પમાડતો હોતો ! ॥ ૭૦ ॥

યત્ર ચન્દ્રોદયશ્ચ્યોતદિન્દૂપલપ્રસ્થસંસ્થાયુકોન્નિદ્રકુન્દદ્રુમે ।

રાજતે રાશિરિન્દિન્દિરાણાં સુધાસાગરે શેષશાયીવ શક્રાનુજઃ ॥ ૭૧ ॥

યત્રાર્ધુદશૈલે ચન્દ્રસ્ય મૃગાહકયોદયેનામ્યુદ્રમેન શ્ચ્યોતન્તઃ ક્ષરન્તોઽમૃતરસં સ્રવન્તો ચે હન્દૂપલાઞ્ચન્દ્રકાન્તમણ્યસ્તેષાં પ્રસ્થં શિખરં તત્ર સંસ્થાયુકો વસનશીલઃ ઉદ્રતત્વાત્સ્થાયી તથા ઉન્નિદ્રો વિકસિતઃ સ્મિતકુસુમવ્રજવિશદીકૃતો યઃ કુન્દદ્રુમઃ તત્ર હિન્દિન્દિરાણાં ભ્રમરાણાં રાશિઃ સમૃદ્ધો રાજતે શોભતે । ક ઇવ । હિન્દ્રાવરજ ઇવ । યથા સુધાયા ઉત્પત્તિસ્થાને ક્ષીરસાગરે શેષે નાગાધિરાજશય્યાયાં શેતે સ્વપિતિ હત્યેવંશીલઃ શેષશાયી કૃષ્ણઃ શોભતે ॥

શ્લોકાર્થ

સુધાના ઉત્પત્તિસ્થાન રૂપ ક્ષીર સમુદ્રમાં શેષનાગની શય્યામાં સૂતેલા જેમ કૃષ્ણ શોભે તેમ ચંદ્રના ઉદયથી જેમાંથી અમૃત રસ ટપકી રહ્યો છે અને ચંદ્રકાંત મણીઓનાં શિખર ઉપર રહેલી વિકસિત મચકુંદ પુષ્પમાં રહેલી ભ્રમરોની રાશિ શોભે છે. ॥ ૭૧ ॥

મેરુમુખ્યાસ્થિલોર્વીધરાણામિવોપાત્તસારૈરસૌ વેધસામૃજ્યત ।

एष निःशेषभूमीभृतां निर्जयं निर्मिमीते न चेद्वैभवेः स्वैः कुतः ॥ ७२ ॥

મેરુઃ સ્વર્ણાચલો મુખ્યઃ સર્વોચ્ચૈસ્તરત્વાત્ રતનસાનુસુવર્ણમયત્વાચ્ચ પ્રકૃષ્ટ આદિમો વા મુખે આદૌ ભવતિ વ્યુત્પત્યા પ્રથમો યેષાં તાદૃશાનામસ્થિલાનાં સમપ્રાણામુર્વીધરાણાં પર્વતાનામુપાત્તૈરુપ સમીપે આગત્ય આત્તૈઃ સમ્યગ્વલોકનપૂર્વં સંગૃહીતૈઃ સારૈઃ સર્વાતિશાચિપરમાણુદલૈઃ કૃત્વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અસૌ અર્બુદાચલો વેધસા જગત્સૃજા અસૃજ્યત સૃષ્ટો વિરચિત ઇવ । પર્વં ચેન્ન તર્હિ ણ્ણોઽર્બુદાગ્નિઃ સ્થૈરાત્મીયૈર્વૈભવૈઃ શોભાતિશયૈઃ કૃત્વા નિર્ગતઃ શેષોઽવિષ્ટો યેષુ તે નિઃશેષાઃ સમસ્તાસ્તેષાં ભૂમીભૃતાં યાવજ્જગદ્ગિરીણાં નિર્જયં નિતરાં જયં પરિભવં કુતઃ કસ્માત્કારણાન્નિર્મિમીતે કરોતિ ॥ હત્યર્બુદાચલવર્ણનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

મેરૂ પર્વત આદિ સમસ્ત પર્વતોનાં સારભૂત શ્રેષ્ઠ દેશોને શ્રદ્ધાથી કરીને પ્રદક્ષિણે આ અર્બુદાચલનું નિર્માણ કર્યું. એ એમ ના હોય તો પોતાના વૈભવથી 'અર્બુદગિરિ સમસ્ત પર્વતોનો વિજય કર્યાથી કરી શકે ? ॥ ૭૨ ॥

આરુઘ્નુર્મુમુશ્વક્ષિતીન્દ્રસ્તતોડલંકરોતિ સ્મ દેશં સવેશં ગિરેઃ ।

ગૌરવેણાધિકોડહં ગિરિર્વાસ્ત્યસૌ ચેતસીતીવ હ્રલ્લેખવાન્વીક્ષિતુમ્ ॥ ૭૩ ॥

તતોડર્બુદાદ્રિદર્શનાનન્તરમારુઘ્નુર્બુદપર્વતોપરિભૂમીમધ્યારોહુમિચ્છુઃ ચઢિતુકામો મુમુશ્વક્ષિતીન્દ્રઃ શ્રમણધરણીરમણો ગિરેર્દિમાદ્રિનન્દનસાનુમતઃ સવેશં સમીપવર્તિનં દેશં ભૂભાગમલંકરોતિ સ્મ ભૂષયામાસ । इत्यमुना प्रकारेण वीक्षितुं विलोकयितुं चेतसि स्वमानसे ह्रल्लेखवानुत्कण्ठाकलित इव । इति किम् । गौरवेण माहात्म्येन गुरुतया वा कृत्वा अहमधिको गिरिर्वाभ्यधिकोऽस्ति । यद्यपि परप्रशमरससुधासमुद्रमध्यनिमग्नमनसां कदाचिदप्याशये लेशमात्रमप्यनुत्સुकता स्यात्, तन्महात्म्यमौलीनां तेषां सूरीणां स्वप्नेऽपि नायमभिप्रायः प्रादुर्भवेत् । किंतु केवलं कवेरियं कल्पनामात्रोत्प्रेક્ષेति । अथ वा छाद्यस्थयात्कदाचिदुत्કલिकालेशः संभवत्येव गौतमादीनामपि शकादिकृतनाटका-वलोकने ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદાચલને જોયા બાદ; મુમુક્ષુઓના ઇન્દ્ર આચાર્યે તેનાપર ચઢવાની ઇચ્છાથી પર્વતની તળેટી અલંકૃત કરી અર્થાત્ તળેટીમાં પધાર્યા બાજુ કે માહાત્મ્ય વડે હું અધિક છું કે પર્વત ? આવી ઉત્કંઠા મનમાં પેદા ન થઈ હોય ! (યદ્યપિ પ્રશમરસમાં મગ્ન મહાત્માઓને ક્યારે પણ આવા પ્રકારની ઉત્સુકતા થાય નહીં તો પ્રશમરસમહોદધિ એવા હીરવિજયસૂરિને તો સ્વપ્નમાં પણ આવી ઉત્કંઠા પ્રગટ થાય જ નહીં. આ તો કવિની કલ્પના છે. ॥ ૭૩ ॥

અર્બુદાધિત્યકામભ્રવિભ્રાજિર્ની સૂરિર્સિંહઃ સમારોહુમારબ્ધવાન્ ।

કિં વ્યવસ્યઙ્ગમ્મૂર્ધસંસ્થાયિનીમુદિવશ્ચુર્મહાનન્દસીમન્તિનીમ્ ॥ ૭૪ ॥

સુરિસિંહઃ અગ્રે આકાશે વિભ્રાજતે હત્યેવંશીલામ્ । અમ્બરચુમ્બિનીમિત્યર્થઃ । અથ
વા અગ્રેમંથૈઃ કૃત્વા શોભનશીલામ્ । ‘ગિરૌ તિષ્ઠન્તિ વારિદાઃ’ હત્યુક્તેઃ । અર્બુદસ્ય
હિમાદ્રિનન્દનશૈલસ્યાધિત્યકામુર્ધ્વભૂમિકાં સમારોઢું સમ્યક્પ્રકારેણ ચઢિતુમારબ્ધવાન
પ્રારમ્ભતે સ્મ । સિંહસ્ય તુ ભૂધરાધિત્યકાઘ્યારોહણં યુક્તમેવ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જગતાં ત્રયાણાં
ભુવનાનાં મુગ્ધિ મસ્તકે સંસ્થાયિની જગત્ત્રયોપરિ સંતિષ્ઠતે નિવસનશીલા હત્યેવંશીલાં
મહાનન્દો મુક્તિરેવ સીમન્તિનીં પ્રૌઢકુમારિકામુદ્વિવક્ષુરુદ્ધોદુમિચ્છુઃ પરિણેતુકામઃ સન
વ્યવસ્યન્ વ્યવસાયમુદ્યમં કુર્વાણ ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યોમાં સિંહસમાન હીરવિજયસૂરિએ ગગનચુંબી અર્બુદપર્વત ઉપર ચઢવાને
પ્રારંભ કર્યો. તે જાણે ત્રણે જગતના મસ્તક ઉપર રહેલી મુક્તિરૂપી કુમારિકાને
પરણવાની ઇચ્છાથી આવે. હૃદય કર્યો ન હોય ! ॥ ૭૪ ॥

તદ્ગુણશ્રેણિર્નિર્વર્ણનાનન્દિતો વાતપૂર્ણીભવત્કીચકાનાં ક્વણેઃ ।

અદ્રિરભ્યાગતસ્યેવ તસ્યાન્તિકાગામિનઃ પ્રીતિમાન્પૃજ્ઞતિ સ્વાગતમ્ ॥ ૭૫ ॥

પ્રીતિઃ સ્નેહઃ પ્રમોદો વા વિદ્યતે यस્ય તાદૃશોઽદ્રિરર્બુદાચલઃ અન્તિકે સ્વસમીપે
આગચ્છતિ આયાતીત્યેવંશીલસ્ય તસ્ય સૂરેઃ વાતેન વાયુના પૂર્ણીભવતામન્તઃપૂર્યમાણાનાં
કીચકાનાં સચ્છિદ્રવંશાનાં ક્વણૈર્નિઃસ્વાનૈઃ । ‘સ કીચકૈર્મારુતપૂર્ણરન્ધ્રેઃ કૂજદ્ભિરાપાદિ-
તવંશકૃત્યમ્’ इति रघौ । સ્વાગતં સુખેનાગમનાદિવાર્તાં પૃચ્છતિ પ્રશ્નયતીવ । કસ્યે-
વ । અભ્યાગતસ્યેવ । યથા સ્વસમીપે સમેતસ્ય પ્રિયપ્રાપ્ત્વર્ણિકસ્ય સ્નેહકલિતઃ સ્વાજન્યા-
ત્પ્રમોદકલિતઃ પ્રિયત્વાત્સ્વાગતં પૃચ્છત્યનુયુનક્તિ । કિંમૂતઃ અદ્રિઃ । તસ્ય હીરસૂરેર્ગુણાનાં
શ્રેણેર્નિર્વર્ણનાદર્શનાદાનન્દિતઃ પ્રદૃષ્ટમાનસો જાતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યની ગુણશ્રણિ જોવાથી આનંદિત અનેહો ‘અર્બુદાચલ’ પોતાની સમીપે
આવેલા આચાર્યનું પવનથી પૂર્ણ થયેલા છિદ્રવાળા વાંસના મધુર આવાજ વડે, પ્રીતિ-
પૂર્વક જાણે સ્વાગત કરતો ન હોય ! ॥ ૭૫ ॥

लोलरोलम्बकोलाहलप्रस्तुतस्फीतकीर्तिस्तवामोदमेदस्विनी ।

यत्र सस्यैर्नताङ्गी लताविग्रहावाकिरत्कुञ्जदेवी प्रसूनैः प्रभुम् ॥ ७६ ॥

यत्रार्बुदगिरौ कुञ्जदेवी । जातावेकवचनम् । वनदेवता प्रसूनैः प्रबलपवनप्रसरप्रपतत्कु-
सुमोत्करैः कृत्वा तं हीरस्वरिमवाकिरत् वर्धापयति स्म । 'अवाकिरन्वयोवृद्धास्तं लज्जैः
पौरयोषितः' इति रघौ । किंभूता कुञ्जदेवी । लोला मकरन्दपानकृते चपला ये रोलम्बा
मधुकरास्तेषां कोलाहलः गुञ्जारूपः कलकलस्तेन प्रस्तुताः प्रारब्धाः स्फीता वर्धमानाः
कीर्तयशसः स्तवाः स्तुतयो यया । पुनः किंभूता । आमोदेन पुष्पादिपरिमलेन प्रमोदेन
वा मेदस्विनी पुष्टा प्रोद्भूतपुलककोरकाकलिता । पुनः किंभूता । सस्यैः स्वफलभारेण नताङ्गी
नम्रीभवत्तनुयष्टी । पुनः किंभूता । लता कुसुमितफलितवल्ली एव विग्रहः शरीरं यस्याः सा ॥

श्लोकार्थ

रसपानक्षोद्युषी भ्रमरानां शुभ्रवर्णी आचार्यना प्रसरता यशनी स्तुतिं कर्तुं
अने पुष्पोनी परिमलक्षु लक्ष्मी रोमाञ्चित अनेली तथा दूषोवडे नमी गयेली अभुङ्-
गिरिनी वनदेवी; लताक्षी शरीर धारण करीने लक्ष्मि पुष्पो वडे आचार्यने वधावती
न होय ! ॥ ७६ ॥

यत्र कल्लोलयन्त्रैककल्लोलिनीर्मन्दमान्दोलयन्स्मेरदुर्वीरुहान् ।

स्वर्णदीपञ्चपौष्पैः करम्बीकृतो गन्धवाहोऽनुगामीव तं भेजिवान् ॥ ७७ ॥

गन्धवाहः । गन्धं कुसुमादीनां मृगमदादीनां वा सौरभ्यं वहते धारयतीति गन्धवाहो
वायुः पुरुषविशेषणं वा । यत्र पर्वतेऽनुगामीव सेवक इव तं हीरस्वरिं भेजिवान् सेवते
स्म । वायुश्च त्रिधा वर्ण्यते—शीतो, मन्दः, सुरभिश्च । तदेव त्रैविध्यं दर्शयति । किं
कुर्वन् गन्धवाहः । नैका अनेकस्थानस्थायिनीः कल्लोलिनीस्तरङ्गिणीः कल्लोलयन् स्वरंहः-
प्राबल्येन कल्लोलमालाकलिताः कुर्वन् । एतेन शीतलः । पुनः किंभूतः । मन्दं शनैः स्मेरतो
विजृम्भमाणान् । कुसुमितानित्यर्थः । उर्वीरुहान् विविधवृक्षान् आन्दोलयन् तरलीकुर्वाणः ।
एतेन मन्दः । घनगहनानोकहास्फालनेन मन्दीभूत इत्यर्थः । पुनः किंभूतः । स्वर्णद्याः
पर्वतस्याग्रकषत्वेनात्युच्चैस्तरत्वाद्भग्नगङ्गायाः पद्मानां कमलानां पौष्पै रजोभिः करम्बीकृतो
व्याप्तः । एतेन सुरभिः ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદગિરિનો શીતલ, મંદ અને સુરભિ પવન આચાર્યને સેવકની જેમ અનુસરતો હતો. અનેક સ્થાનમાં રહેલી નદીઓને કલ્પોલિત કરતો હોવાથી શીતલ; વૃક્ષોને મંદ-મંદ આંદોલન (ચંચલ) કરતો હોવાથી મંદ, અને આકાશગંગામાં કમલોની રજથી વ્યાપ્ત કરતો હોવાથી સુરભી-આવે પવન વહી રહ્યો હતો. ॥ ૭૭ ॥

કુત્રચિત્તોરણસ્તગ્વિલાસશ્રિયં વિભ્રતિ વ્યોમસંચારિણઃ સારસાઃ ।

સિદ્ધપુર્યાં યિયાસોઃ પુરસ્તાત્પ્રભોર્વિશ્વકર્તૃવ મઙ્ગલ્યમાલા કૃતા ॥ ૭૮ ॥

કુત્રચિત્કસ્મિન્નર્બુદશૈલપ્રદેશે વ્યોમ્નિ આકાશે સંચરન્ત્યુડ્ઘીયમાના ગચ્છન્તીત્યેવ-શીલા ગગનગામિનઃ સારસાઃ પક્ષિવિશેષાઃ પ્રસિદ્ધાઃ પક્ષિણસ્તોરણન્નજઃ તોરણમાલાયા વિલાસશ્રિયં લીલાલક્ષ્મીં વિભ્રતિ ધારયન્તિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સિદ્ધિપુર્યાં નિર્વૃત્તિનગર્યાં યિયાસોર્ગન્તુમિચ્છોઃ પ્રભોર્હીરસુરીન્દ્રસ્ય પુરસ્તાદગ્રતઃ વિશ્વકર્ત્તા સર્વેવસ્તુવિધાયિના વિધિના કૃતા વિહિતા મઙ્ગલ્યમાલા । વન્દનમાલિકેવ । જગત્કર્ત્તા વા રચિતેતિ શેષઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદ પર્વતનાં કેઈ પ્રદેશમાં ગગનગામી ‘સારસ’ પક્ષીઓ તોરણની માલારૂપે શીલા ધારણ કરતા હતા; બાણે સુક્રિતરૂપી નગરીમાં જવાની ઈચ્છાવાળા આચાર્યની આગળ બ્રહ્માએ મંગલમાલાની રચના કરી ન હોય ! ॥ ૭૮ ॥

ક્વાપિ શાઙ્કારિણો નિર્જરાન્મઃપ્લવાઃ પ્લાવયન્તિ સ્મ તત્પર્વતોપત્યકામ્ ।

સિદ્ધસિન્ધુર્નભસ્તો નિરાલમ્બના નિષ્પતન્તીહ કલ્પસાવલમ્બા કિમ્ ॥ ૭૯ ॥

ક્વાપિ કુત્રચિત્સ્થાને શાઙ્કાર इति શબ્દોઽસ્ત્યેગ્વિતિ શાઙ્કારિણઃ । નિર્જરાણાં ધ્વનેર્શાઙ્કાર इति સંજ્ઞા । યદુક્તં પાણ્ડવચરિત્રે—‘શ્રરન્નિર્જરશાઙ્કારી’ इति । સશબ્દા નિર્જરાણામ્મઃપ્લવાઃ પયઃપ્રવાહાસ્તત્પર્વતોપત્યકામર્બુદાચલશિખરાધામૂમિકાં શિખરાપેક્ષ-યોપત્યકાં પ્લાવયન્તિ સ્મ નિર્મરં ભરન્તિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—નિરાલમ્બના નિર્ગતાધારા અતઃ એવ નભસ્તો ગગનાઙ્ગનાદાલમ્બનરાહિત્યાન્નિષ્પતન્તી અધોઘ્રશ્વન્તી સતી । પુનરિદ્ધાર્બુદાચલે કલ્પો નિર્મિતોઽવલમ્બ આશ્રયો યયા તાદૃશી સિદ્ધસિન્ધુઃ કિમ્ ગગનગજ્ઞેવ । નિર્જરપયસામત્યૌજ્વલ્યાદ્ગ્જ્ઞોત્પ્રેક્ષા ॥

श्लोकाथं

‘अंकार’ने ध्वनि करतां अरक्षुनां पाणीप्रवाहो पर्वतानी निम्न भूमिने प्लावित
(जलपूषु) करता हुता, जल्ले आकाशमां निराखंभन रडेवाना कारल्ले भूमि उपर पडती
आकाशगंगा, अर्धुद पर्वतनुं आखंभन लधने रडी गर्ध न डोय ! ॥ ७९ ॥

पर्वते कुत्रचित्कुर्वतेऽन्तर्मदैर्मेदुराः कुञ्जरा गर्जिविस्फूर्जितम् ।

यज्जितेनेव विन्ध्याद्रिणा प्राभृतं प्रापिताः शक्रनागानुवादा इमे ॥ ८० ॥

पर्वते गौरीगुरुसुतेऽचले कुत्रचित् गह्वरादिप्रदेशे अन्तर्मध्ये मद उन्मादो दानप्रवाहो
वा तेन मेदुरा स्वेच्छाचारित्वात्पुष्टाङ्गाः कुञ्जराः षष्ठिहायना यूथनाथा गजाः । यदुक्त-
मुत्तराध्ययने—‘कुञ्जरे सद्भिहायने’ इति । गर्जिविस्फूर्जितं गर्जारवस्फूर्तिं कुर्वते । सजल-
जलद्वद्रजंन्तीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—यज्जितेन अर्बुदपर्वतपराभूतेन विन्ध्याद्रिणा जलवालक-
शैलेन शक्रनागमिन्द्रगजमैरावणमनुवदन्त्यनुकुर्वन्ति पेरारवणोपमानाः । अथ वा
हरिकरिणमनु पश्चाद्गच्छन्ति वयं पूर्वं शोभातिशयादिभिः प्रथमतो गणनीया पेरारव-
तस्तु अस्मत्पश्चाद्गणनीय इति कथयन्ति वा । हस्तिमल्लप्रतिमल्ला इत्यर्थः । इति शक्रनागा-
नुवादा इमे प्रत्यक्षलक्ष्या गजा हस्तिनः प्राभृतमुपदां प्रापिताः दौकिता इव ॥

श्लोकाथं

अर्धुद पर्वतनां कोर्धं महेन्मत गजेन्द्रो ‘गर्जरव’ करता हुता. अर्धुदायलथी पराभव
पामेला विन्ध्यायल पर्वते, औरावत डोथीनी उपमा पामेला गजेन्द्रो अर्धुदपर्वतने
लेटणुइये आभ्या न डोय ! ॥ ८० ॥

आशुगालोलसालाङ्गहारो भ्रमद्भृङ्गवाग्मीतिवेल्लताहस्तकः ।

सुरिपादाम्बुजस्पर्शमासाद्य यो नृत्यतीव प्रमोदं दधद्भूधरः ॥ ८१ ॥

सुरेर्वाच्यमचक्रवर्तिनः पादाम्बुजयोश्चरणकमलयोः स्पर्शमनुषङ्गमासाद्य संप्राप्य
प्रमोदं मनस्यानन्दं दधद्ब्रह्म यो भूधरोऽर्बुदाचलो नृत्यतीव नृत्यं करोतीव । नृत्यलक्ष-
णानि दर्शयति । किंभूतः । आशुगैः शीघ्रगामिभिरतिवेगवत्तरैः पवनैः कृत्वा आसाम-

સ્ત્યેન શાસ્ત્રાપ્રશાસાદિભિઃ સાર્ધં લોલાશ્વપલાઃ સંજાયમાના યે સાલા નાનાજાતીયતરવઃ
ત પવ તૈઃ કૃત્વા વા અઙ્ગહારોઽઙ્ગવિક્ષેપો નાટકાભિનયદર્શનં યસ્ય । પુનઃ કિંભૂતઃ ।
ધ્રમન્તો વિવિધવિકસિતકુસુમમકરન્દપાનાર્થમિતસ્તતઃ પર્યટન્તો યે મૃદ્ધાસ્તેષાં વાગ્ધાણ્યેવ
ગીતિર્ગાનં યસ્ય । 'વાળ્યા મૃદ્ધી પિકીરવા, ઇતિ કાવ્યકલ્પલતાયામ્ । તથા વેલ્લન્ત્યો
મરુત્તેરલા ભવન્ત્યો યા લતા વલ્લચસ્તા પવ હસ્તકા વિવિધહસ્તચેષ્ટનાનિ યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

શિશુગામી પવનથી ચંચલ બનેલાં અનેક ભતિનાં વૃક્ષોએ જ્યાં અંગમરોડ રૂપ
અભિનય કર્યો છે રસપાન માટે આમતેમ લમતા બ્રમરોનાં ગુંબારવ રૂપ જ્યાં સંગીત
છે, તેમજ પવનથી ચપલ બનેલી લતાઓ રૂપ વિવિધ પ્રકારની હાથની જ્યાં ચેષ્ટાઓ
છે; તેવા પ્રકારનાં અર્ધુદ પર્વત; આચાર્યનાં ચરણકમલને સ્પર્શ પામીને હૃદયમાં
આનંદ ધારણ કરતો બાણે નૃત્ય કરતો ન હોય ! ॥ ૮૧ ॥

યઃ પરાન્કૌતુકૈઃ કામકુત્કણ્ઠયન્નાસ્ય જઠ્રે મનશ્ચિત્રમત્રાસ્તિ કિમ્ ।

સ્મેરયન્નપ્યશેષં કુમુત્કાનનં પદ્મમુદ્બોધયેત્પાર્વણેન્દુઃ કિમ્ ॥ ૮૨ ॥

યોઽર્બુદાચલઃ પરાન્પરજનાન કૌતુકૈરાત્મીયાલોકનીયાનેકકૌતુહલૈઃ કૃત્વા કામમતિ-
શયેન ઉત્કણ્ઠયન્નુત્સુકભાષં પ્રાપયન્ સન્નપિ અસ્ય હીરસ્ત્રેર્મનો માનસં ન જઠ્રે ન હૃતવાન
ન સ્વવશીચક્રે । અગ્રેહ સ્થાને કિં ચિત્રં કિમાશ્ચર્યમ્ । તદેવ દૃઢયતિ—અશેષં સમસ્તં
કુમુદાં કૈરવાણાં કાનનમ્ । વૃન્દમિત્યર્થઃ । સ્મેરયન્નિવિકાશયન્નપિ પાર્વણેન્દુઃ પૂર્ણમાસંચન્ધી
ચન્દ્રમાઃ પદ્મં સૂર્યોદયવિકસનશીલં કમલં કિમ્બોધયેદ્વિનિદ્રીકુર્યાત્ વિકાશયેત્ અપિ તુ
ન ॥ ઇત્યર્બુદાચલકૌતુકાનિ ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદાચલ પોતાનાં અનેક કૌતુકોથી અન્ય જનોને આશ્ચર્યમુગ્ધ કરતો હોવા
છતાં પણ આચાર્યના ચિત્તને હરી શક્યો નહીં; પરંતુ એમાં આશ્ચર્ય શું ? પૂર્ણિમાનો
ચન્દ્ર સમસ્ત કુમુદ વનને વિકસિત કરતો હોવા છતાં પણ શું સૂર્યવિકાસી કમલને
વિકસિત કરી શકે ? નહીં જ ! ॥ ૮૨ ॥

मन्दमन्दं चलन्नर्बुदोर्वीधराधित्यकामध्यरोह्यतीनां पतिः ।

शंभुसौधैः पवित्रीकृतोर्वीतलां रूप्यशैलस्य चूलामिवेच्छावसुः ॥ ८३ ॥

यतीनां श्रमणानां पतिः स्वामी हीरसुरिर्मन्दमन्दं शनैः शनैः । 'गगनमवजगाहे मन्द मृगाङ्कः' इति चम्पूकथायाम् । चलन्संचरन्नर्बुदोर्वीधरस्याधित्यकामृध्वंभूमिकामध्यरो हृदारूढवान् संप्राप्तः । क इव । इच्छावसुरिव । यथा धनदः कैलाशशैलस्य चूलामधि-रोहति । किंभूतामधित्यकां चूलां च । शंभूनां वृषभादिचतुर्विंशतितीर्थकृतां सौधैः यद्यपि भरतकारितः सिंहनिषद्यानामा एक एव प्रासादः । तथापि सुरविद्याधरराजभिर-न्येऽपि तत्पार्श्वे प्रासादाः कारिताः संभाव्यन्ते शत्रुंजयरैवताचलादिवत् । अथ यद्येक एव तदा सर्वोत्तमत्वात्पूज्यत्वाद्वा बहुवचनम् । पक्षे शंभोरीश्वरस्य सौधैः पत्नीपुत्रप्रमथा-दिगणानां परिजनपरिवाराणां मन्दिरैः कृत्वा पवित्रीकृतं पावनं निर्मितमुर्वीतलं भूमीपीठं यस्याः सा ॥

श्लोकाथ

धंश्वरनी पत्नी, पुत्रगण आदि परिजनानां मन्दिराथी पवित्र थयेली कैलास-पर्वतनी शूलिका उपर अथवा लरतयडवतीये निर्माणु करेला ऋषभ आदि योपीश तीर्थकरानां प्रासादाथी जेनी भूपीठ पवित्र जनेली छे तेवा कैलास पर्वतनी शूलिका उपर कुण्डेर आरोहणु करे तेम मंद मंद आलता आचार्य श्री हीरविजयसूरिजे अभुंद पर्वतनी भूमि उपर आरोहणु कथुं ! ॥ ८३ ॥

पुण्यभाजां हृदाकृष्टिमन्त्रानिव श्रीमदर्हद्गृहान्निर्जितस्वर्गहान् ।

अर्बुदश्रीव्रतंसायमानान्प्रभुर्नेत्रपत्रैरसौ प्रीतचेताः पपौ ॥ ८४ ॥

असौ प्रभुर्हीरसुरिः श्रीमतः शोभाशालिनः अर्हद्गृहान् जिनप्रासादान् । अथ वा श्रीस्त्रिभुवनाधिपत्यलक्ष्मीविषते । येषाम् तादृशानामर्हतां तीर्थकृतां गृहान् विहारान् नेत्रपत्रैर्लोचनदलैः नयनपुटकैर्वा पपौ सादरमवलोकयति स्म । किंभूतः । प्रीतं मोदं प्राप्तं चेतो मनो यस्य । किंभूतान् श्रीमदर्हद्गृहान् । निर्जितानि निजजगज्जैत्रवैभवैरभिभूतानि स्वर्गहाणि वैजयन्तादिस्वर्गगेहानि विमानानि वा यैः । पुनः किंभूतान् । अर्बुदस्य हिमाद्रिन-न्दनगिरेः श्रिया लक्ष्म्या अवतंसायमानान् शिरःशेखरवदाचरतः । उत्प्रेक्ष्यते—पुण्यभाजां सुकृतिनां साधूनां हृदां मानसानामाकृष्टेराकर्षणस्य मन्त्रानिव ॥

શ્લોકાર્થ

૬૭૮-૬૭૯ ચિત્તવાળા થયેલા હીરવિજયસૂરિએ પોતાનાં નેત્રોથી પોતાની લક્ષ્મીથી જોણે દેવવિમાનો જીતી લીધાં છે, તેવા અર્બુદાયલની લક્ષ્મીનાં મુગટ સમાન શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનાં પ્રાસાદોનું પાન કર્યું ! અર્થાત્ જિનમંદિરોનાં દર્શન કર્યાં. તે મંદિરો તે જાણે પુણ્યવંત પુરુષોનાં હૃદયોને આકર્ષવા માટેનાં આકર્ષણ-મંત્રો ન હોય ! ॥ ૮૪ ॥

યત્ર વિશ્વત્રયીશ્રીનિવાસા જિનાધીશસૌધાઃ સ્વશ્રૃંગાગ્રદણ્ડોપધેઃ ।

સ્વર્ગહાનૃધ્વમુત્તમ્ભ્ય પાણીન્નિજાનમર્ત્સેયન્તીવ ભૂષાભિસ્ત્સેકિનઃ ॥ ૮૫ ॥

યત્રાર્બુદાચલે જિનાનાં સામાન્યકેવલિનામધીશાસ્તીર્થનાથાસ્તેષાં સૌધા મન્દિરાણિ પ્રાસાદાઃ । સૌધશબ્દઃ પુનપુનસકે । ‘ગુદદોહદકુમુદચ્છદકન્દાર્બુદસૌધમેધોત્સેધકબન્ધો’ इति लिङ्गानुशासने । સ્વેષામાત્મનાં શ્રૃંગાણાં શિખરાણામગ્રે ઉપરિભાગે નિવહ્વાનાં દણ્ડાનાં ધ્વજાલધ્વનબન્ધનયજ્ઞોનામુપધેઃ કપટાન્નિજાનાત્મીયાન્ પાણીન્ ઉત્તમ્ભ્ય ઊર્ધ્વોક્ત્ય । ઉપ્રેક્ષ્યતે—સ્વર્ગહાનૃધલોકસંબન્ધિસૌધાન્ વૈજયન્તાદિકાન્ પ્રાસાદાન્ ભૂષાભિઃ સ્વકીય-શોભાભિઃ કૃત્વા નિર્મર્ત્સેયન્તિ તિરસ્કુર્વન્તીવ । કિંમૂતા જિનાધીશસૌધાઃ । વિશ્વત્રય્યા-શ્ચિલોક્યાઃ શ્રીણાં લક્ષ્મીણાં નિવાસાઃ વાસવેશ્માનિ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । ભૂષાભિઃ સ્વવપુર્વ-ભવૈઃ ઉત્સેકિનો ગર્વાવેશવશંવદા મદોદ્ધુરાઃ । ‘ઉપદા વિવિશુસ્તસ્ય નોત્સેકાઃ કોશલે-શ્વરમ્’ इति रघौ ॥

શ્લોકાર્થ

અર્બુદાયલ પર રહેલાં, ત્રણે લોકની લક્ષ્મીનાં સ્થાનભૂત અને પોતાની શોભાથી ગર્વિત અનેલાં જિનમંદિરો, જાણે પોતાનાં શિખરના અગ્રભાગ ઉપર રહેલા ધ્વજદંડના બેઠાને પોતાના હાથ જોડ્યા કરીને વૈજયંત આદિ દેવ વિમાનોનો તિરસ્કાર કરતાં ન હોય ! ॥ ૮૫ ॥

નિક્ષણત્કિંકિણીર્માસ્તાન્દોલિતા યત્પતાકા વિલોક્યેન્દુકુન્દોજ્જ્વલાઃ ।

કિં વહત્યુર્મિનિર્ધોષહુંકારિણી સ્પર્ધયા સિદ્ધસિન્ધુર્નમઃપદ્મતૌ ॥ ૮૬ ॥

ઉર્મીણાં મહત્કલ્લોલાનાં નિર્ધોષૈઃ શબ્દૈઃ કોલાહલૈઃ કૃત્વા પતાઃ કિયન્માત્રાવત્પુરઃ અહમેવાસ્મિ નાપરા કાપિ ક્વાપિ इति स्पर्धामादधती सती हुंकारोतीत्येवंशीला अथ

वा पताः पताकाः किं मां जयिष्यन्तीति गर्वात् हुं करोतीत्येवं शीला सिद्धसिन्धुः स्वर्गद्वा
नभःपद्मतौ गगनमार्गे स्पर्धया संहर्षेण वहति प्रसरति । 'स्रोतः सारस्वत' वहत्' इति
चम्पूकथायाम् । 'वहत्प्रवर्तमान' प्रसरच्च' इति तद्विष्णुनके । किं कृत्वा । निक्वणन्त्यः
शब्दायमानाः किंकिण्यः क्षुद्रघण्टिका घुर्घुरिका यासु । तथा माहूतैः पवनैः आन्दोलि-
तास्तरलीकृताः । तथा इन्दुश्चन्द्रः कुन्दानि मुचकुन्दकुसुमानि तद्गदुज्ज्वला धवलाः येषां
चैत्यानांपताकाधैजयन्तीविलोक्य दृष्ट्वा ॥ इत्यर्बुदाचलसर्वप्रासादवर्णनम् ॥

श्लोकाश्च

धंटीओनां अवाज करती, पवनपडे इरकी रडेदी अंद्र अने भयकुंद जेवी
उज्ज्वल जिनप्रासादोनी धम जोधने आकाशमार्गे यालती आकाश गंगा “आ भारी
आगण शुं भत्र छे !” आ प्रकारनी स्पर्धा करती जेणे कदवीओनां कैलाडः शण्डोशी हुंकारे
करती न डोय ! ॥ ८६ ॥

अथ पृथक्पृथक्प्रासादवर्णनम्—

वैमलीयवसतिं व्रतीशिता दुग्धसिन्धुवयसीमिवैक्षत ।

श्वेतदन्तितुरगान्वितां सुधाशालिनीं जिनपवित्रितान्तराम् ॥ ८७ ॥

व्रतीशिता मुनिनायकः सूरिः विमलस्येयं वैमलीया सा चासौ वसतिश्च विमलमन्त्रि
निर्मापितादिदेवप्रासादमैक्षत पश्यति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—दुग्धसिन्धोः क्षीरसमुद्रस्य वयसीं
सखीमिव । क्षीरसमुद्रसाम्यं दर्शयति । किंभूतां वसतिं वयसीं च । श्वेता धवला आरा-
सोपलमयत्वात् तथा दन्तिना गजा विमलमूर्तिपृष्ठवर्तिनः तथा तुरगो विमलसन्निधाध्या-
सितोऽश्वः । अन्ये वा पक्षे श्वेतदन्ती ऐरावणः श्वेततुरग उच्चैश्रवाः । यदुक्तम्—‘पयो-
निलीनाश्रमुकामुकावली,’ तथा ‘सहस्रमुच्चैःश्रवसां वहन्निव, इति । पतद्भयमपि नैषधे । एतेन
क्षीराण्वि ऐरावणोच्चैःश्रवसां बाहुल्यं प्रतिपादितम् । ततोऽन्नाप्यैरावतोच्चैःश्रवसश्चेत्युक्ते न
कोऽपि दोषः । तैरन्वितां कलिताम् । पुनः किंभूताम् । सुधया पक्वचूर्णकलेपेन अमृतेन च शालते
शोभते इत्येवंशीलम् । पुनः किंभूताम् । जिनैर्विविधप्रतिमारूपतीर्थकृद्भिः अथवा जिनेन मूलना-
यकभूतेन ऋषभदेवेन कृष्णेन तस्य समुद्रशायित्वेन पवित्रितं पावनीकृतम् । अथ वा पविं वज्रं
प्रायते पाणौ लालयति रक्षतीति पवित्रः शक्रः तीर्थे कदाचिद्भन्वनागतः, अथ च कदाचिदनुजमि
लनागतः पुरंदरः विष्णुशक्रौ संजातौ सम्यक् प्रादुर्भूतौ अस्मिन् तादृशमन्तरं मध्यं यस्याः ॥

શ્લોકાર્થ

સ્વેત હરિતથી અને અશ્વથી યુક્ત, સુધા જેવી ઉત્તમવલ કાંતિથી શોભતી તેમજ મધ્યમાં જિનજિંબવડે પવિત્ર બનેલી બાણે ક્ષીરસમુદ્રની સખી ન હોય, તેવી વિમલવરુહીને હીરવિજયસૂરિએ જોઇ, અર્થાત્ વિમલશાહ મંત્રીએ શુદ્ધ આરસનાં પાષાણથી બંધાયેલો જિન પ્રાસાદ જોયો. ॥ ૮૭ ॥

કુક્ષિસાત્કૃતમવેક્ષ્ય સિંહિકાસ્રનુના સ્વપતિશીતદીધિતિમ્ ॥

ચૈત્યકૈતવવતીવ કૌમુદી તદ્વયાદિહ સમેત્ય તસ્થુષી ॥ ૮૮ ॥

ચૈત્યં વિમલવસતિરેવ કૈતવં કપટં વિષતે યસ્યાઃ સા ચૈત્યકૈતવવતી કૌમુદી ચન્દ્ર-
જ્યોત્સ્ના તસ્ય સ્વભર્તૃરાહોર્મયાદિહાર્બુદગિરૌ સમેત્યાગત્ય તસ્થુષી સ્થિતવતીવ । કિં
કૃત્વા । સ્વસ્યાત્મનઃ પતિં શીતદીધિતિં ચન્દ્રમસં સિંહિકાસ્રનુના કેસરિણા સ્વર્ભાનુના વા
કુક્ષિસાત્કૃતં ભક્ષિતં ગિલિતં વા અવેક્ષ્ય દૃષ્ટ્વા ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાનાં પતિ ચન્દ્રને રાહુથી ગ્રસ્ત થયેલો જોઇને ચન્દ્રપ્રિયા જયોત્સ્ના બાણે
રાહુના બચથી વિમલવસતીનાં જહાને આવીને રહી ન હોય ! ॥ ૮૮ ॥

ચૈત્યમૂર્ધવિધુકાન્તનિષ્પત્તપાથસિ પ્રતિમિતેર્નિભાદ્વિધુઃ ।

લક્ષ્મપદ્મમપનેતુમાત્મનઃ સ્નાતિ દુગ્ધજલધ્રેર્ધિયા કિમ્ ॥ ૮૯ ॥

વિધુશ્ચન્દ્રમા દુગ્ધજલધ્રેઃ ક્ષીરસમુદ્રસ્ય ધિયા કુદ્વયા । ઋમેળેત્યર્થઃ । ઉત્પેક્ષ્યતે—
આત્મનઃ સ્વસ્ય મણ્ડલહૃદયવર્તિનં લક્ષ્મ લાઙ્ગુલનમેવ પદ્મકં કદર્મમપનેતું ક્ષાલયિતું કિમ્
સ્નાતિ સ્નાનં કરોતીવ । કસ્માત્ । ચૈત્યસ્ય વિમલવસતેર્મૂર્ધનિ શિખરોપરિતનભાગે સંદબ્ધેભ્યઃ
સંકલ્પિતેભ્યો વિધુકાન્તેભ્યશ્ચન્દ્રકાન્તરત્નેભ્યો નિષ્પત્તિ ચન્દ્રકિરણસંપર્કાદ્વિનિઃસરતિ
પાથસિ પયઃપૂરે પ્રતિમિતેઃ પ્રતિબિમ્બસ્ય નિભાઘ્યાજાત ॥

શ્લોકાર્થ

ચંદ્રકિરણોના સંપર્કથી વિમલ વસહીના શિખર ઉપર રહેલા ચંદ્રકાંતમણીઓમાંથી નીકળતા જલમાં પ્રતિબિંબરૂપે રહેલો ચંદ્ર બાણે ક્ષીરસમુદ્રની કલ્પનાથી પોતાના મંડલમાં રહેલા લાંછનરૂપ કાઢવને સાફ કરવા માટે આવેલો ન હોય ! ॥ ૮૯ ॥

યન્મળીમયશિલાસુ વિમ્બિતં વિમ્બમમ્બરમણિર્વિહન્વ્યભાત્ ।

ઈયિવાનયમિયત્તયા શ્રિયઃ કૌતુકાદનુમિમીષયાસ્ય કિમ્ ॥ ૯૦ ॥

યસ્યા વિમલવસતેર્મળીમયશિલાસુ રત્નરાશિરચિતશિખરેષુ વિમ્બિતં પ્રતિવિમ્બમત્ય-
ચ્છતયા સંક્રાન્તં વિમ્બં સ્વમણ્ડલં વહન્નમ્બરમણિર્ગંગરત્નં ભાસ્કરો વ્યભાદ્રાસતે સ્મ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-કૌતુકાત્કુતુહલાદસ્ય મૂલપ્રાસાદસ્યશ્રિયો લક્ષ્મ્યા ઇયત્તયા પતાવત્પ્રમાણત્વેનાનુમિ-
મીષયા અનુમાતું પ્રમાણીકર્તુમિચ્છયા અયં ભાસ્વાનીયિયાન્કિં ચૈત્યે સમેત ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

વિમલવસહીનાં મણીમય શિખરો ઉપર જેનું પ્રતિબિંબ પડે છે, તેવા પોતાના બિંબને વહન કરતો સૂર્ય શોભે છે, તે બાણે કૌતુકથી ચૈત્યની લક્ષ્મીનું પ્રમાણ કાઢવાની ઇચ્છાથી 'સૂર્ય પ્રમાણ લક્ષ્મી છે કે શું ?' એ માપ કાઢવા માટે જ બાણે ચૈત્યમાં આવેલો ન હોય ! ॥ ૯૦ ॥

इह जिनालयवज्रविनिर्मिताम्बरविलम्बिशिखाग्रनिर्घर्षणात् ।

उरसि रन्ध्रमजायत यामिनीप्रणयिनः कपटादिव लक्ष्मणः ॥ ९१ ॥

યામિનીપ્રણયિનો નિશાપ્રાણનાથસ્યોરસિ વક્ષઃસ્થલે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે-લક્ષ્મણો લાઝલનસ્ય
કપટાગ્રન્થ્રં છિદ્રમજાયત જાતમિવ । કસ્માત્ । ઇદાર્બુદપર્વતે જિનાલયસ્ય ભગવદ્ગૃહસ્ય
વજ્રરત્નૈર્હીરકમણિભિર્નિર્મિતાયા રચિતાયાસ્તથા અમ્બરમાકાશમાલમ્બતે આશ્રયતે ઇત્યેવ-
શીલાયાઃ શિલાયાઃ શિખરસ્ય અગ્રે ઉપરિતનભાગેડતિર્ઘર્ષણાત્ નિતરાં ઘૂષ્ટેઃ ॥

શ્લોકાર્થ

ચંદ્રના વક્ષસ્થલમાં લાંછનના ખ્હાને છિદ્ર થયેલું છે ! અર્ધુદાચલનાં વજ્રરતનમય ગગનચુંબી શિખરોનાં અગ્રભાગ સાથે નીરંતર ઘસાવાથી બાણે ચંદ્રમાં છિદ્ર પડી ગયું ન હોય ! ॥ ૯૧ ॥

અભિતઃ સિતયદ્રસતેર્વિશદઃ શુશુમે લઘુદેવશૃહપ્રકરઃ ।

ઉડ્યૈવતમેતદિહોપગતં શશિના સહ રન્તુમિવામ્બરતઃ ॥ ૯૨ ॥

સિતાયાઃ શ્વેતોપલમયત્વાદુજ્જ્વલાયા અથ વા સુધાધવલિતત્વેન વિશદાયાઃ યદ્રસતે-
મૂર્લપ્રાસાદસ્ય અભિતશ્ચતુર્વપિ દિશ્વ પાશ્વેષુ વા વિશદ આરાસોપલમયત્વાદત્યવદાતઃ
લઘુમૂર્લપ્રાસાદાપેક્ષયા સ્વલ્પપ્રમાણોચ્ચેસ્તરઃ દેવગૃહાણાં દેવકુલિકાનાં પ્રકરઃ સમૂહઃ શુશુમે
ભાસતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શશિના સ્વભર્ત્તા વિધુના સહ રન્તુ વિવિધવિલાસં વિધાતુમ-
મ્બરત આકાશાદિહ રસિકદમ્પતીનાં ક્રીડોચિતે અર્બુદાચલે ઉપગતં આયાતમુઢવસ્તારા
પૃથ્વૈ યૌવતં ચન્દ્રનિતમ્બિનીનિવહ ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

વિમલવસહીનાં અતિ ઉજ્જ્વલ મૂલ પ્રાસાદની ચારે દિશાઓમાં નાની નાની
ઉજ્જ્વલ દેવકુલિકાઓ શોભે છે, તે બાણે પોતાના પતિ ચન્દ્રની સાથે ક્રીડા કરવા
માટે આકાશમાંથી તારાઓરૂપી ચંદ્રની પ્રિયાઓ આવેલી ન હોય ! ॥ ૯૨ ॥

નિર્ગ્રન્થપૃથિવીનાથશ્ચૈત્યં વિમલમન્ત્રિણઃ ।

વૈજયન્તમિવ પ્રીત્યા પ્રાવિશત્રિદશેશ્વરઃ ॥ ૯૩ ॥

નિર્ગ્રન્થનામનરાણાં પૃથિવીનાથો રાજા સૂરીન્દ્રઃ પ્રીત્યા પ્રમોદેન વિમલનામ્નો મન્ત્રિણઃ
સચિવસ્ય ચૈત્યં પ્રાસાદં પ્રાવિશત્ વિમલવસતિમધ્યે પ્રવિશતિ સ્મ । ક ઇવ । ત્રિદશા-
નામીશ્વરો નાયકઃ શક્રઃ યથા વૈજયન્તં વૈજયન્તીનામ્ની પતાકા અસ્ત્યસ્મિન્નિતિ વૈજયન્તઃ
તં પ્રાસાદં પ્રવિશતિ ॥ ઇતિ વિમલવસતિવર્ણનમ્ ॥

श्लोकाथ

जेभ छिन्द्र 'वैजयन्ती' नामनी धन्वाणा 'वैजयन्त' नामना प्रासादभां प्रवेश करे तेभ निर्वाधेना राज छीरविजयसूरिजे विमलभन्त्रीजे अंधावेला विमलवसही नामना यैत्यभां प्रवेश करी. ॥ ९३ ॥

वत्साब्धिर्मथितोऽनवाप्तपदवत्कुत्रापि बन्धुविधुः
शून्ये व्योमनि बम्भ्रमीति विपिनेऽप्यन्यः स्थितः स्वस्तरुः ।
क्षितैका तु जनार्दनेन सद्ने पुंसा पुराणेन मे
जामिः श्रीरपरा सुधापि च सुरैः पानेन निष्ठाप्यते ॥ ९४ ॥

दुःखं कामगवी परा चरति च प्रोत्तानयानाम्बरे
धत्ते कौशिकपत्यगोत्रदमनो मन्मूर्ध्नि पादं पुनः ।
इत्याद्यर्तिमधीश भिन्धि किमिदं वक्तुं जिनं सप्रजः
स्वर्दन्तीव समागतो गजगणस्तेनालुलोके पुरः ॥ ९५ ॥ (युग्मम्)

तेन हीरसूरिणा पुरोऽग्रे विमलवसतिप्रदेशे प्रथममेव गजानां श्वेतोपलनिर्मितानां हस्तिनां गणो व्रज आलुलोके दृष्टः । उत्प्रेक्ष्यते—जिनं वृषभतीर्थकरं विश्वस्यादिसृष्टिकरमथ वा जगत्पालकत्वेन जिनं ब्रह्मरूपेण विश्वं सृजति नारायणरूपेण पालयति ईश्वररूपेण च संहरतीति । 'एकमूर्तिस्त्रयो देवाः' इति परसमये । इदं वक्ष्यमाणं वक्तुं कथयितुं सप्रजः संसतानः । 'तोकपन्यप्रसूतयः । तुक्प्रजाः' इति हैम्याम् । स्वर्दन्ती किमैरावण इव समागत इह संप्राप्तः । इदं किम् । हे अधीश, हे जगत्प्रभो, त्वं मे मम इति पूर्वोक्तप्रकारा काव्यस्यादौ वर्तमाना आदौ यस्यास्तादृशीमर्तिमानसीं चिन्तामत्युद्भूतां पीडां शारीरिकीं व्यथां वा भिन्धि निवारय मूलादुन्मूलय । इति किं तानेव प्रकारान्प्रदर्शयति मे मम वत्सा पिता अब्धिः क्षीरसमुद्रः अर्थादेव लभ्यते । चतुर्दशानामपि रत्नानां क्षीरनीरनिधौ समुत्पन्नत्वेन तज्जनक एव गीयते । स मथितो हरिणा सुराभ्यर्थितसुधारसंस्कृते भुजंगराजं नेत्रोक्तय मन्दरगिरिं च मन्थानकं विधाय विलोडितः । बन्धुः पुनर्मम सहोदरो विधुश्चन्द्रमाः कुत्रापि नगरग्रामादिस्थाने अनवाप्तमलब्धं पदं वासस्थानं येन तद्वत् शून्ये निर्मानुषे व्योमनि आकाशमार्गे बम्भ्रमीति अतिशयेन पर्यटति । अपि पुनरन्यो बन्धुः स्वस्तरुः कल्पद्रुमः कुत्रापि जनसंगते पुरादौ प्रदेशे अप्राप्तावस्थितिरिव विपिने कानने स्थितो गत्वा उषितः । तु पुनरेका मे जामिर्भगिनी श्रीलक्ष्मीर्जनार्दनेन लोकपीडा

કારકેણ પુરાણેન જીર્ણેન વૃદ્ધેન પુંસા પુરુષેણ । કૃષ્ણેનેત્યર્થઃ । સદને સ્વમન્દિરે ક્ષિપ્તા રક્ષિતા । અપિ ચ પુનરપરાન્યા । દ્વિતીયા સ્વસા સુધા પીયૂષરૂપા સુરૈર્દેવેઃ પાનૈર્ધીતિભિઃ કૃત્વા નિષ્ણાપ્યતે ક્ષયં નીયતે । ચ પુનરિતરા તૃતીયા મમ ભગિની કામગવી સુરસુરમ્ભી દુઃખં મહાકષ્ટં પ્રોક્તાનમૂર્ધ્વ પાદા અધો વપુરિતિ વ્યવસ્થયા યાનં ગમનં યસ્યાસ્તાદદ્રશી સતી અમ્બરે આકાશાટક્યાં ચરતિ ગોચરં કુરુતે ગચ્છતિ વા । ‘ચર ગતિભક્ષણયોઃ’ इति धात्वर्थात् । તથા ‘કસ્યા નોક્તાનગાયા દિવિ સુરસુરમેરાસ્યદેશં ગતાયૈઃ’ इति नैषधे । પુનર્ગોત્રાણાં વંશાનાં કુલસ્ય વા જગદ્ગોત્રાણાં યાવત્પર્વતાનાં ચ દમનો ધ્વંસકૃત્પક્ષ્છેન્ના ચ તથા કૌશિક ઉલૂકઃ શક્રઃ મન્મુર્ધ્નિ મમ મસ્તકે પાદં ચરણં ધરતે । કુત્રાપિ જનપદે યદા કસ્યચિત્તિરસ્કારરૂપનિકૃષ્ટવચનં પ્રોચ્યતે તદા અરે ઉલૂક इति कथ्यते । તત્ત્વ લાભપુરસ્ત્કપંજ્જાલમેવાતમણ્ડલાદાવધુના પ્રસિદ્ધં વર્તતે । તસ્માત્સ નિન્યઃ इत्याद्यर्ति निवारय ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિએ વિમલવસહીમાં પહેલાં શ્વેત આરસમય હાથીએને સમૂહ બેથો. પોતાના પરિવારસહિત તે ઐરાવણ હાથી જિનેશ્વર ભગવંતની આગળ પોતાના દુઃખો દૂર કરવા માટે બાણે આ પ્રકારે પ્રાર્થના કરતો ન હોય ! (બ્રહ્મસ્વરૂપે જિન સૃષ્ટિનું સર્જન કરે, વિષ્ણુસ્વરૂપે જિન જગતનું પાલન કરે અને મહેશ સ્વરૂપે જિન સૃષ્ટિને સંહાર કરે. આ પ્રકારે ઈતર શાસ્ત્રોમાં જિનનાં ત્રણ સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યાં છે) હે જગદીશ, મારા પિતા ક્ષીરસમુદ્રનું દેવોએ મંથન કર્યું, મારો બાઈ ચન્દ્ર કોઈપણ જગ્યાએ સ્થાનપ્રાપ્તિ નહીં થવાથી શૂન્ય આકાશમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે, મારો બીજો બાઈ કલ્પવૃક્ષ જંગલમાં ભટકી રહ્યો છે. મારી મોટી બહેન લક્ષ્મીને જનાર્દન (મનુષ્યને પીડાકારી) વૃદ્ધપુરૂષ કૃષ્ણે પોતાના ઘરમાં રાખી છે. મારી બીજી બેન સુધા (અમૃત) ને દેવોએ પી-પીને ખલાસ કરી નાંખી છે, મારી નાની બેન કામધેનુ બિચારી આકાશમાં ઊંધે મરતકે ચરી રહી છે. (ચન્દ્ર, કલ્પવૃક્ષ, લક્ષ્મી, સુધા, કામધેનુતેમજ ઐરાવણ હાથી-આ બધાની ઉત્પત્તિ સ્થાન રૂપે પરશાસ્ત્રમાં ક્ષીર સમુદ્ર માનવામાં આવ્યો છે.) અને જગતનાં ગોત્રો-વંશો, કુળો અથવા પર્વતોને નાશ કરનાર અને કૌશિક ઇન્દ્ર મારા મસ્તક ઉપર પગ મુકીને રહેલો છે. તે માટે હે ભગવંત, અમારા આ દુઃખો દૂર કરવા માટે બાણે ઐરાવણ હાથી પોતાના પરિવાર સહિત આવીને રહેલો ન હોય ! ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥

વિમલાભિધધીસસ્રઃ પુરો દદશો તેન હયં વિભૂષયન્ ।

કિમ્ સાર્થનિનસયા શતક્રતુરુચ્ચૈઃશ્રવસં સમીયિવાન્ ॥ ૧૬ ॥

તેન મુનીન્દ્રેણ વિમલ હત્યભિધા નામ યસ્ય તાદૃશો ધીર્બુદ્ધિરેવ સસ્રા સહાયો મિત્રં
વા યસ્ય સઃ ધીસસ્રતુર્બુદ્ધિનિધાનઃ પ્રવાનઃ દદશો દમ્ગોચરીકૃતઃ । કિં કુર્વન્ । હયં
શ્વેતાશ્મતુરક્ષ્મં વિભૂષયન્ આરોહણેન શોભાં લભયન્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઉચ્ચૈઃશ્રવોનામાનં
નિજઞાજિનમારુઘઃ સાર્થસ્યાર્બુદાચલાધિષ્ઠાયિવૃષભધ્વજજિનસ્ય નિનસયા નન્તુમિચ્છયા
સમીયિવાનાગતઃ શતક્રતુરિન્દ્ર ઇવ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી હીરવિજયસૂરિએ શ્વેત અથ ઉપર આરૂઢ થયેલા વિમલ બુદ્ધિવાળા
વિમલશાહ મંત્રીને જોયા. પોતાના ઉચ્ચેશ્રવસ અથ ઉપર આરૂઢ થઈને શ્રી ઋષભદેવ
ભગવાંતને નમસ્કાર કરવા માટે જાણે ઇન્દ્ર આવ્યો ન હોય ! ॥ ૧૬ ॥

પ્રમુતોપગતઃ પ્રમુમક્તિભરૈઃ સ્પૃહયન્નિવ સિદ્ધિપદાય પુનઃ ।

વિમલઃ સચિવોઽઞ્જલિશાલિશયદ્વિતયઃ સ્થિતવાન્ભગવત્પુરતઃ ॥ ૧૭ ॥

અઞ્જલિના લલાટપટ્ટે મુકુલીકરણેન યોજનેન વા શાલિ શોભનશીલં શયદ્વિતયં
પાણિયુગલં યસ્ય તાદૃશો વિમલનામા સચિવઃ પ્રધાનઃ ભગવત્પુરતઃ યુગાદિજિનપતેઃ
પુરંસ્તાદયે સંમુલ્લઃ સ્થિતવાન્ તિષ્ઠતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રભોર્ભગવતો ભક્તીનાં પ્રાગ્જન્મ-
જનિતસેવાસક્તોનાં ભરૈરતિશયૈઃ પ્રમુતાં રોમદેશાધીશઃશ્વેતાશ્મતિસાહિપ્રમુલ્લાનેકરાજકપરા-
જયનપૂર્વકં ભૂલોકાધિપત્યમુપગતઃ સંપ્રાપ્તોઽપિ પુનઃ સિદ્ધિપદાય અષ્ટમહાસિદ્ધિપ્રધાનસ્થા-
નાય મોક્ષનગરાય વા સ્પૃહયન્ કામયમાન ઇવ વાઙ્મુનિવ । ‘સ્પૃહેરીપ્સિતઃ । સ્પૃહેરિષ્ઠઃ
સંપ્રદાનસંજ્ઞઃ સ્યાત્ । હરયે સ્પૃહયતિ । વેતિ કેચિત્ । ગોપી હરિ સ્પૃહયતિ । રૂપિત
ઈતિ કિમ્ । પુષ્પેભ્યો વનં સ્પૃહયતિ’ ઇતિ પ્રક્રિયાકૌમુદ્યામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

વિમલશાહમંત્રી એ હાથ જોડી અંજલિ કરીને ભગવાંતની આગળ રહેલા છે;
જાણે ભક્તિપૂર્ણ હૃદયથી ભગવાંતની આગળ સિદ્ધિપદની વાંછ કરતા ન હોય ! ॥ ૧૭ ॥

હરિન્મળીનિર્મિતસંનિધિદ્વયા સિતાશ્મસોપાનતતિર્વ્યલોક્યત ।

ઉપાન્તવિસ્મેરવનીવ જાદ્વવી જિનં મજન્તી વિજિતા સમજ્ઞયા ॥ ૯૮ ॥

હરિન્મળીભિર્મરકતરત્નૈર્નિર્મિતં રચિતં સંનિધિદ્વયં પાર્શ્વયોદ્ધયં યસ્યાસ્તાદ્દુષ્ટી સિતા
શ્મનાં સ્ફાટિકોપલાનાં સોપાનતતિરારોહણશ્રેણી તેન ગુરુણા વ્યલોક્યત દદૃશે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
સમજ્ઞયા સ્વકીર્ત્યા યેન વિજિતા પરાધૂતા સતી જિનં મારુદેવં મગવન્તં મજન્તી સેવમાના
જાદ્વવી ગદ્ગેવ । કિમૂતા જાદ્વવી । ઉપાન્તયોદ્ધયોઃ સમીપપાર્શ્વયોઃ વિસ્મેરા વિનિદ્રા વની
કાનનં યસ્યાઃ । ‘સ્વવનીસંપ્રવદત્તિકાપિ કા’ હતિ નૈષધે ॥

શ્લોકાર્થ

મરકતમણી અને રત્ન વડે જેનાં બન્ને પડખાં રચાયાં છે, તેવી સ્ફટિક રત્નની
સોપાન શ્રેણિ (પગથિયાંની પંક્તિ) આગ્યાર્થે બેઠી; સોપાન પંક્તિવડે પરાભવ પામેલી
અને જેની બન્ને બાજુએ વિકસિત વન છે તેવી ગંગા નદી, બાણે ઋષભદેવ ભગવંતની
ઉપાસના કરવા માટે આવી ન હોય ! ॥ ૯૮ ॥

વ્રતીશ્વરેણૈક્ષ્યત તોરણાવલી જિનાલયદ્વારિ શુભસ્ય શંસિની ।

જિનાધિભર્તુઃ કિયુ મુક્તિકન્યયા કૃતેયમુદ્ગાહવિધૌ વિરઙ્ચિના ॥ ૯૯ ॥

વ્રતીશ્વરેણ વાચ્યમવિભુના સ્થરિણા જિનાલયસ્ય વિમલવસતેર્દ્વારિ દ્વારદેશે તોરણાવલી
ચન્દનમાલિકામાલા પેક્ષ્યત નિરીક્ષતા । કિમૂતા । શુભસ્ય શંસિની પ્રેક્ષકાણાં કલ્યાણ-
કારિણી । અથ વા । શુભાનિ મઙ્ગલાનિ શંસતિ કથયતિ હત્યેવંશીલા દૃષ્ટમાત્રાપ્યહં
કલ્યાણાનિ કરોમીતિ કથયિત્રીત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—જિનાધિભર્તુર્યુગાદિદેવસ્ય મુક્તિકન્યયા
સ્તિદ્ધિકુમાર્યા સહોદ્ગાહવિધૌ પાણિમહાનકરણસમયે વિરઙ્ચિના વિશ્વસૃજા કિમિયં કૃતા
અથ તોરણધોરણી વિનિર્મિતેષ ॥

શ્લોકાર્થ

આગ્યાર્થે વિમલવસહીના દ્વાર પ્રદેશમાં શુભસંદેશને કહેનારી એવી તોરણોની પંક્તિ
બેઠી, તે બાણે શ્રી યુગાદિદેવને મુક્તિરૂપી કન્યાની સાથે પાણિગ્રહણ કરવાના સમયે
પ્રજ્ઞાએ આ તોરણપંક્તિ બનાવી ન હોય ! ॥ ૯૯ ॥

श्रीभिर्जगन्मूर्धविधूननीभिश्चैत्येऽत्र वैचित्र्यदिदृक्षयेव ।

रूप्याचलोऽनल्पतनुः समीयिवांस्तेनैक्ष्यत स्तम्भततिः सिताश्मानाम् ॥१००॥

तेन सूरिणा सिताश्मानां श्वेतोपलनिर्मितानां स्तम्भानां ततिः पङ्क्तिरैक्ष्यतालोकिता ।
उत्प्रेक्ष्यते—अनल्पा बहव्यस्तनवो मूर्तयो यस्य तादृग्रूपो रूप्याचलः कैलासः समीयिवा-
निव किं समेतः । ‘रजताग्रिस्तु कैलासः इति हैम्याम् । कथा । जगतां त्रिभुवनानां
तात्स्थ्यान्तद्व्यपदेशे सुरासुरनराणां मूर्त्तां मस्तकानां विधूननीभिः आश्चर्यातिरेकात्कम्पयि-
त्रीभिः । ‘अद्भुतकरी परमूर्धविधूननी—’ इति नैषधे । श्रीभिः शोभाभिः कृत्वा अत्र
चैत्ये अस्मिन्विमलमन्त्रिनिर्मापितप्रासादे वैचित्र्यस्य विचित्रताया अथ वा विशिष्टानां
जवाज्जनाश्चर्यविधायिनां चित्राणां पाञ्चालिकाप्रमुखाणां नानास्वरूपाणामाश्चर्याणामालेख्यानां
वा दिदृक्षया ब्रह्ममिच्छया दृग्गोचरीकरणाकाङ्क्षया ॥

श्लोकार्थः

वणी आचार्ये श्वेत आरसना स्तंभो (थांभला) नी पङ्क्ति जेध, त्रणे जगतने
आश्चर्यकारी (भस्तकने भूषावे तेनी) शोभाने लधने आ चैत्यभां अनेक प्रकारनी
विचित्रता जेवानी छिछाथी अनेक सूक्ष्म रूप धरणु करी जेणे कैलास पर्वत
आये न होय ! ॥ १०० ॥

महाव्रतिप्राप्तमृतिं निजं पतिं समीक्ष्य कामं श्वशुरं जिनं श्रितः ।

स्मरावरोधः किमु यत्र पुत्रिकाचयोऽमुना लोचनगोचरीकृतः ॥ १०१ ॥

अमुना वाच्यमचक्रिणा यत्र विमलवसतौ पुत्रिकाणां पाञ्चालिकानां प्रचये ब्रजो
लोचनयोश्चक्षुषोगोचरीकृतां लक्ष्यो विहितः । दृष्ट इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—जिनं नारायणं
श्वशुरं स्वभर्तुः पितरं श्रितः सेवमानः पाश्वे स्थितः स्मरावरोधः मदनान्तःपुरं किमु ।
अथ च विधवकुसुमध्वजयुवतीव्रजः स्वस्यात्मनो जिनभक्तत्वात् श्राद्धत्वात्तस्य सुरं
मोक्षलक्षणाभीष्टदायकं देवं जिनं तीर्थकरं श्रितः । ‘स्मरावरोधभ्रममुद्ग्रहन्ती’ इति
नैषधे । किं कृत्वा । महाव्रती शंभुः तस्मात्प्राप्ता अधिगता मृतिर्मरणं येन तादृशं निज-
मात्मीयं पतिं भर्तारं कामं कंदर्पं समीक्ष्य । अथ च महाव्रती जिनः स चास्मद्भर्तृघात-
कस्तद्वरात्तद्वधूजनं मामपि हन्यादतो जिनं स्मरावरोधः सेवते । ‘नाश्रितं वैरिणमपि
हिनस्ति महान्’ इति श्रुतिः ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યે વિમલવસહીમાં પાંચાલિકાઓ (પુતળીઓ) બેઠી. શંકર દ્વારા મરણ-
દશાને પામેલા પોતાના સ્વામી 'કામ' ને બેઠેને પોતાના સસરા વિષ્ણુને આશ્રય કરીને
રહેણું કામદેવનું બાણે અંતઃપુર (રતિ અને પ્રીતિ) ન હોય ! અથવા જિનેશ્વર ભગવંતથી
હણાયેલા પોતાના સ્વામી કામદેવને બેઠેને 'આ અમારો પણ નાશ કરશે ?' એ હેતુથી
કામદેવનું અંતઃપુર બાણે ઉપાસના કરવા માટે આવ્યું ન હોય ! ॥ ૧૦૧ ॥

તાણ્ડવં તન્વતીર્વિભ્રમૈર્હસ્તકાન્દર્શયન્તીરિહાનેકપાશ્ચાલિકાઃ ।

પાણિમુત્તમ્ભ્ય શંકું પ્રણન્તું જનાનાહ્યન્તીરિવાસૌ દર્શ પ્રમુઃ ॥ ૧૦૨ ॥

અસૌ પ્રમુઃ સૂરિરનેકા વિવિધજાતીયાઃ શતશઃ પાશ્ચાલિકાઃ પુત્રિકા દર્શ દ્રષ્ટવાન ।
અથ પુત્રિકાણાં વિવિધસંસ્થાનાન્યાહ--કિં કુર્વતીઃ । તાણ્ડવં કાશ્ચિન્નૃત્યં તન્વતીઃ
કુર્વતીઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । વિભ્રમૈર્વિલાસૈઃ કૃત્વા હસ્તકાન હસ્તવિક્ષેપાન દર્શયન્તીઃ ।
પુનઃ કિંમૂતાઃ । પાણિ કાશ્ચિન્નિજહસ્તમુત્તમ્ભ્ય ઊર્ધ્વીકૃત્ય શંકું નાભિનન્દ પ્રણન્તું
નમસ્કર્તું જનાન લોકાન । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે--ઈહાર્બુદાચલે ઇહ વિમલવસતૌ વા આહ્યન્તીરા-
કારયન્તીરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિએ વિમલવસહીમાં અનેક પ્રકારની પુતળીઓ બેઠી. કોઇ વિવિધ પ્રકારનાં
નાટક કરતી, કોઈ વિલાસપૂર્વક હસ્તક્ષેપ કરતી, અને કોઈ હાથે ઊંચા કરી કરીને
જિનેશ્વર ભગવંતને નમસ્કાર કરવા માટે બાણે યાત્રિકોને બોલાવતી ન હોય ! ॥ ૧૦૨ ॥

યત્ર પાશ્ચાલિકાશિલ્પં નિરૂપ્ય સુરસુભ્રુવઃ ।

મેનિરે પદ્મજન્માનં સ્વભૂષાપરિમોષિણમ્ ॥ ૧૦૩ ॥

યત્ર પ્રાસાદે પાશ્ચાલિકાનાં પુત્રિકાણા શિલ્પં જગચ્ચેતશ્ચમત્કારકારિ રચનાચાતુર્યં
નિરૂપ્ય સમ્યગ્લોક્ય સુરસુભ્રુવઃ ત્રિદશસુદૃશઃ પદ્મજન્માનં વિધાતારં સ્વસ્યા આત્મને
ભૂષાયા વપુઃપ્રિયરૂપકસ્ય પરિમોષિણં તસ્કરં મેનિરે જાનન્તિ સ્મ । યદ્વત્માકં સમગ્રા-
મપિ રૂપલક્ષ્મીમપહૃત્ય પ્રયત્નેન વિધિના પતાઃ શાલભઞ્જીર્વિનિર્મિતાઃ ॥

श्लोकार्थः

जिनप्रासादभां रडेली पुतणीओने जेधने देवांगनाओ। अह्माने पोतानी इपलक्ष्मीने।
थोर तरीके मानती हती ! अथवा तो सुरांगनाओनी समथ इपलक्ष्मीने हरीने जेणे
बिधाताओ आ पुतणीओ अनावी न होथ ! ॥ १०३ ॥

चण्डरुकिरणमण्डलस्मयं खण्डयन्समवलोकि सूरिणा ।

मण्डपो विमलकीर्तिनर्तकीनर्तनाय नवरङ्गभूरिव ॥ १०४ ॥

सूरिणा मण्डपोऽर्थाच्चैत्यमध्यवर्ती बहुजनाश्रयः समवलोकि सम्यगवधानदानपूर्वकं
वीक्षितः । तेष्वभवनवैचित्र्यवीक्षणे संयमितामपि न कश्चिदोषः । यतस्तत्र धर्मबुद्धेरुद्धो-
धात् । मण्डपः किं कुर्वन् । चण्डरुचः सूर्यस्य किरणै रश्मिभिर्भण्डितस्य मण्डलस्य
विम्बस्य स्मयमहंकारं खण्डयन् शकलीकुर्वन् । उत्प्रेक्ष्यते—विमलमन्त्रिणः कीर्तिरेव
नर्तकी नृत्यकारिका पात्रं तस्या नर्तनाय ताण्डवविधानाय नचा नवीना । अथ वा
'णु स्तुतौ' । नवनं नवः नवस्य स्तुतेर्योग्या मध्यपदलोपे रङ्गभूमिनर्तनस्थानक्षोणिरिव ॥

श्लोकार्थः

आचार्ये जिनप्रासादनी मध्यभां रडेले सूर्यभंडलना गर्वतुं अंडन करते।
रंगमंडप जेथो; ते जेणे विमलशाहमंत्रिनी कीर्तिरूपी नर्तकीने नृत्य करवा भाटेनी
रंगभूमि न होथ ! ॥ १०४ ॥

वैजयन्तं विजेतुं विभूषाभरैर्वज्रोचिःस्फुरच्चापचक्रायुधः ।

यः स्वशृङ्गेण गर्वाद्दिवो गाहिना गन्तुमुच्चैर्व्यवस्यन्निवोर्जस्वलः ॥ १०५ ॥

यो मण्डपो विभूषाभरैः स्वशोभातिशयैः वैजयन्तमिन्द्रप्रासादं विजेतुं पराभषितुं
दिवो गगनमार्गस्य गाहिना अवगाहनशीलेन । अत्रलिहेनेत्यर्थः । स्वशृङ्गेण निजशिखरेण
गर्वादहंकारादुच्चैरुर्ध्वं स्वर्लोके गन्तुं प्रयातुं व्यवस्यन्त्यवसायमुद्योगं कुर्वन्तिव । किंभूतो
मण्डपः । ऊर्जस्वलः स्फूर्तिमान् प्रबलबलवान्वा । पुनः किंभूतः । वज्राणां वज्रमणीनां

રોચિર્ભિઃ કાન્તિભિઃ કૃત્વા સ્ફુરત્પ્રકટીભવઘચક્રાપચક્રં ધનુર્મણ્ડલં તદેવાયુધં પ્રહરણં
યસ્ય । અથ ચ વજ્રમિન્દ્રાયુધં તથા રોચિષા કાન્ત્યા સ્ફુરદ્દીપ્યમાનં ચાપયુક્તમિન્દ્રઘનુઃ-
કલિતં ચક્રં રથાઙ્ગં તથા આયુધાન્યપરાણિ સ્વઙ્ગકુન્તભિન્દમાલધુરિકાયમદંડપ્રમુખાનિ
શસ્ત્રાણિ યસ્ય । પરોડપિ સુભટઃ સ્વપ્રતિઘ્નિન્વિના સમં યોદ્ધુઃ ગચ્છન્ સંપૂર્ણાનિ
શસ્ત્રાણિ ગૃહ્ણાતિ ॥

શ્લોકાર્થ

એની પાસે વજ્રરત્નની કાંતિથી પ્રગટ થયેલાં ઇન્દ્રધનુષ્ય આદિ શસ્ત્રો છે, તેવો
સ્ફુર્તિમાન ‘રંગમંડપ’ પોતાની શોભાથી ઇન્દ્રના વૈજયંત નામના પ્રાસાદને છતવા માટે
આકાશને અડીને રહેલા શિખરવડે બાંધે સ્વર્ગલોકમાં જવા માટે પ્રયત્ન
કરતો ન હોય ! ॥ ૧૦૫ ॥

આલુલોકેડમુના ગર્ભગૈહઃ પુના રાજધાનીવ ધર્માવનીભાસ્વતઃ ।

ચિત્રિતામર્ત્યમર્ત્યોરગાણાં નિભાદ્ભૂર્ભુવઃસ્વસ્ત્રયેણેવ સંસેવિતઃ ॥ ૧૦૬ ॥

અમુના મુક્તીન્દ્રણ ગર્ભગૈહો ગર્ભાગારો વ્યાલુલોકે ‘ગભારો’ इति લોકે પ્રસિદ્ધો દૃષ્ટઃ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ધર્મ પવાવનેર્ભૂમેર્ભાસ્વાન વિશ્વવ્રયાતિશાયિતેજસ્તયા ભાસ્કરઃ પતાવતા
રાજાધિરાજઃ । ‘પાણ્ડોરવનિમાર્તણ્ડસ્યાવદાતાન ગુણાન રહઃ’ इति પાણ્ડવચરિત્રે । રાજ્ઞો
ભૂમીભાસ્કર इति નામાપિ । તસ્ય રાજધાની સસુખનિવાસનગરીવ । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—
ચિત્રિતાનામાલેલ્યભાવં પ્રાપિતાનામર્ત્યાનાં દેવાનાં મર્ત્યાનાં મનુષ્યાણામુરગાણાં નાગા-
નામ્ । ઉપલક્ષણાદસુરાદીનાં પરિગ્રહઃ । તત્સાહચર્યાદેવ દાતવમાનવાનાં પત્ન્યોડપિ
ગૃહ્ણન્તે । તન્નિભાત્કપટાત્ ભૂર્ભુવઃસ્વસ્ત્રયેણ પાતાલભ્રમણ્ડલસ્તર્ગલોકત્રિકેણ સમ્યક્
સેવિત ઇવોપસિતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિએ ગર્ભાગારને (ગભારાને) જોયો. બાંધે તે ધર્મરાજાની રાજધાની ન
હોય ! અથવા દેવ-દાનવ અને માનવ આદિનાં ચિત્રોનાં બહાને બાંધે આ ગભારો,
સ્વર્ગ-મૃત્યુ અને પાતાલ એમ ત્રણે લોક વડે સેવાયેલો ન હોય ! ॥ ૧૦૬ ॥

चैत्यस्य परितो देवकुलिकाः पश्यति स्म सः ।

अर्बुदाद्रिश्रियाश्चूडाभरणस्येव मूक्तकाः ॥ १०७ ॥

स सूरिश्चैत्यस्य विमलवसन्तेः परितश्चतुर्दिक्षु सर्वतो वा देवकुलिका लघुदेवगृहान् पश्यति स्म प्रदक्षिणाप्रदानावसरे दृष्टवानित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—अर्बुदनाम्नोऽग्रेः पर्वतस्य श्रिया लक्ष्म्याश्चूडायाः शिखाया आभरणस्य विभूषणस्य चूडामणेरित्यर्थः । लोके 'वाक' इति प्रसिद्धस्य मुक्तिका लघुमुक्तिकाफलानीव । 'सिता वमन्तः खलुः कीर्तिमुक्तिकाः' इति नैषधे । 'मुक्तिका लघूनि मौक्तिकानि' इति तद्वृत्तिः ॥

श्लोकाथ

आचार्ये चैत्यनी प्रदक्षिणाभां आरे दिशाभां देवकुलिकाभ्यां जेध, ते जेधे अभुंदायलनी लक्ष्मीना चूडामणि नामना आभूषणनां मौक्तिके न होय ! ॥ १०७ ॥

चैत्यं प्रदक्षिणीचक्रे समं संवेन स प्रभुः ।

ज्योतिषां मण्डलेनेव मन्दरं कोमुदीपतिः ॥ १०८ ॥

स प्रभुर्हीरविजयसूरिः संवेन साधुसाध्वीश्राद्धश्राद्धीवर्गेण समं सार्धं चैत्यं मूलप्रासादं प्रदक्षिणीचक्रे । त्रिवारं प्रदक्षिणां प्रददित्वानित्यर्थः । कौमुदीपतिरिव यथा चन्द्रमा ज्योतिषां ग्रहनक्षत्रतारकाणां मण्डलेन कदम्बकेन साकं मन्दरं मेरुपर्वतं प्रदक्षिणयति । जैनमते मन्दरो मेरुः । यदुक्तं स्नातस्यास्तुतौ—'येषां मन्दररत्नशैलशिखरे जन्माभिषेकः कृतः' इति । सर्वेषां तीर्थकृतां जन्माभिषेकस्थानं मेरुरेवातोऽत्र मन्दरः सुवर्णाचलः । आगमेऽपि 'मंदरस्त पञ्चयस्स' इत्यादि । परशासने कविसमये च मन्दर इन्द्रकीलपर्वतः मेरोः पृथक् दृश्यते, परं त्वत्र जैनमतानुसार्येव मन्दरो मेरुरिति वचनम् ॥ इति विमलवसन्ति-मध्यवर्णनम् ॥

श्लोकाथ

जेम यंद्र ज्योतिष मंडल (ग्रह नक्षत्र ताराभ्यां) नी साथे मेरुपर्वतने प्रदक्षिणा साथे तेम हीरविजयसूरिभ्यो संधनी साथे चैत्यने प्रदक्षिणा आपी, ॥ १०८ ॥

विवेश वशिनामीशो गर्भगेहे जिनौकसः ।

स्तम्बरमीविवोढेव गह्वरे विन्ध्यभूभृतः ॥ १०९ ॥

वशिनां जितेन्द्रियाणां योगिनां साधूनामीशो नायकः स्वरिजिनौकसः वृषभदेवगृहस्य । प्राप्तादस्येत्यर्थः । गर्भगेहे गर्भागारे विवेश प्रविशति स्म । क इव । स्तम्बरमीविवोढेव । यथा स्तम्बरम्या हस्तिन्या विवोढा पतिहंस्ती । 'विवोढा रमणो भोक्ता' इति हैम्याम् । विन्ध्यभूभृते जलबालकाचलस्य गह्वरे विविधजातिनिबिडविनिद्रद्रुमक्षोणीदुःप्रवेशविपिने प्रविशति । 'गौरीगुरोर्गह्वरमाविवेश' इति रघौ । 'बहुवृक्षावृतं वनं' गह्वरम् इति तद्वृत्तिः । तथा 'गह्वरो बिलदम्भयोः । कुञ्जेऽथ' इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकाथ

जेभ गजेन्द्र विन्ध्याचलनी शुशमां प्रवेश करे तेभ आचार्ये जिनभंदिभं
प्रवेश कर्ये । ॥ १०९ ॥

जातोऽक्षलक्ष्मा भगवानदर्शि सूरीन्दुना संमदमेदुरेण ।

जगन्महानन्दपदं निनीषुः स्वयं ततः किं कृपयावतीर्णः ॥ ११० ॥

संमदैस्तीर्थारोहणचैत्यप्रतिमानिरीक्षणोद्भूतामन्दानन्दैर्मेदुरेण पुष्टाङ्गेन सूरीन्दुना मुनीन्द्रचन्द्रेण जातोऽक्षलक्ष्मा वृषभलाञ्छनो भगवान् श्रीवृषभदेवः अदर्शि नयनविषयं नीतः । निरीक्षित इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—जगद्विश्वजगज्जनमित्यर्थः । महान् सर्वोत्कृष्टतम आनन्दः प्रमोदो उत्तरो कृत्वा मोक्षस्तस्य पदं स्थानम् । मुक्तिनगरीमित्यर्थः । निनीषुः प्रापयितुमिच्छुः । ततो महानन्दपदात्स्वयमात्मना कृपया संसारासारवासेऽतिसीदतां भविकलोकानामुपर्यनुकम्पया अवतीर्ण इहागत इव ॥

श्लोकाथ

हर्षथी रेभांचित अनेला हीरविजयसूरिओ ऋषभदेव भगवाननां दर्शन कर्ये ।
ते प्रभु जल्ले संसारना तापथी तपेला जगतने ओकांत सुभद्रप मुक्तिनगरीमां लछि जवा
भाटे कइछुथी स्वयं अही आवीने रह्या न होय ! ॥ ११० ॥

અપિ પ્રપન્નો બુવને ધુરીણતાં પુનસ્તદીયસ્પૃહયેવ નિવૃત્તૌ ।

શીલન્તમઙ્ગચ્છલતઃ ક્રમામ્બુજં જિનસ્ય જાતોક્ષમવૈક્ષત પ્રભુઃ ॥ ૧૧૧ ॥

પ્રભુઃ સૂરિર્જાતોક્ષં કકુચન્તં વૃષભવૈક્ષત । કિં કુર્વન્તમ્ । અઙ્ગસ્ય લાઙ્છનસ્ય
છલતઃ કપટાત્ જિનસ્યાર્થાદાદિદેવસ્ય ક્રમામ્બુજં ચરણારવિન્દં શીલન્તં સેવમાનમ્ ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—બુવને ભૂમીલોકે ધુરીણતાં ધુરંધરત્વં પ્રપન્નઃ પ્રાપ્તોઽપિ સ્વર્ગપાતાલયોર્લોકયોર્દે-
વદાનવેષુ સુરદુર્મૈઃ સુધામિશ્ર કૃત્વા તૃપ્તિં વિદધાનેષુ યતઃ સ્વર્ગે કલ્પવૃક્ષા સુધા ચ
પાતાલે ચ નથ સુધાકુણ્ડાનિ । યદુક્તં પદ્મચમીસ્તુતૌ—‘યાત્થા દેવાધિદેવાગમદશમસુધા-
કુણ્ડમાનન્દહેતુઃ—’ इति । दशमसुधाकुण्डं जैनागम इत्यर्थः । नथ तु पातालस्थानि । ततः
ક્ષેત્રાણાં કૃષીણાં ચાભાવાદ્વૃષભાણામપ્યભાવઃ તતઃ પુનર્નિવૃત્તૌ મોક્ષક્ષેત્રે । યદુક્તં જિનશતકે
‘મોક્ષક્ષેત્રામિકાદ્વાક્ષપિતશુભશતાક્ષેમધિક્ષેપદક્ષાઃ’ इति । मोक्षरूपं यत्क्षेत्रं तत्र धुरीणताया
ધૌરેયભાવસ્ય સ્પૃહયા વાઙ્મયેષ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યે લાંછનના ઝહાને ભગવાનનાં ચરણકમલની સેવા કરતા વૃષભને જોયો,
તે જાણે ભૂલોકનું ધુરીપણું પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ (સ્વર્ગલોક કલ્પવૃક્ષોથી અને પાતાલ-
લોક નથ સુધના કુંડથી તૃપ્ત થાય છે, તેથી ત્યાં ક્ષેત્રને અભાવ હોવાથી વૃષભને પણ
અભાવ છે; માટે) ફરીથી મોક્ષરૂપી ક્ષેત્રમાં ધુરીપણની સ્પૃહાથી વૃષભ જાણે ભગવાંત
ઉપાસના કરતો ન હોય ! ॥ ૧૧૧ ॥

પાયં પાયં વિભોર્વક્રવિધૌ લવણિમામૃતમ્ ।

તદુદ્ગારૈરિવાસ્તાવિ સ સ્તવૈરિતિ સૂરિણા ॥ ૧૧૨ ॥

સૂરિણા इत्यमुना प्रकारेण अग्रे वक्ष्यमाणेन स आदिदेवः स्तवैर्नवस्तुतिभिः अस्तावि
સંસ્તૂયતે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—તસ્યામૃતસ્યોદ્ગારૈરિવ । કિં કૃત્વા । વિભોઃ ઋષભદેવસ્ય વક્ર-
વિધૌ વદનચન્દ્રે લવણિમા લાવણ્યં સુષમામેવામૃતં સુવારસમતિશાયિભક્તિમત્તયા પાયં
પાયં વારં વારં પીત્વા પીત્વા આસ્વાદ્ય । સાદરમવલોકયેત્યર્થઃ । ‘પૌત્રપુત્ર્યે જમ્પદં દ્વિજ’ इति
સૂત્રેણ જમુલપ્રત્યયઃ । પ્રત્યયસહિતસ્યૈવ ધાતોર્દ્વિર્ભાવચ્ચતિ પાયં પાયં સિદ્ધમ્ ॥

श्लोकार्थ

आचार्ये लगवन्तनी स्तुति करी श्री ऋषभदेव लगवन्तना मुष्मद्भी यंद्रना लावण्य
इपी अमृतनुं वारंवार आकंठ पान करवाथी जल्ले अमृतना उद्गारा प्रगट थया न डोय,
(तेवी जे स्तुति छती) ॥ ११२ ॥

अथ स्तुतिः—

जय त्रिजगदीहितामरतरो सरोजानन
प्रसूनविशिखासनद्विरदभेदपञ्चानन ।
जय त्रिदशसुन्दरीविकचनेत्रनीलोत्पलै--
निर्णीतमुखशीतरुग्लवणिमैकपीयूष हे ॥ ११३ ॥

हे इति संबोधने । यदुक्तं सारस्वतव्याकरणे—‘आभिमुख्याभिव्यक्तये हे शब्दस्य
प्राक्प्रयोगः’ इति । त्रिजगतां त्रयाणां भुवनानां त्रीणि च तानि जगन्ति च । त्रिजगज्ज-
नानामित्यर्थः । सुरासुरनराणाम् । अथ च त्रयाणां जगतां समाहारः त्रिजगत् तेषां तस्य
वा यानीहितानि कामितानि तेषां पूरणे प्रदानविधौ अमरतरो कल्पवृक्ष इति संबोध-
नम् । तथा हे सरोजानन हे विकसितकमलवदन । हे प्रसूनं कुसुममेव विशिखाः शरा
अस्यन्ते क्षिप्यन्तेऽनेनेति विशिखासनं धनुर्धस्य स स्मरः स एव द्विरदो मदोन्मत्तहस्ती
तस्य भेदे विदारणे पञ्चानन केसरिन । त्वं जय चिरं सर्वोत्कर्षेण प्रवर्तस्व । तथा हे त्रिद-
शानां सुन्दर्यः कामिन्यः तासां विकचानि त्रिनिद्राणि नेत्राणि नयनान्येव नीलोत्पलानि
इन्दीवराणि कुवलयानि वा तैर्निर्णीतं सादरमवलोकितमास्वादितं वा मुखं वदनमेव
शीतरुवचन्द्रमास्तस्य लवणिमा लावण्यं शोभातिशय एकमद्वितीयं न केनापि समानं
पीयूषं सुधारसो यस्य तत्संबोधनं पुनस्त्वं जय ॥

श्लोकार्थ

त्रल्ले जगतना छत्रिछतने पूषुं करवाभां कल्पवृक्ष विकसित मुष्मकमलवाजा अने
पुष्पधन्वा कामदेवइपी महोन्मत्त डाथीनुं विदारणु करवाभां पंथाननसिद्ध समान जेवा
हे लगवन्त, आप जयवन्ता वतो ! देवांगनाजोनां विकसित नेत्रेइपी नीलकमलोथी आहर
पूर्वक पान करायेला मुष्मद्भी यंद्रना लावण्यइपी अद्वैत सुधारस समान जेवा हे प्रलो;
आप जयवन्ता वतो ॥ ११३ ॥

जय प्रणतपूर्वदिवप्रणयिमौलिमालागल--

न्मरन्दकणधोरणीस्तपितपादपद्मद्वय ।

जय त्रिभुवनेन्दिराभरण नाभिभूमीधना--

न्ववायगगनाङ्गणाम्बरमणे महोक्षध्वज ॥ ११४ ॥

हे प्रणतः प्रणामप्रद्वीभूतः पूर्वदिशः प्राचीहरितः प्रणयो पुरंदरः उपलक्षणाच्चतुः-
षष्टिरपीन्द्राः तेषां मौलयो मुकुटास्तेषां मालाः पुष्पदामानि तेभ्यो गलन्तो निःसरन्तो
ये मरन्दाः कुसुमरसास्तेषां कणानां विन्दूनां धोरण्यः श्रेण्यस्ताभिः स्नपितं कारितस्नानं
प्रक्षालितं वा पादपद्मयोश्चरणारविन्दयोर्द्वयं ब्रह्म यस्य तत्संबुद्धौ । अथ वा केवलमेक
एव शक्रोऽपि वाच्यः । त्वं जय विजयस्व । हे त्रिभुवनस्य त्रैलोक्यस्य या इन्दिरा
लक्ष्मीस्तस्या आभरण अलंकारभूत । पुनर्हे नाभिनाम्नो भूमीधनस्य राज्ञोऽन्ववायो वंशः
स एव गगनाङ्गणं व्योमाजिरं तन्नाम्बरमणिः प्रकाशकत्वात्सूर्यः तत्संबुद्धौ । पुनर्हे महोक्षः
ककुब्जान् ध्वजे लाञ्छने यस्य त्वं जय ॥

श्लोकार्थः

नमस्कार करी रहेला शङ्केन्द्र आदि चोसठ छन्दोना भुगटोनी मालाओभांथी अस्ता
पुष्पोना रसोनां बिंदुओनी पंकितथी स्नान करायेलां अरघु-कमल-युगलवाणा छे
लगवतां; आप जयवता वतो. त्रैलु भुवननी लक्ष्मीना अलंकारभूत तेभज नाभिराजना
वंशरूपी गगनांजणुना प्रकाशक होवाधी सूर्यसमान वृषभलांछनवाणा छे स्वामिन, आप
जयवता वतो. ॥ ११४ ॥

जय त्रिभुवनाशिवप्रशमनात्मगम्भीरिमा-

पहस्तिततरङ्गिणीप्रियतमावलेप प्रभो ।

महोदयपयोरुहोदरविनोदपुष्पव्रता-

म्बुजासन इव स्फुटीकृतविशिष्टसृष्टिक्रमः ॥ ११५ ॥

हे त्रिभुवनस्य त्रिजगतः अशिवस्योपद्रवस्य अरिष्टस्य वा प्रशमन निर्णा(नी)शक ।
पुनर्हे आत्मनः स्वस्य गम्भीरिण्या गम्भीर्येण अपहस्तितो निराकृतो निर्घाटितः तरङ्गिणी
सरितां प्रियतमस्य भर्तुः समुद्रस्य अवलेपोऽहंकारो येन । 'तुलेऽवलेपं च हस्ते वृथैव'
इति प्रतिक्रमसूत्रवृत्तौ । पुनर्हे प्रभो स्वामिन, त्वं जय । हे महाननन्तज्ञानदर्शन-

ચરિતસાતાનન્દાદિપ્રાપ્ત્યા અતિશયી સર્વોત્કૃષ્ટ ઉદયો યત્ર તાદૃશો મોક્ષઃ સ પથ પયો-
રુહં પથ તસ્યોદરં મધ્ય તત્ર વિનોદો વિલાસસ્તત્ર પુષ્પવ્રતો ભ્રમરઃ તત્સંબુદ્ધૌ । પુનરમ્બુ
જાસનો વિધાતા તદ્વત્સ્ફુટીકૃતઃ પ્રકટિતો વિશિષ્ટો મોક્ષમાર્ગાવ્યભિચારી સૃષ્ટે રચનાયાઃ
ક્રમઃ પરિપાટી યેન તત્સંબુદ્ધિઃ ॥

શ્લોકાર્થ

ત્રણે ભુવનના ઉપદ્રવેને શાંત કરનારા અને પોતાની ગંભીરતાથી સમુદ્રના અહંકારને
તિરસ્કાર કરનારા હે પ્રભો; આપ જ્યવંતા વર્તો, મોક્ષરૂપી કમલની મધ્યમાં વિનોદ કરી
રહેલા જમરરૂપ તેમજ શ્રદ્ધાની જેમ મોક્ષને પ્રગટ કરનારા અને અબાધિત સૃષ્ટિને
પ્રગટ કરનારા હે પરમેશ્વર, આપ જય પામે ! ॥ ૧૧૫ ॥

જય પ્રમથિતાન્તરાહિતપતાકિનીનાયકો--

હ્રસત્કનકકેતકીકમલગર્ભગૌરધૃતે ।

મવામ્બુનિધિનિષ્પતન્મનુજયાનપાત્રોચ્છ્રુસ-

ધશઃસુમસુગન્ધિતત્રિભુવનાત્ર જીયાશ્ચિરમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

હે પ્રમથિતા નિર્દલિતા આન્તરા અન્તર્ભવા અન્તરઙ્ગા અહિતાઃ પરમપ્રત્યનીકભૂતાઃ
કર્માદયો રાગદ્વેષકષાયાદયોઽષ્ટાદશ દોષા યા પથ પતાકિનીનાયકાઃ સેનાપતયો ભૂમીપાલા
યા યેન તસ્ય સંબુદ્ધિઃ । તથા હે હ્રસતામુલ્લાસં ભજતાં વિસ્મેરીભવતાં કનકાનાં કાશ્ચન-
સંબન્ધિનાં સ્વર્ણમયાનાં કેતકીનાં કમલાનાં ચ યો ગર્ભો મધ્યભાગસ્તદ્ગદ્ગૌરી પીતા ।
'ગૌરઃ શ્વેતપીતયોઃ' इत्यनेकार्थः । શુતિઃ કાન્તિર્યસ્ય તત્સંબુદ્ધૌ । ત્વં જય । પુનર્હે ભવઃ
સંસારઃ સ પથ દુસ્તરત્વાદમ્બુનિધિઃ સમુદ્રસ્તત્ર નિષ્પતન્તો નિરવલમ્બત્વેન નિતરાં મજ્જન્તો
બ્રહ્મન્તો યે મનુજા માનવાસ્તેષાં ત્રાણાર્થં યાનપાત્ર પ્રવહણ । તથા ઉચ્છ્રુસત્ વિકસત્
પ્રકટીભવદ્યશઃ કીર્તિરેવ સુમં પુષ્પં તેન । તત્પરિમલેનેત્યર્થઃ । સુગન્ધિતં વાસિતં સુરભી-
કૃતં ત્રિભુવનં વિશ્વત્રયં યેન તત્સંબોધને । હે ઋષભદેવ । અત્રાર્બુદપર્વતે ભૂષણીભવન
ચિરં વિગલિતાવધિસમયં જીયા વિજયી ભૂયાસ્ત્વમ્ ॥ ચતુર્ભિઃ કુલકમ્ । ઇતિ ઋષદેવસ્તુતિ ।

શ્લોકાર્થ

જેણે રાગ-દ્વેષરૂપી અંતરંગ શત્રુઓના સેનાપતિઓને નાશ કર્યો છે. તેમજ
શ્કુરાચમાન સુવર્ણકમલના મધ્યભાગના જેવી ગૌર શરીરકાંતિવાળા હે ભગવન, આપ

जय पाभो ! स'साररूपी अगाध समुद्रभां पडेला लव्य लुवेनां रक्षणे भाटे नाव समान,
प्रजट थयेला यशरूपी पुष्प वडे त्रष्टे जगतने सुवासित करनारा डे ऋषलदेव प्रलो, आप
अभु'हायल छपर विरहालपर्यंत जयवंता बर्तो ! ॥ ११६ ॥

कैलासलक्ष्मीतिलकायमानमिवेन्द्रभूतिर्व्रतिनां विडौजाः ।

तमित्यभिष्टुत्य मुदं दधानः प्रणेमिवान्प्राञ्जलिरादिदेवम् ॥ ११७ ॥

व्रतिनां मुनीनां विडौजाः पुरहूतः सूरिः प्रकृष्टोऽञ्जलिर्भालस्थलमिलितं पाणिपद्मद्वयं
यस्य स आदिदेवमृषभस्वामिनं प्रणेमिवान् नमस्करोति स्म । किं कुर्वाणः । मुदं प्रमोदं
दधानः विधानः । किं कृत्वा । तमादिदेवमिति पूर्वोक्तप्रकारेणाभिष्टुत्य स्तुत्वा । क
इव । इन्द्रभूतिरिव । यया गौतमस्वामी कैलासलक्ष्म्या अष्टापदश्रियास्तिलकायमानं
ललामवदाचरितमाचरन्तं या नाभेयं जगच्चिन्तामण्यादिस्तुतिभिः अभिनोतूय प्राञ्जलिः
प्रणमति स्म ॥

श्लोकार्थः

जेम गौतम स्वामीजे अष्टापद पर्वतानी लक्ष्मीना तिलक समान श्रीऋषलदेवने
नमस्कार कर्था छता तेम मुनिज्योभां छन्द्रसमान आचार्ये पूर्वोक्त प्रकारे स्तुति करीने
छर्ष धारणे करतां अ'वलि जेडीने श्रीऋषलदेवने नमस्कार कर्था. ॥ ११७ ॥

आनन्दवृन्दारकनिर्झरिण्यां निमज्ज्य जम्भद्विषतः करीव ।

निरस्तनिःशेषरजाः स सूरिर्निरीयिवाश्रीजिनराजधाम्नः ॥ ११८ ॥

स सूरिः श्रिया जगद्वैतशोभया युक्ताज्जिनराजस्यादिनाथस्य धाम्नः सौधात् विमल-
सत्तेर्निरीयिवान् निर्जगाम । किं लक्षणः । निरस्तं क्षिप्तं दूरीकृतं निःशेषं समस्तं
रजोऽशुभकर्म येन । बहुवचनं वा वाच्यम् । किं कृत्वा । आनन्दो भगवद्दर्शनाद्भूताह्लादः
स एव वृन्दारकनिर्झरिणी सुरसस्त्रिङ्गा तस्यां विषये निमज्ज्य स्नानं कृत्वा । क इव ।
जम्भद्विषतः करीव । यथा जम्भनाम्नो दानवेन्द्रस्य द्विषतः शत्रोरिन्द्रस्य करी घेरावणः

सुरसिन्धौ निमज्ज्य यथेच्छं जलक्रीडादि निर्माय स्वशरीरादपास्तं च प्राधातादिना
विलम्बं रजो येन तादृग्विधो गङ्गाप्रवाहाद्वह्निरेति । देवगजानां तु रजोलगभावात्
वैरिदमनत्वाज्जम्भद्विषत्तुल्यो राजा 'भूस्तम्भभिदः' इति पाठो वा । भूमेरिन्द्रस्तस्य पट्ट-
हस्ती मन्दाकिन्यां क्रीडित्वा स्ववपुर्विलम्बं रजोऽपास्य बहिर्विनिःसरतीत्यर्थः ॥

श्लोकावार्थः

जेम धन्वेनो यैरावणु हाथी स्वेच्छापूर्वकं गंगा नदीमां जलक्रीडा करी शरीरे लागेली
रज्जे दूर करी अहार नीकणे तेम समस्त प्रकारे अशुल कर्मेने दूर करनारा आचार्य
अश्वदृशंनथी उत्पन्न थयेला आनंदरूपी गंगानदीमां स्नान करी जिनमंदिरमांथी
अहार पधार्थी ॥ ११८ ॥

पिण्डीभवद्भूमृति वस्तुपालयशः किमालोक्य परं विहारम् ।

तस्मिन्नीय स्मितपुण्डरीके श्रेयोरसं संपृहयन्निवेश ॥ ११९ ॥

सुरिस्तस्मिन्निहारे विवेश अविष्टः । क इव । अलीय । यथा भ्रमरो विशिष्टे प्रवेत
सरोजे मध्ये प्रविशति । किं कुर्वन् सूरिः । संपृहयन् वाञ्छन् । कम् । श्रेयो मोक्षस्तस्य
रसमास्वादम् । 'रसः स्वादे जले वीर्ये' शृङ्गारादौ विषे हृदे । बोले रागे देहधातौ
तिकादौ पारदेऽपि च ॥ इत्यनेकार्थः । भृङ्गोऽपि स्वश्रेयःकारिणं पुष्टिविधायिनं स्वशरीरो-
पचये परमं मङ्गलमेव । 'मकरन्दं रसो मधु । मकरन्दोऽमरन्दश्च' इति हैम्याम् । काङ्क्षन् ।
किं कृत्वा परमन्यं विमलवसतेरपेक्षया विहारं जिनसङ्ग आलोक्य समीक्ष्य । उत्प्रेक्ष्यते-
भूमृति अर्बुदाचले पिण्डीभवत्पिण्डाकारं संपद्यमानं वस्तुपालनाम्नो मन्त्रिणो यशः किं
मूर्तिमती कीर्तिरिव ॥

श्लोकावार्थः

जेम रसनो लोबुपी भ्रमर विस्वर पुंडरीक (श्वेत कमल) मां प्रवेश करे तेम
भोक्षरसनी स्पृहा करतां आचार्य वस्तुपाल मंत्रीने विहार (जिनमंदिर) जेधने तेमां
प्रवेश कर्था. अर्बुदपर्वत वपर ते मंदिर जेणे वस्तुपाल मंत्रीने पंड इये अनेलो
भूतिमंत यश न डोय ! ॥ ११९ ॥

ચુચુમ્બેડમ્બરં યન્મહામણ્ડપેન જગન્નેત્રજૈવાત્રિકેનાત્મમૂર્ધ્ના ।

કિમ્ સ્નાતુમાકાઙ્ગતા સ્વર્વહાયાઃ પ્રવાહે વિહાયોમળીતાપિતેન ॥ ૧૨૦ ॥

યસ્યા વસ્તુપાલવસતેર્મહાન સર્વાતિશાયી યો મણ્ડપસ્તેનાત્મમૂર્ધ્ના સ્વમસ્તકેન કૃત્વા અમ્બરમાકાશં ચુચુમ્બે પસ્પૃશે । આલિङ્ગતિ સ્મેત્યર્થઃ કિં ભૂતેન જગતાં જગજ્જનાનાં નેત્રાણામાહ્વાદકરણવિધૌ જૈવાત્રિકેન ચન્દ્રેણ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વિહાયસો વ્યોમ્નો મળી રત્ન માસ્વાન તેન તાપિતેન તપ્તીકૃતસર્વાઙ્ગેણ સતા સ્વર્વહાયા ગગનગઙ્ગાયાઃ પ્રવાહે પયઃપૂરે સ્નાતુમાપ્લવિતુમાકાઙ્ગતા કિમ્ વાઙ્મુતેવ ॥

શ્લોકાર્થ

જગતના જીવેને આહુલાદ આપવામાં ચન્દ્રસમાન વસ્તુપાલમંત્રીના જિનમંદિરને । સર્વોત્કૃષ્ટ મંડપ પોતાના મસ્તકથી આકાશને સ્પર્શીને રહ્યો છે ! અર્થાત્ રંગમંડપ ગગનચુંબી હતો. સૂર્યના તાપથી તપેલો મંડપ જાણે આકાશગંગાના પ્રવાહમાં સ્નાન કરવાની ઇચ્છાથી જીંચે ગયો ન હોય ! ॥ ૧૨૦ ॥

વિભાવ્ય યત્રાદ્ભુતશાલિમઙ્ગીરાજીસ્ત્રિલોકીયુવતીર્જયન્તીઃ ।

સુરૈર્મુદ્યોત્તરૂપશિલ્પી સ્મ કલ્પ્યતે કારુરિવાનધીતિઃ ॥ ૧૨૧ ॥

યત્ર વસ્તુપાલવસતૌ સુરૈર્દેવૈર્મરુતાં ત્રિદશાનાં યૌવતસ્ય યુવતીસમૂહસ્ય । દેવાઙ્ગનાગ-
ણસ્યેત્યર્થઃ । રૂપસ્ય ઘપૂરામળીયકસ્ય શિલ્પી રચનાકારકઃ ન વિચિતે સમ્યક્ શિલ્પક-
લાયા અધીતિરધ્યયનં યસ્ય સોડનધીતિઃ કારુઃ નીચજાતિશિલ્પી નિકૃષ્ટશિલ્પી ચ કલ્પ્યતે
સ્મ વિચાર્યતે સ્મ । કિં કૃત્વા । યત્ર વસ્તુપાલવસતૌ ત્રિલોક્યા ભુવનત્રયસ્ય યુવતીસ્તરૂ
ળીર્જયન્તીઃ પરામવન્તીઃ અદ્ભુતા અતિપ્રકૃષ્ટા જગદાશ્ચર્યકારિણીર્વા શાલિમઙ્ગીરાજીઃ
પાશ્ચાલિકામાલિકાઃ વિભાવ્ય વ્યાલોક્ય ॥

શ્લોકાર્થ

વસ્તુપાલ-વસહીમા ત્રણે જગતની સ્ત્રીઓનું સૌંદર્ય જીતનારી અને જગતને
આશ્ચર્યકારી પુતળીઓને જોઈને દેવોએ દેવાંગનાઓનો સમૂહ બનાવનારા શિલ્પીને
અભણ અને નીચ જાતિનો શિલ્પી માન્યો ! ॥ ૧૨૧ ॥

અસૂયતા શુભ્રિમવિભ્રમાય યુયુત્સુ યચ્ચૈત્યમચ્ચન્દ્રમાસા ।

વિમર્તિ વિદ્વેષિજિગીષયૈતામમોઘશક્તિ કિમ્ દણ્ડદમ્ભાત્ ॥ ૧૨૨ ॥

યચ્ચૈત્યં વસ્તુપાલકારિતપ્રાસાદઃ વિદ્વેષિણાં વૈભવેન સ્વસ્પર્ધિનાં જિગીષયા પરાભવિતુ મિચ્છયા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—દણ્ડસ્ય ધ્વજનિયન્ત્રણયજ્ઞદેમ્ભાત્કપટાત્ પતાં પ્રત્યક્ષામમોઘાં વચાપિ ન નિષ્ફલીભવન્તીં શક્તિમાયુઘવિશેષં લોહમયીં 'સાંગિ'નામ્ના પ્રસિદ્ધાં વિમર્તિં દધતીવ । કિં કર્તુમિચ્છુઃ । ચૈત્યં યુયુત્સુ યોદ્ધુમિચ્છુઃ । કેન । અચ્ચન્દ્રમાસા ચન્દ્રમાસા સમં કિં કુર્વતા ચન્દ્રેણ । અસૂયતા ઈર્ષ્યા કુર્વતા । કેન । શુભ્રિમવિભ્રમાય સ્વશ્ચૈત્યશો-ભાયૈ । 'ક્રુધદુઃખ્યાસ્યાર્થાનાં યં પ્રતિ કોપઃ । ક્રુધાચર્થાનાં યોગે યં પ્રતિ કોપઃ સ સંપ્રદાનસંઘઃ ।' इति चतुर्थी विभ्रमायेत्यत्र' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् ॥

૨લોકાર્થ°

પોતાની ઉજ્જવલ લક્ષ્મીની સાથે સ્પર્ધા કરતા ચન્દ્રે સુદ્ધ કરવાની ઇચ્છાથી આ જિનમંદિર ઉપર બાણે ધ્વજાદંડના પહોળા શત્રુનો જય કરવા માટેની અમોઘ શક્તિને ધારણ કરી ન હોય ! ॥ ૧૨૨ ॥

યચ્ચાન્દ્રચૈત્યોપરિ શાતકૌમ્ભઃ કુમ્ભો વિભૂષાં વિભરાંવભૂવ ।

સુધાસરઃસંભ્રમતઃ સમેતો રથાજ્ઞનામા કિમ્ રન્તુકામઃ ॥ ૧૨૩ ॥

યદેવ ચન્દ્રકાન્તમણીપ્રણીતપ્રાસાદસ્તત્સુલ્યો વિહારસ્તસ્ય શાતકૌમ્ભઃ સ્વર્ણમયઃ કુમ્ભઃ કલશો વિભૂષાં શોભાં વિભરાંવભૂવ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સુધાસરસઃ પીયૂષપૂર્ણપદ્માકરસ્ય સંભ્રમતો ધિયા સમેતઃ સમાગતઃ રન્તું જલાદિક્રીડાં કર્તુ કામોઽભિલાષો यस્ય તાદૃશો રથાજ્ઞનામા ચક્રવાક इव ॥

૨લોકાર્થ°

ચંદ્રકાંત મણિસમાન ઉજ્જવલ જિનપ્રાસાદની ઉપર સુવર્ણનો કલશ શોભાને ધારણ કરતો હતો; તે બાણે સુધા સરોવરની બ્રાન્તિથી તેમાં જલક્રીડા કરવા માટે ચક્રવાક આવેલો ન હોય ! ॥ ૧૨૩ ॥

यद्वैजयन्त्या सितिमश्रिया स्वःपाथोधिपत्नी गमिता विगानम् ।

निम्नं व्रजन्ती त्रपयासिताब्जैः श्यामीकृतास्येव जडाशयासीत् ॥ १२४ ॥

यस्या वस्तुपालवसतेवैजयन्त्या पताकया कर्त्र्या सितिमश्रिया स्वःपाथोधिपत्न्य लक्ष्म्या साधनेन कृत्वा स्वः स्वर्गस्य पाथोधिः समुद्रस्य पत्नी जाया पतावता स्वर्गगङ्गा सा विगानं वचनीयतां धिक्कारभावं गमिता संप्रापिता सती । उत्प्रेक्ष्यते—जडाशया किंकर्तव्यतायां विमूढमानसा आसीद्वभूवुरिष । किं कुर्वन्ती । त्रपया स्वहृदयान्तरुदमन्दाक्षेण निम्नं नीचैर्मन्दं मन्दं वा व्रजन्ती गच्छन्ती । पुनः किंभूता । असिताब्जैः नीलोत्पलैः कृत्वा श्यामीकृतास्या कृष्णं विहितं मुखं यया । यो लज्जितः कथंचित्स्यात्स निम्नं मन्दं प्रचलति । श्यामाननः किंकर्तव्यानभिज्ञः स्यादेव ॥

श्लोकाथं

आ प्रासादनी पताकानी श्वेत लक्ष्मीथी परालव पाभेदी आकाशगंगा, लक्ष्मी
भंड भंड आलती नीलकमलोथी श्यामभुजवादी जनेदी जणे जलाशय इये जनी गर्ध !
अर्थात् किंकर्तव्यमुढ जनी गर्ध ॥ १२४ ॥

तं रैवतार्वाधरवत्पवित्रीचिकीर्षयेवाबुदमभ्युपेतम् ।

निरीक्ष्य तस्मिन्मयनाभिरामं ननाम शैवैयजिनं यतीन्द्रः ॥ १२५ ॥

यतीन्द्रः स्मरिस्तस्मिन् वस्तुपालविहारे शिवायाः समुद्रविजयराजपत्न्याः अपत्यं पुत्रः शैवैयः स चासौ जिनश्च तीर्थंकरस्त श्रीनेमिनाथं ननाम प्रणमति स्म । किं कृत्वा निरीक्ष्य स्वलोचनगोचरीकृत्य अर्थान्नेमिनाथम् । किं भूतम् । नयनयोरभिराम हृदयनयनयोर्हार्दिणम् । पुनः किलक्षणं तम् । व्यावर्णितस्वरूपमर्बुदचलमभ्युपेतं समागतम् । उत्प्रेक्ष्यते—पवित्रीचिकीर्षया पावनीकर्तुमिच्छयेव । किंयत् । रैवतार्वाधरवत् । यथा उज्जयन्तपर्वतः पूर्वं पावनीकृतस्तथैनमपीत्यर्थः ॥ इति वस्तुपालवसतिवर्णनम् ॥

श्लोकाथं

आचार्ये वस्तुपालः विहारभां शिताराणीना नयनानन्द अंगभूत लगवान
श्री नेमिनाथने जेधने नभस्कार कर्था, जेम पूर्वे रैवतायल (गीरनार) ने पवित्र कर्मे
तेम अर्बुदायलने पवित्र करवा भाटे जणे साक्षात् लगवान अर्द्ध पदार्था
न डेय ! ॥ १२५ ॥

नमनेन मुनीशिता परेष्वपि चैत्येषु जिनेन्द्रसंततेः ।

धनकामयितेव संमदं दधते स्माधिगमेन शेषधेः ॥ १२६ ॥

मुनीनां यतीनामीशिता पतिः सूरिः परेष्वपि देवलपाटकवर्तिष्वपि अन्येषु प्रास्ता-
देषु जिनेन्द्रसंततेः भगवत्प्रतिमापङ्कतेनमनेन प्रणामकरणेन संमदं हर्षं दधते विधत्ते स्म ।
'दधि धारणे' केवलमात्मनेपदी धातुः । क इव । धनकामयितेव यथा द्रव्याभिलाषुकः
पुमान् शेषधेर्निघानस्याधिगमेन प्राप्त्या प्रसादं दधाति ॥

श्लोकार्थः

जेम निधाननो अभिलाषी पुंश्च निधानने पाप्मने हर्षित अने तेम ह्रीरविजय-
सूरि देलवाडानां भीष्म पण्डु जिनमंदिशेभां रडेदां जिनभिंशेने नमस्कार करीने
हर्षित अन्ये. ॥ १२६ ॥

चौलुक्यचैत्यं विधृतामृतश्री धर्मप्रपास्थानमिवैष मार्गः ।

नत्वा मुनीन्द्रोऽचलदुर्गमध्ये चतुर्मुखे नाभिसुतं व्यनसीत् ॥ १२७ ॥

एष मुनीन्द्रः । अचलो नामा यो दुर्गः कोट्टस्तस्य मध्ये चतुर्मुखे प्रासादे नाभिसुतम्
ऋषभदेवं व्यनसीत् विशेषेण नव्यस्तुतिपञ्चाङ्गीभूतगनपूर्वकं नमति स्म । किं कृत्वा ।
देवलपाटकादलदुर्गागमनाध्वनि चौलुक्यस्य कुमारपालभूपालस्य चैत्यं प्रासादं नत्वा अर्थात्-
ब्राह्मन्तं प्रणम्य । उत्प्रेक्ष्यते—चौलुक्यचैत्यं धर्मप्रपास्थानमिव धर्मस्य पानीयशालागृहमिव ।
लौकिके व्यवहारे धर्मार्थमार्गश्रमश्रान्तपिपासिपथिकनिर्वृत्यर्थं मार्गं प्रपा कार्यते । किंल-
क्षणेन । विधृता आश्रिता अमृतवदुज्ज्वला श्रीः शोभा येन । अथवा विधृता स्वस्मिन्ना-
नीय रक्षिता अमृतश्रीमोक्षलक्ष्मीर्येन । प्रपापि धृता आलम्बिता अमृतानां कुसुमैलाकर्पूरादि-
वासितजलानां प्रागुक्तसलिलैर्वा श्रीः सुषमा येन ।

श्लोकार्थः

देवकुल पत्तन (देलवाडा) थी अचलगढ जतां रस्ताभां, लक्ष्मीने धारण करनार
भाषे धर्मनी परण न होय तेवा कुमारपाल महाराजाना चैत्यने नमस्कार करीने,
आचार्ये अचलगढनी मध्यभां आवेला चतुर्मुख प्रासादभां श्रीऋषभदेव स्वामीने
नमस्कार कर्था. ॥ १२७ ॥

દિનાનિ કતિચિત્સૂરિર્ગિરીન્દ્રતનુજે ગિરૌ ।

સ્થિતૌઽર્હધ્યાનનિધ્યાનશ્ચારણશ્રમણેન્દ્રવત્ ॥ ૧૨૮ ॥

સૂરિર્ગિરીન્દ્રસ્ય હેમાદ્રેસ્તનુજે નન્દને ગિરૌ પર્વતે અર્બુદાચલે કતિચિદિનાનિ કિયતો વાસરાન યાવત્સ્થિતઃ અર્હદર્શનાદિલોભેન તત્ર તસ્થિવાન । કિંમૂતઃ । અર્હતો ભગવતો ધ્યાનેન પ્રણિધાનેન ચિત્તૈકાગ્ન્યેણ કૃત્વા નિધ્યાનમવલોકનં યસ્ય । યોગિનો હિ સ્વદ્દ-
યકમલે પરમાત્મનં સાક્ષાત્સમીક્ષ્ય ધ્યાનાદ્ધિરમન્તિ ઇતિ કુમારસંભવે પાર્વતીપાણિગ્રહણા-
ત્પૂર્વસમયે ધ્યાનવ્યતિકરે । અથ વા અર્હતાં સર્વતીર્થકૃતાં ધ્યાનં દ્વદ્વોચરીકરણં સ્મરણં
વા પૌનઃપુન્યેન । વારંવારમિત્યર્થઃ । દર્શનં ચૈત્યગમનાદિના યસ્ય । કિંવત્ । ચારણશ્રમ-
ણેન્દ્રવત્ । યથા જહ્વાચારણવિદ્યાચારણાદિર્યતિપુંગવાઃ યાત્રાર્થં ગતાઃ ક્વાપિ શત્રુંજયાદિતી-
ર્થપર્વતે કાનિચિદ્વિસાનિ તિષ્ઠન્તિ । દિનદિવસવાસરાઃ પુનપુનઃકલિજ્ઞે । શ્રૂયતે તજ્જનપ-
દલોકવૃત્ત્યાં પૂર્વમષ્ટાશીતિક્રવયઃ અત્ર સ્થાને તપઃ કુર્વાણાઃ આસન્ । તેષાં ચ હોમાદિ-
સાધનમેકા કામધેનુશ્રવન્તી સતી મહાગર્તાન્તઃ પપાત । તતસ્તાં નિષ્કાશયિતુમશક્તા ઋષયો
ગત્વા હિમાચલં યાચિત્વા તત્પુત્રમર્બુદનામાનંમહામહીધરમત્રાનૈષુઃ । તાવતાસૌ કામગવી
સ્વપયોમિસ્તાં ગર્તામાપૂર્ય તીર્ત્વા ચ વહિર્નિઃસરતિ સ્મ । તતઃ પુનર્માસ્યા ધેનોરેતદ્ગર્તાયાં
પાતો ભવતુ ઇત્યાશઙ્ક્ય ઋષિમિસ્તદ્ગર્તામધ્યમર્બુદાત્રિણાપૂર્યતે સ્મ । તૈઃ સ્થાપિતસ્તત્રૈવ સ્થિતઃ
સોઽયમર્બુદો હિમાત્રિપુત્ર ઇતિ તન્પારિપાર્શ્વકશૌવલોકસ્ય પ્રવૃત્તિઃ પ્રસિદ્ધિશ્ચ । તથા
વસ્તુપાલવસતિપ્રશસ્તાવપિ 'ગૌરીવરશ્ચ સુરભૂવરસંભવોઽયમસ્ત્યર્બુદઃ કકુદમત્રિકદમ્બકસ્ય ।
મન્દાકિનીઘનજટે દધદુસ્તમાઙ્ગે યઃ શાલકઃ શશભૂતોઽભિનયં કરોતિ ॥' ઇતિ દ્રશ્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

પરમાત્માના ધ્યાનમાં મગ્ન એવા આચાર્ય; ચારણ મુનિઓની જેમ તીર્થદર્શનના
લોભથી અર્બુદાચલ ઉપર કેટલાક દિવસોની સ્થિરતા કરીને રહ્યા. (લોકોકિત પ્રમાણે
સંભળાય છે કે પૂર્વે આ સ્થાનમાં અઠ્યાસી (૮૮) ઋષિ તપ કરતા હતા, ત્યારે એકવાર
તેઓની કામધેનુ (ગાય) ચરતી ચરતી મોટા ખાડામાં પડી ગઈ. તેને ખાડામાંથી
કાઢવા માટે અસમર્થ ઋષિઓ હિમાચલ પાસે ગયા. ચાચના કરીને હિમાચલના પુત્ર
અર્બુદપર્વતને અહીં લાવ્યા. ત્યારબાદ કામધેનુ પોતાના દૂધથી ખાડાને પૂરીને
સ્વયં તરીને બહાર નીકળી. આ ખાડામાં ફરીથી ગાય આદિ કેઈ પણ પશુ પડે નહી,
આમ વિચારીને ઋષિઓએ ખાડાના મધ્ય ભાગમાં અર્બુદપર્વતને સ્થાપન કર્યો. તે
આ હિમાલયપુત્ર અર્બુદાચલ કહેવાય છે.) ॥ ૧૨૮ ॥

ઉદયશિશ્વરિણીવ શ્રીમદ્મ્બોજવન્ધુ-
 વિષમવિશિશ્વૈરી સ્ફાટિકોર્વીભૃતીવ ।
 ત્રિદશપતિરિવ સ્વર્ભૂધરે સ્થરિસિંહો
 હિમશિશ્વરિસુતેઽસ્મિન્કાંચનાભાં વમ્ભાર ॥ ૧૨૯ ॥

સ્થરિસિંહો હીરવિજયનામા સ્થરિશાર્દૂલઃ અસ્મિન્નર્બુદાચલાભિધાને હિમશિશ્વરિસુતે તુહિનાચલનન્દને કાંચન અનિર્વચનીયામાભાં શોભાં વમ્ભાર દધાતિ સ્મ । ક ઇવ । શ્રોમ-દ્મ્બોજવન્ધુરિવ । યથા શ્રીમાન સર્વજ્યોતિશ્ચક્રજ્યોતિઃ પરામવનપ્રવણપ્રતાપલક્ષ્મીધાન અમ્બોજવન્ધુર્માનુમાન ઉદયશિશ્વરિણિ પૂર્વપર્વતે ઔઘતાં શોભાં વિભર્તિ । પુનઃ ક ઇવ । વિષમવિશિશ્વૈરીવ । યથા વિષમાઃ સોદુમશકયા અથ વા સમેતરે પશ્ચત્વાદ્વિશિશ્વા ળાણા यस્ય સ સ્મરસ્તસ્ય વૈરી પ્રતિપક્ષઃ પાર્વતીપતિઃ શૈશ્વરઃ સ્ફટિકસ્થાયં સ્ફાટિકસ્તાવુશ ઊર્વીભૃત્પર્વતઃ પતાવતા સ્ફટિકાચલે કૈલાસે । પુનઃ ક ઇવ । ત્રિદશપતિરિવ । યથા સુરેન્દ્રઃ સ્વર્ભૂધરે મેરુગિરૌ અસાધારણાં ભૂષાં વિભર્તિ । ‘જામ્બૂનદોર્વીધરસાર્થભૌમ’ ઇતીન્દ્રાભિધાનં નૈષધે ॥

શ્લોકાર્થ

એમ સૂર્ય ઉદયાચલ ઉપર મહેશ સ્ફટિકપર્વત (કૈલાસપર્વત) ઉપર અને ઇન્દ્ર મેરુ પર્વત ઉપર શોભા ધારણ કરે તેમ આચાર્યોમાં સિંહ સમાન હીરવિજયસૂરિએ અર્બુદાચલ ઉપર કૈાઈ અનેરી શોભાને ધારણ કરી. ॥ ૧૨૯ ॥

યં પ્રાપ્ત ત્રિવ્રાહ્મસાધુમધવા સૌભાગ્યદેવી પુનઃ
 શ્રીમત્કોવિદસિંહસીંહવિમલાન્તેવાસિનામગ્રિમમ્ ।
 તદ્વત્પ્રહ્લીક્રમસેવિદેવવિમલવ્યાવર્ણિતે હીરયુ-
 વસ્ત્રોભાગ્યમ્મિદહીરસૂરિચરિતે સર્ગોઽભવદ્વાદશઃ ॥ ૧૩૦ ॥

અતિ ષષ્ઠિહત્તદેવવિમલવ્યાવર્ણિતે હીરસૌભાગ્યનામ્નિ મહાકાવ્યે હીરવિજયસૂરિ-ચરિતે દ્વાદશાનાં સંખ્યાપૂરણો દ્વાદશઃ સર્ગઃ અભવદ્ભૂવ ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचिते हीरसौभाग्यनाम्नि
महाकाव्ये अकमिपुरप्रस्थानविजयसेनसूरिसेमुखागमनपत्तनपादावधारणसमवसरणवन्दन-
पुरःप्रस्थानासिद्धपुरागमनविजयसेनसूरिपश्चाद्व्रलनमार्गोल्लङ्घनार्जुनपत्नीपतिपत्नीवन्दनार्बुदा-
चलाधिरोहणविमलवस्तुपालवसतिप्रमुखजिनस्तवनादिवर्णनो नाम द्वादशः सर्गः ॥

શ્લોકાર્થ

વણિકકુલમાં ઇન્દ્રસમાન 'શિવ' નામનાં શ્રેષ્ઠી અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મભૂત
સુપુત્ર દેવવિમલ ગણી, કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસનામાં તત્પર હતા,
તેમજ સર્વભુનિઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલ ગણીના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા,
તે દેવવિમલ ગણીએ જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિનું સવિસ્તર શ્રવનચરિત્ર આવે
છે, એવા 'હીરસૌભાગ્ય' નામના મહાકાવ્યની સ્વોપજ્ઞ-ટીકા સહિત રચના કરી તે
મહાકાવ્યનો; અકમિપુર (અમદાવાદ)ના પ્રયાણથી આરંભીને અર્બુદાચલનું આરોહણ
અને ત્યાંનાં જિનચૈત્યોનાં દર્શન વંદન સુધીના આખારમાં સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ૧૩૦ ॥

શુભં ભવતુ

त्रयोदशः सर्गः ।

अर्थाबुंदाद्रेरवतीर्य भूमीं विभूषयामास स सूरिभूमान् ।

वचस्तरङ्गैस्त्रिजगत्पुनानो रयो हिमाद्रेरिव देवतथाः ॥ १ ॥

અર્થાબુંદાચલતીર્થઋન્નમનાનન્તરં સૂરિભૂમાન્ સૂરિરાજોઽર્બુદાદ્રેર્હિમાદ્રિનન્દનાવનીધરાદ-
વતીર્ય અવરુદ્ધા ઉપત્યકામાગત્ય ભૂમીં પૃથિવીપીઠં વિભૂષયામાસ શોભયતિ સ્મ । કિં કુર્વાણઃ ।
વચસાં વચનાનાં તરંગૈરસ્થલિતપ્રચારનિઃસરદ્વાક્ષ્ણોલૈસ્ત્રિજગત્ત્રિભુવનજનં પુનઃપુનઃ પવિત્રી-
કુર્વાણઃ ક દૃવ । રય દૃવ । યથા દેવતથાઃ ગજ્ઞાયાઃ પ્રવાહો હિમાદ્રેસ્તુહિનાચલાદવતીર્ય
અધઃ સમેત્ય ભૂમીં પુનીતે । સોઽપિ અસ્થલિતકક્ષોલૈસ્ત્રિજગત્ત્રિસ્રોતસ્ત્વાત્ત્રિભુવન
પાવનં કુર્વાણઃ ॥

ત્રિ० સૌં ૪૨

તેરમે સર્ગ :

શ્લોકાર્થ

જેમ ગંગાનો પ્રવાહ હિમાલયથી નીચે ઊતરીને પૃથ્વીને પવિત્ર કરે તેમ આચાર્ય
દેવે વચનરૂપી તરંગોથી બાણે જગતને પવિત્ર કરતાં અબુદાચલથી ઊતરીને ભૂમિને
અલંકૃત કરી. ॥ ૧ ॥

યસ્યાં દ્વિપેન્દ્રૈઃ સ્વમદપ્રવાહૈરારામિકૌઘૈરિવ વારિપુરૈઃ ।

વૃક્ષા અવર્ચ્યન્ત વિમુર્ચ્યહાર્ષોત્તરાર્બુદાભ્યર્ણવસુંધરાયામ્ ॥ ૨ ॥

વિષ્ણુઃ સૂરિસ્તથ તસ્યાર્બુદાગ્રેરભ્યર્ણે સમીપે યા વસુંધરા મૃમિસ્તસ્યાં વ્યહાર્ષીત
વિહરતિ સ્મ । તસ્યાં કસ્યામ્ । યસ્યામર્બુદાભ્યર્ણભ્રમૌ દ્વિપેન્દ્રૈર્મંતગજરાજૈઃ સ્વેષામાત્મનાં
મદાનાં દાન્તવારીણાં પ્રવાહૈરર્થાત્કપોલેભ્યો નિઃસૃત્ય પૃથિવીપીઠે પતદ્ધિઃ વૃક્ષા દ્રુમા
અવર્ચ્યન્ત સિક્તાઃ સન્તઃ વૃદ્ધિ નીયન્તે સ્મ । કૈરિવ । આરામિકૌઘૈરિવ । યથા વનપાલવૃન્દૈ-
ર્વારિપુરૈરભિષિઞ્ચનજલપ્લૃવૈઃ પાદપાં વૃદ્ધિ પ્રાપ્યન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ઉદ્યાનપાલકો જલથી વૃક્ષોનું સિંચન કરે અર્થાત્ વધારે તેમ હાથીઓ
પોતાના મદજલથી જે ભ્રમિતું સિંચન કરી રહ્યા છે, તે અબુદાચલની સમીપની
ભૂમિમાં આચાર્યે વિહાર કર્યો. ॥ ૨ ॥

મિત્રમ્ મહિષ્મા કિમનુવ્રજન્તં સ્વદીર્ઘભાવેન સહાયવત્તમ્ ।

દ્વાષલં શૈવલિનીપ્રવાહઃ ક્રમાન્મુનીન્દ્રોડ્બુદમુલ્લહ્લે ॥ ૩ ॥

મુનીન્દ્રઃ સૂરિઃ ક્રમાન્નિહારપરિપાઠયા અર્બુદં પર્વતમુલ્લહ્લે અતિક્રાન્તવાન । ક ઇવ ।
શૈવલિનીપ્રવાહ ઇવ । યથા શૈવલાન્યનવરતપ્રલપ્તરત્પયઃપ્રવાહત્વાત્પ્રાદુર્ભૂતપ્રચુરશ્વહલસે-
વાલજાલાનિ યસ્યાં સા શૈવલિની નદી તસ્યાઃ પ્રવાહઃ પયઃપૂરઃ અચલં માર્ગાગતગિરિમુ-
લ્લહ્લયતે । અર્બુદમુત્પ્રેક્ષ્યતે—મહિષ્મા માહાત્મ્યેન ગુરુતયા કિં મિત્રમ્ સહાયમિવ । અત

પવોત્પ્રેક્ષ્યતે—સહાયવત્ અભિજનમિવ । સ્વસ્યાત્મનો દીર્ઘભાવેન અત્યાયામતયાતિલમ્બતયા
અનુવ્રજન્તમિવ પૃષ્ઠે સમાયાન્તમિવ । યથા સહાયોઽપિ પ્રસ્થિતપુંસોઽનુયાતિ । અથ કિમિતિ
લાલાવણ્ટાન્યાયેન ડામ્યગ્રાપિ યોજ્યતે । દ્વયોરપ્યુત્પ્રેક્ષ્યોઃ સંયોજનીયમિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ નદીનો પ્રવાહ માર્ગમાં રહેલા પર્વતનું ઉદ્ભવન કરે તેમ આચાર્યે અનુક્રમે
અબુદ પર્વતનું અતિક્રમણ કર્યું. તે જાણે મહિમાની સમાનતાથી પોતાના મિત્ર ન
હોય, તેવો અબુદાચલ પોતાની લાંબાઈથી આત્મીયજનની જેમ જાણે આચાર્યને
અનુસરતો હતો. ॥ ૩ ॥

પ્રતિષ્ઠમાનઃ પુરતો વ્રતીન્દુર્ભૂષામનૈવીર્ચિત્ત્વપૂઃસમીપમ્ ।

સ્વપાદસંસ્પર્શનતઃ પયોજકુઙ્ગ યથા પદ્મજિનીવિવોદા ॥ ૪ ॥

પુરતોઽમતઃ પ્રતિષ્ઠમાનઃ પ્રચલન વ્રતીન્દુઃ મુનિચન્દ્રઃ સૂરિઃ સ્વસ્યાત્મનઃ પાદયોશ્વર-
ણયોઃ સંસ્પર્શનતઃ શિવપુરઃ શ્રીરોહિણ્યા નગર્યાઃ સમીપં પાર્શ્વપ્રદેશં ભૂષાં શોભામનૈવીત
પ્રાપયામાસ । ક ઇવ । પદ્મજિનીવિવોદેવ । અથ યથા હવાર્યે । યથા કમલિનીરમણો
ભાનુમાન સ્વેષાં પાદાનાં કિરણાનાં સંસ્પર્શનતઃ સપર્કાત્ સંપ્લેષાત્પયોજાનાં કમલાનાં
કુખ્જં કાનનં ભૂષાં લમ્બયતિ વિકાશલક્ષ્મીં નયતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૂર્ય પોતાનાં કિરણોના સંપર્કથી કમલિનીના કુખને વિકસિત કરે અર્થાત્
શોભાવે તેમ અનુક્રમે પ્રયાણ કરતા પોતાના ચરણ-સ્પર્શથી શિવપુરી-સિરોહી નગરીની
સમીપની ભૂમિને અલંકૃત કરી. ॥ ૪ ॥

जनारैरागमनं मुनीन्द्रोस्ततः सुरत्राणनृपो निपीय ।

कलापिकेकाभिरिवाम्बुदस्य नभोम्बुपः संमदमेदुरोऽभूत् ॥ ५ ॥

તતઃ શિવપુરીસમાગમનાનન્તરં સુરત્રાણનામા નૃપઃ શિવપુરીમણ્ડલસ્વામી દેવડાભિ-
ધાનાનાં રાજપુત્રાણાં રાજા જનાનાં શિવપુરીવાસિનાં શ્લોકાનામારૈઃ શબ્દૈઃ । ધાર્તાભિરિ-

ત્યર્થઃ । મુનીન્દોઃ સૂરેરાગમનં સમવસરણમ્ । પાદાવધારણમિત્યર્થઃ । નિપીય સાદરં
શ્રુત્વા સંમદેનાનન્દેન મેદુરઃ પુષ્ઠઃ અમૃદ્ભૂવ । ક ઇવ । નમોમ્બુપ ઇવ । યથા ચાતકઃ
કલાપિનાં મયૂરાણાં કેકાભિઃ કેકાભિધાનધ્વનિભિઃ । મયૂરવાક્ કેકા इत्युच्यते । અમ્બુ-
દસ્ય મેઘસ્ય આગમનં શ્રુત્વા પ્રમોદોપચિતતતુર્ભવતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ચાતક, મયૂરોના શબ્દો વડે મેઘનું આગમન જાણીને હર્ષિત થાય, તેમ
શિવપુરી (સિરૌહી) નગરીનો 'સુરત્રાણુ' નામનો રાજા લોકોનાં મુખે આચાર્યદેવનું
આગમન જાણીને અત્યંત હર્ષિત થયો. ॥ ૫ ॥

ભક્ત્યા સુરત્રાણનૃપોઽભિગમ્ય વેત્રીવ દણ્ડં દધદગ્રગામી ।

પ્રવેશયામાસ પુરીં સ સૂરિં પુરાજ્ઞનાગીતયશઃપ્રશસ્તિમ્ ॥ ૬ ॥

સ પૂર્વવૃત્તપ્રોક્તઃ સુરત્રાણાભિધાનો નૃપોઽર્બુદચલાધિપતિર્ભક્ત્યા સેવાસક્ત્યા અભિ-
ગમ્ય સંમુલ્લસાગત્ય સૂરિં શ્રીરોહિણીં નગરીં પ્રવેશયામાસ । શિવપુરીમધ્યે આનિનાયેત્યર્થઃ ।
પ્યન્તત્વાત્કર્મદ્વયમ્ । કિંભૂતઃ સઃ । પુરઃ સૂરેરગ્રે ગચ્છતીતિ इत्येवंशीलઃ । પુનઃ કિં
કુર્વન । દણ્ડં વેત્રં દધદ્વિત્રાણઃ । ક ઇવ । વેત્રીવ । યથા દૌષારિકઃ પ્રતીહારઃ વેત્રયાદિ
કરે દધાનઃ પુરો ગચ્છતિ । કિંભૂતઃ સૂરિઃ । પુરાજ્ઞનાભિઃ શ્રીરોહિણીનગરીનાગરીભિર્ગીતા
ગાનગોચરીકૃતા યશસાં કીર્તીનાં પ્રશસ્તયો વિવિધા અવદાતા યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પ્રતિહારી દંડ ધારણ કરીને રાજાની આગળ ચાલે તેમ સુરત્રાણુ રાજા
આચાર્યશ્રીની સન્મુખ આવીને ભક્તિપૂર્વક દંડને ધારણ કરીને આગળ ચાલતો
હતો. નગરની લલનાએ જેમના યશની પ્રશસ્તિ ગાઈ રહી છે, તેવા આચાર્યદેવનો
શિવપુરીમાં પ્રવેશ-મહોત્સવ કરાવ્યો. ॥ ૬ ॥

આલેખ્યશેષીકૃતકામદસ્યોરુપાસ્યોમાનસ્ય મહીમહેન્દ્રૈઃ ।

ચક્રીવ ચક્રસ્ય પુરે પુરીન્દ્રો મહામહં કારયતિ સ્મ સૂરિઃ ॥ ૭ ॥

પુરીન્દ્રઃ શ્રીરોહિણીપુરીપુરંદરઃ સુરત્રાણનામા ભૂમાન પુરે સ્વશ્રીરોહિણીનગરે હીરચિ-
જયવ્રતીન્દ્રસ્ય મહામહં પ્રતિગૃહાપણાદિપુ ધ્વજબન્ધનાદિમમતિશાયિનમુત્સવં કારયતિ
સ્મ । ક ઇચ । ચક્રીચ । યથા ચક્રવર્તી પ્રથમોત્પન્નસ્ય ચક્રસ્ય રથાક્કરત્નસ્ય મહોત્સવં
નિર્માપયતિ । કિંમૂતસ્ય સુરેશ્વક્રસ્ય ચ । આલેખ્યે ચિત્રં શેષમવશિષ્ટં યસ્ય તાદૃશઃ કૃતઃ
નિહિતઃ કામઃ કંદર્પરૂપો દસ્યુઃ શત્રુયેન । પક્ષે નામશેષીકૃતા વ્યાપાદિતાઃ કામમતિશ-
યેન શિરશ્છેદાદિના વૈરિણો યેન । પુનઃ કિંમૂતસ્ય । મહીમહેન્દ્રૈઃ પૃથ્વીપુરંદરૈઃ મહારા-
જૈર્ભાવિનિ ભૂતોપચારે ઉપાસ્યમાન્નસ્ય ચક્રપ્રભાવાદેવ ચક્રી સેવ્યતે । અતો મુખ્યવૃત્ત્યા
ચક્રમેવ સેવ્યમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

જેણે શત્રુઓને નામશેષ કરી નાખ્યા છે, અને મુગટબદ્ધ રાજાઓ જેની સેવા
કરે છે, તેવો ચક્રવર્તી જેમ ચક્રરત્નનો મહોત્સવપૂર્વક નગરપ્રવેશ કરાવે તેમ
જેમણે કામરૂપી શત્રુને નામશેષ કરી નાખ્યા છે, અને જેઓ રાજા-મહારાજાઓ પડે
સેવાય છે, એવા આચાર્ય દેવનો સુરત્રાણ રાજાએ મહોત્સવપૂર્વક નગરપ્રવેશ
કરાવ્યો. ॥ ૭ ॥

દિદ્ધુરેતન્મહિમાનમબ્રસરિત્સહસ્ત્રં વધતી મુખાનામ્ ।

યત્રાગતા કિં સિતકેતુકાયા પુરીં સ તાં સ્થરિરલંચકાર ॥ ૮ ॥

સ્થરિસ્તાં સુરત્રાણનૃપનિર્માપિતાનેકમહોત્સવચ્છહલાં શિવપુરીનાર્મીં નગરીમલંચકાર
વિભૂષયામાસ । તાં કામ્ । યત્ર શ્રીરોહિણ્યામેતસ્ય જગજ્જનમાનસ્ય હીરચિજયસૂરેર્મહિ-
માનં સ્વાભાવિકમાહાત્મ્યમ્ । અથ વા સુરત્રાણધરિત્રીસુગ્રામનિર્માપિતાનન્યમહોત્સવાદિ-
ગરિમાણં દિદ્ધુર્વેદ્ધુમિશ્નુર્વિલોકયિતુમાકાઙ્ક્ષન્તી સતી । અતઃ યથ મુખાનાં પયઃપ્રવાહ-
રુપવક્રાણાં સહસ્ત્રં વધતી ચિન્તી । સહસ્ત્રમુખી ગઙ્ગેતિ જનપ્રસિદ્ધેઃ । ઉત્પેક્ષ્યતે-
સિતાનામુજ્જ્વલાનાં કેતુનાં ધ્વજાનાં કાયાઃ શરીરાણિ યસ્યાસ્તાવૃશી અબ્રસરિદ્વગના-
પગા સમાગતા ॥

શ્લોકાર્થ

સુરત્રાણ રાજા દ્વારા કરાયેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્ય મહારાજે સિરોહી નગરીને
અલંકૃત કરી, જાણે પાણીના પ્રવાહરૂપ હજાર મુખ ધારણ કરતી અને પ્રાસાદો ઉપર

રહેલી ઉજ્જવલ ધ્વજાઓ રૂપી શરીરવાળી આકાશગંગા બહે આચાર્યની સ્વાભાવિક
માહાત્મ્યને જોવા માટે આવેલી ન હોય ! ॥ ૮ ॥

દ્વિતીયરાશૌ શતમન્યુસૂરિરિવ ક્રમેણોપગતઃ સ તસ્યામ્ ।

પ્રકાશયન્બોધિનિધીન્વિદગ્ધાન્મહોદયસ્યાભિમુખીચકાર ॥ ૯ ॥

સ સૂરિઃ ક્રમેણ પ્રવેશપરિપાટયા તસ્યાં શિવપુર્યામુપગતઃ સમાયાતવાન્ સન્ વિદ-
ગ્ધાન્ કોવિદાન્ છેકાઞ્જનાન્ મહાન્સુરનરાભ્યુદયેભ્યોઽતિશાયી ઉદયો યન્ન તાદૃશો
મોક્ષસ્તસ્યાભિમુખીચકાર । ધર્મોપદેશશ્રવણાતદેકાઞ્ચારાધનમનસ્ત્વેન સિદ્ધિગામિનો
વિદધાતિ સ્મ । કિં કુર્વન્ સૂરિઃ । બોધેરનેકભેદમિન્નસમ્યક્ત્વરૂપાત્ નિધીન્નિધાનાનિ
પ્રકાશયન્ પ્રકટીકુર્વન્ । ક હ્રષ । શતમન્યુસૂરિરિવ । યથા શતમન્યોઃ શતક્રતોઃ
પુરંદરસ્ય સૂરિરાચાર્યોઽધ્યાપયિતા બૃહસ્પતિઃ । યદુક્તં નૈષધે—‘ઈવૃશીં ગિરમુદીર્યં વિહૌજા
જોષમાસન્નવિશિષ્યં વખાષે । નાન્ન ચિન્નમભિધાકુશલત્વે શૈશવાવધિગુરુર્ગુરુરસ્ય ॥’ इति ।
યસ્ય કસ્યચિદ્ભાગ્યવતઃ પુંસઃ સ્વરાશિતો દ્વિતીયો રાશિસ્તન્ન સમેતઃ સન્ નિધાનવ્ર-
ત્યાણિ પ્રકાશાનિ વિદધાન્ મહોદયસ્ય રાજ્યમન્ત્રિશ્રેષ્ઠિપદાદિરૂપસ્ય મહોદયસ્યા-
ત્યમ્યધિકાભ્યુદયસ્ય સંમુખીકરોતિ । યદુક્તં જ્યોતિર્વિદ્ભિઃ—‘દ્વિતીયે નવમે રાશૌ
બૃહસ્પતિરુપગતઃ । કુર્યાન્મહોદયં પુન્નગોવ્રવૃદ્ધિં ધનં પુનઃ ॥’ इति वचनात् ॥ इति शिव-
पुर्या प्रभोः पादावधारणं तन्महवर्णनं च ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કોઈ ભાગ્યવંત પુરુષને પોતાની રાશિથી બીજી અને નવમી રાશિમાં આવેલો
બૃહસ્પતિ (શુરુ) પુત્ર-પૌત્રાદિ જોત્રવૃદ્ધિને કરતો અભ્યુદયને કરે (જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં
કહ્યું છે કે પોતાની રાશિથી બીજી અને નવમી રાશિમાં આવેલો શુરુ મહોદયને કરતો
કુલવૃદ્ધિને કરે છે.) તેમ આચાર્યે ધર્મદેશના દ્વારા શિવપુરી નગરીનાં ભગ્યજનોને
સમ્યક્ત્વરૂપી નિધાનને પ્રગટ કરતા મોક્ષાભિમુખ કર્યાં. ॥ ૯ ॥

સ પ્રસ્થિતસ્તપુરતઃ પુરસ્તાત્સ્મિતપ્રસૂનાદિવ ચિશ્ચિરીકઃ ।

ગળ્હે ગજસ્યેષ્ઠ બિલઙ્ઘ્ય માર્ગે સ સાદૃહીનામ્નિ પુરે જગામ ॥ ૧૦ ॥

स सूरिस्ततस्तत्पुरतः सीरोहीनगरात्पुरस्तादग्रे प्रस्थितः प्रचलितः सन् मार्गं पन्थानं
विलङ्घयातिक्रम्य सादहीनाम्नि द्विरे जगाम गतवान् । क इव । चिञ्चिरीक इव । यथा
भ्रमरः स्मिताद्रिकसितात्प्रसूनान्कुसुमात्प्रचलितः सन् मार्गमुल्लङ्घय गजस्य गन्धसिन्धुरस्य
गण्डे कपोलस्थले गच्छति । 'कटेषु करिणां पेतुः पुंनागेभ्यः शिलीमुखाः' इति रघुवंशे ।
प्रसूनानि त्यक्त्वा मृङ्गा गजेन्द्रगण्डस्थलगलहानवारि पातुं समायान्ति ॥

श्लोकाथ

श्रेष्ठ भ्रमर पुष्पानां त्याग करीने हाथीनां गण्डस्थलानीं अरता भद्रजलने पीवाने
भाटे नय, तेम आचार्यं शिरोहो नगरीनी आगण प्रयाण्य अरता अनुक्रमे 'सादही'
नामना नगरमां पधायी. ॥ १० ॥

प्राग्वागडावन्तिविराटखानमहादिराष्ट्रापरमण्डलेषु ।

सार्थाधिपेनेव सुतेन सातं विहृत्य लाभान् बहूनुपांज्य ॥११॥

कल्याणराजद्विजयाभिधानोपाध्यायचन्द्रेण समेत्य तत्र ।

क्रमाद्विच्छिन्नतमैः प्रयाणैः श्रीतातपादाः प्रणताः प्रमोदात् ॥१२॥ (युग्मम्)

कल्याण इति पदेन राजदीप्यमानं विजय इत्याभिधानं नाम यस्य तादृशेनोपाध्यायेषु
वाचकेषु चन्द्रेण जनाह्लादकत्वेन विधुना । एतावता कल्याणविजयोपाध्यायेनेत्यर्थः ।
अविच्छिन्नतमैरतिशयेन खण्डितैः त्वरितत्वरितैः प्रयाणैः प्रतिदिनं पथि प्रस्थानकैः
क्रमान् खानलाटगुर्जराबुदात्रिपरिसरदेशोलङ्घनपरिपाट्या रुमेत्य सादहीपुरे समागत्य
श्रीतातपादाः श्रीहीरविजयसूरिचरणारविन्दाः पितृपादाश्च प्रमोदादानन्दोदयात्प्रणता
नमस्कृताः । किं कृत्वा । सार्थाधिपेनेव सार्थपतीभूतेन सुतेनेव पुत्रणैव प्राक् पूर्वं गुर्जर-
मालवानां मध्ये वर्तमाना वागडाः । एतावता गुर्जरकच्छमध्यवर्तिनो वागडा निषिद्धाः ।
तथा अवन्तयो मालवाः विराटाः मालवदक्षिणाग्निरालशालिना 'वह्राड' इति प्रसिद्धाः,
तथा खाना लाटदक्षिणवर्तिनः, तथा महा इति पदमादौ येषां तादृग्विधा राष्ट्राः । महा-
राष्ट्राः इत्यर्थः । 'मरहड' इति प्रसिद्धाः । इत्यादिष्वपरेषु गुर्जरापेक्षया अन्येष्वपि
मण्डलेषु देशेषु सातं सुखं यथा स्यात्तथा विहृत्य विहारं कृत्वा ब्रह्मोपाजर्जनकृते बहूषु
जनपदेषु व्यापारार्थं भ्रान्त्वा च पुनर्बहून्नेकान् लाभान्पुण्यान्धनेकधनानि चोपास्य
अर्जयित्वा । गृहीत्वेत्यर्थः ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સાર્થવાહ પુત્ર અનેક દેશોમાં ખહુદ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી, સુખપૂર્વક આવીને
ચોતાના પિતાને નમસ્કાર કરે, તેમ 'કલ્યાણ વિજય' નામના ઉપાધ્યાયે, પૂર્વે વાગડ
દેશ (ગુર્જર અને માલવ વચ્ચેનો પ્રદેશ), વિરાટ દેશ (માલવ અને દક્ષિણ વચ્ચેનો
પ્રદેશ), ખાનદેશ (લાટ અને દક્ષિણ વચ્ચેનો પ્રદેશ), તેમજ મહારાષ્ટ્ર આદિ
અનેક દેશોમાં વિચરીને, અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ દ્વારા સાદડી ગામમાં આવીને આરાધ્યપાદ
આચાર્યદેવને અત્યંત આનંદપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥

વિભૂષયદ્વિન્ધ્યધરામૃતોઽષ્ટાપદસ્ય સાકેતમિવોપકण्ठम् ।

સ વાચકેન્દ્રાનુગતસ્તતઃ શ્રીવ્રતીશ્વરો રાણપુરં વમાજ ॥ ૧૩ ॥

તતો વાચકાગમનાનન્તરં વાચકેન્દ્રેણ કલ્યાણવિજયોપાધ્યાયેનાનુગતઃ શ્રિયા મહારક-
લક્ષ્મ્યા કલિતો વ્રતીશ્વરઃ સુરિઃ રાણપુરં નગરં વમાજ શ્રિતવાન । પુરં કિં કુર્વત ।
વિન્ધ્યધરામૃતો વિન્ધ્યાચલસ્યોપકण्ठ સમીપં વિભૂષયદલંકુર્વાણમ્ । કિમિવ । સાકેત-
મિવ । યથા ષ્ટાપદસ્ય કૈલાશશૈલસ્ય સમીપમયોધ્યા અલંકુરતે ॥

અથ ધરણવિહારઃ—

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી વાચકર્થે શ્રીકલ્યાણ વિજયજી વડે અનુસરાતા આચાર્ય મહારાજે, જેમ
કૈલાસ પર્વતની સમીપે રહેલી અયોધ્યાનગરીને અલંકૃત કરે, તેમ વિન્ધ્યાચલની
સમીપે રહેલા રાણપુર નામના નગરને અલંકૃત કર્યું. ॥ ૧૩ ॥

વિન્ધ્યાચલં તુઙ્ગતયા વયસ્યમાર્વં ભજન્તં પ્રવિભાવ્ય વિદ્મઃ ।

ગિરીશૈલં મિલિતું સમેતં સ પ્રૈક્ષતાસ્મિન્ધરણસ્ય ચૈત્યમ્ ॥ ૧૪ ॥

સ સુરિસ્મિન્ રાણપુરે ધરણનામવ્યવહારિણઃ ચૈત્યં પ્રાસાદં પ્રૈક્ષત વ્યાલોકતે સ્મ ।
અગ્રાર્થે વયમેષં વિદ્મઃ જાનીમઃ । તુરઙ્ગતયા અત્યુચ્ચૈસ્તરત્વેન વયસ્યમાર્વં મિત્રતાં ભજન્ત-
માશ્રયન્તં વિન્ધ્યાચલં પ્રવિભાવ્ય વિલોક્ય । વિજ્ઞાયેત્થઃ । મિલિતું સમેતમાગતં સમીપે
સમેતં ગિરીશૈલં કૈલાશપર્વતમિવ । અથ વિદ્મઃ હ્યર્થે ॥

श्लोकाथं

आचार्यं महाराजे राण्युक्तपुरमां धरण्यु नामना श्रेष्ठिणे अंधावेदो 'धरण्यु विहार' नामना जिनप्रासादने जेथो. ते धरण्युविहार अति ज्ञानार्थी भित्ताने धारण्यु करता विंध्याचलने जेधने तेने भजवा भाटे समीपे आवेदो जेणे कैलास पर्वत न होय ! ॥ १४ ॥

विनिद्रनीलाञ्जनिकानमेखनीलालकशालमाने ।

मौलौ प्रणीतं द्रुहिणेन चान्द्रचूडामणीं किं धरणीन्दिरायाः ॥ १५ ॥

चैत्यं पुनरुत्प्रेक्ष्यते—धरणीन्दिराया भूमीमण्डलक्ष्म्या मौलौ मस्तके द्रुहिणेन विश्वसृजा प्रणीतं विरचितं चान्द्राणां चन्द्रकान्तरत्नानां चूडामणीमिव शिखारत्नमिव । किंभूते मौलौ । विनिद्रा विस्मेरा या नीलाञ्जनिकास्तमालतरवः । 'नीलाञ्जनिकाकुसुमकान्ति नितमसि' । तथा नीलाञ्जनिकाकुसुमकान्तयः किरातयुवतयः' इतीदं द्वयमपि चम्पू-कथायाम् । 'नीलाञ्जनिकास्तमालाः' इति तट्टिप्पनके । कृष्णकान्तिवृक्षविशेषास्तेषां वनी काननं तद्वत् एव नीला अलकाः केशास्तैः कृत्वा शालमाने शोभमाने ॥

श्लोकाथं

ते धरण्युविहार जेणे विकस्वर जेवा तमाल आदि श्यामवृक्षानां वनइपी श्याम केशो वडे शोभता पृथ्वीइपी लक्ष्मीना मस्तक उपर प्रदत्ता वडे निर्माण करायेदो चंद्रकान्त मणीने युगमणि न होय ! ॥ १५ ॥

भूमीन्द्रकुम्भाभिधराणकस्य स्तम्भान्दधानं निजमण्डपान्तः ।

अनेकपस्फूर्तिषुवः समज्ञास्तम्भानिवैताञ्छिवगोत्रजैत्रान् ॥ १६ ॥

पुनश्चैत्यं किं कुर्वाणम् । निजस्यात्मनो मण्डपान्तः खलामण्डपमध्ये मेदपाटमण्डलाधिपस्य भूमाविन्द्रोपमस्य कुम्भो इत्याभिधा नाम यस्य तादृशस्य राणकस्य । केषांचिदपि राजन्यानां राणो इत्यभिधा प्रोच्यते । ततः कुम्भोराणो इति प्रसिद्धस्य । राज्ञः

પઞ્ચશતીસુવર્ણકાનાં સમર્પણેન સ્થાનામ્ના કારિતાન સ્તમ્ભાન સતસંસ્થાકાન મણ્ડપાવા-
 ઇમ્મસ્થૂણાવિશેષાન્દધાનં વિભ્રાણમ્ । કિંભૂતાન સ્તમ્ભાન । અનેકપાનાં કરિણાં સ્ફૂર્તીનાં
 વિલસિતાનાં ભુવઃ સ્થાનાનિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શિવસ્ય શંભોર્ગોત્રસ્ય શૈલસ્ય શુષથ્રિયા
 કેલાશસ્ય જૈત્રાઙ્ગયનશીલાન પ્તાન્પ્રત્યક્ષાન સમજ્ઞાયાઃ કીર્તેઃ સ્તમ્ભાનિવ । કિંભૂતાન ।
 અનેકાઙ્ગજનાન વ્યાપકુદ્ધરણવ્યસનનિરાકરણવ્રવિણવિતરણશરણરક્ષણાદિભિઃ પાતીતિ
 રક્ષતીતિ કૃત્વા અનેકપસ્તત્ત્વેન સ્ફૂર્તયઃ પ્રસિદ્ધયસ્તાસાં ભુવ આસ્પદાઃ ॥

શ્લોકાર્થ

મંડપની મધ્યમાં, મેવાડદેશના અધિપતિ કુંભારાણાએ પાંચસો સુવર્ણ મુદ્રાઓ
 સમર્પણ કરીને પોતાના નામથી અંકિત કરાયેલા સાત સ્તંભોને ધારણ કરતો તેમજ
 અનેક મનુષ્યોના રક્ષણના સ્થાનભૂત એવો જિનપ્રાસાદ શેલે છે, તે સ્તંભો બધે
 પોતાની શ્વેત કીર્તિવડે કેલાસ પર્વતને પણ છતી લે તેવા પ્રકારનાં કીર્તિસ્તંભો
 ન હોય ! ॥ ૧૬ ॥

સ્વતુઙ્ગિમાધઃકૃત્તરત્નસાનું વિગાહમાનં શિખરૈર્વિહાયઃ ।

પ્રગલ્ભમાનં વપુષૈવ તેનાશ્રિતાનિવ પ્રાપયિતું ઘુલોકમ્ ॥ ૧૭ ॥

ચૈત્યં કિં કુર્વાણમ્ । શિખરૈઃ સ્વશૃંગૈઃ વિદાયો ગગનાઙ્ગણં વિગાહમાનં સંસ્પૃશત
 કણ્ઠદ્વા । પુનઃ કિંમૃતમ્ । સ્વતુઙ્ગિમ્ના સ્વકીયોચ્ચૈસ્તરત્વેન અધઃકૃતો હીનો વિહિતો
 રત્નસાનુઃ સુવર્ણશિખરી યેન । તન્નોત્પ્રેક્ષ્યતે—આશ્રિતાનાગત્ય સ્વં સેવમાનાન અર્થાત્
 નિજનાયકજિનભક્તિપરાયણાન જનાન તેનૈવ વપુષા માનુષેનૈવ ઘુલોકે સ્વર્ગંભુવનં પ્રાપયિતું
 પ્રગલ્ભમાનમુચ્ચમં કુર્વાણમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાની જગ્યાઈ દ્વારા જેણે મેડપર્વતનો તિરસ્કાર કર્યો છે, તેમ જ શિખરો વડે
 જેણે આકાશને સ્પર્શ કર્યો છે, એવા જિનપ્રાસાદ બધે પોતાનાં આશ્રિતોનાં (જિન-
 ભક્તિપરાયણ ભવ્ય છવોને) આ જ શરીર વડે સ્વર્ગલોકમાં લઈ જવા માટે પ્રયત્ન
 કરતો ન હોય ! ॥ ૧૭ ॥

चेतश्चमत्कारकरीखिलोक्या लक्ष्मीः समालोक्य रसातिरेकात् ।

संस्तम्भिताङ्गीभिरिवामरीभिः पाञ्चालिकाभिः प्रविभासमानम् ॥ १८ ॥

पुनः किं कुर्वाणम् । प्रविभासमानं प्रकर्षेण दीप्यमानम् । अतिशायिशोभां दधान-
मित्यर्थः । काभिः । पाञ्चालिकाभिः शालभङ्गीभिः । उत्प्रेक्ष्यते—त्रिलोक्या भुवनत्रितय-
स्यचेतसामन्तःकरणानां चमत्कारमाश्चर्यरसातिशयं करोतीति तादृशीलक्ष्मीरतिशायिशोभाः
समालोक्य सम्यक् सर्वाङ्गीणतया निर्वर्ण्य । रसातिरेकात्केवलं दर्शनेन विस्मयाद्वैततया
संस्तम्भिताङ्गीभिर्निश्चलीभूततनूलाभिरिव । अथ वा बिभृक्षगमागमस्फुरणघातान्योन्याव-
लोकनाद्यशेषपरशरीरव्यापाराभिरमरीभिर्देवाङ्गनाभिरिव ॥

श्लोकावर्थः

आ चैत्यभां विशिष्ट शोभा धारण्य करनारी पांथासिंहायो (पुतणीयो) शोले छे. त्रये
जगतना यित्तने यमरकार उपलये तेवी आ प्रासादनी सर्वांग सुंदर लक्ष्मीने सादरपूर्वक
लेधने देवांगनायो लेखे स्तंभित अनी गध डोय अर्थात् दिव्य सुषोणेन त्याग करीने
भंदिने लेवाभां ज निश्चल अनी गध न डोय तेवी पुतणीयो शोले छे. ॥ १८ ॥

पाञ्चालिकाप्रौढविलासवीक्षाहणीयमानद्युधवावरोधम् ।

अष्टापदोत्तीर्णवृषाङ्कगेहमसासहीवाद्रिनिवासजातिम् ॥ १९ ॥

चैत्यमुत्प्रेक्ष्यते—अत्रौ पर्वते । शैलशिखरे इत्यर्थः । यो निवासो नित्यनिवसनं
तस्माज्जाता या अर्तिः पीडा चिन्ता शारीरिकी मानसी च तामसासहिः सोढुमशक्तम् ।
'अहिर्महीगौरवसासहिर्यः' इति नैषधे । अष्टापदात्स्फटिकपर्वतादुत्तीर्णं भूषीठेऽभ्युपेतं
वृषाङ्कस्यादिदेवस्य गेहं सिंहनिष्पया नाम चैत्यमिव । यद्यपि चतुर्विंशतितीर्थकृतामपि
प्रासादोऽस्ति तथा मुख्यवृत्त्या ऋषभदेवस्यैव । यतो भरतचक्रिणा ऋषभदेवसमये
भगवन्तं स्वतातमेवोद्दिश्य निर्मापितः । अथ च परसमयानुसारितया वृषाङ्कस्येश्वरस्य
मन्दिरमेवोत्तीर्णं शंभोः कैलासवासित्वादित्यप्यर्थध्वनिः । किंभूतम् । पाञ्चालिकानां
विविधरचनाचारिभापूर्वपुत्रिकाणां प्रौढानां प्रगल्भानां सुरासुरनरोरगगणमनोहारिणां
विलासानां विभ्रमाणां वीक्षया दर्शनेनैव हणीयमानो लज्जां प्राप्नुवन् । 'त्वयानपत्या
धरणी हणीयते' इति नैषधे । 'हणीक् लज्जायाम्' कण्डूदिधातुः । युधवानां सर्वेषाम-
पीन्द्राणामवरोधा अन्तःपुराणि यत्र यस्माद्वा ॥

શ્લોકાર્થ

પુતળીઓના પુનઃ હાવભાવ આદિ વિકાસોને જોવાથી લલિતજાત બનેલું સમસ્ત ઇન્દ્રિય અંતઃપુર જેમાં છે, તેવું અઠાપદ (કેલાસ પર્વત) ઉપર રહેલું ભરત ચક્રવર્તીએ બંધાવેલું “સિંહ નિષધા” નામનું ચૈત્ય અથવા શંભુનું મંદિર જાણે પર્વત ઉપરના નિવાસથી ઉત્પન્ન થયેલાં હુઝને નહીં સહી શકવાથી આ ભૂમિ ઉપર આવીને (ધરણિ વિહાર રૂપે) રહી ગયું ન હોય ! ॥ ૧૯ ॥

ધ્રુવં દધાનં ચતુરાનનીં ચ હિરણ્યગર્ભં ભવસૂદનં ચ ।

પદ્માસનં સ્વઃસદુપાસ્યમાનં પતિં પ્રજાનામપરં કિમુર્વ્યામ્ ॥ ૨૦ ॥

ચૈત્યમુત્પ્રેક્ષ્યતે—ઉર્વ્યાં ભૂમીભુવને અપરમેકઃ બ્રહ્મલોકે સૃષ્ટિકર્તાસ્તિ અન્યં પ્રજાનાં પતિં ધાતારમ્ । કિંભૂતં પ્રજાનાં પતિમ્ । ધ્રુવં નિત્યસ્થાયુકં સ્થિરં ચ । પુનઃ કિં કુર્વાણમ્ । દધાનં ધારયન્તમ્ । કામ્ । ચતુરાનનીમ્ । ચતુર્ણાં પૂર્વપશ્ચિમદક્ષિણોત્તરદિગ્વર્તિનામાનનાનાં વત્ક્રાણાં સમાહારશ્ચતુરાનની તાં ચત્વારિ મુખાનિ વિભ્રાણમ્ । ચતુર્મુખત્વાત્ । પુનઃ કિંભૂતમ્ । હિરણ્યં સ્વર્ણં ગર્ભે મધ્યે યસ્ય । પ્રાયઃ પ્રાસાદસરોવાપીકૂપાદૌ જીર્ણોદ્ધારાર્થં તત્સ્વામિનો નિધીન્ક્ષિપન્તીતિ સ્થિતિઃ । યદુક્તં ચમ્પૂકથાયામ્—‘કુપિતકપિકુલાકુલિતલક્ષ્મણશ્ચરકિકરા इव भग्नकुम्भकर्णधनस्वापाः कूपाः’ । ‘ભગ્નાઃ કુમ્ભાનાં ઘટાનાં કર્ણાઃ કાનાં ઇતિ પ્રસિદ્ધા યત્ર । તથા ઘનાઃ પ્રચુરાઃ સ્વાઃ સ્વક્રીયાઃ પાતાલમૂલોત્થા ન તુ પ્રવાહાદિના પ્રવિષ્ટા આપઃ પાનીયાનિ યેષુ । અથ ચ ઘનસ્થા बहुद्रव्या आपो जलानि येषु । પ્રાયો વાપીકૂપાદૌ જીર્ણોદ્ધારાર્થં નિધિં ક્ષિપન્તીતિ સ્થિતિઃ । પક્ષે ભગ્નઃ કુમ્ભકર્ણસ્ય રાવણાનુજસ્ય ઘનસ્થાપો ઘોરનિદ્રા યૈઃ’ ઇતિ ચમ્પૂટિપ્પનકે । ચ પુનઃ કિંભૂતમ્ । ભવસ્ય સંસારસ્ય સૂદનં નિર્નાશકમ્ । પદ્માનાં મણ્ડપાન્તરાલે અન્યત્ર વા આકૃતયઃ પૂજાદ્વિભિર્વા આસનં સ્થાનમ્ । પુનઃ કિંભૂતમ્ । સ્વઃશ્ચિઃ અધિષ્ઠાતુદેવૈર્નમનક્રીડાગતૈર્વા સુરૈરુપાસ્યમાનં સેવ્યમાનમ્ । પક્ષે બ્રુવનામા । ચતુર્ભિર્મુર્ચયુક્તઃ હિરણ્યગર્ભનામા ભવાન્તકદ્ભિધાનઃ પદ્મામરવિન્દમાસને પીઠે યસ્ય । સુરશ્રેષ્ઠત્યાદેવસેવ્યઃ બ્રહ્મ ॥ ઇતિ સત્તભિરાદિકુલકમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આ ચૈત્ય જાણે પૃથ્વી ઉપર બીજા બ્રહ્મા ન હોય ! ધ્રુવઃ નિત્ય-સ્થિર નામને ધારણુ કરનારા, ચતુરાનનઃ ચતુર્મુખ વડે યુક્ત હિરણ્યગર્ભઃ જેની મધ્યમાં સુવર્ણ છે. (પ્રાયઃ પ્રાસાદ, વાવ, કૂવા, સરોવર આદિનઃ છુલ્લોદ્ધારને માટે ભૂમિમાં સુવર્ણ નાખવામાં

આવે છે.) ભવસૂદનઃ સંસારને ઉચ્છેદ કરનારા, પદ્માસન-મંડપની મધ્યમાં આકૃતિ રૂપે કમળ રહેલું છે. દેવાધિદેવ હોવાથી અધિષ્ઠાયક આદિ દેવો વડે સેવાતા એવા પ્રભાના પતિ અર્થાત્ ત્રણ જગતના પતિ બીજા પ્રદક્ષા ન હોય ! ॥ ૨૦ ॥

ચાતુર્ગતીયાર્તિમહાન્ધકૂપોદિધીપયાશેષશરીરભાજામ્ ।

મૂર્તીશ્વતન્નઃ કલયન્નિવાસ્મિન્મુનીન્દુનાદર્શિ યુગાદિદેવઃ ॥ ૨૧ ॥

મુનીન્દુના સૂરિણા અસ્મિન્ ધરણસંઘપતિપ્રાસાદે યુગાદિદેવઃ શ્રીઆદિનાથઃ અદર્શિ લોચનગોચરીકૃતઃ । કિં કુર્વન્ । ચત્રકઃ ચતુઃસંખ્યાકા મૂર્તિઃ પ્રતિમાઃ કલયન્ન દધત્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ચાતુર્ગતીયાશ્વતન્નસ્તિર્યક્કરકમનુજનિર્જરાણાં ગતયઃ ઉત્પત્તિસ્થાનાનિ તત્સંબન્ધિન્યો યા અર્તયઃ શારીરિકયો માનસ્યો વા પીડાસ્તા એવ મહાન્તોડગાધા અન્ધકૂપાસ્તપોનિચિતા અવટાસ્તેભ્ય ઉદિધીર્ષયા ઉદ્ભવમિચ્છયા ઇવ । કેષામ્ । અશોષાણાં સમસ્તાનામપિ શરીરભાજામર્થાદજ્ઞાનાદન્ધકૂપાન્તઃપતતાં ભવિકજનાનામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્ય દેવે ધરણિવિહારમાં ચારમુખ ધારણ કરનારા એવા યુગાધિદેવ શ્રી આદિ નાથ ભગવંતનાં દર્શન કર્યાં. તે બાળે દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નારક રૂપ ચાર ગતિનાં દુઃખ રૂપી અંધારા કૂવામાં પડેલા સર્વ જીવોને ઉદ્ધાર કરવા માટે ચારમુખ ધારણ કર્યાં ન હોય ! ॥ ૨૧ ॥

નિઃશ્રેયસસ્યેવ સુખં જિનેન્દ્રં પ્રદક્ષિણીકૃત્ય પતિર્યતીનામ્ ।

સુધાસનાભીભવદુક્તિયુક્તેભક્તેઃ સ્તુતેર્ગોચરયાંચકાર ॥ ૨૨ ॥

યતીનાં પતિર્નિર્ગન્ધનાથો હીરસૂરિઃ જિનેન્દ્રં શ્રીઋષભદેવં ભક્તેઃ સેવાસક્તિવશાત્ સુધાયાઃ પીયૂષસ્ય સનાભીભવન્ત્યઃ સગોત્રાઃ સંજાયમાનાઃ ઉક્તીનાં વાક્યાનાં વચનપ્રપંચાનાં યુક્તયો રચના યસ્યાં તાદૃશ્યાઃ સ્તુતેઃ સ્તોત્રસ્ય ગોચરયાંચકાર । તુષ્ટાવેત્યર્થઃ । ‘ગોચર-યન્તિ ન વાચો યચ્છરિતં ચન્નિપ્રકારુચિરમ્ । વાચસ્પતેર્વચસ્વી કો વાન્યો વર્ણયેન્મનુજઃ ॥’ इति हस्तिमतीनगरीचैत्यप्रशस्तौ । किं कृत्वा । प्रभुं वृषभस्वामिनं प्रदक्षिणीकृत्य युगादिदेवस्य तिसृः प्रदक्षिणाः प्रदाय । उत्प्रेक्ष्यते—निःश्रेयसस्य निश्चितं श्रेयो निःश्रे-यसं मोक्षस्तस्य सुखं सातमेव प्रकर्षेणानुकूलीकृत्य आत्मायत्तीकृत्य । ‘दाक्षिण्यमनुकूलता इति हैम्याम् । दक्षिणोऽप्यनुकूल इति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમાં નિશ્ચિતરૂપે નિઃશ્રેયસ રહેલું છે, તેવા મોક્ષ સુખને અનુકૂળ કરવા માટે બાણે આચાર્ય દેવે ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપીને લકિતપૂર્વક સુધલ-સહોદરી વાણી વડે ભગવંતની અનેક પ્રકારે સ્તુતિ કરી. ॥ ૨૨ ॥

સંપ્રાપ્તયોર્નિર્જરનાગધાન્નોરિવાન્તિકેઽર્હત્ક્રમસેવનાય ।

શિરોગૃહક્ષમાગૃહયોઃ પ્રણમ્ય જિનાન્મુનીન્દુઃ સ તતઃ પ્રતસ્થે ॥ ૨૩ ॥

સ મુનીન્દુર્હીરસ્રરિસ્તતો રાણપુરાદ્યે પ્રતસ્થે પ્રચ્ચાલ । કિં કૃત્વા । શિરોગૃહયોરુપ-રિતનયોર્ભૂમિકયોસ્તથા ક્ષમાગૃહાણિ ભૂમિગૃહાણિ વહ્નિ ચતુર્મુખસત્કાન્યપરચૈત્યસ્થાનાનિ ચ તેષુ જિનાન્ ભગવત્પ્રતિમાઃ પ્રણમ્ય નમસ્કૃત્ય । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અર્હતો મુખ્યતૈય યુગાધિ-દેવસ્ય ક્રમયોશ્ચરણયોઃ સેવનાય ઉપાસ્તિકૃતઃ અન્તિકે સમીપે સંપ્રાપ્તયોઃ સમાગતયોઃ નિર્જરાણાં સુરાણાં નાગાનાં ધાન્નોર્મન્દિરયોરિવ । સ્વર્લોકપાતાલલોકયોરિવ ॥ इति राणपुरयात्रा ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્ય દેવે ઉપરની ભૂમિ પર રહેલા અને લોચરામાં રહેલાં જિનજિંબોને નમસ્કાર કરીને રાણકપુરથી પ્રયાણ કર્યું. તે ઉપરની ભૂમિ અને લોચર બાણે યુગાધિ-દેવની ચરણ સેવા માટે આવેલ સ્વર્ગલોક અને પાતાલલોક ન હોય ! ॥ ૨૩ ॥

આઝઆપુરેશો જગદ્ઃ કિમન્યસ્તાલ્હાભિધઃ સાધુરનન્યદાનૈઃ ।

ષીરોજિકાભિઃ સ્વપુરપ્રવેશો પ્રભાવનાદ્યુત્સવમસ્ય ચક્રે ॥ ૨૪ ॥

આઝઆ ઇતિ નામ્નઃ પુરસ્ય ईशः तदायत्तत्वात्तनामैव वसन्तेरभिधानात् 'ताल्लामा-नीवसही' इति लोकप्रसिद्धया च तत्स्वामी तालहो इति अभिधा नाम यस्य तावुशः साधुर्वणिक् । व्यवहारित्यर्थः । वणिजां 'साह' इति नामोच्यते । ज्ञाता अज्ञाता अपि सर्वे नैगमाः साहा एव प्रतिपाद्यन्ते । तस्य साहस्य साधुरिति पर्यायो दृश्यते श्रीसु-मुनिसाधुस्त्रिकृतसोमसौसाग्यकाव्यादिषु । उत्प्रेक्ष्यते—अनन्यदानैरसाधारणविभ्राननैः कृत्वा अन्यो द्वितीयः किं जगद्गङ्गः । प्रतिग्रामपुरदेशशत्रूपकारकरणेन जगदुद्धर्ता एकस्तु भव्रेश्वर-

પુરવાસ્તવ્ય આસીત, અપરસ્તુ સૌજાતઃ । સોઽસ્ય હીરસૂરેઃ યત આઽઆભિધાનં પુરં તસ્મિન્ પ્રવેશે પાદાવધારણપ્રસ્તાવે પીરોજિકાભિઃ પીરોજપાનિસાદિના સ્વનામ્ના કારિતાભિઃ પીરોજિકા ઇતિ નામનાણકવિશેષૈઃ પ્રભાવના લઘુવૃદ્ધપ્રતિજનપ્રદાનં સૈવાદૌ ધુરિ યસ્ય તાવૃશમુત્સવં ચક્રે કૃતવાન્ । મરુદેશેષ્વેવ પ્રસિદ્ધાઃ પીરોજિકાસ્તા દ્વાવિત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“આઉઆ” નામના નગરનો સ્વામી “તાદહ” નામનો શ્રેષ્ઠ બાણે બીજો જગડુ શાહ હતો ! તેણે પોતાના નગરમાં આચાર્ય દેવના પ્રવેશમહોત્સવમાં પીરોજિકા (પીરોજ નામના બાદશાહે પોતાના નામથી કરાવેલાં નાણાં) નામના નાણાંથી પ્રભાવના કરી. ॥ ૨૪ ॥

પ્રાપ્યાનુશાસ્તિ પ્રમુતોઽશુલક્ષ્મીં પર્વાત્યવાચન્દ્રમસેવ ભાનોઃ ।

કલ્યાણચન્દ્રદ્વિજયાભિધાનોપાધ્યાયચન્દ્રેણ તતો ન્યવર્તિ ॥ ૨૫ ॥

કલ્યાણેન ચન્દ્રચક્રાજમાનં વિજયેત્યભિધાનં યસ્ય તાદરેશોનોપાધ્યાયેષુ શક્રેણ પુરંદ-
રેણ તત આઽઆગ્રામાન્યવર્તિ પશ્ચાદ્ગતિમ્ । કલ્યાણવિજયોપાધ્યાયઃ પશ્ચાદ્ગતે સ્મેત્યર્થઃ ।
કિં કૃત્વા । પ્રમુતઃ શ્રીહીરસૂરેરનુશાસ્તિમાજ્ઞાં શિક્ષાં ચ પ્રાપ્ય લક્ષ્મ્યા । કેનેવ । ચન્દ્રમસેવ ।
યથા ચન્દ્રેણ ભાનોર્ભાસ્કરાત્સકાશાદંશુલક્ષ્મીં જ્યોતિઃશ્રિયંસં પ્રાપ્ય પર્વાત્યવાદમાવાસ્યા-
વિરામાન્નિવૃત્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ચન્દ્ર સૂર્ય પાસેથી જ્યોતિં પ્રાપ્ત કરી અમાવાસ્યાથી વિરામ પામે છે, તેમ
કલ્યાણ નામ મનોહર કલ્યાણ વિજયણ ઉપાધ્યાય, આચાર્ય દેવની આજ્ઞા પામીને આઉઆ
નગરથી પાછા ફર્યા. ॥ ૨૫ ॥

ગ્રામક્ષમામૃદ્ધનદેશદુગાનુલ્લંઘ્ય દુર્લંઘ્યશુવો વમાજ ।

સ મેદિનીનામ પુરં યતીનાં પતિર્યથા તક્ષશિલાં વૃષાઙ્કઃ ॥ ૨૬ ॥

સ યતીનાં પતિઃ સ્વામી સુરિઃ મેદિનીનામ પુરં મેહતાલ્યનગરં જમાજ શિશ્રાય ।
 કિં કૃત્વા । ગ્રામા લઘુપુરાણિ સંનિવેશા વા, ક્ષમામૃતઃ પર્વતાઃ વેલકસત્કગિરયઃ । તત્ર હિ
 સર્વેષાં શૈલાનાં 'વલો' इति नाम प्रसिद्धम् । वनानि काननानि, देशाः सामन्तानां राज्ञां
 मण्डलाः, दुर्गा विषमभूमयः कोट्टा वા, તાનુલ્લઙ્ગચાતિકમ્ય । કિંમૃતાન । દુર્લેહચ્ચા દુઃખેન
 લઙ્ગેયિતું શક્યા ભુવો ભૂમયો યેષામ્ । ક ઇવ । ધૃષાઙ્ગ ઇવ । યથા ઋષભદેવો ગ્રામાઘા-
 નુલ્લઙ્ગય તક્ષશિલાં બાહુબલિનગરી ભજતિ સ્મ । અધુના તુ મ્લેચ્છાશ્રિતત્વેન તસ્યા
 'મક્કા' इति नाम प्रसिद्धं श्रूयते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ભગવાન ઋષભદેવ અનેક ગામ, નગરનું ઉલ્લંઘન કરીને તક્ષશિલા નગરીમાં
 પધાર્યા હતા, તેમ આચાર્યદેવ અનેક ગામ, નગર, પર્વત, કોટ આદિ દુર્લેહ્ય ભૂમિનું
 ઉલ્લંઘન કરીને મેહતા નામના નગરમાં પધાર્યા, ॥ ૨૬ ॥

મરુસ્થલીવિક્રમનાગપૂર્વપુરીયમઘ્યૈર્ભગવાનિહૈત્ય ।

વૈતાદ્યશૈલોત્તરદક્ષિણાલ્યશ્રેણીનભોગૈરિવ સ પ્રણેમે ॥ ૨૭ ॥

મરુપુ સા સ્થલી વાલુકાશૈલમાલાકુલસ્થલપ્રદેશે યત્ત્રિક્રમનગરં 'વીકાનેર' इति नाम
 पुरम्, तथा नागमिति पदं पूर्वं यत्र तादृक्पुरं नागोर' इति प्रसिद्धम्, तयोर्विक्रमपुरनाग-
 पुरयोः संबन्धिभिर्भઘ્યૈઃ સંઘૈરિહ મેહતાનગરે પત્યાગત્ય ભગવાન સુરિઃ પ્રણેમે નમ-
 શ્ચક્રે । કૈરિવ । નભોગૈરિવ । યથા ભરતાર્ધવિભજનજનકવૈતાદ્યનામ્નઃ શૈલસ્ય દશ યોજ-
 નાનિ ભૂમેરૂર્ધ્વં ગમને દશદશ યોજનપૃથુલા પ્રથમમેશ્વલા તસ્યામુત્તરા તથા દક્ષિણા इति
 नाम्नी ययोस्तादृशे श्रेण्यौ तयोरुत्तरदक्षिणश्रेण्योर्नभसि गगनमण्डले विद्याबलेन गच्छन्ति
 પ્રચલન્તીતિ નભોગા વિદ્યાધરસ્થેરાસ્તૈર્ભગવાંસ્તીર્થકરઃ પ્રણમ્યતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વૈતાદ્ય પર્વતની ઉત્તર અને દક્ષિણ શ્રેણીના વિદ્યાધરેએ જિનેશ્વર ભગવાંતને
 નમસ્કાર કર્યા હતા, તેમ મરુસ્થલી-મારવાડનાં ઝિકાનેર અને નાગોર આદિ ગામોના
 સંઘેએ આવીને આચાર્યદેવને નમસ્કાર કર્યા ! ॥ ૨૭ ॥

तं सादिमाद्यः सुरताननामाभ्युपेत्य भूपो बहु मन्यते स्म ।

मणिः सुराणां गुणगौरवेण कुत्रार्चनागोचरतां न गच्छेत् ॥ २८ ॥

सादिमा इति पदमाद्यं प्रथमं यत्र तादृशः सुरतान इति नामा । सादिमासुलता-
ननामा भूपो मुद्रलेन्द्रः मेदिनीपुराधिपः अभ्युपेत्य सरीन्द्रोः संमुखमागत्य तं हीरसूरिं बहु
मन्यते स्म बहुमानं प्रदत्ते स्म । तत्र दृष्टान्तमाचष्टे—गुणानां दानाभिलषितमानादीनां
गौरवेण माहात्म्येन सुराणां मणिश्चिन्तारत्नं कुत्र क्व क्व स्थाने अर्चनायाः पूजायाः
गोचरतां योग्यतां न गच्छेन्न प्रयायात् । अपि तु सर्वत्रापि पूजां प्राप्नोतीत्यर्थः ॥

श्लोकार्थः

मेडता नगरना अधिपति सादिम नामना सुलताने सन्मुख आवीने आचार्य
देवतुं बहुमान कथुं । शुभ्र अने भडिमाथी युक्त ओषुं शिंतामणि रत्न कथा कथा
स्थणे पूजतुं नथी ? ॥ २८ ॥

पुरं पुनानेऽम्बरवन्मुनीन्द्रे महामहोऽभूदिह मानवानाम् ।

तदास्यलावण्यसुधाधयाभां ज्योत्स्नाप्रियाणामिव रोहिणीशे ॥ २९ ॥

मुनीन्द्रे हीरसूरिवासवे अम्बरवद्गनाङ्गणमिव पुरं मेडताख्यनगरं पुनाने पवित्री-
कुर्वाणे सति तदा सूरिसमागमनावसरे आस्ये सूरिवदने यद्वावण्यं सौन्दर्यं लवणिमैव
सुधाममृतं रसं धयन्ति पिबन्तीति तेषां तादृशानां मानवानां मेडतापुरवासिभविकजनानां
महामहोऽत्युत्सवोऽभूत्संजायते स्म । केषामिव । ज्योत्स्नाप्रियाणामिव । यथा चन्द्रोऽमृत-
पायिनां चकोराणामम्बरमाकाशं पुनाने रोहिणीशे चन्द्रमसि महोत्सवो भवेत् ॥

श्लोकार्थः

जेम थंद्र आकाशने पवित्र करतो 'थंडेर' पक्षीओ भाटे भडोत्सव ३५ अने छे;
तेम मेडता नगर ३५ आकाशने पवित्र करता आचार्य लगवत पोताना मुअइपी थंद्रतुं
सुधापान करी रडेला मानवेने भाटे भडा भडोत्सव ३५ अन्या ! ॥ २९ ॥

एकोऽहमेव त्रिजगज्जनानां विपर्मिं कामानपरानपेक्षः ।

इति स्मयावेशवशादिवान्तः परानपास्य स्थितमेकमेव ॥ ३० ॥

मरौ सुराणामिव शास्त्रिनं स प्रणेमिवाञ्छ्रीफलवर्धिपार्श्वम् ।

अवग्रहो वृष्टिमिवेष्टसिद्धिं वध्नाति तीर्थव्यतिलङ्घनं यत् ॥ ૩૧ ॥ (યુગ્મમ્)

સ હીરસૂરિઃ શ્રિયા જનાદતિશાયિમાહાત્મ્યલક્ષ્મ્યા કલિતં ફલવર્ધિનામાનં પાર્શ્વં શ્રીપાર્શ્વનાથં પ્રણેમિવાન નમસ્કરોતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મરૌ ધન્વમણ્ડલે સુરાણાં શાસ્ત્રિનં કલ્પવૃક્ષમિવ । કિલક્ષણમ્ । પરાનન્યાઙ્ગિનશિશ્વનાપાસ્ય વિમુચ્ય એકમેવ સ્વયમેવ સ્થિતં સ્વપ્રાસાદે પ્રવસન્તમ્ । શ્રૂયતે હિ તત્પાર્શ્વે પરા કાપિ જિનપ્રતિમાપિ સ્થાતું ન શક્નોતિ અતશ્ચેકાક્ષેય તિષ્ઠતિ । કિંચેદમસ્માભિરપિ શ્રુતચરં દૃષ્ટચરં ચ, યત ફલવર્ધિપાર્શ્વનાથ-પ્રાસાદદ્વારિ કપાટૌ ન તિષ્ઠતઃ । કદાચિત્કશ્ચિદાનીય યોજયતિ તદા પ્રાતઃસમયે પ્રાસાદાત્કોશદ્વારોપરિ પતિતૌ દૃશ્યેતે, ન દ્વારિ સ્થિતૌ । અપિ ચાન્યા જિનપ્રતિમાપિ સ્થાપિતાપિ પાર્શ્વે ન તિષ્ઠતીતિ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઇત્યમુના પ્રકારેણ સ્મયાવેશો વાટોપઃ તસ્ય વશાદાયત્તત્વાદિવ । ઇતિ કિમ્ । પરાનન્યાન્નાપેક્ષતે ન કાઙ્ક્ષતિ । અથ વા પરેષાં ન અપેક્ષા યસ્ય સ પરાનપેક્ષસ્તાદશોઽહમેક એવ ત્રિજગજ્જનનાં ત્રિલોક્યલોકાનાંકામાન્મનો-રથાન વિપર્મિ પૂરયામિ ઇત્યેકો હેતુઃ ॥ યુગ્મમ્ ॥

પ્રલોકાથ

હીરવિજય સૂરિજીએ મરૂભૂમિમાં ઠહપવૃક્ષ સમાન અને જિન પ્રાસાદથી બીજી પ્રતિમાને દૂર કરીને રહેલા એકાકી એવા શ્રી ફલવર્ધી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને નમસ્કાર કર્યાં. તે શ્રી પાર્શ્વનાથ જાણે કોઈની પણ સ્પૃહા રાખ્યા વિના નિરપેક્ષ એવો હું એક જાણે જગતનાં જીવોનાં અભિલાષાઓને પૂરણ કરવામાં સમર્થ છું આ પ્રકારના ગર્વથી જ જાણે પ્રાસાદમાં એકાકી રહેલા ન હોય ! (સંભળાય છે કે કોઈ પણ બીજી જિન પ્રતિમા કોઈએ આ પ્રાસાદમાં સ્થાપન કરી હોય તો તે આ પ્રાસાદમાં રહી શકતી ન હતી. તેથી જિન પ્રાસાદમાં એક જ શ્રીફલવર્ધિ પાર્શ્વનાથનું બિંબ હતું. વળી ફલોદિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જિન પ્રાસાદના દ્વારે કમાડ રહી શકતાં ન હતાં. કદાચિત્ કોઈએ લાવીને બારણામાં કમાડ બેડ્યાં હોય તો પણ પ્રભાત સમયે પ્રાસાદથી કમાડ બે કોશ દૂર પડેલાં બેવામાં આવતા હતાં, પરંતુ દ્વારે રહી શકતાં ન હતાં. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥

प्रस्थापितः सिद्धपुरात्पुरोऽपि साहेरभिप्राय बुभुत्सया यः ।

मिमेल तस्मिन् विमलादिहर्षोपाध्यायसिंहो ग्रहवद्विन्दोः ॥ ३२ ॥

विमल इति पदमादौ यस्य तादृशो हर्षः स एनोपाध्यायेषु सिंहः पञ्चाननः तस्मिन्मेदिनीपुरे मिमेल मिलति स्म । अर्थादस्य सूर्यः । किंवत् । ग्रहवत् । यथा बुधग्रहो दिवि गगने इन्दोर्मिलति । विमलहर्षः किलक्षणः । सिद्धपुरात्पूर्वं सिद्धपुरनगरात्पुरोऽग्रे प्रस्थापितोऽपि । कया । साहेरकञ्चरपातिसाहेर्हृदयवर्ती य आशयः अभिप्रायः तस्य बुभुत्सया बोद्धुमिच्छया । ज्ञातुमित्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

उपाध्यायेभ्यो सिद्धसमान 'विमल हर्ष' नामना उपाध्याये अकञ्चर आदशाहना अभिप्रायने ज्ञातुवानी छच्छाथी सिद्धपुरस्थी आगण प्रयाण कथुं कृतुं ते उपाध्यायज्ज्येष्ठ आकाशमां बुध ग्रह अर्धने भजे तेम भेडता नगरमां आथार्थदेवने भूया ॥३२॥

भट्टारकेन्द्रो नगरादमुष्मादेतं पुनर्वाचकवासवं ।

श्रीसीहादिराज द्विमलाहव विज्ञोत्तसेन युक्तं गुरुणेव साक्षात् ॥ ३३ ॥

प्रेषीत्पुरस्तूर्णमपि क्षितीन्द्रं ज्ञातुं तदीयाशय मात्मनाऽसौ ।

प्रज्ञातमदर्शप्रतिबिम्ब विश्वपदार्थ सार्थं स्वमिव प्रधानं ॥ ३४ ॥

असौ भट्टारकाणामिन्द्रः पुनर्द्वितीयवारं पूर्वप्रस्थापनापेक्षया तूर्णं शीघ्रममुष्मान्मेदिनीपुराभिधानान्नगरादेतं पूर्वोक्तं वाचकवासवं विमलहर्षोपाध्यायं पुरोऽग्रे प्रेषीत् प्रहिणोति स्म । किं कर्तुम् । क्षितीन्द्रमकञ्चरराजमपि पुनरात्मना स्वेन तदीयाशयं साहेर्निजस्याकारणाभिप्रायं किमर्थमह्माकारितोऽस्मीति साहिमनःपरिणामं ज्ञातुमवबोद्धुम् । किलक्षणम् । वाचकवासवम् । श्रिया शोभया कलितो योऽसौ सीहस्तेनादिपदभूतेन राजन्ती शोभमाना विमल इत्याह्वा नाम यस्य तादृशेन विज्ञेषु विद्वत्सु उत्तसेन शेषरेण श्रीसीहविमलप्रज्ञांशेन युक्तं सहितम् । उत्प्रेक्ष्यते—साक्षात्प्रज्ञाप्रागल्भ्यादगुरुणा बृहस्पतिमेव शक्रोऽपि तावद्वाचस्पतिना संयुक्त एव स्यादिति । अथोपाध्यायस्योत्प्रेक्षा उत्प्रेक्ष्यते—प्रज्ञा स्वप्रतिभा सैवात्मदर्शो दर्पणं तत्र प्रतिबिम्बति संक्रामतीत्येवंशीला विश्वे समस्ता विश्वेषां वा त्रयाणां जगतां पदार्थानां सार्थाः समूहा यस्य तादृशं स्वमात्मीयं प्रधानमिव मन्त्रिणमिव ॥ युग्मम् ॥ इति मेदिनीपुरागमनफलपार्श्वनाथयात्रावाचकप्रस्थापनं च ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર ખાદશાહનેા અભિપ્રાય જાણવા માટે આચાર્યદેવે વિદ્વદ્ શિરોમણિ વિમલ હર્ષ ઉપાધ્યાયને મેડતા નગરથી જલદી વિહાર કરાવેા. જેમ બૃહસ્પતિ વડે ઇન્દ્ર પણ બૃહસ્પતિ સંયુક્ત થાય છે, તેમ ગુરુદેવના સાન્નિધ્યથી બૃહસ્પતિરૂપે બનેલા વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયની પ્રતિભારૂપી દર્પણમાં ત્રણે જગતના પદાર્થોના સમૂહ સંક્રાન્ત થયેા હોય તેવા હીરવિજયસૂરિના મંત્રી ન હોય ! ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥

પ્રતિષ્ઠમાનસ્ય તતો વ્રતીન્દોઃ પદે પદે પૌરપરમ્પરાભિઃ ।

મહામહશ્રીઃ સમતાનિ ભાનોરહઃસમૂહૈરિવ શારદીનૈઃ ॥ ૩૫ ॥

તતો મેડતાનગરાત્પ્રતિષ્ઠમાનસ્ય પ્રસ્થાનં કુર્વતઃ । પ્રચલત્ત્વમ્પરમ્પરાભિઃ પૌરપરમ્પરાભિઃ પૌરાણાં નાગરિકાણાં પરમ્પરાભિર્ધોરણીભિઃ મહામહશ્રીરતિમહીયસી ઉત્સવાનાં શોભા સમતાનિ નિર્મિતા । કસ્યેવ । ભાનોરિવ । યથા શારદીનૈઃ શરત્કાલસંબન્ધિભિઃ અહઃસમૂહૈર્દિનવૃન્દૈઃ સૂર્યસ્ય પદે પદે ગરીયસી મહસાં કિરણાનાં શ્રોઃ સંતન્યતે । મહઃ કિરણવાંચી શબ્દપ્રભેદે નામમાલાયામકારાન્તોઽપ્યસ્તિ । યથા—મહં તુ મહસા સાકમ્’ ઇતિ । તથા સકારાન્તોઽપ્યુત્સવવાચી શબ્દોઽસ્તિ । યથા નૈષધે—‘પ્લન’ મહસ્વિનમુપૈહિ સદારુણોચ્ચૈઃ’ ઇતિ । ‘મહસ્વિનમુત્સવવન્તમ્ । મહસ્રશબ્દઃ સકારાન્તોઽપ્યસ્તિ’ ઇતિ તદ્વૃત્તિઃ । તેજસ્વિનં વા ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શરદઋતુના દિવસો વડે સૂર્યનાં કિરણોની તેજવૃદ્ધિ થાય છે, તેમ મેડતા નગરથી આચાર્યદેવ પ્રયાણ કરતાં સ્થાને સ્થાને ગામે ગામે અને નગરે નગરે અનેક સંધ્યાએ મહોત્સવની વૃદ્ધિ કરી, અર્થાત્ અનેક મહોત્સવોનું આયોજન કર્યું. ॥ ૩૫ ॥

ફતેપુરં સાગરમેશ્વલાના વસ્વોકસારામિવ ગન્તુમિચ્છુઃ ।

યાવત્સ સાઙ્ગં નગરં પવિત્રીકરોતિ વાર્ચયમચક્રવર્તી ॥ ૩૬ ॥

ભૂપં પ્રતિ પ્રાકપ્રહિતોઽથ તાવચ્છ્રીવાચકેન્દ્રો વિમધાદિહર્ષઃ ।

સૈન્યેન સૈન્યેશ્ચ ઇવાનુયાતો વિદગ્ધવૃન્દેન ફતેપુરેઽગાત્ ॥ ૩૭ ॥ (યુગ્મમ્)

अथेत्यपरमारम्भे मेदिनीपुरात्प्रभोः प्रस्थानात्प्राक् पूर्वं भूपं प्रति ग्रहितः प्रेषितो विमल इति पदमादौ यस्य तादृग्विधो हर्ष इति नामा श्रियोपाध्यायपदशोभवा सहितो वाचकेन्द्र पतावता विमलहर्षोपाध्यायः तावत्समय एव फतेपुरे अगाद्रच्छति स्म । जगामैत्यर्थः । किलक्षणः । विदग्धवृन्देन पण्डितमण्डलेनानुयातः । अनुगम्यमान इत्यर्थः । क इव । सौन्येश इव । यथा चक्रवर्तिना स्वमित्त्रमिलनार्थं कश्चित्सौन्येन कटकेनानुगतः ग्रहितः सेनापतिश्चक्रमित्त्रनगरे गच्छति । तावत्कुत्र । यावद्वाच्यमानां मुनिनां सार्वभौमश्चक्रवर्ती यावता समयेन साङ्गां नगरं पवित्रीकरोति पुनाति । किं कर्तुमिच्छुः । फतेपुरं गन्तुमिच्छुः श्रीकरीनगरीं यातुकामः । उत्प्रेक्ष्यते—सागरमेखलायाः समुद्रपर्यन्तभूमेः वस्वोकसारामिव धनदनगरीमिव ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

जेम चक्रवर्ती पोताना मित्र राजने भणवा भाटे सैन्य वडे अनुसराता जेवा सेनापतिने प्रथम मित्रराजनी नगरी तरङ्ग भोक्वे, तेम आचार्यदेवना प्रयाण पडेलां राज तरङ्ग भोक्वेला विद्वद्भण्डणी वडे अनुसराता वाचकेन्द्र विमलहर्ष उपाध्याय इतेपुर सिङ्गी नगरीमां पधार्या, त्यारे आचार्यदेवे 'सांगा' नामना नगरने पवित्र कथु'. ते सांगा नगरी जेणे समुद्रनी भेजला विषे रडेली धनदपुरी अलका न डोय (तेवी हती) ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

संस्निह्यतश्चक्षुरिव प्रियं स्वं श्रीपातिसाहिं मिलति स्म पूर्वम् ।

गोष्ठीमनुष्ठाय पुनः सधर्म्यां प्रामोदयत्प्रीतमना महीन्द्रम् ॥ ३८ ॥

स विमलहर्षोपाध्यायः पूर्वं स्त्रिमिलनात्प्राक् साहिमकम्बरपातिसाहिं मिलति स्म । किमिव । चक्षुरिव । यथा संस्निह्यतः स्नेहातिशयं बिभ्राणस्य नयनं स्वप्रियं निजमनो-रुचितं प्रति गत्वा तदङ्गसंगमात्पूर्वमेव मिलति पुनर्मिलित्वा अनन्तरं धर्म्यां धर्मसं-वन्धिनीं गोष्ठीं मिथो वार्तामनुष्ठाय कृत्वा प्रीतमनाः स्वयं द्रष्टमानसः सन् महीन्द्रं पातिसाहिं प्रामोदयत्प्रह्लादयामास ॥

श्लोकार्थ

जेम प्रियजन प्रत्ये पूर्वे प्रेमदृष्टि भणे, तेम आचार्यदेवनी पडेलां विमलहर्ष उपाध्याये अकभर आदशाहने भणी परस्पर धर्म गोष्ठी करीने आदशाहने पुश कथी. ॥ ३८ ॥

કલ્યાણવાન્કુવ કિયચ્ચ દૂરે કદાપિયાસુઃ પુનરસ્તિ સ્થરિઃ ।
સાહિસ્તદોદન્તમમું મુનીન્દોઃ સ પ્રાશ્રયત્સચ્ચુરિવાતિહૃષ્યન્ ॥ ૩૯ ॥

તદા વાચકમિલનવ્યતિકરે હૃષ્યન્ મનસિ પ્રમોદં પ્રાપ્નુવન્ સાહિરકલ્પગો મુનીન્દો-
હીરસ્થરેરમુમિહૈવ વૃત્તે કથ્યમાનમુદન્તં સમાચાર પ્રાશ્રયત્પૃચ્છતિ સ્મ । કસ્યેવ । સચ્ચુરિષ ।
યથા કશ્ચિત્સત્ત્વા સ્વમિત્વસ્યોદન્તં પ્રશ્રયતિ । તમેવોદન્તપ્રશ્રમાહ—સ સ્થરિઃ કલ્યાણવાન
કુશલીવર્તતે । પુનઃ સ્થરિઃ કુવ્ર સ્થાને પુરે ગ્રામે વા અસ્તિ । પુનઃ કિયદૂરે વિપ્રકૃષ્ટે સ્થાને
વર્તતે । પુનઃ કદા કસ્મિન્કાલે માસે દિને અવસરે વા આપિયાસુરત્રાગન્તુમિચ્છુરસ્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કેઈ પ્રિય પોતાનાં પ્રિય મિત્રનાં કુશળ સમાચાર પૂછે, તેમ અકબર
ખાદશાહે હર્ષિત થઈને વિમલહર્ષ ઊપાધ્યાયને આચાર્ય દેવના કુશળ સમાચાર પૂછ્યાઃ
કે ‘આચાર્ય દેવ કુશળ છે ને ? કેટલે દૂર છે ? કયા સ્થાને છે ? કયારે પધારવાના ?
આ રીતે પ્રશ્નો પૂછ્યા. ॥ ૩૯ ॥

પ્રભુઃ શુભંયુર્વરિવર્તિ નીતિશાલીવ સાઙ્ગાનગરં પુનાનઃ ।
વિતિષ્ઠતે વર્ત્મનિ નાતિદૂરે વિભૂષિતો વર્ષ્મણિ વાર્ધકેન ॥ ૪૦ ॥
શનૈઃ શનૈસ્તત્પથિ સચ્ચરિણુઃ સ્વલ્પૈઃ સમાયાસ્યતિ વાસરૈઃ સ ।
તરુત્ક ઇત્યાગમમીહમાનઃ સ વાચકેન્દ્રં વિસસર્જ સાહિઃ ॥ ૪૧ ॥

સ સાહિર્વાચકેન્દ્રં વિસસર્જ પશ્ચાત્પ્રેષયતિ સ્મ । કિં કુર્વાણઃ । પ્રમોઃ સ્થરેરાગમં સ્વપુરે
પાદાવધારણં સમીહમાનો વાચ્છન્ । પુનઃ કિંભૂતઃ । તેનોપાધ્યાયેનેત્યમુના પ્રકારેણીકો
દત્તોત્તરઃ । ઇતિ કિમ્ । હે સાહે, પ્રભુર્હીરવિજયસ્થરિનીત્યા ન્યાયેન શીલતે શોભતે
इत्येवंशीलस्तादृक् રાજેવ શુભંયુઃ શુભયુક્તઃ કલ્યાણવાન વરિવર્તિ અતિશયેન કુશલી
વર્તતે । પુનરધુના સાઙ્ગાનગરં સાંગાનેરનામ પુરં પુનાનઃ પવિત્રીકુર્વાણોઽસ્તિ । હે સાહે,
નાતિદૂરે નેદીયસ્યેવ વર્ત્મનિ માર્ગે વિતિષ્ઠન્તે । પુનઃ વર્ષ્મણિ સ્વશરીરે વાર્ધકેર વૃદ્ધાવ-
સ્થયા વિભૂષિતઃ શોભિતઃ । યદુક્તમ્—‘અલંકરોતિ હિ જરા રાજામાત્યભિષગ્યતીન’
इति सूक्तेः । તત્તસ્માદ્વાર્ધકકારણાત્ પથિ માર્ગે મન્દં મન્દં શનૈઃ શનૈઃ સંચરિણુઃ સચર-
णशीलोऽस्ति । તથા સ્વલ્પેરેવ વાસરૈઃ સ્તોકૈરેવ દિનૈઃ સમેતા શ્રીમત્પાશ્વૈ સમાયાસ્યતિ ॥
इति विमलहर्षोपाध्यायस्य साहिना मिलनगोष्ठीपश्चादागमनानि ॥

શ્લોકાર્થ

બાદશાહના પ્રશ્નના જવાબમાં વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયે કહ્યું કે “હે રાજન્ ! આર્ય નિષ્ઠ રાજાની જેમ આચાર્યદેવ કુશળ ક્ષેત્રે છે, તેમજ હાંલ સાંગાનેર નગરને પવિત્ર કરીને રહેલાં છે, અતિ દૂર નથી, પરંતુ વૃદ્ધાવસ્થાથી શરીર વિભૂષિત હોવાથી ધીમે ધીમે ચાલે છે, અદ્ય દિવસોમાં જ આપની પાસે પધારશે.” આ પ્રમાણે સમાચાર સાંભળીને હર્ષિત થયેલા બાદશાહે ઉપાધ્યાયને વિદાય આપી. ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

તદ્વાચકેન્દ્રાદધિગત્ય વાર્તાં શ્રાદ્ધૈર્નિનંસોત્સુકિતૈઃ પ્રમોદાત્ ।

અભ્યેત્ય ભવ્યૈરિવ તુઙ્ગિકાયાઃ પુરો જિનેન્દ્રઃ સ તતઃ પ્રણેમે ॥ ૪૨ ॥

તતોઽકબ્ધવપાશ્વાંતુપાધ્યાયાગમનાનન્તરં સ ચાસૌ વાચકઃ તદ્વાચકસ્તસ્માદ્વિમલહર્ષૌ-
પાધ્યાયસકાશાત્ સાહિપ્રોક્તાં વાર્તામધિગત્ય સમ્યક્ જ્ઞાત્વા નિનસયા સૂરિં નન્તુ મિચ્છયા
ઉત્સુકિતૈરુત્કણ્ઠિતૈઃ શ્રાદ્ધૈઃ શ્રીકરીશ્રાદ્ધજનૈરભ્યેત્ય સાઙ્ગાનગરં યાવત્સાંમુખમાગત્ય પુરઃ
કતેપુરસંઘસ્ય પ્રથમતઃ પ્રમોદાદાનન્દાત્ સ સૂરિઃ પ્રણેમે નમશ્ચક્રે । કૈરિવ । ભવ્યૈરિવ ।
યથા તુઙ્ગિકાયાસ્તુઙ્ગિયાનામ્નચા નગર્યાં ભવિકૈઃ શ્રાવકૈઃ અભ્યેત્ય જિનેન્દ્રો મહાવીરઃ
પ્રણમતે સ્મ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તુંગીયા નગરીના શ્રાવકોએ આવીને ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર કર્યા હતા,
તેમ ઉપાધ્યાય પાસેથી સમાચાર જાણીને વંદન કરવા માટે ઉત્સુક થયેલા સીકી નગરીનાં
શ્રાવકોએ સાંગાનગર આવીને આચાર્ય મહારાજને વંદન કર્યા. ॥ ૪૨ ॥

દત્તાં સુરેભ્યો હરિણામ્બુનાથમાવેઽધિગત્યેવ મુખાં સુરેન્દ્રઃ ।

પ્રીતેભ્ય ઇભ્યઃ પ્રમુરપ્યચેત્યોદન્તં તમન્તર્મુદમાદધાર ॥ ૪૩ ॥

પ્રમુર્હીરસૂરિરપિ પ્રીતેભ્યો હૃષ્ટેભ્ય ઇભ્યઃ સંમુખાગતશ્રાવકજનેભ્યસ્તં વિમલહર્ષૌપાધ્યા-
યસત્કમુદન્તં સાહિમિલનાદિવૃત્તાન્તમવેત્ય જ્ઞાત્વા અન્તઃશિત્તમધ્યે મુદં હર્ષમાદધાર
વિભર્તિ સ્મ । ક્ર ઇવ । સુરેન્દ્ર ઇવ । યથા પુરંદરઃ શકઃ અમ્બુનાથસ્ય જલપતેઃ સમુદ્રસ્ય ।

‘યાદઃક્ષોતોવાર્નદીશઃ’ હિતિ હૈમ્યામ્ । માવે મઘનસમણાવસાને હરિણા નારાયણેન દત્તાં
વિશ્રાણિતામ્ અતઃ પથ પ્રીતેભ્યઃ યદર્થં સમેતા સા સિદ્ધિઃ સુરાણાં સમજનિ તતઃ પ્રીતિ
પ્રાપ્તેભ્યઃ સુધામમૃતમધિગત્ય પ્રાપ્ય મનસિ મોદમાધત્ત દધૌ ॥

શ્લોકાર્થ

સમુદ્રનું મંથન થવા બાદ નારાયણ પાસેથી દેવોને સુધાની પ્રાપ્તિ થયાથી જેમ
ઇન્દ્રે હર્ષ ધારણ કર્યો હતો, તેમ આચાર્ય દેવે સીકી નગરીનાં શ્રાવકો પાસેથી વિમલહર્ષ
ઉપાધ્યાયનું બાદશાહ સાથેનાં મિલનના સામાચાર જાણીને હૃદયમાં અત્યંત આનંદ
ધારણ કર્યો. ॥ ૪૩ ॥

પવિત્રયંસ્તીર્થઃ ઇવાધ્વજન્તૂંપુરેઽભિરામાદિમવાદનામ્નિઃ ।

યાવત્સમેતઃ પ્રશુરેત્ય તાતદ્દ્રાગ્વાચકેન્દ્રેણ નતઃ સ તાવત્ ॥ ૪૪ ॥

સ પ્રશુર્હૃરિસ્ટાવત્તસ્મિન્નેવ સમયે દ્રાક્ શીઘ્રમાગત્ય ફતેપુરાદમ્બેસ્થ વિમલહર્ષો-
પાધ્યાયેન નતો નમસ્કૃતઃ । કદા । યાવદ્યસ્મિન્નેવ સમયે અભિરામા હિતિ પદમાદિમં યત્ર
તાદ્રગ્વાદ્ હિતિ નામ યસ્ય તાદ્રશે પુરે પ્તાવતા અભિરામવાદનગરે સમેતઃ સમ્યક્ સુખેન
આયાતઃ । કિં કુર્વન । તીર્થં હ્ય । તીર્થશબ્દઃ પુનપુનસકે । ‘પ્રસ્થં તીર્થં પ્રોથમલિન્દઃ’ હિતિ
લિङ્ગાનુશાસને । શત્રુંજયાદિરિવ અધ્વજન્તૂંમાર્ગવાસિનો મનુષ્યાન પવિત્રયન પાવનીકુર્વન
તીર્થમપિ અધ્વના માર્ગેણ કૃત્વા સમાયાતાન્યાત્રિકાંલ્લોકાન્પુનાતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શત્રુંજય બાદિ તીર્થ યાત્રિકોને પવિત્ર કરે છે, તેમ ‘અભિરામાવાદ’ નામના
નગરમાં ભાવિકોને ધર્મદેશના વડે પવિત્ર કરતા એવા આચાર્ય મહારાજને કૃતેહપુર-
સિકીથી આવીને વિમલ હર્ષ ઉપાધ્યાયે વંદન કર્યું. ॥ ૪૪ ॥

મધોઃ પિકીકાન્ત ઇવૈષ યુષ્મત્સમાગમં કાઙ્ક્ષતિ ભૂમિકાન્તઃ ।

તદ્રાચકેનેત્યુદિતો વ્રતોન્દ્રા ફતેપુરોપાત્તશુર્વં ચમાજ ॥ ૪૫ ॥

વ્રતીન્દ્રો હીરસૂરિઃ કતેપુરસ્યોપાન્તભુવં સમીપક્ષોર્ણી વખાજ શિશ્રાય । શ્રીકરીપાર્શ્વે
સમેત इत्यर्थः । કિલ્લક્ષણઃ । તદ્વાચકેન સ ચાસૌ યઃ સાહિપાર્શ્વે ગત્વાગતો વાચકશ્ચ તેન
इत्यमुना प्रकारेण उदितः कथितः । વિજ્ઞાત इत्यर्थः । इति किम् । हे प्रभो, पणोऽक-
प्वरनामा भूमिकान्तः पृथ्वीपतिः युष्माकं समागममागमनं काङ्क्षति वाञ्छति । क इव ।
पिकीकान्त इव । यथा कोकिलावल्लभो मधोर्वसन्तसमयस्य समागमं कामयते ॥ इति
कतेपुरसमीपे प्रभोरागमः ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારબાદ આચાર્યદેવે ક્તેહપુર સમીપની ભૂમિને અલંકૃત કરી અને ઉપાધ્યાયે
આ પ્રમાણે વિજ્ઞાપિત કરી કે, “હે સ્વામિન, જેમ કેઠિલ વસંતના આગમનને ઇચ્છે,
તેમ બાદશાહ આપના આગમનને ઇચ્છે છે.” ॥ ૪૫ ॥

अश्रावि संघेन ततः प्रवृत्तिर्जनानात्सूरिसमागमस्य ।

द्वीपान्तरोपागतपण्यपूर्णपोतव्रजस्य व्यवहारिणेव ॥ ४६ ॥

તતઃ સૂરેઃ કતેપુરસમીપાગમનાનન્તરં સંઘેન શ્રીકરીશ્રાદ્ધવર્ગેણ જનાનાં વર્ધાપનિકા-
દાયકાનામાનનાન્મુખાન્સૂરેઃ સમાગમસ્ય પ્રભોઃ પાદાવધારણસ્ય પ્રવૃત્તિર્વાર્તા અશ્રાવિ શ્રૂયતે
स्म । केनेव । व्यावहारिणेव । यथा व्यापारिणा द्वीपान्तरेभ्यः अन्योन्यद्वीपेभ्यः
उपागतानां तथा पण्यैः क्रयाणकैः पूर्णानां भृतमभ्यानां पोतानां यानपात्त्राणां गणस्य
समूहस्य समागमवार्ता श्रूयते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વ્યાપારીઓ અન્યદ્વિપથી આવેલાં કરિયાણાથી ભરેલાં યાનપાત્રો (વહાણો)ના
સમાચાર સાંભળે, તેમ ક્તેપુરના સંઘે વર્ધાપકો (વધામણી આપનાર માણસો) પાસેથી
આચાર્ય દેવના આગમનના સમાચાર સાંભળ્યા. ॥ ૪૬ ॥

उपायनीकृत्य नृपैरिवैतन्महीमघोनः कनकांशुकादि ।

तदागमोऽभाष्यत थानसिंहामीपालमात्रमुखसंघमुख्यैः ॥ ४७ ॥

થાનસિંહો રામાઙ્ગજસાહિત્સેવકઃ, તથા અમીપાલોઽપિ સાહેઃ પ્રતિદિનનાલિકેરદ્વૌકન-
કૃતઃ, તથા માનુસુખાઃ આચા ચેષુ તાદૃશૌઃ સંધિઃ શ્રાદ્ધવર્ગૈઃ મુરુચૈઃ પ્રકૃષ્ટૈઃ શ્રાદ્ધિઃ પતન્મહીઃ-
મધોનઃ અકબ્જરસાહેસ્તદાગમઃ સુરેરાગમનભાષ્યત પ્રોચ્યતે સ્મ । કિં કૃત્વા । નૃપૈરન્ય-
ભૂપાલૈરિવ કનકં સ્વર્ણમંશુકાનિ ચઞ્ચાણિ આદૌ यस્ય તાદૃશ્વસ્તુજાતમુપાયનીકૃત્ય
દૌકયિત્વા ॥

શ્લોકાર્થ

થાનસિંહ અમીપાલ, અને માનુસુખ (માનુકલ્યાણ) આદિ સંધસેવકોએ અકબર
આદશાહને સુવર્ણ, વજ્રો આદિનું ભેટણું કરીને સૂરિણના આગમનના સમાચાર
કહ્યા. ॥ ૪૭ ॥

આજ્ઞાં તવાસાઘ સમગ્રભૂમીપાલાઙ્ગપટ્કેરુદ્ભૃજિતાહ્વ્રેઃ ।

કુર્મો જિનસ્યેવ વયં પ્રવેશમહં મુનીન્દોર્મહનીયકીર્તેઃ ॥ ૪૮ ॥

સમગ્રાઃ સમસ્તા યે ભૂમિપાલા રાજાનસ્તેષામઙ્ગ ઉત્સદ્ગઃ સ પવ પટ્કેરુદ્ પદ્મં તથ
મૃજિતૌ બ્રમરાવિષાચરિતૌ અઙ્ગી ચરણૌ यस્ય તત્સંબોધનમ્ । હે સાહે, તવાજ્ઞામાદેશમા-
સાઘ સંપ્રાપ્ય વયં ત્વદીયાં મહાજનજનાઃ શ્રાવકાશ્ચ મહનીયા જગજ્જનશ્લાઘ્યા કીર્તિર્યશો
યસ્ય તાદૃશસ્ય તીર્થકરસ્યેવ મુનીન્દોઃ શ્રીમદાહૂતશ્રીહીરવિજયસુરેઃ પ્રવેશસ્ય પતેપુરમધ્યે
સમાગમનસ્ય મહમુત્સવં કુર્મઃ ॥

શ્લોકાર્થ

સમસ્ત રાજાઓના મધ્યભાગ રૂપી કમલમાં બ્રમર રૂપે જેનાં ચરણ રહ્યાં છે,
તેવા હે સ્વામિન, આપની આજ્ઞા પામીને, તીર્થકર ભગવાનની જેમ જેમની કીર્તિ
શ્લાઘનીય છે, તેવા હીરવિજયસૂરિણો અમે પ્રવેશ મહોત્સવ કરીએ ? ॥ ૪૮ ॥

પ્રભોર્નિપીયોપગમં પ્રમોદપ્રોત્ફુલ્લવત્ક્રામ્બુરુહો મહીન્દ્રઃ ।

સુધાં સ્વગામ્ભીર્યજિતાબ્ધિનેવોપદીકૃતામુચરતિ સ્મ વાચમ્ ॥ ૪૯ ॥

મહીન્દ્રઃ સાહિર્વાણીમુચ્ચરતિ સ્મ વખાણે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વસ્યાત્માનો ગામ્ભીર્યેણ
ગમ્ભીરતયા જિતેનાબ્ધિના સમુદ્રેણ ઉપદીકૃતાં સુધામિવ । કિંમૂતઃ મહીન્દ્રઃ । પ્રમોદેનાલ્હા-

देन उत्फुल्लं विकसित वक्त्रं मुखमेवाम्बुरुहं कमलं यस्य । किं कृत्वा । प्रभोः स्वरूप-
गमं पादावधारणं निपीय सादरं श्रुत्वा ॥

श्लोकाधः

आचार्य महाशयना पदार्पणने आदरपूर्वकं सांभलीने, दुर्धर्षी जेमनुं मुण्डमल
विकस्वर अन्युं छे, तेवा अकभर भादशाडे वाणी उन्वारीः ते वाणी नष्टे पोतानी
गंभीरताथी पराभव पाभेला समुद्रे लेटण्णा इपे आपेवी सुधा न डोय ! ॥ ४८ ॥

यस्मिन्महाश्र्वरसं निमग्नभूता त्रिलोकीजनता यथा स्यात् ।

विनिर्मिमीध्वं तमिह प्रवेशमहं महीयांसमहो मुनीन्दोः ॥ ५० ॥

अहो इति संबोधने । हे श्राद्धाः, इह मत्फलेपुरमध्ये मुनीन्दोः स्वरिराजस्य तं जगति
चिख्यातिभाजं महीयांसं बहुद्रविणवितरणविविधविचित्ररचनाकरणादिभिरतिमहान्तं
प्रवेशस्य महमुत्सवं तथा तेन प्रकारेण निर्मिमीध्वं कुरुध्वम् । तथा कथं तं कं च ।
यथा येन प्रकारेण त्रिलोकीजनता त्रैलोक्यलोकनिकरः यस्मिन्प्रवेशमहोत्सवे महानतिशायी
य आश्र्वरसः विस्मयातिरेकरसस्तस्मिन्निमग्नभूता निलीयस्थीयमाना वृद्धितेव स्यात् ।
अत्र गभितोत्प्रेक्षासौ ॥

श्लोकाधः

“हे श्रावडो, भारा इतोपुरभां महाभडिभावत जेवा सूरिशयने जेवा प्रवेश
महोत्सव कशवो के जेने जेधने त्रष्टे दोकनो समूह आश्र्वरसभां गरकाव जनी
जय.” ॥ ५० ॥

गिरं धरेन्दोर्हृदये निधाय नालीकनेत्रामिव नैगमास्ते ।

वाचस्पतेर्गोचरयन्ति वाचो न यां कदाचिन्मुदमादधुस्ताम् ॥ ५१ ॥

ते नैगमा यणिजः श्राद्धास्तामसाधारणां मुदं प्रमोदं दधुर्धारयन्ति स्म । यां मुदं
वाचस्पतेः सुराचार्यस्यापि वाचो वचनरचनाः कदाचित्कस्मिन्नपि प्रस्तावे गोचरयन्ति
विषयीकुर्वन्ति । गुरुगिरोऽपि यां वक्तुं न प्रभवन्तीत्यर्थः । किं कृत्वा । नालीकनैत्रा

प्रफुल्लत्कमललोचनामिव धरेन्दोरकब्बरस्य वसुधाविधोर्गिरं वाणीं हृदये निधाय हृदयं मनो वक्षश्च तस्मिन् स्थापयित्वा वक्षसि वनिता निधीयते मनसि वागवधार्यते च ॥ इति सूरः प्रवेशोत्सवकरणार्थं साहेर्विज्ञप्तिस्तदादेशप्राप्तिश्च ॥

श्लोकाथं

जेम कमलाक्षी जेवी जीने वक्षस्थल पर स्थापन करीने आनंद प्राप्त थाय तेम सुरशुभे पण अशोचर तेवी भादशाहनी वाणीने हृदयमां स्थापन करीने थानसिंह आदि आवडे अत्यंत हर्षित थया. ॥ ५१ ॥

निमृत्य पृथ्वीपुरहृतपार्श्वोत्संघस्य चाथाकथयन्मुदन्तम् ।

सोऽपि प्रसर्पत्प्रमदामृताब्धौ मराललीलायितमाततान ॥ ५२ ॥

अथ साहिनाज्ञाप्रदानानन्तरं स्थानसिंहादयः श्राद्धाः पृथिवीपुरहृतस्य साहेः पार्श्वोत्त्रिवृत्य पश्चाद्वलयित्वा संघस्य समग्रश्राद्धश्रीद्वार्जनवर्गस्य उदन्तं भूपतिसंबन्धिनं । वृत्तान्तमकथयन्निवेदयन्ति स्म । पुनः संघोऽपि । श्रुत्वेत्यध्याहार्यम् । प्रसर्पन्वर्धमानो यः प्रमोदो हृषः स एवामृताब्धिः क्षीरसमुद्रस्तस्मिन्मराललीलायितं राजहंसविलसितमाततानं कुरुते स्म । 'हेसासाहतपद्मरेणुकपिशक्षीराणवाम्भोभृतैः' इति स्नातस्यास्तुतौ । परमानन्दमेदुरीभावं वभारेत्यर्थः ॥

श्लोकाथं

त्यार पछी थानसिंह आदि आवडेजे भादशाह पासेथी पाछा इरीने सर्व समाचार संघने निवेदित कथा. आवा शुभ समाचार सांखणीने समस्त आवड समूह अत्यंत आनंदइपी क्षीरसमुद्रमां राजहंसनी भाइक भस्त जनी जये. ॥ ५२ ॥

अथ कतेपुरसंघस्य संमुखगमनारम्भः—

संघः प्रतस्थेऽभिमुखं मुनीन्दोरुत्कण्ठितामाकलयाम्बकुण्ठाम् ।

कलंकषाकान्त इव प्रवृद्धकल्लोलशाली रजनीश्वरस्य ॥ ५३ ॥

संघः आगराफतेपुरश्चाद्भसमुदायो मुनीन्दोर्हीरविजयस्वररभिमुखं प्रतस्थे प्रचलति स्म । किं कुर्वन् । अकुण्ठाभत्यभ्यधिकामुत्कण्ठामौत्सुक्यमस्यास्तीत्युत्कण्ठी तस्य भाव उत्कण्ठता तामाकलयन्दधत् । क इव । कूलंकषाकान्त इव । यथा कूलं मर्यादाभूर्मी कषन्ति बिलिखन्ति पातयन्तीति कूलंकषा नद्यस्तासां कान्तो भर्ता समुद्रो वृद्धा वृद्धि प्राप्ता उपचिता ये कल्लोलास्तरङ्गास्तैः शालते शोभते इत्येवंशीलः सन् रजनीश्वरस्य विधोरभिमुखं प्रतिष्ठते ॥

श्लोकार्थ

उच्छ्रणता तरंगोत्थी शोभते। अरितपति समुद्र भरती इषे अङ्गनी सन्मुख जय तेभ आथा अने इत्तेपुरनो श्रावठ समुदाय अति उत्कंठा धारयु करतो आचार्य देवनी सन्मुख आदथो. ॥ ५३ ॥

सुवर्णकायानतिवातवेगान्बीज्जाविशेषैः क्षितिमस्पृशन्तः ।

कृष्णा इवाध्यारुरुह्वहन्तः श्रियं हरीन्केचन चक्रहस्ताः ॥ ५४ ॥

केचन जनाः हरीनश्चानारुरुहुः अध्यासामासुः । के इष । कृष्णा इष । यथा नारायणा हरीन गरुडानारोहन्ति । किं कुर्वन्तो जना नारायणाश्च । वहन्तो धारयन्तः । काम् । श्रियम्, विविधवस्त्राभरणादिशोभां लक्ष्मीं च । उभयेऽपि कमलां कलयन्तो वा । पुनः किंभूताः । चक्रं रथाङ्गमाकृत्या मूर्तिमद्वा सुदर्शनं हस्ते पाणौ येषाम् । किलक्षणान् हरीन् । सुशोभने वणौ रक्तपीतश्वेतादिको येषाम् । यदुक्तं हैम्याम्—‘सिते तु तत्र कोकाहौ खोज्जाहः श्वेतपिङ्गले । पीयूषवर्णे सेराहः पीते तु हरयो हये ॥ कृष्णवर्णे तु खुज्जाहः क्रियाहो लोहितो हयः । आनीलस्तु नीलकोऽत्र प्रियूहः कपिलो हयः ॥’ इत्यादिवचनात् । पक्षे स्वर्णकायास्तन्मयत्वात् । यदुक्तं हैम्याम्—‘पक्षिस्थामी काश्यपी स्वर्णकायः’ इति । पुनः किंभूताः । अतिक्रान्ता वातानां वेगो येर्हयेऽपि । पुनः किंभूता । बीजानां धौरित-वल्गित-प्लुति-उत्तेजित-उत्तरिताभिधानानां धारागतीनां विशेषैरतिशयैर्विविधप्रकारैर्वा । ‘धौरित’ वल्गित-प्लुत्युत्तेजितोत्तरितानिव । गतयः पञ्च धाराख्यास्तरङ्गाणां क्रमादिमाः ॥’ इति हैम्याम् । क्षितिं क्षोणीमण्डलमस्पृशन्तः पार्दिनं संघट्टयन्तः शीघ्रगामितया । अथ वा उत्तालफालललितैर्भूर्मी स्पृशन्तोऽपि न दृश्यन्ते । यदुक्तं नैषधे—‘दृग्ज्ञेयकेवलनभःक्रमण-प्रवाहैर्वाहैरुप्यत सहस्रदुर्गवर्गवर्गः’ इति । पक्षे खगतया ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કૃષ્ણ (વિષ્ણુ) ગરૂડ આરૂઢ થાય તેમ કેટલાક માણસો અતિવેગવંતઅશ્વો ઉપર આરૂઢ થયા હતા. જેમ કૃષ્ણ (વિષ્ણુ) લક્ષ્મીયુક્ત હોય છે, તેમ માણસો વિવિધ પ્રકારનાં આભૂષણો વડે શોભતા હતા. જેમ કૃષ્ણના હાથમાં સુદર્શનચક્ર હોય છે, તેમ માણસોનાં હાથમાં ચક્રની આકૃતિ હતી. સુવર્ણમય કાયાવાળા ગરૂડની જેમ લાલ, પીળા અને રૂદેત આદિ રંગવાળા અશ્વો ઉપર કે જેમની અતિવેગવંત-પવન ગતિ છે, વળી ધીરિત, વલ્ગિત, પ્લુત, ઉત્તેજિત એને ઉત્તરિત આદિ એવા પાંચ ધારા ગતિ વડે પૃથ્વીને પણ નહીં સ્પર્શ કરતા એવા અશ્વો ઉપર લોકો આરૂઢ થયા હતા. ॥ ૫૪ ॥

વશુર્વિભૂતાનશુતદિદ્વિતાનાનાર્જોર્જિતસ્પન્દિમદામ્બુધારાન્ ।

શક્રેણ કાયાઃ કુતુકાત્કૃતાઃ કિં યાનામ્બુદાન્કેચિદિમાન્મજન્તઃ ॥ ૫૫ ॥

કેચિજ્જનાઃ વશુઃ શુશુભિરે । કિં કુર્વન્તઃ । હિમાન્ હસ્તિનો મજન્તોઽધ્યારોહન્તઃ ।
ઉન્મેશ્યન્તે—કુતુકાત્કૃતહલાન્ શક્રેણ કાયાઃ સ્વશરીરાણિ કિં કૃતાઃ । કિં કુર્વન્તઃ કાયાઃ ।
યાનાનિ ધાહનીમૂતાનમ્બુદાન્મેધાનાશ્રયન્તઃ । ‘સંક્રન્દનાખળ્ડલમેધવાહનાઃ’ इति हैम्याम् ।
હિમાન્મ્બુદાંશ્ચ કિલ્લક્ષણાન્ । વિશિષ્ટા મૂષા આભરણાનિ તેષામંશવઃ કિરણા एव તદ્વિતાં વિદ્યુતા વિતાનં વૃન્દં યેષાં તાન્ । ‘વિનૈવ મૂષામવધિઃ શ્રિયામસૌ’ इति नैषधे । ‘મૂષા આભરણાનિ’ इति तद्वृत्तिः । વિશિષ્ટાઃ શોભા યેષાં તાદૃશા અંશવો યાસાં તાદગ્નિવધાનાં સૌદામિનીનાં મળ્ડલં યેષુ । ગર્જાભિર્ગર્જારવૈઃ કૃત્વા ઉભયેઽપ્યુર્જિતાઃ પ્રવલાઃ સ્પન્દન્તિ ક્ષરન્તિ इत्येवंशीला मदा दानानि त एवाम्बूनि जलानि तेषां धाराः प्रवाहा येषु स्पन्दन्ति निष्पतन्ति इत्येवंशीला मदेनाहंकारेण एकैकेभ्योऽभ्यधिकाभ्यधिका । અથ વા ગ્રીષ્મતપ્તીમૂતં મૂલોકં નિર્વાપયિष્યામશીતલીકરિष्याમ્ इति मदेन हर्षेण युक्ताः पयसां धारा येषाम् । ‘મદો રેતસ્યહંકારે મદ્યે હર્ષેભદાનયોઃ । કસ્તૂરિકાયાં ક્ષૌઘ્યે ચ’ इत्यनेकार्थः । पश्चात्कर्मकारयः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમાં આભૂષણોનાં કિરણો રૂપી વિદ્યુતનો સમૂહ છે, તેમજ પ્રબલ ગર્જનાઓથી સ્પંદન રૂપે બનેલા મદરૂપી જલધારાને વરસાવતા અથવા ગ્રીષ્મના તાપથી તપેલા લોકોને હું શીતલ કરીશ—આવા હર્ષથી યુક્ત જલધારાવાળા ગર્જેદ્રો ઉપર આરૂઢ થયેલા કેટલાક માણસો શોભતા હતા, તે ગર્જેદ્રો બાણે ઇંદ્રે કૌતુકથી અનેક શરીરોને યાન (વાહન) રૂપે ઠર્યાં હોય તેવા મેધો ન હોય. ॥ ૫૫ ॥

रथ्यैः सनाथान्मणिशातकुम्भसंदर्भगर्भान्रथिकैः श्रिताङ्गान् ।

मरुद्रथान्स्वःसदना इवात्र व्यभूषयन्केऽपि पुनः शताङ्गान् ॥ ५६ ॥

अत्र संमुखगमनोत्सवे पुनः केऽपि जनाः शताङ्गान् रथान् व्यभूषयन् अलंकुर्वन्ति स्म । किंभूतान् । रथ्यैरश्वैर्वृषभैर्वा सनाथान् सहितान् । पुनः किंभूतान् । मणीनां नानावि-
धरत्नानां शातकुम्भानां स्वर्णानां संदर्भो रचना गर्भे मध्ये येषाम् । पुनः किंभूतान् ।
रथिकैः रथारोहिभिः श्रितः सेवितः अङ्क उत्सङ्गो येषाम् । के इव । स्वःसदना इव ।
यथा देवा मरुद्रथान् दिव्यस्यन्दनान् विभूषयन्ति ॥

श्लोकार्थ

ऐभ देवो दिव्यरथोने शोभावे, तेभ डेटलाङ् भाषुसो अश्वयुक्त अथवा वृषभ-
युक्त तेभश्च सुवर्णानी रथना तथा अनेक प्रकारनां रत्नोनी रथनाथो युक्त ऐवा
रथोभां ऐडेला शोले छे. ॥ ५६ ॥

स्थलप्रफुल्लम्वहेमपद्मलेखाविभूषामिव लम्भयन्तः ।

क्रमद्वयीचङ्क्रमणक्रमेणालंचक्रिरे केचन वार्धिकाञ्चीम् ॥ ५७ ॥

केचन जना क्रमयोश्चरणयोर्द्वयी तथा यच्चङ्क्रमणं प्रचलनं तस्य क्रमेण परिपाठ्या
वार्धिकाञ्चीं भूमीमलंचक्रिरे भूषयन्ति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—स्थले जलातिरिक्तप्रदेशे प्रफुल्लन्ति
विजृम्भमाणानि नवानि प्रथमप्ररूढानि हैमानि कनकसंघन्धीनि पद्मानि कमलानि तेषां
लेखाः श्रेणयस्तासां विभूषां शोभां लम्भयन्तः प्रापयन्त इव । उत्फुल्लस्थलपद्माभभवच्च-
रणभूषिता इति चम्पूकथायाम् ॥

श्लोकार्थ

डेटलाङ् भाषुसो यरषुयुगल वडे आलता शोभाने प्राप्त करता हुता. ते नक्षे
रथल प्रदेश उपर नवीन सुवर्णकमलनी पङ्कितओनी शोभाने प्राप्त करावता
न होय ! ॥ ५७ ॥

दधुस्तदा जन्मजुषो विभूषां भूषाविशेषान्वपुषा वहन्तः ।

श्रिया जितेनामरसद्मनेवोपदीकृताः स्वीयसुरा नगर्याः ॥ ५८ ॥

तदा तस्मिन्नवसरे जन्मजुषो मनुष्या विभूषामलंकारादिकं दधुर्धारयन्ति स्म । किं कुर्वन्तः । अपुषा शरीरेण भूषाणां शोभानां विशेषानतिशयान्वहन्तः दधतः । उत्प्रेक्ष्यते— श्रिया लक्ष्म्या कृत्वा जितेनाभिभूतेन अमरसद्मना स्वर्गेण नगर्याः श्रीकर्याः स्वीया आत्मीयाः सुरा देवा उपदीकृता दौकिता इव ॥

श्लोकार्थः

ते अवसरे भाषुसोऽपि शरीरणी शोभा वधारे तेषां आभूषणेषु पडेयां हतां, ते सीङ्गी नगरीनी लक्ष्मी वडे पराभव पाभेदी स्वर्गपुरीये आभूषणेषु युक्त पोताना देवाने लेटेषु इपे लोके आन्या न डोय । ॥ ५८ ॥

आरुह्य वाहं पितुरिन्द्रसूनुः स्निग्धैर्निखेलन्किमनेकमूर्तिः ।

पर्याणितप्रौढहयाधिरूढाः शृङ्गारिता भान्ति तदा कुमाराः ॥ ५९ ॥

तदा तस्मिन्प्रस्तावे शृङ्गारो वस्त्रालंकारादिवेषः संजात एवामिति शृङ्गारिताः । अथ वा शृङ्गारसहितान्कुर्वन्तीति शृङ्गारयन्ति शृङ्गार्यन्ते स्मेति शृङ्गारिताः कुमारा भान्ति शोभन्ते । किलक्षणाः । पर्याणिं पल्ययनं जातमेषामिति पर्याणिताः । पर्याणयुक्तं कुर्वन्तीति पर्याणयन्ति पर्याण्यन्ते स्मेति पर्याणिता वा तथा प्रौढाः प्रगल्भाः पुरुषप्रमाणा वा हया अश्वास्तानधिरूढाः : 'जवेऽपि मानेऽपि च पौरुषाधिकम्' इति नैषधे । उत्प्रेक्ष्यते— पितुरिन्द्रस्य वाहमुच्चैःश्रवसमारुह्याध्यास्य अनेकाः शतशो मूर्तयो देहा यस्य । वाहा अपि अनेका इन्द्रस्य विद्यन्ते । यदुक्तं रघुवंशे— 'शतैस्तमक्षणामतिमेषवृत्तिभिर्हरिं विदित्वा हरिभिश्च वाजिभिः' इति वाजिबाहुस्यम् । पतावता श्वेतनीलवर्णानामुपलक्षणादन्यवर्णसं- बन्धिनाऽपि संभाव्यन्ते । अथ च जातिवाचित्वादेकवचनम् । अनेकमूर्तित्वेन जयन्तस्या- रोहणाश्वा अप्यनेके जाता एव । अथ च स्निग्धैर्मित्रैः समं निखेलन् क्रीडन् । मित्रा अप्यनेकवर्णाश्वाधिरूढाश्च संभाव्यन्ते । तादृश इन्द्रसूनुर्जयदत्ततामेव ॥

श्लोकार्थः

ते अवसरे पलाययुक्त प्रौढ अश्वो ६५२ आ३६ थयेला, मित्रोनी साथे डीडा

ते लोके पोताना पिता भिदन्ता

तदा कुमारीभिरभासि भास्वन्मुक्तामणीस्वर्णविभूषणाभिः ।

इवानुजाभिः सुरराजसूनो रिरंसयोर्वीतलशालिनीभिः ॥ ६० ॥

तदा तस्मिन्व्यतिकरे भास्वन्ति दीप्यमानानि मुक्तानां लघुस्थूलप्रमाणादीनां मुक्ता-
कलानां मणीनां करतलपद्मरागेन्द्रनीलहीरकमुख्यानां रत्नानां स्वर्णानां प्रवेतरकपीतवर्ण-
कनकानां विभूषणान्याभरणानि यासां तादृशीभिः कुमारीभिरनूढाष्टनवदशवर्षदेशीयबालि-
काभिरभासि शुशुभे । उत्प्रेक्ष्यते—रिरंसया चलवयस्त्वेन क्रीडां कर्तुं मिच्छया उर्वीतलं
भ्रमण्डलं शालन्ति सेवन्ते इत्येवंशीलाभिः सुरराजसूनोर्जयन्तस्यानुजाभिर्लघुभगिनी-
भिरिव । स्वसुहृद्भिः समं क्रीडां कर्तुं कौतुकात्कृतानेकमूर्तिं भ्रातरं जयन्तं विभाव्य
तद्दर्शनात्पन्नान्नैतात्मकौतुहलाकलितरसिकमानसतया जयन्तलघुभगिन्या जयन्त्या अपि
कृताभिः अनेकाभिर्मूर्तिभिरिवेत्यर्थः । अतः पताः सर्वा अपि लघुभगित्य एव ॥

श्लोकाथ

ते अवसरे देदीप्यमान हीरा, भाण्डेक, मोती अने सुवर्णना अलङ्कारोत्थी सुशोभित
कुमारिकाओ शोभती હતી. તે જાણે અનેક શરીરને ધારણ કરીને આવેલા પોતાના
ભાઈ જયંત (ઈંદ્રપુત્ર) ને જોઈને બાલસ્વભાવે રમવાની ઈચ્છાથી પૃથ્વીતલ ઉપર
આવેલી જયંતની લઘુભગિનીઓ ન હોય ! ॥ ૬૦ ॥

परम्पराभिः पुरसुन्दरीणां राजी जनानामनुगम्यते स्म ।

महे मुनीन्द्रोः शरदीव राजमरालमाला कलहंसिकाभिः ॥ ६१ ॥

मुनीन्द्रोः सुरेर्महे प्रवेशोत्सवे जनानामागराफतेपुरादिनगरनागराणां राजी श्रेणी
पुरसुन्दरीणां परम्पराभिः मेवातमण्डलनागराणां पङ्क्तिभिः अनुगम्यते स्म । नराणामनु
नार्योऽपि प्रचेलुरित्यर्थः । काभिरिव । कलहंसिकाभिरिव । यथा शरदि घनात्यये
राजमरालमाला राजहंसावली राजहंसीभिरनुगम्यते ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવના પ્રવેશ મહોત્સવમાં માણસોની શ્રષ્ઠિ નગરનારીઓ વડે અનુસરાતી હતી. જેમ શરદૂત્તમાં રાજહંસોની પાછળ રાજહંસીઓ ચાલે, તેમ પુરુષોની પાછળ સ્ત્રીઓ ચાલતી હતી. ॥ ૬૧ ॥

મૂષામણિઘોતિતદિઙ્મુખાભિશ્ચાપલ્યવશ્ચત્કુલબાલિકાભિઃ ।

વમેઽબ્રહેદાદ્ભુવમીયુષીભિરિવાર્ભકાભિર્જલબાલિકાભિઃ ॥ ૬૨ ॥

મૂષાણામલંકારાણાં મણિર્માણિક્યૈઃ । રત્નકાન્તિભિરિત્યર્થઃ । ઘોતિતાનિ પ્રકાશિતાનિ દિશાં દશાનામપિ દરિતાં મુખાનિ યાભિસ્તાદ્દશીભિઃ । તથા ચાપલ્યેન ચચ્ચલતયા ચચ્ચન્તીભિઃ કુલબાલિકાભિઃ સુજાતકુમારિકાભિઃ વમે દીપ્યન્તે સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યન્તે—અબ્રે આકાશમાર્ગે ચિરવિલસનેન બહુકાલં વિલાસકરણેનોદ્ભૂતસ્વેદાન્નિઃપ્રકટીભવન્નિર્વંદાદ્ભુવં ભૂમણ્ડલં પ્રતિ દ્યુષીભિરાગતાભિર્બાલિકાભિર્લઘ્વીભિર્જલબાલિકાભિર્વિદ્યુઙ્ગિરિવ ॥

શ્લોકાર્થ

મણિ-માણિક્યના અલંકારોની કાંતિથી દિશાઓનાં મુખ પ્રકાશિત કરનારી અને ચપલતાથી મનોહર એવી ફૂલબાલિકાઓ શોભતી હતી; જાણે આકાશ માર્ગમાં ચિરકાલ કીકા કરીને કંટાળેલી પૃથ્વી ઉપર આવેલી જલબાલિકાઓ (વિદ્યુત) ન હોય ! ॥ ૬૨ ॥

સર્ગર્ભમાર્વં વિધુના દધાનાઃ સારસ્વતા મર્ત્યનિષેવ્યમાનાઃ ।

તદા સ્મ રજ્જન્તિ પુરસ્તુરજ્ઞાઃ ક્ષમાયામિવોચ્ચૈઃ શ્રવસોઽનુવિમ્બાઃ ॥ ૬૩ ॥

તદા તસ્મિન્નુત્સવે પુરઃ પુરસ્તાત્સંઘાગ્રે તુરજ્ઞા અશ્વા રજ્જન્તિ સ્મ । સૌવર્ણપર્યાણાદિભિઃ શુજ્ઞારિતાઃ અનધિરુદ્ધનરા લોકે ‘જલમતીઘોઢા’ इति પ્રતિદ્ધાઃ । તે તુરતઃ પ્રવેલુઃ । ઉચ્ચૈઃશ્રવસ इन्द्राश्वस्य અનુવિમ્બાઃ પ્રતિકૃતય इव । કિં કુર્વાણાઃ । વિધુના ચન્દ્રેણ સહ સર્ગર્ભમાર્વં આતૃત્વમ્ । ‘સર્ગર્ભસહજા અપિ’ इति હૈમ્યામ્ । તુલ્યવર્ણેન સમુદ્રોત્પન્નત્વેન ચ ચન્દ્રોચ્ચૈઃશ્રવસોઃ તથા । પુનઃ કિંભૂતાઃ । સારસ્વતાઃ કાશ્મીરદેશોદ્ભવાઃ । તથા મર્ત્યૈઃ સમ્યગ્લક્ષણયુક્તત્વેન મનુષ્યૈર્નિષેવ્યાઃ ઉપાસ્યમાનાઃ । પક્ષે સરસ્વતિ સમુદ્રે । ‘યાદઃક્ષીતો

वार्नदीशः सरस्वान' इति हैम्याम् । भवः सारस्वतः । तथा अमर्त्यैः इन्द्राश्वत्वात्सुरैः
संसेव्यमानैः । ततोऽत्र कर्मधारयः ॥

श्लोकाथं

ते अवसरे चंद्रनी साथे ब्रातृभावने धारणु करता (उच्चैश्रवसू અને ચંદ્રની ઉત્પત્તિ
એક સમુદ્ર ડોવાથી બંને બ્રાતા) કાશ્મીરમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને મનુષ્યો વડે
સેવાતા અશ્વો સંઘની આગળ ચાલતા શોભતા હતા; તે બાણે પૃથ્વી ઉપર આવેલા
ઇન્દ્રના અશ્વ ઉચ્ચૈશ્રવસૂનાં પ્રતિબિંબો ન હોય ! ॥ ૬૩ ॥

यस्मिञ्जयन्त्यः कलकण्ठकण्ठाङ्गुः समुत्कण्ठितकम्बुकण्ठयः ।

सिद्धाङ्गनाः स्वर्गिगिरेर्धरायां गुणान्गणीन्दोरिव गातुमेता ॥ ६४ ॥

यस्मिन्મહોત્સવે સમુત્કણ્ઠિતાઃ ગુરુગુણાં ગાતું સમ્યક્ ત્રિધાપ્યુત્કણ્ઠા ઔત્સુક્યં
જાતમાસ્તામિતિ સમુત્કણ્ઠિતાઃ કમ્બુકણ્ઠયઃ સલક્ષણલક્ષ્મીવન્મુગાધ્યઃ જગુર્મધુરં ગાયન્તિ
સઃ । કિં કુર્વન્ત્યઃ । કલકણ્ઠાનાં કોકિલાનાં કણ્ઠાં ધ્વનીત જયન્ત્યઃ । 'કણ્ઠો ધ્વનો
સંનિધાને ગ્રીવાયાં મદનદુમે' इत्यनेकार्थः । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ગણીનાં સાઙ્ગપ્રવચને ડહીતાનામિન્દો-
શ્ચન્દ્રસ્ય સૂરીન્દ્રસ્ય ગુણાં ગાતું ગાનગોચરીકર્તું સ્વર્ગિગિરેર્મૈરુપર્વતાદેતા આગતાઃ સિદ્ધા
દેવવિશેષાસ્તેષામઙ્ગનાઃ સ્ત્રિય इव । કિં ચ કિન્નરસિદ્ધાઙ્ગના ધ્વ ગીતૌ પ્રસિદ્ધિભાજઃ ।
યદુક્તં ભોજપ્રબન્ધે—'देव त्वं जय कासि लुब्धकवधूर्हस्ते किमेतत्पलं क्षामं' કિં સહજં
બ્રહ્મીમિં મૃપતે યદ્યસ્તિ તે કૌતુકમ્ । ગાયન્તિ ત્વદરિપ્રિયાશ્રુતટિનીતીરેષુ સિદ્ધાઙ્ગના
ગીતાન્ધા ન તૃણં ચરન્તિ હરિણાસ્તેનામિષં દુર્બલમ્ ॥' इति । तथा च 'यस्मिन्नासन्न-
सारङ्गाः सारं गायति किंनरी' इति चम्पूकથાયाम્ । કિં ચ । મેરુઃ સુરાવાસઃ સર્વે-
ષામપિ દેવાનાં સાધારણવાસત્વાત્સિદ્ધાન્ગનામપ્યાવાસઃ । તતસ્તત આગમનં યુક્તમેવ ॥

શ્લોકાથં

પ્રવેશ મહોત્સવમાં સારંગલોચના સ્ત્રીઓ કૌકિલના કંઠને પણ શરમાવે તેવા
મધુર સ્વરે આચાર્યદેવના ગુણો ગાતી હતી; તે બાણે આચાર્ય દેવના ગુણોને ગાવા
માટે મેરુપર્વતથી પૃથ્વી ઉપર આવેલી સિદ્ધાંગનાઓ (કિન્નરીઓ) ન હોય ! ॥ ૬૪ ॥

द्विपैर्व्यतायन्त पटिष्ठघण्टाटङ्कारवाव्याहतवृंहितानि ।

महीतलोद्भासितदुर्नयस्य ग्रस्थानढक्काक्कणितानि मन्ये ॥ ६५ ॥

द्विपैर्व्यतायन्तः पटिष्ठानि तथा घण्टानामन्तर्लम्बितायतदलालाभिवाद्य-
मानवाद्यविशेषाणां देवगृहादौ गजघण्टादिषु च प्रसिद्धानां टङ्कारवैष्टण्टकृतिकृतिकृद्व्यनि-
विशेषैरव्याहतानि अनिहनुतानि बहुलीकृतानि वृंहितानि गजगर्जारावाः व्यतायन्त विस्तार्यन्ते
स्म । गजशब्दा वृंहितान्युच्यन्ते । यदुक्तं हैम्याम्—‘गजानां गर्जवृंहिते’ इति । उत्प्रेक्ष्यते—
महीतलाद्भूमीमण्डलादुद्भासितस्य निष्कासितस्य दुर्नयस्यान्यायस्य ग्रस्थाने प्रचलने ढक्का
पटहः । ‘ढक्का भेरी दुन्दुभिरानकः’ इति हैम्याम् । तस्य क्वणितानि प्रयाणपटहध्वनय इव ॥

श्लोकाथ

गजघण्टाभ्यामा अतिशय टकारवशी अव्यवहितरूपे धनगर्जना करता हस्तिभ्यामी
गर्जना वडे दिशाभ्या व्याप्त गनी, ते गच्छे पृथ्वी उपरशी काढी भूकेला अन्यायने।
अथाबु-सूचक ढक्काने। आवाज न होय ! ॥ ६५ ॥

भांकारिभेरीनिनदन्नफेरीर्नादैर्दिगन्तानपि पूरयन्तीः ।

कर्णातिथीकृत्य कुपल्लक्षैर्निर्घोषिवर्षाशरभीवभूवे ॥ ६६ ॥

भामिति शब्दं कुर्वन्तीति भांकारिण्यस्तादृश्यो मेर्यो दुन्दुभयः अतिलम्बास्ताम्रमया
तण्डुका या निनदन्त्यः शब्दायमानाः नफेर्यः पित्तलमयाः विचित्ररचनावत्यः सुखवाद्या
वादित्रविशेषास्ताः कर्णातिथीकृत्य स्वध्वनयानां प्राघुणीः प्रणीय । श्रुत्वेत्यर्थः । कुत्सितः
सिद्धान्तविरुद्धः पक्षः स्वीकारो येषामेतावतां कुमतभाजाम् अथवा मिथ्यादृशां लक्षैः परो-
लक्षैः निर्घोषो नितरां घोषः कटकारः भयानकगर्जितं विद्या तथा सुता निर्घोषिण्यः
ताश्च ता वर्षाश्च प्रावृषः तासाम् । वर्षाशब्दस्य बहुवचनान्तत्वात् । शरभीवभूवे । अष्टा-
पदीभावः भेजे । वर्षासु मेघगर्जितं निशम्य शरभा उत्पत्योत्पत्य भूमौ पतित्वा म्रियन्ते ।
तथा भेरीनफेरीशब्दानाकर्ण्य कुपाक्षिका अपि मृतप्राया इव जायन्ते स्म । किं कुर्वतीः
नफेरीः । नादैः स्वादैर्दिगन्तानपि निखिलहरितामवसानगद्वाराण्यपि पूरयन्तीर्निर्मरं
भरन्तीः ॥

શ્લોકાર્થ

ભેરીના ભથ્થકર અવાજવાળી નફેરી (વાજિત્ર વિશેષ-પ્રાયઃ ભુંગલી) ના અવાજથી દિશાઓનાં મુખો પૂરી દેનાર અનેક જાતિનાં વાજિત્રોના અવાજ સાંભળીને લાખો કુપાક્ષિકોએ પતંગિયા રૂપતા પ્રાપ્ત કરી, અર્થાત્ વર્ષાઋતુમાં મેલની ગર્જના સાંભળીને શરભો ભડી ભડીને પૃથ્વી ઉપર પડીને મૃતપ્રાયઃ બની જાય છે, તેમ કુપાક્ષિકો વાજિત્રોના સ્વરને સાંભળીને મૃતપ્રાયઃ બની ગયા ! ॥ ૬૬ ॥

સંધ્યાદ્રુહઃ કેડપ્યવહન્વિહાયોલિહઃ શયામ્બોરુહિ વૈજયન્તીઃ ।

પ્રકાશયન્તઃ પ્રતિ મુક્તકાન્તં મૂર્તાનુરાગાનિવ રન્તુકામાઃ ॥ ૬૭ ॥

કેડપિ મન્યાઃ અનુચરા વા શયામ્બોરુહિ કરકમલે । પક્વચનં જાતિવાચિત્વાત્ । પાણિપદ્મેષ્વિત્યર્થઃ । વૈજયન્તીઃ પતાકા અવહન ધારયન્તિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—રન્તુકામાઃ ક્રીડિતુમિચ્છવઃ સન્તઃ મુક્તકાન્તં સિદ્ધવધ્નં પ્રતિ મૂર્તાનુરાગાનિવ પ્રકાશયન્તઃ પ્રકટી-કુર્વન્તઃ इव । કિંમૂતા વૈજયન્તીઃ । સંધ્યાં સંધ્યારાગશ્રિયં રક્તતયા દ્રુહ્યન્તીસ્તસ્ય સ્પર્ધિનીઃ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । વિહાય આકાશં લિહન્તિ સ્પૃશન્તિ इति ગગનમણ્ડલોલ્લેચિનીઃ । અતિતુઙ્ગાઃ इत्यર્થઃ ।

શ્લોકાર્થ

કેટલાક માણસો સંધ્યાની લક્ષ્મી સાથે સ્પર્ધા કરતી એવી ગગનચુંબી ધ્વજાઓ વહન કરતા હતા; તે બધે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીની સાથે ક્રીડા કરવા ઇચ્છતા મુક્તિવધૂ પ્રત્યે પોતાનો અનુરાગ પ્રગટ કરતા ન હોય ! ॥ ૬૭ ॥

મૃગીદશઃ કાંચન શાતકૌમ્ભાજિશિરોભિર્વિભરાંવભૂવુઃ ।

પ્રાક્ષગૃહીતાં સુષમાં સ્તનેભ્યઃ પથ્રાજિઘ્સૂનુષજમ્બુઃ કિમ્ ॥ ૬૮ ॥

કાંચન મૃગીદશઃ સધવધ્વ શિરોભિરુત્તમઙ્ગિઃ કૃત્વા શાતકૌમ્ભાન સ્વર્ણમયાન્કુમ્ભાન કલશાન્વિભરાંવભૂવુઃ વિવ્રતિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પ્રાક્ પૂર્વ સ્વામાત્મીયાં ગૃહીતાં પરાભૂયોપાત્તાં

सुषमां सातिशायिनीं स्तनेभ्यः युवतीप्रौढपयोधरेभ्यः सकाशात्कथंचनानुनयादिना पश्चा-
ज्जिघृक्षूनं ग्रहीतुमिच्छून । किंभूतान् । उपजग्मुषः आगतानिव ॥

श्लोकार्थः

कैथं स्त्रीभ्यो मस्तक उपर सुवर्णना कुलो धारण करती હતી; તે બાણે પૂર્વે
અહણુ કરેલી પોતાની શોભા સ્તનો પાસેથી પાછી મેળવવા માટે આવેલા ન હોય ! ॥ ६८ ॥

रौप्यानिपा नीलकजापिधाना मूर्धस्वधीयन्त तदा पराभिः ।

महामहं तं क्वचनाप्यदृष्टं द्रष्टुं मृगाङ्काः किमुपेयिवांसः ॥ ६९ ॥

तदा तस्मिन्प्रभुप्रवेशोत्सवे पराभिरन्याभिः पद्मवदनाभिः रौप्या रजतनिर्मिता निपाः
कलशाः मूर्धसु मस्तकेष्वधीयन्त प्रियन्ते स्म । किलक्षणाः । नीलकजस्य इन्दीवरस्य
अपिधानमाच्छादनं येषु । 'वष्टि भागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः' अस्मादत्र विकल्पो ग्राह्यः ।
तेनावगाहो वगाहश्च, अपिधानं पिधानं चेति । तदेव नैषधेऽप्याह—'व्रजति कुमुदे दृष्ट्वा
मोहं दशोरपिधायके' इति । उत्प्रेक्ष्यते—क्वचनापि कुत्रापि स्थाने अदृष्टं न नयनाभ्यां
निभालितं तं जगद्व्रतमहामहमतिशायिनमुत्तमवं द्रष्टुं साक्षाच्चक्षुर्लक्ष्मीकर्तुमुपेयिवांसः
समागताः । किंभूताः । मृगाङ्काः सलक्षमाणश्चन्द्रा इव । 'राकामृगाङ्काः संख्य विभान्ति
शरणागताः' इति पाण्डवचरित्रे पूर्णेन्दुबाहुल्यम् ॥

श्लोकार्थः

તે અવસરે બીજી કેટલીક સ્ત્રીઓ મસ્તક ઉપર નીલકમલનાં ઢાંકણાવાળા
(અર્થાત્ નીલવસ્ત્ર વડે આચ્છાદિત મુખવાળા) ચાંદીના કુલો ધારણ કરતી હતી; તે
બાણે આચાર્ય દેવનો અભૂતપૂર્વ પ્રવેશ મહોત્સવ બધા માટે અંદ્રો આવેલા
ન હોય ॥ ६९ ॥

पुरश्चरन्तः पथि हर्षहेषामिषात्तदा वलितवेल्लिताङ्गाः ।

गायन्ति गन्धर्वगणा गणेन्द्रगुणान्वितन्वन्त इवाङ्गहारम् ॥ ७० ॥

પથિ માર્ગે પુરઃ પતેપુરસંઘસ્ય પુરસ્તાઋચરન્તો ગન્ધર્વાણાં યાજિનાં દેવગાયનાનાં ચ ગણાઃ હર્ષેણ યુક્તાઃ હૈષા હયધ્વનયઃ । 'હૈષા દેત્વા તુરઙ્ગાણામ્' इति हैम्याम् । तासां मिषात्कपटात् गणेन्द्रस्य गच्छपुरंदरस्य हीरसूरेर्गुणान् गायन्ति । किलक्षणाः । वल्लिगै-
र्द्वितीयगतिविशेषैः कृत्वा वेल्लितमन्दोलितं चञ्चलीकृतमङ्गं कायो यैस्ते । तत्राप्युत्प्रेक्ष्यते—
अङ्गहारमङ्गविशेषं नृत्याङ्गविशेषं वितन्वन्तो विस्तारयन्त इव ॥

શ્લોકાર્થ

વહિગત ગતિથી જેમનું અંગ અંચલ થયેલું છે, તેવા આગળ ચાલતા અશ્વોના સમૂહો હર્ષ વડે હેષારવ કરવાના બહાને બહે આચાર્ય દેવનાં શુભગાન કરતાં ન હોય ! ॥ ૭૦ ॥

व्यसीसृपच्छ्रोत्रमुघायमानगाना तदा वैणिकपङक्तिरग्रे ।

किमागतामिन्द्रपुरीं पुरीं तां रसादिदक्षुस्तरगास्पसंसत् ॥ ७१ ॥

તદા તત્ર પ્રક્રમે વૈણિકાનાં પઢકિર્ધોરણી અગ્રે સંઘસ્ય પુરસ્તાઋસીસૃપક્ષિસર્પતિ સ્મ પ્રચચાલ । 'ગચ્છતિ વિસર્પત્યયત્યયતે' इति क्रियाकलापे । किभृता । श्रोत्रयोः श्रोतृश्र-
वणयोः सुधायमानमम्रतमिवाचरत् गानं गीतं यस्याः । उत्प्रेक्ष्यते—अतिक्रान्ता स्ववैभवैः
पराभूता इन्द्रपुरी अमरावती यया तस्याः सर्वनगरीभ्योऽतिशायित्वात् तादृशीं श्रीकरी
नाम नगरीं रसादाश्रयौत्सुक्यादिदक्षुद्रैर्दुमिच्छुरागता समेता तुरगास्यानां किनराणां
संसत्सभा इव सभृह इव । 'उडुपरिषदः किं नार्हन्ती निशः किमनौचती' इति नैषधे ।
'उडुपरिषदः तारासमूहस्य इति तद्वृत्तौ ।

શ્લોકાર્થ

તે અવલરે જેમનાં ગીત કણેનિ અમૃતરૂપે બન્યાં છે, તેવી વીણાવાદકોની પંકિત સંઘની આગળ ચાલતી હતી; તે બહે પોતાના વૈભવ વડે બહે ઇન્દ્રપુરીને પરાભૂત કરી છે, તેવી આ 'સ્રીકરી' નામની નગરીને ઉત્સકતાથી બેવા માટે આવેલો કિન્નરોનો સમૂહ ન હોય ! ॥ ૭૧ ॥

નિઃસ્વાનવૃન્દે પ્રદુદઃ પ્રહારાન્કેચિદ્વિપક્ષવ્રજવક્ષસીવ ।

અતાડયન્કેઽપિ પુનર્મૃદજ્ઞાનમી સરન્ન્રા દ્વિમુખા ઇતીવ ॥ ૭૨ ॥

કેઽપિ નિઃસ્વાનવાદકા જના નિઃસ્વાનાનાં રાજવાયાનાં 'દામાંમા' ઇતિ પ્રસિદ્ધાનાં વૃન્દે પ્રકારે પ્રહારાન્ દણ્ડમહતીઃ દદુઃ । વાદયન્તિ સ્મેત્યર્થઃ । વિપક્ષાનાં જિનશાસન-પ્રત્યનીકાનાં વ્રજાનાં સમુદાયાનાં વક્ષસિ હૃદયે ઇવ પ્રહારાન્દદતે । દુર્ષાદિહૃદયાનીય તાડયન્તિ । પુનઃ કેઽપિ માર્દજ્ઞિકાઃ 'માહલિવા' ઇતિ પ્રસિદ્ધાઃ મૃદજ્ઞાન્મુરજાનતાડયન્ ઘોઘો દોદો વા ઇતિ શબ્દં કારયન્તિ સ્મ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઇતિ હેતોસ્તાડયન્તિ । ઇતિ કિમ્ । યદમી યત્કારણાદેતે સહ રન્ધ્રેર્દોષિશ્છિત્રૈર્વા વર્તન્તે ઇપિ સરન્ન્રાઃ સાપગુણાઃ તથા દ્વિમુખાઃ કર્ણેજપદ્મે મુખે યેષાં તે । એકત્ર પૃથક્ વદન્તિ, અપરત્ર ચ ભિન્નં વદન્તીતિ દ્વિમુખત્વમ્ । મૃદજ્ઞાસ્તુ નરમાદલક્ષણત્વે દ્વયોઃ પાર્શ્વયોઃ શબ્દાયન્તે ॥

શ્લોકાર્થ

કેટલાક ઢોલીઓ ઢોલ વગાડતા હતા; તે બધે દુર્વાદીઓનાં હૃદયનું તાડન કરતા ન હોય ! વળી કેટલાક મૃદંગોને વગાડનારા માહલિયાઓ મૃદંગ વગાડતા હતા; તે બધે મૃદંગ છિદ્રવાળું તેમજ દ્વિમુખ (દુર્જન) (મૃદંગને આવાજ દ્વિમુખ હોય છે; એક બાજુથી નરને, અવાજ અને બીજી બાજુથી માદાને અવાજ નીકળે છે) હોવાથી તેની સદોષતા અને દુર્જનતા દૂર કરવા માટે બધે તાડન કરતા ન હોય ! ॥ ૭૨ ॥

વનપ્રદેશા ઇવ કેઽપ્યલાઘૂવ્યાલમ્બિવંશા સવિરાવિતાલાઃ ।

કેચિન્મુકુન્દા ઇવ કમ્બુહસ્તા વીણાકરાઃ કેઽપિ ગણા ઇવાસન્ ॥ ૭૩ ॥

કેઽપિ જનાસ્તત્સમયે વનપ્રદેશા વિપિનભૂમિભાગા ઇવ અલાઘૂ તુમ્બિનીલતાં તુમ્બકં ચ વિશેષેણાલમ્બતે આશ્રયન્તે इत्येवंशीલા વંશા વેણવો યેષાં યેષુ વા અમૃતીયુક્તાઃ કેવલતુમ્બકેન તન્ત્રીવાદકા વા આસન્ । તથા કેચિજ્જનાસ્તાલધરા વિશિષ્ટં રવન્તિ ધ્વનન્તીત્યેવંશીલા વિરાવિણસ્તાદૃશસ્તાલા વ્યવ્વપુટાઃ સશબ્દતાલદ્રુમા વા યેષાં યેષુ વા 'અભ્યભૂયત વાહાનાં ચરતાં ગાત્રશિજિજ્ઞૈઃ । મમેરઃ પવનોદ્ભૂતરાતતાલીવનધ્વનિઃ ॥ ઇતિ રઘૌ । ઇદાનીમપિ શુષ્કપત્રાસ્તાલતરવઃ સશબ્દા દૃશ્યન્તે ચ । કેચિજ્જનાઃ મુકુન્દાઃ ॥ કૃષ્ણા ઇવ કમ્બુઃ સામાન્યઃશક્તઃ પાન્ચજન્યશ્ચ હસ્તે પાળૌ યેષાં તાદગ્નિધા ચમુકુઃ । તથા કેચિત્પુરુષા ગણા ईश्वरसेवकदेवविशेषाઃ । 'પ્રમથાઃ પાર્ષદા ગણાઃ' ઇતિ હૈમ્યામ્ । તે ઇવ

वीणा विपञ्चो । तथा 'गणना तु प्रभावनी' इति हैमीवचनात् प्रभावतीनाम्नी बल्लकी
करे हस्ते येषां तादृशा आसन्नभूवन ॥

श्लोकाथ

केटलाक भाषुसो वनप्रदेशनी जेम तु'भने अवलंभीने रडेला वांसने तेमज
विशिष्ट प्रकारना आवाज करता तालवृक्षाने धारण करता हुता, वणी केटलाक कृष्णनी
जेम हाथमां शंभने अने केटलाक भाषुसो धंशरना गणुदेवोनी जेम हाथमां वीण
धारण करता हुता. ॥ ७३ ॥

अपूरयन्केऽपि तदा त्रिरेखान्हंसायमानान्मुखपङ्कजाङ्के ।

विघ्नाधिपं किं विधृतावधानं जिघांसया विघ्नततेः सृजन्तः ॥ ७४ ॥

केऽपि शाङ्गिकाः शङ्खवादकाः तदा तस्मिन्व्यतिकरे त्रिरेखान्कम्बूनपूरयन् प्राणवातेः
पूरयन्ति स्म वादयामासुः । किंभूतान् । मुखमेव पङ्कजं कमलं तस्याङ्के उत्सङ्गे हंसा-
यमानान् मरालानिवाचरतः । उत्प्रेक्ष्यते—विघ्नानां प्रत्यूहानां ततेर्धोरण्या जिघांसया
हन्तुमिच्छया विघ्नाधिपं विनायकं विधृतावधानं दत्तज्ञानोपयोगम् । सावधानमित्यर्थः ।
किंभूताः । सृजन्तः कुर्वन्त इव ॥

श्लोकाथ

केटलाक शंभवादके मुअइपी कमलनी मध्यमां राखडंस इपे रडेला शंभो वगाडता
हुता; ते जणु विघ्नेनो सभूड नाश करवा भाटे गणेशने सावधान करता न होय । ॥ ७४ ॥

गीतिं जगुः केचन रासकांश्च सूर्येशः केऽपि जयारवांश्च ।

कैश्चिन्मुदानर्तिं तमोऽप्यर्तिं प्रावर्ति पुण्ये कुपथान्न्यवर्ति ॥ ७५ ॥

केचन जना गान्धर्विका गीतिं मधुरध्वनिं गानं जगुर्गायन्ति स्म । केचन रासकगा-
यकाः रासकान् जन्मदिनादारभ्य सूरिपदैश्वर्यपर्यन्तान् रासान् प्राकृतभाषया चरित्रप्रव-

ન્ધાન વિવિધપૂર્વપુરુષાવદાતાન્વા જગુઃ । 'કૈ મૈ રૈ' શબ્દે' इति धातोः । કથયન્તિ સ્મ ગાયન્તિ ઇવ । કેચિત્સ્તુતિવ્રતાઃ પુરુષાઃ સુરેર્મદ્યારકસ્ય યશઃ જગજ્જનજેગીયમાનાં કીર્તિ ગાયન્તિ સ્મ । કેઽપિ મદ્ગલપાઠકાઃ જયારવાન જયજયેતિ શદ્ધાનુદીરયન્તિ સ્મ । પુનઃ કૈશ્ચિન્નર્તકૈઃ અનર્તિ નૃત્યં ચક્રે । કયા । મુદા પ્રમોદાધિક્યેન । અપિ પુનસ્તમઃ સ્વાજ્ઞાનં નિજપાપં વા અકર્તિ મૂલાચ્છેદિતમ્ । પુનઃ કૈશ્ચિદ્ભવિકૈઃ પુણ્યે ઇદં સર્વમપ્યુત્સવાદિકં પુણ્યાધીનં તદૈહિકામુષ્મિકકામિવત્તત્તદેવ કુર્મ્મ' इति पुण्यविषये प्रावर्ति प्रवर्तितम् । અતઃ એવ કુપથાદુન્માર્ગાન્ન્યવર્તિ ગુરુભક્તીભૂતમન્યૈર્વા તન્માહાત્મ્યાવલોકનાન્મિથ્યાદૃશાં કુપક્ષાણાં વા માર્ગાન્મતાદ્વાતિવર્તિતમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

કેટલાક ગંધર્વો મધુર સ્વરે ગીત ગાતા હતા, કેટલાક આચાર્ય દેવની કીર્તિ કથા કરતા હતા, કેટલાક મંગલ પાઠકો જ્યજ્યકાર કરતા હતા, કેટલાક માણસો હર્ષિત થઈ પોતાના પાપનો ક્ષેપ કરવા માટે નૃત્ય કરતા હતા, અને કેટલાક માણસો દન્માર્ગથી નિવૃત્ત થઈ સન્માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થતા હતા. ॥ ૭૫ ॥

खुरैरखानि प्रचलत्तुरङ्गैर्धात्री खनित्रैः खनकैरिवात्र ।

गलन्मदाम्भोभिरिमैरिवाम्भोधरैर्धरा पङ्किलयांबभूवे ॥ ७६ ॥

અત્ર ગુરુમહોત્સવે પ્રચલદ્ભિર્ગુરુસંમુખં ગચ્છદ્ભિસ્તુરઙ્ગૈર્ધૌધાત્રી ધરિત્રી અંખાનિ શ્લોદિતા । કૈઃ । ખુરૈઃ સ્વચરણનલ્લશિખાભિઃ । કૈરિવ । ખનકૈરિવ । યથા પૂર્તકૃદ્ભિઃ 'ઉડ' इति भूमौ प्रसिद्धैः खनित्रैरिति भूमिखननोपकरणैः खनित्रैः 'कुहाला' इति प्रसिद्धैस्तैः કૃત્વા ધરણી ખન્યતે । પુનઃ ઇમૈઃ સિન્ધુરૈઃ ગલદ્ભિઃ કપોલસ્થલેભ્યો નિઃસરદ્ભિઃ મદામ્ભોભિઃ દાનવારિપ્રવાહૈર્ધરા પૃથિવી પદ્મિલયાંબભૂવે જમ્બાલજાલકલિતા કૃતા । કૈરિવ । અમ્ભોધરૈરિવ । યથા મૈઘૈઃ પયઃપ્રવાહૈઃ મૂર્જમ્બાલજાલાકુલા ક્રિયતે ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જમીન ખોદનારા માણસો કોદાળાથી પૃથ્વીને ખોદે તેમ પ્રવેશ મહોત્સવ સમયે આગળ ચાલતા અશ્વોની ખુરીઓ વડે પૃથ્વી ખોદાઈ । જેમ મેઘની ધારાથી ધરતી કાદવવાળી બની જાય, તેમ આગળ ચાલતા ગર્જદ્રોના મદજલથી પૃથ્વી કાદવવાળી બની ગઈ. ॥ ૭૬ ॥

संख्यातिगैस्तद्गजवाजिपत्तिशताङ्गभारोद्ग्रहनाप्रभूणुम् ।

धात्रा कृता धारयितुं धरित्रीं स्तम्भा इवाहीन्द्रफणाः सहस्रम् ॥ ७७ ॥

धात्रा जगत्सृजा धरित्रीं क्षोणीं धारयितुमतिभारासहितया पातालमूलं गान्तीं रक्षितुम् । उत्प्रेक्ष्यते—सहस्रं दशशतीमिता अहीन्द्रस्य नागराजस्य फणा विस्तृतशिरांसि एव स्तम्भाः स्थूणाः कृताः प्रणीता इव । किंभूतां धरित्रीम् । संख्यां गणनामतिगच्छन्त्य-
तिक्रामन्तीति संख्यातिगा गणनातीता ये एतस्य सूरेः संमुखं प्रस्थितस्य संघस्य गजाः कुञ्जरा वाजिनो विविधजनपदजन्माश्वाः पत्तयोऽनेकजातिपादचारिभूत्वा मनुष्याः परे वा शताङ्गस्तुरङ्गवृषभरथ्यसनाथरथास्तेषां भारोऽतीववीधवः तस्योद्ग्रहने उद्धरणे अप्रभूणुम-
समर्था शक्तिरहिताम् ॥

श्लोकाधै

आचार्यदेवना प्रवेश-भङ्गोत्सव समये आगण यावता संख्यातीत ङाथी-घोडा-
पायदण-रथ आदितुं वजन वहन करवाभां असमर्थं येवी पृथ्वीने धारण करवा भाटे
प्रह्लादो जलो शेषनागनी डमर इष्टुओ ३५ स्तंभो जनाव्या न डोय ! ॥ ७७ ॥

तद्वास्तिकाश्चीयरथोद्धुताभिर्धूलीभिरस्तारिषताखिलाशाः ।

क्षिप्तैर्दिगीशैरिव दिग्बधूभिः क्रीडद्भिरद्वैतरसेन चूर्णैः ॥ ७८ ॥

तस्य संघस्य हास्तिकेन गजगणेन तथा अश्वीयेन वाजित्रजेन तथा रथैः स्यन्दनैरु-
द्धुताभिरुत्खाताभिर्धूलीभिः रजोभिरखिलाः समस्ता अपि आशा दिशः अस्तारिषत ।
'स्तूत्र आच्छादने' अयं धातुः । आच्छादिताः । उत्प्रेक्ष्यते—दिग्बधूभिः स्वहरिन्महिलाभिः
सह क्रीडां रहःसमये स्वतन्त्रं कामपि कामलीलां वसन्तसमय इव सृजद्भिः कुर्वद्भि-
र्दिगीशैः दिक्पतिभिरद्वैतेनासाधारणेन रसेन शृङ्गारविलासविनोदेन क्षिप्तैः परस्परोद्वायि-
तैश्चूर्णैर्वासयोगैरिव । 'वासयोगस्तु चूर्णं स्यात्' इति हैम्याम् । 'अवीर' इति प्रसिद्धैः ॥
'क्रीडां सृजद्भिर्हरितां महेन्द्रैः क्षिप्तैरिवाद्वैतरसेन चूर्णैः' इत्यपि पाठः । तस्यार्थः—
क्रीडामन्योन्यं नर्मं सृजद्भिर्निर्ममाणैर्हरितां महेन्द्रैर्दिक्पालैः अद्वैतानन्यसामान्येन रसेन
शृङ्गारविनोदेन दिग्बधूः स्वकीयस्वकीयदिक्कान्ताः प्रति क्षिप्तैः प्रेरितैश्चूर्णैर्वसयोगैरिव ॥

શ્લોકાર્થ

હાથી, ઘોડા અને રથોના સમૂહ ચાલવાથી ઊઠેલી રજ વડે સમસ્ત દિશાઓ વ્યાપ્ત બની ગઈ; તે બાજુ દિગંગનાઓ સાથે કીડા કરી રહેલા દિડ્પાલોએ શૃંગાર રસપૂર્વક પરસ્પર ફેંકેલું વાસચૂર્ણ (અબીલ-ગુલાલ) ન હોય ! ॥ ૭૮ ॥

चलन्दलाकं कलधौतकुम्भैः कल्याणकुम्भैः सतडिद्रिलासम् ।

रजोभिरभ्राङ्गमुदीतगर्जं तूरस्वरैरभ्रमिव ब्रवे तम् ॥ ७९ ॥

અહં કવિસ્તં મહોત્સવમગ્રં સંજાતોન્નતતોયદમિષ જુવે કથયામિ । કિંલક્ષણમ્ । કલ-
ધૌતાનાં રજતાનાં કુમ્ભૈઃ કલશૈઃ કૃત્વા ચલન્ત્ય ઉઠ્ઠીયમાના ગગને વિલસન્તયો વા । ‘ગર્ભાધાન-
ક્ષણપરિચયાત્’ इति मेघदूतकाव्ये । बलाका बकाङ्गना यत्र । तथा कल्याण कुम्भैः कनककलशैः
સહ તડિતાં વિધુતાં વિહાસેન વિલસિતેન લીલયા વા વર્તેતે યત્તમ્ । પુનઃ કિંમૂતમ્ ।
રજોભિરઘ્નીનધૂલીભિરભ્રાણિ વાર્દલકાનિ ‘આંખલાં’ इति प्रसिद्धान्यङ्के क्रोडे मध्ये यस्य
તમ્ । પુનઃ કિંમૂતમ્ । તૂરાણાં વિવિધવાદિત્રાણાં સ્વરૈર્નિઃસ્વનૈરુદિતાઃ પ્રકટીભૂતા ગર્જા
ગર્જિતં ગમ્भीરધ્વનિર્યત્ર ॥

શ્લોકાર્થ

કવિ કદપના કરે છે—

હું આ પ્રવેશ મહોત્સવને મેઘ જેવો માનું છું. ચાંદીના કળશો સાથે જેમાં
બગલાઓ ચાલે છે, સુવર્ણનાં કુંભો વડે જેમાં વિધુતનો વિલાસ છે, ઊઠતી રજડપી
જેનાં વાદળો છે, તેમજ વિવિધ પ્રકારનાં વાજિંત્રોના સૂરડપ જેમાં ગર્જાંશ્વ છે !
અર્થાત્ આ પ્રવેશ મહોત્સવ બાજુ મેઘ ન હોય ! ॥ ૭૯ ॥

उद्धर्षनिध्यानघृतावधानसौधाम्रजाग्रत्पुरसुन्दरीणाम् ।

वीथी दिवो वक्रसहस्रपत्रेः सहस्रचन्द्रेव तदा दिदीपे ॥ ८० ॥

તથા તસ્મિન્નુત્સવસમયે ઉદ્ધર્ષસ્ય પ્રભુપ્રવેશમહોત્સવસ્ય । ‘ક્ષણોત્સવોદ્ધવોદ્ધર્ષમ્’
इति हैम्याम् । निध्याने निरीक्षणे घृतं स्थापितमवधानं मनोध्यानं वा याभिस्तथा

સૌધાનાં સ્વસ્વગૃહાણામગ્રે શિશ્વરે ઉપરિ જામતીનાં સાવધાનતયોપવિષ્ઠાનાં સ્થિતાનાં વા
પુરસુન્દરીનાં આદ્યક્યતિરિક્તનગરનારીનાં વક્ત્રસહસ્રપત્રૈઃ વદનકમલૈઃ કૃત્વા દિવો ધીધી
ગગનપદ્મતિઃ સહસ્રં દશશતીસંખ્યાકાઃ સહસ્રશો વા ચન્દ્રા હન્દવો યસ્યાં તાદૃશીવ
દિષીપે શોભતે સ્મ ।

શ્લોકાર્થ

મહેલની અગાસીઓ ઉપર રહેલી પ્રવેશ મહોત્સવ ભેવામાં દત્તચિત્ત (તટલીન)
નગરની નારીઓનાં હાથે મુખકમલ વડે, જેમાં હાથે ચંદ્ર છે, તેવો ગગનમાર્ગ શોભતો
હતો. અર્થાત્ નગરની સ્ત્રીઓનાં મુખ એ જ ચંદ્ર હતા, એવી કલ્પના છે. ॥ ૮૦ ॥

અસર્જિ સૃષ્ટિર્વિધિના નવા કિં ગર્ભાદ્ભુવો વા કિમમી નિરીયુઃ ।

સમં નિપેતુઃ કિમુતામ્બરાદ્વા વિજ્ઞૈર્જનાન્વીક્ષ્ય તદેત્યતર્કિ ॥ ૮૧ ॥

તદા તસ્મિન્ સંઘસ્ય સ્વરિસંમુલ્લસમાગમનસમયે પ્રમાણાતીતાન્ જનાન્ લોકાન્
વીક્ષ્યાવાલોક્ય વિજ્ઞૈર્વિશેષેણ વિચારચતુરૈઃ इत्यमुना प्रकारेण अतर्कं विचार्यते स्म ।
इति किम् । विधिना सृष्टिकर्त्रा किं नवा अपरा नवीना सृष्टिर्विश्वनिर्मितिः कृता । वाथ
वा अमी जनाः भुवो भूमेर्गर्भान्मध्याર્त्किं निरीयुः निर्गताः । उताथ वा अम्बरादाकाशान्
समं एककालमेतावन्तो निपेतुः निपतिताः ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે ચાલતા સંખ્યાતીતા લોકોને ભેઠને ચતુર પુરુષોએ આ પ્રમાણે
વિચાર્યું કે “ બ્રહ્માએ શું નવીન સૃષ્ટિની રચના કરી ? અથવા તો આ બધા માણસો
ભુગર્ભમાંથી બહાર નીકળી આવ્યા છે શું ? અથવા તો આકાશમાંથી એક સામગ્રી
આ બધા બધે નીચે પડ્યા ન હોય ! ॥ ૮૧ ॥

નમોમ્બુપાનબ્દ ઇવાનધીતાર્થનાન્સૃજન્નર્થિજનાન્પરેષુ ।

સ્વર્ગૌરવૌર્વોવહનપ્રણીતસંક્ષીતિશેષઃ સ ચચાલ સંઘઃ ॥ ૮૨ ॥

श्लो॥५॥५॥

संघो मुनीनां मयवानमेनं स्वचक्षुषोर्गोचरयांचकार ॥ ८३ ॥

संघ एतं पातिसाहस्रबहुमानाद्धानायात मुनीनां साधूनां मघवानं पुरहूतं श्रीहीर-
विजयसूरीश्वरं स्वस्यात्मनश्चक्षुषोलोचनयोगैर्गच्छयांचकार । विलोकते स्मेत्यर्थः ।
उत्प्रेक्ष्यते—धात्र्या भरतक्षेत्रक्षोण्याः पवित्रीकृतये पाचनीकरणाय पुनर्द्वितीयवारं प्रणीता
स्वमेव कृता जनिः स्वोत्पत्तिर्येन तादृशम् । किं वत् । वसुभूतिपुत्रं यौतमस्यामिनमिव ।
'श्रीइन्द्रभूति वसुभूतिपुत्रपृथ्वीभवं गौतमगोत्ररत्नम्' इति पूर्वाचार्यस्तुतौ ॥ इति पुरसंघकृत-
हीरसूरिसंमुखकरणोत्सवः ॥

श्लोकाथ

संघे श्रमल्लेन्द्र श्री क्षीरविजयसूरीनां दर्शनं कर्था, जल्ले आ भारतभूमिने
पावन करवा भाटे श्री गौतमस्वामीजे क्षीरश्री जन्मने धारण कर्था न डोय ! ॥ ८३ ॥

प्रक्षाल्य दुग्धाम्बुधिना पयोभिः कृतं निरङ्कं तनुजन्ममोहात् ।

पुरीदिदृक्षोपगतं मृगाङ्कमिवैनमन्विष्य तुतोष संघः ॥ ८४ ॥

संघ एतं सुरिमन्विष्य विलोक्य तुतोष जहर्ष । उत्प्रेक्ष्यते—पुरीदिदृक्षया श्रीकरी-
नगरीलक्ष्मीसमीक्षणकाङ्क्षया उपगतमायातम् । 'आगमने गमनार्थाः समभ्युपाङ्गभ्यः पराः
कथिताः' इति क्रियाकलापे । मृगाङ्कं चन्द्रमसमिव । किंभूतम् । दुग्धाम्बुधिना क्षीरसमुद्रेण
तनुजन्मना स्वपुत्रस्य मोहात्स्नेहात् चन्द्रस्य क्षीरसमुद्रोत्पन्नत्वेन द्वयोर्योग्य जनकभावसं-
बन्धः । पयोभिः स्वक्षोरैः कृत्वा प्रक्षाल्य धावयित्वा निरङ्कं निर्गतकलङ्कमलिनिमानं
कृतं निर्मितम् ॥

श्लोकाथ

सूरीश्वरने जेधने संघ संतुष्ट थयो. आ सीङ्की (श्रीकरी) नगरीनी शोळाने
जेवा भाटे आवेला पोताना पुत्र थंरने जेधने, पुत्रस्नेहथी प्रेसर्धने क्षीरसमुद्रे
पोताना इधथी साक्ष करीने जल्ले थंरने निष्कलङ्क कर्था न डोय ? ॥ ८४ ॥

स्वाहान्वितं वह्निमिवोपयन्ता श्रीसंघलोकः सुमुखीसखस्तम् ।

प्रदक्षिणीकृत्य समाधिपद्मानुषङ्गभाजं प्रणनाम भक्त्या ॥ ८५ ॥

श्रिया महर्घ्या युक्तः संघस्तं गुरुं भक्त्या प्रणनाम नमस्करोति स्म । तं किंभूतम् ।
समाधिपद्माविशिष्टमध्यानलक्ष्मा सहालिङ्गनैकतानाद्यनुषङ्गो मिथःसंश्लेषसंबन्धस्तं भज-
तीति । संघः किंभूतः । सुमुख्यः स्त्रियः सखायो यस्य । किं कृत्वा । प्रदक्षिणीकृत्य तिस्रः प्रद-
क्षिणां दत्वा । क इव । उपयन्तेव । यथा नरवाहयोषित्सखः परिणेता स्वाहया स्वपन्त्या
अन्वितं सहितम् । 'स्वाहाप्राप्तीप्रियस्य च' इति हैम्याम् । वह्निं प्रदक्षिणीकृत्य प्रणमति ।

‘અન્વાસિતમરુન્વત્યા સ્વાહથેવ હવિર્ભુજમ્’ इति रघुवंशे । तथा ‘हा स्वाहाप्रिय चूमम-
ङ्गजमभुं स्नेत्वा न किं दूयसे’ इति सूक्तोक्तेः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વિવાહિત યુગલ સ્વાહાયુક્ત અગ્નિને પ્રદક્ષિણા કરીને પ્રણામ કરે, તેમ
શ્રી સંઘે પોતપોતાની પત્નીઓ સહિત, સમાધિપૂર્વક પદ્માસને બેઠેલા આચાર્યદેવને
પ્રદક્ષિણા દઈને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કર્યાં, અર્થાત્ વંદન કર્યું. ॥ ૮૫ ॥

रेणुजिघांसुर्लघिमानमेतत्क्रमौ किमाश्लिष्य वितिष्ठमानम् ।

प्रणेमुषां जन्मजुषामलीकललामलीलाश्रियमश्नुते स्म ॥ ८६ ॥

રેણુઃ પ્રભુપદામ્બુજરજઃ પ્રણેમુષાં પ્રણતાનાં જન્મજુષાં પ્રાણિનામલીકે બાલસ્થલે
લલામલીલાયાસ્તિલકવિલાસસ્ય શ્રિયં શોભામશ્નુતે સ્મ વ્યાપ્નોતિ સ્મ । લેખે इत्यर्थः ।
કિંમૂતઃ રેણુઃ । યતત્ક્રમૌ સૂરિપાદૌ આશ્લિષ્યાલિઙ્ગ્ય વિતિષ્ઠમાનો વસન્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—
લઘિમાનં નિજલઘુભાવં જિઘાંસુર્હંતુમિચ્છુરિષ । ‘યે જાત્યા લઘવઃ સદૈશ ગણનાં પ્રાપ્તા
ન યે કુવચિત્પદ્મચામેષ વિવર્જિતાઃ પ્રતિદિનં ભૂમૌ વિલીનાશ્ચિરમ્ । ઉત્ક્ષિપ્તાશ્ચપલાશયેન
મહતા પશ્યાન્તરિક્ષે સત્ત્વે તુઙ્ગાનામુપરિસ્થિતિ ક્ષિતિભૂતાં કુર્વેન્ત્યમી પાંસવઃ ॥’ इति
સૂક્તોક્તેર્લઘિમા રેણૂનામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્ય મહાશયનાં ચરણ કમલની રજે નમસ્કાર કરતા ભાવિકોના ભાલસ્થલે
તિલકની શોભા પ્રાપ્ત કરી ! તે રજ બાણે પોતાની લઘુતાને નાશ કરવા માટે
સૂરિજનાં ચરણકમલને આશ્રયીને રહી ન હોય ! ॥ ૮૬ ॥

नम्राङ्गभाजां भगवन्नखेषु दग्धन्तपङ्क्तिकिस्मितबिम्बितानि ।

बालेन्दुबिम्बेषु चकोरताराचन्द्रातपाः किं मिलिता विभान्ति ॥ ८७ ॥

भगवन्नखेषु सूरेन्द्रचरणकामाङ्कुशेषु नम्राणां नमनशीलानामङ्गभाजां प्राणिनां दृशो
नेत्राणि, तथा दन्तपङ्क्तिः प्रमोदवशाद्विकसितवदनारविन्दानां दशनश्रेणी, स्मितं हसितं
तेषां प्रतिबिम्बितानि विभान्ति । उत्प्रेक्ष्यते—वालान्युदयमानानि इन्दूनां चन्द्राणां
बिम्बानि मण्डलानि तेषु मिलिताः स्नेहेन एकत्रभूताः चकोरा ज्योत्स्नाप्रियास्तथा तार-
काश्चन्द्रकान्ताश्चन्द्रातपाश्चन्द्रिकाः किम् ॥

श्लोकाथ

आचार्यदेवनां यरष्णुना नभोभां नमन करी रडेला लाविकोनी दृष्टिओ, दंत-
पङ्क्तिओ, अने स्मित (हस्य) नां प्रतिभिंओ शोले छे. ते जखे जालयंद्रो पासे
स्नेहपूर्वक ओकडा थथेल अकैरे ताराभंडली अने अद्रिकाओ न डोय ! ॥ ८७ ॥

प्रभोर्नैर्नम्रनितम्बिनीनां कचच्छटानां प्रतिमा ध्रियन्ते ।

स्वर्भाणुविद्वेषिजिगीषयार्भमार्तण्डविम्बैरिव मण्डलाग्राः ॥ ८८ ॥

प्रभोर्हीरसूरेर्नैः क्रमकामाङ्कुशैर्नम्राणां भक्तिप्रहृत्वेन नमस्करणशीलानां नितम्बि-
नीनां वनितानां कचच्छटानां केशपाशानां प्रतिमाः प्रतिबिम्बानि ध्रियन्ते आश्रीयन्ते ।
उत्प्रेक्ष्यते—स्वर्भाणुर्विधुंतुदः स एव विद्वेषी प्रतिपक्षस्तस्य जिगीषया जेतुमिच्छया हन्तुं
वाञ्छया वा अर्भा उदयमाना ये मार्तण्डा भास्करास्तेषां बिम्बैर्मण्डलाग्रास्तरवारय इव
धार्यन्ते ध्रियन्ते इव ॥

श्लोकाथ

आचार्य भडाराजनां यरष्णेने नमन करी रडेली ओओना केशपाशोभां यरष्णु-
नभो प्रतिभिंअरे अन्या. ते नभो जखे पोताना शत्रु राहुने जतवा भाटे जालसूर्यनां
भिंओओ तलवारो धारण करी न डोय तेवा शोभता हता ! ॥ ८८ ॥

जहेषिरेऽश्वाश्च गजा जगजुर्निध्यानतः साधुसुधामरीचेः ।

जम्भद्विषद्वाजिगजानिवात्मगोत्रेषु वृद्धान्पवितुं हयन्तः ॥ ८९ ॥

સાધુસુધામરીચેઃ વાચંયમામૃતકિરણસ્ય સૂરેર્નિધ્યાનતઃ દર્શનાદેવ । ‘નિધ્યાનમવલો-
કનમ્ । દર્શનમ્’ इति हैभ्याम् । अश्वाः प्रमोदाज्जहेषिरे हेवारव’ विदधते स्म । च पुन-
र्गजा हस्तिनः जगर्जुः सजलजलधररावानुयायि गर्जारवं विदधिरे । उत्प्रेक्ष्यते—आत्मनः
स्वस्य गोत्रेषु वंशेषु वृद्धानग्रजानाद्यान्वा जम्भद्विषतः पुरंदरस्य वाजिनो वाहा गजा
द्विरदाः । उच्चैःश्रवसः पेशावणो गजः समुत्पन्नस्तत्संतानानि परेऽश्वा गजाश्च । यथा
चम्पूकथायाम्—‘किलक्षणः । सकलसुगसुरकरपरिषपरिवर्त्यमानमन्दरमन्थानकमथितदुग्धा-
म्भोनिधेरजनि जनितजगद्विस्मया स्मरजननी लक्ष्मीमृगाङ्कसुरतरुधन्वन्तरिकौस्तुभोच्चैः
श्रवसा सहस्रः शशधरकान्तिरैरावतस्तत्प्रसूतिरियमशेषवनात्पलंकरोति । यथैव तेरावतस्य
तथैवोच्चैःश्रवसोऽपि प्रसूतिरिति ॥

શ્લોકાર્થ

સાધુઓમાં ચંદ્ર સમાન આચાર્યદેવનાં દર્શનથી હર્ષિત થયેલા અશ્વો હજીહજીટ
કરતા હતા, અને હાથીઓ ગર્જન કરતા હતા; તે બધે પોતાનાં ગોત્રોમાં ઇંદ્રના
એરાવણ હાથીને અને ઉચ્ચૈઃશ્રવસ અશ્વને આચાર્યદેવનાં દર્શન કરી પાવન થવા માટે
બધે બોલાવતા ન હોય ! ॥ ૮૯ ॥

उत्कण्ठलास्तन्दुललाजमुक्तापङ्क्त्या प्रमोदात्पथि पौरकन्याः ।

अवाकिरंस्तं पृषतैः प्रवृद्धपयोधिवेला इव शर्वरीशम् ॥ ९० ॥

उत्कण्ठलाः सात्कण्ठाः । ‘उदः कण्ठादुलो मत्वर्थे उत्कण्ठलः’ इति प्रक्रियाकौमुद्याम् ।
तथा—‘स सूर्योदयादवाक् नलिनीगुणमविमानगमनार्थमुत्कण्ठलः संयमप्रतिपत्तये प्रहर्षकः’
इत्याचारप्रदीपे श्रीरत्नशेखरसूत्रिकृते । पौरकन्या नागरिककुमारिकाः पथि मार्गे
प्रमोदादानन्दासं गुरुं तन्दुलाञ्चोक्षा अखण्डाः तुषकलकलमास्तथा लाजा भ्रष्टा यवाः ।
लाजैर्बर्धापनं शास्त्रेषु दृश्यते । यथा—‘अवाकिरन्वयोवृद्धास्तं लाजैः पौरयोषितः’ इति
रघौ । तथा मुक्ताफलानि तासां पङ्क्त्या श्रेण्या अवाकिरन् वर्धापयन्ति स्म । का इव ।
प्रवृद्धपयोधिवेला इव । यथा चन्द्रचन्द्रिकालिङ्गनप्रवर्धमानपयसः पयोधेः समुद्रस्य वेला
जलवृद्धिः । ‘वेला स्यावृद्धिरम्भसः’ इति हैभ्याम् । पृषतैः पयोर्विन्दुभिः कृत्वा शर्वरीशं
रजनीनायकं चन्द्रमवकिरति वर्धापयति ॥ इति गुरुवन्दनाधिकारः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વધતી જતી સમુદ્રની વેળા (ભરતી) જલખિંદુઓથી ચંદ્રને વધાવે તેમ
નગરવાસી કુમારિકાઓ ઉત્કંઠિત થતી આનંદપૂર્વક અક્ષત અને મોતીઓથી આચાર્ય
દેવને વધાવતી હતી. ॥ ૯૦ ॥

विशां दृशः प्रीणति शक्रकेताविव क्षणेऽस्मिन्बहलीभविष्णौ ।

निशम्यता वर्त्मनि पौरवृद्धाविश्वस्तकान्ताशुभशंसितानि ॥ ९१ ॥

एकत्र जाग्रत्त्रिजगद्विभूतिदिदक्षयात्रोपगता प्रभेव ।

शनैः शनैः संचरताथ तेन फतेपुरस्योपपुरं प्रपेदे ॥ ९२ ॥ (युग्मम्)

अथ संघस्य संमुखागमवन्दनानन्तरं शनैः शनैर्मन्दं मन्दं संचरता युगप्रमाणक्षो-
णीसमीक्षणक्रमेण प्रचलता सूरिणा फतेपुरस्य साहिरानधान्या उपपुरं शाखापुरं प्रपेदे
संश्रिते । तत्राजगामेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—एकत्र एकस्मिन्नेव श्रीकरीलक्षणस्थाने जाग्रत्याः
स्फुरन्त्या वसन्त्याः त्रिजगतां त्रयाणां भुवनानामपि विभूतेर्लक्ष्म्या दिदक्षयाप्रदुमिच्छया
अत्र फतेपुरसमीपे उपगता समेता प्रभा अलका धनदनगरीव । 'पुरी प्रभा । अलका
वस्वोक्तसारा' इति हैम्याम् । तेन किं कुर्वता । वर्त्मनि मार्गे पौरैषु नागरिकेषु वृद्धा
मुख्यास्तेषामविश्वस्तानामविधवानाम् । सुवासिनीनामित्यर्थः । 'विश्वस्ता विधवा समे'
इति हैम्याम् । तादृशीनां कान्तानां सामान्यतः स्त्रीणाम् । अथ वा पुरे भवाः पौर्यः
पौर्यश्च ता वृद्धाः पौरवृद्धाः नगरसंबन्धिन्वस्तथा महत्यः तथा अविश्वस्ताः सधवास्ता-
दृशीनां वशानां शुभशंसितानि आशीर्वचनानि निशम्यता शृण्वता पैञ्चषविषयीकुर्वता ।
कस्मिन् सति । शक्रकेतौ इन्द्रध्वज इव अस्मिन्प्रभुप्रवेशे संमुखकरणलक्षणे क्षणे बहली-
भविष्णौ दृढीभवनशीले बहुतमे जायमाने सति विशां जगज्जनानां दृशो लोचनानि
प्रीणति प्रह्लादयति । सर्वनेत्रानन्ददायित्वात् । 'पुरहृतध्वजस्येव तस्योन्नयनपङ्क्तयः' इति
रघौ ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

इन्द्रध्वजनी जेम जगतनां नेत्राने आनन्ददायी पुष्ट प्रवेश भडोत्सव यतां
मार्गमां नागरिकानां सधवा स्त्रीणां शुभ संदेशने सांभगता आचार्यदेव मन्दमन्द-
पक्षे आलता इत्तेपुरनी समीपमां शाखापुरमां पधार्या, ते शाखापुर पक्षे जल्ले ऐक ज
श्रीकरी (इत्तेपुर) नगरीमां त्रल्ले जगतनी यथेदी लक्ष्मीने जेवा भाटे धनदपुरी
अलका आवेल न डोय तेषुं शोभतुं डतुं । ॥ ९१ ॥ ९२ ॥

स श्रीकरीं गन्तुमपीहमानः शाखापुरं भूषयति स्म सूरिः ।

आश्लेषितुं केवलपद्मवासां श्रेणीमिवात्मा क्षपकाभिधानाम् ॥ ९३ ॥

स स्त्रिः श्रीकरीं साहिनालंकृतां नगरीं गन्तुं प्रयातुमीहमानोऽपि शाखापुरं फते-
पुरस्योपपुरं भूषयति स्म अलं चकार । क इव । आत्मेव यथा भवश्चरमशरीरी जीवः
केवलपद्मवासां केवलज्ञानरूपामरविन्दमन्दिरां लक्ष्मीमाश्लेषितुमालिङ्गितुं प्राप्नुमीहमा-
नोऽपि पूर्वं प्रथमं क्षपक इत्यभिधानं नाम यस्यास्तादृशीं श्रेणीमलंकुरुते प्रथमं क्षपक-
श्रेणीमाश्रयति

श्लोकार्थं

येन चरम शरीरी आत्मा कैवल्य लक्ष्मी प्राप्त करवा भाटे प्रथम क्षपक श्रेणीने।
आश्रय करे तेन आचार्य देवे श्रीकरी जवा भाटे प्रथम कृतेपुरना शाखापुर (पश) ने
अलंकृत कथुं ॥ ६३ ॥

विधातुपुत्रीतनयैरिवायं तोस्तूयमानोऽनुपदं कवीन्द्रैः ।

तत्रापि निर्वन्धवशाद्वशीन्द्रः सामन्तभूभृद्भवने न्यवात्सीत् ॥ ९४ ॥

अयं वशीन्द्रः जितेन्द्रियाणां मध्ये वासवो हीरस्त्रिस्तत्रापि शाखापुरेऽपि निर्वन्ध-
वशादत्याग्रहानुरोधात् सामन्तभूभृद्भवने सामन्तः स्वल्पजनपदग्रामनगराधिपः स एव
भूभृत् पृथिवीपतिः तस्य भवने । जगन्मल्लतामा कच्छवाह इति केषांचिद्वाजग्यानां
जातिविशेषा एतावता जगमालकच्छवाहा तस्य गृहे न्यवात्सीत् निवसति स्म । किं
क्रियमाणः । अनुपदं पदे पदे स्थाने स्थाने कवीन्द्रैः पण्डितमण्डलाखण्डलैः तोस्तूयमानः
अतिशयेन काव्यादिभिर्वर्ण्यमानः । उत्प्रेक्ष्यते—विधातुर्ब्रह्मणः पुत्र्या नन्दिन्याः । 'दशमं
ब्रह्मणः सुता' इति सरस्वतीनद्या अप्यभिधानम् । 'ब्रह्मपुत्री सरस्वती' इति हैम्याम् ।
वाग्देवतायाः तनयैः पुत्रैरङ्गैरिव सारस्वतकुमारैरिव ॥

श्लोकार्थं

ब्रह्मपुत्री सरस्वतीनां नन्दन समान पंडितोऽप्ये स्थाने स्थाने आचार्यदेवनी स्तुति
करी. शाखापुरनां जगपालकच्छवाह नामना सामंत राजना अत्यंत आश्रुथी आचार्यदेव
तेना घेर पधार्या. ॥ ६४ ॥

पवेल्लिमान्प्राक्तनकर्मरोगान्सायनं दिव्यमिवापनेतुम् ।

तत्रापि शक्रः शमिनां सदस्यानुद्दिश्य धर्मं कथयांबभूव ॥ ९५ ॥

तत्रापि जगन्मल्लभृष्टद्वन्द्वेऽपि शमिनामुपशमयतां साधूनां शक्रः पुरंदरस्तन्मध्ये वा वासवः । सर्वोत्कृष्टशान्तरसवत्वात् । सूरिः सदस्यान् सभ्यानुद्दिश्य अङ्गीकृत्य । अथ वा सभासदामायतिहितहेतवे धर्मं भगवद्भाषितमुत्कृष्टमङ्गलमशेषसंपदुपादानं धर्मदेशनां कथयांबभूव दिशति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—पवेल्लिमान् परिपाकमुदयावलिकं प्रपेदानान् प्राक्तनान् पूर्वजन्मनिर्मितान् कर्माणि ज्ञानावरणीयादिकान्यष्टौ तान्येव रोगान् दान्ताशयितुं अपनेतुं दिव्यं देवसंबन्धि रसायनमौषधविशेष इव पापगमहामयान् सुधारसमिव ॥

श्लो३।३४

मुनीन्द्र श्री हीरविजयसूरिभ्यो ते जगन्नाथ राजन्नां लवनभां सलाने उद्देशीने धर्मदेशना आपी. ते देशना जळ्हे परिपक्व जनेदा पूर्वाकृत कर्मोऽपी देशनेना नाश करवा भाटे दिव्य रसायण—औषध न होय तेवी अद्भुत होती ! ॥ ९६ ॥

निपीयमाना श्रवणाञ्जलिभ्यां तद्देशनासारसुधाबुधानाम् ।

दन्तांशुमिश्रस्मितमूर्तिरन्तरमान्त्युपेयाय बहिः क्रिमेषा ॥ ९६ ॥

श्रवणौ कर्णावेवाञ्जली योजितप्रसृतपाणी ताभ्यां कृत्वा निपीयमाना सादरं श्रूयमाणा तस्य सुरेदेशना व्याख्यानरूपा सारा प्रकृष्टा सकलपदार्थावबोधकारकत्वात् स्वर्गापवर्गा-विस्वैर्भवदायकत्वाच्च सारत्वम् सौव सुधा पीयूषम् । अथ वा देशनैषासारो वेगवती वृष्टिर्यस्याः तादृशी सुधा अमृतरसा वा बुधानां सकर्णानां श्रोतृणामन्तर्हृदयमध्ये अमान्ती अखण्डितप्रवाह आगच्छदमृतबाहुल्येन स्थानुमशक्नुवन्ती सती । उत्प्रेक्ष्यते—दन्तानां दशनानामंशुभिः किरणैर्मिश्रं व्याप्तं यन्स्मितं प्रमोदोदयादीषद्भसितं तदेव मूर्तिर्देहो यस्या एषा प्रत्यक्षलक्ष्या बहिस्ताद्व्याद्यस्थानकमुपेयाय समागतेव ॥

श्लो३।३५

आचार्य देवनी देशनाऽपी सर्वोत्तम सुधा कर्णुं इपी अंजलिथी पान करता श्रोताजननां हृदयभां नहीं समावाथी दांतोनी कांतिवाणा स्मित इपी शरीरने धारण करीने जळ्हे लहार आवेदी न होय ! ॥ ९६ ॥

निशम्य वाचंयमवासवस्य तां देशनां स्त्रैणसखा मनुष्याः ।

परस्परस्पर्धितया ववर्षुर्दानैरमानैरिव वारणेन्द्राः ॥ ९७ ॥

वाचंयमानां वाक्सुमतिभाजां यतीनां वासवस्य इन्द्रस्य तां धर्मदेशनां निशम्य श्रवणपारणां प्रणीय स्त्रैणसखा स्त्रीसमूहाः सखायो येषाम् । स्त्रीभिः सहिता इत्यर्थः । परस्परमन्योन्यं स्पर्धितया संहर्षशीलभावेन अमानैरमानातीतैर्दानैर्द्विविणविश्राणनैर्ववर्षुः वर्षन्ति स्म । क इव । वारणेन्द्रा इव । यथा कुञ्जरराजा गन्धसिग्धुरा अमानैः कपो-
ललोचनमेढ्रगुदकरलक्षणसप्तसु स्थानकेषु अचिरलनिर्गलनतया मानातीतैर्दानैर्मदवारि-
भिर्वर्षन्ति ॥

श्लोकाार्थः

आचार्यदेवनी धर्मदेशना सांख्यीने, जेम महंलक्ष्मी व्याप्त येवा जनेद्रो
महनी वृष्टि करे, तेम स्त्रीयो सहित पुरुषोये परस्पर स्पर्धा करता प्रभाषातीत
द्रव्यनी वर्षा करी ! ॥ ९७ ॥

वदान्यविश्राणनमीक्षमाणो मालिन्यमालम्बत राजराजः ।

अन्वर्थनामा प्रथितस्त्रिलोक्यां कुबेर इत्येष तदादि विद्मः ॥ ९८ ॥

तदेत्यध्याहारस्तत्समये वदान्यानां दानशौण्डानां विश्राणनं विविधांशुकरजतसुव-
र्णभिरणादिप्रदानमीक्षमाणः स्वलोचनाभ्यां साक्षाद्विभावयन् धनेश्वरत्वेन पुष्पकविमाना-
धिरोहणभुवनविलोककत्वेन च साक्षाद्वीक्षणं राजराजः राज्ञामपि राजा चक्रवर्ती
यक्षेश्वरश्च धनदः । 'यक्षः पुण्यजने राजा गुह्यको वटवास्यपि' इति हैम्याम् । तथा
'कैलासौका यक्षधननिधिर्किंपुरुषेश्वरः' इत्यपि हैम्याम् । मालिन्यं यद्यप्यहं दानशूरोऽस्मि
तथाप्येतेषां गणनातिगतामिताधिकदानाग्रे वदान्यगणनायामहं न किञ्चिदपीति विच्छाया-
तामालम्बत श्रयते स्म । तत्र मालिन्ये वयमेव विद्मः । तदादि तद्दिनादारभ्य एष राज-
राजः कुत्सितं विच्छायाभिभवनादनीदृशं वेरं शरीरं यस्य स कुबेर इत्यमुना प्रकारेण
अनुगतः सदृशीभूतोऽर्थो यत्र तदन्वर्थम् । सत्यार्थमित्यर्थः । नामाभिधानं यस्य तादृश-
स्त्रिलोक्यां जगत्त्रयेऽपि प्रथितो विख्यातिं प्राप्तवानिव ॥

श्लोकाथ

ते अवसरे दानवीरेनी प्रभाषातीत दानधारा जेतां कुमेरना सुख उपर मखिनता
आवी गर्ध ! (कवि कळे छे के) 'त्यासथी आरंभांने जगतमां कुमेर अष्टवे कुत्सित
शरीरवाणे ! आ रीते 'कुमेर' नाम सार्थक थयुं !' ॥ ९८ ॥

तदार्थिवाञ्छावचनानुरूपं विहापितं समूहयोऽवसाय ।

करान्सहस्रं प्रविसार्य बाहमिवाष्टमं तत्पुरतो वृणीते ॥ ९९ ॥

तदा तस्यां दानवेलायां समूहयः सूर्यः सहस्रं दशशती करान् सहस्रसंख्याकान्
हस्तान् विसार्य कराः किरणाः हस्ताश्च । अष्टमं बाहं तुरङ्गं तेषां वदान्यानां पुरतोऽग्रे
वृणीते याचतीव । किं कृत्वा । अर्थिनां याचकानां वाञ्छाया मनसोऽभिलषितस्य वच-
नस्य याचनारूपवाक्यस्य चानुरूपं तुल्यं योग्यं वा विहापितं वितरणम् । दानमित्यर्थः ।
अवसाय विज्ञाय ॥ इति सूरिदेशनानन्तरं श्राद्धदानम् ॥

श्लोकाथ

ते अवसरे बायडेनी धुञ्छाने अनुत्प दान देता दानेश्वरीणेने नक्षीने सात
घोडावाणे सूर्य पोतानां किरणे रूपी छजर हाथ प्रसारीने दानेश्वरी आगण नक्षे
आडमा अश्वनी याचना करतो न होय ! ॥ ९९ ॥

अथ वर्षागमनारम्भः—

हन्तुं तपतींरिव तापमुर्व्यास्तदाम्बरेऽम्भोधर उल्ललास ।

पुरंदरः सूरिपुरंदरस्य विवन्दिषुः पत्कजमागतः किम् ॥ १०० ॥

यदा यस्मिन्नेव दिवसे श्रीहीरविजयसूरयो जगन्मल्लकच्छबाहगृहे समेतास्तदा
तस्मिन्नेव वासरापराह्नसमये अम्बरे आकाशेऽम्भोधरः सजलजलबाहः उल्ललास उन्नेमय्या-
याति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—उर्व्याः पृथिव्यास्तपतींश्रीष्मकालस्य । निदाघसमयजनितमित्यर्थः ।
तापं संज्वरं तप्तिबाहुल्यं हन्तुं व्यापादयितुमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—सूरिपुरंदरस्य हीर-
सूरिवासवस्य अथ च सूरः स्वीयाचार्यस्य वाचस्पतेः पुरंदरस्य स्वामिनः पत्कजं

चरणारविन्दं विवन्दिषुर्नहस्कर्तुकामः पुरंदरः शक्रः किमागतः । पुरंदरशब्देन शक्रो मेघश्च प्रोच्यते । यदुक्तम्—‘याचते वा पुरंदरम्’ । पूर्वं लिखितमस्त्येतत् । अथ वा मेघधाहनत्वात्पुरहृतोऽपि । अथ वा मेघोऽपि दिव्यस्वरूपस्तेन तस्य चन्दनमपि युक्तम् । यदुक्तं मेघदूते काव्ये—‘जानामि त्वां प्रकृतिपुरुषं कामरूपं मघोनः’ इति । इन्द्रस्य तु नमस्करणं प्रसिद्धमेवेति ॥

श्लोकार्थः

ये दिवसे आचार्यभट्टाराज जगन्नाथ राजाना लवनमां पधारेला ते दिवसंना पाछला पडारे आकाशमां मेघ उडवसित थया; ते जाले पृथ्वी वर श्रीज्म ऋतुने ताप दूर करवा माटे आचार्य न डोय ! अथवा इंद्रने शुरु जूडरूपति सूरिपुरंदरने वंदन करवा माटे जाले आवेला न डोय ! ॥ १०० ॥

प्रवासिहृद्वारिधिमाथमन्थाचलोपमं वारिधरो जगर्ज ।

वीरावतंसालससूतशस्त्रं प्रोत्साहयन्विश्वजिगीषयेव ॥ १०१ ॥

प्रवासिनां पान्थजनानां निजयुवतीजनवियोगव्याकुलीभवत् हृत् हृदयमेव वारिधिः समुद्रस्तस्य माथे मन्थनं मास्थस्तस्मिन् मन्थाचलो मन्दराद्रिस्तस्योपमा सादृश्यं यस्य । ‘विरहितमनस्तुदि’ इति चम्पूकथायाम् । तादृशो वारिधरो मेघो जगर्ज गजर्जिवं कुरुते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—वीरावतंसं सर्वसुभटानां मध्ये शेखरायमाणं निदाघे दाघबाहुल्येन जगद्युवजनविजयक्रियाविधाचलसमालस्यभाजं तादृशं सूतानि कुसुमान्येव शस्त्राणि प्रहरणानि यस्य स कुसुमायुधः कामस्तं विश्वेषां त्रिभुवनजन्मभाजां सुरासुरनराणां जिगीषया स्ववशीचिकीर्षया प्रोत्साहयन् महोद्युक्तं कुर्वन्नियं प्रगल्भभावोपगतं विदधान इव ॥

श्लोकार्थः

प्रियाना विद्योगशी व्यथित अनेला प्रवासीना हृदयइपी समुद्रनुं मन्थन करवाभां मेइ समान मेघ गर्जरव करतो डतो; ते जाले शूरवीर पुरुषेभां अग्रणी जेवा कामदेवने त्रजे जगत छतवा माटे प्रोत्साहित करतो न डोय ! ॥ १०१ ॥

पौष्पेण चापेन जये त्रिलोक्याः स्मरेण दुःखीभवतार्थितेन ।

अमोघमम्भोजभुवेव चक्रे तदर्धमाखण्डलचापचक्रम् ॥ १०२ ॥

अम्भोजभुवा जगत्सृष्टिकर्त्रा तदर्थं कंदर्पकृते । उत्प्रेक्ष्यते—अमोघं देवदानवमानव-
लोकेषु सर्वत्राप्यस्खलितमाखण्डलचापचक्रं शक्रकोदण्डमण्डलं चक्रे कृतमिव । किलक्षणेन
अम्भोजभुवा । पौष्पेण कुसुमसंबन्धिना प्रसूनमयेन चापेन शरासनेन कृत्वा त्रिलोक्या
जये त्रिभुवनशीकरणे दुःखीभवता कष्टं प्राप्नुवता स्मरेण मनोभवेन अर्थितेन याचितेन ॥

श्लोकार्थः

पुष्पोना धनुष्यथी त्रय जगतने शतवाभां कष्टं प्राप्त करता एवा कामदेवनी याचनाथी
जाले प्रद्वामे, तेने भाटे (कामदेव भाटे) आ भेषइय अमोघ धंद्रधनुष्येनो समूह
अनाथो न डोय ! ॥ १०२ ॥

विश्लेषियोषाविरहोष्मशृण्यत्तनूनिहन्तुं दयितेन रत्याः ।

काशानिवं शस्त्रमिव प्रयुक्तं व्यलीलसङ्घोष्नि तडिद्वितानम् ॥ १०३ ॥

व्योम्नि गगनाङ्गणे तडितां विद्वतां वितानम् । शृन्दमित्यर्थः । व्यलीलसङ्घीप्यते स्म ।
उत्प्रेक्ष्यते—रत्या दयितेन भर्त्रा स्मरेण प्रयुक्तं प्रेरितम् । मुक्तमित्यर्थः । काशानिवं
कृशानुसंबन्धि वद्विमर्थं शस्त्रमिव । किं कर्तुम् । विश्लेषो निजबलभैर्वियोगो विद्यते
यासां ता विश्लेषियो विरहिण्यस्तावृश्यो योषाः कामिन्यः तासां विरहोष्मणा प्रबल-
प्रियवियोगतापेन शृण्यन्तीः शोषं प्राप्नुवन्तीः । कृशीभवन्तीरित्यर्थः । तनूः शरीराणि
निहन्तुं ज्वालयितुमिव ॥

श्लोकार्थः

गगनांगणुभां विजृणीओनो समूह शोभतो हतो; ते जाले विरहिणी पत्नीओना
विरह तापथी शोषाता शरीरने लक्ष्मीभूत करवा भाटे पोताना पति कामदेवनी प्रेरणाथी
रतिओ भूकेडुं अग्नितुं शस्त्र न डोय ! ॥ १०३ ॥

આક્રમ્ય દૈત્યારિપદં સ્થિતસ્યામ્બોદસ્ય માહાત્મ્યમુદીર્યતે ક્ષિમ્ ।
કૃતાન્તતાતો દશદિક્પ્રસારિકરોઽપિ યેનાધરિતો મહસ્વી ॥ ૧૦૪ ॥

દૈત્યાનાં દાનવાનામરેનિષૂદનસ્યાપિ પદં સ્થાનં રાજ્યં વાચરણં ચ વિશ્ણુપદમાક્રમ્ય સ્થિતસ્યામિવ્યાપ્ય વસતઃ અમ્બોદસ્ય મેઘસ્ય માહાત્મ્યં મહિમા કિં ઉદીર્યતે વર્ણયતે કથ્યતે । યેન કારણેન અમ્બોદેન મહસ્વી પ્રતાપવાન્ તથા દશસુ દિક્ષુ વ્યાપ્નુવન્તીત્યે-
વંશીલાઃ કરા રાજદેયાંશાઃ કિરણાશ્ચ યસ્ય તાદૃશઃ । તથા કૃતાન્તસ્ય સકલસુરાસુરનર-
લોકસંહતુરપિ તાતઃ પિતા અધરિતસ્તિરસ્કૃતઃ । આચ્છાદિત इत्यर्थઃ । ‘કરઃ પ્રત્યાયશુ-
મ્ભયોઃ । રશ્મૌ વર્ષોપલે પાળૌ’ इत्यनेकार्थः । ‘પ્રત્યાયો રાજગ્રાહ્યો ભાગઃ इत्यर्थः’ इति
तद्वचर्णिः । મેઘે સમુન્નતે રવિઃ કસ્ય સ્વાસ્યં ન દર્શયતીત્યધરીકરણમેવ ॥

શ્લોકાર્થ

વિશ્ણુપદ-આકાશને આક્રમણ કરીને રહેલા મેઘનું શું માહાત્મ્ય વર્ણવું ? કારણ કે
દશે દિશામાં જેણે પોતાનાં કિરણ એવા મહાપ્રતાપી યમ પિતા સૂર્યનેા પણ જેણે
તિરસ્કાર કર્યો છે, અર્થાત્ મેઘના ઉદયમાં સૂર્ય પોતાનું મુખ દેખાડતો નથી, તેથી
જેણે મેઘ વડે સૂર્ય તિરસ્કૃત થયો ન હોય ! ॥ ૧૦૪ ॥

પ્રાપ્તે પ્રિયેઽબ્દેઽજનિ ભૂજનીયં વપ્પીહરાવૈઃ કૃતચાદુકૈવ ।
પ્રોદ્ધિમ્નકન્દૈઃ પુલકાઙ્કિતેવારબ્ધાઙ્ગહારેવ કલાપિલાસ્યૈઃ ॥ ૧૦૫ ॥

પ્રિયે પ્રાણનાથે અબ્દે મેઘે પ્રાપ્તે સમાગતે સતિ ભૂજની વસુધાવધૂઃ વપ્પીહાનાં
સારઙ્ગાણાં રાવૈઃ પ્રિય પ્રિય इति शब्दैः કૃત્વા કૃતં વિનિમિતં ચાદુ પ્રિયપ્રાયં વાક્યં
યયા સા કૃતચાદુકા તાદૃશીવાજનિ જાતા । પ્રોદ્ધિમ્નૈઃ પ્રકટીભૂતૈઃ કન્દૈઃ કન્દલૈઃ પુલકેન
રોમાઞ્ચેન અઙ્કિતા કલિતેવાજનિ । તથા કલાપિનાં મયૂરાણાં લાસ્યૈર્નૃત્યૈઃ આરબ્ધઃ કૃતઃ
અઙ્ગહારોઽઙ્ગવિશેષઃ તાણ્ડવવિશેષો યયા તાદૃશીવાસીત્ ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાના પ્રિય-પ્રાણનાથ મેઘની પ્રાપ્તિ થવાથી પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રી ચાતકેના શબ્દ વડે
‘પ્રિય’ ‘પ્રિય’ એવાં ચાટુ વચનો બોલનારી થઈ; પ્રગટ થયેલા અંકુરો વડે રોમાંચિત
બની અને મયૂરોનાં નૃત્ય વડે અંગવિશેષ કરનારી બની ! ॥ ૧૦૫ ॥

प्रेक्ष्य क्षणं कामरसोन्मदिष्ण्यर्चनानुषङ्गेण तरङ्गिताङ्गी ।

पुत्रीः स्रवन्तीः पितरो गिरीन्द्राः प्रस्थापयन्तीव पतिं पयोधिम् ॥ १०६ ॥

पितरो जनिकर्तारः ततो गिरीन्द्राः महाशैला हिमाचलाद्याः पुत्रीरङ्गजाताः पर्वतोत्पन्न-
त्वात् स्रवन्तीर्नदीः । उत्प्रेक्ष्यते—पतिं भर्तारं पयोधिं समुद्रं प्रति समुद्रस्य नदीपतित्वा-
त्प्रस्थापयन्ति प्रेषयन्तीव । किं कृत्वा । क्षणं क्षणमात्रं काममतिशयेन रसैः पयःपूरैः
उन्मदिष्ण्युन्मत्ताः रङ्गतरङ्गैस्तरीतुमशक्याः तटस्थितशाखिनिषूदिनीर्वा । तथा घनानां
वारिवाहानामनुषङ्गेण संगमेन तरङ्गाः कल्लोलाः सजाता अस्मिस्तावृशमङ्गं शरीरं यासां
तादृशीः प्रेक्ष्य दृष्ट्वा । अन्येऽपि पितरः मुहूर्तं कन्दर्परसेन उन्मत्ता घनैरुपपतिभिः समं
संगमेन तरङ्गितमुपचितमङ्गं कायो यासां तादृशीः स्वपुत्रीः प्रेक्ष्य भर्तुः पार्श्वे प्रस्थापयन्ति ॥

श्लोकावर्थः

जेम केअ पिता अन्य पुदुष प्रत्ये आसकत कामातुर अेवी पोतानी पुत्रीने
लेधने, तेना पति पासे भोक्खी आपे, हिमालय आदि पर्वतो अेक क्षण पण
कामना छिद्रेकथी (जलथी) । महोन्मत्त अनेली तेमज भेधना संगमथी पुण्ठ अनेली
अेवी पोतानी पुत्री-नदीअेने लेधने जण्ठे तेमना पति समुद्र पासे भोक्खी
आपता न डेय ! ॥ १०६ ॥

स्वयं धरित्रीधरताभिषेकोत्सवे प्रयुक्तान्कजजन्मनेव ।

तदोन्नमनीरदमुक्तधारापयःप्रवाहानवहन्महीध्राः ॥ १०७ ॥

तदा तस्मिन्वर्षाकाले उन्नमन्तो नीरभारैर्नम्रीभवन्तो भूमण्डलमम्बरतलं वातमैवर्दलकै-
रेकीकुर्वन्तो वा ये नीरदा घनास्तैर्मुक्ता या धारा वारिवृष्टिलेखास्तासां पयसां पानीयानां
प्रवाहान् महीध्राः गिरयः शैला अवहन्धारयन्ति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—कजजन्मना ब्रह्मणा
स्वयमात्मनैव धरित्रीधरताया राजन्वस्वस्य भूमीभारोद्धृताया वा अभिषेकः पट्टाभिषेक-
करणं तस्योत्सवे प्रयुक्तान्प्रेरितानिच ॥

શ્લોકાર્થ

વર્ષા સમયે જલપૂર્ણ બનેલા મેઘાની જલધારાના પ્રવાહોને પર્વતો વહન કરતા હતા; બાણે બ્રહ્માએ સ્વયં બુધરોનો-પર્વતોને રાજ્યાભિષેક કર્યો ન હોય ! ॥ ૧૦૭ ॥

કિમમ્બુમુવચક્રિણમૈશ્ય વાતચમૂપપિક્રાન્તદિગન્તચક્રમ્ ।

તદા મુધામૂતનિજપ્રયત્ના વિશશ્રમુર્જિષ્ણુનૃપાઃ પ્રયાણાત્ ॥ ૧૦૮ ॥

તદા તસ્મિન્મેધાગમસમયે જિષ્ણુનૃપા જયનશીલા રાજાનઃ પરરાજજનપદજયોદ્યતા મૃપાલાઃ પ્રયાણાદભિષેકનાદ્વિશશ્રમુર્જિષ્ણાન્તાઃ સ્થિતાઃ । કિંમૂતાઃ । મુધામૂતા વિકલા જાતા નિજા આત્મીયાઃ પ્રયત્ના વ્યવસાયા વેષામ્ । અવિરલસલિલપૂરપૂરિતપૃથિષ્ઠીતલગ-મનાગમનસામર્થ્યાભાવાદ્મગ્નોદ્યમાઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અમ્બુમુક્ મેઘઃ સ યથ ચક્રી સાર્વભૌમસ્તં કિમૈશ્ય દૃષ્ટ્વા । કિંલક્ષણમ્ । વાત ઉત્તરાહવનનામ્ના ચમૂપતિના સેનાન્યા આક્રાન્તં સ્વાયત્તીકૃતં સ્વામિજીમૂતનૂતનાશ્વકાશાવૃતં કૃતં દિશામન્તાનામવસાનાનાં ચક્રં મણ્ડલં યેન ॥

શ્લોકાર્થ

જેના ઉત્તરાપથ નામના પવનરૂપી સેનાપતિએ દિશામંડલને આક્રાન્ત કર્યું છે, એવા મેઘરૂપી ચક્રવર્તીને બેઠેને જેમના પ્રયત્નો નિષ્ફળ થયા છે, તેવા જયશીલ રાજાએ પ્રયાણરૂપી વિરામ પામ્યા. ॥ ૧૦૮ ॥

અમ્મોમૃતામ્રમ્મદમ્રલેખા વિમૂષ્યન્તિ સ્મ સુપર્વવીથીમ્ ।

શઙ્કે ત્રિલોકીજયજાગરૂકદ્વનધ્વજોર્વીધવગન્ધનાગાઃ ॥ ૧૦૯ ॥

અમ્મોમિઃ પાનીયૈમૃતાનિ યાન્યન્નાણિ પયોવાહાસ્તેષાં મ્રમતાં પ્રતિદિશં પર્યટતામ-બ્રાણામ્ 'આમલાં' इति પ્રસિદ્ધાનાં લેખાઃ શ્રેણયઃ સુપર્વવીથીં સુધાશનપદ્યતિ ગગનાદ્ગુણં વિમૂષ્યન્તિ સ્મ । તન્નાહમેવં શઙ્કે ચિત્કંયામિ । શઙ્કે હવાર્થે વા । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ત્રિલોક્યાશ્ચિમુવનસ્ય જયે વિજયકરણવ્યવસાયે જાગરૂકસ્ય જાગરશીલસ્ય સોત્સાહં

विहिताभियोगस्य स्तनध्वजो मदनः स एव उर्वीधयो भूपतिस्तस्य गन्धनागाः सप्तधाप्र-
स्रवत्प्रबलमदजलसुगन्धितबन्धुरसिन्धुरा इव । राज्ञां हि हस्तिभिर्भाज्यम् । चण्डं
प्रघोटस्येव ॥

श्लोकार्थं

जलपूर्णा मेघानी श्रेणी यारे दिशाभां पर्यटनं करती गगनमार्गानि शोभावती
हृती; शुं ते त्रष्टु लोकेन । जय करवा भाटे उद्यत यथेदा कामदेवश्चैव राजाना
गंधहस्तिभ्यो नहीं होय ! ॥ १०६ ॥

नभःस्थलीसंवलिताम्बुवाहान्समीक्ष्य रासा ददिरे प्रमोदात् ।

कुटुम्बिनीभिः किमु शूरराजाभिभूतिजायास्तदुपज्ञकीर्तेः ॥ ११० ॥

नभःस्थल्यां गगनमण्डले संवलिताम्बहलीभूतानम्बुवाहान् चारिधरान् समीक्ष्य
सोत्कण्ठं विलोचनगोचरीकृत्य कुटुम्बिनीभिः कुटुम्बिकवनस्तनीभिः प्रमोदात् हर्षति
रेकात् रासा रासका ददिरे दत्ताः । यदुक्तं चम्पूकथायाम्—‘कलापोच्चमुखमण्डलाः’
इति । ‘काय जलधरपानीयाय लापाः शब्दाः कुटुम्बिनीजनजेगीयमानमेघरासकास्तैः
कृत्वा उच्चं मेघागमनावलोकनायोर्ध्वीकृतं मुखमाननं यैस्तादृशा मण्डला देशा यासु’
इति तद्विप्लवके । इति मेघागमे कुटुम्बिनीनां रासकप्रदानम् । उत्प्रेक्ष्यते—शूराणां
शतसहस्रलक्षकोटियौधिनां सुभटानां भास्कराणां च तथा राज्ञां सामन्तनृपाणां मूर्धाभि-
विक्तानां सम्राज्ञां चन्द्राणां चाभिभूतैः पराभवनाज्जायते इति शूरराजाभिभूतिजा तस्यास्तदु-
पज्ञः स मेघ एव उपज्ञा आद्यं ज्ञानं यस्याः सा चासौ कीर्तिश्च तस्या इव सुभटराज-
जयोपार्जिताया मेघस्य कीर्तिरिव रासका इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थं

गगनमंडलभां द्रष्टुं वाहणेने लोभने जेडूत पत्नीभ्यो हर्षपूर्वकं रासका--रास
हृती हृती; नष्टे सूर्यचंद्रने पराभव करवाथी उत्पन्न यथेदी मेघनी यशोगाथा
गाती न होय ! ॥ ११० ॥

तदा वराणां द्विजवत्कनीनां गर्जात्तवेदध्वनिरम्बुवाहः ।

शाखाकरैराहयति स्म भूमीरुहां प्रवालाग्रकरांल्लतानाम् ॥ १११ ॥

तदा तत्र प्रावृद्धप्रथमसमये अवनिवतानां नवपल्लवीभवनानन्तरमम्बुवाहो मेघो भूमी-
रुहां पादपानां शाखा एव कराः पाणयस्तैः कृत्वा लतानां प्रशालाः पल्लवा एवाग्रकरा
हस्ताप्राणि तान् ग्राहयति स्म । किंवत् । द्विजवत् यथा ब्राह्मणो वराणां परिणेतृणां
शाखावल्लम्बमानैः करैः । अत्र स्कन्धादारभ्याङ्गुली यावत्पाणिरेव विवक्षितः । कनीनां
कुमारिकाणां प्रवालवदयान्प्रकृष्टान् शोणिमसौकुमार्ययुक्तान् हस्तान् ग्राहयति । तत्र
तावद्वेदपाठोच्चारो भवति । तमेवाह—किंलक्षणोऽम्बुधरः । गर्जाः स्तनितान्येव आत्ता
गृहीता वेदध्वनयो विवाहोचितोच्चरिता वेदक्रचां शब्दा येन ॥

श्लोकार्थ

जेभ प्राक्षुष्य वरना हाथभां वेदोभ्यारपूर्वकं कन्याना हाथनुं अहृष्य करावे;
अर्थात् पाक्षिअहृष्य करावे, तेभ मेघ गर्जनाइपी वेदोभ्यारपूर्वकं वृक्षानी शाखाइपी
हाथनी साथे लताओना पल्लवोइपी हाथनुं अहृष्य करावतो हतो ! अर्थात् हस्तमेगाप
करावतो हतो ! ॥ १११ ॥

अभ्रैरनीकैरिव दिग्विभागानाक्रामतांश्छन्नतर्तुदस्योः ।

केकारवैः किं क्रियतेऽम्बुदस्य जयध्वनिश्चन्द्रकिबन्दिवृन्दैः ॥ ११२ ॥

अम्बुदस्य जलधरस्य चन्द्रकिनो मयूरः । 'अच्छाच्छैः शुक्पिच्छगुच्छहरितैश्छिन्ना
वानान्तास्तृणैः सेव्याः संप्रति सान्द्रचन्द्रकिकुलैरुत्ताण्डवैर्मण्डिताः' इति चम्पूकथायाम् ।
त एव बन्दिवृन्दानि मङ्गलपाठकपटलानि तैः केकारवैः केका इति शब्दैः कृत्वा ।
उत्प्रेक्ष्यते—जय जय इति ध्वनिः क्रियते किं विधीयत इव । 'सरुपाणामेकशेषः' इति
पक्षपञ्चजयशब्दोऽवशिष्टः । अम्बुदस्य किं कुर्वतः अनीकैः कटकैरिवाभ्रैर्वहलकैः कृत्वा दिग्वि-
भागान् समस्तानां हरितां प्रदेशानाक्रामतो घ्याप्नुवतः स्वायत्तान्वा सृजतः । पुनः किंभूतस्य
छिन्नो मूलादुन्मूलितस्तर्तुर्निदाघसमय एव दस्युः शत्रुर्येन ॥

श्लोकार्थ

वाइणोइपी सैन्यथी दिशाभंडले वाप्त करवाना तेभज श्रीज्म कालइपी शत्रुने
नाश कराना मेघइपी राजने भयूरो भंगल पाठके द्वारा नष्टे केकारवइपी जयजयारव
करातो न होय ! ॥ ११२ ॥

विषप्रदोऽस्थास्तु जडाशयश्चेत्यपाचिकीर्षुः स्वमिवापवादम् ।
तदाम्बुदस्तं ककुदं मुनीनामुपासनागोचरतां निनाय ॥ ११३ ॥

तदा प्रावृद्धकाले अम्बुदो घनाघनः तं मुनीनां भ्रमणानां मध्ये ककुदं श्रेष्ठं मुख्यं
सूरिम् । 'ककुदं तु प्रधानेऽस्ते वृषाङ्गके राजलक्ष्मणि' इत्यनेकार्थतिलके । उपासनायाः
सेवायाः गोचरतां निनाय प्रापयति स्म । सेवते स्मेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रका-
रेण स्वमात्मीयमपवादमयशो जनमध्ये निन्दामपाचिकीर्षुर्निराकर्तुमिच्छुरिव । इति
किम् । यदयं मेघः विषं कालकूटं प्रददातीति । तत्त्वतस्तु जलदः । 'विषं' श्वेदे जले
च' इत्यनेकार्थः । तथा 'विषः श्वेदो रसस्तीक्ष्णं गरलौघः' इति हैम्याम् । तथा व्यासष-
ष्ठिकमध्ये—'देवराजो मया दृष्टो वारिवारणमस्तके । भक्षयन्नर्कपत्राणि विषं पीत्वा क्षयं
गतः ॥' तत्त्वार्थो यथा—हे देवर, मया वारिणां वारणं तटाकपालिस्तस्य मस्तके उपरि
अजो मेघो वात्कटः दृष्टः । किं कुर्वन् । अर्कस्य अर्कतः 'आकडो' इति प्रसिद्धस्य
पत्राणि पर्णानि भक्षयन् खादन् । ततो विषं तटाकजलं पीत्वा क्षयं गृहं गतः इति ।
ततो मेघोऽपि विषं गरलं जलं च प्रकर्षणातिशयेन ददातीति विषप्रदः । तथा अस्थास्तु
नाप्येकत्र स्थातुं शक्तः प्रतिनगरग्रामारामसीमभीमकान्ताराकूपारान् पर्यटनशीलः । अत
एवोक्तम्—'क्षारो वारिनिधिः कलङ्ककलितश्चन्द्रो रविस्तापकृत्पर्जन्यश्चपलाशयः' । तथा
जडाशयो डलयोरैक्यात् जडो मन्दो मूर्खः प्रज्ञाहीनो निर्बुद्धिराशयोऽभिप्रायश्चेतो यस्य ।
प्रक्षे जलमय आशयो मध्यं यस्य जलानामाश्रयो वा । 'आशय आश्रयेऽभिप्रायपनसयोरपि'
इत्यनेकार्थः । तथा 'दयासमुद्रे स तदाशयेऽतिथीचकार कारुण्यरसापगा गिरः' इति
नैषधे । 'कृपापारावारे नलहृदये' इति तद्वृत्तिः । अतो मनेऽपि यथावता पशुवदज्ञानः
पञ्चात्कर्मधारयः ॥

श्लोकाथ

वर्षाकालमां विषप्रदं ऐकं स्थाने नडीं रहेतारो, तेमञ्ज जडाशय भूम्भं जलनो
आश्रय लेनार आवा पोताना अपवाद हर करवा भाटे मेघ साधुओमां श्रेष्ठ ओवा
आचार्यदेवनी उपासना करवा भाटे लखे आओ न होय ! ॥ ११३ ॥

निजौजसैवोन्मदयन्मनांसि यो योगिनां यौवनवत्पयोदः ।

अहो व्यनंसीत्स्तनितैः स्तवौघैरिव स्तुवन्सोऽप्यनगरशक्रम् ॥ ११४ ॥

યઃ પયોદો ધારાધરઃ નિજસ્યાત્મનઃ ઓજસા પ્રતાપેનૈવ બલેનૈષ । માહાત્મ્યેનૈવેત્યર્થઃ । યોગિનાં વશિનાં શમિનામપિ મનાંસિ ચિત્તાન્યમદ્યન્મદ્યુક્તાનિ કૃતવાન । કિંવત્ । યૌવનવત્ । તથા તારુણ્યં સંયમિનામપિ નન્દિષેનાર્દ્રકુમારરથનેમિપ્રમુખાણામપિ માનસાનિ સમદાનિ સકન્દર્પાણિ કરોતિ સ્મ । યદુક્તમ્—‘યૌવને વિકિરત્યેવ મનઃ સંયમિનામપિ । રાજમાર્ગે પ્રરોહન્તે વર્ષાકાલે કિલાઙ્કુરાઃ ॥’ इति । अहो इति आश्चर्यं । सोऽपि कन्दर्पदर्पोत्पादयितापि पयोदः तमनगारशक्रं मुनीन्त्रं व्यनंसीत् उन्नमनागमनमिषाद्विशेषेण जमति स्म । उन्नमत्यागतत्वाज्जमस्कृतिलक्ष्यते । किं कुर्वन् । स्तवौघैः स्तोत्रप्रकरैरिव । उत्प्रेक्ष्यते—स्तनितैर्गाजितैः कृत्वा स्तुवन्निव स्तुतिं कुर्वन्निव । अन्योऽपि स्तुवन्नेव प्रणमति ॥ इति मेधागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

અહીં, આશ્ચર્યની વાત છે કે પોતાનાં માહાત્મ્યથી યૌવન અવસ્થાની જેમ યોગીઓનાં પણ ચિત્તમાં ઉન્માદ પેદા કરે તેવો પણ મેઘ, પોતાની ગર્જનાઓ ૩૫ સ્તોત્રો વડે સ્તુતિ કરતો આચાર્ય ભગવંતને નમસ્કાર કરતો હોતો. ॥ ૧૧૪ ॥

भोगीव योगी स तदा शमश्रीसङ्गी प्रविश्य प्रणिधानसौधम् ।
दिनं तदर्हद्गुणकीर्तनेन व्यतीत्य सांध्यं विधिमन्वतिष्ठत् ॥ ११५ ॥

તદા તસ્મિન્ બહલીભૂતનૂતનજીમૂતસમયે સ હીરસૂરિયોગી મનોવચનકાયયોગવાન, અથ વાણાઙ્ગયોગયુક્તઃ । અર્હતામતીતાનાગતવર્તમાનતીર્થકૃતાં ગુણનાં કીર્તનેન સ્તવનેન કૃત્વા તજ્જગન્મલ્લમન્દિરસ્વમાગનનીરદાગમનસંવન્ધિ દિનં વાસરં વ્યતીત્યાતિક્રમ્ય સાંધ્યં દિવસાવસાનસત્કં વિધિ પ્રતિક્રમણાદિકૃત્યમન્વતિષ્ઠત્કરોતિ સ્મ । કિં કૃત્વા । દિનં વ્યતીત્ય । પ્રણિધાનં ધ્યાનમેવ સૌધં વિલાસસન્ન પ્રવિશ્યાન્તર્નિલીય । કિલક્ષણઃ । શમશ્રિયા સંગી મિથઃ પરિસ્મોઽસ્ત્યસ્ય સ ઉપશમકમલાનુષઙ્ગો । ક ઇવ । ભોગીવ । યથા ભોગભાક્ પુમાન કામિનીગઢાલિન્નરજ્જ્વવાન પ્રાવૃષિ ક્રીડામન્દિરે પ્રવિશ્ય સઘનં દિનં વ્યત્યેતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જગભાલના મહેલમાં શમશ્રીવાળા આચાર્યદેવ અતીત, અનાગત અને વર્તમાન જેમ ત્રણે કાળના તીર્થ કર ભગવંતોની શુભસ્તુતિ દ્વારા દિવસને વ્યતીત કરી, પ્રતિક્રમણ

આદિ સંધ્યાવિધિ કરી, જેમ લોગી પુરુષ કીડામંદિરમાં પ્રવેશીને સ્ત્રીમાં લીન અને તેમ આચાર્યદેવ ધ્યાનરૂપી મહેલમાં પ્રવેશ કરીને લીન બન્યા, અર્થાત્ ધ્યાનસ્થ બન્યા. ॥ ૧૧૫ ॥

પ્રાગ્ભૂમિભૃત્સ્વાભ્યુદયાભિલાષી દ્વીપે પરસ્મિન્નિવ રશ્મિમાલી ।

નિજાનનન્યવક્તૃતશીતકાન્તિસ્તસ્મિન્નુશેષાં સ ઉષામનૈષીત્ ॥ ૧૧૬ ॥

સ સૂરિસ્તસ્મિન્ જગમલ્લકચ્છવાહકસામન્તમન્દિરે અશેષાં સમસ્તામપિ ઉષાં રજનીમનૈષીદતિકામતિ સ્મ । ક ઇવ । રશ્મિમાલીવ । યથા આનુમાન પરસ્મિન્નન્યથ દ્વીપે અખિલાં નિશામતિવાહયતિ । કિલ્લક્ષણઃ સૂરિઃ ભાસ્વાંશ્ચ । પ્રાગ્ભૂમિભૃતઃ પ્રાચીનભૂપાલાત્ । યથાપિ ચતસૃણામપિ દિશાં પતિસ્તથાપિ ગુરુણાં પ્રાયો ગુર્જરસ્થિતિમત્તયા ગુર્જરાપેક્ષયા ચ પૂર્વદિશિ સ્થિતત્વેન પ્રાચીપતિરેવોક્તઃ । તસ્માદકબ્જરસાહેઃ સ્વાકાશાત્ સ્વસ્યાત્મનઃ આત્મીયજિનશાસનસ્ય વાભ્યુદયમુન્નતિમભિલષતિ કાઢ્ઢતિ હત્યેવંશીલઃ । સૂર્યપક્ષે પૂર્વપર્વતાદુદ્ગમનમિચ્છતીત્યેવંશીલઃ । ‘ઉદયઃ પર્વતોન્નત્વોઃ’ હત્યનેકાર્થઃ । પુનઃ કિંમૂતઃ । નિજસ્ય સ્વસ્ય આનનેન વદનેન આગમનાવસરેણ અરુણોદયેન વા ન્યવક્તૃતસ્તિરસ્કૃતઃ । વિચ્છાયાકૃત હત્યર્થઃ । શીતકાન્તિશ્ચન્દ્રો યેન ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ દ્વીપાંતરમાં સમસ્ત રાત્રિ વ્યતીત કરી ચંદ્રની કાંતિને નિસ્તેજ કરતો સૂર્ય પૂર્વાયલમાં પોતાના અભ્યુદયની ઇચ્છાવાળો અને તેમ અકબર બાદશાહ દ્વારા જૈનશાસનના અભ્યુદયને ઇચ્છતા તેમજ પોતાના મુખની કાંતિ વડે ચંદ્રને પણ તિરસ્કાર કરતા આચાર્યદેવે જગમાલના મહેલમાં સમસ્ત રાત્રિ વ્યતીત કરી. ॥ ૧૧૬ ॥

પ્રામાતિકં કૃત્યમથ પ્રણીય તૃણીકૃતાંહા વિશદાશયશ્ચ ।

ફતેપુરં પ્રત્યચલદ્વતીન્દ્ર ઇવામ્બુર્ધિ સિદ્ધધુનીપ્રવાહઃ ॥ ૧૧૭ ॥

અથ રાત્રિવિરામાનન્તરં સૂરિઃ ક્ષેત્રપુરં પ્રત્યચલત્ પ્રતિષ્ઠને સ્મ । કિં કૃત્વા । પ્રાભા-
તિકં પ્રભાતકાલસંબન્ધિ કૃત્યમાવશ્યકાદિકં કરણીયં પ્રણીય નિર્માય । ક ઇવ । સિદ્ધ-
ધુનીપ્રવાહ ઇવ । યથા ગङ્ગાયાઃ પયઃપૂરઃ અમ્બુધિ સમુદ્રં પ્રતિ પ્રચલતિ । કિંભૂતઃ સૂરિઃ
પ્રવાહશ્ચ । તૃણીકૃતં તિરસ્કૃતં નિવારિતમ્હઃ પાપં યેન । પુનઃ કિંભૂતઃ । વિશદો નિર્મલો
નિષ્પાપ ઉઽઽજ્વલશ્ચાશયો મનો મધ્યં ચ યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

નિષ્પાપ અને ઉજ્જ્વલ આશયવાળા આચાર્યદેવે જેમ ગંગાનો પ્રવાહ સમુદ્ર
તરફ આવે તેમ પ્રભાતિક કર્તવ્ય પતાવીને જગભાલને ત્યાંથી ક્ષેત્રપુર તરફ
પ્રયાણ કર્યું. ॥ ૧૧૭ ॥

સ શ્રીકરીં કૈરવિણીશકીર્તિઃ પ્રાવીવિશદ્વિશ્વજનીનમૂર્તિઃ ।

મહઃસમૂહોઽમ્બુજવાન્ધવસ્ય વિભાવરીવલ્લભમણ્ડલીવત્ ॥ ૧૧૮ ॥

સ સૂરિઃ શ્રીકરીં પાતિસાહિપુરીં પ્રાવીવિશત્ પ્રવિશતિ સ્મ । કિંવત્ । વિભાવરી-
વલ્લભમણ્ડલીવત્ । યથા અમ્બુજવાન્ધવસ્ય માનોર્મહઃસમૂહઃ કિરણકલાપઃ ચન્દ્રબિમ્બ
પ્રવિશતિ । અમાવાસ્યાયાં હિ ચન્દ્રઃ સૂર્યસમીપે ગત્વા કિરણગણં માર્ગચિત્વા તેનામ્બુદર્ય
લભતે । યથા રઘુવંશે—‘પુષોષ વૃદ્ધિ હરિદશ્વદીપિતેરનુપ્રવેશાદિવ બાલચન્દ્રમાઃ’ ઇતિ ॥
કિંભૂતઃ સૂરિશ્ચન્દ્રશ્ચ । કૈરવિણીશઃ શારદચન્દ્રઃ તદ્વદ્વિશદા કીર્તિર્યસ્ય । કૈરવિણીનાં
કુમુદ્વતીનામીશત્વેન પતિતયા કીર્તિઃ યથાતિર્યસ્ય । અથ વા । કૈરવિણી શ્વેતકમલિની
તથા ઈશ ઈશ્વરસ્તદ્વદુજ્જલા કીર્તિવિસ્તારઃ કરપ્રસારઃ સાન્દ્રચન્દ્રિકા યસ્ય । અથ વા
જૈનમતાનુસારેણ કુમુદિનીશકરવદ્વિશદા કીર્તિઃ પ્રાસાદઃ સ્ફાટિકચૈત્યં વા યસ્મિન્ચન્દ્ર-
મણ્ડલે । ‘કીર્તિર્યશસિ વિસ્તારે પ્રાસાદિકદમેઽપિ ચ’ इत्यनेकार्थः । પુનઃ કિંભૂતઃ ।
વિશ્વજનેભ્યો હિતા વિશ્વજનીની । ‘તત્ર સાધો હિતે ચ યઃ’ ઇતિ । ભુવનજનવત્સલા
પ્રબોધકારિત્વાન્મૂર્તિર્યસ્ય । ચન્દ્રસ્તુ ઔષધીપતિત્વાદમૃતમયત્વાત્ શૈત્યકારિત્વાચન્દ્રિકા-
પતિત્વાચ્છાદકારિણી હિતકારિકા ચ મૂર્તિવિમ્બં યસ્ય ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૂર્યનાં કિરણોનો સમૂહ ચંદ્રમંડલમાં પ્રવેશ કરે, તેમ ચંદ્રિકા સમાન
ઉજ્જ્વલ કીર્તિવાળા અને વિશ્વજનને આહ્વાદકારી મૂર્તિ જેમની એવા આચાર્યદેવે
શ્રીકરી નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. ॥ ૧૧૮ ॥

मुमुक्षुशक्रः सदसत्समीक्षाहल्लेखिताशेषजनप्रदीपः ।

मनोरथः सिद्धिमिवावनीपप्रवेशनक्षोणिमलंचकार ॥ ११९ ॥

मुमुक्षुशक्रः श्रमणेन्द्रः अवनीं भूमीं पाति पालयति रक्षतीत्यवनीपः अकम्बरसाहि-
स्तस्य प्रवेशनं सिंहद्वारं तस्य क्षोणिं भुवं ब्रह्मप्रदेशमलंचकार भूषयति स्म । क इव ।
मनोरथ इव । यथा मनोरथः कार्यकरणाभिलाषः सिद्धिं कार्यनिष्पत्तिमलंकुरुते । किंभूतः
सूरिः । सन् सम्यक् मार्गः असन् विरुद्धः पन्थाः तयोः सदसतोः शुद्धाशुद्धयोः मार्गयोः
समीक्षा दर्शनं सम्यग्ज्ञानं तत्र हल्लेख औत्सुक्यं संजातमेषामिति हल्लेखिता । जातार्थे
इतच्प्रत्ययः । उत्कण्ठिता ये अशेषाः समस्ता जना लोकास्तेषामज्ञानां तमोऽन्धकारं तत्र
प्रदीप इव प्रदीपो मन्दिरमणिः सर्वेषां पदार्थानां प्रकाशकारित्वात् संसारासन्मार्गदर्शकः
स्वर्गापवर्गोत्तममार्गप्रकाशकश्च । ततो दीपोपमः ॥

श्लोकाध

सदसत् भाग्येन जगत्पुत्राणां उत्कण्ठित जनेषां सर्वे लोकानां अज्ञानदूषी अधकारने-
नाश करवाणां प्रदीप समान अर्थात् सन्भाग्यदर्शक आचार्यदेवे पोताना मनोरथोनी
सिद्धिनी जेभ अकम्बर आदशाडना सिंहद्वारने अलंकृत कथुं ॥ ११९ ॥

समस्ति शेखोऽबलफैजनामा तुरुष्कशास्त्राम्बुधिपारदृष्टा ।

हमाउंसूनोः क्षितिशीतभानोर्दृष्टिस्तृतीयेव परिस्फुरन्ती ॥ १२० ॥

अबलफैज इति नामाभिधानं यस्य तादृशो यवनानां गुरुत्वेन माननीयः शेषः
समस्ति विद्यते । किंभूतः । तुरुष्काणां यवनानां शास्त्राण्यागमाः सफाराकुरानप्रभुखाणि
तान्येषाम्बुधिर्वहुत्वात्समुद्रस्तस्य पारं दृष्टवान् इति पारदृष्ट्वा यवनानेकशास्त्राध्येता
पारगामी । उत्प्रेक्ष्यते—क्षितिशीतभानोर्वसुधासुधाकिरणस्य राज्ञः हमाउंसूनोरकम्बरपाति-
साहेः परिस्फुरन्ती सामस्त्ये देदीप्यमाना तृतीया वदनवर्तिनीभ्यां द्वाभ्यां दृग्भ्यामधिका
दृष्टिर्नैवमिव । यतोऽसौ साहेः सर्वशास्त्ररहस्यकथयितान्याप्राण्यायोपादृष्ट्वा वातस्तृतीया दृक् ॥

श्लोकाथं

सक्षारा कुरान् आदि सप्तस्त यवनशास्त्रोना पारगाभी 'शेष' अण्डुल ईश' नामना यवनोना माननीय गुरु ज्ञाष्टु हुमायुपुत्र अक्षर आदशादुतु' स्फुरायमान ओषु' त्रीणु' नेत्र न डोय तेवा हता । ॥ १२० ॥

सहस्ररश्मेरिव सोमजन्मा समेत्य शेखस्य सवेशदेशे ।

तत्रेयिवासं व्रतिनामधीशं तं स्थानसिंहो वदति स्म तस्मै ॥ १२१ ॥

स्थानसिंहाभिधानः श्राद्धः साहेः सामन्तसमानस्तत्र राजद्वारे इयिवासं समागतं तं हीरविजयनामानं व्रतिनां साधूनामधीशं सूरिं तस्मै शेषाय वदति स्म निवेदयामास । किं कृत्वा । शेखस्याबलकैजस्य सवेशदेशे समीपभूभागे स्थाने समेत्यागत्य । क इव । सोमजन्मेव । यथा सोमाच्चन्द्राज्जन्मोद्भवो यस्य स चन्द्राङ्गजो बुधः सहस्ररश्मेः सूर्यस्य संनिधौ मैत्र्याल्लोके च भानोऽल्लत्रधरो बुध इत्युच्यते । तच्चाधारवशाद्वासमेति ॥

श्लोकाथं

जेम अद्रपुत्र लुध भित्रताथी सूर्यनी पासे जय तेम राजमान्य ओवो थानसिंह नामनो श्रावठ, आचार्यदेवने राजद्वारभां पधारेला ज्ञाष्टीने शेष अण्डुल ईशनी पासे जधने निवेदन कथुं' ॥ १२१ ॥

स श्रेणिकायाभयवन्मृगारिध्वजस्य शेखोऽपि सभां समेत्य ।

अकम्बरोर्वीरमणस्य सिंहद्वारे विभोरागमनं जगाद ॥ १२२ ॥

स स्थानसिंहः निवेदितावधारितगुर्वागमनः शेखोऽपि अकम्बरनामा य उर्वीरमणो भूमिभर्ता तस्य सिंहद्वारे विभोः सूरैरागमनं जगाद भाषते स्म । किं कृत्वा । सभां साहेरास्थानं समेत्य । किं वत् । अभयवत् । यथा अभयकुमारो मृगारिध्वजस्य महावीर-देवस्य राजद्वारे राजगृहनगरबहिर्द्वारस्थगुणशिलाचैत्यस्थाने श्रेणिकनृपाय निगदति स्म ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ અભયકુમારે, રાજગૃહીના ગુણુશીલ ચૈત્યમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીના આગમ-
નને શ્રેષ્ઠિકરાબને નિવેદન કર્યું હતું, તેમ ફેણએ રાજસભામાં આવીને અકબર ખાદશાહેને
સિંહદ્વારમાં પધારેલા એવા આચાર્યદેવના આગમનને નિવેદન કર્યું. ॥ ૧૨૨ ॥

અર્ચ્યં મુદાસામ્બુભિરુલ્લસદ્ભિસ્તનૂરુહૈર્ગૌરવમાદધાનઃ ।

પૈઞ્જૂષયોઃ પ્રાધુણ્યકીં પ્રણીય વાચં વમાષે પુનરેષ શેષમ્ ॥ ૧૨૩ ॥

પષ પાતિસાહિઃ શેષં અબલકૈજનામાનં વમાષે વક્તિ સ્મ । કિં કૃત્વા । વાચં
સૂરિસમાગમનસૂચકશેષવાણીં પૈઞ્જૂષયોઃ કર્ણયોઃ પ્રાધુણ્યકીમભ્યાગતાં પ્રણીય કૃત્વા ।
અથાતિથેરાતિથેયીકૃતા વિલોચયતે । તામેવાહ—મુદા સૂરિસમાગમશ્રવણોદ્ભૂતપ્રમોદેન
અન્નાણિ વાષ્પાણિ તેષાં અમ્બુભિઃ જલૈરર્ચ્યં પાદધાવનજલમાદધાનઃ કુર્વાણઃ । દદાન
इत्यर्थः । પુનરુલ્લસદ્ભિસ્તનૂરુહૈ રોમભિઃ । ‘લોમરોમતનૂરુહમ્’ इति हैम्याम् । કૃત્વા
ગૌરવમભ્યુત્થાનાદિક્રિયામાદધાનઃ સુજન ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવના આગમનના સમાચારને સાંભળીને હર્ષથી રોમાંચિત બનેલા અને
હર્ષાશ્રુના જલ વટે અર્ધ્યને ધારણ કરતા અકબર ખાદશાહે શેષ અણ્ડુલ ફેણને આ
પ્રમાણે કહ્યું : ॥ ૧૨૩ ॥

ઋતૌ વસન્તેઽવનિજન્મનેવ સમીયુષિ શ્રીશ્રમણાવતંસે ।

મનોરથેનાય મમ પ્રવીણચૂડામણે પલ્લવયાંબભૂવે ॥ ૧૨૪ ॥

હે પ્રવીણાનાં નિપુણાનાં વિદગ્ધાનાં મધ્યે ચૂડામણે કોટીરહીરાયમાણ, શ્રીમતિ
શ્રમણાનાં મધ્યેઽવતંસે શેષરે શ્રીહીરવિજયસૂરીન્દ્રે સમીયુષિ પાદાવધારિતે સતિ અથ
સાંપ્રતીને વર્તમાને વાસરે મમ મનોરથેનામિલાષેણ પલ્લવયાંબભૂવે સફલીભૂયતે સ્મ ।

केनेव । अवनिजन्मनेव । यथा वसन्ते ऋतौ मधुसमये संप्राप्ते सति अवनिजन्मना ।
जातिवाचित्वादेकवचनम् । समस्ततरुसमुदायेन पल्लवकलितेन उपलक्षणात् प्रवालैः कुसुमैः
फलैश्च संयुक्तैर्जायते ॥

श्लोकार्थः

“जेम वसंतऋतु प्राप्ता यतां सर्वे वृक्षानो समुदाय नवपल्लवित जने तेम हे
यतुर यूडाभणि साधु शिरोभणि आचार्यदेवना पदापण्णुथी आणे भास भनोरथो
सक्षण थया.” ॥ १२४ ॥

द्रक्ष्यामि दिष्टयाद्य मुनीन्द्रचन्द्रमिवानुबिम्बं परमेश्वरस्य ।

शेखाधुनाहं नियतेर्वशेन किं चास्मि कार्यान्तरचुम्बिचेताः ॥ १२५ ॥

हे शेष, दिष्टया भाग्येन कृत्वा अद्य विद्यमाने अस्मिन् वास्तरे एव मुनीन्द्रेषु सर्वेषु
सूरिष्वाम्नादकत्वेन चन्द्रमिव चन्द्रम् । अथ वा स्वस्वशाखासिङ्घाटकानां स्वामिने
रत्नाधिका मुनीन्द्रास्तेषां मध्ये अधिकं दीप्यमानत्वात् ज्योतिषामिव स्वामित्वाद्वा तेषां
चन्द्र इवेति वा तं द्रक्ष्यामि दृग्गोचरीकरिष्यामि । उत्प्रेक्ष्यते—परमेश्वरस्य परमात्मनो
बिम्बं प्रतिबिम्बं मूर्तिरिव । जैनमते तु बिम्बशब्देन भगवत्प्रतिमा प्रोच्यते । अथ वा
साक्षात्परमेशितुर्बिम्बमिव मूर्तिरिव । तथा ‘संसारसिन्धावनुबिम्बमात्रं जायति जाने तव
वैरसेनिः । बिम्बानुबिम्बौ तु विहाय धातुर्न जातु दृष्टातिसरूपसृष्टिः ॥’ इति नैषधे ।
परं किं चायं विशेषोऽस्ति । हे शेष, अधुना इदानींतनसमये अहं नियतेर्दैवस्य वशेना-
यत्तत्वेन कार्यान्तरं किञ्चित्कृत्यविशेषं चुम्बत्यालिङ्गतीत्येवंशीलं चेतो मानसं यस्य
कार्यान्तरेण व्यग्रमना अस्मि । एतत्कथनं त्वप्रतिबुद्धत्वेन अज्ञाततत्त्वभावेन म्लेच्छत्वेन
वा । यद्यास्तिकः स्यात्तदा तु सर्वमपि त्यक्त्वा वन्दत एवेति ॥

श्लोकार्थः

“ हे शेष, परमेश्वरना प्रतिबिम्बानी जेम मुनियोभां यंद्रसमान एवा आचार्य
देवने आणे भाग्योदयथी द्रष्टिगोचर करीश; परंतु डमण्ठां हुं डोई दैववशात् अन्य
कार्यभां व्यग्रचित्तवालो छुं.” ॥ १२५ ॥

अमन्तुजन्तुव्ययपातकेनास्पृश्यां प्रणीतां धरणीं स्वधाम्नः ।

शेख क्षणं तेन पवित्रय त्वं गुरोः पदाम्भोजरजोमृतेन ॥ १२६ ॥

हे शेख, तेन कारणेन येनाहं कार्यान्तरेण गृहान्तर्जिगमिषामि ततोऽधुना तदाकार-
णानवसरः तेन हेतुना त्वं क्षणे क्षणमात्रं मुहूर्तं यावद्गुरोर्हीरसूरेः पदाम्भोजयोश्चरणा-
रविन्दयोर्यद्रजः पलागस्तदेवामृतं सुधारसः । 'त्वत्पादपङ्कजरजोमृतदिग्धदेहाः' इति
भक्तामरस्तववचनात् । अथ वा अमृतं पानीये तेन कृत्वा स्वस्यात्मनो धाम्नो वासगृहस्य
धरणीं भूमीं पवित्रय पावनीकुरु । पावित्र्यं प्रक्षालनात् । प्रक्षालनं तु पानीयेनैव स्यात्
इति । किलक्षणां धरणीम् । अमन्तूनां निरपराधानां जन्तूनां प्राणिनां व्ययो विनाशो
घातस्तस्य पातकेन पापेन कृत्वा अस्पृश्यां स्पृष्टुमप्ययोग्यां प्रणीतां कृताम् । अथ च
योऽस्पृश्यः कथंचिज्जातः स लोकव्यवहारान्नारिप्रक्षालनादेव स्पृश्यो भवेदिति रीतिः ।
इति गर्भोत्प्रेक्षा ॥

श्लोकार्थः

“ हे शेख, कार्यान्तरं होवाथी डमण्यां हुं भडेलभां जडशि; माटे डमण्यां ऐक
क्षणमात्रं गुरुनां यरणुकमलनी रज्ज्थी निरपराधी लुवेना घात वडे अस्पृश्य जनेकी
ऐवी आपणी गृहभूमिने पवित्र जनावे.” ॥ १२६ ॥

इदं निगद्याब्धिगभीरघोषं जोषं मुखे भूमिधवो विधाय ।

जगाम गेहं गृहिणीसनाथं विद्युद्विलासीव गभस्तिरभ्रम् ॥ १२७ ॥

भूमिधवः पृथ्वीपतिः अकम्बरपातिसाहिः गृहिणीभिः स्वकल्पैः सनाथं संयुक्तं गृहं
स्वसौधं जगाम गतवान् । क इव । गभस्तिरिव । यथा भानुमान् विद्युद्धिः सौदामिनी-
भिर्विलसति शोभते इत्येवंशीलमभ्रं वर्दलकं 'वादलु' इति प्रसिद्धं मेघं वा गच्छति ।
किं कृत्वा । इदं पूर्वप्रोक्तं शेषपुरो निगद्यालप्य । कथम् । अब्धिघवत् समुद्र इव गभीरो
मन्द्रो घोषो ध्वनिर्यत्रैवब्धिं यथा स्यात्तथा । अकम्बरसाहेः शब्दस्तु नवहस्तकव्याघ्र-
वद्गुञ्जारवः कुर्वन्नासीत् ततो घोष इत्युक्तिः । पुनर्मुखे निजवदने जोषं मौनं विधाय
कृत्वा । 'तूष्णीं तूष्णीकां जोषं च' इति हैम्याम् । तथा 'जोषमासनविशिष्य बभाषे' इति
नैषधे ॥ इति सूरिसमागमस्य साहेर्निवेदनम् ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે શેખને સમુદ્ર જેવા ગંભીર ધ્વનિથી કહીને મૌન ધારણ કરીને જેમ સૂર્ય વિજળીની સાથે વાહનોમાં બેઠે, તેમ અકબર બાદશાહ પોતાની પત્નીની સાથે મહેલમાં ગયેા. ॥ ૧૨૭ ॥

ઘનાદધીતામિવ શેખશક્રો વાણીં સમાકર્ણ્ય હમાઉંસૂનોઃ ।

નિરીય તસ્યાઃ સદસો વભાજ ભુવં વ્રતીન્દ્રેણ વિભૂષ્યમાણામ્ ॥ ૧૨૮ ॥

શેખેષુ સકલતુરુષ્કગુરુષુ શક્રઃ હન્દ્રઃ સાહિઃ । માન્યત્વાદિન્દ્રત્વમ્ । તસ્યાઃ સદસો-
ડકબ્બરસભાયા નિરીય બહિર્નિર્ગત્ય વ્રતીન્દ્રેણ સૂરિણાં વિભૂષ્યમાણામલંક્રિયમાણાં ભુવં
ભૂમીભાગં વભાજ । સૂરિસમીપે સમીચિવાનિત્યર્થઃ । કિં કૃત્વા । હમાઉંસૂનોર્હમાઉંનામા
પાતિસાહિસ્તસ્ય સૂનોઃ પુત્રસ્યાકબ્બરસાહેવાર્ણીં સમાકર્ણ્ય સમ્યક્ સાદરં શ્રુત્વા ।
ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ગંભીરધીરત્વાત્ ઘનાત્ નમસ્ય સજલજલધરાત્સકાશાત્ અધીતાં પઠિતામિવ ॥

શ્લોકાર્થ

બાણે મેઘ પાસેથી ગંભીરતા પ્રાપ્ત (શીખેલી) ન હોય ! એવી અકબર બાદશાહની
ગંભીર વાણી સાંભળીને રાજસભામાંથી નીકળીને શેખેના ગુરુ દૈભ્યે આચાર્ય દેવથી
અલંકૃત એવી ભૂમિને આશ્રય કર્યો. ॥ ૧૨૮ ॥

ભક્ત્યા નતાઙ્ગો વહુમન્યમાનઃ સ્વમન્દિરં સૂરિપુરંદરં સઃ ।

નિર્ગીષતિ સ્માઘિલશેઘપૂષા નાશંસતે નિર્જરશાશ્વિનં કઃ ॥ ૧૨૯ ॥

અઘિલેષુ શેખેષુ મ્લેચ્છજાતિમાન્યેષુ તજ્ઞાતીયેષુ વા પૂષા મહત્વાદીપ્યમાનત્વાદભાસ્કરઃ
અબલકૈજશેઘઃ સૂરિપુરંદરં હીરવિજયસૂરીન્દ્રં સ્વમન્દિરં નિજનિવાસસદનં નિનીષતિ
સ્મ નેતુમિચ્છતિ સ્મ । કિંભૂતઃ । ભક્ત્યા દર્શનાદુદ્ભૂતપરમપ્રીત્યા કૃત્વા નતાઙ્ગ પ્રણમનેન
નમ્રીકૃતતત્તુઃ । પુનઃ કિં કુર્વાણઃ । વહુમન્યમાનઃ વહુવહુમાનં વદાનઃ । યુક્તોડયમર્થઃ ।
નિર્જરશાશ્વિનં કલ્પપાદપં કો નાશંસતે સમીહતે । અપિ તુ સર્વોડપિ ઇચ્છેત્ । ‘શંસ
ઈચ્છાયામ્’ । ઉભયપદી । ‘આશંસતે ધનાયતિ સમીહતે તદ્વદાશાસ્તે’ इति क्रियाकलापे ॥

श्लोकाथ

ज्येष्ठे मेघ पासेष्टी गंभीरता प्राप्त (शीमेष्टी) न डोय ! ज्येष्ठी अक्षर
आदशाङ्गी गंभीर वाणी सांभलीने, राजसभाभांशी नीकणीने शेपोना शुभ्र ईश्वरे
आचार्य देवष्टी अलङ्कृत ज्येष्ठी भूमिने आश्रय कथो. ॥ १२९ ॥

अथो पृथिव्या उशना इवासौ निःशेषशास्त्रोपनिषदधीती ।

अस्पृष्टशिष्टेतरवृत्ति तस्मै न्यजीगदत्तनिखिलं निगाद्यम् ॥ १३० ॥

अथो सूरिसमीपागमनान्तरं शेषस्तत्साहिकथितं निखिलं समग्रमपि निगाद्यं वाच्यं
न्यजीगदत्तकथयति स्म । कथम् । अस्पृष्टा अनाश्रिता अनाहता वा शिष्टात्सांधोरितरा
अन्या दौर्जनी वृत्तिर्व्यापारो यत्रैव यथा स्यात्तथा । शेषः किंभूतः । निःशेषाणां सर्वेषां
शास्त्राणां कुरानादियवनागमानामुपनिषदि रहस्ये अधीतमध्ययनमस्यास्तीति । उत्प्रेक्ष्यते—
पृथिव्या भूमेरुशनाः शुक्र इव । तस्य असुराणां गुरुत्वादियमुत्प्रेक्षा । इदानीं च लोकभाषया
यवना अस्त्रा उच्यन्ते । यदुक्तं दोधके—‘सुंदरसरअसुरांहदलजलपीधुंवयणेहि । अमर-
नरिंदकढाविउंतिहांनारीनयणेहि’ ॥

श्लोकाथ

कुरान आदि समस्त यवनशास्त्रोना रहस्यवेत्ता, ज्येष्ठे पृथ्वी उपरने। शुक्र न
डोय तेवा शेष्ठे आचार्य देवने शिष्टाचारपूर्वक आदशाङ्गे कडेली सर्व वात कडी. ॥ १३० ॥

तदुक्तियुक्तौ सनिदर्शनायां शेषं निरस्तप्रतिबन्धभावम् ।

श्रुतौ प्रबन्धारमिव प्रवीणधुरीणमेनं बुबुधे बुधेन्द्रः ॥ १३१ ॥

बुधानां विपश्चितां सर्वशास्त्राधीतिनां मध्ये इन्द्रः सूरिः सनिदर्शनायां वृष्टान्तकलि-
तायाम् । ‘स्मरात्परासोरनिमेषदर्शनाद्विभेमि तदभिन्नमुदाहरेति स्म । जनेन यूयः व्यवता

તદાસ્પદે નિદર્શનં નૈષધમભ્યષેચયત્ ॥' इति नैषधे । तस्य साहेरुकीनां युक्तौ योजनयां चानुर्यौदाररचनायामेनं शेखं प्रबन्धारं प्रबन्धो विस्तारः तस्य कर्तारं बुबुधे विवेद जानीते स्म । एनं किंभूतम् । निरस्तो निवारितो मुक्तः प्रतिबन्धुभावः प्रतिबन्धकतावृष-
कत्वम् । 'विहंगमदभाषितसूत्रपद्धतौ प्रबन्धुतास्तु प्रतिबन्धुता न ते' इत्यपि नैषधे ।
कमिव । प्रवीणधुरीणमिव । यथा विह्वद्वृन्दारकं सनिदर्शनायां श्रुतौ शास्त्रे निरस्तम्
इदं च शास्त्रविरुद्धम् । इदं तु दूषणमित्यादिप्रतिबन्धककर्तृत्वं दूषणोद्भावकत्वं
विरोधभाषित्वं येन तादृशं प्रबन्धारं दूषणनिराकरणनानार्थयुक्तिविशेषोल्लेखप्रकाशका-
रिणं कश्चिद्विपश्चिदबुध्यते ॥

શ્લોકાર્થ

વિદ્વાન પુરુષોમાં ઇંદ્ર સમાન આચાર્યદેવે કથાકારની જેમ દુરાગ્રહ રહિત અને
અતુર ચુકામણિ શેખને દ્રષ્ટાંત સહિત અને યુક્તિયુક્ત એવા જૈન શાસ્ત્રના
બાણકાર કર્યા. ॥ ૧૩૦ ॥

નિશમ્ય તદ્ભાષિતમેષ ધાત્રીસહસ્રનેત્રસ્ય તતો વ્રતીન્દ્રઃ ।

ઇયેષ શેખસ્ય ગૃહે પ્રયાતું સુરેન્દ્રધાત્રીવ સુપર્વસૂરિઃ ॥ ૧૩૨ ॥

તતઃ શેખવાચ્યશ્રવણાનન્તરમેષ હીરવિજયનામા વ્રતીન્દ્રઃ શ્રમણશક્રઃ સૂરિઃ શેખસ્ય
ગૃહે મન્દિરે પ્રયાતું ગન્તુમિયેષ વાઙ્મતિ સ્મ । કિં કૃત્વા । ધાત્રીસહસ્રનેત્રસ્ય પૃથિવી-
પુરંદરસ્યાકબ્જસ્ય તત્પૂર્વોક્તં ભાષિતં કથિતમ્ । વચનમિત્યર્થઃ । નિશમ્યાકર્ણ્યં । ક ઇવ
કસ્મિન્ ગન્તુમ્ । સુપર્વસૂરિરિવ । યથા સુપર્વેણાં દેવાનાં સૂરિરાચાર્યઃ પાઠયિતા વાચ-
સ્પતિઃ સુરેન્દ્રસ્ય નાકિનાયકસ્ય ધાત્રિઃ વ્રજયન્તનામનિ પ્રાસાદે ગન્તુમિચ્છતિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ દેવોના આચાર્ય બૃહસ્પતિ ઇંદ્રના “વૈજયંત” નામના પ્રાસાદમાં જવાને
છત્થે, તેમ આચાર્યદેવે શેખ દ્વારા કહેવાએલા અકબર બાદશાહનો સંદેશ સાંભળીને,
શેખના ઘેર જવાની છત્થા કરી. ॥ ૧૩૨ ॥

શુશ્રૂષમાણસ્ય વિશિષ્ય શિષ્યસ્યેવાસ્ય શેખસ્ય વૃષા મુનીનામ્ ।

મેહં મહીપાલગૃહોપકળ્પે પવિત્રયામાસ પદારવિન્દૈઃ ॥ ૧૩૩ ॥

मुनीनां वृषा वासवः सूरिर्महीपालस्य पतिसाहेगृहस्य प्रासादस्योपकण्ठे संनिधाने
अस्याबलफैजनाम्नः शेखस्य गेहं भवनं पदरविन्दैश्चरणकमलैः । पूज्यत्वाद्वहुवचनम् ।
पवित्रयामास पावनीकुरुते स्म । अस्य किं चिकीर्षमाणस्य । शुश्रूषमाणस्य सूरिसेवां
विधातुमीहमानस्य । कथम् । विशिष्य विशेषप्रकारेण स्वसेव्याधिक्येन । कस्येव ।
शिष्यस्येव । यथा विनेयकः गुरोः स्वस्याचार्यस्योपाध्यायस्य य रत्नाधिकस्य वा
विशिष्य सर्वान्तेवासिवर्गेभ्योऽत्यभ्यधिकां परिचर्यां विधत्सति स्वयं सुशिष्यत्वात्स्व-
गांपवर्गादिसुखसाधकत्वाच्च ॥ इति साहिसिंदिष्टवचनश्रवणपूर्वं शेषगृहगमनम् ॥

श्लोकार्थः

जेम विनयी शिष्य आचार्यनी विशिष्य प्रकारनी सेवा करवानी छुंछा करे, तेम आचार्य
देवनी विशिष्य प्रकारनी शुश्रूषा करवाने छुंछता जेवा आदशाहना भडेलनी समीपमां रडेला
शेख अण्डुल ईशना लवनने आचार्यदेवे पोताना अरबुारविंदथी पवित्र कथुं. ॥ १३३ ॥

संदेहसंदोहमहाम्बुवाहमहाबलेन व्रतिवासवेन ।

बोद्धा श्रुतेः श्राद्ध इव स्वधाम्नि धर्म्यां स गोष्ठीमनुतिष्ठति स्म ॥ १३४ ॥

स शेखः स्वधाम्नि निजनिकेतने व्रतिनां महाव्रतभृतां यतीनां वासवेन मघोना सह
धर्म्या धर्मसंबन्धिनीं गोष्ठीं वार्तामनुतिष्ठति स्म कृतवान् । किंभूतेन व्रतिवासवेन । संदेहाः
संशयाः शास्त्रविचारणोद्भवाः मानसिका वा तेषां संदोहाः समूहा एव महान्तो घोर-
ज्ञानान्धकर्तारः अम्बुवाहाः घनाघनाः तेषां विध्वंसने मूलोन्मूलने नामशेखीकरणे महाबलः
प्रलयपवनस्तेन । किलक्षणः शेखः । श्रुतेः शास्त्रस्य बोद्धा अवगन्ता प्रवीणः । यदुक्तम्—
'पात्रे त्यागी गुणे रागी भोगी परिजनैः समम् । शास्त्रे बोद्धा रणे योद्धा पञ्चाङ्गः पुरुषः
स्मृतः ॥' इति सूक्ते । क इव । श्राद्ध इव । यथा कश्चिदागमावबोधक उपासकः केनापि
सूरिणा समं धर्म्या गोष्ठीं विधत्ते ॥

श्लोकार्थः

संशयोना समूहइपी घोर अधकारने करनारा सेधोना नाश करवा भाटे प्रलय-
काणना पवन समान सूरीन्द्रनी साथे श्रावकनी जेम पोताना घरमां शास्त्रश शेखे
धर्मगोष्ठी करी. ॥ १३४ ॥

હિંસાદયે નિર્દિશતી વિરોધિધમે' મિથઃ સ્વીયતદીયશાસ્ત્રે ।

ક્ષીરામ્ભસોર્હસમિવાધિગત્ય તયોર્વિવેક્તારમસૌ પુનસ્તમ્ ॥ ૧૩૫ ॥

પુપોષ ભાષાં સ્વમુલ્લેન શેષઃ પુરો વિનેયાયિતવૃત્તિરસ્થ ।

નતિં દધાનો વિનયાદધીતાં પાળૌ પ્રણીતાત્સુગુણાદિવાસ્ત્રાત્ ॥ ૧૩૬ ॥

અસૌ સ્વસન્નનિ સૂરેરાનેતા શેષઃ અસ્ય હીરસૂરેઃ પુરોઽયે સ્વમુલ્લેન નિજવદનેન કૃત્વા ભાષાં વાળૌ પુપોષ પુણ્નાતિ સ્મ પુષ્ટાં ચકાર । ઉવાચેત્યર્થઃ । કિંબૂતઃ । વિનેયા-યિતા વિનેયોઽન્તેવાસી શિષ્યસ્તદ્વદાચરિતા વૃત્તિર્મનોવાક્કાયવ્યાપારો यस્ય । અતઃ યથા કિં કુર્વાણઃ । નતિં નમ્રતાં વિનયનેન પ્રહ્લીભાવ' દધાનો વિભ્રાણઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—પાળૌ રણશૂરતયા સ્વહસ્તે પ્રણીતાત્કૃતાત્ । ગૃહીતાદિત્યર્થઃ । તથા સુગુણાત્ સુ શોભના જગ-જ્જનમનોરજ્જકા ધૈર્યૌદાર્યગામ્ભીર્યાર્જવમાર્દેષાદિમા ગુણા મનોહ્રો હંકારવિવિધાસિતાનેક-શાત્રવો ગુણો મૌર્વી ચ યસ્મિન્ તાદૃશાદસ્ત્રાત્કોદણ્ડાત્ । 'ધનુશ્ચાપોઽસ્ત્રમિત્વાસઃ કોદણ્ડ' ધન્વ કાર્મુકમ્' इति हैम्याम् । અધીતાં પઠિતામિવ । યદુક્તમ્—'નમણી રમણી વહુગુણી વિહુપલ્લિવંશવિશુદ્ધ । પુણ્યવિના ન વિપામિદ્ કરિધણુહીધરિભજ્જ ॥ इति सूक्ते । તથા 'શશ્વદ્વાણઘ્નિત્રીયેન નમ્રદાકારધારિણા । ધનુષેવ ગુણાદૃશ્યેન નિઃશેષો રક્ષિતો જનઃ ॥' इति चम्पूकथायामपि । કિં કૃત્વા । મિથઃ પરસ્પરં વિરુદ્ધ્યેતે इत्येवंशीलौ धर्मौ स्वभावौ ययोः । 'ધર્મૌ યમોપમાપુણ્યસ્વભાવાચારધન્વસુ । સંસર્ગૌઽર્હંત્યહિંસાદૌ ન્યાયોપનિષદો-રપિ ॥' इत्यनेकार्थः । તથા હિંસા નિર્મન્તુજન્તુવ્યાપાદનં તથા દયા જગજ્જીવાનાં સ્વપ્રાણ-વદ્રક્ષણં તે નિર્દિશતી પ્રરૂપયતિ સ્વીય' યવનજાતિસંબન્ધિ તથા તદીય' સૂરિશાસનસંબન્ધિ ચ ઉભે શાસ્ત્રે અધિગત્ય વિદિત્વા । પુનરપરાર્થાન્તરે । પુનઃક્રિતીયવારમુચ્યતે । વા इति पुनःशब्दार्थः । ક્ષીરામ્ભસોર્દુર્ગધજલયોર્હંસં સિતચ્છદમિવ તયોર્હિંસાદયાશાસ્ત્રયોર્વિવેક્તારમ્ इदं सम्यक्प्ररूपणमिदमसमीचीनं प्ररूपणं च, अयं स्वर्गावपर्गसाधकः पन्थाः अयं च दुर्गदुर्गतिमार्गः इयं च निःस्पृहाणामुक्तिः एषा च रसनादिरसलम्पटानामुक्तिरित्यादि विवेचनकर्तारं तं वशीन्द्रं जितेन्द्रियाणां पुरंदरं च अधिगत्त्य विज्ञाय मनसि निश्चित्य ॥

શ્લોકાર્થ

પરસ્પર વિરોધી એવા હિંસા અને ધ્યાની પ્રરૂપણ કરનારા સ્વશાસ્ત્ર અને પરશાસ્ત્ર (જૈનશાસ્ત્ર અને કુરાન શાસ્ત્ર) માં ક્ષીર અને નીરનો ભેદ કરનારા હંસ એવા આચાર્યદેવને બાણીને, શિષ્યવૃત્તિ ધારણ કરનારા અને હાથમાં ધારણ કરાએલા દોર સહિત ધનુષ્ય

श्लोकार्थः

पासेथी जाले शीजेदी न होय तेवी नअताने धारण करनारा शेअ अण्डुदे सुरिणी
आगण स्वभुजे वाणीने पुष्ट करी. ॥ १३५ ॥ १३६ ॥

अथ स्वमतानुशिष्टिपृच्छा—

पैगम्बरैः समयेषु सरे पुरातनैर्व्याहृतमेतदास्ते ।

निक्षिप्यते न्यास इव क्षमायां यमातिथिर्यो यवनस्य वंश्यः ॥ १३७ ॥

खुदाहयश्रीपरमेश्वरस्यास्थानीं स्थितस्याधिपतेरिवोर्व्याः ।

उत्थाय पृथ्व्याः परिवर्तकाले गन्ता समग्रोऽपि जनः पुरस्तात् ॥ १३८ ॥

हे सरे, नेाऽस्माकं पुरातनैः प्राचीनैः पैगम्बरैः । केचनास्मन्मार्गप्रवर्तकाः विशिष्ट-
सिद्धिबुद्धिभाजो महापुरुषा अभूवन्, तेऽस्मन्मते पैगम्बर इति संज्ञकाः प्रोच्यन्ते ।
तैस्तत्कृतेषु समयेषु शास्त्रेषु मध्ये पतन्मया श्रीमत्पुरो निवेद्यमानं व्याहृतं भाषित-
मास्ते । पतत्किम् । यः कश्चन यमस्य कृतान्तस्य अतिथिः प्राबुणकः । मृत इत्यर्थः ।
यवनस्य । जातावेकवचनम् । तुरुष्कस्य वंश्यो गोत्रजन्मा तुरुष्को न्यासो निःक्षेप इव
स्थापनिके च क्षमायां भूमध्ये निक्षिप्यते स्थाप्यते । स क्षोणीनिक्षिप्तः समग्रः समस्तो-
ऽपि यवनवंश्यः तुरुष्कजातीयः परिवर्तकाले कल्पान्तकाले पृथ्व्या भूगर्भादुत्थाय बहि-
र्निर्गत्य स्वस्वस्वरूपेण खुदा इत्यस्मत्परंपरायां नाम यस्य तादृशस्य श्रिया समग्रलक्ष्म्या
युक्तस्य परमेश्वरस्य समग्रहिन्दुवर्गैर्व्याप्यमानस्य जगदीश्वरस्य पुरस्तादग्रे गन्ता गमि-
ष्यति । किंभूतस्य खुदाहयश्रीपरमेश्वरस्य । आस्थानीं स्वास्थानसभामागत्य स्थितस्य
उपविष्टस्य । कस्येव । अधिपतेरिव सभामासीनस्य उर्व्यां भूमेर्भर्तुर्नृपस्याग्रे समस्तोऽपि
जनः समासीति स्वस्वन्यायनिर्मापणार्थम् ॥

श्लोकार्थः

“ हे आचार्य देव, आमारा प्राचीन पयगंभरोजे शास्त्रभां आ प्रभाणे कथुं छे
हे ‘भरी गयेसा यवनने पृथ्वीभां थापणुनी जेम हाटवाशी, न्यारे पृथ्वीने प्रलय थाय

છે, ત્યારે તે દાટેલો યવન, સ્વરૂપે ' ખુદા ' છે એવા નામવાળા પરમેશ્વરની સભામાં સમસ્ત મનુષ્યોની આગળ તે બંધ છે, જેમ રાજસભામાં બેઠેલો પુરુષ રાજાની પાસેસહુથી પહેલાં બંધ તેમ દાટેલો યવન ખુદાની સભામાં સૌથી પહેલો બંધ છે." ॥ ૧૩૭ ॥ ૧૩૮ ॥

આદર્શિકાયામિવ પુણ્યપાપે સંક્રામ્ય સંશુદ્ધિનિજોપલબ્ધો ।

વિધાસ્યતે સાધુ સ તત્ર તસ્ય ન્યાયં નિરસ્ય સ્વપરાનુરોધમ્ ॥ ૧૩૯ ॥

હે સૂરે, સુદાહ્ય: પરમેશિતા તત્ર સભામધ્યે સર્વસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય યવનજનસ્ય સાધુ સમ્યક્પ્રકારેણ યથા સ્વાત્તથા ન્યાયં સદસદ્યવહારવિચારં વિધાસ્યતે સ્વયમેવ કરિ-
ષ્યતે । કિં કૃત્વા । અર્થે સ્વઃ સ્વકીયો મદીયઃ, અર્થે ચ પરઃ પરકીયઃ ન મત્પક્ષાશ્રિતઃ,
इति यज्ज्ञानं' સ તુ સાંસારિકવ્યવહારઃ તયોઃ સ્વપરયોરનુરોધો વદ્યાપ્રહોઽથ વા તયોરેવ
બોધો જ્ઞાનં તં નિરસ્ય ત્યક્ત્વા । યદુક્તમ્—'અર્થે નિજઃ પરો વેતિ ગણના લઘુચેત-
સામ્ । ઉદારચરિતાનાં તુ વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્ ॥' इति । પુનરપિ કિં કૃત્વા । આદર્શિકા
હસ્તકનિર્મુક્તા પૃષ્ઠે ચ ગ્રહણાર્હા કેવલા દર્પણિકા । મેવાતમણ્ડલાદૌ આદર્શિકેત્યુચ્યતે ।
તસ્યામિવ સમ્યક્પ્રકારેણ શુદ્ધા નિર્મલા નિષ્પાપા વા સ્વપરવ્યવસાયવિરહિતા નિજસ્યા-
ત્મન ઉપલબ્ધિર્મતિર્જ્ઞાનમ્ । 'પ્રેક્ષાપ્રતિપત્તપ્રજ્ઞાપ્રેક્ષાચિદુપલબ્ધયઃ' इति हैम्याम् । તસ્યાં
પુણ્યપાપે અર્થાધવનજનસ્ય સુકૃતદુષ્કૃતે સંક્રામ્ય સ્વહૃદયે પ્રતિબિમ્બયિત્વા । વિચાર્યંત્યથઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સૂરિવર, ખુદાની સભામાં ગયેલા શુદ્ધ યવનનો સ્વકીય અને પરકીય એવા ભેદનો ત્યાગ કરીને દર્પણુ એવા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનમાં પુણ્ય પાપનું સંક્રમણુ કરીને ખુદા સદ્અસદ્ વ્યવહારના વિચારરૂપ સમ્યક્પ્રકારે ન્યાય કરશે ? (કહ્યું છે કે : આ સ્વ અને આ પર,—આવો પક્ષપાત તુરંજ હૃદયવાળો કરે છે, પરંતુ ઉદાર હૃદયવાળાને તો સારીય વસુધા કુટુંબરૂપે હોય છે." ॥ ૧૩૯ ॥

विमृश्य विश्राणयिता फलं स श्रेयोहसोस्तस्य ततोऽनुरूपम् ।

मस्तरगोधूमयवादिधान्यबीजस्य सस्योत्करमुर्वरेव ॥ १४० ॥

તતસ્તત્સદસજ્ઞાનાનન્તરં સ સુદાભિઃ પરમેશ્વરઃ વિમૃશ્ય અનેનૈવંચિધં કર્મ
વિનિર્મિતમ્ અતઃપતસ્ય રૂદ્રશમેવ ફલં પ્રદત્તં વિલોકયતે इति स्वमानसे विचार्य ।
यदुक्तम्—‘यद्यावद्यादृશं येन कृतं कर्म शुभाशुभम् । तत्तावत्तादृशं तस्य फलमीशः प्रय-
च्छति ॥’ इति चम्पूकथायाम् । एतद्वचनात् तस्य यावद्यवनजनस्य श्रेयोहंसीः पुण्यपाप-
योरनुरूपमुचितं फलं सुखदुःखानुभवनरूपं विश्राणयिता स्वस्तनीप्रयोगः प्रदास्यति ।
केव । उर्वरेव । यथा सर्वसस्या यत्रोप्तमात्राणि सर्वाण्यपि धान्यानि सम्यक् निष्पद्यन्ते
सोर्वरेत्यभिधीयते । तावृशी धरित्री । मसूरा मालवमण्डले बहुप्रसिद्धाः, गोधूमाः सर्व-
त्रापि ख्याताः, तथा यवा अर्बुदपरिसरे अतिशयेन प्रथिताः प्रायशस्तु सर्वत्रापि विश्रुताः,
एते प्रयोऽप्यादौ येषां तेषामपरेषामपि धान्यानां बीजं योनिनिबन्धस्य योग्यं सस्योत्क-
रनिबद्धं विश्राणयति प्रदत्ते । सर्वसस्यायां भूमौ यादृशं धान्यमुप्यते तादृशमेव
लूयते इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સદ્સસ્યા (વપન કરવા માત્રથી ક્ષણ આપનારી પૃથ્વી મસૂર, ઘઉં અને જવ
આદિનાં બીજને અનુરૂપ ક્ષણ આપે, તેમ ખુદા તેનાં પુણ્ય-પાપનો વિચાર કરીને તેને
અનુરૂપ સુખદુઃખાદિ ક્ષણ આપે છે, (કહ્યું છે કે : ‘જેણે જેવા પ્રકારનું કર્મ કર્યું’
હોય તેને તેવા પ્રકારનું ક્ષણ આપે છે’) ॥ ૧૪૦ ॥

નાવોઽમ્બુથેઃ કૂલમિવાનુકૂલવાતેન ભિસ્તિ ગમિતા અનેન ।

મોક્ષ્યન્તિ મોગ્યાદ્ભુતમોગમજ્જિતાઃ કેઽપિ તતઃ સુખાનિ ॥ ૧૪૧ ॥

તતઃ પુણ્યફલદાનાદનેન સુદાસંજ્ઞેન પરમેશ્વરેણ કેઽપિ પુણ્યભાજિનો યત્રના ભિસ્તિ
સ્વર્ગો ગમિતાઃ પ્રાપ્તિતાઃ સન્તો મોગ્યાઃ મોક્ષતું યોગ્યાઃ અથ વા મુક્ત્યન્તે નિરન્તરસાતં
યેસ્તાનિ મોગ્યાનિ તૈઃ પુણ્યપરિકૈઃ કૃત્વા અદ્ભુતાભિરાશ્ચર્યકારિણીભિર્મોગાનાં વિવિધસુખા-
નાં નાનાપ્રકારહૃદયંગમાભ્યવહારાણામાભરણવસનાગણિતમણિમૈત્તિકસ્વર્નાદિધનાનામથવા
રૂદ્ર લોકે રાજ્યાદિલક્ષ્મીગાં મજ્જીભિઃ રચનાભિઃ તરજ્જિતાઃ પ્રમોદમેદસ્થિતાં ગતાઃ સન્તઃ ।
‘મોગસ્તુ રાજ્યે વેદ્યાશ્રુતો સુલે । ધનેઽદ્વિકાય રુગયોઃ પાતાલાભ્યવહારયોઃ ॥’ इत्यनेकार्थः ।
સુખાનિ શર્માણિ મોક્ષ્યન્તિ । કા ઇવ । નાવ ઇવ । યથા યાનપાત્રાણિ તાત્સ્થ્યાત્તદ્યપદેશ

इति न्यायाज्ञौजना अनुकूलेन स्वाभिलषितस्थानप्राप्तिकारिणा वातेन अम्बुधेः समुद्रस्य
कूलं तटं वेलाकूलं वा लम्बिताः सन्तः सुखं सांसारिकं सातं भुञ्जन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જહાજ અનુકૂલ પવનથી સમુદ્રના કાંઠે સુખપૂર્વક આવે છે, તેમ ખુદાની
મહેરખાનીથી કેટલાયે પુણ્યવંત સ્વર્ગમાં ગયેલા અદ્ભુત લોગોની રચનાથી
પુષ્ટ થયેલા સાંસારિક સુખો લોગવે છે. ॥ ૧૪૧ ॥

इयेनैः शकुन्ता इव पीड्यमानाः कुम्भाः कुलालैरिव पच्यमानाः ।

तद्गोप्तृभिर्दोयकिमेनसान्ये प्राप्स्यन्ति दुःखान्यपि तेन नीताः ॥ ૧૪૨ ॥

अपि पुनस्तेन खुदाख्यपरमेष्ठिना अन्ये कुकर्मकारिणो यवनजनाः पनसा पचेलिमेन
पापेन कृत्वा दोयकिं नरकं नीताः संप्रापिताः सन्तो दुःखानि महाकष्टानि प्राप्स्यन्ति
लप्स्यन्ते । किं क्रियमाणाः । इयेनैः शशादनैः सिञ्चानकैः । ‘इयेनः पत्री शशादनः’
इति हैम्याम् । शकुन्ता विहंगमा इव तद्गोप्तृभिः तस्य नरकस्य गोप्तृभिः गोपायन्तीति
गोप्तारस्तैनरकपालकैः । ‘नरयस्सरकेपाला केहिं परिवेया अच्छि । तदुत्तरे नरकरं केहि—’
इति विदग्धमुखमण्डने । पीड्यमानाः खादनाक्षिकर्षणमारणादिप्रकारैः सततं संताप्य-
मानाः । पुनः किं क्रियमाणाः । कुलालैः कुम्भकारैः कुम्भाः कलशा इव इष्टिकावत्पाचन-
कटाहोष्णतैलाद्युत्कालनाग्निक्षेपणतप्तत्रपुमानादिना निरन्तरं पच्यमानाः पश्चिक्रियां पक्वतां
भ्रष्टतां नीयमानास्तद्गोप्तृभिरेव ॥

શ્લોકાર્થ

વળી, પોતાનાં જ હુકુત્યોથી નરક ગતિમાં ગયેલા પુણ્યકર્મી મવનો, જેમ
સીંચાણ વડે પક્ષીઓ પીડાય, જેમ કુંભારો વડે ઘડાઓ પકાવાય, તેમ નરકપાલો
વડે મહાભયંકર દુઃખો પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૧૪૨ ॥

કુરાનવાક્યં કિમિદં યથાર્થં મહાત્મનાં વાક્યમિવાસ્તિ સૂરે ।

ઇવ પ્રસૂને ગગનસ્ય તસ્મિન્નુતામ્યુદેતિ વ્યભિચારિભાવઃ ॥ ૧૪૩ ॥

હે સૂરે, મહાત્મનામધિતથવાચામુત્તમાનાં ભાષિતં વચનમિવ યવનનાનાં કિં યચ્છાસ્ત્વં કુરાનમિત્યુચ્યતે इदં યન્મયા શ્રીમત્પુરસ્તાત્પૂર્વં પ્રતિપાદિતં કુરાનસ્ય યવનશાસ્ત્રવિશેષસ્ય વાક્યં વચનમ્ । કિમિતિ પ્રશ્ને । યથાર્થં સત્યમસ્તિ । ઉતાથ વા ગગનસ્ય પ્રસૂને આકાશકુસુમ ઇવ તસ્મિન્ કુરાનવાક્યે વ્યભિચારિભાવોઽસત્યત્વમમ્યુદેતિ પ્રકટીભવતિ । इदં સત્યમસત્યં વા તત્સમ્યક્ નિશ્ચિત્ય વાચ્યમિત્યર્થઃ ॥ ઇતિ શેખસ્ય સ્વશાસ્ત્રાનુસારિપ્રશ્નઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે સૂરિદેવ, મેં કહેલું કુરાનનું વચન આપત પુરુષના વચનની જેમ સત્ય છે ? અથવા આકાશપુષ્પની જેમ વ્યભિચાર ભાવને પ્રગટ કરતું અસત્ય છે ?” ॥ ૧૪૩ ॥

इदं निगद्य व्यरमत्स तस्य बुभुत्सया वाङ्मयवेदितायाः ।

ततो विडौजा यतिनामिवैकधुरां सिताया भणति स्म वाणीम् ॥ ૧૪૪ ॥

સ પ્રશ્નકર્તા શેખ इदં પૂર્વોક્તં નિગદ્ય કથયિત્વા વ્યરમદ્વિરરમ । મૌનં કૃત્વા સ્થિત ઇત્યર્થઃ । કયા । તસ્ય સાહિના ધર્મગોષ્ઠીમનુષ્ઠાતુમાહૂતસ્ય હીરસૂરિવાઙ્મયાનાં સ્વપર-સમયશાસ્ત્રાણાં વેતિ સમ્યગ્ જાનાતીત્યેવંશીલો વેદી તસ્ય ભાવો વેદિતા તસ્યા જ્ઞાનુતાયા બુબુત્સયા બોદધુમિચ્છયા । તતઃ શેખે મુખે જોષે કૃતે સતિ શેખપ્રશ્નનન્તરં વા યતિનાં સાધૂનામ્ । ‘વ્રહ્મશર્મભરચારુ યતીવ’ ઇતિ નૈષધે । મત્વર્થી યનપ્રત્યયઃ । વિડૌજા ઇન્દ્રઃ સૂરિવાર્ણી ભણતિ સ । ઉવાચેત્યર્થઃ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સિતાયાઃ શર્કરાયાઃ પદ્મધુરામિવ પદ્મં ધુરં વહતીત્યેકધુરાં સદશામ્ । ‘પદ્મધુરીણૈકધુરાવુભાવેકધુરાવદૌ’ ઇતિ હૈમ્યામ્ ॥

શ્લોકાર્થ

શાસ્ત્ર જોવા આચાર્યદેવ પાસેથી જાણવાની ઇચ્છાથી આ રીતે પ્રશ્ન કરીને શેખે મૌન ધારણ કર્યું. ત્યારબાદ સૂરીન્દ્રે સાકરની સહોદરી જેવી વાણીને ઉચ્ચારી. ॥ ૧૪૪ ॥

નિરઙ્ગનઃ કમ્બુરિવ વ્યપાસ્તનિઃશેષદોષઃ પુનર્યમેવ ।

જ્યોતિર્મયો વદ્ધિરિવાસ્તમૂર્તિર્મીનાઙ્કવદ્યઃ પરમેશિતાસ્તે ॥ ૧૪૫ ॥

યઃ પરમેશિતા કમ્બુઃ શઙ્ખ ઇવ નિર્ગતમઙ્ગનં રજઃ આદિર્લેપો यस્ય નિરઙ્ગનઃ કર્મ-
મલ્લેપરહિતઃ । ‘સઙ્ખો ઇવ નિરઙ્ગને’ इति कल्पसूत्रोक्तेः । पुनर्यः अर्यमेव भास्वानिव
व्यपास्ता निर्मूलमुच्छेदिता निःशेषाः समस्ता दोषा अपगुणा रात्रयश्च येन । पुनर्यो
वद्विरग्निरिव ज्योतिर्मयः परमतेजःस्वरूपः । यदुक्तम्—‘तेजोमयोऽपि पूज्योऽपि धातुना
नीचजातिना । संगतः सहते वद्विर्धनघातजयातनाम् ॥’ इति । पुनर्मીनाङ्क इव कंदर्प
इवास्ता त्यक्ता मूर्तिः शरीरं येन । स्मरस्यानङ्गत्वात् । आस्ते । ‘सत्तायामस्त्यास्ते’ इति
क्रियाकलापे । तथा ‘आस्ते शतमधिश्रिति भूपास्तोयराशिरसिते खलु कृपाः’ इति नैषधे ।
आस्ते आसाते आस्ते इति बहुवचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

“પરમેશ્વર શંખ જેવા નિર્લેપ છે, સૂર્ય જેવા નિર્દોષ છે, અગ્નિ જેવા
‘જ્યોતિર્મય’ છે, તેમજ કામદેવ જેવા અશરીરી છે. કહ્યું છે કે “જ્યોતિર્મય અને
પૂજ્ય એવો પણ અગ્નિ ધાતુ (નીચ જાતિ) ની સંગત કરે છે, તો તેને પણ વધુના
ધા સહન કરવા પડે છે.” ॥ ૧૪૫ ॥

भवभ्रमीभङ्गिभरो भवीव किं रूपमाधाय सभागमी सः ।

क्षेप्ता पुनर्दोयकिभिस्तिगत्योर्जनस्य कं हेतुमिह प्रतीत्य ॥ १४६ ॥

સ પરમેશ્વરઃ ભવેષુ સંસારપરમ્પરાસુ ભ્રમીણાં ભ્રમણીનામ્ । ‘અપિ ભ્રમીભઙ્ગિભિરા-
વૃતાઙ્કમ્’ इति नैषधे । भङ्गयो रचना नरकतिर्यङ्गुरदेववैचित्र्यस्तासां भरः समूहो यस्य
तादृशो भवी जीवः । ‘स पुनर्भवी जीवः स्यादसुमान्’ इति हैम्याम् । संसारपर्यटनशी-
लजन्तुरिव । यथा जीवः संसारे बभ्रम्यमाणः सन्नानारूपाण्यादत्ते तथा संसारी जीव
इव । किं कीदृजजातीयं रूपं देवनरादिसंबन्धि कीदृशं शरीरमाधाय कृत्वा सभां परिषदं
गमिष्यति उपवेक्ष्यति इति सभागमी । पुनः स खुदा इह जगति कं हेतुं रागद्वेषादिके
कारणम् । रागद्वेषौ विना शुभाशुभकारकत्वं न स्यात् । तस्य तु तावेव न स्तः । ततः
कं हेतुं प्रतीत्य समाश्रित्य जनस्य दोयकिभिस्तिनाम्योर्नरकस्वर्गलक्षणयोगेत्योः क्षेप्ता
क्षेप्स्यति । हेतुरत्र नास्त्येव । हेत्वभावात्तत्र क्षेपणमपि न घटते ॥

શ્લોકાર્થ

‘ભવપરંપરામાં પર્થટન કરી રહેલા સંસારી જીવની જેમ ખુદા (ઈશ્વર) કેલું
૩૫ ધારણ કરીને સભામાં જાય છે? શુભાશુભ કર્મનાં કારણ ૩૫ રાગદ્વેષનો જેમણે ક્ષય
કર્યો છે, એવા ખુદા (ઈશ્વર) કયા કારણથી માણસને નરક અથવા સ્વર્ગમાં
ફેંકે છે? ॥ ૧૪૬ ॥

સુખાસુખાનિ પ્રભવિષ્ણુ દાતું પચેલિમં પ્રાક્તનમેવ કર્મ ।

તસ્યૈવ તત્કારણતાસ્તુ મજ્જાગલસ્તનેનેવ કિમત્ર તેન ॥ ૧૪૭ ॥

હે શેખ, સુખાસુખાનિ સૌખ્યાનિ દુઃખાનિ ચ દાતું પ્રભવિષ્ણુ સમર્થ પ્રાક્તનં
પૂર્વજન્માર્ચીણં પચેલિમં પરિપાકં પ્રાપ્તં કર્મૈષ નાન્યઃ કોઽપિ તત્તસ્માત્કારણાત્ તસ્યૈવ
કર્મણ યથ કારણતા જગત્કર્તૃતાસ્તુ । અત્ર જગતિ મજ્જાગલસ્તનેનેવ છાગિકાનિગરણજેન
પયોધરેણેવ પ્રાયેણેવ તેન કેનચિત્કલ્પિતેન જગત્કર્તા કિમસ્તુ યદિ અજાકપ્તોદ્ભૂતસ્તના
હુગ્ધં પ્રાદુર્ભવતિ તદા તસ્માદપિ વિશ્વસ્ટુષ્ટિર્ઘટતે ॥ इति કર્મણો જગત્કર્તૃત્વસ્થાપને
સુરિપ્રત્યુત્તરમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

‘હે શેખ, સુખદુઃખ આપવા સમર્થ જીવનનાં પૂર્વકૃત કર્મ જ છે; બીજો કોઈ
જગત્કર્તા નથી. અજગલમાંથી (અજ-અકરીના કંઠમાંથી) જે દૂધ ઉત્પન્ન થાય તો
ઈશ્વરથી સૃષ્ટિની રચના થતે ! અજગલ એવા કપોલ-કલ્પિત ઈશ્વરથી સર્ચું ! કર્મને
જ કારણ માનવાં જોઈએ.’ ॥ ૧૪૭ ॥

इदं गदित्वा विरते ब्रतीन्द्रे शेखः पुनर्वाचमिमांमुवाच ।

विज्ञायते तद्बहुगर्ह्यवाचि वीचीव तथ्येतरता तदुक्तौ ॥ ૧૪૮ ॥

इदं पूर्वोक्तं गदित्वा प्रत्युत्तरं प्रदाय ब्रतीन्द्रे विरते निवृत्ते सति शेखः पुनर्द्वितीय-
वारमिमामग्रे वक्ष्यमाणां वाचं वाणीमुवाच वक्ति स्म । तदेवाह—हे गुरो, तद्बहुगर्ह्यवाचि-

કારણાદ્વહુગદ્ધોં વાચાટસ્તસ્ય વાચિ વચને ઇવ તદુક્તૌ કુરાનવાક્યે તથ્યેતરતા કેવલં
મૃષાભાષિતૈષ વિજ્ઞાયતે ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે કહીને આચાર્યદેવ નિવૃત્ત થતાં શેખે ફરીથી કહ્યું ! “ હે સુરિદેવ,
આપનાં યુક્તિયુક્ત વચનોથી તો કુશનમાં કહેલી વાતો વાચાલ પુરુષનાં વચનની
જેમ અસત્યરૂપે ભાસે છે.” ॥ ૧૪૮ ॥

बभाण भूयः प्रभुरेतमेतत्स्रष्टा जगत्पूर्वमिदं विधत्ते ।

तत्केतुवत्सંहरते स पश्चात्ततोऽस्ति तस्याप्यसमશ्रमोऽसौ ॥ ૧૪૯ ॥

ભૂયો દ્વિતીયવારં પ્રભુઃ સ્રરિઃ ઇત શેખં પ્રતિ ઇતદિહૈવ વૃત્તે કથ્યમાનં બભાણ
ભણતિ સ્મ । નિજગાદેત્યર્થઃ । તદેવ નિર્દિશતિ—હે શેખ, યદિ સ સ્રષ્ટા જગત્કર્તા ઇદં
સુરાસુરનરનારકલક્ષણં જગદ્વિશ્વં વિધત્તે નિર્મિમીતે પ્રથમં સકલજગજ્ઞાનં નિષ્પાદ્યતિ,
પશ્ચાત્સ ઇષ સ્રષ્ટા વિધાતા કેતુવદ્ધૂમકેતુરિવ તત્સ્વેનેવ કૃતં વિશ્વં સંહરતે ક્ષયં નયતિ ।
તતઃ કારણાત્ તસ્યાપિ જગત્કર્તુરપિ । અયમસમોઽસાધારણઃ શ્રમઃ કશોઽસ્તિ વિધતે,
ન પુનઃ કદાચનાપિ સ્વાસ્થ્યં યદેકં ઘટયતિ પરં મનતીતિ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે પુનઃ શેખને કહ્યું “ હે શેખ, જો જગત્કર્તા ઇશ્વર પહેલાં જગતનું
સર્જન કરે, અને પછી પોતે જ તેનો સંહાર કરે, ઇશ્વરનો આ શ્રમ શું કોઈ
અસાધારણ કોટિનો કહેવાય ? નહીં જ.” ॥ ૧૪૯ ॥

कर्ता च हर्ता निजकर्मजन्यवैचित्र्यविश्वस्य न कश्चिदस्ति ।

वन्ध्यात्मजमेव तदस्तिभावोऽसन्नेव चित्ते प्रतिभासते तत् ॥ ૧૫૦ ॥

હે શેખ, નિજસ્યાત્મનઃ કર્મેણા સ્વપ્રાચીનજન્માચીર્ણસુકૃતદુષ્કૃતરૂપેણ કર્મેણા
જન્યમુત્પાદ્યં વૈચિત્ર્યં રચનાયા વિચિત્રત્વં નાનાત્વં યસ્ય તાદૃશસ્ય વિશ્વસ્ય જગતઃ ।

કશ્ચિત્કર્તા નિષ્પાદકઃ ચ પુનર્હતાં સંહારકઃ સર્વથા નાસ્ત્યેષઃ । તત્કારણાત્તસ્ય જગત્કર્તુર
સ્તિભાવઃ સત્તા વિદ્યમાનત્વમસન્નેભ અવિદ્યમાન એવ પ્રતિભાસતે મમ ચિત્તે । મન્મન-
સીતિ ભાવઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે શેખ, પોતાનાં શુભાશુભ કર્મોથી જેની વિચિત્રતા ઉત્પન્ન થયેલી છે તેવા
પ્રકારનો જગતનો કર્તાહતા કર્મ સિવાય બીજો કોઈ જ નથી; તે માટે મારા
ચિત્તમાં તો જગત્કર્તા ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ વધ્યાપુત્રની જેમ અસત્યરૂપે જ
ભાસે છે.” ॥ ૧૫૦ ॥

શેઠં તમિત્થં કૃતપૂર્વપક્ષં સંબોધ્ય સિદ્ધાન્તવચોભિરેષઃ ।

ધર્મં નિધત્તે સ્મ તદીયચિત્તે કૃષીવલો બીજમિવોર્વરાયામ્ ॥ ૧૫૧ ॥

एष स्वरिस्तदीये शेषसंबन्धिनि चित्ते मानसे दयारूपं धर्मं निधत्ते स्म स्थापयति
स्म । क इव । कृषीवल इव । यथा कर्षुकः उर्वरायां सर्वसस्यायां क्षेत्रभूमौ बीजं वपनो-
चितधान्यं निधत्ते वपति । किं कृत्वा । इत्थममुना प्रकारेण कृतो विहितः पूर्वपक्षो विप्र-
तिपत्तिर्येन । संदिग्धोऽर्थः पूर्वपक्षः । तं शेषं सिद्धान्तवचोभिर्निःसपत्नबुद्धिनिश्चयः
सिद्धान्तस्तस्य वाक्यैर्बचनैस्तद्वैर्वा प्रत्युत्तरैः । सिद्धान्तावलम्बेन पूर्वपक्षप्रतिक्षेपो भवति
इति व्युत्पत्तिर्नैषधनरह्याम् । संबोध्य बोधयित्वा ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જેટલ સર્વસંસ્થા કૃષ્ણરૂપ પૃથ્વીમાં બીજનું આરોપણ કરે તેમ આચાર્યદેવે
ચુકિતચુકત સિદ્ધાંતનાં વચનોથી સંબંધીને પૂર્વોક્ત રીતે પૂર્વપક્ષ સ્થાપીને શેખની
હૃદયભૂમિમાં હયાધર્મરૂપી બીજની સ્થાપના કરી. ॥ ૧૫૧ ॥

बभूव बलभावसरोऽधुना तद्विधीयतां नवाप्युचिते पदे सा ।

दत्त्वाल्पमङ्गाद्वहु गृह्यते यद्दर्मादि पात्रादिव बुद्धिमद्भिः ॥ ૧૫૨ ॥

શ્રુત્વેતિ શેઠસ્ય વચો વિધત્તે યાવત્સ વલભામ્નુચિતપ્રદેશે ।

અભાજિ ભૂજમ્ભભિદા સભાયા મધ્યં દિવો માનુમતેવ તાવત્ ॥ ૧૫૩ ॥

તાવત્તદૈવ તસ્મિન્નેવ કાલે ભૂજમ્ભભિદા પૃથિવીપુરંદરેણ અકબ્ધરસાહિસભાયાઃ સ્વપર્ણદો મધ્યમુત્સજ્જોડભાજિ સમાધીયતે સ્મ । સભાયાં સમાગત इत्यर्थઃ । કેનેવ । માનુમતેવ । યથા ભાસ્કરેણ તદૈવ તસ્મિન્નેવ વાસરે દિવો વ્યોમ્નો મધ્યમાશ્રિતમ્ । પતાવતા મધ્યંદિનાવસરોડપિ જાત इत्यर्थઃ । તાવત્કિમ્ । યાવદ્ધથા યસ્મિન્નેવ સમયે પ્રસ્તાવે ઉચિતે પ્રદેશે કર્ણરાજન્યભવને સ સૂરિર્વલ્ભાં ભોજનમાચામ્લં વિધત્તે કરોતિ । કર્તુમુપવિશતીત્યર્થઃ । કિં કૃત્વા । इत्यमुना પ્રકારેણ શેઠસ્ય વચો વાક્યં શ્રુત્વા આકર્ણ્ય । इति किम् । હે ગુરો, અધુના હિદાનીમ્ । યુષ્માકમિત્યધ્યાદિયતે । વલભાયા અશનસ્યાવસરઃ બભૂવ સંપન્નઃ । તત્કારણાત્ ક્વાપિ કુત્રાપિ ઉચિતે અસ્માકં યવનાનાં સન્નન્યનુચિતં હિન્દુવર્ગગૃહે શ્રીમતામાહારકરણયોગ્યે પદે સ્થાને વસત્યાદૌ વા ગત્વા સા વલભા વિધી-યતાં ક્રિયતામ્ । યત્કારણાદ્વુલ્લિમદ્ભિઃ પળિદતેઃ અલ્પં સ્તોકં ભાટકમાત્રં દત્વા અજ્ઞાતસ્થ-કાયાત્સકાશાત્ તપઃક્રિયા અનુષ્ઠાનાદિધર્મો ગૃહ્યતે । કથમ્ । બહુ ઘનતમં યથા સ્થાનથા કસ્માદિવ । પાત્રાદિવ । યથા સુપાત્રાય સાધવે સ્વલ્પમાત્રાદિકં દત્વા તસ્માદ્બહુ સ્વર્ગાપ-વર્ગાદિકમાદીયતે । યતઃ ‘દાનપાત્રમધમર્ણમિદૈકગ્રાહિ કોટિગુણિતં દિવિ દાયિ’ इति નૈષધેડપિ ॥ યુગ્મમ્ ॥

૧૫૩ાકાર્થ

“ હે ગુરુદેવ, હમણું આપને લોજનનો અવસર થયો છે, તો અમારા ઘરના કેાઈ ઉચિત સ્થાનમાં આપ લોજન કરી શકો છો ? કારણ કે જેમ સુપાત્રમાં થોડું પણ આપીને સ્વર્ગ અપવર્ગાદિ ફળ પ્રાપ્ત કરાય, તેમ પડિત પુરુષો કેહને ભાડારૂપે થોડું આપીને તેની પાસેથી (શરીર પાસેથી) ઘણું ગ્રહણ કરે છે.” શેખનાં આવાં વચન સાંભળીને બેટલામાં આચાર્યદેવ આહારગ્રહણ કરવા માટે બેઠા, તેટલામાં જેમ સૂર્ય દિવસના મધ્યભાગમાં આવે તેમ અકબર બાદશાહ રાજસભામાં પધાર્યા. ॥ ૧૫૨ ॥ ૧૫૩ ॥

ધર્મોદયસ્યેવ મુહૂર્તમાત્મગોષ્ઠીવિધાનાવસરં વિભાવ્ય ।

મહીમદેન્દ્રસ્તમથાજુહાવ મુનીન્દ્રમિન્દ્રાવરજોર્જિતશ્રીઃ ॥ ૧૫૪ ॥

અથ સ્વસ્યાં સભાયામાગમનાનન્તરં મહીમહેન્દ્રો ભૂમીન્દ્રોઽકબ્ધરસાહિસ્તં સ્વયં
ગુર્જરમણ્ડલાદાહૂતં મુનીન્દ્રં સૂરિરાજમાજુહાવ આકારયામાસ । સ કિલક્ષણઃ । ઇન્દ્રસ્ય
પુરંદરસ્યાવરજો લઘુબ્રાતા કૃષ્ણઃ । 'કાનુજે મમ નિજે દનુજારો જાગ્રતિ સ્વશરણે રણ-
ચર્ચા । યદ્ભુજાઙ્ગુપધાય જયાઙ્ગં શર્મણા સ્વપિમિ વીતવિશઙ્કઃ ॥' इति नैषधे ।
'दासार्हः पुरुषोत्तमोऽब्धिशयनोपेन्द्रावजेन्द्रानुजाः' इति हैम्यामपि । तद्वर्द्धिता प्रबला
श्रीर्लक्ष्मीर्यस्य । किं कृत्वाजुहाव । स्वस्यात्मनः अकब्धरसाहेरात्मनः गोप्ठीविधानस्य
सूरिणा समं धर्म्यवार्ताकरणस्यावसरं समयं विभाष्य विलोक्य । विज्ञायेत्यर्थः ।
उत्प्रेक्ष्यते—धर्मोदयस्य श्रीमज्जिनधर्मस्याभ्युदयस्य मुहूर्तं वेलामवसरमिव ॥

શ્લોકાકાથં

ત્યારબાદ ઇન્દ્રના લઘુબ્રાતા વિષ્ણુના જેવી પ્રબલ લક્ષ્મીવાળા અકબર બાદશાહે
ધર્મગોષ્ઠીને અવસર બાણીને આચાર્ય દેવને બોલાવ્યા. તે બાણે જૈન ધર્મના અભ્યુદયનું
સર્વોત્કૃષ્ટ મુહૂર્ત ન હોય ! ॥ ૧૫૪ ॥

શેઠસ્તતઃ સાધુવિધું વિશુદ્ધધર્મોપદેષ્ટારમદઃસમાજમ્ ।

સ્વસાધકસ્યાન્તિકમિષ્ટદેવં સિદ્ધિપ્રદો મન્ત્ર ઇવાનિનાય ॥ ૧૫૫ ॥

તતઃ સાહેરાકારણાનન્તરં શેઠોઽચ્છલકૈજઃ સાધુવિધું વાચંયમચન્દ્રમદઃસમાજમકબ્ધર-
સભામાનિનાય આનયતિ સ્મ । 'અદઃસમિત્સંમુલ્લેખાયૈવત—' इति नैषधे । अदःशब्दस्य
समासविधानम् । किंभूतं साधुर्विधुम् । विशुद्धो निर्दोषो यो धर्मो द्यामूलजिनाज्ञापूर्वक-
स्तस्योपदेष्टारं सम्यक् त्रिविध्यं वक्तारम् । क इव । मन्त्र इव । यथा साध्यसद्गुरुदत्तस-
प्रत्ययमन्त्रः स्वस्यात्मनो मन्त्रस्यैव साधकस्याराधयितुः अन्तिकं समीपमिष्टदेवं मन्त्रा-
धिष्ठायकसुरमानयति । किंभूतो मन्त्रः । सिद्धेरिष्टाभिलषितस्य प्रदो विश्राणयिता ॥

શ્લોકાકાથં

જેમ સિદ્ધમંત્ર પોતાના સાધકની પાસે મંત્રના અધિષ્ઠાયક દેવને લાવે, તેમ શેઠ
અબ્હુલકૈજ વિશુદ્ધ ધર્મના પ્રરૂપક આચાર્ય દેવને રાજસભામાં લઈ આવ્યા. ॥ ૧૫૫ ॥

વિશ્વત્રયીમીક્ષિતુમુત્સુકેન ત્રૈરૂપ્યભાજેવ શિવાઙ્ગજેન ।

શક્તિત્રિકેણેવ વપુષ્મતા વાનુગમ્યમાનસ્તનુજત્રિકેણ ॥ ૧૫૬ ॥

વિભાવ્ય વિસ્મેરવિલોચનામ્બોરુહેણ તં સાહિજલાલદીનઃ ।

જ્ઞાનેન શક્રઃ કતિચિત્પદાનિ જ્ઞાતાઙ્ગજન્માનમિવાભ્યગચ્છન્ ॥ ૧૫૭ ॥

મહતાં મુદ્રલેન્દ્રાણાં જલાલદીન इति यवनभाषया प्रसिद्धं नामोच्यते । साहिजला-
लदीनः अकल्बरपातिसाहिपुंगवः विस्मेरेण हर्षोत्फुल्लेन विलोचनाम्बोरुहेण नयनकमलेन
विभाव्य दृग्गोचरीकृत्य कतिचित्कानिचनापि तदानीमभ्यगच्छन्संमुखमागच्छन्ति स्म ।
क इव । शक्र इव । यथा सौधमेन्द्रो ज्ञानेनावधेरुपयोगेन अवधिचक्षुषा ज्ञाताङ्गजन्मानं
श्रीमन्महावीरदेवं विलोक्य स्वर्गे स्वसभायामेव कतिचित्सप्ताष्टौ पदानि क्रमान्वावत्सं-
मुखं गच्छति स्म । साहिः किं क्रियमाणः । आद्य एकः शेखजी, द्वितीयः पाटी, तृतीयो
दानीयार इति नाम्नां तनूजन्मनां त्रिकेणानुगम्यमानः । उत्प्रेक्ष्यते—विश्वत्रयीं त्रैलोक्यं
ईक्षितुं द्रष्टुं विलोकयितुमुत्सुकेन उत्कण्ठितेन अत एव त्रयाणां रूपाणां भावस्वरूपं
तद्भजतीति त्रैरूप्यभाजा रूपत्रयीकलितेन शिवायाः पार्त्या अङ्गजेन नन्दनेनेव पतावता
स्वामिकार्तिकेनेव । अथ वा वपुष्मता शरीरमाश्रयता शक्तोर्नां प्रभुत्वोत्साहमन्त्रलक्षणानां
त्रिकेणेव वा ॥ युगम् ॥

શ્લોકાર્થ

એમ સૌધમેન્દ્ર અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી ભગવાન મહાવીરને જોઈને સુધર્મા-
સભામાં સાત આઠ પગલાં સામે ગયો હતો, તેમ વિકસ્વર નયનકમલથી આચાર્યદેવને
જોઈને જાણે ત્રણ લોકોને જોવા માટે કાર્તિકસ્વામીએ ત્રણ રૂપ ધારણ કર્યાં ન હોય
અથવા પ્રભુત્વ, ઉત્સાહ અને મંત્ર એમ પ્રકારની શક્તિ ન હોય ? તેવા શેખજી, પાટી
અને દાનીયાર એ ત્રણ પુત્રો વડે અનુસરાતો શાહી જલાલુદ્દીન અકબર બાદશાહ કેટલાંક
પગલાં આચાર્યદેવની સન્મુખ આવ્યો. ॥ ૧૫૬ ॥ ૧૫૭ ॥

સૂરિં દયાધર્મેમિવાઙ્ગિજાતમવન્તમઙ્ગીકૃતકાયયષ્ટીમ્ ।

તં ગોચરં લોચનયોઃ પ્રણીય મીમાંસતે સ્મેતિ હૃદા મહીમાન્ ॥ ૧૫૮ ॥

તં હીરવિજયનામાનં સુરિં ભટ્ટારકં લોચનયોઃ સ્વનયનયોર્ગોચરં વિષયં પ્રણીય
કૃત્વા । વિલોકયેત્યર્થઃ । મહીમાનકચ્ચરપાતસાહિર્દ્વાત્મમનસા હત્યમુના પ્રકારેણ
મીમાંસતે સ્મ વિચારયતિ સ્મ । 'મીમાંસા તુ વિચારણા' इति हैम्याम् । સુરિસ્તુત્પ્રેક્ષ્યતે—
અઙ્ગીકૃતા ઉપાત્તા કાયયષ્ટી તનૂલતા યેન તાદૃશમઙ્ગિજાતં પ્રાણિગણમવન્તં સ્વજીવમિવ
રક્ષન્તં દયા કૃપા જગજ્જન્તુષુ કારુણ્યં તદ્રૂપં ધર્મેભિષ્વ ।

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવને નયનકમલથી જોઈને બાદશાહે પોતાનાં હૃદયમાં આવી વિચારણા
કરી : 'પ્રાણીમાત્રનું પોતાના આત્માની જેમ રક્ષણ કરતા આ આચાર્યદેવ બહુ સાક્ષાત્
દેહધારી દયાધર્મ ન હોય !' ॥ ૧૫૮ ॥

વિપક્ષભાવં કલયન્તમુગ્રં પ્રિયાં સ્વમૃત્યામમૃતાં રતિં ચ ।

નિર્ણીય નિર્વિણ્ણમનાસ્તનૂમાંસ્તપઃ પ્રપન્નઃ કિમુ શમ્બરારિઃ ॥ ૧૫૯ ॥

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—અયં સુરિસ્તપઃ સંયમક્રિયાનુષ્ઠાનોપવાસાદિકષ્ટં પ્રપન્નઃ અધિગતઃ કુર્વાણો
વા શમ્બરારિઃ સ્મરંત્વ । કિંમૃતઃ । તનૂમાન વિનાઙ્ગં તપોડનુષ્ઠાનાદિ કર્તું ન શક્નુ-
યાદિત્યઙ્ગીકૃતકાયયષ્ટીઃ । અથ વા પાર્વતીપરિણયનપ્રક્રમાનન્તરં સર્વસુરાસુરાત્યર્થાભ્યર્થ
નાપ્રસન્નીભૂતભૂતપતિના કાયઃ પ્રાદાયિ इति कुमारસંભવોક્તેસ્તદાદિશરીરં સંજાતમિતિ
કાયકલિતશ્ચ । કિલક્ષણઃ શમ્બરારિઃ । તપઃપ્રતિપત્તૌ કારણમાહ—નિર્વિણ્ણં સ્વેદચ્ચિન્નં
મનશ્ચિત્તં યસ્ય । કિં કૃત્વા । વિપક્ષભાવં વૈરિતાં કલયન્તં વિધ્રાણમ્ અગ્રં મહાકૂરં
નિશ્ચિંશં વા તત્સ્વતઃ શંકરમ્ । તથા સ્વમૃત્યાવપિ ત્રિનેત્રનેત્રજ્વલદ્વનલજ્વાલાભસ્મીભૂત-
તેડપિ સ્વદેહે ન મૃતાં નાનુવિપન્નાં રતિનાર્મ્મી સ્વપ્રિયાં પ્રિયવહ્ન્યામપિ નિર્ણીય
નિશ્ચિત્ય વિજ્ઞાય ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રથમ પોતાના ત્રિનેત્રરૂપ અગ્નિમાં ભસ્મીભૂત કરેલા કામદેવને, પાર્વતીના વિવાહ
અવસરે સર્વદેવદાનવની આગ્રહભરી વિનંતિથી ઇશ્વરે પુનઃ શરીરધારી બનાવેલા
કામદેવે પોતાના પ્રત્યે વૈરભાવ ધારણ કરતા ઇશ્વરને પરાજિત કરવા માટે અને પોતાનું

મૃત્યુ થવા છતાં જીવંત રહેલી પોતાની પ્રિયા રતિને બાણીને બેઠકુત મનવાળો થઈને ઉથ તપ કરે છે, તેમ આ આચાર્યએ પણ તપ સંયમ આદિ અતુષ્ઠાન કરવા માટે જ બાણે શરીરને ધારણ કર્યું ન હોય ! ॥ ૧૫૯ ॥

ન ક્વાપિ કામીવ જહાતિ કાન્તામકીર્તિમેતામપહર્તુકામઃ ।

કિં વા પૃથક્કૃત્ય નિજાન્ગલગ્નાં શિવાં શિવઃ સાધિતસાધુવૃત્તિ ॥ ૧૬૦ ॥

વાથવા નિજસ્યાત્મીયસ્ય અન્ને કાચે લગ્નાં સ્વૃતામિવાર્ધોભૂતામ્ । અર્ધશંભુરિતિ પ્રસિદ્ધત્વેન અર્ધે શંભોરિત્યર્ધશંભુઃ । તથા ‘પ્રસન્ન ચેતો હરતોઽર્ધશંભુઃ’ इति નૈષધે । તથા ભોજપ્રબન્ધે ચ યથા—‘અર્ધે દાનવવૈરિણા ગિરિજયાપ્યર્ધે શિવસ્યાહૃતે રાજન્વિશ્વ-મનીશ્વરે’ સમભવત્તાવદાકર્ણ્યતામ્ । ગઙ્ગા સાગરમમ્બરં શશિકલા નાગાધિપઃ ક્ષમાતલં સર્વજ્ઞત્વમપીશ્વરત્વમભજત્વાં માં ચ ભિક્ષાશ્રિતા ॥’ इति । અતઃ પદાર્થીભૂતાં શિવાં પાર્વતીં પૃથક્કૃત્ય સ્વશરીરાદ્ભિન્નાં વિધાય । પુનર્દ્વિતીયવારમ્ । એકવારં તુ પૂર્વપત્નીસતીવિર-હાત્તપસ્તપ્તં પૂર્વં પશ્ચાત્સતીમેવ પાર્વતીભૂતાં પરિણીય ગૃહમેધિતામનુભૂય તદ્વપેક્ષયા દ્વિતી-યવારં સાધિતા આરાધિતા સાધોર્મુનેર્વૃત્તિરાવરણં યેન તાવુશઃ શિવઃ કિમ્ ईश्वर इव । કિં કર્તુકામઃ અયં શિવઃ । ક્વાપિ નક્તંદિવા સુતો જાગ્રદવસ્થાયામેકીભૂતો બહુમધ્યગતો વા ગૃહાન્તઃ સભાયાં વા કુત્રાપિ સ્થાને કાન્તાં પ્રિયાં પાર્વતીં ન જહાતિ નૈવ ત્યજતિ । ક ઇવ । કામીવ યથા પ્રબલકંદર્પવાન ક્વાપિ કસ્મિન્નપિ સમયે પ્રિયાં નોજ્ઞતિ તત્સંગત યથ તિષ્ઠતિ યતાં જગત્પ્રસિદ્ધામપકીર્તિં નિજાપયશઃ અપહર્તુકામો નિરાકર્તુમિચ્છુઃ ॥

શ્લોકાર્થ

એમ કોઈ કામાસક્ત પુરુષ પોતાની પ્રિયાને એક ક્ષણમાત્ર પણ ત્યાગ કરતો નથી, તેમ ઈશ્વર દિવસ અથવા રાત એકાકી હોય અથવા બહુજનથી પરિવરેલા હોય, ઘરમાં હોય અથવા સભામાં હોય, કોઈ પણ સ્થાને પોતાની પ્રિયા પાર્વતીને ત્યાગ કરતા નથી ! આવી પોતાની નિંદા ફર કરવા માટે અર્ધ અંગરૂપે રહેલી પાર્વતીને ફર કરીને સાધુવૃત્તિને અંગીકાર કરેલા એવા ઈશ્વર બાણે આ આચાર્યરૂપે રહેલા ન હોય ! ॥ ૧૬૦ ॥

પ્રલમ્બવર્હિર્મુલ્લશાલિશાલાવાહઃ સ્ફુરત્કાશ્ચનચારિમશ્રીઃ ।

ઉત્કંધરો ભૂમિધરઃ સુરાણાં કિં વાદ્ધુતાદ્મૂતલસંચરિણુઃ ॥ ૧૬૧ ॥

કિં વા અથ વા અદ્ભુતાદાશ્ચર્યતિ કૌતુકૌતુસુક્યાત ભૂતલે ક્ષોણીમણ્ડલે સંચરિણુઃ સમ્યગ્રીત્યા ભ્રમણશીલઃ અયં પ્રત્યક્ષલક્ષ્યઃ સુરાણાં દેવાનાં ભૂમિધરઃ પર્વતઃ સુમેરુરિવ । કિલક્ષણઃ । પ્રલમ્બા અતિદીર્ઘા યા વર્હિર્મુખશાશ્વિનઃ સુરતરોઃ શાશ્વાસ્તા યથ તદ્ભદ્રા વાહા યજ્ઞા યસ્ય । પુનઃ કિંભૂતઃ । સ્ફુરન્તી દેદીપ્યમાના કાઞ્ચનં સુવર્ણં તસ્ય તદ્ભદ્રા ચારિમઘ્નીઃ શરીરારામણીયકલક્ષ્મીર્યસ્ય । પુનઃ કિંભૂતઃ । ઉત્કંધરઃ પ્રોચ્ચૈઃશિરા માહાત્મ્યવાંશ્ચ ॥

શ્લોકાર્થ

અથવા અતિદીર્ઘ એવી કલ્પવૃક્ષની શાખારૂપ જેમની બુબ્બો છે, દેદીપ્યમાન કંચનવર્ણીય જેમના શરીરની શોભા છે, તેમ જ જેઓની કંધરા ઊંચી છે, આવા આ આચાર્ય બધે ઉત્સુકતાથી ભૂતલ ઉપર ચાલતો જંગમ મેરૂપર્વત ન હોય ! ॥ ૧૬૧ ॥

સામ્રાજ્યમાસાદ્ય દિવસ્ત્રિલોકયા આશંસમાનઃ પુનરાધિપત્યમ્ ।

તપસ્તપ્સ્યત્કિમ્બુત સમાયાં પુરંદરોપાસ્તપુરંધ્રિપાશઃ ॥ ૧૬૨ ॥

ઉત્પાદ વા પૂર્વોક્તાદપરાર્થે અપાસ્તસ્ત્યક્તઃ પુરંધ્રીણાં સ્વઃક્ષીણાં પાશો બન્ધનં યેન । યદુક્તમ્—‘સ્મિતેન ભાવેન ચ લજ્જયા મિયા પરાઙ્મુસૈરર્ધકટાક્ષવીક્ષિતૈઃ । વચોભિરીપ્યા-કલહેન લીલયા સમસ્તભાવૈઃ खलु बन्धनं छियः ॥’ इति विमुक्तवर्नितानुषङ्गः तावृशઃ શ્રમાયાં જન્મભૂમિત્વેન સુરાસુરાઙ્ગનાસ્વર્ઘ્નમાદીનાં સ્નેહકારણત્વાદિવં સ્વર્લોકં વિહાય ભૂમૌ સમેત્ય તપસ્તપસ્યન કુર્વાણઃ પુરંદરઃ શક્ર ઇવ । કિં કુર્વાણઃ । દિવઃ સ્વર્ગલોકસ્ય સામ્રાજ્યં સમસ્તવિમાનાધિપતિં દેવેન્દ્રાણાં સ્વામિત્વં દ્વાવિંશત્સહસ્રદેશાધીશ્વરમુકુટબદ્ધ-પાનામિષ સાર્વભૌમસ્ય તથા દ્વાવિંશત્લક્ષવિમાનાધિપાનાં પ્રભુત્વમ્ । અતઃ યથ સામ્રાજ્યમ્ । ‘સમ્રાટ્ તુ શાસ્તિ યો નૃપાન’ इति हैम्याम् । આસાધ્યાધિગત્ય । પુનઃત્રિલોકયા વિશ્વવ્ર-યસ્યાધિપત્યં મર્તુભાષમાશંસમાનઃ કાઙ્કન ॥ इति सूरिदर्शनात्साहिहृदयकिर्काः ॥

શ્લોકાર્થ

અથવા તો સમસ્ત દેવાંગનાઓનો સંગ ત્યજીને, બત્રીસ લાખ વિમાનનો અધિપતિ શકેન્દ્ર સ્વર્ગલોકના સામ્રાજ્યને લોગવીને, હવે ત્રણ લોકનાં અધિપતિપણી ઇચ્છાથી પૃથ્વી તલ ઉપર આવીને આ આચાર્યરૂપે તપસ્યા કરતો ન હોય ॥ ૧૬૨ ॥

यावद्वितर्कानिति तर्कशास्त्राधीतीव चित्ते कुरुते क्षितीन्द्रः ।

निर्ग्रन्थनाथं निजसंनिकर्षं विभूषयन्तं पिबति स्म तावत् ॥ १६३ ॥

क्षितीन्द्रोऽकम्बरसाहिः इति पूर्वोक्तप्रकारेण यावद्यावता समयेन चित्ते स्वप्नस्येव नात्मजनसमक्षवितर्कान्विचारान् कुरुते । क इव । तर्कशास्त्राधीतीव यथा तर्कशास्त्रेषु प्रमाणग्रन्थेषु अधीतमध्ययनं सम्यक् शास्त्रावबोधोऽस्यास्तीति तर्कभाषादिक्विन्तामणि-प्रमुखप्रमाणाध्येता वितर्कान् विविधान् तर्कान् कुरुते तावन्नजस्यात्मनः संनिकर्षं समीपं विभूषयन्तमलंकुर्वन्तम् । निर्ग्रन्थनाथं हीरविजयसूरिं पिबति स्म सादरमवलोकयति स्म । सादरावलोकनं पानमुच्यते ॥

श्लोकार्थः

तर्कशास्त्रना अभ्यासीत्यो ज्ञेयं तर्कवितर्कं करे तेन अकम्बरं पोतानां चित्तमां पूर्वोक्त प्रकारे आचार्यं संप्रधी विचारणुं करता उता, त्यां तो आदशाडे पोतानीं समीपं भूमिभाजने शोभायता आचार्यदेवने आदरपूर्वकं ज्ञेया ! ॥ १६३ ॥

सुत्रामगोत्राधिकगौरवेण मार्गे मया संभ्रमगामिनासी ।

दुरुद्धभूर्मोगिविर्विषादी मा स्तादितीर्वात्वरया चरन्तम् ॥ १६४ ॥

सूरिं किं कुर्वन्तम् । अत्वरया न वेगेन मन्दं मन्दं चरन्तम् । उत्प्रेक्ष्यते—इति हेतोः । इति किम् । सुत्रामगोत्रान्मेरोरधिकं गौरवं गुरुता माहान्म्यं यस्य तादृशेन मार्गे पथि संभ्रमगामिना औत्सुक्यादिना त्वरितगमनशीलेन । 'आवेगस्तु त्वरिस्त्वर्णिः संवेगः संभ्रमस्त्वरः' इति ह्येयम् । मया दुःखेन कष्टेन ऊढा सहस्रफणामण्डलैर्विभ्रुता भूयेन तादृशो भोगिविभुः शेषनागो विषादोऽस्यास्तीति विषादी विषण्णचेता निर्वेदवान्वा मा स्तान्मा भवतादिति ॥

श्लोकार्थः

भेदपूर्वतथी येषु अधिकं गौरववाजा आचार्यदेव मार्गे परं भेदभेदपक्षे आलता उता; (भेदभेद आलतायुं कारणं कवि अतावे छे) 'औत्सुक्यतथी त्वरित गतिथी आलता

મારી ગુરુતાથી દુર્બલ એવી પૃથ્વીને ધારણ કરતો શેષનાગ દુઃખી ના થાઓ !' આ ધારણથી બાણે આચાર્યદેવ મંદગતિએ ચાલતા ન હોય ! ॥ ૧૬૪ ॥

इमे चले मेचकिमाङ्किते च तदौचिती रोद्धुमदःप्रचारम् ।

नेत्रे क्षिपन्तं किमिति प्रमातं युगंधरायां पुरतो धरायाम् ॥ १६५ ॥

પુનઃ કિં કુર્વન્તમ્ । પુરતઃ પુરસ્તાદ્ગતઃ પ્રમાતં પ્રમાણીકૃતં યુગંધરં કૂબરં રથસ્ય વૃષભસ્ય સ્કન્ધનિક્ષેપણસ્ય યોગ્યં કાંઠવિશેષં ધૂસરમિતિ જને પ્રસિદ્ધં યસ્યાં તાદૃશ્યા ધરાયાં પૃથ્વીપીઠે નેત્રે નયને ક્ષિપન્તં સ્થાપયન્તમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ઈતિ હેતોઃ કિમ્ । ઇતિ કિમ્ । इमे नेत्रे चले चञ्चलस्वभावे च पुनर्मेचकिमाङ्किते अन्तःश्यामताकलिते । मलिनाशये इत्यर्थः । तत्तस्मात्कारणात् अदःप्रचारमेतयोः प्रसारं रोद्धुमौचिती योग्यता । उपचितमेवेत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આચાર્યદેવ પોતાની આગળ ધુસરા પ્રમાણ પૃથ્વી પર બંને નેત્ર સ્થાપન કરતા હતા. “આ નેત્રયુગલ ચપલ અને શ્યામ છે, અર્થાત્ મલિન આશયવાળું છે, તે માટે આ બંનેના પ્રચારનો રોધ કરવો યોગ્ય છે”—માટે પૃથ્વી પર આચાર્યદેવ બાણે બંને નેત્ર સ્થાપન કરતા હતા ! ॥ ૧૬૫ ॥

दण्डं स्वपाणौ दधतं स्वबाहाजितं भजन्तं किमु कल्पसालम् ।

कल्पं मुनीनामिव मूर्तिमन्तं कल्पं निजाङ्गे पुनरुद्धहन्तम् ॥ १६६ ॥

પુનઃ કિં કુર્વન્તમ્ । સ્વપાણૌ નિજવામહસ્તે દણ્ડં યદ્દીં દધતં ધારયન્તમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સ્વબાહયા નિજભુજેન જિતં પરાભૂતમ્ અતઃ પથ ભજન્તં સેવમાનં યો યેન જિતઃ પ્રાયસ્તં સ સેવતે । કલ્પસાલમિવ કલ્પદ્રુમમિવ । પુનઃ કિં કુર્વન્તમ્ । નિજાઙ્ગે આત્મીયે શરીરે કલ્પં યતીનાં શરીરાવરણયોગ્યવસ્ત્રવિશેષ ‘કલ્પડો’ ઇતિ પ્રસિદ્ધઃ । ઉદ્ઘહન્તં વિષતમ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિમન્તં શરીરશાલિનં મુનીનાં સુસાધૂનાં કલ્પમાચારમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે પોતાના હાથમાં દંડ ધારણ કર્યો હતો. બાણે પોતાની બુબ્બાથી પરાભૂત થયેલા કલ્પવૃક્ષ સેવા કરવા આચાર્ય ન હોય ! વળી આચાર્યે ઉપર કપડાં (વસ્ત્ર) ધારણ કરેલાં હતાં, તે બાણે મૂર્તિમંત સાધુઓનો આચાર ન હોય ॥ ૧૬૬ ॥

બુધેર્ન દોષાકરવંશજાતૈર્મરાલયાનૈર્ન ચ નાભિજાતૈઃ ।

પ્રત્યર્થિભિશ્ચિત્તભુવો ન રુદ્રૈર્નિર્ગ્રન્થનાથૈરનુગમ્યમાનમ્ ॥ ૧૬૭ ॥

પુનઃ કિં ક્રિયમાણમ્ । અનુગમ્યમાનમ્ અનુ પશ્ચાદ્બ્રજ્યમાનમ્ । કૈઃ । નિર્ગ્રન્થનાથૈઃ વાચકપણ્ડિતગણિચરલક્ષણશ્રમણપુરુષૈઃ । કિંમૂતૈઃ । બુધૈઃ રોહિણીનન્દનૈઃ પુનર્ન દોષાકર-વંશજાતૈઃ ચન્દ્રગોત્રજન્મભિઃ । અયં તુ વિરોધઃ—યે બુધાસ્તે તુ દોષાકરવંશજાતા एव સ્યુઃ । વિરોધશાન્તૌ તુ બુધા વિદ્વાંસસ્તથા દોષાણામપગુણાનામાકરઃ સ્વનિર્યો વંશસ્તત્ર જાતા ન તર્હિ વિશુદ્ધવંશજન્માનઃ । નિર્દોષપિતૃપક્ષા इत्यर्थः । પુનઃ કિંમૂતાઃ । મરાલો રાજહંસસ્તેન યાનં ગમનં યેષાં તે । હંસવાહનાઃ ચ પુનર્ન નાભિજાતા ન બ્રાહ્મણાઃ । અયમપિ વિરોધઃ—યે મરાલયાનાસ્તે તુ નાભેર્નારાયણનાભિપુન્ડરીકાદેષ જાતાઃ । વિરોધશાન્તૌ તુ હંસવન્મન્થરગમનાઃ । ર્યાં શોષનાત્ । તથા દ્વૌ નૃજૌ પ્રકૃત્યથઃ ગમયતઃ । મૌલાર્થં પ્રાપયતઃ । તતઃ ન ન અભિજાતાઃ કુલીના एव । અથ વા ન અભિજાતા ન કુલીનાઃ । एवં નદ્વિતીયેન નકારેણ અકુલીનત્વનિષેધો નિગદ્યતે । एवં સતિ કૌલીન્ય-માયાતમ્ । તૈરેતાવતા વિશુદ્ધમાતૃપક્ષૈરિત્યર્થઃ । ‘જાદ્ સંપન્ના કુલસંપન્ના’ इति सिद्धान्तोक्तिः । પુનઃ કિંમૂતાઃ । ચિત્તભુવઃ કંદર્પસ્ય પ્રત્યર્થિભિર્વૈરિભિઃ પરં ન રુદ્રૈર્ન ભીમૈરીશ્વરૈઃ । અયમપિ વિરોધઃ—યે કામરિપવસ્તે તુ રુદ્રાઃ શિવા एव સ્યુઃ । વિરોધશાન્તૌ તુ ત્યક્તસર્વસાં-સારિકાન્તાઘનુષઙ્ગત્વાન્મનોભવાભિરાતિભિઃ શાન્તરસતરક્ષિતાક્ષિતાન્તઃકરણત્વાન્ન રુદ્રૈઃ । સૌમ્યૈરિત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ પંડિતો વડે અનુસરાતા હતા, પરંતુ ચંદ્રના વંશ જ ન હતા, અર્થાત્ વિશુદ્ધ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા હતા. હંસ જેવી ગતિવાળા હોવા છતાં બ્રહ્માથી ઉત્પન્ન થયેલા બ્રાહ્મણો ન હતા; કામદેવના શત્રુ હોવા છતાં, પણ રૂદ્રો ન હતા, આવા નિર્ગ્રંથો વડે અનુસરાતા આચાર્યદેવ શોભતા હતા. ॥ ૧૬૭ ॥

एकं किमद्वैततया जगत्यां कुमुद्वतीकान्तमिव द्वितीयम् ।

तृतीयमक्ष्णोरिव चन्द्रचूडब्रह्माच्युतानामिव वा चतुर्थम् ॥ १६८ ॥

पुनः किंभूतम् । जगत्यां भुवनमध्ये भरतक्षेत्रभूमौ वा अद्वैततया गुणैरसाधारणत्वेन नास्त्यस्य तुल्यः । तादृक्कोऽप्यन्यो नास्ति येन सा उपमीयते इति हेतुना एकं किम् । 'जगती मेदिनी रसा' इति हैम्याम् । 'भुवन जगती जगत्' इत्यपि हैम्याम् । तथा 'जगती विश्वभूमयोः' इत्यनेकार्थेऽपि । पुनर्द्वितीयं कुमुद्वतीकान्तं चन्द्रमिव जगदाह्लादकत्वात् । च पुनरक्ष्णोर्नेत्रयोस्तृतीयम् । यथा जनानां नेत्राभ्यां भौमादिमार्गः प्रकाश्यते तथा तेनापि नेत्रोभूतेन भविकानां स्वर्गापवर्गादिमार्गो ज्ञाप्यते इति तृतीयं नेत्रम् । वा पुनः चन्द्रचूडः शिवः, ब्रह्मा विधाता, अच्युतो नारायणः, तेषां मध्ये चतुर्थमिव त्वपर-तीर्थकैरेते त्रयो देवाः सेव्यन्ते, तथा अयमपि गुणबाहुल्यात्स्वपरतीर्थकैरुपास्यते । अतस्तच्चतुर्थमिव ॥

श्लोकाधै

आचार्यदेव असाधारण गुणो वडे विश्वमां अद्वितीय (एक), चंद्रनी जेम जगतने आह्लादक डोवाथी द्वितीय लव्य लवोने सन्मार्गदर्शक डोवाथी तृतीय, अने शंकर, ब्रह्मा अने विष्णुनी मध्यमां अत्यंत गुणवान डोवाथी चतुर्थ डता ! ॥ १६८ ॥

चतुर्षु वेदेष्विव पञ्चमं वा षष्ठं द्रुमाणामिव निर्जेराणाम् ।

किं सप्तमं मूर्तिमतामृतूनां स्रोतःपतीनां पुनरष्टमं वा ॥ १६९ ॥

च पुनश्चतुषु चतुःसंख्येषु ऋक्-यजुः-साम-अथर्वणलक्षणेषु लौकिकेषु मध्ये पञ्चम-मिव । एतस्य सत्यवादिवाद्देवन्मान्यत्वेन पञ्चमम् । वा पुनः निर्जेराणां देवानां द्रुमाणां कल्प-पारिजात-मन्दार-हरिचन्दन-संतानलक्षणानां पञ्चानां कल्पवृक्षाणां मध्ये षष्ठमिवाखिलामिलितदायकत्वात् । तथा मूर्तिमतां स्वीकृतकाययष्टीनां हिम-शिशिर-वसन्त-ग्रीष्म-वर्षा-शरलक्षणानां षण्णामृतूनां मध्ये सप्तममिव । सर्वेषामपि सेव्यत्वेन । वा पुनः स्रोतःपतीनां लवणीदधि-क्षीरोदधि-नीरोदधि-धृनोदधि-सुरोदधि-स्वावूदधि-इभू-दधि-नाम्नां सप्तानां समुद्राणां मध्ये अष्टममिव अतिगम्भीरत्वात् गुणरत्नाकरत्वात् ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આચાર્યદેવ ઋદ્ર, યજુ, સામ અને અથર્વ એ ચાર લૌકિક વેદોમાં સત્યવાદી હોવાથી (વેદની જેમ માન્ય હોવાથી) પાંચમ, કદપ, પારિજાત, મન્દાર, હરિયંદન અને સંતાન-એ પાંચ કદપવૃક્ષોની જેમ સર્વ કોઈને અભિષેક ફલદાયક હોવાથી પાંડ, હેમંત, શિશિર, વસંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા અને શરદ-એ છ ઋતુઓની જેમ સર્વ કોઈને ઉપાસ્ય હોવાથી સપ્તમ; અને લવણસમુદ્ર, ક્ષીરસમુદ્ર, નીરસમુદ્ર, ધૃતોદધિ, સુરોદધિ, સ્વાદુદધિ, અને ઇક્ષુદધિ-એ સાત સમુદ્રની જેમ અતિ ગંભીર હોવાથી અષ્ટમ હતા. ॥ ૧૬૬ ॥

અધીશ્વરાણાં નવમં દિશાં વા કુણ્ડં સુધાનાં દશમં કિમુર્વામ્ ।

एकादशं वा त्रितनां वृषेषु किं द्वादशं श्रीगणपुंगवानाम् ॥ १७० ॥

ચ પુનર્દિશામણાનાં હરિતામીશ્વરાણાં સ્વામિનામ્ इन्द्र-अग्नि-यम-नैऋत-वरुण-वायु-कुबेर-ईशानામિધાનામણ્સંખ્યાકાનાં લોકાપાલાનાં મધ્યે નવમમિવ । યથા દિક્ષાલાઃ સર્વેષા મળ્યારાધ્યાસ્તથાયમપીતિ । વા પુનરુર્વા પૃથિવ્યાં વર્તમાનં દશમં સુધાકુણ્ડમિવ । અથા પાતાલે નવસંખ્યાકાનિ કક્ષોલાદિપીયૂષકુણ્ડાનિ વિચિન્તે, તથા મૃમણ્ડલે દશમં સુધાકુણ્ડમિવ । અજરામરપદદાયકત્વાત્ । વા પુનર્ત્રિતાનાં સાધુનાં વૃષેષુ ધર્મેષુ મધ્યે । ‘ધર્મઃ પુણ્યં વૃષઃ શ્રેયઃ’ इति हैम्याम् । જ્ઞાન્તિ-આર્જવ-માર્દવ-નિર્લોભતા-તપઃ-સંયમઃ-સત્ય-શૌચ-અકિંચનતા-બ્રહ્મચર્યમિતિ લક્ષણેષુ દશવિધસાધુધર્મેષુ મધ્યે । યદુક્તમ્—‘સ્ત્રીઅજ્જવમદ્વમુત્તીતવસંજમે અબોધન્વે । સઘ્વં સોઽં આકિંચણં ચ ભંભં ચ જહ્ ધમ્મો ॥’ इति वचनात् । एकादशमेकादशसंख्यापूरणं मूर्तं साधुधर्ममिव । વા પુનઃ શ્રિયા ગણમૂલ્લક્ષ્મ્યા શોભયા વા યુક્તાનાં ગણપુંગવાનાં ગણધારિણામ્ इन्द्रभूति-अग्निभूति-वायुभूति-व्यक्त-सुधर्मस्वामि-मण्डित-मौर्यपुत्र-अकम्पित-अचलभाता-मेतार्य-प्रभासनामानः महावीरजिनैकादशगणधरास्तेषां મધ્યે દ્વાદશમિવ ॥

શ્લોકાર્થ

વળી આચાર્ય મહારાજ-ઈંદ્ર, અગ્નિ, યમ, નૈઋત્ય, વરુણ, વાયુ, કુબેર અને ઈશ્વાન-એ આઠ દિક્ષાપાલોની જેમ આરાધ્ય હોવાથી નવમ; પાતાલમાં આદિ નવ સુધા કુંડો છે તે પૃથ્વી ઉપર અજરામરપદ (મોક્ષ) નાં દાયક હોવાથી દશમ; ક્ષમા;

માર્દવ, (નમ્રતા) આર્દ્રવ (સરલતા), નિર્લેપિતા, તપ, સંયમ, સત્ય, શીઘ્ર, અકિંચનતા અને બ્રહ્મયથા—આ દશ યતિધર્મમાં મૂર્તિમાન સાધુધર્મ હોવાથી એકાદશ; ઇન્દ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ, વાયુભૂતિ, વ્યક્ત, સુધર્મા, મંડિત, મૌર્યપુત્ર. અકંપિત, અચલબ્રાતા, મેતાર્ય અને પ્રભાસ એ અગીયાર ગણધરોની જેમ તપગચ્છદ્ધી ગણ લક્ષ્મીને ધારણ કરનારા હોવાથી દ્વાદશ, હતા. ॥ ૧૭૦ ॥

ત્રયોદશં વામ્બુજવાન્ધવાનાં વિશ્વેષુ દેવેષુ ચતુર્દશં વા ।

રત્નેષુ વૈ પચ્ચદશં કલાસુ શરત્સુધાંશોરિવ ષોડશં વા ॥ ૧૭૧ ॥

વા પુનરમ્બુજવાન્ધવાનામ્ । ધાતા-અર્થમા-મિત્ર-વરુણ-ઈશ-ભગ-ઇન્દ્ર-વિવસ્વત-પૂષા-પર્જન્ય-ત્વષ્ટા-વિષ્ણુ इति દ્વાદશસંખ્યાનામર્કાણાં મધ્યે ત્રયોદશં ભાસ્કરમિવ । પ્રતાપત્વાત । વૈશ્વદેવેષુ મધ્યે । ‘વિશ્વદેવાસ્ત્રયોદશ’ इति કાવ્યકલ્પલતાયામ્, સંખ્યાના-મમાલાયાં ચ । ચતુર્દશં ચતુર્દશસંખ્યાકમિવ । દિવ્યરૂપત્વાત । વા પુનઃચતુર્દશસુ લક્ષ્મી-કૌસ્તુભ-પારિજાત-સુરા-ધન્વન્તરિ-ચન્દ્રમા-કામધેનુ-પેરાવણ-અપ્સરા-ઉચ્ચૈઃશ્રવા-પીયૂષ-શાર્ગ્ગધનુ-પાંચજન્યશઙ્ખ-કાલકૂટવિષાભિયાનાં ચતુર્દશપ્રમાણાનાં રત્નાનાં મધ્યે પચ્ચદશં રત્નમિવ । વા પુનઃ શરત્સુધાંશોઃ શારદીનચન્દ્રમસઃ કલાસુ પચ્ચદશકલાસુ મધ્યે ષોડશમિ । પચ્ચદશસુ તિથિષુ પચ્ચદશૈવ કલા વર્ધન્તે, ષોડશી કલા તુ શિષમસ્તકે અસ્તીતિ શ્રુતિઃ । અતઃપ્રવ નૈષથે નલેન પ્રોક્તમ્—‘ભીમજા ચ હૃદિ મે પરમાસ્તે જીવિતાદપિ ધનાદપિ ગુર્વો । ન સ્વમેવ મમ સાર્હતિ યસ્યાઃ ષોડશામપિ કલાં કિલ નેર્વી ॥’ इति । તથા ‘પરધાર્મિકતિથયશ્ચન્દ્રકલાઃ પચ્ચદશ ભવન્તીહ’ इति કાવ્ય-કલ્પલતાયામ્ । તથા તન્નૈશ્વોદાહરણમ્ । ‘તિથિં તિથિં પ્રતિ સ્વર્ગિભોગ્યૈકૈકકલાધિકા । કલા યસ્યેશપૂજાસીદેકઃ પ્રજાઘ્યઃ સ ચન્દ્રમાઃ ॥’ इत्यુક્તેઃ । ચન્દ્રે તુ પચ્ચદશૈવ કલાઃ ॥

પ્રલોકાર્થ

ધાતા, અર્થમા, મિત્ર, વરુણ, ઈશ, ભાગ, ઇન્દ્ર, વિવસ્વત, પૂષા, પર્જન્ય, ત્વષ્ટા અને વિષ્ણુ—એ બાર સૂર્યોની જેમ પ્રતાપી હોવાથી ત્રયોદશ, ચૌદ વિશ્વદેવોની મધ્યમાં દિવ્યરૂપ હોવાથી ચતુર્દશ, લક્ષ્મી. કૌસ્તુભ, પારિજાત, સુરા, ધન્વન્તરિ, ચન્દ્રમા, કામધેનુ, પેરાવણ, અપ્સરા, ઉચ્ચૈઃશ્રવસ, પીયૂષ, શાર્ગ્ગધનુ, પાંચજન્ય શઙ્ખ, અને

કાલકૂટ વિષ, એ ચૌદ રત્નોની જેમ રત્ન સમાન હોવાથી પંચદશ, શરદપૂર્ણિમાના ચંદ્રની પંદર કલાની જેમ કલાવાન હોવાથી પેાડશ હતા. (કહ્યું છે કે “પંદર તિથિમાં ચંદ્રની પંદર કલા જ વધે છે, સોળમી કલા તેો ઈશ્વરના મસ્તક ઉપર છે”) ॥ ૧૭૧ ॥

કિં રાજધાની શમપેદિનીન્દોર્ધવં ધુનીનામિવ વા સમાધેઃ ।

સંકેતસદ્મેવ ગુણાવલીનાં ધર્મસ્ય સામ્રાજ્યમિવાર્હતસ્ય ॥ ૧૭૨ ॥

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—શમપેદિનીન્દોઃ ઉપશમનામ્નો વસુધાસુધારુચેઃ રાજ્ઞઃ રાજધાની સુખ-વાસનગરી ચ । ‘કુલકમાયાતા પુરી રાજધાની’ इति हैम्याम् । वा पुनः समाधेर्ध्यानस्य विशेष्यैकलयनिष्ठत्वेन यद्वचनं समाधिस्तस्य धुनीनां धवं भर्तारं समुद्रमिव । पुनरुत्પ્રેક્ષ્યતે—ગુણાનામાવલીનાં શ્રેણીનાં સંકેતસદ્મેવ । યત્ર કામુકૈર્મિલિતુમુત્સુકૈરપરૈર્વામિલનાર્થં સંકેતસ્તત્સ્થાનં સંકેતગૃહં પ્રોચ્યતે । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—અર્હતામતીતાનાગતતીર્થકૃતામયમાર્હતઃ સ ચાસૌ ધર્મશ્ર । જૈનધર્મસ્યેત્યર્થઃ । સામ્રાજ્યમિવ । અનેકાન્મૂર્ધાભિષિક્તાન્નમયિત્વા યત્રૈશ્વર્યં ક્રિયતે તત્સામ્રાજ્યમ્ । અત્ર તુ બહુસામન્તભૂપનમનં સ્ફુટમેવાસ્તે इति साम्राज्यमेव ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ જાણે ઉપશમરૂપી રાજાની રાજધાની ન હોય ! જાણે સમાધિરૂપી નદીઓનો સ્વામિ સમુદ્ર ન હોય ! જાણે ગુણોની શ્રેણીઓનું સંકેતસ્થાન ન હોય ! અથવા જાણે જૈન ધર્મનું સામ્રાજ્ય ન હોય ! ॥ ૧૭૨ ॥

उरो मुरारेः सुभगत्वलक्ष्म्याः कृपामृतस्येव पतिं तमोनाम् ।

भाग्यस्य वा कोशमिवाक्षयन्तं क्षान्तिस्त्रवन्त्या इव सानुमन्तम् ॥ १७३ ॥

ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—સુભગત્વલક્ષ્મ્યાઃ સૌભાગ્યશ્રિયાઃ વાસાર્થં મુરારેનારાયણસ્ય ઉરો વક્ષઃસ્થલમિવ । યદુક્તં નૈષધે—‘હિત્વા દૈત્યરિપોરુરઃ સ્વભવનં શૂન્યત્વદોષસ્ફુટા-’ इति विष्णोर्वैक्षો लक्ष्म्यावासमिति । पुनरुत्પ્રેક્ષ્યતે—કૃપા સકલજન્તુજાતેષુ કરુણા સૈવામૃતં સુધારસસ્તસ્ય તમીનાં પતિં ચન્દ્રમણ્ડલમિવ । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—ભાગ્યસ્ય શુભકર્મોદયસ્ય અક્ષયન્તં સર્વથાપિ ન વ્યયીભાવં મજન્તં કોશં ભાણ્ડાગારમિવ । પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે—ક્ષાન્તિઃ ક્ષમા સૈવ સ્રવન્તી નદી તસ્યાઃ સાનુમન્તં પર્વતમિવ । યતો ભૂમૃતઃ સકાશાત્સરિતઃ પ્રવહન્તિ ॥

श्लोकाथ

आचार्यदेव सौभाग्येऽपी लक्ष्मीने वास करवा भाटे विष्णुतुं वक्षस्थल न होय ।
अथवा कश्चाऽपी अमृततुं ज्ञेयं द्रव्यं उल न होय ! अथवा ज्ञेयं भाग्येनो अक्षय लंडार
न होय ! अथवा ज्ञेयं क्षमाऽपी नदीजोनां उत्पत्तिस्थान इय पर्वत न होय ॥ १७३ ॥

यशःसुमस्येव सुपर्वसालं किं ज्ञानभानोरुदयाचलं वा ।

सप्तर्षिपुत्रं किमु चित्रवाचामिवाकरो लब्धिमणीगणानाम् ॥ १७४ ॥

उत्प्रेक्ष्यते—यशः सर्वजगज्जनजेगीयमानस्फीतकीर्तिरेव सुमं प्रसूनं तस्य सुपर्वसालं
कल्पद्रुममिव । सदा विकाशपरिमलादिबाहुल्यात्सुरतरुकुसुमकथनम् । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—
ज्ञानमेव भानुः सूर्यः तस्याभ्युदयार्थमुदयाचलं पूर्वपर्वतमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—चित्राणां
जगदाश्चर्यकारिणीनां वाचां वचनवैचित्र्यीणां सप्तर्षिपुत्रं किमु बृहस्पतिमिव । ‘बृहस्पतिः
सुराचार्यो जीषश्चित्रशिखण्डिजः’ इति हैम्याम् । पुनस्तत्रैव ‘सप्तर्षयश्चित्रशिखण्डिनः’ ।
तथा नैषधे—‘विचित्रवाक् चित्रशिखण्डिनन्दनः’ इति बृहस्पतेः सप्तर्षिपुत्राभिधानम् ।
यथा चित्रशिखण्डिनन्दनस्तथा सप्तर्षिसुनुरपीति । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—लब्धयस्तपःप्रादुर्भूतशक्ति
विशेषास्ता एव मणीनां गणास्तेषामाकरं खानिमिव ॥ आदितस्त्रयोदशभिः कुलकम् ॥
इति हीरविजयसूरिवर्णनम् ॥

श्लोकाथ

ज्ञेयं यशेऽपी पुष्पतुं उदयवृक्ष न होय ! अथवा ज्ञेयं ज्ञानेऽपी सूर्येनो
उदयायल न होय ! अथवा ज्ञेयं वचनयातुर्यं वडे षुडस्पति न होय ! अथवा ज्ञेयं
लब्धिजोऽपी भक्षिरत्नोनी ज्ञेयं न होय ! आवा आचार्यदेव असाधारण गुणोना
लंडार होता ॥ १७४ ॥

तं व्याजहारेति महीमहेन्द्रो जागर्ति वार्तं खलु युष्मदङ्गे ।

हिमं सरःपद्ममिवाध्वजन्मा क्लमोऽपि नाक्रामति वः शरीरम् ॥ १७५ ॥

महीमहेन्द्रः अकञ्चरपातिसाहिः तं सूरिमित्यमुना प्रकारेण व्याजहार व्यक्ति स्म ।
इति किम् । हे सूर, खड्ग निश्चितं युष्मदङ्गे श्रीमतां देहे वार्तमनामयं समाधिर्जागर्ति

વિચતે । જાગર્તીત્યગ્ર સત્તાર્થઃ । યતઃ--‘સત્તાયામસ્ત્યાસ્તે જાગર્તિવિચતે ધ્રિયતે’ ઇતિ ક્રિયાકલાપે । અપિ પુનરધ્વજન્મા દૂરમાર્ગોલ્લઙ્હનોદ્ભૂતઃ ક્રમઃ પરિશ્રમો વો યુષ્માકં શરીરં નાક્રામતિ ન બાધતે । કિમિવ । હિમમિવ । યથા સરઃપદ્મં તટાકોત્પન્નં કમલં તુહિનં વ્યથયતિ ॥ ઇતિ શારીરકસુખપ્રશ્નઃ ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહે આચાર્ય ભગવંતને આ રીતે કુશળ સમાચાર પૂછ્યા :
“હે આચાર્ય, આપના શરીરે નિરામયતા તો વર્તે છે ને ? હિમ જેમ સરોવરમાં ઉત્પન્ન થયેલા કમલને વ્યથિત કરે તેમ માર્ગનો શ્રમ આપના શરીરને વ્યથિત કરતો નથી ને ?” ॥ ૧૭૫ ॥

તપાંસિ વઃ સન્ત્યજનઘાનિ કચ્ચિન્નાસ્તે સમાધેઃ પ્રતિબન્ધકશ્ચ ।

મનઃ પ્રસન્નં પુનરસ્તિ નીરં પદ્માકરસ્યેવ ઘનવ્યપાયે ॥ ૧૭૬ ॥

હે મુનીન્દો, પુનર્યો યુષ્માકં તપાંસિ અનઘાનિ પ્રશસ્યાનિ અસૌ તપસ્વી તીવ્રં તપ-સ્તપ્ત્વા માસદ્રાજ્યાદિ વૈભવં ગૃહ્ણીતાદિતિ ભાવાદ્વિવ્રકર્તૃકાણામભાવાત નિરન્તરાયાનિ સન્તિ વિચન્તે । પુનઃ કશ્ચન ધર્મદ્વેષી વો યુષ્માકં સમાધેધ્યાનસ્ય પ્રતિબન્ધકો વિવ્રવિ-ધાતા નાસ્તે ન વર્તતે । પુનર્યુષ્માકં મનઃ પ્રસન્નમનાવિલમસ્તિ । કિમિવ । નીરમિવ । યથા ઘનવ્યપાયે શરત્સમયે પદ્માકરસ્ય કમલકુલાલંકૃતસરસો જલં પ્રસન્નમતિસ્વચ્છં સ્યાત્ ॥ ઇતિ સાધ્વાચારાદિકુશલપ્રશ્નઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે મુનીન્દ્ર, આપનો પ્રશસ્ય તપ નિર્વિઘ્નપણે વર્તે છે ને ? કોઈ પણ ધર્મદ્વેષી પુરુષ આપની સમાધિનો પ્રતિબંધક નથીને ? તેમજ શરદકાલના સરોવરના જલની જેમ પ્રસન્ન-નિર્મલ છે ને ?” ॥ ૧૭૬ ॥

કા સા પુરી ગ્રાપિ દશાં દમીશૈર્વસન્તનિર્મુક્તવનાનુરૂપામ્ ।

અહો અહોભિર્બહુભિઃ પયોદૈરિવાદિમૈર્ભૂરિયમન્વકમ્પિ ॥ ૧૭૭ ॥

अहो इति संबोधनप्रश्ने । हे सूर्ये, सा का पुरी किनाम्री नगरी या पुरी दमिनां तपःक्रियादिकष्टैः स्वात्मदमनपराणां साधूनामीशानांयकैः श्रीमद्भिः वसन्तेन मधुसमयेन निर्मुक्तस्य फलपुष्पपल्लवदलादिविरहिततरुणस्य वनस्यागुरूपां सदृशीं दशामवस्थां प्रापि लम्बिता । तदभिधानं भाषणीयमित्यर्थः । अहो सूर्योन्मत्तः, पुनरादिमैः प्रथमैः पुष्करावर्तनाभिः पयोदैर्मैर्धैरिव । इयमास्माकीना मेवातमण्डलसंबन्धिनी वा भूः पृथिवी बहुभिरनल्पैः ॥ अहोभिर्दिवसैरन्वकम्पि अनुगृहीता पावनीकृता इत्यागमादिप्रश्नः ॥ इति साहितकृतकुशालापप्रश्नः ॥

श्लोकाथ

“अहो सूरिदेव, वसन्तऋतुं सिवायन्ती वनभूमिने अनुत्पन्नेषु अस्मिन् नगरीने पुष्करावर्त आदि मेघानां जेम आपना वडे धनुः दिवसोन्मी स्थिरता करीने पवित्र करार्थ ?” ॥ १७७ ॥

इदं विनिर्दिश्य समुद्रकाञ्चीरुच्ये मुखे तन्वति मौनमुद्राम् ।

धर्मस्य धात्रीमिव वृत्रशत्रुर्वाच्यमानां स उवाच वाचम् ॥ १७८ ॥

वाच्यमानां सम्यग्वाग्गुप्तिमतां वृत्रशत्रुर्यतीन्द्रः स हीरविजयनामा सूरिर्वाचं वाणीमुवाच वक्ति स्म । साहितप्रश्नामुत्तरं ददाति स्मेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—सूरिवाणी । धर्मस्य सुकृतस्य धात्रीमुपमातरमिव वर्धयित्रीं भूमिमिव । स्थानं वा । कस्मिन् सति । इदं पूर्वनिगदितं कुशलादिप्रश्नं विनिर्दिश्य कथयित्वा समुद्रकाञ्च्या जलनिधिमेखलाया सृष्टिभामिन्या रुच्ये भर्तारि । ‘रुच्यो वरयिता धवः’ इति हैम्याम् । अकञ्चरपृथिवीपतौ मुखे स्ववदने मौनमुद्रां जोषेण कृत्वा मुद्रणां तृष्णीकां तन्वति कुर्वति सति ॥

श्लोकाथ

आ प्रभाणे पूछीने आदशाडे मौन धारण्ठ कथुं, ते पछी मुनीन्द्रश्री हीरविजय-सूरिअ धर्मनी धावमाता न डोय तेवी वाष्णीमां कथुं ॥ १७८ ॥

क्षमाकान्तकोटीरमणीमरीचिमधुव्रतापीतपदारविन्द ।

अवेहि वार्तं द्युसदामिवाप्तवचःसुधापानविधायिनां नः ॥ १७९ ॥

श्रमाकान्ता भूमीवल्लभा अन्ये राजानस्तेषां कोटीरा मौलिमुकुटास्तेषां मणीनां विवि-
धरत्नानां मरीचयः कान्तयः पव मधुव्रते भ्रमरास्तैरा सामस्त्येन पीते चुम्बिते सेविते
वा पदारविन्दे चरणकमले यस्य तस्य संबोधने । यदुक्तम्—‘अवताहो हयग्रीवः कमलाकर
ईश्वरः । सुरासुरनराकारमधुपापीतपत्कजः ॥’ इति सारस्वतव्याकरणप्रान्तनमस्कृतौ
आपीत इति । हे नृप, नः अस्माकं वार्तमनामयमवेहि जानीहि । केषामिव । यथा युसदां
सुराणां देवानामनामयं भवेत् । तत्र हेतुमाह—आप्तानां तीर्थकृतम् । ‘पुरुषोत्तमवीत-
रागाहाः’ इति हैम्याम् । वचांसि वाक्यानि आगमा वा । ‘आप्तोक्तिः समयगमौ’ इति
हैम्याम् । तानि त एव वा सुधा अमृतरसास्तेषां पानं विदधे इत्येवंशीलास्तेषाम् ।
‘आप्तो लब्धे च सत्ये च’ इत्यनेकार्थः । ‘सत्ये अधिसंवादके बान्धवेऽप्याप्तः’ इति
चर्णिः । तथा ‘आप्तप्रत्ययितौ समौ’ इति हैम्याम् । आप्तस्य पालकत्वेन विष्णोः स्वामि-
त्वेनेन्द्रस्य वा वचसा सुधापानं कुर्वते इत्येवंशीलानां सुराणां तद्देवाप्तत्वमुच्यते ।
सृष्टिप्रारम्भे ब्रह्मणा सुरा नराश्च विदधिरे, तदर्थं भोज्यकृते धान्यं सृष्टं नरैरङ्गीकृतम्,
तदनिच्छद्भिर्देवैर्ब्रह्मणा प्रहितैः सृष्टिपालकत्वेन विष्णुर्याचितः, ततो विज्ञाय कृष्णेनापि
मन्थाचलेन पाथोधिं निर्मथ्य पीयूषमुत्पाद्य तेषां पाणौ निजाग्रजन्मने आप्ताय शंक्राय
प्रहितम्, ततो निजनायकत्वेनाप्तीभूतस्य तस्येन्द्रस्य वचसा सुधाहारा आसनइति वैष्णवी
श्रुतिः । तेन द्वयोरपि सुधापानविधायिता ॥

श्लो३३थ

“अन्यराज्येभ्यो ना भुगटानां रत्नेभ्यो कान्तिरपि भ्रमरेभ्यो जेमनां यस्मिन् कभले शुभं न
कुर्यां छे जेवा छे राजन् ! देवे जेम तीर्थं कर लखतनां वचननु सुधापान करे तेभ
तमे अमारी वात सांलणे।” ॥ १७६ ॥

अश्वानिवाक्षाणि निरीहभावै रश्मिब्रजैर्यन्त्रयतां स्वयं नः ।

तपांसि निर्विघ्नतया शताङ्गा इव प्रवर्तन्त उदारकान्ते ॥ १८० ॥

उदारा अतिशायिनी स्कारा वा कान्तिर्दीप्तिः शोभा वा यस्य महती इच्छा वा ।
‘कान्तिः शोभाकामनयोः दीप्तौ च’ इत्यनेकार्थः । तस्य संबोधने हे साहे, नोऽस्माकं
शताङ्गा रथा इव तपांसि नियमविशेषा निर्विघ्नतया निरन्तरायत्वेन प्रवर्तन्ते प्रचलन्ति
च । अस्माकं किं कुर्वताम् । रश्मिब्रजै रज्जुत्करैस्तुरगानश्वानिव निरीहभावैर्निर्गता ईहा
स्त्रीपुत्रमित्त्रविभवादिषु सांसारिकेषु सर्वेष्वपि पदार्थेषु वाञ्छा येषां ते निरीहास्तेषां
भावास्तैः कृत्वा निःस्पृहताभिरक्षाणि समनस्कानि पञ्चानीन्द्रियाणि स्वयमात्मना
सारथिभावेन यन्त्रयतां दमयतां वशीकुर्वताम् ॥

શ્લોકાર્થ

“ઉદાર કાન્તિવાળા હે રાજન; ઈંદ્રિયોરૂપી અશ્વોને નિસ્પૃહભાવરૂપ ચાબૂકેના સમૂહથી સારથિભાવે સ્વયં નિયંત્રણ કરતા અમારા તપોરૂપી રથો નિર્વિઘ્નપણે પ્રવર્તે છે.” ॥ ૧૮૦ ॥

પ્રત્યૂહકૃત્કોડપિ ન નઃ સમાધેઃ કુતોડશિવં સ્યાદ્ભુવિ યત્ત્વયીશે ।
ગૃહાઙ્ગણસ્થાયિનિ કલ્પશાખિન્યુપદ્રવેત્કિ નુ દરિદ્રભાવઃ ॥ ૧૮૧ ॥

હે સાહે, નોડસ્માકં સમાધેર્મનઃસ્વાસ્થ્યસ્ય ધ્યાનસ્ય વા કોડપિ કશ્ચિદપિ પ્રત્યૂહ-
કૃત્તિવ્રવિધાતા નાસ્તિ; યદ્યસ્માત્કારણાત્ત્વયિ ઈશે સ્વામિનિ અવનીનેતરિ સમર્થે
અશિવોપશામકે સતિ ભુવિ પૃથિવ્યામશિવમર્થાત્ ત્વદેશવાસિનામકલ્યાણં કુતો ભવેત્ ।
અપિ તુ ન સ્યાદેવ । યુક્તડયમર્થઃ । નુ ઇતિ પરિપ્રશ્ને । ગૃહસ્વાઙ્ગણે અજિરે તિષ્ઠતી-
ત્યેવંશીલસ્તસ્મિન્ ગૃહાઙ્ગણસ્થાયિનિ કલ્પશાખિનિ સુરદ્રુમે દરિદ્રભાવો દારિદ્ર્યં કિમુ-
પદ્રવેત્ । અપિ તુ ન દારિદ્ર્યલેશોડપિ સ્વાદિતિ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે બાદશાહ ! અમારી સમાધિ-ચિત્તની સ્વચ્છતામાં વિઘ્ન કરનાર કોઈપણ
નથી. પૃથ્વી ઉપર આપ જેવા સમર્થ રાજવી હોય ત્યારે દેશવાસીઓને ઉપદ્રવ
કયાંથી હોય ? જેના આંગણે કલ્પવૃક્ષ હોય તેને દરિદ્રતાનો સંભવ પણ શું
હોઈ શકે ?” ॥ ૧૮૧ ॥

અનિત્યતાભાવનયા પદાર્થસાર્થસ્ય વિશ્વસ્ય મનઃ પુનર્નઃ ।
ક્ષોદૈર્શિવામ્ભઃ કતકસ્ય શશ્વત્રસન્નમાસ્તે વસુધાસુધાંશો ॥ ૧૮૨ ॥

હે વસુધાસુધાંશો સકલાવનીરજનીપતે ભૂપતે, વિશ્વસ્ય જગતઃ પદાર્થસાર્થસ્ય વસ્તુ-
વ્રજસ્ય અનિત્યતા અશશ્વતત્ત્વમ્ । યતઃ—‘હી સંસારસદ્દાવો સુચરિયનેહાણુરાયરત્તાવિ ।
જે પુલ્કનેદીઠા અવરન્ને તે ન દીસંતિ ॥’ તથા ‘સંશ્રરાગજલબુચ્ચુઝ્વમે જીવિતાપ્યજલ-

શિવુચ્ચલે । જુવ્વણેયનહ્વેગસંનિમે પાવજીવકિમયં ન બુજ્જસિ ॥’; ‘અનિત્યાનિ શરીરાણિ વિભવો નૈવ શાશ્વતઃ । નિત્યં સંનિહિતો મૃત્યુઃ કર્તવ્યો ધર્મસંગ્રહઃ ॥’ ‘યદિ જન્મજરા-મરણં ન ભવેદ્યદિ ચેષ્ટવિયોગભયં ન ભવેત । યદિ સર્વમનિત્યમિદં ન ભવેદિહ જન્મનિ કસ્ય રતિર્ન ભવેત ॥’ इति वचनात्सर्वमनित्यं धर्म एव नित्यः कार्यः इति भावनया वासनया कृत्वा पुनर्नोऽस्माकं मनश्चित्तं प्रसन्नं धर्मकर्मणि निर्मलमेवास्ते । किमिव । अम्भ इव । यथा कतकस्य कतकनाम्नः फलस्य क्षोदैश्चूर्णैर्जलं प्रसन्नं स्वच्छं स्यात् । तथा यदुक्तम्—‘विमलस्वामिना वाचः कतकक्षोदसोदराः । जयन्ति त्रिजगच्चेतोजलनैर्म-ल्यहेतवः ॥’ इति सकलार्हतप्रतिष्ठाने ॥

શ્લોકાર્થ

“હે વસુધાપતિ, જગતના પદાર્થોના સમૂહો અનિત્ય છે. જ્ઞાનીપુરુષોએ કહ્યું છે કે ‘સંસારના સ્વભાવને ધિક્કાર દો ! સ્નેહાધીન એવા પણ પ્રિયજનોને જેવાં પ્રથમ પ્રહરમાં દેખ્યાં હોય તેવાં બીજા પ્રહરે દેખાતાં નથી, અર્થાત્ સંધ્યાના રાગ અને પાણીના પરપોટા જેવું જીવન અને યૌવન અસ્થિર અને અચલ છે; યુવાનીનો વેગ નદીનો વેગ સમાન અપલ છે, શરીર અનિત્ય, વૈભવ સંપત્તિ પણ અનિત્ય છે. તો હે પાપી જીવ, તું કેમ સમજતો નથી ? હંમેશાં મૃત્યુ તારી સમીપે જ રહેલું છે. સર્વ અનિત્ય છે, ફક્ત ધર્મ એ જ નિત્ય છે, માટે તારે ધર્મને સંગ્રહ કરવો જોઈએ.” હે રાજન્, આવા પ્રકારની અનિત્ય ભાવનાથી અમારા મનની પ્રસન્નતા ધર્મકાર્યમાં સ્થિર જ છે. જેમ કતક ફળનાં ચૂર્ણ વડે જલ સ્વચ્છ-નિર્મળ બને છે, તેમ અમારાં લોકોનાં મન અનિત્યાદિ ભાવના વડે સ્વચ્છ અને નિર્મળ બને છે.” ॥ ૧૮૨ ॥

गोशीर्षसौरभ्यमिवानिलेन संदेशहारिद्वितयेन हूतः ।

गन्धारनाम्नो नगरान्महीन्दो शनैः शनैर्वृद्धतया समागाम् ॥ १८३ ॥

हे महीन्दो साहे, गन्धार इति नामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात्समागाम् श्रीमत्पाश्र्वे समेतः । कथम् । शनैः शनैर्मन्दं मन्दम् । कया । वृद्धतया स्थविरत्वेन । किलक्षणः अहम् । संदेशहारिणोद्वृतयोः । ‘शासनहारिणा हरेः’ इति रघौ । यथा शासनहारी तथा संदेशहारीति । तथा ‘वृतः संदेशहारकः’ इति हैम्याम् । द्वितयेन द्वन्द्वेन हूतः आकारितः । ‘आकारणं हवो हूतिः’ इति हैम्याम् । किमिव । गोशीर्षसौरभ्येमिव । यथा चन्दनद्रुमस्य परिमलो अनिलेन वायुना ह्यते भ्रमण्डलान्तरमानीयते ॥ इति साहित्यकृतकुशला-गथादिप्रश्नप्रत्युत्तराणि ॥

श्लोकाथ

“ हे राजन् वायु वडे प्रेरित थयेदी अंदन वृक्षणी सुवास भूमंडलमां प्रसरे छे; तेम आपनो सदेश लावनार द्वेतीनी साथे जांधारनगरथी वृद्धावस्थाने कारणे धीमे धीमे आपनी समीपे आन्था छीये.” ॥ १८३ ॥

भूमानथाभाषत दूरदेशाद्यं समेताः कथमेकपद्याम् ।

महेन्द्रबन्धुमत्तमतङ्गजेन रथेन पाथोरुहबन्धुवद्वा ॥ १८४ ॥

रेवन्तवद्वा तुरगेण दिव्ययानेन वृन्दारकवृन्दवद्वा ।

स प्रोचिवानुज्जितयानमत्र चरन्क्रमाभ्यामहमाजगाम ॥ १८५ ॥

अथ कुशलागमादिकथनानन्तरं भूमान्पृथ्वीपतिरभाषत वदति स्म । हे सूरिन्द्राः, यूयमेकपद्यां मार्गे । ‘पद्व्येकपदी पद्या पद्वतिर्वात्म’ इति हैम्याम् । कथं केन प्रकारेण समेताः दूरदेशात् अत्रागताः । तानेव प्रकारान्दर्शयति—किं मत्तो मद्दोदयो यो मतङ्गजो गजेन्द्रो गजराजः प्रशस्तहस्ती तेन समेताः । किंवत् । महेन्द्रवत् । यथा पुरंदरो मत्तम-तङ्गजेन घेरावणेन समेति । वाथवा किं रथेन स्यन्दनेन ‘वहल’ इति प्रसिद्धेन अध्वनि समेताः । किंवत् । पाथोरुहबन्धुवत् । यथा कमलसुहृद्भास्करो रथेन मरुप्रथेन समागच्छति । वाथवा तुरगेन प्रवरवाजिना कृत्वा समायाताः । किंवत् । रेवन्तवत् । यथा रेवन्तः अर्करेतोऽजस्तुरगेण समायाति तस्य हयवाहनत्वेन । ‘रेवन्तस्त्वर्करेतोऽजः प्लवगो हयवाहनः’ इति हैम्याम् । वाथवा दिव्येन मनोरमेण यानेन शिबिकादिना वाहनेन समीपिवांसः । किंवत् । वृन्दारकवृन्दवत् । यथा वृन्दारकारणां निर्जराणां वृन्दः समुदायः दिव्येन देवसंबन्धिना विमानेन समेति । इत्युक्तेऽनन्तरं स सूरिः प्रोचिवान् कथयति स्म । हे साहे, अहमत्र श्रोमतां समीपे उज्जितं संत्युक्तं यानं तुरगवाहनादिकं येन तादृशः क्रमाभ्यां चरणाभ्यां चरन् प्रचरन् आजगाम आगतवान् ॥ युगम् ॥

श्लोकाथ

त्यारपछी राज्ञे प्रश्न कर्थो छे “ हे सूरिन्द्र, दूर देशथी आप केवी रीते पधार्था ? शु छ’द्वनी जेम महेन्द्रमत्त मजराज उपर ? सूर्य’नी जेम रथ उपर ?

અથવા રેવન્ત (સૂર્યનો અશ્વ) જેવા અશ્વ ઉપર ? અથવા તો દેવો જેમ વિમાનમાં આવે, તેમ કેઈ શિબિકા આદિ વાહનમાં પધાર્યા ?”

આ પ્રમાણે બાદશાહે પ્રશ્ન પૂછતાં આચાર્યદેવે કહ્યું : “ હે સૂર્યન્; હાથી, ઘોડા, રથ આદિ વાહનોના ત્યાગી એવા ગાંધારનગરથી એ પગ વડે આવીને આપની પાસે આવ્યા છીએ.” ॥ ૧૮૪ ॥ ૧૮૫ ॥

भूपोऽप्युवाचेति न साहिवाख्यखानेन युष्मभ्यमदायि किंचित् ।
तुरङ्गमस्यन्दनदन्तियानजाम्बूनदाद्यं ददमुष्टिनेव ॥ १८६ ॥

અપિ પુનર્ભૂપઃ પાતિસાહિઃ इत्यमुना प्रकारेण प्रोवाच जगाद । पृच्छति स्मेत्यर्थः । इति किम् । हे सूर्यन्द्राः, ददमुष्टिना कृपणेनेव साहिव इत्याख्या नाम यस्य तादृशेन खानेन मम उम्बरकेण सामन्तेन तुरङ्गमा अश्वाः, स्यन्दना रथाः, दन्तिना गजानि, यानानि शिविकादीनि, जाम्बूनदं सुवर्णम्, उपलक्षणावूष्यादिसंग्रहः, अस्मिन् वस्तूनि आद्यानि प्रथमानि मुख्यानि वा यत्र तादृशं किंचित्किमपि वस्तु युष्मभ्यं नादायि न दत्तम् ॥ इत्याक्षेपप्रश्नवाक्यम् ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રકારે સાંભળીને ચક્રિત બનેલા બાદશાહે પ્રશ્ન કર્યો કે “ હે સૂરીન્દ્ર, મારા સામંત સાહિબખાને કૃપણની જેમ આપને હાથી, ઘોડા, રથ, શિબિકા, સુવર્ણ આદિ કંઈ પણ ન આપ્યું ?” ॥ ૧૮૬ ॥

गुरुर्जगौ बहुदिशत्स महं त्वया नियुक्तो हरिणेव मेघः ।

पुनर्न किंचिन्निखिलानुषङ्गमुवा मयाग्राहि महीमहेन्द्र ॥ १८७ ॥

તતઃ સાહિપ્રશ્નान्तरं गुरुर्हीरसूरिर्जगौ भाषते स्म । हे साहे हे महीमहेन्द्र पृथिवी-पुरंदर, त्वया श्रीमता नियुक्तः प्रसादितानुशिष्टिः स साहिवखानो मह्यं बहु धनमदिशत् यच्छन्नासीत् । क इव । मेघ इव । यथा हरिणा वासवेन वर्षितुं समादिष्टः घनाघनाः बहु प्रचुरतरं नीरं दिशन्ति प्रददते । जनेभ्य इति शेषः । ‘जानामि त्वां प्रवरपुरुषं कामरूपं मथोनः’ इति मेघवृत्ते । ‘इन्द्रादिष्टा हि मेघाः भूमौ वर्षन्ति’ इति ध्रुतिः । परमयं विशेषः । निखिलं समस्तपुमनुषङ्गं रामाद्रविणादिसङ्गं मुञ्चति वृरं त्यजति तादृशेन मया किंचित्किमपि दीयमानं नाग्राहि नादायि न गृह्यते स्म ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે કહ્યું : “હે રાજન, જેમ ઇંદ્રના આદેશથી મેઘ ઘણું જલ વરસાવે, તેમ આપે નિયુક્ત કરેલા સાહિબખાન ગજ, અશ્વ, રથ, સુવર્ણ, આદિ ઘણું ઘણું આપવા આન્યા હતા, પરંતુ કંચન-કામિની આદિ સર્વસંગને ત્યાગ કરનારા અમે કંઈ પણ ગ્રહણ કર્યું નહીં.” ॥ ૧૮૭ ॥

અહો નિરીર્હેમહતાં વતંસૈર્ભૂષિતામીભિરિવાંશુભિર્ઘૌઃ ।

તજ્જન્મભિઃ પટ્કમિવારવિન્દૈર્ભવં પરિત્યજ્ય પૃથગ્ભવદ્ભિઃ ॥ ૧૮૮ ॥

અહો इत्याश्चर्ये । सदस्या लोका वा । पश्यत कौतुकं परैरदीयमात्मपि जगति के नात्रियन्ते । पते तु बह्नागृहीता अपि सर्वेषामभिलषणीयानामपि स्वर्णाश्वगजादि नाददते तस्मादमीभिः स्वरिन्द्रैः कृत्वा भूरशेषापि क्षोणी विभूषिता अलंकृता पवित्रिता वा । कैरिव । अंशुभिरिव । यथा अंशुभिः सहस्ररश्मिभिः । ‘आदित्यः सवितार्यमा खरसहस्रो-
ष्णांश्च रविः’ इति हैम्याम् । द्यौर्गङ्गनवीथी शोभिता । किभूतैः अमीभिः । निर्गता जगज्जन्मकलत्रपुत्रव्रविणराज्यादियावत्पदार्थसार्वभौमेषु ईहा वाञ्छा येषाम् । निःस्पृहैरित्यर्थः । पुनः किभूतैः । महतां समस्तसाधुजनोत्तमाङ्गेषु अवतंसैः शेखरायमाणैः । पुनः किभूतैः । भवं संसारं परित्यज्य निर्मुक्त्य पृथग्भिन्नैर्भवद्विभुभिः । कैरिव । अरविन्दैरिव । यथा पद्मेः पङ्कं जम्बालं परित्यज्य पृथग्भूयते । किभूतैः अमीभिः अरविन्दैश्च । तज्जन्मभिः तत्र भवे पङ्के वा भवित्वात्पङ्कजत्वाज्जन्म उत्पत्तिर्येषां तैः ॥

શ્લોકાર્થ

“અહો સદ્યજનો, જુઓ તો ખરા ! સર્વ જગતને ઇચ્છનીય અને ખીજ વડે અપાતા હાથી, ઘોડા, સુવર્ણ આદિ કેણુ ગ્રહણ ન કરે ? અર્થાત્ સૌ કેઈ ગ્રહણ કરે, પરંતુ આવા નિરપ્રહ સંતપુરુષોથી જ આ પૃથ્વી વિભૂષિત છે. જેમ સૂર્યનાં કિરણો વડે પૃથ્વી પ્રકાશિત બને, તેમ મહાત્માઓમાં સુગુપ્ત સમાન આચાર્ય વડે જ ખરેખર પૃથ્વી શોભે છે. જેમ કમલ જલ અને કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય, પરંતુ જલ અને કાદવ બંનેનો ત્યાગ કરીને ઉપર રહે છે, તેમ આ આચાર્ય સંસારમાં જન્મ પામીને, સંસારનો ત્યાગ કરીને સંસારથી પૃથક્ છે, અર્થાત્ નિર્લેપ છે !” ॥ ૧૮૮ ॥

ચિત્તે દધચ્ચિત્રમિતિ ક્ષિતીન્દ્રઃ પુનર્યુનક્તિ સ્મ મુખં સ વાચા ।
સૌરભ્યવિશ્રાજિવિજૃમ્ભિતાઙ્ગં ઘનાત્યયો હંસમૃગીદૃશોવ ॥ ૧૮૯ ॥

સ ક્ષિતીન્દ્રઃ પાતિસાદિઃ પુનર્વાચા વાળ્યા મુખં સ્વવદનં યુનક્તિ સ્મ સંયોજયામાસ ।
કિં કુર્વન । इत्यमुना प्रकारेण चित्ते स्वमानसे । चित्रमाश्रयं दधद्धारयन् મુખં વાચા
યુયોજ । ક ઇવ । ઘનાત્યય ઇવ । યથા શરત્કાલઃ સૌરભ્યેન સૌગન્ધ્યેન વિશ્રાજતે
શોભતે इत्येवंशीलं तथा विजृम्भितं विकस्वरमङ्गं कमलं हंसमृगीपृशा राजमराल-
મહિલયા યુનક્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શરદકાલની સુવાસથી શોભતું વિકસ્વર કમલ રાજહંસી વડે ચોભાય, તેવી
રીતે ચિત્તમાં ચમત્કાર પામીને આદશાહે ફરીથી વાણી વડે મુખને અલંકૃત કર્યું,
અર્થાત્ આદશાહ ફરીને બોલ્યા : ॥ ૧૮૯ ॥

ગ્રીષ્માગમેનેવ મયાધ્વગાનાં વૃથા વ્યથા વઃ પથિજા વ્યસર્જિ ।
પત્તપુનર્ગોધનવન્ન કિંચિત્ચક્રે સ્વહૃદ્ગોચરસંચરિણુઃ ॥ ૧૯૦ ॥

હે સૂરયઃ, વો યુષ્માકં મયા વૃથા મિથ્યૈવ પથિજા માર્ગજનિતા વ્યથા શીતાતપ્લ-
કાકણ્ઠકક્ષ્માદિકા પીડા વ્યસર્જિ વિશ્રાણિતા । દત્તેત્યર્થઃ । કેનેવ । ગ્રીષ્માગમેનેવ યથા
નિદાઘસમયપ્રાદુર્ભાવેન અધ્વગાનાં વાન્થાનાં વ્યથા તાપતૃષાદિકા વિસૃજ્યતે દીયતે ।
પુનરેતચ્છબક્રમક્રાદિકં કિંચિત્કિમપિ મયા સ્વસ્યાત્મનઃ હૃદો માનસસ્ય ગોચરે વિષયે
સંચરિણુઃ સંચરણશીલં હૃદયે વર્તમાનં ન ચક્રે ન કૃતમ્ । કિંચત્ । ગોધનવત્ । યથા
ગોકુલં સ્વહૃદા નિજમનસા । સ્વેચ્છયેત્યર્થઃ । ગોચરે ગવાં ચરણોચિતાધલાયાં સમ્યક્
સ્વહૃદિત્તં યથા તથા ચરણશીલં ભક્ષણસ્વભાવં ક્રિયતે । અથ વા સ્વં મદીયં ધનં મૃમિઃ
નૃપસ્ય ભ્રૂધનત્વાન્ । ‘સ્વાત્પાલધનમુગ્નેતૃપતિમન્વર્થકાદયઃ’ इति हैमीवचनात् । તસ્યા
હૃદિ મધ્યે યો ગોચરો ગવાં ચરણસ્થાનં તત્ર સંચરણશીલમિત્યર્થઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સૂરિદેવ, જેમ ગ્રીષ્મકાલ પથિકોને તાપ, તૃષા, આદિ કલેશ આપે તેમ
મેં આપને વ્યર્થ માર્ગને શ્રમ આપ્યો. તેમ છતાં જેમ ગોધન (ગાયોનો સમૂહ)

स्वेच्छायां आनन्दपूर्वकं यत्र तेम आपना हृदयमां देशमात्रं पश्य क्लेशेनो संयार
नथी ।” ॥ १६० ॥

विघ्नाय जज्ञे भगवत्समाधेरहं पयोवाह इवांशुभासाम् ।

युष्माकमाकस्मिकदुःखजन्मा तत्प्रत्यवायोऽजनि मे महीयान् ॥ १९१ ॥

हे सूरयः, अहं भगवतां पूज्यानां ज्ञानमाहात्म्यादिगुणगणवतां युष्माकं समाधेः
स्वास्थ्यस्य ध्यानस्य वा विघ्नाय अन्तरायकृते जज्ञे संजातोऽस्मि । क इव । पयोवाह
इव । यथा जलवाहो मेघः अंशुभासां सूर्यकिरणानां विघ्नाय प्रचारप्रत्यूहाय । आवरणा-
येत्यर्थः । जायते तत्कारणाद्युष्माकं श्रीमतामकस्मादज्ञातं भवमाकस्मिकमतिकृतोपपन्नं वा
यदुःखमसातं तस्माज्जन्मोत्पत्तिर्यस्य तादृशो महीयानतिगुरुर्मे मम प्रत्यवायोऽपराधः पापं
वा अजनि संजायते स्म ॥ इत्याकारणाद्यपराधोद्भावनम् ॥

श्लोकार्थः

“ हे सूरिवर, जेम वाहण सूर्यानां किरणोंने विघ्न (आवरण) भूत थाय तेम
हं आपनी समाधिमां आकस्मिक विघ्नरूपे जन्मो, भारो आ मोटो अपराध
थयो.” ॥ १६१ ॥

श्माचक्रचक्रीत्यथ थानसिंहमुद्दिश्य जग्राह वचो वचस्वी ।

हितैषिणा कल्प इवादसीयः पन्थाः कथं नो कथितः पुरो मे ॥ १९२ ॥

अथ गुरोः स्वप्रत्यवायोद्भावनानन्तरं वचस्वी वाचोयुक्तिमान् श्माचक्रस्य
निखिलभूमीमण्डलस्य चक्री सार्वभौमोऽकब्बरसाहिः थानसिंहमुद्दिश्य संमुखमालोक्य
इत्यमुना प्रकारेण वचो वाग्विलासं जग्राह । वदति स्मेत्यर्थः । हे स्थानसिंह, त्वया
भवता मे मम पुरोऽग्रे पश्यामयमदसीयः पतत्संबन्धी । ‘नासादसीया तिलपुष्पतृणम्’ इति
नैषधे । एकाशनपादचारादिको मार्गः साध्वाचारो वा कथं कुतः कारणात् नो कथितो
न निवेदितः । केनेव । हितैषिणेव । यथा हितं स्वस्य परस्य वा जनस्य इष्टापत्तिमिच्छ-
त्यभिलषतीत्येवंशीलेन महात्मना पुंसा कल्पः सम्यक्प्रवृत्तिरूप आचारः कथ्यते ॥

શ્લોકાથ

ત્યાર પછી વાક્યતુર એવા અકબર બાદશાહે થાનસિંહના સાસુને જોઈને આ પ્રકારે કહ્યું કે “ હે થાનસિંહ, જેમ હિતસ્વી પુરુષ સમ્યક્પ્રવૃત્તિરૂપ આચાર કહે, તેમ તે આ આચાર્યનો પાદવિહાર આદિ સાધુધર્મ મારી આગળ કેમ ન કહ્યો ?” ॥ ૧૯૨ ॥

इत्यप्यकिं न पदप्रचारैः प्राप्स्यन्ति दुःखं यदिहाजिहानाः ।

निगद्य भूमानिति शारदीनसारङ्गवन्मौनमधत्त वत्ક्रे ॥ १९३ ॥

અપિ પુનઃસ્થમિત્યપ્યેતદપિ કિં કેન પ્રકારેણ નાવક ન કથિતવાન । इति किम् ।
યદેતે સ્ત્રીન્નાઃ : इह दूरदेशे वर्तिनि मेवातमण्डलालंकारहारसकलकमलासंकेतनिकेतफतेपुर-
માશ્રયતાં શ્રીમતાં સંનિધાનિ પાદપ્રચારૈઃ સ્વચરણચક્રમણૈઃ આજિહાના આગચ્છન્તઃ ।
'સ્વયં ચરસ્યાજિનમાજિહાનાય' इति नैषधे । 'अजिनमागच्छन्तीम्' इति तद्रुतौ । 'आगमने
ગમનાર્થાઃ સમમ્યુપાઙ્મ્યઃ પરાઃ કથિતાઃ' इति क्रियाकलापे । 'ओहाङ् गतौ' इत्यस्य
આનશૂપ્રત્યયે જિહાના આઙ્મ્યેને આજિહાના આગમનાર્થ इति । दुःखमसातं प्राप्स्यन्ति
લપ્સ્યન્તે । पतन्मया प्रोच्यमानं मम कथं न स्मारितम् । भूमानित्यमुना प्रकारेण
નિગદ્ય કથયિત્વા વત્ક્રે સ્વમુખે મૌનં તૃણીભાવમધત્ત દધૌ । किंवत् । शारदीनसारङ्गवत्
યથા શરત્કાલસંબન્ધી વપ્પીહો મૌનં ધત્તે । वर्षासु तृषाक्रान्ततया जलपानार्थमुत्तमन्नीरद-
પુરસ્તાદ્ગહાલપ્યાલપ્ય શરદિ જલધરાભાવાત્તૃણીં વિધત્તે ॥

શ્લોકાથ

“ વળી તે એ પણ ન કહ્યું કે ‘ આ આચાર્ય દૂર દેશમાંથી પગે ચાલીને આવવાના તેથી કલેશ પામશે’-” આ પ્રમાણે કહીને શરદ કાલમાં બપોરે (ચાતક)
મૌનને ધારણ કરે તેમ અકબર બાદશાહે મૌન ધારણ કર્યું. ॥ ૧૯૩ ॥

किमुत्तरं स्यादिह मन्दधीवन्मीमांसते यावदसौ हृदीति ।

स दीर्घदर्शीव शशी रसायास्तं संशयानं प्रतिशंसति स्म ॥ १९४ ॥

મન્દા કુળઠા ધીર્બુદ્ધિર્યસ્ય સોઽલ્પમેધા ઇવ યાવદસૌ સ્થાનસિંહો હૃદિ નિજમનસિ
 રૂતિ મીમાંસતે વિચારયતિ । રૂતિ કિમ્ । યદિહ સાહિનિગદિનવાક્યે કિમુત્તરં પ્રતિષ્ઠ્ઠઃ
 સ્યાત્ । તાવદૂરાદગ્રે સ્વપરેષાં ભાવિ હિતાહિતં પશ્યેત્ સ્વમનીષયા વિચાર્ય જાનીયાત્સ
 દીર્ઘદર્શી તદ્વત્ રસાયાઃ શશી ક્ષોણીક્ષણદાપતિરકચ્ચરસાહિઃ સંશયાનં સંદેહં વિદધાનં
 સ્થાનસિંહ પ્રતિશંસતિ પ્રશ્નયિત્વા સ્વયમેવોત્તરયાંચકાર ॥

શ્લોકાર્થ

આ પ્રમાણે બાદશાહે પ્રશ્ન કરતાં મંદબુદ્ધિની જેમ થાનસિંહ ‘શું ઉત્તર
 આપવો ?’ એવો હૃદયમાં વિચાર કરે, તેટલામાં તો દીર્ઘદર્શી એવા પૃથ્વીના ચંદ્ર
 અકબર બાદશાહે સંશયિત બનેલા થાનસિંહને સ્વયં ઉત્તર આપનારા બન્યા. ॥ ૧૯૪ ॥

एतद्वयं मानसमानसाङ्के बलक्षपक्षीकरवाम कामम् ।

इदं त्वयाचिन्त्यत पुण्यलक्ष्मीमाकाङ्क्षता क्षीरधिशायिनेव ॥ १९५ ॥

હે સ્થાનસિંહ, કામમત્યર્થ વયમેતદગ્રે વક્ષ્યમાણં ભવન્મનસિ વર્તમાનં વા માનસં
 મદોયમનસસ્તદેવ માનસં નામ સ્તસ્તસ્યાઙ્કે ક્રોડે બલક્ષપક્ષીકરવામ હંસાયમાનં વિદ-
 ધામ્ । ઇત્યાશીઃપ્રેરણયોરુત્તમપુરુષબહુવચનમ્ । યદુક્તમ્—‘કાન્તારે નિર્ગતાસિ પ્રિયસલ્લિ
 પદ્મી વિસ્મૃતા કિં તુ મુરઘ મા રોદીરેહિ યામેત્યુપ્રહૃતવચસો નિન્યુરેનાં વયસ્ય’ રૂતિ
 નૈષધે । યામેત્યાશીરુત્તમપુરુષબહુવચનમપિ । વયમેવ હૃદિ વિદ્મઃ ઇત્યર્થઃ । હે સ્થાનસિંહ,
 ત્વયા ભવતા રૂદં મયોચ્યમાનમચિન્ત્યત ધ્યાતે હૃદિ વિચારિતમ્ । ત્વયા કિં કુર્વતા ।
 પુણ્યલક્ષ્મી ધર્મશ્રિયમાકાઙ્ક્ષતા વાઙ્મતા । કેનેવ । ક્ષીરધિશાયિનેવ । યથા દુઃખવાર્ધો રોતે
 સ્વપિત્યેવંશીલેન કૃષ્ણેન પુણ્યા પતિવ્રતાત્વેન પવિત્રા શ્રીઃ કાઙ્ક્ષતે ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે થાનસિંહ, મેં કહેલી બન્ને વાત તારા માનસસરોવરમાં રાજહંસ રૂપે
 રમી રહી છે નહીં ? જેમ વિશ્ણુ લક્ષ્મીની સ્પૃહા કરે તેમ પુણ્યલક્ષ્મીને ઇચ્છતા એવા
 તેં મારી કહેલી વાત આ પ્રમાણે વિચારી ને ?” ॥ ૧૯૫ ॥

स्वमण्डले भूतलशीतभासानीयन्त एते यदि सूरिशक्राः ।

सुधाशनान्मोनिधिवल्लभाया भगीरथेनेव पयःप्रवाहाः ॥ १९६ ॥

यदि पते सूरिशक्राः हीरसूरीन्द्राः भूतलशीतभासा साहिना । 'इदं तमुर्वीतलशीतल-
घुतिम्' इति नैषधे । स्वमण्डले निजजनपदे आनीयन्ते आकार्यन्ते । केनेव । भगीरथेनेव ।
यथा सुधाशनानां देवानाम्मोनिधिवल्लभा समुद्रपत्नी नदी सुरससिद्धिं तस्याः पयः-
प्रवाहाः जलप्लवाः भगीरथनाम्ना भूमीन्दुना भूपालेन स्वदेशे समानीयन्ते । 'गङ्गा भगीर-
थेनेव पूर्वेषां पावनक्षमा । इच्छता संततिं तेन न्यस्ता मन्त्रिषु कौशला ॥' इति रघौ ।
तथा 'गङ्गामिव क्षितितलं रघुवंशदीपः' इति नैषधेऽपि ॥

श्लोकार्थ

जेम गंगानो प्रवाहं लक्ष्मीरथ राज्ञ पोतानां देशभां लाभ्ये हतो, तेम जे आ
सूरीन्द्रने आदशाहं द्वारा आपणुा देशभां जोलावाय तो—' ॥ १९६ ॥

सुधारसं प्रीतिभरेण पायं पायं प्रभोदर्शननामधेयम् ।

तदा भजामो वयमप्यमर्त्या इव स्वभावादजरामरत्वम् ॥ १९७ ॥

तदा वयं मेघातमण्डलश्राद्धवर्गा अपि अमर्त्या देवा इव स्वभावात्सहजेनेव अजराम-
रत्वं जरामरणराहित्यम् । अजरामरभावमित्यर्थः । भजाम आश्रयामः । किं कृत्वा ।
प्रीतिभरेण प्रेमातिशयेन मनोहार्देन वा प्रभोर्गुरोर्दर्शनमालोकनं तदेव नामधेयमभिधा यस्य ।
'नामरूपभागाद्वय—' इति हैमीवृत्तौ । ततो नामधेयरूपधेयभागधेयानि इति प्रयोगाः ।
तादृशं सुधारसममृतनिस्स्यन्दं पायं पायं पीत्वा पीत्वा । 'पौनःपुन्ये णमपदं द्विभ,
पायं पायं भोजं भोजं व्रजति, इति सारस्वतव्याकरणे ।

श्लोकार्थ

'तो! आपणु पणु नामधेय (जेतुं नाम पणु पवित्र करे) जेवा आयाय'
देवनां दर्शनरूप अमृततुं प्रीतिपूर्वकं पान करी करीने देवोनी जेम अजरामरता
पाभीजे ।' ॥ १९७ ॥

पुरो न मे किंचन तेन वृत्तं त्वया गुरुणां प्रतिपाद्यते स्म ।

यतः स्वसन्नाभिमुखीभविष्णुमुपेक्षते कः सुरसौरभेयीम् ॥ १९८ ॥

હે સ્થાનસિંહ, તેન કારણેન ગુરૂણાં તથા ધર્માચાર્યાણાં હીરસરીણાં વૃત્ત સાધ્વાચારા-
વિક્રમાચરણ' મે મત્પુરોડ્યે ત્વયા કિંચન કિંચિદપિ ન પ્રતિપાદ્યતે સ્મ ન પ્રોક્તમ્ ।
યુક્તોડ્યમર્થઃ । યતઃ કારણાત્ સ્વસ્યાત્મનઃ ગૃહસ્યાભિમુખીભવિષ્ણુ' સન્નનઃ સંમુલ્લભવન-
શીલાં મન્દિરે સમાગચ્છતીં સુરસૌરભેયીં કામધેનુ' કો જન ઉપેક્ષતે । અપિ તુ ન કોડપિ ।
સર્વોડ્ગ્યાચાન્તીં સમીહતે ॥

શ્લોકાર્થ

“તે માટે હે યાનસિંહ, તારા ધર્માચાર્ય'નેા કંઈપણ સાધ્વાચાર મારી આગળ તેં
કહ્યો નથી, પોતાના ઘર-આંગણે આવતી કામધેનુની કૈાણ ઉપેક્ષા કરે !
બરાબરને ?” ॥ ૧૯૮ ॥

રામાઙ્ગજો મધ્યમલોકપાલવત્ક્રાદિદં વાઙ્મયમભ્યુદીતમ્ ।

નિપીય ધૃજ્જો મકરન્દમમ્મોરુહાદિવામોદભરં વભાર ॥ ૧૯૯ ॥

સ્વર્ગપાતાલયોરપેક્ષયા મધ્યમઃ અધઃ પાતાલમુપરિ ચ સ્વર્ગઃ તયોર્મધ્યવર્તી મધ્યેવર્તી
મધ્યેભવો મધ્યમસ્તાદૃશો લોકો વિશ્વભુવનં તસ્ય પાલયિતા અકલ્બરસ્તસ્ય વત્ક્રાદિદનાદ-
ભ્યુદીત' પ્રકટીભૂત' વાઙ્મયં વાક્યપ્રપન્નમ્ । વચનરચનામિત્યર્થઃ । 'હતીદૃશૈસ્ત' વિરચય્ય
વાઙ્મયૈઃ' इति नैषधे । 'पर्वविधैः वचःप्रपञ्चैः' इति तद्वृत्तिः । रामाङ्गजः स्थानसिंहो
निपीय सादरमाकर्ण्य आमोदभरं प्रमोदातिशयं वभार । क इव । भृङ्ग इव । यथा
अमरः अम्भोरुहात् पद्मानुदितं मकरन्दं निपीयास्वाद्य आमोदभरं परिमलातिरेकप्रमो-
दाधिक्यं धत्ते ॥ इति स्थानस्य साहेः प्रश्नोत्तरम् ॥

શ્લોકાર્થ

મધ્યલોકના લોકપાલ જેવા બાદશાહ અકબરનાં આવાં વચન આદરપૂર્વક
સાંભળી જેમ જામર કમલના રસનું પાન કરીને યાન'હિત બને તેમ યાનસિંહ અત્યંત
યાન'દ ધારણ કરનારા બન્યા. ॥ ૧૯૯ ॥

શશંસ સમ્બાનથ પાર્થિવેન્દુરાનેતુમેતાનિહ કેન જગ્મે ।

તેઽપ્પુચુર્વોન્દ્રમજયવીર્યમિવાવતીર્ણં ભુવિ કાર્તવીર્યમ્ ॥ ૨૦૦ ॥

અથ સ્થાનસિંહસ્ય કથનાનન્તરં પાર્થિવેન્દુઃ રાજરાજઃ સમ્બાન સ્વસમાસદઃ પુરુષાન પ્રતિ શશંસ કથયતિ સ । કિં શશંસ તદેવાહ—પતાન સૂરીન્દ્રાનિહ મત્પાશ્વે આનેતુ-
માકારયિતું કેન જગ્મે ગતમ્ । તતઃ તે સમ્બા અપિ ઉર્વોન્દ્રં વસુધાવાસવમ્ ઋચુર્વમા-
ષિરે । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—ભુવિ પૃથિવ્યામવતીર્ણમુત્પન્નં તથા અજય્યં પરિજેતુમશક્યં વીર્યં પરાક્રમો
યસ્ય તાદૃશં કાર્તવીર્યં બાહુસહસ્રાઙ્ગુનમિવ અજય્યચલત્વે । ‘કારાગૃહે નિર્જિતવાસવેન
લઙ્કેશ્વરેણોપિતમા પ્રસાદાત’ । તસ્ય સાદૃશ્યં વીર્યાતિશયાત ॥

શ્લોકાકાથ

ત્યાર પછી રાજરાજેશ્વરે સભાજનોને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે “આ આચાર્યને મારી
પાસે લાવવા માટે કોણ ગયું હતું ?” ત્યારે સભાજનોએ પૃથ્વીપતિને આ પ્રમાણે
કહ્યું : “હે સ્વામિન અજેય પરાક્રમવાળા કાર્તિકસ્વામી પૃથ્વી પર બિતરી આવેલા
ન હોય તેવા— ॥ ૨૦૦ ॥

મૌન્દીકમાલાવિતિ નામધેયૌ નિદેશતઃ શાસનહારિણૌ વઃ ।

ઇતોઽજિહાતામિવ મૂર્તિમન્તૌ લેખૌ વલેસ્થાવિવ કામચારૌ ॥ ૨૦૧ ॥

હે પ્રભવઃ, બો યુષ્માકં નિદેશતઃ આદેશમઙ્ગીકૃત્ય ઇકો મૌન્દી અપરઃ કમાલ इति
નામધેયાવભિધાનો શાસનહારિણૌ દૂતૌ યવનમુદ્રલજાતિષુ મધ્યે મેવઢા इति સંજ્ઞકૌ
ઇતો યુષ્માકં સમીપાદ્જિહાતામ્ ગતવન્તાવાસ્તામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—મૂર્તિમન્તૌ મનુષ્યવપુર્ભાજૌ
લેખૌ કાઙ્ગલૌ સ્ફુરન્માને इव પુનરુત્પ્રેક્ષ્યતે । મૂર્તિમન્તૌ લેખૌ દેવાવિવ દેવા હિ ન
કેનચિચ્છુષા ૬ક્ષ્યન્તે । અતઃ પાર્થિવશરીરભાક્ત્વાદ્વિલોચનગોચરૌ । કિલક્ષણૌ । કામં
સ્વેચ્છયા અતિશયેન ચ દિવ્યા દેવગત્યા ચરણં વ્રજનં ચારૌ ગમનં યયોસ્તૌ ॥

શ્લોકાકાથ

“મૌન્દી અને કમાલ નામના બે મેવાડી દૂતો આપની આજ્ઞાથી અહિંયાથી સૂરીજીને
બોલાવવા માટે ગયા હતા. તે બંને દેવો જેવા શીઘ્રગતિવાળા મૂર્તિમંત લેખો
(કાગળો) ન હોય !” ॥ ૨૦૧ ॥

તૈઃ શાસિતુઃ શાસનતઃ પૃથિવ્યા દૂતૌ પુરસ્તાદુપસેદતુસ્તૌ ।

વસુંધરાશેષવિશેષવૃત્તિં ચિદ્ગોચરીકર્તુમિવાસ્ય નેત્ર ॥ ૨૦૨ ॥

તૌ દૂતૌ પુરસ્તાદુપસેદતુઃ આગતવન્તૌ । કિંમૂતૌ । પૃથિવ્યા ભૂમેઃ શાસિતુઃ પાલયિતુઃ પાતિસાહેઃ શાસનત આદેશતૈઃ સમ્યૈઃ સમાસદ્ભિઃ હતાવાકારિતૌ ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—વસુંધરાયાઃ સમસ્તશ્રિતિમण्डलस्याશેષાં સમપ્રાં વિશેષવૃત્તિં ન્યાયાન્યાયકારિશિષ્ટાશિષ્ટ-મિત્રામિત્રસ્વભાવોદન્તસૂચયિત્રીં વાર્તા ચિદ્ગોચરીકર્તું જ્ઞાનવિષયતાં વિધાતુમ્ । જ્ઞાતુમિત્યર્થઃ । અસ્યાકચ્ચરસાહેનેત્રે નયને દૃષ । યથા નેત્રાભ્યાં કૃત્વા જનેન સર્વમપ્યા-લોક્યતે તથા દૂતાભ્યાં રાજા પરમण्डलोदन्ताखिलं વિજ્ઞાયતે । 'ચરલોચના હિ રાજાનઃ' इति श्रुतिः । यदुक्तम्—'चरैः पश्यन्ति राजानः सुहृदा व्यवहारिणः । देवाः पश्यन्ति ज्ञानेन सर्वेऽन्ये चर्मचक्षुषा ॥' 'वणिकपुत्रैर्महेश्वराः' इति पाठः । अथ वा प्रतिभाविषयं विधातुं चिच्छब्देन बुद्धिरपि । 'प्रेक्षाचिदुपलब्धयः' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાની આજ્ઞાથી સભાજનો વડે બોલાયેલા તે બંને દૂતો બાદશાહની સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા. તે બંને સમસ્ત પૃથ્વીના વૃત્તાંત બહુવા માટે બાદશાહનાં આ બે નેત્રો ન હોય ! કહ્યું છે કે : “ રાજાઓ દૂતો વડે, વ્યાપારીઓ મિત્રો વડે, દેવો જ્ઞાન વડે અને બાકીનાં સર્વજનો ચર્મ-ચક્ષુઓ વડે જુએ છે.” ॥ ૨૦૨ ॥

मुखं मृगाङ्कं मिलितुं स्वबन्धोर्लब्धोदयं वारिरुहे इवैते ।

पाणी प्रणीय प्रणयेन मध्येगोधीति धात्रीक्षमवोचतां तौ ॥ २०३ ॥

તૌ દૂતૌ ધાત્રીશં સાહિં પ્રતિ હત્યમુના પ્રકારેણ અવોચતાં વદતઃ સ્મ । કિં કૃત્વા । પ્રણયેન સ્વસ્વામિત્વાદિસંબન્ધસ્નેહેન । ભક્તેનેત્યર્થઃ । અથ વા આદેશયાચનાર્થમ્ । 'પ્રણયઃ સ્નેહયાજ્ઞયોઃ' इत्यनेनार्थः । मध्येगोधि भालान्तराले पाणी हस्तौ प्रणीय कृत्वा । ललाटेऽङ्गलिं विधायेत्यर्थः । उत्પ્રેક્ષ્યતે—સ્વસ્યાત્મનો બન્ધોઃ સકાશાલ્લબ્ધઃ સંપ્રાપ્ત ઉદયો યેન । સૂર્યઞ્ચોતિરધિગત્ય ચન્દ્રોઽભ્યુદયતીતિ કવિસમયઃ । યથા રઘુકાવ્યે—'पुपोष वृद्धिं हरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव बालचन्द्रमाः' इति । तादृशं मुखं मृगाङ्कं घटनमेष चन्द्रं मिलीतुमेते समायाते वारिरुहे पदमे इव ॥

શ્લોકાર્થ

તે બંને દૂતો ભક્તિપૂર્વક લલાટ પર અંજલિ કરીને, અર્થાત્ નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા, તે બંને પોતાના બંધુ સૂર્યની પાસેથી જેમને ઉદય પ્રાપ્ત થયે છે, (સૂર્યની જ્યોતિ પામીને ચંદ્રનો ઉદય થાય છે) એવા મુખરૂપી ચંદ્રને મળવા માટે આવેલા બંને બે કમલ ન હોય ! ॥ ૨૦૩ ॥

આદિશ્યતાં દેવ નિદેશ્યમિત્યં નિર્દિશ્ય તૌ સંશ્રયતઃ સ્મ તૂર્ણીમ્ ।

ધારાધરસ્યેવ ઋતોર્વિરામે નમોઽમ્બુપામ્ભોદસુહૃદ્ધકુન્તૌ ॥ ૨૦૪ ॥

હે દેવ, નિદેશ્યં કથનાર્થે વક્તવ્યમાદિશ્યતાં પ્રસાધતામ્ । इत्यमुना प्रकारेण निर्दिश्य विज्ञाप्य तौ दूतौ तूर्णी मौनं संश्रयतः भेजाते । काविव । नमोऽम्बुपाम्भोदसुहृच्छकुन्तौ यथा धाराधरस्य ऋतोर्वर्षाकालस्य विरामे व्यपाये । शरत्समये इत्यर्थः । चातकमयूर-विहंगमौ मौनमाश्रयेते ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે દેવ, આપ આદેશ કરો,” આ પ્રમાણે કહીને જેમ શરદકાલમાં ચાતક અને મયૂર પક્ષી મૌન રહે તેમ મૌન રહ્યા. ॥ ૨૦૪ ॥

ભૂમાનિમાવિત્યવદત્તતોઽમી કથં સમીયુઃ પથિ કીદશાશ્ચ ।

તાવપ્યવક્તાં તમુપાગતં સ્વર્બલિદ્વિષો હન્તુમિવાબ્જનાભમ્ ॥ ૨૦૫ ॥

તતો દૂતોક્તેરનન્તરં ભૂમાનકબ્જરસાહિરિમૌ દૂતૌ પ્રતીત્યમુના પ્રકારેણ અવદદ્વભાષે । इति किम् । हे मौन्दीकमालौ, अमी स्वरयः पथि मार्गे कथं केन प्रकारेण समीयुः समागताः । मुद्गलम्लेच्छजातित्वाब्जैनमार्गानभिज्ञत्वादयं प्रश्नः । च पुनः । कीदृशाः किमाचाराश्च वर्तन्ते । अपि पुनस्तौ दूतौ तं भूषं प्रति अवक्तां कथयतः स्म । तमुत्प्रेक्ष्यते— बलिनः पराक्रमचतुरङ्गचक्रादिकं बलं भुजवीर्यं चमूश्च विद्यते येषां ते बलवन्तो ये द्विषो वैरिणः तथा बलिनामा पातालाधिपः सुरासुरसेव्यमानो वदान्यमौलिः । यन्नाम्ना पातालं बलिसदमेति प्रसिद्धम् । स एव रिपुर्दानवेन्द्रत्वात् तांस्तं वा हन्तुं यमातिथी-

કર્તું' સ્વર્ગાદુપેતં દેવલોકાદ્ભ્રમાધાગતમ્ । યદુક્તં ચમ્પૂકથાયામ્—'કથં' ચ સ દેશઃ સ્વર્ગાન્ન વિશિષ્યતે । યત્ર ગૃહે ગૃહે ગૌર્યઃ સ્ત્રિયઃ મહેશ્વરો લોકઃ । સશ્રીકા હરયઃ' इति । 'ગૌરાઙ્ગચઃ પાર્શ્વતી ચ । મહેમ્યઃ શિવશ્ચ । શોભાયુક્તોઃ હસ્તશ્ચ । લક્ષ્મીયુક્તઃ કૃષ્ણઃ' इति तद्वृत्तिः । અતઃ સ્વર્ગસ્થત્વમ્ । અઙ્ગનાભં નારાયણમિવ । અઙ્ગવત્ત્રાભિર્યસ્ય । પક્ષે અઙ્ગં નાભૌ યસ્યેતિ વ્યુત્પત્તિમાત્રમ્ । તત્સ્વતસ્ત્વભિધાનમેવ ॥

શ્લોકાર્થ

બલવાન બલિ નામના દૈત્યને હણુવા માટે સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવેલા બહે વિષ્ણુ ન હોય તેવા અકબર બાદશાહે હતોને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો કે “ હે દેવો, આ આચાર્ય માર્ગમાં કેવી રીતે આઠ્યા અને તેઓનો કેવા પ્રકારનો આચાર્ય છે ?” ॥ ૨૦૫ ॥

चूर्णैरिव स्वक्रमपद्मपांसुभिः प्राचीनसूरिप्रकरैः प्रतिष्ठिताम् ।

सभाजयन्तः प्रतिमामिव क्षमां क्रमाम्बुजाभ्यां पथि संचरन्त्यमी ॥ २०६ ॥

हे देव, अमी सूरयः स्वाभ्यां क्रमाम्बुजाभ्यां पथि चरणकमलाभ्यां मार्गे संचरन्ति सम्यगरीत्या प्रचलन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—प्रतिमां परमेश्वरमूर्तिमिव क्षमां क्षोणीं सभाजयन्तः पूजयन्त इव । सभाजनशब्दः पूजार्थेऽपि । यथा नैषधे—‘सभाजनं तत्र ससज्जं तेषां सभाजने पश्यति विस्मिते सा’ इति । ‘सभाजनं पूजाम्’ इति तद्वृत्तिः । तथा क्रियाकलापेऽपि—‘सभाजानार्थे सभाजयति’ । प्रतिमां किंभूताम् । प्राचीनसूरिप्रकरैः पूर्वाचार्यनिचयैः स्वक्रमपद्मानामात्मनां पादारविन्दानां पांसुभिः रजोभिः कृत्वा प्रतिष्ठिताम् । उत्प्रेक्ष्यते—चूर्णैर्वासयोगैरिव पूज्यतया स्थापिताम् ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે દેવ, આ આચાર્ય પોતાનાં ચરણકમલથી માર્ગ પર મંદમંદ ચાલતા હતા. તે બહે પૂર્વાચાર્યોના સમૂહ વડે પોતાનાં ચરણકમલની રજરૂપી વાસચૂર્ણ વડે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી એવી પૃથ્વીને પરમેશ્વરની પ્રતિમાની જેમ બહે પૂજતા ન હોય !” ॥ ૨૦૬ ॥

શ્રેણીં સતામિવ વિમુક્તસમગ્રદોષાં
 વલ્ભામમી વિદધતે સકૃદેવ દેવ ।
 આરાધયન્તિ વિધિવદ્વિધૃતાવધાના
 યોગં વિધૃતવનિતાઘાંચિલાનુષઙ્ગમ્ ॥ ૨૦૭ ॥

હે દેવ, અમી ગુરવઃ સકૃદેવ પકવારમેવ વલ્ભામાહારં વિદધતે કુર્વન્તિ । કિલક્ષણામ્ । સતામુત્તમાનાં શ્રેણીમિવ । વિમુક્તસમગ્રદોષાં ત્યક્તાઃ સર્વેઽપ્યાધ્યકર્મિકાઃ સત્તત્ત્વારિ-
 શન્મિતા અશનદોષા પતાવતા નવકોટિભિર્વિશુદ્ધાં નવકોટ્ય ઉચ્યન્તે । સ્વયં ન કુર્વન્તિ
 પરેર્ન કારયન્તિ પરં કુર્વન્તં નાનુમોદયન્તિ इति નવકોટ્યસ્તાભિર્નિર્દોષાં તથા અપગુણાય
 યાતામ્ । પુનરમી વિધૃતો દૂરં નિરસ્તો વનિતા નારી આદૌ યસ્ય તાદૃશોઽશિલઃ
 સમસ્તોઽપ્યનુષઙ્ગઃ સઙ્ગઃ પરિચયો યત્રૈવં સ્યાત્તથા વિધિવદાગમોક્તેન વિધિના યોગં
 યમાદ્યષ્ટપ્રકારસંગતમવધ્યાનવિશેષં મનોવાક્યાયાદીનાં સ્વસ્વવ્યાપારેભ્યો નિયમનરૂપં વા
 યોગમારાધયન્તિ । કિંમૃતા અમી । વિધૃતં યોગે एव નિહિતમ્ અથ વા વિશેષેણ ધૃતં
 સંસારાનિત્યતાયામવધાનં ધ્યાનં મનો વા ચૈઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે દેવ, આ આચાર્ય સત્પુરુષોની શ્રેણીની જેમ સમગ્રદોષોને ત્યજીને અર્થાત્
 નવકોટિ વિશુદ્ધ આહારને એક જ વખત ગ્રહણ કરે છે. વળી સ્ત્રી આદિ સમસ્ત સંગનો
 જેમાં ત્યાગ કરાવેલો છે, તેવા યોગને વિધિપૂર્વક એકાગ્રચિત્તે આરાધે છે.” ॥ ૨૦૭ ॥

વિશ્વે વેશ્મનિ તારમૌક્તિકનભશ્ચન્દ્રોદયબ્રાજિનિ
 જ્યોતિસ્તૈલભૃતૌપધીપ્રિયતમે સ્નેહપ્રિયોદ્ગાસિનિ ।
 આશ્લિષ્યોપશમશ્રિયં નિજમુજાગણ્ડોપધાનાઙ્કિતે
 પર્યઙ્કે જગતીતલે સુખમમી ભૂમીશવચ્છેરતે ॥ ૨૦૮ ॥

હે સાહે; અમી સૂરયઃ ભૂમોશવદ્ભૂપાલા इव વિશ્વે વેશ્મનિ જગન્નામ્નિ નિકેતને
 ભુવને एव ભવને વા જગતીતલે ભૂમેરુત્સઙ્ગરૂપે પર્યઙ્કે પલ્યઙ્કે શય્યાયામુપશમનાર્મી
 શ્રિયં લક્ષ્મીં નામાઙ્ગનામાશ્લિષ્ય ગાઢમાલિઙ્ગય સુખં નિર્ભયં મનઃસ્વાસ્થ્યયુતં યથા સ્યાત્તથા

શેરતે સ્વપન્તિ નિદ્રાસુખમનુભવન્તિ । પર્યટ્કે કિંમૂતે । નિજભુજા સ્વવાહુરિવ ગળ્ડોપ-
ધાનં ગલ્લમસૂરકં તેનાડ્કિતે કલિતે । કિંમૂતે વેશ્મનિ । તારાસ્તારકા ઉપલક્ષણાત
પ્રહનક્ષત્રાણિ પચ મૌકિકાનિ યત્ર તાદૃશં નમ આકાશમેવ ચન્દ્રોદય ઉલ્લોચસ્તેન ભ્રાજતે
इत्येवंशीले । પુનઃ કિંમૂતે । કાન્તિર્જ્યોતિરેવ તૈલં સ્નેહસ્તેન ભૂતઃ પૂરિતઃ ય ઔષધી-
પ્રિયતમઃ ચન્દ્રઃ । ‘નવોદય’ નાથમિવૌષધીનામ્’ इति रघौ । स पच स्नेहप्रियः दीप-
स्तेनेत्प्राबल्येन भासते दीप्यते सहोद्योतेन शालते इत्येवंशीले ॥

શ્લોકાર્થ

“હે દેવ, શ્રદ્ધ, નક્ષત્ર અને તારાઓ રૂપી જેમાં મૌકિકો છે, તેવા આકાશરૂપી
ચંદ્રવાથી શોભતું તેમ જ જ્યોતિરૂપી તેલથી પરિપૂર્ણ એવા ચંદ્રરૂપી દીપક વડે
જાળવદ્યમાન જગતરૂપી ભુવનમાં પોતાની ભુજારૂપી એશિકાવાળા પૃથ્વીરૂપી પલંગમાં,
ઉપશમ લક્ષ્મીરૂપી સ્ત્રીને આલિંગન કરીને, રાજા સમાન આ આચાર્ય સુખપૂર્વક
નિર્ભયતાથી નિદ્રાનો અનુભવ કરે છે.” ॥ ૨૦૮ ॥

बाह्याबाह्यजिघांसुघातुकतपस्तेजोभिरेभिर्भुवो

जम्भारे गगनार्धगोगणधरैर्धिकारतां लम्भितः ।

शत्रून्प्रत्यपकर्तुमम्बुधिशयं संशीलतीवानिशं

यायादेष कृतः सरस्वति न चेदेणाङ्कयोषामुखे ॥ २०९ ॥

हे भुवो जम्भारे क्षोणीन्द्र, परिर्गणधरैर्हीरविजयसूरिभिर्बाह्या बहिर्भवाः कुट्टप्रभुखाः
अबाह्या अन्तरङ्गाः रागद्वेषकषादयो जिघांसवो द्वेषिणस्तेषां घातुकानि हिंसनशीलानि
यानि षष्ठाष्टमादिविकृतपांसि तेषां तेजांसि प्रतापास्तैः साधनैः कृत्वा । तेजःशब्देन
प्रतापोऽप्युच्यते ॥ यथा नैषधे—‘एतस्योत्तरमद्यः नः समजनि उत्तेजसां लङ्घने’ इति ।
‘तव प्रतापानामतिक्रमणे’ इति तद्वृत्तिः । धिकारतां पराभवभाव’ लम्भितः प्रापितः सन्
गगनाध्वगः सूर्यः । उत्प्रेक्ष्यते—‘शत्रून् सूरिप्रतापरूपाग्निजविजयित्वात् स्ववैरिणः प्रत्यप-
कर्तुं’ पराभवं विधातुमम्बुधिशयं समुद्रशे(शयि)तारं विष्णुमनिशं निरन्तरं शीलतीव
सेवते इव । यः शत्रूभूय परं पराभवति स तेन दैत्य एवोच्यते । ततो विष्णोर्दैत्यनि-
षूदनत्वेन तत्सेवनं युक्तमेव । एषं चेन्न तर्हि एष भानुरेणाङ्कस्य चन्द्रस्य योषा कान्ता
रात्रिस्तस्या मुखे प्रारम्भे संध्यासमये । ‘रजनी वसतिश्चामा वासतेयी तमस्विनी ।
उषा दोषेन्दुकान्ता’ इति, तथा ‘प्रदोषो यामिनीमुखम्’ इति हैम्याम् । सरस्वति समुद्रे कृतः
कारणाद्यायावच्छेत् । तत्र गमनकारणं तु दैत्यारिसेवनैव ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે પૃથ્વીપતિ, આ આચાર્ય વડે બાહ્ય અને અભ્યંતર શત્રુઓનો નાશ કરવા માટે કરતા તપશ્પી પ્રતાપ વડે પરાભવ પામેલો સૂર્ય, આચાર્યના પ્રતાપશ્પ પોતાના શત્રુનો પરાભવ કરવા માટે જ બાહ્યે નિરંતર આકાશની ઉપાસના કરતો ન હોય ! (જે શત્રુ થઈને પરનો પરાભવ કરે તે તેનો હૈત્ય કહેવાય છે, તેથી હૈત્યના નાશ કરનારને વિશ્ણુની સેવા ઉચિત જ છે, આકાશને વિશ્ણુપદ કહેવાય છે) બે એમ ના હોય તો ચંદ્રની પ્રિયા રાત્રિના પ્રારંભમાં સૂર્ય સમુદ્રમાં કયા કારણથી બંધ ? ” ॥ ૨૦૯ ॥

કામચાપધ્રુવઃ સ્ફારશુદ્ધારિણી કુમ્ભિકુમ્ભપ્રગલ્ભસ્તનીઃ સ્ત્રગ્વિણીઃ ।

સ્વર્વશાઃ કિં પ્રણશ્યત્પૃષ્ઠધ્રુવઃ સુધ્રુવોઽમી તૃણં મન્યતે ક્ષમાપતે ॥ ૨૧૦ ॥

હે ક્ષમાપતે ભૂમીનાયક, અમી સૂર્યઃ સુધ્રુવો નારીસ્તૃણં મન્યતે તૃણપ્રાયા ગણયન્તિ જાનન્તિ । કિંમૂતાઃ સુધ્રુવઃ । કામસ્ય મદનસ્ય ચાપઃ કોદણ્ડઃ તદ્ભદ્રધ્રુવો યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । સ્ફારો વિશ્વચેતશ્ચમત્કારકારી મનોહારી ચ શુદ્ધારો વસ્ત્રાભરણાઘાટમ્બરોઽસ્તિ આસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । કુમ્ભિનાં ગજેન્દ્રાણાં કુમ્ભૌ શિરસઃ પિણ્દૌ તદ્ભત્ પ્રગલ્ભૌ તુઙ્ગૌ પીનો ચ સ્તનો કુચૌ યાસામ્ । પુનઃ કિંમૂતાઃ । સ્વજઃ સ્વર્ણરત્નમુક્તાદીનાં રક્તસુ-સુમાદીનાં માલાઃ સન્ત્યાસામ્ । ‘અસ્યાયામેધાન્નગમ્યોઽસ્ત્યર્થે’ વિનિર્વેકવ્યઃ’ इति સારસ્વતે । પુનઃ કિંમૂતાઃ । પ્રણશ્યન્તો ભયપલાયમાના યે પૃષ્ઠતો મૃગવિશેષાઃ તેષાં ચન્દ્રલોચને હવ ચધ્રુવી યાસામ્ । ઉત્પ્રેક્ષ્યતે—કિં સાક્ષાત્સ્વર્વશા અપ્સરસ હવ । સુરાદ્વનાસદશા અપિ વશા પતે તૃણાય મન્યન્તે । વ્યઙ્ગજ્ઞાન્તોઽપિ વૃષ્ણહ્રદો મૃગવાચી દશ્યતે । યથા નૈવધે—‘પૃષ્ઠતિકશોરી કુરુતામસંગતમ્’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સ્વામિન ! આ આચાર્ય જગતની સ્ત્રીઓને તૃણપ્રાયઃ ગણે છે. કામદેવના ધનુષ્ય સમાન ભ્રમરોવાળી વિશ્વનાં ચિત્તને ચમત્કાર પામકનાર શૃંગારવાળી, હસ્તિના ગંડસ્થલ સમાન પુષ્ટ અને હિન્નત એ સ્તનવાળી, સુવર્ણ, રત્ન અને મુક્તાહારની માલાઓવાળી, ભથાતુર બનેલા હરિણની સમાન ચપલ નેત્રોવાળી બાહ્યે સ્વર્ગની અપ્સરાઓ ન હોય તેવી સ્ત્રીઓને પણ તૃણપ્રાયઃ ગણે છે ? ” ॥ ૨૧૦ ॥

વિરાગે નાનુરાગે ન તોષે દોષે ન ભૂવિમ્બો ।

મુક્તૌ ન સુભ્રુવાં મુક્તૌ ચેતશ્ચિન્વન્ત્યમી ક્વચિત્ ॥ ૨૧૧ ॥

હે ભૂવિમ્બો, અમી સ્વરયઃ વિરાગે વૈરાગ્યે સર્વસંસારાસારતાપરિજ્ઞાનાદનિત્યભાવનાયાં ચેતઃ સ્વં મનશ્ચિન્વન્તિ પુષ્ટં કુર્વન્તિ. પરં નાનુરાગે ક્વચિત્કુત્રાપ્યવસ્થાયાં ન પુનઃ પુષ્પકલત્રમિત્રદ્રનિષાદનુરક્તૌ આજન્મ યાવદ્વૈરાગ્યરજ્જ્વલરક્તિમાનસા પથ વર્તન્તે । તોષે નિર્લોભતાલક્ષણે સંતોષે । ‘સંતિષ્ઠૌ નિશ્ચયસ્તસ્ય કામગવ્યનુગામિની । અમરાઃ કિંકરાયન્તે સંતોષો યસ્ય ભુષણમ્ ॥’ इत्युक्तेઃ સ્વાસ્થ્યે ચેતશ્ચિન્વન્તિ, ન પુનઃ ક્વચિત્કસ્મિન્નપિ દોષે અપગુણે રાગદ્વેષકષાયાદૌ ચ । પુનર્મુક્તૌ કદા અનાદિસંસારપરમ્પરાલતાં મૂલાદુચ્છિષ્યં મોક્ષે યાસ્યામ્ इत्याશયે, ન પુનઃ ક્વચિદ્દેવનરાદિકાનાં કલત્રાણાં મુક્તૌ ભોગે વિલાસે રાજ્યાદિસુખલીલામુક્તૌ વા । ‘જિનેતિ જિનમદ્વેતિ વા સ્મરન્ । નરો ન લુપ્યતે પાપે મુક્તિ મુક્તિ ચ વિન્દતિ ॥’ इति જિનકવચનસ્તોત્રે । ચેતશ્ચિન્વન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે નાથ, આ આચાર્યનું મન વિરાગમાં પુષ્ટ છે, પરંતુ અનુરાગમાં નિર્બલ છે, વળી સંતોષમાં પુષ્ટ અને દોષોમાં નિર્બલ છે, તેમ જ મુક્તિમાં રમે છે. પરંતુ શ્રી આદિના લોગમાં રમતું નથી-” ॥ ૨૧૧ ॥

ભૂલોકે ભોગિલોકે ચ સ્વલોકે સ ન કશ્ચન ।

આવાભ્યામુપમીયેત યોગિનાં મૌલિનામુના ॥ ૨૧૨ ॥

હે પ્રમ્બો, ભૂલોકે નિલિલવિપુલામણ્ડલે ચ પુનર્ભોગિનાં મુર્જગમાનાં લોકે મુષને પાતાલે ચ પુનઃ સ્વલોકે દેવમન્દિરે કશ્ચન કોઽપિ સ વશોન્દ્રો નાસ્તિ યો યોગીન્દ્રઃ યોગિનામષ્ટાઙ્ગયોગભાજાં મનોવાઙ્કાયયોગવતાં વા મધ્યે મૌલિના મુકુટેન શેષરેણામુના સમમાવાભ્યામુપમીયેત ઉપમાનીક્રિયેત ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સ્વામિન્, બૂલોઠ, પાતાલલોઠ કે સ્વર્ગલોઠમાં એવી કંઈ પણ વ્યક્તિ નથી કે જેમની સાથે થોડીએના મુગટ સમાન એવા આ આચાર્યની સરખામણી અમે કરી શકીએ.” ॥ ૨૧૨ ॥

નમશ્ચિકીર્ષયામીષાં તીર્થાનામિવ સર્વતઃ ।

‘પરોલક્ષા મૃગાક્ષીભિઃ સમાયાન્તિ માનવાઃ ॥ ૨૧૩ ॥

હે પ્રભો, શત્રુંજય, યોજાયન્તગઢાપ્રયાગાદિતીર્થાનામિવામીષાં સુરીણાં નમશ્ચિકીર્ષયા નમસ્કર્તુમિચ્છયા સર્વતઃ સર્વાભ્યો દિગ્ભ્યઃ મૃગાક્ષીભિઃ સ્વસ્વક્ષીભિઃ સમં સાર્થ^૧ લક્ષ્યાત્પરે પરોલક્ષાઃ સહસ્રશઃ માનવાઃ સમાયાન્તિ સમાગચ્છન્તિ ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે પ્રભો, શત્રુંજય, ગીરનાર, પ્રયાગ આદિ તીર્થોની જેમ આ આચાર્યને નમસ્કાર કરવા માટે ચારે તરફથી પોતપોતાની સ્ત્રીઓ સાથે લાખો માણસો આવે છે.” ॥ ૨૧૩ ॥

દૂતાસ્યપદ્મહરદનિર્ગતેતિ વ્રતીશિતુઃ કીર્તિસુરસ્રવન્તી ।

કૂલંકણાનામિવ કામુકેન મહીમધોના હૃદયે ન્યધાયિ ॥ ૨૧૪ ॥

इति पूर्वव्यावर्णितस्वरूपयोर्दूतयोः संदेशहारिणोरास्यं वदनमेव पद्महृदश्चुल्लहिमव-
च्छिन्नरिमध्यगतसहस्रयोजनविक्रमपञ्चशतयोजनायामो लक्ष्मीदेवतानिवासस्थानं पद्मा-
नामाहृत्यो हृदस्तस्मान्निर्गता प्रवर्तिता या व्रतीशितुर्होत्रविजयसूरेः कीर्तिरेवातिविशदत्वात्
सुरस्रवन्ती देवतदी गङ्गा सा कूलं कणानां सर्वसरितां कामुकेन अभिलाषुकेण भर्त्वा इव

૧. નવમસર્ગીય ૧૨૩ સંખ્યાકશ્લોકટિપ્પણિયત્ ‘પરલક્ષા’ इति भवेत्, ‘पृषोदरा-
दित्वात्’ यथान्यासमेवास्तु वा.

નૃપોઽકબ્ધસ્તાન સ્વરીન इत्यमुना प्रकारेण पप्रच्छ प्रश्रयामास । इति किम् । हे साधुसिन्धुराः, वो युष्माकं कानि किनामानि तीर्थानि सन्ति वर्तन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—महानन्दनगर्याः सिद्धिपुर्याः द्वाराणि गोपुराणि प्रतोव्य इव ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાએ સૂરિશ્રીને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો : “ હે સાધુસિન્ધુર, સુકિતપુરીનાં, દ્વારરૂપ તમારાં તીર્થો કયાં કયાં છે ? ” ॥ ૨૧૬ ॥

पतिर्यतीनां जगदुत्तमाङ्गोत्तंसायमानक्रमपद्मयुग्मः ।

अर्थेन काव्यं कवितेव वक्त्रं संयोजयामास स भाषितेन ॥ २१७ ॥

યતીનાં પતિર્હીરસૂરિર્ભાષિતેન વક્ત્રસા સાકં વક્ત્રં મુખં સંયોજયામાસ યુનક્તિ સ્મ સંગમયતિ । ક इव । कवितेव । यथा काव्यकर्ता अर्थेन समं काव्यं योजयति । ‘भवद्વृत्तं स्तोतुर्मदुપહિતकण्ठस्य कवितुः’ इति नैषધે कवितृशब्दः कवेर्नामापरपर्यायः । किंभूतः सूरिः । जगतां जगज्जनानामुत्तमाङ्गानि शिरांसि तेषूत्तंसायमानं शेखरायमाणं क्रमौ चरणावेव पद्मौ कमलौ द्वावपि पुंनपुंसकलिङ्गयोर्युग्मं युगलं यस्य ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કાવ્યકર્તા કવિ અર્થની સાથે કાવ્યની યોજના કરે, તેમ જગજ્જનોનાં મસ્તકે ઉપર મુગટ રૂપે રહેલું છે, ચરણ કમલનું મુગલ જોએનું તેવા આચાર્ય દેવે ભાષાની સાથે મુખને યોજ્યું, અર્થાત્ તેઓ બોલ્યા : ॥ ૨૧૭ ॥

अथ सूरिः साहिपुरः कानिचित्तीर्थानि कथयति—

राजन्यत्र पतिवरेव वृणुते कैवल्यलक्ष्मीः स्वयं

संघाखण्डलमूर्ध्नि वर्षति पयोऽब्दालीव राजादनी ।

यस्मिन्पङ्क इव प्रयाति वृजिनं मार्तण्डकुण्डाम्भसा

तत्तीर्थं विमलाचलो विजयते सौराष्ट्रचूडामणिः ॥ २१८ ॥

હે રાજન્ પાતિસાહે, જગત્ત્રયીપ્રસિદ્ધં પાપાપાયન્યપાયક્ષેત્રં વિમલં ઇતિ નામાચલઃ પર્વતઃ વિમલાચલોઽધુના શત્રુંજય ઇતિ નામ તીર્થં વિજયતે સર્વોત્કૃષ્ટત્વેન વર્તતે । કિંમૂતઃ । સૌરાષ્ટ્રાણાં યાત્રાગતશત્રુંજયોજ્જયન્તપર્વતરૂપતીર્થદ્વયવિલોકનાત્પ્રમુદિતભરતચક્ર-વર્તિપ્રદત્તદેવદેશાભિધાનાનાં ચંદામણિઃ શિશ્વામણિસદૃશઃ ઇવ । તત્કિમ્ । યત્ર વિમલાચલે પતિંધરા સ્વયંધરા કન્યેવ કેવલચલધ્રુવીઃ મુક્તિશ્રીઃ સ્વયમાત્મનૈવ વૃણુતે વરયતિ । પુનર્યત્ર રાજાદની પ્રિયાલઘુમઃ । ‘નવનવતિપૂર્વવારાન્યસ્મિન્સમવાસરયુગાદિજિનઃ । રાજાદનીત-રુત્તલે વિમલગિરિરયં જયતિ તીર્થમ્ ॥’ ઇતિ પૂર્વાચાર્યકૃતશત્રુંજયસ્તુતૌ । અઽશ્લાકીય કાદમ્બિનીય સંઘસ્ય શ્રાદ્ધવર્ગસ્યાચ્ચંડલ દુન્નરઃ સંઘપતિસ્તસ્ય મૂર્ધ્નિ મસ્તકોપરિ પથો દુગ્ધં પાનીયં ચ વર્ષતિ । પુનર્યસ્મિન્વિમલાચલે માર્તેન્ડકુણ્ડામ્ભસા સૂર્યકુણ્ડજલેન પશ્ચઃ કર્દમ ઇવ વૃજિનં પાપં પ્રયાતિ દૂરે ગચ્છતિ ॥

શ્લોકાર્થ

“હે રાજન્, સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ત્રણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવું ‘વિમલાચલ’ નામનું તીર્થમાં જયવંતુ વર્તે છે. કે જે તીર્થમાં મુકિતરૂપી કન્યા સ્વયંધરની જેમ આવીને ભવિષ્યવેને સ્વયં વરે છે. વળી ત્યાં રાયણના વૃક્ષની નીચે નવાણું પૂર્વવાર યુગાદિદેવ પદાર્થો હતા : તે રાયણ વૃક્ષનું દૂધ મધની ધારાની જેમ સંઘપતિનાં મસ્તક ઉપર વરસે છે. તેમજ શત્રુંજય ઉપર રહેલા સૂર્યકુંડનું જલ ભવિષ્યવેના પાપમલને દૂર કરે છે.” ॥ ૨૧૮ ॥

આસ્તેઽધ્રં લિહરૈવતાદ્રિપરઃ સ્વસ્યાઃ પવિત્રીકૃતે

જાને સાનુનિષેન સપ્તજગતીયં સેવતેઽર્નિશમ્ ।

શંભોશ્ચન્દ્રકલેવ મૂર્ધનિ પુનર્ભાતિ સ્મ યસ્યામ્બિકા

યસ્મિન્નેમિજિનસ્તથા ગજપદં કુણ્ડં પુનીતે જગત્ ॥ ૨૧૯ ॥

હે નૃપ, અપરોઽન્યઃ અબ્રંલિહઃ અમ્બરંચુમ્બી રૈવત ઇતિ નામા અગ્નિઃ પર્વત આસ્તે અહમેવં જાને અવગચ્છામિ । સપ્તજગતી સપ્તસંખ્યયા યુક્તા જગતી । સપ્ત ભુવનાનીત્યર્થઃ । ‘ત્રિજગતીં પુનતી કવિસેવિતા’ ઇતિ ઋષભનગ્રસ્તવે । યથા ત્રિજગતી સ્વસ્યા આત્મનઃ પવિત્રીકૃતે

પાવનીકરણાય સાનુનિમેન સપ્તશિખરકપટેન અહનિશં દિવારાગ્રૌ યં ગિરિકારગિરિ
સેવતે ભજતીવ । પુનર્યસ્ય રૈવતાદ્રેર્ધર્ધનિ શિરસિ શિખરે અમ્બિકા શ્રીનેમિનાથશાસના-
ધિષ્ઠાયિકા દેવતા ભાતિ સ્મ શુશુભે । કેવ । ચન્દ્રકલેવ । યથા શંભોરીશ્વરસ્ય મૂર્ધ્નિ
મસ્તકે શશિકલા ભાતિ । પુનર્યસ્મિન્ ગિરૌ નેમિનાથા જિને દ્વાવિશતિતમસ્તીર્થનાથો-
ઽધિપતિઃ શ્રીનેમિનાથસ્તથા ગજપદં શ્રીનેમિનાથચન્દનાગતસૌધર્મેન્દ્રેણ નિજગજરત્નૈરાવળ-
હસ્તિપાશ્વપ્રદાપિતપદ્માભારપૂર્વકં કારિત્વં સર્વેતીર્થાવતારં ગજપદં નામ કુણ્ડં પ્રસિદ્ધં
જગદ્વિશ્વત્રયમપિ પુનીતે પવિત્રીકરોતિ । યદુક્તં નગરપુરાણે—‘દૃષ્ટ્વા શત્રુંજયં તીર્થં
સ્પૃષ્ટ્વા રૈવતકાચલમ્ । સ્નાત્વા ગજપદે કુણ્ડે પુનર્જન્મ ન વિચિતે ॥’ इति ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે રાજન્, યીશું ગગનચુંબી રૈવતાચલ નામનું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. જાણે સાત
જગત પોતાના આત્માને પવિત્ર કરવા માટે સાત શિખરનાં બહાને આ રૈવતાચલની
નિરંતર સેવા કરતા ન હોય । વળી જેમ શંભુના મસ્તક ઉપર ચંદ્રકલા શોભે તેમ
ગીરનાર પર્વત ઉપર ભગવાન નેમિનાથની અધિષ્ઠાયિકા શાસનદેવી અંબિકા શોભે છે.
રૈવતાચલ ઉપર ખાવીશમા તીર્થ કર શ્રી નેમિનાથ ભગવાન અને ગજપદ કુંડ (ભગવાન
નેમિનાથને વંદન કરવા માટે આવેલા સૌધર્મેન્દ્રના ગજરત્ન ઐરાવણ હાથીનો યગ
ભારપૂર્વક મૂકવાથી સર્વતીર્થાવતાર રૂપ ‘ગજપદકુંડ’ નામ પ્રસિદ્ધ થયું. તે ત્રણે
જગતને પવિત્ર કરે છે. કહ્યું છે કે ‘શત્રુંજય તીર્થને જોઈને, રૈવતાચલને સ્પર્શીને
અને ગજપદકુંડમાં સ્નાન કરીને પુનર્જન્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અર્થાત્ જન્મમરણ
દૂર થાય છે.” ॥ ૨૧૯ ॥

अस्त्यद्विप्रभुनन्दनोऽर्बुदगिरिर्धस्मिन्वसत्यात्मना

स्थाणुभ्रોणिभृतीव कल्पितशिवाश्लेषो वृषाङ्कः प्रभुः ।

निर्जेतुं दशमौलिर्वસ્तिभृतः किं सायुगीनान्भुजा-

न्तूपान्विशतिरर्हतां वहति यः संमेतभूभृत्परः ॥ २२० ॥

હે નૃપ સાહે, પરઃ અર્બુદનામા ગિરિઃ અસ્તિ તીર્થત્વેન પ્રસિદ્ધો વિચિતે । કિંમૂતઃ ।
અત્રિપ્રભોર્હિમાચલસ્ય । ‘હિમાલયો નામ નગાધિરાજઃ’ इति कुमारसंभवे । पर्वतानां

પતિસ્તસ્ય નન્દનસ્તનયઃ । ‘ગૌરીગુરુસ્વશુરભૂધરસંભવોડયમસ્ત્યર્બુદઃ કકુદમત્રિકદમ્બકસ્ય’
 इति वन्तुपालवसतिप्रशस्तौ अर्बुदाचले एव । यस्मिन्नर्बुदगिरौ वृषाङ्कः प्रभुः ऋषभदेवः
 स्वामी स्वयमात्मना वसति । पूर्व’ तु भरतादिसंघपतिभिः स्वस्वोद्धारकरणसमये ऋष-
 भादितीर्थंकृतप्रतिमाः स्थापिताः अभूवन्, परमिदानीं तनसमये पञ्चमे अरके विमलमन्त्रिणा
 सर्वप्रासादनिर्माणेनात्पूर्व’ स्वकारितविमलवसतौ ऋषभस्वामी वर्तते । कस्मिन्निव ।
 स्थाणुक्षોणिभृतीव । यथा अष्टापदपर्वते सतीष्वपि त्रयोविंशतितीर्थंकृतप्रतिमासु भरतका-
 रितत्वात्સ્વતાત્ત્વાच्च मुख्यतया ऋषभदेव एव स्वामी । अथ च वृषाङ्कः शंभुरचलेश्वरो
 यत्र परशासनदेवो विद्यते । सोऽपि कस्मिन्निव स्थाणुक्षोणिभृतीव । यथा कैलासेऽपि
 परशासनरीत्या ईश्वरो विद्यते । किंभूतौ द्वावपि । वृषो वृषभोऽङ्को वामोरूचिह्नं यस्य ।
 शंभोर्वाहनत्वे यस्य । ‘रुद्रोऽङ्गीशो वामदेवो वृषाङ्कः’ इति हैम्याम् । पुनः किंभूतौ । प्रभुः
 स्वामी सर्वादिभूतत्वात्प्रथमराजत्वात्सर्व’सृष्टिकारणत्वाच्च शंभुरपि प्रभुः समर्थः सृष्टिसंह-
 रणकारकत्वात् विश्व’ ब्रह्मरूपेण सृजति विष्णुरूपेण पालयति शिवरूपेण संहरति । अत
 एवोक्तम्—‘एकमूर्तिस्त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । समग्रसर्गनिर्माणपालनक्षयकारिणः ॥’
 इति । तथा नैषधेऽप्युक्तम्—‘क्षये जगज्जीवपित्र’ शिव’ वदन्’ इति । पुनः किंभूतौ ।
 कल्पितः कृतः शिवस्य मुक्तिलक्ष्म्याः शिवायाः पार्वत्या आप्लेव आलिङ्गनं येन । किं
 च नहि गुणरूपाया मुक्तेराप्लेषो युज्यते, परमेतत्तु कविसमयानुसारि वचः ‘नभःपरीर-
 म्भणलोलुभेन’ इत्यादिवत्तार्किकमततात्कवीनां समयो धर्मश्च पृथगेवेति नात्र वितर्कः ।
 पार्वत्याः परीरम्भस्तु पतित्वादर्धाङ्गत्वाच्च युक्त एव परोऽन्यः स विंशतितीर्थंकृतां निर्वा-
 णकल्याणकत्वेन विख्यातः संमेतनामा भूभृत् शैलोऽस्ति । स कः संमेताचलः । अर्हतां
 जिनेन्द्राणाम् अजित-शंभव-अभिनन्दन-सुमति-पद्मप्रभ-सुपार्श्व-चन्द्रप्रभ-सुविधि-शीतल-
 श्रेयांस-विमल-अनन्त-धर्म-शान्ति-कुन्धि-मल्लि-मुनिसुव्रत-शान्ति-नेमि-पार्श्व’जिनच-
 न्द्राणां विंशतिविंशतिसंख्याकान् स्तूपान् स्थूलस्तम्भकृतिविशेषाम्बहत्य विभर्ति । यत्र
 तीर्थंकृतां चित्यायां शरीरसंस्कारो भवति तत्रेन्द्राः स्तूपान्कारयन्तीति स्थितिः । तत्रो-
 त्प्रेक्ष्यते—क्षितिभृताः श्रिया स्वस्पर्धिनः सर्वपर्वतान् नृपांश्च निर्जेतुं पराभवितुं दशमौलि-
 वद्रावण इव । सांयुगे संग्रामे साधवः सांयुगीनास्तान् रणधुरीणान् संग्रामशौण्डान् विंश-
 तिर्भुजान्वाहन्निव विभर्ति । जैत्रराजस्यापि परराजजेतृत्वं युक्तमेव । ‘करशाखाः श्रीभर्तु-
 विशोषकाः सकलजननखाङ्गुल्यः । दशकंधरनेत्रभुजाः संख्यया विंशतिर्वाच्याः’ । इति
 काव्यकल्पलतायाम् ॥

શ્લોકાર્થ

“વળી હે રાજન, અર્બુદગિરિ નામનું એક ત્રીકું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. જે
 અર્બુદગિરિ ઉપર પૂર્વે ભરત આદિ સંઘપતિઓએ પોતપોતાના ઉદ્ધાર માટે ઋષભદેવ
 આદિ તીર્થંકર ભગવંતોની પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી હતી, પરંતુ આ પંચમકાલમાં તે:

વિમલસા નામના મંત્રીએ બંધાવેલા જિનપ્રાસાદમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી રહેલા છે. (જેમ અષ્ટાપદ ઉપર ત્રેવીશ તીર્થકરોની પ્રતિમાઓ હોવા છતાં પણ ભરત ચક્રવર્તીએ સ્થાપન કરેલી પોતાના પિતાશ્રી ઋષભદેવ સ્વામીની મુખ્યતા છે, તેમ બીજી પ્રતિમાઓ હોવા છતાં પણ શ્રી ઋષભદેવની મુખ્યતા છે.) વળી, જેમ પાર્વતીનાં આલિંગનથી યુક્ત અને વૃષભના વાહનવાળા ઇશ્વર જેમ કૈલાસ પર્વત ઉપર છે, તેમ મુક્તિરૂપી સ્ત્રી વડે આશ્લિષ્ટ અને વૃષભના ચિહ્નવાળા શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી અર્બુદાચલ ઉપર જયવંતા વર્તે છે.

વળી વીસ તીર્થકર ભગવંતના નિર્વાણ કલ્યાણક વડે પ્રસિદ્ધ એવું સમૈતશિખર નામનું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. જેમાં અજિત, સંલવ, અભિનંદન, સુમતિ, પદ્મપ્રભ, સુપાર્શ્વ, ચંદ્રપ્રભ, સુવિધિ, શીતલ, ઐયાંસ, વિમલ, અનંત, ધર્મનાથ, શાંતિ, કુંથુ, અમરનાથ, મદ્દિલ, મુનિમુવત, નમિનાથ અને પાર્શ્વનાથ-આ વીસ તીર્થકર ભગવંતનાં શરીરના અગ્નિ સંસ્કાર કરવાના સ્થાને ઇંદ્રોએ ૨૦ સ્તૂપો સ્થાપન કરેલા છે : તે બધે રાગદ્વેષાદિ અંતરંગ શત્રુઓ સાથેના સંઘ્રામમાં દશમુખ રાવણની જેમ શૂરવીર એવી વીસ ભુભઓ ધારણ કરવામાં આવેલી ન હોય !” ॥ ૨૨૦ ॥

યો લક્ષ્મ્યેવ જિતાઃ કુલાવનિભૂતઃ સોપાનકાયાશ્રિતાઃ

જહૃર્યત્પરિચીચકાર સ્વધુનીં સોઽષ્ટાપદઃ પર્વતઃ ।

તેજઃ સર્વસુપર્વણાં પરિભવન્ભાનુર્ગ્રહાણાં યથા

નાથો યત્ર ફણિધ્વજઃ સમમવત્કાશીતિ તીર્થં પુનઃ ॥ ૨૨૧ ॥

સ હૈશ્વરવૈશ્રવણનિવાસતયા પ્રથિતઃ અષ્ટાપદનામા પર્વતઃ સ્ફટિકાચલાશ્ચસ્તીર્થં મુક્તિક્ષેત્રં યોઽષ્ટાપદે સ્વશક્ત્યારુહ્ય દેવાન્વદતે સ ચ તદ્ભવ પથ મોક્ષં ગન્તેતિ કૃત્વા સિદ્ધિસ્થાનં વર્તેતે । સ કઃ । લક્ષ્મ્યા નિધિપતિનિવાસિત્વાન્નિધિશ્રિયા રજતસ્ફટિકમયત્વેન ગૌરિમશોભયા વા જિતાઃ પરાભૂતાઃ સન્તોઽષ્ટસંખ્યાકાઃ કુલાવનિભૂતઃ હિમાત્રિ-ક્રોડ્ધ-મલય-મન્દર-ચિન્ધ્ય-માલ્યવત-સહ્ય-ઇન્દ્રકીલાખ્યાઃ કુલપર્વતાઃ સોપાનાન્યારોહણાન્યેવ કાયાઃ શરીરાણિ યેષાં તાદૃશા યે અષ્ટાપદાશ્રિતઃ આગત્ય સેવન્તે હવ । પુનર્જહનુનામા નૃપઃ સ્વધુનીં ગદ્ગાં પરિચીચકાર યત્પરિતઃ સ્થાનિકાં કુરુતે સ્મ । શ્રૂયતે હિ-પુરા શ્રીમદ્જિતતીર્થકૃત્પિતૃવ્યજન્માતુઃ સગરચક્રિણો જહ્નુપ્રમુલૈઃ ષષ્ઠિસહસ્રસંખ્યૈઃ પુત્રૈઃ પુત્ર-પ્રેરુણા ચ પિતૃપ્રદત્તસ્ત્રોરત્નવર્જપ્રયોદશરત્નૈઃ સમં યાત્રાર્થમાગતૈરષ્ટાપદપર્વતે નિજપૂર્વજભર-

તકારિતસિંહનિષયાઃ પ્રાસાદે ચતુર્વિંશતિજિનાન્નમસ્કૃત્ય પ્રમુદિતૈઃ પતિતપ્રાયસોપાનાનિ સજ્જીકૃત્ય તદગ્નિરક્ષાકૃતે પૂર્વ પર્વતપરિતો દ્વંડરત્નેન સહસ્રયોજનો દ્વેધા પરિચ્છા કૃતા પુનર્દ્વંડરત્નાનીતમન્દાકિનીપયઃપ્રવાહેન પૂરિતા ચ-ઈતિ પુરાતની વૃત્તિઃ । વિશેષવિસ્તરસ્તુ શત્રુંજયમાહાત્મ્યાદિભ્યો ગ્રન્થેભ્યોઽવસેયઃ ઇતિ । પુનઃ કાશી વારાણસી ઇતિ નામ્ના તીર્થ વર્તંતે । પરશાસને તુ 'વારાણસીમરણન્મુક્તિઃ' ઇતિ શ્રુયતે । યત્ર કાશ્યાં કળી નાગરાજો ધ્વજચ્છિદ્રં યસ્ય સ નાથો યોગક્ષેમકરઃ સ્વામી । અલ્બઘસ્ય લઙ્ઘિર્યોગઃ, લઙ્ઘસ્ય પરિપાલનં ક્ષેમઃ, તયોઃ કર્તા । શ્રીપાર્શ્વનાથ इत्यर्थः । સમભવત્સમુત્પન્નઃ । કિં કુર્વન । સર્વસુપર્વેણાં લૌકિકાનાં હરિહરયશ્નાદીનાં સમસ્તાનાં દેવાનાં તેજઃ પ્રતાપં પરિભવન અપહરન તિરસ્કુર્વન વા । ક હવ । માનુરિવ । અત્ર યથા હવાર્થે । યથા માસ્વાન સર્વેષાં ગ્રહાણામુપલક્ષણાદ્ગહનશ્ચત્રતારકચન્દ્રાણાં તેજો જ્યોતિરપહરતિ જગ્રે જ્યોતિઃ સંજાતઃ ॥

શ્લોકાર્થ

“જે કોઈ મનુષ્ય પોતાની શક્તિથી અષ્ટાપદ નામના પર્વત પર ચઢીને ત્યાં રહેલાં જિનખંભોને ગુહારે તે મનુષ્ય તે જ ભવમાં મોક્ષગતિને પામે”-આવું સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ અષ્ટાપદ તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે. તે અષ્ટાપદ પર્વત વડે પરાભવ પામેલા-હિમાચલ, કૌંચ, મલય, મંદર, વિન્ધ્ય, માલ્યવંત, સહ્ય અને ઇંદ્રકીલ એ આઠ કુલ પર્વતો, તે બધે અષ્ટાપદનાં આઠ સોપાન (પગથિયાં) રૂપે રહીને તેની સેવા કરતા ન હોય !”

“પૂર્વે શ્રી અજિતનાથ તીર્થ કરના કાકાના પુત્ર (ભાઈ) સગર ચક્રવર્તીએ પ્રેમપૂર્વક આવેલા એક સ્ત્રીરત્ન સિવાયનાં બાકીનાં ચક્રવર્તીનાં તેર રત્નોની સાથે સગરચક્રીના જહાજ આદિ સાઠ હજાર પુત્રો યાત્રાર્થે આવેલા, અષ્ટાપદ ઉપર પોતાના પૂર્વજ ભરતચક્રવર્તીએ નિર્માણ કરેલા સિંહનિષધા નામના જિન પ્રાસાદમાં ચોવીસ તીર્થ કર ભગવંતની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરીને તીર્થની રક્ષા માટે, પર્વતની ચારે બાજુ દંડરત્ન વડે એક હજાર ચોજન ભંડી ખાઈ ખોદીને જ દંડરત્ન વડે ગંગાના પ્રવાહને લાવીને ખાઈને જલ વડે પરિપૂર્ણ કરી હતીઃ આવા પ્રકારનું અષ્ટાપદ તીર્થ પણ જગતને વિશે જયવંતુ વર્તે છે.”

“વળી ગ્રહોમાં તેજને સૂર્યને જેમ પરાભૂત કરે તેમ સર્વ પ્રકારના દેવોના પ્રતાપને પરાભવ કરે તેવું “કાશી” નામનું તીર્થ પ્રસિદ્ધ છે, તે તીર્થમાં યોગક્ષેમ

(अप्राप्यनी प्राप्ति-योग अने प्राप्यतुं रक्षय-क्षेम) ३५ विश्वभां प्रशंसनीय
कीर्तिवाजा श्री पार्श्वनाथ भगवन्त ज्यवांता वर्ते छे. ॥ २२१ ॥

सुरिपुरंदरगदितानिति तीर्थान्मेदिनीसुनासीरः ।

श्रवणाभरणानीव व्यधित निजश्रोत्रपत्रयुगे ॥ २२२ ॥

इत्यमुना प्रकारेण सुरिपुरंदरेण हीरविजयसूरिराजेन गदितान साहिपुरःकथितान
तीर्थान् शत्रुंजयादिपुण्यस्थानानि । तीर्थशब्दः पुनर्पुनस्के । 'प्रस्थं तीर्थं' प्रोचमल्लिन्दः
इति लिङ्गानुशासनपुनर्पुनस्के । मेदिनीसुनासीरो भूमीजम्भारातिः निजस्यात्मनः श्रोत्रपत्रे
कर्णपालौ श्रवणाभरणानि कर्णपूरानिव व्यधित चकार । 'श्रवणपूरितमालदलाङ्कुरः'
इति नैषधे । सम्यक् शुश्रावेत्यर्थः ॥

श्लोकाथ

श्री डीरविजयसूरिण्ये करेणुं पुण्यक्षेत्रे ३५ तीर्थानुं वलुन अकभर आदशाडे
पोताना कानना आभूषण ३५ अनांथुं, अर्थात् आदरपूर्वकं सांभल्युं. ॥ २२२ ॥

अपि यतिपर्जन्योदिततीर्थततिप्रतिसुधारसःप्रसरन् ।

अविशन्मानसमुर्वीभर्तुः कर्णप्रणालिक्रया ॥ २२३ ॥

साहिर्न केवलं तीर्थानि श्रवणगोचरमात्राणि कुरुते स्म, किं तु सम्यङ्गनस्यवधारया-
मास । तदेवाह—अपि पुनः यतिनां मध्ये पर्जन्येन वासवेनोदितानि निवेदितानि
कथितानि यानि तीर्थानि तेषां ततिः श्रेणिस्तस्याः श्रुतिः श्रवणं सैव सुधारसः अमृत-
निस्पन्दः स प्रसरन् प्रवर्धमानः कर्णः श्रवणमेव प्रणालिका जलागमननिर्गमनमार्गः
तथा कृत्वा उर्वीभर्तुः नृपस्य मानसं मनः अविशत् प्रविवेश । अथ वा उर्वीभृत्पर्वतः,
प्रस्तावात् हिमाचलः । हिमाद्रौ मानसं सरोऽस्तीति कविसमयः । तथा 'सदा हंसाकुलं'
बिभ्रन्मानसं प्रचलज्जलम् । भृशनाथोऽपि नायाति यस्य साम्यं हिमाचलः ॥' इति
चम्पूकथायाम् । ततः पर्जन्याज्जलधारत्प्रादुर्भूतः प्रबलवृष्ट्या समुत्पन्नः प्रवर्धमानः पदे
पदे अपरापरस्त्रोतःप्रवेशाद्बुद्धिं प्राप्नुवन् पयःप्रवाहः हिमाचलस्य मानसं सरः नीरागम-
नस्य 'घडनालां' इति लोके ख्यातस्य मार्गेण प्रविशति ॥ इति सूरिकथितानि तीर्थानि
साहिना श्रुत्वावधारितानि ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મેઘના પ્રબલ વર્ષાથી સ્થાને સ્થાન વૃદ્ધિને પામતો જલપ્રવાહ નીકળે માર્ગે હિમાચલના માનસ સરોવરમાં પ્રવેશ કરે તેમ સૂરીન્દ્ર વડે વર્ષુન કરાયેલી તીર્થોની શ્રેણીથી સુધાને પ્રવાહ કણ્ડથી નાલિકાના માર્ગે બાહ્યાહના હૃદયથી માનસ સરોવરમાં પ્રવેશ્યો. ॥ ૨૨૩ ॥

શેષ્વજી इत्येकः पाटी अपरश्च दानियार इति ।

तिष्ठन्ति साहिजाता अमी कुमारा इव ऋसदाम् ॥ २२४ ॥

હે સૂરયઃ, અમી પુરઃસ્થાયુકાઃ સાહિજાતાઃ પાતિસાહિતનયાઃ લોકે 'સાહિજાતા' इति प्रसिद्धाः तिष्ठन्ति उर्वीभूय स्थिताः सन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—युसदां देवानां कुमारा इव । अमी के । तान्नामग्राहं निवेदयति दर्शयति च—एकः त्रयाणां मध्ये एकोऽयं शेष्वजी इति नामास्ते । च पुनरपरो द्वितीयोऽयं पाटी इति नाम्ना अस्ति । च पुनरपरोऽयं तृतीयः कनिष्ठो दानियार इत्यभिधानो वर्तते ॥

શ્લોકાર્થ

“ હે સૂરિવર, આ શેખજી, પાટી અને દાનીયાર નામના મારા ત્રણ શાહબદા છે. દેવલોકના દેવકુમારો સમાન છે.” ॥ ૨૨૪ ॥

एषामाशिषमखिलश्रीणां संकेतसदनमिव ददत ।

सारिण्या शिखरिण इव यथानयामी विवर्धन्ते ॥ २२५ ॥

હે સૂરયઃ; યૂયમેષાં મન્નન્દનાનામખિલાનાં સર્વપ્રકારાણાં શ્રીણાં લક્ષ્મીણાં સંકેત-સદને મિલનસંદેશગૃહં મિથઃ પ્રીતિભાજામેકાન્તે સંગમનગેહમિવ । આશિષં મઙ્ગલશંસનં દદત વિશ્રાણયત । યથા યેન પ્રકારેણ અનયા શ્રીમદાશિષા અમી ત્રયોઽપિ સાહિજાતા વિવર્ધન્તે વૃદ્ધિ પ્રાપ્નુવન્તિ । ક इव । शिखरिण इव । यथा सारिण्या कुल्यया ब्रूमा विवर्धन्ते ॥

શ્લોકાર્થ

તેા હે સૂરિદેવ, આપ તેઓને લક્ષ્મીના સંકેતસ્થાન રૂપ મંગલ આશીર્વાદ આપેા, જેથી જેમ કુલ્યા (નીક) વડે વૃક્ષો વૃદ્ધિને પામે છે, તેમ આ ત્રણે પુત્રો સર્વ પ્રકારની વૃદ્ધિને પામે.” ॥ ૨૨૫ ॥

इति नृपमणिवाणीं कर्णपेयां प्रणीय

व्यतरदयममीभ्यो धर्मलाभाशिषं सः ।

अपि निजकरकलृप्ताशेषराज्या इवैते-

ऽसमप्रमदसुधाब्धौ राजहंसीवभूवुः ॥ २२६ ॥

અર્થ મુનીન્દ્રઃ સૂરિરમીભ્યઃ પાતિસાહિપુત્રેભ્યઃ ધર્મલાભ इति નામ્નીમાશિષં વ્યતર-
હદાતિ સ । કિં કૃત્વા । इति પૂર્વોક્તપ્રકારેણ નૃપમણેઃ સમસ્તરાજસુરરત્નસ્ય સાહેવાર્ણી
કર્ણયોઃ સાદરં શ્રોતું યોગ્યાં પ્રણીય કૃત્વા । શ્રુત્વેત્યર્થઃ । અપિ પુનરેતે સાહિપુત્રા અપિ
નિજકરે સ્વપાળૌ કલૃપ્તં કૃતમાગતમશેષં સમગ્રં રાજ્યં મેદિનીમણ્ડલાધિપત્યં યૈસ્તાદૃશ
હવ । અસમોઽસાધારણઃ યઃ પ્રમોદઃ । અત્ર પ્રમદશબ્દગતો રેલો ન યતિભક્તાય સંભવેત ।
તથા ‘વહુલભ્રામરમેચકતામસે’ इत्यस्मिन्काव्ये હિયાદયોઽપિ સન્તીતિ કાવ્યકલ્પલતા-
વૃત્તરત્નાકરવૃત્યાદૌ કથનાત સ યથ સુધાબ્ધિઃ ક્ષીરસમુદ્રઃ તત્ર રાજહંસીમૃતાઃ સિતચ્છદા
જાતાઃ ॥ इति સાહિજાતાનામાશીર્વાદદાનમ્ ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાની આવી કર્ણપ્રિય વાણી સાંભળીને આચાર્યદેવ તેઓને “ધર્મલાભ” રૂપ
આશીર્વાદ આપ્યો. તે ત્રણે શાહજાદા પોતાના હાથમાં બાણે સમસ્ત દેશોતું સામ્રાજ્ય
પ્રાપ્ત થયું ન હોય તેમ અત્યંત આનંદરૂપી ક્ષીરસમુદ્રમાં રાજહંસરૂપે બની ગયા ! ॥ ૨૨૬ ॥

यं प्राप्तुं शिवाहसाधुमधवा सौभाग्यदेवी पुनः

श्रीमत्कोविदसिंहसीहविमलान्तेवासिनामादिमम् ।

तद्ब्राह्मीक्रमसेविदेवविमलेनानन्दतो निर्मिते

वृत्ते हीरगुरोस्त्रयोदशमितः सर्गो वभूवानसौ ॥ २२७ ॥

इति ह्रीरस्त्रिचरित्रह्रीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्ये असौ त्रयोदश इति संख्यया मितः
प्रमाणीकृतः सर्गो बभूवान् संजात इति ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचितायां स्वोपज्ञमीरसौ-
भाग्यनाममहाकाव्यवृत्तौ शिवपुरीपादावधारणसुरवाणमहोत्सवकरणराणपुरयात्राआयुआपु-
रेशप्रजाप्रभावनाकरणमेडजागमननागपुरधिक्रमपुरीयसंघमहोत्सवकरणफलवधियाकरणोपा-
ध्यायविमलहर्षपुरप्रेषणसाहिमिलनतदुदन्ताकर्णनफतेपुरागमनसंघसंमुखगमनशेषणेऽव्यन-
न्तसाहिमिलनकुशलप्रभ्राजापदूतोक्तद्वरिगुणाकर्णनतीर्थकथनसाहिजाताशीर्वादप्रदानादिवर्ण-
नो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥

શ્લોકાર્થ

વણિકકુલમાં ઇન્દ્રસમાન “શીવ” નામના શ્રેષ્ઠી અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મભક્ત
સુપુત્ર દેવવિમલગણિ, કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતીદેવીની ઉપાસના કરવામાં તત્પર હતા,
અને સર્વશુનિઓમાં સિંહ સમાન સિંહવિમલગણિના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા,
તે દેવવિમલગણિ વડે, જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીનું જીવનવૃત્તાંત આવે છે,
એવા “હીરસૌભાગ્ય” નામના મહાકાવ્યની સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત રચના કરાઈ. તે
મહાકાવ્યને શિવપુરી નગરીના પ્રવેશથી આરંભીને શાહજહાંઓને આશીર્વાદ-અર્પણ
સુધીનાં વર્ણનપૂર્વકનો આ તેરમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ૨૨૭ ॥

(બીજો ભાગ સંપૂર્ણ)

शुद्धिपत्रक

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	२+३	४	पञ्चमनाम्ना	पञ्चमनाम्ना
"	"	५	श्रीराग	श्रीराग
"	"	८	विपञ्च्यो	विपञ्च्यो
"	१	१	मनीषिणः	शरीरिणाम्
"	७	३-	वचोरूपम्	वचोरूपम्
"	६, १०	५-	प्रतिशौर्यम्	प्रतिशौर्यम्
"	१२-	४	चतकी	चातकी
"	१४	१	पूर्वाचार्यैरुक्तकृत-	पूर्वाचार्यैरुक्तकृत-
"	२६	पद्य २-	संप्रास्थिताविव	संप्रास्थिताविव
"	३१	गद्य ३-	शुक्ले	शुक्ले
"	५२	पद्य १	तारामयी	तारामयी
"	५३	२-	किमह्वयन	किमह्वयत
"	६२	गद्य २-	सुदृढिमिधा	सुदृढिर्भवा
"	६४	२	भेतं	भेतुं
"	"	२	व्यमोचि	व्यमोचि
"	७७	१	संघास्तु	संघास्त
"	१०२	गद्य १-	गृह्णातीति	गृह्णातीति
"	११२	" १	हरिद्राणाम्	दरिद्राणाम्
"	११४	पद्य १	पाण्डवानिव	पाण्डवानिव
"	"	गद्य १	शन्मी	त्रिशत्
"	११६	" ५	प्रपञ्चः	प्रपञ्चः
"	११७	पद्य २	सुरद्रुमिवागतम्	सुरद्रुमिवागतम्
"	१२०	" २	प्रीतेरैषीदेव	प्रीतेरैषीदेव
"	११८	गद्य १	सूरिलक्ष्म्या	सूरिलक्ष्म्या
"	११८, ११६, १२०	"	अधिगम	अधिगत
"	"	"	चतुर्भिरशैतिरोभव	चतुर्भिरशैस्तिरोभवनाथ
"	"	"	महानन्दपदे	महानन्दपदे
"	१२१	" २, ३, ४	समागमनमकाङ्क्षीत	समागमनमकाङ्क्षीत्
"	१२१	"	नगराधिकारिमुख्यानाम्	नगराधिकारिमुख्यानाम्
"	१२१	"	मन्त्रे	मन्त्रे
"	१२२	" २	विपुलारवमण्डल	विपुलारवमण्डल
"	१२२	" ४	सुपाश्वे	सुपाश्वे
"	१२२, १२४	" १	वसुधावल्लव	वसुधावल्लव
"	१२६	" २	आनाथ इव	आमात्या इव

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
६	१४०	,, ७	पक्षाणां	यक्षाणां
,,	१४१	,, १	तिलकमिवाचस्त	तिलकमिवाचरत्
,,	१४७	,, २	शंभुशैलप्रय	शंभुशैलस्य
,,	,,	,, १०	यक्षा इदवरः	यक्षाणामीश्वरः
,,	१४८	,, २	कपदां वा	कपदा वा
,,	१४९	,, २	शशिमण्डला	शशिमण्डला
,,	,,	,, २	मवाक्षा	गवाक्षा
,,	१५२	पद्य १	बलिमेहं	बलिगेहे
,,	,,	,, १	समे	सजे
,,	१५१	,, ४	सम्पूर्णता	सम्पूर्णतां
१०	२	,, ५	यस्याम्	यस्याः
,,	३,४	,, १३,१४	नासिका	नासिका
,,	३,४	,, १५	देशोऽस्तीत्यर्थः	देशोऽस्तीत्यर्थः
,,	५	पद्य १	संसेवितो	संसेवितो
,,	५	१,२,४,५	महीमण्डले	महीमण्डले
,,	५	२	उन्प्रेक्ष्यते	उन्प्रेक्ष्यते
,,	५	५	पुन रसातल	पुन रसातल
,,	५	६	मनुषङ्ग मिलनम्	मनुषङ्ग मिलनम्
,,	६	,, १,२	अत एव	अत एव
,,	६	,, २	पृष्ठे	पृष्ठे
,,	७	पद्य १	हिरण्यगर्भो	हिरण्यगर्भो
,,	७	पद्य ५	एवात	एवात्र
,,	८	,, ५	उत्साहं वा	उत्साहं वा
,,	८	,, ८	बलिग्रह	बलिग्रहं
,,	१२	,, ४	मौलीनाम्	मौलीनां
,,	,,	,, ६	विश्रमाय	विश्रमाय
,,	१५	,, ३	रुत्थापितः	रुत्थापितैः
,,	१५	,, ४	धूलिपटलीभिः	धूलिपटलीभिः
,,	१६	,, १	धरुहृत	धरुहृत
,,	१७	,, ४	हरितो	हरितो
,,	१८	,, १	अभिगच्छती	अभिगच्छति
,,	१८	,, ५	निश्चितस्वेन	निश्चितस्वेन
,,	१८	पद्य ६	धूलिलुलिता	धूलिलुलिता
,,	१९	पद्य १	कुसुदिनीरमण	कुसुदिनीरमणः
,,	१९	,, १२	मेदिनः	मेदिनौ
,,	१९	,, १२	रणो	रणे

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१०	२१	,, २	प्रतिपक्षिषामश्वस्तु	प्रतिपक्षिषामश्वस्तु
,,	२४	पद्य २	यामिनिभ्याम्	यामिनीभ्याम्
,,	२६	गद्य १, २, ३	अग्निकाण्डं	अग्निकाण्डं
,,	२६	२	परिवर्तप्रचण्ड	परिवर्तप्रचण्ड
,,	३६	,, ३	दुर्जयस्त्वं	दुर्जयस्त्वं
,,	४१	,, ४	प्रकटतां	प्रकटतां
,,	४२	पद्य ४	वषतीव	वषतीव
,,	४२	गद्य ३	पादपौ	पादपौ
,,	४३	पद्य ४	भ्रमिमादधाते	भ्रमिमादधाते
,,	४३	गद्य ५	प्रबलोऽय	प्रबूलोऽय
,,	५५	,, ५	मेरोश्चूलिकायां	मेरोश्चूलिकायां
,,	५६	,, ६	स्वहचरो	सहचरो
,,	६१	पद्य २	विद्युता	विद्युना
,,	६५	गद्य ५	मध्यं	मध्यं
,,	६५	,, ७	पक्षधनवति	यक्षधनवति
,,	७५	,, ६	सूपय	सूर्यस्य
,,	८४	पद्य ३	लहरीदहन्त	लहरीदहन्त-
,,	८५	,, १	यस्यामदीज्यत	यस्यामवीज्यत
,,	८८	गद्य ५	तदवादिष्वपि	तद्ग्रामादिष्वपि
,,	११४	,, ४	नामित्राख्याताम्	नामित्राख्यातम्
,,	१२४	,, ७	शृगे	शृङ्गे
,,	,,	,, ६	रसिकायितससनुजां	रसिकायितमानसमनुजानां
,,	१२३	,, १	वेषु	येषु
,,	१२५	,, ३	सार्थय भावः	सार्थकभावः
,,	१२७	पद्य ४	सुरगुरोर्यावत्	सुरगुरोर्यावत्
,,	१३१	गद्य ३	कृत्वा	कृत्वा
११	२	,, ७	पर्यन्तः	पर्यन्तः
,,	२	६	सियद्विर्याषां	सिद्धिर्याषां
,,	४	गद्य ३	क्रौडे	क्रोडे
,,	४	,, ३	स्ववन्तो	स्ववन्तो
,,	७	,, ३	सरिदप्रेयसः	सरिदप्रेयसः
,,	४	,, ५	अपीतु	अपितु
,,	६	,, १०	वेदना न जानीते	वेदनां न जानीते
,,	१०	गद्य ४	पातालौकः	पातालौकसः
,,	४२	,, २	निवेदकावार्ता	निवेदकावार्ता
,,	४४	,, १२	तपमिवाञ्जानागकल-	तपमिवाञ्जानामकालजलदोदयः
,,	४६	,, ४	कर्तव्यमास्ति	कर्तव्यमस्ति

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
११	४८	,, ६	स्वस्वयानमग्निरुह्य	स्वस्वयानमग्निरुह्य
,,	५१, ५२	,, ११	वत्र	यत्र
,,	,,	,, १४	तिग्मांसुः	तिग्मांशु
,,	,,	,, १८	सर्वेऽप्यत्रैव	सर्वेऽप्यत्रैव
,,	६३	,, २	अगञ्जलक्ष्म्या	कुञ्जलक्ष्म्या
,,	,,	,, ४	प्रसूनादिक्रीडाभिः	प्रसूनादिक्रीडाभिः
,,	६७	,, ८	वचनादिसमध्ये	वचनादिसमये
,,	६८	,, २	कुर्वन्ति	कुर्वन्ति
,,	६९	,, २	तस्यैव	तस्यैव
,,	,,	,, ३	प्रयत्येत	प्रयत्येत
,,	७०	,, ५	कस्येन	कस्येव
,,	७३	पद्य २	विभो-लङ्गस्यते	विभोर्लङ्गस्यते
,,	,,	गद्य १	त्वदीया	त्वदीया
,,	७५	,, २	योगिनां	योगीनां
,,	,,	,, ८	मुशोभनावर्णा	मुशोभनावर्णा
,,	,,	,, १२	मुक्तानां	मुक्तानां
,,	७७	,, ३	व्यापादयति	व्यापादयति
,,	,,	,, २	क्रीडावशंवदतया	क्रीडावशंवदतया
,,	८२	,,	दिनारम्भवद्	दिनारम्भवग्मोह-
,,	८७	,, ३	पुप्यन्तीत्यशस्त्रे	पुप्यन्तीत्यशस्त्रे
,,	८८	,, ३	ज्ञानमवाप्नुयात्	ज्ञानमाप्नुयात्
,,	९२	,, ५	वासाना	वसाना
,,	९८	,, ५	एव	एव
,,	९९	,, ४	आवामेव	आवामेव
,,	१००	,, १	जगामित्यर्थः	जगामित्यर्थः
,,	१०२	पद्य १	व्यपेहंरुदगतव	व्यवोहेकरुदगतव
,,	१०६, १०८	गद्य ८	महीधरकुण्डादिव्यो	महीधरकुण्डादिव्यो-
,,	१११	,, कान्ड	गाविस्वधभामिनी	भाविस्वभामिनी
,,	११८	,, ११	मण्डलमस्मृगन्ती	मण्डलमस्मृगन्ती
,,	१२०	,, २	कामिनीकुचमण्डलानां	कामिनीकुचमण्डलानां
,,	१२१	,, ४	स्वधस्यान्तिकं	स्वस्यान्तिकं
,,	१२३	,, ४	सुरतरोः	सुरतरोः
,,	१३१	,, ६	कुर्वन्त	कुर्वन्त
,,	१३४	पद्य ३	न्वष्ट्रेव	त्वष्ट्रेव
,,	१३४	गद्य १३	जायति	जायति
,,	,,	,, १८	तथाप्यन्यत्र	तथाप्यन्यत्र

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
११	१३७	,, ५	यथा	यथा
,,	१३८	,, ५	वस्तुग्रहणविषया	वस्तुग्रहणविषया
,,	१४३	,, २	यावज्जन्तुजातोपरी	यावज्जन्तुजातोपरि
,,	१४४	,, २	माद्यन्ति	माद्यन्ति
,,	१४५	,, १	तुक्तानि	सुक्तानि
,,	१५०	पद्य १	रक्षामी	रक्षामो
,,	१५१, १५२	गद्य १३	स्पर्शननाम्ना	स्पर्शननाम्ना
,,	१५५	,, २	तव किं कर्तुः	तव किं कर्तुः
,,	१५६	,, १	यतिकुञ्जरः	यति-कुञ्जरः
,,	१५७	पद्य ३	अम्भोरुद्देव	अम्भोरुद्देव
,,	१५८	गद्य २	संजातः	संजातः
१२	२, ३	,, ८	कुसुमावचय	कुसुमावचय
,,	२, ३	,, १६	वा अथवा	वा अथवा
,,	४	,, ७	वल्लव	पल्लव
,,	८	पद्य १	म्वयं	स्वयं
,,	२०	गद्य २	भगवन्तं	भगवन्तं
,,	२१	गद्य १२	पाणियन्त्रमुक्तं	पाणियन्त्रमुक्तं
,,	२४	,, २	विलसत्कुल्लोल	विलसत्कुल्लोलमालां
,,	,,	,, ६	प्रकटीभवत्फलविध	प्रकटीभवत्फलमिव
,,	३०	पद्य	ग्रहेः	ग्रहैः
,,	३२		बलवतामपि	बलवतामपि
,,	३६	गद्य १२	बलवी	बल्लयो
,,	३८-	,, ६	एव	एव
,,	३८	,, १	महतिं	हसितं
,,	३८	,, ८	पूर्णैः निशाकरे	पूर्णे निशाकरे
,,	३९	,, १	सज्जनानि	सज्जनानि
,,	४१	,, ४	स्मेरदम्भेरुद्दे	स्मेरदम्भेरुद्दे
,,	४४	,, २	हरित्विषस	हरित्विषस्तमाल-
,,	,,	,, ८	मौचितीपञ्चति	मौचितीपञ्चति ।
,,	४६	,, ५	सृजन्तीरिव	सृजन्तीरिव
,,	,,	,,	नागलोककथञ्चिद्	नागलोके कथञ्चिद्
,,	५४-	पद्य	विनन्दु किमु	विनन्दु किमु
,,	५६-	गद्य २	अम्भकषास्ताभिः	अम्भकषाभिः
,,	६१-	,, ३	सदधेणेव	संधधेणेव
,,	६६-	,, २	सत्य तामेति	सत्यमामेति
,,	७०-	,, ३	चेती	चेतः

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१२	७५	,, ५	स्वाज्ज्यात्	सौजज्यात्
,,	८६	पद्य	कुन्दोऽज्ज्वलाः	कुन्दोऽज्ज्वलाः
,,	८७	गद्य ६	उच्चैः क्षवसां	उच्चैः श्रवसां
,,	८२-	पद्य २	उहुयौदत	उहु यौवत -
,,	८६	गद्य ४	वाजिनमारु यः	वाजिनमारुहय
,,	१०२	,, २	स्वशृङ्गेण	स्वशृङ्गेण
,,	१०२	,, २	स्वशृङ्गेण	स्वशृङ्गेण
,,	१०८	पद्य २	कुमुदीपतिः	कौमुदीपतिः
,,	१११	गद्य १	कुकुदमन्त	ककुदमन्त
,,	११६	गद्य ७	भ्रून्तो	तून्तो
,,	११७	,, ३	तमादिदेवेति	तमादिदेवमिति
,,	११८	,, ४	सुरसरिद् मङ्गा	सुरसरिदीव गङ्गा
,,	१२५	,, ३	नयनयोरभिराम	नयनयोरभिरामं
१३	११	पद्य २	बहुनुपांवर्य	बहुनुपाञ्चर्य
,,	१२	गद्य ४	रुमेत्य	उपेत्य
,,	३५	,, ५	किरणवांची	किरणवाची
,,	४४	पद्य २	तावद्-द्राग	तावद्-द्राग्वान्चकेन्द्रेण
,,	४५	,, २	व्रतीन्दा	व्रतीन्दो
,,	३७	गद्य २	पदशोभया	पदशोभया
,,	५२	पद्य १	निमृत्त्य	निवृत्त्य
,,	६२	,, २	जलबालिकाभिः	जलबालिकाभिः
,,	६४	गद्य ३	ध्वनीत	ध्वनीन्
,,	७३	,, २	आलम्ब्यते	आलम्ब्यन्ते
,,	७३	,, ६	दृश्यन्ते	दृश्यन्ते
,,	७८	,, ३	तथाकल्याण	तथा कल्याण
,,	८२	,, ४	कथं हविष्यते	कथं धरिष्यते
,,	८५	,, ५	दान्नाशयितुं	तान्नाशयितुं
,,	८६	,, ६	यन्स्मित	यद्स्मित
,,	१०१	,, ७	कुर्वन्निव	कुर्वन्निव
,,	१०२	,, ४	त्रिभुवनवशीकरणे	त्रिभुवनवशीकरणे
,,	१०८	पद्य १	वातचमूपधि	वातचमूपति
,,	११२	गद्य ३	केकारवैः	केकारवैः
,,	११३	,, १५	प्रक्षे	प्रक्षे
,,	११५	पद्य १	प्रविश्व प्रणिधा	प्रविश्य प्रणिधान
,,	११६	,, २	तास्मिन्नुशेषां	तस्मिन्नुशेषां
,,	१२६	गद्य ३	परागस्तदेवामृत	परागस्तदेवामृत

सर्ग	श्लोक	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
„	१३२	„ ३	कथितम्	कथितं
„	१३४	„ ७	उपासकः	उपासकः
„	१६२	पद्य २	तपस्तपस्वत्कि	तपस्तपस्वत्किमुत
„	१७३	गद्य ४	भाग्यस्य	भाग्यस्य
„	१७५	„ २	खलु	खलु
„	१७८	पद्य	वाचमिवाकरो	वाचमिवाकर
„	१८३	गद्य ५	सौरभ्यमिव	सौरभ्यमिव
„	१८३	„ ७	हयते	हयते
„	१८३	„	कुशलागथापि	कुशलागमादि
„	१८७	„ ७	समस्तपमनुषङ्गं	समस्तपमनुषङ्गं
„	१८८	„ २	पेरैरदीयमानमपि	परैः दीयमानमपि
„	२११	„ ३	मित्रद्रविणाद्यनुरक्तौ	मित्रद्रविणाद्यनुरक्तौ
„	२१२	„ १	पुनर्मोहिनां	पुनर्मोहिनां
„	२२६	„ २	पूर्वोक्तप्रवारेण	पूर्वोक्तप्रकारेण

